МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄС В УКРАЇНІ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ОРГАНІЗАЦІЯ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ
ОФІС РАДИ ЄВРОПИ В УКРАЇНІ

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 11 червня 2026 року)

Частина 1

До 105-ї річниці від дня заснування
Національної академії внутрішніх справ

Київ
2026

УДК 351.86
Н354

Рекомендовано науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 23 червня 2026 року (протокол № 6)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори.

Н354 **Національна** безпека як основа державності: сучасні виклики та механізми реагування [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 черв. 2026 р.) : у 2 ч. Ч. 1. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2026. – 475 с.

УДК 351.86

© Національна академія внутрішніх справ, 2026

ЗМІСТ

Абрамян В. Ц., Христюк О. С.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....20

Aliekseeva O.

IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE FIELD OF THE PROTECTION OF ADOLESCENTS FROM INFORMATION THREATS 23

Андрущенко І. Г.

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ 24

Астаф'єв А. А.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 26

Ахтирська Н. М.

ПРАВО НА ПЕРЕКЛАД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК СКЛАДОВА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ Й НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА 27

Байлов А. В.

СИСТЕМНО-КІБЕРНЕТИЧНИЙ ВИМІР КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЧАСТИНОЮ 7 СТАТТІ 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ 30

Балонь А. Б.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 31

Барабаш О. О.

АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОННИХ КАДРІВ МВС УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС І НАТО В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ.....33

Баулін О. В., Терещенко Т. М.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВОЛОДІЛЬЦЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ, ДО ЯКИХ СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРАГНЕ ОТРИМАТИ ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП 35

Безрядін О. В.

ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ (OSINT) В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 37

Берговін О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 38

Бесчастний В. М., Щербина В. І.

ЗАВДАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ЇХ РОЛЬ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 40

Биченко С. М.

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СИЛ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВОЇ КРИЗИ 42

Білик В. М., Золотарьова Н. І.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОРЯДКУ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІН НА ДОСТАВЛЕННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ ТИМЧАСОВО ЗАТРИМАНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ НА СПЕЦІАЛЬНИХ МАЙДАНЧИКАХ ЧИ СТОЯНКАХ 43

Боднар-Петровська О. Б.

ДОСВІД КРАЇН БАЛТІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ЗАГРОЗАМ 45

Бондаренко В. В., Черніков А. М.

СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК КОМПОНЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 47

Борцевич П. С.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 49

Братель С. Г., Гусєва К. А.

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ 50

Брисковська О. М., Шаповалова А. О.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ЗАГРОЗАМ 52

Буданова М. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО МАНІПУЛЯТИВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 54

Булик І. Л.

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 55

Бурлака В. В.

ПРИМУСОВЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ФОРМА ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА Й ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 57

Бутко Р. Ю.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СЛУЖБИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ 59

Бухтіярова І. Г.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН 61

Варивода В. І., Лях Н. В.

БЕЗАЛЬТЕРНАТИВНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ САНКЦІЙ ОКРЕМИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ 64

Василевич В. В., Тичина Д. М.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИСТЕМИ МВС У МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОГО РЕАГУВАННЯ 65

Василинчук В. І.

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 67

Вербенський М. Г.

БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 69

Верейці О. В.

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК КОМПЛЕКСНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 70

Вигівський І. М.

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ 72

Винокуров Ю. О.

СИТУАЦІЙНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ 74

Виходець Ю. О.

ПІДГОТОВКА СУЧАСНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ ПРАВООХОРОНЦІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ 75

Вітюк І. А.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БОРОТЬБІ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ 76

Власенко В. П.

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ЩОДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 77

Власенко С. Б.

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ЧИННИК В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ 79

Вознюк А. А.

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ, ВОЄННИМ І ВІЙСЬКОВИМ ЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ВІЙНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 81

Волуйко О. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 83

Галич М. Ю.

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ СТІЙКОСТІ 86

Гальченко В. М.

ЛІДЕРСТВО В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ ЯК ОСНОВА ЗМІЦНЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ 87

Герасименко Л. В., Колінко І. О.

САНКЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ЄС І США 89

Головач Р. П.

СУДОВА ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 91

Горбач-Кудря І. А.

ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ СИЛ ДО ПРОТИДІЇ ВОЄННОМУ КОНФЛІКТУ 92

Готін О. М.

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ 94

Григорчук О. Ю.

ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ 96

Груздь О. І., Ягольник О. М.

СУЧАСНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ФІКСАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВІДІБРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ 97

Гузенко О. П.

ВПЛИВ КІБЕРАТАК НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ 98

Джужа О. М., Сюравчик В. Г.

СПЕЦИФІКА ВОЄННОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ 99

Демиденко В. О.

МУНІЦИПАЛЬНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР 103

Деміхова С. В.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ: ДОСВІД І ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ 105

Дерев'янченко Ю. П.

ПОНЯТТЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ І ТАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШУКУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН 106

Дзюбинський В. В.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ 107

Довгий В. Г.

НАПРЯМИ УЧАСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ПІДГОТОВЦІ ДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОДЕРЖАННЯМ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ 109

Долинська М. С.

СКЛАДЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ОСОБИСТИХ РОЗПОРЯДЖЕНЬ НА ВИПАДОК СВОЄЇ ЗАГИБЕЛІ (СМЕРТІ) ПРО ВИПЛАТУ ОДНОРАЗОВОЇ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ 112

Доценко О. С.

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ 114

Дрозд В. Г.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РОЗВІДКИ НА ОСНОВІ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ 115

Дубинець К. С.

МІЖНАРОДНИЙ ОБМІН ДОСВІДОМ У ПРАВООХОРОННІЙ СФЕРІ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ 117

Дударець Р. М.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НОВІТНІ МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 118

Дудко А. Г.

РОЛЬ ПІДРОЗДІЛІВ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЕРБУВАННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ 121

Дутко А. О.

ОХОРОНА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ОСІБ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО 123

Дягель Д. А.

ПРИКОРДОННИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕТИНАННЮ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 124

Єфіменко І. М.

ЗАХИСТ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 125

Жук І. В.

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ЗЛОЧИННИМ ГРУПАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 127

Журбинський Д. А., Даник О. М.

МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ CBRN-ЗАГРОЗАМ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ 128

Загуменна Ю. О.

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ (RESILIENCE) ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 130

Задорожний А. А.

ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ПІДРОЗДІЛАМИ ДВБ НПУ 132

Заїка С. О.

ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ-НОВЕЛИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА УЧАСТЮ ДІТЕЙ 134

Зашкольна О. П.

ПОЛІТИЧНА ПРОПАГАНДА ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ЗБРОЯ ТА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ 136

Злагода О. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ФАКТІВ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДЕЙ 138

Зубкова Л. А.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ 139

Іващенко В. О.

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ 140

Іващенко О. А., Ненько Ю. П.

МОВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: СЛОВНИК АБРЕВІАТУР 142

Ірха Ю. Б.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ НОВОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ТА ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 143

Кадала В. В.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ЯК РІЗНОВИД ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ 145

Калиновський Б. В.

ФУНКЦІЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ СВІТУ 147

Калініченко О. Ф.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОСТІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ І ЗАГРОЗИ....149

Каменський Д. В.

ПРОТИДІЯ ТІНЬОВИМ СХЕМАМ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ:
ОКРЕМІ ТРЕНДИ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 150

Карпенко М. І.

ВОЄННА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....153

Кирдан Б. В.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....155

Кирилюк Д. В.

САНКЦІЙНА ВІДПОВІДЬ НА ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ: СПІВВІДНОШЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ
ЗАВДАНЬ І ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ОБМЕЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....156

Кирницький О. В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ
МЕРЕЖЕЦЕНТРИЧНОГО КОНФЛІКТУ: УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС 158

Кіблик Д. В.

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ....160

Коба В. Б.

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЗНАЧУЩОСТІ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....161

Кобець М. В.

ПОНЯТТЯ РОЗВІДКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ВИДИ 163

Кобець С. В.

КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....165

Кобко Є. В.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА СТРАТЕГІЧНІ ВИМІРИ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ:
ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ДОСВІД Й УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....167

Коваленко В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 169

Ковтун О. В.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ БЕЗПЕКОВОГО СЕКТОРУ 171

Козаченко Г. В., Фаїзов А. В.

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 172

Колесник Я. В.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ 175

Колодій А. М., Колодій О. А.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....177

Комашко В. В., Шамара О. В.

ДОРОЖНЯ КАРТА З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ КОМПЛЕКСУ РЕФОРМ У ВИЗНАЧЕННІ РОЛІ ТА МІСЦЯ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 179

Копитова О. С.

ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИВАТНОПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 183

Костюк А. В.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАХОДІВ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В ПІДТРИМЦІ ТА ВІДНОВЛЕННІ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ, ПОСТРАЖДАЛИХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ 185

Костюшко О. П.

ВПЛИВ ВИТРАТ НА ОБОРОНУ КРАЇН ЄС НА СИСТЕМУ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ..... 187

Котенок Т. В. а

СІМ'Я, ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ТА ДЕРЖАВНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАННОСТІ ДИТИНИ 189

Кощинець М. І.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО 191

Кривицький Ю. В.

ПРАВОВА РЕФОРМА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ..... 192

Кривуненко М. А.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ..... 194

Крижна В. В.

ВОЄННІ ЗАГРОЗИ ТА ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ..... 195

Крикливенко Т. Я.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ВПІЗНАВАНОСТІ ПРОФЕСІЇ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА..... 197

Крилова Ю. І.

ПРОВОКАЦІЯ ТА ДОПУСТИМІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТОРОНИ ЗАХИСТУ В ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ 199

Кришевич О. В.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ПІД ЧАС КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 201

Кубальський В. Н.

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ 204

Кудінов В. А.

ДОСВІД НАВС У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ (2011–2026)..... 205

Кулик М. Й., Симчук А. С.

НЕВІДКЛАДНИЙ ОБШУК: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ..... 208

Кумеда Т. А.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....211

Купіна Л. Ф.

ПРАВОВА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....212

Купрієнко А. М.

РОЛЬ І МІСЦЕ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ
З ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....214

Курас Д. І.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ НА ПРИКЛАДІ
ПЕРЕДУМОВ ГОЛОДОМОРУ 1946–1947 РОКІВ В УКРАЇНІ 216

Курляк М. Д.

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ
ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ 218

Левченко Ю. О.

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ 220

Лисенко Д. С.

ОПЕРАТИВНА ОБСТАНОВКА ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИБОРУ РЕЖИМУ
ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ....222

Loputko O., Romanov I.

CO-TEACHING OF THE FOREIGN LANGUAGES IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL
SECURITY SECTOR PERSONNEL EDUCATION UNDER CONTEMPORARY CHALLENGES.....223

Лубенець І. Г.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАГРОЗ ПРИКОРДОННІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 225

Луговий В. О.

ПРАКТИКА ЄС ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ:
ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....227

Лупало О. А.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ
АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....229

Луценко Ю. В., Смаглюк О. В.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КРИМІНАЛЬНИХ РИНКІВ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ.....232

Малюк В. В.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КОНФІДЕНТІВ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ
РОЗВІДУВАЛЬНІ (СПЕЦІАЛЬНІ) ТА КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНІ (СПЕЦІАЛЬНІ)
ЗАВДАННЯ В ІНТЕРЕСАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ,
ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ 234

Манжай І. А.

НОВИЙ НОРМАТИВНИЙ ПІДХІД ДО СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЇ.....236

Маргара Д. В.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 237

Матвієнко М. В.

ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 239

Матвієнко М. І., Запорожанов О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИК ПСИХОФІЗИЧНОГО ТРЕНУВАННЯ ТА РЕГУЛЯЦІЇ ДИХАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ТА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ 241

Меженний Я. Є.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ 242

Мельник І. В.

ПОЖЕЖНА ПРОФІЛАКТИКА В НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 244

Мельник О. В., Римарчук О. В.

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРОТИДІЯ ЗАГРОЗАМ З БОКУ ОСІБ З МЕНТАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ 246

Мельниченко А. С.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ РОБІТ У СИСТЕМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ 247

Микитчик А. В.

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ІНТЕРПОЛУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ 248

Мінченко С. І., Борисенко С. П.

ПОСЛІДОВНІ ДІЇ УРЯДУ ЩОДО АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ 250

Мовчан Р. О.

СПІВВІДНОШЕННЯ СКЛАДІВ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ (СТ. 111 КК) ТА ВОЄННОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ (Ч. 7 СТ. 111-1 КК) 254

Моргунов О. А.

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 256

Морозовський О. А.

ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ КАДРІВ БЕЗПЕКОВОГО СЕКТОРУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД 259

Мотрічук Р. Б., Школяр Є. В.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ КРИЗ 261

Музика А. А.

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ ТА ІНШІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ГРОМАДЯНИ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА 262

Мусійовська М. М.

МЕХАНІЗМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ВІД СУЧАСНИХ КІБЕРЗАГРОЗ 265

Нагайник Т. Г.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 267

Нагорнюк-Данилюк О. О.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ IN ABSENTIA 269

Назаренко О. А.

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПРАВОПОРЯДКУ В ДЕРЖАВІ 270

Назимко Є. С.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ 272

Науменко С. Г.

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 274

Неклонський І. М.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ І МЕТОДОЛОГІЇ INSARAG
У НАЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 277

Нетеса Н. В.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ
АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ 279

Нечеснюк М. В., Полтавський А. О.

ОБЛІК ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 280

Нечитайло В. О.

ОПТИМІЗАЦІЯ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ 282

Нєбитов А. А.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОЛІЦЕЙСЬКИХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЮРИСДИКЦІЇ
МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 283

Нікітін В. В.,

ПРАВООХОРОННІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ
ЯК ГІБРИДНІЙ ЗАГРОЗІ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 285

Овчаренко Л. В.

PEST-АНАЛІЗ ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 287

Околіт О. В.

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ
ЯК ІНСТРУМЕНТИ ДОКАЗУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
СУБ'ЄКТА ПІДВИЩЕНОГО ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ 288

Павлов Д. М.

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ СТВОРЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ
ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ 290

Паливода В. О.

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РУКАХ НЕДЕРЖАВНИХ АКТОРІВ:
БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ, ПОРОДЖЕНІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ 292

Пантелеєв С. М.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ:
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ У ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УКРАЇНИ 294

Панченко Є. В.

АНАЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІНТЕРПОЛУ ТА ЄВРОПОЛУ
В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 296

Пархоменко Ю. О.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕАЛІЗАЦІЇ
МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ 298

Пасічник Н. О., Ріжняк Р. Я.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ 299

Пендюра М. М.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 301

Перкатий Р. М.

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ:
АКТУАЛЬНІСТЬ, ПРОБЛЕМАТИКА 303

Петрова Г. М.

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ 305

Petronchak Y., Topolevskyi R.

TRANSNATIONAL CRIME AS A CHALLENGE TO NATIONAL SECURITY 307

Пилипенко В. В.

ПРОТИДІЯ ІПСО РФ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ:
ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ 308

Письменський Є. О.

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ:
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ТЛУМАЧЕННЯ 310

Пікалов Є. С.

ПРАВООХОРОННИЙ КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ 312

Плахотнюк О. В.

РОЛЬ І МІСЦЕ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ 314

Плугатар Т. А.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ 314

Погорецький М. А.

ДОКАЗИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ: ВПЛИВ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ
МОДЕЛІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ДОКТРИНУ ДОКАЗІВ 317

Погорецький М. М.

ДОКАЗОВА КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ *ON-CHAIN* ТА *OFF-CHAIN* ДАНИХ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ:
МЕЖІ ТЕХНІЧНОЇ ВЕРИФІКАЦІЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ АТРИБУЦІЇ 322

Позднякова М. М., Іпієв А. Д.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ
КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ ТА ВОЄННОГО СТАНУ 324

Пономаренко В. В.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ 326

Приходько Ю. П., Поліщук В. В.

ВИКОРИСТАННЯ OSINT-ДАНИХ ЯК НАЛЕЖНИХ І ДОПУСТИМИХ ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ 327

Радзівон С. М., Куліков В. А.

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ, ПРОТИДІЯ ВОЄННИМ ЗАГРОЗАМ І ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ 328

Резнік Ю. С.

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ: ПОНЯТТЯ, ЕТАПИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ
ПРОТИДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО Й ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ 330

Римар А. М.

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ВИКЛИКИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ 332

Роговенко М. М.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ГРОМАДЯН
У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ
ПРОТИДІЇ АГРЕСІЇ 334

Родигін А. С.

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ
НЕГЛАСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ЯК ПРООБРАЗУ ВИОКРЕМЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ 335

Романенко Р. М.

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ВЕТЕРАНСЬКИМ
СЕРЕДОВИЩЕМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ 337

Романов М. В.

ЧОГО МИ ПРАГНЕМО, КОЛИ ВИКОНУЄМО ПОКАРАННЯ ЩОДО ЗАСУДЖЕНОГО? 337

Русенко К. О.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»
В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ 339

Савчук Д. Г.

СТРАТЕГІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 341

Савчук М. В., Дорошенко С. М.

РОЛЬ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС
У РОЗСЛІДУВАННІ ПІДПАЛІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 343

Саінчин О. С.

ТЕОРЕТИЧНЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД 345

Самодін А. В.

ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
З КОМПЕТЕНТНИМИ ОРГАНАМИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ У МЕЖАХ
МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ 347

Свириденко С. В.

ДОКТРИНА ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В РІШЕННЯХ ЄСПЛ
ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 348

Сербин Р. А.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
У ПРОТИДІЇ КІБЕРЗАГРОЗАМ 350

Сергєєва Д. Б.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ РЕЙДЕРСЬКИХ ЗАХОПЛЕНЬ,
УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ І ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ 352

Сємілєтов О. С.

СВІТОВІ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ 355

Скрипнюк О. В.

ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
ТА ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 356

Симоненко Н. О., Чабанюк В. Д.

КОНТРАБАНДА ТОВАРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ
ЧИННОГО КК УКРАЇНИ ТА ПРОЄКТУ НОВОГО КК УКРАЇНИ 361

Сіпко О. В.

ВОДНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ
БЕЗПЕЧНОЮ ПИТНОЮ ВОДОЮ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ 363

Слуцька О. М., Коробкін В. Ф.

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ У МОДЕЛІ СИСТЕМИ ІНТЕГРОВАНОЇ ОБОРОНИ 365

Сошенко Б. О.

ДОКАЗИ, ЩО МАЮТЬ ЦИФРОВУ ФОРМУ, У ВСТАНОВЛЕННІ УМИСЛУ
ТА РОЛІ СУДДІ В МЕХАНІЗМІ РЕЙДЕРСЬКОГО ЗАХОПЛЕННЯ 367

Співак М. В.

СИСТЕМНА ЕРОЗІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ:
НОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОГО СЕКТОРУ 369

Старенький О. С.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ 371

Степаненко С. В.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ,
ЗАВДАНИХ НАРОДУ УКРАЇНИ РОСІЙСЬКИМ АГРЕСОРОМ 375

Степанова Г. М., Степанов О. С.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ 376

Стрельченко А. М.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОБІГУ ЗБРОЇ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЯ
ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 378

Таран О. В., Соловйов Е. П.

ПРОТОКОЛ № 16 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ.
КОНСУЛЬТАТИВНИЙ МЕХАНІЗМ. ДОСВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ 380

Тарасенко О. С.

КОРЕЛЯЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ КІБЕРБЕЗПЕКИ
У ЗВ'ЯЗКУ З ФОРМУВАННЯМ ЗАГРОЗ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 383

Тарасенко О. С.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 384

Теплюк В. С., Славна О. В.

СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ
ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ 386

Терент'єва А. В.

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОТИДІЄЮ
ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 388

Терещенко В. Ф.

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СИСТЕМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 390

Тимошенко В. І.

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА: СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ 392

Титаренко О. О.

ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСУ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЗАГРОЗ ГРОМАДСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ
ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ 394

Тихомиров Д. О.

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА БЕЗПЕКУ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 396

Тищенко Є. О., Котляр Д. О.

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТА
ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ 398

Ткаленко О. В.

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 400

Ткачук Д. В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СИСТЕМИ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ
З ПРИДНІСТРОВСЬКИМ РЕГІОНОМ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА В УМОВАХ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 401

Токар П. Т., Кріцак І. В.

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ЗРІЗ ФЕНОМЕНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 402

Торгало Д. В.

НАРКОЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ 408

Удовик М. С.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ 410

Фаріон О. Б.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ 411

Федорюк Г. Й.

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ 412

Федорюк Л. В.

АДАПТАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ 414

Фєрьєва Н. П.

АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ:
ПОГРОЗА АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО НАЧАЛЬНИКА 415

Фурман М. О.

ЄДИНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЦИКЛ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ЗА НАСКРІЗНИМ ПРИНЦИПОМ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ..... 417

Хальота А. І.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СЕКТОРОМ
БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 419

Хахановський В. Г.

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ
ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ..... 421

Хахуцяк О. Ю.

ПРАВО СТОРОНИ ЗАХИСТУ НА ДОСТУП ДО МАТЕРІАЛІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ГАРАНТІЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА:
ПРАКТИКА ЄСПЛ І НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ 423

Хоменко І. В.

РІВНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НСРД
В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..... 424

Худякова Н. Ю., Данильченко В. А.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ
ЗАСОБАМИ ТАКТИКИ САМОЗАХИСТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ 425

Царьова І. В.

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ
В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 427

Ценов В. М.

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ТА СПЕЦИФІКА
ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 429

Циганов О. Г.

ЗАРУБІЖНІ МОДЕЛІ ЗДІЙСНЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ТА НАПРЯМИ ЇХ АДАПТАЦІЇ В РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 430

Цубенко В. Л.

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ (ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД)..... 432

Цуцкірідзе М. С.

БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОВИМИ ПОТРЕБАМИ ДЕРЖАВИ
ТА ЗАХИСТОМ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 434

Червінчук А. В., Атаманенко Ю. Ю.

ПОЛІЦЕЙСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ 437

Черних В. В.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ Й ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ПІДОЗРЮВАНОЇ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ, В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 439

Черній А. І., Марусяк К. О.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЧИННИКИ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ ЇХ ВИБІР 441

Черній Ю. І.

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ОХОРОНИ ІЗ ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 443

Чечотка І. Р.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПРОКУРОРІВ НА БАЗІ ТЦПУ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 444

Чижов Д. А.

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ 446

Чорноус Ю. М.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ 447

Чурпіта Г. В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 450

Шакун В. І., Кузнецов В. В.

РЕАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 451

Шаповал Л. І.

ДОТРИМАННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 453

Шаповаленко Є. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИМУЛЯЦІЙНИХ ВПРАВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ 455

Шармар О. М.

ОБМЕЖЕННЯ МЕТОДІВ OSINT, ПЕРЕДБАЧЕНІ ПРОЄКТОМ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ № 15150 ВІД 9 КВІТНЯ 2026 РОКУ 456

Шевчишен А. В.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ 458

Шевчук Г. В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР 460

Шевчук О. М.

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ
ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....462

Шкляренко А. М.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ОХОРОНИ.....463

Шляховський О. А.

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ВЧИНЕНІЙ З МЕТОЮ ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ:
НОВІТНІ ФОРМИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ.....465

Шрамко С. С.

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....467

Шумейко Д. О.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЗАСАДА ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 468

Шутенко С. В.

ЮРИДИКО-ЛІНГВІСТИЧНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
МОВА ПРАВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ.....471

Яблонський І. М., Жук С. М.

ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ВНУТРІШНЮ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ 473

Абрамян Володимир Цолакович, *доцент кафедри психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат психологічних наук, доцент;*
Христюк Оксана Сергіївна, *старший викладач кафедри психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблема розвитку гендерної компетентності майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони набуває особливої актуальності в умовах сучасних суспільних трансформацій, реформування правоохоронної системи, ведення війни та інтеграції України до європейського й євроатлантичного безпекового простору. У сучасному науковому дискурсі гендерна компетентність розглядається як інтегративна характеристика особистості та важлива складова професійної підготовки фахівців, що забезпечує ефективну міжособистісну взаємодію, розвиток толерантного професійного середовища й дотримання принципів рівності та недискримінації [2]. Відповідно до політики NATO Women, Peace and Security (2024), інтеграція гендерного підходу у підготовку персоналу є чинником підвищення оперативної та управлінської ефективності силових структур [11]. Особливого значення це набуває в умовах динамічного розширення участі жінок у безпекових інституціях України [12].

Психологічний аспект формування гендерної компетентності особливо важливий у системі підготовки майбутніх правоохоронців, оскільки професійна діяльність у секторі безпеки та оборони традиційно характеризується високим рівнем нормативності, жорсткою рольовою структурою та домінуванням маскулінних моделей професійної поведінки. У таких умовах гендерні установки, стереотипи та упередження можуть виступати не лише чинниками міжособистісних конфліктів, а й негативно впливати на процес професійної адаптації, командної взаємодії та формування професійної ідентичності курсантів. Водночас розвиток гендерної компетентності сприяє підвищенню рівня емпатії, комунікативної гнучкості, толерантності та психологічної готовності до ефективної взаємодії в умовах професійного стресу.

Аналіз наукових підходів. Слід зазначити, що теоретичні засади гендерного підходу закладені у працях Р. Коннелл, яка обґрунтувала соціальну природу гендерних ролей та продемонструвала, як суспільні інституції (зокрема мілітаризовані структури) відтворюють систему професійної нерівності [10]. Дж. Батлер розширила ці положення, розкриваючи гендер як соціально сконструйований феномен, що постійно відтворюється через систему щоденних суспільних практик і мовних дискурсів [9]. Значний внесок у дослідження механізмів формування гендерної ідентичності здійснила С. Бем, яка експериментально довела руйнівний вплив жорстких гендерних стереотипів на поведінку особистості та обґрунтувала психологічну перевагу андрогінності як чинника адаптивності [8]. В українському науковому просторі проблему забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки активно досліджують вчені та практики, серед яких: С. Богомазова, А. Гельбак, О. Кравченко, Т. Кононенко, Ю. Корнійчук, Н. Лазуріна, Г. Мухіна, О. Перунова, Н. Романова, І. Саєнко, Е. Скиба, В. Тимофєєв, А. Хвисюк, С. Шлянчак, І. Шопіна, О. Ярош та інші.

Зокрема, Т. Кононенко фокусує увагу на структурі самої гендерної компетентності правоохоронців, визначаючи її як інтегративну характеристика особистості, що включає систему знань, цінностей і моделей поведінки, необхідних для реалізації принципів рівності у щоденній професійній діяльності поліцейських [1, с. 28]. Колектив авторів Ю. Корнійчук, Н. Лазуріна та І. Островська-Бугайчук аналізують проблему з методологічного боку, наголошуючи на необхідності системного реформування нормативно-правової та освітньої бази для забезпечення реального впровадження гендерної рівності в процесі підготовки майбутніх офіцерів [2, с. 54]. У свою чергу, Г. Мухіна та А. Гельбак досліджують деструктивний вплив соціокультурних чинників, акцентуючи увагу на тому, що застарілі гендерні стереотипи у силових структурах суттєво гальмують професійну адаптацію жіночого персоналу та знижують загальну ефективність міжособистісної взаємодії [4, с. 87]. Питання прикладного менеджменту підіймають А. Хвисюк та О. Ярош, які обґрунтовують концептуальні інструменти впровадження гендерно-чутливого управління та необхідність регулярного проведення гендерного аудиту всередині безпекових відомств [7, с. 38]. Стратегічний та інтеграційний аспект підкреслюють Yu. Zahumenna та D. Hrelya, які розглядають забезпечення гендерної рівності не як ізольоване питання правозахисту, а як ключовий елемент загальної стійкості держави та ефективний механізм відповіді на сучасні виклики національній безпеці України в умовах воєнного стану [12, с. 36]. Важливе прикладне значення для розв'язання окреслених завдань мають відомчі науково-методичні розробки НАВС та МВС України за загальною редакцією С. С. Чернявського [6] та С. С. Вітвіцького [5], а також методичні рекомендації О. Волобуєвої, А. В'яткіної, С. Ганаби та інших [3]. Ці праці є дієвим інструментом для практичного втілення теоретичних концептів у реальний освітній процес мілітаризованих закладів вищої освіти.

Для емпіричного дослідження особливостей формування гендерної компетентності курсантів правоохоронних спеціальностей, які перебувають на етапі становлення професійної ідентичності, було залучено 100 курсантів 1–4 курсів ЗВО зі специфічними умовами навчання (вік 18–23 роки). Для

забезпечення високої репрезентативності результатів сформовано збалансовану вибірку, яку становили 50 курсантів-чоловіків та 50 курсантів-жінок. Вибір курсантської молоді як об'єкта дослідження зумовлений тим, що на етапі професійного становлення активно формуються ціннісні орієнтації, моделі службової поведінки та механізми професійної ідентифікації. Умови навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання водночас можуть виступати як чинником розвитку гендерної компетентності, так і середовищем закріплення традиційних гендерних стереотипів. Комплекс психодіагностичного інструментарію включав: методику Bem Sex Role Inventory (BSRI) С. Бем, «Індекс толерантності» Г. Солдатової, методику діагностики комунікативної толерантності В. Бойка, а також авторську «Анкету дослідження гендерних аспектів професійної взаємодії та адаптації в секторі безпеки та оборони». Емпірично встановлено, що більшість респондентів демонструють середній рівень гендерної компетентності та комунікативної толерантності, проте виявлено виразну специфіку показників залежно від статі (табл. 1).

Таблиця 1

Середні показники досліджуваних параметрів за гендерною ознакою

Показники	Курсанти-чоловіки	Курсантки
Соціальна толерантність	59,2	67,4
Комунікативна толерантність	55,1	64,2
Вираженість гендерних стереотипів	60,8	44,5
Гендерна чутливість	50,3	69,0

Детальний аналіз за методикою Г. Солдатової показав, що курсантки мають стабільно вищі показники соціальної толерантності (67,4). Психологічний зміст цієї тенденції полягає у вищій когнітивній гнучкості жінок, готовності сприймати альтернативні соціальні ролі та відсутності жорсткої прив'язаності до групових догм. Нижчий показник курсантів-чоловіків (59,2) відображає дію механізму групової конформності: у закритих мілітаризованих колективах прагнення відповідати канонам «маскулінної єдності» змушує відкидати патерни поведінки, що традиційно маркуються як фемінні.

За методикою В. Бойка у курсанток виявлено вищий рівень комунікативної толерантності (64,2), що свідчить про низький рівень комунікативної агресії та здатність до емпатійного слухання. У курсантів-чоловіків (55,1) психологічна інтерпретація вказує на виражену тенденцію до використання категоричних оцінок у професійному спілкуванні, прагнення домінувати в комунікативному акті та проєктувати власні жорсткі установки на партнерів по службовій взаємодії.

Найбільш інформативними є результати за методикою BSRI С. Бем. Висока вираженість гендерних стереотипів у чоловіків (60,8) на тлі низької гендерної чутливості (50,3) свідчить про психологічну фіксацію на традиційних патріархальних стереотипах «маскулінної виключності» у правоохоронній сфері. Успішне виконання жінками службових обов'язків іноді сприймається такими респондентами як загроза власній професійній ідентичності, що запускає захисний механізм знецінення. Натомість у курсанток переважає андрогінний тип особистості з високою гендерною чутливістю (69,0), який психологічно інтегрує високу нормативність, рішучість та стресостійкість із розвиненим емоційним інтелектом [8].

Кореляційний аналіз підтвердив позитивний зв'язок між комунікативною толерантністю та гендерною компетентністю курсантів ($r = 0,49$; $p \leq 0,01$). З психологічної точки зору це доводить, що формування гендерної компетентності відбувається не через механічне зазубрювання нормативно-правових актів, а через глибинну перебудову комунікативної та емоційної сфер особистості. Зниження есоцентризму, розвиток навичок рефлексії та прийняття індивідуальних відмінностей є базовими психологічними передумовами деконструкції гендерних упереджень. Отже, формування гендерної компетентності має здійснюватися не лише через інформаційно-просвітницький компонент, а й через розвиток емоційного інтелекту та комунікативної культури особистості [5; 6].

Результати проведення анкетування дозволили деталізувати емпіричну картину та виявили низку проблемних зон, зокрема: наявність стійких гендерних стереотипів у силових структурах, недостатню гендерну обізнаність, труднощі професійної адаптації жінок, низький рівень гендерної культури окремих колективів, недостатню інтеграцію гендерної тематики у професійну підготовку, проблему дискримінаційних установок та психологічні бар'єри професійної взаємодії. Окреслена проблематика безпосередньо корелює із виявленим впливом специфіки професійної соціалізації у мілітаризованому освітньому середовищі на формування гендерних установок курсантів. Для курсантів-чоловіків більш характерною виявилась орієнтація на традиційні моделі маскулінності, що виявляється у схильності до жорсткішої комунікативної позиції, прагненні домінувати й нижчому рівні готовності до прийняття альтернативних соціальних ролей. Натомість курсантки демонструють вищу адаптивність у міжособистісній взаємодії, емоційну гнучкість та більш виражену здатність до емпатійного реагування. З психологічної точки зору така тенденція може пояснюватися особливостями гендерної соціалізації, а також необхідністю для жінок у мілітаризованому середовищі поєднувати професійну ефективність із підвищеною комунікативною чутливістю як механізмом успішної адаптації до професійного колективу.

Увагу слід приділити ризикам формування професійної деформації в умовах жорстко ієрархізованого середовища. Закріплення стереотипізованих уявлень про «чоловічі» та «жіночі» професійні ролі може сприяти розвитку комунікативної ригідності, зниженню рівня рефлексії та ускладнювати процес формування ефективної командної взаємодії.

На основі узагальнення емпіричних даних та аналізу сучасних методичних підходів МВС України [3; 5; 6], для системного формування гендерної компетентності у ЗВО зі специфічними умовами навчання можна рекомендувати:

1. Наскрізну інтеграцію гендерного компонента в освітній процес. Включення спеціалізованих тем (гендерний аудит, міжнародні стандарти НАТО Women, Peace and Security) не лише до гуманітарних, а й до профільних та управлінських дисциплін.

2. Реалізацію у межах психологічного супроводу курсів соціально-психологічних тренінгів, спрямованих на деконструкцію гендерних стереотипів, розвиток комунікативної толерантності та подолання мовних упереджень (сексизму) у службовому мовленні.

3. Оптимізацію просвітницької, виховної роботи та командної взаємодії. Моделювання у процесі практичних занять (квестів, тактичних навчань) ситуацій змішаного лідерства, де курсантки та курсанти почергово виконують командні та підпорядковані ролі, що руйнує стереотип про «суто чоловіче» успішне виконання професійних завдань.

4. Психологічний супровід професійної адаптації курсанток. Створення у ЗВО цільових груп психологічної підтримки для дівчат-курсанток з метою превенції синдрому «емоційного вигорання» та формування копінг-стратегій протидії прихованій дискримінації чи мікроагресії у колективах.

5. Розвиток рефлексивної культури керівного й викладацького складу. Проведення регулярних семінарів для керівництва навчальних підрозділів та професорсько-викладацького складу щодо недопущення трансляції патріархальних стереотипів під час навчально-виховного процесу.

6. Моніторинг соціометрії та психологічного клімату. Регулярне проведення службою психологічного забезпечення моніторингу взаємин у змішаних курсантських взводах для раннього виявлення та нейтралізації міжособистісних конфліктів на гендерному підґрунті.

Отже, результати дослідження підтверджують, що гендерна компетентність є важливим психологічним компонентом професійної підготовки майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони. Її формування пов’язане з розвитком комунікативної толерантності, емпатії, рефлексивності та готовності до конструктивної міжособистісної взаємодії. Виявлені гендерні відмінності свідчать про вплив професійної соціалізації та специфіки освітнього середовища на систему установок і моделей поведінки курсантів. Отримані результати підкреслюють необхідність комплексного психологічного супроводу процесу професійного становлення майбутніх правоохоронців, а також інтеграції гендерно-чутливих підходів у систему професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Кононенко Т. В. Гендерна компетентність у контексті професійної підготовки поліцейського. *Центрально-український вісник права та публічного управління.* 2025. № 2. С. 25–31.

2. Корнійчук Ю. Г., Лазуріна Н. П., Островська-Бугайчук І. М. Аналіз методологічної бази забезпечення впровадження гендерної рівності та формування гендерної компетентності в процесі підготовки фахівців сектору безпеки та оборони. *Наука і оборона.* 2021. № 3. С. 52–56.

3. Методичні рекомендації з інтеграції ґендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України / О. Волобуєва, А. В’яткіна, С. Ганаба та ін. Київ : ФОП Клименко Ю. Я., 2021. 292 с.

4. Мухіна Г. В., Гельбак А. М. Гендерні стереотипи в секторі безпеки і оборони України: проблеми та перспективи подолання. *Правовий часопис Донбасу.* 2025. № 3. С. 86–91.

5. Формування комунікативної компетентності поліцейського у сфері гендерної рівності : наук.-практ. рекомендації / Т. В. Кононенко, Г. В. Мухіна, А. М. Гельбак та ін. ; за заг. ред. С. С. Вітвіцького. Київ : Алерта, 2023. 134 с.

6. Формування ґендерної компетентності працівників підрозділів МВС України : навч.-метод. посібник / О. С. Перунова, Т. І. Юрченко-Шеховцова, О. А. Галустян та ін. Київ : МВС України, Нац. академія внутр. справ, 2022. 200 с.

7. Хвисюк А. В., Ярош О. Б. Концептуальні підходи та інструменти впровадження гендерної рівності у сектор безпеки та оборони України. *Acta Securitatae Volynienses.* 2025. № 5. С. 36–46.

8. Bem S. L. The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality. New Haven : Yale University Press, 2021. 256 p.

9. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge, 2021. 272 p.

10. Connell R. Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics. Stanford: Stanford University Press, 2020. 352 p.

11. NATO Policy on Women, Peace and Security. NATO, 2024. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227578.htm

12. Zahumenna Yu. O., Hrelya D. P. Gender equality with regard to the current challenges to Ukraine’s national security: theoretical and practical aspects. *Law and Safety*. 2024. № 3 (94). Pp. 33–45. DOI: https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.03

Aliekseeva Olha, *Senior Staff Scientist of the Research Laboratory on the Problemsof Law Enforcement Management and Its Psychological Support, Educational and Scientific Institute of Postgraduate Education, National Academy of Internal Affairs, Candidate of Law, Senior Researcher*

IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE FIELD OF THE PROTECTION OF ADOLESCENTS FROM INFORMATION THREATS

In modern conditions, Ukraine faces a number of complex threats that are of a humanitarian nature or directly affect the humanitarian sphere: information and psychological pressure and cognitive wars; mass dissemination of disinformation and propaganda; attempts to revise historical memory and replace national values; linguistic, cultural or religious discrimination; expansion of cyber threats aimed at children and adolescents (cyberbullying, grooming, destructive online communities etc.); displacement of the national cultural product from the information space; psychological traumatization of the population as a result of war. In view of this, the information and communication segment of state humanitarian security acquires special importance. This component covers such tasks as protection from hostile information and psychological operations, ensuring the cybersecurity of citizens (especially children), development of the national information space, reduction of psychological pressure and traumatization, especially among children, due to the influence of the information or military environment [1, p. 426–427].

The influence of social networks, messengers, bloggers, media platforms and artificial intelligence on the formation of public sentiment and behavioral models requires special attention. The modern information space is characterized by a high level of manipulativeness, which requires citizens to have high media literacy, the ability to distinguish fake sources, detect propaganda, and analyze sources of information. Particularly social media has a significant impact on the psyche of adolescents. It can cause Internet addiction. Since their brains are still developing, the impact of a large amount of content on social media can be negative and can harm future mental well-being [2, p. 19–20]. Teenagers who use social media are also at risk of becoming victims of cyberbullying. Cyberbullying is an attack with the aim of causing psychological harm, which is carried out via email, instant messaging, in chat rooms, on websites, on social networks; it is carried out through text messages or through images (photos, videos). Cyberbullying harms mental health and can lead to suicide. There are also other threats. So, teenagers risk succumbing to provocations and manipulations by strangers on social networks. Comparing others and the fear of missing out on something important can lead youths to anxiety, depression, and lowered self-esteem. Obsession with social networks leads to sleep disturbances, which negatively affect emotional state and cognitive functions [3, p. 190]. The negative impact of the media in the context of an information war can have serious consequences for the socialization of young people: 1) worldview deformation: young people may perceive false or distorted information as reality; 2) increased levels of anxiety and stress: a constant flow of negative news contributes to emotional exhaustion; 3) the spread of hatred and aggression: disinformation can provoke conflicts in society; 4) critical thinking: the habit of perceiving information without analysis contributes to the spread of manipulation [4, p. 57].

The above-mentioned necessitates the implementation of state policy on the protection of children and adolescents from negative informational influence as a complex and multifaceted process that requires coordinated actions from various branches of government, families, educational institutions, public organizations and the media.

One of the main components of successful policy implementation is the development and adoption of effective legislation. In Ukraine it is advisable to expand existing laws regarding the protection of children, clarifying the rights and responsibilities of various participants in the information space, including children, their parents, teachers, and the media. One of the examples could be the «Law of Ukraine on the Protection of Children from the Negative Impact of Information", which provides for the regulation of the content that may have a harmful effect on children. It is important not only to adopt laws but also to ensure their actual implementation. For this, it is necessary to create effective mechanisms for monitoring compliance with regulatory acts, including accountability for violations [5, p. 355].

At the same time, practice shows that legislative regulations remain mostly ineffective without a real mechanism for implementation, control, and inter-agency coordination. That is why the key instrument for implementing an integrated approach is a system of strategic management, which includes: the creation of targeted inter-agency groups with the participation of the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of Education and Science, the State Special Communications Service, and the Commissioner for Children's Rights; the implementation of state and regional programs for children's cybersecurity, focused on prevention, education, assistance, and response; the institutionalization of digital hygiene in educational policy (integration into school curricula of mandatory courses on digital literacy, countering cyberbullying, and media literacy); the encouragement of the IT sector to adopt standards of cyberethics, age labeling, and parental control tools; support for public initiatives and international projects in the field of the protection of children's rights in the digital environment [6].

For the successful implementation of policy, it is necessary for senior government officials to recognize the problem as a priority. Political will must be expressed not only in speeches but in real actions as well, such as

funding initiatives, training programs for teachers and parents, as well as creating government bodies that deal with these issues. Authorized bodies must have the authority not only to oversee legislation but also to actively form the information agenda [7, p. 277].

Protecting children from negative informational influence should include elements of psychosocial support. Society must become an active participant in this program, not just a spectator. Several comprehensive programs that help children to cope with stress resulting from cyberbullying or negative content should be created. Additional attention should be paid to training that focuses on the development of emotional resilience, critical thinking, and conflict resolution skills [8, p. 225]. Another important step can be the involvement of psychologists who can respond promptly to cases of online violence in schools.

The modern digital age is shaping a new reality of social functioning, in which the digital space becomes not only an environment for communication and learning, but also a source of significant threats, especially for vulnerable categories of the population – particularly adolescents. Given the rapid growth of online activity among minors, the issue of ensuring their digital safety is becoming a priority of state policy in the field of humanitarian security, law and governance. Considering the above-mentioned challenges a revision of approaches to public administration should be required: from reactive (after-the-fact) to preventive and proactive; from isolated to networked, based on partnerships between the state, civil society, international organizations and digital platforms.

References

1. Dmytriieva O. I. Mechanisms for preventing cyber threats to children in the humanitarian security system of Ukraine. *Law and Public Administration.* 2023. No 1. P. 426–431.

2. Korniienko E. G., Gordeeva O. V., Korniienko V. I. The problem of information overdose in children and adolescents. *General Pedagogy and History of Pedagogy.* 2021. Issue 42. P. 19–23.

3. Kurebko Yu. I. The impact of Internet addiction on the personality of adolescents. *Theory and Practice of Modern Psychology*. 2018. No 3. P. 190–193.

4. Rogovska O. O., Kara Ye. A. Socio-psychological impact of media on the socialization of youth in the conditions of information war. *Bulletin of the Azov State Technical University Series: Social and Human Sciences and Public Administration*. 2025. Vol. 1 No 13. P. 55–62.

5. Dmytriieva O. I. Regulatory and legal support for cyber protection of children in Ukraine. *Law and Public Administration.* 2021. No 2. P. 353–358.

6. Dymytriieva O. State management of child protection in cyberspace: current challenges and prospects. *Global Prosperity*. 2023. No 3(1). URL: https://gprosperity.org/index.php/journal/article/view/173

7. Dmytriev V. V. Information security as a priority of state policy of Ukraine. *State and Regions. Series: State Administration.* 2020. P. 272–278.

8. Usar G. Ya., Moskalova A. S. Psychological features of digital resilience of adolescents: transforming online risks into development resources. *Bulletin of postgraduate education: collection of scientific papers. Series «Social and behavioral sciences; Management and administration».* Issue 33(62). P. 214–226.

Андрущенко Ігор Григорович, *професор кафедри економіко-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, професор*

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ

Сучасний етап розвитку України характеризується суттєвим посиленням зовнішніх викликів, що впливають на стан національної безпеки, функціонування економічної системи та стабільність державних фінансів. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України, глобалізації фінансових ринків, транснаціоналізації економічних процесів і поширення гібридних методів впливу, особливого значення набуває проблема забезпечення належного рівня захисту фінансових інтересів держави. Давно відомо, що саме фінансова сфера є одним із ключових об’єктів зовнішнього впливу, оскільки через механізми економічного тиску, валютних маніпуляцій, фінансування деструктивної діяльності, незаконного виведення капіталу та кіберзагроз може бути суттєво послаблена спроможність держави реалізовувати свої основні функції [1, с. 17].

У юридичній науці фінансові інтереси держави розглядають як сукупність об’єктивно зумовлених потреб держави у мобілізації, розподілі та використанні фінансових ресурсів з метою забезпечення економічного розвитку, виконання соціальних зобов’язань, підтримання захисту національної безпеки [2, с. 84]. Відповідно, захист фінансових інтересів держави має здійснюватися шляхом формування ефективної державної політики, що поєднує правові, організаційні, економічні та інституційні механізми протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Стаття 17 Конституції України визначає, що забезпечення економічної та інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу [3]. У свою чергу, Закон України «Про національну безпеку України» закріплює фінансову та економічну безпеку як складові національної безпеки держави [4]. Це є свідченням безпосереднього взаємозв’язку між станом захищеності фінансових інтересів держави та загальною системою забезпечення національної безпеки.

Однією з основних зовнішніх загроз фінансовим інтересам держави є дестабілізація фінансової системи через вплив міжнародних кризових процесів. Глобальні економічні кризи, інфляційні коливання, нестабільність валютних ринків і порушення міжнародних логістичних зв'язків здатні негативно впливати на бюджетну систему держави, рівень державного боргу та інвестиційну привабливість країни [5, с. 112]. Для України додатковим фактором загрози є ведення бойових дій, що супроводжується значними видатками державного бюджету, скороченням виробничого потенціалу та зменшенням надходжень до бюджету.

Важливою складовою державної політики у сфері захисту фінансових інтересів є забезпечення належного рівня фінансового контролю. Фінансовий контроль виступає необхідним інструментом запобігання незаконному використанню бюджетних коштів, ухиленню від оподаткування, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню терористичної діяльності [6, с. 59]. В умовах зовнішніх загроз особливого значення набуває діяльність органів державного фінансового контролю, правоохоронних органів та спеціалізованих антикорупційних інституцій.

Організаційні засади реалізації державної політики передбачають функціонування системи суб'єктів, які уповноважені здійснювати захист фінансових інтересів держави. До таких суб'єктів належать ВРУ, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Національний банк України, Бюро економічної безпеки України, Державна служба фінансового моніторингу України, Рахункова палата та інші органи державної влади [7]. Координація діяльності цих органів є важливою умовою протидії сучасним фінансовим загрозам.

Особливого значення у сучасних умовах набуває діяльність Бюро економічної безпеки України як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує протидію правопорушенням, які посягають на функціонування економіки держави. Створення цього органу стало важливим етапом реформування системи забезпечення економічної безпеки України та формування сучасного механізму захисту фінансових інтересів держави [8, с. 41]. Водночас аналіз діяльності Бюро економічної безпеки України свідчить про необхідність вдосконалення його правового статусу, механізмів взаємодії з іншими органами та кадрового забезпечення.

Одним із ключових напрямів державної політики у сфері захисту фінансових інтересів є протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму. В умовах міжнародної інтеграції та розвитку цифрових фінансових технологій незаконні фінансові операції набувають транснаціонального характеру, що потребує активної міжнародної співпраці та імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство [9, с. 73]. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями у сфері фінансового моніторингу та здійснює адаптацію законодавства до рекомендацій FATF та нормативно-правових актів країн-членів Європейського Союзу.

Суттєву загрозу фінансовим інтересам держави становлять кіберзлочини у фінансовій сфері. Розвиток інформаційних технологій та цифровізація фінансових послуг сприяють появі нових форм незаконного втручання у функціонування банківських систем, державних електронних ресурсів і платіжної інфраструктури [10, с. 126]. У зв'язку з цим державна політика повинна передбачати створення ефективної системи кіберзахисту фінансового сектору, удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері кібербезпеки та посилення відповідальності за кіберправопорушення.

Важливим напрямом забезпечення фінансової безпеки держави є вдосконалення податкової політики та механізмів адміністрування податків. Наявність значного рівня тіньової економіки, використання офшорних схем, незаконне виведення капіталу за кордон і мінімізація податкових зобов'язань негативно впливають на формування дохідної частини державного бюджету [11, с. 98]. У зв'язку з цим необхідним є впровадження сучасних цифрових технологій у сфері податкового адміністрування, автоматизація контролюючих процедур та посилення міжнародного обміну податковою інформацією.

Не менш важливим елементом державної політики у сфері захисту фінансових інтересів є забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. В умовах воєнного стану та необхідності фінансування сектору безпеки й оборони питання прозорості та підзвітності бюджетного процесу набувають особливої актуальності [12, с. 57]. Відтак необхідним є посилення ролі державного аудиту, удосконалення процедур публічних закупівель та забезпечення відкритості інформації про використання бюджетних ресурсів.

Важливою умовою ефективної реалізації державної політики у сфері захисту фінансових інтересів держави є належне нормативно-правове забезпечення. Сучасне законодавство повинно оперативно реагувати на нові види фінансових загроз, враховувати міжнародний досвід та забезпечувати баланс між інтересами держави, бізнесу і громадян [13, с. 211]. Водночас значна кількість нормативно-правових актів у сфері фінансової безпеки потребує систематизації та узгодження, що обумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавчої бази.

Слід підкреслити, що захист фінансових інтересів держави в умовах зовнішніх загроз є одним із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки України. Реалізація державної політики у цій сфері потребує поєднання правових, організаційних, інституційних і міжнародних механізмів. Ефективність такої політики значною мірою залежить від рівня координації діяльності органів державної влади, удосконалення системи фінансового контролю, розвитку міжнародного співробітництва та адаптації законодавства до сучасних викликів. У сучасних умовах належний рівень фінансової безпеки є необхідною передумовою стабільного функціонування держави, забезпечення її суверенітету та реалізації стратегічних національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Економічна безпека держави : підручник / за ред. О. М. Бандурки. Харків : ХНУВС, 2021. 492 с.
2. Фінансове право України : підручник / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2023. 528 с.
3. Конституція України : Закон України від 28 серп. 1996 р. № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.
5. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ : Знання України, 2020. 299 с.
6. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2021. 240 с.
7. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2022. 392 с.
8. Мельник М. І. Правові засади діяльності Бюро економічної безпеки України. *Юридична наука*. 2023. № 2. С. 38–45.
9. Організаційно-правові засади фінансового моніторингу в Україні : монографія / за ред. О. Є. Користіна. Київ : Ваіте, 2022. 344 с.
10. Кібербезпека у фінансовому секторі України : монографія / за ред. В. М. Фури. Київ : Алерта, 2023. 276 с.
11. Податкова система України : підручник / за ред. І. О. Луніної. Київ : ДННУ «Акад. фін. управління», 2021. 624 с.
12. Бюджетна система : підручник / за ред. С. І. Юрія. Тернопіль : ТНЕУ, 2022. 624 с.
13. Шевчук О. М. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в сучасних умовах. *Право і суспільство*. 2024. № 1. С. 208–214.

Астаф'єв Андрій Андрійович, *старший викладач кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах сучасних національних безпекових загроз особливої актуальності набуває питання належної підготовки українських сил безпеки та оборони. Ефективність діяльності Національної поліції України (далі – НПУ), яка є однією зі складових таких сил, залежить виключно від високого рівня професійної, психологічної та функціональної готовності особового складу до служби в нетипових, підвищеного ризику, умовах.

Особливої актуальності набуває питання професійної підготовки оперативних підрозділів, що обумовлено складністю сучасної криміногенної ситуації. Відповідно до чинного законодавства оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора [3]. В. П. Кісенко визначає основні напрями діяльності оперативних підрозділів НПУ: виконання оперативними підрозділами слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого, прокурора з метою повного, всебічного й об'єктивного розслідування кримінального правопорушення; передача органу досудового розслідування матеріалів оперативно-розшукової діяльності за фактами кримінальних правопорушень із метою початку досудового розслідування, використання їх як доказів у кримінальному провадженні, в тому числі для забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства; участь оперативних працівників у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій на початку досудового розслідування (під час реагування на заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення) та на наступному етапі розслідування; виконання постанов слідчого щодо встановлення місця знаходження підозрюваних осіб, щодо яких оголошений розшук [2].

Враховуючи вище визначений спектр діяльності, в поліцейських мають бути сформовані практичні навички оперативної роботи. До основних умінь та навичок слід віднести: швидка оцінка обстановки; прогнозування подальшого розвитку подій, в якій опинився поліцейських; комунікативна компетентність; використання та застосування спеціальних засобів та зброї відповідно до законних підстав; виконання функцій в стресових та нетипових умовах службової діяльності.

Крім цього, своєрідність діяльності оперативних підрозділів НПУ передбачає здійснення як гласних, так і негласних слідчих (розшукових) дій, що вимагає від працівників високого рівня професійної підготовки та здатності діяти в умовах підвищеної небезпеки. Виконання таких завдань нерозривно

пов'язане з необхідністю дотримання принципів законності, вимог таємності, оперативності реагування та ефективної взаємодії з іншими підрозділами сектору безпеки і оборони. У зв'язку з цим підготовка оперативних працівників повинна включати не лише теоретичне опанування нормативно-правових засад діяльності, але й системне і нерозривне відпрацювання практичних алгоритмів дій в змодельованих, та наближених до реальності, службових ситуаціях. Це сприятиме формуванню професійної готовності поліцейських до виконання службових завдань у складних, динамічних і непередбачуваних умовах оперативно-службової діяльності.

Професійна підготовка на всіх етапах службової діяльності дозволяє сформувати стійкі алгоритми дій в різних нетипових ситуаціях і забезпечити законність прийнятих оперативних рішень. *Професійною підготовкою* є процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок і вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації працівників відповідно функціональних обов'язків [4, с. 39].

Особливої уваги також набуває питання вдосконалення вогневої підготовки як етапу засвоєння навичок застосування й використання зброї. *Вогнева підготовка* – один із основних предметів підготовки і складова частина навчання особового складу застосування штатної зброї для ураження різних цілей [1, с. 8–9].

Оперативний працівник повинен знати правові підстави та межі застосування зброї. З цієї причини, процес вогневої підготовки поліцейських потребує перегляду та удосконалення в частині: засвоєння порядку та підстав застосування зброї; адаптації до сучасних безпекових викликів; вдосконалення сценарно-правового аспекту; засвоєння принципів законності й пропорційності.

Для ефективної реалізації запропонованих напрямів удосконалення вогневої підготовки доцільним є відпрацювання поліцейськими кейс-методів підготовки: дій поліцейського в умовах раптової зміни оперативної обстановки; дій поліцейського в умовах захоплення заручників, або загроз терористичних актів; взаємодії в складі групи; дій в публічних місцях при значному скупченню людей.

Отже, оперативна робота поліцейських нерозривно пов'язана зі значним ризиком для життя і здоров'я. За таких обставин саме рівень професійної готовності істотно визначає результативність діяльності та забезпечення особистої безпеки поліцейського. Відповідно, складові професійної підготовки повинні бути переглянуті та максимально наближені до сформований оперативної обстановки в країні.

Список використаних джерел

1. Вогнева підготовка. Методика підготовки та проведення занять. Київ : Центр учбової літератури, 2022. С. 8–9.

2. Кісенко В. П. Основні напрями діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. Вип. 4. URL: https://sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_3/10.pdf

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

4. Тихонова Д. С. Форми професійної підготовки поліцейського в Україні. *Соціальне право*. 2021. Вип. 1. С. 39–45.

Ахтирська Наталія Миколаївна, *начальник навчальної лабораторії з вивчення права Європейського Союзу Національної школи суддів України, кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВО НА ПЕРЕКЛАД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК СКЛАДОВА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ Й НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

Євроінтеграційний розвиток кримінального процесу України потребує не формального відтворення положень права Європейського Союзу, а створення дієвих механізмів реалізації процесуальних прав. Дорожньою картою з питань верховенства права, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р, до пріоритетних завдань віднесено посилення прав підозрюваних та обвинувачених, гармонізацію національного законодавства з ключовими директивами ЄС і врегулювання проблеми якісного перекладу у кримінальному провадженні [1]. У цьому контексті право на усний переклад і письмовий переклад процесуальних документів набуває значення не допоміжної організаційної послуги, а необхідної гарантії доступу особи до правосуддя.

Право на переклад безпосередньо пов'язане з верховенством права, рівністю учасників, правом бути поінформованим про характер і причини обвинувачення, правом на захист та справедливістю судового розгляду. Відповідно до пункту «е» частини третьої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожний обвинувачений має право безоплатно користуватися допомогою перекладача, якщо він не розуміє мову, яку використовують у суді, або не розмовляє нею [2]. Статті 7, 8, 20, 22, 29, 42, 52 і 68 КПК України формують національну нормативну основу цієї гарантії [3]. Водночас її зміст не може зводитися лише до факту присутності перекладача під час окремої процесуальної дії.

У сучасній кримінальній процесуальній доктрині обґрунтовано, що верховенство права має спрямовувати не лише нормативне регулювання, а й оцінювання реальної ефективності процесуальних гарантій, доброчесності процедури та юридичних наслідків допущених порушень [4; 5]. Засади кримінального процесу виконують гарантувальну і владообмежувальну функції, забезпечують процесуальні права та слугують критеріями перевірки правомірності процесуальної діяльності і її результатів [6]. Отже, право на переклад є належно реалізованим лише тоді, коли особа фактично розуміє зміст підозри, обвинувачення, процесуальних рішень, запитань і роз'яснень, може конфіденційно спілкуватися із захисником, висловлювати свою позицію та оскаржувати порушення.

Ключовим актом *acquis ЄС* у цій сфері є Директива 2010/64/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 жовтня 2010 року щодо права на усний та письмовий переклад у кримінальному провадженні [9]. Вона встановлює мінімальні правила, які застосовуються від моменту повідомлення особі компетентним органом про підозру або обвинувачення до остаточного завершення провадження, включно з вирішенням питання про покарання та розглядом передбачених законом скарг. Допомога перекладача повинна надаватися безоплатно, упродовж розумного строку та в обсязі, необхідному для забезпечення справедливості провадження.

Директива виходить із функціонального, а не формального розуміння мовної допомоги. Усний переклад має забезпечуватися під час допитів, судових засідань, необхідних проміжних слухань та спілкування підозрюваного або обвинуваченого із захисником, якщо таке спілкування безпосередньо пов'язане з допитом, слуханням, поданням скарги чи іншою процесуальною дією. Використання дистанційного перекладу за допомогою відеоконференції, телефону або мережі Інтернет допускається лише тоді, коли особиста присутність перекладача не є необхідною для забезпечення справедливості провадження [9]. Технологічна зручність не може переважати потребу в точному сприйнятті висловлювань, конфіденційності та ефективній взаємодії із захисником.

Першою системною проблемою національного регулювання є відсутність визначеної процедури встановлення потреби в перекладачі. Частина третя статті 29 КПК України закріплює право особи, яка не володіє чи недостатньо володіє державною мовою, користуватися послугами перекладача, а ст. 68 КПК України передбачає його залучення у разі необхідності. Проте Кодекс не встановлює послідовного тесту, за яким слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повинні з'ясувати фактичну здатність особи розуміти мову кримінального провадження та повноцінно користуватися нею.

Потреба у перекладачі не може визначатися лише за громадянством, національністю, місцем народження, тривалістю проживання в Україні або фактом підписання процесуального документа. Необхідно оцінювати сукупність обставин: мову повсякденного спілкування особи; здатність самостійно переказати зміст повідомленого обвинувачення; розуміння юридичної термінології; характер відповідей на запитання; наявність попередніх звернень про мовну допомогу; спроможність читати процесуальні документи та усвідомлювати наслідки процесуальних рішень. Якщо виникає обґрунтований сумнів, він має вирішуватися на користь забезпечення мовної допомоги, а результат перевірки та її підстави повинні фіксуватися у процесуальному документі.

Практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду засвідчує індивідуальний підхід до вирішення цього питання. У постанові від 20 серпня 2019 року у справі № 672/1599/17 Суд виходив із необхідності оцінювати, чи призвела відсутність перекладача до порушення рівності можливостей та несправедливості судового розгляду загалом. Було враховано письмові документи, складені особою українською мовою, її відповіді під час судового засідання та відсутність клопотання про перекладача на досудовому розслідуванні [7]. Такий підхід орієнтує на оцінку конкретних обставин, однак сам по собі не усуває потреби у законодавчо визначеній первинній процедурі перевірки мовної компетентності.

Другою проблемою є відсутність нормативно визначених професійних вимог до судового перекладача та прозорого механізму підтвердження його компетентності. У постанові від 4 березня 2021 року у справі № 732/415/19 Верховний Суд визнав достатніми дані про здобуття перекладачем середньої освіти у закладі освіти Литви, його навчання у закладі вищої освіти України, попереднє виконання функцій перекладача та відсутність своєчасних зауважень сторони захисту [8]. Ця справа демонструє, що чинний КПК України залишає оцінювання компетентності значною мірою на розсуд органу, який залучає перекладача, а спеціальна перекладацька освіта, підтверджена мовна спеціалізація та знання юридичної термінології не встановлені як загальні обов'язкові критерії.

Якість перекладу повинна оцінюватися за його функціональною придатністю для реалізації права на захист. Дослівність не завжди є тотожною точності, оскільки юридично значущим є правильне передання змісту, процесуального статусу, обсягу прав, характеру обвинувачення і наслідків рішення. Водночас перекладач не вправі коментувати, спрощувати або змінювати позицію учасника. Для складних категорій проваджень важливими є володіння галузевою термінологією, уміння здійснювати послідовний і синхронний переклад, дотримання конфіденційності, неупередженість та професійна етика.

Третьою проблемою є невизначеність переліку істотних процесуальних документів, які підлягають обов'язковому письмовому перекладу. Згідно з Директивою 2010/64/ЄС до них належать принаймні рішення про позбавлення особи свободи, обвинувальний акт або інший документ, у якому

викладено обвинувачення, та судове рішення. Компетентний орган повинен мати можливість визнати істотними також інші документи, а підозрюваний, обвинувачений або захисник повинні мати право заявити мотивоване клопотання про їх переклад. Усний переклад чи усне резюме істотного документа допустимі лише як виняток, якщо це не перешкоджає справедливості провадження [9].

Четверта проблема стосується перевірки якості перекладу та ефективного оскарження. Особа повинна мати можливість оскаржити висновок про відсутність потреби у перекладачі, відвід конкретного перекладача, відмову в перекладі документа, неповноту чи істотну неточність перекладу. Такий засіб захисту має забезпечувати невідкладну перевірку, заміну перекладача, повторний переклад документа або відповідної частини процесуальної дії, долучення зауважень сторони та належне мотивування рішення. Саме такий підхід узгоджується з розумінням процесуальної доброчесності як вимоги реальної ефективності гарантій прав людини, а не лише зовнішнього дотримання процесуальної форми [5].

Суд Європейського Союзу у рішенні Великої палати від 23 листопада 2021 року у справі C-564/19 *IS (Illégalité de l'ordonnance de renvoi)* наголосив, що держави повинні вживати конкретних заходів для забезпечення достатньої якості усного перекладу, а національний суд має бути спроможним перевірити, чи була особа поінформована про обвинувачення мовою, яку вона розуміє. Якщо через неналежний переклад або неможливість установити його якість не доведено належного інформування особи, її заочне засудження є несумісним із відповідними гарантіями права ЄС [10]. Це рішення підтверджує, що відсутність механізму перевірки якості перекладу може впливати на легітимність судового рішення.

П'ятою проблемою є належна процесуальна фіксація. У матеріалах кримінального провадження мають відображатися підстави для залучення або відмови у залученні перекладача, його особа і кваліфікація, мова та вид перекладу, форма участі, роз'яснення прав і відповідальності, заяви про відвід, зауваження щодо якості, рішення за такими зауваженнями, перелік перекладених документів, а також відмова особи від письмового перекладу. Відмова може визнаватися дійсною лише після отримання юридичної консультації або в інший спосіб, який підтверджує її усвідомленість, добровільність і недвозначність [9].

Проблеми оплати послуг перекладача також мають правозахисний вимір. Низький або непередбачуваний розмір винагороди, затримка її виплати та відсутність компенсації складності, рідкісності мови, терміновості й часу підготовки обмежують можливість залучення кваліфікованих фахівців. Безоплатність перекладу для підозрюваного чи обвинуваченого не означає знецінення професійної праці перекладача. Держава повинна забезпечити прозорий тарифний механізм, гарантоване фінансування та своєчасну оплату незалежно від результату провадження.

Для приведення національної моделі у відповідність до європейських стандартів доцільно законодавчо визначити статус судового перекладача та запровадити єдиний Реєстр судових перекладачів. Включення до нього має здійснюватися за результатами перевірки мовної компетентності, знання юридичної термінології, навичок усного й письмового перекладу, правил конфіденційності та професійної етики. Необхідно передбачити мовні спеціалізації, регулярне підвищення кваліфікації, дисциплінарну процедуру, підстави тимчасового зупинення і припинення статусу, а також винятковий порядок залучення позареєстрового перекладача у невідкладних випадках або за відсутності фахівця з рідкісної мови.

До КПК України доцільно внести комплексні, а не фрагментарні зміни. Статті 29 і 68 мають визначати: обов'язок компетентного органу невідкладно перевірити потребу в перекладачі за наявності об'єктивних ознак або обґрунтованого сумніву; критерії такої перевірки та її процесуальне документування; право на переклад конфіденційного спілкування із захисником у випадках, необхідних для ефективного захисту; мінімальний перелік істотних документів; вимоги до якості; право на оскарження і повторний переклад; умови дистанційної участі; правила відмови; обов'язковість фіксації перекладу технічними засобами у випадках, визначених законом [3; 9].

Законодавче оновлення повинно супроводжуватися організаційними заходами: створенням стандартних форм первинної оцінки мовних потреб; методичних рекомендацій для слідчих, прокурорів, адвокатів і суддів; програм навчання тактики спілкування через перекладача; процедур термінового добору фахівця; захищених технічних засобів дистанційного перекладу; системи моніторингу якості та статистичного обліку. Підготовка суддів, прокурорів, слідчих і працівників суду має охоплювати не лише знання законодавства, а й практичні навички постановки зрозумілих запитань, контролю темпу мовлення та виявлення ознак непорозуміння [9].

Отже, право на переклад у кримінальному провадженні є комплексною процесуальною гарантією, яка забезпечує реальність права на захист, рівність можливостей і справедливість процедури. Його зміст охоплює своєчасне встановлення мовної потреби, доступ до компетентного і незалежного перекладача, переклад істотних документів та процесуально необхідного спілкування із захисником, належну якість, фіксацію, перевірку й ефективне оскарження. Запровадження Реєстру судових перекладачів, професійних стандартів, прозорого фінансування та системного механізму судового контролю має стати складовою виконання євроінтеграційних зобов'язань України і практичного утвердження верховенства права у кримінальному процесі [1; 4; 6; 10].

Список використаних джерел

1. Дорожня карта з питань верховенства права, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2025 р. № 475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС"». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
4. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275. URL: https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprnu-3-2025-r/verkhovenstvo-prava-u-kriminalnomu-protsesualnomu-dokazuvanni-metodologiya-ta-praktika-zastosuvannya.
5. Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 22–59. DOI: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/827.
6. Погорецький М. А. Доктринальна модель засад кримінального процесу: поняття, правова природа, істотні ознаки та функціональне призначення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2026. № 2 (38). Ч. 2. С. 387–413. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2026.2.p2.32. URL: https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/855/926.
7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 20 серп. 2019 р. у справі № 672/1599/17, провадження № 51-435км19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83836422.
8. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 4 берез. 2021 р. у справі № 732/415/19, провадження № 51-5669км20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95382778.
9. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2010. L 280. P. 1–7. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010L0064.
10. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 23 November 2021, *IS (Illégalité de l'ordonnance de renvoi)*, C-564/19, EU:C:2021:949. URL: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-564/19.

Байлов Антон Володимирович, *старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент*

СИСТЕМНО-КІБЕРНЕТИЧНИЙ ВИМІР КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЧАСТИНОЮ 7 СТАТТІ 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ

В екстрених умовах повномасштабної війни законодавцю довелося вдаватися до нестандартних та оперативних рішень, результатом яких стало ухвалення ст. 111^1 Кримінального кодексу України («Колабораційна діяльність») [1]. Поспішне конструювання зазначеної норми було зумовлене необхідністю негайного правового реагування на тотальні загрози державній безпеці. Проте складність, багатоаспектність і динамічність сучасної воєнної реальності вимагають від правоохоронної і судової систем не хаотичних кроків, а жорсткої опори на традиційний, фундаментальний понятійно-методологічний апарат. В епоху стрімкої цифровізації державного управління кримінальне право потребує гнучких, але суворо структурованих аналітичних інструментів.

У цьому контексті фундаментальне доктринальне значення зберігають праці професора В. І. Борисова, який класично трактує кримінально-правову характеристику (КПХ) злочину як упорядковану «суму спеціалізованої наукової інформації» про певний вид правопорушень [2, с. 181]. У сучасних реаліях цей інформаційний підхід отримав новий розвиток. КПХ сьогодні має розглядатися не як статичний опис, а як динамічний елемент правоприменного циклу: «вихідний стан соціуму – правотворчість – правозастосування – аналіз стану соціуму у конкретний момент часу». При такому підході КПХ трансформується у прикладну базу знань, виявляючись своєрідним інструментальним когнітивним засобом, жорстко підпорядкованим завданням практичної діяльності, а саме: кваліфікації діянь, тлумаченню правових категорій та індивідуалізації відповідальності. Орієнтація КПХ на такий діяльнісний, прагматичний критерій захищає вітчизняне правосуддя від деградації до рівня «механічного конвеєра репресій», забезпечуючи гнучкість аналізу за збереження суворої законності.

Практичне застосування цієї оновленої моделі КПХ дозволяє здійснити системний моніторинг та виявити найгостріші концептуальні суперечності у диспозиції ч. 7 ст. 111^1 КК України (добровільне зайняття посад у незаконних правоохоронних органах), які створюють небезпечний прецедент «криміналізації статусу» особи замість об'єктивної оцінки її реального суспільно небезпечного діяння.

З позиції об'єктивної сторони складу злочину, головним викликом для правоохоронної системи є відсутність чіткого доктринального розмежування функцій співробітників усередині

квазіправоохоронних структур окупантів. Сьогодні спостерігається масове притягнення до відповідальності за ч. 7 ст. 111^1 КК України осіб, які виконували суто технічні, господарські або обслуговуючі функції (наприклад, водіїв, прибиральників, операторів котелень у так званій «поліції»). Це прямо суперечить логіці системного тлумачення закону про кримінальну відповідальність. Оновлена модель КПХ як база знань вимагає чіткого функціонального розподілу, згідно з чим суб'єктом цього злочину може виступати виключно особа, чиї безпосередні повноваження реалізували каральнo-репресивну або владно-розпорядчу функцію окупаційного режиму, завдаючи прямої шкоди національній безпеці. Отже, технічний персонал не володіє ознаками спеціального суб'єкта реалізації функцій правоохоронного органу, оскільки не здійснює владних повноважень, а відтак, їх дії мають або кваліфікуватися за іншими статтями КК України за наявності умислу, або взагалі виключати кримінальну протиправність через малозначність на підставі ч. 2 ст. 11 КК України.

З позиції суб'єктивної ознаки складу злочину, системна модель КПХ уможливлює коректну інтеграцію норм міжнародного гуманітарного права та науково обґрунтоване розв'язання складної проблеми «порогу добровільності». Механічна фіксація лише факту перебування особи на «посаді» вступає у жорсткий конфлікт з об'єктивною реальністю окупаційного середовища, де держава-агресор шляхом тотального терору та штучного створення гуманітарної кризи (позбавлення засобів до існування, медичної допомоги, соціальних виплат) деструктурує та придушує волю людини. Для належної кваліфікації за ч. 7 ст. 111^1 КК України ознака «добровільності» має тлумачитися не формально-буквально, а через призму інституту обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, зокрема ст. 40 КК України щодо фізичного або психічного примусу. Відповідно до норм Четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, обов'язок щодо забезпечення базового правопорядку, цивільної безпеки та життєдіяльності на окупованій території частково покладається на місцеві структури під контролем окупанта [3]. Компаративний аналіз у межах бази знань КПХ дозволяє уникнути деструктивної ситуації, коли правоохоронні органи України нераціонально витрачають обмежений процесуальний та оперативний ресурс на конвеєрне переслідування осіб, чия діяльність фактично була спрямована на фізичне виживання, підтримання критичної інфраструктури та безпеку місцевого мирного цивільного населення, а не на легітимізацію чи підрив державного суверенітету.

Отже, розвиток фундаментальних ідей професора В. І. Борисова доводить: в епоху новітніх правових викликів кримінально-правова характеристика має стати високоточним інструментом мережоцентричного реагування. Оптимізація алгоритму юридичної оцінки за ч. 7 ст. 111^1 КК України на основі чітких функціональних критеріїв захистить українське правосуддя від шаблонізації, гарантуючи конституційні засади, індивідуалізацію покарання та верховенство права навіть у кризових умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Борисов В., Пащенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 180–190.

3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року : міжнар. док. від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

Балонь Андрій Богданович, *кандидат юридичних наук*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності належать до категорії діянь, що мають підвищену суспільну небезпечність, оскільки посягають не лише на нормальне функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а й на авторитет публічної служби, принципи законності, доброчесності та довіру громадян до державних інституцій. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування комплексної криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Така методика має ґрунтуватися на положеннях кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології, а також на узагальненні слідчої, прокурорської та судової практики. Її призначення полягає не лише в описі типових ознак відповідних правопорушень, а й у виробленні практичних алгоритмів дій слідчого, прокурора, оперативних працівників, спеціалістів та експертів.

Методика розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень повинна виконувати дві взаємопов'язані функції. По-перше, вона має інформаційно-пізнавальне значення, оскільки акумулює відомості про типові способи вчинення, обстановку, слідову картину, особу правопорушника, предмет посягання та інші криміналістично значущі елементи. По-друге, вона має рекомендаційно-прикладний характер, адже визначає оптимальні напрями виявлення, перевірки, фіксації та використання доказової інформації у кримінальному провадженні [1].

Важливою методологічною передумовою формування такої методики є розуміння того, що кожне кримінальне правопорушення характеризується індивідуальними ознаками, проте одночасно відображає певні типові закономірності. Саме на цьому ґрунтується можливість криміналістичної типологізації службових кримінальних правопорушень, побудови типових слідчих ситуацій, висунення версій, планування розслідування та визначення доцільної послідовності слідчих (розшукових) і процесуальних дій [2].

Ключовим елементом комплексної методики виступає криміналістична характеристика кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Її доцільно розглядати як інформаційно-пізнавальну модель, що містить найбільш значущі відомості для організації та здійснення досудового розслідування. До основних елементів такої характеристики варто віднести: предмет злочинного посягання; спосіб вчинення кримінального правопорушення; обстановку його вчинення; слідову картину; відомості про особу правопорушника [3].

Предмет злочинного посягання у таких провадженнях може охоплювати бюджетні кошти, майно, службову документацію, владні повноваження, управлінські рішення, інформаційні ресурси, дозвільні або контрольні процедури. Його встановлення має важливе значення для визначення розміру шкоди, мотиву кримінального правопорушення, кола причетних осіб та характеру використаних службових можливостей.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення є одним з найінформативніших елементів криміналістичної характеристики. У справах цієї категорії він може виявлятися у прийнятті незаконного рішення, підписанні неправдивих документів, внесенні недостовірних відомостей, зловживанні повноваженнями, створенні формальних підстав для незаконного використання майна або коштів, одержанні неправомірної вигоди, приховуванні змісту службових дій. Особливістю таких способів є те, що вони мають документально опосередкований характер.

Обстановка вчинення кримінального правопорушення охоплює службове середовище, організаційні умови, нормативні процедури, посадові зв’язки, порядок прийняття рішень, документообіг, контрольні механізми та рівень внутрішнього нагляду. У багатьох випадках саме недоліки організації службової діяльності, слабкість контролю, формальність перевірок або надмірна концентрація повноважень створюють сприятливі умови для вчинення відповідних кримінальних правопорушень.

Слідова картина у провадженнях цієї категорії має переважно документальний, цифровий та організаційний характер. До неї можуть належати службові документи, накази, договори, акти виконаних робіт, фінансова звітність, електронне листування, журнали реєстрації, цифрові сліди в інформаційних системах, записи відеоспостереження, дані банківських операцій, матеріали службових перевірок і ревізій. Відтак ефективне розслідування потребує поєднання традиційних слідчих дій із використанням спеціальних знань, експертних досліджень та цифрової криміналістики.

Відомості про особу правопорушника також мають істотне криміналістичне значення. Для службових кримінальних правопорушень типовими є наявність спеціального статусу, доступу до управлінських або матеріальних ресурсів, професійної обізнаності, службових зв’язків, досвіду роботи з документами та знання внутрішніх процедур. Такі ознаки впливають як на спосіб вчинення діяння, так і на способи його приховування, протидію розслідуванню та вибір тактики проведення процесуальних дій. Також до криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності слід віднести й перелік обставин, що підлягають встановленню [4]; типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування; тактичні особливості першочергових процесуальних дій; напрями взаємодії слідчого, прокурора, оперативних підрозділів, спеціалістів та експертів; заходи подолання протидії розслідуванню [1–3].

Отже, формування відповідної методики є важливою передумовою підвищення якості досудового розслідування, забезпечення повноти доказування, належної правової кваліфікації та реального притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Її практичне значення полягає у створенні системного, адаптивного та результативного інструменту розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на належне функціонування публічної служби та авторитет держави.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.

2. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.

3. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Апостиль, 2012. 319 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

Барабаш Ольга Олегівна, *завідувач науково-дослідної лабораторії актуальних проблем правозастосовної та правоохоронної діяльності навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності, голова Ради молодих вчених ЛьвДУВС, доктор юридичних наук, професор*

АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОННИХ КАДРІВ МВС УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС І НАТО В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Реформування сектору безпеки і оборони України в умовах повномасштабної збройної агресії фактично змінило традиційне розуміння правоохоронця як виключно суб'єкта внутрішнього правопорядку. Безумовно, сьогодні будь-який працівник Національної поліції України, Служби безпеки України, Національної гвардії України чи Державної прикордонної служби України перебуває в середовищі, де правоохоронна діяльність безпосередньо корелює з бойовими діями, контрдиверсійними операціями, стабілізаційними заходами на деокупованих територіях, фіксацією воєнних злочинів та забезпеченням правового режиму воєнного стану. Вочевидь тому адаптація системи підготовки правоохоронних кадрів МВС України до стандартів ЄС і НАТО сьогодні має розглядатися не як елемент політичної риторики, а як питання *оперативної спроможності держави*.

Передусім проблема полягає в тому, що значна частина чинної системи професійної підготовки МВС України досі побудована на нормативній логіці мирного часу. Зокрема, навчальні програми здебільшого орієнтовані на формальне викладання дисциплін, тоді як оперативна обстановка вимагає моделі «rapid response training» (підготовки швидкого реагування), яка активно використовується у державах-членах НАТО. Скажімо, у поліцейських академіях Польщі [1] та Литви [2] після 2022 року істотно збільшено кількість модулів з тактичної медицини, «crisis negotiation» (кризових переговорів), OSINT-analysis (аналізу відкритих джерел), HUMINT interaction (взаємодії з агентурною інформацією), цифрового відстеження, дій під час масованих ракетних атак та роботи з цивільним населенням у кризових регіонах. Вітчизняна система, своєю чергою, лише частково імплементувала подібні підходи, попри те, що саме українські правоохоронці нині мають найбільший практичний досвід функціонування в умовах високої інтенсивності безпекових загроз.

Вагому актуальність у світлі сучасної війни має OSINT (Open Source Intelligence – розвідка за відкритими джерелами) [3, с. 139]. Ще декілька років тому в українських закладах освіти сектору безпеки OSINT фактично розглядався як допоміжний інструмент аналітичної діяльності. Втім, після початку повномасштабної агресії розвідка відкритих джерел стала самостійним елементом оперативно-розшукового та контррозвідувального забезпечення. Працівники правоохоронних органів використовують GEOINT (геопросторову розвідку), SOCMINT (розвідку соціальних мереж), IMINT (розвідку зображень), video verification (верифікацію відеоматеріалів), satellite imagery analysis (аналіз супутникових знімків) і digital profiling (цифрове профілювання) під час документування воєнних злочинів, ідентифікації військовослужбовців рф, встановлення маршрутів переміщення техніки, викриття колабораційної діяльності та фіксації наслідків ракетних ударів [4, с. 64].

У даному аспекті слід звернути увагу на те, що значна кількість кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів сьогодні фактично ґрунтується на цифрових доказах, отриманих саме шляхом OSINT-аналізу. Йдеться, зокрема, про фото- та відеоматеріали із Telegram, TikTok, X (Twitter), супутникові знімки Maxar Technologies, дані FlightRadar24, MarineTraffic та інших відкритих платформ. Відтак *правоохоронець нового покоління* повинен володіти навичками збирання цифрових доказів, верифікації метаданих, геолокаційного аналізу та процедур збереження цифрового доказового ланцюга. Без цього ефективне розслідування міжнародних злочинів уже фактично неможливе.

Прикметно, що саме держави-члени НАТО почали радикально переглядати підходи до підготовки працівників сектору безпеки в умовах гібридної війни. Зокрема, у Естонії після масштабних кібератак 2007 року створено NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, де підготовка персоналу базується на підготовці до кіберстійкості, аналізі інформаційної війни та операціях із протидії дезінформації [5]. Український сектор безпеки нині фактично стикається з аналогічними викликами, однак підготовка більшості правоохоронців усе ще недостатньо адаптована до роботи в середовищі цифрової агресії.

Не менш показовим є досвід Сполучених Штатів Америки, де після терористичних атак 11 вересня 2001 року було кардинально переглянуто систему підготовки федеральних правоохоронних органів. Зокрема, в межах діяльності Federal Law Enforcement Training Centers сьогодні переважає «intelligence-led policing» (правоохоронна діяльність, заснована на аналітичній розвідці), а підготовка персоналу здійснюється через моделювання оперативних сценаріїв, імітацію дій противника та спільні міжвідомчі операції [6; 7]. В українських реаліях подібна практика видається надзвичайно актуальною для координації дій між Національною поліцією України, Службою безпеки України, Державною прикордонною службою України та підрозділами Сил оборони України.

У свою чергу, Велика Британія після серії терористичних інцидентів та активізації російських гібридних операцій істотно модернізувала систему підготовки поліцейської аналітики. На базі College of Policing запроваджено обов'язкові модулі цифрової аналітики, оцінювання поведінкових загроз та

моніторинг онлайн-радикалізації [8]. Важливо, що британська модель фактично прибрала розмежування між традиційною поліцейською діяльністю та аналітичною роботою, оскільки сучасний правоохоронець розглядається насамперед як оператор безпекової інформації.

Також слід звернутися до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [9], який у п. 3 ч. 3 ст. 3 прямо визначає курс на «…інтеграцію України в європейський політичний, економічний, *безпековий*, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами» (*курсив мій – О. Барабаш*).

Водночас проблема кадрової підготовки в зазначеному Законі деталізована недостатньо. Законодавець зосереджується переважно на інституційній системі сектору безпеки, залишаючи поза належною увагою питання трансформації професійних стандартів підготовки персоналу. Особливо наведене простежується у підготовці керівного складу. Практика держав-членів НАТО свідчить, що сучасний офіцер сектору безпеки повинен володіти навичками міжвідомчої координації, кризового менеджменту, оцінювання правових ризиків, стратегічних комунікацій та оперативного прийняття рішень в умовах невизначеності [10]. Натомість у закладах вищої освіти системи МВС України значна частина управлінської підготовки й надалі ґрунтується на адміністративно-дисциплінарній парадигмі, для якої притаманним є акцент на вертикально організованій субординації та нормативно-інструктивному регулюванні службової діяльності. Однак у сучасних умовах безпекового середовища, яке характеризується високою динамікою загроз і необхідністю оперативного реагування на локальному рівні, дедалі більшої ваги набувають підходи, що передбачають розширення елементів автономності прийняття рішень та розвиток інституційної гнучкості управлінських практик.

Безпосередньо про це свідчать і підходи НАТО до професійної військової освіти. У документах НАТО вже тривалий час акцентується увага на «leadership-based training» (підготовці, заснованій на розвитку лідерства), моделюванні кризових сценаріїв, реагуванні на гібридні загрози, підготовці до багатодоменних операцій та оперативній адаптивності [10]. Власне кажучи, саме багатодоменна війна сьогодні визначає логіку функціонування сектору безпеки більшості держав Альянсу, де фізичний, кібернетичний, інформаційний та космічний простори розглядаються як *єдине середовище загроз*.

Не менш цікавим видається досвід Норвегії [11] та Фінляндії [12], де система підготовки правоохоронців активно інтегрована із моделлю «total defence concept» (концепції тотальної оборони). За цією моделлю правоохоронні органи, армія, служби цивільного захисту та місцеве самоврядування проходять спільну кризову підготовку, в тому числі сценарії масових кібератак, диверсій, енергетичних криз та порушення логістичних ланцюгів. Більше того, для України подібний підхід є надзвичайно актуальним, зважаючи на систематичні атаки рф на критичну інфраструктуру та постійну загрозу дестабілізації тилових регіонів.

Врешті-решт, однією з найбільш недооцінених проблем залишається *кадрове виснаження правоохоронної системи.* Станом на 2026 рік МВС України фактично функціонує в умовах постійного дефіциту підготовленого персоналу, що пов’язано із бойовими втратами, професійним вигоранням, високим рівнем навантаження та збільшенням обсягу повноважень. Відповідно, усталена модель багаторічної підготовки втрачає ефективність. НАТО та держави ЄС все більш активно використовують «short-cycle tactical education» (короткострокову тактичну підготовку), «intensive field training» (інтенсивне польове навчання), «stress exposure training» (підготовку до дії в умовах стресового навантаження) та безперервну професійну освіту.

Українські правоохоронці сьогодні фактично беруть участь у формуванні *нової європейської безпекової практики*. Досвід документування воєнних злочинів, роботи в умовах окупації, протидії диверсійним групам та перебування під постійною ракетною загрозою є безпрецедентним для більшості держав-членів ЄС. Власне тому адаптація до стандартів НАТО не може розглядатися виключно як механічне запозичення іноземних моделей, оскільки ефективність їх імплементації значною мірою залежить від національних правових, інституційних та безпекових особливостей. Відтак доцільним є формування національної моделі професійної правоохоронної освіти, у межах якої бойовий практичний досвід, стандарти кризового реагування, цифрова аналітика та вимоги до оперативної результативності перебувають у взаємопов’язаному й збалансованому співвідношенні.

Список використаних джерел

1. Nowe kadry oficerskie i rekordowe inwestycje w Policję. 2026. URL: https://www.gov.pl/web/mswia/nowe-kadry-oficerskie-i-rekordowe-inwestycje-w-policje

2. Cooperation for sustainable future. URL: https://surl.lu/vodqcl

3. Дрижакова Д. Ю. Використання відкритих джерел інформації (OSINT) у сфері безпеки держави: технології та перспективи. *Матеріали конференцій МЦНД* (Дніпро, 28 лют. 2025 р.). Дніпро, 2025. С. 138–141.

4. Тарасюк А. В. Правові та стратегічні аспекти використання штучного інтелекту в оперативно-розвідувальній діяльності Служби безпеки України та інформаційно-аналітичному прогнозуванні як детермінанти забезпечення національної безпеки. *Dictum Factum.* 2026. №1 (19). С. 62–72.

5. NATO opens new centre of excellence on cyber defence. 2008. URL: https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2008/05/14/nato-opens-new-centre-of-excellence-on-cyber-defence

6. Federal Law Enforcement Training Centers. URL: https://www.fletc.gov/

7. The FBI Academy is the world's premier learning and research center for law enforcement. URL: https://www.fbi.gov/how-we-investigate/training
8. Prevent duty training. 2022-2023. URL: https://www.gov.uk/guidance/prevent-duty-training
9. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. №2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text
10. Global Programming: NATO's Training System. URL: https://www.act.nato.int/activities/natos-training-system-global-programming/
11. Meld. St. 9 (2024-2025) Report to the Storting (white paper). Total preparedness. Prepared for crises and war. URL: https://www.regjeringen.no/contentassets/c24e6978185f4a49a7d2689a4741a9b1/en-gb/pdfs/stm202420250009000engpdfs.pdf
12. The Nordic countries must be prepared for threats of all kinds. 2024. URL: https://valtioneuvosto.fi/en/-/1410869/the-nordic-countries-must-be-prepared-for-threats-of-all-kinds

Баулін Олег Вячеславович, *провідний науковий співробітник відділу організації наукової та редакційно-видавничої діяльності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук, доцент;*
Терещенко Тетяна Миколаївна, *молодший науковий співробітник відділу нормативно-правового забезпечення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, адвокат, член Комітету з питань незалежності правосуддя та судової влади та Комітету з питань експертного забезпечення адвокатської діяльності Національної асоціації адвокатів України*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВОЛОДІЛЬЦЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ, ДО ЯКИХ СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРАГНЕ ОТРИМАТИ ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», державна політика у сфері національної безпеки спрямована на захист життя і гідності, конституційних прав і свобод людини і громадянина та формується на засадах верховенства права й дотримання норм міжнародного права [1]. Захист прав, свобод і законних інтересів громадян у п. 5 розділу І Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, визначено пріоритетом національних інтересів України та забезпечення національної безпеки [2]. Одним із важливих конституційних прав кожної особи є право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним (ст. 41 Конституції України) [3].

Недоторканність права власності у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) визначена одною з основних засад кримінального провадження й передбачає, що позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом, а тимчасове вилучення майна допускається на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом, без судового рішення (п. 9 ч. 1 ст. 7, ст. 16 КПК України) [4].

Стаття 317 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визначає основні складові змісту права власності. Власникові належить право володіння, користування та розпоряджання своїм майном. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна. Право власності включає: володіння як здатність фактично тримати річ у своєму господарському чи фізичному підпорядкуванні; користування як можливість видобувати з речі її корисні властивості; розпорядження: право змінювати стан, призначення речі, продавати її, дарувати або знищувати [5].

Правовий статус особи у володінні якої є речі (володільця) – це юридично закріплене становище особи, яке означає її здатність фактично утримувати матеріальні предмети, використовувати їх та визначати їх долю. ЦК України передбачає кілька ключових правових режимів статусу володільця, що залежить від підстав для володіння майном. Зокрема, за ст. 397 ЦК України володільцем чужого майна є особа, яка фактично тримає його у себе. Право володіння чужим майном може належати одночасно двом або більше особам.

Однак не завжди правовий статус володільця, визначений у нормах інституту цивільного права «Право володіння чужим майном» (глава 31 ЦК України), відповідає становищу «особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи», визначеному у нормах кримінально-процесуального інституту тимчасового доступу до речей і документів (глава 15 КПК). Така невідповідність зумовлює невиправдане обмеження прав і законних інтересів володільців під час ухвалення і виконання певних судових рішень на стадії досудового розслідування.

У правовій теорії правовий статус володільця речей і документів, до яких сторона кримінального провадження прагне отримати тимчасовий доступ, залишається ще недостатньо розробленим, через що й існують проблеми із забезпеченням його прав і законних інтересів у кримінальному судочинстві. Як

зазначено у ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Відповідно до ст. 160 КПК України сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів (далі – Клопотання), за винятком зазначених у ст. 161 вказаного кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором.

У клопотанні зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати; 4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні; 6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю; 7) обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження. Разом з тим, не завжди подане ініціатором до слідчого судді Клопотання відповідає цим вимогам, через що виникають обставини, які призводять до затягування строків його розгляду та вирішення по суті.

Відповідно до частини першої ст. 163 КПК України після отримання Клопотання слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, за винятком випадку, встановленого частиною другою цієї статті, в якій передбачено: «Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться» [4].

Отже, вказана норма є імперативною та передбачає судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, за винятком лише випадків, коли існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів. Однак із текстуальної конструкції частини другої вказаної статті КПК України не завжди зрозуміло, які є підстави вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів та якими доказами це має підтверджуватися. Чітко їх законі не визначено.

Судова практика склалась так, що судді, керуючись внутрішнім переконанням, самостійно приймають судове рішення щодо участі при розгляді Клопотання, особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи. При цьому часто бракує об'єктивності, оскільки під час вирішення Клопотання суд не завжди володіє інформацією щодо підстав перебування речей і документів у особи, у володінні якої вони перебувають.

Негативним наслідком відсутності визначення у КПК України правового статусу особи, у володінні якої знаходяться речі та документи, про надання тимчасового доступу до яких з Клопотанням до суду звернулась сторона кримінального провадження, полягає у позбавленні володільця прав на справедливий суд, на доступ до суду та на оскарження судового рішення. Іноді на практиці трапляються випадки, коли виконати ухвалу слідчого судді про надання тимчасового доступу стає неможливим, оскільки в ній вказані речі або документи, які у володінні особи не перебувають. Незрозумілими є ситуації, коли власник витребуваних речей відомий, але про розгляд Клопотання його не повідомляють і розгляд в суді здійснюють у кращому випадку за участю володільця, а частіше – лише сторони, яка подала клопотання.

З метою забезпечення конституційного права особи на володіння, користування і розпорядження своєю власністю та посилення гарантій засади недоторканності права власності у кримінальному провадженні пропонуємо змінити редакцію частини першої ст. 163 КПК України, зазначивши в ній про те, що після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, або володільця чужого майна, який фактично тримає у себе такі речі і документи, та власників цих речей і документів.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

2. Стратегії національної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12

3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Безрядін Олексій Васильович, *викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки НАВС*

ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ (OSINT) В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах цифровізації суспільства та стрімкого розвитку інформаційних технологій особливого значення для правоохоронної діяльності набуває використання розвідки з відкритих джерел (OSINT – Open Source Intelligence). Значна кількість інформації сьогодні існує у відкритому доступі: соціальні мережі, державні реєстри, новинні ресурси, форуми, супутникові знімки, онлайн-карти, месенджери, відеохостинги та інші цифрові платформи. Тому оперативно-розшукова діяльність потребує застосування сучасних інструментів збору та аналізу інформації без використання негласного втручання у приватне життя особи.

OSINT у правоохоронній сфері розглядається як сукупність методів і засобів отримання, аналізу й систематизації інформації з відкритих джерел для виявлення, попередження та документування кримінальних правопорушень. Науковці наголошують, що використання відкритих джерел дозволяє підвищити ефективність аналітичної роботи оперативних підрозділів, а також скоротити час на встановлення зв'язків між особами, подіями та об'єктами.

Актуальність використання OSINT в оперативно-розшуковій діяльності зросла в умовах воєнного стану та гібридної війни проти України. Відкриті джерела стали важливим інструментом фіксації воєнних злочинів, встановлення місцезнаходження військової техніки, ідентифікації осіб, причетних до диверсійної діяльності, колабораціонізму та інформаційних операцій. Значна частина доказової інформації сьогодні міститься саме у цифровому просторі: фотографії, геолокаційні дані, відеозаписи, дописи у соціальних мережах та цифрові сліди користувачів. У зв'язку з цим OSINT поступово перетворюється не лише на допоміжний інструмент, а й на окремий напрям сучасної оперативно-аналітичної діяльності.

Правовою основою використання відкритих джерел інформації є Конституція України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист персональних даних», а також положення Кримінального процесуального кодексу України. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи мають право отримувати інформацію з метою виявлення та припинення злочинів у межах, визначених законом. При цьому використання OSINT не повинно порушувати права людини, принцип законності та недоторканність приватного життя.

На практиці оперативні працівники використовують OSINT для встановлення кола контактів особи, аналізу її активності в соціальних мережах, визначення місцеперебування, встановлення маршрутів пересування, виявлення фінансових зв'язків та дослідження цифрової поведінки. Значну роль у цьому відіграють державні електронні реєстри, системи відкритих даних, сервіси аналізу соціальних мереж та інструменти геопросторового аналізу. У сучасних умовах цифровий слід особи дозволяє отримати більше інформації, ніж традиційні методи спостереження.

Використання відкритих джерел має проблемні аспекти. Це стосується перевірки достовірності інформації, оскільки відкритий інформаційний простір містить значну кількість фейкових повідомлень, дезінформації та маніпулятивного контенту. Особливо небезпечним це є в умовах інформаційної війни, коли противник свідомо поширює неправдиві дані з метою введення в оману правоохоронних органів та суспільства. Саме тому результати OSINT потребують додаткової перевірки та співставлення з іншими джерелами інформації [3, с. 41].

Ще однією проблемою є питання допустимості результатів OSINT у кримінальному провадженні. Українське законодавство не містить чіткого механізму процесуального оформлення інформації, отриманої з відкритих джерел. На практиці це призводить до дискусій щодо можливості використання скриншотів, цифрових копій сторінок, записів із соціальних мереж чи супутникових знімків як належних і допустимих доказів. Науковці зазначають, що результати OSINT можуть використовуватися як орієнтуюча інформація або як допоміжний доказ за умови належного процесуального закріплення.

Крім того, сучасна оперативно-розшукова діяльність дедалі більше інтегрується з технологіями штучного інтелекту та автоматизованого аналізу даних. Алгоритми машинного навчання дозволяють обробляти великі масиви інформації, виявляти закономірності, прогнозувати ризики та встановлювати приховані зв'язки між подіями. У поєднанні з OSINT це формує новий рівень аналітичних можливостей правоохоронних органів. Разом із тим виникає необхідність створення належного нормативного регулювання використання таких технологій, оскільки надмірна автоматизація може створювати ризики втручання у права людини [4, с. 4].

Важливим аспектом розвитку OSINT в Україні є міжнародний досвід. Під час документування воєнних злочинів значну роль відіграють міжнародні OSINT-спільноти та волонтерські проєкти, які здійснюють аналіз супутникових знімків, фото- та відеоматеріалів, цифрових метаданих. Завдяки відкритим джерелам вдавалося встановлювати факти присутності військових підрозділів, маршрути

переміщення техніки та причетність конкретних осіб до злочинів. Це свідчить про те, що OSINT сьогодні є не лише інструментом оперативно-розшукової діяльності, а й важливим елементом забезпечення національної безпеки держави.

Отже, використання відкритих джерел інформації в оперативно-розшуковій діяльності є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку сучасної правоохоронної системи. OSINT дозволяє швидко отримувати необхідну інформацію, аналізувати великі масиви даних та ефективно протидіяти злочинності в умовах цифрового суспільства. Водночас подальший розвиток цього напряму потребує удосконалення законодавчого регулювання, визначення процесуального статусу результатів OSINT та створення єдиних стандартів роботи з відкритими джерелами інформації.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19
3. OSINT Open Source Intelligence. Інструменти та методи : навч. посіб. / О. Користін, С. Демедюк, К. Ісмайлов та ін. ; за заг. ред. О. Користіна, С. Демедюка. Київ : 7БЦ, 2025. 460 с.
4. Бочаров С., Тищук В., Біляй С. Використання OSINT в оперативно-слідчій діяльності: можливості та правові аспекти. *Державна безпека*. 2025. № 1. С. 5.

Берговін Олег В'ячеславович, *викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування ДДУВС*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У зв'язку із введенням воєнного стану в Україні відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, та його подальшим неодноразовим продовженням, питання правових й організаційних засад забезпечення національної безпеки набули особливої актуальності та потребують комплексного наукового осмислення. Правовий режим воєнного стану, запроваджений у відповідь на збройну агресію російської федерації, суттєво трансформував систему функціонування всіх інститутів державної влади, зумовив необхідність адаптації правового регулювання до умов гібридних загроз – поєднання конвенційної збройної агресії, кібератак, інформаційно-психологічних операцій та економічного тиску – і поставив перед правовою наукою завдання вироблення адекватної системної відповіді на усіх рівнях правового регулювання та інституційної організації.

Правовою основою системи забезпечення національної безпеки є ст. 17 Конституції України, яка визначає захист суверенітету і територіальної цілісності першочерговою функцією держави. Законодавче втілення цього конституційного припису здійснено Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, який заклав системний підхід до правового регулювання у цій сфері: визначив засади державної політики у сферах національної безпеки та оборони, встановив принципи організації та функціонування сектору безпеки і оборони, закріпив механізми координації та демократичного цивільного контролю.

Аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики дозволяє виокремити низку особливостей забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах.

По-перше, відбулася суттєва трансформація загрозового середовища: класичні воєнні загрози доповнилися загрозами гібридного характеру – кібератаками на об'єкти критичної інфраструктури, інформаційними операціями, економічним та енергетичним тиском. Відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2021 року № 392/2021, збройна агресія російської федерації визначена головною загрозою національній безпеці [1]. Правова реакція держави на цю загрозу виявилася у системному оновленні безпекового законодавства: прийнятті законів про правовий режим воєнного стану, мобілізацію, кіберзахист критичної інфраструктури, розширенні кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність та інформаційне сприяння агресору.

По-друге, характерною особливістю сучасного етапу є функціонування всієї системи забезпечення національної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Воєнний стан як правовий режим передбачає тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод, розширення повноважень виконавчої влади та органів військового управління, суттєву зміну порядку діяльності органів сектору безпеки і оборони [2]. Водночас ст. 64 Конституції України встановлює абсолютну межу таких обмежень: навіть в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права, передбачені ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56,

57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції. Баланс між безпековою необхідністю та збереженням конституційних гарантій прав людини є однією з ключових правових проблем, що потребують доктринального осмислення.

По-третє, сучасні умови вимагають якісно нових підходів до організації міжвідомчої координації в секторі безпеки і оборони. Рада національної безпеки і оборони України як конституційний координаційний орган (ст. 107 Конституції України) в умовах воєнного стану набула суттєво більшого практичного значення. Аналіз нормативної бази свідчить про наявність функціональних дублювань та недостатньо чіткого розмежування повноважень між окремими суб'єктами забезпечення національної безпеки – Збройними Силами, Службою безпеки, Національною поліцією, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації, розвідувальними органами – особливо в умовах проведення операцій на територіях із різними правовими режимами.

По-четверте, забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах набуло виразного міжнародно-правового виміру. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», стратегічним курсом держави є набуття членства в Організації Північноатлантичного договору та Європейському Союзі. Цей курс закріплений на конституційному рівні – Законом України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII внесено зміни до Конституції України щодо закріплення стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та НАТО. Практичним виявом євроатлантичної інтеграції у безпековій сфері є укладення двосторонніх угод про безпеку з державами – членами G7, проведення спільних навчань, імплементація стандартів НАТО у діяльність Збройних Сил та правоохоронних органів.

По-п'яте, особливістю сучасного етапу є нерозривний зв'язок між ефективністю системи забезпечення національної безпеки та станом реалізації антикорупційної реформи. Корупція в секторі безпеки і оборони безпосередньо знижує обороноздатність держави: зловживання в оборонних закупівлях, корупція в системі мобілізації, неправомірні дії посадових осіб силових структур підривають бойову готовність та суспільну довіру до інституцій. Відповідно, функціонування антикорупційних інститутів – Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду – є елементом системи забезпечення національної безпеки не в метафоричному, а в буквальному нормативному сенсі.

Окремої уваги в контексті правових засад забезпечення національної безпеки заслуговує принцип верховенства права. В умовах воєнного стану існує об'єктивний ризик надмірного розширення дискреційних повноважень органів виконавчої влади та силових структур. Конституційний Суд України, адміністративні суди та правозахисні механізми покликані забезпечувати дотримання правових меж навіть в умовах воєнної необхідності. Міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, встановлює обов'язкові правові рамки для дій усіх суб'єктів збройного конфлікту, дотримання яких є водночас міжнародно-правовим обов'язком та стратегічним чинником формування міжнародної коаліції підтримки України [4].

Перспективним напрямом розвитку правових засад забезпечення національної безпеки є підготовка законодавчої бази для постконфліктного врегулювання: реінтеграції тимчасово окупованих територій, відновлення дії конституційних прав громадян на деокупованих територіях, перехідного правосуддя, відбудови зруйнованої інфраструктури та механізмів міжнародної відповідальності держави-агресора. Відсутність комплексного законодавчого регулювання цих питань є суттєвою прогалиною, яку правова доктрина та законодавець мають усунути вже в умовах триваючого конфлікту, не очікуючи його завершення.

З урахуванням викладеного перспективними напрямами розвитку правових і організаційних засад забезпечення національної безпеки України в сучасних умовах вбачаються: 1) законодавче закріплення механізмів переходу від правового режиму воєнного стану до мирного правового режиму із забезпеченням поступового відновлення обмежених прав і свобод; 2) удосконалення нормативної бази розмежування повноважень між суб'єктами сектору безпеки і оборони, усунення функціональних дублювань; 3) прийняття комплексного законодавчого акта про реінтеграцію тимчасово окупованих територій та перехідне правосуддя; 4) імплементація стандартів НАТО щодо демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони як обов'язкової умови євроатлантичної інтеграції; 5) доктринальне осмислення балансу між безпековою необхідністю та конституційними гарантіями прав людини в умовах тривалого збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 верес. 2021 р. «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2021 р. № 392/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2021#Text

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text

4. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року та Додаткові протоколи до них : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради УРСР від 3 лип. 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

Бесчастний Віктор Миколайович, *Керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор;*
Щербина Віктор Іванович, *професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення КНУ імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор*

ЗАВДАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ЇХ РОЛЬ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

На відміну від ч. 1 ст. 147 Конституції України [1], яка визначає тільки повноваження Конституційного Суду України, ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України» 2017 року [2] «Статус Конституційного Суду України» визначає Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, а також вказує на повноваження цього органу державної влади, передбачені ч. 1 ст. 147 Конституції. Закон «Про Конституційний Суд України» 1996 року [3] містив ст. 2 «Завдання Конституційного Суду України», яка завданнями цього органу державної влади визначала гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Отже, навіть якщо формально порівняти зміст норм названих вище законів щодо завдань Конституційного Суду України, то у першому йшлось про «гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України», у другому – про «забезпечення верховенства Конституції України». Звідси виникає низка запитань: що собою являють завдання органу конституційної юрисдикції за нинішньої правової регламентації діяльності цього органу державної влади?; чи змінилися завдання Конституційного Суду України після конституційних змін 2016 року? [4].

Об'єктивне визначення та нормативне закріплення завдань того чи іншого органу державної влади неможливі без чіткого розуміння конкретного політико-правового та економічного середовища в якому діє відповідна державна структура. Конституція України закріпила правові координати перебування Конституційного Суду України в системі органів державної влади. Стаття 124 Конституції передбачає, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України. Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди. З метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди. Створення надзвичайних та особливих судів в Україні не допускається. Як бачимо Конституційний Суд України в загальній судовій системі України відсутній.

Судові органи як окремий різновид органів державної влади, відповідно до функціонального розподілу державної діяльності (функцій), здійснюють судову діяльність (серцевиною якої є здійснення правосуддя) як окремий вид юридичної діяльності. Суди здійснюють як правозастосування (наприклад, у випадку призначення кримінального покарання особі, яка вчинила кримінальне правопорушення), так й оцінку якості реалізації права іншими учасниками правовідносин (наприклад, у випадку коли вирішується юридичний спір). На наш погляд, Конституційний Суд України не здійснює такі види діяльності. Цей орган державної влади, за певною процедурою, здійснює оцінку якості нормативного матеріалу та положень окремих правових актів не нормативного характеру на предмет їх відповідності положенням Конституції України шляхом тлумачення конституційних норм та норм й положень інших правових актів. Саме тому орган конституційної юрисдикції об'єктивно не може перебувати в системі судоустрою України.

Принциповою відмінністю європейської моделі конституційного правосуддя від англосаксонської (американської) моделі є відокремлення конституційного контролю від загального контролю за законністю. Сильною стороною європейської моделі є те, що суди, які здійснюють конституційний контроль, незалежні від загальних судів, що здійснюють контроль за законністю. Водночас це й її слабкість, оскільки вона потребує додаткових витрат на її утримання. З точки ж зору побудови правозахисного механізму, то більш ефективною завжди буде європейська модель, оскільки предметом конституційного контролю є положення правового акту в розрізі тлумачення конституції. Органу конституційного контролю в англосаксонській судовій системі набагато складніше перевірити правовий акт на конституційність, після чисельного його застосування загальними судами, ніж це зробити незалежно функціонуючому органу в європейській системі конституційного контролю.

Варто наголосити, що процес побудови сучасного органу конституційної юрисдикції в Україні пройшов декілька важливих етапів. Дослідження історії питання дає уявлення про те, чому зараз Конституційний Суд України перебуває саме на такому етапі його правової трансформації. Можна виокремити п'ять етапів становлення органу конституційної юрисдикції в Україні. Однак, як вірно зауважує С. П. Рабінович, конституційне правосуддя є місцем перетину силових ліній політичного та юридичного полів і водночас – місцем боротьби за смисл Основного Закону. В цій боротьбі ставкою стає конституційність актів публічної влади, а логіка політичної доцільності конкурує із логікою пошуку справедливого балансу інтересів [5, с. 252].

Особливостями функціональної ролі Конституційного Суду України обумовлюється й особлива правова регламентація конституційного судового процесу. Цей вид судового процесу досліджено значно менше у порівнянні з іншими видами юрисдикційних процесів. Найважливішим, у цьому аспекті, є висновок К. Б. Айріян про те, що нині функціями конституційних судів зарубіжних країн є не лише забезпечення верховенства Конституції – Основного Закону держави, а й і захист конституційних прав і свобод людини та громадянина. І саме можливість особи звернутися з конституційною скаргою до конституційного суду з метою визнання акта чи норми неконституційною, вказує на повноцінне функціонування конституційного правосуддя [36, с. 132]. Цілком розділяємо таку позицію, хоча використання тут терміну «правосуддя», на наш погляд, є не доречним.

Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [7], національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Оцінюючи роль Конституційного Суду України системі органів державної влади, які забезпечують захищеність демократичного конституційного ладу, можна стверджувати, що орган конституційної юрисдикції – ключова ланка в цьому механізмі захисту.

Правовий статус органу конституційної юрисдикції, завдання, функції, повноваження та правовий інструментарій, який використовує Конституційний Суд, дають підстави стверджувати, що він є «стабілізатором» конституційного правопорядку, виступає основою збалансованості демократичного конституційного ладу.

Узагальнюючи, можна дійти наступних висновків:

1. Конституційне судочинство є різновидом юрисдикційної форми захисту права і, в широкому розумінні, частиною правозахисного механізму суспільства. Конституційне судочинство має свою специфіку в порівнянні з іншими видами (цивільним, адміністративним, господарським, кримінальним), що обумовлено виключним становищем Конституції як ідеолого-політичного виду джерел права.

2. Європейська модель організації конституційного правосуддя передбачає особливе законодавче розмежування контролю за законністю правових актів, який здійснюється в рамках адміністративного судочинства, та контролю їх конституційності, який здійснюється в рамках конституційного судочинства. Конституційний Суд України, як орган державної влади, за певною процедурою, здійснює оцінку якості нормативного матеріалу та положень окремих правових актів не нормативного характеру на предмет їх відповідності положенням Конституції України шляхом тлумачення конституційних норм та норм й положень інших правових актів. Саме тому орган конституційної юрисдикції об'єктивно не може перебувати в системі судоустрою України.

3. Захист права особи в порядку конституційного судочинства має такі особливості: а) особа набуває спроможностей захищати своє суб'єктивне право лише за наявності конституційного закріплення, у тому чи іншому вигляді, інституту конституційного скарги (наприклад як це передбачає ст. 151-1 Конституції України); б) у цьому разі особа отримує можливість поставити під сумнів конституційності будь-який нормативний чи індивідуальний правовий акт, оскільки вони за юридичною силою поступаються Конституції; в) перевірка конституційності цих актів ґрунтується на критеріях, які почасти віддалені від «галузевих рамок і умовностей», а є квінтесенцією філософсько-правових думок, ідей, теорій у тій чи іншій частині системи права держави; г) перевірка здійснюється органом державної влади, який має високий ступінь незалежності від інших органів державної влади, що гарантується чітким визначенням компетенції, законодавчим визначенням процесуальних дій, самоврядністю внутрішньої діяльності.

4. Конституційний Суд України, здійснюючи конституційний контроль правових актів у межах судових процедур, здійснює діяльність як на основі принципів, закріплених у ч. 2 ст. 147 Конституції України, так і на основі принципу «обґрунтованої зваженості», що передбачає врахування й розмежування політичної та правової складових справи, звернення до широкого кола філософських, соціально-психологічних та аксіологічних методів для обґрунтування власних рішень.

5. Аналіз нинішніх повноважень Конституційного Суду України вказує на вузький підхід до визначення завдань і функцій цього органу державної влади, оскільки переважну більшість справ присвячено оцінці відповідності нормам Конституції правових актів різних видів, у ході якої підлягають захисту норми, принципи та цінності, що забезпечують верховенство Конституції України. Саме тут і виникає ідея про розширення можливостей органу конституційної юрисдикції, особливо в частині розширення його функцій як суду, де сторони конституційно-правових відносин можуть вести дискусію щодо обґрунтованості їх позицій у частині конституційності правотворчості чи правореалізації.

6. Положення Розділу XII Конституції України дають підстави для виокремлення трьох основних завдань Конституційного Суду України, як окремого виду органу державної влади, – це: а) захист конституційного правопорядку, б) захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, в) формування базової правової доктрини в державі.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Київ : Україна, 1996. 54 с.
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 35. Ст. 376.
3. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовт. 1996 р. № 422/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 49. Ст. 272.
4. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1401-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text
5. Рабінович С. Чи можлива деполітизація конституційного правосуддя України? *Ideology and politics journal*. 2021. № 2 (18). С. 235–259.
6. Айріян К. Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2015. 267 с.
7. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355

Биченко Сергій Миколайович, *провідний науковий співробітник НУЦЗ України, кандидат історичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СИЛ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВОЇ КРИЗИ

Евакуація населення у контексті сучасної гібридної війни проти України виступає ключовим елементом збереження життя, захисту громадянських прав та забезпечення стійкості державності. З початку повномасштабної агресії рф Україна зіткнулася з викликами, які вимагали не лише екстреної адаптації системи цивільного захисту, а й чіткої координації між усіма складовими сектору безпеки і оборони.

Нормативно-правове забезпечення евакуації в Україні, засноване на європейських стандартах і рекомендаціях ООН, постійно оновлюється й інтегрує найкращі міжнародні практики, що забезпечує правову визначеність залучення міжнародних гуманітарних місій, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, співпраці з державами-сусідами для захисту біженців і внутрішньо переміщених осіб [1; 2].

Ефективність евакуаційних заходів сьогодні безпосередньо залежить від злагодженості дій Оперативно-рятувальної служби ДСНС України, підрозділів Національної поліції та Національної гвардії України. Кожна з цих структур виконує специфічні завдання: рятувальники забезпечують безпосереднє вивезення людей та надання допомоги, поліція – охорону публічного порядку та регулювання транспортних потоків, а Нацгвардія – безпеку периметрів та супровід колон у зонах підвищеного ризику [2; 3; 4].

Практика роботи сил безпеки України в екстремальних обставинах реалізується через поетапну евакуацію, використання транзитних центрів, збірних та проміжних пунктів, а також мобільних команд за аналогією із західноєвропейськими моделями захисту цивільного населення [7]. Проте практика показує, що рівень тактико-спеціальної підготовки особового складу цих відомств щодо спільних дій в умовах активних бойових дій потребує суттєвого удосконалення. Міжнародний досвід країн НАТО та ЄС свідчить про необхідність впровадження єдиних протоколів взаємодії та проведення спільних міжвідомчих навчань. Актуальними залишаються проблеми відсутності уніфікованих засобів зв'язку, різного рівня психологічної готовності до роботи під обстрілами та недостатнього відпрацювання алгоритмів дій у разі блокування евакуаційних шляхів.

Питання нестачі спеціалізованого транспорту для маломобільних верств, необхідності регулярного оновлення планів евакуації відповідно до динаміки бойових дій, а також загроза втрати координації у разі масових одночасних переміщень населення є невід'ємною частиною завдань сил безпеки. Для їхнього вирішення пропонується розширення міждержавних резервів техніки та персоналу, організація спільних навчань і формування єдиної інформаційно-комунікативної платформи для управління безпековими кризами на національному та регіональному рівнях [5].

Інтеграція міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій ООН та досвіду гуманітарних місій, дозволяє частково вирішувати ці питання, проте ключовим залишається національний аспект: створення єдиної системи підготовки кадрів для всіх силових структур, залучених до евакуації [6]. Вирішення проблем підготовки персоналу та технічного забезпечення через розширення міждержавних резервів і формування спільної інформаційно-комунікативної платформи є стратегічним завданням для зміцнення національної безпеки України.

Інноваційні підходи до тактико-спеціальної підготовки рятувальників, співробітників поліції та військовослужбовців Національної гвардії України розроблені за участі експертів з Німеччини, Польщі,

Швеції та інших країн, зосереджені на підвищенні психологічної стійкості, набутті навичок безпечної роботи в бойових умовах, міжсекторальній комунікації та роботі з вразливими категоріями населення.

Отже, посилення міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту, імплементація кращих світових стандартів та гармонізація українського законодавства із європейськими нормами залишаються визначальними чинниками підвищення національної безпеки України в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовт. 2013 р. № 841. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF

2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17

3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

4. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18

5. UNDP Ukraine. Методичні рекомендації щодо евакуації людей з інвалідністю та інших маломобільних груп у надзвичайних ситуаціях. 2022.

6. Рекомендації щодо гуманітарних евакуацій цивільного населення в Україні. Global Protection Cluster, 2023.

7. Система управління евакуацією населення під час надзвичайних ситуацій. О. Башинський, М. Пелешко, Т. Бережанський та ін. *Social Development and Security*. 2025. Вип. 15 (2). С. 140–152. https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.2.11.

Білик Вадим Миколайович, *професор кафедри поліцейської діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;*
Золотарьова Наталія Іванівна, *професор кафедри поліцейської діяльності НАВС, доктор юридичних наук, професор*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОРЯДКУ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІН НА ДОСТАВЛЕННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ ТИМЧАСОВО ЗАТРИМАНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ НА СПЕЦІАЛЬНИХ МАЙДАНЧИКАХ ЧИ СТОЯНКАХ

На сьогодні питання розмірів плат за транспортування і зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів регулюється спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства економіки України, за погодження Міністра фінансів України, Голови Національної поліції України та Голови Державної регуляторної служби України, № 364/2562 від 29 травня 2025 року «Про затвердження Розмірів плат за транспортування і зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів на спеціальних майданчиках чи стоянках» (далі за текстом – наказ № 364/2562) [1]. Крім того, з Наказу вбачається, що вказаний розмір плати за транспортування затверджений відповідно до пункту 13 Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 року № 1102 (далі – Порядок) [2].

Проте після видання наказу № 364/2562 Антимонопольним комітетом України (далі – АМКУ) внесено Пропозиції до КМУ від 21 квітня 2025 року № 2-пр «Про надання пропозицій щодо нормативно-правового врегулювання у сфері доставлення та зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів», якими запропоновано врегулювати на нормативно-правовому рівні питання, зокрема щодо Порядку визначення цін на доставлення та зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів на спеціальних майданчиках чи стоянках [3].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 року № 1102 [2] Порядок тимчасового затримання працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції транспортних засобів та їх зберігання затверджений відповідно до ст. 265-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [4] та ст. 36 Закону України «Про виконавче провадження» [5]. У свою чергу, ст. 265-2 КУпАП встановлює право працівників уповноважених підрозділів Національної поліції тимчасово затримати транспортний засіб у разі наявності відповідних підстав [4].

Стаття 36 Закону України «Про виконавче провадження» визначає, що виконавець у разі необхідності розшуку транспортного засобу боржника виносить постанову про такий розшук, яка є обов'язковою для виконання поліцією. Виявлений за результатами розшуку транспортний засіб боржника тимчасово затримується та зберігається поліцією на спеціальних майданчиках чи стоянці в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [5].

Пунктом 13 Порядку встановлено, що за транспортування і зберігання транспортного засобу на спеціальному майданчику чи стоянці справляється плата у встановленому спільним наказом № 364/2562. Витрати з транспортування і зберігання транспортного засобу боржника на спеціальному майданчику чи стоянці компенсуються органом державної виконавчої служби, приватним виконавцем

після вилучення транспортного засобу із спеціального майданчика чи стоянки за рахунок коштів виконавчого провадження у порядку, встановленому спільним наказом МВС та Мін'юсту [2].

Таким чином, з наведеного вбачається, що затверджений наказом № 364/2562 розмір плати за транспортування і зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів стягується (застосовується) у разі тимчасового затримання транспортного засобу органами поліції за ст. 265-2 КУпАП та ст. 36 Закону України «Про виконавче провадження». При цьому згідно пункту 2 Розміру плат вказано, що розміри плат визначено без урахування податку на додану вартість, який справляється відповідно до Податкового кодексу України.

Відповідно до ч. 1 ст. 222 КУпАП «Органи Національної поліції розглядають справи про такі адміністративні правопорушення: про порушення громадського порядку, правил дорожнього руху, правил паркування транспортних засобів, правил, що забезпечують безпеку руху транспорту, правил користування засобами транспорту, правил…». Також, відповідно до ч. 2 ст. 222 КУпАП «Від імені органів Національної поліції розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право працівники органів і підрозділів Національної поліції, які мають спеціальні звання, відповідно до покладених на них повноважень» [4].

Статтею 265-2 КУпАП визначено право працівника уповноваженого підрозділу Національної поліції тимчасово затримати транспортний засіб шляхом блокування або доставлення його для зберігання на спеціальний майданчик чи стоянку, в тому числі за допомогою спеціального автомобіля – евакуатора і виключно у випадках, встановлених цією статтею [4]. Відповідно до ч. 7 ст. 265-2 КУпАП, порядок тимчасового затримання працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції транспортних засобів та їх зберігання встановлюється Кабінетом Міністрів України [4]. Згідно з п. 1 Порядку [2] цей Порядок визначає процедуру тимчасового затримання транспортних засобів працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції (далі – поліцейські), зберігання таких транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках, а також їх повернення.

Абзацом 2 пунктом 12 Порядку [2] передбачено, що умовами повернення транспортного засобу є оплата вартості послуги з транспортування та/або зберігання транспортного засобу, а в разі винесення постанови про накладення стягнення у вигляді штрафу – його сплата. Порядок не містить обов'язкових до застосування розмірів плати за транспортування і зберігання транспортних засобів на спеціальному майданчику чи стоянці. Але відповідно до п. 13 Порядку, розміри плати, затвердженні спільним наказом № 364/2562 [1].

Згідно з п. 3 Порядку, доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку здійснюється за допомогою спеціальних автомобілів – евакуаторів (далі – евакуатор), у тому числі тих, що належать підприємствам, установам та організаціям, які провадять діяльність, пов'язану з транспортуванням транспортних засобів, і з якими територіальним (зокрема й міжрегіональним) органом Національної поліції укладені в установленому порядку договори.

Зазвичай у відповідних договорах зазначається, що виконавець отримує на власний рахунок оплату вартості послуг з доставляння транспортного засобу до місця зберігання від особи, яка керувала транспортним засобом на момент учинення правопорушення, або відповідальної особи, зазначеної в ч. 1 ст. 14-2 КУпАП, або особи, яка ввезла затриманий транспортний засіб на територію України. Розмір плати за транспортування тимчасово затриманих транспортних засобів на спеціальний майданчик чи стоянку має бути економічно-обґрунтованим та визначається виконавцем відповідно до законодавства України.

Зокрема, експерти відокремленого структурного підрозділу «Центр судової експертизи та експертних досліджень» Державного підприємства «Інформаційні судові системи» проводять судові економічні та товарознавчі експертизи щодо вартості послуг з транспортування (включаючи виїзд евакуатора, завантаження, транспортування на спеціальний майданчик чи стоянку (місце зберігання)) та розвантаження тимчасово затриманого транспортного засобу, зазначених в калькуляціях вартості надання послуг з евакуації автотранспортом, а також відповідності діапазону ринкових цін (чи є економічно обґрунтованою). Під час здійснення відповідної діяльності керуються вимогами Методичних рекомендацій з формування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті, затверджених наказом Міністерства транспорту України «Про затвердження Методичних рекомендацій з формування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті» від 5 лютого 2001 року № 65 [6] та інших відомчих наказів [7; 8] на підставі яких визначають структуру та плановий розмір витрат з евакуації транспортного засобу.

Отже, можна дійти висновку, що система визначення розмірів плати за транспортування і зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів, яка регулюється спільним наказом № 364/2562 на підставі норм КУпАП та Закону України «Про виконавче провадження», потребує подальшого комплексного нормативно-правового врегулювання з урахуванням наданих пропозицій АМКУ. Оскільки законодавство вимагає, щоб розмір такої плати був суворо економічно обґрунтованим, на практиці виникає необхідність проведення судових економічних експертиз для перевірки калькуляцій витрат виконавців та їхньої відповідності ринковим цінам на основі методичних рекомендацій на транспорті. З огляду на це, розроблення та впровадження МВС уніфікованої методики формування плати за евакуацію та зберігання автомобілів є критично важливим кроком.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Розмірів плат за транспортування і зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів на спеціальних майданчиках чи стоянках : наказ МВС України, Міністерства економіки України від 29 трав. 2025 р. № 364/2562. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0909-25
2. Про затвердження Порядку тимчасового затримання працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції транспортних засобів та їх зберігання : постанова Кабінету Міністрів України від 17 груд. 2008 р. № 1102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1102-2008-%D0%BF
3. Про надання пропозицій щодо нормативно-правового регулювання у сфері доставлення та зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів : пропозиції Антимонопольного комітету України від 21 листоп. 2024 р. № 2-пр. URL: https://ips.ligazakon.net/document/FN085373
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/8073-10
5. Про виконавче провадження : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1404-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1404-19
6. Про затвердження Методичних рекомендацій з формування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті : наказ Мінтранс України від 5 лют. 2001 р. № 65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0065361-01
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування тарифів на перевезення вантажів та інші послуги, що надаються ВАТ «Київ-Дніпровське МППЗТ» : наказ Мінтрансзв'язку України від 30 листоп. 2007 р. № 1094. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v1094650-07
8. Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги міського електричного транспорту (трамвай, тролейбус) : наказ Мінінфраструктури України від 25 листоп. 2013 р. № 940. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z2035-13

Боднар-Петровська Ольга Борисівна, *старший науковий співробітник факультету права, Керівник Балто-українського центру Університету Миколаса Ромеріса (м. Вільнюс, Литовська Республіка), кандидат юридичних наук*

ДОСВІД КРАЇН БАЛТІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ЗАГРОЗАМ

У сучасних умовах загострення безпекової ситуації в Європі та зростання кількості гібридних загроз особливий інтерес становить досвід Литви, Латвії та Естонії у сфері забезпечення національної безпеки. За відносно короткий історичний період ці держави змогли сформувати ефективні механізми реагування на зовнішні виклики, поєднавши внутрішні реформи із глибокою інтеграцією до міжнародних безпекових структур. Практика балтійських країн переконливо демонструє, що членство в НАТО та Європейському Союзі не обмежується отриманням політичних гарантій, а передбачає системну адаптацію законодавства, модернізацію сектору безпеки й оборони та формування дієвих механізмів колективного захисту.

Після відновлення державної незалежності балтійські країни, так само як і Україна, визначили євроатлантичну інтеграцію одним із ключових напрямів державної політики. Отримання членства в НАТО у 2004 році стало для них стратегічним досягненням, яке суттєво змінило підходи до організації національної оборони. Практична реалізація гарантій, передбачених статтею 5 Північноатлантичного договору, забезпечила можливість брати участь у спільних військових навчаннях, механізмах планування оборони, програмах кіберзахисту та обміну розвідувальною інформацією. Як засвідчують результати досліджень, така модель співпраці дозволяє значно підвищити спроможність держав оперативно реагувати на сучасні виклики, серед яких особливе місце займають кібернетичні атаки, інформаційно-психологічні операції та інші прояви гібридної агресії [1, с. 2].

Важливим елементом безпекової політики країн Балтії стала гармонізація національного законодавства із правовими стандартами НАТО та ЄС. Було реформовано систему оборонного управління, удосконалено механізми цивільного контролю над збройними силами, посилено нормативне регулювання кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури. Естонія є одним із світових лідерів у сфері цифрової безпеки. Після масштабної кібератаки 2007 року держава створила ефективну систему кіберзахисту, а в Таллінні було відкрито Центр передового досвіду НАТО з кібероборони (CCDCOE). Це стало прикладом успішної імплементації міжнародних стандартів у національну систему безпеки [2].

Законодавство Литви, Латвії та Естонії у сфері національної безпеки значною мірою гармонізоване зі стандартами НАТО та Європейського Союзу. У всіх трьох державах прийнято базові закони про національну безпеку, оборону держави, кібербезпеку, захист критичної інфраструктури та діяльність розвідувальних служб. Спільною рисою є закріплення принципів колективної оборони, цивільного контролю над збройними силами та комплексного підходу до безпеки. Балтійські країни активно реалізують регіональні безпекові проєкти. Серед них – спільні військові формування, координація охорони повітряного простору (Baltic Air Policing), розвиток оборонної інфраструктури та спільні енергетичні проєкти для зменшення залежності від зовнішніх ресурсів. Особливу увагу приділено концепції «всеохоплюючої оборони», яка передбачає залучення державних органів, приватного сектору та громадянського суспільства до забезпечення національної безпеки. Такий підхід сприяє підвищенню стійкості держав до кризових ситуацій та гібридних загроз [3].

Водночас існують певні відмінності, бо Естонія найбільшу увагу приділяє цифровій безпеці та кіберзахисту. Її законодавство є одним із найбільш розвинених у Європі щодо захисту державних інформаційних систем та цифрової інфраструктур, а Латвія приділяє особливу увагу питанням внутрішньої безпеки, протидії дезінформації та зміцненню стійкості державних інституцій до зовнішнього впливу. У той же час *Литва акцентує увагу на протидії гібридним загрозам, інформаційній безпеці та захисті стратегічних об'єктів.* У законодавстві значне місце займають питання мобілізації суспільства та територіальної оборони.

Після початку повномасштабної війни Росії проти України всі три країни внесли зміни до національного законодавства, спрямовані на збільшення оборонних видатків, посилення прикордонної безпеки, розширення повноважень сил оборони та розвиток механізмів кризового реагування [1, с. 2–3].

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 2022 року суттєво змінило архітектуру європейської безпеки та стало каталізатором посилення оборонної політики країн Балтії. Литва, Латвія та Естонія одними з перших визначили російську агресію як загрозу не лише для України, а й для всієї системи міжнародної безпеки [4]. Країни Балтії активно підтримують Україну на політичному, військовому, гуманітарному та дипломатичному рівнях. Вони надають військову допомогу, здійснюють підготовку українських військовослужбовців, підтримують санкційну політику ЄС і НАТО щодо РФ та виступають за посилення міжнародного тиску на державу-агресора.

Російсько-українська війна також стала поштовхом до збільшення оборонних витрат у країнах Балтії. Більшість із них перевищили встановлений НАТО показник у 2 % ВВП на оборону, інвестуючи кошти у модернізацію збройних сил, системи ППО, кіберзахист та розвиток військової інфраструктури [1]. Сучасні виклики сприяли активному розвитку нових регіональних та міжнародних форматів співпраці у сфері безпеки. Країни Балтії беруть активну участь у створенні багаторівневої системи колективного захисту, що виходить за межі традиційних механізмів НАТО.

Одним із важливих напрямів стала поглиблена співпраця держав Балтії з Польщею та країнами Північної Європи у межах форматів NB8 (Nordic-Baltic Eight) та регіональної безпекової координації у Балтійському регіоні. Після вступу Фінляндії та Швеції до НАТО значно посилилася безпекова єдність Північної Європи та Балтійського простору. Зокрема, у Литві скоординувалb співпрацю в рамках NB8 у 2022 році, зокрема *основна увага під час періоду координації з боку Литви була зосереджена на таких пріоритетах*: 1) більш безпечний, надійний та стійкий Балтійський та Північний регіон; 2) сталий, зелений та взаємопов'язаний регіон; 3) центр соціально згуртованих суспільств, поборників демократії та прав людини [5].

Литва та інші країни Балтії підтримують ідею створення нових оборонних ініціатив у межах Європейського Союзу, зокрема розвиток стратегічної автономії ЄС, спільних оборонних закупівель та європейських механізмів реагування на кризові ситуації. Важливим аспектом є також формування міжнародної коаліції на підтримку України, яка об'єднує держави у сфері постачання озброєння, протиповітряної оборони, кіберзахисту та відновлення критичної інфраструктури. У цьому процесі країни Балтії виступають активними ініціаторами посилення європейської безпеки та адвокатами подальшої інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору.

Досвід країн Балтії свідчить, що ефективне забезпечення національної безпеки в сучасних умовах неможливе без міжнародної інтеграції, адаптації законодавства до міжнародних стандартів та активної співпраці з партнерами. Комплексний підхід до безпеки, розвиток кібероборони, стратегічних комунікацій і систем колективного захисту є важливими орієнтирами для України в умовах сучасних викликів та євроатлантичної інтеграції. Для України досвід країн Балтії є особливо цінним у контексті реформування сектору безпеки та оборони, розвитку кіберстійкості, інформаційної безпеки та адаптації законодавства до стандартів НАТО та ЄС.

Балтійська, зокрема литовська, модель демонструє, що ефективна система національної безпеки повинна ґрунтуватися на: тісній міжнародній співпраці; високому рівні суспільної стійкості; інтеграції військових та цивільних механізмів безпеки; розвитку сучасних технологій захисту; постійному обміні інформацією та координації дій із союзниками.

Основу правового регулювання становить Закон Литовської Республіки про основи національної безпеки (Law on the Basics of National Security), який визначає національну безпеку як спільну відповідальність держави та суспільства. Закон закріплює принцип всеохоплюючої оборони (total defence), відповідно до якого до забезпечення безпеки залучаються не лише військові структури, а й органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства та громадяни [6]. Після 2015 року в Литві було відновлено обов'язкову військову службу, а після 2022 року суттєво розширено програми підготовки резервістів та добровольчих формувань, тобто роль громадян є дуже важливою для формування національної безпеки країни [7, с. 56; 8, с. 93]. На відміну від Естонії, яка є лідером у сфері кібербезпеки та цифрової держави, *Литва значно більше уваги приділяє питанням територіальної оборони та підготовки населення до можливого збройного конфлікту*. Порівняно з Латвією, литовське законодавство більшою мірою орієнтоване на розвиток добровольчих оборонних структур та концепцію всеохоплюючого спротиву.

Саме тому литовський досвід часто розглядається як один із найбільш корисних для України, оскільки поєднує євроатлантичні стандарти безпеки, розвиток територіальної оборони, стійкість суспільства та правові механізми протидії гібридним загрозам.

Список використаних джерел

1. Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2025). NATO Public Diplomacy Division. 17 c. URL: https://www.nato.int/content/dam/nato/webready/documents/finance/def-exp-2025-en.pdf
2. Global Cyber Experts Address the Future of Cyber Conflicts at CyCon 2026. CCDCOE. 2026. 26-29 May. URL: https://ccdcoe.org/news/2026/global-cyber-experts-address-the-future-of-cyber-conflicts-at-cycon-2026
3. До 60 тисяч військових у разі війни з рф: як НАТО планує захищати Балтію. *Комерсант.* 2026. 26 Травня. URL: https://komersant.ua/do-60-tysiach-viyskovykh-u-razi-viyny-z-rf-iak-nato-planuie-zakhyshchaty-baltiiu/
4. Hazell W. Prepare for Putin pivot to invade us, say Baltic states Diplomats say Putin's brutalisation of Ukraine has brought back darkest memories of occupation under Stalin. *The Sunday Telegraph*. 2024. 30 March. URL: https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/03/30/nato-get-ready-for-russia-to-invade-baltic-ambassadors-warn/
5. Nordic-Baltic cooperation (NB8). Ministry for Foreign Affairs of Lithuania. URL: https://www.urm.lt/en/lithuania-in-the-region-and-the-world//regional-cooperation/nordic-baltic-cooperation-nb8/1004
6. Law on the Basics of National Security. December 19. 1996. No VIII–49. Vilnius. URL: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=9tq147ume&documentId=TAIS.39790&category=TAD
7. Котляренко О. П., Приполова Л. І. Досвід конституційно-правового забезпечення функціонування збройних сил у країнах Балтії. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 3. С. 54–57.
8. Підберезних І. Є. Сектор безпеки Литви як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 1 (42). С. 91–96. DOI: https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1(42).999.

Бондаренко Валентин Володимирович, *професор кафедри спеціальної фізичної підготовки НАВС, доктор педагогічних наук, професор;*
Черніков Антон Миколайович, *завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки НАВС*

СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК КОМПОНЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні безпекові виклики, пов'язані з воєнною агресією проти України, підвищують вимоги до рівня професійної підготовленості працівників сектору безпеки й оборони [1; 6]. В умовах воєнного стану правоохоронні органи виконують широкий спектр завдань, пов'язаних із забезпеченням публічної безпеки та порядку, протидією диверсійним виявам, реагуванням на кризові ситуації, участю у стабілізаційних заходах і підтриманням правопорядку на деокупованих територіях [2]. За таких обставин проблема професійної готовності правоохоронців виходить за межі галузевого завдання й набуває стратегічного значення у контексті забезпечення національної безпеки держави. У зв'язку з цим актуальності набуває вдосконалення системи професійного навчання майбутніх офіцерів поліції, важливим компонентом якої є спеціальна фізична підготовка [4].

У сучасному науковому дискурсі спеціальну фізичну підготовку розглядають не лише як компонент фізичного виховання, а як загальну систему професійно орієнтованого навчання, яка спрямована на формування готовності правоохоронців до ефективних дій у складних, екстремальних і стресогенних умовах службової діяльності. Її зміст охоплює розвиток професійно важливих фізичних якостей, удосконалення прикладних рухових умінь і навичок, формування психологічної стійкості, функціональної витривалості та здатності діяти в умовах значного фізичного й психоемоційного навантаження [5; 7]. Водночас специфіка службової діяльності правоохоронців в умовах воєнного стану потребує переосмислення традиційних підходів до організації спеціальної фізичної підготовки та її адаптації до сучасних безпекових викликів.

Науковці обґрунтовують, що спеціальна фізична підготовка повинна бути максимально наближеною до реальних умов службової діяльності правоохоронців [2; 3; 5]. З огляду на це традиційні форми організації занять, орієнтовані переважно на розвиток окремих фізичних якостей, уже не повною мірою відповідають сучасним потребам професійного навчання. Дискусійним залишається питання щодо оптимального співвідношення загальної фізичної підготовки та тактики самозахисту у структурі освітнього процесу. Частина дослідників акцентує на необхідності посилення функціональної та силової підготовки, тоді як інші наголошують на доцільності інтеграції фізичних, тактичних і психологічних компонентів професійного навчання. У сучасних умовах більш обґрунтованим видається саме комплексний підхід, який забезпечує формування готовності правоохоронців до виконання службових завдань у ситуаціях підвищеного ризику та невизначеності.

У цьому контексті вагомого значення набуває впровадження практико-орієнтованих методів навчання, що передбачають моделювання службових ситуацій, виконання комплексних функціональних завдань, відпрацювання алгоритмів дій в умовах браку часу, фізичної втоми та психологічного стресу. Ефективним є поєднання елементів функціональної підготовки, тактичного переміщення, подолання перешкод, застосування заходів фізичного впливу, роботи в засобах індивідуального захисту та

виконання службових завдань в умовах обмеженого простору. Такий підхід сприяє формуванню комплексної професійної готовності, розвитку адаптаційних можливостей організму та вдосконаленню навичок дій у нестандартних ситуаціях.

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває розвиток функціональної витривалості правоохоронців як підґрунтя професійної працездатності та надійності службової діяльності. Належний рівень фізичної підготовленості забезпечує здатність ефективно виконувати службові завдання в умовах тривалих фізичних навантажень, недостатнього відпочинку, інформаційної невизначеності та підвищеного нервово-емоційного напруження. Дослідження свідчать, що систематичні заняття фізичними вправами позитивно впливають на психоемоційний стан особистості, сприяють підвищенню стресостійкості, розвитку вольових якостей і психологічної стійкості до впливу екстремальних чинників професійної діяльності [7].

Водночас ефективність спеціальної фізичної підготовки значною мірою залежить від рівня мотивації курсантів до систематичних занять фізичними вправами та усвідомлення ними професійної значущості фізичної готовності. В умовах сучасних безпекових викликів високий рівень фізичної підготовленості є не лише компонентом професійної компетентності правоохоронця, а й необхідною передумовою збереження життя та здоров'я як самого працівника, так і громадян, безпеку яких він забезпечує. Саме тому особливої актуальності набуває формування у курсантів стійкої внутрішньої мотивації до фізичного самовдосконалення, розвитку професійно важливих фізичних якостей і готовності до постійного професійного розвитку.

У цьому аспекті важливу роль відіграє використання сучасних педагогічних технологій, інтерактивних методів навчання, елементів змагальної діяльності, професійного моделювання та практико-орієнтованих форм організації занять. Доцільним є також активне впровадження цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема відеоаналізу рухових дій, мультимедійного супроводу занять, електронних тренажерів і цифрових платформ для контролю та оцінювання рівня фізичної підготовленості. Це сприятиме підвищенню наочності, інтенсивності та практичної спрямованості освітнього процесу, а також активізує навчально-пізнавальну діяльність курсантів.

Отже, спеціальну фізичну підготовку в сучасних умовах слід розглядати як важливий компонент механізму забезпечення національної безпеки держави. Її значення полягає не лише у формуванні фізичної готовності правоохоронців, а й у забезпеченні їхньої професійної стійкості, психологічної надійності та здатності ефективно діяти в умовах сучасних воєнних і безпекових викликів. Удосконалення змісту, форм і методів спеціальної фізичної підготовки відповідно до актуальних умов службової діяльності сприятиме підвищенню ефективності функціонування правоохоронної системи, зміцненню кадрового потенціалу сектору безпеки та підвищенню рівня національної безпеки України загалом.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В., Кисленко Д. Підвищення рівня фізичної готовності майбутніх офіцерів Збройних сил України до сучасних викликів у секторі безпеки й оборони. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2024. Вип. 1 (32). С. 35–43.

2. Бондаренко В. В., Данильченко В. А. Удосконалення змісту спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів поліції в умовах воєнного стану. *Оперативно-бойова діяльність сил сектору безпеку і оборони в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 берез. 2024 р.). Київ : НАСБУ, 2024. С. 14–16.

3. Бондаренко В. В., Нікітенко О. В., Худякова Н. Ю., Гузенко Є. В., Білик В. В. Здоров'язбережувальна компетентність як складник професійної готовності правоохоронців до виконання службових завдань в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2025. Вип. 6 (52). С. 157–167.

4. Бондаренко В. В., Решко С. М. Патріотичне виховання майбутніх офіцерів поліції під час навчальних занять зі спеціальної фізичної підготовки. *Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України (до 10-ї річниці створення Національної гвардії України)* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 24 жовт. 2024 р.). Харків : НАНГУ, 2024. С. 569–571.

5. Бондаренко В. В., Решко С. М., Мартишко А. Ю. Використання інноваційних педагогічних технологій під час навчальних занять зі спеціальної фізичної підготовки. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2024 р.). Київ : НАОУ, 2024. С. 393–396.

6. Бондаренко В. В., Решко С. М., Шумко Я. В. Психолого-педагогічні засади національно-патріотичного виховання майбутніх офіцерів Національної поліції України. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 29 берез. 2024 р.). Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 14–16.

7. Спеціальна фізична підготовка : навч. посіб. / [В. Бондаренко, С. Решко, В. Дідковський та ін.] ; за заг ред. В. Чернєя, Р. Сербина. Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т.П. 2021. 341 с.

Борцевич Павло Святославович, *професор кафедри економіко-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В умовах глобалізації фінансових процесів, розвитку цифрових технологій і зростання рівня економічної злочинності особливого значення набуває система фінансового моніторингу як один із механізмів забезпечення економічної безпеки держави. Для України питання ефективного фінансового моніторингу є особливо актуальним у зв'язку з воєнним станом, необхідністю протидії фінансуванню тероризму, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також мінімізації корупційних ризиків. Фінансовий моніторинг є складовою державної політики у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Його ефективність впливає на стабільність фінансової системи, інвестиційний клімат і міжнародний авторитет держави [1].

Основу правового регулювання фінансового моніторингу в Україні становить Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-IX [2]. Він гармонізував українське законодавство з міжнародними стандартами FATF та директивами ЄС.

Відповідно до законодавства система фінансового моніторингу складається з двох рівнів: первинного та державного. До суб'єктів первинного фінансового моніторингу належать банки, страхові компанії, кредитні спілки, нотаріуси, адвокати, аудитори та інші установи, які здійснюють фінансові операції [2]. Державний рівень представлений Державною службою фінансового моніторингу України, Національним банком України, Міністерством фінансів України та іншими уповноваженими органами.

Важливе значення для розвитку системи фінансового моніторингу мають підзаконні нормативно-правові акти. Зокрема, Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене постановою Правління Національного банку України № 65 від 19 травня 2020 року, визначає порядок здійснення належної перевірки клієнтів, застосування ризик-орієнтованого підходу та виявлення підозрілих фінансових операцій [3]. Крім того, у 2024 році Міністерством фінансів України було затверджено нове Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство фінансів України [4]. Це свідчить про постійне вдосконалення національного механізму протидії фінансовим правопорушенням.

Економічна безпека держави є складовою національної безпеки та охоплює захист економічних інтересів держави, стабільність фінансової системи та протидію економічним загрозам. Відмивання коштів і фінансування тероризму створюють суттєві ризики для економічної стабільності, сприяють розвитку тіньової економіки та корупції. Науковці наголошують, що фінансовий моніторинг виконує не лише контрольну, а й превентивну функцію, оскільки дозволяє виявляти та блокувати незаконні фінансові операції ще до настання негативних наслідків [5, с. 35]. Особливого значення це набуває в умовах воєнного стану, коли існують підвищені ризики незаконного виведення капіталу, фінансування диверсійної діяльності та ухилення від сплати податків.

Важливим елементом забезпечення економічної безпеки є ризик-орієнтований підхід. Суб'єкти фінансового моніторингу повинні оцінювати ризики клієнтів, аналізувати джерела походження коштів та здійснювати постійний контроль фінансових операцій. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам FATF та сприяє підвищенню ефективності державної фінансової політики. Наукові дослідження свідчать про необхідність удосконалення інформаційної взаємодії між суб'єктами фінансового моніторингу та правоохоронними органами [6, с. 119]. Цифровізація фінансових послуг і поширення криптовалют створюють нові виклики для системи фінансового контролю, що потребує оновлення законодавчої бази та впровадження сучасних інформаційних технологій.

Попри значний прогрес у сфері фінансового моніторингу, в Україні залишаються певні проблеми правового регулювання. До них належать недостатній рівень координації між державними органами, складність процедур належної перевірки клієнтів, а також недостатня адаптація законодавства до нових фінансових технологій. Однією з актуальних проблем є необхідність правового регулювання обігу віртуальних активів та контролю за криптовалютними операціями. У сучасних умовах криптовалюти можуть використовуватися для приховування незаконного походження коштів, що створює додаткові ризики для економічної безпеки держави [7, с. 123]. Перспективним напрямом розвитку системи фінансового моніторингу є подальша гармонізація українського законодавства з правом Європейського Союзу, автоматизація процесів аналізу фінансових операцій та розширення міжнародного співробітництва у сфері протидії відмиванню коштів.

Отже, фінансовий моніторинг є одним із ключових механізмів забезпечення економічної безпеки держави. Його ефективне функціонування сприяє протидії легалізації злочинних доходів, фінансуванню тероризму, розвитку тіньової економіки та корупції. Україна продовжує вдосконалювати систему фінансового моніторингу шляхом адаптації законодавства до міжнародних стандартів та сучасних викликів. Водночас подальший розвиток правового регулювання має бути спрямований на посилення міжвідомчої взаємодії, цифровізацію фінансового контролю та удосконалення механізмів контролю за новітніми фінансовими технологіями. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню економічної безпеки України та стабільності її фінансової системи.

Список використаних джерел

1. Середа Є., Сокирко О., Шепиленко В. Фінансовий моніторинг в системі національної безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-82

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 груд. 2019 р. № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n831

3. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : постанова Правління Національного банку України від 19 трав. 2020 р. № 65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text

4. Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство фінансів України : наказ Міністерства фінансів України від 7 черв. 2024 р. № 282. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1071-24#Text

5. Жихор О., Решетняк О., Жихор Б., Юрченко О. Державний фінансовий моніторинг в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка».* 2024. № 1 (63). С. 35–42.

6. Шевчук Ю., Дідківська К. Економічна сутність фінансового моніторингу. *Економічний простір.* 2025. № 207. С. 118–123.

7. Сербінова А. А. Визначення поняття та особливостей фінансового моніторингу господарських операцій у сфері податкового контролю. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2025. № 19. С. 120–124.

Братель Сергій Григорович, *завідувач кафедри поліцейської діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, професор;*
Гусєва Катерина Анатоліївна, *доцент кафедри поліцейської діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Воєнний стан є особливим правовим режимом, який суттєво змінює умови функціонування органів державної влади, зокрема правоохоронної системи. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України Національна поліція України виконує не лише традиційні завдання щодо забезпечення публічної безпеки і правопорядку, а й низку додаткових функцій, пов'язаних із підтриманням обороноздатності держави, евакуацією населення, документуванням воєнних злочинів, супроводом гуманітарних вантажів та взаємодією з військовими формуваннями.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах дії правового режиму воєнного стану поліцейська діяльність здійснюється в ситуації підвищених ризиків, обмежених ресурсів і необхідності швидкого реагування на безпекові загрози. Водночас навіть за надзвичайних обставин поліція має діяти на засадах верховенства права, законності, пропорційності та поваги до прав людини. Саме тому важливим є визначення основних проблем діяльності поліції в умовах дії правового режиму воєнного стану і формування практичних шляхів їх вирішення.

Правову основу діяльності поліції в умовах дії правового режиму воєнного стану становлять Конституція України, Закони України «Про Національну поліцію», «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та інші нормативно-правові акти [1; 2; 3]. Практика їх застосування засвідчує, що окремі положення потребують уточнення, адже не повною мірою враховують специфіку поліцейської діяльності в умовах бойових дій, деокупації територій, масового переміщення населення.

Однією з ключових проблем є правова невизначеність окремих повноважень поліції. У процесі реалізації заходів правового режиму воєнного стану поліцейські взаємодіють із військовими адміністраціями, Збройними Силами України, Службою безпеки України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами сектору безпеки й оборони. Проте в окремих ситуаціях законодавство недостатньо чітко визначає межі компетенції, порядок підпорядкування, алгоритми обміну інформацією та відповідальність за прийняті рішення.

Особливі проблеми виникають під час перевірки документів, контролю дотримання комендантської години, обмеження пересування, забезпечення охорони стратегічних об'єктів, проведення евакуаційних заходів і підтримання публічного порядку на деокупованих територіях.

Недостатня деталізація процедур може призводити до дублювання функцій, неузгодженості дій і ризику перевищення повноважень. У зв'язку з цим доцільним є розроблення єдиних стандартних операційних процедур міжвідомчої взаємодії.

Важливою проблемою є навантаження на працівників поліції. З початку повномасштабного вторгнення обсяг завдань, покладених на органи поліції, істотно збільшився. Поліцейські залучаються до патрулювання територій, реагування на наслідки обстрілів, евакуації населення, виявлення диверсійно-розвідувальних груп, документування воєнних злочинів і забезпечення гуманітарних місій. Частина особового складу виконує завдання у прифронтових регіонах, що створює некомплект поліцейських у територіальних органах поліції.

Надмірне службове навантаження, ненормований режим роботи та постійне перебування в умовах небезпеки негативно впливають на морально-психологічний стан поліцейських. Поліцейські регулярно стикаються з наслідками бойових дій, загибеллю цивільного населення, руйнуванням інфраструктури та загрозою повторних обстрілів. Такі обставини підвищують ризик професійного вигорання, психологічного виснаження та посттравматичних стресових розладів. Отже, психологічна підтримка та реабілітація мають бути не епізодичними, а системними елементами кадрової політики.

Суттєвою є і проблема матеріально-технічного забезпечення. В умовах дії правового режиму воєнного стану особливого значення набуває забезпечення поліцейських засобами індивідуального захисту, бронежилетами, касками, спеціалізованим транспортом, сучасними засобами зв'язку, технічними системами відеофіксації та обладнанням для роботи в районах підвищеної небезпеки. Нестача таких ресурсів безпосередньо впливає на ефективність виконання службових завдань і рівень безпеки особового складу.

Окремої уваги потребує інформаційна взаємодія між органами поліції, військовими структурами й органами цивільного захисту. Відсутність повноцінно інтегрованих інформаційних платформ ускладнює оперативний обмін даними, координацію дій і своєчасне реагування на загрози. У кризових умовах швидкість отримання, перевірки й передачі інформації є визначальним чинником ефективності поліцейської діяльності.

Під час дії правового режиму воєнного стану особливого значення набуває забезпечення прав і свобод людини. Законодавство передбачає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав, однак вони мають застосовуватися в межах закону, бути необхідними та пропорційними поставленій меті. У практичній діяльності поліції ризики порушення прав людини можуть виникати під час перевірки документів, обмеження пересування, проведення безпекових заходів або взаємодії з цивільним населенням у прифронтових громадах.

Особливо вразливими категоріями населення є внутрішньо переміщені особи, діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю. Робота з такими категоріями потребує від поліцейських спеціальних знань, комунікативних навичок і розуміння гуманітарних стандартів. Тому підготовка поліцейських повинна включати не лише тактичні й безпекові компоненти, а й питання дотримання прав людини, міжнародного гуманітарного права та ефективної комунікації з населенням.

Крім традиційних правоохоронних функцій, поліцейські виконують низку неспецифічних завдань гуманітарного й безпекового характеру. Їх залучають до організації евакуації населення, супроводу гуманітарних вантажів, забезпечення порядку в місцях тимчасового розміщення людей, участі у стабілізаційних заходах на деокупованих територіях. Виконання таких завдань потребує належного нормативного врегулювання, спеціальної підготовки та технічного забезпечення.

Для підвищення ефективності діяльності Національної поліції в умовах дії правового режиму воєнного стану слід реалізувати комплекс організаційно-правових заходів. Необхідно уточнити повноваження поліції під час дії особливого правового режиму, закріпити механізми взаємодії з військовими адміністраціями, ЗСУ, ДСНС та СБУ, а також визначити процедури відповідальності за прийняття рішень у спільних операціях.

Важливим напрямом є вдосконалення системи професійної підготовки поліцейських. Доцільно розширити навчальні програми з тактичної медицини, мінної безпеки, евакуаційних процедур, міжнародного гуманітарного права, психологічної стійкості та роботи з уразливими категоріями населення. Такі програми мають бути практично орієнтованими і враховувати реальні умови несення служби. Не менш важливим є посилення соціального і психологічного захисту поліцейських. Йдеться про належне страхування ризиків, своєчасну медичну та психологічну допомогу, ротацію особового складу, реабілітаційні програми для поліцейських, які виконували завдання у районах підвищеної небезпеки. Це дозволить зменшити рівень професійного вигорання та підвищити стійкість поліцейських.

Матеріально-технічне забезпечення органів поліції, які функціонують у районах підвищеної небезпеки, має бути одним із пріоритетів державної політики у сфері безпеки. Крім того, необхідним є створення інтегрованої інформаційної системи для обміну даними між суб'єктами сектору безпеки й оборони. Такий підхід сприятиме оперативності реагування, уникненню дублювання функцій і підвищенню якості управлінських рішень.

Отже, воєнний стан суттєво змінив характер діяльності Національної поліції України та поставив перед нею нові організаційні, правові, кадрові й гуманітарні виклики. Основними проблемами залишаються правова невизначеність окремих повноважень, перевантаження, недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення, психологічні ризики та необхідність забезпечення прав людини в умовах дії правового режиму воєнного стану. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності діяльності поліції, забезпеченню прав і свобод громадян, а також посиленню спроможності держави до правового реагування на безпекові виклики в умовах дії правового режиму воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.
4. Про затвердження Порядку та умов виплати поліцейським додаткової винагороди, одноразової винагороди на період воєнного стану та особливості виплати винагороди за особливості проходження служби під час воєнного стану : наказ МВС України від 28 листоп. 2022 р. № 775. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1514-22.
5. Chystokletov L. National Police as a component of the security and defence sector in countering Russian aggression in Ukraine during martial law. *Journal of Law.* 2023. Vol. 10, No. 1 (37). P. 208–220.

Брисковська Оксана Миколаївна, *провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;*
Шаповалова Анна Олександрівна, *провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності НАВС, кандидат юридичних наук*

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ЗАГРОЗАМ

Національна безпека становить основоположний елемент функціонування держави, спрямований на збереження її суверенітету, територіальної цілісності та створення умов для стабільного розвитку. У контексті сучасних глобалізаційних процесів загрози національній безпеці набувають багатовимірного і гібридного характеру, що включає військові, політичні, економічні, інформаційні та кібернетичні аспекти. Забезпечення національної безпеки має вагоме значення для підтримання дієздатності державних інституцій, гарантування стратегічних інтересів країни та збереження її стабільного положення в системі міжнародних відносин. Цілісність окремої країни має значення не лише для самої держави, але й для міжнародної спільноти загалом, оскільки порушення стабільності однієї країни може спричинити незворотну кризу, загальну дестабілізацію регіону, численні конфлікти інтересів і виникнення системних проблем глобального масштабу [1].

Україна, яка з 2014 року перебуває під впливом військової агресії з боку Російської Федерації, стала ареною масштабної гібридної війни. Ця форма агресії виявила значні слабкості у системі національної безпеки держави, водночас виступивши каталізатором глибоких реформ у цій сфері. Серед основних гібридних загроз, що постають перед Україною, можна виділити проведення військових операцій без офіційного оголошення війни, заходи економічного тиску, кібератаки, а також активне застосування інформаційної пропаганди й дезінформації з метою маніпулювання громадською свідомістю [2, с. 491]. Ці виклики створюють перед Україною надзвичайно складні завдання, вирішення яких набуває принципового значення для забезпечення її суверенітету та успішної інтеграції до європейського і глобального співтовариства.

Аналіз досвіду інших держав у боротьбі з гібридними загрозами відіграє провідну роль у розробці ефективної стратегії національної безпеки, особливо для країн із підвищеним рівнем ризиків, таких як Україна. Гібридні загрози представляють собою багатовекторний феномен, який об’єднує різні інструменти впливу, зокрема військові, інформаційні, кібернетичні, економічні та політичні. Їх комплексне застосування створює умови для здійснення агресивного впливу на суверенні держави, обходячи формальне оголошення війни.

У теоретичному обґрунтуванні концепції національної безпеки підкреслюється її суспільно обумовлена природа, яка інтегрує такі вагомі компоненти, як територія, мова, культура та менталітет. Важливо зазначити, що забезпечення національного суверенітету є складним і багатогранним явищем, яке спирається на комплексну систему аспектів. До них належать правові, економічні, військові, інформаційні, соціальні, культурні чинники, а в окремих випадках також екологічні складові. Такий багаторівневий підхід до формування національної безпеки відображає її багатогранну природу та необхідність синергетичної взаємодії різних сфер суспільного життя.

Основними характеристиками національної безпеки є: 1. Економічна самодостатність, що забезпечує стійке функціонування держави в умовах нестабільності. 2. Захист громадянських прав та свобод, які є невід'ємними елементами демократичного суспільства. 3. Забезпечення громадського порядку й дотримання правопорядку як основа соціальної стабільності. 4. Високий рівень обороноздатності країни, який включає здатність ефективно протидіяти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. 5. Збереження та захист суверенітету, а також недоторканості територіальної цілісності держави. 6. Формування та підтримка політичної стабільності як базового компонента розвитку та гармонійної функціональності суспільства.

Розглянемо приклад Фінляндії щодо протистояння гібридній війні. Фінляндія, маючи спільний кордон із Росією, здавна приділяє особливу увагу проблематиці гібридних загроз, що стало особливо актуальним з часів Холодної війни. Основою її стратегії протидії є концепція «всеохоплюючої безпеки» (Comprehensive Security). Цей підхід передбачає, що забезпечення національної безпеки здійснюється не лише через військовий компонент, але й через активне залучення громадянського суспільства, приватного сектора, засобів масової інформації та освітніх закладів. У Фінляндії успішно діє Центр з підвищення стійкості суспільства до гібридних загроз (Hybrid CoE), який був заснований за підтримки Європейського Союзу та НАТО. Головна мета Центру – дослідження методів гібридного впливу, обмін найкращими практиками між країнами-партнерами та проведення навчань для експертів у цій сфері. До фінської моделі також входить підготовка громадян до кризових ситуацій, зокрема надання інструкцій з реагування на інформаційні війни, кібератаки та диверсії [3].

Польща, як і країни Балтії, займає провідне місце серед найактивніших учасників антиросійської стратегії в рамках діяльності НАТО. У цих державах проводяться комплексні військово-цивільні тренування, спрямовані на підготовку до протидії різноманітним формам гібридної агресії, включаючи кіберзагрози, інформаційні атаки, прикордонні провокації та пошкодження критичної інфраструктури. Для посилення інформаційної безпеки засновано Європейський центр стратегічної комунікації НАТО. Його завданнями є аналіз методів інформаційного тиску з боку іноземних акторів і розробка ефективних механізмів захисту від маніпуляцій. Окремо варто зазначити зусилля Польщі, де ухвалено низку законодавчих ініціатив, спрямованих на обмеження діяльності іноземних медіа, що популяризують пропагандистські наративи. Створено спеціалізовані агентства, які займаються виявленням і нейтралізацією дезінформації [4]. У країнах Балтії особливу увагу приділяють роботі з національними меншинами, які можуть стати мішенню інформаційного впливу ззовні. Наприклад, у Латвії та Литві реалізуються програми інтеграції російськомовного населення в політичні й культурні процеси, що сприяє їхній залученості до суспільного життя держав та зміцненню соціальної єдності в умовах сучасних викликів [5].

Ізраїль: багаторівнева оборона та превентивні стратегії Ізраїль характеризується багатолітнім досвідом у забезпеченні національної безпеки, спрямованим як на протидію традиційним, так і асиметричним загрозам. Унікальність ізраїльської оборонної стратегії полягає у наголосі на перевагах сучасних технологій і високому рівні розвитку інтелектуальних ресурсів, які компенсують обмеженість людських резервів і територіальних масштабів. У рамках концепції гібридної війни ізраїльська держава бореться з викликами, серед яких терористична активність, кіберзагрози, інформаційно-пропагандистські кампанії, підривна діяльність з боку ворожих держав та маніпулятивний вплив через арабські медіаресурси. Держава запровадила ефективну систему кіберрозвідки та забезпечила умови для оперативного реагування на будь-які форми зовнішнього втручання. В Ізраїлі застосовується практика превентивних операцій, що передбачають завдання ударів по потенційних загрозах ще до того, як вони набудуть активного характеру. Крім цього, країна проводить інформаційні кампанії, спрямовані на деморалізацію противника та нейтралізацію ворожої пропаганди серед власного населення [6].

Проаналізувавши досвід різних країн, можна виокремити кілька принципів, що сприяють ефективному протистоянню гібридним загрозам. По-перше, вагому роль відіграє інтеграція зусиль усіх секторів – державного, приватного, освітнього та громадського – для формування комплексної системи безпеки. По-друге, важливим є підвищення стійкості суспільства, що включає розвиток медіаграмотності, патріотичне виховання та громадянську освіту, які зміцнюють соціальну згуртованість. Крім цього, пріоритетним є розширення можливостей кібербезпеки як одного з основних компонентів захисту в сучасну цифрову епоху. Значну увагу слід приділити превентивним заходам і стратегічній комунікації, що забезпечують можливість нейтралізувати загрози на ранніх етапах їх формування. Також міжнародна співпраця та обмін досвідом з державами, які вже мають досвід протидії гібридному впливу, є невіддільною складовою побудови ефективних механізмів безпеки.

Для України, яка зазнала повномасштабної гібридної агресії з боку Російської Федерації, описаний досвід набуває не лише важливого значення, але й стає критично необхідним для процесу адаптації та розвитку. Розбудова національної системи протидії гібридним загрозам має базуватися на усвідомленні багатовимірності сучасної війни і передбачати комплексний підхід до її вирішення. Це вимагає координації зусиль у всіх ключових сферах – від інформаційної безпеки до гуманітарної політики.

Список використаних джерел

1. Мельниченко Б., Фігель Н. Основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2021. № 2 (30). С. 68–72.
2. Подорожна Т. С. Забезпечення інформаційної безпеки України в умовах сучасних викликів та загроз з боку РФ. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 491–497.
3. У Фінляндії відкрили центр боротьби з гібридними загрозами. Zbruc. URL: https://zbruc.eu/node/70455
4. Нова Стратегія національної безпеки Республіки Польща. Defense Express. URL: https://defence-ua.com/minds_and_ideas/nova_strategija_natsbezpeki_polschi_golovna_zagroza_neoimperska_politika_kerivnitstva_rf_ch1-1068.html
5. Кишиневський Д. Як у країнах Балтії оцінюють ризики, пов'язані із російськомовними. 2025. *Радіо свобода*. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/krayiny-baltiyi-rosiyskomovni-ryzyky/33454849.html
6. Білоус С. П., Самойленко Л. Я. і Бандунко Л. М. Інноваційні підходи до забезпечення національної безпеки: міжнародний досвід та перспективи впровадження. *Public networks and communications*. 2024. С. 19–24.

Буданова Маріанна Олександрівна, *завідувач кафедри юридичної психології НАВС, доктор філософії*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО МАНІПУЛЯТИВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність вивчення психологічних чинників стійкості особистості до маніпулятивних інформаційних технологій зумовлена інтенсивним розвитком цифрового інформаційного середовища, зростанням ролі соціальних медіа у формуванні суспільних уявлень, а також активним використанням дезінформації, пропаганди, фейкових повідомлень, сугестивних впливів і технологій емоційного тиску. В умовах інформаційної війни маніпулятивні повідомлення спрямовуються не лише на зміну думок чи оцінок, а й на трансформацію ціннісних орієнтацій, емоційного стану, соціальної довіри, поведінкових реакцій і здатності особистості до критичного осмислення реальності. У зв'язку з цим психологічна стійкість до маніпулятивних інформаційних впливів є важливим чинником психологічної безпеки особистості, соціальної стабільності й інформаційної безпеки.

Проблематика маніпулятивних інформаційних технологій, інформаційно-психологічної безпеки, медіапсихології, життєстійкості та психологічної стійкості особистості знайшла відображення у працях українських учених. Зокрема, сутність маніпулятивного впливу, сугестивних технологій, інформаційного протистояння та механізмів впливу на масову свідомість досліджували В. М. Петрик, В. В. Остроухов, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко. Соціально-психологічні аспекти взаємодії людини з медіасередовищем, медіаризики, медіаосвіту аналізували Л. А. Найдьонова, О. Т. Баришполець, Н. І. Череповська, О. Л. Вознесенська, Г. В. Мироненко. Питання психологічної безпеки, соціальної психології, життєстійкості, здатності людини протистояти деструктивним впливам розглядали М. М. Слюсаревський, Н. В. Хазратова, Т. М. Титаренко, Т. О. Ларіна. Наукові підходи, описані згаданими авторами, створюють підґрунтя для аналізу психологічних механізмів опору особистості маніпулятивним інформаційним технологіям.

Маніпулятивні інформаційні технології слід розглядати як систему цілеспрямованих комунікативних, когнітивних, емоційних і сугестивних засобів впливу, спрямованих на приховане формування уявлень, оцінок, установок і поведінкових намірів людини без її повного усвідомлення характеру такого впливу. До найпоширеніших механізмів маніпулятивного впливу належать викривлення або фрагментація інформації, апеляція до страху, провини чи агресії, створення хибних причинно-наслідкових зв'язків, використання авторитету джерела, нав'язування стереотипів, повторюваність повідомлень, емоційне зараження, поляризація позицій і формування образу ворога [1; 2].

Психологічна стійкість особистості до таких впливів є інтегральною характеристикою, що відображає здатність людини зберігати когнітивну автономність, емоційну врівноваженість, критичність мислення, ціннісну визначеність і поведінкову саморегуляцію в умовах інформаційного тиску. Вона не зводиться до наявності знань про фейки чи пропаганду, а включає ширший комплекс особистісних, когнітивних, емоційних і соціальних ресурсів. У цьому контексті стійкість є динамічною здатністю особистості протистояти деструктивному впливу, зберігати психологічну цілісність і здійснювати усвідомлений вибір в умовах інформаційної невизначеності [3].

Одним із провідних психологічних чинників такої стійкості є критичне мислення. Воно забезпечує здатність особистості аналізувати зміст повідомлень, відокремлювати факти від суджень, перевіряти джерела інформації, виявляти логічні помилки, емоційні маніпуляції та ознаки упередженості. Людина з розвиненим критичним мисленням менш схильна до некритичного прийняття інформації, оскільки здатна співвідносити повідомлення з попереднім досвідом, системою знань і альтернативними джерелами.

Чинником опору маніпулятивним технологіям є також медіаграмотність, що передбачає розуміння принципів функціонування медіа, алгоритмів поширення інформації, механізмів впливу

соціальних мереж, способів створення інформаційних «бульбашок» тощо. Медіаграмотність формує здатність особистості не лише споживати інформацію, а й усвідомлювати її походження, контекст, інтереси комунікатора та можливі наслідки поширення. Тому медіаосвіта є одним з важливих інструментів профілактики маніпулятивного впливу [3].

Суттєве значення має емоційна саморегуляція, оскільки значна частина маніпулятивних технологій ґрунтується на активізації інтенсивних афективних станів – страху, тривоги, гніву, безсилля, ненависті або надмірного захоплення. Емоційно дезорганізована особистість частіше реагує імпульсивно, поширює неперевірену інформацію, приймає рішення під впливом афекту й втрачає здатність до раціональної оцінки повідомлення. Натомість сформовані навички саморегуляції дають змогу знижувати інтенсивність емоційної реакції, витримувати інформаційну невизначеність і зберігати здатність до аналітичного мислення [4, с. 72].

До психологічних чинників стійкості належить і ціннісно-смислова визначеність особистості. Маніпулятивні впливи часто апелюють до базових потреб людини – безпеки, належності, справедливості, ідентичності, соціального визнання. За відсутності сформованої системи цінностей людина легше піддається нав'язаним інтерпретаціям, груповому тиску та пропагандистським наративам. Натомість усвідомлення власних цінностей, життєвих пріоритетів і громадянської позиції підвищує здатність особистості розпізнавати деструктивні інформаційні впливи та зберігати внутрішню автономію.

Важливу роль відіграє рефлексивність, тобто здатність особистості усвідомлювати власні думки, емоції, мотиви та реакції на інформаційні повідомлення. Рефлексивна особистість здатна ставити під сумнів не лише зовнішнє джерело інформації, а й власну первинну емоційну реакцію, когнітивні упередження та схильність до підтвердження вже наявних переконань. Саме рефлексивність забезпечує перехід від пасивного сприйняття інформації до активного, усвідомленого й відповідального її осмислення.

Окремим чинником стійкості є соціальна підтримка та включеність особистості в конструктивні комунікативні спільноти. Ізоляція, недовіра, інформаційна перевантаженість і відсутність можливості обговорення суперечливих повідомлень підвищують вразливість до маніпуляцій. Натомість наявність довірливого соціального оточення, експертних джерел, якісного комунікативного простору для перевірки інформації сприяє зниженню маніпулятивного впливу та формуванню більш збалансованої оцінки подій [5].

Отже, стійкість особистості до маніпулятивних інформаційних технологій формується під впливом комплексу психологічних чинників: критичного мислення, медіаграмотності, емоційної саморегуляції, рефлексивності, ціннісно-смислової визначеності, соціальної підтримки, здатності до інформаційної гігієни. Їхній розвиток має здійснюватися через систему медіаосвіти, психологічної просвіти, формування культури відповідального інформаційного споживання та підвищення рівня інформаційної безпеки громадян.

Список використаних джерел

1. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева та ін. ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ : ВІПОЛ, 2011. 248 с.

2. Інформаційна безпека : підручник / В. В. Остроухов, М. М. Присяжнюк, О. І. Фармагей та ін. ; за ред. В. В. Остроухова. Київ : Ліра-К, 2021. 411 с.

3. Найдьонова Л. А. Медіапсихологія війни як основа концептуальних трансформацій медіаосвіти: від медіатравми до травмаінформованих практик. *Проблеми політичної психології*. 2022. Вип. 12 (26).

4. Слюсаревський М. М., Хазратова Н. В. Соціальна психологія : навч. посіб. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2019. 351 с.

5. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Strasbourg : Council of Europe, 2017. 109 p.

Булик Ірина Леонтіївна, *доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасних умовах питання забезпечення національної безпеки набуває особливого значення для функціонування та розвитку держави. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України продемонструвало наявність численних проблем у сфері державної політики національної безпеки, які накопичувалися протягом тривалого часу. Виявилися недоліки у системі стратегічного планування, координації діяльності органів державної влади, нормативно-правовому забезпеченні, кадровій політиці та механізмах прогнозування загроз [1].

Система національної безпеки України, яка формувалася після здобуття незалежності, значною мірою ґрунтувалася на застарілих підходах радянської моделі управління. Це стосувалося як організаційної структури силових органів, так і принципів функціонування сектору безпеки та

оборони. Протягом тривалого періоду реформування безпекової сфери здійснювалося фрагментарно, без комплексного стратегічного бачення та належного ресурсного забезпечення. У результаті держава виявилася недостатньо підготовленою до новітніх гібридних загроз, інформаційних атак, кібервтручань та масштабної військової агресії.

Крім цього, сучасне безпекове середовище характеризується високим рівнем нестабільності, посиленням міжнародних конфліктів, загрозами кібертероризму, інформаційних маніпуляцій, економічного тиску та енергетичної залежності. За таких умов виникає потреба у формуванні нової моделі державної політики у сфері національної безпеки, яка відповідатиме сучасним викликам та забезпечуватиме ефективний захист національних інтересів України.

Однією з головних причин низької ефективності державної політики у сфері національної безпеки України є відсутність системного підходу до реформування сектору безпеки і оборони. Протягом багатьох років державна політика у цій сфері характеризувалася декларативністю, недостатнім рівнем координації між державними органами та повільними темпами модернізації.

Важливою проблемою залишається недосконаліть законодавчого забезпечення. Значна кількість нормативно-правових актів у сфері національної безпеки містить прогалини, дублювання повноважень та суперечності, що негативно впливає на ефективність діяльності уповноважених органів. Відсутність стабільного та узгодженого законодавства ускладнює реалізацію державної політики та знижує рівень довіри громадян до державних інституцій [2, с. 127–130].

Суттєвий негативний вплив на функціонування системи національної безпеки має корупція. Корупційні ризики у сфері оборонних закупівель, використання бюджетних коштів та діяльності окремих посадових осіб створюють загрози для обороноздатності держави та підривають ефективність реформ. Крім цього, тривалий час спостерігалася недостатня ефективність механізмів цивільного контролю за діяльністю сектору безпеки і оборони.

Особливої уваги потребує проблема інформаційної та кібербезпеки. У сучасних умовах інформаційний простір став одним із ключових інструментів ведення гібридної війни. Інформаційні операції, поширення дезінформації, кібератаки на об’єкти критичної інфраструктури та державні інформаційні ресурси становлять серйозну загрозу для національної безпеки України. Також необхідно відзначити проблему недостатнього рівня стратегічного прогнозування та аналітичного забезпечення у сфері національної безпеки. Відсутність ефективних механізмів моделювання кризових ситуацій та оцінки ризиків ускладнює своєчасне реагування держави на потенційні загрози.

У сучасних умовах забезпечення національної безпеки потребує формування нових підходів до функціонування державного механізму захисту національних інтересів. Ефективна система безпеки має базуватися не лише на військовому потенціалі держави, а й на поєднанні інформаційних, кібернетичних, економічних, гуманітарних і соціальних інструментів протидії загрозам. Особливого значення набуває здатність держави й суспільства оперативно реагувати на кризові ситуації, адаптуватися до сучасних викликів і забезпечувати стійкість функціонування ключових сфер життєдіяльності в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз.

Обґрунтовано доцільність удосконалення державної політики у сфері національної безпеки через реалізацію таких напрямів: впровадження цифрових механізмів управління безпековими процесами; створення єдиної міжвідомчої системи обміну інформацією між суб’єктами сектору безпеки і оборони; посилення системи стратегічного прогнозування та кризового реагування; розвитку правових механізмів протидії інформаційним та кіберзагрозам; удосконалення системи цивільного контролю відповідно до стандартів НАТО; формування національної моделі безпекової стійкості із залученням громадянського суспільства [1].

Також є необхідність створення незалежного державного координаційного органу у сфері оборонного виробництва та технологічної безпеки, діяльність якого буде спрямована на підтримку вітчизняного оборонно-промислового комплексу, розвиток інноваційних технологій та забезпечення прозорості оборонних закупівель.

Удосконалення державної політики у сфері національної безпеки України має здійснюватися комплексно й охоплювати правові, організаційні, економічні та інформаційні механізми. Одним із ключових напрямів є удосконалення нормативно-правової бази. Необхідно забезпечити систематизацію законодавства у сфері національної безпеки, усунути правові прогалини й дублювання повноважень між державними органами. Важливим завданням є гармонізація національного законодавства зі стандартами ЄС та НАТО. Потребує посилення міжвідомча координація між органами державної влади, правоохоронними органами, військовими формуваннями й органами місцевого самоврядування. Для ефективного реагування на сучасні виклики необхідно створити єдину систему стратегічного управління кризовими ситуаціями [2, с. 127–130].

Важливим напрямом є розвиток кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури. Держава повинна забезпечити модернізацію інформаційних систем, розвиток національних центрів кіберзахисту та підготовку висококваліфікованих фахівців у сфері кібербезпеки. Особливого значення набуває розвиток оборонно-промислового комплексу України. В умовах війни важливо створити ефективну систему підтримки вітчизняного виробництва озброєння, військової техніки та сучасних технологій. Необхідним є залучення міжнародних партнерів до реалізації спільних безпекових та оборонних проєктів. Важливо

забезпечити підвищення рівня правової культури населення, розвиток національно-патріотичного виховання та інформаційної стійкості суспільства. Формування довіри громадян до державних інституцій є умовою забезпечення національної безпеки.

Отже, сучасні виклики та загрози національній безпеці України потребують суттєвого вдосконалення державної політики у цій сфері. Повномасштабна агресія Російської Федерації продемонструвала необхідність формування нової моделі забезпечення національної безпеки, яка ґрунтуватиметься на принципах національної стійкості, ефективного державного управління, верховенства права та міжнародного співробітництва. Основними напрямами вдосконалення державної політики повинні стати: модернізація законодавства, посилення координації між суб'єктами сектору безпеки і оборони, розвиток кібербезпеки, впровадження сучасних цифрових технологій, боротьба з корупцією та забезпечення ефективного цивільного контролю.

Важливим фактором забезпечення національної безпеки України є подальша інтеграція до європейського та євроатлантичного безпекового простору, впровадження стандартів НАТО та розвиток міжнародного співробітництва у сфері оборони й безпеки. Ефективна державна політика у сфері національної безпеки повинна бути спрямована не лише на реагування на існуючі загрози, але й на формування довгострокової системи національної стійкості держави та суспільства, здатної забезпечити стабільний розвиток України в умовах сучасних глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Дацюк А., Садовський В., Полтораков О. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf

2. Мосейко А. Г. Система забезпечення публічного адміністрування в сфері національної безпеки. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. С. 125–131.

Бурлака Владислав Васильович, *старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності НАВС, кандидат юридичних наук*

ПРИМУСОВЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ФОРМА ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА Й ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Слід звернути увагу на те, що чинне кримінальне законодавство України на сьогодні не забезпечує повного та комплексного врегулювання питань кримінальної відповідальності за воєнні злочини, вчинені комбатантами під час збройного конфлікту. Наявні нормативно-правові положення лише частково охоплюють специфіку таких кримінальних правопорушень, що створює певні труднощі під час кваліфікації діянь, визначення правового статусу осіб та реалізації механізмів притягнення винних до відповідальності. Особливої актуальності це питання набуває в умовах повномасштабної збройної агресії рф проти України, коли значна кількість воєнних злочинів вчиняється особами, які мають статус комбатантів або діють у складі військових формувань держави-агресора.

Крім того, на практиці виникають складнощі щодо розмежування законних методів ведення війни та діянь, що утворюють склад воєнних злочинів відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. Це стосується, зокрема, випадків незаконного позбавлення волі цивільного населення, катувань, жорстокого поводження з військовополоненими, використання заборонених методів ведення війни та нападів на цивільні об'єкти. Недостатня деталізація окремих положень національного законодавства може ускладнювати процес досудового розслідування, збирання доказової бази та подальшого судового розгляду таких кримінальних проваджень.

Лише одна ст. 438 (Порушення законів та звичаїв війни) Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій. Примусовий характер «позбавлення волі» порушує закони та звичаї війни, визначені положеннями ст. 3, 8, 51 Женевської Конвенції від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни та ст. 75 Додаткового протоколу від 8 червня 1977 року (Протокол I) [1].

Під час військового конфлікту необхідно пам'ятати, що як рф як правонаступниця СРСР, так і Україна ратифікували Женевські конвенції, між іншим, Конвенцію про захист цивільного населення під час війни [2]. Згідно визначення, особами, що перебувають під захистом цієї Конвенції, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є. Відповідно до ст. 31 Конвенції, жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до цих осіб. Отже, будь-яке автоматичне обмеження конституційних прав і свобод громадян, які проживають на тимчасово окупованих

територіях Донецької та Луганської областей, заборонено міжнародним правом. Слід зазначити про термінологічні відмінність понять, які застосовуються в Римському Статуті Міжнародного кримінального суду та національному законодавстві.

Римський Статут Міжнародного кримінального суду передбачає такі терміни в пункту і) частини другої ст. 7 (Злочини проти людяності) «насильницьке зникнення осіб», що означає арешт, затримання або викрадення осіб державою чи політичною організацією або з їхнього дозволу, за їхньої підтримки чи за їхньою мовчазною згодою з подальшою відмовою визнати таке позбавлення волі або повідомити про долю чи місце перебування цих осіб з метою залишення їх без законодавчого захисту протягом тривалого періоду часу, а пункт а) підпункту vii) частини другої ст. 8 (Воєнні злочини) визначає як вид «воєнного злочину» незаконну депортацію або переміщення чи незаконне позбавлення волі [3].

Зіставляючи зазначені положення Римського Статуту Міжнародного кримінального суду з національним законодавством можна дійти висновку про відсутність повного охоплення (способів вчинення) незаконного позбавлення волі або викрадення людини відповідно до міжнародного гуманітарного права положеннями ст. 146 та 146-1 КК України.

Звертаючись за міжнародним досвідом слід заначити, що Кримінальний кодекс Грузії в ст. 408 (Злочини проти людяності) та 411 (Умисне порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту) визначає настання кримінальної відповідальності з поміж іншого за діяння, вчинене в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення або цивільних осіб, що виразилося у незаконному обмеженні волі [4].

Слід зазначити, що в науковій спільноті висвітлюються різні думки щодо неможливості застосовувати норми Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, оскільки згідно з визначеною процедурою не здійснено імплементації його положень у національне законодавство. Україна ще у 2000 році парафінувала його, однак до цього часу його не ратифікувала. Першою спробою в указаному питанні є проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. № 2689), який був ухвалений Верховною Радою України 20 травня 2021 року та який досі не пройшов відповідні регламентні процедури щодо набрання чинності [5].

У той же час на розгляді Верховної Ради України перебуває проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України» (реєстр. № 7290), який вносить зміни до Кримінального кодексу України з метою гармонізації національного законодавства з гуманітарним правом [6]. Так законопроєктом запропоновані положення ст. 438 (Воєнні злочини проти особи) та 442-1 (Злочини проти людяності) Кримінального кодексу України (у редакції законопроєкту), які у пункті 7 частини другої чітко визначають відповідальність за незаконне позбавлення волі.

Ураховуючи масових характер таких дій цілком обґрунтованим є передбачення окремої норми в Кримінальному кодексі України, яка передбачатиме відповідальність за такі дії відповідно до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду [7]. У певній мірі зазначена законодавча ініціатива вже реалізована Законом України від 9 жовтня 2024 року № 4012-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського Статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», яким серед іншого Кримінальний кодекс України доповнено новою ст. 442-1 (Злочини проти людяності), яка передбачає цілий перелік умов настання кримінальної відповідальності у разі їх здійснення умисно в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення [8]. Зокрема, п. 7 частини першої цієї статті передбачає настання відповідальності за умисне вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення незаконного позбавлення волі.

Відповідно, Закон України від 9 жовтня 2024 року № 4012-IX став переломним етапом, адже забезпечив інституційну інтеграцію положень Римського статуту у національну правову систему. Доповнення Кримінального кодексу України ст. 442-1 створює основу для кваліфікації діянь як злочинів проти людяності, включаючи умисне незаконне позбавлення волі, що вчиняється в межах відповідного контексту.

Додатково слід звернути увагу на те, що імплементація цих норм має не лише формально-юридичне, але й практичне значення для криміналістичного забезпечення розслідування. Зокрема: розширюються можливості документування системності та масштабності злочинів, що є ключовою ознакою злочинів проти людяності; забезпечується інтеграція національних механізмів збору доказів із міжнародними стандартами (зокрема щодо фіксації свідчень, цифрових доказів, ланцюга збереження доказів); посилюється роль міждержавного співробітництва, включаючи взаємодію з міжнародними слідчими органами та інституціями. Крім того, важливим наслідком є підвищення ефективності притягнення до відповідальності не лише безпосередніх виконавців, а й організаторів та осіб, які здійснюють контроль або віддають накази, що відповідає принципу командної відповідальності, закріпленому у міжнародному кримінальному праві.

Отже, сучасний етап розвитку кримінального законодавства України свідчить про поступове формування цілісної системи кримінально-правового реагування на міжнародні злочини шляхом більш повної імплементації норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Така тенденція спрямована на вдосконалення національних механізмів протидії найбільш тяжким порушенням міжнародного права та забезпечення ефективного функціонування системи кримінальної юстиції в умовах збройного конфлікту. Запровадження комплексного підходу до кримінально-правового регулювання створює необхідні передумови для належного документування, розслідування та судового розгляду фактів незаконного позбавлення волі як одного із проявів воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Водночас це сприяє підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування, удосконаленню механізмів збору доказової бази та забезпеченню відповідності національного законодавства міжнародним стандартам правосуддя.

Список використаних джерел

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серп. 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 черв. 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
2. Про захист цивільного населення під час війни : Женевська конвенція від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top
4. Кримінальний кодекс Грузії від 22 лип. 1999 р. URL: https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=254
5. Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. № 2689). URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/112
6. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України» (реєстр. № 7290) URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39449
7. Бурлака В.В. Незаконне позбавлення волі в контексті примусової паспортизації. Збірник матеріалів III Міжнар. конф. (м. Кропивницький, 6 жовт. 2023 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 139–141.
8. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 9 жовт. 2024 р. № 4012-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text

Бутко Роман Юрійович, *начальник Департаменту кримінального аналізу Національної поліції України*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СЛУЖБИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Кримінальний аналіз є невід'ємною складовою правоохоронної діяльності. У світлі постійно зростаючих загроз, кримінальний аналіз є необхідним інструментом, який дає змогу забезпечувати якісні рішення в сфері правопорядку й безпеки суспільства [1]. Розбудова спроможностей кримінального аналізу в Національній поліції України здійснюється з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних аналітичних моделей правоохоронної діяльності. Одним із пріоритетних напрямів є інтеграція підходів intelligence-led policing (ILP) [2] та National Intelligence Model (NIM) [3], які застосовуються правоохоронними органами держав ЄС та США. У межах цих підходів аналітична діяльність базується на чотирьох ключових компонентах: людських ресурсах, знаннях, інформаційних системах та джерелах інформації, що забезпечують комплексний характер інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності [4].

Сучасний кримінальний аналітик – це не лише фахівець з обробки інформації, а професіонал, який поєднує знання у сфері права, кримінології, аналітики, інформаційних технологій та комунікації. Ефективність його роботи залежить від здатності критично мислити, працювати з великими масивами даних, виявляти закономірності злочинної діяльності та вдосконалювати професійні компетентності. Тому підготовка висококваліфікованих аналітичних кадрів є одним із ключових напрямів розвитку правоохоронної системи [5].

НАВС є одним із партнерів Департаменту кримінального аналізу Національної поліції України у підготовці професійних кадрів для служби кримінального аналізу. Кожен четвертий аналітик служби є випускником НАВС, що свідчить про вагому роль Академії у формуванні професійного середовища аналітиків, їх професійної культури, відповідальності та готовності працювати в умовах сучасних безпекових викликів.

НАВС сьогодні є флагманським навчальним закладом системи МВС, який забезпечує підготовку фахівців для правоохоронної системи та впровадження сучасних підходів у діяльність поліції. Важливим напрямом співпраці між Департаментом кримінального аналізу та Академією стало створення «Центру

кримінального аналізу», впровадження навчальної дисципліни «Основи кримінального аналізу», проведення щорічних форумів керівників підрозділів кримінального аналізу та тематичних науково-практичних конференцій.

Загалом взаємодія із закладами освіти системи МВС є одним із пріоритетних напрямів діяльності Департаменту кримінального аналізу. Протягом останніх 9 років спільно із ЗВО сформовано потужний кадровий потенціал аналітиків, які працюють у всіх підрозділах Національної поліції України, а також в інших правоохоронних органах. Наразі служба кримінального аналізу налічує 440 аналітиків на всіх рівнях – від районних управлінь до центрального апарату.

Окрему увагу приділено організації взаємодії з курсантами та студентами закладів освіти системи МВС. Працівники Департаменту та територіальних підрозділів кримінального аналізу проводять лекції, семінарські та практичні заняття, круглі столи й профорієнтаційні заходи. Із 2025 року проведено близько 160 таких заходів. Найбільш активними у цьому напрямі є підрозділи Одеської, Дніпропетровської, Вінницької, Львівської, Донецької, Харківської, Запорізької, Кіровоградської та Луганської областей.

Одним із результатів співпраці з науковим середовищем та міжнародними партнерами стало створення аналітичного навчального порталу для аналітиків на базі платформи MOODLE. Станом на травень портал містить 130 навчальних курсів за 26 категоріями та використовується як для підготовки аналітиків, так і для тестування рівня засвоєння навчального матеріалу.

Одночасно з розвитком кадрового потенціалу триває системна трансформація служби кримінального аналізу, спрямована на підвищення ефективності реагування на сучасні безпекові загрози та впровадження новітніх аналітичних і технологічних підходів. Лише за останні два роки службу кримінального аналізу значно трансформовано, як результат у регіонах робиться акцент на цілодобовому форматі роботи, створено вже 12 відділів оперативного моніторингу для перекриття потреб кримінальної поліції, а з минулого року розпочато формування відділів воєнної аналітики, яких наразі по Україні вже 3. Стандартизовано роботу працівників служби, адаптувавши системи, що вдало функціонують в інших країнах, під українські реалії. Забезпечено належну співпрацю в роботі із аналітичними підрозділами поліції, ДПСУ, вищими навчальними закладами системи МВС та іншими партнерами, зокрема міжнародними.

У Департаменті організовано діяльність управління ситуаційного аналізу, до складу якого включено 2 відділи: оперативного моніторингу та аналітики воєнних злочинів. Сьогодні цей підрозділ працює на базі Ситуаційного центру МВС та виконує великий пул завдань для реагування на наявні загрози національній безпеці у сфері правопорядку. Управління оперативного моніторингу виконує завдання з: організації та координації роботи підрозділів КА; взаємодії з іншими структурними підрозділами; аналітичного забезпечення оперативних заходів. Такий підхід дозволяє найбільш ефективно виконувати завдання зі «швидкої аналітики», покладені на службу в режимі 24/7.

Розроблено типовий алгоритм роботи моніторингу, який дозволяє провести повний комплекс заходів від виявлення першої критичної інформації, повідомлення на «112» чи створення робочої групи з документування злочину до кінцевого результату. Практика діяльності підрозділів Національної поліції України свідчить про значну ефективність використання аналітичного потенціалу у процесі документування та розкриття злочинів.

НАВС бере активну участь у розвитку системи оперативного моніторингу, зокрема шляхом допомоги в організації щорічного Форуму керівників секторів кримінального аналізу та відділів оперативного моніторингу. У цьому заході взяли участь понад 150 аналітиків служби, а також викладачі ВНЗ системи МВС. Проведення таких заходів сприяє обміну практичним досвідом та розвитку професійної взаємодії між аналітичними підрозділами і науковим середовищем.

Сьогодні, в епоху високих технологій жоден злочин не розкривається без допомоги інформації з камер відеоспостереження. У цьому напрямі триває активний розвиток технічних та аналітичних спроможностей. Наразі на території держави відомо про близько 84 446 камер відеоспостереження, з яких 64 209 перебувають у самостійних системах відеоспостереження та ще близько 20 257 знаходяться в адміністративних будівлях поліції. Зазначимо, що вказані системи вже побудовані та працюють для забезпечення національної безпеки, підвищення загального рівня публічної безпеки і порядку, попередженню й ліквідації можливих загроз, контролю за усуненням наслідків надзвичайних ситуацій та інших подій.

Однією з актуальних проблем для правоохоронних органів залишається забезпечення централізованого доступу до систем відеоспостереження, розташованих у публічних місцях. Нині здійснюється тестування програмного продукту розробленого ІТ-фахівцями ДІАП, який забезпечує інтеграцію значної частини систем відеоспостереження в єдиному середовищі.

Розроблено систему обліку камер категорії «Безпечна країна», що функціонують на території України. Територіальні підрозділи кримінального аналізу орієнтовано на забезпечення максимального доступу до таких систем, для використання під час розкриття й документування злочинів. Ця робота триває з 2024 року, аналітики облікували вже 1138 таких систем та до 59 666 камер (92,9 %) вже мають доступ і вдало користуються ними.

Однією з актуальних проблем залишається децентралізований характер систем відеоспостереження, що ускладнює їх використання силами безпеки та оборони. Окрім цього, до наявних проблем також відноситься – різноманітність, як програмного забезпечення, так і стандартів побудови.

Ще один важливий напрям роботи – це аналіз відеоматеріалів з приватного сегменту. У діяльність Департаменту впроваджено ліцензоване програмно-апаратне рішення для аналізу відеоматеріалів, що дозволяє ефективно і швидко опрацьовувати терабайти відео, які надають на аналіз оперативні та слідчі підрозділи НПУ у кримінальних провадженнях. Вказане рішення належить до сучасних високотехнологічних інструментів аналізу відеоданих, які застосовуються обмеженою кількістю правоохоронних структур.

Результативність діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю безпосередньо залежить від якісного, своєчасного і достатнього інформаційно-аналітичного забезпечення цієї діяльності [6]. Саме тому подальший розвиток і трансформація служби кримінального аналізу залишаються одним із ключових напрямів зміцнення спроможностей Національної поліції України в умовах сучасних безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. Бутко Р. Ю. Інноваційні підходи до кримінального аналізу та розшуку безвісти зниклих осіб: виклики й можливості. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 берез. 2024 р.) / редкол. : В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 102–105.

2. OSCE Guidebook: Intelligence-Led Policing. URL: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/d/3/327476.pdf

3. NIM Code of Practice URL: https://library.college.police.uk/ docs/npia/NIM-Code-of-Practice.pdf.

4. Бутко Р. Від цифрового сліду до доказів: роль OSINT у сучасному кримінальному аналізі. *Роль OSINT-досліджень у підвищенні рівня національної безпеки України* : матеріали круглого столу (Львів, 7 трав. 2025 р.) / уклад. І. О. Ревак. Львів : ЛьвДУВС, 2025. С. 29–32.

5. Застосування тактичного кримінального аналізу : метод. рек. / О. Тарасенко, Р. Бутко, Д. Овсянюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 66 с.

6. Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 244 с.

Бухтіярова Ірина Геннадіївна, *доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

На сучасному етапі розвитку демократичного суспільства особливого значення набуває принцип верховенства права, який виступає фундаментальною засадою функціонування правової держави. Саме верховенство права забезпечує обмеження державної влади, гарантує права і свободи людини та створює умови для справедливого й ефективного правового регулювання суспільних відносин. У демократичній державі влада не може діяти свавільно, оскільки її діяльність повинна ґрунтуватися на законі, принципах справедливості, рівності та поваги до людської гідності.

Принцип верховенства права є фундаментальним принципом права та правової держави. Він закріплений у ст. 8 Конституції України [1]. Його дія поширюється на всю публічну владу, зокрема адміністративні органи, а також громадян та юридичних осіб, а також на всі сфери правової діяльності – правотворчість, правозастосування та правоохоронну діяльність. Водночас принцип верховенства права є юридично обов'язковою нормою найвищого рівня. Зокрема згідно з Кодексом адміністративного судочинства України, суд при вирішенні адміністративних справ керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Суд застосовує цей принцип з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини.

Правова держава – це суверенна політична й територіальна форма організації влади, яка може функціонувати лише в умовах демократичного громадянського суспільства та ґрунтується на принципах соціальної справедливості й права. Поширеною є думка, що правова держава є певним ідеалом, якого неможливо повністю досягти. Адже суспільство, де права кожної людини безумовно дотримуються, а всі громадяни неухильно виконують вимоги законодавства, виглядає утопічним. Однак, навіть якщо такий стан є недосяжним, кожна держава повинна прагнути до вдосконалення та розвитку.

Принципами правової держави є: верховенство права; своєчасне формування якісного законодавства; стабільність правового порядку; обов'язкове дотримання законів усіма суб'єктами права; взаємна юридична відповідальність держави й особи; дозвіл людині та громадським організаціям робити

все, що прямо не заборонено законом; діяльність державних органів виключно в межах повноважень, визначених законодавством; презумпція невинуватості; відсутність покарання за діяння, не передбачені законом тощо [2, с. 205].

Принцип верховенства права займає особливе місце серед основ демократичної держави, адже сьогодні він вважається одним із ключових політичних ідеалів сучасного світу. Водночас єдиного підходу до тлумачення цього поняття досі не існує [3, с. 11]. Термін «верховенство права» має багато трактувань, і кількість його визначень відповідає кількості науковців-правознавців, які досліджують цю проблему [5, с. 130]. У широкому розумінні верховенство права означає суспільну згоду щодо справедливості законів, які повинні обмежувати владу правителя в конкретний історичний період. За такого підходу носієм суверенітету є не правитель, а право, а влада є легітимною лише тоді, коли вона ґрунтується на правових нормах [5, с. 130].

Концепція верховенства права сформувалася внаслідок тривалої боротьби людства за захист особистої свободи від державного свавілля. Починаючи з епохи Середньовіччя, західна правова думка та суспільна практика поступово створювали підґрунтя для утвердження верховенства права як справедливого, розумного та демократичного устрою держави. Цей процес відбувався з урахуванням історичних умов, рівня розвитку суспільства та можливостей людського пізнання в різні історичні епохи.

Науковці по-різному визначають витоки доктрини верховенства права. Серед найвідоміших її попередників традиційно називають римського мислителя Цицерона, авторів і прихильників Великої Хартії вольностей, розробників ідеї обмеження державної влади правами та свободами людини, а також англійських, французьких і американських просвітників та батьків-засновників США [4, с. 495].

У сучасній юридичній науці існує значна кількість підходів до визначення поняття верховенства права, які певною мірою відрізняються між собою та нерідко конкурують. Водночас більшість із них можна об'єднати у дві основні групи – процесуальну (формальну) та матеріальну (змістову) концепції. Такий поділ фактично став загальновизнаним у теорії права. Головна різниця між цими концепціями полягає в тому, що формальні теорії акцентують увагу на належних джерелах права, законності процедур та формі правового регулювання. Натомість змістові концепції, окрім формальних вимог, висувають також вимоги до самого змісту законів, який має відповідати принципам справедливості, моралі та загальноправовим цінностям [5, с. 106–107].

До процесуальних (формальних) концепцій верховенства права належать кілька основних підходів до його розуміння. Перший підхід розглядає верховенство права як правління на основі закону. У такому випадку закон виступає головним засобом здійснення державної влади. Однак сьогодні ця концепція зазнає обґрунтованої критики, адже саме по собі управління через закон не гарантує належного обмеження державної влади, що є необхідною умовою реалізації принципу верховенства права.

Інша концепція пов'язує верховенство права з формальною законністю. Саме цей підхід набув найбільшого поширення серед англо-американських правознавців. Його сутність полягає в тому, що закон повинен бути здатним регулювати поведінку осіб, які йому підпорядковуються. Для цього правові норми мають бути загальними, чіткими, зрозумілими та передбачуваними.

Ще один підхід ґрунтується на поєднанні законності та демократії. Відповідно до цієї концепції, недостатньо лише формального дотримання вимог закону – важливо, щоб сам закон був прийнятий у результаті демократичної процедури. Тобто легітимність закону забезпечується згодою громадян та їх участю у процесі його ухвалення [7, с. 42–44].

Усі матеріальні (змістові) концепції верховенства права поєднують у собі елементи формального підходу та доповнюють їх вимогами щодо змісту самого права. До таких концепцій належать кілька основних напрямів. Зокрема, одним із найпоширеніших є підхід, що ґрунтується на визнанні індивідуальних прав людини. Відповідно до нього, верховенство права розглядається як модель державного устрою, за якої забезпечується належний захист прав і свобод людини. Прихильники цієї теорії вважають, що права людини існують незалежно від того, чи закріплені вони в законодавстві, оскільки вони випливають із природи людини, її гідності та належності до моральної спільноти. Тому держава повинна визнавати ці права у своїх законах і гарантувати їх захист через ефективну судову систему.

Інша змістова концепція акцентує увагу на людській гідності. Особливого поширення вона набула в Німеччині, де повага до людської гідності та її захист визнаються основоположним принципом діяльності держави та базою для забезпечення всіх інших прав і свобод людини. Також важливе місце займає концепція права на соціальне забезпечення. Вона доповнює традиційне ліберальне розуміння верховенства права, яке головним чином спрямоване на обмеження державної влади та гарантування свободи особи, ідеями соціальної справедливості. У межах цього підходу особлива увага приділяється забезпеченню реальної рівності, подоланню бідності, гарантуванню належного рівня життя та соціального захисту населення відповідно до концепції соціальної держави [7, с. 42–44].

Як зазначалося, верховенство права як базовий принцип правової держави визначає й інші фундаментальні засади функціонування суспільства. Зокрема, держава, її органи, посадові особи, організації та громадяни повинні діяти відповідно до закону. Водночас сам закон має бути справедливим, гуманним і спрямованим на закріплення та захист невід'ємних природних прав людини, таких як право на життя, свободу та особисту недоторканність. Однак свобода людини не є необмеженою. Вона може

зазнавати обмежень, необхідних для забезпечення прав інших осіб і суспільного порядку. Саме тому закони та інші нормативно-правові акти, що приймаються державою, повинні відповідати правам людини та ґрунтуватися на принципі їх непорушності [5, с. 186–187].

Особливого значення принцип верховенства права набуває у сфері адміністративно-правових відносин, оскільки саме в цій сфері найчастіше відбувається взаємодія громадянина з органами державної влади та місцевого самоврядування. Від того, наскільки ефективно реалізується принцип верховенства права в адміністративному праві, залежить рівень захисту прав людини, довіра громадян до державних інституцій та ефективність державного управління загалом.

Принцип верховенства права в адміністративному праві має низку характерних особливостей. Насамперед він виступає гарантією захисту приватних осіб від можливих порушень та зловживань з боку органів публічної влади. Крім того, цей принцип забезпечує рівність усіх громадян та інших осіб, які перебувають у подібних правових умовах, перед законом [6]. Верховенство права також означає, що права і свободи людини не виникають унаслідок їх надання державою через нормативно-правові акти. Навпаки, саме адміністративне законодавство формується на основі природних прав і свобод людини та громадянина. Саме концепція природного права дає підстави стверджувати, що основоположні права і свободи людини не створюються державою та не залежать від її волі. Вони є невід'ємними, належать людині від народження та випливають із самої природи людського існування [6].

Принцип верховенства права при врегулюванні адміністративно-правових відносин забезпечує такі можливості: звернутися до суду за захистом прав і свобод на підставі прямих норм Конституції України та (або) теорії природного права; забезпечення розгляду й вирішення публічно-правової суперечки в адміністративному суді за відсутності законодавства, його неповноти, неясності чи суперечливості; застосування в діяльності адміністративного суду та адміністративних органів судової практики Європейського суду з прав людини.

Рішення ЄСПЛ є обов'язковим до виконання сторонами. Воно використовується як джерело права та створює привід для вдосконалення національного законодавства. У такій системі це створює підґрунтя для реалізації загальнолюдських цінностей, зокрема справедливості в адміністративно-правових відносинах. Повага до прав людини та забезпечення доступу до правосуддя є двома обов'язковими умовами для реалізації принципу верховенства права й розвитку інституційних механізмів його забезпечення.

Запровадження в Україні системи адміністративного судочинства є одним із найбільш значущих кроків на шляху утвердження верховенства права в нашій державі. Механізмом забезпечення дієвості верховенства права в українській юридичній системі є конституційний принцип, відповідно до якого норми Конституції є нормами прямої дії, звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України. Із цього випливає, що нормами прямої дії в Конституції є лише ті норми, що стосуються прав і свобод людини і громадянина. Звернення до суду безпосередньо на підставі конституційних норм прямої дії гарантовано саме для захисту прав і свобод людини і громадянина, а не для їх обмеження.

Отже, значення принципу верховенства права в адміністративному праві полягає в тому, що адміністративні суди (адміністративні органи) визнають право як найвищу цінність, що забезпечує права і свободи приватних осіб та публічний інтерес держави і суспільства. Принцип верховенства права є базовою засадою діяльності органів державного управління, адміністративних судів та інших учасників адміністративно-правових відносин. Його реалізація спрямована на недопущення порушення прав і свобод громадян, захист законних інтересів юридичних осіб, а також забезпечення публічних інтересів держави й суспільства в цілому. Можна зробити висновок, що принцип верховенства права є засадничим, базовим і основоположним принципом правової держави. Держава тільки тоді вважається правовою, коли принцип верховенства права впроваджено у всі сфери її життєдіяльності. Для України утвердження принципу верховенства права є одним із найважливіших напрямів розвитку державності, демократизації суспільства та інтеграції до європейського правового простору.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 лип. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

2. Лебедєва О. В. Правова держава: поняття та принципи. *Альманах права.* 2012. Вип. 3. С. 203–207.

3. Конституційне право України : підручник / Т. М. Слінько та ін. ; за ред. Т. М. Слінько. Харків : Право, 2020. 592 с.

4. Загальна теорія права : підручник / Д. В. Лук'янов та ін ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.

5. Таманага Б. Верховенство права. Історія. Політика. Теорія / пер. з англ А. Іващенка. Київ : Києво-Могилянська академія, 2007. 208 с.

6. Бухтіярова І. Г. Адміністративно-правова характеристика обмежень прав та свобод людини та громадянина під час впровадження воєнного стану. *Актуальні проблеми превентивної діяльності національної поліції в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Дніпро, 27 квіт. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 31–35.

7. Погребняк С. П. Основні вимоги, що випливають з принципу верховенства права. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4 (51). С. 41–53.

Варивода Василь Іванович, *професор кафедри поліцейської діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;*
Лях Неля Василівна, *доцент кафедри поліцейської діяльності НАВС, доктор філософії, доцент*

БЕЗАЛЬТЕРНАТИВНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ САНКЦІЙ ОКРЕМИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. При цьому завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством.

Відповідно до ст. 16 Закону «Про дорожній рух», серед основних обов'язків водія транспортного засобу є: вживати всіх можливих заходів до забезпечення безпечних умов для пересування найбільш уразливих учасників дорожнього руху – дітей, осіб з інвалідністю, велосипедистів і людей похилого віку; не допускати випадків керування транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також не передавати керування транспортним засобом особі, яка перебуває в такому стані або під впливом таких препаратів [3].

Отже, наслідком вчинення адміністративного проступку є притягнення водія до адміністративної відповідальності. За адміністративний проступок накладається певне адміністративне стягнення. За порушення норми права неминуче має настати відповідальність у вигляді певної санкції. Суспільство, громадяни мають усвідомлювати, що будь-яке порушення норм права не залишається безкарним, чи хоча б без реагування певного юрисдикційного органу на викриття тих чи інших протиправних дій [4, с. 76].

Законодавець у сфері адміністративної відповідальності має широку дискрецію щодо визначення складів правопорушень і санкцій (дискреція – це конституційно допустима свобода законодавця формувати систему відповідальності, яка: захищає суспільні інтереси, але при цьому не порушує принципи верховенства права та пропорційності). Ч. 2 ст. 33 та ч. 1 ст. 130 КУпАП є елементами правового механізму забезпечення безпеки дорожнього руху – сфери, яка пов'язана із захистом життя і здоров'я людини, що відповідно до ст. 3 Конституції України визнається найвищою соціальною цінністю. Отже, ці норми мають легітимну конституційну мету – забезпечення публічної безпеки та порядку, зокрема у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Щодо конституційності ч. 2 ст. 33 КУпАП, то ч. 2 ст. 33 КУпАП не скасовує принцип індивідуалізації відповідальності, а лише стандартизує підхід до врахування обставин у конкретній категорії правопорушень. Йдеться не про відмову від індивідуалізації, а про її законодавчу модифікацію у сфері підвищеної небезпеки. Зокрема, у сфері дорожнього руху, де незначні порушення можуть спричинити тяжкі наслідки, така уніфікація є виправданою. Крім того, ця норма забезпечує: правову визначеність; передбачуваність застосування санкцій; мінімізацію судового суб'єктивізму, що прямо відповідає принципу верховенства права. Науково обґрунтована мета зазначеного правового регулювання полягає у досягненні таких цілей:

1. Забезпечення невідворотності адміністративної відповідальності. Виключення оціночних критеріїв (особа, майновий стан тощо) спрямоване на: уніфікацію застосування санкцій; мінімізацію дискреції уповноважених органів; усунення можливостей для суб'єктивізму чи зловживань. Це відповідає загальноєвропейській тенденції переходу від індивідуалізованої до формалізованої (тарифікованої) відповідальності у сфері масових правопорушень.

2. Підвищення ефективності автоматизованого контролю. У випадках автоматичної фіксації (камери): відсутній безпосередній контакт із правопорушником; неможливо об'єктивно встановити його особисті характеристики. Тому законодавець обґрунтовано: звужує предмет доказування; спрощує процедуру притягнення до відповідальності. Це відповідає принципу процесуальної економії.

3. Масовість і типовість правопорушень у сфері дорожнього руху. Правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху характеризуються: високою повторюваністю; стандартизованим складом; відносно однаковим ступенем суспільної небезпеки (наприклад, перевищення швидкості). Тому законодавець обирає модель: фіксованих санкцій, що не потребують складної індивідуалізації.

4. Превентивна (загально-попереджувальна) функція. Формалізація відповідальності спрямована на: створення ефекту невідворотності покарання; формування дисципліни водіїв; зниження аварійності. Тобто домінує превентивна мета над карально-індивідуалізуючою.

5. Забезпечення рівності перед законом. Правомірна мета виключення з переліку врахованих обставин у ч. 2 ст. 33 КУпАП полягає у: забезпеченні невідворотності та оперативності притягнення до відповідальності; уніфікації санкцій у сфері масових правопорушень; адаптації до автоматизованих форм контролю; реалізації загально-превентивної функції адміністративного стягнення.

Водночас така модель є компромісом між ефективністю правозастосування та принципом індивідуалізації відповідальності, що обґрунтовує необхідність її обережного застосування та можливого подальшого вдосконалення.

Щодо конституційності ч. 1 ст. 130 КУпАП, то проблематика визначення правомірної мети безальтернативних адміністративних санкцій набуває особливої ваги у контексті забезпечення безпеки дорожнього руху. Частина перша статті 130 КУпАП встановлює відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп'яніння та передбачає безальтернативну санкцію, що поєднує штраф із позбавленням права керування транспортними засобами. Таке правопорушення має підвищений рівень суспільної небезпеки, оскільки створює реальну і безпосередню загрозу життю та здоров'ю учасників дорожнього руху. Зазначений підхід є відступом від загального принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності, що обумовлює необхідність наукового осмислення його правомірної мети.

Правомірна мета встановлення безальтернативної санкції у частині першій статті 130 КУпАП полягає у: забезпеченні максимального захисту життя і здоров'я учасників дорожнього руху; досягненні високого рівня загальної та спеціальної превенції; уніфікації правозастосовної практики та мінімізації дискреції; усуненні небезпечних суб'єктів від керування транспортними засобами. Отже, безальтернативна санкція є проявом пріоритету публічної безпеки над індивідуалізацією відповідальності та розглядається як інструмент підвищення ефективності адміністративно-деліктного регулювання. Важливо, що для настання відповідальності не вимагається настання наслідків – достатнім є сам факт керування у стані сп'яніння. Європейська та національна правова практика визнає допустимість встановлення суворих і безальтернативних санкцій, якщо це зумовлено необхідністю превенції та захисту життя.

З точки зору принципу пропорційності, санкція у вигляді штрафу та позбавлення права керування транспортними засобами є виправданою. Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що держави мають широку межу розсуду у сфері встановлення санкцій, особливо коли йдеться про захист життя та безпеки суспільства. Таким чином, суворість санкції сама по собі не свідчить про її неконституційність.

Щодо статті 61 Конституції України, то важливо наголосити, що індивідуальний характер відповідальності не означає обов'язкової гнучкості санкції або наявності широкого судового розсуду. У цьому випадку: відповідальність є персональною; склад правопорушення визначений індивідуально; санкція застосовується до конкретної особи. Отже, вимоги статті 61 Конституції України дотримані. Можна зробити висновки, що положення ч. 2 ст. 33 та ч. 1 ст. 130 КУпАП: відповідають Конституції України; реалізують дискрецію законодавця; мають легітимну мету – забезпечення безпеки дорожнього руху; відповідають принципу верховенства права та пропорційності; не порушують вимог ст. 61 Конституції України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text

3. Про дорожній рух : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3353-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text

4. Костюк Ю. Окремі питання соціального значення виконання постанов про накладення адміністративних стягнень. *Вісник Вищого адміністративного суду України.* 2010. № 4. С. 74–77.

Василевич Віталій Вацлавович, *учений секретар секретаріату Вченої ради НАВС, доктор юридичних наук, професор;*
Тичина Дмитро Михайлович, *провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності НАВС, доктор юридичних наук, професор*

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИСТЕМИ МВС У МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОГО РЕАГУВАННЯ

Проблематика національної безпеки України в сучасних умовах набула не лише теоретичного, а й виразного прикладного значення. Збройна агресія проти України, тривалий воєнний стан, трансформація безпекового середовища, поява нових гібридних, інформаційних, кібернетичних та гуманітарних загроз зумовили необхідність перегляду традиційних підходів до розуміння змісту національної безпеки та механізмів її забезпечення. У цьому контексті особливого значення набуває поєднання стратегічних засад державної політики, інституційної спроможності сектору безпеки і оборони, а також кадрового й науково-освітнього забезпечення системи реагування на загрози. Стратегія національної безпеки України прямо визначає, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а головною ціллю державної політики у сфері національної безпеки є реалізація цієї конституційної засади [1]. Водночас сама Стратегія побудована на трьох базових принципах – стримування, стійкості та взаємодії, що мають визначати зміст державного реагування на сучасні загрози.

У системі чинного законодавства національна безпека постає як багатовимірна категорія, що охоплює не лише оборонний складник, а й безпеку особи, суспільства, державних інституцій, інформаційного простору, економіки та критичної інфраструктури. Закон України «Про національну безпеку України» закріплює нормативну основу державної політики у цій сфері та визначає сектор безпеки і оборони як сукупність взаємопов'язаних складових, до яких належать сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки [2]. До складу цього сектору закон прямо відносить, зокрема, Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію України, Національну гвардію України, Державну прикордонну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій та інші суб'єкти, діяльність яких у сукупності формує організаційний каркас безпекової системи держави. Крім того, закон визначає Стратегію національної безпеки України основою для підготовки інших документів стратегічного планування у відповідній сфері [2].

Сучасні виклики для України мають комплексний і взаємопов'язаний характер. Передусім ідеться про триваючу збройну агресію рф, наслідком якої стали тимчасова окупація частини території України, масштабні руйнування, дестабілізація соціально-економічних процесів, мільйони внутрішньо переміщених осіб, підвищення рівня терористичних, диверсійних та інформаційно-психологічних загроз. Стратегія національної безпеки України прямо фіксує продовження збройної агресії рф проти України, а серед пріоритетів визначає відновлення територіальної цілісності, захист прав і свобод громадян, посилення спроможностей сил безпеки й оборони, розвиток людського капіталу, модернізацію освіти і науки, а також захист особи, суспільства і держави від правопорушень, зокрема корупційних. Таким чином, сучасна українська модель національної безпеки виходить далеко за межі виключно воєнного розуміння безпеки й охоплює кадровий, правоохоронний, освітній та інтелектуальний компоненти.

Окрему увагу слід приділити правовому режиму воєнного стану як особливій формі функціонування державного механізму в умовах загрози існуванню держави. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності та територіальній цілісності України. Зміст такого нормативно-правового акту полягає в наданні органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, а також у можливості тимчасового обмеження окремих прав і свобод [3]. В умовах воєнного стану механізми реагування держави мають бути не лише оперативними, а й правовизначеними, пропорційними й інституційно узгодженими.

Важливе місце у механізмі реагування на сучасні виклики посідають правоохоронні органи. Їх роль виявляється не тільки у протидії злочинності, а й у забезпеченні публічної безпеки, охороні прав і свобод людини, стабілізації правопорядку в умовах воєнного стану, виявленні колабораційної діяльності, протидії диверсійним проявам, незаконному обігу зброї, кіберзлочинності, корупційним правопорушенням, мародерству, дезінформаційним кампаніям тощо. Закон України «Про Національну поліцію» закріплює, що завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності. В умовах війни такі функції істотно розширюються за рахунок необхідності адаптації до кризових умов, підтримання стійкості суспільства, взаємодії з військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування та інституціями цивільного захисту [4].

Разом із тим ефективність правоохоронного реагування прямо залежить від кадрового, наукового та організаційного потенціалу системи МВС. Саме тому заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання повинні розглядатися не як допоміжний елемент, а як повноцінний суб'єкт формування безпекової спроможності держави. Закон України «Про вищу освіту» визначає вищу освіту як сукупність систематизованих знань, умінь, практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей та інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти [5]. Водночас таким Законом передбачено особливий різновид таких закладів – заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання, який є закладом державної форми власності та здійснює підготовку курсантів, слухачів, студентів і ад'юнктів для подальшої служби, зокрема на посадах середнього та вищого складу Національної поліції України, з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України [5].

У цьому аспекті ЗВО системи МВС виконують декілька взаємопов'язаних функцій. По-перше, вони забезпечують підготовку професійно компетентних кадрів для органів Національної поліції, Національної гвардії, ДСНС та інших структур сектору безпеки і оборони. По-друге, вони формують у майбутніх фахівців не лише спеціальні професійні компетентності, а й правову культуру, стійкість до стресу, навички кризового управління, здатність діяти в умовах ризику, невизначеності та високої відповідальності. По-третє, ці заклади є осередками науково-аналітичного супроводу правоохоронної діяльності, оскільки в них розробляються сучасні методики підготовки кадрів, підходи до протидії новітнім загрозам, моделі міжвідомчої взаємодії та алгоритми поведінки в особливих правових режимах. По-четверте, вони виступають інструментом інституційної стійкості, бо здатні оперативно адаптувати освітній процес до

потреб воєнного часу, переглядати зміст освітніх програм, посилювати практичну підготовку та формувати нову генерацію фахівців для післявоєнного відновлення держави.

У сучасних умовах механізми реагування на загрози національній безпеці мають бути комплексними. Їх сутність полягає в поєднанні нормативно-правових, організаційно-управлінських, кадрових, освітньо-наукових, інформаційних та превентивних інструментів. Недостатньо лише констатувати наявність загроз; необхідно забезпечити стійкість державних інституцій, безперервність управління, здатність до швидкого відновлення, високий рівень взаємодії між суб'єктами сектору безпеки і оборони, а також належну підготовку персоналу. Саме тому заклади вищої освіти системи МВС повинні інтегрувати у зміст освітніх програм проблематику воєнного стану, кризового управління, національної стійкості, кібербезпеки, інформаційної безпеки, міжнародного гуманітарного права, документування воєнних злочинів, психологічної підтримки населення та комунікації в умовах надзвичайних ситуацій. Такий підхід відповідає стратегічному положенню про розвиток людського капіталу через модернізацію освіти і науки як один із напрямів забезпечення національної безпеки.

Отже, національна безпека України в умовах сучасних викликів має розглядатися як динамічна система захисту людини, суспільства і держави, функціонування якої забезпечується через єдність стратегічного бачення, правового регулювання, діяльності правоохоронних органів та цілеспрямованої підготовки кадрів у закладах вищої освіти системи МВС. Збройний конфлікт і воєнний стан не лише посилили значення силового компоненту безпеки, а й продемонстрували, що вирішальним чинником ефективного реагування є інституційна стійкість і якість людського потенціалу. У цих умовах правоохоронні органи виступають безпосереднім інструментом реалізації державної безпекової політики, тоді як заклади вищої освіти системи МВС забезпечують її кадрову, інтелектуальну та науково-методичну основу. Така інтегрована модель дає підстави говорити про реальне зміцнення національної безпеки України в умовах війни та у перспективі повоєнного відновлення держави.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19#Text

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

5. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

Василинчук Віктор Іванович, *професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки НАВС, доктор юридичних наук, професор*

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Забезпечення національної безпеки України в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації потребує використання сучасних інструментів виявлення, документування та розслідування загроз державі. Одним із таких інструментів є цифрові докази, значення яких постійно зростає внаслідок цифровізації суспільства, розвитку інформаційних технологій та перенесення значної частини людської діяльності до цифрового середовища. Електронна інформація стає не лише додатковим, але й ключовим джерелом даних для розкриття злочинів. Питання їх збирання, збереження та допустимості у суді набувають особливого значення, оскільки саме цифрові сліди часто є основним підтвердженням протиправної діяльності.

Сучасні загрози національній безпеці дедалі частіше реалізуються із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Йдеться про кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, інформаційно-психологічні операції, незаконне втручання в інформаційні системи органів державної влади, фінансування терористичної діяльності через електронні платіжні системи, а також використання цифрових платформ для координації підривної діяльності. За таких умов цифрові сліди стають важливим джерелом інформації для виявлення та нейтралізації загроз національній безпеці.

Технологічний прогрес не стоїть на місці, мало того він безперервно охоплює усі сфери нашого життя (включаючи кримінальне судочинство), тому таким вкрай актуальним та необхідним виглядає питання використання цифрових (електронних) доказів у питанні встановленні істини та притягненні винних до кримінальної відповідальності [1, с. 158–162].

Відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, серед пріоритетів державної політики визначено забезпечення кібербезпеки та розвиток спроможностей сектору безпеки й оборони щодо протидії сучасним загрозам. Важливе значення при цьому має збір та аналіз цифрової інформації, що може підтверджувати факти протиправної діяльності або агресивних дій проти України [2].

Особливого значення цифрові докази набули після початку широкомасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році. Значна частина доказової бази щодо воєнних злочинів формується саме на основі цифрової інформації. До неї належать фото- та відеоматеріали, супутникові знімки, записи камер відеоспостереження, матеріали соціальних мереж, дані геолокації, записи телефонних розмов, інформація з електронних пристроїв та інші цифрові дані.

У практичній діяльності органів сектору безпеки та оборони цифрові докази використовуються за такими основними напрямами: документування воєнних злочинів та злочинів проти основ національної безпеки України; виявлення та розслідування кіберінцидентів; протидія інформаційним операціям та дезінформації; здійснення OSINT (англ. Open source intelligence, розвідка на основі відкритих джерел), пошук в соціальних мережах та відкритих джерелах в тому числі закордонних; аналіз діяльності диверсійних та агентурних мереж; захист критичної інформаційної інфраструктури; встановлення причетності осіб до колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору [3].

Відповідно до положень статті 84 Кримінального процесуального кодексу України доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [4].

На сьогодні цифрова інформація використовується переважно як складова речових доказів або документів. На практиці, на цей час, цифрові доказові відомості відносять або до речових доказів (наприклад, жорсткий диск або оперативна пам'ять, на яких може міститись доказово значима цифрова інформація) або до документів (матеріали цифрової фотозйомки, звукозапису, відеозапису та ін.). Водночас стрімкий розвиток цифрових технологій обумовлює необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання їх використання. Серед способів отримання цифрових доказів в рамках кримінального процесу слід виокремити:

1. Під час проведення слідчих дій (оформлюються протоколом з додатками, який є джерелом доказів): огляд матеріалів з відкритих джерел (застосування принципів «протоколу Берклі») [5, с. 196]; отримання шляхом тимчасового доступу до електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку; тимчасове вилучення майна під час обшуку чи огляду вилучення у ході обшуку, особистого обшуку при затримані особи на підставі ст. 208 КПК України.

2. У ході здійснення негласних слідчих розшукових дій (у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати шляхом проведення гласних слідчих (розшукових) дій), переважна більшість яких згідно положень ст. 246 КПК проводяться під час розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів [4].

Важливим напрямом розвитку сучасної доказової діяльності є використання методів цифрової криміналістики (digital forensics). Вони дозволяють здійснювати збір, збереження, аналіз та представлення цифрової інформації із забезпеченням її цілісності та автентичності. Особливого значення набуває дотримання принципу ланцюга збереження доказів (chain of custody), що гарантує неможливість несанкціонованого втручання в цифрові дані.

Світовий досвід свідчить про зростання ролі відкритих джерел інформації у сфері безпеки. Зокрема, матеріали соціальних мереж, супутникові знімки, інші цифрові дані використовуються під час документування воєнних злочинів в Україні міжнародними організаціями, правозахисними структурами й слідчими органами.

Разом з тим використання цифрових доказів супроводжується низкою проблем. До основних із них належать забезпечення достовірності та автентичності цифрової інформації, захист персональних даних, протидія фальсифікаціям із використанням технологій штучного інтелекту, а також необхідність належної професійної підготовки працівників правоохоронних органів і спеціальних служб. Додатковими викликами є великі обсяги цифрових даних та потреба у спеціальній експертизі [6, с. 35-48].

Ефективне використання цифрових доказів отриманих у ході здійснення оперативно-розшукової діяльності потребує внесення змін до кримінального процесуального законодавства та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, вбачається за доцільне: для приведення кримінального процесуального законодавства у відповідність до вимог сучасності, доповнити ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу поняттям «цифрові докази». При цьому, доцільно додати спеціальну статтю КПК (наприклад 99-1), в якій визначити, що цифрові докази – це відомості або документи у цифровій або електронній формі, що містять інформацію про обставини, які мають значення для кримінального провадження, отримані у ході досудового розслідування чи оперативно-розшукової діяльності.

Отже, цифрові докази є важливим інструментом забезпечення національної безпеки України. Їх використання сприяє своєчасному виявленню та документуванню загроз державі, підвищує ефективність діяльності правоохоронних органів і органів сектору безпеки та оборони, а також забезпечує належне документування міжнародних злочинів, учинених в умовах російської агресії. Подальший розвиток законодавства, впровадження сучасних технологій цифрової криміналістики та адаптація міжнародного досвіду є необхідними умовами підвищення ефективності використання цифрових доказів у сфері національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Гарасимов О. І., Марко С. І., Ряшко О. В. Цифрові докази: деякі проблемні питання щодо їх поняття та використання у кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2023. Вип. 75. С. 158–162. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.75.2.25
2. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
5. Використання електронних доказів під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Протокол Берклі) : наук.-практ. порадник / Л. В. Гаврилюк, І. В. Басиста, Д. С. Афонін та ін. ; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе. Київ : ДНДІ МВС України; Вид-во «Політехніка», 2024. 196 с.
6. Василинчук В., Поптанич Ю. Використання цифрових доказів, отриманих під час оперативно-розшукової діяльності. *Наука і правоохоронна*. 2025. Вип. 4 (70). С. 35–48.

Вербенський Михайло Георгійович, *головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності НАВС, доктор юридичних наук, професор*

БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Набуття державності є основою вільного, всебічного, гармонійного та безпечного розвитку нації. Саме держава, із врахуванням ментальності нації, визначає та забезпечує дотримання правил співжиття в суспільстві, захищає національні інтереси від внутрішніх та зовнішніх загроз. У Законі України «Про національну безпеку України» вказано, що саме цей Закон визначає цілі та основні засади державної політики, які гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз та сприятимуть утвердженню української національної та громадянської ідентичності.

Цим же Законом встановлено, що національна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1].

У Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 наголошується на необхідності забезпечити здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей [2].

Сприймаючи національну безпеку як пріоритет, людина все більше турбується про особливу безпеку як запоруку забезпечення основних компонентів життєвих потреб особи. Зважаючи на те, що відносини держави з громадянами базуються на принципі людиноцентричності формування безпекового середовища, де мають бути створені умови ефективної системи захисту від загроз життєво важливим для суспільства та особи інтересам, правам і свободам є одним із основних напрямків забезпечення національної безпеки.

Загалом безпекове середовище можна характеризувати як сукупність економічних, політичних, соціальних, матеріальних, духовних, культурних та інших умов, встановлених та гарантованих державою, реалізація яких забезпечить безпеку в суспільстві.

Щодо питань, пов'язаних із необхідністю формування безпекового середовища, можемо наголосити, що метою формування безпекового середовища є створення та підтримання необхідних умов для безпеки життєдіяльності людей, громад, підприємств, установ, організацій, довкілля, суспільства та держави шляхом формування та функціонування системи захисту від загроз, що виникають як на території держави, так і за її межами, їх ліквідації та нейтралізації.

Необхідність формування безпекового середовища як одного із основних напрямів забезпечення національної безпеки, особливо актуальною стає в умовах воєнного стану та реальних бойових дій, адже в таких умовах рельєфно проявляється потреба визначення співвідношення відчуття захищеності і соціальної стабільності та їх реального забезпечення. Як напрям забезпечення національної безпеки, безпекове середовище зумовлює можливість вирішення ряду завдань, а саме:

– створення прийнятних умов для життя і розвитку особи, громад, підприємств, установ, організацій, забезпечення цілісності держави, успішного протистояння впливу внутрішніх і зовнішніх загроз відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини;

– дотримання балансу інтересів основних груп населення, безконфліктне вирішення наявних суперечностей та ліквідації внутрішніх загроз;

– формування умов для досягнення економічної стійкості, забезпечення безпеки та цивільного захисту як в державі в цілому, так і в територіальних громадах;

– захист суспільства від кримінального тиску, здійснення комплексу заходів щодо протидії посяганням на людські цінності та суспільні відносини, зокрема пов'язані із проявами насильницької, корисливо-насильницької, організованої та економічної злочинності, протидії наркоманії в усіх її проявах;

– створення передумов інформаційної безпеки та безпеки в кіберпросторі, а також активної протидії російській пропаганді та ефективної системи нівелювання фейкових новин;

– забезпечення безпеки суспільного простору, захист населення та території від надзвичайних ситуацій, небезпечних явищ природного характеру, різноманітних аварій, техногенних і екологічних катастроф, небезпек воєнного характеру та інших небезпечних подій;

– сприяння захисту громадського здоров'я та безпеці освітнього середовища, а також здійснення психологічної та іншої допомоги і підтримки особам постраждалим від війни, зокрема дітям;

– формування у суспільстві толерантного ставлення до різних культур, ідей, поглядів та поведінки, яке базується на повазі, прийнятті та правильному розумінні багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності, а також довіри до влади;

– створення правової, організаційної, інформаційної та наукової основи для ефективного захисту суспільства від загроз як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, їх ліквідації чи нейтралізації.

В якості елементів безпекового середовища можна визначити соціальну стабільність, економічну стійкість, безпеку та цивільний захист, захист суспільства від кримінального тиску, інформаційну безпеку, безпеку суспільного простору та соціальну толерантність. Елементи безпекового середовища реалізуються через відповідні механізми. Механізм соціальної стабільності проявляється в сукупності засобів, за допомогою яких забезпечується політична стабільність, надається соціальний захист, формується розвиток соціальних і духовних цінностей, досягається консолідація суспільства та соціальна справедливість, забезпечується соціальна превенція кризових явищ.

Механізм економічної стійкості характеризується сукупністю ефективного взаємоузгодженого інструментарію, що використовується з метою забезпечення сталого розвитку економіки, подолання у воєнний та повоєнний період економічних наслідків агресії російської федерації, гарантування умов соціальної стабільності та зростання добробуту громадян. Натомість механізм забезпечення безпеки та цивільного захисту визначається як сукупність засобів, за допомогою яких забезпечується захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій.

Механізм протидії кримінальному тиску на суспільно включає запобігання кримінальним правопорушенням шляхом здійснення заходів спрямованих на усунення або послаблення дії соціальних процесів та явищ, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень або створюють сприятливі умови для їх вчинення, а також діяльність органів правопорядку щодо припинення, виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Механізм інформаційної безпеки забезпечується засобами, що використовуються для усунення інформаційних загроз, удосконалення ефективності інформаційної протидії та боротьби з деструктивними інформаційними впливами. Своєю чергою механізм безпеки суспільного простору здійснюється через сукупність засобів, за допомогою яких забезпечується формування та функціонування безпечного суспільного простору, сталого розвитку суспільства, організації дозвілля, спортивного, культурного, просвітницького розвитку населення.

Механізм суспільної толерантності визначається сукупністю засобів встановлення та збереження спільності людей, між якими існують соціальні відмінності за умови їх несуперечності прийнятим у соціумі моральним та правовим стандартам. Створення стабільного безпечного середовища дасть змогу підвищити рівень національної безпеки та зміцнити засади української державності.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19

2. Про Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5

Верейці Ольга Володимирівна, *доцент кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК КОМПЛЕКСНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення належного рівня охорони та захисту права інтелектуальної власності є не лише правовою, а й безпековою проблемою. В умовах повномасштабного збройного конфлікту ця теза набула особливої актуальності: порушення у сфері інтелектуальної власності перестали сприйматися лише як комерційне явище і розглядаються як чинники, що безпосередньо впливають на обороноздатність, економічну стійкість та міжнародні позиції держави. Різноманітні наслідки масових порушень права інтелектуальної власності – економічні, культурні, споживчі – у своїй сукупності становлять єдину комплексну загрозу національній безпеці.

Економічний вимір цієї загрози полягає у тому, що контрафактна діяльність підриває фінансову основу держави: доходи від неї приховуються від оподаткування, тоді як легальний ринок скорочується. Торгівля підробленою продукцією є надприбутковим кримінальним бізнесом глобального масштабу: за даними спільної доповіді OECD та EUIPO «Mapping Global Trade in Fakes 2025», її обсяг сягає 467 млрд доларів США на рік, що становить 2,3 % світового імпорту [1]. Прибутки від контрафакту йдуть на фінансування торгівлі людьми, зброєю та наркотиками, а в умовах воєнного стану, як зазначають українські фахівці, «швидкі гроші», отримані від реалізації підробок, з великою вірогідністю можуть бути спрямовані на потреби ворога – тобто фактично на фінансування воєнних злочинів проти України [2]. Крім того, відсутність надійного захисту ІВ підриває довіру іноземних інвесторів у критично важливий для України момент, коли залучення інвестицій для відновлення є одним з пріоритетів державної політики.

Культурний та науковий вимір загрози проявляється у деградації вітчизняного інтелектуального середовища. Несплата авторської винагороди позбавляє творців стимулів до діяльності. У ширшому контексті науки і технологій слабкий захист ІВ є одним із чинників, що формують середовище, несприятливе для утримання кваліфікованих кадрів. Дослідження у сфері міжнародної економіки встановлюють, що рівень захисту прав ІВ безпосередньо визначає рішення висококваліфікованих фахівців та науковців щодо місця провадження діяльності, а країни зі слабким захистом ІВ системно програють «змагання за уми» на користь держав із розвиненою ІВ-інфраструктурою [3]. Показово, що Доповідь ВОІВ з питань інтелектуальної власності 2026 року підтверджує: перетворення «відпливу мізків» на взаємовигідну «циркуляцію мізків» можливе лише за умови належного рівня захисту ІВ у країні походження – саме він визначає, чи повертаються таланти і чи передають здобуті знання на батьківщину [4]. Отже, інтелектуальний потенціал держави – один із ключових ресурсів як ведення сучасної війни, так і повоєнного відновлення – виявляється під загрозою.

Споживчий вимір також має безпековий характер: масове розповсюдження неякісної контрафактної продукції формує середовище, в якому громадяни позбавлені достовірної інформації та надійних товарів. За результатами онлайн-опитування «Дослідження сприйняття контрафактних товарів», проведеного Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій у квітні 2026 року, 62 % учасників особисто купували репліки або копії відомих брендів, при цьому лише 32 % вважають репліку брендового товару правопорушенням, а впевнено відрізнити оригінал від підробки можуть лише 27 % опитаних. Аналітики дослідження констатують структурний дисбаланс: поєднання високого рівня щоденного контакту з контрафактом і низької здатності його розпізнавати на тлі відсутності стійкої негативної споживчої позиції створює системні передумови для подальшого поширення підробок [5]. Низька правова культура у сфері ІВ корелює із загальним рівнем правового нігілізму, що є несприятливим тлом для формування дієвого громадянського суспільства – важливого чинника стійкості держави в умовах конфлікту.

Окремо слід звернути увагу на репутаційний вимір. Сьогодні, коли Україна веде активні переговори щодо членства в ЄС і розраховує на підтримку міжнародних партнерів, стан захисту інтелектуальної власності набув значення показника надійності держави як партнера та дотримання нею взятих зобов'язань. Це принципово відрізняється від ситуації початку 2000-х років, коли Україна значилася у «Списку 301» як «пріоритетна іноземна країна» – найбільший виробник і експортер піратських оптичних носіїв у Центральній та Східній Європі. Нині, відповідно до «Спеціальної доповіді 301» Офісу торговельного представника США за 2025 рік, США відзначають, що Україна продовжує демонструвати змістовну співпрацю у сфері захисту ІВ попри тривалий збройний конфлікт – зокрема у питаннях колективного управління правами, ліцензування програмного забезпечення та боротьби з інтернет-піратством [6]. Утримати та зміцнити цю репутацію – не питання іміджу, а питання безпеки: від неї залежать умови надання міжнародної підтримки і темпи відновлення країни.

Законодавча база для реагування на ці загрози суттєво зміцніла. Нова редакція Закону України «Про авторське право і суміжні права» (№ 2811-IX від 01.12.2022), що набрала чинності з 1 січня 2023 року, здійснила наближення до Директиви ЄС 2019/790 про авторське право на Єдиному цифровому ринку. Законом № 2974-IX від 20 березня 2023 року суттєво оновлено ст. 432 ЦК України: уточнено механізм вилучення з цивільного обороту та знищення контрафактних товарів і знарядь їх виготовлення за рахунок порушника; запроваджено новий інструмент – разову грошову виплату як альтернативу вилученню у випадках ненавмисного порушення; уточнено порядок застосування компенсації замість відшкодування збитків, а також розширено можливості публічного оприлюднення відомостей про порушення та змісту судового рішення [7]. Показовою з точки зору безпекового виміру є новела Закону № 4671-IX від 4 листопада 2025 року, яким викладено в новій редакції ст. 429 ЦК України: майнові права інтелектуальної власності на об'єкти, створені військовослужбовцем у зв'язку з виконанням службових обов'язків, належать державі, тоді як особисті немайнові права зберігаються за самим військовослужбовцем [8]. Це рішення законодавця прямо пов'язує сферу ІВ з оборонним потенціалом держави.

Список використаних джерел

1. UNODC. New UNODC campaign raises consumer awareness of links between organized crime and $250 billion a year counterfeit business. 2014. URL: https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2014/Januaryl/new-unodc-campaign-raises-consumer-awareness.html
2. Орлюк О. Справжня ціна контрафакту: як не потрапити у пастку підробок. *PRAVO.UA.* 2025. URL: https://pravo.ua/spravzhnia-tsina-kontrafaktu-iak-ne-potrapyty-u-pastku-pidrobok-bloh-oleny-orliuk
3. Guichard L. International trade, intellectual property rights and the (un)employment of migrants. *The World Economy.* 2023. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/twec.13396
4. WIPO. World Intellectual Property Report 2026: Global Trends of Technological Knowledge Diffusion. 2026. URL: https://www.wipo.int/web-publications/world-intellectual-property-report-2026/en/2-global-trends-of-technological-knowledge-diffusion.html
5. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД). Дослідження сприйняття контрафактних товарів. Квітень 2026 р. URL: http://tfdialogue.ier.com.ua/archives/8206
6. USTR. 2025 Special 301 Report. April 2025. URL: https://nipo.gov.ua/en/2025-special-301-report-en/
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності : Закон України від 20 берез. 2023 р. № 2974-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20
8. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби : Закон України від 4 листоп. 2025 р. № 4671-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4671-20

Вигівський Іван Михайлович, *Голова Національної поліції України, кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Збройна агресія рф проти України, що триває з 2014 року й стала повномасштабною 24 лютого 2022 року, спричинила безпрецедентні виклики для національної та міжнародної систем кримінального правосуддя. Масові обстріли цивільної інфраструктури, убивства мирного населення, катування, незаконне позбавлення волі, депортація, сексуальне насильство, примусове переміщення дітей, руйнування житлових будинків, закладів освіти, охорони здоров'я та об'єктів критичної інфраструктури засвідчують системний характер порушень міжнародного гуманітарного права. За таких умов важливе значення має співробітництво України з Міжнародним кримінальним судом щодо розслідування воєнних злочинів, учинених на території України.

Міжнародний кримінальний суд є постійно діючим міжнародним судовим органом, юрисдикція якого поширюється на найтяжчі злочини, що викликають занепокоєння міжнародної спільноти, серед яких: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії [1]. Створення такої інституції стало результатом тривалого розвитку міжнародної кримінальної юстиції, зокрема досвіду Нюрнберзького і Токійського трибуналів, спеціальних міжнародних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди, а також прагнення міжнародної спільноти забезпечити невідворотність відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини.

Для України співробітництво з Міжнародним кримінальним судом має не лише процесуальне, а й стратегічне значення, спрямоване на притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів. У Стратегії національної безпеки України визначено, що Україна продовжуватиме позовну роботу в міжнародних судових інстанціях із притягнення російської федерації до міжнародно-правової відповідальності [2]. Поряд із відповідальністю держави-агресора важливим є забезпечення індивідуальної кримінальної відповідальності конкретних посадових осіб, військовослужбовців та інших осіб, причетних до вчинення міжнародних злочинів.

Важливим етапом формування національного механізму співробітництва з Міжнародним кримінальним судом стало внесення 2022 року змін до Кримінального процесуального кодексу України. Законом України від 3 травня 2022 року № 2236-IX КПК України було доповнено розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [3], що стало відповіддю на нові виклики, пов'язані з повномасштабною агресією рф, необхідністю виконання запитів Міжнародного кримінального суду, збереженням доказів, затриманням і передачею осіб, а також забезпеченням належної процесуальної взаємодії між національними органами кримінальної юстиції та Судом.

Зміст співробітництва охоплює кілька основних напрямів. По-перше, виконання запитів Міжнародного кримінального суду про надання допомоги, зокрема щодо проведення процесуальних дій, отримання документів, речей, доказів, допиту осіб, тимчасової передачі осіб для участі в процесуальних діях. По-друге, ужиття заходів для забезпечення збереження доказів на території України. По-третє, виконання прохань про тимчасовий арешт, арешт і передачу осіб, яких розшукує Міжнародний кримінальний суд. По-четверте, забезпечення можливості виконання окремих дій Міжнародного кримінального суду на території України. По-п'яте, виконання в Україні рішень Міжнародного кримінального суду [2; 3]. Украй важливим є положення ст. 617 КПК України, відповідно до якого співпрацю з Міжнародним кримінальним судом здійснюють шляхом ужиття необхідних заходів на запит

Суду про співробітництво. Такі запити можуть стосуватися надання допомоги, тимчасового арешту, арешту й передачі особи, а також інших форм взаємодії, передбачених Римським статутом [4].

Практичне значення такого співробітництва виявляється у сфері документування воєнних злочинів. В умовах війни правоохоронні органи щоденно фіксують факти обстрілів цивільних об'єктів, загибелі та поранення мирного населення, руйнування житла, знищення об'єктів інфраструктури, катувань, незаконного утримання людей, депортації та інших порушень законів і звичаїв війни. Для ефективного використання таких матеріалів у міжнародному кримінальному провадженні недостатньо лише зафіксувати факт події. Необхідно забезпечити належну процесуальну форму, достовірність доказів, збереження ланцюга їх походження, безпеку потерпілих і свідків, а також відповідність стандартам міжнародного кримінального правосуддя.

Розслідування Міжнародного кримінального суду щодо ситуації в Україні було відкрито 2 березня 2022 року, воно охоплює ймовірні злочини, учинені в Україні з 21 листопада 2013 року [5] й означає, що предметом уваги Суду є не лише події після початку повномасштабного вторгнення, а й злочини, пов'язані з окупацією Автономної Республіки Крим, збройним конфліктом на Донбасі, іншими виявами агресії рф проти України. У цьому контексті важливе значення має взаємодія між органами досудового розслідування та Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду.

Ратифікація Римського статуту 2024 року має для України кілька важливих наслідків [6]. Вона відкриває можливість повноправної участі України в роботі Асамблеї держав – учасниць Римського статуту, участі у формуванні органів Міжнародного кримінального суду, висуванні кандидатів на посади суддів, що дає змогу впливати на розвиток міжнародного кримінального правосуддя. Крім того, ратифікація стимулює вдосконалення національного законодавства, гармонізацію кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм із положеннями Римського статуту, а також підвищення стандартів розслідування міжнародних злочинів в Україні.

Співробітництво з Міжнародним кримінальним судом не позбавлене проблем. У науковій літературі та правозастосовній практиці увагу зосереджують на необхідності узгодження певних положень КПК України з Римським статутом, зокрема щодо процедур консультацій із Судом, тимчасової передачі осіб, виконання прохань про арешт і передачу, а також забезпечення процесуальних гарантій осіб, стосовно яких здійснюють співробітництво [6]. Крім того, актуальним залишається питання належного кадрового, організаційного, технічного й методичного забезпечення органів, які безпосередньо працюють із матеріалами про воєнні злочини.

Також слід зауважити, що Міжнародний кримінальний суд не можна розглядати як єдиний або універсальний механізм притягнення рф та її представників до відповідальності. Його юрисдикція має визначені межі, а реалізація рішень Суду залежить від співробітництва держав, оскільки Міжнародний кримінальний суд не має власної поліції. Тому Україна повинна розвивати кілька напрямів правової протидії агресії: кримінальні провадження, співробітництво з міжнародними інституціями, взаємодію з іноземними юрисдикціями, підтримку створення спеціального міжнародного трибуналу щодо воєнних злочинів проти України.

Підсумовуючи, слід зазначити, що ефективне співробітництво з Міжнародним кримінальним судом має стати не тимчасовою реакцією на війну, а сталою складовою кримінальної процесуальної політики України, що сприяє зміцненню міжнародного правопорядку, утвердженню принципу невідворотності відповідальності за воєнні злочини, захисту прав потерпілих, формуванню належної доказової бази щодо злочинів рф і підвищенню спроможності національної системи кримінальної юстиції. У перспективі саме поєднання національних розслідувань, співробітництва з МКС і створення спеціального механізму відповідальності за злочин агресії здатне забезпечити комплексну правову відповідь на найтяжчі злочини, вчинені на території України.

Список використаних джерел

1. Римський Статут Міжнародного кримінального суду : міжнар. док. від 17 лип.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588

2. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Закон України від 3 трав. 2022 р. № 2236-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2236-20

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17

5. Situation in Ukraine. International Criminal Court. URL: https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine

6. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21 серп. 2024 р. № 3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3909-20

7. Галаган С. О. Історико-правові передумови кримінального процесуального співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Pravo.ua.* 2022. № 4. С. 104–111.

Винокуров Юрій Олегович, *перший заступник голови Донецької обласної військової адміністрації*

СИТУАЦІЙНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

Тактична операція слугує складним багатофункціональним тактико-криміналістичним засобом, який дозволяє вирішувати важливі та досить складні завдання під час досудового розслідування. У цьому контексті В. М. Шевчук досить влучно вказує на зв'язок між слідчою ситуацією і тактичною операцією [4, с. 263–269]. Відповідно прийняття рішення про можливість і необхідність комплексного застосування слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційних і процесуальних заходів витікає з особливостей та інформаційної структури слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування.

Загальноприйнятою є ідея стосовно того, що слідча ситуація є вихідною основою для прийняття рішення про підготовку та проведення тактичної операції [1–3]. Її зміст визначає, чи може окреме тактичне завдання бути вирішене шляхом проведення однієї слідчої (розшукової) дії, чи для досягнення необхідного результату потрібне застосування комплексу взаємопов'язаних процесуальних, оперативно-розшукових, організаційних, аналітичних та інших заходів. У цьому контексті слідча ситуація має детермінуючий вплив на тактичну операцію, оскільки зумовлює її мету, структуру, масштаб, суб'єктний склад, послідовність реалізації та характер тактичних засобів.

По-перше, саме характер слідчої ситуації впливає на визначення мети тактичної операції. Наприклад, в умовах інформаційного дефіциту основною метою тактичної операції може бути встановлення джерел доказової інформації, виявлення невідомих слідству учасників кримінального правопорушення або реконструкція його механізму. У ситуації активного знищення доказів тактична операція спрямовується на їх невідкладне виявлення, фіксацію та вилучення. Якщо ж встановлено факти здійснення тиску на свідків, корупційного прикриття чи узгодження показань між учасниками злочинного угруповання, пріоритетними стають завдання з нейтралізації протидії, забезпечення безпеки джерел доказової інформації та руйнування координаційних зв'язків між суб'єктами протиправної діяльності.

По-друге, слідча ситуація визначає зміст і структуру тактичної операції, адже кожен її елемент має відповідати умовам розслідування й бути спрямованим на вирішення тактичного завдання. Наприклад, за наявності відомостей про зберігання доказів у різних місцях до структури тактичної операції можуть включатися одночасні обшуки, затримання, допити, огляди цифрових носіїв, тимчасове блокування доступу до інформаційних систем, інші узгоджені заходи. У ситуації, коли особи, причетні до злочинної діяльності, не встановлені, пріоритетного значення набувають пошукові, розвідувальні, аналітичні й негласні заходи. Фактично чим проблемнішою та складнішою в контексті формування доказової бази є слідча ситуація, тим структурно різноманітнішою є тактична операція, що зумовлено необхідністю застосування різноманітних засобів пошуку і фіксації орієнтуючої та доказової інформації.

По-третє, слідча ситуація безпосередньо визначає масштабність проведення тактичної операції, тобто кількість локацій та їх віддаленість між собою, кількість задіяних слідчо-оперативних груп і кількість різноманітних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційних та процесуальних заходів. Локальна ситуація, пов'язана з одним об'єктом, особою або епізодом, може потребувати відносно обмеженого комплексу заходів. Водночас розслідування діяльності організованого злочинного угруповання, у межах якої докази, учасники та засоби протидії розосереджені між різними територіями, підприємствами, органами, комунікаційними каналами тощо, зумовлює необхідність проведення багатоетапної й багатосуб'єктної тактичної операції.

По-четверте, зміст слідчої ситуації впливає на вибір моменту проведення операції та реалізацію окремих її етапів. За наявності ризику втрати доказів, переховування осіб або дистанційного знищення цифрової інформації дії та заходи, що становлять ядро тактичної операції, повинні проводитися невідкладно. Якщо ж наявна інформація має фрагментарний характер і не дозволяє визначити об'єкти впливу, передчасне проведення операції може призвести до викриття інтересу слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів, активізації протидії та втрати можливості документування злочинної діяльності. У такій ситуації доцільним є попереднє накопичення й аналітична перевірка відомостей з реалізацією складових елементів тактичної операції.

По-п'яте, слідча ситуація зумовлює суб'єктний склад осіб, залучених до проведення тактичної операції. Залежно від складності тактичного завдання, на вирішення якого вона спрямована, та її структурних компонентів до проведення тактичної операції можуть залучатися слідчі, прокурори, оперативні працівники, спеціалісти, експерти, аналітики, працівники кіберпідрозділів, інші суб'єкти. Якщо прогнозується фізичний опір, втеча підозрюваних або знищення доказів, особливого значення набуває залучення підрозділів силового забезпечення. За необхідності виявлення, вилучення й збереження цифрових доказів обов'язковою є участь спеціалістів.

По-шосте, наявність активної протидії та інформаційна невизначеність, що обумовлює складність і проблемність слідчої ситуації, впливає на рівень тактичного ризику реалізації окремих заходів чи тактичної операції загалом. Відповідно, на основі аналізу слідчої ситуації як інформаційної моделі стану розслідування на певному етапі його здійснення відбувається планування тактичної операції, яке, у тому числі, охоплює й прогнозування можливої поведінки зацікавлених осіб (знищення документів, блокування доступу до приміщень, використання технічних засобів видалення інформації, втечу, створення штучного конфлікту, поширення дезінформації або чинення тиску на учасників кримінального провадження). Відповідно, структура операції має включати основний і резервний варіанти дій, а також заходи нейтралізації можливих негативних наслідків.

Особливого значення вплив слідчої ситуації на тактичну операцію набуває під час розслідування злочинної діяльності організованих злочинних угруповань. За таких умов слідча ситуація часто характеризується фрагментованою слідовою картиною, штучними прогалинами в матеріальному середовищі, узгодженими версіями учасників, приховуванням організованого характеру діяльності та розподіленою відповідальністю між членами угруповання. Це зумовлює необхідність переходу від ізольованого проведення окремих дій до комплексної реалізації тактичних операцій як дієвих засобів виявлення, викриття, розслідування та доказування організованого характеру та злочинної діяльності певного кола суб'єктів.

Отже, слідча ситуація є не лише передумовою проведення тактичної операції, а й основним чинником, що визначає її функціональну та організаційну побудову. Саме належна оцінка слідчої ситуації дає змогу забезпечити відповідність обраного комплексу заходів реальним умовам розслідування, мінімізувати тактичні ризики та створити передумови для цілеспрямованої зміни несприятливої слідчої ситуації.

Список використаних джерел

1. Пчолкін В. Д. Тактичні операції: поняття та сутність. *Напрями реформування кримінального процесуального законодавства в Україні* : зб. матеріалів наук.-практ. семінару (Харків, 10 берез. 2020 р.). Харків, 2020. С. 103–106.

2. Тарасенко О. С. Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Правові новели.* 2024. № 22. Т. 2. С. 48–53.

3. Тіщенко В. В., Бєлік Л. С. Слідча ситуація у теорії криміналістики і практиці розслідування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 90. Ч. 4. С. 348–354.

4. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків : Апостіль, 2013. 440 с.

Виходець Юрій Олександрович, *начальник Департаменту кіберполіції Національної поліції України, кандидат юридичних наук, доцент*

ПІДГОТОВКА СУЧАСНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ ПРАВООХОРОНЦІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Підготовка сучасної генерації правоохоронців для потреб Національної поліції України є одним із пріоритетних завдань МВС України. В умовах воєнного стану, цифрової трансформації суспільства та зростання кіберзагроз важливого значення набуває якісна професійна освіта з орієнтованістю на здобуття випускниками поглиблених знань, формування умінь і навичок використання сучасних інформаційних технологій. Саме НАВС відіграє провідну роль у формуванні нового покоління фахівців, здатних ефективно діяти в складному, динамічному й технологічно насиченому середовищі. Сучасний правоохоронець має вміти не лише застосовувати на практиці набуті правничі знання, а й мати цифрові компетенції та аналітичний склад розуму.

Національна академія внутрішніх справ має унікальну місію – поєднати фундаментальну теоретичну підготовку з практико орієнтованими підходами у навчанні, які надали б можливість випускнику академії бути конкурентоспроможним у питаннях використання сучасних інформаційно-аналітичних технологій, інструментів і методів кіберрозвідки. З огляду на це, слід зауважити, що до 105-ї річниці від дня заснування Національної академії внутрішніх справ започатковано підготовку здобувачів вищої освіти за новою спеціальністю «Кібербезпека та захист інформації», що є важливим кроком у розвитку освітньої діяльності академії та посиленні кадрового потенціалу правоохоронних органів України у протидії сучасним кіберзагрозам.

Реалії сьогодення змінюють підходи у роботі Національної поліції України, тому сучасний поліцейський має володіти навичками документування воєнних злочинів і розслідування злочинів, пов'язаних із використанням сучасних інформаційних технологій. Освітній процес має ґрунтуватися не лише на засвоєнні теоретичних знань, а й на формуванні у здобувачів вищої освіти здатності приймати законні, швидкі й обґрунтовані рішення в умовах невизначеності.

Для цього в Національній академії внутрішніх справ на постійній основі до проведення занять долучаються представники практичних підрозділів для моделювання реальних ситуацій службової діяльності. Курсанти та слухачі академії проходять навчальну практику й стажування в підрозділах Національної поліції України.

Злочинці дедалі активніше використовують досягнення інформаційного суспільства, а саме соціальні мережі, віртуальні активи, месенджери тощо. Кіберпростір став повноцінним полем бою, де ворог використовує комплексний підхід: від атак на об'єкти критичної інфраструктури та державні реєстри до масованих кампаній з дезінформації, фішингу й інформаційно-психологічних спеціальних операцій (ІПСО), спрямованих на дестабілізацію ситуації в українському суспільстві.

Цифрова компетентність має стати базовою навичкою кожного поліцейського, незалежно від його майбутньої спеціалізації. Курсанти та слухачі повинні вивчити природу електронних доказів, правила їх виявлення, фіксації, збереження та використання в кримінальному провадженні. Також важливими складовими професійної підготовки є опанування методів розвідки з відкритих джерел (OSINT), аналітики даних, кібербезпеки та застосування технологій штучного інтелекту в правоохоронній діяльності.

Вітюк Ілля Анатолійович, *співробітник Служби безпеки України, кандидат юридичних наук*

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БОРОТЬБІ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

У сфері кібербезпеки штучний інтелект застосовується для виявлення аномальної мережевої активності, автоматизованого аналізу логів, класифікації шкідливого програмного забезпечення й раннього виявлення складних кібератак. При розслідуванні правопорушень з використанням віртуальних активів (криптовалют) алгоритми штучного інтелекту допомагають аналізувати дані з блокчейна, виявляти транзакційні патерни, кластери адрес, що ймовірно контролюються конкретними суб'єктами, і пов'язувати їх з реальними особами. Застосування інтелектуальних систем у цій сфері сприяє підвищенню ефективності фінансового моніторингу, протидії відмиванню коштів і обходу санкцій, зокрема через віртуальні активи й платформи в метавсесвіті.

Розвиток сервісів дистанційної ідентифікації клієнтів потребує впровадження штучного інтелекту для біометричної верифікації, аналізу поведінкових патернів та виявлення аномалій у процесах верифікації клієнтів (KYC). Правоохоронні органи можуть інтегрувати результати роботи таких систем (з урахуванням вимог захисту персональних даних) для оперативного встановлення осіб, причетних до шахрайства та кіберзлочинів. Системи ШІ у правоохоронній сфері належать до високоризикових, оскільки їхні помилки можуть безпосередньо впливати на права людини, зокрема право на свободу, приватність, захист і справедливий суд.

Існує загроза дискримінації та упередженості алгоритмів через неякісні або нерепрезентативні дані, які використовувалися для навчання моделей, що може призводити до хибних висновків та непропорційних заходів примусу. Надмірна довіра до «чорних скриньок» без належної прозорості й можливості аудиту рішень ШІ створює ризик фактичної передачі частини дискреційних повноважень від людини до алгоритму, що суперечить принципам верховенства права. Інтеграція ШІ має відбуватися як елемент ширшої цифровізації правоохоронної діяльності, включно з побудовою єдиних інформаційно-аналітичних систем.

Перспективними є проєкти створення вузькоспеціалізованих експертних систем: для оцінки ризиків (рецидиву, насильства, терористичних загроз), виявлення дезінформації й дипфейків, криміналістичної аналітики, профілювання кіберзлочинців, прогнозування «гарячих точок» злочинності.

Важливим є розвиток міжвідомчої взаємодії, оскільки ШІ-системи для цих структур також мають високий ступінь ризику й повинні підпадати під єдині стандарти безпеки та контролю. Ефективне використання ШІ-систем вимагає нових компетентностей від правоохоронців: розуміння базових принципів роботи моделей, інтерпретації результатів, оцінки надійності й обмежень алгоритмів. Необхідно формувати мультидисциплінарні команди, що поєднують ІТ-фахівців, аналітиків, слідчих, юристів і спеціалістів із захисту персональних даних, для спільного проєктування та впровадження систем штучного інтелекту.

Власенко Валерій Павлович, *доцент кафедри теорії, історії та філософії права НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ЩОДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Одним із ключових результатів реалізації євроінтеграційного курсу України стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Значення цього міжнародно-правового акта полягає не лише у формальному закріпленні нового рівня відносин між Україною та ЄС, а й у визначенні стратегічного напряму подальшої трансформації української держави відповідно до європейських політико-правових стандартів. Саме угоди асоціативного характеру свого часу стали основою інтеграційного зближення багатьох держав Центральної та Східної Європи з ЄС та створили передумови для їх подальшого набуття членства в ЄС.

Положення Угоди про асоціацію охоплюють широкий спектр напрямів співробітництва, зокрема поглиблення політичної асоціації та економічної інтеграції, посилення міжнародної та регіональної безпеки, розвиток механізмів антикризового управління, забезпечення миру й стабільності на Європейському континенті, утвердження принципів верховенства права, демократії, прав і свобод людини. Важливе значення також має закріплений в Угоді обов'язок поступової адаптації національного законодавства України до acquis ЄС, що передбачає комплексне реформування правової системи держави відповідно до європейських стандартів публічного управління та правового регулювання [1].

У практичному аспекті Угоду про асоціацію можна розглядати як інструмент правової та інституційної модернізації держави. Її реалізація спрямована не лише на формальне узгодження законодавства, а й на зміну підходів до функціонування органів публічної влади, впровадження принципів належного врядування, прозорості, підзвітності та ефективного публічного адміністрування. Таким чином, євроінтеграція виступає не окремим напрямом зовнішньої політики, а комплексною моделлю реформ у різних сферах управління.

Процес інтеграції України до ЄС охоплює практично всі складові участі держави у європейській системі міжнародних відносин. Йдеться не лише про економічну співпрацю чи створення зони вільної торгівлі, а й про формування спільного безпекового простору, розвиток гуманітарної взаємодії, науково-технічного співробітництва, фінансової кооперації та інституційного партнерства. У зв'язку з цим євроінтеграційний процес має комплексний характер і реалізується у правовому, економічному та політичному вимірах [2, с. 209].

Правовий аспект євроінтеграції для України пов'язаний із забезпеченням стабільності конституційного ладу, зміцненням принципу верховенства права, гарантуванням прав людини й утвердженням демократичних інститутів. Адаптація законодавства до права ЄС сприяє підвищенню якості національного нормативного регулювання, розвитку правової визначеності та передбачуваності діяльності органів державної влади.

Економічний аспект полягає у створенні умов для модернізації національної економіки, розвитку конкурентного середовища, залучення інвестицій, розширення доступу до європейських ринків та підвищення рівня добробуту населення. Впровадження європейських стандартів у сфері економічного регулювання сприяє формуванню прозорого бізнес-середовища та посиленню економічної безпеки держави.

Політичний аспект євроінтеграції має стратегічне значення для подальшого цивілізаційного розвитку України. Він передбачає утвердження демократичної моделі державного управління, розвиток громадянського суспільства, забезпечення політичного плюралізму та формування нової політичної культури, заснованої на принципах відповідальності, відкритості та суспільного діалогу.

Отже, сучасний євроінтеграційний курс України передбачає системне впровадження європейських правових цінностей і стандартів у сферу державної політики та публічного управління. Його основною метою є утвердження демократичних принципів організації влади, забезпечення ефективного механізму захисту прав людини, розвиток інститутів громадянського суспільства та створення умов для досягнення суспільного консенсусу шляхом правових і демократичних механізмів, а не засобами примусу чи політичного тиску.

Реалізація Україною зазначеного курсу об'єктивно зумовлює необхідність урахування досвіду держав, які вже пройшли шлях адаптації національної системи державного управління та законодавства до стандартів ЄС. Особливого значення набуває вивчення механізмів трансформації державної політики, інституційної модернізації та правового реформування, що були успішно реалізовані країнами Центральної та Східної Європи під час їх підготовки до вступу в ЄС.

Науковий аналіз європейських інтеграційних процесів має важливе теоретичне та практичне значення для формування стратегії внутрішньої і зовнішньої політики України. Йдеться не лише про запозичення окремих моделей правового регулювання чи інституційних рішень, а про комплексне осмислення закономірностей трансформації публічного управління в умовах євроінтеграції. Досвід держав,

які успішно інтегрувалися до ЄС, дозволяє визначити ефективні механізми гармонізації законодавства, модернізації державних інститутів, реформування адміністративної системи та впровадження принципів належного врядування.

У цьому контексті особливий науковий і практичний інтерес для України становить досвід Республіки Польща. Актуальність його дослідження пояснюється низкою об'єктивних чинників. Україну і Польщу поєднують тривалі історичні, культурні та суспільно-політичні зв'язки, а також спільність окремих етапів державотворення та постсоціалістичної трансформації. Важливе значення має також географічна близькість двох держав, активна міждержавна співпраця та стратегічний характер українсько-польських відносин.

Уваги заслуговує те, що трансформаційні процеси у Польщі після 1989 року відбувалися в умовах політичних і соціально-економічних змін. Перехід від соціалістичної моделі державного управління до демократичної правової держави потребував комплексного реформування системи публічної влади, створення нормативно-правової бази та запровадження принципово нових підходів до діяльності державних інститутів.

Відмова Польщі від радянської моделі організації державної влади супроводжувалася активним утвердженням демократичних цінностей, принципу верховенства права, політичного плюралізму та гарантій прав людини. Одночасно здійснювалася адаптація польського законодавства до правової системи ЄС, що стало одним із ключових елементів підготовки держави до членства в ЄС.

Польща є одним із найуспішніших прикладів інтеграції до ЄС, її шлях був непростим, але завдяки глибоким реформам країна змогла швидко адаптуватися до європейських стандартів і значно покращити свій економічний стан. На момент вступу ВВП на душу населення в Польщі становив 49 % від середнього показника по ЄС, а сьогодні ця цифра перевищує 77 % [3].

Важливим етапом європейської інтеграції Польщі стало підписання у 1991 році Європейської угоди між Республікою Польща та Європейськими Співтовариствами, яка заклала правові засади подальшого інтеграційного процесу. Вона визначила механізми політичного діалогу, економічного співробітництва та гармонізації законодавства, започаткувавши системну євроінтеграційну модернізацію польської держави.

Ефективна реалізація євроінтеграційної політики забезпечувалася створенням спеціалізованих інституцій: у 1991 році Уповноваженого уряду з питань європейської інтеграції та зовнішньої допомоги, а у 1996 році Комітет Європейської Інтеграції та його виконавчий орган − Уряд Комітету Європейської Інтеграції. Ці органи забезпечили централізовану координацію адаптації законодавства, узгодження дій органів влади та формування єдиної державної інтеграційної стратегії.

Комітет здійснював стратегічне планування євроінтеграції, координацію наближення законодавства до acquis communautaire та попередню експертизу законопроєктів на відповідність праву ЄС. Такий механізм запровадив системний контроль якості нормотворчості й мінімізував нормативні колізії. Додатково затверджувалися графіки адаптації законодавства, до яких залучалися експерти та науковці, а також проводилися міжвідомчі консультації щодо імплементації норм.

Загалом така модель координації забезпечувала оперативне реагування на проблеми та високу узгодженість дій органів влади. Поєднання експертних, координаційних і контрольних функцій у межах одного органу стало важливим чинником успіху польської євроінтеграції. Початковий етап реформ («План Бальцеровича») супроводжувався спадом виробництва, втратою ринків і зростанням безробіття, що тимчасово знизило підтримку євроінтеграції серед населення. Водночас подальша «Стратегія для Польщі» (1993–1994) забезпечила перехід до збалансованої економічної політики, орієнтованої на стабілізацію та довгострокове зростання. Програма передбачала макроекономічне планування, прогнозованість державної політики та створення стабільних умов для бізнесу [4]. У 1996 році «Пакет 2000» продовжив цей курс, зосередившись на зниженні інфляції та бюджетного дефіциту. Водночас концепція «збалансованого розвитку» поєднувала економічне зростання із соціальними гарантіями, розвитком ринку праці та людського капіталу [5].

Процес гармонізації законодавства з acquis communautaire передбачав обов'язкову перевірку законопроєктів на відповідність праву ЄС, що запровадило принцип євроінтеграційної експертизи. Водночас вимоги копенгагенських критеріїв підкреслювали необхідність не лише правової адаптації, але й ефективної імплементації через органи публічної влади. Важливим кроком в цьому стало створення у 1994 році Комісії експертів з гармонізації права, яка визначила 23 пріоритетні сфери адаптації. Подальші програми розширювали ці сфери, що відображало динамічний характер євроінтеграційного процесу. У 1998 році було проведено оцінку відповідності польського права acquis ЄС, у результаті чого виділено 31 переговорну сферу. Це дозволило структуризувати переговорний процес щодо вступу до ЄС і підвищити його ефективність. Разом із тим проблемою залишався дефіцит фахівців у сфері європейського права, особливо в органах місцевого самоврядування, що уповільнювало імплементацію [6, с. 314].

На основі цих процесів розроблено Національну програму підготовки до вступу в ЄС (1998), яка визначила конкретні пріоритети й механізми контролю виконання реформ, закріпивши програмно-цільовий підхід до євроінтеграції. Принципами переговорів були повне застосування acquis communautaire, принцип «нічого не узгоджено, доки не узгоджено все» та можливість перехідних періодів як інструменту поступової адаптації.

Процес європейської інтеграції Польщі завершився набуттям членства в ЄС 1 травня 2004 року. Вступ Польщі до ЄС став закономірним результатом тривалого переговорного процесу та комплексних політичних, економічних і правових реформ, реалізація яких розпочалася після демонтажу комуністичної системи наприкінці 1980-х років. Загалом досвід Польщі показує, що успішна євроінтеграція можлива лише за умов поєднання інституційної спроможності, стратегічного планування та послідовної державної політики, тоді як ефективність реформ визначається не лише правовими змінами, а й адміністративною здатністю їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. № 984_011. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Маренич А. І., Мехеда Н. Г. Наслідки євроінтеграції: соціальний аспект. *Фінансовий простір*. 2013. № 4. С. 209–214.

3. Коссе І. Найуспішніша інтеграція до ЄС: які уроки з досвіду Польщі може винести Україна. Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. 2025. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/04/14/7209318/

4. Kołodko G. W. Strategia dla Polski. Warszawa : Poltext, 1994. 226 s. URL: https://tiger.edu.pl/ksiazki/strategia.pdf.

5. Kołodko G. W. Polska 2000. Strategia dla przyszłości. Warszawa : Poltext, 1996. 164 s.

6. Бородій О. В. Досвід Польщі для інтеграції України в Європейський Союз. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010 (20.4). С. 311–318. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_4/311_Borodij_20_4.pdf

Власенко Софія Борисівна, *старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти НАВС, кандидат психологічних наук, доцент*

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ЧИННИК В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

Дезінформація по праву вважається найскладнішою та найнебезпечнішою зброєю сучасності. Незважаючи на поширеність цього явища, попередити його чи спростувати дуже складно. В умовах сьогодення, з появою новітніх інформаційних технологій, які забезпечують ще швидше її поширення, вона завдає глибокої шкоди національним інтересам будь-якої країни. Під час воєнного стану в Україні використання дезінформації надає змогу ворогові викривляти картину суспільно-політичних процесів та історичні факти, змінювати значення понять та створювати на цій основі міфи, просувати власні наративи, а також формувати негативні стереотипи щодо вищого керівництва держави та її політичних діячів. Зазначене вище надає змогу визначити дезінформацію як провідний чинник війни загалом та інформаційної війни зокрема. В умовах неоголошеної війни в Україні дезінформація використовується російською федерацією з метою виправдання агресії, підбурювання паніки серед цивільного населення, деморалізації українців та легітимізації власних терористичних дій. Саме тому заявлена тема набуває особливої актуальності в сучасних реаліях, оскільки глибоке вивчення даної проблематики сприятиме своєчасному виявленню та нейтралізації ворожих інформаційних впливів і збереженню національних інтересів України.

Дезінформацією називають неправдиву, маніпулятивну та (або) оманливу інформацію, яка розповсюджується цілеспрямовано та має конкретно сформульовану мету. Як правило, вона поширюється у вигляді аудіо- або відеоконтенту. Варто також відмітити, що однією із головних цілей розповсюдження дезінформації є обов'язкове нанесення шкоди. Н. Новицька та співавтори виділяють такі види дезінформації, яка широко використовується російською федерацією в інформаційній війні проти України:

– тенденційне викладення фактів. Цей вид можна пояснити як використання фактів, вирваних із загального контексту. Прикладом можуть бути фрази типу «Європа втомилася від України» або «Польща припиняє підтримку українських біженців» та подібні до них, які не мають повного інформаційного навантаження та спотворюють реальний стан справ;

– термінологічне мінування трактується як заміна загальноприйнятих понять спеціально підібраними термінами, що мають потужне негативне емоційне забарвлення. Наприклад, використання висловів «київський режим», «терористичний режим», «українські бойовики», «нацисти» тощо. Ця маніпуляція може мати також і виправдовувальне значення. Так, російські пропагандистські

ЗМІ замінили поняття «війна» на словосполучення «спеціальна воєнна операція», а «окупація» – на «визволення», спотворюючи реальність у свідомості своїх громадян та виправдовуючи власні злочинні дії;

– сіра дезінформація – це поєднання реальних фактів із відвертою брехнею або чутками. Як правило, така інформація надходить із замаскованого джерела, де до правдивої новини додають неправдиву. Наприклад: в Україні виник масовий дефіцит електроенергії (факт), нібито через те, що її потайки продають до Румунії, Польщі та Молдови (вигадка);

– чорна дезінформація – це штучно сфабрикована неправдива інформація, що подається від імені протилежної сторони. Яскравим прикладом є події березня 2022 року, коли росія поширила у мережі дипфейк, де Президент України нібито закликає громадян до капітуляції;

– дезінформація «від зворотного» полягає у поширенні ворогом абсурдних, проте очевидних фейків. Ці вигадки легко спростовуються, але згодом, коли з'явиться реальна інформація – її, скоріше за все, назвуть черговим фейком. Прикладом такого свідомо абсурдного вкиду є інформація про нібито наявність біолабораторій в Україні, де розробляють біологічну зброю, яку мають переносити мігруючі птахи, риби, кажани;

– біла дезінформація походить від офіційних, відкритих та ідентифікованих джерел ворога. Поширювати її можуть міністерства, державні інформагенції, офіційні речники тощо. Як приклад – поширення інформаційної пропаганди країною-агресором про те, що росія завдає ударів виключно по військовим об'єктам України [1].

Слід зазначити, що переважна більшість дезінформації є «сіра», тобто базується на методі «напівправди». Даний тип часто спирається на свідчення «очевидців» або різноманітні «відомі дослідження». Варто пам'ятати, що зміст будь-якого виду дезінформації характеризується спільними ознаками, серед яких виділяють: неправдивість, маніпулятивність, сфабрикованість та безпідставність.

Аналіз літературних джерел [2; 3] надає можливість виділити провідні ознаки дезінформаційного впливу: високий рівень емоційної насиченості, що надає змогу поширити вплив на велику кількість суб'єктів; просування вигаданого об'єкта, спрямованого на руйнацію звичної картини світу; резистентність до спростування; спрямованість на чутливі зони масової свідомості.

Отже, дезінформація в умовах сучасної інформаційної війни із простого інструмента викривлення фактів перетворюється на деструктивну технологію зміни суспільної свідомості. Головна небезпека цього явища полягає у комплексному впливі. Зокрема, надмірна емоційність повідомлень пригнічує критичне мислення особи, призводячи до того, що вона легко сприймає вигадані наративи як правду. Слід вважати, що найбільший деструктивний потенціал дезінформації криється у її когнітивній стійкості та здатності цілеспрямовано використовувати історичні, соціальні або психологічні вразливості суспільства. Цей вплив, виходячи за межі простого обману, підриває базові цінності та стійкість громадян. Саме тому в період збройного конфлікту такі загрози стають критично небезпечними для національної безпеки країни.

У науковому доробку Н. Литвин та А. Ярош визначено наступні наслідки негативного впливу дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану: створення штучних конфліктів та підкреслення розбіжностей між соціальними групами; активація стереотипів та стимулювання розвитку ворожнечі; виникнення негативних емоційних реакцій у населення, що створюють підґрунтя до негативних суспільних настроїв, погіршення загального психологічного стану громадян; підрив довіри до влади, дискредитація правоохоронних органів [4]. Наведені наслідки чітко демонструють, що руйнівна дія ворожої дезінформації спрямована одночасно у двох напрямках: вона розриває внутрішньосуспільні зв'язки і водночас підриває довіру громадян до власної держави. З огляду на це, виникає нагальна потреба в розробці та впровадженні ефективних механізмів протидії дезінформаційній інфільтрації.

Серед множини підходів, спрямованих на профілактику та протидію інформаційному впливу, доцільним вбачається виділення двох основних напрямків: 1. Системний напрям, який реалізується на державному рівні та базується на стратегії охорони психічного здоров'я й мультидисциплінарному підході. 2. Індивідуальний напрям, що включає комплекс заходів інформаційної гігієни для захисту від інформаційно-психологічного впливу [5]. На наш погляд, такий розподіл є виправданим, оскільки ефективна протидія дезінформації можлива лише шляхом поєднання стратегічних дій держави та свідомого, критичного сприймання інформації кожним громадянином. Синергія цих двох напрямків дозволяє сформувати цілісну систему національної стійкості.

Узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що дезінформація – це ефективна зброя в руках ворога, що значно підриває авторитет держави та знижує резильєнтність громадян до негативного впливу воєнних подій. Лише за умови консолідації суспільства, своєчасного викриття фейкових наративів та підвищення інформаційної культури населення можливо забезпечити належний рівень державної та суспільної стабільності в умовах сучасної інформаційної війни.

Список використаних джерел

1. Новицька Н. Б., Петрик В. М., Кудико В. М. Дезінформування як засіб ведення інформаційної війни російської федерації проти України. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал.* 2022. Вип. 1 (8). С. 118–130.
2. Почепцов Г. Смисли і війни. Україні і Росія в інформаційній і смисловій війнах. Київ, 2016. 316 с.
3. Тищенко В. С., Мужанова Т. М. Дезінформація і фейкові новини ознаки та методи виявлення в мережі Інтернет. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка.* 2022. № 2 (18). С. 175–186.
4. Литвин Н. А., Ярош А. О. Вплив дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 2. С. 288–290.
5. Маркова М. В., Марков А. Р. Інформаційно-психологічна війна проти населення України як сучасна реальність: стан проблеми і шляхи подолання наслідків. *Інтегровані комунікації.* 2016. Вип. 2. С. 73–85.

Вознюк Андрій Андрійович, *завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності НАВС, доктор юридичних наук, професор*

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ, ВОЄННИМ І ВІЙСЬКОВИМ ЗЛОЧИНАМ В УМОВАХ ВІЙНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Повномасштабна збройна агресія проти України суттєво змінила пріоритети державної кримінально-правової політики, висунувши на перший план необхідність ефективної протидії найбільш суспільно небезпечним формам злочинності. В умовах війни до таких безумовних пріоритетів належать організована злочинність, воєнні та військові злочини. Ці делікти потребують посиленої уваги з боку держави з огляду на підвищений рівень загроз національній безпеці, правопорядку та правам і свободам людини.

За таких умов ключовим викликом є формування цілісної та узгодженої системи правового регулювання, здатної забезпечити ефективне притягнення до кримінальної відповідальності за вказані кримінально-протиправні діяння та запобігання їх вчиненню. Це зумовлює актуальність наукового аналізу сучасних проблем правового регулювання протидії організованій злочинності, воєнним і військовим злочинам в умовах війни.

1. Проблеми правового регулювання протидії організованій злочинності в контексті злочинного впливу. Сучасні кримінально-правові інструменти протидії організованій злочинності в Україні закріплені у ст. 255, 255-1, 255-2, 255-3 КК України, значна частина яких пов'язана з категорією злочинного впливу. Відповідно до примітки 1 до ст. 255 КК України, злочинний вплив охоплює дії особи, яка завдяки авторитету, особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або іншим чином впливає на злочинну діяльність, у тому числі шляхом організації чи розподілу матеріальних ресурсів для її забезпечення.

Аналіз законодавства та судової практики свідчить про наявність концептуальних і технікo-юридичних недоліків цієї конструкції. До них належать розмитість формулювання «інший вплив», відсутність нормативного визначення поняття «злочинна діяльність», невиправдано широке коло потенційних суб'єктів злочинного впливу, а також обмеженість переліку його форм. Такі вади ускладнюють розмежування злочинного впливу з іншими кримінальними правопорушеннями, їх сукупністю, формами співучасті та близькими за змістом правовими явищами, а також створюють ризики довільного й непослідовного тлумачення норм кримінального закону.

Ці проблеми відображаються у судовій практиці, де нерідко скасовуються обвинувальні вироки або ухвалюються виправдувальні рішення через недоведеність об'єктивної сторони злочину. У найближчій перспективі кількість таких рішень, мабуть, зростатиме. Суди наголошують, що формальні посилання на «авторитет», «вплив» чи «статус» особи у кримінальному середовищі, без конкретизації дій, їх адресатів і спрямованості на забезпечення злочинної діяльності є недостатніми для кримінально-правової кваліфікації.

У низці справ суди дійшли висновку, що факти порушення режиму відбування покарання, участь в азартних іграх, побутовий розподіл речей або надання матеріальної допомоги іншим засудженим самі по собі не утворюють складу злочину злочинного впливу, якщо не доведено їх спрямованість на забезпечення конкретної злочинної діяльності.

Характерною є й практика, за якої виправдання особи за встановлення або поширення злочинного впливу автоматично зумовлює виправдання інших осіб за звернення до неї з метою застосування такого впливу. Суди обґрунтовано зазначають, що саме по собі приписування особі кримінального статусу не може бути підставою для кримінальної відповідальності, оскільки кримінальне законодавство не містить визначення таких понять і не встановлює критеріїв їх наявності. Відповідно, кримінально-правове значення має не статус, а конкретні суспільно небезпечні дії, які відповідають ознакам складу злочину.

Отже, судова практика переконливо демонструє, що чинна законодавча конструкція злочинного впливу не забезпечує належного рівня юридичної визначеності та створює значні труднощі у доказуванні. Це призводить до скасування обвинувальних вироків, ухвалення виправдувальних рішень та формування суперечливої практики застосування ст. 255-1 КК України. Зазначене актуалізує

потребу в подальшому доктринальному осмисленні категорії злочинного впливу та вдосконаленні кримінально-правового регулювання у сфері протидії організованій злочинності.

З огляду на зазначене варто удосконалити примітку 2 до ст. 255 КК України, надавши деталізований перелік діянь, що становлять злочинний вплив. Під злочинним впливом слід розуміти: 1) наділення особи кримінальним статусом, що забезпечує неформальну владу на певній території чи в певній сфері діяльності, прийняття цього статусу з подальшим здійсненням відповідних повноважень, а також примушування інших осіб до його визнання; 2) встановлення або поширення правил поведінки, що суперечать законодавству України, примушування інших осіб їх дотримуватися; 3) вирішення публічних або приватних питань із застосуванням насильства, погроз, примусу чи інших протиправних дій; 4) контроль за незаконним постачанням до пенітенціарних установ заборонених предметів; 5) організацію, здійснення збору, управління або розподілу коштів, майна чи інших активів, призначених для підтримки кримінально протиправної діяльності; 6) здійснення інших діянь щодо організації, координації, сприяння або спонукання до злочинної діяльності [1].

2. Проблеми звільнення від відбування покарання у зв'язку з передачею засудженого для обміну як військовополоненого (ст. 84-1 КК України). З метою унормування й пришвидшення процедури обміну військовополонених і незаконно утримуваних осіб Законом України від 28 липня 2022 року було запроваджено спеціальний кримінально-правовий механізм передачі підозрюваних, обвинувачених і засуджених для обміну як військовополонених. Центральним елементом цього механізму є ст. 84-1 КК України, яка передбачає звільнення засудженого від відбування покарання у разі прийняття уповноваженим органом рішення про його передачу для обміну та надання ним письмової згоди на такий обмін.

Нормативна конструкція ст. 84-1 КК України є винятковою за своїм змістом, оскільки допускає звільнення від відбування покарання незалежно від тяжкості вчиненого злочину, правового статусу особи чи характеру посягання, у тому числі за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема воєнних.

Вивчення судової практики свідчить, що на підставі цієї норми звільняються особи, які вчинили воєнні злочини, брали участь у діяльності незаконних воєнізованих і збройних формувань так званих «ДНР» та «ЛНР», вчиняли державну зраду, займалися колаборaційною діяльністю, а також несанкціоновано поширювали військово значиму інформацію про сили безпеки й оборони України. Серед таких осіб є значна кількість жінок – громадянок України, які передавали інформацію про місця дислокації підрозділів Збройних Сил України, їх чисельність та озброєння.

Безумовна гуманітарна та політико-правова доцільність обміну зазначених осіб полягає передусім у забезпеченні повернення громадян України з полону, що об'єктивно має вищу цінність для держави й суспільства, ніж реалізація репресивної функції кримінального права. Водночас постає питання доцільності застосування саме звільнення від відбування покарання, яке фактично створює ситуацію безкарності воєнних злочинців, державних зрадників і колаборантів та унеможливлює подальше виконання вироку суду. Показово, що в кримінальному законодавстві російської федерації аналогічна норма відсутня.

У зв'язку з цим як можливі напрями вдосконалення відповідного механізму доцільно розглянути обґрунтованість застосування альтернативних кримінально-правових і кримінальних процесуальних інструментів, зокрема: відстрочки виконання вироку; зміни запобіжного заходу з подальшою передачею особи для обміну та оголошенням її в розшук; відстрочення виконання покарання у зв'язку з передачею засудженого для обміну як військовополоненого; запровадження спеціального виду звільнення від відбування покарання з випробуванням тощо [2, с. 119].

3. Проблеми диспозиції ст. 438 КК України, яка визначає підстави кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Чинна диспозиція ст. 438 КК України охоплює підстави кримінальної відповідальності за значну кількість воєнних злочинів, пов'язаних із посяганнями на життя та здоров'я людини, власність, волю, честь і гідність, статеву свободу та статеву недоторканість, а також інші охоронювані кримінальним законом блага.

У зв'язку з цим, по-перше, постає питання щодо можливості ефективної диференціації кримінальної відповідальності за різні за характером і ступенем суспільної небезпеки воєнні злочини в межах однієї статті КК України з єдиною санкцією – позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років. Така законодавча конструкція породжує ситуації, за яких окремі воєнні злочини можуть каратися менш суворо, ніж аналогічні «ординарні» кримінальні правопорушення. Так, наприклад, розбій, передбачений ч. 4 ст. 187 КК України, карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна, а згвалтування, передбачене ч. 4–6 ст. 152 КК України, має значно суворішу санкцію, ніж відповідні діяння, інкриміновані за ст. 438 КК України як воєнний злочин.

По-друге, більшість воєнних деліктів у диспозиції ст. 438 КК України не мають чіткої законодавчої конкретизації та охоплюються узагальненими формулюваннями, зокрема: 1) жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням; 2) інші порушення законів та звичаїв

війни, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Такий підхід негативно впливає на правозастосовну практику, ускладнює встановлення об'єктивних і суб'єктивних ознак конкретних воєнних злочинів, а також створює ризики довільного тлумачення кримінально-правової норми.

По-третє, окремі законодавчі зміни, спрямовані на «удосконалення» ст. 438 КК України, не можна оцінити однозначно позитивно. Зокрема, ч. 2 цієї статті викладено в новій редакції: «Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людини». Попередня редакція – «Ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством» – хоча й не була бездоганною, однак, видається більш юридично коректною. В обох випадках ідеться про заподіяння смерті людині, проте нова редакція фактично допускає тлумачення загибелі людини як наслідку необережного діяння.

У зв'язку з цим виникає принципове питання правової кваліфікації розстрілів цивільних осіб та військовополонених: чи слід розглядати такі діяння як воєнний злочин, що спричинив загибель людини (ч. 2 ст. 438 КК України), чи як інші порушення законів та звичаїв війни, передбачені міжнародними договорами (ч. 1 ст. 438 КК України). Відсутність чіткої відповіді на це питання у чинному законодавстві створює серйозні труднощі для забезпечення єдності та передбачуваності судової практики.

4. Статистичні дані щодо військових злочинів: самовільного залишення військової частини або місця служби, а також дезертирства. За повідомленнями ЗМІ, українськими правоохоронними органами у період з січня 2022 року по вересень 2025 року зареєстровано 235 646 кримінальних проваджень за фактами самовільного залишення військової частини або місця служби та 53 954 кримінальні провадження за дезертирство [3]. Водночас наведені статистичні дані потребують коректного тлумачення. Їх не слід сприймати як свідчення наявності в Україні майже 300 тисяч осіб, які фактично переховуються від правоохоронних органів у тилу. Значна частина військовослужбовців, щодо яких були зареєстровані кримінальні провадження за вказаними статтями, на сьогодні перебуває у складі Сил оборони України та продовжує проходження військової служби.

У багатьох випадках такі особи повернулися до виконання службових обов'язків, однак формально продовжують обліковуватися в статусі осіб, які самовільно залишили військову частину або дезертирували. За таких умов ключова проблема полягає не стільки у масштабах реального ухилення від військової служби, скільки у відсутності ефективного правового механізму «легалізації» статусу таких військовослужбовців шляхом їх офіційного зняття з відповідних обліків правоохоронних органів.

З огляду на зазначене, встановити фактичну кількість осіб, які дійсно самовільно залишили військову частину або місце служби та продовжують ухилятися від проходження військової служби, наразі об'єктивно неможливо. Це, своєю чергою, ускладнює як формування державної політики у сфері військової дисципліни, так і належну оцінку кримінологічної ситуації в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Вознюк А. Злочинний вплив: проблеми правозастосування та напрями вдосконалення підстав кримінальної відповідальності. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 3 (69). С. 20–30. DOI: 10.33270/0525693.2

2. Вознюк А. А., Письменський Є. О. Кримінально-правовий механізм передачі засудженого для обміну як військовополоненого: актуальні проблеми та способи їх розв'язання. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 111–120. DOI: 10.32782/klj/2022.4.17

3. Шепелева А. УП: Кількість справ по СЗЧ за рік зросла на понад 175 тисяч. *DW*. 14 жовт. 2025 р. URL: https://www.dw.com/uk/kilkist-sprav-cerez-szc-za-rik-zrosla-na-ponad-175-tisac-up/a-74354589

Волуйко Оксана Миколаївна, *доцент кафедри юридичної психології НАВС, кандидат психологічних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила виникнення безпрецедентних викликів для функціонування системи кримінальної юстиції загалом та правоохоронних органів зокрема. У цьому контексті особлива роль належить Національна поліція України, на яку покладено значний обсяг повноважень щодо фіксації, документування та досудового розслідування воєнних злочинів. Реалізація зазначених повноважень здійснюється в умовах підвищеної небезпеки, постійного психоемоційного напруження, ресурсних обмежень та значного масштабу злочинних діянь, що актуалізує необхідність належного рівня психологічної готовності поліцейських до виконання професійних завдань такого характеру.

Психологічну готовність поліцейського доцільно розглядати як інтегративну професійно значущу характеристику особистості, що охоплює сукупність психологічних ресурсів, професійних установок, мотиваційних чинників, емоційно-вольових якостей і когнітивно-поведінкових стратегій, які забезпечують здатність ефективно виконувати службові повноваження в умовах підвищеного ризику, невизначеності та психологічно травматичного впливу. В умовах воєнного стану вона набуває особливого значення як

необхідна передумова забезпечення якості досудового розслідування, збереження процесуальної об'єктивності та неупередженості, а також підтримання психологічної стійкості та професійної працездатності працівника поліції.

Водночас результати сучасних наукових досліджень свідчать про те, що професійна підготовка працівників поліції переважно орієнтована на формування правових, процесуальних та криміналістичних компетентностей, тоді як психологічний компонент професійної готовності залишається недостатньо розробленим. Така ситуація може негативно впливати на ефективність службової діяльності та спричиняти емоційне виснаження, професійне вигорання, зниження рівня емпатійної чутливості, погіршення якості проведення слідчих (розшукових) дій, а також формування професійної деформації.

З огляду на це актуальність дослідження обумовлена необхідністю комплексного наукового аналізу сутності, структурних елементів і детермінант психологічної готовності поліцейських до розслідування воєнних злочинів, а також виробленням ефективних організаційно-психологічних механізмів її формування, розвитку й підтримання у процесі професійної діяльності в умовах забезпечення національної безпеки України.

Одним із визначальних напрямів державної політики України в умовах збройної агресії є протидія злочинності та забезпечення належного функціонування системи кримінальної юстиції. Воєнний стан істотно трансформував криміногенну ситуацію в державі, що обумовило потребу в оперативному та скоординованому реагуванні з боку правоохоронної системи, насамперед у частині виявлення, фіксації та розслідування воєнних злочинів. Збройна агресія супроводжується систематичними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, серед яких – умисні вбивства цивільного населення, руйнування житлового фонду та об'єктів критичної інфраструктури, катування, сексуальне насильство, мародерство та інші тяжкі злочини [1, с. 16].

За таких обставин забезпечення національної безпеки та реалізація державної політики у сфері оборони вимагають від працівників правоохоронних органів не лише високого рівня професійної підготовки, а й здатності ефективно виконувати службові завдання в умовах підвищеного ризику, психоемоційного напруження та постійного впливу травматичних факторів. Від поліцейських вимагається спроможність до оперативного прийняття процесуальних рішень, координації взаємодії з органами прокуратури, військовими формуваннями та міжнародними слідчими структурами, а також збереження об'єктивності, професійної неупередженості та психологічної стійкості під час документування фактів масового насильства. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування належного рівня операційної готовності та психологічної витривалості працівників поліції, що є передумовою підтримання суспільної стабільності, довіри до інституцій правопорядку та належного виконання правоохоронної функції в умовах гуманітарної кризи. Йдеться не лише про правове чи організаційне забезпечення діяльності, а й про необхідність розвитку системної психологічної готовності поліцейських до виконання професійних завдань підвищеної складності – від документування воєнних злочинів до взаємодії з потерпілими, які зазнали тяжких психологічних травм [2; 3]. У цьому аспекті слушною є позиція В. І. Барка, який наголошує на необхідності комплексної професійної підготовки поліцейських з урахуванням викликів воєнного часу, зокрема щодо розвитку психологічної компетентності, стресостійкості, емпатії та здатності ефективно функціонувати в умовах інтенсивного емоційного навантаження [4, с. 18].

Удосконалення правозастосовної діяльності та організаційно-психологічного забезпечення роботи правоохоронних органів є необхідною передумовою результативного розслідування воєнних злочинів. Це обумовлено тим, що значна частина працівників поліції до початку повномасштабної війни не мала практичного досвіду розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням законів та звичаїв війни, не володіла достатнім рівнем знань міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, а також не була підготовлена до роботи в умовах масового насильства та його наслідків. Зазначені обставини спричинили не лише складнощі у правозастосовній практиці, а й актуалізували низку психологічних ризиків професійної діяльності, серед яких емоційне виснаження, вторинна травматизація, посттравматичні стресові прояви, зниження рівня емпатійності, а також погіршення когнітивної гнучкості під час оцінки доказів та правової кваліфікації діянь.

Особливості функціонування НПУ в умовах воєнного стану характеризуються поєднанням класичних правоохоронних повноважень із виконанням завдань безпекового й оборонного характеру. З одного боку, поліція продовжує реалізовувати функції щодо забезпечення публічного порядку, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання громадської безпеки [5]. З іншого – бере участь у забезпеченні оборони держави, у тому числі в районах активних бойових дій та на деокупованих територіях. Така функціональна багатовекторність формує не лише окремі правові особливості статусу поліцейського, а й зумовлює складні психологічні навантаження, пов'язані з необхідністю поєднання правоохоронної діяльності із завданнями захисту держави в умовах війни. Це актуалізує внутрішній конфлікт між гуманістичною природою правоохоронної служби та необхідністю застосування примусу або сили в умовах збройного протистояння [6].

У цьому контексті важливого значення набуває визначення правового та психологічного статусу поліцейського, який виконує службові обов'язки у зоні збройного конфлікту. Належне нормативне врегулювання такого статусу сприяє не лише усуненню правових невизначеностей у співвідношенні

норм національного та міжнародного права, а й формує психологічне усвідомлення правомірності власних дій, професійної відповідальності та належності до системи захисту держави. Саме це є важливим фактором підтримання психологічної рівноваги, зниження рівня стресу та зміцнення професійної самоідентифікації працівника поліції в умовах підвищеної небезпеки [7].

Адаптація діяльності поліції до умов воєнного часу потребувала оперативної перебудови управлінських і організаційних механізмів, зокрема приведення підрозділів у підвищений ступінь готовності, формування спеціалізованих слідчо-оперативних груп для документування воєнних злочинів, забезпечення правопорядку та захисту населення на деокупованих територіях. Така діяльність здійснюється в умовах психологічного навантаження, яке обумовлене перебуванням у небезпечному середовищі, високим рівнем емоційної напруги, безпосереднім контактом з наслідками жорстокого насильства та постійним переживанням людських втрат.

Як обґрунтовано зазначає М. О. Буданова, сучасна професійна діяльність поліцейських під час розслідування воєнних злочинів супроводжується комплексом психологічних викликів, серед яких особливого значення набувають емоційна нестабільність, професійне вигорання, зниження рівня стресостійкості, порушення концентрації уваги та сну, розвиток тривожних і депресивних станів, а також моральне виснаження, викликане систематичним контактом із людськими стражданнями та фактами грубого порушення прав людини [8, с. 80].

З огляду на зазначене подолання окреслених викликів потребує не лише модернізації професійної підготовки працівників поліції, а й формування цілісної системи психологічного супроводу їх службової діяльності. Така система має охоплювати кризове консультування, психологічну підтримку, програми післятравматичної реабілітації, розвиток навичок саморегуляції та профілактику професійного вигорання. Формування психологічної готовності, емоційної стійкості та моральної витривалості працівників поліції є визначальною умовою ефективного документування та розслідування воєнних злочинів, а також важливим елементом інституційної спроможності держави забезпечувати відновлення правопорядку, притягнення винних до відповідальності та утвердження справедливості в післявоєнний період.

Отже, в умовах повномасштабної збройної агресії проти України професійна діяльність працівників НПУ щодо документування та розслідування воєнних злочинів набула особливого значення як складова механізму забезпечення правопорядку, відновлення справедливості та зміцнення національної безпеки держави. Специфіка виконання зазначених повноважень характеризується високим рівнем психоемоційного навантаження, необхідністю прийняття рішень в умовах невизначеності, постійної небезпеки та безпосереднього контакту з наслідками масового насильства. Ефективність розслідування воєнних злочинів залежить не лише від рівня правової та криміналістичної підготовки працівників поліції, але й від сформованості їхньої психологічної готовності, яка охоплює професійну мотивацію, емоційну стійкість, стресостійкість, здатність до саморегуляції, збереження об'єктивності та належної комунікації з потерпілими. Недостатній розвиток зазначених якостей може негативно впливати як на результативність досудового розслідування, так і на психічне здоров'я самих поліцейських. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів удосконалення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану має стати розвиток системи психологічного забезпечення службової діяльності поліцейських, зокрема шляхом удосконалення професійної підготовки, впровадження спеціалізованих програм психологічної підтримки, кризового консультування, профілактики професійного вигорання та післятравматичної реабілітації. Таким чином, формування та підтримання психологічної готовності працівників поліції до розслідування воєнних злочинів слід розглядати як важливу організаційно-правову та психологічну передумову ефективного функціонування системи кримінальної юстиції, забезпечення прав людини, документування міжнародних злочинів і реалізації державної політики у сфері національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. В. Сокуренка. Харків : Право, 2024. 432 с.

2. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с.

3. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Лосич С. В. Особливості здійснення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях : навч. посіб. Кропивницький : ДонДУВС, 2024. 199 с.

4. Барко В. В., Барко В. І., Мойсеєва О. Є. Визначення ступеня психологічної готовності поліцейських до професійної діяльності. *Вісник Національного університету оборони України.* 2022. № 68 (4). С. 16–28.

5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

6. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни : наук.-практ. посіб. / А. А. Вознюк, І. В. Жук, О. В. Таран та ін.; за заг. ред. В. В. Чернєя, М. С. Цуцкірідзе, А. А. Вознюка. Київ : Норма права, 2023. 326 с.

7. Статус комбатанта та цивільної особи, захищеної нормами міжнародного права, проаналізувала суддя Верховного Суду Надія Стефанів. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1389139

8. Буданова М. О Воєнний стан і можливі трансформації особистості поліцейського. *Юридична психологія*. 2023. № 1 (32). С. 79–85.

Галич Марина Юріївна, *доцент кафедри юридичної психології НАВС, доктор філософії*

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ СТІЙКОСТІ

Сучасні соціально-політичні умови, в яких здійснюється професійна діяльність правоохоронців, характеризуються підвищеним рівнем психоемоційної напруженості, відповідальності та ризику. Виконання службових завдань передбачає необхідність оперативного прийняття рішень, збереження самоконтролю в екстремальних ситуаціях, дотримання правових норм, а також готовність до взаємодії з особами, які перебувають у кризових станах. В умовах воєнного стану зазначені чинники посилюються внаслідок впливу загроз воєнного характеру, суспільної нестабільності, втрат, хронічного стресу, фізичного виснаження та тривалого перебування у стані мобілізаційної готовності.

Професійна діяльність правоохоронців характеризується високою інтенсивністю психоемоційного навантаження, необхідністю швидкого ухвалення рішень, підвищеною відповідальністю за життя і безпеку громадян, а також регулярним зіткненням із травматичними подіями. Особливої актуальності проблема підтримки ментального здоров'я правоохоронців набула в умовах воєнного стану, коли до традиційних професійних стресорів додаються фактори бойової загрози, суспільної нестабільності, втрат, фізичного виснаження та тривалого перебування в режимі мобілізаційної готовності [1].

Підтримка ментального здоров'я правоохоронців набуває наукової та практичної значущості. Ментальне здоров'я слід розглядати не лише як відсутність психопатологічних проявів, а як інтегральний показник психологічного благополуччя, що забезпечує здатність особистості до ефективної саморегуляції, адаптації, соціальної взаємодії та продуктивного виконання професійних функцій. Всесвітня організація охорони здоров'я наголошує, що підтримка ментального здоров'я на робочому місці має реалізовуватися через поєднання організаційних, управлінських, індивідуальних, профілактичних і реабілітаційних заходів, спрямованих на збереження працездатності, попередження психічного неблагополуччя персоналу [2; 3].

Ментальне здоров'я у професійному контексті доцільно розглядати не лише як відсутність психічних розладів, а як інтегральний стан психологічного благополуччя, що забезпечує здатність особистості ефективно функціонувати, регулювати емоційні стани, підтримувати соціальні зв'язки, продуктивно виконувати службові завдання та адаптуватися до змінних умов діяльності. У документах Всесвітньої організації охорони здоров'я наголошується, що підтримка ментального здоров'я на робочому місці має передбачати поєднання організаційних, управлінських, індивідуальних і реабілітаційних заходів, спрямованих на профілактику психічного неблагополуччя та збереження працездатності персоналу.

Для правоохоронної сфери ментальне здоров'я є однією з ключових передумов професійної стійкості. Професійна стійкість правоохоронця може бути визначена як здатність зберігати ефективність службової діяльності, емоційну врівноваженість, когнітивну ясність, самоконтроль і правомірність поведінки в умовах небезпеки, невизначеності, соціального тиску та тривалого стресу. Вона охоплює мотиваційний, когнітивний, емоційно-регуляторний, поведінковий і соціально-комунікативний компоненти.

Діяльність поліцейських і працівників правоохоронних органів пов'язана з підвищеним ризиком професійного стресу, емоційного вигорання, посттравматичної симптоматики, тривожних і депресивних проявів. Зокрема, у зарубіжних дослідженнях поліцейського стресу підкреслюється взаємозв'язок між організаційними та операційними стресорами, порушеннями психічного і фізичного здоров'я, розладами сну, травматичним досвідом та функціональним виснаженням. Сучасні огляди також засвідчують складну взаємодію між емоційним вигоранням і посттравматичними стресовими проявами у працівників поліції [4; 5].

В Україні питання психологічного забезпечення поліцейських нормативно закріплено в Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, затвердженому наказом МВС України від 6 лютого 2019 року № 88. Це свідчить про інституційне визнання того, що психологічна підтримка є не допоміжним, а системоутворювальним елементом професійної надійності особового складу.

Психологічне забезпечення поліцейських має охоплювати не лише реагування на кризові стани, а й професійно-психологічний відбір, психодіагностику, психологічну підготовку, психопрофілактику, супровід службової діяльності, розвиток стресостійкості та післякризову підтримку. Психологічна підготовка правоохоронця розглядається як тривалий і системний процес, що починається на етапі професійного відбору та продовжується протягом усієї службової діяльності.

Підтримка ментального здоров'я правоохоронців повинна мати багаторівневий характер. На індивідуальному рівні вона передбачає розвиток навичок саморегуляції, стрес-менеджменту, емоційної компетентності, адаптивних копінг-стратегій, психологічної гнучкості та здатності до відновлення після кризових подій. На груповому рівні важливими є підтримка згуртованості підрозділу, довіра до керівництва, ефективна комунікація, командна взаємодія, наставництво та програми взаємної підтримки

На організаційному рівні необхідними є регулярний психологічний моніторинг, доступність конфіденційної психологічної допомоги, профілактика стигматизації звернень по допомогу, нормування службового навантаження, ротація після інтенсивних травматичних подій та розвиток культури психологічної безпеки.

Важливо підкреслити, що професійна стійкість не є сталою рисою особистості. Вона формується та підтримується через взаємодію індивідуальних ресурсів, професійної підготовки, організаційної культури та соціальної підтримки. Сучасні дослідження психологічної стійкості правоохоронців у період воєнного стану розглядають її як динамічний конструкт, що поєднує нейрофізіологічні, когнітивні, емоційні та соціокультурні чинники [1]. Отже, системна підтримка ментального здоров'я є не лише гуманістичною вимогою, а й практичним інструментом підвищення професійної ефективності правоохоронної діяльності.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що підтримка ментального здоров'я правоохоронців є одним із провідних чинників збереження професійної стійкості. Вона сприяє профілактиці емоційного вигорання, зниженню ризику посттравматичних проявів, підвищенню адаптаційного потенціалу, збереженню професійної мотивації та зміцненню психологічної готовності до дій в екстремальних умовах. Ефективна система психологічної підтримки має бути безперервною, комплексною, доказовою та інтегрованою в загальну систему управління персоналом правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Буданова М. Воєнний стан і можливі трансформації особистості поліцейського. *Юридична психологія*. 2023. Т. 32, № 1. С. 79–85. DOI: 10.33270/03233201.79.

2. Чупринський Б. О., Грачук В. С., Карпінська Н. В. Особливості формування психологічної стійкості у працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. С. 141–145.

3. World Health Organization. Guidelines on mental health at work. Geneva : World Health Organization, 2022. 134 p.

4. International Labour Organization, World Health Organization. Mental health at work: policy brief. Geneva : ILO ; WHO, 2022. 20 p.

5. Police stressors and health: a state-of-the-art review / J. M. Violanti, L. E. Charles, E. McCanlies et al. *Policing: An International Journal*. 2017. Vol. 40, № 4. P. 642–656. DOI: 10.1108/PIJPSM-06-2016-0097.

Гальченко Вікторія Миколаївна, *головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти НАВС, доктор психологічних наук, доцент*

ЛІДЕРСТВО В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ ЯК ОСНОВА ЗМІЦНЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ

Взаємодія поліції з іншими правоохоронними органами, органами державної влади, недержавними інституціями, громадськими об'єднаннями та громадянами здійснюється як у мирний час, так і в умовах воєнного стану. Вона є ключовою передумовою ефективного функціонування правоохоронної системи сучасної правової держави, оскільки без належної координації та співпраці між державними інституціями і громадянським суспільством досягнення високого рівня безпеки є неможливим. Водночас важливим показником результативності діяльності поліції виступає громадська думка, яка має розглядатися як один із ключових критеріїв її оцінювання. Особливого значення набуває тісна взаємодія поліції з територіальними громадами – як на рівні органів місцевого самоврядування, так і через безпосередню комунікацію з населенням, що істотно впливає на формування довіри громадян.

Діяльність поліції охоплює комплекс заходів, частина яких передбачає взаємодію з суспільними інститутами та їх представниками. Така взаємодія є неможливою без належного рівня довіри. Відповідно до ч. 3 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію», рівень довіри населення до поліції визначається як основний критерій оцінювання ефективності діяльності її органів і підрозділів [4]. Тобто лише за умови наявності довіри та підтримки з боку громадянського суспільства можна говорити про партнерство з правоохоронними органами, спрямоване на запобігання й припинення правопорушень і підтримання правопорядку.

Із початком повномасштабної агресії рф проти України функції поліції суттєво розширилися: окрім завдань мирного часу, вони включають розслідування воєнних злочинів, протидію мародерству, участь в обороні держави, допомогу внутрішньо переміщеним особам та організацію евакуації населення. У перші дні війни масове переміщення громадян спричинило значні транспортні ускладнення, однак поліція забезпечувала безпеку дорожнього руху, охорону громадського порядку, захист важливих об'єктів, супровід гуманітарних вантажів та виконання інших критично важливих функцій, які залишаються актуальними й нині.

Мета дослідження – обґрунтувати роль лідерства в правоохоронних органах як чинника зміцнення суспільної довіри до поліції та підвищення ефективності її взаємодії з державними інституціями й громадськістю.

На думку низки науковців (В. Барко, В. Зливко, Л. Кирієнко, В. Кравець, А. Новіченко, О. Носенко, Ю. Палагнюк, В. Стокич, Ю. Тарасевич та ін), пріоритетні напрями підвищення суспільної довіри до поліції мають реалізовуватися комплексно – через взаємодію державних інституцій, громадськості та засобів масової інформації – незалежно від умов діяльності поліції, включно з воєнним станом. Зокрема, А. Новіченко пропонує наступне:

– доцільно розширювати практику функціонування «телефонів довіри», особливо під час інформаційних програм правоохоронної тематики. Це забезпечить прямий діалог громадян із представниками поліції, сприятиме кращому інформуванню, дасть можливість ставити запитання та повідомляти про проблемні ситуації;

– варто активніше використовувати потенціал медіа, розвиваючи спільні ініціативи, спрямовані на підвищення рівня правової свідомості та культури населення;

– необхідно посилити практику спільних заходів поліції та громадськості – семінарів, конференцій, круглих столів, у межах яких обговорюються актуальні проблеми (зокрема, поширення неправдивих повідомлень про мінування). Для розширення аудиторії такі заходи доцільно транслювати, а до участі залучати не лише правоохоронців і громадськість, а й фахівців суміжних сфер – психологів, соціологів, педагогів;

– керівництву поліції слід системно аналізувати інформаційне середовище, пов'язане з її діяльністю, зокрема критично оцінювати негативні повідомлення у ЗМІ та мережі Інтернет;

– особливу увагу потрібно приділяти молоді, формуючи в неї соціальну відповідальність, нетерпимість до правопорушень і готовність взаємодіяти з правоохоронними органами [3].

Громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів є ключовим засобом забезпечення їхньої відкритості та підзвітності. Він сприяє зниженню ризиків зловживання владою, утвердженню принципу верховенства права та зміцненню довіри суспільства до правоохоронної системи. Залучення громадськості до оцінювання ефективності й законності роботи правоохоронних органів є додатковою гарантією захисту прав і свобод людини, оскільки створює можливості для своєчасного виявлення та попередження порушень. Водночас громадський контроль виконує не лише функцію демократичного впливу на державні інституції, а й є важливою умовою становлення правової держави та розвитку громадянського суспільства [2]. Отже, основні засади громадського контролю у сфері правоохоронної діяльності базуються на принципах верховенства права, відкритості та підзвітності органів влади, участі громадян у процесах ухвалення рішень, а також законності й об'єктивності оцінювання.

Завдання громадського контролю у сфері правоохоронної діяльності полягають у забезпеченні відкритості та підзвітності правоохоронних органів перед суспільством, підвищенні результативності їх роботи, запобіганні корупційним проявам і зловживанням владою, захисті прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Важливою його функцією О. Нікітінський вважає зміцнення довіри громадян до правоохоронної системи та налагодження ефективної комунікації між державними інституціями й суспільством [2].

Механізм взаємодії правоохоронних органів та громад, що становлять основу партнерських відносин, передбачає: 1) введення в реальне життя діалогу між державою, в особі співробітників поліції з громадянським суспільством у різних формах; 2) участь суспільства в підвищенні ефективності діяльності державної системи влади; 3) участь суспільства в контролі за діяльністю поліції (слід пам'ятати, що під час війни контроль за діяльністю працівників поліції з боку суспільства обмежується).

У період воєнного стану громадський контроль за діяльністю поліції не припиняється, однак зазнає суттєвих обмежень і трансформацій. Це зумовлено пріоритетом безпекових завдань, обмеженим доступом до службової інформації, дією правових обмежень, передбачених воєнним станом, а також переорієнтацією ресурсів громадянського суспільства на підтримку обороноздатності держави. Водночас контроль з боку суспільства зберігається у змінених формах, зокрема через інституційні механізми нагляду, звернення громадян, діяльність правозахисних організацій і засобів масової інформації, а також міжнародний моніторинг.

На працівників поліції покладено широкий спектр відповідальних завдань, які в умовах воєнного часу набувають особливої ваги: участь в обороні держави, забезпечення законності та підтримання громадського порядку. Ефективність і професійність виконання цих функцій безпосередньо впливають на рівень стабільності в державі та формують відчуття впевненості громадян у майбутньому в період мирного розвитку. Рівень довіри до поліції зростає за умови позитивної оцінки суспільством результатів її діяльності. Саме це спонукає громадян не лише підтримувати правоохоронців, а й долучатися до забезпечення правопорядку.

Варто зазначити той факт, що соціальна довіра зменшує необхідність застосування жорстких заходів для підтримання правопорядку, оскільки громадяни добровільно дотримуються встановлених норм поведінки, усвідомлюючи їхню важливість для спільного добробуту. Відчуття безпеки та підтримка державних дій сприяють формуванню позитивного ставлення до інституцій влади. У таких умовах державні органи отримують можливість більше зосереджуватися на превентивній діяльності та довгострокових стратегіях забезпечення безпеки, а не лише на реагуванні на правопорушення чи конфліктні ситуації [1].

Формування соціальної довіри до органів влади потребує системного підходу, що охоплює прозорість, підзвітність, ефективність та справедливість їхньої діяльності. Прозорість є базовою умовою зміцнення довіри, оскільки відкритість роботи державних інституцій знижує ризики корупції та забезпечує поінформованість громадян щодо управлінських рішень. Доступність і зрозумілість інформації про діяльність влади сприяє усвідомленню суспільством її рішень, формує відчуття контролю та підсилює впевненість у доброчесності державних структур. Підзвітність, у свою чергу, дозволяє громадянам сприймати владу як інститут, що діє в інтересах суспільства, а не окремих груп. Регулярне звітування підвищує довіру до рішень держави, оскільки демонструє орієнтацію на суспільне благо.

Ефективність діяльності державних органів проявляється у здатності своєчасно та якісно реагувати на виклики, особливо в кризових ситуаціях, що безпосередньо впливає на відчуття безпеки громадян і зміцнює їхню довіру. Справедливість у застосуванні законів забезпечує рівність усіх перед правом незалежно від соціального чи іншого статусу. Це сприяє зменшенню соціальної напруги, формуванню згуртованого суспільства та запобігає відчуттю дискримінації [1].

На думку А. Довженко, О. Макарової, окрему роль у зміцненні довіри відіграє залучення громадян до процесів ухвалення рішень. Участь суспільства у формуванні державної політики підвищує рівень відповідальності громадян, зміцнює їхню лояльність до владних рішень і сприяє активнішій підтримці заходів у сфері забезпечення безпеки [1].

Відтак, довіра та підтримка виступають основою ефективної взаємодії між поліцією та населенням. Така взаємодія є особливо важливою під час реалізації профілактичних заходів або збору необхідної інформації в мирний час. Наявність довіри знижує рівень настороженості та страху громадян у процесі звернення до поліції, а також сприяє зміцненню авторитету й підвищенню соціального статусу поліцейських у суспільстві [3].

Отже, формування й підтримання довіри до органів влади є стратегічно важливим завданням, що потребує системної та постійної уваги. Вона не лише сприяє зміцненню правопорядку, а й формує відчуття безпеки, яке виступає ключовою передумовою стабільного розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Довженко А. М., Макарова О. П. Соціальна довіра до органів влади як фактор підвищення публічної безпеки. *Взаємодія органів публічної влади та правоохоронних органів в контексті забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного стану* : зб. доп. за результатами Кругл. столу (м. Кам'янське, 20 листоп. 2024 р.). ГО «Молодіжна Організація Починаючих Лідерів». Кам'янське : ГО МОПЛ, 2024. С. 51–55.

2. Нікітінський О. П. Роль інституцій громадянського суспільства у контролі за діяльністю правоохоронних органів. *Науковий вісник ХДУ Серія Юридичні науки*. 2025. №3. С. 78–82.

3. Новіченко А. В. Підтримка та довіра як основа взаємодії поліції та громадських інститутів під час воєнного стану. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. №3. С. 74–84.

4. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

Герасименко Лариса Володимирівна, *завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки НАВС, кандидат юридичних наук, професор;*
Колінко Ігор Олександрович, *доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки НАВС, кандидат юридичних наук*

САНКЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ЄС І США

Трансформація глобального безпекового порядку, зумовлена ескалацією геополітичного суперництва й зростанням кількості транснаціональних загроз, актуалізує звернення до правових механізмів впливу на суб'єктів, що порушують норми міжнародного права. У цьому контексті санкційне законодавство перетворилося з допоміжного інструменту зовнішньої політики на повноцінну складову системи забезпечення національної та міжнародної безпеки. Визнання зазначеного факту доктриною міжнародного права відбувалося поступово і нині відображене у значному масиві нормативно-правових актів США та Європейського Союзу.

Незважаючи на широке практичне застосування обмежувальних заходів, вітчизняна правнича наука досі не сформувала усталеної концепції санкційного законодавства як самостійного правового явища. Переважна більшість наявних законодавчих актів є або суто описовими, або присвяченими окремим санкційним режимам, що унеможливлює системне осмислення порівняльної ефективності американської та європейської моделей. Між тим саме ця ефективність визначає потенціал запозичення відповідного досвіду для потреб України в умовах збройної агресії російської федерації.

Сучасна доктрина розглядає санкції як «примусові заходи, що не є збройною силою», котрі застосовуються з метою зміни поведінки держав або недержавних суб'єктів [1, с. 12]. Така дефініція корелює з положеннями Статуту ООН, який допускає запровадження примусових заходів Радою Безпеки (ст. 41) без вдавання до збройного примусу. Водночас у практиці США та ЄС санкційні

режими нерідко запроваджуються в обхід ради безпеки на підставі власних нормативних актів, що породжує дискусію щодо їхньої міжнародно-правової легітимності [2, с. 47].

Нормативну основу санкційної системи США формують International Emergency Economic Powers Act 1977 року (IEEPA), Trading with the Enemy Act 1917 року та Countering America's Adversaries Through Sanctions Act 2017 р. (CAATSA). Ключовою характеристикою цієї моделі є висока ступінь централізації: виконавча влада в особі Президента наділена широкими дискреційними повноваженнями щодо запровадження і зняття обмежень, тоді як адміністративна функція здійснюється переважно Офісом контролю за іноземними активами (OFAC) Міністерства фінансів [3].

Серед сутнісних ознак американського підходу слід виокремити: екстериторіальний характер санкцій (механізм «вторинних санкцій»), індивідуалізацію адресатів через списки SDN (Specially Designated Nationals), секторальний принцип побудови низки режимів (обмеження доступу до ринків капіталу, технологій, озброєнь), а також жорстке правозастосування із застосуванням значних фінансових санкцій за порушення вимог комплаєнсу. Зазначені ознаки забезпечують потужний ефект американських санкцій на треті країни, та приватний сектор глобального масштабу.

Правову основу санкційної системи ЄС становлять ст. 29 Договору про Європейський Союз, ст. 215 Договору про функціонування Європейського Союзу та відповідні регламенти Ради. На відміну від американської моделі, запровадження санкцій у межах ЄС відбувається за консенсусною процедурою Ради, що обумовлює нижчу оперативність реагування, проте підвищує внутрішню легітимність рішень [4, с. 58–74]. Критично важливим інституційним елементом є Служба зовнішніх дій ЄС, яка здійснює координацію санкційної політики з дипломатичними інструментами. Відмінною рисою підходу ЄС є наголос на відповідності санкційних заходів принципам верховенства права та захисту фундаментальних прав включених до списків осіб, що підтверджується розгалуженою практикою Суду ЄС. Водночас ЄС послідовно уникає позаблокового застосування санкційного примусу, обмежуючи географію дії обмежувальних заходів юрисдикцією держав-членів та суб'єктів, пов'язаних з ними [5, с. 89].

Зіставлення обох систем дозволяє констатувати кілька принципових розбіжностей. По-перше, американська модель демонструє вищу швидкість запровадження нових режимів унаслідок централізації повноважень виконавчої влади, натомість системі ЄС властива більша передбачуваність і нижчий рівень довільності. По-друге, США активно використовують механізм вторинних санкцій для транснаціонального охоплення, що фактично перетворює американський долар і доступ до ринку США на важелі глобального тиску; ЄС від такого підходу загалом утримується, обстоюючи принцип суверенної юрисдикції [6]. По-третє, у питанні правозахисних гарантій підхід ЄС є формально більш розвиненим: судовий контроль забезпечується через самостійний механізм оскарження, тоді як у США ця функція значно обмежена доктриною державних секретів.

Серед ключових викликів, що постають перед обома системами, слід виокремити: зростаючий спротив із боку держав, що прагнуть дедоларизувати міжнародні розрахунки (Китай, Іран, Росія); технологічну адаптацію санкційних порушників (криптовалютні транзакції, анонімні корпоративні структури); санкційну втому союзників внаслідок економічних витрат від підтримки режимів.

Розвиток власного санкційного законодавства України, передусім Закону України «Про санкції» 2014 року зі змінами, внесеними протягом 2022–2024 років, відбувається в умовах доктринального тяжіння водночас до двох провідних регуляторних моделей – американської та європейської. Така дуалістична орієнтація не є випадковою: вона відображає геополітичну реальність, у якій Україна функціонує як держава, що прагне інтеграції до євроатлантичного простору та водночас потребує дієвих інструментів для протидії зовнішній агресії та захисту національних інтересів.

Окремим і надзвичайно актуальним напрямом є формування механізмів конфіскації та управління заблокованими активами в рамках міжнародно-правової координації. Дискусія щодо правових підстав і меж такої конфіскації – особливо стосовно суверенних активів рф – триває на рівні міжнародних організацій, національних парламентів і доктрини міжнародного права. Україна, будучи безпосередньо зацікавленою стороною у відновленні справедливості та компенсації завданих збитків, має активно долучатися до вироблення спільних правових механізмів, узгоджених із принципами державного імунітету, міжнародного звичаєвого права та двосторонніми угодами про захист інвестицій. Прийняті у 2024 році рішення країн G7 щодо використання доходів від заморожених російських активів на користь України створюють важливий прецедент, однак потребують подальшого законодавчого закріплення та операційного забезпечення на національному рівні.

Висновки. Порівняльний аналіз американської та європейської моделей санкційного законодавства засвідчує, що обидва підходи утворюють функціонально комплементарні системи. США пропонують операційну гнучкість і глобальний охоплення за рахунок певного послаблення принципу юрисдикційної обмеженості; ЄС забезпечує вищу правову передбачуваність і захист прав адресатів, проте поступається у швидкості реагування. Ефективна адаптація українського санкційного законодавства до міжнародних стандартів передбачає виважений синтез обох моделей з урахуванням конституційних засад і специфіки безпекового середовища держави, що перебуває в стані збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Бірстекер Т. Дж., Екерт С. Е., Туріньо М. Цільові санкції: вплив та ефективність дій Організації Об'єднаних Націй. Кембридж : Cambridge University Press, 2016. 354 с. DOI: 10.1017/CBO9781316460290.
2. Дрезнер Д. В. Парадокс санкцій: економічна державність і міжнародні відносини. Кембридж : Cambridge University Press, 1999. 339 с.
3. Хакетт Дж. Управління з контролю за іноземними активами (OFAC) та архітектура санкційного законодавства США. *Джорджтаунський журнал міжнародного права.* 2020. Т. 51, № 2. С. 403–442.
4. Зелева Н. Обмежувальні заходи: виклики у сфері дотримання санкційних вимог, імплементації та судового контролю в рамках спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу. *ERA Forum.* 2021. Т. 22. С. 159–181.
5. Рінгарт С. Юрисдикція у міжнародному праві. 3-тє вид. Оксфорд : Oxford University Press, 2023. 318 с.
6. Шагабутдінова Е., Береджикіан Дж. Застосування санкцій із дотриманням прав людини: чи є ефективними гуманітарні винятки у санкційних режимах? *Журнал прав людини*. 2019. Т. 18, № 2. С. 149–168.

Головач Ростислав Петрович, *судовий експерт лабораторії військових досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*

СУДОВА ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Повномасштабне збройне вторгнення російської федерації на територію України, розпочате 24 лютого 2022 року, докорінно змінило безпекове середовище держави та актуалізувало проблему ефективного правового реагування на нові виклики й загрози. В умовах гібридної агресії та масштабних воєнних та військових злочинів особливого значення набуває судова військова експертиза як спеціалізований інструмент встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження та забезпечення національної безпеки.

Правову основу судово-військової експертизи становлять Конституція України, Закон України «Про судову експертизу», Кримінальний процесуальний кодекс України, відомчі нормативно-правові акти Міністерства оборони України, а також міжнародні договори, зокрема Римський статут Міжнародного кримінального суду, ратифікований Верховною Радою України у 2024 році. Конституція України у ст. 17 закріплює захист суверенітету та територіальної цілісності як найважливішу функцію держави, а судова військова експертиза є одним із правових механізмів реалізації цієї функції.

Здійснення кримінального судочинства в сучасному суспільстві потребує постійного використання спеціальних знань, тобто знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, якими не володіють слідчі, прокурори, судді, адвокати на рівні, необхідному для неупередженого і об'єктивного з'ясування окремих фактів та обставин, що за законом потребують обов'язкового встановлення або мають важливе правове значення під час доказування у кримінальному провадженні [1].

Судова військова експертиза являє собою процесуальну дію, що полягає у дослідженні за дорученням слідчого, прокурора або суду матеріальних об'єктів, документів, явищ і процесів, пов'язаних із застосуванням зброї, техніки, засобів ведення бойових дій, з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження. Специфіка предмета такої експертизи зумовлює її особливе місце в системі правоохоронної діяльності воєнного часу [1, с. 20].

У контексті забезпечення національної безпеки судова військова експертиза виконує такі ключові функції: по-перше, доказова – забезпечення належної доказової бази для притягнення до відповідальності осіб, причетних до кримінальних правопорушень проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями; по-друге, превентивна – формування документальної основи для запобігання безкарності та утримання від подальших злочинних дій; по-третє, реституційна – встановлення розміру збитків, завданих внаслідок неправомірних дій, що є необхідною умовою для відшкодування шкоди; по-четверте, стратегічна – надання компетентним органам інформації для прийняття управлінських рішень у сфері безпеки та оборони.

Аналіз практики застосування судової військової експертизи в умовах збройного конфлікту свідчить про наявність питань, що потребують комплексного нормативного та організаційного врегулювання. До основних із них належать: недостатня нормативно-правова регламентація порядку призначення та проведення судових військових експертиз в умовах дії правового режиму воєнного стану стосовно потреби експертного дослідження воєнних злочинів; обмежена кількість атестованих судових військових експертів, які володіють спеціальними знаннями у сфері застосування військ (сил) окремих дефіцитних спеціальностей, сучасного озброєння і військової техніки (у тому числі зразків НАТО), а також тактики окремих нових родів військ (сил), зокрема Сил безпілотних систем Збройних сил України та інших підрозділів спеціальних військ; ускладнення процесу виявлення, фіксації, вилучення та збереження речових доказів у районах ведення бойових дій, як наслідок обмеженість у розпорядженні експерта релевантних об'єктів дослідження.

Воєнні злочини належать до юрисдикції Міжнародного кримінального суду відповідно до положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, ратифікованого Україною. До них належать, зокрема, злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії [0, ст. 5].

Судово-експертне забезпечення доказування воєнних злочинів потребує спеціальних знань у сфері застосування військ (сил), міжнародного кримінального та міжнародного гуманітарного права, що частково виходять за межі чинної компетенції судової військової експертизи. Наразі підготовка судових експертів за спеціальністю 16.1 «Військові дослідження» обмежується переважно галуззю знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» [0; 0], що не завжди забезпечує можливість повного вирішення питань, пов'язаних із доказуванням воєнних злочинів.

Крім того, керівні документи збройних сил російської федерації, які надаються на дослідження, часто мають застарілий характер, потребують офіційного перекладу та не відповідають сучасним підходам до ведення збройної боротьби, що може негативно впливати на повноту й обґрунтованість експертних висновків. У зв'язку з цим, актуальним є питання належного нормативного та організаційного врегулювання порядку призначення і проведення судових військових експертиз, а також уніфікації підходів до застосування відповідних норм.

Дотримання верховенства права в умовах збройного конфлікту передбачає збереження функціональності кримінального судочинства, включно зі спеціалізованими видами судових досліджень. Судова військова експертиза є невід'ємним елементом системи правосуддя, що забезпечує конституційні гарантії захисту суверенітету та територіальної цілісності України через правові інструменти. Тому розвиток цього інституту є не лише процесуальним завданням, а й складовою державної політики у сфері національної безпеки.

Отже, судова військова експертиза в умовах збройної агресії набуває стратегічного значення для забезпечення національної безпеки України. Її вдосконалення потребує комплексного підходу: оновлення нормативно-правового регулювання з урахуванням реалій воєнного часу; підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів зі спеціалізацією у військовій сфері; вдосконалення методології судової військової експертизи; поглиблення міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності та документування воєнних злочинів. Реалізація зазначених заходів сприятиме утвердженню принципу верховенства права, притягненню до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів і злочинів проти України, а також зміцненню державності України.

Список використаних джерел

1. Нестор Н. В., Баулін О. В. Порядок проведення судової експертизи у кримінальному провадженні України. URL: https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.03

2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Статут; Міжнародні суди від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588

3. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра : постанова Кабінету Міністрів України від 13 груд. 2006 р. № 1719. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1719-2006-%D0%BF

4. Освітньо-наукова програма. Спеціальність 256 Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності). Галузь знань 25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону URL: https://nuou.org.ua/assets/documents/onp-256-23-01-1.pdf.

Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна, *доцент кафедри поліцейської діяльності НАВС, кандидат юридичних наук*

ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ СИЛ ДО ПРОТИДІЇ ВОЄННОМУ КОНФЛІКТУ

Актуальність обраної теми зумовлена дискусіями, що точаться у наукових колах, щодо застосування термінів на позначення суспільно-політичних явищ, які мають місце в Україні від лютого 2014 р., відсутністю єдиного концептуального підходу до вирішення завдань, пов'язаних із відсіччю збройної агресії, і нарешті гострою потребою у впровадженні нових проєктів, спрямованих на оптимізацію виконання завдань складовими сектору безпеки і оборони в умовах сьогодення. Підготовка особового складу Збройних Сил України, Національної поліції, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби, Служби безпеки України ґрунтується на численних сучасних напрацюваннях фахівців різних галузей знань, проте, ураховуючи трансформацію загроз воєнного часу, постійно потребує оновлення.

Метою доповіді є огляд позицій науковців на застосування термінологічного контенту щодо дій рф в Україні у період з лютого 2014 року по теперішній час, пріоритети в інтеграції зусиль складових сектору безпеки і оборони у відсічі збройної агресії, особливості підготовки сил, залучених до протидії воєнному конфлікту, та визначення перспектив подальших досліджень.

С. В. Свєшніков, В. П. Бочарніков вважають, що дії рф в Україні якнайкраще описує термін «сучасний воєнний конфлікт» [7, с. 8]. За загальною характеристикою він є збройною агресією, що містить ознаки проксі-війни, гібридного протиборства в інформаційно-психологічній та економічній сферах, мережевої дезорієнтацією населення і зміни його світогляду. Окрім воєнних цілей, її метою є приватизовані

фінансові інтереси [7, с. 21]. Нова природа досліджуваного явища, його системний характер, як слушно вказують С. В. Свєшніков, В. П. Бочарніков, супроводжуються циклічною зміною пріоритетних проблем у військово-політичній сфері [7, с. 17], що вимагає активної реакції держави на «гібридні» загрози, формування національного плану оборони, підготовки та залучення до протистояння безлічі суб'єктів державних та інших структур [9, с. 8].

Сиротенко А. М. та ін. вказують на те, що сучасний воєнний конфлікт являє собою застосування країною-агресором комбінації спеціальних (підривних) операцій, кібернападів, ретельно спланованих акцій, спрямованих на дестабілізацію обстановки, дезорганізацію державного та військового управління, підтримку невійськових збройних формувань, тому дієвими шляхами його врегулювання є розвиток збройних сил, підвищення спроможностей сил оборони, виконання сукупності заходів (оперативне розгортання військ (сил) тощо) з підготовки та ведення оборонних дій, локалізації зони (району) конфлікту, нейтралізації невійськових збройних формувань противника [8, с. 80]. З огляду на те, що вагомість та пріоритетність застосування сил оборони порівняно із силами безпеки у таких обставинах набуває динамічного характеру та детермінується фазою перебігу сучасного воєнного конфлікту, основні акценти у відсічі збройної агресії переміщуються на користь інтеграції зусиль складових сектору безпеки і оборони України [8, с. 81].

Котляренко О. П. підкреслює, що процеси трансформації механізму управління, структури Збройних Сил відповідно до стандартів НАТО вплинули на фундаментальні засади системи забезпечення національної безпеки, стали підґрунтям для глибоких реформ усього сектору безпеки і оборони на інституційному, нормативному та фундаментальному рівнях [2]. Створення нових органів воєнно-політичного управління, розвиток складових сектору безпеки і оборони, посилена увага до системи захисту інформаційного простору та кібербезпеки, поглиблення та імплементація міжнародного військового партнерства (інституційний рівень) супроводжується динамічним оновленням національного законодавства (нормативний рівень), впровадженням його до практичної діяльності сил безпеки та сил оборони, мобілізацією потужностей, ресурсів особового складу і персоналу органів правопорядку на виконання бойових завдань (функціональний рівень) [2, с. 49].

О. І. Червяков вбачає, що підготовка поліцейських до протидії сучасному воєнному конфлікту повинна підтримувати започаткований у мирний час євроінтеграційний вектор і зосереджуватися на навчанні документуванню наслідків воєнних злочинів, розслідуванні фактів колабораційної діяльності, формуванні професійних вмінь та навичок, необхідних для ліквідації наслідків обстрілів, ведення бою у складі стрілецьких бригад поліції, охорони повітряного простору під час знищення ворожих безпілотних літальних апаратів [10, с. 846], забезпечення заходів посиленого контрольно-пропускного режиму на території, де введено воєнний стан та запроваджено комендантську годину [4]. Поступова мілітаризація Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки та оборони ускладнює здійснення цивільного контролю над її діяльністю, дотримання прав людини у повсякденній діяльності, тому процес підготовки фахівців, здатних протистояти агресору, повинен носити у професійному навчанні поліцейських тимчасовий характер [5].

О. Д. Завістовський, К. С. Король висловлюють думку, що підготовка до протидії сучасному воєнному конфлікту має бути передбачена у професійному навчанні поліцейських, а саме: в освітніх програмах та компонентах освітніх програм спеціальної професійної підготовки та підготовки у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання [1; 5]. Її основною метою є набуття правоохоронцями навичок виконання прийомів тактичної медицини в умовах бойових дій, заходів безпеки, алгоритмів дій під час обстрілів, поводження із військовополоненими, контакту із диверсійно-розвідувальною ворожою групою в екстремальних умовах. В комплексі поліцейський має бути готовий протистояти озброєним представникам регулярних військ росіян, здійснювати рятувально-пошукові заходи після обстрілів та надати домедичну допомогу постраждалому (постраждалим) в умовах реального бою [1, с. 572].

Ю. В. Пунда та ін. зазначають, що підґрунтям повноцінного функціонування складових сектору безпеки та оборони України є науковий аналіз прийомів, форм і способів, застосованих у сучасному воєнному конфлікті [6, с. 4]. Підготовка особового складу підрозділів Національної поліції, які мають найбільшу ймовірність безпосереднього бойового зіткнення, так само, як і Збройних Сил України, Національної гвардії України, повинна відповідати військовим стандартам НАТО, зокрема охоплювати тактику диверсійно-розвідувальних дій, стрибки з парашутом, орієнтування, способи потайливого і швидкого пересування важкодоступною місцевістю, плавання з аквалангом, веслування на надувних човнах, володіння різними видами вогнепальної та холодної зброї, курс виживання в екстремальних умовах [6, с. 6], ведення бойових дій у населених пунктах, протидії противнику, який застосовує партизанські методи супротиву, у складі невеличкої групи (2–4 особи) або відділення, що діють у відриві від головних сил у складі рейдових загонів. Ю. В. Пунда та ін. пропонують включити відповідні заняття до освітнього процесу військових ЗВО, навчальних підрозділів та залучати до їх проведення інструкторів, учасників бойових дій, які брали участь у миротворчих операціях, мають бойовий досвід у сучасному воєнному конфлікті, а також діючих військовослужбовців, які мають значний досвід виконання бойових завдань на лінії зіткнення [6, с. 7].

А. Ю. Мальцев та ін. обґрунтовують доречність проведення для Державної прикордонної служби практичних занять з набуття бойового досвіду в системі підготовки особового складу, за результатами якої у військовослужбовців повинно сформуватися індивідуальний стиль ведення бою, швидке орієнтування по карті та на місцевості, вміння застосовувати наявне озброєння та готовність до прийняття управління підрозділом у разі відсутності командира. Набуття вмінь та навичок доречно здійснювати комплексно на матеріально-технічній базі підрозділу, який має штатну техніку й озброєння, можливості розгорнути систему пунктів управління, зв'язку, збору даних обстановки, взаємодії, логістичного забезпечення [3, с. 68].

Отже, термінологічний контент наукових досліджень щодо дій рф в Україні у період з лютого 2014 року по теперішній час вказує на їх поліморфічний характер і посилює аргументи на користь використання терміну «сучасний воєнний конфлікт». Динамічність комбінацій безпекових загроз, що здійснюються країною-агресором, вимагає інтеграції зусиль сил безпеки та сил оборони у протидії воєнному конфлікту з переміщенням пріоритетів та перерозподілом повноважень, закріплених у профільних актах національного законодавства. Практика підготовки складових сектору безпеки і оборони зосереджена на набутті особовим складом індивідуальних навичок маневрування в екстремальних умовах, володінні наявним у розпорядженні озброєнням та застосуванні прийомів тактичної медицини. Окремі дослідження присвячені управлінню силами, що залучаються до протидії воєнного конфлікту, однак перспективними є розробки, пов'язані з організацією взаємодії між складовими сектору безпеки і оборони та підготовки особового складу до комплексного протистояння і відсічі дій ворога, підготовкою освітніх програм, навчальних комплексів за відповідним напрямом.

Список використаних джерел

1. Завістовський О. Д., Король К. С. Актуальні проблеми професійної підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. № 6. С. 569–573. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.92

2. Котляренко О. П. Організаційно-правові заходи реагування України на збройну агресію Російської Федерації. *Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України* : монографія / за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2020. С. 42–49.

3. Мальцев А. Ю., Сімчук П. М., Залож В. В. Аналіз бойового досвіду застосування сил і засобів органів охорони державного кордону у складі сил оборони під час відбиття збройної агресії: проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Військові та технічні науки».* 2023. Т. 90, № 1. С. 62–71. DOI: https://doi.org/10.32453/3.v90i1.1344

4. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 8 лип. 2020 р. № 573. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-zaprovadzhennya-ta-zdijsnennya-deyakih-zahodiv-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu-573-080720

5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

6. Пунда Ю. В., Мінєєв П. А., Шепіцен О. І. Деякі особливості підготовки держави до відсічі збройної агресії з урахуванням змін у характері збройних конфліктів. *Актуальні питання національної безпеки і оборони*. 2020. № 3. С. 3–7.

7. Свєшніков С. В., Бочарніков В. П. Системні риси воєнного конфлікту на території України. *Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України* : монографія / за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2020. С. 8–21.

8. Сиротенко А. М., Богданович В. Ю., Дублян О. В., Павліковський А. К. Основи комплексного використання військових та невійськових сил і засобів для протидії «гібридній» агресії. *Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України* : монографія / за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2020. С. 79–94.

9. Сиротенко А. М. Передмова. Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України : монографія / за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2020. С. 6–7.

10. Червяков О. І. Роль поліції у забезпеченні Національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 844–851. DOI: 10.32631/vca.2024.1.77

Готін Олександр Миколайович, *адвокат, кандидат юридичних наук*

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Корупція є системним явищем. Вона не існує ізольовано від інших соціальних явищ, а органічно взаємопов'язана з ними. Будучи породженням відповідних соціальних процесів, корупція як елемент існуючої системи сама здійснює вплив на ці процеси. Корупція як соціальне явище змінюється разом із суспільством, але при цьому її сутність залишається незмінною, змінюються лише види корупційних діянь та форми їх прояву [1, с. 24–25]. Корупція обумовлена рядом факторів різного ступня значимості, які можна віднести до різних категорій соціальних процесів. Ці фактори разом обумовлюють формування інфраструктури корупції загалом, а також уможливлюють ряд корупційних проявів в окремих сферах державного управління та життєдіяльності. Всі фактори формують певні ризики и для національної безпеки України, але з різним ступенем. На нашу думку, найбільш суттєвою з точки зору ризиків для національної безпеки України є політична корупція.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України», основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві з-поміж інших є поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу й політики, організованої злочинної діяльності [2]. Практично взаємозв'язок між корупцією та організованою злочинністю значною мірою проявляється в політичному і державному устрої. Проникаючи в ці системи, організована злочинність дезорганізує органи влади та управління, роз'їдаючи їх зсередини через корупцію. Така ситуація є сприятливою для прийняття деструктивних рішень, лобіювання інтересів злочинних угруповань та ФПГ. У такий спосіб лідери злочинних угруповань просувають «своїх» до органів влади, фінансуючи деякі партії та рухи для створення свого лобі [3, с. 108]. Такі дії спрямовані на те, щоб надати змогу інфільтрованим особам приймати участь у функціонуванні державних органів, різними способами саботуючи їх діяльність, знижуючи рівень їх ефективність, навіть не вчинюючи безпосередньо корупційних кримінальних правопорушень, уникати будь яких ризикованих (з точки зору викриття) дій, маскуючи свої дії громадськими інтересами, колективними рішеннями тощо. Практично такі дії є політичною корупцією, оскільки у процесі здійснюється використання особою, що обіймає державну посаду, довірених йому державно-владних повноважень і прав, службового становища та статусу в системі державної влади, статусу органу державної влади, який він представляє, з метою протиправного отримання особистої та (або) групової, в тому числі і на користь третіх осіб, політичної вигоди (політичного збагачення). Основний зміст політичної корупції – це корумповані форми реалізації динамічної політики, зловживання владою, лобіювання вигідних для корпоративних груп політичних й економічних рішень, політичний патронаж, підкуп тощо. Змістом також є сукупність різних за змістом і ступенем суспільної небезпеки протиправних діянь, які здійснюють для досягнення політичних цілей, суттєво впливають на формування та функціонування органів влади й управління, прийняття і реалізацію ними політичних рішень, спотворюючи при цьому політичний та економічний курс держави [4, с. 42]. Монополізація ж цього впливу на державні органи якою-небудь групою позбавляє лобізм притаманних йому функцій демократичного представництва суспільних інтересів та робить його механізмом задоволення вимог корпоративних груп [5, с. 23–24], а також забезпечує вплив «посткримінальних» ФПГ (частина з яких створена за участю російського капіталу і продовжують функціонувати навіть в умовах збройної агресії), на політику держави. Тобто лобізм замість інструменту взаємодії народу, корпоративних груп та представників державної влади, орієнтованим на узгодження їх інтересів у процесі державного управління [6, с. 79], перетворюється на інструмент створення загроз для національної безпеки України.

Практично політичну корупцію можна розділити на два основні блоки: пасивна політична корупція, до якої відноситься: відсутність політичної волі у подоланні корупції (декларативність дій влади, невідповідність статистики реальному стану справ щодо протидії корупції) [7, с. 48]; поверховість у проведенні антикорупційної політики; не укоріненість демократичних політичних традицій, що полегшує проникнення корупції у політику; активна політична корупція, до якої відноситься: інфільтрація ФПГ, груп регіонального впливу (їх окремих ланок) та їх втручання у політику; намагання посткримінальних груп діяти під прикриттям (легалізуватись у вигляді) зареєстрованих в Україні політичних партій, громадських об'єднань, союзів та спілок, силових відомств), їх проникнення їх представників до органів державної влади; намагання політичних сил та рухів використання корупційної інфраструктури у власних корпоративних інтересах; сталий зв'язок між ФПГ та суб'єктами корупційної інфраструктури (корупційними функціонерами); встановлення посткримінальними групами корумпованих зв'язків із посадовими особами державних органів, а також залучення їх до злочинної діяльності (наявність можливості прямого або побічного впливу).

Тобто корупція обумовлена рядом факторів різного ступня значимості, які можна віднести до різних категорій соціальних процесів. Ці фактори разом обумовлюють формування інфраструктури корупції загалом, а також уможливлюють ряд корупційних проявів в окремих сферах державного управління та життєдіяльності, найбільш небезпечною з яких є політична корупція.

Список використаних джерел

1. Коруля І. В. Міліція в механізмі протидії корупції : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 230 с.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

3. Мошнін А. Корупція у сучасній Україні: стан та напрями протидії. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом.* 2022. Вип. 2 (62). С. 106–111. DOI: 10.32689/2523-4625-2022-2(62)-16

4. Рибалкін А., Тараніна М. Політична корупція як загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ.* 2021. № 2. С. 41–46. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-2-41-46

5. Дягілєв О. В. Правовий інститут лобіювання: конституційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2010. 221 с.

6. Руденко О. М. Лобіювання – політична корупція чи суспільний компроміс. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. № 2 (45). С. 77–84. DOI: 0.33287/102022.

7. Шаповалов О. О. Проблеми протидії корупції та шляхи їх вирішення за умов використання позитивного досвіду зарубіжних країн. *Наукове забезпечення правоохоронної діяльності: історія, сучасність та міжнародний досвід* : матеріали загальноуніверситет. підсумкової наук.-теорет. конф., присвяч. Дню науки (Київ, 19–20 трав. 2006 р.). Київ : КНУВС, 2006. С. 47–51.

Григорчук Олена Юріївна, *старший викладач кафедри адміністративного права та процесу НАВС*

ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав та свобод людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. У цьому контексті особливого значення набуває професійна підготовка поліцейських, адже саме Національна поліція України є одним із ключових суб'єктів забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, охорони прав і свобод людини, а також реагування на кримінальні, безпекові та соціальні виклики, що постають перед державою в умовах воєнного стану [2].

Стратегія національної безпеки України 2020 р. серед актуальних загроз визначає погіршення криміногенної ситуації, зростання рівня злочинності, наслідки збройної агресії, активізацію розвідувально-підривної діяльності іноземних держав, поширення організованої злочинності, кіберзлочинності, незаконного обігу зброї, торгівлі людьми, наркозлочинності, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та інших транснаціональних кримінальних проявів [3]. Більше того, поліцейський сьогодні повинен володіти не лише базовими правовими знаннями, а й здатністю діяти в умовах підвищених ризиків, правової невизначеності, інформаційного тиску, воєнних загроз, необхідності документування воєнних злочинів та інших тяжких кримінальних правопорушень.

У межах реалізації Плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України 2023 р. особливої актуальності набуває оновлення підходів до управління людськими ресурсами в органах правопорядку, зокрема в Національній поліції України. Йдеться про запровадження прозорих процедур добору, оцінювання, кар'єрного просування, підвищення кваліфікації, розвитку професійних компетентностей, забезпечення гендерної рівності, доброчесності та професійної етики. Важливим напрямом є також включення до освітніх програм навчальних курсів і тренінгів з питань запобігання корупції, дотримання прав людини, професійної етики, комунікації з населенням, реагування на кризові ситуації та застосування сучасних технологій у правоохоронній діяльності [4].

Водночас підготовка поліцейських у контексті реформування вищої юридичної освіти не може бути зведена до формального оновлення освітніх програм або зміни назв спеціальностей. Вона має ґрунтуватися на поєднанні фундаментальної юридичної підготовки з практикоорієнтованим навчанням. Особливе значення мають дисципліни кримінально-правового блоку: кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика, кримінологія, оперативно-розшукова діяльність, адміністративне право, поліцейська діяльність, права людини, міжнародне гуманітарне право. Без належного їх засвоєння неможливо забезпечити якісне документування кримінальних правопорушень, законне застосування заходів примусу, ефективну взаємодію з прокурором, судом, експертними установами, органами досудового розслідування й іншими суб'єктами сектору безпеки.

У науковому й практичному середовищі висловлюються застереження щодо окремих аспектів реформування вищої юридичної освіти, які можуть негативно позначитися на підготовці поліцейських кадрів. Ідеться про ризик звуження доступу представників сектору безпеки до повноцінної юридичної освіти. Такий підхід видається дискусійним, оскільки поліцейські, особливо слідчі, дізнавачі, працівники кримінальної поліції, підрозділів превентивної діяльності та ювенальної превенції, щоденно застосовують норми процесуального права, приймають юридично значущі рішення та безпосередньо впливають на реалізацію прав і свобод людини.

Не менш важливою є проблема збереження престижу професії поліцейського. Зниження вимог до якості юридичної підготовки або штучне відмежування поліцейської освіти від класичної правничої підготовки може призвести до втрати професійної мотивації, послаблення кадрового потенціалу та зниження якості правоохоронної діяльності. Навпаки, сучасна реформа має створювати умови для підвищення статусу поліцейського як висококваліфікованого фахівця, здатного діяти в межах закону, ефективно захищати права людини, протидіяти злочинності та виконувати завдання держави в умовах підвищеної безпекової складності.

Концепція розвитку юридичної освіти орієнтована на подолання невідповідності змісту юридичної освіти сучасним вимогам ринку праці, демократичного суспільства та професійної діяльності правників [5]. Водночас у процесі її реалізації необхідно уникнути формального або однобічного підходу, за якого потреби правоохоронної сфери залишатимуться поза належною увагою. Підготовка поліцейських повинна розглядатися як самостійний і водночас органічний напрям розвитку юридичної освіти, що потребує поєднання академічної якості, практичної спрямованості, етичної складової та відповідності сучасним безпековим викликам.

Отже, підготовка поліцейських у контексті реформування вищої юридичної освіти повинна здійснюватися на засадах балансу між загальними стандартами правничої освіти та спеціальними потребами поліцейської діяльності. В умовах воєнного стану, зростання кримінальних загроз і трансформації сектору безпеки держава повинна забезпечити таку систему освіти, яка б формувала професійного, доброчесного, правосвідомого, психологічно стійкого та компетентного поліцейського. Саме від якості підготовки поліцейських кадрів значною мірою залежить ефективність протидії злочинності, рівень захисту прав людини, довіра громадян до правоохоронних органів і спроможність держави гарантувати публічну безпеку та правопорядок.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text
3. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392. URL: https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zatverdiv-strategiyu-nacionalnoyi-bezpek-63577
4. План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серп. 2024 р. № 792-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text
5. Концепція розвитку юридичної освіти. Міністерство освіти і науки. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika

Груздь Олександр Іванович, *завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України ДонДУВС, кандидат юридичних наук;*
Ягольник Олег Михайлович, *старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України ДонДУВС, кандидат юридичних наук*

СУЧАСНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ФІКСАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВІДІБРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ

Відібрання біологічних зразків є однією з ключових слідчих дій у структурі молекулярно-генетичної ідентифікації осіб, що набуло особливого значення з прийняттям Законів України 2010 та 2012 років і подальшим удосконаленням кримінально-процесуального законодавства. Практика свідчить: якість і допустимість результатів відповідної судової експертизи безпосередньо залежать не лише від методики лабораторного дослідження, а й від правильної фіксації самого процесу відібрання зразків. Ця фіксація є частиною предмета криміналістичної техніки, однак досі залишається поза увагою більшості методичних розробок.

На думку автора, неналежна фіксація процедури відібрання біологічних зразків є самостійним джерелом процесуальних ризиків. По-перше, за відсутності належної документації сторона захисту отримує підстави для оскарження допустимості доказів, посилаючись на неможливість верифікації умов збору. По-друге, в умовах воєнного часу, коли ДНК-ідентифікація загиблих набуває масштабного характеру, слабкість криміналістичної фіксації може унеможливити встановлення ідентичності особи навіть за наявності якісного генетичного матеріалу. Це свідчить про те, що криміналістична методика фіксації процесу відібрання зразків потребує самостійного наукового опрацювання.

Аналіз наукових джерел [1; 2; 3] дозволяє виокремити три основні криміналістичні методи фіксації процесу відібрання біологічних зразків: протокольний, відеофіксаційний та комплексний.

Протокольний метод є традиційним і нормативно закріпленим (ст. 245 КПК України). Його сутність полягає у складанні протоколу, в якому фіксуються: дата, час і місце відібрання зразків; відомості про особу, у якої відбираються зразки; перелік відібраних зразків із зазначенням їх виду (кров, слина, волосся, нігті тощо) та кількості; відомості про спеціаліста, який здійснював відібрання; застосовані технічні засоби пакування та маркування. Проте суто протокольна фіксація має суттєвий недолік: вона не відтворює динаміку процедури та не підтверджує фактичного дотримання правил асептики й ланцюга зберігання доказів (chain of custody).

Відеофіксаційний метод, попри відсутність прямого законодавчого обов'язку щодо його застосування при відібранні зразків, є найбільш інформативним з криміналістичної точки зору. Відеозапис процедури дозволяє: підтвердити добровільність або примусовість відібрання; зафіксувати повноту й послідовність виконання медичного протоколу (стерильність інструментів, ідентифікація контейнера на камеру, запечатування у присутності особи); зберегти доказ проти можливих пізніших тверджень про підміну зразків. Автор вважає, що відеофіксація має бути рекомендована як обов'язковий елемент відібрання зразків у справах, де результат ДНК-аналізу є головним або єдиним доказом.

Комплексний метод поєднує обидва попередніх та додатково включає: фотофіксацію кожного відібраного зразка з маркованим контейнером; заповнення стандартизованого бланка-ланцюга зберігання (за зразком міжнародних практик INTERPOL DVI); залучення понятих або незалежного

спеціаліста з відеозаписом їхнього підпису на упаковці. Саме комплексний метод, на переконання автора, має стати стандартом при відібранні зразків у справах про тяжкі злочини, ідентифікацію жертв збройних конфліктів та провадженнях, де особа заперечує добровільність надання зразків.

Окремою проблемою залишається фіксація відібрання зразків у випадку добровільного їх надання поза рамками кримінального провадження. Дослідження [1] переконливо демонструє, що чинне законодавство не передбачає спеціальної форми фіксації в цьому випадку, що породжує колізії при подальшому використанні результатів аналізу як доказів. На думку автора, запровадження єдиного криміналістичного стандарту фіксації – незалежно від підстав відібрання – є необхідною умовою для забезпечення процесуальної рівності та недопущення зловживань.

Перспективним напрямом є використання цифрових технологій: QR-кодування контейнерів із зразками, що дозволяє миттєво верифікувати дані про відібрання через захищену базу даних; блокчейн-запис ланцюга зберігання, який унеможливлює пізніше внесення змін до даних. Такі технології активно впроваджуються в США та країнах ЄС [2; 3] та мають перспективу використання в Україні після закінчення воєнного стану.

Отже, сучасна криміналістична методика фіксації процесу відібрання біологічних зразків включає три рівні: мінімальний (протокол), рекомендований (протокол + відеофіксація) та оптимальний (комплексний метод). Законодавче закріплення відеофіксації як обов'язкового елемента у справах, де ДНК-аналіз є ключовим доказом, а також розроблення уніфікованого бланка ланцюга зберігання є конкретними пропозиціями, реалізація яких підвищить допустимість і достовірність доказів молекулярно-генетичної ідентифікації у кримінальному провадженні України.

Список використаних джерел

1. Басюк Л. О. Отримання біологічних зразків особи за умови добровільного їх надання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 432–436. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.04.72

2. Щербаковський М. Г., Проценко А. М., Волкова А. Е. Biological samples for examination: concepts, conditions, sampling tactics. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2024. Vol. 2 (105). P. 188–198.

3. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Дослідження ДНК як галузь криміналістичної техніки: проблеми формування та напрями розвитку. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 98–105. DOI: 10.32631/pb.2020.2.13

Гузенко Олена Павлівна, *доцент кафедри економіки та публічного управління навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту ДонДУВС, кандидат економічних наук, доцент*

ВПЛИВ КІБЕРАТАК НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Дієвість механізму забезпечення національної безпеки України залежить від вірно вибраного напрямку нівелювання гібридних загроз. У складі загроз національної безпеки охоплено різні компоненти, проте найбільш впливовою на функціонування секторів країни вважається інформаційна складова. Вочевидь, таке явище пов'язано з процесами цифровізації, котрі виступають основними компонентами трансформації інформаційних потоків. З одного боку, інструменти цифровізації позитивно впливають на процес обробки інформаційних потоків у різних сферах, з іншого боку, з'являється негативний сегмент в якості кібератак, які призводять до викривлення або втрати інформаційних потоків взагалі. Враховуючи той факт, що на базі недостовірних інформаційних потоків, відбувається прийняття управлінських рішень, які викликають певний сумнів, проблема кібератак набирає особливої ваги. Кібератаки в умовах воєнного конфлікту в Україні становлять пряму загрозу національній безпеці. Таке твердження витікає з того, що наявність синхронізації інформаційних потоків із кінетичними ударами призводить до руйнування критичної інфраструктури, викривлення інформації в системі державних органів, Збройних Силах України, в сфері дестабілізації економіки, соціального сектору та маніпулювання суспільною свідомістю. Вище зазначене, свідчить про сучасність та актуальність обраної теми вивчення.

Проблематичні аспекти кіберзахисту, який виступає одним із провідних елементів національної безпеки України постійно вивчаються вітчизняними науковцями. Наукові розробки присвячуються питанням кіберзахисту в контексті національної безпеки, з виокремленням ключових сегментів чинників та причин появи кібератак. У більшості випадків результати досліджень оприлюднюються на науково-практичних конференціях різного рівня, обговорюються на наукових дискусійних платформах, викладаються в форматі дисертаційних та монографічних досліджень. У своїй праці А. А. Баранов [1] вивчав нову парадигму кібербезпеки в контексті соціальних та цифрових трансформацій. О. Довгань, А. Тарасюк, Т. Ткачук [2] акцентували монографічні дослідження на проблемі кібербезпека «суспільства знань». Водночас, теоретико-правовий аспект кібернетичної безпеки держави був предметом вивчення монографічної праці Н. І. Логінової [3]. Проблеми протидії негативним інформаційним впливам та захисту інформаційної безпеки людини і суспільства досліджувалися Н. Ухановою [4]. Проте, варто звернути увагу на те, що окремі питання обраної проблематики досліджувались фрагментарно, особливо у взаємозв'язку з національною безпекою.

В умовах активних воєнних дій в Україні наявні кібератаки становлять одну з ключових гібридних загроз національній безпеці України. Важливо розуміти в якості понятійної категорії кібератака представляє собою навмисну противоправну дію, котра здійснюється юридичними або фізичними особами в комп'ютерній мережі, системі чи цифрових пристроях, з метою проникнення та порушення нормального ритму роботи комп'ютерної мережі, незаконного заволодіння конфіденційними даними, розсилки фальшивих повідомлень та інші види дестабілізації комп'ютерної мережі. Кібератаки, у більшості випадків, здійснюються в форматі таких методів як: фітинг та соціальна інженерія (фальшиві повідомлення); шкідливі програми-вимагачі, котрі мають на меті блокування роботи споживача або шпигунство; DDoS-атаки у якості штучного перевантаження комп'ютерної мережі.

У контексті національної безпеки кібератаки призводять до ряду негативних наслідків: 1) блокування ключових представників фінансово-економічного та підприємницького сектору країни, а, як наслідок зазнають втрат Державний та місцеві бюджети, котрі не отримують податкові платежі в повному обсязі. Така ситуація призводить до зниження здатності держави фінансувати заходи оборони країни та соціальних зобов'язань перед суспільством країни; 2) у результаті кібератак порушуються управлінські цикли, комунікаційні сегменти, що проявляється в період знищення або пошкодження державних реєстрів, урядових комунікацій, а, як наслідок, може бути втрачена частина контролю над функціонуванням важливих управлінських циклів країни; 3) маніпуляція свідомістю громадян суспільства через вкидання шейків, порушення функціонування баз даних, викрадення інформації про громадян призводить до випадків шантажу та хаосу в громадянському суспільстві.

На даний час, гостро стоїть питання переосмислення рольового сегменту процесу впливу кібератак на головні сфери національної безпеки. Мається на увазі встановлення найбільш вразливих компонентів, які потребують особливої уваги. До їх складу варто віднести: порушення сфери державного управління, котра в результаті кібератак зазнає блокування електронного документообігу не лише на рівні країни, а, й на рівні місцевих та селищних територіальних громад; дестабілізація критичної інфраструктури, тобто наявні кібератаки на об'єкти енергетичної, банківської, транспортної сфери та системи зв'язку; підрив обороноздатності країни через спроби ворогів отримати доступ до військових комунікацій, систем логістики Збройних Сил України або розвідувальних даних; інформаційні виклики та пропаганда.

Отже, за результатами проведених досліджень доцільно зробити ряд висновків. По-перше, кібератаки чинять негативний вплив як на інформаційну безпеку країни, так і знижують рівень національного захисту. Виступаючи загрозою національній безпеці України виникла нагальна потреба в розробці пакету заходів забезпечення кібероборони. По-третє, в умовах війни система національної безпеки має перейти в режим проактивного захисту. В базову основу зазначеного режиму мають стати компоненти вдосконалення нормативно-законодавчого поля, посилення міжнародного партнерства, комплексний моніторинг захисту державних та воєнних об'єктів та підвищення рівня цифрової грамотності представників органів влади різного рівня і громадського суспільства.

Список використаних джерел

1. Баранов А. А. Соціальні та цифрові трансформації: нова парадигма кібербезпеки : монографія. Київ, 2021. 86 с.

2. Кібербезпека «суспільства знань» : монографія / О. Довгань, А. Тарасюк, Т. Ткачук. Київ-Одеса : Фенікс, 2021. 176 с.

3. Логінова Н. І. Кібернетична безпека держави: теоретико-правовий аспект : монографія. Харків : Право, 2023. 224 с.

4. Уханова Н. Проблеми протидії негативним інформаційним впливам та захисту інформаційної безпеки людини і суспільства : монографія / за заг. ред. В. Пилипчука. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 140 с.

Джужа Олександр Миколайович, *професор кафедри кримінального права та кримінології НАВС, доктор юридичних наук, професор;*
Сюравчик Валерій Григорович, *провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування НАВС, кандидат юридичних наук*

СПЕЦИФІКА ВОЄННОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ

Сьогодні як ніколи, через повномасштабну військову агресію російської федерації проти України, набули особливої актуальності воєнні злочини, які є найсерйознішими порушеннями законів і звичаїв ведення війни, міжнародного гуманітарного права. Дані злочини є кримінально караними і разом із геноцидом та злочинами проти людяності належать до найтяжчих злочинів за міжнародним правом.

Воєнні злочини – це найсерйозніші порушення Женевських конвенцій 1949 року та інші серйозні порушення законів і звичаїв війни, визначені у статті 8 Римського Статуту [1]. Згідно з Римським статутом та міжнародними конвенціями [1; 2; 3; 4; 5; 6], до воєнних злочинів відносяться: 1) насильство проти цивільних: умисні вбивства, катування, незаконне позбавлення волі та сексуальне насильство; 2) депортація: примусове переміщення цивільного населення або депортація дітей; 3) напади на інфраструктуру: цілеспрямовані удари по житлових кварталах, лікарнях, школах та

об'єктах енергетики, які не є військовими цілями; 4) порушення правил ведення війни: використання забороненої зброї, вбивство або поранення осіб, які здалися в полон, та використання цивільних як «живого щита»; 5) злочини щодо військовополонених: жорстоке поводження, тортури, відмова у медичній допомозі та вбивства; 6) мародерство: розграбування майна на окупованих територіях.

Як слушно зазначила Л. М. Демидова [7], поняття «воєнні злочини» не належить до термінологічного апарату кримінального права України як галузі права тому, що законодавець не використовує відповідний термін у чинному законодавстві України про кримінальну відповідальність (КК України) [8]. При цьому, це поняття широко вживається в кримінально-правовій науці і судовій практиці при дослідженні чи кваліфікації міжнародних злочинів, зокрема, при застосуванні ст. 438 «Порушення законів і звичаїв війни» КК України або при розгляді інших кримінально-правових питань у їх зв'язку з нормами міжнародного права. Л. М. Демидова [7] доводить, що незважаючи на значну увагу дослідників до воєнних злочинів, досі відсутня загальновизнана дефініція цього поняття. Кожний автор намагається сформулювати своє визначення цих злочинів.

Зокрема, К. П. Шевчишена [9, с. 289] пропонує Кримінальний кодекс України доповнити окремим розділом «Воєнні кримінальні правопорушення», у якому визначити поняття «воєнних злочинів» – є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), вчинене спеціальним суб'єктом, що виражається в порушенні принципів та норм міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту.

Як вірно зазначили В. В. Ємельяненко, К. М. Оробець [10, с. 125], з огляду на надзвичайну актуальність для України поняття воєнного злочину повинно затвердитися також й у правовій доктрині України як усталене, з урахуванням положень міжнародного й національного законодавства.

В юридичній літературі воєнні злочини визначаються неоднаково. М. В. Поддубна вважає, що «воєнний злочин можна визначити як винне, суспільно небезпечне, протиправне та каране діяння, що полягає в порушенні встановлених основними принципами міжнародного права, міжнародним гуманітарним правом правил ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру та злочинність яких визначена актами міжнародного кримінального права» [11, с. 99].

Н. З. Рогатинська дійшла висновку, що під поняттям «воєнні злочини» слід розуміти – неправомірні дії (як правило свідомі), які порушують встановленні людством правила, принципи та закони ведення бойових дій, які знаходять своє практичне закріплення у міжнародних-правових актах [12, с. 263].

В. М. Репецький і В. М. Лисик воєнним злочином визнають міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права [13, с. 125].

На слушну думку А. О. Драгоненко, специфіка воєнних злочинів дозволяє не тільки відмежовувати їх від інших злочинів (у тому числі від злочинів проти миру та безпеки людства), а й виділити низку спеціальних, характерних саме для них ознак, що у свою чергу, дозволить проводити розмежування між термінами «воєнний злочин» та «військовий злочин», які є абсолютно різними поняттями за змістом та значенням [14, с. 154].

Вищенаведені думки вчених стосуються кримінально-правової характеристики воєнних злочинів. На наш погляд, для більш досконалого дослідження відмінностей «воєнних злочинів» від «військових злочинів», потрібно визначити кримінологічне поняття воєнних злочинів – як сукупність протиправних злочинних проявів, порушення міжнародного гуманітарного права, що характеризується кількісно-якісними показниками, які вчиняються в умовах збройних конфліктів, війни та вирізняються специфікою причин та умов (детермінантів), осіб, які їх вчиняють, віктимологічним потенціалом жертв злочинного посягання, та сукупністю комплексних заходів запобігання та протидії.

Щодо причин та умов воєнних злочинів, то всю їх сукупність можна поділити на три умовні групи:

– загальні причини правопорушень, які діють на соціальну сферу через умови життя, виховання, навчання та роботу правопорушників до воєнних подій;

– причини правопорушень специфічного характеру, спричинюваного через армійські умови життя, побут та діяльність воєнних правопорушників;

– специфічні причини та умови, які зумовлені воєнним станом.

До першої групи може бути віднесена вся сукупність причин внутрішніх та зовнішніх, об'єктивних та суб'єктивних соціально-економічних, ідеологічних, соціально-психологічних та інших, які діють у громадянському суспільстві. Тобто до даних причин та умов можна віднести:

– проблеми соціально-економічного розвитку держави та елементи духовної кризи та відсутність всеохоплюючої системи виховання молоді;

– проникнення у сферу військовослужбовців відносин та традицій кримінального світу;

– падіння рівня культури та освіти та формування негативних соціально-психологічних якостей особистості правопорушників;

– широке поширення алкоголізму та наркоманії.

Ця група детермінантів є найбільш суттєвою для генезису воєнних злочинів. Більше того, ці причини, як правило, не завжди можуть бути усунені силами лише посадових осіб військових підрозділів. Вони можуть бути лише частково заблоковані командирами або нейтралізовані заходами кримінально-правового, організаційного, виховного та дисциплінарного характеру.

Друга група пов'язана зі специфічними проявами загальних причин злочинності в особливих умовах воєнного стану, побуту та всієї діяльності військовослужбовця. У зв'язку з цим одні обставини посилюють їх дію, інші – послаблюють. До числа факторів, які посилюють дію загальних причин і тим самим сприяють їх реалізації, слід віднести: 1) зосередженість в армії осіб відносно молодого віку (25–45 років), яким властива вища злочинна активність; 2) відірваність військовослужбовців від своїх близьких, звичних умов життя, праці та відпочинку, що може слугувати психологічною основою негативної мотивації, що у свою чергу породжує додаткову внутрішню напруженість; 3) більш широку сферу дії кримінального права: військовослужбовці несуть відповідальність не лише за загальнокримінальні, а й за воєнні злочини, питома вага яких у загальній кількості злочинів, учинених військовослужбовцями, становить близько половини.

Третя група специфічних причин і умов становить окремі недоліки та прорахунки в управлінській, організаційній, кримінально-правовій, дисциплінарній і виховній діяльності командування. Будь-які відступи від тих чи інших наказів, вказівок та інших приписів породжують у військовослужбовців відчуття необов'язковості їх виконання, сприяють учиненню злочинів. Злочинність у військових підрозділах, як правило, паразитує на тих чи інших недоліках або відступах, які безпосередньо залежать від діяльності командного складу.

Однією із суттєвих причин злочинів і надзвичайних подій є неадекватність уживаних заходів щодо їх попередження, оскільки проблемою армії є недостатня компетентність і військова придатність окремих представників сержантського та офіцерського складу. Часто організаційні заходи не вживаються через невміння командного складу проводити цільовий кримінологічний аналіз обстановки, виявляти причини та умови й усувати їх, здійснювати прогнозування злочинності та індивідуальної злочинної поведінки, виявляти латентні злочини й правопорушення, виробляти комплексні заходи щодо їх запобігання.

Близько 40 % опитаних офіцерів Збройних сил відповіли, що їх недостатньо готували до діяльності з запобігання правопорушенням військовослужбовців. 24 % заявили, що не були підготовлені до цієї роботи. Усе це свідчить про необхідність вироблення конкретної концепції та стратегії впливу на злочинність з чітким визначенням оптимальних цілей цієї діяльності й адекватних показників успіху. Розроблення нового, ширшого підходу до концепції протидії злочинності дає змогу об'єднати всі заходи, які можуть спричинити позитивні зміни у характеристиці злочинності – від зниження темпів її зростання до поліпшення структури та зменшення коефіцієнта злочинності.

Характерною рисою нинішньої криміногенної обстановки воєнного періоду є те, що в ній почали проявлятися елементи організованої злочинності. Так, джерелами озброєння багатьох злочинних формувань стали військові склади, причому до цього були причетні військовослужбовці, у тому числі й високопоставлені офіцери. Із залученням широкого кола осіб, розподілом ролей на основі добре продуманих планів і ретельної організації злочинних дій були вчинені особливо великі розкрадання військового майна та зброї. Воєнні правопорушення відзначаються високим рівнем латентності. Окрім загальних причин, цьому сприяють певний ступінь закритості військових формувань і об'єктів, а також те, що командний склад несе відповідальність за протиправну поведінку підлеглих.

Серед психологічних якостей, властивих конкретній групі військових злочинців, можна відзначити таке: недостатній інтелектуальний розвиток; слабке передбачення наслідків своєї поведінки; емоційна нестійкість, неврівноваженість, недостатня здатність до свідомого керування своєю поведінкою в екстремальних ситуаціях і під час бойових дій; агресивність, грубість, легковажність, упертість, егоїзм, марнославство, мстивість та інше.

Серед зазначених осіб трапляються також психофізіологічні аномалії, головним чином різні прикордонні стани, психопатії та олігофренія. Певний ступінь їх розвитку не перешкоджає виконанню службових обов'язків в армії у звичайних умовах. Однак, опинившись в екстремальній військовій обстановці, зазначені особи можуть поводитися неадекватно, залишаючись осудними. Олігофрени та психопати мають інтелектуальну, емоційну та вольову неповноцінність, що корелює з певними типами злочинної поведінки. Олігофрени часто вчиняють самовільне залишення частини та інші ухилення від військової служби, а психопати схильні до непокори, опору начальникові, насильницьких дій, хуліганства тощо.

Щодо насильницьких злочинів, що вчинюються у воєнний час, слід зазначити, що в більшості випадків вони детермінуються не просто фізіологічними потребами, а сукупністю мотивів, які перебувають між собою в ієрархічній взаємодії. Так, до них належать:

1) деморалізуючий вплив мікросередовища, вплив у сфері морального виховання молоді, негативні приклади в сім'ї, підбурювання з боку однолітків і дорослих до аморальної поведінки;

2) недоліки у запобіжній діяльності спеціалізованих та неспеціалізованих суб'єктів профілактики з питань морального виховання підлітків і молоді, негативний вплив пропаганди еротики та порнографії;

3) недоліки у правоохоронній діяльності спеціалізованих суб'єктів профілактики (несвоєчасне взяття на облік і відсутність належного запобіжного впливу щодо осіб, які страждають на різного роду психічні розлади на ґрунті сексуальної патології), та інші причини.

Окреслені причини й умови можна схарактеризувати як зовнішні, оскільки вони стосуються детермінуючого силового впливу ззовні. Внутрішні ж детермінанти формуються на основі спрощених ціннісно-орієнтаційних потреб особистості, переважання фізіологічних потреб, тоді як інші цінності взагалі відсутні або є вкрай спрощеними. Йдеться про примітивні стосунки між чоловіками та жінками і статеву розбещеність.

Особливістю психофізіологічного та психологічного середовища є підвищена заангажованість понад межі норми, специфічні соціально-психологічні властивості особистості, жорстокість, конформізм та інше. Потрапляння в умови ведення бойових дій може зумовити вчинення насильницьких злочинів.

Стосовно віктимологічних факторів – як сукупності обставин, які у взаємодії з особою потерпілого детермінують учинення воєнного злочину в конкретній ситуації, є такі найбільш ефективні методи їх нейтралізації: віктимологічна просвіта військовослужбовців, надання консультативної допомоги з питань захисту від посягань; залучення фахівців до виховного процесу, душпастирська робота в колективі військовослужбовців; публічний розгляд проваджень щодо усунення причин та умов злочинів у військових колективах; створення спеціального обліку віктимологічної категорії населення в аспекті недопущення щодо них військового терору; надання соціальної допомоги потерпілим від загрози воєнних дій. Віктимологічне запобігання воєнним правопорушенням повинно стати одним із основних напрямів протидії воєнним злочинам.

Отже, протидія воєнній злочинності, підтримання правопорядку та військової дисципліни мають розглядатися і вирішуватися комплексно. Комплексний підхід передбачає вирішення проблем зміцнення правопорядку на державному, регіональному та місцевому рівнях, а також у практичній діяльності посадових осіб, бригад, частин і підрозділів, відповідальних за стан військової дисципліни.

Список використаних джерел

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : міжнар. док. від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

2. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях : міжнар. док. від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text

3. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі : міжнар. док. від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text

4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : міжнар. док. від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : міжнар. док. від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

6. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Міжнар. конференція у м.Гаазі; Конвенція від 18 жовт. 1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

7. Демидова Л. М. Воєнні злочини: проблеми визначення та кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2024. Т. 3 № 84.

8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

9. Шевчишена К. П. Сутність та зміст воєнних злочинів. *Право та державне управління.* 2022. № 4. С. 283–290. DOI https://doi.org/10.32782/pdu.2022.4.40.

10. Ємельяненко В. В., Оробець К. М. Воєнні злочини: поняття, особливості та співвідношення з військовими кримінальними правопорушеннями за кримінальним кодексом України. *Наукові інновації та передові технології.* 2022. № 11(13). С. 123–136.

11. Поддубна М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 98–101.

12. Рогатинська Н. З. Особливості розмежування між поняттями «військовий» та «воєнний» злочин. *Вплив війни на злочинність в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 29–30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С. 261–264.

13. Репецький В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права.* 2009. Вип. 1. С. 120–125.

14. Драгоненко А. О. Поняття та ознаки воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. *Наукові записки.* 2022. Вип. 12. С. 151–157.

Демиденко Володимир Олексійович, *професор кафедри конституційного права НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

МУНІЦИПАЛЬНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Збройна агресія росії проти України, перманентні військові конфлікти по всьому світу, їх інтенсивність і розгортання на нові території й учасників демонструють руйнування системи забезпечення міжнародної безпеки та повну недієздатність за цих умов міжнародних інституцій. Руйнація зовнішніх безпекових контурів обумовлює радикальний перегляд національних стратегій, зміщуючи вектор від централізованого мілітарного захисту до розбудови внутрішньої багаторівневої стійкості безпосередньо на місцях.

Адже, довгий час панівним залишався державницький підхід, де ключовим суб'єктом захисту виступали органи державної влади, а основним інструментом – сили безпеки і оборони. Саме така квінтесенція і покладена в основу Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [1]. Зокрема, ч. 1 ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII визначає, що сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: а) сил безпеки; б) сил оборони; в) оборонно-промислового комплексу; г) громадян та громадських об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. В свою чергу ч. 2 ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII закріплює, що органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони. А це відповідно: Міністерство оборони України, ЗСУ, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Водночас формально-юридичний аналіз положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (зокрема, ст. 36, 36-1, 38) [2] дає підстави для висновку, щодо певної невідповідності між реальною роллю територіальних громад та органів місцевого самоврядування як суб'єктів забезпечення стійкості та виживання в умовах збройної агресії та їх нормативно визначеним статусом. Законодавча конструкція Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» переважно орієнтована на покладення на органи місцевого самоврядування функцій тилового адміністрування – сприяння мобілізаційним заходам, матеріально-технічному забезпеченню, взаємодії з правоохоронними органами та органами державної влади України. Водночас в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» не сформовано цілісну модель безпекової суб'єктності територіальних громад та органів місцевого самоврядування, залишаючи їх переважно виконавцями централізовано визначених рішень. Така законодавча стратегія фактично обумовлює ігнорування муніципального рівня як самостійного елементу архітектури національної безпеки.

Проте український багаторічний досвід протистояння екзистенційному ворогу та практика багатьох сучасних гібридних і конвенційних конфліктів високої інтенсивності доводять, що збройній сили можуть успішно утримувати лінію фронту та наступати, звільняти захоплені території за умови стійкості тилу, налагодженої логістики. Це до певної міри залежить від органів місцевого самоврядування та в кінцевому підсумку вирішує долю протистояння.

Позаяк в умовах збройної агресії, особливо гібридного наповнення, об'єктом нападу стає не лише армія, а перш за все життєдіяльність цивільного населення та спроможність критичних систем його життєзабезпечення.

Звідси, на наше глибоке переконання, виникає потреба впровадження концепту «муніципальної резильєнтності» не як елементу місцевого, локального розвитку, а як критичного елементу забезпечення національної безпеки і оборони. Оскільки будь-яка правова, організаційно-фінансова, матеріально-технічна або інша ресурсна неспроможність окремої територіальної громади та її органів місцевого самоврядування локалізувати кризу (наприклад, усунути наслідки збройного удару по об'єктах водозабезпечення та водовідведення, кібератаки на муніципальні реєстри, знищення муніципального енерговузла чи руйнування логістичних ланцюжків тощо) моментально запускає каскадну реакцію за «принципом доміно». Локальний хаос відволікає увагу центральної влади та вагомо обтяжує виконання їх базових функцій з оборони та національної безпеки, змушуючи їх витрачати стратегічні ресурси. Неспроможність органів місцевого самоврядування забезпечити основні потреби мешканців (вода, тепло, зв'язок) провокує хаотичні міграційні хвилі, які перевантажують суміжні регіони та дестабілізують тил. Дефіцит стійкості на місцях створює «сірі зони вакууму», які ворог активно може використовувати для проведення спеціальних психологічних та диверсійних операцій.

Як наслідок, дефіцит або відсутність муніципальної резильєнтності є загрозою національній безпеці, фактором її вразливості. Держава в сучасній війні є монолітною та готовою до ефективного протистояння ворогу настільки, настільки здатна встояти її найменша територіальна громада. Муніципальна резильєнтність перетворюється на фундамент, без якого загальнонаціональний безпековий каркас втрачає функціональність.

У цьому зв'язку доречно звернути увагу на сім базових вимог НАТО до цивільної стійкості (NATO's 7 Baseline Requirements for Civil Preparedness) [3]. Пропонуємо їх розглянути в контексті визначення ролі органів місцевого самоврядування в їх досягненні.

Зокрема, варто наголосити, що підсумкове комюніке Варшавського саміту НАТО (2016 р.) та подальші стратегічні документи НАТО у сфері цивільної готовності й резильєнтності закріпили сім базових вимог як мінімальний стандарт цивільної підготовки держав-членів та партнерів Альянсу:

1) безперебійність управління та надійність реалізації критичних урядових функцій. Ця вимога передбачає здатність органів місцевого самоврядування функціонувати навіть за умови повної ізоляції від центру;

2) стійкість енергосистем. На органи місцевого самоврядування покладається обов'язок вибудувати автономну систему забезпечення енергопостачання територіальної громади як запоруки її виживання;

3) здатність ефективно управляти неконтрольованими переміщеннями населення. Евакуація населення, усунення локальних міграційних криз та заторів є завданням органів місцевого самоврядування;

4) стійкість продовольчого забезпечення та систем водопостачання. Ця вимога передбачає перехід органів місцевого самоврядування від режиму поточного господарювання до стратегічного менеджменту автономних безпекових резервів. Вона вимагає створення мережі децентралізованих джерел життєзабезпечення, спроможних гарантувати критичний мінімум ресурсів для населення в умовах тривалої енергетичної чи логістичної ізоляції територіальної громади;

5) здатність працювати з масовими жертвами. Йдеться про створення органами місцевого самоврядування адаптивної системи охорони здоров'я, що інтегрує медичні заклади, волонтерські ініціативи та резервні потужності для надання невідкладної допомоги у випадках, коли інтенсивність загроз перевищує стандартні можливості муніципальної мережі;

6) стійкість систем телекомунікацій і кіберзахисту. Цей стандарт передбачає побудову захищених муніципальних цифрових контурів, здатних гарантувати цілісність муніципальних реєстрів, роботу систем оповіщення та безпечний обмін даними в умовах кібератак або деструктивного впливу на загальнодержавні мережі зв'язку;

7) надійність транспортних систем. Цей аспект передбачає спроможність органів місцевого самоврядування забезпечити функціонування внутрішньої логістики та підтримання сполучення з іншими територіями, включаючи захист транспортних вузлів та пріоритетне використання інфраструктури для потреб цивільного захисту та оборони.

Впровадження цих семи базових вимог НАТО до цивільної стійкості в українську правову систему є не просто питанням технічної гармонізації, а інструментом фундаментальної зміни безпекової парадигми.

Наразі українські органи місцевого самоврядування функціонують у межах застарілої моделі «тилового забезпечення», яка в умовах збройної агресії рф виявилася інституційно малоспроможною. Адаптація згаданих міжнародно-правових стандартів вимагає відмови від імітаційних практик взаємодії на користь закріплення за територіальними громадами та органами місцевого самоврядування реальної безпекової суб'єктності.

Такого висновку також можна дійти на основі аналізу Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС від 14 грудня 2022 року за № 2022/2557 про стійкість критичних суб'єктів та про скасування Директиви Ради 2008/114/ЄС [4]. Цей документ встановлює жорсткі зобов'язання для держав щодо ідентифікації та захисту суб'єктів (операторів критичної інфраструктури), чия діяльність є життєво необхідною для суспільства, покладаючи на місцевий рівень відповідальність за забезпечення безперервності їх функціонування. На відміну від українського законодавства, яке досі спрямовано на декларативну взаємодію, Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС від 14 грудня 2022 року за № 2022/2557 про стійкість критичних суб'єктів вимагає від держав правового закріплення обов'язкових механізмів оцінки ризиків та звітності на рівні територіальних одиниць. Відтак, ігнорування Україною такої нормативної моделі означає не лише розрив із правовим простором ЄС, а й консервацію вразливості нашої держави перед обличчям системних загроз, які мають локальну природу, але національні наслідки.

З огляду на наведене вище, муніципальна резильєнтність є критичним фундаментом національної безпеки. Це пов'язано з тим, що в умовах збройної агресії держава стає настільки міцною, наскільки спроможною до автономного функціонування є її найменша територіальна громада. Наявна модель, що обмежує органи місцевого самоврядування функціями тилового адміністрування, є інституційно малоспроможною. Як наслідок, адаптація міжнародно-правових стандартів в цій сфері в національне правове поле є імперативом виживання.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text
3. Resilience, civil preparedness and Article 3 / NATO. Updated: 13 November 2024. URL: https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/resilience-civil-preparedness-and-article-3c
4. Директива (ЄС) 2022/2557 Європейського Парламенту та Ради від 14 груд. 2022 р. про стійкість критичних суб'єктів та про скасування Директиви Ради 2008/114/ЄС. *Official Journal of the European Union*. 2022. С. 164–198. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2557/oj?utm_source=chatgpt.com

Деміхова Світлана Василівна, *викладач кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ: ДОСВІД І ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Роль стратегічних комунікацій у системі національної безпеки є фундаментальною і системоутворюючою. Сьогодні це не звичайне інформування, а інструмент синхронізації слів і дій. СтратКом виконує роль головного інструменту захисту й просування національних інтересів.

Конкретні елементи бойового досвіду уже впроваджено в програми підготовки майбутніх офіцерів у розрізі комунікації. У Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного навчальну дисципліну «Культура професійної комунікації та ораторська майстерність офіцера» розроблено на основі освітньо-професійних програм навчальних планів підготовки здобувачів освіти освітнього ступеня «бакалавр» та відповідних нормативних документів. Відходячи від теоретичних лекцій, вдосконалюємо систему підготовки, впроваджуємо тренінгові методики – кейси на основі подій повномасштабного вторгнення, які розвивають критичне мислення, медіаграмотність майбутніх офіцерів. Акцентуємо на ролі міждисциплінарних зв'язків (психологія, соціологія, політологія) у формуванні комунікативної компетентності. Продовжуємо інтегрувати програму підготовки зі стандартами НАТО, наприклад, документом NATO StratCom Policy [1].

З метою уникнення мовного бар'єру при вивченні міжнародного досвіду у навчальному закладі запроваджено науковий експеримент – інтенсивний курс англійської мови для курсантів першого курсу.

Командирів майбутнього розглядаємо не лише як бойову одиницю, а й як суб'єкта інформаційного впливу, тому доцільно проаналізувати сучасний досвід навчання курсантів та визначити критичні прогалини, оскільки сьогодні ведеться боротьба за сенси і сприйняття. Як зазначає Г. Почепцов, у сучасному протистоянні «перемагає не той, чия армія сильніша, а той, чия історія (наратив) виглядає переконливішою» [4]. Критичним аспектом професійної спроможності курсантів ВВНЗ є формування комунікативної компетентності.

З метою формування єдиного офіційного наративу, який забезпечує підтримку України за кордоном і зміцнює стійкість суспільства у середині країни, СтратКом виконує роль координатора роботи всіх державних органів, бо є елементом воєнної безпеки України, забезпечує високий морально-психологічний стан населення, довіру до армії, державних установ [5].

Для офіцера у майбутньому важливо бути суб'єктом інформаційного захисту, а не лише володіти тактичними навичками. Важливість цього процесу підкреслює дослідник В. Король, розглядаючи комунікативну підготовку як «створення психологічної готовності до прийняття рішень, де слово офіцера стає безпосереднім інструментом управління» [3]. Залишаються і виклики: протидія дезінформації та ІПСО, безпека у цифровому просторі, бо державним пріоритетом є підвищення стійкості суспільства до маніпуляцій та дезінформації.

Майбутні командири повинні дотримуватися принципу «One Voice» (єдиного голосу), закріпленого у профільній Доктрині зі стратегічних комунікацій [2], чого вимагає інтеграція ЗСУ до євроатлантичних структур, оскільки це передбачено узгодженістю повідомлень та дій. Нагальною вимогою часу для зміцнення державності є вивчення досвіду та викликів формування навичок СтратКому в освітньому процесі ВВНЗ.

Важливим інструментом управління, що безпосередньо впливає на рівень довіри до армії і боєздатність підрозділу є комунікаційні навички офіцера, оскільки це не лише вміння віддавати накази, а й вміння керувати підрозділом. Командир впливає на морально-психологічний стан особового складу, тому ефективна комунікація формує внутрішню стійкість підрозділу. Проведення бесід після виконання завдань допомагає швидше оговтатися від бойового шоку. Вміння слухати й почути підлеглих, зворотній зв'язок створюють відчуття захищеності. Якщо офіцер вміє пояснити задум операції, то перетворює виконання завдання на усвідомлений обов'язок. Завдяки таким складовим комунікації офіцера формується внутрішня стійкість підрозділу. Упевнене спілкування військовослужбовця із цивільними у зоні бойових дій завойовує довіру населення і перетворює його на надійний тил.

Докорінних змін зазнає оцінювання ефективності навчання. Впроваджено багаторівневі комбіновані методи оцінки за стандартами НАТО, що базуються на спроможності офіцера ухвалювати рішення та діяти в умовах когнітивної й гібридної війни.

Отже, «м'яка сила», яка безпосередньо впливає на успіх операції – це стратегічні комунікації. Тому системне оновлення стандартів підготовки майбутніх офіцерів для забезпечення стійкості держави в умовах тривалої інформаційної війни є необхідним.

Список використаних джерел

1. NATO Strategic Communications Policy : SG(2009)0794 / Private Office of the Secretary General. Brussels : NATO, 2009. 7 p. URL: https://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf

2. Доктрина зі стратегічних комунікацій у Збройних Силах України : ВКП 10-00(49).01 / затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України. Київ : ГШ ЗСУ, 2020. 25 с.

3. Король В. Г. Формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2015. Вип. 48. С. 112–118.

4. Почепцов Г. Г. Стратегічні комунікації: стратегічні комунікації в політиці, бізнесі та державному управлінні. Київ : Альтера, 2008. 216 с.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. *База даних «Законодавство України».* URL: rada.gov.ua.

Дерев'янченко Юрій Петрович, *начальник управління карного розшуку ГУНП в Кіровоградській області*

ПОНЯТТЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ І ТАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШУКУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

Тактичні прийоми та способи організації заходів з розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин еволюціонують паралельно із законодавством України й відомчими нормативно-правовими актами, які є вихідними положеннями під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Військовий стан обумовив актуальність оперативного реагування держави на зміні у суспільному бутті шляхом прийняття комплексних, невідкладних і безпрецедентних заходів воєнного, економічного, інформаційно-політичного і правового характеру з метою забезпечення в умовах воєнного стану прав людини.

У зв'язку з цим, неабиякої актуальності набуває визначення дефініції організаційних і тактичних засобів забезпечення розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Основоположною базою для дослідження розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин є праці таких вітчизняних науковців, як: С. В. Албула, О. М. Бандурки, І. В. Басистої, В. І. Василинчука, А. Ф. Волобуєва, О. О. Волобуєвої, Е. О. Дідоренка, В. В. Лисенка, І. П. Козаченка, Я. Ю. Кондратьєва, Т. О. Лоскутова, Д. Й. Никифорчука, С. І. Ніколаюка, О. В. Одерія, Ю. Ю. Орлова, С. П. Пекарського, М. А. Погорецького, О. С. Тарасенка, С. С. Чернявського, В. В. Шендрика та ін.

Водночас, попри наявні праці вчених, в теорії оперативно-розшукової діяльності відсутні комплексні дослідження, пов'язані з проблематикою розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, а тому дослідження цього аспекту видаються необхідними для можливого удосконалення відповідних суспільних відносин відповідно до положень міжнародного гуманітарного права, у тому числі визначення дефініції організаційних і тактичних засобів забезпечення розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Пошукова діяльність щодо вказаної категорії осіб є багатокомпонентною. Для окремого аналізу компонентів виділено організаційні та тактичні заходи, які віддзеркалюють аспекти оперативного пошуку.

Відповідно до пп. 2 п. 4 XI розділу наказом МВС України від 7 липня 2017 року № 575 у разі подання заяви, а саме повідомлення про безвісне зникнення особи, за обставин, що свідчать про можливість учинення стосовно неї злочину, протягом 24 год обов'язково вносять до ЄРДР відомості про вчинення кримінального правопорушення з попередньою кваліфікацією умисного вбивства, уживають усіх передбачених КПК України заходів для всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження [1].

Організаційні заходи – це такі дії співробітників оперативного підрозділу, що спрямовуються на створення сприятливих умов для проведення пошукових дій. Такими діями, зокрема є прийняття і реєстрація заяв про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, що може бути подана родичем такої особи, представником військового формування, органом державної влади, органом місцевого самоврядування, громадським об'єднанням або будь-якою іншою особою, якій стало відомо про зникнення. Під час прийняття заяви потрібно забезпечити отримання інформації, що може сприяти розшуку особи (фотографії, відомостей про ознаки зовнішності, особливі прикмети). У зв'язку з цим запропоновано проведення відповідного опитування заявника зі складанням протоколу прийняття заяви та отримання пояснень. При відсутності можливості отримання фотографії зниклої особи під час

прийняття заяви та опитування рекомендується складання суб'єктивного портрету особи, зниклої безвісти за особливих обставин, із залученням відповідного фахівця. До організаційних заходів віднесено й вирішення питань створення пошукових груп та налагодження взаємодії їх учасників. До складу пошукових груп окрім співробітників оперативних підрозділів можуть входити слідчі, спеціалісти служби криміналістичного забезпечення, судові медики, працівники органів прокуратури, представники місцевих органів самоврядування та ін.

Тактичні заходи – це пошукові дії співробітників оперативного підрозділу та інших учасників пошукових груп, що безпосередньо спрямовуються на вирішення завдань встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб та їх ідентифікацію. Засоби оперативного пошуку ґрунтуються на використанні методів ОРД для отримання відповідної інформації від фізичних та юридичних осіб, що знаходяться як на деокупованій території, так і на території, яка тимчасово контролюється російськими збройними силами та окупаційною адміністрацією. Усі тактичні заходи розшуку осіб, зниклих без вісти за особливих обставин відображено у відомчому наказі МВС від 5 січня 2005 року № 3 ДСК, який містить інформацію з обмеженим доступом і використовується виключно співробітниками які мають доступ до такої інформації [2].

При отриманні інформації про загибель осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, розшуку підлягає місце їх захоронення з наступним його обстеженням. Як свідчить досвід обстеження (огляду) місць масового захоронення на деокупованих територіях (Київщини, Харківщини, Херсонщини) там виявлялися тіла вбитих військових (зокрема з ознаками катування та пострілу з близької відстані), а також представників цивільного населення. В подальшому завданням було проведення ідентифікації трупів, для чого вони пред'являвся для впізнання місцевим жителям (якщо їх стан дозволяв це зробити). Також проводилося медичне дослідження трупів з метою визначення наявності і характеру тілесних ушкоджень, встановлення безпосередньої причини смерті. Для здійснення ідентифікації трупів невідомих осіб відбиралися біологічні зразки для встановлення профілю ДНК та його зіставлення з профілями ДНК, отриманими в результаті дослідження зразків від заявників. Звертається увага, що встановлення місць захоронення та ідентифікація трупів після звільнення від окупантів тимчасово захоплених територій може бути утруднена або взагалі стати неможливою. За оперативною інформацією окупанти активно проводять заходи щодо знищення місць захоронення вбитих представників цивільного населення з метою приховання вчинених воєнних злочинів (будівництво доріг, житлових будинків та інших споруд). Паралельно з цим здійснюється й демографічне заміщення населення.

Тому можливо зробити висновок, що пошукова діяльність щодо вказаної категорії осіб є досить складною і для її аналізу виділені компоненти – організаційні і тактичні заходи, які віддзеркалюють відповідні аспекти оперативного пошуку. Організаційні заходи – це такі дії співробітників оперативного підрозділу, що спрямовуються на створення сприятливих умов для проведення пошукових дій (прийняття і реєстрація заяв; отримання інформації про зниклу особу; створення пошукових груп та налагодження взаємодії їх учасників). Тактичні заходи – це пошукові дії співробітників оперативного підрозділу та інших учасників пошукових груп, що безпосередньо спрямовуються на вирішення завдань встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб та їх ідентифікацію (отримання інформації з використання методів ОРД як на деокупованій території, так й на тимчасово окупованій території; огляд місць масового захоронення; ідентифікація трупів; медичне дослідження трупів; відбирання біологічних зразків для встановлення профілю ДНК тощо).

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/page.

2. Наказ МВС від 05.01.2005 № 3. ДСК.

Дзюбинський Вадим Володимирович, *начальник Департаменту карного розшуку Національної поліції України*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України, що розпочалася в лютому 2022 року, суттєво переформатувала безпекове середовище держави й актуалізувала перед правовою наукою принципово нові виклики. Однією з найбільш дискусійних залишається проблема адаптації оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) до умов правового режиму воєнного стану. Аналіз наукових джерел засвідчує, що повномасштабна збройна агресія, запровадження воєнного стану, поширення гібридних загроз, активізація диверсійно-розвідувальної діяльності та трансформація криміногенного середовища суттєво вплинули на зміст, форми й методи здійснення оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів.

Водночас відставання нормативно-правового регулювання від динаміки реальних безпекових процесів зумовлює нагальну необхідність ґрунтовного наукового переосмислення основних засад ОРД. Ідеться про те, що чинне законодавство у сфері оперативно-розшукової діяльності формувалося переважно в умовах мирного часу й орієнтувалося на протидію загальнокримінальній злочинності, натомість реалії збройного конфлікту висувають якісно інші вимоги до організаційно-правового забезпечення діяльності оперативних підрозділів [1; 2].

Концептуальне осмислення трансформаційних процесів, що відбуваються в оперативно-розшукові діяльності, неможливе без визначення її сутності. У сучасній правовій доктрині ОРД – це особливий вид державної діяльності, яку здійснюють як гласно, так і негласно оперативні підрозділи спеціально уповноважених державних органів з метою забезпечення інтересів кримінального судочинства та національної безпеки. Учені обстоюють думку, що в умовах сучасних викликів ОРД набуває нових характеристик в аспекті розмежування правоохоронних і воєнних функцій і розширення міжнародного виміру оперативного співробітництва [3, с. 148].

Ключовою проблемою є змістова невизначеність розмежування між ОРД і контррозвідувальною діяльністю в умовах збройного конфлікту. Практика функціонування правоохоронної системи засвідчує, що воєнний стан створює специфічне правове середовище, у якому традиційні механізми оперативної роботи потребують переосмислення й адаптації до екстремальних умов функціонування державних інституцій [2, с. 205].

Одним із визначальних пріоритетів ОРД в умовах воєнного стану є забезпечення захисту об’єктів критичної інфраструктури. Протидія кримінальним правопорушенням на таких об’єктах є багатоаспектним поняттям, що охоплює комплекс правових, організаційних, оперативно-розшукових, технічних та інших заходів, спрямованих на припинення злочинної діяльності й недопущення настання суспільно небезпечних наслідків.

У сучасній науковій літературі виокремлюють декілька підходів до тлумачення оперативно-розшукового забезпечення захисту об’єктів критичної інфраструктури. Зокрема, оперативно-превентивний підхід визначає таку діяльність як активний механізм протидії злочинності, спрямований на виявлення осіб, які готують або вчиняють кримінальні правопорушення, а також на недопущення реалізації їхнього злочинного наміру. Національно-безпековий підхід зосереджує увагу на комплексному поєднанні оперативно-розшукових, контррозвідувальних та антитерористичних заходів, метою яких є запобігання загрозам для критичної інфраструктури. Водночас функціональний підхід тлумачить відповідну діяльність як елемент ризик-орієнтованої системи безпеки, що охоплює аналітичне забезпечення, протидію загрозам, мінімізацію негативних наслідків і відновлення функціонування об’єктів [4, с. 337].

Ефективна реалізація ОРД в умовах воєнного стану невіддільна від налагодженої системи міжвідомчої координації. Науковці виокремлюють багаторівневу структуру цієї системи: на загальнодержавному рівні – через Раду національної безпеки і оборони України та Кабінет Міністрів України; на регіональному – через обласні та Київську міську військові адміністрації; на відомчому рівні – через координаційну роль прокуратури у сфері протидії злочинності. Водночас виявлено ключові проблеми міжвідомчої взаємодії: дублювання координаційних повноважень різних органів без чіткого розмежування компетенції; недостатній розвиток механізмів оперативного обміну інформацією та несумісність інформаційних платформ; складнощі цивільно-військової взаємодії з підрозділами Збройних Сил України в єдиному оперативному просторі; відомча замкненість окремих структур; прогалини в нормативно-правовому регулюванні координації саме в умовах воєнного стану [2, с. 203].

У контексті ОРД в умовах воєнного стану принципового значення набуває легітимність застосування цифрових інструментів та окремих оперативно-технічних заходів. Розширення повноважень правоохоронних органів не має призводити до порушення балансу між безпековими потребами держави та конституційними гарантіями прав і свобод особи. Воєнний стан не скасовує дію принципу верховенства права, а трансформує його вияви. Акцентовано на принципах пропорційності, тимчасовості та недоторканності сутності правового статусу людини [5]. Проведений аналіз дає змогу сформулювати такі висновки:

– трансформація ОРД в умовах воєнного стану є закономірним результатом переформатування безпекового середовища під впливом збройної агресії та гібридних загроз. Відповідна трансформація охоплює змістові, організаційні й нормативно-правові аспекти оперативно-розшукової діяльності;

– захист об’єктів критичної інфраструктури перетворився на самостійний пріоритетний напрям ОРД, що вимагає формування спеціалізованого нормативно-правового регулювання та методичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів;

– упровадження технологій ШІ в оперативно-розшукову практику сприяє підвищенню ефективності виявлення загроз, проте потребує належного правового регулювання з огляду на ризики порушення прав людини;

– ефективна координація правоохоронних органів різних рівнів є необхідною умовою результативного оперативно-розшукового забезпечення безпеки держави в період воєнного стану.

Усунення виявлених системних недоліків міжвідомчої взаємодії має стати пріоритетом нормотворчої та управлінської діяльності;

– адаптація оперативно-розшукової діяльності до нових безпекових викликів має здійснюватися виключно в межах конституційних гарантій прав і свобод людини. Верховенство права не може бути суспендоване навіть в умовах воєнного стану – воно трансформується, набуваючи нових конкретних виявів, але не зникає.

Список використаних джерел

1. Туз О. С., Білецький В. О. Актуальні напрями розвитку оперативно-розшукової діяльності в умовах сучасних безпекових викликів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2026. Вип. 93. С. 207–211. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.26

2. Ступник Я. В., Фурик Б. Ю., Ступник М. В. Координація діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2026. Вип. 93. С. 200–206.

3. Туз О. С., Тищук В. В. Сутність оперативно-розшукової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 87. С. 146–151.

4. Герасименко О. М., Невмержицький С. М. Припинення Службою безпеки України кримінальних правопорушень на об'єктах критичної інфраструктури як складник системи протидії: теоретичний та правовий аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 89. С. 335–347.

5. Ступник Я. В. Трансформація правоохоронної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1. С. 100–107. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.15

Довгий Вадим Григорович, *начальник 9-го управління Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України*

НАПРЯМИ УЧАСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ПІДГОТОВЦІ ДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОДЕРЖАННЯМ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д) у кримінальних провадженнях, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, характеризується підвищеним рівнем організаційної, тактичної та процесуальної складності. Це зумовлено прихованим характером корупційних домовленостей, обмеженим колом обізнаних осіб, використанням посередників, засобів конспірації, цифрових каналів комунікації, а також високим ризиком знищення або спотворення доказової інформації. За таких умов ефективність НС(Р)Д значною мірою залежить не лише від належного процесуального рішення слідчого чи прокурора, а й від якості їх попередньої підготовки, оперативної перевірки інформації, оцінки обстановки, визначення поведінки фігурантів та прогнозування можливих форм протидії. Саме тому особливого значення набуває залучення оперативних підрозділів до підготовки та проведення НС(Р)Д. Оперативні підрозділи виступають важливою організаційно-функціональною ланкою, без якої проведення НС(Р)Д у провадженнях зазначеної категорії часто втрачає необхідну результативність, своєчасність і доказову перспективу.

Є.В. Горобець слушно відзначає, що процесуальне закріплення негласних форм роботи у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року у формі НС(Р)Д дозволило вирішити ряд проблемних питань, зокрема зняло з порядку денного дискусію щодо допустимості використання результатів, які отримані за результатами негласної діяльності, як доказів під час досудового розслідування, а також забезпечило гарантії законності під час проведення кожного виду НС(Р)Д шляхом чіткого визначення процедури їх санкціонування [1, с. 178].

Разом із тим, попри надання законодавцем можливості слідчому самостійно проводити НС(Р)Д (ч. 6 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України) [2], роль оперативних підрозділів у підготовці та їх проведенні залишилася стабільно високою, а у певних випадках – єдино можливою з практичної точки зору. Це пояснюється тим, що ефективне проведення НС(Р)Д потребує не лише процесуального рішення, а й наявності спеціальних знань, оперативного досвіду, технічних можливостей, навичок конспірації, оцінки оперативної обстановки та прогнозування поведінки осіб, щодо яких такі заходи проводяться. Саме оперативні підрозділи здатні забезпечити належну підготовку умов проведення НС(Р)Д, мінімізувати ризики їх викриття та створити передумови для отримання інформації, придатної для подальшого використання у доказуванні.

Участь оперативних підрозділів у підготовці НС(Р)Д має комплексний характер і не обмежується суто буквальним виконанням письмового доручення слідчого чи прокурора. Їх функціональне призначення полягає у створенні інформаційних, організаційних, тактичних, технічних і безпекових передумов для ефективного проведення НС(Р)Д, належної фіксації кримінально-релевантної інформації та забезпечення подальшої доказової перспективи кримінального провадження. У

кримінальних провадженнях, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, така участь набуває особливого значення, оскільки корупційна діяльність характеризується високим рівнем латентності та протидії з боку злочинців, які, у тому числі, можуть бути обізнаними із методами роботи правоохоронних органів. Враховуючи зазначене вважаємо, що під час дослідження особливостей оперативного забезпечення підготовки та проведення НС(Р)Д необхідно детально зупинитися на основних напрямах участі оперативних підрозділів.

Тож одним із ключових напрямів участі оперативних підрозділів є інформаційне забезпечення прийняття рішення про проведення НС(Р)Д, що полягає у збиранні, перевірці та систематизації первинної інформації, необхідної для прийняття процесуального рішення про проведення конкретної НС(Р)Д. На цьому етапі оперативні підрозділи здійснюють оперативний пошук відомостей про можливу злочинну діяльність, документують факти, що можуть свідчити про підготовку, вчинення або приховування кримінального правопорушення, встановлюють осіб, причетних до його вчинення, а також виявляють характер зв'язків між службовою особою, заявником, посередниками та іншими учасниками корупційної домовленості.

У цьому аспекті результати оперативно-розшукової діяльності часто становлять фактичну основу для ініціювання проведення НС(Р)Д, оскільки саме вони дають змогу слідчому чи прокурору обґрунтувати необхідність звернення до слідчого судді, визначити мету негласного заходу, коло осіб, щодо яких він має проводитися, а також очікувані джерела доказової інформації.

Важливим напрямом участі оперативних підрозділів у підготовці НС(Р)Д є ситуаційне оцінювання умов їх проведення. Його сутність полягає у попередньому аналізі фактичної обстановки, в якій передбачається реалізація негласного заходу, з'ясуванні її стабільності, динамічності та потенційної придатності для прихованої фіксації кримінально-релевантної події. На цьому етапі оперативні підрозділи не стільки визначають порядок проведення НС(Р)Д, скільки встановлюють ті фактичні умови, які мають бути враховані слідчим і прокурором під час прийняття процесуальних і тактичних рішень.

У кримінальних провадженнях, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, ситуаційне оцінювання має особливе значення, оскільки передача неправомірної вигоди зазвичай відбувається в умовах підвищеної конспірації, завуальованого спілкування та можливої зміни поведінки учасників. Оперативні підрозділи мають встановити ймовірне місце і час зустрічі, характер обстановки, можливість прихованого спостереження та технічної фіксації, коло осіб, які можуть бути присутніми або залученими до передачі неправомірної вигоди, а також імовірність використання посередників, транспортних засобів, засобів зв'язку, цифрових платформ, месенджерів чи інших каналів прихованої комунікації.

Ситуаційне оцінювання також охоплює аналіз поведінки службової особи до моменту проведення НС(Р)Д: способу висловлення вимоги або прийняття пропозиції неправомірної вигоди, характеру контактів із заявником, наявності перевірочних дій щодо нього, уникнення прямого обговорення предмета домовленості, використання умовних фраз або натяків. Такі відомості дозволяють визначити рівень ризику викриття негласного заходу, можливість зміни фігурантом місця, часу чи способу передачі неправомірної вигоди, а також потребу в додатковому оперативному супроводженні або технічному посиленні.

Ситуаційне оцінювання загалом спрямоване на виявлення фактичних умов, ризиків і змінних чинників, які можуть вплинути на результативність НС(Р)Д, безпосередньо не підміняючи собою планування їх проведення.

На відміну від ситуаційного оцінювання, участь оперативних підрозділів у плануванні НС(Р)Д полягає у використанні отриманої інформації для формування узгодженої організаційно-тактичної моделі проведення негласних заходів. Ідеться не лише про загальне прогнозування поведінки фігуранта, а про визначення конкретної послідовності дій, розподіл функцій між учасниками, вибір оптимальних видів НС(Р)Д, способів їх поєднання та порядку реагування на можливі зміни оперативної обстановки.

Попри відсутність у оперативних підрозділів законодавчо врегульованого права ініціювати проведення НС(Р)Д, у межах планування досудового розслідування саме оперативні підрозділи надають слідчому та прокурору пропозиції щодо доцільності проведення конкретних НС(Р)Д, часу їх початку, тривалості, місця реалізації, необхідних сил і засобів, технічного забезпечення, залучення спеціалістів, конфідентів або інших осіб, які можуть сприяти документуванню кримінального правопорушення. Особливого значення набуває визначення того, які саме негласні заходи мають проводитися одночасно, а які – послідовно, щоб забезпечити безперервність фіксації домовленості, підготовчих дій, безпосередньої передачі неправомірної вигоди та подальшої поведінки фігуранта чи фігурантів.

Разом із тим, участь оперативних підрозділів у плануванні НС(Р)Д не повинна виходити за межі їх законодавчо визначених повноважень, фактично підміняючи повноваження прокурора та слідчого. Їх роль полягає у наданні оперативно значущої інформації, тактичних пропозицій, оцінці реальних можливостей виконання запланованих заходів, забезпеченні конспірації, технічної готовності та

безпеки учасників. Остаточне ж рішення щодо проведення НС(Р)Д, їх процесуального оформлення, меж і завдань залишається за уповноваженими суб'єктами кримінального провадження.

Оперативні підрозділи забезпечують створення організаційних і технічних умов для проведення НС(Р)Д [3, с.47]. Цей напрям охоплює підбір та інструктаж осіб, які можуть бути залучені до конфіденційного співробітництва, забезпечення конспірації негласних заходів, підготовку спеціальних технічних засобів, організацію взаємодії між різними оперативними, слідчими та технічними підрозділами, а також вжиття заходів безпеки щодо заявника, конфідентів, оперативних працівників та інших учасників кримінального провадження.

У кримінальних провадженнях щодо одержання неправомірної вигоди технічна підготовка має особливе значення, оскільки доказове значення нерідко мають саме зафіксовані переговори, зустрічі, домовленості, передача предмета неправомірної вигоди, поведінка службової особи до, під час і після такої передачі. Тому оперативні підрозділи повинні забезпечити належну якість аудіо- та відеофіксації, безперервність документування, збереження отриманих матеріалів, а також недопущення ситуацій, які можуть поставити під сумнів допустимість або достовірність доказів.

Також важливим напрямом є участь оперативних підрозділів у тактичному забезпечення проведення НС(Р)Д. Зокрема оперативні підрозділи визначають оптимальну модель поведінки заявника або іншої залученої особи, порядок комунікації з фігурантом, способи реагування на зміну обстановки як самими правоохоронцями, так і залученими до участі у проведенні НС(Р)Д конфідентами, можливі варіанти розвитку події та алгоритм дій у разі виникнення непередбачуваних ситуацій.

Тактичне забезпечення передбачає не лише підготовку до фіксації конкретного епізоду, а й прогнозування поведінки фігуранта після проведення НС(Р)Д, зокрема можливих спроб знищення доказів, узгодження показань, впливу на заявника чи свідків, створення версії про провокацію або правомірний характер отриманих коштів.

Самостійним напрямом участі оперативних підрозділів є забезпечення конспірації підготовки й проведення НС(Р)Д. Йдеться про недопущення витоку інформації, збереження в таємниці факту підготовки негласного заходу, обмеження кола обізнаних осіб, приховане розміщення технічних засобів, а також створення умов, за яких фігурант не зможе виявити факт документування його дій.

Важливим напрямом участі оперативних підрозділів під час підготовки до проведення НС(Р)Д є виявлення та нейтралізація можливої протидії розслідуванню. Зокрема, оперативні підрозділи мають встановлювати й оцінювати ризики протидії розслідуванню, до яких належать перевірка заявника фігурантом, використання посередників, зміна каналу комунікації, відмова від прямого обговорення неправомірної вигоди, знищення цифрових слідів, узгодження позицій між співучасниками, створення штучних пояснень щодо правомірності отриманих коштів або імітація цивільно-правових чи службових відносин.

Виявлення та врахування таких ризиків дає змогу завчасно скоригувати тактику проведення НС(Р)Д, визначити додаткові заходи фіксації, забезпечити безпеку заявника та підвищити доказову цінність отриманих результатів. У цьому контексті оперативні підрозділи виконують не лише виконавчу, а й прогностичну функцію, оскільки їхня діяльність спрямована на передбачення та нейтралізацію можливих дій фігурантів, спрямованих на уникнення кримінальної відповідальності.

Отже, основні напрями участі оперативних підрозділів у підготовці до проведення НС(Р)Д охоплюють інформаційне, аналітичне, організаційне, тактичне, технічне та безпекове забезпечення. У кримінальних провадженнях, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, така участь є необхідною передумовою ефективного документування корупційної діяльності, подолання протидії з боку фігурантів та формування належної доказової бази.

Список використаних джерел

1. Горобець Є.В. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування кримінальних проваджень: порівняльний аналіз кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства. *Юридичний вісник.* 2023. № 6. С. 177–183. DOI: https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.21

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Тарасенко О. С., Рудавін А. Є. Етапи підготовки до проведення НСРД у процесі розслідування корисливих злочинів, вчинених військовими службовими особами під час воєнного стану. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика.* 2025. № 4. С. 44–48. DOI https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-8

Долинська Марія Степанівна, *професор кафедри господарсько-правових дисциплін ЛьвДУВС, доктор юридичних наук, професор*

СКЛАДЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ОСОБИСТИХ РОЗПОРЯДЖЕНЬ НА ВИПАДОК СВОЄЇ ЗАГИБЕЛІ (СМЕРТІ) ПРО ВИПЛАТУ ОДНОРАЗОВОЇ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ

Національна поліція України є складовою правоохоронної системи України. Соціальний захист поліцейських є головним напрямом у правоохоронній реформі та має свою специфіку, яка передбачає виконання професійних обов'язків, пов'язаних з підвищеним ризиком та безпекою [1, с. 112]. Важливу роль у соціальному захисті співробітників НПУ відіграє служби персоналу (кадрового забезпечення). Війна в Україні привела до загибелі як захисників та захисниць держави, так і цивільного населення, зокрема поліцейських.

Законом України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII у розділі IX «Соціальний захист поліцейських» [2] визначено основні засади соціального захисту поліцейських. Істотні зміни щодо виплати одноразової грошової допомоги у випадку загибелі (смерті) в тому числі поліцейських, запроваджено Законом України № 3515-IX від 9 грудня 2023 року [3]. Згідно з ч. 2 ст. 97 Закону № 3515-IX, поліцейський має право скласти в письмовій довільній формі особисте розпорядження на випадок своєї загибелі (смерті) про виплату одноразової грошової допомоги особі (особам) за її вибором, визначивши розмір частки таких осіб у відсотках (далі – особисте розпорядження) [2]. Постановами Кабінету Міністрів України затверджено: № 646 від 4 червня 2024 року – Порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського; № 836 від 18 липня 2024 року – Порядок та строки передачі поліцейським оригіналу особистого розпорядження керівнику органу (закладу, установи) поліції для зберігання в особовій справі [4].

Поліцейський повідомляє відповідному керівнику органу поліції рапортом про своє бажання щодо засвідчення справжності підпису керівником органу поліції на особистому розпорядженні та його подальшої передачі для зберігання в особовій справі. Особисте розпорядження складається в паперовій формі за допомогою автоматизованих та/або друкувальних засобів, а також допускається в рукописний спосіб. В особистому розпорядженні зазначається інформація щодо поліцейського, який його склав (прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), дата народження, звання, посада, орган поліції, де проходить службу поліцейський), інформація щодо особи/осіб, на користь якої (яких) складено особисте розпорядження (прізвище, власне ім'я та по батькові (за наявності), дата народження, реєстраційний номер облікової картки платника податків (крім фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку у паспорті), контактні дані, інші дані, відомі поліцейському на момент складення особистого розпорядження, та розмір частки таких осіб у відсотках.

Особисте розпорядження підписується поліцейським у присутності керівника органу поліції. Засвідчення справжності підпису поліцейського на особистому розпорядженні керівником органу поліції здійснюється шляхом вчинення посвідчувального напису на ньому, що підписується керівником органу поліції та скріплюється гербовою печаткою органу поліції, а службою персоналу (кадрового забезпечення) реєструється за окремим порядковим номером у журналі реєстрації посвідчувальних написів керівника органу поліції на особистих розпорядженнях поліцейських. Особисте розпорядження, справжність підпису на якому засвідчена керівником органу поліції, службою персоналу (кадрового забезпечення) у присутності поліцейського упаковується в конверт, на якому зазначена інформація щодо поліцейського, який склав особисте розпорядження. У випадку, якщо його засвідчено нотаріусом, поліцейський разом з рапортом на ім'я керівника органу поліції подає до служби персоналу в конверті, на якому зазначено інформацію про поліцейського, який його склав.

Служба персоналу (кадрового забезпечення) у присутності поліцейського упаковує особисте розпорядження в конверт, долучає до особової справи в закритому вигляді, а також видає поліцейському розписку про отримання особистого розпорядження. Оригінал особистого розпорядження долучаються до особової справи поліцейського та зберігаються в окремому конверті. Розголошення змісту особистого розпорядження до встановлення факту загибелі (смерті) поліцейського, який його склав, забороняється [4].

Поліцейський має право в будь-який час скасувати особисте розпорядження або скласти нове, кожне нове – скасовує дійсність попереднього. У разі загибелі (смерті) поліцейського виготовляється копія особистого розпорядження, яка разом із розпискою про отримання особистого розпорядження або його скасування та складення нового особистого розпорядження долучається до особової справи поліцейського, який його склав, для зберігання відповідно до порядку формування та ведення особових справ поліцейських, визначеного згідно із законодавством, а оригінал долучається до документів про призначення і виплату одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського [4].

Про загибель (смерть) поліцейського служба персоналу (кадрового забезпечення) органу поліції повідомляє особам, на користь яких складено особисте розпорядження. При цьому зроблене поліцейським особисте розпорядження на випадок своєї загибелі (смерті) про виплату одноразової

грошової допомоги особі (особам), не позбавляє його права скласти та посвідчити від свого імені заповіт. Особисте розпорядження, як і заповіт є одностороннім правочином. Заповіт – це односторонній правочин, який повинен бути укладений у письмовій формі із зазначенням місця та часу його посвідчення, підписаний особисто заповідачем і посвідчений нотаріусом або іншими службовими особами, уповноваженими на це [5, с. 11]. Однак, на відміну від заповіту, особисте розпорядження на випадок своєї загибелі (смерті) укладається поліцейським, тобто визначеним законодавством колом осіб, та лише на конкретно визначене майно – одноразову грошову допомогу з визначенням розміром часток у відсотках.

Згідно з ч. 2 ст. 1247 Цивільного кодексу України 2003 року [6], заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними у ст. 1251-1252 вказаного Кодексу.

Постановою Кабінету Міністрів України № 209 від 06.03.2022 року [7], серед іншого, розширено перелік суб'єктів, що уповноважені на посвідчення заповітів прирівняних до нотаріально посвідчених. А саме: «в умовах воєнного стану заповіти військовослужбовців Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави, можуть посвідчуватися командиром (начальником) цих формувань (органів) або іншою уповноваженою таким командиром (начальником) особою».

Принцип свободи заповіту надає заповідачу широкий обсяг правомочностей щодо розпорядження майном на випадок смерті, але одночасно обмежує його право позбавити права спадкування обов'язкових спадкоємців [8, с. 10]. Право на обов'язкову частку в спадщині існувало ще в римському праві, яке визначалося четвертиною законної частки, тобто, тієї частки, яку спадкоємець одержав би у разі спадкування за законом [9, с.72].

Наголошуємо, що умови заповіту мають бути такими, що не суперечать закону або моральним засадам суспільства, але водночас вони мають захищати права окремих спадкоємців [10, с. 19], які мають право на обов'язкову частку у спадщині незалежно від заповітного розпорядження заповідача (спадкодавця).

Законодавець в ч. 1 ст. 1241 Цивільного кодексу України [6] виокремлює три категорії осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині: малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця (у тому числі усиновлені); непрацездатні вдова (вдівець); непрацездатні батьки, які успадковують незалежно від змісту заповіту половину частки, яка належала би кожному з них у разі спадкування за законом.

Право на обов'язкову частку – це є перерозподіл спадщини державою з урахуванням інтересів найбільш незахищених верств громадян в разі не зазначення їх в заповіті або порушення їхніх прав за змістом заповіту [11, с. 75]. Вказані норми щодо обов'язкових спадкоємців відображені у проєкті Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) – ст. 1736. Наголошуємо, перелік щодо обов'язкових спадкоємців не підлягає розширеному тлумаченню, тобто є вичерпним [12, с. 318].

Такі ж правила зберігаються за окремими родичами поліцейського і при видачі одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) поліцейського, які регулюються ч. 2 ст. 98 Закону України «Про національну поліцію». У випадку наявності особистого розпорядження – право на призначення й отримання одноразової грошової допомоги мають особи, на користь яких складено особисте розпорядження, у розмірі частки, визначеної в такому розпорядженні у відсотках. Незалежно від змісту особистого розпорядження право на одноразову грошову допомогу мають малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки загиблої (померлої) особи – у розмірі 50 % частки, яка належала б кожному з них у разі призначення і виплати одноразової грошової допомоги за відсутності особистого розпорядження.

Служба персоналу (кадрового забезпечення) органу поліції відіграє значущу роль у збереженні особистого розпорядження поліцейського на випадок загибелі (смерті), а також повідомляє особам, на користь яких складено особисте розпорядження, про можливість його отримання у разі настання випадку, тобто певною мірою сприяє виконанню останньої волі поліцейського.

Список використаних джерел

1. Пташенко С. І., Славінська І. В. Адміністративно-правові відносини, що виникають у сфері соціального захисту поліцейських. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 3. С. 111–116.

2. Про національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги : Закон України від 9 груд. 2023 р. № 3515-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3515-20#Text.

4. Про затвердження Порядку та строків передачі поліцейським оригіналу особистого розпорядження керівнику органу (закладу, установи) поліції для зберігання в особовій справі : постанова Кабінету Міністрів України від 18 лип. 2024 р. № 836. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/836-2024-%D0%BF#Text.

5. Долинська М. Актуальні питання посвідчення заповітів в Україні. *Життя і право*. 2004. № 4. С. 11–16.

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

7. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 6 берез. 2022 р. № 209. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 49.

8. Заїка Ю. О, Рябоконь Є. О. Спадкове право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 352 с.

9. Dolynska M.Theoretical-legal and applied aspects of the notarial procedure concerning the certification of wills. *Development trends in legal science and practice: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine* : monograph / edited by authors. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2018. P. 62–84.

10. Долинська М. С. Спадкування в Україні. Довідник нотаріуса. Київ : Істина, 2007. № 5. 96 с.

11. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Спадкове право. Теорія та практика : навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. 496 с.

12. Долинська М. С. Захист спадкових прав дітей в умовах воєнного стану в Україні в нотаріальному порядку. *Захист прав дитини в умовах воєнного стану* : еолективна монографія. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 298–326.

Доценко Олександр Сергійович, *завідувач кафедри адміністративного права та процесу НАВС, доктор юридичних наук, професор*

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах збройної агресії рф проти України особливого значення набуває використання міжнародно-правових механізмів захисту суверенітету, територіальної цілісності, прав людини, міжнародного правопорядку та інтересів Української держави. Одним із таких механізмів є звернення до Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй, який виступає головним судовим органом ООН і забезпечує вирішення міждержавних спорів на підставі міжнародного права [1].

Міжнародний Суд ООН був заснований Статутом Організації Об'єднаних Націй у 1945 р. та розпочав свою діяльність у 1946 р. Його призначення полягає у мирному вирішенні правових спорів між державами, а також у наданні консультативних висновків з правових питань на запит уповноважених органів ООН та спеціалізованих установ. Відповідно до ст. 92 Статуту ООН, Міжнародний Суд є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй, що діє на підставі власного Статуту, який є невід'ємною частиною Статуту ООН [1]. В умовах російсько-української війни значення Міжнародного Суду ООН для України полягає у можливості юридичної фіксації міжнародно-протиправної поведінки держави-агресора, формуванні міжнародно-правової позиції України, спростуванні маніпулятивних правових аргументів рф, а також у зміцненні міжнародної підтримки України. Важливим є те, що звернення до Суду дозволяє перевести аспекти збройної агресії з політичної площини у площину юридичної відповідальності держави за порушення норм міжнародного права.

Варто відзначити, що участь України в провадженнях у Міжнародному Суді ООН потребує належної організації діяльності органів виконавчої влади та інших суб'єктів публічного управління, зокрема йдеться про діяльність Міністерства закордонних справ України, Міністерства юстиції України, правоохоронних органів, органів прокуратури, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, спеціальних служб, експертних установ, а також інших суб'єктів, які в межах компетенції забезпечують збирання, перевірку, узагальнення та передачу інформації, необхідної для формування правової позиції держави.

У цьому контексті важливого значення набуває адміністративна координація. В умовах воєнного стану інформація про наслідки збройної агресії рф формується різними інституціями й стосується руйнування цивільної інфраструктури, загибелі та поранення цивільних осіб, примусової депортації, незаконного позбавлення волі, катувань, переслідувань, обстрілів населених пунктів, порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях, знищення культурної спадщини, екологічної шкоди та інших наслідків агресії. Водночас сама наявність великого масиву інформації не гарантує її ефективного використання у міжнародному судовому процесі. Для цього потрібні правові процедури документування, верифікації, збереження, класифікації та передачі відповідних матеріалів компетентним органам. Тому одним із ключових завдань держави є створення узгодженого механізму міжвідомчої взаємодії, який би забезпечував належну якість доказової бази, її процесуальну придатність і відповідність вимогам міжнародного судового розгляду.

Також особливої уваги потребує діяльність органів публічної адміністрації на деокупованих територіях. Саме там найчастіше виявляються масові поховання, місця незаконного утримання людей, сліди катувань, зруйновані об'єкти цивільної інфраструктури, докази примусової паспортизації, колабораційної діяльності, депортації населення, незаконного вивезення майна, культурних цінностей та інших порушень міжнародного права. У таких умовах адміністративно-правове забезпечення міжнародного судового захисту передбачає не лише відновлення діяльності органів державної влади, а й належну фіксацію фактів, що можуть мати значення для розгляду справ у Міжнародному Суді ООН та інших міжнародних інституціях.

Окремим напрямом є правове забезпечення реагування на обстріли цивільного населення та об'єктів цивільної інфраструктури. У таких випадках першочерговими є рятувальні, евакуаційні, медичні та правоохоронні заходи, також має забезпечуватися належне документування події. Органи публічної влади

зобов'язані фіксувати час, місце, характер обстрілу, тип пошкоджених об'єктів, кількість загиблих і поранених, обсяг матеріальної шкоди, свідчення очевидців, фото- та відеоматеріали, висновки експертів. Така інформація в подальшому може використовуватися для формування позиції України в міжнародних судових установах.

Збройна агресія рф супроводжується не лише воєнними діями, а й системним запереченням ворогом міжнародно-правових норм, маніпулятивним використанням понять «геноцид», «самооборона», «захист населення», «історичні території» тощо. У цьому контексті звернення України до Міжнародного Суду ООН є способом юридичного спростування таких тверджень і доведення протиправності дій держави-агресора. Значення діяльності Міжнародного Суду ООН полягає саме у встановленні міжнародно-правової відповідальності держави, тлумаченні міжнародних договорів і визначенні правових наслідків порушення державою своїх міжнародних зобов'язань [2].

Одним із прикладів такого використання міжнародно-судового механізму є справа щодо тверджень про геноцид за Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Україна звернулася до Міжнародного Суду ООН у зв'язку з тим, що рф використовувала неправдиві звинувачення у «геноциді» як один з аргументів для виправдання повномасштабного вторгнення. У цій справі важливим є не лише міжнародний, а й національний вимір, адже Україна має забезпечити збір, систематизацію й подання матеріалів, які підтверджують відсутність підстав для таких звинувачень і протиправність використання їх як приводу для агресії [3].

В умовах воєнного стану адміністративно-правовий механізм забезпечення участі України у міжнародних судових процесах має включати кілька елементів, а саме нормативно-правовий, який охоплює законодавче визначення повноважень органів державної влади, правовий режим воєнного стану, порядок міжвідомчої взаємодії та обміну інформацією; організаційно-управлінський, що передбачає розподіл функцій між органами публічної влади, створення робочих груп, координаційних центрів, баз даних і каналів передачі інформації; інформаційно-аналітичний, який забезпечує обробку фактів, їх правову кваліфікацію, узагальнення та підготовку для використання в міжнародному процесі; комунікаційний, що охоплює інформування міжнародного співтовариства, взаємодію з міжнародними організаціями та підтримання довіри до позиції України.

Отже, Міжнародний Суд ООН у контексті російсько-української війни виступає не лише судовим органом мирного вирішення міждержавних спорів, а й важливим інструментом юридичного протистояння державі-агресору. Для України звернення до цього Суду носить стратегічне значення, оскільки дозволяє закріпити міжнародно-правову оцінку дій рф, сформувати доказову базу відповідальності держави-агресора, посилити позицію України на міжнародній арені та сприяти відновленню справедливості.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй : міжнар. док. від 26 черв. 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_010

2. Кононенко В. П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика : монографія. Київ ; Одеса : Фенікс, 2018. 438 с.

3. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation). *International Court of Justice*. URL: https://www.icj-cij.org/case/182

Дрозд Валентина Георгіївна, *начальник консультативно-контрольного відділу Департаменту забезпечення діяльності Голови Національної поліції України, доктор юридичних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РОЗВІДКИ НА ОСНОВІ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ

Сучасна трансформація збройних конфліктів, стрімкий розвиток інформаційних технологій та масштабна цифровізація суспільних відносин спричинили появу нових викликів для правоохоронних органів. Значна частина кримінально протиправної діяльності, інформаційних операцій, воєнних злочинів та деструктивного впливу сьогодні здійснюється або координується із використанням цифрового середовища, соціальних мереж, електронних комунікацій та відкритих інформаційних платформ. За таких умов традиційні методи документування та збору доказів уже не забезпечують належної ефективності, що обумовлює необхідність впровадження сучасних цифрових інструментів у діяльність правоохоронних органів. У ситуаціях, коли традиційні слідчі (розшукові) дії обмежені фізичним доступом до місця події, що є характерним для умов воєнного стану та окупації особливого значення набуває Open Source Intelligence – розвідка на основі відкритих джерел (далі – OSINT). Міжнародний кримінальний суд та поліцейські структури Європейського Союзу вже виробили системні підходи до використання цифрових даних як доказової бази.

Для України адаптація цього досвіду є не лише питанням технологічної модернізації, а й юридичною вимогою в контексті реалізації принципу комплементарності та співпраці з міжнародними судовими інституціями. Досвід ЄС та міжнародних трибуналів свідчить, що перешкодою для використання OSINT у суді є складність верифікації автентичності матеріалів. Звичайна фіксація відео з соціальних мереж без

дотримання спеціальних процедур часто визнається недостатньою для формування обвинувачення [1, с. 31]. Тому «золотим стандартом» є Протокол Берклі щодо розслідувань у цифровій сфері з відкритих джерел. Він встановлює вимоги до ідентифікації, збору, збереження та аналізу цифрової інформації. Зокрема, слідчі мають фіксувати метадані, проводити хешування (hashing) файлів для підтвердження відсутності втручання та забезпечувати безперервний «ланцюжок зберігання» (chain of custody) [1, с. 144]. Впровадження цих стандартів у діяльність правоохоронних органів України дозволить синхронізувати національні розслідування з вимогами Міжнародного кримінального суду, що важливо для визнання доказів у Гаазі та притягнення воєнних злочинців до відповідальності.

Аналізуючи досвід Міжнародного кримінального суду найбільш успішним прикладом застосування OSINT-даних у міжнародному правосудді, який активно вивчається є справа Ахмада Аль-Факі Аль-Магді (ситуація в Малі). У цьому провадженні обвинувачення у знищенні культурної спадщини в Тімбукту майже повністю базувалося на цифрових записах, супутникових знімках та відеоматеріалах з відкритих джерел. Завдяки беззаперечній автентичності цифрових доказів, верифікованих за міжнародними протоколами, обвинувачений визнав провину, що призвело до першого в історії Міжнародного кримінального суду вироку за знищення пам'яток культури [3].

Сьогодні цей досвід масштабується у діяльності Міжнародного центру з переслідування за злочин агресії проти України (ICPA), що діє на базі Євроюсту [1, с. 140]. Поліцейські органи країн ЄС та України в межах цієї ініціативи обмінюються OSINT-даними для документування ракетних ударів по енергетичній інфраструктурі. Саме цифрові докази лягли в основу ордерів на арешт таких високопосадових осіб рф. Суд підкреслив, що очікувана шкода для цивільних була «явно надмірною» порівняно з будь-якою військовою перевагою, що було доведено шляхом аналізу відкритих даних та супутникової розвідки [4].

Технологічна модернізація та кібербезпека слідчих підрозділів є важливою складовою використання OSINT, оскільки це вимагає від поліції не лише аналітичних навичок, а й створення захищеної цифрової інфраструктури. Міжнародний Кримінальний Суд, стикаючись із санкційним тиском та загрозами кібератак, здійснив перехід на використання хмарних сервісів із відкритим кодом (OpenDesk) та захищених систем комунікації (Proton Mail) [5, с. 134].

Для поліції України цей досвід є критичним з огляду на необхідність захисту терабайтів відео- та фотоматеріалів воєнних злочинів від маніпуляцій з боку спецслужб агресора. Слід враховувати, що OSINT як інструмент реалізації принципу комплементарності, згідно з Римським статутом, МКС діє лише тоді, коли національна система є «неспроможною» (unable) або «не бажає» (unwilling) проводити розслідування [2].

Професійне використання OSINT-технологій дозволяє подолати цей бар'єр. Дистанційне документування злочинів за допомогою відкритих джерел демонструє «позитивну комплементарність» – здатність держави розслідувати найтяжчі злочини навіть за відсутності контролю над територією [6, с. 78]. Це мінімізує ризики того, що справи будуть визнані неприйнятними в МКС через пасивність національних органів.

Попри активне використання OSINT, українське законодавство потребує системного оновлення. Нагальною є потреба у розробленні та прийнятті законопроєкту про кримінальну розвідку, який би легалізував використання новітніх OSINT-технологій у межах кримінального процесу та чітко визначив процедуру їх легалізації як допустимих доказів [7]. Відповідно потребує вдосконалення інституційна спеціалізація, якою буде створено в структурі правоохоронних органів спеціалізовані OSINT-центри (підрозділи цифрової детекції), які займатимуться виключно документуванням міжнародних злочинів та злочину агресії [6, с. 104]. Одночасно доречним є здійснення гармонізації процесуального законодавства деталізувавши процедуру отримання та верифікації електронних доказів з відкритих джерел, взявши за основу структуру Протоколу Берклі [1, с. 174].

Підсумовуючи, використання технологій OSINT у діяльності Національної поліції України сьогодні є одним із визначальних чинників ефективного документування воєнних злочинів та забезпечення принципу невідворотності покарання в умовах цифрової епохи. Сучасні збройні конфлікти характеризуються значною кількістю цифрових слідів, що залишаються у соціальних мережах, супутникових знімках, електронних комунікаціях, відеоматеріалах та інших відкритих джерелах інформації. Саме тому використання OSINT-технологій дозволяє правоохоронним органам оперативно встановлювати обставини вчинення злочинів, ідентифікувати причетних осіб, перевіряти достовірність отриманих даних та формувати належну доказову базу для національного і міжнародного кримінального судочинства.

Лише за умови комплексної професіоналізації цифрових розслідувань Національна поліція України зможе повною мірою інтегруватися у міжнародний безпековий та правоохоронний простір, виступаючи ефективним партнером Міжнародного кримінального суду, правоохоронних органів держав Європейського Союзу та інших міжнародних інституцій. Це сприятиме не лише забезпеченню ефективного розслідування воєнних злочинів, а й утвердженню принципів міжнародного правосуддя, захисту прав потерпілих та забезпеченню справедливості для жертв збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Використання електронних доказів під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Протокол Берклі) : наук.-практ. порадник / Л. В. Гаврилюк, І. В. Басиста, Д. С. Афонін та ін. Київ : ДНДІ МВС України; Політехніка, 2024. 196 с.
2. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. Al Mahdi Case «The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi», ICC-01/12-01/15
4. The Guardian «ICC issues arrest warrants for Russian officials over alleged Ukraine war crimes» (стаття видання автори Ендрю Рот та Пьотр Зауер, опублікована 25 червня 2024 року). URL: https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/25/icc-issues-arrest-warrants-for-russias-sergei-shoigu-and-valery-gerasimov
5. Міжнародний кримінальний суд: загальний огляд практики. URL: https://so.supreme.court.gov.ua/authors/1737/mizhnarodnyi-kryminalnyi-sud-zahalnyi-ohliad-praktyky
6. Злочин агресії у Міжнародному кримінальному суді. URL: https://ulag.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/ 80-07.06.pdf
7. МВС розробляє закон про кримінальну розвідку: що це таке. URL: https://www.kyivpost.com/uk/post/62147?utm_source=chatgpt.com.

Дубинець Катерина Сергіївна, *слідча слідчого управління ГУНП в Дніпропетровській області*

МІЖНАРОДНИЙ ОБМІН ДОСВІДОМ У ПРАВООХОРОННІЙ СФЕРІ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

На сучасному етапі в умовах глобалізації широкого спектру набувають злочини, які носять транснаціональний характер, найбільш розповсюдженими серед яких є кіберзлочини, торгівля людьми, торгівля наркотичними чи психотропними речовинами, шахрайство та тероризм, вчинені організованими групами.

Відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транс національної організованої злочинності, злочин який носить транснаціональний характер повинен відповідати наступним вимогам: він вчинений у більш ніж одній державі; він вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; або він вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі [1]. У зв'язку із тим, що встановлення осіб причетних до вчинення таких злочинів та виявлення фактів, які мають значення для кримінального провадження, можливе лише за тісної співпраці із правоохоронними органами інших держав, та за постійного обміну досвідом та важливої оперативної інформації.

Міжнародне співробітництво в правоохоронній сфері включає обмін оперативною інформацією, проведення спільних розслідувань, участь у міжнародних програмах підготовки та перепідготовки працівників правоохоронних органів, використання сучасних інформаційних систем та впровадження передового зарубіжного досвіду у національну правоохоронну практику. У наукових дослідженнях зазначається, що міжнародна співпраця правоохоронних органів виступає ключовим чинником забезпечення ефективного розслідування злочинів та попередження їх вчинення [2, с. 236].

Одним із яскравих прикладів взаємодії правоохоронних органів різних держав є такі міжнародні правоохоронні організації, такі як Інтерпол та Європол. Завдяки таким організаціям держави мають можливість швидко отримувати інформацію про осіб, які перебувають у міжнародному розшуку, координувати проведення міжнародних операцій та здійснювати обмін аналітичними матеріалами. Вказаними міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється оперативний обмін інформацією завдяки спеціальному програмному забезпеченню. Завдяки діяльності Інтерполу та Європолу інші держави можуть отримати інформацію про осіб, які перебувають на території інших держав, зокрема осіб, які переховуються від правосуддя.

Для України в умовах Євроінтеграції важливе значення має здійснення обміну позитивного Європейського досвіду, набуття нових знань, отримання технічних ресурсів, реформування правоохоронної гілки, що значно вплине на ефективні виконання основних завдань поліції: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги, які передбачені ст. 2 Закону України «Про Національну Поліцію» [3]. Також, говорячи про ефективність діяльності правоохоронних органів, слід зауважити, що важливим елементом є довіра громадян. У низці європейських країн рівень довіри громадян до представників правоохоронних органів є високим, що не можна сказати про статистику в Україні, відповідно до опитувань встановлено, що рівень довіри до поліції станом на квітень 2026 становить лише 5,8 % (порівняно із груднем 2025 року – 9,3 %) [4]. З метою збільшення довіри громадян до правоохоронних органів важливим елементом є саме міжнародний обмін досвідом у вигляді тренінгів, семінарів, конференцій,

спільних навчань, де представники правоохоронних органів різних держав розкажуть власний досвід роботи, який можливо інтегрувати у діяльність поліції України.

Однак, і досвід України є важливим для міжнародної спільноти. Досвід, який нажаль, має правоохоронна система України, зокрема Служба безпеки України (СБУ) – це документування воєнних злочинів держави-терориста, це виявлення осіб, причетних до вбивства цивільного населення України, осіб, які віддавали злочинні накази та перебувають на тимчасово окупованих територіях або на території рф. Саме українські правоохоронні органи щоденно стикаються з необхідністю фіксації наслідків обстрілів цивільної інфраструктури, катувань, незаконного позбавлення волі, депортації населення та інших порушень норм міжнародного гуманітарного права. У цих умовах Україна не лише переймає міжнародний досвід, а й фактично формує нові практичні підходи до документування воєнних злочинів та збору доказової бази в умовах активних бойових дій. Набутий українськими правоохоронцями досвід уже сьогодні становить значний інтерес для міжнародної спільноти, а співпраця з іноземними партнерами дозволяє здійснювати взаємний обмін знаннями, методиками та сучасними інструментами розслідування воєнних злочинів.

Важливим елементом міжнародно-правового обміну досвідом, інформації та міжнародної співпраці є нормативне регулювання таких дій, а також укладення міжнародних двосторонніх угод, завдяки яким міжнародна співпраця між країнами є можлива. Такі міжнародні договори створюють правову основу для оперативного реагування на запити іноземних партнерів, проведення спільних слідчих і розшукових дій, екстрадиції осіб, які переховуються від правосуддя, а також передачі доказів, здобутих у межах національних розслідувань.

Крім того, нормативне регулювання забезпечує дотримання принципів законності, захисту прав людини та суверенітету держав, що є ключовим у сфері міжнародного співробітництва. Укладення двосторонніх та багатосторонніх угод дозволяє уніфікувати підходи до протидії злочинності, спростити процедури взаємодії та підвищити ефективність спільних дій правоохоронних органів різних держав.

Отже, виходячи із вищевказаного, можна дійти висновку, що міжнародний обмін досвідом та інформацією у правоохоронній сфері є важливим і необхідним елементом сучасної системи протидії злочинності. В умовах глобалізації та зростання транснаціональних кримінальних загроз жодна держава не здатна ефективно протидіяти правопорушенням виключно власними ресурсами, що зумовлює потребу у тісній міжнародній співпраці. Особливого значення набуває й практичний досвід України в умовах збройної агресії, який демонструє нові підходи до документування воєнних злочинів та вже сьогодні є важливим для міжнародної спільноти. Таким чином, міжнародний обмін досвідом у правоохоронній сфері виступає не лише інструментом підвищення ефективності протидії злочинності, а й важливою складовою зміцнення міжнародної безпеки та правопорядку.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) : міжнар. док. від 15 листоп. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

2. Filashkin V. S., Antoshchuk A. O. International cooperation of law enforcement agencies in combating crimes against personal freedom, honor, and dignity. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law.* 2026. Т. 5, № 93. С. 236–240. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.29

3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

4. Рейтинг правоохоронних органів України 2026: дослідження Active Group. *Політарена*. URL: https://politarena.ua/reytynh-pravookhoronnykh-orhaniv-ukrainy-2026-doslidzhennia-active-group-166042/#:~:text=НАБУ%20продемонструвало%20зростання%20довіри%20–%20з%2023,6%%20до,до%203,5%,%20НАЗК%20–%20з%203,5%%20до%203,2%.

Дударець Руслан Миколайович, *начальник Правового департаменту Національної поліції України, кандидат юридичних наук*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НОВІТНІ МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Трансформація безпекового середовища України внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації зумовила докорінну зміну ролі та функцій Національної поліції України. Сьогодні діяльність поліції виходить далеко за межі традиційної охорони публічного порядку, перетворюючись на критичний елемент архітектури національної та міжнародної безпеки. Ключовим викликом є необхідність документування найтяжчих міжнародних злочинів у режимі реального часу, що вимагає впровадження новітніх цифрових інструментів та тісної взаємодії з міжнародними судовими інституціями.

Сучасний стан національної безпеки України вимагає переосмислення функціонального призначення правоохоронних органів. Якщо в момент створення Національної поліції України 2015 року пріоритетом було реформування системи та відновлення суспільної довіри, то повномасштабна збройна агресія зумовила перехід Національної поліції України до статусу ключового

елементу сектору безпеки і оборони. Ця трансформація відповідає глобальним тенденціям розвитку міжнародного правопорядку, де індивідуальна кримінальна відповідальність за найтяжчі злочини стає центральним елементом безпеки [1, с. 14].

Фундаментом новітніх механізмів реагування став Закон України від 15 березня 2022 року № 2123-IX, який оптимізував діяльність поліції для роботи в умовах війни. Поліція перебрала на себе функції, що виходять за межі традиційного правопорядку: від безпосередньої участі в бойових діях спільно зі Збройними Силами України до охорони об'єктів критичної інфраструктури, участь у деокупації [2].

Водночас поліція виконує роль основного органу первинного збору доказів для Міжнародного кримінального суду. Згідно з принципом комплементарності (ст. 17 Римського статуту) Міжнародний кримінальний суд діє лише тоді, коли національна система є «неспроможною» або «не бажає» здійснювати правосуддя [3]. Активна діяльність Національної поліції України з документування злочинів на деокупованих територіях та протидії диверсійним групам є доказом «спроможності» України самостійно забезпечувати правосуддя, що зміцнює державний суверенітет.

Окремим викликом для Національної поліції України є фіксація наслідків ракетних ударів по енергетичній системі. Ордери Міжнародного кримінального суду на арешт російських воєнних посадовців, базуються на доказах умисного завдання надмірної шкоди цивільному населенню. Поліцейські заходи з охорони та огляду місць таких влучань формують доказову базу, яка підтверджує, що очікувана військова перевага була нікчемною порівняно з гуманітарною катастрофою [4]. Участь поліції особливого призначення у стабілізаційних заходах на деокупованих територіях є не лише поліцейською, а й безпековою операцією. Вона включає розмінування, евакуацію та відновлення державних інституцій, тому співпраця Національної поліції України з міжнародними партнерами, зокрема через мережі Європолу, дозволяє ефективно відстежувати активність осіб, забезпечуючи невідворотність покарання навіть поза межами України.

Набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС зумовлює необхідність повної гармонізації кримінального процесуального законодавства зі стандартами Євросоюзу та Римського статуту. Національна поліція України активно інтегрується в глобальні мережі правосуддя через взаємодію з Європолом та Інтерполом. При цьому забезпечення національної безпеки вимагає від поліції високого рівня кіберзахисту слідчих даних, оскільки досвід Міжнародного кримінального суду у 2025 році засвідчив ймовірність санкційного тиску та був змушений перейти на захищені системи комунікації (Proton Mail) та хмарні сервіси з відкритим кодом (OpenDesk), що є повчальним для України. Така синергія технологій та міжнародного права є основою сучасних механізмів реагування на гібридні загрози, оскільки забезпечує обмін даними в режимі реального часу та впровадження новітніх методик кримінального аналізу, що є критичним для виявлення активів, пов'язаних учиненням міжнародних злочинів. Для досягнення цієї мети НПУ бере участь в імплементаційних заходах.

Це дозволить швидко запроваджувати технологічні інновації, зокрема застосування безпілотних літальних апаратів як невід'ємної частини поліцейської діяльності для пошуку осіб, документування місць подій та фіксації наслідків обстрілів цивільної інфраструктури. Водночас методологія OSINT (розвідка за відкритими джерелами) дозволяє дистанційно документувати злочини на окупованих територіях. Для забезпечення допустимості даних у Міжнародному кримінальному суді необхідно впроваджувати Протокол Берклі, який регламентує верифікацію цифрової інформації через метадані та хешування, оскільки цей стандарт вимагає суворої фіксації метаданих, проведення хешування файлів (hashing) та забезпечення «ланцюжка зберігання» (chain of custody) [7, с. 141].

Важливим кроком у вдосконаленні механізмів реагування є розроблення законопроєкту «Про кримінальну розвідку». Законопроєкт, підготовлений робочою групою за участю фахівців Національної академії внутрішніх справ, має на меті легалізувати OSINT-технології та надати цифровим даним офіційний процесуальний статус. Це дозволить Національній поліції України ефективно виконувати роль основного органу стосовно збору доказів для міжнародних інстанцій, долаючи проблему «неспроможності» національної системи в умовах війни.

Розширення повноважень, постійний ризик вимагають перегляду системи матеріального забезпечення поліцейських. Законопроєкт щодо підвищення грошового утримання та соціальних гарантій уже рекомендований профільним Комітетом ВРУ до другого читання [8]. Конкурентний рівень грошового забезпечення поліцейських є важливою умовою формування професійного кадрового складу підрозділів, які, серед іншого, здійснюють документування і розслідування воєнних злочинів. Належне матеріальне забезпечення сприятиме мотивації працівників, здатних ефективно працювати в складних умовах, пов'язаних із повномасштабним вторгненням. Виконання таких завдань вимагає від поліцейських високого рівня професійної підготовки, знань та навичок роботи. Належний рівень оплати праці сприятиме також зниженню кадрового дефіциту, підвищенню мотивації до служби та мінімізації ризиків корупційних проявів.

Національна поліція України перебуває на передовій захисту національної безпеки не лише як правоохоронний орган, а і як важливий елемент міжнародного механізму забезпечення правосуддя. В умовах збройної агресії поліцейські підрозділи здійснюють первинне документування воєнних злочинів, збір доказової бази, фіксацію наслідків ракетних ударів, фактів катувань, незаконного позбавлення волі та

інших грубих порушень міжнародного гуманітарного права. Ефективність цієї діяльності впливає на можливість подальшого притягнення винних осіб до відповідальності як у межах національної юрисдикції, так і на міжнародному рівні.

Сучасні безпекові виклики вимагають від Національної поліції України трансформації у високотехнологічну інституцію, здатну функціонувати відповідно до найвищих міжнародних стандартів кримінального правосуддя. Особливого значення набуває впровадження цифрових методів розслідування, використання OSINT-технологій, аналітичних платформ, систем обробки великих масивів даних та засобів фіксації електронних доказів. Важливим елементом цього процесу є імплементація Протоколу Берклі щодо цифрових відкритих джерел, який визначає міжнародні стандарти збору, перевірки та збереження інформації для її подальшого використання у міжнародних судових інституціях. Саме належна якість документування доказів створює підґрунтя для визнання їх допустимими та належними в міжнародному кримінальному процесі.

Не менш важливим напрямом є формування організаційної та доказової бази для діяльності майбутнього Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. У цьому контексті Національна поліція України є одним із ключових суб'єктів, відповідальних за накопичення доказів, які можуть підтверджувати причетність вищого військово-політичного керівництва держави-агресора до планування, підготовки та реалізації акту агресії. Стійкість міжнародного правопорядку в умовах цифрової епохи залежить від здатності національних правоохоронних органів забезпечувати високий рівень професійного документування воєнних злочинів та взаємодію з міжнародними судовими інституціями. Кожен зафіксований факт агресії, воєнного злочину чи злочину проти людяності в перспективі може стати юридично доказом у міжнародних судових процесах у Гаазі.

З огляду на безпекові виклики актуальності набуває вдосконалення законодавчого та нормативно-правового регулювання використання цифрових технологій у діяльності Національної поліції України. Йдеться про правове закріплення можливостей застосування автоматизованого аналізу великих масивів даних, безпілотних авіаційних комплексів, засобів відеоаналітики, систем біометричної ідентифікації, технологій розпізнавання облич, а також інструментів штучного інтелекту під час виконання правоохоронних функцій. Розширення таких повноважень має супроводжуватися ефективними механізмами судового та громадського контролю, з обов'язковим дотриманням конституційних прав, свобод і гарантій людини та громадянина.

Отже, розвиток Національної поліції України слід будувати на основі трьох взаємопов'язаних складових: технологічної модернізації, інтеграції до європейського безпекового простору та належного кадрового забезпечення. Поєднання сучасних технологічних рішень, адаптації до європейських стандартів правоохоронної діяльності та формування професійного кадрового потенціалу дозволить забезпечити стабільне функціонування поліції на професійному рівні. Це сприятиме підвищенню ефективності виконання завдань із забезпечення національної безпеки України, підтримання правопорядку й належного захисту прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Зрозуміти Міжнародний кримінальний суд. *Публікація Міжнародного кримінального суду.* ISBN 92-9227-365-5 ICC-PIOS-BK-05-009/23_Ukr. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf

2. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2123-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text

3. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

4. The Guardian «ICC issues arrest warrants for Russian officials over alleged Ukraine war crimes» (стаття видання автори Ендрю Рот та Пьотр Зауер, опублікована 25 червня 2024 року). URL : https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/25/icc-issues-arrest-warrants-for-russias-sergei-shoigu-and-valery-gerasimov

5. Бринзанська О. Міжнародний кримінальний суд: загальний огляд практики. URL: https://so.supreme.court.gov.ua/authors/1737/mizhnarodnyi-kryminalnyi-sud-zahalnyi-ohliad-praktyky

6. Злочин агресії у Міжнародному кримінальному суді. URL: https://ulag.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/ 80-07.06.pdf

7. Використання електронних доказів під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Протокол Берклі) : наук.-практ. порадник / Л. В. Гаврилюк, І. В. Басиста, Д. С. Афонін та ін. Київ : ДНДІ МВС України; Політехніка, 2024. 196 с.

8. Про внесення змін до статті 94 Закону України «Про Національну поліцію» щодо осучаснення розміру грошового забезпечення поліцейських : проєкт Закону України реєстр. № 6506-1 від 6 січ. 2022 р., друге читання. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73567

Дудко Анастасія Геннадіївна, *викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор філософії*

РОЛЬ ПІДРОЗДІЛІВ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВЕРБУВАННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

З метою реалізації державної політики у сфері організації безпечного освітнього середовища, захисту прав і законних інтересів усіх учасників освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), здійснення ефективної превентивної діяльності щодо запобігання вчиненню правопорушень, а також ужиття заходів, спрямованих на попередження та усунення безпосередніх загроз життю і здоров'ю здобувачів освіти, у структурі Національної поліції України впроваджено діяльність нових штатних підрозділів – Служби освітньої безпеки (далі – СОБ) [1].

Для забезпечення чіткої вертикалі управління у структурі центрального органу управління поліцією з квітня 2024 року створено Управління організації служби освітньої безпеки Національної поліції України. Відповідні організаційно-штатні зміни передбачили утворення структурних підрозділів СОБ у межах Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, головних управлінь Національної поліції (далі – ГУНП) в областях (за винятком м. Києва, Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим і м. Севастополя) та їхніх територіальних відокремлених підрозділів.

Інституційну архітектуру новоствореної служби утворює триланкова система: першу ланку становить підрозділ СОБ центрального органу управління поліцією; другу – підрозділи СОБ Департаменту патрульної поліції та ГУНП в областях; третю – підрозділи СОБ у територіальних відокремлених підрозділах ГУНП та управліннях патрульної поліції в областях і м. Києві.

У межах практичної реалізації завдань із формування безпечного простору в ЗЗСО поліцейські СОБ забезпечують системне виконання широкого спектра превентивних і правоохоронних функцій [1]. Зокрема, вони здійснюють профілактичну діяльність задля виявлення та нейтралізації ризиків для учасників освітнього процесу; вживають нормативно визначених заходів щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) шляхом внесення пропозицій до щорічного плану антибулінгових заходів, участі у засіданнях профільних комісій, роз'яснення правових наслідків цькування та своєчасної процесуальної фіксації відповідних правопорушень у взаємодії із суб'єктами реагування [2].

Крім того, офіцери СОБ реалізують заходи із запобігання вживанню дітьми алкогольних напоїв, тютюнових виробів, електронних сигарет, а також незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин; проводять превентивну антисуїцидальну роботу та інформаційно-роз'яснювальні бесіди з батьками або законними представниками щодо виявлення ранніх суїцидальних настроїв у підлітків.

Важливими напрямами їхньої діяльності є інформування учасників освітнього процесу про правила безпеки в кіберпросторі, участь у реалізації державної політики національно-патріотичного виховання молоді та негайне реагування на надзвичайні події на території ЗЗСО.

Основними процесуальними та організаційними повноваженнями офіцера СОБ є інформаційно-консультативна робота щодо безпеки, запобігання участі дітей у протиправній діяльності та підвищення їхньої обізнаності про воєнні ризики; постійний моніторинг стану безпеки учасників освітнього процесу з підготовкою пропозицій адміністрації закладу щодо усунення умов, які сприяють учиненню правопорушень.

У разі виявлення фактів невиконання батьками обов'язків з виховання та навчання дітей офіцери СОБ ініціюють притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності; документують випадки жорстокого поводження з дітьми; координують діяльність щодо забезпечення пропускного режиму з використанням технічних засобів контролю (металодетекторів) [1]. Вони також здійснюють регулярні поверхневі огляди приміщень і території ЗЗСО з метою виявлення сторонніх осіб чи вибухонебезпечних і заборонених предметів; виявляють та припиняють адміністративні правопорушення з оформленням відповідних матеріалів. Отримані від учасників освітнього процесу заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення чи інші події поліцейські СОБ невідкладно приймають та реєструють відповідно до вимог Порядку ведення єдиного обліку в органах поліції [3], паралельно здійснюючи роз'яснювальну роботу з формування правової культури та інформуючи уповноважені підрозділи Національної поліції України у разі виявлення відомостей про повнолітніх осіб, які намагаються втягнути дітей у протиправну діяльність.

У науково-практичному вимірі діяльність офіцерів СОБ у межах ЗЗСО диференціюється за трьома фундаментальними функціями: правоохоронною (контроль пропускного режиму, патрулювання території, припинення правопорушень), наставницькою (менторство, формування активної громадської позиції, медіація міжособистісних конфліктів) та просвітницькою (проведення інтерактивних занять, тренінгів і семінарів з кібербезпеки та правової грамотності для учнів, педагогів і батьків). Ефективна

реалізація зазначеного функціонального тріалу безпосередньо залежить від урахування безпекових викликів воєнного стану. В умовах триваючої повномасштабної збройної агресії проти України особливої актуальності набуває захист неповнолітніх від деструктивного впливу ворожих інформаційно-психологічних операцій у цифровому просторі. Саме тому просвітницька та наставницька робота підрозділів СОБ наразі зосереджується на протидії гібридним загрозам. Практика вербування українських підлітків спецслужбами Російської Федерації з метою їх залучення до диверсійної діяльності, вчинення терористичних актів (зокрема підпалів військового автотранспорту чи релейних шаф на залізниці) або антидержавних пропагандистських кампаній кваліфікується як пряма загроза національній безпеці України та грубе порушення міжнародного права.

Використовуючи анонімні месенджери, тематичні геймінгові платформи та соціальні мережі, агентура ворога створює таргетовані канали комунікації, де через технології психологічного маніпулювання, фінансові обіцянки легкого заробітку та шантаж здійснює деструктивне залучення неповнолітніх до протиправних дій [4].

Аналіз сучасної судової практики свідчить, що масштаби спроб залучення неповнолітніх до деструктивної діяльності є криміногенним чинником, який вимагає негайного превентивного втручання офіцерів СОБ у шкільному середовищі. Показовим прикладом є справа, розглянута Дніпропетровським районним судом Дніпропетровської області. Вироком від 14 лютого 2025 року у справі № 175/19439/24 неповнолітнього учня засуджено за ч. 1 ст. 114-1 та ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України (далі – КК України) за вчинення серії підпалів автомобілів Сил оборони України [5]. Встановлено, що на початку вересня 2024 року невстановлена особа через месенджер Telegram запропонувала обвинуваченому грошову винагороду за підпали транспортних засобів із військовою символікою. Упродовж вересня 2024 року неповнолітній підпалив чотири автомобілі ЗСУ, кожного разу заздалегідь готуючи горючу рідину, фіксуючи підпал на відеозапис і надсилаючи його куратору через Telegram для підтвердження виконання та отримання оплати. Ця справа наочно демонструє типову схему дистанційного вербування: анонімний контакт у месенджері – поступове втягнення під приводом легкого заробітку – фіксація злочинних дій у відеоформаті як умова оплати.

У міжнародно-правовому аспекті дії держави-агресора мають виражений характер воєнних злочинів. Відповідно до підп. (xxvi) п. (b) ч. 2 ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, вербування або використання дітей для активної участі у бойових чи диверсійних діях на боці держави-окупанта є грубим порушенням норм міжнародного гуманітарного права [6]. Протидія залученню неповнолітніх до антидержавної діяльності на сьогодні вимагає від підрозділів СОБ відходу від формальних методів профілактики. Забезпечення безпечного освітнього середовища не може бути ізольованим процесом; воно має базуватися на принципах субсидіарності та міжвідомчої взаємодії, де підрозділи СОБ здійснюють постійну комунікацію з адміністрацією ЗЗСО, підрозділами ювенальної превенції, Службою безпеки України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій і місцевими органами самоврядування для комплексного моніторингу та раннього виявлення ознак вербування підлітків. Своєчасне інформування учасників освітнього процесу щодо ризиків цифрового вербування є ключовим інструментом мінімізації безпекових загроз і формування стійкості української молоді до гібридних впливів ворога.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів Національної поліції України із забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 1 жовт. 2024 р. № 663. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-24#Text

2. Про затвердження Порядку реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 28 груд. 2019 р. № 1646. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text

3. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 8 лют. 2019 р. № 100. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text

4. Вербування підлітків для диверсій: як працює схема ФСБ і які реальні вироки. *24 Канал.* 2026. URL: https://24tv.ua/verbvannya-pidlitkiv-dlya-diversiy-yak-pratsyuye-shema-fsb-yaki_n3052903

5. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської обл.асті від 14 лют. 2025 р. у справі № 175/19439/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125392013

6. Рекрутування та використання дітей у бойових діях : інформ. записка / Рада Європи, Офіс Генерального прокурора України. Страсбург, 2025. URL: https://rm.coe.int/recruitment-and-use-of-children-in-hostilities-ukr/4880291148

Дутко Альона Олександрівна, *доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ЛьвДУВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ОХОРОНА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ОСІБ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Захист територіальної цілісності держави та її національних інтересів, історично є однією з основних функцій будь-якої держави. Пріоритетами національних інтересів України в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації є відстоювання незалежності та державного суверенітету, захист прав, свобод громадян України. Важлива роль у вирішенні цих завдань належить певним категоріям осіб зі спеціальним статусом. Це громадяни, які через певні обставини наділені державою додатковими правами, пільгами, обов'язками чи обмеженнями. Їхній правовий стан регламентується спеціальними законами України. До таких осіб відносяться поліцейські та працівники правоохоронних органів.

Результатом розвитку свободи людини, її природних прав і гуманізації громадянського суспільства є законодавче регулювання особистих немайнових прав поліцейських, що отримало правове закріплення в міжнародному праві, Конституції України, Цивільному кодексі України, інших нормативно-правових актах.

Проблема особистих немайнових прав поліцейських, їх правового врегулювання викликає жвавий науковий інтерес, стає надзвичайно актуальною на тлі суспільних процесів, які сьогодні відбуваються в Україні. Відповідно до ст. 3 Конституції України був закріплений основоположний принцип пріоритетності людини та її внутрішніх (духовних) благ порівняно з іншими соціальними цінностями [1]. Увібравши в себе основні положення Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з відповідними додатковими протоколами, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та інших міжнародних актів у сфері прав людини Конституція України вибудувала власний каталог фундаментальних та непорушних прав людини, забезпечивши їх при цьому дієвими правовими гарантіями здійснення та захисту. Цивільний кодекс України забезпечив найбільш повний галузевий розвиток указаних вище конституційних положень.

У зв'язку з цим аналіз видів та змісту особистих немайнових прав осіб зі спеціальним статусом – поліцейських, цивільно-правових основ інституту захисту особистих немайнових прав поліцейських є, безумовно, актуальним завданням та нагальною потребою сьогодення.

Цивільно-правовий статус поліцейського є сукупністю прав, законних інтересів, охорона яких забезпечується (гарантується) державою, а також обов'язків, що визначає межі його участі у майнових та особистих немайнових відносинах. Одна частина прав, законних інтересів та обов'язків належить йому як фізичній особі, а інша обумовлюється специфікою службового становища.

Як відомо, особисті немайнові права – це абсолютні права, що належать кожній людині від народження і не мають економічного змісту, але є невіддільними від особистості. Поліцейські користуються всіма правами, гарантованими Конституцією та законами України, проте специфіка служби може вносити певні особливості їх здійснення, бо ж захист Батьківщини та виконання професійного обов'язку є пріоритетом, що може впливати на реалізацію певних особистих прав. Особисті немайнові права поліцейських можуть бути класифіковані за наступними критеріями:

1) особисті немайнові права, що забезпечують природне існування, до яких належать: право на життя (ст. 281 ЦК України [2]); право на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України); репродуктивні права [3, с.126]; особисті немайнові права, що забезпечують відособленість особи – права на свободу та особисту недоторканність; право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35 Конституції України [1]), що включає право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної;

2) особисті немайнові права, що виникають в сфері медичних правовідносин: право на охорону здоров'я, медичну допомогу, санаторно-курортне лікування (ст. 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [4]); право на надання реабілітаційних послуг; право на донорство, право на трансплантацію органів; право на інформацію про стан здоров'я; медичне забезпечення та медичне обслуговування, реалізація права поліцейських на біологічне батьківство (материнство) (ст. 95 Закону України «Про Національну поліцію» [5]);

3) особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи: особисті немайнові права, що забезпечують індивідуалізацію фізичних осіб, ця група включає право на право на ім'я (зазначимо, про право використовувати псевдонім (позивний) під час служби для координації дій, збереження приватності та для інших професійних цілей, проте законодавство не регулює це питання детально, а тому немає прямої заборони використовувати псевдонім) та право на індивідуальність (наприклад, так зване «право на ненормативне тіло»); особисті немайнові права, що забезпечують соціальний статус фізичних осіб у суспільстві – право на честь, гідність та ділову репутацію. У

літературі виділяють поняття «службова репутація поліцейського – це його професійна честь, гідність та авторитет, які формуються через сумлінне виконання обов'язків, дотримання дисципліни та позитивну поведінку. Вона є основою для службового зростання та довіри, а її порушення може призвести до відповідальності; особисті немайнові права, що забезпечують свободу соціального буття фізичних осіб включають право на свободу вибору місця проживання (ст. 310 ЦК України); право на свободу вибору виду занять (ст. 312 ЦК України); право на свободу пересування (ст. 313 ЦК України); інформативні права; особисті немайнові права, що забезпечують приватність.

4) спеціальні (окремі) особисті немайнові права: особисті немайнові права фізичних осіб, що виникають у сфері інтелектуальної діяльності – свобода наукової, технічної та художньої творчості; особисті немайнові права, що виникають у сфері сімейних відносин – право на батьківство\материнство, право на виховання дитини; право на прийняття дитини в сім'ю (фактичне виховання/усиновлення); особисті немайнові права осіб зі спеціальним статусом, що виникають у сфері житлових відносин, наприклад, право на забезпечення жилим приміщенням (ст. 96 Закону України «Про Національну поліцію»); право на вибір місця проживання та виїзд за кордон; права, що забезпечують захист особи – право на оскарження неправомірних рішень та дій (ст. 19 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»).

За поліцейськими зберігаються всі права, визначені для громадян України Конституцією та законами України, крім обмежень, встановлених Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України. На нашу думку, слід посилити захист особистих немайнових прав поліцейських. Потрібно вжиття низки заходів організаційного характеру, пов'язаних з розвитком правової освіти поліцейських, поширення серед них знань про особисті немайнові права, про способи та форми їх захисту. Система поновлення та захисту особистих немайнових прав осіб зі спеціальним статусом поліцейського повинна стати більш доступною.

Отже, незважаючи на те, що окремі питання, пов'язані з проблемою правового статусу поліцейського, отримали розробку в працях учених, необхідно проведення додаткових досліджень, здатних зробити внесок у подальший розвиток вчення про цивільно-правовий статус поліцейських шляхом конкретизації законодавства про особисті немайнові права цієї категорії фізичних осіб. Для ефективного регулювання, реалізації та захисту особистих немайнових прав поліцейських необхідне підвищення рівня правосвідомості поліцейських, рівня їхньої обізнаності з правами, свободами, інтересами та способами і формами їх захисту.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

3. Особисті немайнові права особи : навч. посіб. / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.

4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text

5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE#Text

Дягель Денис Анатолійович, *доцент кафедри прикордонної безпеки факультету професійної освіти та лідерства НАДПСУ імені Богдана Хмельницького, доктор філософії з безпеки державного кордону*

ПРИКОРДОННИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕТИНАННЮ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України суттєво змінила характер загроз національній безпеці [1] та зумовила трансформацію змісту оперативно-службової діяльності органів і підрозділів Державної прикордонної служби України. За цих умов прикордонний контроль, як одна з основних форм оперативно-службової діяльності, набув особливого значення як ключовий інструмент забезпечення прикордонної безпеки, протидії незаконному перетинанню державного кордону та захисту національних інтересів держави [2].

В умовах правового режиму воєнного стану прикордонний контроль виконує не лише традиційні функції щодо встановлення законності перетинання державного кордону особами, транспортними засобами та вантажами, але й забезпечує виконання завдань оборонного характеру. Основними пріоритетами його реалізації стали протидія проникненню диверсійно-розвідувальних груп та агентурних мереж держави-агресора, виявлення осіб, причетних до колабораційної діяльності, протидія незаконній міграції та запобігання незаконному виїзду за межі України осіб, які підлягають мобілізації.

Аналіз сучасних тенденцій свідчить, що найбільш поширеними способами незаконного перетинання державного кордону є використання підроблених документів, незаконне застосування механізмів, передбачених для окремих категорій громадян, а також спроби перетинання кордону поза встановленими пунктами пропуску. Водночас суттєвим чинником залишається діяльність організованих злочинних груп, які здійснюють незаконне переправлення осіб через державний кордон.

Ефективність протидії загрозам залежить від удосконалення процедур прикордонного контролю, впровадження ризик-орієнтованих підходів, використання сучасних інформаційно-аналітичних систем, засобів дистанційного моніторингу та технологій ШІ. Важливого значення набуває міжвідомча взаємодія й міжнародне співробітництво у сфері обміну інформацією про потенційні загрози прикордонній безпеці.

Отже, в умовах правового режиму воєнного стану прикордонний контроль перетворився на комплексний механізм забезпечення національної та воєнної безпеки держави. Підвищення його ефективності потребує вдосконалення нормативно-правового забезпечення, розвитку технологій контролю та зміцнення спроможностей органів охорони державного кордону щодо своєчасного виявлення й нейтралізації актуальних загроз.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

2. Про прикордонний контроль : Закон України від 5 листоп. 2009 р. № 1710-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17.

Єфіменко Ігор Миколайович, *старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології НАВС, кандидат юридичних наук*

ЗАХИСТ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Система захисту критичної інфраструктури складається із сукупності (комплексу) взаємопов'язаних між собою об'єктів (елементів), функціонування яких є життєво важливим для держави, а порушення їх штатного функціонування може мати негативні наслідки для національної безпеки та оборони країни. Тобто, критичної інфраструктури є складовою національної безпеки захисту, яка охоплює взаємопов'язані елементи публічного і приватного секторів і системи управління ресурсами інфраструктурних об'єктів, що прямо або опосередковано впливають на національну безпеку. Тому безпека критичної інфраструктури є визначальною для забезпечення національної безпеки держави [1].

Національна система захисту критичної інфраструктури є комплексним поняттям, що складається із сукупності органів управління, сил і засобів центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, операторів критичної інфраструктури, які формують та реалізовують державну політику у сфері захисту критичної інфраструктури [2]. Характерною ознакою її діяльності є державницький підхід до визначення об'єктів і суб'єктів захисту критичної інфраструктури. Це означає, що кожна країна з урахуванням власних національних інтересів, формує свою систему захисту критичної інфраструктури з метою забезпечення практичної реалізації функцій держави. Здійснюючи класифікацію об'єктів критичної інфраструктури слід застосовувати функціональний підхід, згідно з яким об'єкти критичної інфраструктури є детермінантами внутрішніх і зовнішніх функцій держави, забезпечуючи практичну їх реалізацію [3].

Забезпечення безпеки критичної інфраструктури є складним процесом, який потребує комплексного підходу. Особливої актуальності це питання набуває в умовах сьогодення, коли захист критичної інфраструктури від потенційних загроз (небезпек), є одним із пріоритетних напрямів державної політики як на національному, так і на глобальному рівнях. З огляду на функціонування діяльності держави, критичну інфраструктуру можна диференціювати на внутрішню і зовнішню [4]. Внутрішня, спрямована на вирішення внутрішніх завдань країни на її населення (забезпечення охоронної, фінансово-економічної, соціально-культурної, політичної, інформаційної, науково-технічної та інших сфер діяльності в межах країни). Її можна умовно диференціювати на дві підгрупи. До першої віднести критичну інфраструктуру, яка забезпечує основні функції держави, наприклад оборонні, політичні, соціальні, економічні, фінансового контролю, екологічні, культурні, правоохоронні тощо. Друга підгрупа складається із інфраструктурних об'єктів, що забезпечують додаткові (похідні) функції держави, які обумовлені певними напрямами діяльності з виконання завдань у визначеній сфері суспільних відносин. Вони є складовою основних функцій і має допоміжний або обслуговуючий характер. Наприклад, функція оподаткування охоплюється економічною функцією, а правозахисна – цивільним захистом населення [1].

У свою чергу, зовнішня інфраструктура, забезпечує оборонну, безпекову, правову, захисну, фінансову, економічну та дипломатичну функції держави та має значення для безпеки міжнародного співтовариства. До списку об'єктів критичної інфраструктури, які мають стратегічне значення для

світової безпеки можна віднести судноплавні канали міжнародного значення, міжнародну телекомунікаційну інфраструктуру, інфраструктуру, що забезпечує видобуток рідкісних корисних копалин, деякі об'єкти гідроенергетики та хімічної промисловості, мережі газо- та нафтопроводів, фабрики для виготовлення життєво важливих для людей ліків тощо.

Для України питання міжнародного захисту об'єктив критичної інфраструктури набули особливої актуальності з початком повномасштабної збройної агресії. За даними ООН, збройний конфлікт на території України поставив під загрозу голоду понад 1,7 мільярдів людей. Така ситуація, негативно вплинула не лише світову на продовольчу безпеку, але й спричинила неконтрольовану міграційну кризу. Поряд з цим, військові дії на території України вже спричинили низку проблем для екосистеми Європи. За даними Рахункової палати через масштабні лісові пожежі, горіння нафтопродуктів і загорання промислових об'єктів в атмосферу Землі щодня потрапляють небезпечні речовини, які у тридцять разів і більше перевищують відповідні показники довоєнного періоду [1].

Отже, захист критичної інфраструктури в Україні є важливим аспектом не лише на внутрішньому, але й міжнародному рівні. До заходів із забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури можна віднести:

1) нормативно-правове та організаційне забезпечення (удосконалення нормативно-правових та організаційно-розпорядчих механізмів її захисту; чітке визначення юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства щодо порушення безпеки критичної інфраструктури; удосконалення механізмів державно-приватного партнерства із забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури; удосконалення систем та режимів охорони об'єктів критичної інфраструктури);

2) ідентифікація, оцінка та моніторинг (розробка й затвердження сучасних механізмів (методик) віднесення об'єктів до критичної інфраструктури; розробка системи моніторингу стану захищеності об'єктів; аналіз і прогнозування загроз; визначення шляхів і способів зменшення ризиків та запобігання надзвичайним ситуаціям);

3) стандартизація та технічне забезпечення (розробка та впровадження стандартів, правил, технічних умов захисту об'єктів критичної інфраструктури; впровадження інноваційних розробок та удосконалення існуючих засобів забезпечення безпеки та стійкості);

4) протидія загрозам та безпекова діяльність (удосконалення механізмів боротьби з кримінальними правопорушеннями, що загрожують безпеці критичної інфраструктури; створення єдиної державної системи щодо виявлення та протидії загрозам критичної інфраструктури, зокрема кібератакам; усунення існуючих загроз шляхом застосування комплексних безпекових заходів);

5) взаємодія та координація суб'єктів (удосконалення системи взаємодії суб'єктів захисту критичної інфраструктури; врегулювання порядку обміну інформацією між ними; сприяння активній участі операторів критичної інфраструктури у забезпеченні безпеки та стійкості);

6) міжнародне співробітництво (розвиток міжнародного співробітництва з питань захисту критичної інфраструктури; розвиток міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності щодо безпеки критичної інфраструктури; проведення спільних навчань із міжнародними партнерами);

7) кадрове, експертне, інноваційне забезпечення (залучення експертів і передових досягнень у сфері безпеки; підготовка спеціалістів; підтримка національного виробника у сфері безпекових послуг) [4].

Окремого аналізу потребують питання, що стосуються форми власності об'єктів критичної інфраструктури. Це питання є досить важливим, оскільки наразі триває трансформація української економіки та відбувається процес приватизації об'єктів, які до цього перебували у державній власності. Тому в подальшому необхідно враховувати національну складову щодо питання приватизації об'єктів критичної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Yefimenko I., Sakovskyi A., Bilozorov Ye. Protection of critical infrastructure as a component of Ukraine's national security. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. № 13(2). P. 74–85.

2. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua

3. Yefimenko I., Atamanchuk V., Svoboda I. Illegal privatization of critical infrastructure facilities: Problematic aspects and ways to solve them. *Law journal of the national academy of internal affairs*. 2023. № 13 (4). P. 50–61.

4. Yefimenko I., Slipchenko V., Vaško A. Critical infrastructure as an object of criminal encroachment: General characteristics and features of the investigation organisation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. № 28 (2). P. 41–51.

Жук Іван Васильович, *начальник ГУНП в Одеській області, кандидат юридичних наук*

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ЗЛОЧИННИМ ГРУПАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія проти України та введення правового режиму воєнного стану суттєво вплинули на криміногенну обстановку в державі. Трансформувалася майнова злочинність, яка є традиційним підґрунтям функціонування організованих злочинних груп (ОЗГ). Сучасні ОЗГ швидко адаптуються до умов війни, диверсифікують свої джерела прибутків і використовують новітні технології, що створює серйозні загрози національній безпеці та публічному порядку. Аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора за 2025 рік засвідчує трансформацію структури майнових злочинів під впливом воєнного стану. З-поміж зареєстрованих 89 150 кримінальних правопорушень проти власності понад половину (54,8 %) становлять шахрайства (48 871), що засвідчують переорієнтацію організованих злочинних груп на високоприбуткові й мобільні кіберзлочинні схеми. Порівняно низькі показники розбоїв (310) і грабежів (1322) демонструють ефективність превентивного впливу заходів правового режиму воєнного стану (комендантська година, блокпости), які обмежують мобільність традиційних ОЗГ, проте актуалізують потребу в модернізації тактики оперативно-розшукової протидії інтелектуалізованій та цифровізованій організованій злочинності.

Сучасна система протидії організованим злочинним групам в Україні поєднує нормативно-правові інструменти, міжнародні аналітичні стандарти й оперативну роботу спеціальних підрозділів.

Виокремимо основні організаційні, тактичні і стратегічні способи протидії ОЗГ, зокрема:

1. Стратегічне планування та адаптація до воєнних умов. Ідеться про те, що МВС України спільно з міжнародними партнерами розробляє Стратегію боротьби з організованою злочинністю на 2026–2030 роки, головна мета якої – урахувати трансформацію кримінальної протиправності під час війни (зокрема зростання рівня онлайн-шахрайств) [1]. Наступним кроком є створення базових засад на загальнодержавному рівні та напрямів протидії ОЗГ шляхом прийняття КМУ Стратегії боротьби з організованою злочинністю від 16 вересня 2020 року № 1126-р, яка визначає напрями розвитку системи боротьби з організованою злочинністю та механізми реалізації державної політики у відповідній сфері в сучасних умовах [2].

2. Аналітичне прогнозування та впровадження моделі SOCTA. Відповідно до Офіційного звіту Національної поліції за 2025 рік [3], правоохоронні органи продовжують упроваджувати європейську модель протидії організованій злочинності – Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). Вона ґрунтується на ідентифікації ризиків і формуванні спеціальних профілів безпеки, дає змогу проводити регіональне оцінювання криміногенних загроз у кожній області та діяти на випередження [4]. Триває робота щодо аналізу нелегальних ринків під час війни, формують на цій основі рекомендації щодо протидії транснаціональним групам. Результати цієї діяльності містяться у звітах Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) [5].

3. Проведення оперативно-розшукових заходів. Регламентовану законом діяльність, що спрямована на виявлення, запобігання та розкриття кримінальних правопорушень, учинених організованими групами та злочинними організаціями, а також злочинів у сфері економіки, здійснюють працівники Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України. Ключовим інструментом Департаменту для нейтралізації зовнішнього впливу на внутрішню кримінальну протиправність є заборона в'їзду в Україну для іноземців з кримінальним статусом. Цей захід надає можливість діяти на випередження та блокувати координацію злочинних груп [6].

4. Наукова дискусія та вирішення проблемних питань боротьби з ОЗГ. В Україні функціонує центр безпекових досліджень «CENSS» – незалежна українська неурядова (громадська) організація, яка об'єднує науковців, юристів, соціологів й експертів з питань національної безпеки, правопорядку та врегулювання конфліктів. Вона діє як експертний аналітичний центр, що допомагає оптимізувати і вдосконалювати тактичні методи боротьби з ОЗГ на науковому рівні [7].

Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасні ОЗГ цифровізувалися та перемістили свою діяльність у кіберпростір, використовуючи психологічну вразливість громадян під час війни. Порівняно низькі показники розбоїв і грабежів засвідчують високу превентивну ефективність заходів правового режиму воєнного стану (комендантська година, блокпости, посилене патрулювання). Вони суттєво обмежили мобільність «традиційних» озброєних груп, проте не нівелювали загрозу їхнього прихованого функціонування (латентні вимагання). Для ефективної протидії сучасній організованій злочинності підрозділи кримінальної поліції мають переходити на проактивну модель роботи. Це передбачає широке впровадження європейської методології аналізу кримінальних загроз SOCTA, посилення кіберрозвідки й активну цифрову взаємодію між різними суб'єктами сектору безпеки.

Список використаних джерел

1. Стратегія боротьби з організованою злочинністю 2026–2030: МВС провело друге засідання міжвідомчої робочої групи. *Міністерство внутрішніх справ України* : [вебсайт]. URL: https://mvs.gov.ua/news/strategiia-borotbi-z-organizovanoiu-zlocinnistiu-2026-2030-mvs-provelo-druge-zasidannia-mizvidomcoyi-robocoyi-grupi
2. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : постанова Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2020 р. № 1126-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text
3. Звіт про результати роботи за 2025 рік. Національна поліція України. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/zvit-npu-2025.pdf
4. В Україні завершено масштабний цикл тренінгів SOCTA: Нацполіція впроваджує європейську модель протидії організованій злочинності. *Національна поліція України* : [вебсайт]. URL: https://npu.gov.ua/news/v-ukraini-zavershcno-masshtabnyi-tsykl-treninhiv-socta-natspolitsiia-vprovadzhuie-ievropeisku-model-protydii-orhanizovanii-zlochynnosti
5. Звіт. Україна: динаміка організованої злочинності в умовах війни. Липень 2025 р. Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC). URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Ukraine/UKRAINE_Organized_Crime_Dynamics_in_theContext_of_War_Ukrainian.pdf
6. Протидія організованій злочинності: в поліції запроваджено механізм прийняття рішення щодо заборони в'їзду суб'єктам підвищеного злочинного впливу. *Національна поліція України* : [вебсайт]. URL: https://npu.gov.ua/news/protidiya-organizovaniy-zlochinnosti-v-politsii-zaprovadzheno-mekhanizm-priynyattya-rishennya-shchodo-zaboroni-vizdu-subektam-pidvishchenogo-zlochinnogo-vplivu
7. Протидія організованій злочинності в умовах війни: нові виклики та системні рішення. Центр безпекових досліджень «CEHCC». URL: https://censs.org/donetsk-state-university-of-internal-affairs-hosted-the-all-ukrainian-scientific-and-practical-conference-titled-current-issues-in-the-activities-of-the-national-police-as-an-entity-combating/

Журбинський Дмитро Анатолійович, *доцент кафедри радіаційного і хімічного захисту навчально-наукового інституту інженерної та спеціальної підготовки НУЦЗ України;*
Даник Олена Миколаївна, *старший викладач кафедри радіаційного і хімічного захисту навчально-наукового інституту інженерної та спеціальної підготовки НУЦЗ України*

МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ CBRN-ЗАГРОЗАМ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ

Одним із основних напрямів діяльності ДСНС є розвиток та створення нових систем попередження та реагування на екстрені ситуації, пов'язані з хімічними, радіаційними та біологічними загрозами [1–4]. Це включає в себе плани евакуації, системи оповіщення населення, підготовку спеціалізованих служб для подолання наслідків аварій, взаємодію з місцевими органами самоврядування. З огляду на збройну агресію російської федерації проти України зросла ймовірність застосування нею зброї масового ураження, навмисного або супутнього руйнування небезпечних об'єктів, в тому числі об'єктів, діяльність яких пов'язана з небезпечними хімічними речовинами та радіоактивними матеріалами. Такі події можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних із утворенням зон хімічного та радіоактивного забруднення, появи загрози ураження населення та забруднення довкілля.

Особливої актуальності набуває впровадження міжнародного досвіду у сфері CBRN-захисту, який активно використовується країнами-членами НАТО та Європейського Союзу. У Сполучених Штатах Америки відбувся багатонаціональний захід з обміну досвідом експертів у сфері радіаційного, хімічного, біологічного та ядерного захисту (CBRN 2026) [5]. До професійної дискусії долучилися фахівці з Польщі, Нідерландів, Чехії, Франції, Північної Македонії, Азербайджану, Вірменії, Австрії та Румунії.

Програма у містах Солт-Лейк-Сіті (Юта) та Сент-Роберт (Міссурі) була зосереджена на вивченні американських підходів до формування спроможностей РХБЯ захисту. Особливий інтерес становили механізми оцінювання обладнання на відповідність технічним стандартам та програми підготовки особового складу в умовах, максимально наближених до реального застосування бойових отруйних речовин. Також обговорювалися питання кадрової політики та розбудови інфраструктури для ефективного реагування на сучасні виклики.

Одним із ключових напрямів підвищення рівня підготовки рятувальників ДСНС України до реагування на хіміко-біологічні загрози є адаптація національного законодавства України до міжнародних стандартів у сфері цивільного захисту та безпеки праці [6]. Імплементація стандартів НАТО щодо організації CBRN-захисту, використання сучасних засобів індивідуального захисту, деконтамінації та моніторингу небезпечних речовин сприятиме підвищенню рівня готовності підрозділів ДСНС до реагування на надзвичайні ситуації.

Важливим елементом міжнародної співпраці є взаємний обмін інформацією, технологіями та практичним досвідом між Україною та міжнародними партнерами. Проведення спільних навчань, тренінгів і міжнародних командно-штабних навчань дозволяє вдосконалювати алгоритми дій рятувальників під час ліквідації наслідків хімічних і біологічних інцидентів, а також підвищує рівень міжвідомчої та міжнародної взаємодії.

Нині існує тенденція на рівні ЄС щодо переходу від системи ЦЗ, що орієнтована на реагування на виникнення НС і ліквідацію їх наслідків, до системи, завданням якої є запобігання і профілактика НС різного характеру. Досвід співпраці з МЦЗ ЄС у довоєнний період, а також допомога ЄС під час військових дій доводять доцільність повноцінної участі України в ньому з метою підвищення рівня ефективності національної системи ЦЗ, посилення її спроможностей у запобіганні та ліквідації наслідків НС на національному і міжнародному рівнях за підтримки Координаційного центру реагування на НС, що сприятиме координованому наданню гуманітарної допомоги постраждалим [7].

Вартим уваги є досвід зарубіжних країн щодо системності планування превентивних заходів на випадок надзвичайних ситуацій, перш за все, країн, які мають розвинуту ядерну енергетику. Зокрема, може бути запозиченим досвід Нідерландів із запровадження окремих округів безпеки, правила та стандарти у яких узгоджені із прилеглими округами безпеки та навіть сусідніми державами, кордони яких знаходяться біля таких округів безпеки [6].

Перспективним напрямом є впровадження інноваційних технологій у систему захисту рятувальників, зокрема використання безпілотних літальних апаратів для дистанційної хімічної та біологічної розвідки, автоматизованих систем моніторингу повітряного середовища, а також технологій штучного інтелекту для прогнозування поширення небезпечних речовин і моделювання розвитку надзвичайних ситуацій [8].

Крім того, міжнародний досвід свідчить про необхідність створення стратегічних резервів сучасних засобів хіміко-біологічного захисту, мобільних пунктів санітарної обробки та систем швидкого реагування на випадки масового зараження територій. Такі заходи забезпечують зниження ризиків ураження особового складу та підвищують ефективність проведення аварійно-рятувальних робіт.

Важливим напрямом підвищення рівня підготовки рятувальників до реагування на хіміко-біологічні загрози є забезпечення міжнародної підготовки особового складу, який залучається до аварійно-рятувальних робіт у зонах хімічного та біологічного зараження. Участь рятувальників у міжнародних тренінгах, навчаннях і програмах обміну досвідом із країнами ЄС та НАТО сприятиме засвоєнню сучасних підходів до CBRN-захисту, використанню новітніх технологій і вдосконаленню практичних навичок роботи в умовах небезпечного середовища. Отримання міжнародного досвіду дозволить підвищити рівень професійної підготовки особового складу, покращити координацію дій під час спільних операцій та забезпечити відповідність підрозділів ДСНС міжнародним стандартам безпеки.

У травні 2026 року українська делегація у складі представників ДСНС України та Державної прикордонної служби взяла участь у конференції та виставці NCT Europe / NCT PRO eXperience 2026, що відбулася у Королівстві Нідерланди [9]. Участь українських рятувальників стала можливою завдяки підтримці Програми ОБСЄ для України, яка системно сприяє розвитку міжвідомчої взаємодії та посиленню спроможностей держави у сфері цивільного захисту. До складу делегації увійшли 12 фахівців, які працюють у сферах хімічної безпеки, прикордонного контролю та реагування на надзвичайні ситуації. Вони не лише представили власний досвід під час дискусій, але й взяли участь у практичних навчаннях.

Українські рятувальники та прикордонники відпрацювали сценарії реагування на інциденти з токсичними речовинами та вибухонебезпечними предметами. Зокрема, вони практикували: виявлення та визначення хімічних загроз; деконтамінацію персоналу після перебування у зонах ризику; координацію дій між різними службами у випадку транскордонних загроз. Такі вправи дозволяють учасникам з різних країн краще зрозуміти протоколи роботи колег та підвищити ефективність спільних дій у кризових ситуаціях.

Отже, інтеграція міжнародного досвіду у сфері CBRN-безпеки, адаптація законодавства до міжнародних стандартів та розвиток співпраці з міжнародними партнерами є важливими умовами підвищення рівня підготовки рятувальників ДСНС України до реагування на хіміко-біологічні загрози.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 34-35. Ст. 458.

2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. URL: https://www.dsns.gov.ua.

3. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : ПКМУ від 16 груд. 2015 р. № 1052. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

4. Методичні рекомендації щодо організації радіаційного, хімічного та біологічного захисту в територіальних органах та підрозділах ДСНС : наказ ДСНС України від 10 листоп. 2025 р. № 1432. URL: https://www.dsns.gov.ua.

5. Досвід США у сфері РХБЯ захисту: представник Міноборони взяв участь у міжнародному заході CBRN 2026. URL: https://armyinform.com.ua/2026/04/23/dosvid-ssha-u-sferi-rhbya-zahystu-predstavnyk-minoborony-vzyav-uchast-u-mizhnarodnomu-zahodi-cbrn-2026/.

6. Кришталь Т. М., Костенко В. О., Горбаченко Ю. М. Міжнародний досвід забезпечення національної безпеки: інтеграційні процеси в протидії сучасним загрозам. *Публічне управління та державна безпека*. 2025. № 1. DOI: 10.52363/2414-5866-2025-1-38.

7. Парламентське дослідження щодо національного та міжнародного регулювання питання реагування на хімічні, біологічні, радіаційні та ядерні загрози. *Парламентські дослідження*. Київ, 2024. URL: research.rada.gov.ua.

8. Кушнір А. П., Алфавіцька Г. І. Аналіз можливостей застосування безпілотних літальних апаратів у діяльності ДСНС України. *Проблеми та перспективи розвитку системи безпеки життєдіяльності* : зб. наук. праць XX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, курсантів та студентів (Львів, 27-берез. 2025 р.). Львів, 2025. С. 152–154.

9. Українські рятувальники представили досвід на міжнародній конференції з протидії CBRN-загрозам. URL: https://uspih.in.ua/nashi-za-kordonom/ukrayinski-ryatuvalnyky-predstavyly-dosvid-na-mizhnarodnij-konferencziyi-z-protydiyi-cbrn-zagrozam.

Загуменна Юлія Олександрівна, *професор кафедри теорії та історії держави та права ХНУВС, доктор юридичних наук, доцент*

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ (RESILIENCE) ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасний безпековий ландшафт, у якому перебуває Україна, докорінно змінив уявлення про природу національної безпеки. Якщо класична доктрина тлумачила безпеку переважно статично – як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від загроз, то реалії широкомасштабної збройної агресії та гібридного протистояння висунули на перший план динамічну характеристику – здатність держави й суспільства не лише протистояти загрозам, а й адаптуватися до них, зберігати функціональність і швидко відновлюватися. Саме цю здатність відображає категорія «національна стійкість» (resilience), яка впродовж останнього десятиліття перетворилася з міждисциплінарного запозичення на одну зі стратегічних засад державної політики у сфері національної безпеки. Прикметно, що навіть у дослідженнях економічного спрямування, де стійкість розглядається як багатовимірне – економічне, соціальне, політичне, технологічне та екологічне – явище, наголошується на потребі визначення організаційно-правових умов її забезпечення [1]. Водночас стрімке нормативне утвердження цієї категорії помітно випереджає її теоретико-правове осмислення, що й зумовлює актуальність порушеної проблематики.

Поняття стійкості має складне міждисциплінарне походження: воно сформувалося в екології, теорії систем та психології, а згодом було адаптоване у безпекових студіях, передусім у документах НАТО та ЄС. Трансформація концептуальних підходів до зміцнення національної безпеки в умовах асиметричних і гібридних небезпек сприяла актуалізації феномену стійкості й на Заході [2]. Інституційним виявом цього підходу стали узгоджені на Варшавському саміті НАТО 2016 року сім базових вимог до національної стійкості – гарантована безперервність урядування та критично важливих державних послуг, стійке енергопостачання, спроможність ефективно реагувати на неконтрольоване переміщення людей, стійке забезпечення продовольчими та водними ресурсами, готовність до подолання масових втрат, а також стійкі системи цивільних комунікацій і транспорту, – згодом підкріплені Зміцненим зобов'язанням щодо стійкості (2021) [15]. У науковій літературі обґрунтовано необхідність розмежування понять «стійкість» (resilience) та «опір» (resistance): якщо опір позначає здатність системи витримати безпосередній удар, то стійкість постає вищою мірою адаптації та гнучкості, що дозволяє системі впоратися з тривалою кризою [3]. Найбільш системне вітчизняне опрацювання категорії запропонувала О. Резнікова, яка визначає національну стійкість як здатність держави та суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження й характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування та швидко відновлюватися після криз, наголошуючи на поєднанні в межах цього концепту двох різноспрямованих процесів – руху та незмінності [4, с. 35]. Не менш важливим є відмежування стійкості від концепту сталості: на відміну від сталості, що описує рівноважний розвиток, стійкість стосується збереження колективної суб'єктності та національної ідентичності держави під тиском обставин [4, с. 36; 5]. Така концептуальна багатовимірність ускладнює вироблення єдиного правового розуміння стійкості.

У вітчизняному законодавстві категорія національної стійкості отримала послідовне нормативне закріплення. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, поклала в основу державної політики три засади – стримування, стійкість і взаємодію, визначивши стійкість як здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей [6]. Розвитком цього положення стало запровадження національної системи стійкості: рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року, уведеним у дію Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021, затверджено Концепцію забезпечення національної системи стійкості, яка визначає мету, принципи, напрями, механізми і строки запровадження та функціонування цієї системи, спрямованої на спроможність держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти вразливості, оцінювати ризики, запобігати їм або мінімізувати їх, ефективно реагувати та повномасштабно відновлюватися після

кризових і надзвичайних ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу [7]. Прикметно, що Концепція не лише запроваджує систему, а й легально закріплює саме поняття: національну стійкість визначено в ній як здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування та швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій [7]. Це нормативне визначення змістовно корелює з доктринальним розумінням [4, с. 35], що засвідчує перехід категорії з доктринальної площини у позитивне право і є додатковим аргументом на користь її кваліфікації як правової. Подальшу інституціоналізацію забезпечив план заходів з реалізації Концепції, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2023 року № 1025-р [8]. Базовим для загального нормативного контексту цієї сфери залишається Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, що окреслює правову основу державної політики у відповідних сферах [9].

Аналіз наведеної нормативної бази дозволяє виокремити ключову теоретико-правову проблему: яким є юридичний статус національної стійкості? У чинних актах вона постає одночасно у трьох іпостасях – як принцип державної політики, як ціль (бажаний стан) і як система (сукупність суб'єктів та механізмів її забезпечення). У науці публічного управління стійкість уже осмислюється як самостійна наукова категорія, ширша за безпеку, що породжує синергетичний ефект у системі її забезпечення [10; 11]. Однак таке осмислення розгортається переважно в управлінській, а не юридичній площині: воно описує стійкість як об'єкт державного управління, тоді як її власне теоретико-правовий вимір – місце в системі правових категорій, принципів права та функцій держави – залишається малодослідженим. На нашу думку, з позицій теорії держави і права національну стійкість доцільно кваліфікувати як комплексну правову категорію, що синтезує статичний і динамічний виміри національної безпеки: якщо безпека традиційно описує стан захищеності, то стійкість додає до нього процесуальну складову – спроможність системи зберігати власну ідентичність і правопорядок упродовж усього циклу реагування на загрозу, від запобігання до відновлення. Саме на такому поєднанні незмінних і змінюваних характеристик системи наголошує й сучасна безпекова доктрина [4, с. 35].

Принципово важливим є співвідношення національної стійкості з верховенством права. Стійкість не може досягатися ціною згортання правових гарантій; навпаки, спроможність правової системи зберігати конституційний лад, законність і дієвість механізмів захисту прав людини в умовах стресу становить самостійний вимір стійкості – її інституційно-правову складову. У цьому контексті заходи, що обмежують права в умовах воєнного стану, мають відповідати критеріям тимчасовості, пропорційності та законодавчої визначеності.

Водночас правове розуміння стійкості потребує застереження проти її суто героїзованого тлумачення. Як зазначає І. Івлєв-Йорке, концепт української стійкості не завжди повною мірою відображає реальний масштаб української боротьби та тих випробувань, з якими стикаються українці. Апелюючи до образу людини, яка тоне й рятує себе сама, він підкреслює, що захоплення її «стійкістю» може затіняти інше питання – чи не мали б ми насправді більше їй допомогти. У цьому сенсі героїзоване уявлення про Україну та її захисників як «сильних» і «стійких» здатне приховувати болісну реальність боротьби, спротиву та численних людських втрат як на передовій, так і поза нею [14]. Це застереження не спростовує значення категорії національної стійкості, а уточнює її правовий зміст: стійкість у юридичному, а не міфологізованому розумінні передбачає не перекладання тягаря виживання на особу чи суспільство, а кореспондуючий обов'язок держави та міжнародної спільноти забезпечувати підтримку, захист, відновлення й гідність тих, хто протистоїть загрозам. У цьому контексті розбудова національної стійкості тісно пов'язана не лише з інституційними та організаційними механізмами, а й з нематеріальними факторами – рівнем правосвідомості, правової культури та національної ідентичності, які формують громадський імунітет до дезінформаційних та інформаційно-психологічних впливів [12; 13]. Відтак правова стійкість охоплює не лише ефективність інституцій, а й ціннісно-світоглядне підґрунтя правопорядку.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що національна стійкість поступово набуває значення самостійної, функціонально пов'язаної з національною безпекою правової категорії. Вона відображає динамічну, адаптивну та відновлювальну спроможність держави та суспільства функціонувати в умовах перманентних загроз без втрати суб'єктності, правопорядку та верховенства права. Її подальше доктринальне опрацювання є перспективним у кількох напрямах: уточнення співвідношення із суміжними категоріями, зокрема національною безпекою, державним суверенітетом та сталим розвитком; визначення місця національної стійкості в системі принципів права та функцій держави; оцінювання доцільності окремої законодавчої консолідації засад національної стійкості. Така консолідація могла б сприяти системному врегулюванню повноважень суб'єктів, механізмів їхньої взаємодії та критеріїв оцінювання стійкості. Потреба в цьому випливає і зі змісту Концепції забезпечення національної системи стійкості, яка серед першочергових завдань передбачає законодавче врегулювання організаційних засад функціонування відповідної системи, зокрема визначення повноважень, завдань та відповідальності її суб'єктів [7]. Отже, теоретико-правове осмислення національної стійкості є необхідною передумовою формування узгодженої та ефективної державної політики у сфері забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Уманців Ю., Шкуропадська Д. Національна стійкість України в умовах воєнного стану. *Scientia Fructuosa.* 2023. № 5. С. 4–19.
2. Лазебник Я. Концепція національної стійкості: український контекст. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2024. Вип. 56. С. 223–228.
3. Назаров М. С. Національна стійкість України: від концептуальних засад до практичної реалізації. *Політикус*. 2020. Вип. 2. С. 64–69.
4. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.
5. Пирожков С. І., Майборода О. М., Хамітов Н. В. та ін. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь. Київ : НАН України; ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 552 с.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27 верес. 2021 р. № 479/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021
8. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 листоп. 2023 р. № 1025-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2023-р
9. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 55. Ст. 1903.
10. Ситник Г. П., Заворітня Г. П., Павлінець А. В. Національна стійкість як наукова категорія та пріоритети суб'єктів публічного управління щодо її забезпечення. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 2(42). С. 211–223.
11. Чуб І. В. Національна стійкість як основа національної безпеки. *Інноваційні методи управління економікою в умовах цифровізації бізнесу* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 10 жовт. 2025 р.). Київ : МАУП, 2025. С. 489–491.
12. Романова А. Правосвідомість та національна ідея – основа стабільного державно-правового розвитку суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2023. Т. 10, № 2(38). С. 85–90.
13. Ткач М., Пунда Ю., Дерев'янко В. Розбудова сильної нації: роль національної стійкості, мобілізації та територіальної оборони. *Наука і оборона*. 2024. № 1. С. 47–55. DOI: 10.33099/2618-1614-2024-24-1-47-55.
14. Івлєв-Йорке І. Виступ у межах панельної дискусії «The Next Generation of Deterrence: Europe's Intergenerational Responsibility to Protect What Matters» на Airbus Defence Summit (м. Манхінг, Німеччина, 20 травня 2026 р.).
15. Resilience, civil preparedness and Article 3. NATO : official website. URL: https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/resilience-civil-preparedness-and-article-3

Задорожний Андрій Анатолійович, *заступник начальника Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України, кандидат юридичних наук*

ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ПІДРОЗДІЛАМИ ДВБ НПУ

Однією із функцій Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України (далі – ДВБ НПУ) є здійснення відповідно до компетенції комплексу заходів, спрямованих та виявлення, запобігання, попередження та припинення порушень у сфері фінансово-господарської діяльності, зокрема контролю за додержанням встановленого порядку закупівлі товарів (робіт, послуг) за бюджетні кошти у сфері публічних закупівель [1, п. 7].

Оскільки ДВБ є спеціалізованим підрозділом контролю за закупівлями, які проводять Департамент управління майном НПУ, ДУ «Центр обслуговування підрозділів НПУ», а також окремі міжрегіональні територіальні органи та головні управління поліції в областях, його діяльність поєднує оперативні, профілактичні й аналітичні заходи [2–4].

Серед напрямів запобігання порушенням у сфері публічних закупівель підрозділами ДВБ НПУ пріоритетними слід вважати: 1) виявлення фактів недобросовісної змови (недопущення укладання угод із заздалегідь визначеними переможцями конкурсів); 2) попередження (мінімізація) збитків через блокування сумнівних (недоцільних) закупівельних процедур на етапах планування або моніторингу; 3) захист персоналу шляхом протидії зовнішньому тиску на уповноважених осіб НПУ.

Під час планування заходів запобігання правопорушенням у сфері публічних закупівель слід ураховувати специфіку їх правового регулювання на окремих етапах: 1) аналіз річного плану закупівель (для публічних закупівель), переліків закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки й оборони (для оборонних закупівель) (далі – перелік закупівель); 2) перевірка вибору предмета та формування документації до закупівлі товарів (робіт, послуг), зокрема формування очікуваної вартості (підстави розрахунків,

використання даних аналізу ринку тощо); 3) оголошення про заплановану закупівлю, вибір процедури закупівлі та початок закупівлі на всіх етапах; 4) подання та висвітлення пропозицій конкурсних торгів, перевірка учасників на відповідність вимогам законодавства, аналіз тендерних пропозицій; 5) перевірка наявності компаній – учасників закупівлі у списках компаній, щодо яких є рішення Антимонопольного комітету України (АМКУ) про визнання їх поведінки на торгах антиконкурентними узгодженими діями, рішень суду щодо учасників закупівель та їх керівників про притягнення до відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, зв'язку із країною-агресором; 6) укладання та виконання договору про закупівлю (зокрема на етапах постачання товарів і послуг, перевірки комплектності, якості тощо).

Розглянемо особливості виявлення та фіксації можливих порушень (відхилень) на кожному з етапів.

1. У процесі *аналізу річного плану закупівель* (для публічних закупівель), переліків закупівель (для оборонних закупівель) слід спрямувати увагу на такі обставини: види процедур закупівлі, які використовує замовник; створення умов для штучного поділу предмета закупівлі на частини з метою уникнення проведення визначених законом процедур; вчасне відображення в річному плані/переліку закупівель змін щодо процедури закупівлі, проведеної на етапі виконання (оголошення, визначення переможця, зміна ціни, відміна тощо); періодичність і доцільність закупівлі тих самих товарів (робіт, послуг) (аналіз порядку формування потреби, технічні характеристики, визначені ініціатором закупівлі); очікувана вартість предмета закупівлі (розрахунки за результатами аналізу ринку, використання коефіцієнтів вартості предмета закупівлі тощо).

2. *Перевірка вибору предмета та формування документації до закупівлі товарів (робіт, послуг)* передбачає формування кваліфікаційних критеріїв закупівлі, технічних характеристик предмета закупівлі та критеріїв оцінювання учасників. Власне цей етап теж є непублічним, офіційні результати з'являються лише після формального оголошення закупівлі й оприлюднення тендерної документації.

Типові ризики, пов'язані з визначенням конкурсних вимог, охоплюють: формування тендерної документації або завдань так, що лише одна компанія відповідатиме їм, тож конкуренція обмежена (неможлива); навмисна плутанина в тендерній документації або завданнях для того, щоб унеможливити (ускладнити) ефективний контроль; обрання необ'єктивних (нечітких) критеріїв відбору переможця.

3. *Оголошення про заплановану закупівлю та початок процедури закупівлі* пов'язані з оприлюдненням інформації про предмет закупівлі, потреби в ньому, очікувану вартість і вимоги конкурсних торгів (аукціонів). Саме на цьому етапі документи конкурсних торгів можуть бути досліджені на предмет наявності дискримінаційних вимог.

4. *Подання та розкриття пропозицій конкурсних торгів (аукціонів)*. Слід акцентувати на ознаках, що ймовірно можуть свідчити про факт змови учасників на торгах, зокрема: участь у торгах пов'язаних осіб; учасники закупівель не надають інформацію про бенефіціарного власника; наявність конфлікту інтересів між учасниками та замовниками; закупівля за завищеною ціною (хоча не є порушенням законодавства, проте може свідчити про інші можливі порушення або відсутність конкуренції).

5. *Перевірка наявності компаній – учасників закупівлі в списках компаній, щодо яких є рішення АМКУ про визнання їх поведінки на торгах антиконкурентними узгодженими діями*. Таким компаніям протягом трьох років заборонено участь у державних закупівлях (їх перелік АМКУ оприлюднює на власному сайті). Також про змову можуть свідчити факти обміну документами, однакові оформлення документів, помилки в пропозиціях, розміщення сторінок, дати довідок, обслуговування в одних і тих самих банках та фінансових установах тощо.

6. *Укладення та виконання договору про закупівлю*. Можливі ризики на цьому етапі передбачають: спроби передомовитися щодо умов контракту після того, як визначено переможця, але перш ніж його було підписано; підрядник поставляє товари нижчої якості або інших специфікацій, ніж зазначено в договорі (товари, послуги або роботи, узгоджені в договорі, може бути замінено гіршими аналогами); державні посадові особи умисно провадять неналежний нагляд, унаслідок цього не виявляють неякісні товари, послуги та роботи; змова між компанією та посадовою особою, що призводить до підвищення цін, часто через внесення змін до контракту.

З метою виявлення ознак правопорушень у сфері публічних закупівель працівникам ДВБ слід перевіряти й аналізувати документи: які стали підставою для внесення закупівлі до річного плану / переліку закупівель; річний план державних закупівель / перелік закупівель (зі змінами), листи щодо погодження окремих процедур закупівлі; протоколи засідань робочих груп / рішень уповноважених осіб (обрання процедури закупівлі, висвітлення тендерних пропозицій, оцінювання та акцепту цінових пропозицій); тендерна документація, у якій можна ознайомитися з основними вимогами щодо підготовки тендерних пропозицій; протоколи зборів учасників робочих груп з метою роз'яснення учасникам будь-яких запитів щодо тендерної документації, з викладенням у ньому всіх роз'яснень даних запитів (у разі проведення таких зборів), передусім якщо внаслідок запитів здійснено зміни в тендерній документації; подані тендерні пропозиції (у разі проведення попередньої кваліфікації – цінові або кваліфікаційні пропозиції) учасників торгів; звіт за результатами здійснення процедур закупівлі товарів (робіт, послуг) за державні кошти (з відповідними додатками); листи

уповноваженого органу щодо погодження процедур закупівлі у випадках, передбачених законодавством; договір на закупівлю, укладений замовником з переможцем процедури закупівлі; інформація щодо скарг учасників на процедуру закупівлі та рішення щодо їх розгляду; офіційні рішення та листи АМКУ, Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель при Рахунковій палаті України (у разі надходження скарг учасників); державна статистична звітність (Держкомстату України) за встановленою формою; реєстр недобросовісних учасників торгів.

Для виявлення та припинення порушень під час проведення публічних закупівель працівникам ДВБ необхідно здійснити такі основні заходи: 1) проаналізувати інформацію щодо тендерів / процедур закупівель, проведених розпорядниками державних коштів за певний період (оголошення про проведення і переможців на електронному порталі державних закупівель ProZorro); 2) вивчити тендерну документацію учасників торгів з посиленою увагою на переможців торгів, що надали неповний (недостатній для висновків) перелік необхідних для участі в тендері документів, порівняно з іншими учасниками тендеру; 3) опитати службових осіб підприємств й організацій, що програли в процедурі торгів, з питань порушень, які були допущені під час її проведення з боку службових осіб підприємств-замовників (членів робочої групи / уповноваженої особи), залучення до участі в торгах «своїх» фірм, а також можливих перевитрат бюджетних коштів, перерахованих на адресу переможців, що пропонують товари, роботи, послуги за ціною, яка значно вища за середню ціну, що склалася на ринку; 4) у разі проведення закупівлі товарно-матеріальних цінностей визначити за допомогою фахівців відповідного профілю ступінь придатності до використання або експлуатації таких ТМЦ, провести перевірку законності їх оприбуткування і списання, перевірити паспортну документацію; 5) провести перевірку достовірності та повноти обсягу виконаних робіт і послуг переможцями тендерів.

Список використаних джерел

1. Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 9 листоп. 2015 р. № 83. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/uploaded-files/polozennia-pro-departament-vnutrisnyoyi-bezpeki-npu-compressed-compressed.pdf

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2135-12

4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26 січ. 1993 р. № 2939-XII. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-12

5. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#doc_info

Заїка Сергій Олегович, *доцент кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ-НОВЕЛИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА УЧАСТЮ ДІТЕЙ

Після довгих десятиліть спроби правоохоронних органів всіх країн світу зупинити ріст злочинності щодо дітей, треба визнати, що на зміну старих форм постійно з'являються нові види і форми злочинних дій за участю дітей чи щодо них безпосередньо. Прикрим є водночас й той факт, що діти стають потерпілими від рук власних батьків, що викликає особливе справедливе обурення, оскільки батьки є найближчими серед тих, хто повинен захищати дитину. В Україні покладено багато зусиль для збереження здоров'я, життя, честі та гідності дітей. Ініціативи, що походять від державних органів, поцілені на успішне подолання росту злочинності щодо дітей. Стартувало декілька проєктів, що, за сприяння всіх дотичних органів, ведуть до оптимізації процесів захисту дітей під час розслідувань кримінальних правопорушень.

На жаль, динаміка злочинності дозволяє зробити висновок про те, що, головним чином, основні зусилля повинні бути направлені на профілактику кримінальних правопорушень щодо дітей. Основними факторами в цьому напрямі є розуміння високої латентності злочинів щодо дітей, незворотності наслідків (що впливає на травму та деформацію розвитку), вразливості потерпілих та економічної вигоди (попередити злочин та його наслідки завжди дешевше).

Для даних потреб важливий є міжвідомчий наказ, що запроваджує в Україні пілотний проєкт із правосуддя, дружнього до дитини [1]. Такі нововведення є практичним підтвердженням того, що держава зміщує акцент на профілактику, захист та реінтеграцію неповнолітніх незалежно від їх статусу.

У пілотному проєкті визначено важливий вектор, що полягає в необхідності «проводити слідчі (процесуальні) дії за участю неповнолітньої особи спеціально уповноваженими ювенальним слідчим, дізнавачем, прокурором, які пройшли спеціальне навчання відповідно до Єдиних стандартів підготовки

фахівців у сфері правосуддя щодо дітей; не доручати їм здійснення досудового розслідування, дізнання та процесуального керівництва у кримінальних провадженнях інших категорій» [1], проте в Україні така спеціалізація є ідеальною в своїй меті, оскільки слідчі зазвичай ведуть «загальний кримінал», та лише за необхідності вести кримінальні провадження за участю дітей стають також ювенальними по відповідним наказам. Важливим і правильним є створення механізму ведення кримінальних проваджень за участю дітей виключно ювенальними слідчими, які б на постійній основі займалися провадженнями за участю дітей.

Наступним пілотним проєктом пропонується розглядати надзвичайно активну роль психолога в кримінальних процесуальних відносинах. Його виключність полягає в тому, що саме він допомагає слідчому створити сприятливу атмосферу для дитини, адаптувати її для допиту, а головне, допомогти уникнути повторної травматизації потерпілій дитині чи дитині-очевидцю. Для визначення такої мети впроваджено відповідний пілотний проєкт про посилення роді психолога та його залучення через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги [2].

У зазначеному проєкті визначено, що «уповноважена особа центру, до якого надійшов запит про залучення психолога, протягом одного робочого дня з дня отримання такого запиту визначає психолога з Реєстру психологів шляхом видання йому відповідного доручення, форма якого затверджується Координаційним центром, та повідомляє про це слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого суддю, суд.

Центр повинен забезпечити ознайомлення психолога, який залучається відповідно до цього Порядку, із запитом про залучення психолога та із положеннями статті 387 Кримінального кодексу України, якою передбачена кримінальна відповідальність за розголошення без дозволу прокурора, слідчого даних досудового розслідування» [2]. На нашу думку, термін в одну добу не відповідає стандартам захисту прав дитини. Що робити в той самий час слідчому з потерпілою від сексуального злочину дитиною? Той час очікування як не перетворити у неправильну поведінку, як не зашкодити дитині ще більше? Впевнені, цей термін варто скоротити.

Іншим пілотним проєктом пропонується визначати кредит довіри дитині, яка скоїла кримінальне правопорушення вперше. Як зазначено в наказі про запровадження даного пілоту, ним вводиться в дію «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» [3]. Як зазначено в наказі «Програма може бути застосована у разі: наявності потерпілого; наявності неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого; визнання неповнолітнім факту наявності події кримінального правопорушення; згоди неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого на участь у Програмі. Ця Програма поширюється також на осіб, які на момент прийняття рішення про застосування Програми досягли 18-річного віку. Умовою поширення Програми на осіб, які досягли 18 років, є вчинення ними кримінального правопорушення у неповнолітньому віці» [3]. Як бачимо, захист прав дітей також можливий і тих, які хоча й досягли 18 років, проте вчинили злочин у віці до набуття 18 років. У такому випадку йдеться про невідворотність як властивість явища або процесу, яку неможливо змінити і яка обов'язково має відбутися.

Наступним кроком держави, що піклується про діток-потерпілих та свідків є пілотний проєкт про запровадження центрів Барнахус [4]. Як зазначено в ч. 3 Наказу: «Метою реалізації пілотного проєкту є забезпечення скоординованої взаємодії учасників міждисциплінарної команди, слідчого, дізнавача, прокурора що сприятиме: захисту прав дітей; забезпеченню мінімізації наслідків проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій з метою недопущення повторної травматизації дитини; організації надання таким дітям комплексної соціальної, психологічної, правничої, домедичної та інших видів допомоги» [4]. Як бачимо, мова йде про захист прав дитини, а лише потім про мінімізацію наслідків проведення з нею процесуальних дій.

Раніше ми зазначали про роль превенції та убезпеченні дітей від злочинів та пошуку дієвих механізмів в інших країнах. З посиланням на УНІАН ми вказували, що «В той самий час як всі країни збентежені в пошуках універсального рецепту протидії злочинності щодо дітей, при в'їзді в США тепер перевірятимуть соцмережі. Мається на увазі те, що «при в'їзді до США від мандрівників вимагатимуть надавати історію своїх акаунтів у соцмережах за останні п'ять років. Ідеться про громадян близько 40 держав, зокрема Австралії, Німеччини, Японії та Великої Британії, які зараз користуються програмою безвізових поїздок (Visa Waiver Program)... За повідомленням Департаменту внутрішньої безпеки США, Служба митного та прикордонного контролю додасть соцмережі до переліку обов'язкових даних, які подаються під час оформлення електронного дозволу на в'їзд ESTA»» [5, с. 101].

Крилатий вислів про те, що діти – живі повідомлення, які ми відправляємо в той час, якого ми не побачимо найкраще відображає необхідність захисту прав дітей від злочинів. Правовий та психологічний захист дитини сьогодні – це гарантія безпеки всього суспільства у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини у практичну діяльність : наказ Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України від 1 черв. 2023 р. № 150/445/2077/5/187. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text.

2. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги : наказ Міністерства юстиції України; МВС України, Офіс Генерального прокурора від 7 лют. 2023 р. № 493/5/67/32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text.

3. Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» : наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22 лип. 2024 р. № 2176/5/501/176. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1116-24.

4. Про затвердження Порядку реалізації пілотного проєкту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус) : спільний наказ Мін'юсту, ОГП, МВС, Мінсоцполітики, МОЗ України від 26 лип. 2024 р. № 2218/5/180/523/352-Н/1306. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1151-24#Text.

5. Петченко І. В. До питання зарубіжного досвіду розслідування особливо тяжких злочинів проти дітей. *Глобальний міждисциплінарний саміт: межі науки та технології майбутнього* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Khalifa University Campus, Dubai, UAE, 3 квіт. 2026 р.). Dubai, 2026. С. 100–104.

Зашкольна Олена Петрівна, *судовий експерт сектору психологічних досліджень мовлення лабораторії лінгвістично-психологічних досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*

ПОЛІТИЧНА ПРОПАГАНДА ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ЗБРОЯ ТА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах Україна є об'єктом інформаційно-психологічного впливу, важливим інструментом якого виступає пропаганда. Відповідно до статті 17 Конституції України, забезпечення інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави, що обумовлює необхідність протидії пропаганді як чиннику інформаційно-психологічного впливу. Інформаційна безпека є як самостійною сферою забезпечення національної безпеки, так і невід'ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки. Національна безпека держави має стійку залежність від інформаційної безпеки, яка постійно зростає із розвитком інформаційних технологій [1].

Пропаганда (від лат. propaganda – яка підлягає поширенню) – це інформаційний вплив, спрямований на свідомість людей з метою нав'язування «потрібної» точки зору. Тобто пропаганда – це не просто висвітлення певної інформації, а маніпуляція, яка складається з різноманітних компонентів. Відповідно до джерела та природи повідомлення можна виокремити три типи пропаганди: 1) біла – походить з відкритого доступного джерела, використовує перевірені дані й не маскує свої цілі; 2) сіра – пропаганда без визначеного джерела чи автора, має приховані джерела інформації та мету, прагне підтасувати факти і думки, щоб нав'язати свої висновки і оцінки; 3) чорна – створює фальшиву інформацію з маскуванням правдивих джерел з метою введення масової свідомості в оману [2].

Пропаганда як форма інформаційно-психологічного впливу функціонує в різних каналах масової комунікації та бере участь у формуванні уявлень, оцінок і загальної картини світу. Її основними розповсюджувачами є ЗМІ, зокрема телебачення, друковані видання, соціальні мережі, інтернет-платформи, кіноіндустрія та інші цифрові медіа. Саме через них вибудовується інформаційний простір, у межах якого більшість людей отримує відомості про політичні події, суспільні процеси та міжнародні відносини. Мас-медіа не обмежуються передаванням інформації, а суттєво впливають на спосіб її сприйняття через відбір фактів, емоційне забарвлення повідомлень, повторення ключових наративів і фокусування уваги на окремих темах.

Пропаганда значною мірою ґрунтується на природних особливостях когнітивного функціонування людини, тобто на тому, як індивід сприймає, обробляє та зберігає інформацію. Ці механізми не є когнітивними помилками у буквальному розумінні, а становлять нормальні властивості мислення, які можуть бути використані як інструмент цілеспрямованого інформаційного впливу. На їх основі формуються ширші соціально-психологічні механізми, що визначають характер масових уявлень і поведінкових реакцій.

Політична пропаганда функціонує в межах розуміння суспільства як складної адаптивної системи, у якій поведінка людей формується не лише на основі фактів, а передусім під впливом емоцій, соціальних сигналів та інформаційного середовища. Вплив на масову свідомість має статистичний характер і реалізується через формування соціальних норм шляхом повторення повідомлень, створення уявлення про більшість, керування увагою та структурування вибору. Люди схильні вважати більш переконливим те, що підтримується соціальним оточенням, а також надавати перевагу інформації, яка підтверджує їхні попередні переконання. У таких умовах інформаційні ідеї можуть поширюватися подібно до вірусів, незалежно від їхньої об'єктивної істинності. Масові настрої є нестабільними та можуть швидко змінюватися під впливом страху, кризових ситуацій або сильних емоційних стимулів, що зумовлює

необхідність постійного підтримання інформаційного середовища та формування когнітивних рамок, у межах яких люди інтерпретують події та ухвалюють рішення.

Політична пропаганда впливає як на колективну свідомість, так і на індивідуальну психіку, реалізуючись через емоційні, когнітивні та поведінкові механізми. До емоційних механізмів належать індукція страху, тривоги, гніву або ненависті; формування відчуття загрози чи небезпеки; виклик емоційної ідентифікації, зокрема почуттів гордості, належності та співпереживання, використання емоційно насичених образів і символів. Когнітивні механізми охоплюють фреймінг, тобто задавання інтерпретаційних рамок подій, вибіркове подання інформації та повторення як засіб закріплення переконань. Поведінкові механізми включають формування моделей підтримки або протестної поведінки, розвиток конформізму, стимулювання участі в колективних діях (мітинги, голосування, онлайн-активність), а також поширення інформації через репости та інші форми цифрової взаємодії.

Важливим чинником цього процесу є анонімність сучасного інформаційного простору, зокрема цифрового середовища та соціальних мереж, що сприяє зниженню рівня соціального контролю та особистої відповідальності за поширення інформації, комунікативні реакції й публічні висловлювання, а також послаблює усвідомлення наслідків власної поведінки.

Погляди та оцінки людини можуть змінюватися залежно від домінуючих інформаційних джерел, авторитетних фігур або соціального оточення. У цьому контексті пропаганда спрямована не лише на передавання інформації, а й на формування когнітивних рамок, через які індивід інтерпретує події, оцінює реальність і конструює власну картину світу. Людина здатна адаптувати свої переконання відповідно до інформаційного середовища, тобто сукупності джерел, які в певний момент є найбільш доступними, частотними або соціально підтримуваними. До такого середовища належать як засоби масової інформації, соціальні мережі, онлайн-платформи, так і безпосереднє соціальне оточення, включно з думками друзів, колег та авторитетних осіб. У цих умовах переконання залишаються нестійкими та відкритими до зовнішнього впливу, що підвищує чутливість до інформаційних змін і зумовлює швидку трансформацію оцінок подій, соціальних явищ і політичних позицій.

Така нестійкість послаблює критичний захист від суперечливих або маніпулятивних повідомлень, оскільки інформація переважно обробляється через емоційні та ситуативні чинники, а не через стабільні переконання чи раціональний аналіз. У цьому контексті пропаганда задає когнітивні й соціально-психологічні «рамки інтерпретації» реальності, тобто визначає, що вважається важливим, загрозливим, позитивним або негативним. Ці рамки являють собою систему уявлень і критеріїв, через які людина або група осіб осмислює події та інформацію, і які визначають спосіб інтерпретації реальності. У межах пропагандистського впливу вони можуть цілеспрямовано формуватися та закріплюватися, впливаючи на емоційні реакції, оцінки та процес прийняття рішень. Поінформованість суспільства щодо механізмів формування думок і поведінкових звичок підвищує рівень критичного сприйняття інформації. Чим глибше індивіди розуміють механізми впливу, тим більш усвідомлено вони реагують на інформаційні звернення, що апелюють до їхніх емоцій, інтересів і потреб.

Водночас навіть за наявності критичного ставлення до інформаційних впливів людина не є повністю нейтральною до них і продовжує реагувати на повідомлення в інформаційному середовищі, оскільки базові когнітивні та емоційні процеси залишаються чутливими до зовнішніх стимулів. У цьому контексті пропаганда постає як постійний елемент соціальної комунікації, який супроводжує функціонування суспільства, змінює свої форми відповідно до розвитку медіа та технологій, але не зникає повністю, оскільки її вплив ґрунтується на базових психологічних механізмах сприйняття, інтерпретації та соціальної взаємодії.

У контексті національної безпеки це формує потенційні ризики інформаційної вразливості держави, оскільки систематичний інформаційно-психологічний вплив може бути використаний для підриву суспільної єдності, зниження рівня довіри до державних інституцій та формування керованих соціальних реакцій. Водночас сталість впливу пропаганди як елемента соціальної комунікації зумовлює необхідність постійного розвитку механізмів інформаційної безпеки, підвищення рівня медіаграмотності населення та зміцнення критичного мислення як ключових чинників протидії інформаційним загрозам.

Список використаних джерел

1. Інформаційна безпека : підручник / під заг. ред. В. В. Остроухова. Київ : Ліра-К, 2021. 412 с.

2. Краснопольська М. І. Пропаганда як складник інформаційної війни: типи, методи, сфери поширення. *Політичні технології пропаганди та контрпропаганди у російсько-українській війні* : зб. матеріалів круглого столу з міжнар. участю (до річниці повномасштабного вторгнення) (Київ, 21 лют. 2023 р.). Київ : КНЕУ, 2023. С. 67–70.

Злагода Ольга Валеріївна, *доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ФАКТІВ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДЕЙ

У демократичних державах права та свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю. Для їх гарантування функціонує система державних інституцій, покликаних забезпечувати належний рівень правового захисту. В Україні відповідно до Конституції найбільшу соціальну цінність в державі є визнання право людини на життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку [1]. Цей конституційний принцип зобов'язує державу, її органи і посадових осіб вживати всіх можливих заходів щодо виявлення фактів викрадення людей, при будь-яких обставинах.

Україна не є винятком у дотриманні прав і свобод людини: у державі створено низку правоохоронних та інших органів, діяльність яких спрямована на охорону прав і свобод громадян. Водночас у будь-якому суспільстві трапляються випадки їх порушення. Проте, право кожного на життя охороняється законом [2]. На превеликий жаль під час війни на території право надане кожному громадянину порушується щоденно. Одним із найбільш небезпечних та резонансних проявів є незаконне позбавлення волі та викрадення людини. Такі злочини істотно обмежують можливості особи щодо реалізації широкого спектра її прав та законних інтересів, а також нерідко створюють пряму загрозу життю й здоров'ю потерпілого [3, с. 2].

На сучасному етапі ключову роль у виявленні та розкритті злочинів, пов'язаних із викраденням людей, відіграють Національна поліція України та Служба безпеки України.

За даними Генеральної прокуратури України, за 2025 рік зареєстровано за ст. 146 КК України [4] 366 випадки незаконного позбавлення волі або викрадення людини, з них 8 випадків щодо малолітніх та 54 факти вчинених працівниками влади. На квітень 2026 року таких фактів вже більше 200, особливо зростають випадки вчинення даного злочину представниками влади ст. 146-1 КК України [5].

З огляду на стрімке зростання кількості таких злочинів, їхню латентність, високий рівень організованості, складність у розкритті та розслідуванні, а також значну протидію слідчим діям та оперативно-розшуковим заходам, постає нагальна потреба у розробленні та впровадженні в правоохоронну практику сучасних, науково обґрунтованих і перевірених методів та засобів, спрямованих на максимально ефективне попередження й розслідування зазначених правопорушень.

Розглядаючи більш детально злочини, пов'язані з викрадення людей, необхідно звернути увагу на місця їх вчинення: житлові приміщення (квартири, приватні будинки, дачі); робочі місця (підприємства, установи, організації); відкрита місцевість (площі, вулиці, парки, сквери); транспортні засоби (власний та громадський транспорт); місця дозвілля та відпочинку (розважальні заклади, бази відпочинку, готелі, орендовані квартири, кафе, бари, ресторани); спортивно-оздоровчі комплекси (оздоровчі центри, фітнес-клуби, сауни, SPA); тимчасово окуповані та прифронтові території (місцеві особи та українські військові, яких викрадають з метою взяття в полон). Взаємодія оперативних підрозділів Служби безпеки України з Національною поліцією України під час організації розшуку осіб передбачається на законодавчому рівні спільним наказом [6].

Суттєво змінюється і обстановка вчинення кримінального правопорушення. Вона характеризується високим рівнем нестабільності, обмеженим доступом до місця події та неможливістю оперативного реагування правоохоронних органів. Як зазначають дослідники, у таких умовах значно зростає латентність злочинів, а також ускладнюється фіксація доказової інформації [7, с. 111].

Встановлено, що під впливом збройної агресії відбувається трансформація механізму вчинення зазначених кримінальних правопорушень, що проявляється у зміні способів їх реалізації, ускладненні обстановки вчинення, підвищенні рівня прихованості та суттєвому зростанні ролі цифрових технологій [8, с. 111].

Вважаючи на вищезазначене, пропонуємо виокремлювати такі рівні організації діяльності оперативних підрозділів: 1) організація проведення конкретного ОРЗ або певної НСРД; 2) організація проведення комплексу ОРЗ у межах оперативної профілактики, оперативного пошуку, оперативної розробки, а також комплексу НСРД у межах кримінального провадження; 3) організація роботи спеціалізованого негласного підрозділу з одночасного виконання різних завдань і доручень на проведення ОРЗ або НСРД; 4) організація роботи конкретного оперативного підрозділу з проведення ОРД (зараховуючи організацію роботи з негласним апаратом, організацію оперативного обслуговування певних об'єктів і галузей, організацію аналітичної роботи) та виконання доручень слідчого, вказівок прокурора на проведення НСРД; 5) організація роботи системи оперативних підрозділів одного правоохоронного органу (зокрема, Національної поліції України); 6) організація роботи системи оперативних підрозділів усіх правоохоронних органів.

Потребують подальшого наукового опрацювання особливості організації діяльності оперативних підрозділів, зокрема алгоритми дій слідчого та оперативного працівника в умовах дефіциту часу, інформації та ресурсів, а також забезпечення ефективної взаємодії з оперативними підрозділами інших

правоохоронних органів, військовими формуваннями та міжнародними організаціями. Відсутність систематизованих рекомендацій у цій сфері негативно впливає на ефективність розкриття та розслідування таких злочинів.

Отже, є об'єктивна потреба в комплексному дослідженні оперативно-розшукової характеристики незаконного позбавлення волі або викрадення людини з урахуванням сучасних викликів воєнного часу, що зумовлює необхідність розроблення нових підходів до їх оперативного забезпечення та вдосконалення методики виявлення та розкриття. Ефективна організація діяльності оперативних підрозділів є ключовим чинником у протидії викраденню людей. Вона потребує комплексного підходу, що поєднує правові, організаційні та технологічні заходи. Пріоритетом має залишатися захист прав людини та забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Дяковський Г. Л. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного позбавлення волі та викрадення людини, вчиненого організованою групою : автореф. 12.00.09. Дніпро, 2017. 22 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
5. Статистика. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika
6. Про взаємодію Служби безпеки України та Національної поліції України під час організації розшуку осіб : наказ СБУ, МВС України від 20 лют. 2025 р. № 54/112. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-25#Text
7. Лугіна Н., Беличко В., Підгородецький В. Гарантії справедливого суду в умовах збройного конфлікту: кримінально-процесуальний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3, No 3. С. 110–114.
8. Примак В. І. Криміналістична характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини в умовах воєнного стану. *Український політико-правовий дискурс.* 2026. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20041389

Зубкова Любов Анатоліївна, *провідний науковий співробітник секретаріату Вченої ради НАВС, кандидат юридичних наук, старший дослідник*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Антикорупційна проблематика залишається для сучасного правознавства однією із актуальних тем, не зважаючи на прояви посиленої уваги до цього антисоціального явища з боку представників галузевих наук, зокрема тих, що наближені до вивчення діяльності органів державної влади або місцевого самоврядування, висвітлення економічних питань або питань державної служби, державного управління тощо.

На жаль, статистичні дані результатів діяльності правоохоронних органів свідчать про наявність негативної тенденції у сфері антикорупційної діяльності, що змушує привертати додаткову увагу науковців, практиків, законотворців до цієї проблематики, ретельніше замислюватися над дієвістю превентивних заходів та ефективністю нормативного блоку механізму правового регулювання відносин у цій сфері. Враховуючи наявні позитивні зрушення у сфері протидії корупційній діяльності, все ж таки статистичні дані викликають занепокоєння. На прикладі Вищого антикорупційного суду можна спостерігати хоч і нестійку, але небезпечну тенденцію у кількості кримінальних проваджень, що надійшли для розгляду: 2021 рік (- 26 %); 2022 рік (+ 33 %); 2023 рік (+55 %); 2024 рік (- 6 %); 2025 рік (+28,7 %) [1].

Фахівці вказують на рівномірність проникнення корупції в систему владних відносин. Це означає, що незалежно від сфери державної діяльності, виду та напрямку державної політики (економічна політика держави, безпекова, правоохоронна, освітня тощо), корупція продовжує мати місце. Для кожної сфери формуються свої відповідні ризики, що сприяють проявам антисоціальної поведінки. Наприклад, у сфері діяльності Національної поліції України корупційні ризики найчастіше пов'язані зі зловживанням службовими повноваженнями, отриманням неправомірної вигоди, конфліктом інтересів, а також порушеннями під час проведення публічних закупівель. У сфері здійснення повноважень Державною міграційною службою ризики виникають під час надання адміністративних послуг, оформлення паспортних документів тощо. Для Державної прикордонної служби характерними ризиковими ситуаціями є сприяння у незаконному перетині державного кордону, перевезенні контрабандної продукції або неналежному здійсненню контролю за рухом населення та товарів.

Для органів та підрозділів системи внутрішніх справ подолання корупційних проявів є одним із найважливіших завдань, спрямованих на соціальні простори як в середині правоохоронної системи, так і поза її межами відповідно до сфери та обсягу повноважень владних суб'єктів. При цьому можемо констатувати, що для ефективної антикорупційної діяльності сформовано розвинуту нормативну базу,

основу якої складає Конституцій України, Закон України «Про запобігання корупції», Державна антикорупційна програма України у форматі її щорічного оновлення. В системі державного управління на всіх рівнях влади складаються конкретні плани та програми запобігання або подолання корупції та корупційних ризиків. Сформовано систему спеціалізованих суб'єктів протидії корупції, серед яких Національне агентство з питань запобігання корупції, Вищий антикорупційний суд, Національне антикорупційне бюро України та інші суб'єкти запобігання корупції.

Комплексний аналіз джерел свідчить, що поява корупційних ризиків частіше всього пов'язується із недосконалістю правового регулювання, низьким рівнем якості нормативного матеріалу, ефективності застосування правил юридичної техніки, а отже недосконалістю нормопроєктувальної діяльності. Привертають увагу дані, оприлюднені Національним агентством з питань запобігання корупції. Із десяти корупційних ризиків у сфері правосуддя вісім зумовлені негараздами правового унормування, а саме: недосконаліть положень законодавства про дисциплінарну відповідальність суддів; недосконаліть положень законодавства про порядок звільнення суддів у відставку; недосконаліть нормативного врегулювання процедури обрання суддів; суперечливість правового регулювання процедури вирішення конфлікту інтересів, що не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом тощо [2].

Поряд із заходами, запланованими Антикорупційною стратегією на 2026–2030 роки [3], слід врахувати потенціал доктрини верховенства права, реалізація якої на рівні функціонування національної правової системи призведе до глобальних змін правового регулювання, зокрема у площині правореалізаційних процесів. На думку С. Головатого, «верховенство права – це ідея виключно природного права, доктрини природного права, тобто – ідея, яка виникла на визнанні одного факту: людина як істота природи з'являється на світ з певними правами і свободами, яких їй ніхто не дає і ніхто не має права від неї відібрати» [4, с. 87].

Не зважаючи на наявні дискусійні розбіжності у поглядах на змістовне наповнення поняття верховенства права, Венеційська комісія визначила ряд стрижневих компонентів, що складають основу реалізації доктрини: (1) законність – включно з прозорою, підзвітною та демократичною процедурою запровадження приписів права; (2) юридичну визначеність; (3) заборону свавільності; (4) доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах – включно із судовим контролем щодо адміністративних актів; (5) поважання людських прав; (6) недискримінацію та рівність перед законом [5].

Доповнення антикорупційних програм відповідними заходами, спрямованими на забезпечення саме цих правових засад правовладдя, дозволить ефективно реалізувати у практичній площині найактуальніші програмні положення Антикорупційної стратегії, забезпечити позитивну динаміку результатів антикорупційної діяльності, вплинути на сутнісні фактори формування антикорупційної (доброчесної) культури українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Сайт Вищого антикорупційного суду. Судова практика й статистика. URL: https://hcac.court.gov.ua/hcac/gromadyanam/practice_and_statistics/

2. Сайт Національного агентства із запобігання корупції. Стратегічний аналіз корупційних ризиків. URL: https://nazk.gov.ua/uk/strategichnyj-analiz-koruptsijnyh-ryzykiv.

3. Сайт Національного агентства із запобігання корупції. URL: https://nazk.gov.ua/uk/antykoruptsiyna-strategiya-na-2026-2030-roky.

4. Головатий С. П. Верховенство права: юридичний принцип, який в Україні офіційно визнано та який має діяти. *Українське право.* 2006. № 1. С. 85–90.

5. Мірило правовладдя. Дослідження Венеційської Комісії Ради Європи «Європейська комісія за демократію через право». 18 берез. 2016 р. URL: https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule%20of%20Law%20checklist%20UKR.pdf

Іващенко Віта Олександрівна, *професор кафедри кримінології та інформаційних технологій НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

В умовах дії правового режиму воєнного стану питання довіри населення до діяльності органів державної влади набули особливої актуальності. Не винятком є і Національна поліція, для якої рівень довіри населення є основним критерієм ефективності діяльності її органів і підрозділів. Зазначена вимога закріплена ч. 3 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» [1]. У подальшому постановою Кабінету Міністрів України № 58 від 7 лютого 2018 року затверджено Порядок проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції [2]. Серед основних завдань проведення оцінки – отримання інформації про оцінку населенням якості виконання органами і підрозділами Національної поліції покладених на них завдань і функцій, про відповідність їхньої роботи очікуванням населення, виявлення тенденцій зміни рівня довіри та факторів, що на них впливають.

Сама оцінка рівня довіри проводиться незалежною соціологічною службою на підставі укладеного відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» договору з Національною поліцією.

Важливо, відповідно до положень абз. 3 п. 6 Порядку у разі введення на всій території України воєнного чи надзвичайного стану оцінка на загальнодержавному рівні тимчасово не проводиться. Проведення оцінки відновлюється наступного року після припинення або скасування воєнного чи надзвичайного стану в Україні.

Звернемо увагу, що індикатори, за якими здійснюється проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції, визначаються МВС. Тому прийнято Наказ МВС «Про встановлення індикаторів, за якими здійснюється проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції» № 900 від 9 листопада 2018 року [3]. Отже, згаданими індикаторами проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції України є: стан злочинності; результативність діяльності органів та недоліки поліцейської діяльності; довіра до поліції та стосунки з населенням.

Як зазначалося вище, оцінка проводиться незалежною соціологічною службою: на загальнодержавному рівні – не рідше одного разу на рік; на територіальному рівні – у разі потреби. На загальнодержавному рівні оцінюються органи і підрозділи, які складають систему Національної поліції, на територіальному рівні – структурні підрозділи територіальних органів поліції.

Нормативно закріплені обов'язки Національної поліції та соціологічної служби. Національна поліція: визначає питання, за якими проводиться дослідження рівня довіри; строки проведення оцінки; незалежну соціологічну службу, яка проводитиме оцінку; ступінь репрезентативності соціальних груп населення; отримує підсумкову аналітичну інформацію про результати проведення оцінки; враховує результати проведення оцінки у своїй діяльності; готує звіт про результати проведення оцінки; оприлюднює звіт про результати проведення оцінки на офіційних веб-сайтах МВС, Національної поліції та в інший прийнятний спосіб.

У свою чергу незалежна соціологічна служба: готує програму проведення дослідження та опитувальник за визначеними Національною поліцією питаннями; проводить дослідження рівня довіри населення до Національної поліції; узагальнює та аналізує результати дослідження, оцінює рівень довіри населення до Національної поліції; готує підсумкову аналітичну інформацію про результати проведення оцінки; надає Національній поліції підсумкову аналітичну інформацію про результати проведення оцінки.

Розглядаючи питання нормативно-правового закріплення проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції, звернемо увагу ще на такий нормативно-правовий акт – постанову Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» та додатки до неї: Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики та Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації [4].

Національна поліція готує звіт про результати проведення оцінки рівня довіри населення відповідно до п. 24 Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Порядок закріпив, що у звіті про результати вивчення громадської думки зазначається: найменування органу виконавчої влади, який організував вивчення громадської думки (вивчав громадську думку); найменування адміністративно-територіальної одиниці у разі вивчення громадської думки на окремій території; соціальні групи населення та заінтересовані сторони, вивчення думки яких проводилося; тема та питання, з яких проводилося вивчення громадської думки; методи, що застосовувалися для вивчення громадської думки; ступінь допустимого відхилення від обраної моделі дослідження; інформація про осіб, що проводили вивчення громадської думки; узагальнення громадської думки щодо запропонованого вирішення питань, що потребували вивчення громадської думки та її врахування під час прийняття органом виконавчої влади остаточного рішення; обґрунтування прийнятого рішення у разі неврахування громадської думки.

Разом з тим, підвищення довіри населення до поліції є неможливим без попередньої оцінки її діяльності незалежними соціологічними службами. Так, автор науково-практичного порадника «Заходи органів Національної поліції, спрямовані на підвищення довіри населення» наводить дані про рівень довіри населення до поліції за 2012-2021 роки. Зокрема, у 2012 р. рівень довіри становив 25, 9%; 2013 р. – 22, 2%; 2014 р. – 22, 7%; 2015 р. – 14, 9; 2016 р. – 38, 9%; 2017 р. – 40%; 2018 р. – 34, 4%; 2019 р. – 42, 9%; 2020 р. – 40, 8%; 2021 р. – 44% [5, с. 12]. Як бачимо, найнижчий рівень довіри до поліції спостерігався в 2015 р., коли розпочалося реформування і було створено Національну поліцію. У наступні роки рівень довіри поступово зростав.

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України з'явились нові виклики та завдання для правоохоронних органів, у тому числі і Національної поліції. Зокрема допомога в евакуації населення, гуманітарна, волонтерська місія, розшук безвісно зниклих в умовах правового режиму воєнного стану, робота на деокупованих територіях, організація роботи блок-постів, виявлення та вилучення зброї, боєприпасів, вибухових речовин і пристроїв тощо.

Як зазначено в Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схвалені указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, органи правопорядку в ході збройної агресії Російської Федерації проти України зіштовхнулись із безпрецедентними викликами у своїй діяльності, насамперед безпековими, на які довелося оперативно реагувати. Серед них – організаційні та інші проблеми, що вплинули на здатність органів правопорядку ефективно виконувати свої функції із забезпечення національної безпеки України в низці аспектів. Водночас у суспільства зберігся чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, у тому числі правоохоронній, після перемоги України [6].

Нові виклики з'являться для правоохоронної системи також у майбутньому в контексті повоєнної відбудови. Прискіпливу увагу потрібно буде приділити відновленню механізмів громадського контролю, що обмежені під час дії воєнного стану. При цьому потрібно буде також суттєво підвищувати довіру населення.

Враховуючи викладене, зазначимо, що в Україні створена нормативно-правова база з проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції. Для підвищення рівня довіри поліції потрібно постійно підтримувати позитивний імідж, професійно виконувати свої обов'язки, неухильно дотримуватись вимог законодавства, висвітлювати результати роботи в медіа тощо. Крім того, доцільно запозичувати позитивний зарубіжний досвід поліцейської діяльності, що напрацьований, зокрема в країнах Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

2. Порядок проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції : постанова Кабінету Міністрів України від 7 лют. 2018 р. № 58. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2018-%D0%BF#n10.

3. Про встановлення індикаторів, за якими здійснюється проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції : наказ МВС від 9 листоп. 2018 р. № 900. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1358-18#Text.

4. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 2010 р. № 996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text.

5. Заходи органів Національної поліції, спрямовані на підвищення довіри населення : наук.-практ. порадник / уклад. О. П. Цуркан ; Криворізький навчально-науковий інститут Донецького держ. університету внутр. справ. Кривий Ріг, 2023. 48 с.

6. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11 трав. 2023 р. № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text.

Іващенко Оксана Алімівна, *завідувач кафедри мовної підготовки навчально-наукового інституту цивільного захисту НУЦЗ України, кандидат педагогічних наук, доцент;*
Ненько Юлія Петрівна, *професор кафедри мовної підготовки навчально-наукового інституту цивільного захисту НУЦЗ України, доктор педагогічних наук, професор*

МОВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: СЛОВНИК АБРЕВІАТУР

У сучасному світі, де глобалізація, міжнародна співпраця та цифрова трансформація науки й техніки набувають безпрецедентних масштабів, міжмовне спілкування у спеціалізованих галузях знань є однією з ключових передумов наукового, технологічного та соціального прогресу. Особливого значення набуває термінологія – системно організована сукупність спеціальних найменувань, що забезпечує точність, однозначність і системність передання професійних знань.

Водночас у багатьох предметних галузях спостерігається значна термінологічна неоднорідність між мовами. Англійська мова як домінуюча мова міжнародної комунікації генерує нові терміни, тоді як національні мови часто стикаються з проблемами запізнілого освоєння, варіативності перекладів, часткової нееквівалентності або надмірного запозичення. Ці явища призводять до непорозумінь у професійному середовищі, ускладнюють переклад нормативних документів, міжнародних стандартів і технічної документації, гальмують інтеграцію України в європейський та світовий науково-технічний простір.

Особливо гостро проблема стоїть у сферах цивільного захисту та управління надзвичайними ситуаціями, які переживають активну трансформацію у зв'язку з воєнним станом та посиленням ролі Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Кількість і частота вживання термінів та термінологічних скорочень значно зросли. Це стосується як національних термінів та абревіатур, так і міжнародних, які активно входять в офіційні документи, звіти, навчальні програми та оперативну комунікацію. В Україні існує значна кількість неуніфікованих або контекстно-залежних перекладів ключових понять, відсутні узгоджені двомовні та багатомовні термінологічні ресурси, що суттєво

ускладнює роботу фахівців ДСНС України, посадовців, органів місцевого самоврядування, представників міжнародних організацій, перекладачів спеціалізованої документації, викладачів вищих закладів освіти, науковців.

Складання двомовних термінологічних словників і словників скорочень є одним із найефективніших інструментів розв'язання цієї проблеми. Такі глосарії не лише фіксують рекомендовані еквіваленти, а й є основою для створення термінологічних баз даних, модулів автоматичного перекладу та навчальних матеріалів.

Аналіз сучасної літератури свідчить про достатню теоретичну базу для створення двомовних термінологічних глосаріїв і словників скорочень. Водночас бракує прикладних розробок для окремих галузей. З метою уніфікації та стандартизації вживання скорочень у нормативних документах, навчальних матеріалах, звітах ДСНС та міжнародній співпраці, надання надійного довідкового ресурсу для фахівців ДСНС, перекладачів, науковців, посадовців та викладачів, забезпечення відповідності міжнародним стандартам та національному законодавству науково-педагогічними працівниками Національного університету цивільного захисту України був укладений «Англо-український галузевий словник термінологічних скорочень у сфері пожежної безпеки та цивільного захисту».

Лексичні одиниці відбиралися за принципами нормативності, частотності у нормативних та оперативних документах, актуальності (з урахуванням воєнного стану та євроінтеграції), системності, відсутності двозначності (однакові скорочення для різних понять допускаються лише з чітким розмежуванням). Джерелами відбору лексичних одиниць стали закони України, Кодекс цивільного захисту України, постанови КМУ, накази, положення та методичні рекомендації ДСНС України, МОЗ України, ДБН, ДСТУ, ISO, міжнародні документи та стандарти.

Словник складається з 15 тематичних розділів, алфавітного покажчика термінологічних скорочень, списку використаних нормативних актів. Кожна словникова стаття містить абревіатуру англійською мовою, розшифровку – базове словосполучення англійською мовою, нормативну базу Європейського Союзу, де зустрічається термін, український еквівалент, нормативну базу України. Фрагмент словникової статті:

EMS – Emergency Medical Services: Organized system providing pre-hospital emergency care. EU normative basis: WHO Emergency Care Systems; ISO 22320:2018. Ukrainian equivalent: Екстрена медична допомога. Ukrainian normative basis: Закон України № 5081-VI «Про екстрену медичну допомогу», Наказ МОЗ України № 441 (домедична допомога). Цей ресурс є актуальним, корисним практичним інструментом для підвищення якості професійної комунікації, покращення оперативної взаємосумісності між Україною та Європейським Союзом, точності перекладів та ефективності заходів цивільного захисту в Україні.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. В. Особливості перекладу абревіатур, акронімів і скорочень. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2015. № 1. С. 76–83.

2. Кравець К. Ю. Англомовні абревіатури в контексті євроінтеграції України та способи їх перекладу українською мовою. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2016. № 84. С. 61–64.

Ірха Юрій Богданович, *завідувач наукової лабораторії права національної та міжнародної безпеки Інституту інформації, безпеки і права НАПрН України, доцент кафедри права Дніпровського гуманітарного університету, кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ НОВОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ТА ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Прогресивний розвиток суспільства неможливий без захисних механізмів, які оберігають індивідів та саму спільноту від різноманітних загроз антропогенного, природного та техногенного характеру. Тисячолітня історія людства неодноразово підтверджувала крихкість держав та їхніх союзів у разі недооцінки зовнішніх викликів та внутрішніх вразливостей, нехтування потребами адаптації безпекових стратегій до реалій свого часу. Сьогодні ці закономірності набули особливої актуальності. Загострення геополітичного суперництва між Сполученими Штатами Америки, росією та Китаєм, а також їхніми союзниками та сателітами обумовило появу та розвиток не лише традиційних збройних, а й багатовимірних гібридних конфліктів різної інтенсивності в Азії, Африці, на Близькому Сході, в Європі, Латинській Америці. Внаслідок краху світової системи колективної безпеки під егідою ООН та заміни окремими ядерними державами міжнародного принципу мирного співіснування націй на право сили відбувається пошук нових моделей співробітництва держав, забезпечення їх стійкості та безпеки.

Європейський Союз (далі – ЄС) не стоїть осторонь цих процесів. Засноване у 1993 році на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права з прагненням зміцнювати європейську самобутність та незалежність заради миру, безпеки та прогресу в Європі та в усьому світі [1], це об'єднання активно адаптує свою інституційно-правову базу до сучасних викликів та загроз. Сформоване упродовж останніх років усвідомлення державами-членами ЄС своєї залежності від

американських гарантій стримування, зокрема «ядерної парасольки», дало поштовх до розбудови повноцінної безпекової суб'єктності та стратегічної автономії Європи, що перетворює її на колективного актора у геополітичному та цивілізаційному протистоянні.

У 2022 році було ухвалено Стратегічний компас ЄС у сфері безпеки та оборони (Strategic Compass for Security and Defence) (далі – Стратегічний компас) [2]. Цей документ став першим фундаментальним військово-політичним актом, у якому визначено спільне бачення загроз і викликів, а також детальний план дій щодо посилення оборонної політики та безпеки ЄС до 2030 року.

Представляючи Стратегічний компас, Високий представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки Жозеп Боррель наголосив, що ЄС та його держави-члени роками знали про дедалі більшу загрозу використання взаємозалежності (насамперед енергетичної) як політичної зброї та про потребу в кардинальній зміні спільної безпекової та оборонної політики, але нічого у цьому напрямку не робили. Лише російсько-українська війна здійснила геополітичне пробудження Європи, яке неодмінно треба перетворити на постійну стратегічну позицію. Він звернув увагу на те, що у світі зростають гібридні загрози та складне поєднання конкуренції, залякування та примусу. Інструментами впливу є не лише солдати, танки та літаки, а й фінансові санкції чи заборони на імпорт та експорт, а також енергетичні потоки, дезінформація та операції з іноземного втручання. Фіксуються випадки використання мігрантів як засобів впливу, приватизації армій, політизації контролю над чутливими технологіями. Крім того, спостерігаються процеси занепаду держав, відступу від демократичних свобод, атак на глобальні спільні ресурси кіберпростору, відкритого моря та космічного простору. Ці загрози європейській безпеці походять з різних джерел, як у самій Європі, так і за її межами, зокрема Близького Сходу, Західних Балкан, Індо-Тихоокеанського регіону та Сахелю, що зумовлює необхідність формування та реалізації комплексної концепції безпеки та оборони.

У Стратегічному компасі визначено, що у суперечливому багатополярному світі ЄС має зайняти проактивну позицію щодо захисту своїх громадян, інтересів та цінностей. Документ окреслює «червоні лінії» європейської безпеки, що ґрунтуються на Статуті ООН та засновницьких документах ОБСЄ, а саме: суверенна рівність і територіальна цілісність держав; недоторканність кордонів; утримання від загрози силою або її застосування; свобода держав обирати або змінювати власні механізми забезпечення безпеки. Проголошується, що ці засади не підлягають ні переговорам, ні перегляду чи переосмисленню.

Згідно зі Стратегічним компасом оборонна та безпекова політика ЄС має реалізовуватися у чотирьох пріоритетних напрямах: дія, безпека, інвестиції та партнерство. Ці взаємопов'язані виміри спрямовані на трансформацію ЄС із переважно економічного об'єднання на зрілого геополітичного гравця.

1. Перший напрям під назвою «Діяти» визначає потребу зміни підходів ЄС до реагування на загрози. Вказується, що потрібна більша оперативність, рішучість та гнучкість для виконання всього спектра завдань із протидії та управління кризовими ситуаціями як на теренах ЄС, так і поза його межами. Передбачається створення Сил швидкого реагування ЄС, чисельністю до 5 000 військовослужбовців, що включатимуть сухопутні, повітряні та морські компоненти, а також необхідні стратегічні засоби забезпечення.

Через труднощі досягнення політичного консенсусу документ активізує ст. 44 Договору про Європейський Союз, що дозволить охочим та спроможним державам-членам проводити цільові місії під егідою ЄС. Окрему увагу приділено посиленню військової готовності, мобільності та сумісності збройних сил держав-членів ЄС, що досягається через регулярні цивільні та військові навчання; вдосконалення системи раннього попередження; адаптацію оперативних сценаріїв реагування; завчасне планування; модернізацію транспортної інфраструктури подвійного призначення. Поряд із розбудовою військового потенціалу, напрям «Діяти» визначає важливість посилення функціонування цивільних місій ЄС для зміцнення верховенства права, розвитку державного управління, реформування поліції та сектору безпеки в кризових регіонах. Ці місії є невійськовим інструментом реагування на виклики, пов'язані з нелегальною міграцією, гібридними загрозами, тероризмом, організованою злочинністю, радикалізацією та насильницьким екстремізмом.

2. Відповідно до другого напряму «Захищати» ЄС має удосконалити свої розвідувальні спроможності для збору даних, необхідних для прийняття стратегічних рішень. У Стратегічному компасі наголошується, що посилення розвідувальної діяльності вимагатиме одночасного розвитку безпечних каналів комунікації, захисту інформації та відповідної інфраструктури. З цією метою планується підвищення ролі Єдиного центру аналізу розвідувальних даних ЄС та ухвалення додаткових вимог до інформаційної та кібернетичної безпеки, а також захисту секретної та чутливої інформації ЄС. Особливий акцент робиться на захисті від гібридних загроз, кібератак, іноземних маніпуляцій інформацією та втручання. Вказується на необхідність підвищення стійкості до цих загроз та покращення механізмів виявлення та аналізу цих загроз і джерел їх походження.

Пріоритетом також визначено гарантування вільного, безпечного та автономного доступу ЄС до критичних глобальних просторів: кібернетичного, космічного, морського та повітряного. Документ декларує розробку Космічної стратегії ЄС у сфері безпеки та оборони, посилення Політики кібернетичного захисту, а також оновлення Стратегії морської безпеки.

Окремий блок напряму фокусується на протидії тероризму, нерозповсюдженні ядерної зброї, контролі над озброєнням, а також питаннях зміни клімату, стихійних лих та надзвичайних ситуацій. Наголошується, що ці питання є не лише самостійними загрозами, а й мультиплікаторами ризиків. Документ зобов'язує держави-члени ЄС покращити координацію між цивільними та військовими структурами у сфері цивільного захисту.

3. Третій напрям – «Інвестиції» зосереджується на нагальній потребі суттєвого збільшення інвестицій у військовий потенціал та інноваційні технології. В ЄС мають здійснюватися заходи для подолання фрагментації та досягнення повної оперативної сумісності збройних сил держав-членів, а також для розбудови стійкої, конкурентоспроможної та інноваційної Європейської оборонної технологічної та промислової бази. Передбачається посилення координації оборонного планування та інтеграції безпекових оборонних ініціатив ЄС у національні оборонні стратегії.

Ключовим елементом реалізації інвестиційного напряму є цілеспрямований розвиток і масштабна модернізація стратегічних спроможностей у п'яти просторових доменах: наземному, морському, повітряному, космічному й кібернетичному. Для забезпечення технологічної переваги ЄС фокусується на розробці систем наступного покоління.

У документі акцентується на важливості досягнення технологічного суверенітету, зменшення стратегічної залежності від критично важливих технологій та ланцюгів постачання, збереження інтелектуальної власності в ЄС. Для реалізації цих завдань передбачається створення Інноваційного оборонного хабу при Європейському оборонному агентстві, а також поглиблення синергії між цивільними, космічними та військовими дослідженнями.

4. Останній напрям – «Партнерство» присвячений утвердженню ролі ЄС як глобального безпекового гравця через розбудову багаторівневої мережі міжнародних партнерств, спрямованих на захист світового порядку, заснованого на правилах. Пріоритетом визначено взаємодію з НАТО, що передбачає інтенсифікацію політичного діалогу, розширення обміну інформацією, проведення операцій з врегулювання криз, розвиток військового потенціалу та військової мобільності. Рівноцінне значення має посилення оперативної взаємодії з ООН та ОБСЄ в питаннях управління кризами і запобігання конфліктам. На макрорегіональному рівні ЄС планує формування збалансованого партнерства з Африканським Союзом, Асоціацією держав Південно-Східної Азії, Лігою арабських держав тощо.

Інший ключовий аспект співпраці ЄС фокусується на розбудові гнучких двосторонніх партнерств та практичній допомозі союзникам у підвищенні їхньої стійкості. Поряд із поглибленням стратегічного діалогу зі США, ЄС акцентує на політичній, фінансовій, гуманітарній та логістичній підтримці країн Східного партнерства (передусім України, Грузії та Молдови) задля захисту їхнього суверенітету та територіальної цілісності від російського втручання. Декларується необхідність зміцнення співпраці з Канадою, Норвегією, країнами Західних Балкан та Латинської Америки, а також звертається увага на відкритість до взаємодії з Великою Британією з питань безпеки та оборони.

Отже, ухвалення Стратегічного компаса сформувало ЄС як альянс країн, який функціонує для активного дипломатичного й силового захисту європейської цивілізації та підтримання світового порядку в умовах глобальних геополітичних суперечностей і конфліктів.

Список використаних джерел

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06?find=1&text=%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA#Text

2. A Strategic Compass For Security And Defence. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf

Кадала Віталій Віталійович, *доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки ДонДУВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ЯК РІЗНОВИД ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

В умовах затяжного воєнного конфлікту в Україні відбуваються трансформації не лише в різних циклах функціонування країни, а, й змінюється формат створення умов безпекового середовища життєдіяльності українського суспільства. Загострюється питання як національної безпеки, так і її складових, котрі забезпечують відповідний рівень її величини. Доволі помітне місце у складі національної безпеки займає інформаційна компонента. В умовах воєнного конфлікту в Україні класичні підходи до формування, забезпечення та зміцнення інформаційної безпеки, у більшості випадків не досягають необхідної результативності та свідчать про необхідність осучаснення існуючих способів та прийомів на базі новітніх технологій. Такий підхід сприятиме як зміцненню інформаційної безпеки, так і надасть можливість покращити рівень національної безпеки, що в умовах активних воєнних дій виступає одним з пріоритетних завдань життєдіяльності країни. Усе окреслене доводить актуальність та сучасність обраного напрямку дослідження.

Проблематичні сегменти встановлення змістовності загроз національній безпеці країни та її складових не є новим питанням, проте в колі наукової спільноти не втрачає своєї актуальності. Вітчизняні вчені доволі часто обирають предметом вивчення різні аспекти національної безпеки та її складові, викладаючи результати досліджень у форматі монографічних та дисертаційних наукових робіт. Зокрема, І. М. Доронін [1] предметом вивчення в дисертаційній роботі обрав теоретико-правове дослідження національної безпеки України в інформаційну епоху, а О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, Ю. Ю. Калиновський, Д. О. Олєйніков [2] присвятили монографічні наукові доробки тематиці філософського та організаційно-правового підґрунтя рефлексії національних інтересів України в контексті інформаційної безпеки Натомість, О. П. Дзьобань, Є. М. Мануйлов, В. А. Трофименко, О. Ю. Панфілов [3] займались вивченням світоглядних та теоретико-методологічних засад національної безпеки. У свою чергу, В. О. Торічний [4] присвятив монографічні дослідження державно-управлінському аспекту інформаційного забезпечення безпеки держави в умовах інформаційного суспільства. Не знижуючи в цілому значущість наукових доробок вітчизняних вчених, слід зазначити, що окремі питання залишаються неоднозначними та дискусійними.

В умовах активних воєнних дій гібридні загрози національній безпеці набирають особливої гостроти та впливу на сферу проникнення. Їх ключова ціль спрямована на дестабілізацію державних інституцій, руйнування критичної інфраструктури та поляризацію суспільства, а, як наслідок, негативний вплив зазнає національна безпека. Беззаперечним є той факт, що в умовах воєнних викликів загрози національній безпеці пов'язані між собою та мають комплексний характер. При цьому, у їх складі, з'являються прямі воєнні ризики для національної безпеки, котра охоплює економіку, інформаційну, екологічну і соціальну сферу, Тобто виникає питання розробки заходів націлених на мінімізацію впливу загроз, які чинять інформаційно-психологічний вплив, кібернетичні атаки, економічний тиск, диверсійну та розвідувальну діяльність.

Кожен вид загроз потребує детального дослідження, котре здатне визначити напрями їх нівелювання. Одним із основних напрямків є сфера інформаційно-психологічного впливу, який являє собою когнітивну війну. Нагадаємо, в якості понятійної категорії інформаційно-психологічні виклики представляють собою різні способи та прийоми, котрі здатні проводити маніпуляції у свідомості громадян суспільства, мають цілеспрямований та системний вплив, впроваджуються з метою зниження рівня національної безпеки через процес руйнування державних інституцій, обороноздатності країни та порушення її національних інтересів.

До складу інформаційно-психологічних викликів, які виступають різновидом загроз національній безпеці можна віднести наступні компоненти: 1) різні форми дезінформації та пропаганди, які проявляються у вкиді в соціальні мережі та поширення різних фейків, маніпуляцій, а як наслідок, відбувається підрив довіри українського суспільства до державних інституцій та військових; 2) мають місце спроби негативного впливу на громадян суспільства в контексті штучного розпалювання внутрішніх конфліктів на базі спекуляцій на мовних, релігійних чи соціальних питаннях, тобто відбувається так звана поляризація суспільства; 3) з метою завадити та зменшити фінансову та військову допомогу від зарубіжних партнерів на базі загущення різних негативних інформаційних потоків, які свідчать про дискредитацію України на міжнародній арені.

Очевидним є те, що наявність інформаційно-психологічних викликів має негативний вплив на рівень національної безпеки країни. Особливість негативного впливу простежується у таких сферах як: політична стабільність (невиконання або зрив державних управлінських рішень, наявні політичні кризи, зниження рівня легітимності органів влади на різних адміністративних рівнях); сфера обороноздатності країни (негативне ставлення до мобілізаційних заходів, зниження рівня патріотизму та падіння бойового духу осіб, котрі безпосередньо приймають участь у бойових діях, часткова деморалізація суспільства); соціальна та економічні сфери (негативні чутки щодо нездатністю країни повного виконання соціальних зобов'язань перед громадянами країни, наявність панічних настроїв у фінансових, інвестиційних, підприємницьких середовищах).

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити висновки. По-перше, інформаційно-психологічні виклики мають негативний вплив на процес забезпечення національної безпеки, знаходяться у складі її загроз. По-друге, основними формами прояву інформаційно-психологічних викликів виступають різні форми дезінформації та пропаганди, поляризація суспільства, дискримінація країни на міжнародному рівні. По-третє, до напрямків їх нівелювання необхідно віднести сприяння розвитку критичного мислення суспільства країни, активне впровадження стратегічних комунікацій та зміцнення кібербезпеки.

Список використаних джерел

1. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; НДІ інформатики і права Нац. акад. прав. наук. Київ, 2020. 39 с.

2. Інформаційна безпека: філософське та організаційно-правове підґрунтя рефлексії національних інтересів України / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, Ю.Ю. Калиновський та ін. ; за наук. ред. О. Г. Данильяна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 224 с.

3. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / О. П. Дзьобань, Є. М. Мануйлов, В. А. Трофименко та ін. ; за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2025. 856 с.

4. Торічний В. О. Інформаційне забезпечення безпеки держави в умовах інформаційного суспільства: державно-управлінський аспект : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2020. 274 с.

Калиновський Богдан Валерійович, *професор спеціальної кафедри № 1 Інституту Управління державної охорони України КНУ імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор*

ФУНКЦІЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ СВІТУ

В Україні спеціалізованим державним органом охорони органів державної влади та посадових осіб є Управління державної охорони України. У своїй діяльності УДО України керується Конституцією України (ст. 17) [1], законами України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» (далі – профільний Закон) [2], «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державну таємницю» та іншими нормативно-правовими актами. У профільному Законі викладені головні функції, завдання та повноваження УДО України, способи здійснення державної охорони, обов'язки та права військовослужбовців УДО України під час виконання завдань із забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях їх постійного та тимчасового перебування. Здійснений догматико-юридичний аналіз законодавства дає змогу виділити такі функції УДО України:

– безпекова – полягає в забезпеченні: 1) безпеки посадових осіб, визначених законом, за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами; 2) безпеки членів сімей посадових осіб, визначених законом, які проживають разом з ними або супроводжують їх; 3) безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для визначених законом посадових осіб;

– охоронна – полягає у здійсненні: 1) особистої охорони осіб; 2) охорони об'єктів і підтриманні на них відповідного порядку проходу громадян, проїзду транспортних засобів, проносу і провозу речей; 3) державної охорони щодо органів державної влади України;

– адміністративна – полягає у виконавчо-владній діяльності, спрямованій на забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав та свобод;

– профілактична – державна охорона здійснюється шляхом: 1) проведення профілактичних заходів з метою запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона; 2) пошуку і фіксації даних про протиправну діяльність окремих осіб або гру; 3) запобігання протиправним посяганням;

– оперативно-розшукова – полягає в попередженні, припиненні, розкритті вчинених злочинів, виявленні осіб, які їх вчинили;

– контрольна – полягає у здійсненні на підохоронних об'єктах протипожежного, санітарно-гігієнічного, екологічного, радіаційного і протиепідемічного контролю та контролю за станом технічного захисту інформації;

– антитерористична – передбачає участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Отримала юридичне закріплення після початку збройної агресії рф проти України у 2014 році;

– економічна – полягає в утворенні відповідно до законодавства підрозділів адміністративно-господарського характеру, оснащенні об'єктів технічними засобами охорони за рахунок коштів юридичних осіб, в користуванні яких ці об'єкти перебувають;

– навчально-наукова – полягає у здійсненні підготовки, перепідготовки та підвищенні кваліфікації військовослужбовців і працівників УДО України.

В межах теми варто акцентувати на державах НАТО, адже це обумовлено інтеграційними процесами України на повноправне членство в ЄС і НАТО. НАТО (англ. North Atlantic Treaty Organization – NATO) – Організація Північноатлантичного договору або Північноатлантичний альянс – міжнародна міжурядова організація, військово-політичний союз 32 держав Північної Америки і Європи, які прагнуть досягти мети Північноатлантичного договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 року.

У країнах НАТО вищих посадових осіб охороняють різні структури, тісно пов'язані із загальнодержавною системою державної безпеки. Місце підрозділу охорони у структурі державної влади залежить від багатьох чинників: форми державного правління, політичного режиму, типу державного устрою, національного й історичного досвіду держави. Розглянемо особливості назв, підпорядкування та головні функції спеціалізованих служб охорони країн-членів НАТО. Так, до першої групи держав відносимо ті, в яких підрозділ, що здійснює охорону вищих посадових осіб держави, входить до структури служби безпеки держави:

Сполучені Штати Америки – Таємна служба США (далі – USSS (англ. – United States Secret Service)). USSS США входить до складу Міністерства внутрішньої безпеки разом з відомствами та підрозділами, що завідують різними аспектами національної безпеки США. Міністерство внутрішньої

безпеки очолює міністр, кандидатура якого обирається й затверджується Президентом США. До компетенції USSS США також належать розслідування справ про фальсифікації державних документів, комп'ютерні шахрайства, підробку грошових еквівалентів та кредитних карток.

Швеція – Swedish Security Service, Служба безпеки Швеції (далі – RPS/Säk). RPS/Säk Швеції є шведською службою безпеки, що організована при Міністерстві юстиції. Вона діє як охоронне агентство та відповідає за контррозвідку, боротьбу з тероризмом, захист високопоставлених осіб і конституції. Службі RPS/Säk також доручено розслідувати злочини проти національної безпеки та злочини, пов'язані з тероризмом. Однак її головне завдання – запобігання вчиненню злочинів проти високопосадовців, а не їх розслідування.

До другої групи належить держави, в яких підрозділ державної охорони входить до складу міністерства внутрішніх справ. Більшість підрозділів охорони, що входять до складу міністерства внутрішніх справ, опосередковано підпорядковуються міністру внутрішніх справ: Австрія – (нім. Bundespolizei) Федеральна поліція (BP); Велика Британія – (англ. Protection Command) Команда захисту (PC); Ірландія – (ірл. Aonad Speisialta Bleachtaireachta) Спеціальний підрозділ детективів (SDU); Польща – (пол. Biuro Ochrony Rządu) Бюро охорони уряду (BOR); Франція – (франц. Groupe de sécurité de la présidence de la République) Група безпеки Президента Республіки (GSPR), (франц. Service de la protection) Служба охорони (SDLP); Бельгія – Управління охорони (DAP), що входить до складу Головного управління адміністративної поліції (DGA) Федеральної поліції Бельгії. Управління охорони забезпечує державну охорону королівської родини, вищих посадових осіб Бельгії та іноземних держав, органів державної влади Бельгії та будівель міжнародних організацій, які знаходяться на території Бельгії.

Друга група є найбільш чисельна – це близько 20 країн членів-НАТО, крім названих: Канада, Польща, Німеччина, Португалія, Хорватія, Бельгія, Естонія, Туреччина, Словаччина, Данія, Ісландія, Італія, Люксембург, Греція, Іспанія, Чехія, Північна Македонія, Словенія. Існує практика створення підрозділу охорони у складі міністерства оборони держави в якості окремого батальйону (полку, військової частини), наприклад: Норвегія – (норв. Hans Majestet Kongens Garde) – Королівська гвардія Норвегії (HMKG). Такі підрозділи охорони підпорядковуються безпосередньо монарху держави (HMKG Норвегії).

Болгарія – (англ. National Protection Service) Національна Служба охорони (НСО). Болгарська Національна служба охорони – юридично частина збройних сил, але за межами юрисдикції Міністерства оборони, перебуває безпосередньо в підпорядкуванні Управління справами Президента.

Підрозділам охорони, які структурно віднесені в окремі державні органи, притаманна пряма підпорядкованість очільнику держави. В такому випадку підрозділ охорони посідає окреме, «автономне» місце в системі державних органів. Є країни, в яких було прийнято рішення про створення незалежної від інших державних органів самостійної структури, що забезпечує безпеку керівництва країни: Україна – Управління державної охорони України; Румунія – (рум. Serviciul de Protecţie şi Pază) Служба охорони та захисту (SPP). В Румунії SPP керує директор в ранзі державного Секретаря, який призначається Президентом Румунії за пропозицією Вищої Ради національної оборони.

Проте, незалежно від назви підрозділу, його відношення до певної гілки державної влади, його підпорядкування, всі служби, які займаються охороною лідерів держави, слугують одній цілі – забезпечення безпеки життя і здоров'я відповідних осіб.

Здійснюючи державну охорону, УДО України результативно взаємодіє з МВС України, СБ України, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону, іншими органами державної влади України, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами. Щорічно УДО України забезпечується планування, підготовка та проведення щонайменше 3000 охоронних заходів.

Відповідно до міжнародних договорів України, УДО України співпрацює з багатьма спецслужбами. Зокрема, для забезпечення безпеки візитів делегацій глав іноземних держав, парламентів та урядів до України; зміцнення співпраці у сфері регіональної безпеки; на реалізацію заходів поступової інтеграції в європейський і євроатлантичний простір, УДО України бере участь у здійсненні заходів у сфері боротьби з міжнародним тероризмом.

Відповідно до сучасних завдань, за дорученням Президента України розпочато процес системної реформи державної охорони. На основі досвіду країн-членів НАТО здійснюються організаційні заходи щодо удосконалення законодавчого, матеріально-технічного забезпечення, підвищення рівня інформаційно-аналітичної складової оперативно-службової діяльності, а також відкритості спецслужби для демократичного громадського контролю.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA

2. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 4 берез. 1998 р. № 160/98-ВР. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80

Калініченко Олександр Федосійович, *професор кафедри конституційного права навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОСТІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ І ЗАГРОЗИ

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ч. 1, ст. 17 Конституції України) [1]. В умовах російсько-української війни реалізація цієї норми Конституції України найважливіша функція національної безпеки зобов'язує державу здійснити комплекс заходів спрямованих на нейтралізацію воєнних небезпек [2, с. 3].

Перші підвалини державної політики національної безпеки України були закладені в Постанові Верховної Ради України від 16 січня 1997 року № 3/97-ВР, що втратила чинність на підставі Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV. У сьогодення, у цій сфері, суспільні відносини в Україні регулюють та охороняють «Стратегія національної безпеки України» схвалена Рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» від 14 вересня 2020 року, введена в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII та багато інших нормативно-правових актів. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII визначає, шо «… національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [3].

Приблизно аналогічні визначення пропонуються і в енциклопедичних та доктринальних джерелах. Зокрема, «Міжнародна поліцейська енциклопедія» передбачає, що «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА – захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від загроз. Офіційний підхід трактує національну безпеку як стан (ступінь) захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що виступає необхідною умовою збереження і примноження духовних і матеріальних цінностей (Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України, розд.1)». До речі, зазначена енциклопедія вміщує, окрім зазначеної, цілий ряд інших статей присвячених національній безпеці, а саме: «Національна безпека (демографічна ситуація в Україні)», «Національна безпека Росії та США (єдиний підхід до розуміння суті термінів)», «Національна безпека України (загальна характеристика)» «Національна безпека України (заходи щодо зміцнення військової безпеки)» тощо [4, с. 415–450].

Слід визначити, що проблеми національної безпеки України та інших країн, створення та реалізації Концепції національної безпеки України досліджували у своїх працях П. Артюх, О. Бандурка, О. Белов, В. Глушков, В. Горбулін, Я. Кондратьєв, О. Копан, І. Кресіна, М. Левицька, В. Ліпкан, М. Мельник, Н. Нижник, В.Почепцов, Ю. Римаренко, О. Шумілов та багато інших дослідників [5, с. 126].

Як зауважують Колодій А. та Колодій О. розглядаючи питання про національну безпеку, не зайвим буде звернутися до системоутворюючого розуміння категорії «нація». Але треба звернути увагу на те, що загальноприйнятого розуміння нації, у сучасній гуманітарній науці не існує [5, с. 127]. Тому доречною видається думка виказана у «Малій енциклопедії етнодержавознавства» згідно якої визначення нації, що існують сьогодні, умовно можна поділити на чотири великі групи: психологічні, культурологічні, етнологічні та історико-економічні. Представники психологічної теорії розглядають сутність нації через спільність національної психології та національного характеру. Прибічники культурологічної зводять до спільності мови та культури. Етнологічна переносить акцент на спільність походження та самосвідомості. Історико-економічна головними ознаками нації вважає те, що вона склалася історично і характеризується спільністю території, мови, економічного життя, традицій, психічного складу, культури [6, с. 121–123]. Оскілки шпальта наукових публікацій повинні бути дискусійними то слід зауважити, що серед зазначених науковців є і ті, хто сумнівається у правильності найменування «національна безпека». Адже при буквальному його тлумаченні на перший план виходить етнічний момент. Насправді мова повинна йти про безпеку не нації чи якоїсь іншої етнічної групи, а такої соціальної структури, якою є увесь Український народ, тобто безпеку Українського народу, про що містить ч. 1, ст. 17 Конституції України. У міжнародній практиці термін «національний» у ряді випадків використовується для того, щоб рівень окремої країни відрізнити від рівня міжнародного співтовариства у цілому [5, с. 127].

Цілісне розуміння загроз у сфері державної безпеки сформульоване у Стратегії забезпечення державної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. Стратегія кваліфікує загрози державній безпеці як «явища, тенденції і чинники, що унеможливлюють чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу й інших життєво важливих національних інтересів». Документ містить перелік загроз та їх змістовну характеристику. Стратегія прийнята напередодні повномасштабного вторгнення рф на територію України, а тому зміст її положень відображає реалії часу прийняття документу й очевидно коригування з урахування нинішніх реалій.

З названих у Стратегії загроз М. Москалюк виділяє: гібридна війна, яку рф веде в Україні для реалізації власних стратегічних цілей в Україні, у тому числі компрометації її державності, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні та інші засоби, кібератаки; створення окупаційної адміністрації, підконтрольних рф самопроголошених органів, що узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, грубо порушують принципи та норми міжнародного права й свободи людини і громадянина, їх діяльність загрожує державній безпеці України; деструктивна пропаганда як ззовні, так і всередині України, використовуючи суспільні протиріччя, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти та підриває суспільну єдність; розвідувально-підривна діяльність спеціальних служб окремих іноземних держав проти України, які намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовувати організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб для зміцнення інфраструктури впливу, спрямована на руйнування механізмів державного управління та місцевого самоврядування; недостатня ефективність державних органів, непослідовність та незавершеність реформ складових сил безпеки, недосконаліть механізмів правового, організаційного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення процесу розвитку системи забезпечення державної безпеки, що підвищують уразливість держави до загроз і знижують ефективність заходів із протидії таким загрозам; поширення міжнародного тероризму та нових схем його фінансування, міжнародної злочинності, зокрема в кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного фундаменталізму, політичного та релігійного екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції; намагання окремих держав впливати, зокрема через національні меншини, які проживають на території України, на ухвалення органами державної влади та органами місцевого самоврядування рішень на шкоду державній безпеці України; радикальних суспільних настроїв і середовищ, які є основою для політичного насильства й сепаратизму, діяльності незаконних збройних формувань, поширення тероризму; вплив олігархічних сил на політичні інститути та процеси [7, с. 45].

Є й інші загрози державній безпеці, які залишатимуться актуальними й у середньостроковій перспективі, а тому вимагають чіткого визначення цілей, напрямів та завдань державної політики у сфері державної безпеки. Актуальними пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є: відстоювання незалежності і державного суверенітету; збереження України як держави і нації, відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; європейська і євроатлантична інтеграція.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/254к/96-вр.

2. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України / А. Дацюк, В. Садовський, О. Полтораков та ін. URL: https://rpr.org. ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravI-final.pdf.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.

4. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій та ін. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1232 с.

5. Колодій А. М., Колодій О. А. Концепція національної безпеки України: теорія розуміння та перспективи створення. *Актуальні проблеми правового регулювання сектору безпеки і оборони* : збірник матеріалів наук.-практ. семінару кафедри військового права та правоохоронної діяльності (Київ, 15 листоп. 2023 р.) / за ред. О. Ф. Кобзаря, М. М. Прохоренка. Київ : ТРОПЕА, 2023. 287 с.

6. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ : Довіра: Генеза, 1996. 942 с.

7. Національна безпека України : навч. посіб. / С. М. Дерев'янко, Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига та ін. ; за заг. ред. В. В. Марчука. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. 372 с.

Каменський Дмитро Васильович, *завідувач кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету, доктор юридичних наук, професор*

ПРОТИДІЯ ТІНЬОВИМ СХЕМАМ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ОКРЕМІ ТРЕНДИ ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Під час нещодавно організованої публічної дискусії щодо верховенства права, інвестиційного клімату та детінізації економіки директор Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) наголосив, що економічна безпека держави базується на забезпеченні рівних і справедливих умов для всіх учасників ринку. Він наголосив на необхідності формування партнерських відносин між державою та легальним бізнесом, а також посилення протидії тіньовій економіці, контрабанді та недобросовісній конкуренції як важливих чинників зміцнення економічної безпеки держави.

У виступі голови БЕБ також було акцентовано увагу на посиленні аналітичної складової діяльності Бюро, яка визначає пріоритетні напрями концентрації правоохоронних ресурсів в контексті системної протидії тіньовим сегментам економіки. При цьому, як зауважують представники Бюро,

основним критерієм ефективності роботи визначено не кількість кримінальних проваджень чи повідомлень про підозру, а масштаби повернення економічної діяльності з тіньового сектору до легального обігу [1].

Примітно, що ще в лютому 2023 р. БЕБ затвердило Порядок застосування ризик-орієнтованого підходу в своїй діяльності. Цей нормативний документ визначає організаційні засади діяльності Бюро щодо виявлення, оцінки та визначення ризиків учинення кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також механізми реалізації заходів із управління такими ризиками з метою їх мінімізації залежно від рівня загрози. При цьому ключовим елементом аналітичної діяльності БЕБ є саме впровадження ризик-орієнтованого підходу. Основною метою його застосування виступає ідентифікація ризиків учинення кримінальних правопорушень у бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній та інвестиційній сферах економіки, а також розроблення й реалізація заходів, спрямованих на їх мінімізацію, усунення та попередження. Запровадження такого підходу здійснюється шляхом аналізу та співставлення даних, що містяться в інформаційних ресурсах БЕБ, а також відомостей, отриманих із державних реєстрів, автоматизованих інформаційних систем, баз даних органів державної влади та місцевого самоврядування, доступ до яких забезпечується відповідно до ст. 7 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України». Крім того, використовуються структуровані та неструктуровані дані з інших джерел інформації [2, с. 309].

Фахове ознайомлення з діяльністю Бюро за останні півроку, здійснене через відкриті джерела, сигналізує про помітну активізацію діяльності відомства в напрямі протидії, не лише силовими, а й аналітичними методами, незаконним схемам ведення «тіньової» економічної діяльності, а саме – контрабанді підакцизних товарів, ухиленню від сплати податків, незаконному виробництву та обігу підакцизних товарів, умисному введенню на ринок України небезпечної продукції тощо.

Як доречний приклад, візьмемо кейс, пов'язаний із діяльністю БЕБ щодо припинення схем незаконного виробництва та обігу фальсифікованої кавової продукції. Так, у травні 2026 р. детективами Територіального управління БЕБ у Київській області спільно з працівниками Департаменту кіберполіції було припинено діяльність організованої групи, яка здійснювала незаконне виробництво та збут фальсифікованої кавової продукції під логотипами відомих міжнародних брендів. За даними слідства, учасники схеми організували повний цикл виготовлення контрафактної продукції у спеціально облаштованих складських приміщеннях, а її реалізацію здійснювали через інтернет-магазини, маркетплейси та заклади громадського харчування на території України.

Під час проведення 22 обшуків правоохоронцями було вилучено виробниче обладнання, пакувальні та поліграфічні матеріали, готову продукцію, сировину, транспортні засоби, готівкові кошти та документацію – загальна орієнтовна вартість вилученого майна становила близько 20 млн грн. Слідством було встановлено, що після припинення офіційної співпраці з правовласником торговельної марки у 2021 р. фігуранти продовжили незаконно використовувати бренд. Тобто легальна господарська діяльність, пов'язана з законним використанням знака для товарів і послуг, фірмового найменування, поступово перейшла у режим нелегальної.

У повідомленні правоохоронного відомства зазначалось, що контрафактна продукція не проходила належного контролю якості та могла становити загрозу для здоров'я споживачів. Відповідно, досудове розслідування здійснювалося за ч. 3 ст. 229 Кримінального кодексу України (далі – КК) за фактом незаконного використання знака для товарів і послуг, що завдало матеріальної шкоди в особливо великому розмірі [3].

Принагідно додам, що це кримінальне розслідування є вже не першим випадком виявлення підпільних цехів із виробництва та фасування кави та тіньових схем їх подальшої реалізації в Україні. Так, наприкінці 2025 р. за матеріалами слідства, підготовленими детективами Територіального управління Бюро економічної безпеки України у Київській області, суд ухвалив обвинувальний вирок учасникам організованої злочинної групи, які здійснювали незаконне виробництво та реалізацію фальсифікованої кавової продукції під маркуванням відомих міжнародних брендів. Було встановлено, що фігуранти, не маючи відповідних ліцензій, договорів чи дозволів на використання торговельних марок, організували масштабне виготовлення контрафактної продукції у складських приміщеннях на території Київської області. Реалізація підробленої кави здійснювалася через інтернет-магазини, торговельні об'єкти та ринки під виглядом оригінальної продукції.

За результатами судового розгляду справи обвинувачених було визнано винними у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 229 та ч. 1, 2 ст. 209 КК, призначено покарання у вигляді позбавлення волі з випробувальним строком, а також ухвалено рішення про конфіскацію та знищення незаконно виготовленої контрафактної продукції [4]. Схожі розслідування та судові провадження здійснювалися протягом 2025 р. і в інших регіонах нашої держави.

Як бачимо, кримінально-правова оцінка «кавових» схем здійснюється переважно за сукупністю двох кримінально-правових заборон, а саме: незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК) та легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК). Якщо перша з цих норм покликана протидіяти різноманітним формам нечесної конкуренції шляхом незаконного використання (або «копіювання») відомих комерційних брендів, то друга – не допустити проникнення фінансових коштів

та майна, одержаного злочинним шляхом (у цьому випадку – від незаконного використання чужого бренду) у легальний сектор економіки, що також негативно, бодай і опосередковано, впливає на відносини конкуренції в господарській діяльності.

В офіційному формулюванні заборони, як передбачена ст. 229 КК, вітчизняний законодавець зробив наголос саме на незаконності використання знака для товарів і послуг (фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару), а також на іншому умисному порушенні права на ці об'єкти. Важливо зазначити, що склад цього кримінального правопорушення сформульовано як матеріальний – потрібно встановити, що відповідне порушення прав інтелектуальної власності завдало матеріальної шкоди у значному, великому або особливо великому розмірі (вони зазначені у відповідних частинах норми). «Пороги» розмірів такої шкоди є відносно невисокими: у значному розмірі – якщо розмір шкоди у двадцять і більше разів перевищує НМДГ; у великому розмірі – якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує НМДГ; в особливо великому розмірі – якщо розмір шкоди в тисячу і більше разів перевищує НМДГ. Ураховуючи розмір одного НМДГ для цілей кваліфікації кримінальних правопорушень у 2026 році (1664 грн), такий «поріг» для притягнення до кримінальної відповідальності нечесного бізнесмена є абсолютно реальним.

У розвиток кримінально-правової оцінки наведених ситуацій хочу звернути увагу на те, що Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) в постанові від 5 жовтня 2021 року сформулював висновок про те, що під час кваліфікації дій особи, яка виготовила та реалізувала спортивний одяг із використанням елементів товарного знака без дозволу його власника, за ст. 229 КК матеріальна шкода може бути визначена на підставі розрахунку прибутку, неотриманого власником відповідного товарного знака.

Сторона захисту у кримінальному провадженні посилалася на відсутність належних доказів, які могли би підтвердити факт завдання матеріальної шкоди, а також причинно-наслідковий зв'язок між діями засудженого та збитками, заявленими цивільним позивачем.

Аналізуючи зазначені доводи, ККС ВС зазначив, що шкода, завдана правоволодільцю внаслідок порушення виключного права, може проявлятися у втраті або зменшенні комплексу майнових благ, які забезпечуються таким правом. Зокрема, ідеться про неотриманий дохід або прибуток, заради отримання якого, як правило, створюються об'єкти права інтелектуальної власності. Відповідний правовий висновок було сформульовано у постанові ККС ВС від 27 вересня 2021 року у справі № 570/2835/16-к.

Суд касаційної інстанції наголосив на тому, що такий підхід, сформований у контексті застосування ст. 176 КК, є релевантним для правозастосування за ст. 229 цього Кодексу, оскільки обидві норми спрямовані на охорону виключних прав інтелектуальної власності. Відповідно, матеріальна шкода, завдана незаконним використанням знака для товарів і послуг, може визначатися шляхом обчислення неотриманого прибутку правоволодільця. При цьому розмір завданої потерпілому шкоди було підтверджено висновком судового експерта, відповідно до якого майнові збитки визначалися на підставі розрахунку доходу, який компанія – власник права на знак для товарів і послуг могла б отримати за відсутності порушення її прав інтелектуальної власності [5].

Отже, сформована на сьогодні судова практика дозволяє давати належну кримінально-правову оцінку протиправному діянню, описаному в ст. 229 КК, зокрема, в частині встановлення факту заподіяння матеріальної шкоди потерпілому – власнику знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару у чітко визначеному розмірі.

Викладений у попередніх рядках авторський аналіз можна резюмувати таким чином: лише час покаже, наскільки ефективним буде курс БЕБ на «детінізацію» економіки України, що наразі лише набирає обертів. Аксіоматичним є правило про те, що ліквідувати тіньову економіку, як і загалом злочинність як поширений суспільний феномен, в принципі неможливо. Водночас це не означає, що держава не повинна активно протидіяти їй, у т.ч. у спосіб викриття різних тіньових схем у вітчизняному бізнесі.

Список використаних джерел

1. Прозорі правила роботи та чесна конкуренція є основою довіри бізнесу до держави. *Бюро економічної безпеки України*. 15 трав. 2026. URL: https://esbu.gov.ua/news/prozori-pravyla-roboty-ta-chesna-konkurentsiia-ie-osnovoiu-doviry-biznesu-do-derzhavy

2. Каменський Д. В. Аналітична складова в діяльності Бюро економічної безпеки: між «буквою» та «духом» закону. *Правове відновлення України як потужної європейської держави через призму міжнародного досвіду* : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : ДУІТ, 2024. С. 308–312.

3. Підпільні цехи та тонни контрафакту: БЕБ ліквідувало масштабне виробництво підробленої кави на Київщині. *Бюро економічної безпеки України*. URL: https://esbu.gov.ua/news/pidpilni-tsekhy-ta-tonny-kontrafaktu-beb-likviduvalo-masshtabne-vyrobnytstvo-pidroblenoi-kavy-na-kyivshchyni

4. Підпільне виробництво кави на Київщині: за матеріалами БЕБ суд виніс вирок. *Бюро економічної безпеки України*. URL: https://esbu.gov.ua/news/pidpilne-vyrobnytstvo-kavy-na-kyivshchyni-za-materialamy-beb-sud-vynis-vyrok

5. Постанова Верховного Суду від 5 жовт. 2021 р. у справі № 686/17787/16-к. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=100428552&red=10000388baa443e7e4a3bf73c175dbec0c61fb&d=5.

Карпенко Микола Іванович, *головний науковий співробітник Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України», доктор юридичних наук, доцент*

ВОЄННА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до чинного законодавства воєнна безпека України передбачає захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз, зміст якої конкретизується в Стратегії воєнної безпеки України та інших нормативно-правових актах [1]. Вона є однією із засадничих умов реалізації права Українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей, які проживають на її території.

Відповідно до ч. 2 ст. 28 Закону України «Про національну безпеку України», Стратегія воєнної безпеки України визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів державної політики у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва, зокрема: 1) безпекове середовище (глобальні, регіональні та національні аспекти) у контексті воєнної безпеки; 2) цілі, пріоритети та завдання державної політики у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва; 3) соціально-політичні, економічні та інші умови реалізації державної політики у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва, а також воєнно-політичні та воєнно-стратегічні обмеження; 4) шляхи досягнення цілей державної політики у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва; 5) ресурсне забезпечення потреб оборони; 6) перспективну модель організації оборони, Збройних Сил України та інших складових сил оборони в частині визначених завдань з оборони держави, стратегію та критерії досягнення спільних оборонних спроможностей; 7) імовірні сценарії застосування сил безпеки і сил оборони до виконання завдань з оборони держави із розподілом відповідальності складових сектору безпеки і оборони за організацію оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності; 8) управління ризиками у сфері воєнної безпеки.

Одним із об’єктів права національної безпеки України, як зазначається вище, розглядається обороноздатність держави і її здатність до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту, яка характеризується певним станом економічного, політичного, соціально-гуманітарного, воєнного тощо розвитку держави, станом міжнародних відносин за участі держави, які у своїй сукупності утворюють необхідні та достатні умови для захисту від потенційних і реальних загроз воєнного характеру, забезпечують воєнну безпеку держави [2, с. 61].

Важливим компонентом забезпечення обороноздатності держави є формування і наявність сталої законодавчої бази з питань оборони, що є надзвичайно важливою обставиною. За роки незалежності України політичні прерогативи нашої держави неодноразово змінювалися, що безпосередньо впливало і на зміну ключових напрямів у розвитку військового законодавства, яке є невід’ємною, складовою частиною національного законодавства України і за важливістю предмета регулювання займає фундаментальне місце з питань забезпечення обороноздатності держави у загальній системі законодавства України, взаємодіючи з іншими галузями законодавства, доповнюючи їх. Але на даний період у більшості випадків залишається не систематизованим в єдиному правовому акті.

Нині масив військового законодавства становить більше 1985 нормативно-правових актів, серед яких понад 70 законів України. Їх значна кількість не свідчить про належний рівень досконалості і повноти правового врегулювання. Мають місце непоодинокі випадки неузгодження правових норм, одночасного їх дублювання, включення до законодавчих актів норм, які мають бути врегульовані підзаконними нормативно-правовими актами і навпаки.

На переконання окремих науковців кодифікація законодавства в сфері оборони України дозволить здійснити уніфікацію оборонної термінології; привести положення щодо використання Збройних Сил України та інших військових формувань у відповідність з Конституцією України; регламентувати питання оголошення стану війни та визначити межі дії «воєнного часу», деталізувати та розмежувати завдання та функції всіх складових сектору безпеки і оборони у сфері оборони як в мирний, так і в особливий період; визначити структуру керівництва складовими сил оборони та регламентувати засади їхньої взаємодії під час відсічі збройної агресії [3, с. 458].

Крім того, кодифікація військового законодавства як спосіб систематизації законодавства, забезпечить змістовну трансформацію, переробку, взаємоузгодженість і об’єднання в єдиному кодифікованому акті певної групи нормативних приписів, пов’язаних спільним предметом правового регулювання, з питань:

– організації оборони держави, воєнної безпеки;

– забезпечення всебічної діяльності і реалізації повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, Головнокомандувача Збройних Сил України, Міністерства оборони України, Збройних Сил України (Генерального штабу, видів, родів військ Збройних Сил України, інших органів військового управління, військових частин, установ, організацій), інших військових формувань, оборонно-промислового комплексу (державних підприємств), інших складових сектору

безпеки і оборони, які виконують або залучені до виконання завдань по забезпеченню належного рівня обороноздатності, захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності української держави;

– визначення правового статусу військовослужбовців Збройних Сил України, працівників (державних службовців) Збройних Сил, їх всебічного забезпечення, реалізації ними повноважень, порядку проходження ними військової служби (державної служби);

– юридичного механізму й особливостей юридичної відповідальності (дисциплінарної, матеріальної (цивільної), адміністративної, кримінальної) військовослужбовців, працівників (державних службовців) Збройних Сил за вчинення правопорушень, пов'язаних з виконанням ними функціональних (службових) обов'язків, а також інших правовідносин, які пов'язані з виконанням військовослужбовцями покладених на них функцій і завдань. Таке впорядкування нормативних приписів у складі нормативних актів слід супроводжувати з їх змістовною переробкою шляхом визнання такими, що втратили чинність, одних і з одночасним прийняттям інших [4, с. 98].

Потрібно розуміти, що воєнна безпека напряму залежить від рівня бойової готовності Збройних Сил, інших, утворених відповідно до чинного законодавства, військових формувань, що не лише передбачає технічну оснащеність, забезпечення військових частин і підрозділів сучасною зброєю, технікою, але й якісну підготовку особового складу, професіоналізм командування, дисципліну та правопорядок серед військовослужбовців. Воєнна безпека доповнює усі зазначені положення такими соціально-економічними та політичними факторами, як мобілізаційна підготовка, мобілізаційна готовність економіки, мобілізаційна готовність людських ресурсів, готовність органів державної влади здійснювати визначені конституційні функції в умовах збройного конфлікту [5, с. 118].

Однією із складових воєнної могутності України є людський чинник: особовий склад військових формувань, добровольці, волонтери, патріотично налаштовані громадяни держави. Особливо це стосується військовослужбовців, які, проходячи військову службу зі зброєю в руках, виконують свій конституційний обов'язок по захисту України від агресії зовнішніх ворогів. Актуалізувалися зазначені загрози для держави і суспільства у зв'язку із намаганням російської федерації зупинити рух нашої держави до демократичного, соціального, правового розвитку. Важливим фактором зміцнення обороноздатності України є дотримання особовим складом військових формувань Військової присяги, законів, сумлінне і чесне виконання свого військового обов'язку під час проходження і несення військової служби. Разом з тим судова статистика свідчить, що протягом останніх 4-х років (2022–2026 рр.) відбувся суттєвий ріст по відношенню до попередніх років (2014–2021 рр.) вчинених військових кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX Особливої частини Кримінального кодексу України. Зазначене свідчить про недостатній рівень військової дисципліни серед окремих категорій військовослужбовців, зокрема, це стосується періоду воєнного стану, коли має місце суттєве збільшення таких груп злочинів, як порушення порядку проходження або несення військової служби, пов'язаних з місцем перебування або виконання обов'язків військової служби (ст. 407–409 КК).

Активним суб'єктом у боротьбі із військовою злочинністю мають бути військові правоохоронні і судові органи держави. Але що ми маємо нині ? Як органи військової юстиції залучені до боротьби з військовою злочинністю і чи взагалі потрібні нині Україні органи військової юстиції? Міжнародний досвід передових економічно розвинутих держав світу підтверджує, що потрібні.

Натепер виникла об'єктивна потреба у формуванні Доктрини воєнної безпеки в умовах війни, де треба врегулювати питання професіоналізації Збройних сил України, оптимізацію державного управління у сфері оборонно-промислового комплексу, збільшення фінансування на наукові розробки інноваційних засобів захисту військовослужбовців, інноваційну зброю, передбачити проведення форсайт досліджень у сфері воєнної безпеки з урахуванням сучасних глобалізаційних викликів і небезпек, виокремити проблеми економічної, екологічної, кадрової, продовольчої безпеки з урахуванням гарантування воєнної безпеки, визначити пріоритети розвитку воєнної безпеки на 5, 10 та 30 років [6, с. 370].

З метою посилення воєнної безпеки України органи державної влади зобов'язані продовжити зміцнення обороноздатності держави. В нинішніх умовах тривалої агресії російської федерації проти України держава з метою захисту суверенітету, територіальної цілісності, своєї незалежності повинна застосувати усю сукупність сил, засобів, ресурсів, які можуть бути використані. Державі важливо забезпечити систему воєнної безпеки, здійснити її вдосконалення, підтримку на рівні, що буде спроможним досягти повної перемоги над агресором і звільнення окупованих територій.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

2. Богуцький П. П. Право національної безпеки та військове право: сучасні виклики : навч. посіб. Київ; Одеса, 2023. 252 с.

3. Остапенко А. І. Законодавство у сфері оборони України як об'єкт систематизації. *Interaction between law enforcement agencies and public authorities to create a secure environment under martial law* : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С. 445–466.

4. Панько В. М. Кодифікація військового законодавства України та Італійської Республіки: компаративістсько-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 87. Ч. 1. С. 95–104.

5. Богуцький П. П. Військове право: нормативно-ціннісне обгрунтування воєнної безпеки. *Правові основи воєнної безпеки України* : монографія / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Львів : НАСВ, 2016. 188 с.

6. Пархоменко-Куцевіл О. Теоретичні засади формування та розвитку воєнної безпеки України. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. № 28. С. 367–371.

Кирдан Богдан Васильович, *завідувач кафедри цивільного права та процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Забезпечення доступного, ефективного та незалежного правосуддя є невід'ємною складовою сучасної концепції національної безпеки держави. В умовах воєнного стану та стрімкого розвитку інформаційних технологій цифровізація цивільного судочинства набуває стратегічного значення. Судова система як гарант захисту прав людини та конституційного ладу повинна функціонувати безперебійно навіть в умовах бойових дій, що зумовлює необхідність модернізації механізмів здійснення правосуддя.

Конституція України гарантує кожному право на судовий захист (ст. 55) та визначає, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (ст. 124) [1]. Реалізація зазначених конституційних гарантій в умовах воєнного стану та кіберзагроз неможлива без належного функціонування цифрової інфраструктури судочинства. У цьому аспекті цифровізація цивільного процесу постає не лише як напрям модернізації судової системи, а й як складова забезпечення функціональної стійкості держави та національної безпеки України.

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, ґрунтується на пріоритеті захисту прав і свобод людини, забезпеченні верховенства права та зміцненні стійкості держави [2]. У сучасних умовах саме ефективне функціонування судової влади виступає важливим елементом державної стійкості та гарантією забезпечення правопорядку. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює принцип доступності правосуддя та визначає організаційні засади функціонування судової системи [3], а ЦПК України встановлює правові підстави для використання електронних документів, електронних доказів, відеоконференцзв'язку та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [4].

Практичним проявом цифровізації цивільного судочинства стало функціонування підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд», які забезпечують можливість учасникам процесу подавати процесуальні документи в електронній формі, отримувати судові повідомлення та брати участь у судових засіданнях дистанційно за допомогою підсистеми відеоконференцзв'язку. Правові засади функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи визначені рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21 (зі змінами і доповненнями внесеними рішенням Вищої ради правосуддя № 26/0/15-26 від 13.01.2026) [5]. Водночас Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [6] та Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [7] формують нормативну основу електронного документообігу та цифрової взаємодії у сфері судочинства.

Важливим елементом цифровізації судової системи є функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень, що забезпечує відкритість правосуддя, підвищує рівень прозорості діяльності судової влади та сприяє мінімізації корупційних ризиків. У сучасних умовах прозорість та доступність правосуддя безпосередньо пов'язані із довірою суспільства до судової влади, що також має важливе значення для забезпечення національної безпеки держави.

Цифровізація цивільного судочинства супроводжується низкою викликів. Масштабні кібератаки на державні інформаційні ресурси становлять реальну загрозу функціонуванню електронних судових сервісів та збереженню інформації, що міститься у судових інформаційних системах. Вимушене переміщення судів із тимчасово окупованих та прифронтових територій, нерівномірний рівень цифрової інфраструктури регіонів, а також недостатній рівень цифрової грамотності окремих учасників процесу ускладнюють повноцінне впровадження електронного правосуддя.

Актуальності вказані питання набувають у контексті забезпечення інформаційної безпеки й кіберзахисту судової інфраструктури. Судова система фактично є складовою критичної інформаційної інфраструктури держави, що потребує належного захисту від несанкціонованого втручання, неправомірного доступу до інформації та порушення стабільного функціонування електронних сервісів правосуддя.

У міжнародному аспекті важливе значення має Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів щодо правосуддя та інформаційних технологій «Судочинство та інформаційні технології» [8], у якому наголошується, що цифровізація правосуддя повинна здійснюватися із дотриманням права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9]. Використання інформаційних технологій у судочинстві розглядається як засіб підвищення ефективності правосуддя за умови забезпечення належних процесуальних гарантій та доступності судового захисту для всіх учасників процесу.

Отже, цифровізація цивільного судочинства в сучасних умовах виступає не лише інструментом модернізації судової системи, а й важливим елементом забезпечення національної безпеки України. Ефективне функціонування електронного правосуддя сприяє зміцненню стійкості державних інституцій, забезпеченню доступу до правосуддя навіть в умовах воєнного стану, підвищенню рівня прозорості судової влади та гарантуванню реалізації права особи на справедливий суд.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Стратегія національної безпеки України : затверджена Указом Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text
5. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17 серп. 2021 р. № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text
6. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text
7. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text
8. Consultative Council of European Judges (CCJE). Opinion No. 14 (2011) «Justice and Information Technologies (IT)». URL: https://rm.coe.int/opinion-n-14-2011-on-justice-and-information-technologies-it-/16806a1fc0
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Кирилюк Дмитро Володимирович, *приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, докторант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук*

САНКЦІЙНА ВІДПОВІДЬ НА ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ: СПІВВІДНОШЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗАВДАНЬ І ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ОБМЕЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Застосування спеціальних економічних санкцій та інших обмежувальних заходів як реакція на збройну агресію залишається одним із найбільш дискусійних питань сучасного міжнародного права. Повномасштабна збройна агресія рф проти України надала цій дискусії нового виміру: санкційний механізм перетворився не просто на інструмент зовнішньої політики, а на засіб виживання міжнародного правопорядку.

У доктрині міжнародного права санкції характеризуються як захід, що займає особливе місце між дипломатичним тиском і застосуванням збройної сили [1, с. 153]. Проте в умовах збройного конфлікту це «особливе місце» стає значно складнішим: той самий санкційний режим може одночасно слугувати інструментом стримування агресора, покарання за вчинені порушення, непрямої підтримки постраждалої держави і сигналом солідарності міжнародної спільноти [2, с. 3–5]. Мета санкцій, таким чином, не залишається незмінною – вона трансформується разом із розвитком конфлікту.

Центральним теоретичним питанням є співвідношення геополітичних і геоекономічних цілей при застосуванні санкцій. Геоекономіка визначається як наука про просторово-часові та політичні аспекти економіки й ресурсів [3, с. 17], однак вона підпорядкована геостратегії – без відповідної політичної волі та координації між державами її інструменти не працюють [4, с. 113]. Геополітична логіка вимагає максимального тиску на агресора, навіть ціною власних економічних втрат. Геоекономічна – навпаки, схиляє до збереження торговельних зв'язків і мінімізації витрат. Саме ця розбіжність у цілях визначає як дизайн правових механізмів обмеження господарської діяльності, так і межі їхньої практичної ефективності.

Еволюція санкційної практики ЄС щодо рф наочно ілюструє цю суперечність. Санкції 2014 року мали цілеспрямований характер і стосувалися конкретних осіб та секторів, безпосередньо причетних до анексії Криму. Після лютого 2022 року ситуація принципово змінилася: тринадцять послідовних пакетів санкцій охопили настільки широке коло суб'єктів і галузей, що правовий механізм обмеження господарської діяльності фактично набув ознак інструменту геополітичного тиску [5, с. 377–378]. Концепція «розумних санкцій» – таргетованих і таких, що мінімально зачіпають цивільне населення – зіткнулася з реальністю, яка вимагала значно ширших заходів.

Обмеження господарської діяльності суб'єктів господарювання охоплює блокування активів, заборону фінансових операцій, експортний та імпортний контроль, обмеження доступу до платіжної інфраструктури, а також вторинні санкції щодо суб'єктів, пов'язаних з підсанкційними особами [6]. Вибір конкретного механізму залежить від поставленої мети: персональні санкції б'ють по елітах режиму, секторальні – підривають його економічну базу. Проте геоекономічні інтереси третіх країн істотно ускладнюють реалізацію будь-якого з цих механізмів. Дослідження фіксують, що вихід західних компаній з російського ринку супроводжувався активним заміщенням з боку китайського бізнесу [7]. Паралельний імпорт, переорієнтація логістичних ланцюгів, використання юрисдикцій з м'якішим санкційним режимом – усе це реальні інструменти обходу санкцій, що знижують їхню дієвість.

Наведені проблеми вказують на глибоке протиріччя між амбіціями санкційної політики та її реальними можливостями. Запровадження широких секторальних санкцій неминуче тягне за собою необхідність встановлення винятків і перехідних режимів – інакше санкції завдають неприйнятної шкоди самим ініціаторам або третім країнам. Ці вилучення, однак, стають вразливим місцем усієї системи і знижують загальний ефект від санкційного тиску [8].

Для правової системи України ця проблема є особливо гострою. Закон України «Про санкції» визначає їх мету через захист національних інтересів і безпеки держави – і в цьому формулюванні геополітичний та геоекономічний виміри залишаються поза межами прямого правового регулювання. Між тим реальне функціонування санкційного механізму виходить далеко за межі суто національного права. Розв'язання цієї проблеми потребує одночасних зусиль у кількох напрямах: закріплення принципів застосування санкцій як реальних операційних стандартів, а не декларацій; поглиблення міжнародної координації у сфері правозастосування; удосконалення механізмів контролю за дотриманням санкційного режиму суб'єктами господарювання – насамперед у частині вторинних санкцій.

Отже, досвід застосування санкцій у відповідь на збройну агресію рф переконливо свідчить: жодна з двох логік – ні геополітична, ні геоекономічна – не є самодостатньою основою для побудови ефективного правового механізму обмеження господарської діяльності. Перша без урахування економічних реалій приречена на декларативність, друга без твердої політичної волі – на поступки агресору. Саме пошук балансу між ними, закріплений у чітких правових механізмах і підкріплений міжнародною координацією, є умовою того, щоб санкції виконували своє призначення – захист міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел

1. Yakoviyk I. V., Novikov Ye. A. International Economic Sanctions: Part 1. History and Theory. *Theory and Practice of Jurisprudence*. 2024. Vol. 1(25). P. 153–173.

2. Morgan T. C., Syropoulos C., Yotov Y. V. Economic Sanctions: Evolution, Consequences, and Challenges. *The Journal of Economic Perspectives*. 2023. Vol. 37(1). P. 3–30.

3. Luttwak N. From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce. *The National Interest*. 1990. № 20. P. 17–23.

4. Lipkan V., Kuznichenko O., Ivanov A. Geoeconomics as a tool of modern geostrategy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. Vol. 9 (1). P. 113–123.

5. Meissner K., Graziani C. The transformation and design of EU restrictive measures against Russia. *Journal of European Integration*. 2023. Vol. 45 (3). P. 377–394.

6. Meyer K. E., Fang T., Panibratov A. Y., Peng M. W., Gaur A. International business under sanctions. *Journal of World Business*. 2023. Vol. 58 (2).

7. Spivak V. How Sanctions Have Changed the Face of Chinese Companies in Russia. *Carnegie Fund.* 2023. URL: https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2023/05/how-sanctions-have-changed-the-face-of-chinese-companies-in-russia.

8. Khort I. The Sanctions Principle-Based Regulation: A Blueprint for a New Approach for the EU Sanctions Policy (Part I). *European Company and Financial Law Review.* 2024. Vol. 21(2).

Кирницький Олег Володимирович, *старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права НАВС, кандидат філософських наук*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ МЕРЕЖЕЦЕНТРИЧНОГО КОНФЛІКТУ: УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС

Будь-яка катастрофічна подія історії завжди супроводжується зламом соціального порядку та усталених соціальних, політичних та економічних практик. Дослідники визначають першооснови такої події – культурні, соціально-політичні, релігійні чи правничо-міжнародні. А вже після комбінують їх під час осмислення предмет-об'єктної складової дослідження. Визначення такої стартової «першооснови» на самому витоку теоретизування – вже значно спрощує осмислення, деталізацію й опис складеної картини соціального порядку.

Так, наприклад, при дослідженні українських реалій, схрещуючи недоліки глобальних капіталістичних економічних процесів з елементами оцінки справедливості розподілу матеріальних благ для населення, отримуємо неомарксистське бачення І. Валлерстайна. А в «нагороду» при застосуванні методики вказаного автора виділяємо широку можливість прогностики процесів конфліктів, що виникають на зламі «центр-периферія» [1]. Домішуючи ж в теоретизування соціологічні елементи футурології – наприклад, вводячи категорію «постіндустріальне суспільство» бачення О. Тоффлера – ми курсуємо на прогнозування ролі феноменів знань, влади, соціального контролю, конфліктів та стабільності у сучасних суспільствах [2, с. 45–63]. Символізм, постмодернізм, деконструктивізм, структуралізм, неомарксизм, феноменологія, аналітична філософія з її «мовним поворотом» і широкий спектр інших соціально-філософських теорій – все це давало надширокий інструментарій досліднику для вивчення соціальних процесів всередині суспільств XX століття та між ними. Й до певного моменту породжувало доволі чіткі обриси, бачення й дефініції.

Забезпечення Україною своєї національної безпеки частіше за все у передповномасштабні десятиліття розглядалось в рамках процесів на стику геополітичних та глобально-економічних процесів Європи та рф. Саме у їх кордонах Україна з перемінним успіхом осмислювала для себе значення й роль категорії «національна безпека», визначаючи складові, індикатори, перемінні та дефініції [3, с. 68–74]. Зазначене бачення давало необхідну вітчизняним й міжнародним дослідникам прогностичну широту щодо процесів всередині нашої країни. Але це залишало Україну в «стандартизованій» теоретичній орбіті бачення серед інших пострадянських країн, що стали на шлях національного суверенного розвитку. І, як згадувалось двома абзацами вище, кожна катастрофічна подія зламує усталений порядок речей. Для української держави та народу, безумовно, ця точка біфуркації має конкретну дату – 24.02.2022.

З цього моменту процеси забезпечення національної безпеки для нашої країни намагаються здолати явища нетипові й згубні для самої природи п'ятої Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин й безпеки. Можна вже впевнено казати, що мова йде про непрогнозованість, недоговороспроможність, неможливість формування дієвих міжнародних важелів контролю, повернення до насилля й примусу у ролі головного елементу впливу. Це риси більш характерні для однієї з попередніх безпекових міжнародних систем. Та говорити про початок загибелі нинішньої системи міжнародних відносин чи процеси її переформатування – теоретизування, яке слід лишити міжнародним правникам. Більш важливим є інше – виділити ті феноменологічні основи, що постають на даний надскладний момент фундаментом національної безпеки України та які слід обов'язково закріпити у вітчизняному законодавстві.

2022 рік показав, що процеси катастрофічної втрати територій, вибування з економічних циклів України мегапідприємств сходу країни, заміщення окупаційною владою корінного населення на окупованих територіях, втрата демографічного потенціалу співвідносного у масштабах із періодом Другої світової війни, мобілізація усіх наявних ресурсів на виживання Української держави – складають загрози національній безпеці з яким жодна країна світу не зустрічалась у новітньому часі. Класичні ж рішення щодо забезпечення національної безпеки – не просто «випадали» з реальності, а й тягнули нашу країну вниз. На підтвердження цього, можна констатувати докорінну зміну широкої палітри державних процесів.

Зокрема, у 2022 році на початку повномасштабного вторгнення процеси, що складали кістяк національної безпеки: пристосування економіки до перманентних військових дій, політичний трек акцентований на міжнародні організації та традиційних економічних партнерів, виробництво важкої військової техніки та боєприпасів, мобілізації у українське військо, забезпечення громадського порядку у тилових містах, роботи національної поліції й закладів охорони здоров'я, цензури під час військового стану – все ще підтримували риси й тональність схожу на ряд військових конфліктів XX століття й давали свої результати на перших роках війни.

Це була екстенсивність, спрямованість на витривалість, стійкість та завдання найбільшої шкоди окупаційним силам. Структура національної безпеки була визначена, як така, що має тримати більший

ресурс міцності в порівнянні з агресором. Це за певний час мало критично підняти ціну просувань рф на території України й цілком вкладалось в демократичний образ мислення українського державного апарату. Вплинув й на практику реалізації процесів національної безпеки й людиноцентризм: він підказував, що надпотужні людські втрати рф на фронті, просідання рівня життя всередині країни-агресора, втрата міжнародних глобальних економічних позицій мали хоча б «заморозити» агресію. Картина цілком вкладалась у концепцію національної безпеки будь-якої країни європейського зразка цінностей й кожна інша країна на місці нашої вживала б подібні заходи.

Але на цьому «безпекоцентричність» зразка XX століття з її акцентом на: важку промисловість, масовані регулярні армії, посилення силового блоку, роль союзників та реакцію міжнародних структур, що була властива ряду збройних конфліктів до моменту повномасштабного вторгнення в Україну, закінчується й заходить у глухий кут.

Український досвід чітко показав – дії по забезпеченню національної безпеки в рамках традиції повномасштабного військового конфлікту зразка XX століття вичерпають ресурси країни значно раніше, ніж буде зрозуміло на чийому боці перевага, та й чи можлива вона як така. За складених умов теоретизувати про подальше виживання українського суспільства з огляду на вказані тенденції можна лише з оглядом на особливості інформаційно-технологічного розвитку. Збройні конфлікти на всій планеті змінюють свою якість – стають мережецентричними [4]. Тому ключовими феноменами, що дозволяють українцям сьогодні сподіватись на подальше виживання країни, стають процеси символічного обміну Ж. Бодріяра [5], акторно-мережеві утворення або ж «актанти» Б. Латура [6], які заміщують нестачу критичного ресурсного потенціалу, протидія агресії у просторі гіперреальності все того ж Бодріяра.

Перекладаючи сказане вище з теоретичного на практичне можна констатувати наступні тези. Українці першими у світі на практиці довели, що символічні системи, а не ядерна складова є першочергова основа виживання держави в XXI столітті. Система керування боєм «Delta» й дронові технології значно важливіші за наявність бронетанкових угрупувань останніх поколінь. Можливість й оперативність створення концепції «лінії дронів» вздовж лінії фронту нейтралізує надпотужний людський мобілізаційний потенціал ворога. Оперативність реагування на безпекові гібридні загрози вглибині країни, збереження іміджу й якості роботи силових структур всередині України та довіра населення до них – не менш важливий ресурс, аніж наявність сучасних систем озброєння.

Можна позначити наступні тенденції, що найбільш актуальні для закріплення у вітчизняному законодавстві для подальшого забезпечення засад національної безпеки під час мережецентричного конфлікту XXI століття:

1) розробка перспективних дронових виключно вітчизняних технологій й масштабування їх виробництва спільно з європейськими партнерами;

2) забезпечення виживання й постійного навчання й відтворення кадрового потенціалу сил безпеки й оборони України: від розробника оператора дрону до оперативного співробітника НПУ, які можуть максимально швидко закривати прогалини у нацбезпеці країни, які агресор системно наносить;

3) розробка стратегій повернення демографічного потенціалу країни, що стає «платиновим» ресурсом суспільств XXI століття й виток якого відбувався на початку повномасштабного вторгнення;

4) протидія гібридним інформаційним операціям агресора, якими намагаються знищити образ української держави як успішної, європейської, демократичної та спрямованої на гуманістичні цінності;

5) постійне розширення й оновлення безпілотної складової у секторі безпеки, що дозволить надалі продовжувати нівелювати різницю в ресурсних потенціалах з агресором;

6) ствердження України як експортера дешевих безпекових технологій, криза яких буде тільки зростати на світовому ринку протягом століття.

Реформування національного законодавства щодо національної безпеки навколо цих принципів дозволить значно закріпити й стабілізувати як економічний, так й міжнародний потенціал України. Але це водночас задасть нові вектори викликів для усіх країн у світі. Чи можуть вже зараз ядерні країни світу забезпечувати безпеку своїх ядерних об'єктів після проведеної українцями операції «Павутина» по знешкодженню стратегічної ядерної авіації рф, що терористичними методами знищувала цивільне населення України? Якими мають бути практичні, а не декларативні відповіді цивілізованих країн на окупацію територій суверенних держав у XXI столітті? Наскільки гібридні мережецентричні відповіді країни можуть виходити за її межі? Як після виділення у військовій галузі в окремі роди військ безпілотної складової та кібервійськ, появи технологій OSINT, масованого застосування ШІ в армійських технологіях «машинного зору», застосування гібридних «soft power» у військовій пропаганді, казати про міжнародну довіру, прозорість, відповідальність? І, найголовніше питання для українців сьогодні, що (вже не хто) стане стійкою гарантією національної безпеки України загалом та безпеки кожного громадянина зокрема?

В умовах п'ятої міжнародної безпекової системи ключові держави розраховували на свій сектор безпеки й оборони, співрозмірність військових потенціалів, економічний потенціал, союзні взаємовідносини та, за наявності, ядерний паритет. Сьогодні українці доводять усьому світу, що ігнорування українських питань територіальної цілісності, відсутність діючих механізмів міжнародної відповідальності, спроби окупанта пропагандою спотворити факти його ж військових злочинів на окупованих територіях, призведуть лише до колективної ситуації, коли всім без винятку країнам поспіхом доведеться переписувати власні протоколи національної безпеки. Україна ж їх для себе прописує зараз страшною ціною – втраченого життям громадян, великих демографічних втрат, знищення інфраструктури цілих регіонів, територіальних та екологічних втрат, руйнацією економічних секторів, наслідки чого будуть відчуватись довгі десятиліття. Український народ сьогодні стає учасником кристалізації тих технологій, практик, законодавчих рішень, що закладуть основу для наступної системи міжнародної безпеки світу. Але для кожного українця важливіше сьогодні не те, чи бути центром таких безпекових інновацій, а те, яка буде кінцева «символічна вартість» ґрунтовно забезпеченої національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Wallerstein I. The Decline of American Power: The U.S. in a Chaotic. 2003 The New Press. 324 p.
2. Toffler's A. Powershift: Knowledge, Wealth, and Violence at the Edge of the 21st Century. New York : The New York Times Book Review, 1991. 640 c.
3. Національна безпека України : навч. посіб. / С. М. Дерев'янко, Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига та ін. ; за заг. ред. В. В. Марчука. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. 372 с.
4. David S A., Garstka J. J. Network centric warfare. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2000. 292 c.
5. Baudrillard J. Simulacra and Simulation. Michigan : University of Michigan Press, 1994. 176 c.
6. Latour B. Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory. Oxford : Oxford University Press, 2007. 320 c.

Кіблик Дар'я Володимирівна, *доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України ДонДУВС, доктор філософії в галузі права, доцент*

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

Сучасний стан розвитку української державності, що характеризується складними соціально-економічними процесами та викликами воєнного часу, вимагає від правоохоронної системи докорінної трансформації підходів до забезпечення правопорядку. Пріоритетним вектором такої трансформації є перехід від традиційної каральної моделі до превентивної, де центральне місце посідає захист фундаментальних прав і свобод людини. Особливої актуальності це питання набуває в контексті взаємодії з вразливими групами населення, які через об'єктивні чи суб'єктивні обставини мають обмежені можливості для самостійного захисту власних законних інтересів. Забезпечення безпекового середовища для таких осіб є не лише правовим обов'язком держави, закріпленим у нормах Конституції України, а й ключовим показником демократичної зрілості та гуманістичної спрямованості суспільства. Превенція в даному аспекті виступає як багатогранний інструмент, що дозволяє мінімізувати ризики віктимізації та створити умови для повноцінної інтеграції вразливих верств у соціум. У науковому дискурсі категорія «вразливі групи населення» розглядається як динамічне поняття, що охоплює осіб, які перебувають у стані підвищеного ризику зазнати фізичного, психологічного або економічного тиску, а також різних форм дискримінації [1, с. 94]. До таких груп традиційно зараховують неповнолітніх, зокрема дітей-сиріт, осіб похилого віку, які часто стають об'єктами шахрайських посягань, людей з інвалідністю, жертв домашнього насильства та торгівлі людьми, а також внутрішньо переміщених осіб, чий соціальний статус потребує особливих правових гарантій [2, с. 11–21].

Правоохоронна превенція щодо цих суб'єктів має ґрунтуватися на принципах інклюзивності та індивідуалізації, де поліцейська діяльність гнучко адаптується під специфічні потреби кожної конкретної групи. Зміст превентивної діяльності правоохоронних органів включає системну роботу, що поєднує інформаційно-просвітницькі, діагностичні та безпосередньо захисні заходи. Одним із фундаментів такої роботи є раннє виявлення факторів ризику, що передбачає постійний моніторинг середовища проживання вразливих осіб для ідентифікації потенційних загроз ще до моменту їх переростання у правопорушення. Це стосується як контролю за умовами виховання дітей у сім'ях, що опинилися у складних життєвих обставинах, так і активної протидії новітнім формам кіберзлочинності. Важливим елементом превенції виступає правова просвіта, оскільки формування високого рівня правової культури серед самих вразливих верств значно підвищує їхній рівень самозахисту. Окрему

увагу слід приділити спеціалізованій комунікації, яка передбачає використання психологічно обґрунтованих технік взаємодії, залучення профільних фахівців та створення довірливої атмосфери, що є обов'язковим при роботі з дітьми або особами, які перенесли травматичний досвід [3]. Нормативно-правовий фундамент превентивної діяльності базується на широкому колі актів, від профільних законів про Національну поліцію до міжнародних стандартів, таких як Стамбульська конвенція чи Конвенція ООН про права дитини. Аналіз вітчизняного законодавства вказує на поступову імплементацію європейських норм, проте залишається гостра потреба у вдосконаленні механізмів міжвідомчої взаємодії. Необхідно запровадити єдині цифрові протоколи співпраці між поліцією, органами опіки та соціальними службами, щоб виключити можливість вторинної віктимізації особи. Надзвичайно ефективною в цьому контексті є модель Community Policing, яка перетворює правоохоронця з відстороненого контролера на активного партнера громади. Для вразливих осіб це означає насамперед підвищення довіри до державних інституцій та впевненість у отриманні допомоги без остраху перед соціальним осудом. Водночас існують певні бар'єри, що обмежують ефективність превенції, серед яких кадровий дефіцит, недостатній рівень спеціалізації працівників та певна бюрократизація процедур захисту. Шляхи вирішення цих проблем вбачаються у поглибленні професійної підготовки кадрів, цифровізації превентивних сервісів та розширенні мережі безпекових просторів у кожній територіальній громаді. Підсумовуючи, слід зазначити, що превентивна діяльність щодо вразливих груп має бути людиноцентристською та базуватися на засадах партнерства. Тільки через комплексний підхід, де превенція переважає над репресією, держава зможе забезпечити реальну безпеку та захищеність для кожного громадянина, незалежно від його соціального чи фізичного стану. Дальші наукові пошуки мають зосереджуватися на розробці інноваційних методик запобігання правопорушенням у цифровому середовищі та вдосконаленні правового статусу суб'єктів, що здійснюють безпосередній соціальний патронат.

Список використаних джерел

1. Набільська К. Г., Пчеліна О. В. Правове визначення поняття «вразливі групи населення». *Актуальні проблеми юриспруденції та психології* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. ВНПЗ ДГУ (Дніпро, 24 груд. 2025 р.). Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2026. С. 94.

2. Горбунова О. Превентивна діяльність правоохоронних органів у роботі з вразливими групами населення: теоретико-правові аспекти. *Наука і правоохорона.* 2024. № 1. С. 11–21. DOI: https://doi.org/10.33270/01246301.11

3. Cubukcu S., Sahin N., Tekin E., Topalli V. The Effect of Body-Worn Cameras on the Adjudication of Citizen Complaints of Police Misconduct. *Justice Quarterly.* 2023. Vol. 40. No. 7. P. 999–1023.

Коба Валерій Борисович, *начальник Департаменту забезпечення діяльності Голови Національної поліції України, кандидат юридичних наук*

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЗНАЧУЩОСТІ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Цифровізація суспільних відносин і кримінально протиправної діяльності призводить до стрімкого зростання обсягів і форм цифрових слідів, що засвідчує необхідність застосування сучасних інтелектуальних технологій, здатних опрацьовувати великі обсяги гетерогенної інформації в умовах обмеженого часу. Зазначена тенденція детермінує нові виклики для вітчизняного кримінального судочинства, зокрема у сфері виявлення та дослідження слідів кримінальних правопорушень. Окреслена специфіка актуалізує потребу у розробленні чітких науково обґрунтованих алгоритмів пошуку, фіксації та перевірки цифрових слідів у кримінальному провадженні.

Цифрові сліди мають неструктурований характер і різноманітні форми (текстові файли, мультимедійні дані тощо). За допомогою алгоритмів машинного навчання й технологій обробки природної мови (NLP) штучний інтелект здатен класифікувати дані за категоріями, виявляти зв'язки між об'єктами (наприклад, IP-адресами, обліковими записами, діями користувачів) і формувати логічно послідовні структури для подальшого аналізу [6, с. 299].

Важливо неухильно дотримуватися криміналістичного стандарту забезпечення автентичності цифрових (електронних) доказів: 1) виявлення та вилучення. Через особливості кодування й зберігання комп'ютерних даних ці сліди можна виявити, вилучити та дослідити лише із застосуванням спеціальних науково-технічних засобів, наприклад, комп'ютерної техніки та спеціалізованого ліцензійного програмного забезпечення; 2) дії з даними. Будь-які операції з цифровими даними мають здійснюватися уповноваженими особами з використанням сертифікованого обладнання, що гарантує автентичність вихідних даних; 3) забезпечення цілісності. Криміналістичні маніпуляції з цифровими слідами мають проводитися у спосіб, що виключає можливість модифікації, видалення чи спотворення первинної інформації; 4) вилучення носіїв. Вилучені технічні пристрої мають бути упаковані у спеціалізовані пакети-контейнери для унеможливлення несанкціонованого доступу до даних; 5) доступ до носіїв. Доступ до

носіїв забезпечується в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством (ч. 2 ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України [5]), і може передбачати отримання техніки або носіїв даних за ухвалою слідчого судді [4, с. 112].

Електронні докази мають такі ознаки: 1) нестійкість. Інформація в пам'яті пристрою може бути змінена або втрачена внаслідок зовнішніх впливів (відключення живлення, програмних помилок, зломів тощо); 2) можливість бездоганного копіювання. Електронні дані можна копіювати необмежену кількість разів без втрати якості; 3) джерела створення. Можуть бути як результатом дій людини, так і автоматичним продуктом роботи інформаційної системи (наприклад, журнали подій або системні лог-файли); 4) специфічний порядок обробки. Електронні докази потребують особливих методів збирання, перевірки, оцінювання та обробки для забезпечення їхньої достовірності й цілісності; 5) переміщення без матеріального носія; 6) невидимість. Вилучення та ідентифікація цифрових слідів можливі за допомогою спеціалізованих технічних засобів і навичок фахівців. Ці характеристики надають електронним доказам важливості, але ускладнюють обробку у правозастосуванні, адже виникає потреба в дотриманні процедур їх збирання й опрацювання [3, с. 280–281].

Криміналістична цінність цифрових доказів полягає в їхній інформаційній насиченості, здатності фіксувати цифрові сліди діяльності суб'єктів кримінального правопорушення, а також можливості реконструкції подій за допомогою технічних та аналітичних методів. За відповідних умов цифрові докази слід тлумачити як окремий вид доказів, що потребує відповідних процедурних гарантій та спеціальних знань для правильної інтерпретації в судовому процесі [2, с. 13].

Також суди зосереджують увагу на випадках, коли скриншоти, відео або файли надають без підтвердження джерела їх отримання. Без сертифікатів експертиз або технічного протоколу вилучення ці матеріали можуть бути відхилені. Однак у деяких випадках суди застосовують гнучкий підхід до визнання цифрових доказів. Зокрема, рішенням одного з районних судів Херсонської області від 18 грудня 2025 року були визнані допустимими електронні докази (фото, звукозаписи, відео), що містилися у відкритих і закритих мережах, з урахуванням їх репрезентативності для обставин злочину та належної фіксації у матеріалах справи [1].

Цілісність та автентичність цифрових доказів у процесі їх збирання та фіксації в умовах воєнного стану є важливим криміналістичним завданням під час роботи з цифровою інформацією. Цілісність означає, що дані збережено без несанкціонованих змін, а автентичність засвідчує, що цифровий доказ дійсно походить від зазначеного джерела. З позиції криміналістичної науки встановлення автентичності цифрового доказу потребує застосування метаданих, цифрових підписів, записів журналів доступу й інструментів, що надають можливість реконструювати повний технічний шлях утворення, зберігання й передачі даних. Практичний аспект у цьому процесі пов'язаний з необхідністю дотримання стандартів міжнародних протоколів, зокрема протоколу Берклі, що визначають правила архівації та збереження цифрової інформації для юридичного використання [2, с. 14].

Також слід зауважити, що за сучасних умов цифрова розвідка трансформувалася з допоміжного технічного засобу в один із найефективніших напрямів науково-технічного забезпечення досудового розслідування. Вона постає як сформований у кримінальній аналітиці самостійний різновид криміналістичної діяльності, що надає можливість перетворювати хаотичні масиви даних на структуровану інформаційну базу, важливу для ухвалення тактичних рішень і формування доказів у кримінальному провадженні. Цифрова криміналістична розвідка – це система організаційних, технічних і тактичних заходів, спрямованих на збирання, обробку, аналіз, верифікацію та використання цифрової інформації із застосуванням криміналістичних аналітичних методів з метою сприяння виявленню, розкриттю, розслідуванню та запобіганню кримінальним правопорушенням. Одним із пріоритетних аспектів є визначення цифрової криміналістичної розвідки як комплексної системи. Її ефективність формується на основі синергії методів OSINT, аналізу метаданих телекомунікацій, моніторингу транзакцій у блокчейн-мережах, використання матеріалів відеоспостереження та опрацювання інформації з державних і комерційних баз даних, зокрема криміналістичних обліків, що в сукупності створює цифровий профіль кримінального правопорушення. Розвиток цифрової криміналістичної розвідки створює передумови для переходу від реактивного розслідування (за фактом вчинення) до проактивної моделі виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням. З огляду на це, подальше вдосконалення теорії та практики цифрової криміналістичної розвідки є критично необхідним для забезпечення правопорядку в умовах глобальної цифровізації, що надасть можливість не лише ефективно виявляти та розслідувати кримінальні правопорушення, а й адаптувати систему правосуддя до викликів цифрової епохи [7, с. 41–42].

Важливого значення набуває правильний алгоритм роботи із цифровими слідами. Алгоритм створює методологічне підґрунтя для стандартизації практик перевірки доказів і сприяє процесуальному узгодженню національних етапів верифікації з міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями European Public Prosecutor's Office (EPPO Guidelines), посібником United Nations Office on Drugs and Crime щодо цифрових доказів, стандартом International Organization for Standardization ISO/IEC 27001 й тестом пропорційності European Court of Human Rights [8, с. 192].

Отже, цифрові сліди докорінно змінюють концептуальні орієнтири криміналістичної науки та правозастосовної практики, ініціюючи перехід до новітньої моделі доказування, адаптованої до умов глобального інформаційно-комунікаційного простору. Їхня криміналістична значущість полягає у здатності об'єктивно відтворювати ключові елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вимагає використання спеціалізованих методик виявлення, фіксації, збереження та процесуальної оцінки. Перспективи тотальної цифровізації суспільних відносин детермінують модернізацію судових і правоохоронних органів, зокрема впровадження стандартизованих алгоритмів та технічних процедур під час оперування електронними даними як джерелом цифрових слідів.

Список використаних джерел

1. Вирок Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 18 груд. 2025 р. Справа № 954/240/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132734947.

2. Головкін С. В., Квашук О. Д., Дробенко Д. Ф. Процесуальний та криміналістичний аспект використання цифрових доказів під час досудового розслідування в умовах воєнного стану із урахуванням судової практики. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 20. С. 1–23.

3. Гусєва В. О., Коломойцев М. М. Техніко-криміналістичне забезпечення діяльності захисника у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2025. № 108 (1). С. 275–284.

4. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва, В. В. Кікінчук та ін. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

6. Курман О. В. Переваги та проблемні питання використання штучного інтелекту при дослідженні цифрових слідів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2025. № 90 (4). С. 297–302.

7. Степанюк Р. Л. Цифрова криміналістична розвідка: поняття та перспективи розвитку. *Право і безпека*. 2026. № 1 (100). С. 36–47.

8. Antoshchuk A., Dobrova O., Volobuieva O., Tumalavičius V., Bryskovska O. Forensic approaches to verifying the evidence reliability in the process of collecting and evaluating information during pre-trial investigations. *Cadernos de Dereito Actual*. 2026. № 31. P. 176–195.

Кобець Микола Вікторович, *доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ПОНЯТТЯ РОЗВІДКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ВИДИ

Головним завданням національної безпеки є гарантування недоторканості основних життєвоважливих інтересів держави, насамперед захист її територіальності цілісності й державного суверенітету, а також захист від зовнішніх загроз. Національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. У широкому розумінні національна безпека України – це спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави, що уможливлює його вільне існування і саморозвиток, надійний захист від зовнішніх та внутрішніх загроз [4, с. 25]. У цьому контексті важливу роль відіграють розвідувальні органи, які здійснюють розвідувальні функції для захисту національної безпеки, суверенітету держави та протидії зовнішнім загрозам.

Відповідно тлумачного словника сучасної української мови розвідкою вважається як: 1. Розпитування або спостереження про кого-, що-небудь. 2. Військова група, що збирає відомості про ворога або про місцевість, яку він займає. 3. Організація, що збирає відомості про економічне й політичне становище інших держав та про стан їхніх збройних сил. 4. Попереднє обстеження місцевих умов, яке здійснюється до початку будівництва промислових об'єктів, залізниць, розробка корисних копалин тощо [1, с. 1235]. Враховуючи зазначене розвідка здійснюється у сфері геології, геодезії, цивільного захисту під час здійснення робіт в місцях виникнення (загрози виникнення) надзвичайних ситуацій, військових операцій тощо.

У сфері національної безпеки, відповідно до статті 1 Закону України «Про розвідку», законодавець відзначає розвідку як організаційно-функціональне поєднання визначених цим Законом розвідувальних органів та діяльності, яку вони здійснюють самостійно або у взаємодії між собою та з іншими суб'єктами розвідувального співтовариства з метою забезпечення національної безпеки і оборони України [6].

Суть розвідки полягає у зборі відомостей політичного, економічного, науково-технічного характеру про обстановку в окремих країнах чи коаліціях країн, що становлять розвідувальний інтерес об'єктом, для забезпечення своєї безпеки та отримання переваг у сфері збройних сил, військових дій, політики або економіки.

В Україні Законом України «Про розвідку» визначені суб'єкти, що мають право здійснювати розвідувальну діяльність. Так, згідно статті 5 відповідного Закону, до розвідувальних органів

відносять: Службу зовнішньої розвідки України; розвідувальний орган Міністерства оборони України; розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону. Водночас законодавець, згідно зі ст. 4 цього Закону, зазначає Службу безпеки України як суб'єкт розвідувального співтовариства [6].

Виокремимо головні функції, що здійснюють розвідувальні органи, а саме: 1) добування, аналітичне опрацювання, оброблення і надання розвідувальної інформації; 2) реалізація національних інтересів України, забезпечення безпеки та участі у формуванні і реалізації державної політики, посилення обороноздатності держави, економічного та науково-технічного розвитку; 3) виявлення та визначення ступеню зовнішніх загроз національній безпеці України, у тому числі у кіберпросторі, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України, організовують і проводять спеціальні (активні) заходи щодо таких загроз та з протидії іншій діяльності, що становить зовнішню загрозу національній безпеці України.

Аналізуючи навчальні матеріали у сфері роздувальної діяльності узагальнимо класифікаційні ознаки щодо видів розвідки [2; 3; 5].

За призначенням розвідку поділяють на:

– воєнну розвідку – добування розвідувальних даних про військово-політичну обстановку в окремих країнах і коаліціях країн ймовірного або дійсного противника, воєнний потенціал інших країн з метою виявлення загроз відносно держави для забезпечення національної безпеки. Ці задачі покладаються на Головне управління розвідки Міністерства оборони України;

– економічну розвідку – вид зовнішньої розвідки, об'єктами якої є промисловість, транспорт, торгівля, фінансова та грошово-кредитна системи, екологія, природні ресурси тощо. Ці задачі покладаються на Службу зовнішньої розвідки України;

– політичну (зовнішню) розвідку (як різновид зовнішньої розвідки) – сукупність заходів, здійснюваних розвідувальним співтовариством держави, спрямована на добування відомостей про внутрішню та зовнішню політику, науково-технічний потенціал окремих держав чи їх коаліцій. Ці задачі покладаються на Службу зовнішньої розвідки України;

– зовнішню контррозвідку – вид зовнішньої розвідки, об'єктами якої є розвідувальні служби іноземних держав, добування відомостей про їх діяльність. Ці задачі покладаються на Службу безпеки України.

За методами та засобами отримання інформації:

– OSINT – отримання інформації з відкритих джерел (мережі Інтернет);

– аналітична розвідка – отримання інформації використовуючи аналітичні методи обробки даних;

– агентурна (HUMINT) розвідка – отримання інформації від осіб, залучених до конфіденційного співробітництва. Основне завдання агентурної розвідки – отримання доступу до найважливіших секретів, об'єктів, а також збір відомостей, добування документів, зразків, виробів, які неможливо придбати неагентурним шляхом. Ведеться як в мирний час, так і з початком воєнних дій;

– радіоелектронна розвідка – розвідка на основі прийому і аналізу електромагнітних випромінювань радіоелектронних засобів противника. Радіоелектронну розвідку у свою чергу поділяють на радіо і радіотехнічну розвідку;

– радіо та радіотехнічна (SIGINT/ELINT) – перехоплення радіосигналів, що випромінюються радіопристроями;

– радіолокаційна розвідка – збір інформації здійснюється за допомогою розвідувальних радіолокаційних станцій (далі – РЛС) дальнього спостереження;

– оптико-електронна – виявлення техніки, озброєнь, військових формувань, військових об'єктів;

– кіберрозвідка – збір даних у цифровому (кібер) просторі;

– видова розвідка (повітряна та космічна розвідка) – отримання інформації з літаків, безпілотних літальних систем та супутників;

– геопросторова розвідка – полягає в дослідженні та аналізі зображень і геопросторових даних.

За сферою діяльності: наземна – військова, артилерійська, інженерна, радіаційна, хімічна; повітряна – використання БПЛА, літаків для фото- та відеофіксації; морська (річкова) (у деяких роботах називають корабельна) – спостереження за акваторією, кораблями; космічна – отримання знімків та даних із супутників.

За характером завдань, що виконуються, воєнну розвідку поділяють на:

1) стратегічну розвідку – розвідувальна діяльність з метою отримання інформації про стратегічний потенціал та стратегічні наміри розвідувальної держави, організації або іншої соціальної спільноти, що впливає на вироблення стратегії. У детальнішому виді це добування даних про стан, склад, дислокацію збройних сил ймовірного або дійсного противника, на різних театрах воєнних дій, його погляди на характер і способи ведення війни, військово-економічний потенціал, стан і перспективи розвитку збройних сил, озброєння і військової техніки, заходи щодо безпосередньої підготовки до війни і плани її ведення, обладнання ТВД тощо. Організовується вищим військовим керівництвом і здійснюється органом воєнної розвідки держави;

2) оперативну розвідку – добування розвідувальних даних, необхідних для підготовки і проведення операцій. Організовується командувачами і штабами об'єднань, здійснюється їх розвідувальними органами і підпорядкованими силами і засобами розвідки;

3) тактичну (військову) розвідку – добування розвідувальних даних про противника і місцевість, підрозділи, частини та з'єднання необхідних для підготовки і успішного ведення бою. Вона забезпечує збір інформації про противника, його ресурси та плани для прийняття управлінських чи бойових рішень. Організовується командирами і штабами з'єднань, частин і підрозділів, начальниками родів військ (сил), спеціальних військ і служб з'єднань і частин усіх видів збройних сил. Залежно від залучених сил і засобів, характеру завдань, які виконуються, способів добування розвідувальних даних тактична розвідка відповідно поділяється на військову, повітряну, радіолокаційну, радіоелектронну, артилерійську, інженерну, радіаційну, хімічну, біологічну;

4) повітряну розвідку – один із видів військової розвідки. Ведеться частинами розвідувальної авіації, розвідувальними підрозділами авіаційних з'єднань. Залежно від сил і засобів повітряна розвідка ведеться візуальним спостереженням, повітряним фотографуванням і за допомогою радіоелектронних засобів. Повітряна розвідка за допомогою радіоелектронних засобів поділяють на радіо-, радіотехнічну, радіолокаційну і телевізійну;

5) радіолокаційну розвідку – збір інформації здійснюється за допомогою розвідувальних радіолокаційних станцій. Радіолокаційна розвідка ведеться за допомогою радіолокаційних станцій наземної артилерійської розвідки, переносних станцій наземної розвідки, за допомогою літакових РЛС, які виявляють об'єкти, контрастні в радіолокаційному відношенні, одержувати фотознімки радіолокаційних зображень об'єктів і місцевості, розкривати заходи противника по радіолокаційному маскуванню тощо;

6) радіоелектронну розвідку – добування розвідувальних даних шляхом виявлення, перехоплення, аналізу радіопередач і радіоелектронного випромінювання та визначення місцезнаходження працюючих радіо- і радіолокаційних станцій противника. Радіоелектронна розвідка використовує як перехоплені сигнали із каналів зв'язку, так і здійснює технічне розпізнавання об'єктів по випроміненням РЛС, станцій РЕБ і подібних пристроїв. Поділяється на радіо, радіотехнічну, радіолокаційну, гідроакустичну розвідку. Здійснюється радіотехнічними частинами особливого призначення як в мирний, так і в воєнний час;

7) спеціальна розвідка – спосіб ведення розвідки, коли в глибокий тил противника засилаються спеціально підготовлені розвідувально-диверсійні групи спеціального призначення. Ведеться як з використанням агентурних методів, так і способів дій, притаманних військовій розвідці. Крім виконання розвідувальних завдань на розвідувально-диверсійну групу можуть покладатися завдання здійснення диверсій на важливих військових і промислових об'єктах противника. Ведеться в загрозливий період і з початком воєнних дій.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Київ; Ірпінь : Перкун, 2005. 1728 с.

2. Військова розвідка : навчальний посібник / упоряд. : Д. В. Зайцев, А. П. Наконечний, С. О. Пахарєв та ін. ; за ред. В.Б. Добровольського. Київ : КНТ, 2022. 332 с.

3. Качанов В. Розвідка, спостереження та рекогносцировка. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України.* 2024. Т. 1. № 3(82). С. 13–16.

4. Національна безпека України : навч. посіб. / С. М. Дерев'янко, Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига та ін. ; за заг. ред. В. В. Марчука. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. 372 с.

5. Підрозділи у розвідці : навч. посіб. / О. А. Сціборовський, В. М. Іваненко, В. М. Денісов [та ін.]. Хмельницький : НАДПСУ, 2014. 144 с.

6. Про розвідку : Закон України від 17 верес. 2020 р. № 912-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text.

Кобець Сергій Васильович, *заступник Голови Національної поліції України – начальник Департаменту кадрового забезпечення, доктор філософії*

КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблематика національної безпеки в умовах збройної агресії російської федерації проти України набула багатовимірного змісту й не може бути зведена виключно до питань обороноздатності, воєнного стримування чи захисту територіальної цілісності. Сучасне розуміння національної безпеки охоплює також здатність держави забезпечувати сталість функціонування інституцій, правопорядок, захист прав і свобод людини, належний рівень публічної безпеки, ефективне кризове реагування та підтримання суспільної довіри до державних механізмів. У цьому контексті національна безпека постає як інтегральна характеристика спроможності держави діяти в умовах загроз, зберігаючи правову визначеність, управлінську послідовність і орієнтацію на людину як найвищу соціальну цінність.

У зазначеній системі координат Національна поліція України посідає чільне місце. Її діяльність безпосередньо пов'язана із забезпеченням публічної безпеки і порядку, протидією злочинності, охороною прав і свобод людини, а в умовах воєнного стану із виконанням завдань стабілізаційного, гуманітарного і безпекового характеру, що закріплено на нормативному рівні [1; 2]. Поліцейські підрозділи залишаються одним з ключових інструментів щоденної присутності держави в суспільному просторі, особливо там, де громадяни стикаються з наслідками війни, втратами, загрозами, вимушеним переміщенням, руйнуванням звичних соціальних зв'язків та порушенням усталеного порядку життя. Отже, спроможність Національної поліції ефективно виконувати свої функції є важливою передумовою не лише підтримання правопорядку, а й зміцнення інституційної стійкості держави.

У структурі цієї спроможності кадровий потенціал має не допоміжне, а визначальне значення. Нормативне закріплення повноважень, матеріально-технічне забезпечення, організаційна побудова підрозділів і наявність службових алгоритмів створюють необхідну основу для діяльності поліції, однак самі по собі не гарантують її результативності. Реальна ефективність поліцейської діяльності значною мірою залежить від професійної підготовленості, правової культури, психологічної стійкості, мотивації, управлінської зрілості та етичної надійності особового складу. Саме поліцейський у конкретній службовій ситуації оцінює ризики, ухвалює рішення, комунікує з громадянами, обирає спосіб реагування і забезпечує практичну реалізацію державної політики у сфері публічної безпеки.

Повномасштабна війна змінила зміст і межі поліцейської діяльності. Поряд із виконанням функцій щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, охорони прав і свобод людини, поліцейські залучені до завдань, які в мирний час не мали такого масштабу й інтенсивності. Ідеться про участь у стабілізаційних заходах на деокупованих територіях, евакуацію населення, реагування на наслідки ракетних ударів та артилерійських обстрілів, документування воєнних злочинів, забезпечення правопорядку в місцях масового переміщення людей, взаємодію з військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування, підрозділами ДСНС, ДПСУ, НГУ, медичними службами, громадськими та волонтерськими організаціями тощо. Така багатофункціональність об'єктивно підвищує вимоги до професійної організованості, психологічної витримки, комунікативної зрілості та здатності діяти в умовах постійної зміни оперативної обстановки.

З огляду на зазначене, особливої уваги в системі кадрового забезпечення потребує добір кандидатів на службу в поліції. Саме на цьому етапі закладається якість майбутнього кадрового складу, а отже, спроможність поліцейських підрозділів ефективно діяти в умовах підвищених безпекових ризиків. Формальна відповідність кандидата встановленим вимогам щодо освіти, стану здоров'я, фізичної підготовленості чи відсутності визначених законом обмежень є необхідною, проте не вичерпує змісту професійної придатності. Сучасна поліцейська служба потребує ширшого оцінювання особистості кандидата, його мотиваційної спрямованості, ціннісних орієнтацій, правової культури, здатності до самоконтролю, відповідальності, доброчесності, емоційної врівноваженості та готовності працювати з різними категоріями населення. У процесі добору має враховуватися не тільки рівень знань чи фізичних якостей, а й здатність працівника поліції діяти в команді, приймати рішення в умовах ризику, зберігати професійну позицію під впливом стресових чинників, не допускати імпульсивних або неправомірних дій. Окремого значення набуває готовність кандидата до правомірного застосування поліцейських заходів примусу, зокрема вогнепальної зброї. Ідеться не лише про технічну спроможність володіти зброєю чи знання нормативних підстав її застосування, а передусім про психологічну, етичну й правову готовність діяти в ситуаціях крайньої необхідності. Зброя в діяльності поліцейського не може сприйматися як засіб демонстрації сили, вона є винятковим інструментом захисту життя, безпеки громадян, власної безпеки та припинення суспільно небезпечних посягань у випадках, прямо передбачених законом.

Логічним продовженням якісного відбору є професійна підготовка та навчання. Їх слід розглядати не як разовий етап входження в професію, а як безперервний процес формування, підтримання й оновлення службової компетентності. Професійна підготовка поліцейських повинна відповідати не абстрактній моделі правоохоронної діяльності, а реальним умовам, у яких сьогодні функціонують підрозділи Національної поліції.

Не менш вагомим напрямом кадрової політики є підготовка керівного складу. В умовах кризового функціонування підрозділів управлінська помилка може мати не лише організаційні, а й безпекові наслідки. Керівник поліцейського підрозділу має забезпечувати дисципліну, координацію дій, справедливий розподіл навантаження, внутрішню комунікацію, підтримку особового складу та своєчасне прийняття рішень. Водночас сучасне поліцейське лідерство не може обмежуватися лише наказовою моделлю управління. Воно передбачає здатність формувати довіру, підтримувати професійну мотивацію, запобігати деструктивним процесам у колективі, бачити не тільки завдання, а й стан людей, які ці завдання виконують.

Збереження кадрового потенціалу є ще одним стратегічним завданням. У період війни навантаження на поліцейських об'єктивно зросло, водночас суспільні вимоги до якості поліцейської діяльності залишаються високими. За таких умов важливо забезпечувати прозорість кар'єрних процедур,

справедливість управлінських рішень, підтримку професійного розвитку, наставництво, належне визнання результатів служби та зрозумілі перспективи професійного зростання. Працівник, який відчуває організаційну підтримку, бачить сенс служби й має можливість професійного розвитку, є більш стійким до службових навантажень і більш залученим до виконання завдань. Таким чином, кадровий потенціал Національної поліції України є одним із ключових чинників забезпечення національної безпеки та інституційної стійкості держави. Його значення виявляється не лише в кількісному комплектуванні підрозділів, а передусім у здатності системи формувати, підтримувати й розвивати професійного, доброчесного, психологічно стійкого та соціально відповідального поліцейського. В умовах воєнних і післявоєнних викликів саме людський ресурс визначатиме якість реагування правоохоронної системи на потреби суспільства.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію України : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

2. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 черв. 2023 р. № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text

Кобко Євген Васильович, *професор кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор юридичних наук, професор*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА СТРАТЕГІЧНІ ВИМІРИ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ: ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ДОСВІД Й УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

У сучасних наукових дискусіях, зокрема у працях Т. Реви, феномен гібридної загрози інтерпретується як деструктивна парадигма, що інтегрує широкий спектр асиметричних викликів і дестабілізаційних тенденцій. До цього контуру відносять такі деструктивні явища, як міжнародний тероризм, контрольовані міграційні кризи, морське піратство, системна корупція, а також штучно інспіровані етнонаціональні та релігійні конфлікти. Особливістю цих засобів є їхній адаптивний, взаємодоповнюючий та системний характер, що підпорядкований єдиному стратегічному замислу – реалізації конкретних геополітичних чи внутрішньополітичних інтересів агресора. При цьому суб'єктний склад генераторів таких загроз є диверсифікованим: ними виступають як офіційні державні інституції (країни-агресори), так і проксі-сили – недержавні актори (терористичні угруповання, приватні військові компанії, кримінальні синдикати чи радикальні рухи), які часто діють у синергії [1, с. 189].

Відтак, концепт «гібридної загрози» слугує методологічним інструментом для опису та аналізу скоординованого комбінування класичного військового тиску та прихованих, підривних (як конвенційних, так і нетрадиційних) методів впливу. Цей інструментарій охоплює дипломатичний тиск, економічну експансію чи блокади, кібернетичні та технологічні інтервенції, а також інформаційно-психологічні операції. Головна специфіка такого комбінованого підходу полягає в тому, що всі вищезазначені деструктивні заходи реалізуються в межах так званої «сірої зони» – скоординовано та цілеспрямовано, проте без формального юридичного оголошення стану війни чи відкритої військової агресії.

У дослідженні А. Крапа обґрунтовано, що багатовимірність феномена гібридних загроз вимагає впровадження інтегрованого підходу до захисту національної безпеки, який би комплексно охоплював військову, інформаційну, економічну та кібернетичну компоненти. Спираючись на висновки автора, можна виокремити кілька ключових аспектів протидії сучасним асиметричним викликам: 1) синтез конвенційних (видимих) та деструктивних (прихованих) методів впливу нівелює ефективність класичних безпекових доктрин, що актуалізує потребу в докорінному переосмисленні стратегій інформаційної та кібербезпеки; 2) релевантний міжнародний досвід (зокрема, євроатлантичні практики НАТО, ЄС та досвід Естонії) доводить, що консолідація зусиль на міждержавному рівні, а також синергія між урядовими інституціями та недержавними акторами є базовою умовою для формування стійкої архітектури безпеки; 3) вітчизняний досвід відбиття гібридної агресії свідчить, що механічне копіювання іноземних моделей є недостатнім. Ефективна відсіч потребує розробки автентичних інструментів, що вже знаходить відображення у створенні спеціалізованих національних інституцій із протидії дезінформації, розширенні кіберспівробітництва та цифровізації оборонного сектору; 4) критично важливим елементом сучасних стратегій протидії є інтеграція передових цифрових рішень. Впровадження технологій штучного інтелекту, алгоритмів машинного навчання та інструментів аналізу великих даних (Big Data) дозволяє забезпечити перехід від реактивного реагування до проактивного моніторингу й раннього виявлення загрозоутворюючих факторів [2, с. 95]. Висновки А. Крапа підтверджують, що підвищення рівня національної стійкості в умовах гібридної турбулентності можливе лише через поєднання міжнародної солідарності, інституційних інновацій та високотехнологічного інструментарію.

Гібридні загрози – це комплексні, багатовекторні форми впливу, які поєднують військові, економічні, інформаційні, кібернетичні та соціальні засоби, спрямовані на дестабілізацію держави. Відмінною рисою таких загроз є їхня прихованість, використання методів асиметричного протистояння та націленість на критично важливі сектори економіки та безпеки [3, с. 444]. Така багатовимірність і динамічність сучасних викликів змушує міжнародні інституції та окремі держави докорінно переглядати свої оборонні доктрини й адаптувати нормативно-правове поле до нових реалій «сірої зони». У сучасних безпекових студіях, зокрема у працях О. Кресіна, досліджується докорінна зміна філософії протидії гібридним викликам, яка характеризується переходом від суто військового стримування до концепції всеохоплюючої стійкості та цивільної готовності. Дослідник констатує, що у документах НАТО останніх років акценти суттєво зміщуються у бік захисту цивільних спроможностей як першої лінії оборони, причому в межах концептів стійкості затираються межі між гібридними, природними і техногенними загрозами. Цивільна готовність у розумінні Альянсу передбачає інтеграцію безпекової діяльності національних органів влади, приватного і громадського секторів на основі спільних цінностей, хоча протидія таким загрозам проголошується насамперед сферою відповідальності самих держав-учасниць. Водночас принциповим зсувом у доктрині НАТО стало визнання гібридних та віртуальних атак видами збройної агресії, що передбачають можливість активації механізмів колективної оборони. О. Кресін звертає увагу на те, що в Україні тривалий час існувало розвинене, але значною мірою декларативне законодавство, і лише з 2018 року було централізовано управління, впроваджено систему координації органів влади та створено чітку ієрархічну структуру нормативно-правових актів від довгострокових стратегій до конкретних протоколів реагування. Сучасний етап розвитку вітчизняного законодавства характеризується запозиченням стандартів НАТО, відмовою від вичерпних переліків загроз на користь менеджменту вразливостей, урахуванням віртуального простору протистояння та формуванням концепції всеохоплюючої оборони. Окремо автор наголошує на діалектичній відповіді України на сучасні виклики – формуванні «гібридної стратегії», що поєднує регулярні та іррегулярні методи ведення бойових дій, кібероперації, концепції стійкого опору, асиметричних дій та мережоцентричного підходу. Разом із тим, О. Кресін вказує на суттєві недоліки чинного законодавства, серед яких декларативність окремих документів планування, втрата дієвих механізмів громадського контролю та практична неврегульованість форм і механізмів взаємодії держави з приватним сектором, що потребує подальшого нормативного доопрацювання для побудови цілісної системи національної стійкості [4, с. 151–153].

У фундаментальному звіті Спільного дослідницького центру Європейської Комісії та Європейського центру ексцелентності з протидії гібридним загрозам зазначається, що концептуалізація гібридних загроз вимагає відмови від фрагментарного сприйняття безпекових викликів на користь створення єдиної аналітичної моделі, здатної фіксувати взаємозв'язки між різними деструктивними факторами. Дослідники обґрунтовують чотиристоронню матричну структуру гібридного впливу, яка інтегрує в собі чотири базові стовпи: суб'єктів (акторів), їхні стратегічні цілі, інструментарій впливу та часові фази операцій. Головною сутнісною ознакою, що перетворює окремі ворожі акти на системну гібридну загрозу, автори визначають комбіновану та персистентну природу дій, спрямовану на навмисне маніпулювання порогами виявлення, ідентифікації та активації юридичних механізмів відповіді жертви. Гібридні актори прагнуть свідомо експлуатувати правові й політичні «шви» демократичних держав, діючи у межах навмисної двозначності. Інструментарій та сфери впливу в межах цієї моделі не обмежуються класичним розумінням військової сили, а охоплюють 13 взаємопов'язаних доменів національної потужності (інструментів державної влади), включаючи дипломатичний, економічний, кібернетичний, технологічний та інформаційний простори. Хронологічний вектор гібридної активності, відповідно до висновків доповіді, не має характеру монотонної ескалації, а здатний перманентно коливатися між початковими фазами підготовки (первинного зондування) та дестабілізації без переходу до відкритого воєнного конфлікту, оскільки агресор часто досягає стратегічних геополітичних цілей – таких як підрив суспільної довіри до інститутів влади, руйнування базових соціальних цінностей та параліч ухвалення рішень – за допомогою виключно неконвенційного тиску. Відтак, запропонована євроатлантичними аналітиками концептуальна екосистема слугує гнучким інструментом для раннього виявлення прихованих інтервенцій, ідентифікації критичних вразливостей у цивільній інфраструктурі та моделювання проактивних оборонних сценаріїв [5].

Отже, феномен гібридних загроз докорінно трансформує класичні уявлення про архітектуру національної та міжнародної безпеки, стираючи межі між станом миру й війни. Багатовекторна та адаптивна природа асиметричного впливу, що поєднує інструменти «сірої зони» у 13 доменах державної потужності, унеможливлює ефективне застосування традиційних безпекових доктрин. Сучасний досвід євроатлантичної спільноти та України доводить, що дієвою відповіддю на ці виклики є перехід до концепції всеохоплюючої стійкості та цивільної готовності. Створення надійної системи захисту потребує не механічного копіювання іноземних правових інструментів, а нормативно-правової інституціоналізації, усунення декларативності в стратегічному плануванні, налагодження дієвої синергії між державним, приватним і громадським секторами, а також проактивної модернізації безпекового моніторингу на основі передових цифрових рішень і штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Рева Т. Гібридні загрози та гібридні війни: сутність та аспекти взаємодії. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії.* 2022. Вип. 40. С. 186–191.
2. Крап А. Гібридні загрози як новий виклик національній безпеці в епоху інформаційних воєн. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії.* 2024. Вип. 57. С. 88–97.
3. Величко Л. Ю. Гібридні загрози транспортній інфраструктурі: виклики для державного регулювання та національної безпеки. *Теорія та практика державного управління.* 2024. Вип. 2. С. 442–464.
4. Кресін О. В. Відповіді на гібридні загрози: міжнародний досвід і законодавство України. *Право України.* 2022. № 1. С. 131–155.
5. The Landscape of Hybrid Threats: A conceptual model / H. Giannopoulos, H. Smith, M. Theocharidou ; European Commission Joint Research Centre ; Hybrid CoE. 2021. URL: https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2021/02/conceptual_framework-reference-version-shortened-good_cover_-_publication_office.pdf

Коваленко Валентин Васильович, *доктор юридичних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України інформаційна війна набула значення одного з ключових напрямів протиборства, що безпосередньо впливає на стан національної безпеки, суспільної стійкості, обороноздатності держави та довіри громадян до органів публічної влади. Сучасна інформаційна війна не обмежується поширенням неправдивих повідомлень, фейків або пропагандистських матеріалів. Її зміст полягає у системному, цілеспрямованому та довготривалому впливі на суспільну свідомість, політичні процеси, ціннісні орієнтири, громадську думку, емоційний стан населення та інформаційний суверенітет держави.

Конституція України відносить забезпечення інформаційної безпеки до найважливіших функцій держави, що обумовлює особливу роль публічної влади у формуванні та реалізації державної політики в цій сфері [1]. Водночас реалізація такої політики має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій свободи думки і слова, права на інформацію, ідеологічної багатоманітності та заборони цензури. Саме тому державна стратегія протидії інформаційній війні повинна поєднувати безпекову спрямованість із правовою визначеністю, пропорційністю обмежень і недопущенням надмірного втручання у сферу свободи вираження поглядів. Конституція прямо визначає інформаційну безпеку як одну з найважливіших функцій держави.

У свою чергу, Закон України «Про національну безпеку України» визначає правові та організаційні засади державної політики у сфері національної безпеки і оборони, що має значення для формування системного підходу до захисту інформаційного простору [2]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює особливий порядок діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій та інших суб'єктів в умовах воєнного стану [3]. Відповідно, протидія інформаційній війні в цей період повинна розглядатися як складова ширшого механізму забезпечення національної безпеки. Закон про воєнний стан визначає зміст цього правового режиму, порядок його введення і скасування, а також правові засади діяльності органів влади в таких умовах.

Стратегія інформаційної безпеки України визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці в інформаційній сфері, стратегічні цілі й завдання, спрямовані на протидію таким загрозам, захист прав осіб на інформацію та захист персональних даних [4]. Значення цього документа полягає в тому, що він формує загальнодержавне бачення інформаційної безпеки, окреслює пріоритети захисту інформаційного простору та закладає підґрунтя для міжвідомчої координації. Водночас в умовах тривалої війни особливої актуальності набуває питання подальшої конкретизації механізмів її реалізації, зокрема щодо протидії ворожим інформаційним операціям, забезпечення стійкості державних комунікацій, взаємодії з цифровими платформами та розвитку медіаграмотності населення. Стратегія інформаційної безпеки прямо спрямована на визначення викликів і загроз в інформаційній сфері, а також цілей і завдань протидії їм.

Однією з ключових особливостей Державної стратегії протидії інформаційній війні повинно стати поєднання проактивного та реактивного реагування. Проактивний підхід передбачає постійний моніторинг інформаційного простору, виявлення ворожих наративів, прогнозування можливих інформаційних атак, попередження поширення деструктивного контенту, формування стійкості населення до маніпуляцій і розвиток офіційних стратегічних комунікацій. Реактивний підхід застосовується тоді, коли інформаційна атака вже відбулася, і полягає у спростуванні фейків, локалізації деструктивного впливу, мінімізації його наслідків, відновленні довіри до офіційних джерел та стабілізації інформаційної ситуації.

Протидія інформаційній війні не може бути функцією лише одного органу державної влади. Вона потребує узгодженої діяльності Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту

інформації України, Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій, громадянського суспільства, незалежних медіа та експертного середовища. Ефективність такої взаємодії залежить від чіткого розподілу повноважень, обміну аналітичною інформацією, єдиних протоколів реагування та належного ресурсного забезпечення.

В умовах воєнного стану держава повинна не лише спростовувати дезінформацію, а й системно пояснювати громадянам власні рішення, формувати зрозумілу картину подій, забезпечувати регулярність і послідовність офіційної комунікації. Відсутність своєчасного, переконливого та достовірного повідомлення створює інформаційний вакуум, який швидко заповнюється чутками, маніпуляціями або ворожими наративами. Тому стратегічні комунікації мають бути не допоміжним інструментом, а одним із центральних елементів державної стратегії протидії інформаційній війні.

Сучасні інформаційні операції часто супроводжуються кібератаками, зламом державних ресурсів, поширенням фейкових повідомлень через скомпрометовані канали, технічним блокуванням інформаційних систем або втручанням у роботу цифрових сервісів. У 2024 році CERT-UA опрацювала 4315 кіберінцидентів, що на 69,8 % більше, ніж у 2023 році, і це підтверджує посилення кібернетичного виміру сучасних загроз [6]. Саме тому державна стратегія протидії інформаційній війні має враховувати не лише змістовний аспект дезінформації, а й технічну захищеність цифрової інфраструктури, каналів офіційної комунікації, державних реєстрів, електронних сервісів і систем кризового інформування населення.

Відзначимо, що Закон України «Про медіа» створює правову основу функціонування медійної сфери, визначає статус суб'єктів у сфері медіа та встановлює механізми регулювання відповідних відносин [5]. Водночас сучасне інформаційне протиборство дедалі більше переміщується у соціальні мережі, месенджери, відеоплатформи та інші цифрові сервіси, які не завжди підпадають під традиційні моделі медійного регулювання. Це вимагає від держави розвитку нових форм взаємодії з платформами, зокрема щодо маркування маніпулятивного контенту, протидії бот-мережам, виявлення координованої неавтентичної поведінки, блокування каналів поширення ворожих інформаційних операцій та захисту користувачів від дезінформації. Закон «Про медіа» є чинним базовим актом, що регулює сферу медіа в Україні.

Державна стратегія не може бути ефективною, якщо громадяни залишаються вразливими до фейків, маніпуляцій, емоційного тиску, пропаганди та інформаційно-психологічних операцій. Медіаграмотність має розглядатися як складова національної стійкості, а її розвиток повинен охоплювати освітні програми, просвітницькі кампанії, підготовку державних службовців, військовослужбовців, педагогів, журналістів та представників місцевого самоврядування. У цьому аспекті важливим є не лише навчання технічним навичкам перевірки інформації, а й формування критичного мислення, здатності розпізнавати маніпулятивні наративи та усвідомлення особистої відповідальності за поширення інформації.

Отже, державна стратегія протидії інформаційній війні в умовах воєнного стану має бути комплексною, міжвідомчою, правовою, технологічно забезпеченою та орієнтованою на зміцнення інформаційної стійкості держави і суспільства. Її ефективність визначається не лише здатністю оперативно спростовувати фейки, а передусім спроможністю держави діяти на випередження, підтримувати довіру громадян, забезпечувати захист інформаційного простору, координувати діяльність суб'єктів безпеки та зберігати демократичний характер інформаційної політики навіть в умовах воєнного стану. Такий підхід дозволяє розглядати протидію інформаційній війні як один із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 лип. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовт. 2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: zakon.rada.gov.ua/go/685/2021.

5. Про медіа : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20.

6. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. CERT-UA у 2025 році опрацювала майже 6000 кіберінцидентів: кількість ворожих атак зросла на 37 %. URL: https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-u-2025-roci-opracyuvala-maizhe-6000-kiberincidentiv-kilkist-vorozhikh-atak-zrosla-na-37

Ковтун Олександр Вікторович, *начальник ГУНП в Житомирській області*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ БЕЗПЕКОВОГО СЕКТОРУ

Сучасний безпековий простір вирізняється безпрецедентною динамікою, що зумовлена ескалацією гібридних загроз, технологічною конвергенцією та глобалізацією конфліктів. У цьому контексті ефективність національної системи безпеки детермінується не лише технологічною перевагою, а й переважно рівнем підготовки людського капіталу. Еволюція концепцій національної безпеки свідчить про циклічне переосмислення ролі та функцій відповідних інституцій її формування, забезпечення й реалізації. Вимоги до фахівців сектору безпеки значно розширилися: від класичних моделей, орієнтованих на військове стримування, до сучасних, що охоплюють кіберпростір, економічну стабільність, інформаційну протидію та стійкість критичної інфраструктури. Гібридні загрози поєднують цифрові, інформаційні, економічні й психологічні операції. Протидія їм вимагає від кадрів не лише спеціалізованих технічних навичок, а й розвиненого стратегічного мислення, здатності до комплексного аналізу та прийняття рішень в умовах невизначеності.

Як засвідчує практика, для частини персоналу сектору безпеки та оборони початкові декларації про наміри «служити та захищати» виявилися суто формальними й не були підкріпленими внутрішньою готовністю до ефективного протистояння агресору. Це стало індикатором того, що система професійної підготовки кадрів, сформована у попередні періоди, не забезпечувала належного рівня готовності й не витримала випробувань в умовах надзвичайно складного етапу, спричиненого запровадженням правового режиму воєнного стану.

Суспільно-політичний контекст, що сформувався в Україні після 24 лютого 2022 року, спричинив переосмислення усталених уявлень щодо дієвості фундаментальних принципів правового виховання в освітній системі, а також релевантності та функціональності низки методів добору персоналу, зокрема тих, що ґрунтуються на мотиваційних чинниках до професійної діяльності [4, с. 61].

Сучасна система підготовки кадрів, зокрема для сектору безпеки, потребує кардинального оновлення, з огляду на наявні зовнішні та внутрішні фактори, а також технічний прогрес. Аналіз діяльності навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців для правоохоронних органів України, підтверджує, що застосування віддаленого (дистанційного) освітнього формату в період епідеміологічних обмежень, спричинених вірусом SARS-CoV-2, зумовило пріоритетність самостійної роботи й саморозвитку здобувачів освіти. Натомість через запровадження режиму воєнного стану та значне залучення кадрів до оперативної діяльності посилену увагу зосереджено на набутті практичних навичок [4, с. 64], зокрема у сфері цифрових технологій.

Інтенсивна еволюція інформаційно-комунікаційних технологій зумовила кардинальні перетворення у системі професійної підготовки. Це відбулося завдяки впровадженню інноваційних методик поширення знань і формування ключових компетентностей. У контексті України інкорпорація передових цифрових інструментів у фахову підготовку спеціалістів безпекового сектору є визначальним фактором забезпечення їхньої оперативної готовності до ефективного виконання службових зобов'язань у поточних геополітичних умовах [1, с. 38].

Дистанційне навчання, інтерактивні цифрові платформи й технології штучного інтелекту (ШІ) створюють безпрецедентні перспективи для всіх суб'єктів освітнього процесу. Ці технологічні інновації не лише демократизують доступ до інформації та освітнього контенту, а й кардинально трансформують дидактичну парадигму, забезпечуючи її гнучкість, персоналізацію та підвищену ефективність.

Завдяки розвитку глобальних комунікаційних мереж і впровадженню передових цифрових освітніх платформ, здобуття освіти стало загальнодоступним незалежно від географічного розташування. Різноманітні формати дистанційного навчання, такі як онлайн-курси, віртуальні семінари й інтегровані освітні програми, надають здобувачам освіти значну автономію у виборі графіка та швидкості опанування матеріалу [5].

Наразі у процесі підготовки здобувачів освіти важливого значення набуває така цифрова технологія, як ШІ. Його використання уможливлює розроблення індивідуалізованих навчальних траєкторій, враховуючи унікальні потреби та когнітивні стилі кожного здобувача освіти. Алгоритми машинного навчання здійснюють аналіз академічних показників, забезпечуючи студентів і курсантів навчальним контентом та завданнями, що відповідають їхньому актуальному рівню знань і можливостям. Концепція інтеграції ШІ в освітній процес передбачає синергетичну взаємодію між автоматизованими системами та людським викладацьким складом. Її основна ідея полягає у використанні оптимальних характеристик кожної сторони для досягнення максимальної ефективності навчання та сприяння найвищим освітнім результатам для всіх здобувачів знань.

Упровадження ШІ в освітню сферу сприяє автоматизації численних аспектів педагогічної діяльності. Це охоплює формування персональних планів навчання, комп'ютеризовану перевірку робіт, адаптивне оцінювання, а також підтримку викладацького складу під час аналізу успішності й контролю знань студентів. ШІ надає ефективний інструментарій для аналізу освітніх даних. Моніторинг прогресу, ідентифікація слабких місць і прогнозування академічних досягнень стають точними й оперативними завдяки алгоритмічним рішенням ШІ, що сприяє оптимізації освітніх стратегій та раціональному використанню ресурсів [3, с. 175, 178–179].

Водночас інтенсифікація використання інтернет-ресурсів слугує для впровадження в освітній процес ще однієї складової – кібербезпеки. Спеціалісти цієї сфери повинні володіти не лише технічними компетенціями, а й глибоким усвідомленням стратегічних і тактичних аспектів цієї дисципліни. Кібербезпека часто асоціюється переважно з інженерно-технічними заходами захисту інформаційно-комунікаційних систем від різноманітних кіберзагроз, зокрема несанкціонованих втручань, шкідливого програмного забезпечення та інших протиправних дій у кіберпросторі. Це вимагає від спеціалістів компетентності у сфері ідентифікації та аналізу потенційних загроз, розроблення архітектури кіберзахисту, імплементації передових криптографічних рішень, а також оптимізації механізмів виявлення вторгнень. Проте кібербезпека також потребує поглибленого дослідження суб'єктивного чинника, оскільки методи соціальної інженерії та фішингові кампанії часто виявляються надзвичайно ефективними векторами для несанкціонованого доступу. Експерти мають усвідомлювати психологічні аспекти поведінки потенційних жертв і формувати ефективні превентивні стратегії для протидії загрозам, що ґрунтуються на маніпуляції людською поведінкою.

Невід'ємною складовою сучасної кібербезпеки є цифрова криміналістика та розслідування інцидентів, пов'язаних з кіберзлочинністю. Для цього спеціалісти повинні володіти глибокими знаннями в галузі збирання, аналізу та збереження цифрових доказів з метою забезпечення подальшого юридичного переслідування суб'єктів кіберзлочинів [2, с. 654].

Ще одним з основоположних напрямів упровадження інформаційних технологій у професійну підготовку фахівців безпекового сектору, на якому слід зосередити увагу, є використання симуляційних комплексів і технологій віртуальної реальності. Віртуальні симуляційні платформи забезпечують можливість відпрацювання практичних навичок у середовищі, максимально наближеному до реальних обставин, без потенційного ризику для життя та здоров'я. Використання віртуальних симуляцій дає змогу моделювати різноманітні сценарії – від оперативних тактичних дій до комплексного кризового менеджменту, що суттєво підвищує ефективність освітнього процесу й адаптивні можливості майбутніх кадрів [1, с. 39].

Отже, підготовка кадрів для сектору безпеки в сучасних умовах є неперервним, стратегічно важливим процесом, що потребує глибокого наукового підґрунтя та постійної адаптації. Перехід від традиційних, вузькоспеціалізованих моделей до інтегрованого, інтердисциплінарного підходу, поєднаного з активним упровадженням інноваційних технологій, є ключовою умовою формування висококваліфікованого, адаптивного й етично орієнтованого персоналу. Інвестиції у людський капітал сектору безпеки є запорукою стійкості національної безпеки в умовах перманентної трансформації світового порядку.

Список використаної літератури

1. Богуславський В. В. Сучасні інформаційні технології у підготовці фахівців сектору безпеки та оборони: вітчизняний та міжнародний досвід. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць / гол. ред. Л. А. Пермінова. Івано-Франківськ : ХДУ, Вип. 112. С. 38–43.

2. Булавка С. О., Комих Н. Г. Підготовка фахівців для сектору безпеки і оборони. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 бер. 2024 р.); у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС, 2024. Ч. ІІ. С. 651–654.

3. Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л., Воєвода А. Л., Люльчак С. Ю. Інтеграція штучного інтелекту в сферу освіти: проблеми, виклики, загрози, перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2024. Вип. 72. С. 171–187.

4. Гусарєв С. Д., Старицька О. О. Формування професійної культури поліцейських у сучасній Україні: форми та зміст. *Альманах права.* 2022. Вип. 13. С. 61–67. DOI: 10.33663/2524-017X-2022-13-9

5. Як технології трансформують освіту та онлайн-навчання. *Юридична газета.* 2026. URL: https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/lifestyle/yak-tehnologiyi-transformuyut-osvitu-ta-onlaynnavchannya.html

Козаченко Ганна Володимирівна, *професор кафедри економіко-правових дисциплін НАВС, доктор економічних наук, професор;*
Фаїзов Анатолій Вікторович, *завідувач кафедри економіко-правових дисциплін НАВС, кандидат економічних наук, доцент*

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Публічні закупівлі в умовах воєнного стану в Україні перебувають у зоні підвищеного ризику, що зумовлює неодмінне використання ризик-орієнтованого підходу до їхнього аудиту, в якому значну увагу приділено аналізу корупційних ризиків. Зростання корупційних ризиків при веденні тендерної діяльності в умовах воєнного стану, необхідність суттєвого посилення контролю за її процедурами зумовлюють необхідність використання в аудиті публічних закупівель настанови GUID 5280 «Керівництво з аудиту публічних закупівель» [1].

В оригіналі настанови GUID 5280 особливості проведення перевірок та оцінювання ризиків в обставинах, коли замовники змушені оперативно витрачати кошти через форс-мажорні обставини (в тому числі і закупівлі в обороні), містяться у пп. 37-40 Розділу 3 «Ключові сфери публічних закупівель та пов'язані з ними ризики» [1].

В офіційному перекладі настанови GUID 5280 [2], затвердженому рішенням Рахункової палати 06.03.2026 [3], аналіз корупційних ризиків у публічних закупівлях в умовах воєнного стану надано наскрізно по всьому тексту настанови. Проте в окремих розділах, додатках та пунктах офіційного перекладу настанови GUID 5280 корупційні ризики виокремлено, класифіковано та детально описано, що створює методологічні підстави їхнього аналізу державними аудиторами.

Базовим теоретичним пунктом настанови GUID 5280 в офіційному перекладі є Розділ 2.3 «Ризики шахрайства та корупції» (пп. 32), де офіційно закріплено такий імператив: ризики шахрайства та корупції є основними проблемними питаннями, які вищі органи аудиту зобов'язані розглядати під час перевірок. У цьому розділі також зазначено, що аудитори мають оцінювати спроможність внутрішнього контролю замовника запобігати цим ризикам.

Розділ 3 «Ключові сфери публічних закупівель та пов'язані з ними ризики» (пп. 33–42) настанови GUID 5280 в офіційному перекладі за своєю архітектонікою та змістовним наповненням повністю відповідає оригіналу автентичного тексту INTOSAI (Section 3. Key fields of Public Procurement and related risks)». Практичні аспекти використання положень настанови GUID 5280 в офіційному перекладі щодо аналізу корупційних ризиків у публічних закупівлях представлено у додатках:

– додаток 1 «Ризики за стадіями процесу публічних закупівель» – містить детальний, придатний для операціоналізації перелік корупційних ризиків, за кожним з яких за всіма етапами закупівельного циклу надано конкретні індикатори (червоні прапорці / red flags);

– додаток «Приклади питання аудиту за стадіями процесу публічних закупівель» – практичний чек-ліст для державних аудиторів Рахункової палати чи Держаудитслужби, що відповідає класифікації ризиків за стадіями закупівельного циклу, наведеній у Додатку 1 до настанови GUID 5280, в офіційному перекладі. У додатку питання сформульовані так, щоб перевірити, чи реалізувався конкретний корупційний ризик.

Практичні кроки державних аудиторів Рахункової палати та Держаудитслужби при ідентифікації корупційних ризиків при проведенні публічних закупівель в умовах воєнного стану регламентують положення Розділу 4.2 «Аудит відповідності» (Compliance Audit) офіційного перекладу настанови GUID 5280:

– пп. 60 «Сфери, що підлягають оцінюванню», в якому визначено елементи закупівельної діяльності, котрі аудитор має протестувати на предмет відповідності законодавству (наявність та належність правових підстав для здійснення закупівлі, дотримання встановлених законом процедур на кожній стадії закупівельного циклу, відсутність дискримінації, ефективність функціонування внутрішнього контролю об'єкта аудиту);

– пп. 61 «Рекомендовані питання аудиту відповідності», що містить конкретний методологічний інструментарій – перелік стратегічних питань, які аудитор повинен поставити перед собою під час перевірки тендерної діяльності. В офіційному перекладі настанови GUID 5280 ці питання згруповані за логікою перевірки легальності тендерних процедур.

Воєнний стан в Україні суттєво змінив природу зловживань у тендерній сфері. На зміну грубим процедурним порушенням прийшли приховані (латентні) форми, зосереджені на етапах, які є менш досяжними для автоматизованого контролю. Тому в усуненні корупційних ризиків в публічних закупівлях в умовах воєнного стану не можна обмежитися лише положеннями настанови GUID 5280.

Типізацію ключових корупційних ризиків в умовах воєнного стану в Україні сформовано в аналітичному дослідженні НАЗК «Корупційні ризики під час проведення публічних закупівель в умовах воєнного стану» [4], де представлено конкретні схеми та вразливості, що виникли через дію Постанови КМУ № 1178 [5] та загальне послаблення правил публічних закупівель:

– можливість подання тендерних пропозицій за цінами, що значно перевищують ринкові (за відсутності жорсткої дискваліфікації за цим критерієм);

– зловживання через електронний каталог (маніпуляції із системою Prozorro Market з метою обійти конкурентний відбір через електронні каталоги або створення штучних умов під конкретного постачальника);

– застосування «штучних перепон» для надання переваги певному учаснику (свідоме внесення замовником у тендерну документацію заплутаних дискримінаційних вимог задля усунення сторонніх компаній на користь «свого» учасника);

– укладення прямих договорів (зловживання замовників правом купувати товари/послуги в обхід системи Prozorro, використовуючи форс-мажорні обставини);

– нецінові критерії в оцінюванні пропозицій;

– необґрунтоване внесення змін до договорів через додаткові угоди;

– недопостачання окремих товарів, робіт або послуг, а також приймання продукції, яка не відповідає вимогам тендерної документації;

– зміна істотних умов (необґрунтоване збільшення ціни за одиницю товару або зменшення обсягів після підписання договору під приводом коливання ринку чи ускладнення логістики);

– непослідовність оскаржень (відсутність єдиної сталої практики у рішеннях Антимонопольного комітету як органу оскарження в умовах частої зміни воєнного законодавства).

Окремі з цих ризиків безпосередньо корелюють із ситуаціями, зазначеними в п. 37 оригіналу настанови GUID 5280 (завищення потреб, взаємодії між постачальником і посадовою особою, маніпуляції ринком та цінами, необ'єктивне пряме укладання контрактів без дотримання процедури, вимагання відкатів і неналежне виконання контрактів).

Наприкінці 2025 року НАЗК презентувало вужче суміжне дослідження – «Корупційні ризики під час здійснення закупівель безпілотних систем та засобів радіоелектронної боротьби для Збройних Сил України», увагу в якому зосереджено на надмірній дискреції посадовців при оборонних закупівлях в умовах війни [6].

Крім зазначених документів нормативно-правове регулювання виявлення та усунення корупційних ризиків в публічних закупівлях в Україні базується на нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України (КМУ), які регулярно оновлюються для забезпечення прозорості та конкуренції тендерних процедур. Ці документи охоплюють різні напрями.

За напрямом загальних публічних закупівель (цивільна сфера) значущою є Постанова КМУ № 1178 від 12 жовтня 2022 року – головний регулятор цивільних тендерів, де у відповідь на застереження антикорупційних органів щодо ризиків безпідставного завищення цін і змов при прямих договорах надано ключові антикорупційні запобіжники [5]. За напрямом оборонних та військових закупівель головна роль належить Постанові КМУ № 1275 від 11 листопада 2022 року [7], в якій збалансовано таємницю оборони та фінансовий контроль і мінімізовано корупційні ризики надмірного засекречування (замінила Постанову № 169 від 28 лютого 2022 року, яка втратила чинність 15.11.2022).

Отже, запобігання корупції у публічних закупівлях в Україні в умовах воєнного стану потребує зосередження уваги в аудиті на корупційних ризиках, підставою чого мають виступити класифікація корупційних чинників НАЗК у поєднанні з відповідними положеннями настанови GUID 5280. Текстуально тотожний оригінальному стандарту INTOSAI офіційний переклад Рахункової палати дає чітке методологічне підґрунтя для виявлення індикаторів шахрайства та недопущення деформації ринкової конкуренції у системі Prozorro.

Список використаних джерел

1. GUID 5280. Guidance for audits of public procurement. URL: https://www.issai.org/wp-content/uploads/2019/08/Endorsement-Version-Guid-5280-Guidance-for-audits-of-publicprocurement-1.pdf

2. GUID INTOSAI 5280 Керівництво з аудиту публічних закупівель. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/About/Standards/GUID-5280.pdf

3. Протокол засідання Рахункової палати від 06.03.2026. Рахункова палата. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/Protokol/2026/P_RP_8_2026.pdf

4. Корупційні ризики під час проведення публічних закупівель в умовах воєнного стану (станом на червень 2023 року). Стратегічний аналіз корупційних ризиків. *НАЗК*. 2023. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Kor-ryzyky_zakupivli.pdf

5. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовт. 2022 р. № 1178. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text

6. Корупційні ризики під час здійснення закупівель безпілотних систем та засобів радіоелектронної боротьби для Збройних Сил України. Радник у сфері публічних закупівель. URL: https://radnuk.com.ua/pravova-baza/koruptsijni-ryzyky-pid-chas-zdijsnennia-zakupivel-bezpilotnykh-system-ta-zasobiv-radioelektronnoi-borotby-dlia-zbrojnykh-syl-ukrainy/

7. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2022 р. № 1275. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text

Колесник Ярослав Васильович, *начальник ГУНП в Закарпатській області, кандидат юридичних наук*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Динамічні зміни у світовій геополітичній ситуації, тривала збройна агресія проти України та стрімкий розвиток цифрових технологій сформували нові виклики для системи забезпечення національної безпеки. У цьому контексті важливого значення набувають проблеми запобігання кримінальним правопорушенням проти громадської безпеки, оскільки цей вид протиправних діянь дестабілізує роботу державних інституцій та несе пряму загрозу життю і здоров'ю громадян України.

Попри значну кількість наукових напрацювань у сфері кримінального права, кримінології та оперативно-розшукової діяльності, багато аспектів діяльності правоохоронних органів є дискусійними. Потребують переосмислення механізми взаємодії між суб'єктами запобігання, тактика документування злочинного впливу та методи виявлення прихованих загроз на ранніх етапах.

Відповідно до звіту Офісу Генерального прокурора, у період із січня по квітень 2026 року обліковано 3167 кримінальних правопорушень проти громадської безпеки, 1452 особам вручено повідомлення про підозру, з них 25 кримінальних правопорушень скоєно групою осіб. Протягом 2025 року оперативними підрозділами Національної поліції України виявлено 508 організованих груп, із них 55 – злочинні організації [1].

Однією з найбільш небезпечних форм кримінальної діяльності є організована злочинність, адже такі угруповання здатні системно впливати на економічні процеси, безпеку громадян, діяльність державних інституцій шляхом учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї та наркотичних речовин, шахрайством і торгівлею людьми, легалізацією коштів, здобутих злочинним шляхом, і правопорушень у сфері службової діяльності.

Організована злочинність в Закарпатській області має унікальну специфіку, зумовлену передусім географічним положенням регіону, який по лінії кордону межує з чотирма країнами ЄС (Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією) та визначає основні вектори її діяльності, вплив кримінальних угруповань на громадську безпеку. Окреслимо види організованої злочинності в регіоні та напрями впливу на неї правоохоронних органів.

Незаконне переміщення товарів через митний кордон

Закарпаття є стратегічним вузлом для транзиту нелегальних товарів. З огляду на це, організовані групи в цьому регіоні здійснюють контрабанду підакцизних товарів, зокрема тютюнові вироби є основним джерелом прибутку злочинців [2].

Напрями протидії: запровадження систем електронного маркування (QR-коди, технологія Track & Trace); посилення фінансових санкцій для суб'єктів роздрібної торгівлі, які реалізують продукцію без акцизних марок чи фіскальних чеків; спільний аналіз розбіжностей у митній статистиці України та суміжних країн для виявлення корупційних схем.

Незаконне переправлення осіб через кордон

В умовах воєнного стану цей напрям є дуже прибутковим для організованої злочинності. Злочинні групи створюють складні логістичні ланцюги з використанням провідників, зокрема й неповнолітніх, для переправлення осіб через кордон. З метою конспірації злочинних дій використовують спеціальні технічні засоби (телевізори, БПЛА тощо) [3].

Напрями протидії: активізація роботи міжнародних центрів співпраці на кордоні для обміну даними про підозрілих осіб у режимі реального часу; посилення систем сейсмічних датчиків, фотопасток та БПЛА з тепловізорами на «зеленій ділянці» кордону для виявлення руху груп поза пунктами пропуску; аналітичний моніторинг соціальних мереж і месенджерів щодо надання послуг переправлення осіб через кордон.

Наркозлочинність

Регіон використовується як частина «Балканського шляху» для транзиту наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів до країн Європейського союзу [4].

Напрями протидії: нагляд за легальним обігом хімічних речовин і прекурсорів, які можуть бути ввезені в Україну та використані для виготовлення синтетичних наркотиків; виявлення Telegram-каналів та моніторинг криптовалютних рухів, членів організованих груп, через які здійснюється фінансування; відстеження всього ланцюга від відправника до кінцевого отримувача, щоб затримати організаторів, а не лише кур'єрів. Проведення контрольованих поставок.

Незаконний обіг зброї та вибухівки

Через Закарпатську область проходять логістичні шляхи, якими зброя із зони бойових дій може потрапляти до чорного ринку країн Європейського союзу або залишатися в регіоні. Організовані групи здійснюють накопичення «трофейної» зброї, що створює постійну загрозу збройних конфліктів усередині області [5].

Напрями протидії: повна цифровізація обліку та балістичне профілювання всієї зброї, зокрема й задекларованої, «трофейної» тощо; проведення профілактичної роботи щодо декларування та

поводження з вогнепальною зброєю на період воєнного стану; моніторинг маркетплейсів щодо продажу «трофейної» зброї та проведення оперативних закупок.

Шахрайство та кіберзлочинність

Організована злочинність використовує психологічні маніпуляції (соціальну інженерію) у поєднанні з технічними інструментами: фішинг; створення фейкових сайтів (банків, сервісів допомоги, поштових служб); вішинг; фейкові збори та волонтерство; створення маніпулятивних оголошень про збір коштів на ЗСУ; криптошахрайство тощо [6].

Напрями протидії: співпраця з банківськими установами для миттєвого блокування транзакцій на підозрілі рахунки (дропи); проведення профілактичних заходів з населенням щодо протидії методів соціальної інженерії (кібербезпека); залучення спеціалістів для аналізу серверної інфраструктури шахраїв з фіксацією цифрових доказів (протокол Берклі).

Торгівля людьми

Нині організована злочинність не використовує методи фізичного викрадення осіб, віддаючи перевагу цифровому рекрутингу та психологічному тиску: трудова експлуатація; сексуальна експлуатація; примусове жебрацтво; втягнення в злочинну діяльність тощо [7].

Напрями протидії: ідентифікація та проведення профілактичної роботи з вразливими групами населення (ВПО, особи з інвалідністю, особи похилого віку, малозабезпечені сім'ї, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, особи, які постраждали від насильства, тощо); моніторинг ринку праці та ліцензування фірм-посередників, що пропонують роботу за кордоном або надають освітні послуги для іноземців.

Злочини у сфері природокористування

Злочинні угруповання в регіоні традиційно зацікавлені в ресурсомістких галузях, а саме: у лісовій галузі – контролюють приватні пилорами, здійснюючи незаконну порубку й експорт деревини під виглядом сировини; у видобутку корисних копалин – здійснюють незаконний видобуток андезиту, піску та гравію з русел річок, що призводить до екологічних катастроф [8].

Напрями протидії: використання супутникових знімків для виявлення незаконних рубок у динаміці; GPS-контроль за рухом важкої техніки (екскаваторів, лісовозів) у нічний час у лісових масивах і поблизу русел річок; комплексна перевірка пилорам на відповідність обсягів закупленої сировини та виготовленої продукції.

Узагальнюючи, зазначимо, що ефективність запобігання кримінальним правопорушенням проти громадської безпеки в умовах сьогодення безпосередньо залежить від налагодженої взаємодії правоохоронних органів. Системне запобігання кримінальним правопорушенням потребує впровадження високотехнологічних засобів контролю – від супутникового моніторингу природних ресурсів та аеророзвідки прикордонних територій до поглибленої цифрової криміналістики. Ключовим елементом доказової бази в сучасних розслідуваннях є залучення спеціалістів для верифікації цифрових слідів і фіксації їхньої цілісності, що мінімізує корупційні ризики та забезпечує невідворотність покарання для злочинних спільнот.

Водночас стратегія детермінації організованої злочинності має ґрунтуватися на принципі економічної деструкції, де пріоритетним напрямом є виявлення та блокування каналів легалізації кримінальних доходів. Лише через комплексну інтеграцію міжвідомчих зусиль на національному рівні й активізацію міжнародної взаємодії з каналами Interpol та Europol та міжнародними партнерами можна забезпечити дієвий опір транскордонним злочинним мережам. Створення прозорих цифрових реєстрів підакцизних товарів, зброї та природних активів у поєднанні з превентивною роботою серед вразливих груп населення є основою для зміцнення громадської безпеки й нівелювання інституційного впливу організованих кримінальних структур у правовому полі держави.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika

2. На Закарпатті викрили контрабанду сигарет під залізною рудою у вантажному поїзді. *Закарпаття онлайн :* [сайт]. URL: https://zakarpattya.net.ua/News/240067-Na-Zakarpatti-vykryly-kontrabandu-syharet-pid-zaliznoiu-rudoiu-u-vantazhnomu-poizdi-FOTO

3. На Закарпатті судитимуть «кримінального авторитета», який організовував переправлення військовозобов'язаних із установи виконання покарань. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/na-zakarpatti-suditimut-kriminalnogo-avtoriteta-yakii-organizovuvav-perepravlennya-viiskovozobovyazanix-iz-ustanovi-vikonannya-pmokaran

4. На Закарпатті поліція заблокувала діяльність наркоугруповання зі щомісячним прибутком орієнтовно 1 млн грн. *Головне управління Національної поліції в Закарпатській області* : [сайт]. URL: https://zk.npu.gov.ua/news/na-zakarpatti-politsiia-zablokuvala-diialnist-narkouhrupovannia-zi-shchomisiachnym-prybutkom-oriientovno-1-mln-hrn

5. Прикордонники з поліцейськими вилучили арсенал вогнепальної зброї та боєприпасів. *Державна прикордонна служба України* : [сайт]. URL: https://dpsu.gov.ua/uk/news/50420-prikordonniki-z-policejskimi-viluchili-arsenal-vognepalnoyi-zbroyi-ta-boyepripasiv

6. Привласнили понад 1,7 млн гривень: закарпатські поліцейські викрили організовану злочинну групу на виведенні коштів із банківських рахунків пенсіонерів. *Головне управлення Національної поліції в Закарпатській області* : [сайт]. URL: https://zk.npu.gov.ua/news/pryvlasnyly-ponad-17-mln-hryven-zakarpatski-politseiski-vykrylyorhanizovanu-zlochynnu-hrupu-na-vyvedenni-koshtiv-iz-bankivskykh-rakhunkiv-pensioneriv

7. На Закарпатті жінку підозрюють у торгівлі власними дітьми. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/na-zakarpatti-zinku-pidozryuyut-u-torgivli-vlasnimi-ditmi

8. На Закарпатті викрили незаконний видобуток цеоліту на понад 11 млн грн. *Закарпаття онлайн* : [сайт]. URL: https://zakarpattya.net.ua/News/240172-Na-Zakarpatti-vykryly-nezakonnyi-vydobutok-tseolitu-na-ponad-11-mln-hrn-FOTO

Колодій Анатолій Миколайович, *головний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, доктор юридичних наук, професор;*
Колодій Олексій Анатолійович, *доцент кафедри теорії, історії та філософії права НАВС, доктор юридичних наук*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Враховуючи зазначену тему є логічним: по-перше, зазначити загальне розуміння забезпечення, по-друге, сформулювати визначення та ознаки національної безпеки, по-третє, сфокусувати увагу на понятті та ознаках національної оборони, і, по-четверте, ґрунтуючись на усьому вищевикладеному, тлумачачи його у змістовній єдності, запропонувати, найбільш загальні заходи по забезпеченню національної безпеки та оборони України.

Отже, стосовно розуміння категорії «забезпечення» доцільно зазначити, що «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, я, с. 1. Дія за значенням забезпечити. 2. Матеріальні засоби до існування» [1]. Упродовж цього, «Забезпечення – дія за значенням забезпечити, у значенні «постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах». Дія за значенням забезпечити, у значенні «створювати надійні умови для здійснення чого-небудь». Матеріальні засоби для існування» [2].

Наступна складова «БЕЗПЕКА – такі умови, в яких перебуває об'єкт, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не викликає дій, що вважаються негативними щодо даного об'єкта відповідно до існуючих, на цьому етапі, потреб, знань і уявлень. Згідно з етимологією слова «безпека» – відсутність загроз існуванню кого-небудь або чого-небудь. Безпека є найважливішою умовою існування людини поряд з її потребою в їжі, воді, одязі, житлі, інформації» [3, с. 59].

Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII визначає, що «… національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [4]. Приблизно аналогічні визначення пропонуються і в енциклопедичних та доктринальних джерелах. Зокрема, шеститомна «Юридична енциклопедія» проголошує, що «БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНА – стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» [5, с. 207–212].

Ґрунтуючись на викладеному можна сформулювати власне визначення національної безпеки України. Національна безпека України – це рівень захищеності важливих інтересів особи, держави та суспільства від реальних та потенційних загроз, що виступає необхідною умовою збереження і примноження духовних і матеріальних цінностей, цивілізованого функціонування та розвитку особи, держави та суспільства. Зазначене визначення акумулює наступні ознаки національної безпеки України: а) передбачає рівень захищеності важливих інтересів особи, держави та суспільства; б) необхідна для подолання (усунення) реальних та потенційних загроз; в) виступає необхідною умовою збереження і примноження духовних і матеріальних цінностей, цивілізованого функціонування та розвитку особи, держави та суспільства.

З приводу наступного терміну «оборона» у шеститомній «Юридичній енциклопедії» зазначається, що «ОБОРОНА УКРАЇНИ – система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту» [6, с. 226–227].

У ч. 1 ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-XII XII регламентується, що «оборона України – система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту» [7].

Вищезазначене дає підстави сформулювати визначення національної оборони України під якою варто розуміти систему політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та відбиття збройної агресії або припинення збройного конфлікту, з метою забезпечення мирного існування та розвитку особи, держави та суспільства.

У цьому визначенні сконцентровані наступні ознаки національної оборони України: а) є системою політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів держави; б) здійснюється щодо підготовки до збройного захисту та відбиття збройної агресії або припинення збройного конфлікту; в) має на меті забезпечення мирного існування та розвитку особи, держави та суспільства.

Національна безпека та оборона України це дуже тісно пов'язані та взаємозалежні між собою соціальні явища, а тому мають спільно реалізовуватись за наступними напрямками: державна безпека; воєнна безпека та оборона; оборонно-промисловий комплекс; громадська безпека та цивільний захист; протидія корупційним правопорушенням та організованій злочинності; державна охорона органів державної влади і визначених законом посадових осіб; безпека державного кордону; захист критичної інфраструктури; інформаційна та кібербезпека; економічна безпека; енергетична безпека; екологічна безпека; соціально-демографічна безпека; продовольча безпека; демократичний цивільний контроль за сектором безпеки і оборони. Можливо виокремлення й інших напрямків.

Ґрунтуючись на усьому вищевикладеному, тлумачачи його у змістовній єдності, є усі підстави стверджувати, що забезпечення національної безпеки та оборони України – це створення надійних умов для існування та захищеності важливих інтересів особи, держави та суспільства від реальних та потенційних загроз, що передбачає систему політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів держави відносно підготовки до збройного захисту та відбиття збройної агресії або припинення збройного конфлікту, з метою забезпечення мирного існування та розвитку усіх соціальних інститутів.

Забезпечення національної безпеки та оборони України містить наступні ознаки: а) створення надійних умов для існування та захищеності важливих інтересів особи, держави та суспільства; б) протидіє реальним та потенційним загрозам; в) передбачає систему політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів держави; г) стосується підготовки до збройного захисту та відбиття збройної агресії або припинення збройного конфлікту; д) має на меті забезпечення мирного існування та розвитку усіх соціальних інститутів.

Забезпеченню національної безпеки та оборони, з точки зору права, сприяли б наступні заходи:

1. Національна безпека та оборона України, мали б виноситься на найвищий, конституційний рівень регулювання та охорони. На підтвердження зазначеного є сенс наголосити, що: Глава X Конституції Естонської Республіки, прийнята на референдумі 28 червня 1992 року називається «Державна оборона» [8]; Глава XIII Конституції Литовської Республіки прийнята на референдумі 25 жовтня 1992 року – «Зовнішня політика та захист держави» [9]; Розділ X-а Основного Закону Федеративної Республіки Німеччина від 23 травня 1949 року – «Стан оборони» [10]; Розділ II Конституції Японії від 3 листопада 1946 року, набрала чинності 3 травня 1947 року – «Відмова від війни» [11].

2. Розробка та запровадження в практику «Наукової концепції розвитку законодавства України» відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX [12].

3. На основі Наукової концепції розвитку законодавства України має розроблятися та впроваджуватися у практику «Концепція розвитку законодавства про національну безпеку і оборону України».

4. Враховуючи, що сучасна система законодавства України у сфері національної безпеки та оборони України є достатньо міжгалузевою, громіздкою, представленою багатьма правовими та нормативно-правовими актами, різної юридичної сили, що не завжди узгоджені між собою, допускають колізії, прогалини, суперечності перспективним заходом її розвитку є систематизація, хоча б у формі консолідації.

5. Певно, що є раціональними пропозиції, з приводу удосконалення правового регулювання у сфері оборони України, згідно яких необхідно розробити і прийняти: Кодекс законів про Захисників та Захисниць України [13]; Кодекс військової служби [14]; Кодекс соціального захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей та осіб, звільнених з військової служби; Кодекс про оборону України [15].

Список використаних джерел

1. Словник UA. *Портал української мови та культури*. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F

2. Забезпечення. *Матеріал з Вікісловника* URL: https://uk.wiktionary.org/wiki/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F

3. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна ; уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. Харків : Право, 2015. С. 59.

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

5. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т.1: А–Г. 2001. С. 207–212.

6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т.4: Н–П. 2002. С. 226–227.

7. Про оборону України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 9. Ст. 106.

8. Eesti Vabariigi põhiseadus, Vastu võetud 28.06.1992. URL: https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1992/14783?lang=et

9. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. URL: https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/7067

10. Конституція Федеративної Республіки Німеччина від 23 травн. 1949 р. URL: https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/grundgesetz_uk.pdf

11. Конституція Японської Держави, проголошена 3 листоп. 1946 р., набрала чинності 3 трав. 1947 р. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%97

12. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364.

13. Кодекс ветеранів закріпить обов'язки держави у ветеранській політиці, – Стефанчук. *Судово-юридична газета*. URL: https://sud.ua/uk/news/ukraine/339225-kodeks-veteranov-zakrepit-obyazannosti-gosudarstva-v-veteranskoy-politike-stefanchuk

14. Про затвердження Стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року : наказ Міністерства оборони України від 29 груд. 2024 р. № 862/нм. URL: https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-ministerstva-oboroni-ukrayini-vid-vid-29-12-2024-862-nm-pro-zatverdzhennya-strategiyi-zaluchennya-rozvitku-ta-utrimannya-lyudskogo-kapitalu-v-silah-oboroni-ukrayini-na-period-do-2027-roku

15. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 8 листоп. 2019 р. № 837. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 217.

Комашко Володимир Володимирович, *завідувач відділу правової та антикорупційної політики центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, доктор філософії в галузі права, старший дослідник;*

Шамара Олександр Володимирович, *радник директора Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, доктор філософії в галузі права, старший дослідник, доцент*

ДОРОЖНЯ КАРТА З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ КОМПЛЕКСУ РЕФОРМ У ВИЗНАЧЕННІ РОЛІ ТА МІСЦЯ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У межах повноважень, наданих Конституцією України, сектор безпеки і оборони підлягає демократичному цивільному контролю. Система цивільного демократичного контролю складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю; громадського нагляду (ст. 4 Закону України «Про національну безпеку України») [1].

Людина, її життя і здоров`я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов`язком держави. Для реального виконання державою своїх завдань у сфері гарантування, забезпечення та захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, юридичних осіб, а також державних і суспільних інтересів, держава створює систему органів, які сприяють реалізації державних завдань та функцій (ст. 3 Конституції України).

Офісом Генерального прокурора з метою приведення у відповідність до Конституції України Закону України «Про прокуратуру» в частині визначення функцій прокуратури, листом від 16 січня 2021 року №05/5/1-12вих-21 було ініційовано перед Парламентом України внесення відповідних змін до статей 2 (Функції прокуратури), 25 (Нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство) Закону України «Про прокуратуру» [2]. Прокурори здійснюють повноваження з нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, на підставі Конституції України, законів України «Про прокуратуру» та «Про оперативно-розшукову діяльність», а також інших нормативно-правових актів, про що зазначено у листі Офісу Генерального прокурора від 16 лютого 2024 року №11/2/3-14274вих-24.

У науковому середовищі неодноразово було привернуто увагу до організації більш ефективного нагляду за дотриманням вимог Конституції і законів України органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність [3; 4; 5]. Крім того, в адресу Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та Офісу Генерального прокурора було скеровано лист за № 293/208 від 17 березня 2025 року, яким було надано аналітичну записку «Щодо посилення прокурорського нагляду за дотриманням

законності органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність». Фахівцями консультативно-дорадчого органу при Президентові України, за результатами аналізу Конституції України, законів України «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про розвідку», «Про національну безпеку України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність» приділено увагу законодавчої, виконавчої влади та прокуратури на наявні проблеми стосовно унормування дієвості реалізації функції органів прокуратури щодо відповідного кола осіб з числа працівників прокуратури з метою організації більш ефективного нагляду за дотриманням вимог Конституції і законів України органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність та надано відповідні пропозиції щодо змін до чинного законодавства України. За результатами її опрацювання державними органами України було висловлено власні міркування щодо викладеного аналізу стану законодавства [6].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р схвалено Дорожню карту з питань верховенства права «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» [7]. Дорожня карта з питань верховенства права є всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека». Цей документ є однією з ключових передумов відкриття офіційних переговорів про вступ України до ЄС у межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС», що відкривається першим і закривається останнім. Його розробка та подальше виконання свідчать про готовність України відповідати стандартам ЄС, зміцнюють довіру з боку держав-членів та підсилюють статус України як надійного партнера.

Положення Дорожньої карти з питань верховенства права «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року №475-р у пункті 4.3 Боротьба з організованою злочинністю (загальні засади боротьби з організованою злочинністю) визначають забезпечення виконання Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 р. роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 року №792-р, та моніторинг його виконання.

Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, місія якого полягає у стратегічній та оперативній здатності органів правопорядку і прокуратури служити людям, захищати порядок, громадську та державну безпеку з дотриманням прав людини і стандартів підзвітності, що інтегрує Україну в загальноєвропейський простір свободи, безпеки та справедливості.

Окремої уваги заслуговують визначені Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку напрями посилення прокуратури, серед яких слід виділити: 1) удосконалення внутрішньої структури і функцій органів правопорядку та прокуратури, забезпечення їх раціональної побудови й спроможності ефективно виконувати свої функції шляхом оптимізації ресурсів відповідно до визначених законом повноважень; 2) посилення координаційної ролі Офісу Генерального прокурора, запровадження правового механізму затвердження та/або погодження Генеральним прокурором міжвідомчих актів органів правопорядку з питань проведення досудового розслідування та здійснення оперативно-розшукової діяльності (стандарти, методичні рекомендації) [8].

Прокуратура як орган системи правосуддя (ч. 10 ст. 131 «Розділу VIII Правосуддя» Основного Закону) відіграє реальну та конкретну роль у виконанні завдань і здійсненні функцій, покладених на неї. Система та структура прокуратури побудовані таким чином, щоб її вплив на забезпечення законності, правопорядку, прав і законних інтересів громадян був ефективним, всеохоплюючим на всій території України та на всіх напрямах відносин, урегульованих законами України. Внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» в частині розширення системи демократичного цивільного контролю наглядом прокуратури у сфері дотримання вимог Конституції і законів України в діяльності органів сектору безпеки і оборони зумовлено необхідністю недопущення використання цих органів для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина та стану правопорядку в органах сектору безпеки і оборони (ст. 4 Закону України «Про національну безпеку України»). Крім того, нормативне упорядкування буде логічним кроком реалізації Конституційних положень та Закону України «Про національну безпеку України» [9], виходячи із наявних повноважень прокуратури здійснення нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю та контррозвідувальною діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони (ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», стаття 2 Закону України «Про прокуратуру», ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України [10]).

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» за визначенням поняття «оперативно-розшукова діяльність» – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [11]. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» надає визначення поняттю

контррозвідувальна діяльність, проте не містить визначення поняття «контррозвідувальний захід» [12]. Водночас у статті 2 цього Закону визначено, що завданнями контррозвідувальної діяльності, поміж іншого, є розроблення і реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян.

При цьому, положення Конституції України не містять таких понять, як «контррозвідувальна діяльність» чи «оперативно-розшукова діяльність». Натомість положеннями ст. 92 Конституції України передбачено, що виключно законами України визначається, зокрема: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; правовий режим власності; засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики; судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку; правовий режим державного кордону; правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації; засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [13].

Також слід звернути увагу, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), саме на підставі і в розвиток конституційних положень дає визначення поняття «досудове розслідування», а саме: «досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження» (п. 5 ч. 1 ст. 3 «Визначення основних термінів Кодексу» КПК). Органом ж досудового розслідування визначаються органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання. Досудове слідство здійснюють слідчі підрозділи: 1) органів Національної поліції; 2) органів безпеки; 3) органів Державного бюро розслідувань; 4) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 5) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України. Дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів: 1) органів Національної поліції; 2) органів безпеки; 3) органів Бюро економічної безпеки України; 4) органів Державного бюро розслідувань; 5) Національного антикорупційного бюро України (ст. 38 КПК). У свою чергу, слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 1–2 ст. 223 КПК).

Однією з причин такої правової неузгодженості є те, що чинна Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) та Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст. 303) введений в дію Постановою Верховної Ради України № 2136-XII від 18 лютого 1992 року, ВВР, 1992, № 22, ст. 304, а Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» прийнятий 26 грудня 2002 року № 374-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 12, ст. 89).

На сьогодні в Україні правом на здійснення контррозвідувальної діяльності наділені органи Служби безпеки України, розвідувальні органи, підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Державної прикордонної служби України та Управління державної охорони України, яким законами України та «Про розвідку» надано право здійснювати оперативно-розшукову чи розвідувальну діяльність (стаття 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність»). За приписами ст. 5 (Розвідувальні органи) Закону України «Про розвідку» розвідувальними органами є: 1) Служба зовнішньої розвідки України; 2) розвідувальний орган Міністерства оборони України; 3) розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону [14].

Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» визначає положення щодо здійснення прокурорського нагляду приписами п. 6 ч. 2 ст. 7 цього Закону (Функції і повноваження органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність) [12]. Зокрема те, що нагляд за додержанням законів під час проведення контррозвідувальної діяльності здійснюється виключно Генеральним прокурором, виконувачем його обов'язків або уповноваженими наказом Генерального прокурора заступниками Генерального прокурора.

За змістом Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» контррозвідувальна діяльність реалізується шляхом здійснення контррозвідувальних заходів, які у свою чергу є складовою оперативно-розшукової діяльності, за якою, відповідно до ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову

діяльність», органами прокуратури здійснюється нагляд за додержанням законів під час її проведення. Крім того, ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» передбачено здійснення заходів, визначених ч. 3 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», – лише за ухвалою слідчого судді, постановленою за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженим прокурором. Статтею 12 (Контроль за контррозвідувальною діяльністю, нагляд за дотриманням законності органами та підрозділами, що її здійснюють) Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» передбачено, що контроль за контррозвідувальною діяльністю органів та підрозділів Служби безпеки України, нагляд за дотриманням ними законів України здійснюються відповідно до Конституції та законів України.

Враховуючи кількість контррозвідувальних заходів (заведених Контррозвідувальних справ), які здійснюються/реалізовуються державними органами, які відповідно до законодавства України мають на це право – зведення та усічення здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення контррозвідувальної діяльності до посад Генерального прокурора та (або) його заступника, визначеного Генеральним прокурором, є вочевидь звуженням ефективності забезпечення дотримання вимог Конституції і законів України в діяльності органів сектору безпеки щодо виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина та дотримання стану правопорядку в уповноважених органах сектору безпеки.

Доцільно згадати про той факт, що Указом Президента України «Питання оптимізації системи консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів» від 5 березня 2026 року № 223/2026, з метою оптимізації системи консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Президентом України, відповідно до п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України визнано таким, що втратив чинність Указ Президента України від 21 червня 2019 року №421/2019 «Про Комісію з питань правової реформи».

Указом Президента України від 21 червня 2019 року № 421/2019 «Про Комісію з питань правової реформи» було затверджено Положення про Комісію з питань правової реформи відповідно до якої Голова Комісії інформує Президента України і громадськість про діяльність Комісії та її робочих груп. У складі Комісії з числа її членів було утворено робочі групи з питань: підготовки пропозицій щодо внесення змін до Конституції України; розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя; розвитку кримінального права; реформування кримінальної юстиції; розвитку юридичної освіти; реінтеграції тимчасово окупованих територій.

На жаль, громадськість не побачила звіт про 7-ми річну діяльність Комісії з питань правової реформи щодо напрацювань її членів у сфері розроблення узгоджених пропозицій з питань вдосконалення правової системи України з урахуванням сучасних викликів та потреб демократичного суспільства, підготовлених та узагальнених пропозицій стосовно змін до Конституції України, законодавства про організацію судової влади, здійснення правосуддя та статус суддів, законодавства про кримінальну відповідальність та кримінального процесуального законодавства, а також стосовно розвитку юридичної освіти, реформування органів правопорядку також з інших питань визначених Указом Президента України від 21 червня 2019 року № 421/2019 завдань її роботи.

На підставі зазначеного вважаємо за доцільне внести зміни до законів України «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про розвідку», «Про національну безпеку України», «Про контррозвідувальну діяльність», якими унормувати реалізацію функції органів прокуратури щодо відповідного кола осіб з числа працівників прокуратури з метою організації більш дієвого і ефективного нагляду за дотриманням вимог Конституції і законів України органами й підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність. Зокрема, щодо реалізації нагляду за дотриманням вимог Конституції і законів України органами та підрозділами, що здійснюють контррозвідувальну діяльність не лише Генеральним прокурором та визначеним ним заступником Генерального прокурора, а й прокурорами, уповноваженими наказом Генерального прокурора.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

2. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text

3. Shamara O. V., Komashko V. V. Prosecutor’s supervision over compliance with the Constitution and laws of Ukraine by bodies and units conducting counterintelligence activities: legislative and subjective aspects. *Modern science and innovation: trends, challenges, and breakthroughs* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference, May 23, 2025. New York, USA : International Center of Scientific Research. P. 135–145.

4. Shamara O. V. Komashko V. V. État actuel du contrôle exercé par le parquet sur le respect de la loi par les organismes et unités menant des activités de contre-espionnage. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique*: c avec des matériaux de la VIII conférence scientifique et pratique internationale, Paris, 4 avril 2025. Paris : La Fedeltà, 2025. P. 67–77.

5. Шамара О. В., Комашко В. В. Нагляд прокурора за додержанням Конституції та законів України органами та підрозділами, що проводять контррозвідувальну діяльність: законодавчий та суб’єктивний аспект. *Інформація і право.* 2025. № 2 (53). С. 244–257.

6. Лист Національного інституту стратегічних досліджень за № 293/208 від 17.03.2025 року.
7. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» : розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2025 р. № 475-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text
8. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента від 11 трав. 2023 р. № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text
9. Шамара О. В. Прокурорський контроль за діяльністю розвідувальних та контррозвідувальних органів, як елемент діяльності Військової юстиції України. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14–15 берез. 2024 р.). Київ : Алерта, 2024. С. 292–300.
10. Шамара О. В. Демократичний цивільний контроль в рамках побудови військової юстиції України. *Інформація і право*. 2024. № 3(50). С. 201–211.
11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. №2135-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text
12. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 груд. 2002 р. № 374-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text
13. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
14. Про розвідку : Закон України 17 верес. 2020 р. № 912-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text

Копитова Олена Сергіївна, *доцент кафедри економіко-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор юридичних наук, старший дослідник*

ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИВАТНОПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відносини у сфері підприємницької діяльності в Україні опинились у 2022–2025 роках під одночасним впливом двох принципово різних за правовою природою, але взаємопосилюючих трансформаційних процесів: системної реформи приватного права, уособленням якої є скасування Господарського кодексу України і режим воєнного стану, запроваджений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року [1] і продовжено на сьогоднішній день. Ці два процеси є принципово відмінними у своїй логіці: реформа приватного права є стратегічним і плановим нормативним проєктом, що переслідує євроінтеграційні та системні цілі; воєнний стан є ситуативною, вимушеною і тимчасовою відповіддю на зовнішню збройну агресію. Однак у площині підприємницьких відносин їх вплив є взаємно обумовленим і нерозривним: реформа, що здійснюється в умовах воєнного стану, набуває характеру «подвійної трансформації», де кожен нормативний вибір є одночасно системним рішенням для мирного майбутнього і оперативною відповіддю на умови воєнного стану.

Аналіз нормативних актів, прийнятих у сфері, що стосується підприємницьких відносин у 2022–2025 роках, виявляє три категорії нормативних змін, що мають принципово різний правовий статус і різні наслідки для підприємців. До першої категорії належать зміни, що є елементами системної реформи приватного права і набирають чинності разом із скасуванням Господарського кодексу: зміни до Цивільного кодексу щодо підприємницьких зобов'язань, оновлений режим реорганізації юридичних осіб. До другої – зміни, пов'язані із введенням правового режиму воєнного стану формально визначені як тимчасові: мораторій на планові перевірки, спрощені реєстраційні процедури, особливий порядок нарахування штрафних санкцій тощо. До третьої і найбільш проблематичної категорії належать зміни, що мають «подвійний» нормативний статус: формально вони запроваджуються як тимчасові заходи у відповідь на воєнний стан, однак фактично відображають більш глибокі структурні трансформації механізмів державного регулювання та приватноправових відносин і навряд чи будуть повністю скасовані після завершення воєнного стану. Прикладом можуть слугувати посилення санкційних механізмів щодо активів приватних осіб, розширення фінансового моніторингу, цифровізація адміністративних процедур, трансформація підходів до державного контролю у стратегічних секторах економіки тощо. Методологічна проблема полягає у відсутності чіткого критерію розмежування між цими категоріями – і саме ця невизначеність є одним із головних джерел правової непередбачуваності для підприємців.

Режим воєнного стану і трансформація приватноправового регулювання по-різному, але сукупно вплинули на договірні відносини у сфері підприємницької діяльності. Воєнний стан породив безпрецедентну хвилю форс-мажорних обставин: руйнування виробничої інфраструктури, окупація частини території, перебої в енергопостачанні, загроза фізичної безпеки персоналу – всі ці обставини є підставами для звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань відповідно до ст. 617 ЦК України [2] і Закону «Про торгово-промислові палати в Україні» [3] в частині сертифікації форс-мажорних обставин. Водночас збільшення кількості випадків посилань на форс-мажор породило нову проблему: межа між правомірним звільненням від відповідальності і зловживанням форс-мажорним застереженням як інструментом ухилення від виконання зобов'язань у несумлінних підприємців стала вкрай розмитою.

Паралельно трансформація приватноправового регулювання у зв'язку зі скасуванням Господарського кодексу України зумовила поступовий перехід від дуалістичної моделі регулювання майнових відносин до більш уніфікованого застосування положень Цивільного кодексу України, у тому числі щодо підстав та меж відповідальності за порушення зобов'язань. Це, своєю чергою, актуалізує необхідність переосмислення окремих підходів, що традиційно застосовувалися у сфері господарської діяльності.

Збройний конфлікт актуалізував інститути обмеження права власності підприємців, що в мирний час мали переважно теоретичне значення. Реквізиція (примусове відчуження) майна в умовах воєнного стану, передбачена ст. 353 Цивільного кодексу України та конкретизована Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [4] і постановою Кабінету Міністрів України № 998 від 31 жовтня 2012 року [5], стала реальною правовою практикою: значна кількість одиниць рухомого майна суб'єктів підприємницької діяльності – транспортних засобів, паливно-мастильних матеріалів, будівельної техніки, медичного обладнання – була примусово відчужена для потреб Збройних Сил України та органів цивільного захисту. Конституційне право на відшкодування вартості реквізованого майна (ст. 41 Конституції України) зіткнулось із бюджетними реаліями воєнного часу: механізм компенсації є законодавчо визначеним, але його практичне застосування є вкрай уповільненим.

Особливе місце у сукупному впливі трансформації приватного права і воєнного стану на підприємницьку діяльність займають зміни у правовому регулюванні трудових відносин. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року здійснив зміни у трудових відносинах: запровадив спрощений порядок оформлення прийому та звільнення, дозволив роботодавцям в односторонньому порядку переводити працівників на інший режим роботи без їх згоди, скоротив строки попередження про звільнення і тимчасово обмежив право на щорічну відпустку [6]. З приватноправової точки зору ці зміни є принципово суперечливими: вони суттєво розширили свободу підприємця-роботодавця, але зробили це через обмеження захисту найманого працівника.

Воєнний стан суттєво трансформував фіскальне середовище підприємницької діяльності через низку оперативних законодавчих змін, що в сукупності формують принципово новий податковий режим для суб'єктів підприємництва. Тимчасове звільнення від ЄСВ для фізичних осіб – підприємців, що перебувають у зоні активних бойових дій або на окупованих територіях [7], розширення можливостей застосування спрощеної системи оподаткування, а також запровадження додаткових фіскальних механізмів, зокрема військового збору для окремих категорій платників та перегляд ставок оподаткування окремих видів доходів, є нормативним відображенням прагнення держави забезпечити баланс між потребою у мобілізації бюджетних ресурсів для фінансування оборонних потреб та необхідністю збереження умов для функціонування підприємницької діяльності в умовах воєнного стану [8].

Вплив трансформації приватноправового регулювання та режиму воєнного стану на відносини у сфері підприємницької діяльності має системний і взаємообумовлений характер, формуючи нову систему правового регулювання підприємництва в Україні. Сучасний стан нормативного масиву демонструє необхідність концептуального розмежування між правовими механізмами, що мають стратегічний і довгостроковий характер та здатні зберігати значення після завершення воєнного стану, і нормами, запровадженими як тимчасова реакція на виклики сьогодення. Відсутність чітких критеріїв такого розмежування посилює правову невизначеність та ускладнює прогнозованість підприємницької діяльності, особливо у сфері довгострокового договірного та інвестиційного планування.

У перспективі повоєнного відновлення рівень стабільності та інвестиційної привабливості українського підприємницького середовища значною мірою залежатиме від того, наскільки послідовно вже сьогодні буде сформовано чітке розуміння співвідношення тимчасових воєнних механізмів і тих правових конструкцій, які мають стати основою сталого розвитку приватноправового регулювання у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

3. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 2 груд.1997 р. № 671/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 13. Ст. 52.

4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 трав. 2012 р. № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради.* 2013. № 15. Ст. 99.

5. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : постанова Кабінету міністрів України від 31 жовт. 2012 р. № 998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-п#Text

6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

7. Коваленко С. Тимчасове звільнення від податкових обов'язків для бізнесу з бойових територій. URL: https://factor.academy/blog/timchasove-zvilnennya-vid-podatkovix-obovyazkiv-dlya-biznesu-z-bojovix-teritorij/

8. Шевченко Е. Нова хвиля податкових ставок: законопроєкт №11416-д та його вплив на українців і бізнес. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/podatkova-praktika/nova-hvilya-podatkovih-stavok-zakonoproekt-11416d-ta-yogo-vpliv-na-ukrayinciv-i-biznes.html

Костюк Андрій Валерійович, *начальник Управління психологічного забезпечення МВС України, кандидат психологічних наук*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАХОДІВ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В ПІДТРИМЦІ ТА ВІДНОВЛЕННІ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ, ПОСТРАЖДАЛИХ УНАСЛІДОК ВІЙНИ

Повномасштабна війна в Україні істотно актуалізувала проблему збереження психічного здоров'я осіб, професійна діяльність яких пов'язана з підвищеним ризиком, тривалим психоемоційним напруженням і безпосереднім контактом із наслідками травматичних подій. Особливе місце серед таких категорій посідають працівники системи МВС України, які в умовах воєнного стану виконують службові завдання, що нерідко супроводжуються загрозою життю і здоров'ю, впливом бойового або службового стресу, переживанням втрат, участю в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, взаємодією з постраждалими особами та необхідністю прийняття рішень в екстремальних умовах.

Такий характер професійної діяльності може зумовлювати розвиток хронічного стресу, емоційного виснаження, порушень сну, тривожних і депресивних проявів, труднощів емоційної саморегуляції, зниження психологічної стійкості та професійної ефективності. У частини працівників наслідки психотравмувального впливу можуть проявлятися у формі постстресових реакцій, порушень адаптації або симптомів посттравматичного стресового розладу. Відтак підтримка та відновлення психічного здоров'я працівників системи МВС України є не лише індивідуально значущим завданням, а й важливою умовою забезпечення професійної надійності, службової спроможності та стабільності функціонування сектору безпеки.

У цьому контексті важливого значення набувають заходи психотерапевтичного спрямування, що можуть застосовуватися як складова психосоціальної підтримки, психологічного відновлення, реабілітації та профілактики повторної травматизації. Їх цінність полягає в можливості комплексного впливу на емоційну, когнітивну, поведінкову, тілесну та соціальну сфери особистості. Такі заходи спрямовані не лише на зниження інтенсивності негативних психоемоційних проявів, а й на відновлення адаптаційних ресурсів, розвиток навичок саморегуляції, покращення міжособистісної взаємодії, формування відчуття безпеки та поступове повернення особи до активного соціального і професійного функціонування.

Проблематика психологічної травми, постстресових реакцій і відновлення особистості після впливу кризових подій розглядається у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, у дослідженнях О. Кокуна акцентовано увагу на необхідності використання психодіагностики, методів психологічної саморегуляції, кризового консультування, психореабілітаційних програм і соціально-психологічної підтримки в умовах війни [1]. С. Максименко обґрунтовує значущість психокорекційних програм, спрямованих на зниження тривожності, емоційного напруження та проявів постстресових реакцій після психотравматичних подій [2]. Водночас сучасні умови потребують подальшого осмислення можливостей комплексного використання різних напрямів психотерапевтичного впливу саме з урахуванням специфіки службової діяльності.

З науково-практичного погляду заходи психотерапевтичного спрямування слід розглядати в межах міждисциплінарного підходу, що поєднує напрацювання психології, психотерапії, медицини, педагогіки, соціальної роботи та реабілітології. Такий підхід дає змогу враховувати не лише симптоми психоемоційного неблагополуччя, а й контекст життєдіяльності людини, особливості професійного навантаження, сімейну ситуацію, соціальне оточення, рівень підтримки, травматичний досвід, індивідуальні ресурси та потреби.

Практичне значення в цьому напрямі має посібник «Програми заходів відновлення у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки працівників системи МВС та їхніх сімей в умовах воєнних викликів», підготовлений за ініціативи й участі Управління психологічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України та за наукової підтримки авторського колективу науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ. У виданні систематизовано сучасні підходи до організації відновлювальних,

рекреаційних, реабілітаційних і реінтеграційних заходів для працівників системи МВС та членів їхніх родин в умовах воєнних викликів [3]. Запропоновані в посібнику напрями мають комплексний характер і орієнтовані на подолання наслідків бойової та службової психотравматизації, зниження вираженості постстресових реакцій, профілактику посттравматичних, депресивних і тривожних розладів, а також запобігання професійному вигоранню. Важливо, що такі програми не зводяться до окремих ізольованих практик, а передбачають цілісну систему підтримки, у якій можуть поєднуватися індивідуальні, групові, сімейні, тілесно-орієнтовані, творчі, рекреаційні та цифрові форми роботи.

Одним із перспективних напрямів є анімалотерапія, що передбачає терапевтичну взаємодію людини з тваринами. Контакт із тваринами може сприяти зниженню рівня психоемоційного напруження, формуванню відчуття безпеки, розвитку довіри, стабілізації емоційного стану та покращенню комунікативних навичок. Серед поширених форм анімалотерапії варто виокремити каністерапію, фелінотерапію та іпотерапію. Їх застосування може бути доцільним у роботі з особами, які мають підвищену тривожність, ознаки емоційного виснаження, труднощі у встановленні контакту або потребу в поступовому відновленні відчуття безпеки.

Важливим відновлювальним ресурсом є екотерапія, що ґрунтується на позитивному впливі природного середовища на психічний і фізичний стан людини. Перебування на природі, рекреаційні маршрути, психологічні походи, садівництво, риболовля та інші види природоорієнтованої активності можуть сприяти зменшенню внутрішнього напруження, відновленню психофізіологічного балансу, покращенню самопочуття та зниженню відчуття соціальної ізоляції. Особливого значення такі заходи набувають для працівників, які перебували в умовах тривалого професійного перевантаження або мали досвід інтенсивного психотравмувального впливу.

Окреме місце в системі психотерапевтичних заходів посідають музикотерапія, танцювально-рухова терапія та тілесно-орієнтовані практики. Вони сприяють усвідомленню й безпечному вираженню емоцій, зниженню тілесної напруги, відновленню контакту з власним тілом, розвитку навичок саморегуляції та стабілізації психоемоційного стану. У груповій роботі такі практики додатково виконують функцію соціальної підтримки, оскільки допомагають формувати атмосферу довіри, взаємодії та прийняття.

Значний потенціал мають арттерапевтичні методики, зокрема образотворча діяльність, ліплення, гончарство, декоративно-прикладне мистецтво, вишивка, драматерапія, бібліотерапія та казкотерапія. Їх перевага полягає у можливості невербального вираження переживань, що є особливо важливим у випадках, коли травматичний досвід складно вербалізувати. Через творчий процес учасники отримують змогу опосередковано працювати з емоціями, усвідомлювати власний стан, знижувати рівень напруження та актуалізувати внутрішні ресурси.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають цифрові терапевтичні технології. Використання фототерапії, відеотерапії, цифрового мистецтва, VR- та AR-технологій дає змогу урізноманітнити процес психосоціальної підтримки, підвищити залученість учасників і створити контрольоване середовище для формування навичок саморегуляції. Водночас застосування таких інструментів має здійснюватися фахово, етично та з урахуванням стану людини, її готовності до такого формату роботи й можливих ризиків повторної травматизації.

Організація психотерапевтичних заходів для працівників системи МВС України має бути поетапною. Перший етап передбачає первинне оцінювання психоемоційного стану, виявлення рівня травматизації, актуальних потреб, ресурсів і можливих обмежень. На цьому етапі особливо важливо забезпечити атмосферу довіри, конфіденційності та психологічної безпеки. Другий етап полягає у доборі оптимальних форм і методів роботи з урахуванням психофізичного стану, характеру травматичного досвіду, рівня готовності до участі в програмі, індивідуальних запитів і професійного контексту. Наприклад, для осіб із вираженим психоемоційним напруженням можуть бути доцільними стабілізаційні та тілесно-орієнтовані практики, для осіб із соціальною ізоляцією – групові й рекреаційні формати, для членів родин – психоедукаційні, підтримувальні та сімейно орієнтовані заходи. Третій етап охоплює безпосередню реалізацію програми, а саме проведення індивідуальних і групових занять, вправ на стабілізацію, розвиток навичок емоційної саморегуляції, відновлення комунікативної активності та посилення адаптаційних ресурсів тощо. Четвертий етап передбачає оцінювання ефективності проведених заходів за допомогою спостереження, анкетування, опитування, аналізу динаміки емоційного стану, поведінкових проявів і рівня соціального функціонування. П’ятий етап має бути спрямований на підтримувальний супровід, профілактику повторної травматизації та закріплення позитивних змін [3].

Ефективність заходів психотерапевтичного спрямування значною мірою залежить від професійної підготовки фахівців, дотримання етичних принципів, міждисциплінарної взаємодії та створення безпечного середовища для учасників. Не менш важливим є залучення сім’ї та соціального оточення, оскільки процес відновлення працівника системи МВС України не обмежується індивідуальною психологічною роботою, а потребує підтримки на рівні близького середовища та професійної спільноти.

Отже, заходи психотерапевтичного спрямування є важливим складником системи психосоціальної підтримки, психологічного відновлення та реабілітації працівників системи МВС України, постраждалих унаслідок війни. Їх комплексне застосування сприяє зниженню рівня тривожності й психоемоційного напруження, розвитку навичок саморегуляції, відновленню соціальної активності, підвищенню психологічної стійкості та збереженню професійної спроможності. Водночас результативність таких заходів можлива лише за умови індивідуального підходу, наукової обґрунтованості, фахового супроводу, етичності, системності та міждисциплінарної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М. Психологічна допомога військовослужбовцям в умовах війни : метод. посіб. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 124 с.

2. Максименко С. Д. Психологічні механізми відновлення особистості після травматичних подій. Київ : Слово, 2021. 220 с.

3. Програми заходів відновлення у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки працівників системи МВС та їхніх сімей в умовах воєнних викликів : практ. посіб. / укладачі : А. Костюк, К. Зикова, Н. Журавель та ін. Київ, 2026. 204 с.

Костюшко Олег Петрович, *старший викладач кафедри економіко-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор філософії в галузі права*

ВПЛИВ ВИТРАТ НА ОБОРОНУ КРАЇН ЄС НА СИСТЕМУ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Повномасштабне вторгнення рф в Україну, великий конфлікт на Близькому Сході та агресивна поведінка авторитарних режимів по всьому світу змушують європейські інституції та окремі країни переглядати свою політику щодо витрат на безпеку та оборону та, відповідно, і всю систему державних фінансів, зокрема і фіскальну систему. Окремими викликами постають загрози багаторічній сталій системі євроатлантичної безпеки внаслідок модифікації політики нової адміністрації США, в тому числі, щодо видатків країн-членів у спільному бюджеті НАТО, а також лідерства США у вирішенні міжнародних та європейських конфліктів.

Особливо загострення протиріч серед країн-союзників відбулося на тлі іранського конфлікту. Президент Трамп заявив, що не здивований позицією членів Альянсу, «бо завжди вважав НАТО... вулицею з одностороннім рухом. Ми захистимо їх, але вони нічого не зроблять для нас» [1]. Політики та дослідники євроінтеграції вбачають вже глобальні ризики щодо подальшого існування та цілісності самого Європейського Союзу, а також Північноатлантичного Альянсу та ефективності його інститутів та політик.

Суттєвий вплив війни в Україні зазнали й економіка ЄС та система державних витрат. Офіційні домовленості (вперше прийнятої в Уельсі у 2014 році) щодо зобов'язань в сфері оборонних інвестицій (Defence Investment Pledge), згідно з якими країни-члени ЄС мають витрачати на оборону щонайменше 2% від свого ВВП, дедалі стають малоефективними та такими, що не відповідають викликам національної безпеки сьогодення [2].

У 2014 році лише 3 країни НАТО витрачали понад 2% ВВП на оборону. У 2024 році цей показник виконували вже 23 країни з 32. У 2025 році на саміті в Гаазі союзники почали обговорювати нове, ще більш амбітне зобов'язання – досягнення рівня витрат у 5 % ВВП до 2035 року [3].

Збільшення оборонних витрат в контексті агресії рф проти України, змушує країни ЄС переглядати підходи до податкової політики для бізнесу та окремих галузей економіки. Але, на нашу думку, серйозним зрушенням у ментальному сприйнятті викликів поточних конфліктів та ймовірних загроз країнам Євросоюзу, *може стати запровадження додаткового оподаткування доходів фізичних осіб по аналогії із запровадженим в Україні військовим збором для фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців,* що робить населення та малий бізнес також «фінансово-відповідальним» за оборону країни.

Не тільки уряди країн ЄС, але й пересічні громадяни, повинні перестати розглядати оборонні витрати як тимчасове або виняткове бюджетне навантаження, а сприймати витрати на безпеку як структурний і довгостроковий елемент державних фінансів. Оборонні витрати країн Європейського Союзу у 2025 році сягнули рекордних 381 млрд євро (2,1 % від ВВП), а у 2026 році офіційний прогноз оборонних витрат країн ЄС на 2026 рік передбачає зростання до близько 460 млрд євро, що становитиме 2,5 % від сукупного ВВП блоку. Це дозволило середньому показнику по ЄС уперше в історії офіційно подолати колишню цільову позначку НАТО у 2 % ВВП [4].

Таке зростання чинить прямий і опосередкований тиск на системи оподаткування фізичних осіб. Хоча податкова політика залишається прерогативою національних урядів, дискусія щодо збільшення фіскального навантаження для фінансування армії стає дедалі помітнішою в інституціях ЄС, а поточні зміни податкового законодавства в окремих країнах можливо вже розглядати як тенденцію.

У зв'язку з цим аналіз впливу оборонних витрат на систему оподаткування фізичних осіб у країнах ЄС є предметом актуальних наукових досліджень та практичного аналізу. Державна політика має враховувати нові реалії та забезпечувати баланс між економічними інтересами та потребами

безпеки, що є важливими для забезпечення стійкості та розвитку сучасних європейських суспільств. Однак, такі, начебто, радикальні реформи в обсягах та структурі оборонних витрат країн ЄС, виглядають, на нашу думку, вкрай недостатніми.

Ключові політики та відомі дослідники ЄС вказують сьогодні на недостатність традиційних джерел фінансування оборони. Механізми фінансування оборонних витрат у країнах ЄС – зокрема за рахунок загальних податкових надходжень або державного боргу – вичерпують свій фіскальний потенціал. Рівень державної заборгованості в багатьох країнах ЄС уже суттєво обмежує можливості подальшого дефіцитного фінансування, а застосування «escape clause» ЄС має тимчасовий характер і не може слугувати сталим рішенням після завершення його дії (орієнтовно після 2028 року) [5].

У цих умовах запровадження цільового військового (оборонного) збору з доходів фізичних осіб є інструментом диверсифікації бюджетних надходжень, що дозволяє: зменшити боргове навантаження; забезпечити прогнозованість фінансування оборонної сфери; уникнути різкого скорочення соціальних видатків. Застосування додаткового оподаткування фізичних осіб виглядає доцільним з точки зору *принципу справедливого розподілу фінансового тягаря (*principle of fair burden-sharing).

Оборона держави є публічним благом, від якого виграє все суспільство. Відповідно, фінансування оборонних потреб лише за рахунок бізнесу або окремих секторів економіки порушує принцип фіскальної справедливості.

Залучення фізичних осіб через спеціальний військовий збір: розширює податкову базу; забезпечує солідарну участь громадян у фінансуванні національної безпеки; формує відчуття спільної відповідальності за оборону країни. До дискурсу зі зміни системи оподаткування, крім політиків, залучаються і науковці, дослідники та експерти. Після закінчення холодної війни європейські країни витрачали «мирний дивіденд» на розширення соціальних програм. Це призвело до залежності від гарантій безпеки США та накопичення значного дефіциту інвестицій в оборону.

Переваги спеціального податку: 1. Цільове призначення: Доходи мають бути суворо прив'язані до оборонних потреб, щоб уникнути витрачання коштів на інші бюджетні дірки. 2. Політична прийнятність: Такий податок розподіляє фінансове навантаження рівномірніше, ніж різке скорочення соціальних виплат, яке зазвичай викликає масові протести. 3. Прозорість: Це змушує суспільство відкрито обговорювати реальну ціну безпеки та робити свідомий вибір між приватним споживанням і колективним захистом [6]. Аналогічний підхід уже реалізовано в Україні через військовий збір, що в умовах воєнного стану виконує не лише фіскальну, а й соціально-мобілізаційну функцію, залучаючи населення до фінансової підтримки оборони.

Окремі країни ЄС уже впроваджують або законодавчо закріплюють цільові оборонні податкові інструменти, що підтверджує зміну фіскальної парадигми. Естонія запровадила так званий «податок на безпеку», який передбачає додатковий 2 % збір із доходів фізичних осіб та прибутку корпорацій із 2026 року, а також підвищення ставки ПДВ до 24 %.

Фінансування оборони за рахунок емісійних механізмів або різкого зростання дефіциту бюджету створює інфляційний тиск, який фактично виконує роль «прихованого податку» на доходи та заощадження громадян. У цьому контексті прямий військовий збір є більш прозорим та контрольованим інструментом, який: знижує інфляційні ризики; дозволяє громадянам усвідомлювати цільове використання коштів; підвищує довіру до фіскальної політики держави [7].

У підсумку, у контексті сучасної глобальної нестабільності та ескалації безпекових ризиків, питання фінансування оборонної сфери набувають особливої актуальності для держав – членів ЄС.

Витрати на безпеку та оборону виступають не лише гарантією захисту національних інтересів, але й значним чинником впливу на державні фінанси та фіскальну політику, зокрема у сфері оподаткування фізичних осіб. Зміни геополітичної ситуації, впровадження нових стандартів і зобов'язань у сфері оборонних інвестицій обумовлюють необхідність переосмислення підходів до формування бюджетної політики та оптимізації системи оподаткування, що відображає взаємозв'язок між економічною стабільністю й безпекою.

Нині спеціальний загальноєвропейський «оборонний податок» (Defense Tax) ще не запроваджений, але ідея активно обговорюється на високому рівні. Таким чином, ідея перебуває на стадії переходу від теорії до політичних дебатів. Естонія стала першим реальним полігоном для такої податкової моделі.

Нині вже є певна європейська практика та формування нового фіскального контексту. Деякі країни роблять кроки в запровадженні додаткового оподаткування фізичних осіб для потреб сектору оборони. Ці тенденції свідчать про формування нового фіскального контексту, у якому оборонні витрати розглядаються як постійний фактор податкової політики, а не виняткова реакція на кризу. Але, на нашу думку, такі заходи є недостатніми, фрагментарними та не стали ще системними в країнах ЄС.

Лідером в запровадженні фіскальних змін для посилення оборони повинні стати загальноєвропейські інституції. Після 2022 року в ЄС утверджується концепція strategic responsibility, що передбачає більшу автономію Європи у фінансуванні власної безпеки та досягнення оборонних витрат на рівні не менше 2 % ВВП як «мінімального порогу», а не граничної цілі. Військовий збір з доходів фізичних осіб логічно вписується в цю концепцію як інструмент внутрішньої мобілізації фінансових ресурсів.

У результаті аналізу авторами політичних механізмів ЄС, ми можемо зробити висновок, що ситуація зараз нагадує «ідеальний шторм» (the perfect storm), де стикаються два великі страхи: страх перед війною та страх перед економічною кризою. Найближчий розвиток подій в Україні та на Близькому Сході покаже, яким буде розвиток подій щодо державних витрат на оборону та змін у податковій політиці країн Європейського Союзу, та чи зможе ЄС переконати своїх громадян, що «гармати замість масла» – це тимчасова, але необхідна реальність [8].

Список використаних джерел

1. What have US allies and China said about sending ships to the Strait of Hormuz? : BBC, березень 2026. URL: https://www.bbc.com/news/articles/crm8g938erdo
2. Wales Summit Declaration: NATO official website. 2025. URL: www.nato.int
3. The Hague Summit Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in The Hague, 24–26 June 2025. NATO: official website. 2025. URL: www.nato.int
4. EU defence in numbers: офіційний сайт Європейської Ради, 2025. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-numbers/
5. Pench, L. Dilemmas for the EU in deficit-financing of defence expenditure and maintenance of fiscal discipline. *Bruegel Working Paper*. 2025. URL: https://www.bruegel.org/working-paper/dilemmas-eu-deficit-financing-defence-expenditure-and-maintenance-fiscal-discipline
6. Fuest C., Dorn F. How a 'Defense Tax' Can Finance Europe's Security. ifo Viewpoint. 2024. No. 254. URL: www.ifo.de
7. Macroeconomic Impacts of EU Defense Spending : IMF Working Paper. 2026. № 26/53. 42 p. URL: https://www.imf.org/en/publications/wp/issues/2026/03/20/macroeconomic-impacts-of-eu-defense-spending-574861
8. Europeans are hoping they can buy more guns but keep their butter: The Economist, 2024. URL: https://www.economist.com/europe/2024/12/12/europeans-are-hoping-they-can-buy-more-guns-but-keep-their-butter

Котенок Тетяна Володимирівна, *науковий співробітник групи інтелектуальної власності відділу організації наукової діяльності НАВС*

СІМ'Я, ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ТА ДЕРЖАВНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАННОСТІ ДИТИНИ

У системі запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини особливе місце посідає саме віктимологічний напрям, оскільки він орієнтований не лише на протидію особі правопорушника, а й на зниження вразливості потенційної жертви, усунення віктимогенних умов і своєчасне виявлення небезпечних ситуацій. Дитина в силу віку, психоемоційної незрілості, залежності від дорослих і браку життєвого досвіду об'єктивно потребує підвищеного рівня захисту, а тому ефективність запобігання сексуальному насильству щодо неї безпосередньо залежить від того, наскільки узгоджено діють основні суб'єкти соціального захисту – сім'я, заклади освіти та державні інституції. Українське законодавство визначає охорону дитинства загальнонаціональним пріоритетом, а міжнародні стандарти вимагають створення комплексної системи профілактики, захисту та реагування щодо сексуального насильства над дітьми. Саме на цьому ґрунтується потреба в аналізі ролі названих суб'єктів у віктимологічному запобіганні таким кримінальним правопорушенням [1].

Первинним і найбільш значущим середовищем захисту дитини є сім'я. Саме в сім'ї формуються базові уявлення дитини про безпеку, тілесні межі, довіру до дорослих, допустимість чи недопустимість певної поведінки. Благополучне сімейне середовище виконує потужну профілактичну функцію, оскільки забезпечує дитині емоційну підтримку, контроль, можливість своєчасно повідомити про небезпеку та отримати захист. Натомість сімейне неблагополуччя – конфлікти між батьками, алкоголізація, домашнє насильство, байдужість до дитини, відсутність належного нагляду, страх дитини перед осудом або покаранням – істотно підвищує ризик її віктимізації. У таких умовах дитина не лише стає більш уразливою до посягання, а й часто не здатна вчасно розповісти про пережите насильство, особливо коли кривдник належить до близького соціального кола або користується довірою родини [2].

Роль сім'ї у віктимологічному запобіганні полягає не тільки в загальному догляді за дитиною, а й у формуванні в неї навичок безпечної поведінки. Батьки або інші законні представники повинні в доступній для віку формі пояснювати дитині значення особистих меж, право відмовитися від небажаного фізичного контакту, обов'язок повідомляти про підозрілі дії дорослих, а також алгоритм звернення по допомогу. Водночас саме сім'я має контролювати комунікативне середовище дитини, її онлайн-активність, коло спілкування, умови дозвілля та перебування поза домом. За відсутності такого контролю, особливо в умовах цифровізації дитячого середовища, ризики сексуального грумінгу, шантажу, маніпуляцій і прихованого насильства істотно зростають. Тому сім'я виступає не лише природним осередком виховання, а й першим суб'єктом віктимологічної профілактики [1].

Не менш важливою є роль закладів освіти. Саме школа, ліцей, гімназія, заклад позашкільної освіти чи інша освітня установа є тим соціальним простором, у якому дитина проводить значну частину часу, взаємодіє з педагогами, психологами, однолітками і де можуть бути виявлені перші ознаки небезпеки або вже вчиненого насильства. Освітнє середовище виконує подвійну функцію. З одного боку, воно має формувати у дітей культуру безпеки, повагу до тілесної недоторканості, навички розпізнавання ризикованих ситуацій і звернення по допомогу. З іншого боку, саме працівники закладів освіти повинні бути здатними ідентифікувати ознаки можливої віктимізації дитини: різкі зміни поведінки, замкнутість, страхи, агресивність, психосоматичні прояви, уникання певних осіб, зниження успішності, ознаки психологічної травматизації. У цьому контексті освітній заклад не може обмежуватися лише навчальною функцією, а повинен бути активним елементом раннього виявлення ризиків [3].

Ефективність участі закладів освіти у віктимологічному запобіганні залежить від наявності чітких внутрішніх процедур реагування, підготовленості педагогічного персоналу та взаємодії з іншими суб'єктами захисту дитини. Якщо працівники освіти не володіють знаннями щодо ознак сексуального насильства, бояться «втручатися у сім'ю» або не розуміють алгоритму повідомлення уповноважених органів, потенційно небезпечна ситуація може залишатися нерозкритою тривалий час. Водночас сучасні підходи у сфері захисту прав дитини вимагають, щоб освітні інституції діяли проактивно: проводили інформаційно-просвітницьку роботу, забезпечували доступ до психологічної допомоги, створювали безпечні канали звернення, а у разі виявлення загрози не зволікали з інформуванням компетентних органів. Роль закладу освіти у цьому разі полягає не у підміні функцій правоохоронної системи, а у своєчасному розпізнаванні віктимогенних ситуацій і запуску механізму захисту дитини [3].

У цьому аспекті особливо важливою є не ізольована діяльність окремих суб'єктів, а їхня взаємодія. Сім'я, заклади освіти та державні інституції повинні функціонувати як взаємопов'язані елементи єдиної системи. Якщо сім'я дає дитині базове відчуття безпеки і навчає її безпечної поведінки, то заклад освіти забезпечує повсякденне спостереження, раннє виявлення ризиків та первинне реагування. Державні ж інституції покликані гарантувати професійне втручання, захист, відновлення прав дитини й притягнення винної особи до відповідальності. Розрив хоча б однієї із цих ланок істотно знижує ефективність усього механізму віктимологічного запобігання. Наприклад, навіть добре організоване реагування поліції буде менш ефективним, якщо дитина через страх або недовіру не повідомляє батькам про загрозу, а школа не розпізнає тривожних ознак. І навпаки, підготовлені батьки та уважні педагоги не зможуть забезпечити повний захист без належного державного механізму реагування [3].

Сучасні виклики, зокрема воєнний стан, масове внутрішнє переміщення, погіршення матеріального становища сімей, збільшення психологічного навантаження на дітей та дорослих, ще більше актуалізують необхідність посилення ролі всіх названих суб'єктів. За таких умов дитяча вразливість до сексуального насильства може зростати, а звичні механізми соціального контролю – послаблюватися [4].

Отже, роль сім'ї, закладів освіти та державних інституцій у віктимологічному запобіганні насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини є взаємодоповнювальною та системною. Сім'я формує первинний рівень захисту й довіри, заклади освіти забезпечують раннє виявлення ризиків та профілактичний вплив, а державні інституції організовують професійний захист, міжвідомчу координацію та відновлення порушених прав дитини. Ефективність запобігання залежить від узгодженості цих ланок, їхньої реальної готовності діяти в найкращих інтересах дитини та від переходу від формального декларування захисту до практичного функціонування механізмів, здатних своєчасно нейтралізувати віктимогенні фактори і не допустити повторної травматизації потерпілої особи.

Список використаних джерел

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14

2. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention). URL: https://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-convention

3. Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лип. 2025 р. № 708-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/708-2025-%D1%80

4. Департаментам (управлінням) освіти і науки обласних, Київської міської військових адміністрацій, закладам післядипломної педагогічної освіти, центрам професійного розвитку педагогічних працівників, керівникам закладів освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 1 жовт. 2023 р. URL: https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/uploads/public/661/697/69b/66169769bb91e318032140.pdf

Кощинець Маріанна Ігорівна, *професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки НАВС, кандидат економічних наук, доцент*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Для України на даний час одним із важливих пріоритетів забезпечення національної безпеки, особливо в умовах військової агресії, є посилення захисту системи охорони державної таємниці з урахуванням зарубіжного досвіду. Ключовим завданням є імплементація у національну систему безпеки стандартів провідних держав-учасниць НАТО та Євросоюзу у сфері поводження з класифікованою інформацією. Такі кроки вимагають проведення відповідних реформ у сфері охорони державної таємниці, задля відповідності та сумісності національного законодавства з європейськими протоколами та встановлення відповідних механізмів охорони державної таємниці.

Охорона державної таємниці є вагомим чинником забезпечення інформаційної безпеки, як важливої складової національної безпеки, що потребує чіткого і ефективного нормативно-правового регулювання. В Україні, як і в інших країнах, існує система законодавчих актів, що визначають порядок класифікації, захисту та обробки інформації, що становить державну таємницю. Однак у зв'язку з швидким розвитком інформаційних технологій і зростанням міжнародних загроз виникає необхідність постійного вдосконалення нормативних актів для забезпечення ефективного захисту інформації з обмеженим доступом. Порушення режиму секретності або недоліки у правовому регулюванні можуть мати серйозні наслідки для безпеки держави і її стратегічних інтересів [1].

Досліджуючи національне законодавство у сфері охорони державної таємниці та порівнюючи його з країнами Європейського Союзу та НАТО, можна прослідкувати ряд відмінностей у підходах до захисту інформації з обмеженим доступом. Таким чином, Україна обравши євроінтеграційний курс впроваджує відповідні реформи у сфері охорони державної таємниці, з метою наближення його до міжнародних стандартів.

Задля реалізації зазначеного, робочою групою Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, а також спільно з експертами Служби Безпеки України та інших відповідних органів державної влади, було здійснено комплексний аналіз міжнародних стандартів. На основі отриманих даних розроблено проєкт закону «Про безпеку класифікованої інформації» № 8394, спрямований на системну трансформацію нормативно-правової бази у сфері захисту класифікованих даних. Даний законопроєкт проходить активне обговорення в профільних комітетах та входить до порядку денного сесій Верховної Ради на 2026 рік. Варто зазначити, що прийняття даного закону є частиною євроінтеграційних зобов'язань та вимог до безпекового сектору (зокрема, згідно з Указом Президента № 307/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 червня 2021 року «Про невідкладні заходи щодо поглиблення інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору»). Насамперед законопроєкт покликаний реалізувати якісно новий підхід до формування сучасної системи безпеки класифікованої інформації (державної таємниці та службової безпекової інформації) та забезпечити їхню інтеграцію в єдиний безпековий простір із партнерами по Альянсу та ЄС. Одним з ключових завдань цього документа є формування державної системи охорони секретної інформації на основі створення єдиної категорії інформації з обмеженим доступом, орієнтуючись на загальноприйняті стандарти НАТО та ЄС, посилення ролі та перегляд повноважень суб'єктів безпекової діяльності, а також модернізація процедур надання допусків і дозволів у сфері інформаційної безпеки.

Згідно законопроєкту, класифікована інформація – відомості, які становлять державну таємницю або службову безпекову інформацію, безпека яких забезпечується державою відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також виданих на їх основі нормативно-правових актів, витік яких може створити загрози національній безпеці та/або національним інтересам України або поставити під загрозу суверенітет, територіальну цілісність та обороноздатність України, створити небезпеку життю чи здоров'ю людини або передумови для цього [2].

Розробка законопроєкту «Про безпеку класифікованої інформації» здійснювалася з урахуванням положень стандартів безпеки НАТО та ЄС: «Політика безпеки НАТО», С-М (2002) 49; «Про правила безпеки для захисту секретної інформації», 2013/488/ ЄС.

Зазначимо, що Рішенням Ради 2013/488/ЄС визначені основні правила безпеки, які передбачають застосування відповідних заходів захисту класифікованої інформації, а саме: безпеку персоналу, фізичну безпеку, промислову безпеку, управління інформацією та умови обміну безпековою інформацією між ЄС та третіми державами й міжнародними організаціями. Згідно зі ст. 2 Рішення Ради 2013/488/ЄС «секретна інформація ЄС» (EUCI) означає будь-яку інформацію, відомості або матеріали, позначені відповідним грифом секретності ЄС, несанкціоноване розголошення яких може завдати різного ступеня шкоди інтересам Європейського Союзу або одній чи кільком державам-членам. Класифікована інформація ЄС має бути засекречена на одному з таких рівнів: TRÈS SECRET UE/EU

TOP SECRET (Цілком таємно), SECRET UE/EU SECRET (Таємно), CONFIDENTIEL UE/EU CONFIDENTIAL (Конфіденційно), RESTREINT UE/EU RESTRICTED (Обмежено) [3].

Відповідно до проведеного аналізу зарубіжного законодавства у сфері державної таємниці, можна виділити три основні аспекти, пов'язані з національною безпекою: 1) класифікація державної таємниці; 2) маркування та поріг розкриття секретної інформації; 3) наслідки розкриття інформації з обмеженим доступом. Тобто, національне законодавство у сфері охорони державної таємниці тієї чи іншої держави-члена НАТО та ЄС включає: поняття, порядок, умови та особливості класифікації секретної інформації, порогові критерії її розкриття або розголошення; визначення порядку та умов надання допуску та доступу до інформації з обмеженим доступом; встановлення відповідальності за її несанкціоноване розголошення або оприлюднення, співвідношення державної таємниці та секретної інформації із кластерами інформаційної безпеки держави та її криптографічним і фізичним захистом. Виходячи з цього, для України в умовах правового режиму воєнного стану та анонсованого реформування вітчизняної системи охорони державної таємниці та службової інформації з урахуванням зарубіжного досвіду, актуальним залишаються: об'єднання державної таємниці та службової інформації в єдину категорію інформації; здійснення заходів щодо впровадження нових комплексних підходів та створення уніфікованої системи безпеки як державної таємниці, так і службової інформації, яка б забезпечувала в усіх сферах надійний та ефективний захист чутливих відомостей, спеціальний режим доступу до яких встановлюється, виходячи із пріоритетних інтересів держави; закріплення на законодавчому рівні встановлених політикою безпеки НАТО та ЄС стандартів та процедур щодо застосування системи ступенів та грифів обмеження доступу до інформації; визначення у вітчизняному законодавстві у сфері охорони державної таємниці Служби безпеки України як національного органу безпеки класифікованої інформації; запровадження нової моделі функціонування системи охорони державної таємниці, системного підходу до безпеки секретної інформації, створення державної системи охорони секретної інформації на основі втілення єдиної категорії інформації з обмеженим доступом – класифікованої інформації [4].

Отже, для України пріоритетним завданням є якнайшвидша адаптація вітчизняного законодавства у сфері охорони секретної інформації з нормативами й досвідом країн НАТО та ЄС. Це у свою чергу сприятиме створенню ефективної системи охорони державної таємниці та спростить комунікацію з нашими міжнародними партнерами.

Список використаних джерел

1. Янчук Ю. Проблематика процесу реалізації охорони державної таємниці в Україні. *Social Development and Security*. 2024. Vol. 14, No. 5.

2. Про безпеку класифікованої інформації : проєкт Закону України від 27 січ. 2023 р. № 8394. URL: https://itd.rada.gov.ua/6efd7e99-d35e-44cd-aed9-6df596d0872f

3. 2013/488/EU: Council Decision of 23 September 2013 on the security rules for protecting EU classified information. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013D0488

4. Федорченко О. С. Особливості правового регулювання охорони державної таємниці та класифікованої інформації в деяких державах ЄС та НАТО. *Інформація і право*. 2024. №4(51).

Кривицький Юрій Віталійович, *завідувач кафедри теорії, історії та філософії права НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВА РЕФОРМА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Національна безпека належить до числа фундаментальних категорій сучасної юридичної, політичної та безпекової наук. Її значення особливо актуалізується в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, коли питання збереження державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та прав людини набувають екзистенційного характеру. Водночас забезпечення національної безпеки не може розглядатися виключно як сфера діяльності сектору безпеки й оборони чи сукупність військових, правоохоронних і спеціальних заходів. Воно передбачає функціонування ефективної системи права, здатної забезпечити стабільність суспільних відносин, легітимність публічної влади, належний рівень правового регулювання та захист основоположних прав і свобод людини.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII національна безпека визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз [1]. Уже на рівні законодавчого впорядкування простежується тісний взаємозв'язок національної безпеки із правом, оскільки об'єктом захисту виступають не лише держава та її інтереси, а й демократичний конституційний порядок, заснований на принципах верховенства права.

У сучасній науці національна безпека розглядається як складне багаторівневе явище, що охоплює безпеку особи, суспільства та держави. Вона описується як здатність країни захищати власні національні інтереси, цінності та стратегічні пріоритети від внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечуючи умови для сталого розвитку особистості, суспільства та держави [2, с. 164–166]. Дослідники дедалі частіше наголошують на міждисциплінарному характері безпекової проблематики, яка поєднує політичні, соціальні, економічні, інформаційні й правові складові. При цьому саме юриспруденція відіграє інтегративну роль у формуванні сучасного розуміння національної безпеки, оскільки ця категорія має формально-юридичний вимір і виступає орієнтиром для формування державної безпекової політики [3, с. 34].

Правовий компонент посідає особливе місце в системі забезпечення національної безпеки. Адже право визначає межі реалізації владних повноважень, порядок функціонування державних інституцій, механізми реагування на загрози та гарантії захисту прав людини. У цьому контексті правова реформа виступає не лише засобом удосконалення законодавства, а й важливим інструментом зміцнення державної спроможності та забезпечення ефективності безпекової політики. У загальнотеоретичному аспекті правова реформа є різновидом суспільної реформи, що передбачає якісну, еволюційну, прогресивну та істотну зміну об'єктивного права, спрямовану на його вдосконалення. Вона є особливою формою правового розвитку, покликаною забезпечити адаптацію права до нових суспільних потреб, викликів і загроз. Будучи одним із видів суспільних реформ, правова реформа не обмежується модернізацією окремих нормативно-правових актів, а спрямована на якісну трансформацію права як регулятора суспільних відносин [4, с. 38–39].

Саме тому взаємозв'язок правової реформи та національної безпеки має комплексний і багаторівневий характер. Передусім правова реформа створює нормативно-правові передумови функціонування системи забезпечення національної безпеки. Через право об'єктивуються організаційні засади сектору безпеки й оборони, компетенція державних органів, правові режими надзвичайного та воєнного станів, механізми протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, а також порядок взаємодії держави й громадянського суспільства у сфері безпеки. Крім того, правова реформа виступає важливим засобом зміцнення державної спроможності. Забезпечення національної безпеки становить комплекс політичних, економічних, соціальних, правових і військових заходів, спрямованих на захист життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави [5, с. 213]. Відтак ефективність функціонування всієї системи національної безпеки безпосередньо залежить від якості правового регулювання та здатності держави реалізовувати закріплені в законодавстві механізми забезпечення безпеки. Не менш важливим є легітимаційний аспект правової реформи. У демократичній правовій державі навіть найбільш важливі безпекові рішення повинні ґрунтуватися на принципах верховенства права, юридичної визначеності та пропорційності. Ефективне забезпечення національної безпеки не повинно суперечити гарантуванню прав і свобод людини, а досягнення балансу між ними є однією з ключових ознак сучасної демократичної держави [6, с. 211–213]. Відповідно, правова реформа покликана забезпечувати не лише підвищення ефективності діяльності державних інституцій, а й належний рівень захисту прав людини в умовах зростання безпекових викликів.

У цьому контексті особливий інтерес становить концепція «вузького коридору», запропонована Д. Аджемоґлу та Дж. Робінсоном. На думку цих авторів, між деспотизмом сильної держави та хаосом бездержав'я існує своєрідний «вузький коридор», у межах якого держава та суспільство перебувають у стані динамічної рівноваги. Саме така рівновага створює необхідні передумови для свободи, безпеки та сталого розвитку [7, с. 14–15]. Цей висновок має важливе методологічне значення для осмислення взаємозв'язку правової реформи та національної безпеки. З одного боку, держава повинна залишатися достатньо сильною для забезпечення правопорядку, обороноздатності, захисту суверенітету та національних інтересів. З іншого боку, концентрація влади без належних правових обмежень і механізмів суспільного контролю створює ризики авторитаризації державного управління. За таких умов правова реформа виступає одним із ключових механізмів підтримання держави в межах «вузького коридору», забезпечуючи належний баланс між безпекою, свободою і правовим порядком.

Особливо актуальним це є для сучасної України. Повномасштабна війна об'єктивно зумовлює необхідність посилення державних інститутів і концентрації ресурсів для захисту державності. Проте навіть за таких умов збереження принципів верховенства права, демократичних процедур і механізмів громадського контролю залишається необхідною умовою ефективного забезпечення національної безпеки. Як свідчить історичний досвід багатьох держав, нехтування цими принципами нерідко породжує нові загрози, здатні негативно впливати як на стан свободи, так і на стан безпеки. Безпекові виклики виступають не лише об'єктом дії правової реформи, а й важливим чинником, що визначає її зміст і напрями. Російська агресія проти України зумовила масштабні зміни у сферах оборони, діяльності правоохоронних органів, інформаційної безпеки, захисту критичної інфраструктури, функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування. Значна частина цих змін має не ситуативний, а саме реформаторський характер, оскільки спрямована на довгострокове вдосконалення правових механізмів функціонування держави в умовах нових безпекових реалій.

Отже, правова реформа та національна безпека перебувають у відносинах взаємної обумовленості та взаємовпливу. Правова реформа забезпечує нормативні, інституційні та легітимаційні передумови функціонування системи національної безпеки, тоді як безпекові виклики та загрози значною мірою визначають зміст і пріоритети правових перетворень. У новітніх умовах правова реформа виступає не лише засобом удосконалення права, а й одним із фундаментальних чинників зміцнення державної спроможності, забезпечення демократичного розвитку, захисту прав людини та реалізації національних інтересів України. Одним із критеріїв ефективності правової реформи має виступати її дія на стан національної безпеки. Якщо результатом реформування є підвищення рівня захищеності особистості, суспільства та держави, зміцнення демократичного конституційного ладу, розширення можливостей реалізації прав людини та посилення спроможності держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, така правова реформа досягає своєї мети. Саме тому національна безпека може розглядатися не лише як об'єкт правового забезпечення, а й як один із критеріїв оцінки результативності правової реформи.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

2. Курило В. С., Караман О. Л. Національна безпека як суспільний феномен: сутність і структура. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 70. Т. 1. С. 164–168.

3. Загуменна Ю. О. Сучасні тренди та концептуальні підходи до розуміння сутності поняття «національна безпека». *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2022. № 4 (99). С. 34–48.

4. Кривицький Ю. В. Об'єкт правової реформи: концептуальні межі та методологічні критерії визначення. *Ерліхівський журнал*. 2026. Вип. 16. С. 32–41.

5. Ізбаш К. С., Деревянкін С. Л. Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1. С. 213–217.

6. Погорецький М. М., Ангелуца Н. П. Національна безпека й права людини: баланс, правові механізми та міжнародні стандарти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2025. Вип. 91. Ч. 5. С. 211–217.

7. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Вузький коридор. Держави, суспільства і доля свободи / пер. з англ. Г. Шпак. 5-те вид. Київ : Наш формат, 2025. 624 с.

Кривуненко Максим Аркадійович, *викладач кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт ЛДУБЖД*

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Євроінтеграційний курс України передбачає системні трансформації у сфері державного управління, безпеки та цивільного захисту. Особливе місце в цьому процесі посідає реформування діяльності пожежно-рятувальних підрозділів, що зумовлено необхідністю адаптації до сучасних викликів, зокрема і воєнних загроз. Впровадження європейських підходів до організації діяльності рятувальних служб виступає важливим чинником підвищення ефективності реагування на надзвичайні ситуації та забезпечення безпеки населення [2].

Одним із ключових напрямів євроінтеграції є участь України в міжнародних механізмах співробітництва, зокрема у Механізмі цивільного захисту Європейського Союзу. Ця система забезпечує координацію дій держав-учасниць під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, сприяє обміну ресурсами, інформацією та досвідом [2]. Участь у таких ініціативах дозволяє Україні інтегруватися у спільний європейський простір безпеки та підвищити рівень взаємосумісності рятувальних підрозділів.

Важливим аспектом є імплементація національного законодавства із правовим полем Європейського Союзу (ЄС). Кодекс цивільного захисту України визначає правові та організаційні засади функціонування системи реагування на надзвичайні ситуації, закладаючи основу для її модернізації відповідно до європейських стандартів [5]. Водночас прийняття підзаконних нормативно-правових актів, зокрема постанов Кабінету Міністрів України, спрямоване на удосконалення організаційної структури пожежно-рятувальних підрозділів, оптимізацію їх функціонування та підвищення ефективності управління [4].

Значну роль у процесі євроінтеграції відіграє впровадження принципів децентралізації та розвиток добровільної пожежної охорони. У країнах ЄС така модель є поширеною та ефективною, оскільки забезпечує швидке реагування на локальні надзвичайні події та підвищує рівень залученості громадян до питань безпеки [4]. В Україні розвиток добровільних пожежно-рятувальних формувань сприяє зміцненню місцевих систем цивільного захисту та підвищенню їхньої автономності.

Практичний вимір інтеграційних процесів виявляється у розширенні транскордонної співпраці між пожежно-рятувальними підрозділами України та держав-членів ЄС. Спільні навчання, тренінги, участь у міжнародних проєктах та обмін досвідом сприяють формуванню єдиних підходів до ліквідації

надзвичайних ситуацій [1]. Така взаємодія дозволяє підвищити рівень професійної підготовки персоналу та забезпечити ефективну координацію дій у разі виникнення кризових ситуацій міжнародного масштабу.

Не менш важливим напрямом є технічна модернізація пожежно-рятувальних підрозділів. Завдяки підтримці міжнародних партнерів Україна отримує сучасну техніку, обладнання та засоби індивідуального захисту, що відповідають європейським стандартам [6]. Це дозволяє впроваджувати новітні технології гасіння пожеж, проведення аварійно-рятувальних робіт і мінімізації ризиків для життя і здоров'я рятувальників. Крім того, модернізація матеріально-технічної бази сприяє підвищенню мобільності та оперативності підрозділів.

Важливим елементом євроінтеграції є впровадження сучасних підходів до управління ризиками та запобігання надзвичайним ситуаціям. Європейська практика передбачає комплексний аналіз ризиків, планування заходів реагування та акцент на превентивній діяльності [3]. Такий підхід дає змогу значно знизити ймовірність виникнення надзвичайних ситуацій та мінімізувати їхні наслідки. В Україні поступове впровадження цих принципів сприяє переходу від реактивної до проактивної моделі діяльності пожежно-рятувальних підрозділів.

Окремої уваги заслуговує питання підготовки кадрів, яке є важливим компонентом інтеграційних процесів. Європейські стандарти передбачають безперервну професійну освіту, впровадження сучасних методик навчання, використання симуляційних технологій та тренувань у максимально наближених до реальних умовах. Упровадження таких підходів в Україні сприяє підвищенню рівня професійної компетентності рятувальників та їх готовності до дій у складних ситуаціях [1].

Крім того, євроінтеграція передбачає формування нової управлінської культури, що базується на принципах відкритості, відповідальності й ефективного використання ресурсів. Це включає впровадження сучасних інформаційних систем, цифровізацію процесів управління та забезпечення прозорості діяльності пожежно-рятувальних підрозділів. Такі зміни сприяють підвищенню довіри населення та ефективності функціонування системи цивільного захисту загалом.

Отже, євроінтеграція методів роботи пожежно-рятувальних підрозділів в Україні є багатогранним процесом, що охоплює нормативно-правову, організаційну, технічну та кадрову складові. Її реалізація сприяє підвищенню ефективності реагування на надзвичайні ситуації, зміцненню міжнародного співробітництва та наближенню національної системи цивільного захисту до європейських стандартів. Подальший розвиток цього напряму передбачає поглиблення інтеграційних процесів, удосконалення законодавчої бази й активне впровадження інновацій у практичну діяльність пожежно-рятувальних підрозділів.

Список використаних джерел

1. Ренкас А. А., Товарянський В. І. Аспекти прикордонної взаємодії пожежно-рятувальних підрозділів України та країн Європейського Союзу під час ліквідації пожеж в природних екосистемах. *Пожежна безпека :* збірник наукових праць. 2024. Т. 4. С. 92–96. DOI: 10.32447/20786662.44.2024.07

2. EU Civil Protection Mechanism (UCPM). European Commission. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/eu-civil-protection-mechanism_en

3. OECD. Strengthening Disaster Risk Management in Ukraine. URL: https://www.oecd.org/en/countries/ukraine.html

4. Про затвердження Порядку утворення та функціонування пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення добровільної пожежної охорони : постанова Кабінету Міністрів України від 7 квіт. 2023 р. № 314. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/314-2023-%D0%BF

5. Кодекс цивільного захисту України : Закон України із. зм. від 24 лют. 2026 р. № 4790-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17

6. NATO Civil Emergency Planning. URL: https://www.nato.int/en/about-us/organization/nato-structure/euro-atlantic-disaster-response-coordination-centre--eadrcc-/about-eadrcc

Крижна Валентина Володимирівна, *провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ВОЄННІ ЗАГРОЗИ ТА ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Сучасний етап розвитку системи національної безпеки України характеризується безпрецедентними викликами, пов'язаними з повномасштабною збройною агресією проти держави. Воєнні дії суттєво вплинули на всі сфери суспільного життя, зумовивши трансформацію механізмів державного управління, функціонування інститутів сектору безпеки і оборони, а також діяльності правоохоронної системи. В умовах війни внутрішня безпека держави набуває особливого значення, оскільки забезпечення правопорядку, громадської стабільності та захисту населення є необхідною передумовою збереження державності та суспільної стійкості [1].

Воєнні загрози мають комплексний характер та впливають на всі складові внутрішньої безпеки держави. Одним із ключових наслідків війни є зростання рівня криміногенних ризиків, що проявляється у збільшенні кількості злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, організованою злочинністю, колабораційною діяльністю, шахрайством та кіберзлочинами. Умови воєнного стану створюють додаткові передумови для дестабілізації суспільних відносин. Масове переміщення населення, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, погіршення соціально-економічної ситуації та психологічна напруга населення формують нові виклики для системи забезпечення правопорядку. У таких умовах правоохоронні органи змушені функціонувати в режимі підвищеної готовності та оперативно реагувати на кризові ситуації.

Особливу небезпеку становить незаконне поширення зброї та боєприпасів. У результаті активних бойових дій значна кількість вогнепальної зброї потрапляє у цивільний обіг, що підвищує ризик вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів є посилення контролю за обігом зброї, проведення профілактичних заходів та удосконалення механізмів її обліку.

Воєнні загрози також суттєво впливають на інформаційну безпеку держави. Гібридний характер сучасної війни передбачає активне використання інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на дестабілізацію суспільства, поширення панічних настроїв, дискредитацію органів державної влади та зниження рівня довіри до правоохоронних інституцій. У цих умовах важливого значення набуває протидія дезінформації, кіберзагрозам та інформаційним маніпуляціям [2].

Крім того, воєнні дії негативно впливають на економічну безпеку держави, що безпосередньо відображається на стані внутрішньої стабільності. Зниження економічної активності, зростання безробіття та соціальної нерівності можуть сприяти криміналізації суспільства та підвищенню рівня соціальної напруги.

В умовах воєнного стану правоохоронна система України зазнала суттєвих функціональних змін. Діяльність правоохоронних органів спрямована не лише на забезпечення громадського порядку, а й на реалізацію завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та оборони держави.

Одним із ключових напрямів діяльності правоохоронних органів є протидія диверсійно-розвідувальній діяльності та виявлення осіб, причетних до колабораціонізму. В умовах війни особливої актуальності набуває виявлення агентурних мереж, припинення незаконної діяльності осіб, які співпрацюють із державою-агресором, а також забезпечення захисту стратегічно важливих об'єктів.

Важливу роль у забезпеченні внутрішньої безпеки відіграє Національна поліція України, яка здійснює охорону публічного порядку, забезпечує безпеку громадян, бере участь у евакуаційних заходах та документуванні наслідків воєнних злочинів. Водночас Служба безпеки України здійснює контррозвідувальну діяльність, боротьбу з тероризмом та забезпечення державної безпеки [2, с.10].

Суттєвого значення набуває міжвідомча взаємодія між правоохоронними органами, військовими формуваннями, органами державної влади та місцевого самоврядування. Ефективність реагування на кризові ситуації значною мірою залежить від координації дій усіх суб'єктів сектору безпеки і оборони [3].

Окремим напрямом діяльності правоохоронної системи є документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Повномасштабна війна супроводжується численними порушеннями міжнародного гуманітарного права, що потребує належної фіксації доказів, проведення слідчих дій та забезпечення міжнародного співробітництва у сфері кримінального правосуддя.

В умовах воєнного стану також актуалізується проблема дотримання прав і свобод людини. Незважаючи на можливість тимчасового обмеження окремих прав відповідно до законодавства, держава повинна забезпечувати принцип верховенства права та недопущення зловживань владою. Правоохоронні органи мають діяти в межах законодавства та забезпечувати баланс між безпековими потребами держави і правами громадян.

Функціонування правоохоронної системи в умовах війни супроводжується низкою серйозних викликів. Однією з найбільш актуальних проблем є кадрове забезпечення. Частина працівників правоохоронних органів залучена до виконання бойових завдань або проходить службу в підрозділах сектору безпеки і оборони, що створює додаткове навантаження на інших співробітників.

Викликом для правоохоронної системи є також необхідність швидкої адаптації до цифрових загроз. Зростання кількості кібератак на державні інформаційні ресурси, об'єкти критичної інфраструктури та фінансовий сектор потребує розвитку кіберполіції, удосконалення цифрових інструментів моніторингу та підготовки фахівців у сфері кібербезпеки [4].

Суттєвими проблемами є руйнування інфраструктури, нестача матеріально-технічного забезпечення та необхідність функціонування в умовах постійної небезпеки. Це потребує модернізації правоохоронної системи, оновлення технічних засобів та впровадження сучасних технологій управління безпекою.

У сучасних умовах забезпечення внутрішньої безпеки держави потребує комплексного підходу, що поєднує правові, організаційні, технологічні та міжнародні механізми. Одним із перспективних

напрямів є подальша цифровізація правоохоронної діяльності. Використання систем відеоаналітики, штучного інтелекту, автоматизованих баз даних та цифрових платформ сприятиме підвищенню ефективності реагування на загрози та оперативності прийняття управлінських рішень.

Важливе значення має вдосконалення нормативно-правової бази у сфері національної безпеки та правоохоронної діяльності. Законодавство повинно відповідати сучасним викликам та забезпечувати ефективне функціонування сектору безпеки в умовах кризових ситуацій. Необхідним є також посилення міжнародного співробітництва у сфері безпеки. Обмін інформацією, спільні програми підготовки кадрів, технічна підтримка та координація дій із міжнародними партнерами сприятимуть зміцненню спроможностей правоохоронної системи України.

Воєнні загрози суттєво впливають на стан внутрішньої безпеки держави та визначають нові напрями функціонування правоохоронної системи. В умовах війни правоохоронні органи виконують широкий спектр завдань, пов'язаних із забезпеченням правопорядку, протидією диверсійній діяльності, документуванням воєнних злочинів та захистом інформаційного простору.

Ефективність забезпечення внутрішньої безпеки держави значною мірою залежить від здатності правоохоронної системи адаптуватися до нових викликів, впроваджувати сучасні технології, забезпечувати міжвідомчу взаємодію та дотримання принципів верховенства права. Удосконалення механізмів забезпечення національної безпеки в умовах воєнних загроз має ґрунтуватися на комплексному підході, який передбачає модернізацію правоохоронної системи, розвиток міжнародного співробітництва й зміцнення інституційної стійкості держави.

Список використаних джерел

1. Ізбаш К. С., Деревянкін С. Л. Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1. С. 213–217.

2. Національна безпека України в умовах воєнного стану: загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання; судова практика / укл. : Р. В. Алієв , О. А. Джус, І. М. Копотун та ін. Київ : Професіонал, 2024. 480 с.

3. Мюджахіт Б., Стельмах А. Сучасні аспекти формування та реалізації публічної безпеки: європейський досвід. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення.* 2023. № 5. С. 6–17.

4. Гребенюк А. Міжнародне співробітництво при розслідуванні кіберзлочинів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 619–626.

Крикливенко Таїса Яківна, *головний судовий експерт Черкаського відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ВПІЗНАВАНОСТІ ПРОФЕСІЇ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Кожна особистість сьогодні має необмежену свободу у виборі способу життя, мислення та діяльності. Обираючи власний шлях людина стикається із значним різноманіттям можливих варіантів вибору професії, діяльності, сфери зайнятості. Усвідомлюючи власні можливості з урахуванням вподобань, враховуючи зовнішній вплив та досвід оточення людина надає перевагу певній професійній діяльності, якій зазвичай присвячує більшу частину свого життя.

Вибір професії – це свідомий крок, на який впливає багато факторів: від особистих здібностей до рівня доходу. Без перебільшень оцінка суспільного престижу чи не найбільше формує попит на певні спеціальності. Саме від суспільної оцінки за такими критеріями як: визнання та статус, дохід і стабільність, рівень відповідальності, експертність і формується певна ієрархія престижу тієї чи іншої професії. Високий престиж часто асоціюється з повагою, впливом та відчуттям того, що людина робить важливу справу, престижні професії зазвичай передбачають вищий рівень оплати праці та кращі умови, в реаліях сьогодення суспільство високо цінує професії, пов'язані з ризиком або порятунком життів (наприклад, лікарі, рятувальники, військові), разом з тим складні інтелектуальні чи творчі професії також автоматично входять до списку престижних через необхідність довготривалого навчання та здобуття унікальних навичок.

Впізнаваність професії – це рівень обізнаності суспільства або цільової аудиторії про існування конкретної спеціальності, її функції, цінність для ринку та вимоги до фахівця. Впізнаваність професії судового експерта в суспільстві має специфічний характер. Попри високу важливість для правосуддя, пересічні громадяни часто мають викривлене або обмежене уявлення про цей фах. Публічний образ судового експерта певною мірою формується під впливом детективних серіалів, що створює хибне враження, що експерт самостійно розслідує злочини, затримує підозрюваних, тощо.

Специфіка впізнаваності професії судового експерта полягає в наступному: робота «за лаштунками» – на відміну від суддів чи адвокатів, судовий експерт не є медійною особою в залі суду, його робота пов'язана з дослідженнями в лабораторіях та написанням висновків; стереотипне сприйняття – у масовій свідомості ця професія часто асоціюється винятково з судово-медичною експертизою (розтинами тіл чи аналізами ДНК), насправді ж існує безліч цивільних та технічних експертиз: від

почеркознавчої та комп'ютерно-технічної до економічної чи будівельно-технічної; специфіка кваліфікації – стати судовим експертом непросто, адже це потребує не лише відповідної вищої освіти та досвіду роботи, але й складання кваліфікаційних іспитів та отримання допуску до проведення певного виду експертиз.

Впізнаваність професії криміналіста (експерта-криміналіста) є однією з найвищих серед усіх юридичних та експертних спеціальностей, але вона майже повністю романтизована та викривлена масовою культурою. Серіали на кшталт «CSI», «Шерлок» або вітчизняні детективні проєкти сформували стійкий та привабливий образ «універсального солдата». У кіно криміналіст одночасно збирає докази, проводить складні хімічні аналізи, допитує свідків та затримує злочинців. Через медіа професія сприймається як динамічна, високотехнологічна та загадкова, та попри все залишається маловпізнаваною та малопопулярною.

Усвідомлено судовим експертом стає не значна частина фахівців, зазвичай це відбувається через певні життєві чи кар'єрні обставини, а інколи й випадково. Мало хто свідомо обирає професію судового експерта, ще на етапі вибору сфери своєї діяльності, цей шлях починається після здобуття профільної вищої освіти в процесі працевлаштування. В юнацькому віці, обираючи майбутню спеціальність у закладі вищої освіти, абітурієнти майже ніколи не думають конкретно про судову експертизу, оскільки бачать себе класичними інженерами, економістами, лікарями чи ІТ-фахівцями. Слід зауважити, що в університетах немає окремої спеціальності «судовий експерт», за винятком факультетів та інститутів по підготовці експертів-криміналістів системи МВС, спочатку людина здобуває класичну професію (наприклад, бухгалтерський облік, будівництво чи автотехніка), і тільки після отримання диплома, стикаючись із реальним ринком праці, фахівець дізнається про вакансії в науково-дослідних інститутах судових експертиз або криміналістичних центрах. Часто поштовхом стає банальний збіг – наявність відкритого конкурсу, порада знайомих, перерозподіл кадрів, або робота над справою, яка випадково звела з судовою експертизою. Усвідомлення професії та спеціальна підготовка (стажування, вивчення процесуального законодавства, здача іспитів на право проведення експертиз) завжди починаються вже після того, як людина фактично прийшла працювати в установу. Отже, судова експертиза – це професія, до якої приходять не за дитячою мрією, а через дорослий практичний вибір та збіг обставин.

Реальна впізнаваність професії судового експерта у суспільстві формується не через офіційні сайти відомств, підприємств, організацій, а через практичні точки дотику.

Не мало важливим є формування реальної впізнаваності професії судового експерта. До джерел формування такої впізнаваності можна віднести:

– огляди місць подій: найчастіше експертів-криміналістів можна зустріти під час роботи у складі слідчо-оперативних груп при фіксації наслідків ДТП, пограбувань чи інших правопорушень;

– судові спори: практичне джерело, де суспільство та бізнес дізнаються про реальну, а не кінематографічну роль судового експерта, саме у процесі розгляду справ правова теорія перетворюється на життєвий досвід для тисяч людей;

– просвітницькі проєкти: МВС та профільні університети активно використовують образ криміналіста на днях відкритих дверей, показуючи пересувні криміналістичні лабораторії що викликає великий інтерес у молоді;

– військова криміналістика: в умовах війни впізнаваність професії зросла через залучення експертів до фіксації воєнних злочинів, ідентифікації осіб за ДНК та дослідження уламків зброї;

– професійне середовище: серед адвокатів, суддів, слідчих та нотаріусів професія має стовідсоткову впізнаваність та високий авторитет;

– резонансні судові справи: професія стає помітною у ЗМІ під час висвітлення гучних судових процесів, де інколи висновки експертів стають вирішальними;

– наукова спільнота: професійна впізнаваність підтримується через публікації у спеціалізованих виданнях, участь у міжнародних конференціях та розробку нових методик дослідження.

Проблема впізнаваності професії судового експерта – це не просто питання іміджу, а виклик для системи правосуддя. Без підвищення обізнаності суспільства про реальну роботу експерта неможливо подолати кадровий голод та забезпечити належний статус професії. Вирішення цієї проблеми потребує взаємодії між профільними установами, закладами освіти та медіа.

Низький рівень суспільної впізнаваності професії судового експерта є серйозним деструктивним фактором, який стримує розвиток усього інституту судової експертизи. Брак об'єктивної інформації та викривлене сприйняття діяльності експерта через призму масової культури призводять до кадрового дефіциту та недооцінки цієї ланки. Посилення популяризації професії, розширення профорієнтаційної роботи та підвищення правової культури є необхідними кроками не лише для зростання престижу фаху, а й для зміцнення довіри до всієї судової системи України.

Крилова Юлія Ігорівна, *начальник юридичного відділу Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат*

ПРОВОКАЦІЯ ТА ДОПУСТИМІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТОРОНИ ЗАХИСТУ В ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ

Кримінальні провадження щодо неправомірної вигоди у сфері правосуддя належать до категорії проваджень, у яких результати негласних слідчих (розшукових) дій часто мають визначальне доказове значення. Аудіо- та відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, контроль за вчиненням кримінального правопорушення, використання конфіденційного співробітництва, фіксація передачі ідентифікованих коштів дозволяють отримувати інформацію про приховані домовленості та поведінку їх учасників. У практиці документування одержання неправомірної вигоди суддями і працівниками апарату суду саме приховані засоби отримання інформації часто становлять основу подальшої доказової конструкції обвинувачення [5].

Водночас прихований характер таких заходів об'єктивно збільшує ризик порушення прав особи. Сторона захисту не присутня при проведенні НСРД, не контролює спосіб формування первинного запису й переважно отримує доступ до відповідних матеріалів уже після завершення операції. Реальна можливість захисника перевірити підстави, хід та результати прихованого втручання тому є необхідною передумовою змагальності кримінального провадження [1].

Особливої уваги потребує межа між правомірним документуванням уже існуючої злочинної діяльності та створенням кримінального правопорушення внаслідок активного втручання представників держави. Частина третя статті 271 КПК України прямо забороняє під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням кримінального правопорушення провокувати особу на його вчинення з метою подальшого викриття [3]. Така законодавча заборона надає питанню провокації не факультативного, а самостійного значення для доказової діяльності сторони захисту.

Провокація не повинна зводитися до твердження, що заявник першим заговорив про неправомірну вигоду або проявляв активність. Її встановлення потребує відтворення всього генезису контрольованої операції. Значення має інформація, якою правоохоронний орган володів до початку втручання, наявність об'єктивних підстав підозрювати особу у схильності до відповідної злочинної поведінки, суб'єкт первинної ініціативи, характер та інтенсивність контактів, повторюваність пропозицій, зміна суми або умов, використання психологічного тиску, залежність заявника від органів правопорядку та можливість розвитку подій у той самий спосіб без участі державного агента [2].

Практика Європейського суду з прав людини сформувала усталений підхід до оцінювання таких ситуацій. У справі *Ramanauskas v. Lithuania* Велика палата ЄСПЛ наголосила на необхідності розмежування пасивного розслідування злочинної діяльності та поведінки, яка фактично спонукає особу вчинити кримінальне правопорушення [9]. У справі *Bannikova v. Russia* було систематизовано критерії, що дають змогу оцінити попередню інформацію, поведінку агентів та ефективність подальшої судової перевірки [8]. У справі *Veselov and Others v. Russia* особливе значення надано належній організації, санкціонуванню й контролю прихованих операцій, які містять підвищений ризик підбурювання [10].

Звідси випливають два взаємопов'язані напрями перевірки заяви про провокацію. Перший стосується матеріального змісту втручання. Суд повинен встановити, чи існував у особи злочинний намір незалежно від дій державних агентів, хто проявив ініціативу, наскільки наполегливою була поведінка заявника чи конфіденційної особи, чи використовувалися додаткові стимули, тиск або штучне створення терміновості.

Другий напрям має процесуальний характер. Навіть за відсутності очевидного підбурювання справедливість провадження залежить від того, чи отримала сторона захисту реальну можливість поставити питання про провокацію перед судом, ознайомитися з матеріалами, що пояснюють початок операції, дослідити повний зміст комунікацій, поставити запитання ключовим учасникам та одержати мотивовану відповідь суду на свої аргументи.

Важливим є правильний розподіл процесуального тягаря. Заявлення захистом версії про провокацію не означає виникнення у підозрюваного або обвинуваченого обов'язку доводити свою невинуватість. Водночас твердження про підбурювання повинно мати фактичну основу. Захист має вказати на конкретні обставини, які роблять його версію обґрунтованою: відсутність вихідної інформації про злочинну поведінку, активну ініціативу агента, багаторазове повторення пропозицій, зміну умов, тиск, залежність заявника чи інші факти. Після виникнення небезпідставної заяви держава повинна надати суду достатні матеріали для її ефективної перевірки.

Правові позиції Верховного Суду також орієнтують на комплексний аналіз контрольованих операцій. Оцінювання доводів про провокацію потребує дослідження не окремої фрази або епізоду, а сукупності обставин виникнення і розвитку взаємовідносин між учасниками, характеру їх комунікації

та змісту матеріалів НСРД [6; 7]. Відповідно, предмет доказової діяльності захисту повинен охоплювати не лише результат операції, а і її передісторію.

Проблема провокації нерозривно пов'язана з допустимістю результатів НСРД. Сам факт існування протоколу негласної дії або цифрового запису не наділяє відповідну інформацію наперед визначеним доказовим значенням. Допустимість доказу залежить від законності його одержання, належного процесуального оформлення та дотримання фундаментальних гарантій кримінального провадження. Сучасна доктрина процесуальної доброчесності обґрунтовано вимагає оцінювати не лише формальне існування необхідного процесуального документа, а і вплив допущеного порушення на надійність доказу та справедливість процедури в цілому [4].

У зв'язку з цим перевірка НСРД стороною захисту має охоплювати кілька послідовних рівнів. Передусім необхідно з'ясувати підстави застосування прихованого заходу: які відомості існували до його початку та чи були вони достатніми для відповідного втручання. Далі перевіряються компетенція суб'єктів, наявність і зміст необхідних процесуальних рішень, строки, об'єкт та межі дозволеного втручання.

Самостійного дослідження потребує фактичне проведення операції. Необхідно встановити, чи відповідали реальні дії детективів, прокурора, оперативних співробітників та конфіденційних осіб межам наданого дозволу, чи не відбулося переходу від спостереження до активного створення злочинного наміру. Наступним об'єктом перевірки є документування: повнота протоколу, наявність первинних носіїв, відповідність цифрових копій оригіналам, збереження повного контексту записаних розмов.

Особливе значення мають цифрові дані. Технічна незмінність файла не доводить законності його первинного отримання, так само як законність проведення НСРД не гарантує автентичності або повноти конкретного цифрового матеріалу. Тому необхідно встановлювати походження файлів, їх метадані, час створення, спосіб копіювання, історію доступу, наявність перетворень, повноту запису та можливість незалежного технічного дослідження.

Ланцюг збереження цифрової інформації має бути достатньо прозорим для відтворення шляху доказу від моменту його створення або вилучення до безпосереднього дослідження судом. При цьому будь-який технічний недолік не повинен автоматично тлумачитися як підстава для виключення доказу. Завдання захисту полягає у встановленні того, чи створює конкретний дефект реальний ризик підміни, редагування, втрати частини інформації або неможливості перевірити її первинний зміст.

Не менш важливою є повнота відкриття матеріалів. Якщо стороні захисту надається лише окремий фрагмент аудіозапису без можливості дослідити повний файл, первинний носій, документи щодо початку операції або матеріали, що характеризують роль конфіденційної особи, можливість ефективного заперечення обвинувальної версії істотно обмежується. Така ситуація має оцінюватися судом не формально, а з погляду реальної спроможності сторони захисту перевірити доказ.

Отже, провокація та допустимість результатів НСРД є взаємопов'язаними, проте самостійними напрямами доказової діяльності захисту у провадженнях щодо неправомірної вигоди у сфері правосуддя. Провокація стосується легітимності виникнення самої кримінальної події та ролі держави в її формуванні. Допустимість характеризує законність і процесуальну придатність інформації, отриманої внаслідок прихованого втручання. Достовірність, своєю чергою, потребує перевірки змісту, автентичності, цілісності та повноти відповідних відомостей.

Ефективна реалізація права на захист у цій категорії проваджень вимагає послідовного дослідження всього інформаційного шляху: від виникнення первинної підозри та прийняття рішення про НСРД до фактичної поведінки агентів, створення цифрового запису, його збереження, відкриття стороні захисту й безпосереднього дослідження судом. Лише така комплексна перевірка дозволяє забезпечити необхідний баланс між ефективністю протидії корупції, правом особи на справедливий суд і недопустимістю конструювання кримінального правопорушення представниками держави.

Список використаних джерел

1. Гриценко І. С., Погорецький М. А. Судова влада в Україні: до визначення поняття. *Право і суспільство.* 2012. № 2. С. 23–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_2_8.

2. Кальман О. Г., Погорецький М. А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2009. № 3. С. 150–160.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

4. Погорецький М. А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як доказів у кримінальному процесі. *Вісник Верховного Суду України.* 2003. № 2. С. 32–38.

5. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2014. 308 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8488.

6. Погорецький М. А., Старенький О. С. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. *Право України.* 2018. № 8. С. 85–106. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000976271

7. Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 33–43. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/525/479/946

8. Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 22–59. DOI: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59

9. Погорецький М. А., Піхало О. В. Виявлення та документування оперативними підрозділами одержання неправомірної вигоди суддями і працівниками апарату суду. *Право.ua*. 2026. № 1. С. 745–759. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.96

10. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного кримінального суду від 14 вересня 2022 року у справі № 740/2968/16-к, провадження № 51-400км22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106315597

11. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного кримінального суду від 19 жовтня 2022 року у справі № 728/1614/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940482

12. *Bannikova v. Russia*, application no. 18757/06, judgment of 4 November 2010. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101589

13. *Ramanauskas v. Lithuania* [GC], application no. 74420/01, judgment of 5 February 2008. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84935

14. *Veselov and Others v. Russia*, applications nos. 23200/10, 24009/07 and 556/10, judgment of 2 October 2012. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-1

Кришевич Ольга Володимирівна, *професор кафедри кримінального права НАВС, доктор юридичних наук, професор*

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ПІД ЧАС КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі національне законодавство характеризується значними викликами у сфері забезпечення національної безпеки, зокрема збройна агресія проти України, інформаційні загрози, терористична діяльність та посягання на територіальну цілісність держави актуалізують питання належної кримінально-правової охорони національної безпеки. Національна безпека виступає не лише стратегічною категорією державної політики, а й важливим об'єктом кримінально-правової охорони. Ефективність кримінального законодавства значною мірою залежить від правильного визначення суспільно небезпечних діянь, які створюють загрозу для державної безпеки, правильна кваліфікація кримінальних правопорушень, що посягають на основи державності, суверенітет та обороноздатність України, а також від чіткого розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень, тому сучасні умови воєнного стану зумовлюють необхідність переосмислення підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», національна безпека визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз. Конституція України закріплює, що забезпечення державної безпеки та захист державного кордону є найважливішими функціями держави та справою всього українського народу. Отже, національна безпека має комплексний характер та охоплює політичну, економічну, інформаційну, воєнну та інші сфери суспільних відносин. У кримінальному праві національна безпека виступає родовим об'єктом кримінально-правової охорони, а правова оцінка дій, що дестабілізують національну безпеку України, переважно здійснюється за статтями Розділу І КК «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України», а саме дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; державна зрада (в умовах воєнного стану це найтяжчий злочин проти безпеки); колабораційна діяльність; пособництвом державі-агресору; диверсія; несанкціоноване поширення інформації про переміщення зброї, озброєння та бойових припасів, або про рух, переміщення чи розміщення Збройних Сил України.

Особливістю зазначених кримінальних правопорушень є їх підвищена суспільна небезпечність, оскільки наслідком їх вчинення може бути дестабілізація державної влади, ослаблення обороноздатності держави або створення загрози суверенітету України. Крім того, актуальним є питання співвідношення свободи слова та кримінальної відповідальності за інформаційну діяльність, що може містити ознаки посягання на національну безпеку, тому необхідно забезпечити баланс між захистом держави та дотриманням конституційних прав людини. Як приклад, понятійний аспект «публічне заперечення» в ч. 1 ст. 111-1 КК України співвідноситься з ч. 3 ст. 436-2 КК України за ознакою «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені … з використанням засобів масової інформації». У ч. 2 ст. 22 Закону України «Про інформацію» зазначено, що засоби масової інформації – засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації, а мережа «Інтернет» забезпечує цю функцію призначення ЗМІ. У Законі України «Про захист

суспільної моралі» використовується поняття електронних ЗМІ. У межах широкого розуміння інтернет є електронним ЗМІ, а тому слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 436-2 КК України, оскільки це конкретизує спеціальні засоби публічності.

Зокрема, складнощі виникають при відмежуванні державної зради від колабораційної діяльності або шпигунства і одним із складових є наявність умислу на підрив державної безпеки. Також однією з ключових проблем є законодавче обмеження суб'єкта державної зради, лише громадянин України, а шпигунство – це діяння, вчинене виключно іноземцем або особою без громадянства, якщо такі дії (збирання/передача таємних відомостей) вчиняє громадянин України, це кваліфікується як державна зрада у формі шпигунства згідно зі ст. 111 КК України. Основна різниця полягає у суб'єкті кримінального правопорушення: шпигунство вчиняється іноземцями або особами без громадянства, тоді як аналогічні дії, вчинені громадянином України, кваліфікуються як державна зрада у формі шпигунства. Таким чином, при державній зраді – це діяння громадянина України, тоді як при шпигунстві – діяння іноземця або особи без громадянства. Відповідальність за вчинення державної зради не лише громадянином України, але й особою, яка має громадянство України та приналежність до громадянства іншої держави (інших держав) одночасно. Наявність громадянства іншої держави не означає, що особа автоматично втрачає громадянство України, оскільки існує відповідна процедура припинення громадянства України. Вчинення суспільно небезпечного діяння, що має ознаки державної зради, громадянином, якому припинено громадянство, підпадає під кримінально-правову оцінку згідно зі статтею 111 КК України. І є проблемою виникають при встановленні громадянства, особливо у випадках подвійного громадянства. За сукупністю кримінальних правопорушень по ст. 111 і ст. 114 КК України може бути кваліфіковане лише у разі, якщо особа вчиняла шпигунство протягом певного періоду, будучи громадянином України, а протягом іншого періоду – будучи іноземцем. Громадянин, який вчинив державну зраду за власною ініціативою, без отримання відповідного завдання від іноземної держави, іноземної організації або їх представників, повинен бути притягнутий до відповідальності за ст. 111 КК і ч. 3 ст. 111 КК не застосовується до такої особи. Суб'єктивні переконання особи («я не вважаю це зрадою») не виключають складу кримінального правопорушення. Добровільна участь військовополонених у роботах, які мають воєнне значення, чи в інших заходах, що можуть заподіяти шкоду Україні, також може бути кваліфікована за ст. 111 КК України, як перехід на бік ворога або надання іноземній державі допомоги у проведенні підривної діяльності. Добровільна здача в полон з метою участі у воєнних діях на боці ворога може розглядатися як готування до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111 КК України. Вчинення діянь особами, які є військовослужбовцями так званих «збройних сил Донецької Народної Республіки» або інших незаконних формувань (комбатанти ПВК, комбатанти ДРГ) і їх дії слід кваліфікувати за ст. 111 КК України «Державна зрада» (якщо такі особи є громадянами України) та ст. 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань».

Проблемність питання виникає кваліфікуючи державну зраду ст. 111 КК України та колабораційну діяльність ст. 111-1 КК України, оскільки для державної зради обов'язковою є спеціальна мета – шкода суверенітету, територіальній цілісності, обороноздатності чи безпеці України, а колабораціонізм може вчинятися просто з мотивів працевлаштування або забезпечення життєдіяльності під окупацією, без мети зашкодити державі. Що стосується добровільної участі у формуваннях рф, то ч. 7 ст. 111-1 (колабораційна діяльність) та ст. 111 (перехід на бік ворога) часто конкурують, коли громадянин добровільно вступає до збройних формувань РФ. Також, поняття «дії під примусом», то кваліфікація залежить від доведення добровільності дій, що проблематично в умовах окупації. Для кваліфікації за ст. 111 обов'язковим є доведення, що дії громадянина України були умисно спрямовані на шкоду державі. Якщо дії особи були вимушеними, під погрозою смерті, або спрямовані суто на забезпечення життєдіяльності на ТОТ без шкоди безпеці України, кваліфікація як державної зради є спірною, тому виникають при оцінці дій вчителів, лікарів, комунальників, які залишилися на ТОТ. При кваліфікації «переходу на бік ворога» є питання доказування, оскільки умовами воєнного стану перехід на бік ворога може кваліфікуватися не лише як перехід через лінію фронту, а й як вступ до ворожих збройних чи воєнізованих формувань, участь у бойових діях, або надання допомоги ворогу на окупованій території і при відсутності завдань, тому що перехід на бік ворога може бути вчинений і без попереднього отримання спецзавдання від іноземної розвідки.

Громадяни України, які зайняли одну з посад у незаконних органах влади, правоохоронних або судових органах на окупованих територіях та почали здійснювати функції, визначені посадою, можуть бути притягнуті до відповідальності за сукупністю кримінальних правопорушень: за державну зраду (діяльність може становити одну з форм державної зради) та колабораційну діяльність (зайняли певну посаду в незаконних органах влади). Державна зрада завжди вчиняється громадянином України, а колабораційна діяльність – не завжди (окремі склади кримінальних правопорушень, передбачені ст. 111-1 КК, визначають, що дії можуть вчинятися лише громадянами України, а частина такої вказівки не містить). При кваліфікації дій за частинами 2, 5 та 7 ст. 111-1 КК України достатньо лише факту добровільного зайняття громадянином України однієї із посад. Якщо крім зайняття відповідної посади особа здійснює також певну діяльність (наприклад, допомога створити незаконні органи влади агресору), то за наявності інших обов'язкових ознак складу злочину дії особи можуть утворювати

державну зраду в такій її формі, як надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Громадяни України, які зайняли одну з посад у незаконних органах влади, правоохоронних або судових органах на окупованих територіях та почали здійснювати функції, визначені посадою, можуть бути притягнуті до відповідальності за сукупністю кримінальних правопорушень: за державну зраду (діяльність може становити одну з форм державної зради) та колабораційну діяльність (зайняли певну посаду в незаконних органах влади). Для кваліфікації державної зради потрібно встановити сам факт переходу на бік ворога або надання допомоги, що вказує на спрямованість заподіяння шкоди, а в ст. 111-1 КК України прояви діяльності, що виходять за межі названих форм державної зради. Крім того, у ст. 111 КК України має бути спрямованість на заподіяння шкоди – це прямий умисел та мета, а в ст. 111-1 така спрямованість може бути й відсутня, тому умисел може бути і непрямим. Хоча формулювання об'єктивної сторони кримінального правопорушення державна зрада в диспозиції ст. 111 КК викладено досить загально, тому всі склади кримінального правопорушення, що охоплюються ст. 111-1 КК, вчинені громадянами України, можуть кваліфікуватися, як випадки державної зради. Державну зраду чітко вказані в ст. 111 КК: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Щодо частині 6 ст. 111-1 КК передбачено, що відповідальність за здійснення відповідних політичних заходів та інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором настає за відсутності ознак державної зради. Для кваліфікації державної зради потрібно встановити сам факт переходу на бік ворога або надання допомоги, що вказує на спрямованість заподіяння шкоди, а в ст. 111-1 КК України прояви діяльності, що виходять за межі названих форм державної зради. Крім цього, у ст. 111 КК України має бути спрямованість на заподіяння шкоди – це прямий умисел та мета, а в ст. 111-1 така спрямованість може бути й відсутня, тому умисел може бути і непрямим.

Більшість «форм колабораційної діяльності» містять спеціальні характеристики щодо названих форм державної зради, конкретизують останні, тобто це конкретні способи здійснення форм державної зради. Наприклад, «перехід на бік ворога» (ч. 1 ст. 111) та «добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій» (ч. 5 ст. 111-1). Для кваліфікації державної зради потрібно встановити сам факт переходу на бік ворога або надання допомоги, що вказує на спрямованість заподіяння шкоди, а в ст. 111-1 КК України йдеться про конкретні прояви діяльності, що виходять за межі названих форм державної зради; в) крім цього, у ст. 111 КК України має бути спрямованість на заподіяння шкоди – це прямий умисел та мета, а в ст. 111-1 така спрямованість може бути й відсутня, тому умисел може бути і непрямим; г) у ч. 6 ст. 111-1 КК України вказується негативна ознака «за відсутності ознак державної зради», тобто: з позиції суб'єктивної сторони складу: принаймні умисел саме на державну зраду при вчиненні дій, передбачених у ч. 6 ст. 111-1 КК України, має бути відсутній, тобто вчиняючи дії, описані в ч. 6 ст. 111-1, особа не повинна мати умисел вчинити державну зраду (якщо такий умисел є, то це – надання допомоги як форма державної зради, з якою може поєднуватись у межах сукупності КП, передбачене ч. 6 ст. 111-1, наприклад, послідовно); з погляду об'єктивної сторони – ця форма колабораційної діяльності за ч. 6 ст. 111-1 КК України та відповідні форми державної зради (перша, третя) – різнопорядкові. Тому при послідовному їх вчиненні сукупність не виключається.

Отже, національна безпека визначає стратегічні напрями розвитку кримінально-правової політики України і в умовах воєнного стану законодавець закономірно посилює відповідальність за кримінальні правопорушення проти державності та обороноздатності, водночас важливо дотримуватися принципів законності, справедливості та індивідуалізації покарання, чіткості кримінально-правових норм; стабільності законодавства; належному рівні правозастосування; професійній діяльності правоохоронних органів; узгодженості національного законодавства з міжнародними стандартами. А сучасні виклики, пов'язані з воєнною агресією та гібридними загрозами, потребують подальшого вдосконалення кримінального законодавства та формування єдиної практики його застосування та перспективним напрямом розвитку кримінально-правової науки є дослідження механізмів протидії новітнім загрозам національній безпеці, зокрема у сфері кібербезпеки, інформаційної війни та транснаціональної злочинності.

Список використаних джерел

1. Про Національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 8068. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19.

2. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. коментар / за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернєя. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

3. Злочини проти основ національної безпеки України: кримінальноправова кваліфікація в умовах війни : наук.-практ. коментар / за заг. ред. С. А. Наумюка. Київ : Алерта, 2024. 378 с.

4. Теоретико-кримінальні засади державної політики у сфері національної безпеки : монографія. Київ : 7БЦ, 2025. 225 с.

5. Кримінально-правова охорона основ національної безпеки України : навч. посіб. / О. А. Чуваков. Одеса : Фенікс, 2025. 156 с.

Кубальський Владислав Нарцизович, *старший науковий співробітник відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Запобігання злочинності визнається однією з ключових функцій держави та суспільства. Одне із основних завдань, визначене в КК України – запобігання кримінальним правопорушенням (ч. 1 ст. 1 КК). В умовах повномасштабного збройного вторгнення росії в Україну набули актуальності питання запобігання злочинності у сфері національної безпеки.

Виклики безпеці, що виходять із зовнішньополітичного та політико-дипломатичного оточення, потребують науково-методологічного забезпечення, розробки та реалізації певної державної політики та її нового політико-дипломатичного інструментарію у сфері безпеки, яка б забезпечувала захищеність суспільства і держави від воєнних загроз. Таку політику прийнято називати політикою національної безпеки. Вона визначається діяльністю держави та її інститутів щодо запобігання і нейтралізації загроз національним інтересам України у сфері безпеки [1, с. 157].

Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», національна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. А. В. Носач слушно зазначає, що «державний суверенітет і територіальна цілісність України справедливо визнано важливими складовими національної безпеки держави, а їх захист таким, що має носити цілеспрямований і випереджувальний характер» [2, с. 105]. Прогнозування цього чинника, його врахування при розробці відповідних вітчизняних концепцій, стратегій, програм та планів – одна з необхідних умов ефективного запобігання злочинності у сфері національної безпеки.

Головне завдання в сучасних умовах – зміцнення державного суверенітету, його кримінально-правової охорони з метою забезпечення миру та національної безпеки. Верховна Рада України останні роки особливу увагу приділяє удосконаленню кримінального законодавства, особливо у сфері охорони національної безпеки.

Запобігання злочинності у сфері національної безпеки потребує оновлення не тільки положень закону про кримінальну відповідальність, але й законодавства у сфері національної безпеки, тобто модернізації організаційно-правових механізмів забезпечення національної безпеки держави з урахуванням досвіду збройної агресії проти України та геополітичних змін у світі. Запобігання злочинності у сфері національної безпеки України має полягати у виявленні, усуненні, нейтралізації, локалізації й мінімізації дії тих умов і причин, які або її породжують, або сприяють їй. Сучасна доктрина протидії злочинності засновується на формулі: «кримінальна юстиція плюс кримінологія» відповідно до принципу «злочин краще попередити, ніж потім карати за нього».

Розробляючи проблеми запобігання злочинності у сфері національної безпеки як пріоритетний напрям антикримінальної політики, важливо враховувати теоретичні підходи та розробки з цього питання, необхідність покращення соціальних умов для мінімізації виявів злочинності у сфері національної безпеки, підвищення рівня правової культури, потребу удосконалення діяльності органів державної влади та правоохоронних органів щодо запобігання злочинності у сфері національної безпеки, необхідність вдосконалення нормативно-правового й інформаційно-аналітичного забезпечення запобігання зазначеним кримінальним правопорушенням тощо.

Враховуючи те, що запобігання злочинності у цій сфері є цілісною, комплексною, а також складною багаторівневою системою, необхідним є комплексне дослідження перспектив вдосконалення такої попереджувальної діяльності. Система заходів запобігання злочинності у сфері національної безпеки повинна забезпечувати вплив на комплекс причин та криміногенних факторів злочинності у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Ціватий В. Г. Принцип поділу влади в умовах актуалізації ризиків національної безпеки. Концепт «національна безпека держави»: сучасні імперативи і конституційні цінності (міжнародно-політичний, політико-дипломатичний та інституціональний аспекти). *Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (22 червня 2023 р., Україна) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка; редкол. : Т. М. Слінько [та ін.]. Харків, 2023. С. 24–29.

2. Носач А. В. Напрями вдосконалення стратегічного планування захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України. *Supremaţia Dreptului = Верховенство Права*. 2019. № 2. С. 103–108.

Кудінов Вадим Анатолійович, *завідувач кафедри інформаційних технологій навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат фізико-математичних наук, доцент*

ДОСВІД НАВС У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ (2011–2026)

Розвиток інформаційного суспільства в Україні впродовж останніх десятиліть супроводжується масштабною цифровізацією державних інституцій, бізнес-сектора та повсякденної життєдіяльності громадян. Водночас інтенсивне впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) і розширення функціонала мережі Інтернет суттєво трансформували структуру сучасної злочинності й зумовили динамічну еволюцію кіберзлочинних проявів [1]. Сучасні кіберзлочини відрізняються транснаціональним характером, інтелектуалізацією способів вчинення, високим рівнем латентності й анонімності, мають виражену корисливу спрямованість. Сьогодні об'єктами кібератак стають не лише окремі громадяни, а й органи влади, фінансово-банківський сектор, системи електронних платежів та об'єкти критичної інфраструктури. В умовах сучасних гібридних загроз та повномасштабної зовнішньої агресії проти України це перетворює кіберзлочинність на один із ключових викликів національній безпеці [2].

Ефективне реагування на такі загрози вимагає від правоохоронної системи підготовки принципово нової генерації правоохоронців, які поєднують фундаментальні юридичні знання із високою ІТ-компетентністю. Вони мають одночасно володіти як навичками класичної оперативно-розшукової і слідчої діяльності, так і глибокими знаннями у сфері інформаційних технологій (далі – ІТ), мережевої архітектури та кібербезпеки. Національна академія внутрішніх справ (далі – НАВС) має свій власний досвід у розбудові такої унікальної системи підготовки кадрів в Україні, який у період з 2011 по 2026 роки демонструє постійну адаптацію до викликів часу.

Упровадження нової спеціалізації «протидія кіберзлочинності» (2011–2014 роки)

Початок системної підготовки в НАВС фахівців з протидії кіберзлочинності було покладено наприкінці 2010 року, коли рішенням колегії Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України цей напрям було визначено як один із пріоритетних в роботі органів внутрішніх справ України. На виконання цього рішення, а також доручень МВС України від 20 вересня 2010 року № 17349/Мг та від 18 жовтня 2010 року № 32489, Вчена рада академії 27 листопада 2010 року ухвалила впровадження нової спеціалізації – «протидія кіберзлочинності» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю «Правознавство» [3]. Організація цієї спеціалізації супроводжувалась науковими дискусіями щодо складності підготовки «універсальних» фахівців, які б поєднували різнопланову гуманітарну (юридичну) та інженерно-технічну освіту. Проте фахівцями кафедри інформаційних технологій було доведено можливість вирішення цього завдання за умови якісного відбору курсантів на навчання та належного підбору відповідних навчальних дисциплін.

Перший набір курсантів продемонстрував значний інтерес молоді до навчання за цією спеціалізацією. На навчання претендувало близько 700 курсантів, з яких кафедрою шляхом тестування з інформатики, англійської мови та комплексної співбесіди було відібрано 40 найбільш здібних осіб [3]. Було сформовано по одній навчальній групі курсантів на другому та третьому курсах.

З другого півріччя 2010/2011 навчального року в навчально-науковому інституті (далі – ННІ) підготовки кадрів кримінальної міліції НАВС за спеціально розробленими перехідними навчальними планами з курсантами розпочалися заняття з опанування основ нової спеціалізації. У процесі навчання, окрім класичного блоку навчальних дисциплін кримінально-правового циклу, було запроваджено вивчення додаткових спеціальних дисциплін та спецкурсів, знання яких необхідне правоохоронцю для виявлення, розкриття та документування кіберзлочинів, зокрема: «Основи протидії кіберзлочинності», «Комп'ютерні мережі та засоби телекомунікацій», «Основи програмування», «Захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Комп'ютерна розвідка», «Аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності», «Попередження та розкриття кіберзлочинів», «Система електронних платежів», «Фінансовий аналіз», «Судова бухгалтерія», «Організація діяльності поліції (міліції) зарубіжних країн», спецкурс з іноземної мови спецкурс тощо [4; 5]. Протягом 2011–2014 років за цією освітньою моделлю академія успішно підготувала понад 80 фахівців (4 навчальні групи), які згодом довели свою високу ефективність під час оперативно-службової діяльності в різних практичних підрозділах МВС України [6].

Експериментальні етапи в реформуванні системи навчання (2017–2020 роки)

1 етап (2017/2018 навчальний рік). Наступний етап еволюції освітньої моделі НАВС розпочався у 2017/2018 н. р. після адаптації структури закладу до вимог реформи правоохоронних органів та створення Національної поліції України (далі – НПУ). Головним вектором змін стало суттєве посилення практичної спрямованості освітнього процесу та уніфікація навчання. Замість вузької спеціалізації під конкретні відомства кафедра інформаційних технологій та кібернетичної безпеки (нова назва з 01 вересня 2017 року) запропонувала використовувати в освітньому процесі універсальну тренінгову модель. Відповідно до рішення Вченої ради НАВС від 31 жовтня 2017 року

(протокол № 26/1), в академії у якості експерименту було розроблено та впроваджено спеціалізований тренінговий курс «Сучасні інформаційні технології» для спеціально відібраних курсантів випускного 4-го курсу [7].

Кафедра запропонувала модель підготовки курсантів за універсальною програмою посиленого вивчення ІКТ, кібербезпеки та захисту інформації. Це орієнтовано на подальшу службу випускників у підрозділах кіберполіції та інформаційно-аналітичної підтримки, а також їх залучення до здійснення оперативно-технічних заходів, оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування кіберзлочинів. Програма курсу складалася з кількох модулів, які передбачали вивчення апаратного та програмного забезпечення комп'ютерних систем, адміністрування локальних мереж, вебтехнологій, побудови сучасних інформаційно-комунікаційних систем, а також криміналістичної характеристики кіберзлочинів і специфіки роботи з електронними доказами [6; 8]. Новацією експерименту став перехід на комбіновану двоетапну форму стажування курсантів загальною тривалістю 17 тижнів: 9 тижнів – виконання службових обов'язків на посадах у практичних підрозділах поліції, 8 тижнів – закріплення навичок на базі навчально-тренувальних полігонів академії [7].

Виявили бажання взяти участь у тренінгу 75 курсантів 4-х курсів НАВС, з яких шляхом проведення комп'ютерного тестування, співбесіди та рейтингового ранжування кафедрою були відібрані 45 курсантів (тобто 2 навчальні групи), які у подальшому опанували повний цикл навчання [7; 8]. За результатами навчання на зазначених тренінгових курсах курсанти, під час випуску з академії, отримали відповідний сертифікат, підписаний Головою Національної поліції та ректором академії [9]. Станом на сьогодні ці випускники вишу успішно працюють в практичних органах та підрозділах Національній поліції України.

2 етап (2018/2019 та 2019/2020 навчальні роки). У якості нового експерименту НАВС у 2018/2019 н. р. здійснювало підготовку 30 курсантів (1 навчальна група) 4 курсу за новою спеціалізацією «Інформаційно-аналітична підтримка (слідчої діяльності)» для органів досудового розслідування НПУ [9]. Навчальним планом їх підготовки, крім «звичайних» навчальних дисциплін з підготовки майбутніх слідчих, було передбачено вивчення ними 4 навчальних дисциплін кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки (нова назва з 17 жовтня 2018 року): у 7 семестрі – «Основи побудови та адміністрування інформаційно-комунікаційних систем та мереж» та «Сучасні інформаційні технології та сервіси»; у 8 семестрі – «Особливості розслідування злочинів у сфері інформаційних технологій» та «Інформаційно-аналітична підтримка службової діяльності слідчих підрозділів Національної поліції» [9; 10].

Оскільки результати зазначеного експерименту визнали позитивними, керівництво академії вирішило продовжити його у 2019/2020 н. р. З цією метою у квітні 2019 року кафедрою інформаційних технологій та кібербезпеки був проведений відбір курсантів до навчальної групи з поглибленим вивченням інформаційних технологій шляхом організації конкурсу на краще знання основ інформатики серед курсантів 3 курсу ННІ № 1 НАВС (спеціальність «Право», підготовка фахівців для підрозділів органів досудового розслідування та кримінальної поліції). З 350 курсантів виявили бажання взяти участь у конкурсі 110, з яких успішно пройшли комп'ютерне тестування 87. За результатами подальшої співбесіди конкурсною комісією кафедри було відібрано 20 курсантів, які показали найкращі результати. Для цієї навчальної групи був складений скорегований навчальний план їх підготовки на 2019/2020 н. р., яким передбачено вивчення 4 навчальних дисциплін кафедри: у 7 семестрі – «Основи інформаційно-аналітичної підтримки слідчої діяльності» (120 н.г., з них 50 н.г. з викладачем) та «Сучасні інформаційні технології та сервіси» (120 н.г., з них 50 н.г. з викладачем); у 8 семестрі (травень 2020 року) – «Особливості розслідування кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій» (90 н.г., з них 40 н.г. з викладачем) та «Інформаційно-аналітична підтримка розслідування кримінальних правопорушень» (120 н.г., з них 50 н.г. з викладачем) [11]. Всі курсанти зазначеної навчальної групи успішно опанували програму навчання та станом на сьогодні успішно працюють в органах досудового розслідування НПУ.

Отже, НАВС вперше серед закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання системи МВС України здійснила заходи щодо підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій для органів досудового розслідування Національної поліції України [11].

Модернізація системи навчання в умовах сучасних криз та впровадження нової спеціальності «Кібербезпека та захист інформації» (2020–2026 роки)

Трансформація досвіду НАВС у 2020–2026 роках зумовлена необхідністю відбиття безпрецедентних кібератак та гібридного тиску на інформаційну інфраструктуру України. Ураховуючи зазначене кафедрою інформаційних технологій та кібербезпеки (з 1 вересня 2024 року – кафедрою інформаційних технологій) до змісту обов'язкових навчальних дисциплін для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей включено тему з основ безпеки роботи з інформацією [12]. Освітній процес зосереджено на опануванні програмно-технічних засобів та методик протидії правопорушенням в ІКТ-сфері. Ключову увагу приділено фіксації цифрових слідів, захисту інформації від знищення та специфіці слідчих дій під час розслідування кіберзлочинів. Впроваджено в освітній процес нові вибіркові навчальні дисципліни «Кібергігієна в професійній діяльності», «Кібергігієна в правоохоронній діяльності», «Кібергігієна для психологів» [13].

Необхідно відмітити, що сучасний підхід НАВС до модернізації системи навчання базується на таких стратегічних засадах:

1. Бінарна модель навчання. До проведення практичних занять зі здобувачами з базових дисциплін кафедри на постійній основі залучаються практичні працівники Департаментів кіберполіції, кримінального аналізу, інформаційно-аналітичного забезпечення тощо Національної поліції України.

2. Міжвідомча та міжнародна інтеграція. Академія активно укладає меморандуми про співпрацю з міжнародними організаціями, правоохоронними органами, закладами вищої освіти та науковими установами, що дає змогу ефективно впроваджувати в освітній процес передовий вітчизняний і закордонний досвід запобігання кіберзлочинності.

3. Потужна матеріально-технічна база. Освітній процес забезпечено спеціалізованими комп'ютерними класами, інтегрованими у високошвидкісні захищені мережі, та ліцензійним програмним забезпеченням для розслідування кіберінцидентів. У 2025 році в академії створено інноваційний «Цифровий хаб», на базі якого реалізуються освітньо-просвітницькі заходи, спрямовані на протидію цифровій злочинності.

4. Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників спеціалізованих кафедр. Здійснюється на постійній основі. Останнім часом викладачі кафедри отримали міжнародні сертифікати тренінгів «Training for Law Enforcement Officers in Cybercrime Investigations and Computer Forensics», «Computer and network Intrusion Course», «Особливості застосування комп'ютерних технологій при розслідуванні кіберзлочинів», «Ведення розслідування в Інтернеті, встановлення жертв та аналіз зображень», «Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій», «Викладання тематики розслідування кіберзлочинів». Також вони взяли участь у командно-штабних навчаннях із забезпечення стійкості функціонування різних секторів держави в кризових ситуаціях «Непорушна стійкість» тощо. Це дозволяє науково-педагогічним працівникам забезпечувати освітній процес на належному рівні з урахуванням сучасного стану протидії кіберзлочинності.

5. Науковий супровід. На базі закладу здійснюються дисертаційні дослідження, спрямовані на криміналістичне документування новітніх способів вчинення кіберзлочинів, а також проводяться науково-практичні конференції, семінари та круглі столи. Зокрема, останнім часом кафедра провела заходи за такими темами: «Кіберпростір як сфера правоохоронної діяльності: нові загрози та методи реагування», «Сучасні виклики у сфері кібербезпеки та шляхи протидії кіберзлочинності», «Актуальні проблеми кібербезпеки в Україні в умовах воєнного стану» та «Актуальні проблеми кібербезпеки в Україні та шляхи їх вирішення».

За ініціативи ректора НАВС генерала поліції третього рангу Руслана Сербина та рішення Вченої ради НАВС від 28 жовтня 2025 року № 23/4-4 в академії запроваджено нову спеціальність F5 «Кібербезпека та захист інформації (безпека інформаційних та комунікаційних систем)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Щоб залучити абітурієнтів на навчання, завідувач кафедри інформаційних технологій ННІ права та психології Вадим Кудінов та завідувач кафедри кримінології та інформаційних технологій НАВС Владислав Школьніков 16 травня 2026 року провели профорієнтаційний захід. Презентація «Досвід підготовки в НАВС фахівців у боротьбі з кіберзлочинністю» відбулася під час Дня відкритих дверей ННІ права та психології і зібрала понад 500 учасників. Станом на сьогодні підготовку фахівців за цією спеціальністю серед закладів вищої освіти системи МВС України здійснює лише Харківський національний університет внутрішніх справ.

Висновки. П'ятнадцятирічний унікальний досвід Національної академії внутрішніх справ (2011–2026 роки) доводить, що ефективне кадрове забезпечення правоохоронної системи в галузі протидії кіберзлочинності можливе лише за умови випереджального характеру навчання, постійної модернізації технічної бази та гнучкої адаптації навчальних планів до технологічних змін. Створена та апробована в НАВС модель універсального ІТ-правоохоронця є дієвим інструментом захисту національних інтересів та зміцнення безпекового потенціалу держави в умовах сучасних глобальних криз.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.

2. Горун О. Ю. Кіберзагрози України в умовах агресії рф. *Інформація і право.* 2025. № 3 (54). С. 131–138.

3. Кудінов В. А. Вирішення проблем відбору та підготовки кадрів правоохоронців щодо протидії кіберзлочинності. *Кадровий вісник*. 2011. № 1. С. 51–68.

4. Кудінов В. А. Організація підготовки фахівців із розслідування кіберзлочинів в Україні в Національній академії внутрішніх справ. *Актуальні питання підготовки фахівців із розслідування кіберзлочинів* : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 25 листоп. 2011 р.). Київ : Нац. акад. СБ України, 2012. С. 101−107.

5. Кудінов В. А. Підготовка кадрів в Національній академії внутрішніх справ щодо боротьби зі злочинами у сфері комп'ютерних технологій. *Протидія злочинності у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій органами внутрішніх справ: стан, проблеми та шляхи вирішення* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Донецьк, 09 груд. 2011 р.). Донецьк : Донецький юрид. ін-т МВС України, 2012. С. 75–78.

6. Кудінов В. А. Щодо можливості підготовки в Національній академії внутрішніх справ фахівців з протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми. *Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 15 листоп. 2017 р.). Харків : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 178–180.

7. Корнейко О. В., Кудінов В. А. Про запровадження в академії у якості експерименту тренінгового курсу «Сучасні інформаційні технології». *Кіберзлочинність в Україні: сучасні тенденції та напрями протидії* : матеріали «круглого столу» (Київ, 23 листоп. 2017 р.). Київ : НАВС, 2018. С. 6–11.

8. Кудінов В. А. Особливості підготовки в Національній академії внутрішніх справ фахівців з кібербезпеки для Національної поліції України. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)* : зб. наук. статей і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (Харків, 24 листоп. 2017 р.). Харків : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 171–172.

9. Корнейко О. В., Кудінов В. А. Удосконалення підготовки в Національній академії внутрішніх справ фахівців для підрозділів Національної поліції України з питань застосування новітніх інформаційних технологій та протидії кіберзлочинності. *Використання сучасних інформаційних технологій в діяльності Національної поліції України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Дніпро, 23 листоп. 2018 р.). Дніпро : Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 36–38.

10. Корнейко О. В., Кудінов В. А. Інновації підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України з питань протидії кіберзлочинності. *Посилення спроможностей правоохоронних та інших державних органів у сфері боротьби з кіберзлочинністю, у тому числі міжнародною* : матеріали круглого столу (Київ, 14 груд. 2018 р.). Київ : Інст. зовн. розвідки, 2018. С. 75–78.

11. Кудінов В. А. Інноваційний підхід Національної академії внутрішніх справ щодо підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій для органів досудового розслідування Національної поліції України. *Національна поліція України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 24 квіт. 2020 р.). Кривий Ріг : Донецький юрид. ін-т МВС України, 2020. С. 102–106.

12. Кудінов В. А. Аналіз проблеми професійної підготовки для органів Національної поліції України фахівців бакалаврського рівня вищої освіти з базовими знаннями, уміннями та навичками у сфері інформаційних технологій. *Професійна підготовка суддів, прокурорів та працівників правоохоронних органів: національний і зарубіжний досвід* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 верес. 2019 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2019. С. 66–69.

13. Кудінов В. А. Шляхи удосконалення професійної підготовки майбутніх поліцейських у сфері інформаційних технологій. *Професійна підготовка поліцейських в Україні: методологія, теорія, практика* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Херсон, 28 трав. 2021 р.). Херсон : Херсонський фак-т Одеського держ. ун-ту внутр. справ, 2021. С. 182–185.

Кулик Марина Йосипівна, *професор кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;*
Симчук Анатолій Степанович, *старший викладач кафедри кримінального процесу НАВС*

НЕВІДКЛАДНИЙ ОБШУК: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Житло є однією з основних матеріальних умов, необхідних для забезпечення життя людини. Його недоторканність є невіддільною складовою національного кримінального процесуального законодавства.

Недоторканність житла також гарантує ст. 8 Конвенції з прав людини і основоположних свобод, у якій зазначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатися в здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюють згідно із законом і воно є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, захисту здоров'я чи моралі, прав і свобод інших осіб [1].

Структура зазначеної конвенційної норми гарантує право на чотири блага – повагу до приватного життя, сімейного життя, житла і кореспонденції. Причому використані поняття «сімейне життя», «приватне життя», «житло» та «кореспонденція» є автономними, непов'язаними національними дефініціями [2, с. 126].

Однак для встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, й обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, у деяких випадках постає потреба проникнення до житла чи іншого володіння особи з метою проведення в них обшуку чи огляду, чим і обмежується право на недоторканність житла. Утім у невідкладних випадках обшук можуть проводити й до отримання ухвали слідчого судді, що спричиняє ризики безпідставного обмеження права на недоторканність житла [3, с. 347].

Крім цього, у ч. 2 ст. 30 Конституції України акцентовано, що в невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину, можливий інший установлений законом порядок проникнення до житла чи іншого

володіння особи, проведення в них огляду й обшуку [4]. У зв'язку з цим актуалізується проблематика визначення підстав і порядку проведення невідкладного обшуку житла чи іншого володіння особи.

У ч. 3 ст. 233 КПК України зазначено, що слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді ввійти до житла чи іншого володіння особи лише в невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення [5].

Проте зазначені фактичні підстави щодо проведення обшуку житла чи іншого володінні особи без ухвали слідчого судді спричиняють тривалі дискусії як серед науковців, так і серед практиків. Аналогічними є дискусії щодо тлумачення формулювання термінів «майно», «врятування майна», оскільки в КПК України їх не визначено. Тому проаналізуємо судові рішення щодо окресленої проблематики.

Згідно з постановою Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 688/647/19 від 6 вересня 2023 року, у касаційній скарзі захисник зазначив, що вважає «недопустимими доказами дані протоколу обшуку, оскільки підстав, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України, не було, а отже, обшук був незаконним…». Однак у мотивувальній частині цієї постанови колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду визначила, що «…посилання адвоката на відсутність підстав, визначених ч. 3 ст. 233 КПК, спростовуються матеріалами кримінального провадження. Як убачається з матеріалів кримінального провадження, наступного дня після того як був проведений обшук, слідчий звернувся до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на проведення обшуку, яке того самого дня було розглянуто й задоволено. Зі змісту ухвали слідчого судді вбачається, що підставою для задоволення клопотання є врятування майна, яке є знаряддям, засобом і предметом злочину та яке могло бути знищено, що цілком узгоджується з положенням ч. 3 ст. 233 КПК України» [6].

Аналогічною є постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 185/4212/21 від 27 лютого 2024 року, у якій зазначено, що в касаційній скарзі захисник «…аргументує, що проведення обшуку було без дозволу слідчого судді та без застосування технічних засобів…». Проте в мотивувальній частині зазначеної постанови колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду визначила, що «…судами попередніх інстанцій в ході оцінки наведених тверджень захисника встановили наявність у матеріалах кримінального провадження ухвали слідчого судді… якою було надано дозвіл на проведення обшуку…». Суди попередніх інстанцій встановили, що невідкладність обшуку полягала в необхідності вилучення в засудженого грошових коштів, отриманих як неправомірна вигода, що охоплено винятком, встановленим ч. 3 ст. 233 КПК України. Також на противагу доводам захисника в протоколі обшуку зазначено, що цю слідчу (розшукову) дію проводили з використанням відеокамери, а додатком до нього є відповідний флешносій з відеозаписом перебігу проведення обшуку. З огляду на зазначене, Суд вважає необґрунтованими аргументи захисника про порушення проведення обшуку [7].

Проте в ухвалі Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 2 червня 2022 року у справі № 183/2472/22 зазначено, що «слідчим не доведено існування обставин, за яких проведення обшуку приміщення могло обґрунтовано відбуватися на підставі ч. 3 ст. 233 КПК України». Тобто слідчий не довів, що невідкладний обшук квартири відбувся у зв'язку з необхідністю врятування життя людей або майна чи у зв'язку з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину. На підставі цього в задоволенні клопотання про дозвіл на обшук було відмовлено через відсутність підстав для проникнення до володіння особи без ухвали слідчого судді [8].

Крім цього, у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 462/3127/22 від 1 листопада 2023 року зазначено, що «…за результатами розгляду касаційної скарги представника публічного обвинувачення встановлено, що необґрунтованими є посилання прокурора в касаційній скарзі про те, що у висновках судів першої та апеляційної інстанцій не наведено переконливих доводів, які спростовують, що під час проникнення у квартиру… було порушено вимоги ст. 233 КПК. У ч. 1 ст. 233 КПК України визначено, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених ч. 3 цієї статті. Згідно з ч. 3 ст. 233 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді ввійти до житла чи іншого володіння особи лише в невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення. Невідкладність проведення обшуку в постанові слідчого була обґрунтована метою унеможливлення знищення доказів, фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, збереження всієї доказової бази. Водночас такі підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчим суддею не належать до переліку невідкладних. У зв'язку з цим обґрунтованими є висновки судів першої та апеляційної інстанцій про те, що фактичні дані протоколу обшуку є недопустимими, оскільки його проведено внаслідок порушення прав людини й основоположних свобод, а також що інші докази, отримані в процесі його проведення та похідні від них, є також недопустимими» [9].

Аналіз судової практики засвідчує необхідність єдиного тлумачення положень ч. 3 ст. 233 КПК України. На нашу думку, доктринальне тлумачення поняття «майно» та «врятування майна» в контексті ч. 3 ст. 233 КПК України здійснила І. В. Гловюк. Учена дійшла висновку, що майно, задля врятування якого може бути здійснено проникнення до житла чи іншого володіння особи, слід тлумачити як будь-яке майно, зокрема те, яке має або може мати ознаки речових доказів [10, с. 76]. Аналогічну правову позицію викладено й у постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 466/525/22 від 7 жовтня 2024 року, відповідно до якої поняття «майно» охоплює речі, документи, гроші, інші цінності та матеріальні об'єкти, серед яких предмети, знаряддя, засоби вчинення кримінального правопорушення, які мають або можуть мати ознаки речових доказів [11].

Щодо тлумачення поняття «врятування майна» в контексті ч. 3 ст. 233 КПК України вчена доводить, що необхідність віднайти і вилучити об'єкти, які можуть бути речовими доказами, не можна тлумачити як врятування майна за ч. 3 ст. 233 КПК України. Урятуванням може бути визнано лише убезпечення від знищення за доведеної реальної загрози його знищення, зокрема ознак, які характеризують майно як речовий доказ [10, с. 76]. Ми поділяємо таку позицію авторки та вважаємо її цілком обґрунтованою як основу в правозастосуванні.

Підтвердженням цього є рішення Європейського суду з прав людини «Геращенко проти України» (заява № 20602/05) від 7 листопада 2013 року, відповідно до якого Суд оцінив невідкладність проведення обшуку й зазначив, що для винесення ухвали про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи суди відповідно до законодавства мають переконатися в тому, що є достатні підстави вважати, що розшукувані предмети знаходяться там. Обшук, щодо якого подано скаргу, відбувся майже негайно після оперативної закупівлі. Його проведення, імовірно, було обумовлено певною невідкладністю з метою гарантувати збереження доказів злочину. Проте в цій справі той факт, що підставою для проведення обшуку слідчими органами була постанова від 19 травня 2004 року (тобто через 1,5 місяця після винесення постанови про обшук), не засвідчує таку невідкладність. Отже, Європейський суд з прав людини дійшов висновку про порушення ст. 8 Конвенції з прав людини і основоположних свобод [3, с. 350].

З огляду на такі міркування, проведення обшуку житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, суду на підставі необхідності врятування майна, яке може бути речовим доказом, буде правомірним, якщо зволікання з проведенням обшуку спричинить їх знищення, пошкодження чи втрату.

Невідкладність урятування речових доказів має бути підтверджено фактичними даними. У рішенні Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 жовтня 2024 року зазначено, що в контексті ч. 3 ст. 233 КПК України про невідкладність такого випадку свідчать дані про реальну загрозу знищення, втрати майна. У клопотанні про надання дозволу на обшук у порядку ч. 3 ст. 233 КПК України, у наданих на його обґрунтування матеріалах, ухвалі слідчого судді, постановленій ex post factum, має бути окреслено, які обставини на момент проникнення свідчили, що зволікання може спричинити знищення речових доказів, що відомості про загрозу їх знищення, втрати давали підстави сприймати її як реальну [3, с. 351].

Підсумовуючи викладене, можна сформувати такі висновки:

– вважаємо за доцільне доповнити норми КПК України визначенням поняття «майно», яке слід тлумачити як речі, документи, гроші, інші цінності й матеріальні об'єкти, серед яких предмети, знаряддя, засоби вчинення кримінального правопорушення, що мають або можуть мати ознаки речових доказів;

– слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді ввійти до житла чи іншого володіння особи в невідкладних випадках, зокрема з метою врятування майна (матеріальних об'єктів), яке (які) потенційно можуть мати ознаки речових доказів у кримінальному провадженні, від прогнозованого їх знищення, пошкодження чи втрати. Зазначені випадки охоплюють поняття «невідкладних випадків, які пов'язані із врятуванням майна», про що йдеться в ч. 2 ст. 30 Конституції України та ч. 3 ст. 233 КПК України;

– крім загальних вимог, встановлених ч. 3 ст. 234 КПК України, у клопотанні про надання дозволу на проведення обшуку в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України й доданих до нього матеріалах має бути зазначено, які саме обставини на момент проникнення, що зволікання щодо проведення обшуку може спричинити знищення речових доказів, а відомості про загрозу їх знищення, втрати давали підстави сприймати її як реальну. Ці обставини мають бути встановлені слідчим суддею та викладені в ухвалі, постановленій ex post factum.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004

2. Михайленко В. В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 281 с.

3. Савицький Д. О., Савицька С. Л. Невідкладний обшук: підстави проведення та проблеми тлумачення. *Dictumf actum.* 2025. № 2 (18). С. 346–352.

4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17

6. Постанова Третьої судової палати ККС ВС від 6 верес. 2023 р. (справа № 688/647/19, провадження № 51-2840км23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113357608

7. Постанова Першої судової палати ККС ВС від 27 лют. 2024 р. (справа № 185/4212/21, провадження № 51-7440км23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117402535

8. Ухвала слідчого судді Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 2 черв. 2022 р. у справі № 183/2472/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104595339

9. Постанова Третьої судової палати ККС ВС від 1 листоп. 2023 р. (справа № 462/3127/22, провадження № 51-4879км23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114726887

10. Главюк І. В. Питання тлумачення статті 223 КПК України Касаційним кримінальним судом. *Концептуальні напрями розвитку кримінального провадження та тенденції його криміналістичного забезпечення* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 3 груд. 2024 р.). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. С. 69–77.

11. Постанова Об'єднаної палати Касаційного Кримінального суду у складі Верховного Суду від 7 жовт. 2024 р. (справа № 466/525/22; провадження № 51-7310кмо23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272945

Кумеда Тетяна Андріївна, *професор кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат мистецтвознавства, доцент*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Нині національна безпека України визначається не лише військовими чи економічними чинниками, а й рівнем стійкості суспільства до інформаційних, психологічних та когнітивних загроз. Повномасштабна російська агресія засвідчила, що інформаційний простір став одним із ключових полів сучасного протистояння. Війна дедалі більше набуває характеру боротьби за способи інтерпретації реальності, колективну пам'ять та механізми формування суспільної довіри. Маніпуляція свідомістю, поширення фейків, використання пропаганди та інформаційно-психологічних операцій спрямовані на послаблення суспільної єдності, дестабілізацію держави та руйнування національної ідентичності. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема когнітивної стійкості суспільства – здатності критично оцінювати інформацію та зберігати автономність мислення.

За таких умов актуалізується потреба у формуванні навичок критичного мислення як базової спроможності особистості аналізувати інформаційні потоки, виявляти маніпуляції, оцінювати достовірність джерел та приймати обґрунтовані рішення. Критичне мислення перестає бути виключно освітньою компетентністю – воно стає невід'ємним елементом гуманітарної та інформаційної безпеки держави [1, с. 18–21].

Гуманітарний вимір національної безпеки охоплює захист культурної, інформаційної та ціннісної сфер суспільства. Саме тому розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти безпосередньо пов'язаний із формуванням їхньої громадянської стійкості та здатності протистояти зовнішнім і внутрішнім інформаційним загрозам [2]. Йдеться не лише про технічну перевірку фактів, а й про формування культури відповідального міркування та спроможності студентів працювати зі складністю соціальної реальності.

Сучасний інформаційний простір характеризується надмірною кількістю інформації, високою швидкістю її поширення та активним застосуванням маніпулятивних технологій. Соціальні мережі, цифрові медіа та алгоритми персоналізованого контенту нерідко створюють так звані «інформаційні бульбашки», у межах яких користувач сприймає лише ті відомості, що відповідають його попереднім переконанням. Це ускладнює об'єктивне сприйняття реальності та посилює ризики деструктивного інформаційного впливу [3]. Унаслідок цього студентська молодь дедалі частіше опиняється у просторі фрагментованих смислів, де емоційна реакція переважає раціональний аналіз. В умовах гібридної війни критичне мислення виконує захисну функцію, оскільки дозволяє аналізувати повідомлення, розпізнавати приховану пропаганду, верифікувати джерела інформації та формувати аргументовані висновки [4, с. 426–427]. Розвиток цієї компетентності в умовах ЗВО слід розглядати як фундаментальну складову формування національної стійкості та громадянської відповідальності майбутніх фахівців.

Характерною рисою сучасних конфліктів є активне використання когнітивного впливу, спрямованого на зміну моделей мислення та поведінки населення. Російська федерація систематично використовує дезінформацію, маніпулятивні наративи та пропаганду як інструмент гібридної війни проти України [5]. За таких умов об'єктом ворожого впливу стає не просто інформаційний простір, а безпосередньо здатність суспільства до критичної рефлексії.

Найбільш вразливою до подібних деструктивних кампаній є студентська молодь, оскільки це цифрове покоління левову частку відомостей отримує через соціальні мережі та інтерактивні платформи. За відсутності навичок критичного аналізу здобувачі вищої освіти стають легким об'єктом для

маніпуляцій, тому університетська система має виходити за межі традиційного транслятора знань. Освітній процес у ЗВО повинен орієнтуватися на розвиток умінь аналізувати, інтерпретувати та оцінювати контент, формуючи у майбутніх фахівців самостійне мислення та культуру відповідального ставлення до інформації, що цілковито корелює з державною політикою у цій сфері [6]. Першочергового значення це набуває у контексті гуманітарної освіти, покликаної навчити студентів фахово працювати зі складними смислами, розгалуженими інтерпретаціями та суперечливими суспільними процесами.

Серед ключових складників розвитку критичного мислення доцільно виділити медіаграмотність, цифрову компетентність, навички аргументації, уміння працювати з джерелами та здатність до рефлексії. До дієвих методів формування цих якостей належать проблемно-орієнтоване навчання, аналіз кейсів, інтерактивні дискусії, дебати та робота з медіатекстами [2]. Вагоме місце посідає також освоєння фактчекінгу як прикладного інструменту верифікації інформаційних потоків [4, с. 427–428].

Виняткового значення цей підхід набуває у професійній підготовці майбутніх правоохоронців, державних службовців та фахівців у сфері безпеки. Зокрема, «критичне мислення у правоохоронній діяльності трансформується від формального знання законів логіки до здатності перевіряти наративи, аналізувати інформаційні впливи та здійснювати фактчекінг» [4, с. 427]. За таких умов воно стає невід'ємною передумовою професійної відповідальності та етичної культури фахівця.

Стрімкий розвиток штучного інтелекту створює як унікальні можливості, так і безпрецедентні виклики для інформаційної безпеки. Сучасні генеративні системи здатні моделювати тексти, зображення та відеоконтент, які майже неможливо відрізнити від реальних. Це суттєво ускладнює верифікацію автентичності відомостей, через що критичне мислення сьогодні мусить охоплювати аналіз не лише безпосереднього змісту повідомлень, а й технологічних механізмів їхнього цифрового конструювання.

Отже, критичне мислення постає суттєвим стратегічним ресурсом забезпечення національної безпеки України. В умовах гібридного протистояння воно виконує насамперед захисну функцію, формуючи стійкість суспільства до дезінформаційних хвиль та маніпуляцій. Саме тому розширення цієї компетентності, передусім у межах вищої школи, має розглядатися не просто як внутрішнє педагогічне завдання, а як фундаментальний вектор державної гуманітарної та безпекової політики, спрямованої на підтримання громадянської стійкості, утвердження культури відповідального міркування та захист національного смислового простору.

Список використаних джерел

1. European Commission. Guidelines for teachers and educators on tackling disinformation and promoting digital literacy through education and training. Brussels : European Commission, 2022. 44 p.

2. Media and information literate citizens: think critically, click wisely! Media and information literacy curriculum for educators and learners / A. Grizzle, C. Wilson, R. Tuazon et al. (eds.). 2nd ed. Paris : UNESCO Publishing, 2021. 403 p.

3. Council of Europe. Digital Citizenship Education Handbook. Being online, Well-being online, Rights online (2022 Edition) / J. Richardson, E. Milovidov. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2022. 166 p.

4. Петрова Г. М., Кумеда Т. А. Критичне мислення у правоохоронній діяльності: трансформація від знання законів формальної логіки до перевірки наративів (фактчекінг). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 426–429.

5. Литвин Н. А., Ярош А. О. Вплив дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 2. С. 288–290.

6. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року : затв. наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 24 трав. 2024 р. № 377. URL: https://mincult.gov.ua/news/strategiya-ministerstva-kultury-ta-informaczijnoyi-polityky-ukrayiny-z-rozvytku-mediagramotnosti-na-period-do-2026-roku/

Купіна Людмила Францівна, *завідувач відділу публічно-правових досліджень Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, доктор юридичних наук, професор*

ПРАВОВА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Соціально-демографічна безпека є однією із складових національної безпеки держави, яка гарантує збалансоване демографічне відтворення населення, гідні умови життя, наявність соціальної справедливості в суспільстві та відповідний рівень розвитку людського капіталу. На жаль, вказане не притаманне Україні, що актуалізує питання формування нової моделі соціально-демографічної безпеки в умовах збройної агресії. Це обумовлене тим, що російсько-українська війна поглибила демографічні втрати, активізувала міграційні процеси, спричинила руйнування об'єктів соціальної та житлової інфраструктури, а соціальна нерівність загострила проблему зниження рівня людського розвитку, що впливає на якість людського капіталу та розвиток держави.

За даними Звіту про людський розвиток «Вихід із глухого кута: Переосмислення співпраці в умовах поляризованого світу», станом на 2024 рік Україна посідала 100 місце у загальному рейтингу

із 193 країн та територій щодо індексу людського розвитку, який є узагальненим показником за трьома основними вимірами – довге та здорове життя, доступ до знань та гідний рівень життя. В звіті зазначено, що в Україні гостро відчувається зниження рівня людського розвитку, оскільки цей показник опустився до найнижчого рівня з 2004 року, що не сприяє накопиченню людського капіталу [1]. Загалом людський капітал розглядається як сукупність знань, навичок, професійних компетентностей, стану здоров'я та соціальної активності населення. Відповідно до концепцій Gary Becker та Theodore Schultz, саме людський капітал є основним джерелом економічного зростання та суспільного прогресу.

Для України проблема збереження людського капіталу набула безпрецедентного значення через скорочення чисельності населення, зростання зовнішньої міграції, втрати працездатного населення внаслідок війни, погіршення стану здоров'я громадян, руйнування освітньої та медичної інфраструктури. У зв'язку з цим сучасна модель соціально-демографічної безпеки повинна розглядати людський капітал не лише як економічну категорію, а як об'єкт спеціального правового захисту та державної політики. Людський капітал як позитивний наслідок активного людського розвитку має стати центральним елементом соціально-демографічної безпеки, а її головним об'єктом – людина, її права, свободи та можливості реалізації як особистості, професіонала, тощо. Вказане відповідає ст. 3 Конституції України і визначає, що сучасна модель соціально-демографічної безпеки України має формуватися на засадах людиноцентризму та соціальної справедливості як основи сталого розвитку.

Методологічною основою сучасної моделі соціально-демографічної безпеки має стати людиноцентризм. У науковому розумінні людиноцентричний підхід передбачає орієнтацію державної політики на потреби людини, забезпечення її гідності, добробуту та можливостей самореалізації, що відповідає міжнародним стандартам розвитку держави. Європейська концепція соціальної держави базується на тому, інституційна спроможність вимірюється не кількістю ухвалених нормативно-правових актів, а рівнем захищеності людини та якістю її життя. Саме тому, національне законодавство України у сфері соціально-демографічної безпеки має бути людиноорієнтованим та забезпечувати доступність соціальних послуг, якісну систему охорони здоров'я, укорінення цінностей освіти, підтримку сім'ї та народжуваності, реінтеграцію мігрантів, ветеранів та ветеранок до суспільства, рівність прав і можливостей, захист прав внутрішньо переміщених осіб.

Варто зазначити, що традиційні підходи до посилення національної безпеки, як правило, зосереджувалися на протистоянні військовим, політичним та економічних викликам і загрозам. Проте, аналіз сучасних наукових та соціальних досліджень дає можливість зробити висновок, що збалансовані демографічні процеси, належний стан здоров'я населення, безперешкодний доступ до освіти, соціальна згуртованість та рівень довіри до державних інституцій у сфері соціального захисту безпосередньо впливають на соціальну стійкість держави як фундаменту соціально-демографічної безпеки [2–4]. Такий підхід відповідає європейським стандартам соціальної політики та принципу соціальної справедливості, який є базовим компонентом формування нової моделі соціально-демографічної безпеки України.

Одним із центральних елементів нової моделі соціально-демографічної безпеки є демографічна стійкість. Вона передбачає здатність держави підтримувати баланс у демографічній сфері, забезпечуючи відтворення населення у період викликів та загроз. На сьогодні на державному рівні визнано, що такими викликами є масштабна зовнішня міграція, низький рівень народжуваності, високий рівень передчасної смертності, розбалансування ринку праці, масові вимушені переміщення населення в межах України, інші чинники відтворення населення. Видається обґрунтованим, що демографічна стійкість у контексті соціально-демографічної безпеки це здатність населення адаптуватися до демографічних змін і викликів із збереженням при цьому стабільності, життєздатності та ідентичності суспільства; можливістю збереження демографічного потенціалу під впливом негативних демографічних тенденцій [5].

Сучасна демографічна політика має спрямовуватися на підтримку народжуваності, захист репродуктивного здоров'я, підтримку молодих сімей, розвиток програм житлового забезпечення, сприяння поєднанню сімейних і трудових обов'язків, створення безпечного середовища для виховання дітей. Важливим напрямом також є удосконалення правового регулювання репродуктивних прав людини, допоміжних репродуктивних технологій та охорони материнства і дитинства.

Одним із найбільших викликів для України залишається масштабна зовнішня міграція населення. Стабілізація міграційних рухів є одним із завдань міграційної політики, що формує передумови для гарантування національної безпеки держави у випадку загроз, які спричиняють відтік населення та запобігають трудовій та незаконній міграції представників інших країн, які позбавлені гідних умов життя на території своєї держави. Вказане обумовлює розглядати міграційну політику як компонент соціально-демографічної безпеки, який характеризує здатність держави регулювати міграційні процеси таким чином, щоб мінімізувати демографічні втрати, забезпечувати відтворення людського капіталу та уникнути змін в етнічному складі українців, де панівне місце мають займати українці. Вказане корелюється з тим, що наступним важливим чинником соціально-демографічної безпеки виступає національна ідентичність. Вона забезпечує консолідацію суспільства, підвищує стійкість до інформаційних впливів та сприяє формуванню відповідального громадянства.

Національна ідентичність має бути обов'язковим компонентом соціально-демографічної безпеки та гарантуватися дієвою культурною політикою, укоріненням національної пам'яті, розвитку освітніх програм та механізмів інтеграції населення до національної культурного простору.

У якості висновку варто зазначити, що формування сучасної моделі соціально-демографічної безпеки України повинно здійснюватися на основі людиноцентризму та захисту людського капіталу. Така модель має поєднувати правові, соціальні, демографічні та гуманітарні механізми забезпечення стійкості суспільства. Ключовими компонентами соціально-демографічної безпеки мають бути людиноцентрична державна політика, соціальна справедливість і рівність можливостей, відновлення та накопичення людського капіталу, соціальна та демографічна стійкість населення, ефективна міграційна політика, зміцнення національної ідентичності.

Особливістю сучасної моделі соціально-демографічної безпеки є те, що вона формується як стратегічний ресурс повоєнного відновлення України, успішність та ефективність здійснення якого залежатиме не лише від фінансових інвестицій та допомоги міжнародних партнерів, а й від здатності держави відновити і накопичити національний людський капітал. У цьому контексті соціально-демографічна безпека може бути визначена як стан захищеності демографічного потенціалу та соціального розвитку суспільства, за якого забезпечується відтворення населення, накопичення людського капіталу, укорінення національної ідентичності, реалізація соціальних прав людини та здатність держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Список використаних джерел

1. Звіт про людський розвиток «Вихід із глухого кута: Переосмислення співпраці в умовах поляризованого світу». URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayina-zalyshayetsya-krayinoyu-z-vysokym-indeksom-lyudskoho-rozvytku-zvit-undp

2. Токарчук О. В. Концептуальні засади соціально-демографічної безпеки: національний вимір. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2025. Том 1 (90). С. 169–174.

3. Кремінь В. Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї. *Дзеркало тижня*. 2005. № 31. URL.: https://zn.ua/ukr/science/filosofiya_ l y u d i n o t s e n t r i z m u _ y a k _ t e o r

4. Купіна Л. Ф. Концептуальні засади розвитку законодавства у сфері соціально-демографічної безпеки України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 3 (88). С. 160–165.

5. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2024 р. № 922-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text

Купрієнко Анатолій Миколайович, *заступник керівника Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, кандидат юридичних наук*

РОЛЬ І МІСЦЕ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ З ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Активний розвиток суспільства в надскладних умовах відсічі широкомасштабній збройній агресії рф, збереження незалежності, територіальної цілісності й недоторканності України неможливі без ефективної системи забезпечення військового правопорядку, належного рівня військової дисципліни, неухильного виконання наказів командування й дотримання вимог законодавства військовослужбовцями, зокрема протидії кримінальним правопорушенням проти встановленого порядку несення військової служби.

Військовими кримінальними правопорушеннями визнаються кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [1].

Саме тому важливе місце в системі протидії кримінальним правопорушенням проти встановленого порядку несення військової служби посідає Державне бюро розслідувань (далі – ДБР).

Після ліквідації військової прокуратури та подальшого реформування системи органів досудового розслідування, саме ДБР фактично стало основним органом, відповідальним за запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів). У зв'язку зі значним збільшенням кількості таких кримінальних правопорушень після запровадження воєнного стану в структурі ДБР були створені та розвинуті підрозділи, діяльність яких зосереджена виключно на протидії військовим злочинам.

Місце цих підрозділів у системі забезпечення національної безпеки визначається тим, що вони здійснюють правовий контроль за дотриманням законності у військових формуваннях. Йдеться не лише про реагування на вже вчинені злочини, а й про забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності, що має важливий превентивний ефект. Усвідомлення неминучості покарання за порушення військового законодавства сприяє зміцненню дисципліни та правопорядку в Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

Особливого значення діяльність цих підрозділів набула в умовах широкомасштабних бойових дій. Військова дисципліна безпосередньо впливає на здатність підрозділів виконувати бойові завдання, а окремі кримінальні правопорушення можуть мати наслідком не лише втрату керованості військами,

але й людські жертви та втрату територій. Саме тому протидію військовим злочинам сьогодні слід розглядати як один із елементів забезпечення обороноздатності держави.

Відповідно до Закону України «Про Державне бюро розслідувань», ДБР є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції. Одним із ключових завдань діяльності ДБР є «запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 КК України (Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості)» [2] передбачені розділом XIX Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». До них належать: непокора (ст. 402), невиконання наказу (ст. 403 ККУ), опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404), погроза або насильство щодо начальника (ст. 405), порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407), дезертирство (ст. 408), ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409), викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410), умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411) та ін. [1]

За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом [1].

Державне бюро розслідувань та його уповноважені посадові особи з метою виконання покладених на них завдань здійснюють на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові, оперативно-розшукову діяльність, слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності ДБР [2].

Вирішення поставлених завдань ДБР реалізує через надані законодавцем повноваження, зокрема і спеціальні, які відрізняють його від інших: здійснює безпосереднє управління і координацію окремими напрямами запобігання злочинності; виявляє та пізнає об'єкт запобіжного впливу, інформує про них інших суб'єктів; виконує запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи; реалізує заходи щодо відвернення і припинення злочинів і злочинності» [3, с. 659–662].

Діяльність ДБР в сфері запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби має низку специфічних проблем, серед яких можна виділити наступні: 1) недоліки правового регулювання, зокрема у сфері розмежування схожих складів кримінальних правопорушень у військовій сфері та їх кваліфікації; 2) обмежений доступ до зон бойових дій, що ускладнює фізичне дослідження місця злочину та ключових доказів, проведення слідчих розшукових та негласних слідчих (розшукових) дій; 3) складність у співпраці з військовими структурами, оскільки з боку останніх може вчинятися протидія розслідування військових злочинів [4, с. 100–106].

Важливим напрямом діяльності підрозділів ДБР є взаємодія з іншими суб'єктами сектору безпеки та оборони. Насамперед це співпраця з органами прокуратури, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, а також із Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, Національною поліцією України, Службою безпеки України та командуванням військових частин.

Вказана діяльність спрямована на консолідацію сил і засобів з метою оптимізації їх діяльності та забезпечення якомога швидшого досягнення, внаслідок узгодженої діяльності, спільної мети [5, с. 78–80].

Враховуючи те, що згідно вимог ч. 3 ст. 216 КПК України [6], підрозділам ДБР підслідні кримінальні правопорушення «…проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), крім кримінальних правопорушень, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України», законодавець ст. 22 Закону України Про Державне бюро розслідувань не визначив взаємодію ДБР з органами управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Відповідно до вимог статей 9, 25 Закону України «Про прокуратуру», ст. 5, 6, 22 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», ст. 7, 8 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», п. 3, 4 Положення про Міністерство оборони України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 730), з метою забезпечення обміну інформацією між органами прокуратури, Державного бюро розслідувань, Військової служби правопорядку у Збройних

Силах України, розробили спільний Наказ від 9 лютого 2024 року № 25/60/99 «Про обмін інформацією між органами прокуратури, Державного бюро розслідувань та Військової служби правопорядку у Збройних Силах України щодо правопорушень, вчинених військовослужбовцями, працівниками Міністерства оборони України, Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також проведення відповідних звірок», згідно якого з урахуванням положень ст. 222 КПК України та для забезпечення виконання завдань кримінального провадження згідно з компетенцією забезпечити обмін інформацією щодо правопорушень, вчинених військовослужбовцями, працівниками Міністерства оборони України, Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також проведення відповідних звірок у порядку, визначеному цим наказом [7].

Важливу роль в діяльності підрозділів ДБР у протидії військовим кримінальним правопорушенням відіграє аналітична та профілактична діяльність. Узагальнення причин і умов вчинення військових злочинів дозволяє виявляти системні проблеми у сфері організації військової служби та формувати пропозиції щодо їх усунення. У цьому контексті діяльність ДБР сприяє не лише притягненню винних до відповідальності, але й удосконаленню механізмів функціонування військової організації держави.

Отже, підрозділи Державного бюро розслідувань з протидії військовим кримінальним правопорушенням є важливою складовою системи забезпечення законності у військовій сфері. Їх роль виходить далеко за межі звичайного кримінального переслідування, оскільки результати їх діяльності безпосередньо впливають на рівень військової дисципліни, боєздатність сил оборони та загальну національну безпеку України. В умовах триваючої війни ефективність роботи цих підрозділів залишається одним із важливих чинників зміцнення оборонного потенціалу держави та утвердження принципу верховенства права навіть за найскладніших обставин.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text

3. Кропивницький О. М. Роль і місце державного бюро розслідувань в системі суб'єктів запобігання військовим кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 659–662.

4. Боровик А. В. Роль державного бюро розслідувань як суб'єкта запобігання злочинності військових в умовах воєнного стану в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4 (86). С. 100–106.

5. Прядко О. О. Поняття взаємодії під час розслідування воєнних злочинів/ Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*. Харків, 2023 С. 78–80.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

7. Про обмін інформацією між органами прокуратури, Державного бюро розслідувань та Військової служби правопорядку у Збройних Силах України щодо правопорушень, вчинених військовослужбовцями, працівниками Міністерства оборони України, Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також проведення відповідних звірок : наказ Офіса Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань, Міністерства оборони України від 9 лют. 2024 р. № 25/60/99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0025905-24

Курас Дмитро Іванович, *професор кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат історичних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕДУМОВ ГОЛОДОМОРУ 1946–1947 РОКІВ В УКРАЇНІ

Ускладнення розвитку геополітичних відносин у світі формують нові виклики, які стають джерелом утворення нових вузлів протиріч і є дотичними до сфер, що у недавньому минулому мали переважно регіональний або ситуативний характер. Наочним прикладом формування нових кризових вузлів, які зачепили своїм впливом велику кількість країн, стала продовольча криза 2022 року, викликана війною російської федерації проти України. Гострота цієї кризи та її глобальний характер проявилася у необхідності вирішення проблем на рівні найвпливовіших міжнародних інституцій та урядів провідних держав світу, результатом чого стала «Чорноморська зернова ініціатива» липня 2022 року. Ці події знову актуалізували проблему продовольчої безпеки як одного з ключових чинників забезпечення сталого розвитку будь-якої країни у сьогоднішньому світі.

Україна, як країна, яка має одні з найбільших сільськогосподарських ресурсів у світі, протягом XX століття вже стикалася з проблемами парадоксального характеру – нестачею продовольства та голодом, який уносив мільйони життів. Розуміння передумов ескалації продовольчої ситуації від появи

кризових явищ і до початку голоду у державі є ключовим аспектом запобігання катастрофічних наслідків. Безумовно, що у даному питанні пріоритетну роль відіграє та модель дій, яку обирає державна влада у кризовій ситуації. На прикладі подій голодів в Україні у ХХ столітті ми можемо наочно побачити докорінну відмінність між моделями поведінки демократичних і тоталітарних режимів при реагуванні на проблеми у продовольчій сфері.

Період панування в Україні радянської влади закарбувалася в національній історії страшними злочинами масового терору, окремим сегментом якого була організація штучних голодів, покликаних упокорити населення України та знищити як спротив радянській імперській політиці, так і спустошити українське село як основний осередок цього спротиву. В ряду голодоморів в Україні 1921–1923, 1932–1933 та 1946–1947 років саме останній достатньо довгий час викликав науковий дискурс, враховуючи дещо відмінну природу його передумов. Метою даної роботи є надати обґрунтовану характеристику співвідношенню та взаємозв'язку передумов голоду 1946–1947 років у відповідності до питання їхньої пріоритетності а також реакції політичного керівництва та органів державної влади на загострення продовольчої ситуації.

Вихідною точкою у дослідженні як передумов голоду, так й аналізу дій влади щодо його локалізації та запобігання ескалації продовольчої кризи, є оцінка співвідношення об'єктивних та суб'єктивних факторів, що покликано сформувати бачення домінуючих складових даного процесу.

Тяжкі наслідки повоєнного періоду самі по собі створювали кризову ситуацію не тільки на теренах колишнього СРСР, але й в усіх країнах, постраждалих від Другої світової війни. Україна у порівнянні з довоєнним часом втратила майже 30 % посівних площ, була зруйнована організаційна та технічна інфраструктура (близько 30 тисяч колгоспів, радгоспів та МТС), а нестача робочої сили дорівнювала близько 631 тисячі осіб [1, с. 157–158]. Однак тут постає питання не констатації факту кризи, а того, яку стратегію обирала влада в умовах цієї кризи. Вирішальним фактором стає зміна геополітичної ситуації, пов'язана з початком холодної війни. Це поклало початок оформленню декількох тенденцій, які рівнозначно вплинули на загострення кризових явищ у сільському господарстві та безпосередньо вплинули на початок голоду в Україні.

Розрив радянського керівництва з колишніми союзниками унеможливив участь СРСР у плані Маршала і, відповідно, відрізав його від технічної та технологічної допомоги. Як наслідок – фактична відсутність сільськогосподарської техніки та агротехнічного забезпечення призвели до того, що у 1946 році було засіяно тільки 55 % озимих посівів, а М. С. Хрущов зазначав, що найбільше постраждали від посухи 1946 року господарства з низьким рівнем агротехніки [1, с. 162]. Разом з цим СРСР розгорнув кампанію за геополітичне домінування у Європі, що потребувало чималих ресурсів. У післявоєнний час продовольство стало однією з найбільш цінних валют. Починаючи з 1944 року СРСР став поставляти продукти у країни Центральної та Східної Європи, а протягом 1945–1947 років було експортовано близько 2,5 млн тон зерна [2, с. 44].

Водночас початок гонки озброєнь вимагав від радянського керівництва форсованої розбудови військово-промислового комплексу. Основним джерелом фінансування, так само як і при проведенні індустріалізації кінця 20-х – початку 30-х років, стало вилучення коштів з села. В умовах кризи більше третини прибутку від сільського господарства виводилося у промисловість, була поновлена практика «ножиць цін» (низькі закупівельні ціни супроводжувалися високими роздрібними), збільшено податковий визиск з сільськогосподарських підприємств [3, с. 5; 4, с. 175].

Тут можна встановити прямий взаємозв'язок між форсованою розбудовою військово-промислового комплексу, боротьбою за сфери впливу у Європі із початком нової грабіжницької хлібозаготівлі в українському селі [5, с. 94]. Однак у даному моменті постає інший комплекс об'єктивних і суб'єктивних чинників, які відіграли вирішальну роль в ескалації продовольчої кризи та початку голоду 1946–1947 років в Україні.

На сьогоднішній день ніхто з дослідників не заперечує факт посухи 1946 року. Навіть більше, можна говорити про низький врожай ще у 1945 році, з якого продовольчі проблеми почали наростати у геометричній прогресії. Цим процесам було присвячено спеціальне дослідження К. К. Горбурова, який показав усю динаміку наростання кризи [6, с. 10]. Це підтверджують різні дослідники, наголошуючи й на катастрофі у тваринництві, що суттєво погіршувало ситуацію [7, с. 127]. Однак у даному питанні принциповим є реакція влади на дану ситуацію. Керуючись власними пріоритетами, Й. Сталін вимагав встановлювати план здачі хліба у відповідності не до реального врожаю, а відповідно до «розрахункових», віртуальних цифр. Отже, реакція органів влади, які сліпо виконували волю «вождя», була зведена до підвищення норм хлібозаготівель в Україні від 340 млн пудів до 362 млн пудів. І це все при тому, що по статистичним даним МТС, які проводили обмолот врожаю, у сховища було засипано тільки 325 млн пудів хліба [1, с. 165–166]. Таким чином державна влада, керуючись власними інтересами, свідомо проігнорувала ескалацію продовольчої кризи й вивела ситуацію на рівень голодної катастрофи.

Задля придушення можливого невдоволення було знову запущено маховик репресій. За період голодомору 1946–1947 років органами держбезпеки до різних термінів ув'язнення за саботаж, шкідництво та іншими супутніми звинуваченнями було засуджено 1312 голів колгоспів і радгоспів, двох з яких було навіть страчено [8, с. 42]. Також було відновлено дію горезвісного закону «про п'ять колосків», що призвело до того, що за цей же період було засуджено за «розкрадання соціалістичної власності» 3266 селян [1, с. 194].

На сьогодні кількість як прямих, так непрямих втрат українського народу під час голодомору 1946–1947 років все ще залишається предметом наукового дискурсу. Але ми можемо беззаперечно говорити про те, що державна політика у продовольчій сфері була і буде одним з ключових факторів безпеки як самої держави, так і її народу, а рішення, які приймаються виключно на основі суб'єктивних поглядів та політичних ідеологем прямо загрожують цій безпеці. Страшний досвід українського народу, його історичне минуле вимагає сьогодні якісно нових підходів щодо правової оцінки політики радянської влади. На часі постає питання політичної та правової оцінки голоду 1946–1947 років як геноциду українського народу та об'єднання всіх голодоморів 1921–1923, 1932–1933 та 1946–1947 років під єдиним визначенням злочинної та геноцидної політики радянської влади.

Список використаних джерел

1. Веселова О., Марочко В., Мовчан О. Голодомори в Україні 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Злочини проти народу. Київ–Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2000. 270 с.

2. Даниленко В. М. Передумови голоду 1946–1947 рр. в Україні. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика.* 2008. № 13. С. 42–49.

3. Веселова О. М. Голод 1946-1947 рр. в Україні й експорт сільгосппродукції в країни Центрально-Східної Європи. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки.* 2007. № 17. С. 64–71.

4. Курас Д. І. Радянська практика замовчування голоду 1946-1947 років в Україні як складова політики нищення нації та її ідентичності. *Українська ідентичність: історичні, правові та світоглядні засади* : матеріали Всеукр. наук.-теор. конференції. Київ : НАВС, 2026. С. 174–177.

5. Марочко В. Повоєнний голод 1946–1947 років: інтерпретації причин і наслідків. *Масові штучні голоди: пам'ятаємо, вшановуємо* : Матеріали Міжнар. форуму Пам'яті жертв Голодомору-геноциду українців 1932–1933 рр., до 100-х роковин мас. штучного голоду 1921–1923 рр., 75-х роковин масового штучного голоду 1946–1947 рр. Харків : Право, 2021. С. 93–96.

6. Горбуров К. К. Голод 1946–1947 років на території півдня УРСР : автореф. … канд. іст. наук. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2007. 21 с.

7. Щербатюк В. М. До питання про причини Голодоморів в Україні (на вшанування жертв Голодоморів 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 рр.) *Вісник Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2014. № 1. С. 124–128.

8. Щербатюк В. М. Голод як засіб насильницького впровадження більшовицької політики в українському селі. *Гілея (науковий вісник*). 2014. № 83(4). С. 38–45.

Курляк Мар'ян Дмитрович, *завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки ЛьвДУВС, кандидат економічних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

У сучасних умовах діяльність працівників Національної поліції України відбувається в середовищі постійного ризику, високого рівня невизначеності та значного психоемоційного навантаження. Особливо це проявляється під час виконання тактико-спеціальних завдань у кризових ситуаціях, коли поліцейський повинен одночасно оцінювати обстановку, приймати рішення та діяти в умовах дефіциту часу.

Військові загрози, зростання рівня насильницької злочинності, масові заходи та можливі заворушення формують підвищені вимоги до професійної готовності працівників поліції. У таких умовах психологічна стійкість стає не додатковою, а базовою складовою ефективного виконання службових завдань [1, с. 52].

Сутність психологічної стійкості працівника поліції

Психологічна стійкість працівника поліції є інтегративною характеристикою особистості, яка відображає здатність зберігати ефективність діяльності в умовах стресу, небезпеки та інформаційного перевантаження. Вона включає емоційну стабільність, самоконтроль, стресостійкість, а також здатність до швидкого та раціонального прийняття рішень [2, с. 78].

У професійній діяльності поліцейського вона проявляється у здатності: зберігати холоднокровність у небезпечних ситуаціях; діяти без паніки під час збройних інцидентів; контролювати емоції у конфліктних ситуаціях; підтримувати концентрацію уваги в умовах багатозадачності; швидко адаптуватися до змін оперативної обстановки [3, с. 64]. Психологічна стійкість не є вродженою якістю, вона формується поступово – у процесі навчання, тренувань та реальної службової практики.

Роль психологічної стійкості у тактико-спеціальній підготовці

Тактико-спеціальна підготовка спрямована на формування у працівників поліції системи практичних навичок дій у складних оперативних умовах. Вона охоплює алгоритми реагування на загрози, затримання правопорушників, забезпечення громадського порядку та дії під час спеціальних операцій. Однак навіть високий рівень тактичної та фізичної підготовки не гарантує ефективності без належної психологічної стійкості. Під впливом стресу у працівника можуть виникати когнітивні помилки, сповільнення реакції або імпульсивні рішення, що підвищує ризик невдалого виконання завдання.

Дослідження показують, що значна частина помилок у кризових ситуаціях пов'язана саме з психологічним перенавантаженням, а не з браком технічних навичок [5, с. 113]. Це підтверджує необхідність інтеграції психологічного компоненту у систему тактико-спеціальної підготовки.

Основні стресові фактори службової діяльності

Службова діяльність працівників поліції характеризується постійною дією стресогенних факторів, які впливають на психоемоційний стан та ефективність роботи. До основних з них належать: реальна загроза життю та здоров'ю; необхідність застосування фізичної сили або спеціальних засобів; протидія агресивним або озброєним правопорушникам; участь у масових заходах із високим рівнем напруження; інформаційна невизначеність та дефіцит часу [2, с. 84].

Під впливом цих факторів може виникати гострий стрес, який негативно впливає на мислення, сприйняття та моторні функції. У результаті зростає ризик помилкових або несвоєчасних рішень, що є критичним у службовій діяльності [3, с. 71].

Формування психологічної стійкості у процесі підготовки

Формування психологічної стійкості є важливим елементом системи професійної підготовки поліцейських. Найбільш ефективним підходом є моделювання реальних умов службової діяльності з метою адаптації психіки до стресу. До основних методів належать: тренування в умовах обмеженого часу та підвищеного навантаження; імітація кризових та екстремальних ситуацій; відпрацювання дій у ситуаціях інформаційного хаосу; використання шумових та психологічних подразників; автоматизація алгоритмів дій через багаторазове повторення [4, с. 95]. Такі методи дозволяють поступово знижувати вплив стресу на поведінку та формувати стійкі навички адекватного реагування.

Емоційна саморегуляція як ключовий елемент стійкості

Важливою складовою психологічної стійкості є емоційна саморегуляція, яка забезпечує контроль над власними психоемоційними станами в екстремальних умовах. Вона включає здатність керувати страхом, агресією, напруженням і втомою, що виникають під час виконання службових обов'язків. До основних методів розвитку саморегуляції належать: дихальні вправи для стабілізації стану; когнітивне переосмислення стресових ситуацій; тренування концентрації уваги; розвиток професійної впевненості та внутрішньої мотивації [5, с. 118]. Розвинена саморегуляція дозволяє працівнику поліції зберігати ефективність навіть у ситуаціях високого ризику.

Колективна психологічна стійкість

Окрім індивідуальної стійкості, важливе значення має колективна психологічна стабільність підрозділу. У тактико-спеціальних операціях успіх залежить від узгодженості дій, взаємної довіри та ефективної комунікації між членами групи. Злагоджена робота підрозділу знижує рівень стресу, підвищує впевненість у діях та мінімізує ризик хаотичних або помилкових рішень. Водночас навіть короткочасна психологічна дестабілізація одного учасника може вплинути на ефективність усієї групи, що підкреслює важливість командної підготовки [3, с. 76].

Висновки. Психологічна стійкість є одним із ключових елементів ефективної тактико-спеціальної підготовки працівників поліції. Вона забезпечує здатність діяти раціонально, швидко та безпомилково в умовах стресу, небезпеки та невизначеності. Формування цієї якості повинно здійснюватися системно – через поєднання психологічної підготовки, практичних тренувань та розвитку емоційної саморегуляції. Лише комплексний підхід дозволяє забезпечити високий рівень готовності поліцейських до виконання службових завдань у сучасних умовах [1, с. 60].

Список використаних джерел

1. Психологія службової діяльності працівників поліції / за ред. О. М. Бандурки. Харків : Право, 2020.
2. Литвиненко С. В. Психологічна підготовка правоохоронців. Київ : НАВС, 2019.
3. Журавель В. А. Професійна психологія в діяльності поліції. Київ : Юрінком Інтер, 2021.
4. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції України: навч. посіб. Київ : МВС України, 2022.
5. Кокун О. М. Психологія професійного становлення особистості. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2018.

Левченко Юрій Олександрович, *професор кафедри кримінології та інформаційних технологій НАВС, кандидат юридичних наук, професор*

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

Серед державних інституцій, що беруть участь у формуванні та реалізації політики у сфері національної безпеки та оборони, важливу роль відіграють правоохоронні органи, діяльність яких спрямована на захист держави та її безпеки. Основними завданнями цих органів є запобігання, припинення, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, зокрема тих, що створюють загрозу національній безпеці й обороноздатності країни.

Державна політика у сфері національної безпеки та оборони має на меті забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, охорону життя і гідності особи, гарантування безпечних умов життєдіяльності, а також збереження конституційного ладу, державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України [1].

У період дії воєнного чи надзвичайного стану, а також за інших кризових умов, суттєво посилюються загрози державній безпеці, що потребує активізації роботи правоохоронних органів. Одним із ключових завдань у таких обставинах є підтримання правопорядку та протидія кримінальним правопорушенням, які можуть становити небезпеку для суверенітету і територіальної цілісності держави. У цей час підвищується ризик диверсій, терористичних актів, колабораційної діяльності та незаконного обігу зброї.

Важливо запобігати перевищенню повноважень і порушенню прав громадян з боку правоохоронних структур. Законодавство України встановлює сувору відповідальність за державну зраду, шпигунство та сприяння державі-агресору. Проте в умовах особливого періоду правоохоронні органи часто стикаються зі складнощами під час збору доказової бази та оперативного розслідування злочинів.

Вагоме значення мають спеціальні заходи безпеки, зокрема контррозвідувальні дії, моніторинг інформаційного простору та проведення мобільних перевірок. Однак реалізація таких заходів повинна здійснюватися з дотриманням принципів законності та гарантій прав людини. Застосування спеціальних процесуальних механізмів потребує ефективного контролю для недопущення зловживань. Не менш важливою є належна взаємодія правоохоронних органів із військовими формуваннями та міжнародними партнерами.

Низька результативність діяльності правоохоронної системи може спричинити загострення внутрішньої ситуації та втрату суспільної довіри. Особливої уваги потребує протидія корупції серед посадових осіб, оскільки вона здатна суттєво послабити систему державного захисту. Крім того, необхідним є забезпечення достатнього фінансування та матеріально-технічної підтримки правоохоронних органів. Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, який поєднує правові, організаційні й технічні заходи.

Серед основних правоохоронних органів провідну роль відіграє Національна поліція України. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», до її головних функцій належать: забезпечення публічної безпеки та підтримання громадського порядку; охорона прав і свобод людини, а також захист інтересів суспільства і держави; запобігання та протидія кримінальним правопорушенням; надання допомоги особам, які через соціальні, економічні, надзвичайні чи інші обставини потребують підтримки [2].Однак слід зазначити, що не всі наявні завдання органів Національної поліції стосуються забезпечення національної безпеки й оборони держави, тому що вони існують поряд з іншими.

Широкий спектр правоохоронних повноважень в Україні реалізують різні державні органи, серед яких важливе місце посідає Служба безпеки України. Це спеціальний державний орган із правоохоронними функціями, який відіграє провідну роль у забезпеченні національної безпеки. З огляду на характер його діяльності, СБУ також здійснює суттєвий внесок у систему оборони держави.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України», цей орган забезпечує захист державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності держави, а також охороняє економічний і науково-технічний потенціал країни. Крім того, СБУ здійснює захист державної таємниці, а також прав і законних інтересів держави та громадян від загроз з боку іноземних спецслужб, окремих осіб, організацій чи груп, діяльність яких може становити небезпеку для державної безпеки [3].

Важливу роль у реалізації державної політики у сфері національної безпеки й оборони також відіграє Прокуратура України. Її значення обумовлене особливостями функцій, визначених чинним законодавством. Зокрема, прокуратура здійснює організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень та інших протиправних діянь, передбачених кримінальним законодавством, які посягають на національну безпеку й обороноздатність держави. Оскільки такі злочини можуть мати серйозні наслідки для стабільності та безпеки країни, діяльність прокуратури у цій сфері має особливе значення.

Суттєвий вплив на зміцнення національної безпеки мають також антикорупційні правоохоронні органи. Хоча серед науковців і досі тривають дискусії щодо того, чи є корупція прямою загрозою державній безпеці, її негативний вплив на функціонування держави є беззаперечним.

Важливе місце серед правоохоронних органів у системі забезпечення національної безпеки посідає Військова служба правопорядку у Збройних Силах України. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», цей орган є спеціалізованим правоохоронним формуванням у складі Збройні Сили України, на яке покладаються функції із забезпечення правопорядку та підтримання військової дисципліни серед військовослужбовців. Крім того, служба бере участь у здійсненні заходів, спрямованих на запобігання диверсіям і терористичним загрозам на військових об'єктах [4].

Водночас діяльність правоохоронних органів у сфері забезпечення національної безпеки супроводжується низкою проблем, які впливають на ефективність виконання покладених на них функцій. В умовах воєнного стану, збройної агресії та постійних внутрішніх і зовнішніх загроз ці проблеми набувають особливої актуальності.

Однією з основних проблем є недостатня координація між різними правоохоронними органами та військовими структурами. Відсутність належного обміну інформацією, дублювання повноважень і неузгодженість дій можуть негативно позначатися на оперативності реагування на загрози національній безпеці.

Суттєвим викликом залишається проблема корупції в правоохоронній системі. Корупційні прояви серед посадових осіб підривають довіру суспільства до державних інституцій, послаблюють механізми державного захисту та створюють умови для витоку службової інформації й зловживання владою.

Ще однією проблемою є недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів. Обмежене фінансування, нестача сучасного обладнання, технічних засобів і спеціалізованих інформаційних систем ускладнюють ефективне виконання завдань у сфері протидії злочинності та захисту державної безпеки.

Важливим проблемним аспектом є складність виявлення та розслідування злочинів проти основ національної безпеки, зокрема диверсійної діяльності, тероризму, колабораціонізму, кіберзлочинності та шпигунства. Такі правопорушення часто мають прихований характер і потребують застосування спеціальних методів оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності.

Проблемою також є необхідність забезпечення балансу між заходами безпеки та дотриманням прав і свобод людини. В умовах особливого періоду існує ризик перевищення службових повноважень, незаконного обмеження прав громадян або зловживання спеціальними процесуальними механізмами. Окремої уваги потребує питання кадрового забезпечення правоохоронних органів. Недостатній рівень професійної підготовки окремих працівників, психологічне навантаження, кадровий дефіцит і професійне вигорання негативно впливають на якість виконання службових обов'язків.

Крім того, важливою проблемою є необхідність удосконалення законодавчої бази у сфері національної безпеки та діяльності правоохоронних органів. Постійна зміна характеру сучасних загроз вимагає адаптації правових механізмів до нових викликів, зокрема у сфері кібербезпеки, інформаційної безпеки та міжнародного співробітництва.

Отже, ефективне забезпечення національної безпеки потребує комплексного вирішення зазначених проблем шляхом удосконалення законодавства, зміцнення матеріально-технічної бази, посилення міжвідомчої взаємодії, протидії корупції та підвищення професійного рівня працівників правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text

4. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 7 берез. 2002 р. № 3099-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text

Лисенко Денис Сергійович, *заступник начальника Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України*

ОПЕРАТИВНА ОБСТАНОВКА ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИБОРУ РЕЖИМУ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Сучасний розвиток організованої злочинності, корупційних практик та транснаціональних кримінальних зв'язків зумовлює необхідність удосконалення механізмів оперативного обслуговування підрозділами стратегічних розслідувань відповідних об'єктів та ліній роботи, які закріплені за вказаним оперативним підрозділом. Ефективність такого обслуговування безпосередньо залежить від здатності оперативних підрозділів адекватно оцінювати стан оперативної обстановки та своєчасно адаптувати форми і методи діяльності до змін криміногенної ситуації та інших соціально-економічних параметрів, які потенційно можуть впливати на структуру, динаміку та інші важливі показники функціонування організованих злочинних угруповань, адже саме організація протидії організованим формам злочинної діяльності є пріоритетним завданням вказаних підрозділів Національної поліції України.

Необхідно наголосити, що категорія «оперативна обстановка» є однією із фундаментальних та базових категорій оперативно-розшукової діяльності, яка досліджувалась значною кількістю науковців [1; 2], зокрема й на рівні публікацій обмеженого доступу. Саме вона відображає фактичний стан криміногенних процесів, рівень активності злочинних угруповань, масштаби корупційних ризиків та ступінь впливу злочинних угруповань на соціально-економічні процеси та інші аспекти організації функціонування соціуму.

На узагальненому рівні, можна відзначити, що у діяльності підрозділів стратегічних розслідувань оперативна обстановка являє собою комплексну систему криміногенних, соціально-економічних, організаційно-управлінських та інформаційних факторів, які визначають характер загроз та можливості оперативного реагування. Зважаючи на викладене, у контексті агентурно-оперативної роботи підрозділів стратегічних розслідувань, можна відзначити, що стан оперативної обстановки – це інтегрована система криміногенних, соціально-економічних, організаційно-управлінських та інформаційних факторів, які характеризують рівень загроз з боку організованої злочинності та визначають необхідність застосування відповідного режиму оперативного обслуговування.

Структурними елементами оперативної обстановки виступають: по-перше, базові показники організованої злочинності (структура, динаміки, географія поширення тощо); по-друге, рівень корупційної інфраструктури, яка сформована діючими на території оперативного обслуговування організованими злочинними угрупованнями; по-третє, статус та межі поширення злочинного впливу лідерами кримінального середовища, які постійно проживають, або тимчасово перебувають на відповідній території оперативного обслуговування; по-четверте, стан кримінального впливу на економічні процеси; по-п'яте, рівень інформаційне забезпечення та обізнаності оперативного підрозділу; по-шосте, наявні реальні оперативні можливості, зокрема й оперативні позиції сформовані у середовищі та інфраструктурі організованої злочинності.

Практика роботи оперативних підрозділів свідчить, що залежно від стану оперативної обстановки керівниками оперативних підрозділів визначаються відповідні режими оперативного обслуговування, зокрема: по-перше, базовий (звичайний) режим передбачає підтримання постійного моніторингу криміногенної ситуації та накопичення оперативної інформації; по-друге, посилений режим застосовується за умов ускладнення оперативної обстановки та потребує збільшення інтенсивності оперативного впливу, зокрема й за рахунок активізації сформованих оперативних позицій; по-третє, спеціальний режим використовується в умовах різкого загострення криміногенної ситуації та передбачає максимальну концентрацію сил і засобів.

Вибір режиму оперативного обслуговування має здійснюватися виключно на підставі об'єктивної оцінки оперативної обстановки. Важливе значення мають індикатори її змін: а) активізація злочинних угруповань; б) формування на відповідній території чи за лінією роботи нових кримінальних ринків чи кардинальна трансформація моделі функціонування існуючих, зокрема, наприклад кримінального ринку наркотиків, які згідно проведеної оцінки із використанням методології SOCTA, зазнав суттєвих трансформацій у частині логістики та безпосередньо наркотичних засобів, які формують основну структуру такого ринку; по-третє, врахування наближеності відповідного регіону до зони безпосереднього ведення бойових дій тощо. Належна оцінка зазначених факторів дозволяє забезпечити своєчасний перехід від одного режиму оперативного обслуговування до іншого та підвищити ефективність використання оперативних можливостей.

Тож сучасні умови потребують широкого використання кримінального аналізу, ризик-орієнтованого підходу та прогнозування криміногенних процесів. Аналітична діяльність повинна бути спрямована не лише на оцінку поточного стану оперативної обстановки, а й на прогнозування її

майбутніх змін. Отже, перспективним напрямом розвитку підрозділів стратегічних розслідувань є впровадження адаптивної моделі оперативного обслуговування, сутність якої полягає у коригуванні режиму діяльності залежно від змін оперативної обстановки, що дозволяє забезпечити випереджувальний характер протидії організованій злочинності.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що стан оперативної обстановки виступає ключовою передумовою вибору режиму оперативного обслуговування підрозділами стратегічних розслідувань. Від правильності її оцінки залежить ефективність використання сил і засобів, результативність оперативного впливу та своєчасність реагування на криміногенні загрози.

Список використаних джерел

1. Єфтеній В. В. Оперативна обстановка як передумова формування оперативних позицій підрозділами стратегічних розслідувань. *Юридичних науковий електронний журнал.* 2020. № 1. С. 311–314.

2. Лисенко А. М., Лисенко І. В. Характеристика оперативної обстановки за лінією протидії терористичній діяльності. *Вісник Луганського Державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2018. Вип. 3. С. 246–256.

Loputko Olena, *Professor of the Language Studies Department of the National Academy of Internal Affairs, PhD in Pedagogics, Associate Professor;*
Romanov Ihor, *Professor of the Language Studies Department of the National Academy of Internal Affairs, PhD in Pedagogics, Associate Professor*

CO-TEACHING OF THE FOREIGN LANGUAGES IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL SECURITY SECTOR PERSONNEL EDUCATION UNDER CONTEMPORARY CHALLENGES

The transformation of Ukraine's national security system under conditions of full-scale war, martial law, accelerated technological development, and active European integration has significantly redefined the priorities of professional education within the security and defense sector. Contemporary specialists in law enforcement, policing, border protection, and broader security institutions must possess not only highly developed professional and tactical competencies, but also communicative flexibility, analytical adaptability, intercultural awareness, and foreign language proficiency. In the present day security environment, foreign language competence, particularly English, should be regarded as a strategic professional instrument directly linked to operational interoperability, international cooperation, information exchange, participation in multinational initiatives, and institutional compatibility with European and Euro-Atlantic structures.

The growing strategic role of foreign language education is especially evident in the preparation of future officers and security professionals within higher educational institutions with specific learning conditions. In these institutions, foreign language training can no longer remain an isolated academic discipline aimed solely at linguistic development [1]. Instead, it must function as a professionally oriented educational component integrated with specialized disciplines, including law enforcement operations, tactical communication, crisis management, border security, criminal analysis, and public safety. Such an approach reflects both the practical demands of modern security service and the broader national strategy of strengthening institutional resilience through modernization of educational standards [4].

At the same time, the professional training of cadets in wartime conditions is complicated by multiple factors. Educational losses caused by disrupted secondary education, air raid interruptions, psychological instability, and unequal educational backgrounds significantly influence the initial level of learners. In many cases, cadets entering specialized institutions demonstrate language proficiency levels considerably lower than formally expected, often corresponding to A1 – A2 levels instead of B1–B2. Combined with regimented schedules, service-related duties, limited instructional time, and fluctuating motivation, these factors require innovative pedagogical solutions capable of intensifying learning outcomes while maintaining professional relevance.

The scientific discourse surrounding co-teaching and integrated foreign language instruction demonstrates a growing recognition of interdisciplinary educational models as effective instruments for professional competence development. International scholars such as B. Badiali and N. Titus emphasize that co-teaching enhances learning outcomes through collaborative pedagogical design, allowing students to acquire knowledge more effectively in multidimensional educational environments [5, p. 74]. A. Chanmugam and B. Gerlach [6] focus on co-teaching as a mechanism for improving instructional effectiveness and preparing learners for complex professional contexts through integrated expertise. R. Villa, J. Thousand, and A. Nevin [7] substantially expand this perspective by classifying practical co-teaching models and demonstrating their adaptability across educational settings, particularly in competency-based instruction. Within the Ukrainian academic context, researchers increasingly underline the strategic significance of foreign language education in the modernization of professional training for specialists in institutions with specific learning conditions. Ukrainian scholars such as O. Mamonova and O. Balanaieva [4] and the authors themselves [2] highlight that the professional preparation of future security sector personnel must incorporate innovative pedagogical approaches capable of combining

legal, communicative, and operational competencies. At the same time, current national educational reforms and language policy initiatives emphasize English language proficiency as an essential component of institutional development and international interoperability.

A particularly valuable aspect of co-teaching is the diversity of methodological models available for adaptation depending on group size, educational objectives, and professional context. Based on contemporary pedagogical classifications, binary or co-teaching methodology may include several principal models.

For smaller educational groups, Alternative Teaching is considered effective when one instructor works with the primary group while the second educator provides targeted support, remediation, or enrichment to a smaller subgroup. In the context of security education, this model may be used to support cadets with lower language proficiency while maintaining professional content progression. Parallel Teaching involves simultaneous instruction of the same material by both educators in divided groups, significantly increasing communicative participation, reducing psychological barriers, and improving practical speaking opportunities. This model is especially effective for professional dialogues, tactical role plays, and communicative simulations. Station Teaching or Cooperative Learning allows learners to rotate through thematic stations where language, tactical, and analytical tasks may be combined. This approach is beneficial for legal terminology acquisition, professional vocabulary reinforcement, and scenario-based communication practice.

For larger groups, One Teach, One Observe (Mentor Modeling) provides an opportunity for one instructor to lead educational activity while the second analyzes learner behavior, monitors outcomes, or models professional strategies. This approach is valuable for methodological analysis and instructional refinement. One Teach, One Assist allows one educator to conduct the primary lesson while the second provides individualized support, helping weaker learners, clarifying terminology, or maintaining discipline. Such a model is especially productive in mixed-level groups. Team or Synchronous Teaching represents one of the most dynamic and complex forms, where both educators jointly conduct instruction, integrating language and professional expertise in real time. This model is highly effective for case studies, debates, crisis simulations, or integrated professional problem-solving. Finally, Affirm and Enhance involves one teacher leading while the other provides clarifications, contextual reinforcement, or expanded explanations, supporting comprehension and professional contextualization.

The selection of a specific binary teaching model in security sector institutions should be determined by multiple factors, including group size, cadets' language level, motivational profile, year of study, professional specialization, teacher qualifications, institutional resources, and practical learning objectives. For example, cadets with lower language proficiency may benefit from Alternative or One Teach, One Assist models, while more advanced groups may achieve greater results through Team Teaching or Parallel Teaching.

The significance of foreign language integration within these models cannot be overstated. Security specialists increasingly operate in environments where English functions as a language of documentation, operational communication, international cooperation, and strategic knowledge exchange. Therefore, binary teaching not only improves language proficiency but also forms professional identity compatible with contemporary international security standards. Through interdisciplinary instruction, cadets learn to perceive foreign language not as an external academic requirement, but as an essential component of their future operational effectiveness.

Moreover, binary teaching contributes to institutional modernization by strengthening collaboration among teaching staff, encouraging interdisciplinary curriculum development, and promoting methodological innovation. The inclusion of digital technologies, AI-based language platforms, online simulations, and professional communication software further expands the practical possibilities of such models.

Nevertheless, implementation challenges remain substantial. These include differences in language competence among non-language educators, increased planning complexity, the need for collaborative pedagogical culture, methodological training, and systematic evaluation. Thus, successful implementation requires institutional commitment, strategic planning, and ongoing scientific analysis.

In conclusion, contemporary security sector personnel preparation in Ukraine demands the strategic integration of foreign language education into professional training systems. Foreign language competence, particularly through English for Specific Purposes, must be viewed as a fundamental element of operational readiness, international cooperation, and institutional modernization. Binary education and co-teaching provide an innovative pedagogical framework capable of combining professional and linguistic competencies while responding to the complex realities of wartime and post-war transformation. The classification of co-teaching models demonstrates broad practical flexibility and confirms that carefully selected interdisciplinary strategies can significantly strengthen the preparation of future security professionals. Further research should focus on empirical assessment of binary learning effectiveness, adaptation of specific co-teaching models to security disciplines, and development of integrated educational standards for Ukraine's evolving security environment.

References

1. Дорожня карта вдосконалення мовної підготовки у Збройних силах України (на 2021–2025 роки). URL.: https://www.mil.gov.ua/content/education/doroznya_karta_2021.pdf

2. Лопутько О., Романов І. Особливості проведення бінарних занять з іноземної мови на початковому етапі навчання у вищих навчальних закладах з специфічними умовами навчання. *Наукові інновації та передові технології. Державне управління, економіка, право, педагогіка, психологія*. 2026. № 3 (55). 2026. С. 1483–1494.

3. Мамонова О. І., Баланаєва О. В. Підготовка фахівців системи професійної юридичної освіти в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 3(84). С. 70–75.

4. Про застосування англійської мови в Україні : Закон України № 3760-IX від 4 черв. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text

5. Badiali, B., Titus, N. Co-teaching: Enhancing student learning through mentor-intern partnerships. *School-University Partnerships*. 2011. Vol. 4(2). P. 74–79.

6. Chanmugam, A., Gerlach, B. A co-teaching model for developing future educators' teaching effectiveness. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education.* 2013. Vol. 25 (1). P. 110–117.

7. Villa R. A., Thousand J. S., Nevin A. I. A Guide to Co-Teaching: New Lessons and Strategies to Facilitate Student Learning. Thousand Oaks: Corwin Press, 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/ 230852947_A_Guide_to_Co- Teaching_New_Lessons_and_Strategies_to_Facilitate_Student_Learning

Лубенець Ірина Григорівна, *провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти НАВС, кандидат юридичних наук, старший дослідник*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАГРОЗ ПРИКОРДОННІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах триваючого воєнного стану прикордонна безпека України зазнає суттєвої трансформації. Державна прикордонна служба України (ДПСУ) стикається як із традиційними воєнними загрозами, так і зі стрімким розвитком транскордонної організованої злочинності. Аналіз результатів оперативно-службової діяльності ДПСУ за перші місяці 2026 року свідчить про зміну вектора протиправної діяльності. На тлі адаптації злочинних мереж до умов контролю фіксується небезпечна інтенсифікація потоків нелегальної зброї, вибухових речовин, наркотичних засобів та активізація тіньових корупційних схем. Це актуалізує необхідність системного переосмислення ключових ризиків для національної безпеки на державному кордоні.

Теоретичні та практичні аспекти забезпечення прикордонної безпеки та протидії транскордонній злочинності під час збройних конфліктів перебувають у центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, питання організації прикордонної безпеки, трансформації функцій Державної прикордонної служби України та реагування на сучасні безпекові виклики досліджували В. Назаренко, В. Серватюк, О. Ставицький та інші [1]. Проблеми транснаціональної злочинності, контрабандної діяльності й криміналістичних механізмів протидії організованим злочинним угрупованням висвітлено у працях П. Біленчука, А. Кофанова, О. Кобилянського та Є. Паніотова [2]. Окремі аспекти політичних ризиків та їх впливу на державну безпеку аналізував Д. Демчук [3]. Водночас сучасні загрози безпеці державного кордону, а також їх вплив на інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-службової діяльності ДПСУ досліджували А. Братко та Т. Сервило [4]. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемам прикордонної безпеки та протидії транскордонній злочинності, сучасні умови воєнного стану, динамічна трансформація загроз і поява нових форм протиправної діяльності потребують подальшого комплексного наукового дослідження та переосмислення механізмів забезпечення безпеки державного кордону України.

Аналіз результатів діяльності ДПСУ за перші два місяці 2026 року вказує на суттєву зміну динаміки загроз. Хоча за деякими показниками спостерігається спад, різке зростання обсягів вилученої зброї, боєприпасів, вибухових речовин і наркотиків свідчить про високу інтенсивність кримінальних викликів. Загалом виділено сім ключових деструктивних тенденцій:

Зростання спроб незаконного переміщення озброєння. Відповідно до результатів оперативно-службової діяльності ДПСУ за 2 місяці 2026 року спостерігається різке зростання небезпечних потоків [5]. Зокрема, вилучено: боєприпасів – 61 895 од. (у 2025 р. – 14 650 од., +322,5 %); вибухових речовин – 85,250 кг (у 2025 р. – 70,560 кг, +20,8 %); зброї – 316 одиниць (у 2025 р. – 301 од., +4,9 %). Вилучення такої кількості засобів ураження вказує на постійні спроби незаконного обігу, що може бути використано з метою подальшої дестабілізації ситуації всередині країни.

Стрімке зростання незаконного переміщення наркотичних та психотропних речовин. За перші 2 місяці 2026 року при перетині кордону вилучено: наркотичних засобів – 74,814 кг (+653,8 %), психотропних речовин – 2,259 кг (+134,8 %), прекурсорів – 3,998 кг (+171,2 %) [5]. Прикладом успішної міжвідомчої взаємодії є затримання у Закарпатській області прикордонниками Мукачівського загону спільно з поліцією та СБУ водія, який перевозив 2,2 кг наркотичних речовин у спеціально обладнаному сховку моторного відсіку (підозра за ч. 3 ст. 307 КК України) [6]. Така статистика свідчить про формування нових міжнародних наркомаршрутів через Україну.

Збільшення спроб контрабанди товарів. Вартість вилучених прикордонниками контрабандних товарів за 2 місяці 2026 року зросла більш ніж утричі – з 48,5 млн грн до 173,3 млн грн (+256 %) [5]. Це вказує на масштабні спроби тінізації економіки під час війни.

Зміна характеру нелегальної міграції. Спостерігається зменшення кількості фізично затриманих осіб (з 915 осіб у 2025 р. до 785 у 2026 р.) при одночасному збільшенні відмов у в'їзді (з 112 до 188 відповідно) [5]. Водночас фіксується високий рівень корупційної складової. Працівниками ВБ ДПСУ спільно з ДБР викрили на хабарництві заступника начальника відділу «Мукачево» за пропуск ухилянтів (під час обшуків вилучено 27 тис. доларів) [7]. Також Чернівецьким загоном ліквідовано угруповання із 10 осіб, яке переправило 20 громадян [8], а правоохоронцями ОКПП «Київ» вкотре задокументовано зловживання системою «Шлях» [9]. Таким чином, маршрути нелегалів стають більш організованими та корумпованими.

Зниження інтенсивності технічного контролю кордону. Спостерігається критичне падіння кількості польотів для обстеження територій традиційною авіацією ДПСУ (з 7 532 польотів у 2025 р. до 1 272 у 2026 р.), а також безпілотною авіацією (з 1 млн 370 тис. польотів до 413 тис.) [5]. Зменшення моніторингу може призвести до появи «сліпих зон», тобто уразливих ділянок на кордоні.

Поширення корупційних схем серед високопосадовців. На початку 2026 року викрито масштабну схему контрабанди тютюнових виробів за участю колишнього голови ДПСУ С. Дейнека, представників митниці та інших відомств [10]. Злочинна схема передбачала використання автомобілів із номерами, подібними до дипломатичних, із незаконним прибутком до 10 млн євро щомісяця. Ситуація підриває суспільну довіру та дискредитує органи правопорядку в умовах воєнного стану.

Транскордонна торгівля людьми. Від початку повномасштабної війни по грудень 2025 року викрито понад 490 фактів торгівлі людьми та ліквідовано 18 організованих груп [11]. У 2026 році чітко окреслилися основні форми експлуатації українців у країнах ЄС: сексуальна, трудова (наприклад, нелегальні тютюнові фабрики тощо) та втягнення у кримінальну діяльність як водіїв для нелегальних мігрантів [12].

Висновки. За результатами аналізу оперативно-службової діяльності ДПСУ встановлено, що в умовах воєнного стану відбувається трансформація характеру загроз прикордонній безпеці України, що проявляється у зростанні обсягів незаконного переміщення зброї, наркотичних речовин, контрабанди та активізації корупційних схем. Водночас зниження інтенсивності технічного контролю кордону та поширення організованих каналів нелегальної міграції й торгівлі людьми створюють додаткові ризики для національної безпеки. Це зумовлює необхідність посилення міжвідомчої взаємодії, удосконалення системи прикордонного контролю та впровадження ефективних антикорупційних механізмів у діяльність ДПСУ.

Список використаних джерел

1. Прикордонна безпека України : навч. посіб. / В. О. Назаренко, В. М. Серватюк, О. М. Ставицький та ін. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2018. 360 с.

2. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз : монографія / П. Д. Біленчук, А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський та ін. Київ : КИЙ, 2011. 52 с.

3. Демчук Д. В. Поняття і види політичних ризиків. *Актуальні проблеми політики.* 2012. Вип. 46. С. 248–255.

4. Братко А., Сервило Т. Аналіз загроз безпеці державного кордону, які впливають на діяльність інформаційно-статистичного забезпечення оперативно-службової діяльності Державного прикордонної служби України. *Social Development and Security*. 2026. Vol. 16, № 1. С. 169–177.

5. Результати оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби. *Державна прикордонна служба України*. 10 березня 2026. URL: https://salo.li/AcDE56F

6. Понад 2,2 кг наркотиків намагалися ввезти в Закарпаття: поліція затримала наркокур'єра з Дніпра. *ГУ НП в Закарпатській області. Новини*. 2026. URL: https://salo.li/3157ad8

7. Мацкевич А. Посадовця ДПСУ на Закарпатті затримали під час отримання хабаря за переправлення ухилянтів. *Zaxid.net.* 2026. URL: https://salo.li/146b83E

8. На Буковині прикордонники викрили організоване злочинне угруповання, яке налагодило масштабну схему незаконного переправлення громадян через кордон. *Державна прикордонна служба України.* 2026. URL: https://salo.li/C96c99A

9. Левшин Л. У Києві прикордонники викрили схему втечі для ухилянтів. *Куїv1.* 2026. URL: https://salo.li/980A9a6

10. Халаман Л. Прибутковий «бізнес», – експертка НАКО розповіла про чистки в ДПСУ й корупційні схеми на митниці. *24 канал.* 2026. URL: https://salo.li/a40015b

11. Нацполіція за час війни викрила майже пів тисячі фактів торгівлі людьми. *Укрінформ*. 2026. URL: https://salo.li/8591986

12. Торгівля людьми у 2026 році: нові виклики та як захистити себе. *Оболонська районна в місті Києві державна адміністрація*. 2026. URL: https://salo.li/fC32bAE

Луговий Віктор Олександрович, *заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління*

ПРАКТИКА ЄС ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Критична інфраструктура є основою функціонування сучасної держави, оскільки забезпечує стабільність енергетичних, транспортних, фінансових, інформаційних, комунікаційних, медичних та інших життєво важливих систем. В умовах сучасної цифровізації та глобальної взаємозалежності держав порушення функціонування критичної інфраструктури може призвести до масштабних негативних наслідків для економіки, суспільства, державного управління та національної безпеки.

Після початку повномасштабної агресії російської федерації проти України питання забезпечення безпеки критичної інфраструктури набуло не лише національного, а й міжнародного значення. Руйнування енергетичних об'єктів, кібератаки на державні ресурси, порушення логістичних ланцюгів та інформаційні операції засвідчили необхідність формування комплексної системи стійкості держави до сучасних загроз.

Країни Європейського Союзу протягом останніх десятиліть сформували багаторівневу систему забезпечення безпеки критичної інфраструктури, яка ґрунтується на принципах резильєнтності, управління ризиками, міжнародної координації та публічно-приватного партнерства. Європейський досвід є надзвичайно важливим для України в умовах євроінтеграції та реформування сектору безпеки. В умовах сучасних безпекових викликів країни Європейського Союзу приділяють особливу увагу формуванню ефективної системи захисту критичної інфраструктури.

Європейський Союз поступово сформував комплексну модель забезпечення безпеки критичної інфраструктури. Важливим етапом стало прийняття Директиви 2008/114/ЄС, яка заклала правові основи для ідентифікації та захисту європейської критичної інфраструктури [1]. Надалі європейська політика еволюціонувала від концепції фізичного захисту об'єктів до концепції стійкості (resilience).

Сучасний підхід ЄС передбачає не лише захист об'єктів від загроз, а й забезпечення здатності швидко реагувати на кризові ситуації та відновлювати функціонування після інцидентів. Отже, у центрі уваги європейської політики перебуває не лише запобігання ризикам, а й мінімізація наслідків кризових ситуацій.

Важливе значення в системі ЄС має міжсекторальна взаємодія. Критична інфраструктура є взаємопов'язаною системою, де порушення функціонування одного сектору може спричинити каскадні наслідки для інших секторів. Наприклад, пошкодження енергетичної системи може призвести до збоїв у роботі транспорту, зв'язку, банківської системи та медичних установ.

Європейські дослідники акцентують, що сучасні загрози мають комплексний характер та охоплюють фізичні, кібернетичні, техногенні, терористичні й інформаційні компоненти. З огляду на це, Європейський Союз активно впроваджує концепцію «all-hazards approach», яка передбачає готовність держави до реагування на всі типи загроз незалежно від їх походження. Зокрема, увагу зосереджено на кібербезпеці, міжсекторальній взаємодії та міжнародній координації.

Директива ЄС 2022/2557 (CER) стала новим етапом розвитку європейської системи захисту критичної інфраструктури. Документ зобов'язує держави-члени оцінювати ризики, формувати національні стратегії стійкості й забезпечувати координацію між державними органами та приватними операторами [3].

Паралельно в ЄС запровадили Директиву NIS2, яка посилює вимоги до мережевої та інформаційної безпеки. Вона спрямована на підвищення кіберстійкості критичної інфраструктури та вдосконалення механізмів реагування на кіберінциденти [4].

Європейський досвід свідчить про важливість публічно-приватного партнерства у сфері захисту критичної інфраструктури. Значна частина об'єктів критичної інфраструктури у країнах ЄС перебуває у власності приватних компаній, тому держава не може ефективно забезпечити їх безпеку без взаємодії з бізнесом.

Публічно-приватне партнерство передбачає обмін інформацією про загрози, спільну підготовку кризових планів, проведення навчань і координацію дій під час надзвичайних ситуацій. У країнах ЄС оператори критичної інфраструктури зобов'язані впроваджувати системи оцінювання ризиків, проводити аудит безпеки та забезпечувати належний рівень кіберзахисту.

Важливого значення набуває співпраця у сфері кібербезпеки. У сучасних умовах цифрова інфраструктура є невід'ємною складовою критичної інфраструктури, а тому кібератаки можуть становити загрозу для функціонування держави загалом. З огляду на те, що значна частина критично важливих об'єктів перебуває у приватній власності, операторів інфраструктури залучають до процесу оцінювання ризиків і реагування на загрози [5, с. 617–619].

Особливо цінним для України є досвід Естонії, Фінляндії та Польщі. Естонія створила ефективну систему кіберзахисту та ситуаційного реагування після масштабних кібератак 2007 року. Фінляндія розвиває модель «всеохоплюючої безпеки», що базується на співпраці держави, бізнесу й суспільства. Польща активно застосовує інтегровану систему кризового управління та протидії гібридним загрозам [4]. Україна також здійснює реформування системи захисту критичної інфраструктури. Основою національного правового регулювання став Закон України «Про критичну інфраструктуру» [6, с. 172]. Однак дослідники акцентують на необхідності подальшої гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами [7, с. 80].

Сучасні загрози для критичної інфраструктури України мають комплексний характер. До них належать ракетні удари по енергетичній інфраструктурі, диверсії, терористичні акти, кібератаки, інформаційні операції, техногенні аварії та порушення логістичних маршрутів. Особливо небезпечними є кібератаки на державні інформаційні ресурси, енергетичні системи, банківський сектор і телекомунікації. В умовах цифровізації державного управління кібербезпека стає невід'ємною складовою національної безпеки.

Науковці зауважують, що сучасна критична інфраструктура є багаторівневою соціально-економічною системою, а загрози її функціонуванню мають каскадний характер. Саме тому Україна має формувати комплексну систему стійкості, яка поєднуватиме фізичний захист, кіберзахист, кризове управління й міжнародну координацію. До них належать ракетні удари, кібератаки, диверсії, терористичні акти й техногенні аварії. В умовах війни важливого значення набуває забезпечення стійкості енергетичної, транспортної та інформаційної інфраструктури [8, с. 89].

Для України перспективними напрямами розвитку системи захисту критичної інфраструктури є: імплементація положень директив CER і NIS2; розвиток кіберстійкості; удосконалення системи управління ризиками; розвиток публічно-приватного партнерства; посилення міжнародної співпраці з ЄС і НАТО; створення сучасних систем моніторингу та реагування на кризові ситуації.

Не менш важливим є формування в Україні культури безпеки й підготовка фахівців у сфері захисту критичної інфраструктури. Європейська практика свідчить, що ефективне функціонування системи безпеки залежить не лише від наявності сучасних технологій, а й від рівня професійної підготовки персоналу та готовності суспільства до реагування на кризові ситуації. У зв'язку з цим перспективним напрямом для України є розвиток освітніх програм, спеціалізованих тренінгів і наукових досліджень у сфері критичної інфраструктури [7, с. 82].

Для України особливо актуальним є впровадження європейських стандартів у сфері кіберзахисту критичної інфраструктури. Сучасна війна продемонструвала, що кібератаки можуть використовуватися одночасно з військовими ударами й інформаційними операціями, створюючи комплексний вплив на державну систему управління. Саме тому інтеграція України до європейського безпекового простору має супроводжуватися розвитком сучасної системи кіберстійкості, удосконаленням законодавства та розширенням міжнародного співробітництва у сфері обміну інформацією про загрози [4].

Крім того, важливою складовою європейського підходу є проведення регулярних навчань і тренувань із реагування на кризові ситуації. У країнах ЄС систематично організовуються міжвідомчі та міжнародні навчання, під час яких відпрацьовуються механізми взаємодії органів влади, правоохоронних структур, аварійно-рятувальних служб і приватних операторів критичної інфраструктури [5, с. 620]. Такі заходи дають змогу перевіряти ефективність кризових планів, удосконалювати алгоритми реагування та забезпечувати готовність до надзвичайних ситуацій різного характеру.

Одним із ключових напрямів розвитку європейської політики у цій сфері є забезпечення стійкості енергетичної інфраструктури. Після енергетичних криз і зростання гібридних загроз ЄС посилив вимоги до захисту енергетичних мереж, газотранспортної системи та об'єктів генерації електроенергії. Значну увагу приділяють диверсифікації джерел енергопостачання, розвитку резервних систем і підвищенню автономності критично важливих об'єктів [1]. У сучасних умовах енергетична безпека є невід'ємним елементом національної та європейської безпеки.

Неодмінною умовою європейської системи захисту критичної інфраструктури є постійне вдосконалення механізмів стратегічного планування та прогнозування ризиків. У країнах ЄС увагу зосереджено на створенні систем раннього попередження, аналізі загроз і моделюванні кризових сценаріїв. Такий підхід дає змогу державним органам й операторам критичної інфраструктури своєчасно виявляти потенційні ризики та мінімізувати негативні наслідки надзвичайних ситуацій [2]. Європейські держави активно використовують цифрові технології для моніторингу стану інфраструктурних об'єктів, автоматизації процесів реагування та координації діяльності різних суб'єктів безпеки.

Отже, практика Європейського Союзу демонструє ефективність комплексного підходу до забезпечення безпеки критичної інфраструктури. Європейська модель базується на принципах резильєнтності, міжсекторальної взаємодії, кіберстійкості, управління ризиками та міжнародної координації.

Для України імплементація європейських стандартів має стратегічне значення, оскільки надасть можливість не лише підвищити рівень національної безпеки, а й забезпечити стійкість держави в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Подальший розвиток національної системи захисту критичної інфраструктури повинен ґрунтуватися на гармонізації законодавства з acquis ЄС, розвитку міжнародної співпраці, посиленні кіберзахисту, удосконаленні кризового управління та формуванні сучасної системи оцінки ризиків.

Урахування практики ЄС сприятиме формуванню в Україні сучасної моделі захисту критичної інфраструктури, спроможної ефективно реагувати на сучасні безпекові виклики та забезпечувати стабільне функціонування держави навіть в умовах кризових ситуацій. Для України адаптація європейського досвіду має стратегічне значення, оскільки сприятиме підвищенню рівня національної безпеки, стійкості держави й інтеграції до європейського безпекового простору.

Список використаних джерел

1. Європейський досвід розбудови системи захисту критичної інфраструктури: уроки для України. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2013. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/evropeyskiy-dosvid-rozbudovi-sistemi-zakhistu-kritichnoi

2. Pursiainen C., Kytomaa E. From European critical infrastructure protection to the resilience of European critical entities: what does it mean? *Sustainable and Resilient Infrastructure.* 2023. Vol. 8, sup1. P. 85–101.

3. Директива Європейського парламенту і ради (ЄС) 2022/2557 від 14 грудня 2022 року про стійкість критично важливих суб'єктів та скасування Директиви Ради 2008/114/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a3_002-22#Text

4. Директива європейського парламенту і ради (ЄС) 2022/2555 від 14 грудня 2022 року про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки на всій території Союзу, внесення змін до Регламенту (ЄС) № 910/2014 та Директиви (ЄС) 2018/1972 та скасування Директиви (ЄС) 2016/1148 (Директива NIS 2). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a3_001-22#Text

5. Храпкіна В. В., Трушкіна Н. В. Механізми забезпечення стійкості критичної інфраструктури: європейський досвід. Управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем : колективна монографія / під заг. ред. В. В. Храпкіної, К. В. Пічик. Київ : Києво-Могилянська академія, 2024. С. 613–626.

6. Ковальчук А. Т. Система правового регулювання захисту об'єктів критичної інфраструктури в Україні: сучасний стан та напрями удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. *Серія «Право».* 2025. Вип. 90, ч. 5. С. 172–184.

7. Слободянюк М. А., Губачова Д. В. Правові особливості забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури. *Juris Europensis Scientia.* 2025. Вип. 5. С. 80–85.

8. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Загрози розвитку критичної інфраструктури: сутність і класифікація. *Проблеми економіки.* 2025. № 3 (65). С. 79–104.

Лупало Олександр Анатолійович, *доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Трансформація сучасного безпекового середовища та еволюція форм міждержавного протиборства зумовили поступове розмивання класичних меж між станом війни та миру. Гібридний характер сучасних конфліктів актуалізував необхідність переосмислення традиційних механізмів публічного адміністрування у сфері національної безпеки, оскільки сучасні загрози дедалі частіше реалізуються не лише через застосування військової сили, а й шляхом комплексного використання кібернетичних, інформаційно-психологічних, економічних, енергетичних та інших невійськових інструментів впливу.

Доктринальні дослідження у сфері національної безпеки дозволили виокремити низку фундаментальних ознак гібридних загроз, серед яких багаторівневість, невизначеність, асиметричність та інтегроване поєднання військових і цивільних засобів впливу. Водночас чинне адміністративне та безпекове законодавство України значною мірою орієнтоване на класичні моделі реагування на воєнні чи надзвичайні ситуації та не забезпечує належного рівня адаптації до динамічних гібридних викликів.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, що супроводжується системними кібератаками на державні інформаційні ресурси, деструктивним впливом на об'єкти критичної інфраструктури, масштабними інформаційно-психологічними операціями та спробами дестабілізації системи публічного управління. За таких умов ефективність функціонування сектору безпеки та оборони безпосередньо залежить від нормативної визначеності повноважень військових адміністрацій, чіткості механізмів міжвідомчої взаємодії, а також неухильного дотримання їхніх законних розпоряджень.

В умовах правового режиму воєнного стану військові адміністрації сформовано як ключові суб'єкти забезпечення внутрішньої безпеки та регіонального кризового управління. Водночас чинна нормативна база військових адміністрацій потребує вдосконалення механізмів адміністрування та забезпечення обов'язковості виконання розпорядчих актів, а також запровадження дієвої адміністративної відповідальності за їх ігнорування – зокрема, у сферах нейтралізації гібридних загроз, контролю інформаційного простору та забезпечення стійкості критичної інфраструктури. Така правова прогалина зумовлює дисбаланс між покладеними на військові адміністрації завданнями та наявним інструментарієм владного примусу щодо суб'єктів державного та приватного права.

Значною проблемою залишається неповний обсяг повноважень для виконання покладених завдань, а також відсутність спеціальних норм адміністративної відповідальності за невиконання законних розпоряджень військових адміністрацій у кризових умовах. Така законодавча прогалина негативно впливає на оперативність управлінського реагування, ускладнює координацію діяльності суб'єктів сектору безпеки та знижує загальний рівень інституційної стійкості держави.

У зв'язку з цим особливого значення набуває аналіз зарубіжного досвіду держав, які сформували ефективні моделі інтегрованого кризового адміністрування. Найбільш показовою є ізраїльська модель реагування на гібридні загрози, яка базується на високому рівні міжвідомчої координації, функціонуванні ситуаційних центрів та наявності дієвих механізмів забезпечення обов'язковості виконання управлінських рішень [1; 2].

Ізраїльська модель безпекового адміністрування вважається однією з найбільш ефективних систем кризового реагування у світі, що обумовлено високим рівнем інтеграції суб'єктів сектору безпеки, функціонуванням єдиної системи ситуаційних центрів та мінімізацією міжвідомчих бар'єрів у процесі прийняття управлінських рішень [1]. Центральне місце у цій системі займає Командування тилу Армії оборони Ізраїлю (Home Front Command), яке здійснює координацію діяльності військових, правоохоронних, цивільних та інфраструктурних суб'єктів у межах єдиного механізму кризового реагування [3].

Особливістю ізраїльської моделі є формування спільної для всіх суб'єктів безпеки картини операційного середовища (Common Operational Picture), що забезпечує безперервний обмін інформацією в режимі реального часу та дозволяє оперативно приймати управлінські рішення без надмірних бюрократичних процедур, зокрема у сфері кризових комунікацій з населенням [4]. Важливо, що ефективність такої системи забезпечується не лише технологічною інтеграцією, а й наявністю чітких юридичних механізмів обов'язковості виконання розпоряджень органів кризового управління [2].

На відміну від ізраїльської моделі, українська система реагування на кризові та гібридні загрози характеризується фрагментарністю міжвідомчої взаємодії, складністю координаційних процедур та недостатньою визначеністю механізмів реалізації повноважень військових адміністрацій. Особливо це стосується управління та координації діяльності операторів критичної інфраструктури, суб'єктів господарювання, комунальних підприємств та інших учасників безпекового середовища з питань усунення гібридних та інших загроз.

Аналіз Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5] свідчить, що чинна редакція статті 15 переважно орієнтована на класичні інструменти забезпечення режиму воєнного стану та не враховує специфіку гібридних загроз, які потребують оперативного адміністративного реагування у сфері кібербезпеки, захисту інформаційного простору, критичної інфраструктури та кризового управління. Зокрема, поза увагою законодавця залишаються питання контролю над візуальним простором (CCTV-системи), електромагнітним середовищем та протидії локальним ІПСО, що активно використовуються ворогом.

З огляду на це, пропонується ч. 2 ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5] доповнити п. 48–54 такого змісту:

48) зобов'язання балансоутримувачів об'єктів критичної інфраструктури (незалежно від форми власності) невідкладно усувати вразливості систем фізичного (зокрема периметрального, інженерного, антидронового захисту, систем контролю доступу) та кібернетичного захисту (інформаційно-комунікаційних систем, автоматизованих систем керування технологічними процесами – АСК ТП), виявлені уповноваженими підрозділами сектору безпеки;

49) тимчасового обмеження або повного відключення доступу до зовнішніх мереж локальних інформаційних систем об'єктів критичної інфраструктури у разі фіксації цілеспрямованої кібератаки або несанкціонованого втручання;

50) встановлення додаткових інженерно-технічних засобів захисту (зокрема, локальних засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), інженерних загороджень, габіонів, захисних екранів та засобів маскування) або запровадження особливого режиму доступу персоналу до критичних вузлів на об'єктах критичної інфраструктури в умовах підвищеної диверсійної загрози;

51) тимчасового обмеження роботи систем відеоспостереження недержавної форми власності або їх примусової інтеграції до систем ситуаційних центрів сектору безпеки і оборони;

52) запровадження тимчасових обмежень або заборони використання конкретних смуг радіочастот, корпоративних систем транкінгового зв'язку (радіостанцій), засобів телеметрії, Wi-Fi/Bluetooth-мереж підвищеної потужності та цивільних пристроїв радіонавігації на територіях і в охоронних зонах, прилеглих до об'єктів критичної інфраструктури, у разі загрози наведення ворожих ударних засобів;

53) невідкладного інформування населення операторами електронних комунікацій про виявлені гібридні та інформаційно-психологічні загрози на відповідній території;

54) одержання в невідкладному порядку від суб'єктів господарювання (на запит військової адміністрації або через інтеграцію баз даних) інформації, критично важливої для кризового реагування (зокрема, телеметричних даних з об'єктів критичної інфраструктури, відомостей про наявність матеріально-технічних і медичних резервів, стан інженерних укриттів та актуальні безпекові загрози на локаціях).

Водночас запропоновані повноваження повинні реалізовуватися виключно у межах так званого «безпекового контуру», тобто стосуватися лише питань забезпечення стабільності функціонування об'єктів критичної інфраструктури без втручання у фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання. Такий підхід дозволяє забезпечити баланс між потребами національної безпеки та принципом недоторканності права власності.

Крім того, доцільним видається нормативне закріплення спеціального режиму кризового реагування, за якого приписи військових адміністрацій, спрямовані на обмеження господарської діяльності, ґрунтуються на офіційній фіксації безпекових загроз компетентними суб'єктами сектору безпеки та оборони (зокрема Службою безпеки України, Національним координаційним центром кібербезпеки при РНБО України).

Однак ефективність зазначених повноважень безпосередньо залежить від наявності дієвого механізму адміністративної відповідальності за невиконання законних розпоряджень військових адміністрацій. Аналіз чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення [6] свідчить, що спеціальна норма, яка б передбачала відповідальність за невиконання законних вимог військових адміністрацій у сфері кризового реагування та забезпечення національної безпеки, фактично відсутня.

На нашу думку, така законодавча прогалина суттєво знижує ефективність адміністративно-правового механізму реагування на гібридні загрози, оскільки за відсутності належного механізму примусу владні повноваження військових адміністрацій (зокрема щодо обмеження роботи камер спостереження чи вимкнення радіочастот) набувають переважно декларативного характеру.

У зв'язку з цим доцільним видається доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення новою ст. 188-49 такого змісту:

«Стаття 188-49. Невиконання законних розпоряджень військових адміністрацій.

Невиконання законних розпоряджень, приписів або вимог військових адміністрацій, виданих у межах їх повноважень в умовах режиму воєнного стану чи під час реагування на кризові ситуації, пов'язані із загрозами національній безпеці, – тягне за собою накладення штрафу на громадян від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, якщо вони спричинили порушення функціонування об'єктів критичної інфраструктури, перешкоджання ліквідації наслідків кризової ситуації або створили загрозу життю чи безпеці населення, – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Для процесуального забезпечення пропонується:

– ч. 1 ст. 221 КУпАП (районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді)) доповнити цифрами «188-49»;

– ч. 2 ст. 255 КУпАП доповнити абзацом такого змісту: «уповноважені особи військових адміністрацій – за правопорушення, передбачені статтею 188-49 цього Кодексу».

Запропонована норма має не каральний, а превентивно-забезпечувальний характер і спрямована насамперед на підвищення рівня виконавської дисципліни та забезпечення оперативності кризового реагування в умовах гібридних загроз.

Удосконалення адміністративного законодавства України шляхом розширення повноважень військових адміністрацій (зокрема у сферах кібербезпеки, контролю за візуальним простором та радіоелектронним середовищем), нормативного закріплення механізмів кризового реагування у сфері захисту критичної інфраструктури та запровадження спеціальних норм адміністративної відповідальності за невиконання їх законних розпоряджень в умовах воєнного стану є безальтернативним шляхом підвищення інституційної стійкості держави.

Окремого значення набуває формування інтегрованої моделі кризового адміністрування, здатної забезпечити оперативність міжвідомчої взаємодії та ефективність реагування на сучасні асиметричні виклики.

Список використаних джерел

1. Elran M. The Israeli Home Front Command: Missions, Challenges, and Future Prospects. *Military and Strategic Affairs*. 2016. Vol. 8, № 1.
2. Elran M. A Home Front Law for Israel. *Strategic Assessment*. 2011. Vol. 13, № 4.
3. Shenhar G. Crisis communication saved lives in Israel. *Frontiers in Public Health*. 2014. Vol. 2. Article 222. URL: https://doi.org/10.3389/fpubh.2014.00222
4. Israel Defense Forces – Home Front Command. URL: https://www.idf.il/en/mini-sites/home-front-command/
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

Луценко Юрій Васильович, *професор кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор юридичних наук, професор;*
Смаглюк Олександр Володимирович, *професор кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КРИМІНАЛЬНИХ РИНКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ

Стрімкий розвиток суспільних правовідносин, демократизація державних інституцій неможлива без наступальної боротьби зі злочинністю у різних її проявах. Держава в особі компетентних органів визначає правила поведінки, що спрямовані на гарантування безпеки кожній особі, а також встановлення стану захищеності суспільства та держави від різного роду протиправних посягань на охоронювані інтереси. Порушення цих приписів може призвести до завдання непоправної шкоди ефективній діяльності держави у різних її сферах [15, с. 389]. У зв'язку із зростанням суспільної небезпеки перед державою постає питання щодо забезпечення ефективної охорони як окремого громадянина, так і всього суспільства в цілому [5, с. 5].

Досліджуючи злочинність у різних її проявах, слід зазначити, що зі світовими кримінальними ринками Україну пов'язують наступні види діяльності: 1) контрабандні шляхи, що з'єднують Росію та Україну й проходять через окуповані території; 2) світові контрабандні хаби в Одесі та інших портах на Чорному морі (наразі даний напрямок є «замороженим» у зв'язку з широкомасштабним вторгненням РФ на територію України); 3) заводи в Україні, на яких виробляються заборонені експортні товари; 4) злочини, пов'язані з порушення прав людини, а саме з поняттями «торгівля людьми», «біле рабство», «контрабанда мігрантів» тощо. Даними напрямками протиправної діяльності опікуються різного роду кримінальні елементи, у тому числі «вори в законі», які намагаються залишити за собою злочинний вплив на безпекову ситуацію не лише в південному регіоні, а і на всій території України [9; 11; 12; 15–17; 19].

Так, на початку липня 2025 року Служба безпеки спільно з ОГП, ДБР, Нацполіцією та БЕБ провела масштабну спецоперацію з ліквідації злочинних схем на митниці. Протягом доби СБУ затримала високопосадовця Держмитслужби у Києві та заблокувала оборудки одразу у трьох прикордонних областях.

Зокрема, у столиці на хабарі затримано заступника директора Департаменту міжнародної взаємодії Держмитслужби. За матеріалами справи, чиновник «заробляв» на ухилянтах та іноземних мігрантах. Задокументовано, як посадовець за гроші пропонував військовозобов'язаним уникнути мобілізації. Для цього він оформлював ухилянтів «публічними дипломатами» у столичне громадське об'єднання, яке працює від імені відомої міжнародної організації. Також чиновник підозрюється в отриманні хабарів від нелегальних мігрантів з Близького Сходу, які планували виїхати до Євросоюзу. За різні суми він обіцяв нелегалам сприяння в уникненні депортації та безперешкодному виїзді до ЄС. Посадовцю та його спільнику-«посереднику» повідомлено про підозри одразу за трьома статтями Кримінального кодексу України. Крім цього, під час спецоперації ліквідовано ще п'ять оборудок на митницях у різних регіонах України.

Зокрема, в Одесі викрито чотирьох посадовців управління боротьби з контрабандою місцевої митниці, які вимагали гроші з підприємців за нестворення штучних перешкод під час вивезення товарів з України. Також у регіоні проведено обшуки у посадовців одного з митних постів, які брали хабарі за митне оформлення продукції без сплати митних платежів. На Волині викрито посадовців регіональної митниці, які безпідставно оформлювали безмитний імпорт іноземних авто, чим завдали збитків державному бюджету на щонайменше 2,7 млн грн. У Чернівецькій області викрито посадових осіб митниці, які сприяли контрабандному вивезенню до ЄС понад 250 ящиків цигарок на загальну суму 11 млн грн.

Зазначені реалізації проводилися у межах системної роботи СБУ із забезпечення контррозвідувального захисту прикордонної інфраструктури, а також для протидії системним загрозам управлінню державою. Серед іншого, йдеться про недопущення впливу іноземних спецслужб на працівників державних органів на кордоні, запобігання нелегальній міграції, контрабанді зброї, наркотиків та інших спроб підриву національної безпеки України.

Лише за перше півріччя 2025 року за матеріалами СБУ Держмитслужба склала 113 адмінпротоколів про порушення митних правил, за результатами яких у державний бюджет донараховано понад 157 млн грн. Також за цей період Служба безпеки вилучила предметів контрабанди на понад 62 млн грн.

Загалом за 6 місяців 2025 року співробітники СБУ здійснювали оперативний супровід у понад 800 провадженнях, пов'язаних зі злочинами на кордоні.

Що стосується фактів, щойно викритих у Києві та трьох областях України, то за ними тривають розслідування, розпочаті правоохоронцями за декількома статтями КК України: ч. 1 ст. 114-1 (перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань в особливий період); ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою); ст. 369-2 (зловживання впливом); ч. 3 ст. 201-3 (контрабанда товарів); ст. 190 (шахрайство); ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем). За вчинення кримінальних правопорушень зловмисникам загрожує до 12 років тюрми з конфіскацією майна [1].

Співробітники СБУ на постійній основі запобігають спробам вчиняти теракти, підпали та диверсії по всій Україні. У 2025–2026 роках спецслужба запобігла 195 злочинам з використанням вибухівки. Співробітники СБУ встановили понад 1000 осіб, причетних до злочинів, пов'язаних із диверсіями, підпалами і терактами у нашій країні.

Загалом з початку повномасштабної збройної агресії СБУ викрила 141 агентурну мережу, до якої входило 608 осіб, та оголосила 4144 підозри за державну зраду. Більшість зловмисників були затримані ще до того, як їм вдалося завдати шкоди, адже спецслужба працює на випередження [13].

Як бачимо, організована злочинність та корупція перестали бути виключно внутрішніми кримінальними проблемами. Вони використовуються іноземними спецслужбами як інструмент гібридної війни для розвідувально-підривної діяльності, підживлення сепаратизму та руйнування системи державного управління. Зрощування криміналітету з корумпованими посадовцями створює «інфраструктуру впливу» ворога.

Кримінальний світ швидко адаптується до реалій війни, видозмінюючи традиційні сфери впливу. Окрім класичної контрабанди товарів (алкоголь, тютюн, авто, наркотики, зброя), з'явилися схеми, що загрожують обороноздатності країни – сприяння ухиленню від мобілізації та незаконне переправлення осіб (в тому числі під виглядом «публічних дипломатів») [2, с. 145–150; 6, с. 87–90; 7, с. 170; 8, с. 115–120; 10, с. 79–80; 14, с. 105–108; 15, с. 20–23].

Оперативно-слідчі матеріали свідчать про масштабність корупції в Держмитслужбі, яка має не поодинокий, а системний характер (Київ, Одеса, Волинь, Чернівці). Корупційні дії охоплюють весь спектр: від поборів за безперешкодний експорт/імпорт до організації каналів нелегальної міграції. Це завдає прямих збитків держбюджету та підриває економічну безпеку [3, с. 134; 4, с. 127–130; 18, с. 145–148].

Попри постійну наступальну боротьбу з організованою злочинністю, Україна залишається інтегрованою у світові кримінальні ринки. Так звані «вори в законі» та лідери організованих злочинних угруповань намагаються зберегти контроль над ключовими протиправними напрямками: контрабандою, торгівлею людьми та нелегальною міграцією, впливаючи на безпекову ситуацію в масштабах усієї країни.

Отже, в умовах сучасних безпекових викликів транснаціональна організована злочинність в Україні остаточно трансформувалася із суто правоохоронної проблеми у масштабну загрозу національній безпеці. Кримінальний світ продемонстрував високу адаптивність до реалій воєнного стану, оперативно переорієнтувавшись на нові високоприбуткові ринки, такі як махінації з гуманітарною допомогою, організація схем ухилення від мобілізації та незаконне переправлення осіб через державний кордон. Особливу небезпеку становить гібридизація цих загроз, коли іноземні спецслужби використовують вітчизняні злочинні угруповання та «ворів в законі» як готовий інструмент для розвідувально-підривної діяльності, дестабілізації суспільно-політичної ситуації та послаблення оборонного потенціалу держави.

Водночас безперешкодне функціонування нелегальних логістичних ланцюгів та контрабандних хабів підживлюється глибоко системною корупцією в органах Державної митної служби. Зрощення посадовців із транснаціональними кримінальними елементами не лише завдає мільйонних збитків державному бюджету, а й деструктивно впливає на міжнародний імідж України та її євроінтеграційні процеси. З огляду на це, наявна стратегія протидії потребує докорінного реформування: ефективна ліквідація кримінальних ринків можлива лише через руйнування їхньої фінансової основи, посилення контррозвідувального захисту та налагодження чіткої координації між усіма інститутами сектору безпеки і оборони України.

Список використаних джерел

1. Викрито масштабні корупційні схеми на митниці у чотирьох регіонах України. URL: https://chas.news/news/vikrito-masshtabni-koruptsiini-shemi-na-mitnitsi-u-chotiroh-regionah-ukraini.
2. Макаренко Н. К. Актуальні питання протидії організованій злочинності у сфері торгівлі людьми в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* 2025. Том 36 (75). № 5. С. 147–156.
3. Луценко Ю. В. Актуальні питання протидії організованій злочинності в контексті міграційної політики держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 6 (47). С. 132−136.
4. Луценко Ю. В. Від країни-транзитера до експортера: зміна ролі України в міжнародному наркотрафіку під час війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2026. Том 36 (75). № 1. С. 126–135.
5. Луценко Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України : монографія. Харків : Право, 2015. 200 с.
6. Макаренко Н. К. Політика держави у сфері боротьби зі злочинністю в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 4. С. 86–93.
7. Луценко Ю. В. Правові проблеми легалізації зброї: національний та зарубіжний досвід. *Право.ua.* 2023. № 3. С. 168−173.
8. Луценко Ю. В. Проблеми протидії злочинності в сучасних умовах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2025. Том 36 (75) № 4. С. 117–123.
9. Горелкіна К. Г. Протидія організованій злочинності: національний та іноземний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* 2024. Том 35 (74). № 2. С. 75−81.
10. Арешонков В. В. Вплив організованої злочинності на світову безпекову політику, що викликана пандемією Covid-19. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 78−86.
11. Макаренко Н. К. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що вчиняють шахрайські та корупційні правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 364–368.
12. Полторацький О. Б. Протидія злочинності в контексті світової безпекової політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 215−217.
13. СБУ в 2025–2026 роках запобігла 195 злочинам із використанням вибухівки. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4105334-sbu-v-20252026-rokah-zapobigla-195-zlocinam-iz-vikoristannam-vibuhivki.html.
14. Тарасюк А. В., Горелкіна К. Г. Проблеми протидії кримінальним правопорушенням в умовах надзвичайного чи воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2025. Том 36 (75) № 3. С. 102−110.
15. Тарасюк А. В. Актуальні проблеми удосконалення окремих положень кримінального та кримінального процесуального законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 388−391.
16. Тарасюк А. В. Проблеми запобігання корупційним правопорушенням юридичних осіб у сфері економіки, безпеки та оборони. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* 2025. Том 36 (75) № 1. С. 139–147.
17. Motyl V., Tarasiuk A., Areshonkov V., Diakin Ya., Kamensky D. Globalization of White-Collar Crime: Far and Beyond National Jurisdictions. *Cuestiones políticas*. 2023. № 76. P. 64−75.
18. Movchan R., Dudorov O., Vozniuk A., Areshonkov V. Combating commodity smuggling in Ukraine: in search of the optimal legislative model. *Amazonia Investiga*. 2021. № 10(47). P. 142−151.
19. Tarasiuk A., Prokofieva-Yanchylenko D., Danylevskyi A., Makarenko T. Corporate liability and white-collar crime: Comparative review: Responsabilidad de las empresas y delitos de cuello blanco: Revisión comparativa. *Cuestiones Políticas*. 2023. № 41 (78). P. 523–540.

Малюк Василь Васильович, *співробітник Служби безпеки України, кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КОНФІДЕНТІВ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬ РОЗВІДУВАЛЬНІ (СПЕЦІАЛЬНІ) ТА КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНІ (СПЕЦІАЛЬНІ) ЗАВДАННЯ В ІНТЕРЕСАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ, ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Процес протидії транснаціональним організованим злочинним об'єднанням, які виконують завдання спецслужб РФ, обумовлює необхідність здобування інформації, що містить ознаки або факти розвідувально-підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України. Для здобування такої інформації вітчизняні спецслужби здійснюють впровадження осіб, які співробітничають з ними на конфіденційній основі, у терористичні групи, злочинні організації, незаконні збройні (воєнізовані) формування, приватні воєнні кампанії тощо.

Особи, які безпосередньо впроваджуються в зазначені групи повинні мати можливість на законних підставах виконувати розвідувальні (спеціальні) та контррозвідувальні (спеціальні) завдання, перебуваючи під легендою прикриття. Під час виконання зазначених завдань у впроваджуваних осіб можуть реалізуватися ризики, щ пов'язані з наявністю в їх діях формальних ознак ряду кримінальних правопорушень, а саме – міститися склади злочинів, відповідальність за які, зокрема передбачена ст. 111, 111-1, 258-3, 260 КК України [1].

На разі існує механізм звільнення від кримінальної відповідальності таких осіб, але тільки у випадку виконання ними спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності

організованої групи чи злочинної організації (у контексті виконання такого завдання передбаченого ст. 272 КПК України [2]) – внаслідок чого виникає ряд проблем: 1) особи, які виконують розвідувальні (спеціальні) та контррозвідувальні (спеціальні) завдання не відносяться до категорії, звільнення яких від відповідальності передбачено ст. 43 КК України [1]; 2) розвідувальні (спеціальні) та контррозвідувальні (спеціальні) завдання не відносяться до категорії НСРД, або оперативно-розшукових заходів; 3) матеріали розвідувальної та контррозвідувальної діяльності не можуть бут використані у кримінальних провадженнях; 4) фіксація злочинних дій учасників транснаціональних організованих злочинних об'єднань, які виконують завдання спецслужб РФ вимагає проведення контррозвідувальних заходів у тому числі і саме впровадження конфідентів шляхом виконання розвідувальних (спеціальних) та контррозвідувальних (спеціальних) завдань.

У зв'язку з зазначеним одним із важливих завдань, яке необхідно вирішити є визначення у кримінальному законі положення стосовно того, що не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене під час виконання розвідувального (спеціального) завдання або контррозвідувального (спеціального) завдання.

У зв'язку з цим пропонуємо:

– назву ст. 43 КК України викласти в такій редакції: «Стаття 43. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, контррозвідувального (спеціального) або розвідувального (спеціального) завдання»;

– ч. 1 ст. 43 КК України доповнити абзацом другим такого змісту: «Не є кримінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону в інтересах забезпечення національної безпеки України, виконувала заздалегідь затверджене керівником спеціально уповноваженого державного органу у сфері контррозвідувальної діяльності контррозвідувальне (спеціальне) завдання або заздалегідь затверджене керівником розвідувального органу, розвідувальне (спеціальне) завдання»;

– ст. 8 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» [3], після ч. 2 доповнити новою частиною такого змісту: «Контррозвідувальні заходи не можуть організовуватися та проводитися з метою збирання, перевірки та оцінки доказів у кримінальному провадженні»;

– Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» [3] доповнити ст. 8-1 такого змісту: «Стаття 8-1. Виконання контррозвідувального (спеціального) завдання». Співробітники підрозділів, що здійснюють контр розвідувальну діяльність, та особи, залучені до конфіденційного співробітництва, в інтересах забезпечення національної безпеки можуть виконувати заздалегідь затверджені Головою Служби безпеки України або особою, яка виконує його обов'язки, контррозвідувальні (спеціальні) завдання. Співробітники та особи, зазначені в частині першій цієї статті, виконують контррозвідувальне (спеціальне) завдання у визначених ним межах та можуть для виконання таких завдань вступати в трудові, цивільно-правові й інші правовідносини. Порядок організації та виконання контррозвідувального (спеціального) завдання визначається нормативно-правовими актами Служби безпеки України».

Запропоновані зміни дозволять: встановити юридичний механізм виконання контррозвідувальними підрозділами контррозвідувальних (спеціальних) завдань в інтересах забезпечення національної безпеки і оборони з метою попередження, припинення чи розкриття розвідувально-підривної та іншої діяльності транснаціональних організованих злочинних об'єднань, які виконують завдання спецслужб РФ, шляхом внесення змін до КК України в частині впровадження інституту звільнення від кримінальної відповідальності за виконання розвідувального (спеціального) та контррозвідувального (спеціального) завдання; унормувати питання щодо правового захисту осіб, які виконують зазначені завдання; врегулювати повноваження суб'єктів контррозвідувальної діяльності, необхідних для своєчасної та ефективної протидії розвідувально-підривній діяльності проти України; посилити правовий захисту осіб, які на конфіденційній основі сприяють вітчизняним спецслужбам.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст.131.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90-91 від 19.05.2012.

3. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 груд. 2002 р. № 374-IV. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text

Манжай Ірина Андріївна, *старший викладач кафедри інформаційних систем та технологій навчально-наукового інституту № 4 ХНУВС*

НОВИЙ НОРМАТИВНИЙ ПІДХІД ДО СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЇ

Протягом 2025 року нормативно-правове регулювання сфери безпеки інформації в Україні зазнало фундаментальної трансформації. Ключовим етапом став Закон України від 27 березня 2025 року № 4336-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури», який докорінно змінив підходи до захисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. Цей акт фактично скасував застарілу парадигму «паперової» безпеки, що була закладена в попередніх редакціях законодавства, і запровадив перехід до сучасної системи безпеки інформації.

На виконання Закону Кабінетом Міністрів України було прийнято та внесено зміни до низки постанов, зокрема № 373 від 29 березня 2006 року «Про затвердження Мінімальних вимог до захисту інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних та технологічних систем» та № 712 від 18 червня 2025 року «Деякі питання захисту інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних, технологічних систем», що регламентують нові правила гри.

Роль Адміністрації Держспецзв'язку трансформувалася. Відтепер регулятор не бере безпосередньої участі у створенні кожної окремої системи чи проведенні експертиз кожної комплексної системи захисту інформації (КСЗІ). Натомість Адміністрація фокусується на формуванні базових профілів безпеки, розробці нормативних документів (НД ТЗІ) та веденні переліку авторизованих систем. Основною метою реформи є створення ризикоорієнтованої моделі, здатної забезпечити реальну стійкість держави в умовах постійних загроз.

Концепція КСЗІ остаточно поступилася місцем процедурам авторизації та сертифікації. Для забезпечення безперервності процесів встановлено такі часові межі перехідного періоду:

– системи з діючими атестатами КСЗІ продовжують функціонувати до закінчення терміну дії атестата або до завершення воєнного стану (плюс 6 місяців після його скасування), якщо не потребують модернізації;

– проєкти, розпочаті до 18.06.2025 відповідно до Постанови Кабінету міністрів України № 712, завершуються через державну експертизу, проте атестати будуть дійсними лише 12 місяців (граничний термін – 18.06.2026), після чого обов'язкова авторизація;

– для систем з державною таємницею атестати реєструються на 12 місяців з подальшим обов'язковим переходом на нові стандарти захисту;

– експериментальні проєкти, створені за процедурою декларування відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 30 травня 2024 року № 627 «Про реалізацію експериментального проєкту з декларування відповідності комплексних систем захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах, створених з використанням профілів безпеки інформації», діють 3 роки з дати декларації. Сама постанова № 627 втратила чинність з 01.01.2026.

Фундаментом нової системи є три види профілів безпеки, що визначають вимоги до захисту:

1) базові профілі безпеки – це мінімальні вимоги, розроблені Адміністрацією Держспецзв'язку на основі NIST 800-53 (впроваджений як НД ТЗІ 3.6-006-24). Наразі затверджено профілі для відкритої/конфіденційної інформації (Наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 30.06.2025 № 409), службової інформації (Наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 02.07.2025 № 419), державної таємниці та інформації НАТО. Вони переглядаються кожні два роки;

2) галузеві профілі безпеки формуються профільними міністерствами (наприклад, Мінцифри для реєстрів) з урахуванням галузевої специфіки. Мають пріоритет над базовими профілями;

3) цільовий профіль безпеки, який є ключовим документом (дещо подібний до колишнього ТЗ на КСЗІ), що розробляється власником системи на основі аналізу ризиків. Методологія розробки закріплена в Наказі Адміністрації Держспецзв'язку від 08.12.2025 № 811.

Для динамічних систем згідно з НД ТЗІ 3.6-006-24 також використовується адаптований профіль безпеки, що дозволяє коригувати заходи захисту на плановій основі.

Процедура авторизації є циклічним процесом, що складається з таких етапів:

1. Аналіз ризиків. На цьому етапі серед іншого відбувається визначення та узгодження вимог безпеки та приватності, здійснюється розробка Концепції інформаційної безпеки та приватності.

2. Категоріювання безпеки (НД ТЗІ 3.6-005-21): визначення рівня критичності (низький, середній, високий) за критеріями конфіденційності, цілісності та доступності.

3. Вибір заходів захисту: використання каталогу заходів за НД ТЗІ 3.6-006-24. Результатом є затвердження цільового профілю безпеки.

4. Виконання вимог цільового профілю (етап впровадження): практична реалізація з урахуванням вимог НД ТЗІ 3.6-004-21 та НД ТЗІ 3.6-007-21. Для держорганів обов'язкове врахування

Постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2025 року № 205 «Деякі питання створення, адміністрування та забезпечення функціонування засобу інформатизації» щодо життєвого циклу засобів інформатизації.

5. Оцінювання дотримання вимог: проводиться ліцензіатами або уповноваженими органами відповідно до наказів Адміністрації Держспецзв'язку від 8 грудня 2025 року № 810 «Про затвердження Рекомендацій з оцінювання дотримання вимог цільового профілю безпеки системи» та від 11 липня 2025 року № 438 «Про затвердження Вимог до юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, які здійснюють оцінювання реалізації цільового профілю безпеки інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних, технологічних систем». Під час оцінки також використовуються методики НД ТЗІ 2.3-025-24 Т1-Т3.

6. Авторизація (НД ТЗІ 2.6-004-21): власник формує авторизаційний пакет та подає авторизаційний лист до Держспецзв'язку для включення до переліку авторизованих систем (Наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 11 липня 2025 року № 434 «Про затвердження Порядку ведення переліку авторизованих систем з безпеки»). Для локалізованих одномашинних комплексів діє порядок перевірки за Наказом Адміністрації Держспецзв'язку від 4 вересня 2025 року № 545 «Про затвердження Порядку перевірки авторизаційної документації».

7. Постійний моніторинг (НД ТЗІ 3.6-008-21): безперервний контроль стану безпеки, реагування на інциденти та актуалізація профілів.

Законодавство передбачає три сценарії авторизації: первинна (повний цикл при введенні в експлуатацію); планова (щорічна) (підтвердження чинності звіту, якщо ризики та цільовий профіль не змінилися); позапланова: проводиться при модернізації інформаційної системи або зміні базових профілів; оцінюються лише змінені компоненти. Альтернативою авторизації (крім систем з держтаємницею) є сертифікація системи управління інформаційною безпекою за стандартом ISO/IEC 27001. При виборі між шляхами власник має враховувати фінансову складову. Сертифікат діє 3 роки, але вимагає щорічних наглядових аудитів. Скасування авторизації відбувається у разі порушення термінів перевірок або невиправлення недоліків, виявлених держконтролем.

Отже, запроваджена модель авторизації є життєздатним механізмом, який забезпечує динамічний захист інформаційних активів держави, стимулює розвиток вітчизняних ліцензіатів та інтегрує українську кібербезпеку в світовий технологічний контекст.

Маргара Дмитро Володимирович, *викладач кафедри тактичної підготовки навчально-наукового інституту поліцейської діяльності НАВС*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Підготовка кадрів для Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану перестала бути виключно питанням професійного навчання або формального проходження освітніх програм. Після початку повномасштабної збройної агресії рф діяльність поліцейських фактично відбувається в умовах підвищеного ризику, де працівник поліції нерідко першим прибуває на місце події, здійснює евакуацію, приймає участь у бойових діях. У таких умовах особливого значення набуває не лише рівень знань законодавства чи застосування фізичної сили, спеціальних засобів, а насамперед психологічна готовність поліцейського до прийняття швидкого рішення щодо застосування вогнепальної зброї. Саме цей елемент підготовки тривалий час залишався одним із найбільш проблемних у системі професійного навчання, оскільки на практиці поліцейський часто опиняється між необхідністю негайного реагування для захисту життя людей і страхом подальшого переслідування, службових перевірок або негативної реакції керівництва.

Відповідно до положень Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський має право застосовувати вогнепальну зброю у випадках, прямо передбачених законом, зокрема: 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю; 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; 3) для звільнення заручників чи осіб, незаконно позбавлених волі; 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського; 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського; 8) для примусового припинення польоту безпілотного повітряного судна, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що таке судно використовується для вчинення правопорушення або становить загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського, шляхом пошкодження чи знищення безпілотного повітряного судна та/або складових частин безпілотної авіаційної системи.

А також застосування вогнепальної зброї без попередження допускається: при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї; у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей; якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу; якщо особа чинить збройний опір; для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю. Крім цього, поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

Нормативна база у цій частині є достатньо деталізованою та загалом відповідає міжнародним стандартам щодо застосування сили правоохоронними органами [3]. Але немає чітко прописаного – що саме є збройний напад. На мою думку, у випадку, коли особа, яка не вчиняє агресивні дії, стоїть чи рухається зі зброєю стволом вниз наприклад – поліцейський направляє готову до пострілу зброю на особу з вимогою кинути зброю негайно або підняти руки дороги з широко розкритими пальцями. Якщо ствол зброї ймовірного правопорушника міняє положення від початкового - поліцейський має стріляти на ураження.

В інших випадках якщо тричі вимога кинути зброю не виконується – стріляти на ураження. Демонстрація зброї у цих випадках має бути прирівняна до збройного нападу. Також зброєю вважати необхідно будь-який колючо-ріжучий предмет, зокрема кухонний ніж, за допомогою якого можна вбити чи поранити людину.

Значна частина поліцейських сприймає застосування та використання зброї не як гарантований законом інструмент захисту громадян і власного життя, а як потенційне джерело майбутніх кримінальних проваджень, дисциплінарних стягнень та суспільного тиску. У результаті працівник поліції часто вагається навіть у ситуаціях очевидної небезпеки, коли зволікання може призвести до загибелі людей [1].

Проблематика ускладнюється тим, що оцінка правомірності застосування зброї нерідко здійснюється особами, які не мають практичного досвіду роботи в екстремальних умовах або не розуміють специфіки прийняття рішень у стресовій ситуації. На практиці після факту застосування зброї поліцейський майже автоматично стає об'єктом перевірок, допитів та службових розслідувань, навіть у випадках очевидної правомірності його дій. Формально такий контроль є необхідним елементом гарантій законності, однак у професійному середовищі формується переконання, що система більше орієнтована на пошук порушень з боку поліцейського, ніж на об'єктивну оцінку реальної ситуації. Особливо гостро це проявляється у випадках, коли керівництво, працівники Головної інспекції Головних управлінь Національної поліції, працівники Управлінь внутрішньої безпеки, представники органів прокуратури оцінюють ситуацію вже після завершення події, маючи можливість спокійного аналізу відеозаписів та документів, тоді як поліцейський під час інциденту мав лише секунди для прийняття рішення в умовах стресу, фізичної небезпеки та обмеженості інформації [2].

У багатьох випадках це породжує явище так званої пасивної моделі реагування, коли працівник поліції свідомо уникає активних дій через страх юридичних наслідків. Наслідком стають випадки несвоєчасного застосування зброї, втрата контролю над ситуацією, поранення або загибель як самих поліцейських, так і цивільних осіб. Особливо небезпечним є те, що така модель поступово закріплюється на рівні професійної культури. Молоді працівники, спостерігаючи реакцію системи на випадки застосування зброї, часто приходять до висновку, що безпечніше уникати рішучих дій навіть у межах закону. У результаті надані державою повноваження не реалізуються через відсутність упевненості у підтримці законних дій поліцейського.

У цьому аспекті особливого значення набуває саме психологічна підготовка кадрів. Традиційно система підготовки в закладах із специфічними умовами навчання значну увагу приділяє вогневій та тактичній підготовці як спеціальних важливих навчальних дисциплін: різних положень при стрільби, пересуванню зі зброєю, знанню матеріальної частини зброї, дотриманню заходів безпеки, а також правомірності застосуванню чи використанню вогнепальної зброї. Водночас недостатньо уваги приділяється психології прийняття рішень у критичних ситуаціях. Поліцейський повинен бути готовим не лише фізично застосувати зброю, а й психологічно усвідомлювати межі законного примусу, оцінювати рівень загрози та діяти впевнено в межах наданих законом повноважень [4, с. 46–49].

Важливою проблемою є розрив між навчальними моделями та реальною практикою служби. У багатьох випадках підготовка будується на формальному відпрацюванні алгоритмів без моделювання складних психологічних ситуацій, які виникають під час реального застосування зброї. Недостатньо використовується сценарний підхід, тобто із застосуванням симуляційних вправ, коли курсант або діючий працівник поліції змушений приймати рішення в умовах невизначеності, агресії, дефіциту часу та психологічного тиску. У країнах, де правоохоронна система тривалий час функціонує в умовах війни, підвищеної терористичної загрози або високого рівня небезпечних ситуацій, значна частина професійної підготовки побудована саме на розвитку стресостійкості та психологічної готовності до застосування сили.

Окремої уваги потребує проблема професійної відповідальності керівного складу. Керівник підрозділу повинен не лише контролювати законність дій підлеглого, а й формувати у працівників

розуміння того, що законне застосування зброї є не порушенням, а виконанням службового обов'язку. Проте на практиці часто спостерігається протилежна ситуація, коли після резонансних випадків основна увага приділяється мінімізації репутаційних ризиків для органу поліції, а не підтримці працівника, який діяв у межах закону. У результаті працівники починають орієнтуватися не на критерії законності та необхідності, а на прогнозування реакції керівництва чи органів досудового розслідування [4, с. 50–52].

Не менш важливим є питання після стресової підтримки поліцейських. Застосування вогнепальної зброї навіть у повністю законних випадках є серйозним психологічним навантаженням. У багатьох працівників після таких подій виникають тривожні стани, емоційне виснаження або страх повторного потрапляння в подібну ситуацію. Відсутність належної системи психологічної реабілітації призводить до професійного вигорання та втрати впевненості у власних діях. Саме тому система підготовки кадрів повинна охоплювати не лише етап первинного навчання, а й постійний психологічний супровід поліцейського під час проходження служби.

Отже, проблематика підготовки кадрів Національної поліції України сьогодні безпосередньо пов'язана із загальним рівнем безпеки держави та довірою суспільства до правоохоронної системи. Поліцейський, який не впевнений у підтримці законних дій державою, не може ефективно виконувати свої функції у кризових ситуаціях. Саме тому реформування професійної підготовки повинно бути спрямоване не лише на вдосконалення спеціальних навичок, а й на формування професійної впевненості, стресостійкості та чіткого розуміння меж законного застосування сили. Крім цього потрібно вносити зміни у нормативно-правові акти за для особистої безпеки поліцейського та щоб практичне виконання даних норм закону дійсно було на стороні захисту правоохоронців-поліцейських. Лише за таких умов поліцейські зможуть діяти своєчасно та рішуче, коли від їх рішення залежить життя людей, а сама система підготовки кадрів відповідатиме сучасним викликам безпеки, які постали перед Україною.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19

2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26 січ. 2016 р. № 50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0260-16

3. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials : adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 27 August – 7 September 1990. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement

4. Боровик М. О., Надутий А. В., Лукін Б. П. Визначення компонентів психофізичної готовності поліцейських до застосування табельної вогнепальної зброї в умовах воєнного стану. *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 44–55.

Матвієнко Микола Вікторович, *начальник ГУНП в Донецькій області*

ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нині наша держава перебуває в надскладних умовах протистояння збройній агресії рф, яка руйнує нашу економіку, інфраструктуру, знищує населення й окупує території. Україні для ефективного опору країні-агресорці необхідна суттєва кількість різноманітних ресурсів, у забезпеченні якими активно допомагають міжнародні партнери. Але значний обсяг допомоги – як матеріально-технічної, так і фінансової – привертає увагу осіб, які прагнуть протиправно збагатитися. Тому питання протидії економічній злочинності в умовах воєнного стану набуває дедалі більшої актуальності. Водночас ефективно протидіяти протиправним діянням без чіткого розуміння детермінант, які їх зумовлюють, неможливо.

Будь-який вид злочинності формується під впливом сукупності різноманітних факторів, що динамічно змінюються через зовнішні обставини. Наразі визначальними є війна та спричинені нею деструктивні процеси, зокрема в економіці. Детермінантам притаманний як суб'єктивний, так і об'єктивний характер. До першої групи детермінант належать чинники, пов'язані з людським фактором, а до другої – явища, зумовлені глобальними економічними та геополітичними процесами. Очевидно, що окремі детермінанти утворюються безпосередньо поведінкою людини, а інші – виникають під впливом об'єктивних чинників, які не залежать від людського фактора.

В умовах воєнного стану значна частина об'єктивних факторів набула нових характеристик через руйнування економічної інфраструктури, втрату людського потенціалу та перебудову логістичних ланцюгів. Водночас детермінанти кримінальних загроз у сфері економіки переважно мають суб'єктивний характер. Саме цілеспрямована діяльність людини призводить до виникнення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів у досліджуваній сфері.

На рішення вчинити протиправне діяння у сфері економіки можуть також вплинути фактори об'єктивного характеру, зокрема негативні процеси, які відбуваються на світовому фінансовому ринку під впливом економічних законів і геополітичних криз: наприклад, коливання вартості нафти внаслідок війни на Близькому Сході; порушення логістичних ланцюгів, які безпосередньо впливають на економіку України тощо. Проте навіть ці «об'єктивні» чинники формуються за безпосередньої чи опосередкованої участі людини. Свідченням цього є створення відповідних умов для настання бажаного наслідку: наприклад, штучне заниження або завищення вартості певних фінансових інструментів унаслідок змови професійних учасників фондового ринку, маніпуляція курсами валют у період воєнної нестабільності тощо.

Тому під час дослідження детермінант економічної злочинності в умовах воєнного стану важливо враховувати, що більшість із них має об'єктивно-суб'єктивний характер з переважанням об'єктивного або суб'єктивного аспектів [1]. Якщо процеси та явища не залежать від певної діяльності людини, то домінують фактори об'єктивного характеру, і, навпаки – за наявності людського впливу визначальними стають фактори суб'єктивного характеру. В умовах воєнного стану роль останніх помітно загострюється, адже необхідність швидких рішень під тиском об'єктивних обставин дуже часто призводить до їх неоптимальності та сприяє вчиненню протиправних діянь з боку уповноважених осіб [2].

Яскравим прикладом цього є тотальне поширення корупції в Україні, яка, згідно з оцінками експертів і звітами міжнародних організацій, у період 2022–2026 років набула нових масштабів [3]. Це деструктивне явище в умовах воєнного стану виявилося у такій формі, як: привласнення міжнародної матеріальної та фінансової допомоги, призначеної для воєнної підтримки й відновлення країни; маніпуляція оборонними закупівлями із залученням афілійованих компаній або цінами під час їх здійснення; незаконне збагачення на гуманітарних операціях (наприклад, шляхом уникнення контролю в процесі її розподілу); незаконне збагачення під час проведення евакуації цивільного населення; використання воєнного стану як прикриття для проведення незаконних фінансових операцій тощо.

Аналізуючи суб'єктивні детермінанти, зокрема економічної злочинності, слід враховувати, що під час ухвалення рішення про вчинення протиправного діяння особа оцінює потенційні втрати, яких вона зазнає в результаті притягнення її до відповідальності, та втрати, яких вона може зазнати за умов правомірної поведінки (наприклад, упущена вигода, яку особа могла отримати від протиправно укладених контрактів за оборонними закупівлями або внаслідок привласнення гуманітарної допомоги тощо). Також прийняттю протиправного рішення сприяє усвідомлення судової практики у справах про економічні правопорушення. Ідеться про поширені факти звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок акта амністії, навіть якщо державі було спричинено шкоду у великих розмірах (наприклад, близько 1 млн грн), або ухвалення рішення про лише часткове відшкодування збитків, завданих державі, або ухвалення незвичайно м'яких вироків щодо осіб, обвинувачених у привласненнях бюджетних коштів в особливо великих розмірах і корупції, зокрема у сфері оборонних закупівель. Описана модель поведінки судів нівелює усвідомлення суспільством невідворотності покарання та сприяє виникненню уявлення про можливість уникнення покарання. У результаті формується ілюзія безкарності, що зумовлює поширення протиправних явищ у сфері економічної діяльності. Це становить особливу небезпеку для держави, яка протистоїть повномасштабному збройному вторгненню.

Часткова толерантність сучасного українського суспільства до окремих протиправних виявів призвела до ситуації, коли девіація в економічній сфері є нормою, а традиційні моральні імперативи підмінені сурогатами, які виникли на моралі правопорушників і тіньової економіки. Такий стан не є новиною, адже ще у минулому столітті відомий кримінолог Е. Сатерленд акцентував, що правила моралі кристалізуються в законі та кожен акт додержання норм закону сприяє зміцненню моралі. Закони, які діють щодо осіб у «білих комірцях», що приховують характер їхньої діяльності, не надто ефективні у зміцненні норм моралі порівняно з іншими законами, та, навпаки, створюють передумови до мовчазної згоди суспільства окремим протиправним виявам. Усунути зазначену суспільну деформацію держава може лише шляхом створення умов, за яких протиправна поведінка стає економічно невигідною за правомірну. Оскільки в сучасному суспільстві – особливо в умовах воєнного стану – встановлено достатній обсяг заборон, увагу слід зосередити на підвищенні привабливості правомірної поведінки та вихованні суспільного несприйняття порушень в економічній сфері.

Список використаних джерел

1. Ярмиш Н. Н. Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз) : монографія. Харків : Право, 2003. С. 35.

2. Джужа О. М., Тичина Д. М. Економічна злочинність в Україні: детермінація та протидія в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1 (86). С. 109–115. DOI: 10.32782/2523-4269-2024-86-109-115.

3. Національне антикорупційне бюро України : Офіційний сайт. URL: https://nabu.gov.ua/.

Матвієнко Михайло Іванович, *доцент кафедри спеціальної фізичної та тактичної підготовки навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат педагогічних наук, доцент;*
Запорожанов Олександр Вадимович, *доцент кафедри вогневої підготовки навчально-наукового інституту поліцейської діяльності НАВС, кандидат педагогічних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИК ПСИХОФІЗИЧНОГО ТРЕНУВАННЯ ТА РЕГУЛЯЦІЇ ДИХАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ТА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Безпека як фактор існування може розглядатись у взаємозалежних основних формах: безпека держави; безпека суспільства, безпека особи. Взаємозалежність і взаємовпливовість цих форм створюють систему, кожний елемент якої є ключовим і незамінним. Сучасні умови існування нашого суспільства вимагають ретельного перегляду щодо оцінки, осмислення загроз взаємному функціонуванню цих «факторів існування».

Актуальні завдання забезпечення життєдіяльності особи, а в причинно-наслідковому зв'язку і суспільства та держави можна розглядати через питання підготовки кадрів безпекового сектору, питання розвитку освіти за вектором цивільного захисту, питання розвитку самоосвіти та формування умінь цивільного населення основам самозахисту.

Перегляд наукових публікацій сучасного періоду дає можливість стверджувати про велику кількість наукових досліджень за названими темами. В. А. Дідковський, М. І. Матвієнко описують особливості спеціальної фізичної підготовки як компоненту освоєння студентською молоддю основ самозахисту: DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series 5.2021.3К(131).28; С. М. Решко, М. І. Матвієнко і Л. В. Масенко розглядають загальні характеристики заходів фізичного впливу в процесі спеціальної фізичної підготовки студентів під час вивчення навчальної дисципліни «Основи самозахисту»: DOI: https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v3.32; О. В. Кузенков, М. І. Матвієнко і Л. В. Масенко подають до обговорення аспекти особливостей освоєння прийомів заходів фізичного впливу в процесі спеціальної фізичної підготовки здобувачів вищої освіти під час вивчення навчальної дисципліни «Основи самозахисту»: DOI: https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.03.2021; М. Х. Хасанов, М. І. Матвієнко публікують бачення психологічної підготовки як компоненту оволодіння здобувачами вищої освіти основами самозахисту: DOI: https://doi.org/10.31392/NPU – nc. Series 15. 2021.2(130).27.

Аспекти вирішення проблем організації навчального процесу в екстремальних ситуаціях повітряних тривог, відключень електроенергії та нестабільного зв'язку, освітлювали у своїх роботах М. І. Матвієнко, Р. М. Мішаровський, Л. Є. Хоружева, В. Г. Юнак (2023, DOI: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.106); Врахування аспектів соціального буття здобувачів вищої освіти як ключової форми педагогічного контролю в організації навчального процесу в екстремальних умовах воєнного стану і формування умінь у тих, хто навчається щодо використання методів психофізичного тренування як ключового завдання фізичного виховання в сучасний період розглядали у своїх публікаціях М. Д. Галай, М. І. Матвієнко, Р. М. Мішаровський, О. В. Омельчук (2024, DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3К(176).67; DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series 15.2024.3К(176).67).

В оцінці будь-якого навчального процесу загалом, умови екстремальності мотивують тих, хто навчаються до освоєння методів самозахисту; методів подолання побутових труднощів, створених війною; освоєнню медичних знань; формуванню умінь психологічного протистояння стресовим станам [1–5].

Слід зазначити, що особливою мотивацією щодо протистояння сучасним загрозам наповнені майбутні фахівці правоохоронної діяльності. Це вимагає від викладачів особливого творчого підходу до вдосконалення форм і методів освітнього процесу. В цьому контексті, предметом для обговорення нами пропонується використання дихальної гімнастики, регуляції дихальних процесів та методів психофізичного тренування в навчальному процесі вогневої підготовки майбутніх правоохоронців.

Навчальний процес з вогневої підготовки передбачає дотримання чітких алгоритмів вивчення зброї, правил безпечного поводження з нею, вивчення основ балістики та багато інших аспектів.

У нашому баченні, дослідження щодо ефективності впровадження в процес вогневої підготовки навчальних елементів використання дихальних технік, технік психофізичного тренування в напрямку регулювання психологічним станом користувача зброї, регулювання спрямовано вольових, або неусвідомлених м'язових напружень та релаксацій є актуальним та потенційно може призвести до позитивного результату щодо покращення стрілкової практики здобувачів і, відповідно до розробок нових методичних розробок.

Результати теоретичних пошуків та обґрунтувань, а також емпіричних досліджень нами планується освітити в наступних публікаціях.

Список використаних джерел

1. Галай М. Д., Матвієнко М. І., Омельчук О. В. Погляди на процес навчання збереженню здоров'я та безпечної поведінки дітей та студентської молоді в умовах воєнного стану. *Освіта і здоров'я підростаючого покоління* : матеріали VI Міжнар. симпозіуму / за ред. Білик В.Г. Вип. 6. Київ : Алатон, 2024. С. 43–45.
2. Дідковський В. А., Кузенков О. В., Матвієнко М. І., Соболенко А. І. Бокс, кікбоксинг, бойовий розділ самбо як засоби спеціальної фізичної підготовки у формуванні умінь та навичок студентів до самозахисту. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2024. Вип. 6К (176) 24. С. 101–105.
3. Матвієнко М. І., Дідковський В. А., Троценко Д. В. Особливості впливу на мотиваційні характеристики занять фізичними вправами студентів закладів вищої освіти в екстремальних умовах військового стану. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. 2023. Вип. 7 (167) 23. С. 122–125.
4. Матвієнко М. І., Дячук В. В., Бондарук А. П., Лесечко О. Р. Теорія стресу Ганса Сельє як джерело обгрунтування системи вправ психофізичного тренування. *Розвиток наук в умовах нової реальності: проблеми та перспективи* : збірник наук. праць з матеріалами VI Міжнар. наук. конф. (Львів, 13 берез. 2026 р.). Вінниця : УКРЛОГОС Груп, 2026. С. 228–238.
5. Мішаровський Р. М., Галай М. Д., Матвієнко М. І. Формування умінь використання методів психофізичного тренування як ключове завдання підготовки майбутніх педагогів. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2024. Вип. 3К (176) 24. С. 334–338.

Меженний Ярослав Євгенович, *начальник ГУНП в Черкаській області, кандидат юридичних наук*

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Конституція України проголошує, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в Україні. Реалізація цієї конституційної норми є головною метою державної політики національної безпеки. Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», останньою є «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз» [1]. Сутність національної безпеки охоплює можливість відвернення небезпеки та забезпечення належної захищеності людини, її прав, суспільства й держави від будь-яких загроз, а також захист національних інтересів у різних галузях і напрямах.

Національній безпеці України загрожує низка як зовнішніх, так і внутрішніх деструктивних чинників, які становлять небезпеку для життєво важливих інтересів суспільства й держави. Ідеться про збройну агресію та порушення суверенітету, кіберзагрози й систематичні маніпуляції суспільною свідомістю, поширення ворожих наративів і недостовірної інформації, демографічні та екологічні ризики, корупцію. Усе це загрожує і правам людини.

Проблема забезпечення прав людини та національної безпеки для сучасної України є пріоритетною. Права людини є невід'ємним надбанням усіх людей, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження та будь-яких інших обставин. Права людини охоплюють право на життя, свободу від рабства й тортур, свободу переконань та їх вільне вираження, право на працю та освіту тощо. Ці права повинні мати всі люди без жодної дискримінації. Права людини розглядають паралельно з обов'язками. Порушення цього правила призводить до зловживання правами та свободами, негативних наслідків для соціуму й держави, що загрожує національній безпеці.

Права людини – це нормативно виражені можливості щодо реалізації законних інтересів людини, що забезпечують держава й суспільство. Змістом кожного окремого права людини є природні правомочності та юридичні обов'язки, а не благо, до володіння яким прагне індивід. Це також дієвий елемент політико-правової системи, визнана загальнолюдська цінність. Завдяки правам людини з'являється необхідність і можливість створювати умови для самореалізації особистості та прогресу суспільства.

Реалізацією прав людини слід вважати юридично визначену діяльність суб'єктів права, гарантовану державою, що здійснюють у передбачених законом формах, полягає в дотриманні, використанні та виконанні ними своїх повноважень. Механізм реалізації прав людини становить сукупність юридичних засобів втілення прав людини в життя, що відображено у двох взаємопов'язаних аспектах – статичному й динамічному. Перешкодою для реалізації прав людини можуть бути різні загрози та ризики, зокрема недосконале законодавство, нездатність громадянського суспільства контролювати діяльність держави (що доволі часто трапляється в недемократичних державах), низький рівень правової культури, деформація правової свідомості та корупція [2, с. 71]. Правам людини, як і національній безпеці України, загрожує війна, яку веде Росія проти України, несправедливість, глибоке розшарування суспільства. Нині особливої гостроти набуває загроза криміналізації суспільних відносин і поява нових правопорушень, які раніше такими не визнавали. Причини цього – в істотних прорахунках на початкових етапах проведення реформ у різних сферах, передусім в економіці та правоохоронній

діяльності, а також у недосконалості та застарілості законодавчої бази. Проблемою є також брак контролю за виконанням обов'язків як громадянами, так і державою щодо громадян.

Значну загрозу правам людини становить тероризм. В умовах сьогодення тероризм посідає одне з особливих місць серед актуальних загроз як для особистої, так і для національної та міжнародної безпеки. Непоодинокими є випадки, коли об'єктами терористичної діяльності стають пересічні громадяни. До потенційних жертв тероризму належить майже все населення: пасажири авіатранспорту, метро, трамваїв, мешканці готелів, а також звичайні пішоходи. Такий всеохопний характер загроз, на перший погляд, мав би зумовлювати широке й безальтернативне схвалення суспільством заходів, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Основними викликами та найсерйознішими загрозами для України залишаються ті, які походять від тероризму з боку Російської Федерації [3, с. 189].

Тероризм позначається на правах людини, позбавляючи громадян можливості їх реалізувати – насамперед використовувати право на життя, свободу й особисту недоторканність. Слід ураховувати, що тероризм поширюється там, де слабшає влада, відбувається зміна ідеологічних і моральних цінностей, з'являється напруження в суспільстві, що стимулює зростання рівня насильства. Незбалансованість у соціальній практиці інтересів суспільства, держави, різних соціальних груп і конкретної особи є однією з найістотніших проблем, від подолання якої залежить стабільність соціуму.

Важливу роль у забезпеченні безпеки людини, а отже, і можливості реалізації її прав, відіграють кримінально-правове регулювання, реалізація охоронної функції кримінального права. Головна проблема реального забезпечення прав людини в кримінальному процесі, на жаль, криється не в процесуальній, а в політичній площині. Під час притягнення до кримінальної відповідальності олігархів і високопоставлених осіб чинне законодавство часто порушують, причому завжди на користь правопорушників.

Істотну загрозу національній безпеці та правам людини становлять несправедливість і нерівність, зокрема економічна. Значний розрив між багатими та бідними провокує соціальну нестабільність і порушення прав людини. На перший погляд, права людини виявляються неефективними в боротьбі зі зростанням економічної нерівності, адже вони орієнтовані на мінімальні або достатні потреби, тому їх недостатньо для досягнення справедливості. Однак права людини є чинником обмеження нерівності: вони можуть допомогти зменшити національну та глобальну економічну нерівність і заповнити простір глобальної справедливості [4].

Стан дотримання прав людини та їх забезпеченість формують переконливе уявлення про становище в усіх сферах, що належать до системи сталого розвитку. Неблагополуччя з правами людини, їх утиск у будь-якій складовій сталого розвитку – свідчення порушення стабільності системи, дисбалансу відносин людини із суспільством і державою. Тому права людини – індикатор ефективності всіх чинників у суспільному розвитку, зокрема реальності чи ілюзорності правової та соціальної природи держави.

На державу покладено обов'язок забезпечення національної безпеки, запобігання загрозам стосовно добробуту суспільства та якості життя громадян. Головною умовою захисту прав громадян є сильна державна влада, яка керується законом і має дієве громадянське суспільство, що толерантно ставиться до принципів правової держави. Важливим є розумний баланс між правами й обов'язками, інтересами особи, суспільства й держави. Держава в деяких випадках змушена обмежувати права громадян з огляду на загрози національній безпеці. Вона може тимчасово обмежити права людини за умови дотримання принципу законності, необхідності та пропорційності обмежень поставленій меті. Однак є певні межі, за які держава не повинна виходити. Згідно з Конституцією України (ст. 64) та міжнародним правом, є перелік абсолютних прав людини, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. До них належать право на життя, повага до гідності, заборона катувань, свобода особи та рівність перед законом. Запроваджуючи обмеження, органи влади мають передбачати способи подолання суперечностей між інтересами держави та людини. Важливо, щоб населення не зазнавало зловживань із боку представників влади під час таких обмежень, а процедура та межі примусового впливу мають бути чітко визначені в законодавстві.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

2. Тимошенко В. І. Реалізація прав людини у сучасному світі: виклики і загрози. *Правова держава*. 2023. Вип. 34. С. 69–77.

3. Помаза-Пономаренко А. Л. Протидія тероризму як напрям гарантування системи національної безпеки: тренди та механізми. *Економіка, управління та адміністрування.* 2025. № 2 (112). С. 187–193.

4. Jones Ch. Are human rights enough? On human rights and inequality. *Ethics & Global Politics*. 2021. Vol. 14 (4). P. 218–233.

Мельник Ірина Володимирівна, *викладач кафедри державного нагляду у сфері пожежної та техногенної безпеки НУЦЗ України*

ПОЖЕЖНА ПРОФІЛАКТИКА В НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні умови функціонування держави характеризуються поєднанням воєнних, техногенних, соціальних, інфраструктурних та екологічних загроз, що безпосередньо впливають на безпеку населення і територій. У цьому контексті пожежна профілактика в населених пунктах має розглядатися не лише як окремий напрям пожежної безпеки, а як складова забезпечення національної безпеки, пов'язана із захистом життя і здоров'я людей, житлового фонду, об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, а також із підтриманням стійкості територіальних громад.

Актуальність теми посилюється наслідками воєнного стану та зростанням уразливості місцевої інфраструктури. За аналітичними матеріалами ДСНС, упродовж 2025 року в Україні зареєстровано 99 298 пожеж, що підтверджує збереження високого рівня пожежних ризиків і потребу в системному профілактичному підході [5]. У населених пунктах такі ризики пов'язані не лише з традиційними причинами виникнення пожеж, а й із пошкодженням інженерних мереж, перевантаженням електромереж, використанням альтернативних джерел тепла й електроенергії, руйнуванням будівель, обмеженням доступу до окремих територій та ускладненням реагування пожежно-рятувальних підрозділів.

Пожежну профілактику в населених пунктах доцільно визначати як систему правових, організаційних, інженерно-технічних, інформаційних та освітніх заходів, спрямованих на запобігання виникненню пожеж, зниження ймовірності їх поширення та мінімізацію наслідків. Такий підхід відповідає ризик-орієнтованій моделі управління безпекою, за якою управлінські рішення мають ґрунтуватися на ідентифікації небезпек, оцінюванні ризиків, визначенні пріоритетних заходів і контролі їх виконання [1; 2]. Метою роботи є обґрунтування пожежної профілактики в населених пунктах як елементу забезпечення національної безпеки та визначення напрямів її удосконалення в умовах сучасних загроз.

Наукова новизна полягає в запропонованому підході до розгляду пожежної профілактики не як сукупності окремих контрольних заходів, а як інтегрованої моделі підвищення стійкості населеного пункту. Така модель поєднує територіальне зонування ризиків, аналіз уразливості інфраструктури, адресне планування профілактичних заходів і постійний моніторинг їх результативності.

Населений пункт є складною просторовою системою, у межах якої взаємодіють житлова забудова, об'єкти соціального призначення, виробничі території, транспортна інфраструктура, інженерні мережі, природні зони та об'єкти критичної інфраструктури. До найбільш уразливих зон належать райони зі щільною або застарілою забудовою, території з недостатньою кількістю джерел протипожежного водопостачання, ускладненими під'їздами для пожежно-рятувальної техніки, значною кількістю маломобільних груп населення, об'єктами з масовим перебуванням людей, а також ділянки поблизу потенційно небезпечних і критично важливих об'єктів. Визначення таких зон має спиратися на статистику пожеж, результати обстежень, дані про фактичний стан інфраструктури та підходи до територіального зонування ризиків [5; 6].

Запропонований управлінський цикл пожежної профілактики передбачає послідовне виконання таких етапів: виявлення джерел небезпеки; оцінювання ймовірності пожежі та можливих наслідків; визначення пріоритетних територій і об'єктів; планування організаційних, інженерних та інформаційних заходів; реалізація заходів відповідальними суб'єктами; моніторинг результатів; періодичне оновлення профілактичних рішень з урахуванням змін у забудові, демографічній структурі, інженерних мережах і безпековій ситуації [1; 2; 4].

З позицій національної безпеки пожежна профілактика забезпечує захист життя і здоров'я населення, сприяє збереженню житлового фонду та майна громадян, підтримує стійкість об'єктів критичної інфраструктури і зменшує навантаження на сили цивільного захисту [3]. Тому профілактичні заходи мають бути інтегровані до місцевих програм безпеки, планів цивільного захисту, стратегій розвитку територіальних громад та заходів із підвищення стійкості населених пунктів.

До пріоритетних напрямів удосконалення пожежної профілактики належать: розвиток ризик-орієнтованого планування; актуалізація місцевих планів реагування та евакуації; перевірка стану протипожежного водопостачання; забезпечення доступності під'їздів для пожежно-рятувальної техніки; посилення профілактичної роботи на об'єктах із масовим перебуванням людей; проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи; формування культури безпечної поведінки; удосконалення взаємодії між органами місцевого самоврядування, ДСНС, поліцією, медичними службами, комунальними

підприємствами та громадськими організаціями. Для сільських громад модель має додатково враховувати доступність вододжерел, стан під'їзних шляхів, резервні канали оповіщення та підготовку добровільної пожежної охорони [9]. Для висотної житлової забудови актуальним є поєднання організаційних заходів із цифровим моніторингом, автономними датчиками диму й температури та системами оперативного сповіщення [10].

Окремої уваги потребує робота з населенням. Значна частина пожеж у житловому секторі пов'язана з людським фактором, порушенням правил експлуатації електрообладнання, опалювальних приладів, необережним поводженням з вогнем, недостатнім рівнем побутової культури безпеки. Тому профілактика має включати не лише контрольні заходи, а й постійну комунікацію з різними групами населення: дітьми, людьми похилого віку, внутрішньо переміщеними особами, мешканцями приватного сектору, керівниками ОСББ, жителями багатоквартирних будинків, працівниками закладів освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

Міжнародний досвід зниження ризиків підтверджує доцільність переходу від переважно реактивної моделі до превентивного управління, у якому важливими є аналіз ризиків, цільова робота з домогосподарствами, навчання населення, наявність засобів раннього виявлення пожежі та систематичне оцінювання результатів [7; 8]. Для України такі підходи можуть бути адаптовані з урахуванням умов воєнного стану, особливостей забудови, стану місцевої інфраструктури та ресурсних можливостей територіальних громад.

Перспективним напрямом є цифровізація пожежної профілактики. Використання геоінформаційних систем, електронних паспортів ризику населених пунктів, цифрових карт джерел протипожежного водопостачання, соціально важливих об'єктів, захисних споруд і маршрутів під'їзду пожежно-рятувальної техніки дозволяє підвищити обґрунтованість управлінських рішень, визначати пріоритетність заходів, планувати ресурси та координувати дії відповідальних служб.

Отже, пожежна профілактика в населених пунктах є невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки. Її значення полягає не лише у зменшенні кількості пожеж, а й у підвищенні стійкості територіальних громад до сучасних загроз. Практична цінність запропонованого підходу полягає у можливості використання ризик-орієнтованого управлінського циклу під час розроблення місцевих програм безпеки, планів цивільного захисту та заходів із підвищення стійкості населених пунктів.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31 лип. 2023 р. № 627. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1397-23.

2. Про затвердження Методики оцінювання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 жовт. 2023 р. № 836. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1905-23

3. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20

4. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2026 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 лют. 2026 р. № 116-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/116-2026-р

5. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 2025 рік: офіційний звіт. Київ, 2026. URL: https://dsns.gov.ua/upload/2/5/5/1/7/8/2/analiticna-dovidka-pro-pozezi-2025.pdf

6. Про затвердження Порядку проведення зонування територій за результатами визначення рівнів ризиків виникнення надзвичайних ситуацій : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 верес. 2024 р. № 611. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1426-24

7. Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction 2022: Our World at Risk: Transforming Governance for a Resilient Future. Geneva: United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2022. URL: https://www.undrr.org/gar/gar2022-our-world-risk-gar

8. Al-Hajj S., Thomas L., Morris S., Clare J., Jennings C., Biantoro C., Garis L., Pike I. Community Fire Risk Reduction: Longitudinal Assessment for HomeSafe Fire Prevention Program in Canada. *International Journal of Environmental Research and Public Health.* 2023. Vol. 20, No. 14. Article 6369.

9. Мельник І. В., Складанна А. В. Комплексна модель профілактики пожеж у сільських громадах в умовах воєнних та техногенних загроз. *Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Черкаси : НУЦЗ України, 2026. С. 86.

10. Мельник І. В., Складанна А. В. Інноваційні підходи до пожежної профілактики в висотних будівлях в умовах військового стану. *Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Черкаси : НУЦЗ України, 2026. С. 85.

Мельник Оксана Вікторівна, *доцент кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;*
Римарчук Ольга Вікторівна, *професор кафедри кримінального процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРОТИДІЯ ЗАГРОЗАМ З БОКУ ОСІБ З МЕНТАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

За інформацією Офісу Генерального прокурора України співробітники кіберполіції викрили подружжя, яке впродовж кількох років знімало порнографію за участі своєї шестирічної доньки та скоювало стосовно неї розпусні дії. Встановлено, що дитину почали розбещувати з дворічного віку. Підозрювані взяті під варту без можливості внесення застави. Свою провину подружжя не визнає [1].

Іншим випадком є дії 43-річного чоловіка з Сумщини, який тривалий час співмешкав з 13-річною дівчинкою та ґвалтував її. З дитиною познайомився в соцмережах, викликав довіру та, користуючись тим, що матір дівчинки постійно вживає алкоголь, запропонував дитині прихисток. Проте робив з дитиною фото порнографічного характеру, та, як пояснив, зберігав для особистого перегляду. Дитина вилучена, перебуває у реабілітаційному центрі [2].

Окреме обурення викликав матеріал щодо притягнення до кримінальної відповідальності тренера волейбольної команди неповнолітніх дівчат з Волині, який протягом 2012–2021 років систематично вчиняв протиправні дії щодо дівчат. При цьому він був публічно відомою людиною, працював головним тренером спортивної юнацької команди, очолював дитячо-юнацьку спортивну школу. Користуючись авторитетом, чоловік тиснув на потерпілих виключенням з команди, недопуском на змагання та руйнуванням спортивної кар'єри. В суді провадження тривало протягом чотирьох років, а чоловік так і не визнав своєї вини [3].

Таких випадків можливо наводити велику кількість, достатньо лише оформити підписку на офіційні сторінки/сайти дотичних державних органів.

Для сучасної розвиненої країни головним обов'язком є забезпечення захисту кожного члена суспільства, а особливо – найуразливіших категорій, а саме – дітей. У зв'язку з цим актуальним є розгляд питань, що пов'язані зі скоєнням злочинів особами з ментальними вадами щодо дітей, адже діти не відчувають загрозу, не повною мірою можуть розуміти всі особливості неправомірної поведінки, а також її наслідків.

Основною категорією для формування тез в даній площині є термін «правосвідомість». Вона розглядається як здатність людини до адекватного засвоєння правових знань, із визначенням свого ставлення до правових норм та поведінкою. Основними функціями правосвідомості виступають когнітивна, оціночна та регулятивна. Одразу можна визначити, що у осіб із ментальними вадами ці функції не спрацьовують належним чином.

Як зазначає О. Романенко, значущість проблеми скоєння злочинів у осіб з ментальними порушеннями обумовлює необхідність її вирішення… Серед різноманітних чинників формування деформацій правосвідомості та скоєння правопорушень вагома роль належить нездатності особистості адекватно сприймати дійсність, переробляти інформацію та приймати рішення, що обумовлено вадами психічного розвитку внаслідок органічно обумовлених причин, які важко піддаються корекційному впливу. Процес ресоціалізації таких засуджених в місцях позбавлення волі є складним та малоефективним [4, с. 69]. Для розумово відсталих, до прикладу, характерно порушення критичності на всіх рівнях: від недостатньої усвідомленості моральних правил і правових аспектів дійсності до неадекватності та нелогічності поведінкових проявів. Прагнення до нових вражень значною мірою визначає порушення поведінки щодо інших людей.

Про моральний вимір отримання доказової інформації під час розслідування злочинів проти дітей ми зазначали раніше [5, с. 282]. Першопочаткові процесуальні дії повинні бути направлені на те, щоб встановити з ким саме перебувала потерпіла дитина в довірливих стосунках. Звідти покроково ставити інші завдання щодо можливої участі в кримінальному провадженні цих суб'єктів та їх процесуального статусу. Як свідчить практика, межа між свідком та підозрюваним може бути доволі тонка.

Наведена статистика доводить, що 73 % опитаних респондентів серед працівників підрозділів карного розшуку відповіли, що частка повторних сексуальних злочинів щодо дітей сягає 48 %, а серед тих, хто розбещує дітей поза власним домом – перейшла позначку 50 %. Прихованими лишається велика частина сексуальних правопорушень. Проте ймовірність повторних подібних злочинів в довготривалій перспективі є надзвичайно великою, чому їх виявлення та розкриття є актуальним завданням особливо в умовах воєнного стану, під час якого основний ресурс направлений на зовнішнє вторгнення [5, с. 285].

Інше питання полягає у залученні додаткових учасників. Як було зазначене раніше в роботах, «а чи взаємозамінні між собою психолог та педагог? Правова семантика та синтаксична конструкція ст. 226–228, 354, 491 КПК України на перший погляд дає можливість прийти до висновку, що участь педагога та психолога є взаємозамінною, проте винятковість їх участі передбачає використанням ними таких спеціальних знань, що роблять їх дотичними до фаховості у конкретному виді діяльності

(професії), визначеності мети їх застосування та суб'єкта, який потребує їхньої допомоги. Тому диференціація випадків залучення саме психолога, а не педагога у КПК України є необхідною» [6, с. 55].

Іншими словами, компетенції педагога є недостатніми для роботи з деформаціями правосвідомості, зумовленими органічними вадами розвитку.

Загалом захист дітей від потенційно непередбачуваної або агресивної поведінки людей із психічними розладами (особливо з органічними ураженнями чи деформаціями правосвідомості) базується у трьох вимірному просторі: навчанні дитини, організаційному захисті та правовому реагуванні. Щодо правового характеру захисту прав дитини можливі різні варіанти від негайного ізолювання дитини органами опіки від кривдника (якщо вони проживали разом), позбавлення прав (у випадках повного позбавлення прав або обмеження в правах кривдника з вадами психічного розвитку); психологічної допомоги (впровадженні моделі «Барнахус») та необхідному юридичному супроводі.

Список використаних джерел

1. Офіс Генерального прокурора. Розбещували доньку з дворічного віку: у Полтаві подружжя взято під варту. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/share/p/178STaoVrm/.

2. Запросив до себе жити малолітню та систематично її гвалтував: на Сумщині судитимуть чоловіка: *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/share/p/1AmUtqqwPD/.

3. Тренера з волейболу на Волині засуджено за сексуальне насильство щодо неповнолітніх спортсменок. Facebook. URL: https://www.facebook.com/share/v/18recDowfz/.

4. Романенко О. В. Чинники схильності до правопорушень в осіб із вадами психічного розвитку. *Юридична психологія*. 2017. № 1. С. 67–77.

5. Мельник О. В., Кулакова Н. В. Моральний вимір отримання доказової інформації в кримінальних провадженнях за участю неповнолітнього потерпілого в частині його права бути почутим. *Успіхи і досягнення у науці*. 2026. № 2 (24). С. 282–291.

6. Удалова Л. Д., Римарчук О. В. Особливості залучення у кримінальне провадження учасників, які відіграють допоміжну роль. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 12. С. 604–609.

7. Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини у практичну діяльність : наказ Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України від 1 черв. 2023 р. № 150/445/2077/5/187. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text.

Мельниченко Андрій Сергійович, *доцент кафедри організації і проведення аварійно-рятувальних робіт навчально-наукового інституту цивільного захисту НУЦЗ України, доктор філософії, доцент*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ РОБІТ У СИСТЕМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Сучасні умови функціонування системи цивільного захисту України характеризуються постійним зростанням рівня небезпек, пов'язаних із воєнними діями, техногенними аваріями, терористичними загрозами, природними катастрофами та іншими надзвичайними ситуаціями. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання підвищення ефективності організації аварійно-рятувальних робіт шляхом імплементації міжнародного досвіду та адаптації національної системи цивільного захисту до сучасних міжнародних стандартів.

Провідні держави світу приділяють значну увагу розвитку комплексних систем реагування на надзвичайні ситуації, які ґрунтуються на принципах міжвідомчої взаємодії, оперативного управління, ризик-орієнтованого підходу та використання сучасних технологій моніторингу і прогнозування. Одним із базових міжнародних документів у цій сфері є Сендайська рамкова програма зі зниження ризику лих на 2015–2030 роки, прийнята Організацією Об'єднаних Націй. Програма визначає основні напрями державної політики щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, підвищення готовності до реагування та зміцнення стійкості суспільства до кризових явищ [1].

Важливим елементом міжнародної співпраці у сфері цивільного захисту є Механізм цивільного захисту Європейського Союзу, діяльність якого спрямована на координацію реагування держав-учасниць на масштабні надзвичайні ситуації. Даний механізм забезпечує оперативний обмін інформацією, залучення міжнародної допомоги, координацію рятувальних операцій та використання спеціалізованих ресурсів і техніки [2]. Участь України у зазначеному механізмі дозволяє отримувати міжнародну підтримку під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та впроваджувати сучасні європейські підходи до організації аварійно-рятувальних робіт.

Особливу увагу міжнародна практика приділяє створенню ефективних систем управління аварійно-рятувальними операціями. У країнах Європейського Союзу широко застосовуються координаційні центри реагування на надзвичайні ситуації, які функціонують у цілодобовому режимі та забезпечують централізоване управління силами й засобами цивільного захисту. Використання цифрових технологій, геоінформаційних систем, супутникового моніторингу та автоматизованих систем обміну інформацією значно підвищує оперативність прийняття управлінських рішень та ефективність реагування на надзвичайні ситуації [3].

Для України особливе значення має імплементація міжнародного досвіду щодо організації пошуково-рятувальних робіт у зонах руйнувань. Значну роль у цьому напрямі відіграє Міжнародна консультативна група з пошуку та рятування INSARAG, яка розробила єдині міжнародні стандарти підготовки рятувальних підрозділів, вимоги до оснащення та порядок проведення міжнародних рятувальних операцій. Використання стандартів INSARAG дозволяє забезпечити сумісність рятувальних формувань різних держав та підвищити ефективність міжнародної взаємодії під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [4].

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації Україна активно застосовує міжнародний досвід під час ліквідації наслідків ракетних ударів, руйнувань об'єктів критичної інфраструктури, пожеж та техногенних аварій. Значна міжнародна допомога надходить у вигляді спеціалізованої аварійно-рятувальної техніки, інженерного обладнання, мобільних медичних комплексів, засобів індивідуального захисту та навчальних програм для рятувальників. Міжнародне співробітництво сприяє не лише матеріально-технічному забезпеченню підрозділів цивільного захисту, а й удосконаленню професійної підготовки особового складу [5].

Одним із перспективних напрямів розвитку системи цивільного захисту України є впровадження сучасних технологій прогнозування надзвичайних ситуацій та оцінки ризиків. Міжнародний досвід свідчить про ефективність використання автоматизованих систем моніторингу, математичного моделювання поширення небезпечних факторів, цифрових платформ аналізу ризиків та систем раннього оповіщення населення. Особливо актуальним це є для реагування на хімічні, радіаційні та біологічні загрози в умовах воєнного стану [6].

Важливим напрямом імплементації міжнародного досвіду є також удосконалення нормативно-правового забезпечення системи цивільного захисту України. Адаптація національного законодавства до європейських стандартів сприятиме розвитку міждержавної взаємодії, забезпеченню сумісності аварійно-рятувальних підрозділів та впровадженню сучасних механізмів управління надзвичайними ситуаціями. Крім того, важливого значення набуває розвиток системи професійної підготовки фахівців цивільного захисту з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних безпекових викликів.

Отже, імплементація міжнародного досвіду організації аварійно-рятувальних робіт є одним із ключових напрямів розвитку системи цивільного захисту України. Використання міжнародних стандартів, сучасних технологій, механізмів координації та професійної підготовки персоналу дозволить підвищити ефективність реагування на надзвичайні ситуації, забезпечити належний рівень безпеки населення та зміцнити національну безпеку держави в умовах сучасних загроз.

Список використаних джерел

1. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Geneva : United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2015. 37 p. URL: UNDRR Sendai Framework.

2. EU Civil Protection Mechanism. European Commission. URL: EU Civil Protection Mechanism.

3. Rokhideh M., Fearnley C., Budimir M. Multi-Hazard Early Warning Systems in the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction: Achievements, Gaps, and Future Directions. *International Journal of Disaster Risk Science*. 2025. Vol. 16. P. 103–116.

4. INSARAG Guidelines 2020. Geneva : International Search and Rescue Advisory Group, United Nations, 2020. URL: INSARAG Guidelines 2020.

5. Kryvoshlykov S. Genesis of civil-protection systems in EU member states: a state-administrative perspective. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. No. 2. P. 72–78.

6. Global Status of Multi-Hazard Early Warning Systems 2023. Geneva : United Nations Office for Disaster Risk Reduction, 2023. URL: UNDRR Early Warning Systems Report.

Микитчик Андрій Васильович, *головний інспектор правового відділу управління організаційного, правового та технічного забезпечення Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України, кандидат юридичних наук, доцент*

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ІНТЕРПОЛУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, геополітичної нестабільності, гібридних загроз та стрімкого розвитку цифрових технологій національна безпека України зазнала докорінних трансформацій, а традиційні уявлення про національну безпеку держави доповнюються необхідністю нейтралізації нових кримінальних викликів. Діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань, глобальні кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, масштабні схеми легалізації доходів отриманих злочинним шляхом та нелегальний обіг вогнепальної зброї безпосередньо дестабілізують внутрішньополітичну та економічну ситуацію у всіх країнах світу, перетворюючись на пряму загрозу суверенітету та правопорядку.

На сьогодні жодна країна світу в епоху глобалізації не здатна самостійно збудувати ізольовану й водночас ефективну систему запобігання злочинності. Центральне місце в архітектурі глобальної та макрорегіональної безпеки посідає Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол (далі – Інтерпол), яка об'єднує 196 країн-учасниць. Стаття 2 Статуту Інтерполу визначає її фундаментальні цілі через забезпечення та підтримку найширшої взаємної допомоги між усіма органами кримінальної поліції в межах законодавства різних країн та в дусі Загальної декларації прав людини [1].

Водночас, якщо у попередні десятиліття діяльність Інтерполу розглядалася крізь призму координації розшуку окремих злочинців, то нова Стратегічна концепція Інтерполу на 2026–2030 роки «Разом проти злочинності» (Together against Crime) проголошує перехід до проактивної, превентивної моделі взаємодії. У цьому контексті спроможності Інтерполу інтегруються в національні стратегії безпеки країн-учасниць, як критично важлива зовнішня складова, що зумовлює актуальність дослідження ролі Інтерполу у забезпеченні національної безпеки, зважаючи на сучасні виклики та стратегічні пріоритети, що постали перед міжнародною спільнотою та Україною зокрема [2].

Динамічний характер сучасних кримінальних загроз, впровадження транснаціональними злочинними угрупованнями автономного штучного інтелекту (Agentic AI), поява нових каналів фінансового моніторингу (Silver Notices), а також безпрецедентні виклики для національної безпеки України, спричинені триваючою повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, вимагають оновленого наукового переосмислення та формування нових стратегічних орієнтирів.

З позиції кримінологічної науки, запобігання злочинності є ефективним лише тоді, коли воно спирається на своєчасний аналіз причин та умов, що її породжують. Інтерпол у цій системі діє як унікальний інформаційно-аналітичний хаб, що забезпечує захищений обмін оперативними даними між правоохоронними органами країн-учасниць через телекомунікаційну мережу I-24/7, яка дозволяє мінімізувати асиметрію інформації, яка часто виникає між національними правоохоронними органами, та нейтралізувати загрози громадському порядку на ранніх стадіях їх формування.

Основним інструментом реалізації превентивної функції на стратегічному рівні є розширена система міжнародних повідомлень (Notices) та циркулярів (Diffusions) [3]. Традиційне сприйняття «червоного повідомлення» (Red Notice) як суто інструменту розшуку злочинців є занадто звуженим. У контексті забезпечення національної безпеки система оповіщень має виражену превентивну та стримувальну дію, а саме:

1. Червоні (Red Notices) та Сині (Blue Notices) повідомлення: виступають інструментом ізоляції злочинців та блокують транскордонну мобільність суб'єктів кримінального світу, позбавляючи їх можливості використовувати легальні міграційні коридори для підготовки дестабілізуючих заходів у середині цільових країн.

2. Зелені повідомлення (Green Notices): несуть пряме профілактичне навантаження, завчасно попереджаючи правоохоронні органи країн-учасниць Інтерполу про подію, особу, предмет, спосіб вчинення злочину, що становлять реальну загрозу громадській безпеці та порядку і можуть завдати істотної шкоди майну чи громадянам.

3. Фіолетові повідомлення (Purple Notices): акумулюють відомості про інноваційні способи вчинення злочинів, предмети, методи і способи їх приховування та технологічні особливості (наприклад, алгоритми створення нелегальної зброї за допомогою сучасних технологій або методи маскування вибухових речовин), дозволяючи національним органам безпеки завчасно адаптувати власні оборонні алгоритми.

4. Жовте повідомлення (Yellow Notice): видається з метою визначення місцеперебування зниклих безвісти осіб (найчастіше за умов нез'ясованих обставин) або для ідентифікації осіб, які не можуть підтвердити свою особу (наприклад, через амнезію чи малолітній вік). В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації агресор вдається до масового незаконного переміщення цивільного населення, зокрема інституціолізованого викрадення дітей. Масовий випуск Yellow Notices правоохоронними органами України через Генеральний секретаріат Інтерполу створює юридичний контур фіксації цих осіб у глобальній базі даних. Це робить неможливим їхню легальну асиміляцію чи подальше всиновлення в інших країнах, оскільки будь-яка спроба легалізації документів дитини за кордоном автоматично відображається в системі безпеки Інтерполу, а також мобілізує прикордонні служби світу.

5. Помаранчеве повідомлення (Orange Notice) превентивне реагування на прямі терористичні та техногенні загрози є одним із найбільш закритих та оперативних інструментів Інтерполу. Воно видається для інформування правоохоронних органів та інших державних органів і міжнародних організацій про приховану загрозу, замасковану зброю, речовини або небезпечні предмети, які становлять пряму й серйозну загрозу для громадської безпеки та є класичним прикладом усунення умов для вчинення злочинів:

6. Чорне повідомлення (Black Notice) використовується для збору інформації про невпізнані трупи, а також дозволяє залучити міжнародні бази ДНК (зокрема, систему I-Familia) для порівняння генетичного матеріалу з родичами.

7. Срібне повідомлення (Silver Notices) цей превентивний механізм орієнтований на динамічний моніторинг, ідентифікацію, арешт та подальше повернення незаконно набутих фінансових активів. Впровадження Silver Notices дозволяє національним підрозділам фінансової розвідки оперативно визначати сумнівні трансакції, пов'язані з транскордонним переміщенням коштів, отриманих від корупційних схем чи наркотрафіку.

На сьогоднішній день національна безпека провідних країн світу зіткнулася із якісно новим викликом – масовим використанням злочинцями агентних систем штучного інтелекту (Agentic AI). ШІ-програми здатні самостійно здійснювати розвідку вразливих інформаційних систем, генерувати гіперреалістичний деструктивний контент (дипфейки) для маніпулювання громадською думкою та моделювати таргетовані атаки на банківський сектор та державні реєстри.

Інтерпол розуміючи масштаб загрози, через Комплекс інновацій у Сінгапурі (IGCI), розгорнув стратегічну лінію технологічного стримування, що включає:

1. Превентивний моніторинг кіберпростору: використання ШІ-платформ Інтерполу для виявлення ознак підготовки масштабних хакерських атак на об'єкти критичної інфраструктури (енергетичні системи, транспортні вузли, зв'язок) країн-членів.

2. Інструмент швидкого фінансового блокування I-GRIP: інтегрована система зупинки транскордонних платежів, яка в поєднанні з базами даних фінансових злочинів дозволяє впродовж лічених хвилин блокувати рахунки кібершахраїв та вимагачів до моменту остаточного розподілення коштів у криптовалютних активах та захищає національний фінансовий простір.

Також в умовах насичення території України колосальною кількістю вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухівки, виникає серйозний довгостроковий ризик їхнього нелегального відтоку за межі країни, що може призвести до підриву міжнародного іміджу України. Для запобігання цій загрозі здійснюється постійне наповнення та верифікація даних у системі iARMS (Illicit Arms Records and tracing Management System), куди вносяться відомості про втрачену, викрадену або трофейну зброю.

Поряд з цим, масова імміграція українського населення створила сприятливе криміногенне середовище для торгівлі людьми. Завдяки розгортанню оперативних груп підтримки Інтерполу (Operational Support Teams) у прикордонних районах Польщі, Румунії, Молдови та Словаччини, вдалося вибудувати систему запобіжного контролю. Здійснюється постійна перевірка осіб, що пропонують транспортні чи логістичні послуги біженцям, за міжнародними базами даних осіб із кримінальним минулим, що дозволило запобігти тисячам випадків трудової та сексуальної експлуатації українських громадян.

Найбільш дискусійним та водночас стратегічно пріоритетним напрямом забезпечення національної безпеки для України є залучення інструментів Інтерполу для розшуку та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності. Вважаємо що злагоджена робота всіх правоохоронних органів України та сучасна доктрина міжнародного права, а також передова практика Генерального секретаріату Інтерполу дозволить сформувати чіткі правові алгоритми їх використання.

Список використаних джерел

1. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол від 13 черв. 1956 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text.

2. INTERPOL Strategic Framework 2026–2030: Together against Crime. GA-2025-93-RES-11 URL: https://www.interpol.int/Who-we-are/Strategic-Framework

3. INTERPOL Notices. URL: https://www.interpol.int/How-we-work/Notices/About-Notices.

Мінченко Сергій Іванович, *директор Департаменту з питань діяльності правоохоронних органів, органів юстиції та запобігання корупції Секретаріату Кабінету Міністрів України, доктор юридичних наук, професор;*

Борисенко Сергій Петрович, *заступник завідувача відділу з питань діяльності правоохоронних органів Департаменту з питань діяльності правоохоронних органів, органів юстиції та запобігання корупції Секретаріату Кабінету Міністрів України*

ПОСЛІДОВНІ ДІЇ УРЯДУ ЩОДО АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні. Як зазначено в Стратегії національної безпеки України реалізація цієї норми Конституції України є головною цілю державної політики національної безпеки. Пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є, зокрема: захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція.

У сучасних умовах глобалізації, повномасштабного вторгнення держави-агресора в Україну, зростання міжнародних загроз та розвитку інтеграційних процесів у всьому світі, питання адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів набуває особливого значення.

Основним і незмінним напрямком зовнішньої політики України є інтеграція до Європейського Союзу. Вступ до ЄС не тільки розширить зовнішньополітичні та економічні перспективи України, але й підвищить добробут українців завдяки прийняттю європейського права та впровадженню найкращих практик.

28 лютого 2022 року Уряд України, під час повномасштабного вторгнення, підписав заявку на членство в Європейському Союзі з проханням про негайне приєднання. Менш ніж через чотири місяці на червневій Європейській раді лідери ЄС вирішили надати Україні статус країни-кандидата.

Адаптація законодавства до міжнародних норм виступає одним із ключових механізмів модернізації державного управління, підвищення ефективності функціонування правоохоронних органів і Збройних Сил України, а також зміцнення демократичних інститутів.

Особливу роль у цьому процесі відіграє імплементація стандартів Європейського Союзу у сфері безпеки й оборони та Організації Північноатлантичного договору. Адаптація законодавства як процес полягає у постійному вдосконаленні національного законодавства шляхом прийняття (приведення у відповідність до міжнародних норм) відповідних нормативно-правових актів та забезпеченні їх повного і неухильного виконання.

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом процес гармонізації законодавства значно активізувався. Особливо це стосується реформ у сфері оборони, правоохоронної діяльності та боротьби з корупцією.

З метою виконання зобов'язань України, передбачених переговорною рамкою Європейського Союзу, схваленою рішенням Ради Європейського Союзу від 21 червня 2024 р., Уряд України 1 квітня 2026 року затвердив Національну програму адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) (далі – Національна програма), а також встановив, що Дорожня карта з питань верховенства права, Дорожня карта з питань реформи державного управління, Дорожня карта з питань функціонування демократичних інституцій і план заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475 «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС», та плани заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у звітах про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу, є складовою частиною Національної програми.

Національна програма є одним із головних елементів процесу вступу до ЄС. Вона містить повний перелік актів права ЄС, які ще не впроваджені в українське законодавство і щодо яких є відповідні рекомендації Єврокомісії. Програма формує інституційну та правову основу для системної реалізації реформ і повного узгодження законодавства України з правом Євросоюзу.

Документ сформовано на основі скринінгових звітів й бенчмарків (умов), які визначив ЄС, структурований відповідно до переговорних Кластерів і розділів. Важливою складовою Програми є Дорожні карти з питань верховенства права, реформи державного управління та функціонування демократичних інституцій. «Схвалення Національної програми – це перехід до нового етапу переговорів про вступ до Євросоюзу та подальшої системної імплементації acquis ЄС (права ЄС). Перед нами єдиний, системний план адаптації законодавства, що охоплює всі сфери та чітко визначає пріоритети, строки і завдання. Це програма для успішного завершення переговорів з ЄС», – наголосив Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Тарас Качка.

Документ налічує 1875 завдань, які передбачають імплементацію понад 1600 актів права Європейського Союзу. Усі заходи об'єднані в документі обсягом понад тисячу сторінок. Програма визначає, які саме акти права ЄС мають бути імплементовані, встановлює чіткі строки їхнього виконання та відповідальних виконавців.

Дорожня карта з питань верховенства права є всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека».

Цей документ є однією з ключових передумов відкриття офіційних переговорів про вступ України до ЄС у межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС», що відкривається першим і закривається останнім.

Дорожня карта покликана заповнити існуючі прогалини, забезпечити сталість уже здійснених реформ і закласти надійну основу для подальшого розвитку правової системи відповідно до європейських стандартів.

Так, зокрема, розділ І. «Правосуддя» Дорожньої карти з питань верховенства права визначає необхідність подальшого зміцнення незалежності суддів і прокурорів та їхніх органів (самоврядування); посилення підзвітності та доброчесності; заповнення судових вакансій і завершення перевірки чинних суддів і прокурорів; підвищення ефективності, доступності та якості правосуддя.

У рамках зазначених заходів передбачається проведення: реформування системи судів та прокуратури; посилення інституційної спроможності органів суддівського врядування та самоврядування, інших органів системи правосуддя, а також органів прокурорського самоврядування; навчання суддів та прокурорів тощо.

Незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід'ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод, вона встановлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів з метою забезпечення права осіб на такий захист. У контексті європейської інтеграції забезпечення реальної, а не декларативної незалежності суду набуває особливого значення.

Гарантії судової влади є імперативною умовою європейської інтеграції, це одна з ключових критеріїв членства в ЄС. Говорячи про гарантій незалежності, які забезпечують справедливе судочинство та невідворотність відповідальності, є важливою сходинкою на шляху до євроінтеграції України, яка в свою чергу наддасть можливість для подолання корупції та зміцнення довіри суспільства до правосуддя.

Крім того, розділ IV. «Юстиція свобода та безпека» Дорожньої карти з питань верховенства права передбачає вдосконалення правової, стратегічної та інституційної бази для боротьби з організованою злочинністю і визначає комплекс реформ щодо: формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю шляхом розмежування та конкретизації функцій та повноважень органів правопорядку, забезпечення їх незалежності, підзвітності, відкритості та прозорості, застосування в їх діяльності ризик-орієнтованих підходів, принципу гендерного мейнстрімінгу, посилення їх міжвідомчої координації відповідно до acquis ЄС; впровадження ефективних підходів до запобігання та боротьби з корупцією в органах правопорядку, а також підвищено доброчесність і підзвітність компетентних органів, залучених до боротьби з організованою злочинністю; упровадження комплексу заходів, спрямованих на розвиток СБУ як державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку України, посилення її спроможностей у сфері контррозвідувальної діяльності, інформаційної безпеки та кіберзахисту, боротьби з тероризмом та охорони державної таємниці; удосконалення законодавства у сфері боротьби з кіберзлочинністю з метою повного узгодження з acquis ЄС; запровадження в діяльність органів правопорядку та прокуратури України системи Оцінки загроз організованої злочинності в Інтернеті (IOCTA).

Слід відмітити, що 26 січня 2022 р. Уряд України утворив Міжвідомчу робочу групу з координації запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна № 59, затвердив її склад та Положення про неї, а також Порядок збирання і узагальнення інформації та здійснення оцінювання загроз організованої злочинності та тяжких злочинів відповідно до системи оцінки SOCTA Україна, який визначає процедуру збирання і узагальнення наданої уповноваженими органами інформації та здійснення оцінювання загроз організованої злочинності та тяжких злочинів відповідно до системи оцінки SOCTA Україна.

Крім того, у сучасних умовах особлива увага приділяється питанням кібербезпеки. Україна активно адаптує своє законодавство до міжнародних стандартів у сфері захисту інформаційного простору, протидії кібератакам та інформаційним загрозам. Це є необхідною умовою забезпечення стабільного функціонування державних органів і критичної інфраструктури.

МВС розроблено проєкт постанови, яким передбачається запровадження на постійній основі в діяльність органів правопорядку та прокуратури системи оцінки загроз організованої злочинності в Інтернеті (IOCTA), метою якого є нормативно закріпити єдину, системну та прозору процедуру збору, узагальнення й аналізу інформації про кіберзлочинність, а також оцінювання відповідних загроз. Запровадження IOCTA є складовою виконання зобов'язань України в межах євроінтеграції, зокрема в рамках переговорного процесу про вступ до Європейського Союзу за кластером «Основи процесу вступу до ЄС», а також Дорожньої карти з питань верховенства права.

Також надзвичайно актуальним є питання надання органами державної влади, в тому числі МВС і Національною поліцією, адміністративних послуг саме в межах і спосіб визначених законами з огляду на те, що законодавчі акти, що регулюють їх діяльність (визначають їх повноваження), не повною мірою приведено у відповідність до законів України «Про адміністративні послуги» та «Про адміністративну процедуру».

Закон України «Про адміністративну процедуру» має євроінтеграційне спрямування, а його ухвалення є важливим кроком нашої держави на шляху вступу до Європейського Союзу. Цей Закон є основоположним в галузі адміністративного права та містить у собі кращий досвід європейської правової системи. Його прийняття схвально віталося міжнародними партнерами та вітчизняною політичною і професійною спільнотою. Водночас, у впровадженні цього Закону є окремі виклики. Першочерговим завданням залишається потреба не допускати нових винятків зі сфери дії цього Закону, адже це нівелюватиме його регулятивну цінність. На цьому завданні наголошено у Звітах ЄС про розширення 2023–2025 років.

Необхідно також зазначити, що Президентом України в 2023 році схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, який визначає, що основними пріоритетами повинні стати забезпечення верховенства права, запобігання та протидія злочинності з неухильним дотриманням прав людини, у тому числі гендерної рівності; посилення гарантій незалежності, розвиток міжнародного співробітництва, зокрема через розширення міжвідомчої взаємодії, а також підвищення ефективності виконання органами правопорядку та прокуратури покладених на них функцій, покращення взаємодії між собою та зі складовими сектору безпеки і оборони.

У 2024 році Уряд України затвердив план заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки. 21 січня 2026 року Кабінет Міністрів України утворив Координаційну раду з питань моніторингу реалізації плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, затвердив її склад та Положення про неї.

Отже, адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів є необхідною умовою зміцнення національної безпеки та розвитку сучасної держави. Імплементація міжнародних норм сприяє модернізації сектору безпеки, підвищенню ефективності діяльності державних органів і забезпеченню сумісності із міжнародними безпековими структурами.

Попри наявність певних проблем і викликів, Україна демонструє послідовний курс на реформування системи безпеки й оборони відповідно до міжнародних стандартів. Подальше вдосконалення законодавства, розвиток міжнародного співробітництва та впровадження сучасних технологій сприятимуть підвищенню обороноздатності держави та забезпеченню стабільності у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 серп. 1996 р. № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 верес. 2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента від 14 верес. 2020 р. № 392. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text

4. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента від 11 трав. 2023 р. № 273. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text

5. План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серп. 2024 р. № 792. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-%D1%80#Text

6. Національна програма адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС) : постанова Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2026 р. № 438. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2026-%D0%BF#Text

7. Дорожня карта з питань верховенства права : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 трав.2025 р. № 475. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text

8. Про утворення Координаційної ради з питань моніторингу реалізації плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 21 січ. 2026 р. № 65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2026-%D0%BF#Text

9. Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна : постанова Кабінету Міністрів України від 26 січ. 2022 р. № 59. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-%D0%BF#Text

10. Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року : розпорядження КМУ від 9 груд. 2022 р. № 1155-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/1155-2022-%D1%80#Text

11. Монаєнко А., Атаманчук Н. Апроксимація законодавства України до права ЄС щодо акцизного оподаткування енергетичних продуктів. *Юридична газета.* 2024. URL: https://surl.gd/spyplo

12. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text

Мовчан Роман Олександрович, *професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, професор*

СПІВВІДНОШЕННЯ СКЛАДІВ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ (СТ. 111 КК) ТА ВОЄННОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ (Ч. 7 СТ. 111-1 КК)

Як відомо, доповнивши Кримінальний кодекс України (далі – КК) новою ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», законодавець у межах її ч. 7 передбачив кримінальну відповідальність, серед іншого, і за таке діяння, як «добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях (далі – НЗФ та НВФ, відповідно), створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти України» (воєнний колабораціонізм). Враховуючи той факт, що «участь громадянина України у збройних формуваннях (далі – ЗФ) ворога» фактично є нічим іншим, як державною зрадою у формі переходу на бік ворога в умовах збройного конфлікту або воєнного стану, не викликає подиву той факт, що на практиці гостро постала проблема співвідношення складів злочинів, передбачених ч. 7 ст. 111-1 (у відповідній формі) та ч. 2 ст. 111 КК [1, с. 47]. Різні шляхи вирішення позначеної проблеми пропонуються і на сторінках юридичної літератури.

Наприклад, Н. Антонюк переконана в тому, що державна зрада і колабораційна діяльність є самостійними складами злочинів, які не накладаються і можуть бути інкриміновані особі за ідеальною сукупністю. Такий підхід юристки, яка на сьогодні є діючою суддею ВС, став підґрунтям для висунення нею гіпотези про те, що участь громадянина України у ЗФ ворога (тобто «вступ» у склад таких злочинних організацій) і подальше здійснення в їх складі діяльності, яка містить ознаки державної зради, утворює сукупність відповідної частини ст. 111 та ч. 7 ст. 111-1 КК [1, с. 42–43].

Водночас навіть попри те, що викладений вище підхід превалює на практиці, низка криміналістів виступили з досить різкою критикою на його адресу. Зокрема, Є. Письменський звертає увагу на те, що оскільки колабораційна поведінка громадян України, вчинювана у формах, визначених у ст. 111-1 КК, вважається окремим проявом державної зради, то встановлення сукупності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 та ст. 111-1 КК, є неприпустимим і становить порушення принципу non bis in idem, адже йдеться про можливість настання подвійної кримінальної відповідальності за вчинення одного й того самого діяння. Тож учений переконаний, що у випадку, коли особа перейшла на бік ворога і це виявляється в її участі у складі НЗФ чи НВФ держави-агресора проти України, правова оцінка вчиненого має здійснюватися лише за ч. 7 ст. 111-1 КК, адже має місце один і той самий прояв зрадницької поведінки, що за правилами кримінально-правової кваліфікації оцінюється за спеціальною нормою про колабораційну діяльність [2, с. 328]. З аналізованого приводу суголосно висловлюються і М. Рубащенко та С. Харитонов [3, с. 462–463].

Водночас варто нагадати, що в інших своїх публікаціях автор цих рядків підтримав та дещо розвинув позицію науковців (зокрема, М. Рубащенка) стосовно того, що:

а) з одного боку, обіймання відповідних посад та виконання «типових» для них функцій (повноважень, обов'язків) має визнаватися привілейованим різновидом державної зради у формі переходу на бік ворога. Відповідно до правил подолання конкуренції загальної та спеціальної норм у таких випадках скоєне пропонувалося кваліфікувати саме і лише за спеціальними ч. 2, ч. 5 або ч. 7 ст. 111-1 КК;

б) з іншого ж – поведінка особи, яка, зайнявши відповідну посаду, здійснює «нетипову» для останньої і явно більш небезпечну діяльність, мала б визнаватися вже не привілейованим, за скоєння якого, як у попередній ситуації, парламентарії мали намір встановити більш м'яку (порівняно з іншими проявами державної зради) відповідальність, а «звичайним» проявом наступної форми державної зради – допомоги в підривній діяльності, яка не охоплюється відповідними частинами ст. 111-1 КК. Зважаючи на це, висновувалося, що у таких випадках скоєне має кваліфікуватися за сукупністю ст. 111 та відповідної частини ст. 111-1 КК.

Проводячи аналогії, на перший погляд можна було б припустити, що і в ситуації з воєнним колабораціонізмом є підстави вести мову про те, що участь громадянина України у ЗФ ворога має визнаватися привілейованим різновидом державної зради у формі переходу на бік ворога і кваліфікуватися за ч. 7 ст. 111-1 КК, тоді як подальше здійснення в їхньому складі «нетипової» діяльності має визнаватись іншим різновидом державної зради – підривною діяльністю проти України, яка не охоплюється згаданою нормою, і тому має отримувати додаткову кримінально-правову оцінку з покликанням на ст. 111 КК. Водночас, розглядаючи можливість такої кваліфікації, варто враховувати, що НЗФ чи НВФ, про які йдеться у ч. 7 ст. 111-1 КК, передусім створювалися для однієї конкретної цілі – ведення бойових дій проти України. А тому, як це не прикро визнавати, але для учасників таких формувань (як і учасників ЗФ держави-агресора) саме така поведінка – ведення бойових дій проти України – має визнаватися «типовою», «звичною» їхньою діяльністю, яка, відповідно, має повністю охоплюватися нормою про воєнне колаборантство. Відсутність підстав для окремого оцінювання самої «участі» та подальшої «діяльності» учасників відповідних формувань підтверджує і етимологія терміну «участь» («брати участь»), яка в сучасних словниках української мови трактується наступним

чином: 1) виконання разом з ким-небудь якоїсь роботи, здійснення якоїсь справи; 2) спільна дія, діяльність кого-, чого-небудь [4, с. 1522]. Аналогічну позицію стосовно досліджуваного питання займають і М. Рубащенко та С. Харитонов, які також переконані в тому, що участь у відповідному формуванні в контексті ч. 7 ст. 111-1 КК охоплює не лише вступ (долучення) до нього, але й подальшу діяльність у складі цього формування, що полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на реалізацію цілей формування на шкоду національним інтересам України [3, с. 360].

Водночас варто звернути увагу на те, що згадані вище М. Рубащенко та С. Харитонов наводять і ще один аргумент, який, на їхню думку, спростовує тезу про те, що наступна діяльність (включно з бойовими діями) учасників згаданих формувань виходить за межі цієї форми воєнного колаборантства і, відповідно, підлягає оцінці за іншою формою державної зради – надання допомоги у підривній діяльності проти України. Юристи переконані, що такий підхід ігнорує те, що в ч. 7 ст. 111-1 КК передбачено ще одну форму воєнного колаборантства – надання відповідним формуванням допомоги у веденні бойових дій проти України, яка є нічим іншим, як спеціальним видом зради у формі допомоги у підривній діяльності проти України [3, с. 463]. Таке твердження підтримую лише частково, позаяк вважаю, що якщо особа, будучи членом відповідного формування, приймає участь у веденні бойових дій проти України, її дії мають визнаватися саме «участю громадянина України у ЗФ ворога», а не «наданням ворожим формуванням допомоги у веденні бойових дій проти України», адже поняттям останнього охоплюються лише ті дії, які полягають у наданні різноманітної допомоги, але не безпосередньому веденні бойових дій проти України.

Будучи прибічниками кваліфікації участі у відповідних ворожих формуваннях виключно за ч. 7 ст. 111-1 КК, водночас М. Рубащенко та С. Харитонов наводять і окремі приклади із суддівської практики, в яких поведінка особи отримувала правильну кримінально-правову оцінку за сукупністю ч. 7 ст. 111-1 і ч. 2 ст. 111 КК. Йдеться про випадки, коли відповідні суб'єкти переходять із неокупованої території на окуповану (в місце дислокації військ ЗС рф) із метою прийняти участь у бойових діях на боці ворога (держави-агресора) – рф. На думку правознавців, якщо особа вчиняє такий перехід на бік ворога поза умовами окупації, це виключає кваліфікацію за ч. 7 ст. 111-1 КК, і лише її подальші дії на окупованій території потребуватимуть кваліфікації за цією нормою [3, с. 464]. Погоджуючись із необхідністю застосування ст. 111 КК, разом з тим уважаю, що покликання у подібних випадках ще й на ч. 7 ст. 111-1 КК є зайвим. Така позиція ґрунтується на переконанні в тому, що якщо особа переходить з неокупованої на окуповану територію саме з метою подальшої участі у відповідних ворожих формуваннях, то наступна реалізація цього умислу та участь у таких формуваннях має визнаватися складовою єдиного діяння – переходу на бік ворога в умовах воєнного стану, кримінально-правова оцінка якого, відповідно, має здійснюватися лише за ч. 2 ст. 111 КК.

Варто зазначити, що практиці відомий і ще один підхід до кваліфікації дій осіб, які вступили до ворожих формувань. Згідно з цим підходом відповідні дії кваліфікуються за допомогою застосування або лише ч. 2 ст. 111, або (частіше) ч. 2 ст. 111 та ст. 260 і без покликання при цьому на ч. 7 ст. 111-1 КК.

Наприклад, одним із районних судів м. Києва було встановлено, що 28 вересня 2023 р. Особа-1 добровільно прибув до військового комісаріату, розташованого на ТОТ, де надав невстановленим працівникам вказаної установи військовий квиток та документи, які посвідчують особу, для подальшого зарахування на проходження «військової служби» у підрозділах ЗФ ЗС рф. Далі Особа-1, діючи на боці ворога – держави-агресора рф, у складі однієї з рот, вчиняв, зокрема, наступні дії: здійснював окупацію та охорону захоплених територій України; виконував вказівки та накази командирів з числа військовослужбовців ЗС рф; під час несення служби у військовій польовій камуфльованій формі зразка ЗС рф відкрито носив при собі вогнепальну зброю. З'ясувавши відповідні обставини, суд кваліфікував дії Особи-1 за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 111 та ч. 2 ст. 260 КК [5].

Цікаво, що аналогічним чином кваліфікувавши сутнісно ідентичну поведінку Особи-2 [6], вже при оцінці тотожних дій Особи-3 цей самий суд додатково вказав у формулі кваліфікації ще й на ч. 1 ст. 258-3 КК [7]. Натомість деякі інші суди при розгляді змістовно однакових справ обмежуються покликанням лише на ст. 111 КК – щоправда, як на її ч. 1, так і на ч. 2 [8; 9]. Водночас уважаю, що будь-які варіації відповідних комбінацій кваліфікації, в яких відсутня ч. 7 ст. 111-1 КК, є неправильними, адже таким чином ігнорується спеціальна норма, в якій найбільш точно описано той різновид поведінки, що підлягає кримінально-правовій оцінці. А це є очевидним порушенням правил кваліфікації, які стосуються подолання конкуренції загальної та спеціальної норми.

Список використаних джерел

1. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.

2. Антонюк Н. Зміни до злочинів проти основ національної безпеки: криміналізація чи диференціація кримінальної відповідальності. *Право України.* 2022. № 11. С. 37–49.

3. Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності : монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.

4. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод та реінтеграції територій : монографія / М. А. Рубащенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко та ін. ; за наук. ред. М. А. Рубащенка. Харків : Право, 2024. 576 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Вид. 2-ге. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

6. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 11 квітня 2024 р. у справі № 760/6998/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119133627.

7. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 8 серпня 2023 р. у справі № 760/14586/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113547292.

8. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 28 верес. 2023 р. у справі № 760/21921/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113880059.

9. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 28 жовтня 2024 р. у справі № 953/4340/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122627389.

10. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 19 вересня 2024 р. у справі № 712/13466/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121778383.

Моргунов Олександр Анатолійович, *начальник ГУНП в Луганській області, доктор юридичних наук, професор*

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Організована злочинність є одним із ключових факторів дестабілізації держави, що негативно позначається на економічній безпеці, функціонуванні державних інституцій та рівні довіри населення до влади. В умовах глобалізації, цифровізації та воєнних викликів кримінальні угруповання швидко адаптуються до нових реалій, використовуючи сучасні технології, міжнародні фінансові механізми і транснаціональні зв'язки для розширення сфер впливу. За таких умов протидія організованій злочинності та злочинному впливу набуває стратегічного значення для забезпечення громадської безпеки.

Складність боротьби з цим явищем зумовлена високим рівнем організованості кримінальних формувань та їх здатністю використовувати кризові явища воєнного стану для активізації незаконної діяльності та впливу на суспільні процеси [1, с. 65].

Сучасна організована злочинність вирізняється багатопрофільністю і транснаціональним характером. Її діяльність охоплює незаконний обіг зброї та наркотичних засобів, торгівлю людьми, шахрайство, легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, а також корупційні правопорушення, що в сукупності створює суттєві загрози економічній стабільності, безпеці громадян і міжнародному правопорядку [2, с. 55; 3, с. 220].

З огляду на зазначене, важливе значення має аналіз практичної діяльності правоохоронних органів щодо протидії організованій злочинності в сучасних умовах. Об'єктивну оцінку масштабів і тенденцій кримінальних виявів дають змогу сформувати офіційні статистичні дані Національної поліції України, які відображають результати виявлення, документування та припинення діяльності організованих злочинних груп і злочинних організацій. Саме ці показники дають змогу окреслити реальний стан криміногенної ситуації, динаміку її змін й ефективність застосовуваних правоохоронних механізмів реагування.

Упродовж 2025 року діяльність Національної поліції України була зосереджена на викритті, документуванні та припиненні діяльності організованих груп і злочинних організацій, насамперед тих, що мали стійкий характер, розгалужену структуру й міжрегіональні зв'язки. Увагу зосереджують на викритті організаторів злочинних схем, встановленні каналів фінансування протиправної діяльності, а також ліквідації механізмів впливу криміналітету на економічну та соціальну сфери держави.

За даними Національної поліції України, 2025 року припинено діяльність 496 організованих груп і злочинних організацій. Попри те, що цей показник дещо менший, порівняно з попереднім роком, така тенденція обумовлена концентрацією зусиль правоохоронців на викритті складніших і законспірованих злочинних структур, діяльність яких потребує тривалого документування, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, використання сучасних цифрових технологій та комплексного міжвідомчого супроводу. До суду направлено 92 кримінальні провадження за фактами створення злочинних організацій і 3 провадження за фактами бандитизму, що свідчить про системну роботу щодо протидії організованій злочинності та посилення кримінально-правового реагування на діяльність організованих кримінальних формувань [2, с. 56].

Найбільшу кількість організованих груп 2025 року викрито у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів – 150 [2, с. 56]. Це засвідчує, що наркозлочинність продовжує залишатися одним із найприбутковіших і суспільно небезпечних напрямів організованої кримінальної діяльності. Сучасні злочинні угруповання активно використовують цифрові технології, месенджери, криптовалютні розрахунки та логістичні схеми для виготовлення, транспортування і збуту наркотичних засобів як на території України, так і за її межами.

У зв'язку з цим увагу зосереджують на документуванні повного циклу злочинної діяльності – від організаторів нарколабораторій та каналів постачання прекурсорів до збувачів й осіб, які забезпечували фінансове супроводження незаконного бізнесу.

Також задокументовано 14 угруповань, причетних до незаконного обігу зброї [2, с. 56]. Актуальність цього напряму обумовлена насамперед наслідками збройної агресії проти України, що призвела до збільшення кількості нелегальної зброї в обігу та формування стійкого попиту на неї з боку кримінального середовища. Схожі фактори створюють підвищені ризики використання зброї у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, а також ускладнюють процеси контролю за її розповсюдженням.

Водночас викрито 15 організованих угруповань, діяльність яких була пов'язана зі злочинами проти моральності й торгівлею людьми [2, с. 56]. Зазначена категорія злочинів характеризується високим рівнем латентності, складністю виявлення та значною транснаціональною складовою. У більшості випадків такі кримінальні правопорушення супроводжуються застосуванням психологічного тиску, маніпулятивних технологій, фінансової залежності потерпілих, а також активним використанням цифрових платформ і соціальних мереж для вербування, контролю та переміщення жертв.

Окремим важливим напрямом діяльності правоохоронних органів стала протидія організованим злочинним мережам із розгалуженою структурою зв'язків. Упродовж 2025 року знешкоджено 60 міжрегіональних організованих груп, діяльність яких охоплювала територію кількох областей України, що свідчить про високий рівень координації та мобільності таких формувань. Крім того, припинено діяльність 5 транснаціональних злочинних угруповань, які діяли у взаємодії з іноземними кримінальними структурами та використовували міжнародні канали для здійснення незаконної діяльності. Також викрито 24 організовані групи з корумпованими зв'язками, що вказує на наявність системних виявів взаємодії організованої злочинності з окремими представниками владних й управлінських інституцій [2, с. 56].

Національна поліція України продовжує здійснювати системну та комплексну діяльність, спрямовану на викриття організаторів і ключових учасників злочинних структур, а також на припинення функціонування організованих груп і злочинних організацій. Така діяльність охоплює як оперативно-розшукові заходи, так і процесуальне документування злочинної діяльності з метою забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності та нейтралізації впливу організованої злочинності на суспільні процеси.

У межах зазначеної роботи 2025 року задокументовано 2278 осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень у складі організованих злочинних формувань, з яких 639 осіб виконували функції організаторів або координаторів злочинної діяльності [2, с. 56]. Отримані показники свідчать про значний масштаб виявлених кримінальних структур, а також про орієнтованість правоохоронних органів на встановлення саме організаційного ядра злочинних груп, що є ключовим елементом у механізмі їх функціонування.

З метою запобігання подальшому впливу на свідків, потерпілих та інших учасників кримінального провадження, а також недопущення продовження злочинної діяльності, щодо 691 особи суд застосував найсуворіший запобіжний захід – тримання під вартою [2, с. 56]. Це засвідчує пріоритетність забезпечення ефективності кримінального переслідування та мінімізації ризиків протидії правосуддю з боку учасників організованих злочинних структур.

Загалом ці показники відображають активну та цілеспрямовану діяльність Національної поліції України у сфері протидії організованій злочинності, а також демонструють тенденцію до посилення кримінально-правового реагування на діяльність найбільш небезпечних злочинних формувань. Саме на цьому тлі значущими стають найрезонансніші випадки, що демонструють як масштаби, так і суспільну небезпечність організованої злочинної діяльності.

Серед таких прикладів – ліквідація організованої злочинної групи, учасники якої здійснювали виготовлення та збут психотропних речовин, зокрема амфетаміну та мефедрону, на території всієї держави. За результатами проведених заходів вдалося запобігти потраплянню на «чорний» ринок близько 8 млн доз наркотиків, що дало змогу суттєво зменшити масштаби їх поширення та негативного впливу на суспільство [2, с. 56–57].

Отримані результати мають важливе значення з огляду на зниження рівня наркозлочинності, мінімізацію ризиків для громадського здоров'я, а також посилення загальної ефективності протидії незаконному обігу наркотичних засобів у державі.

Крім того, правоохоронні органи припинили діяльність організованої злочинної групи, яка діяла за схемою фінансового шахрайства під прикриттям інвестиційної діяльності у сфері постачання нафтопродуктів з країн Європи. Злочинці вводили громадян в оману, пропонуючи їм участь у нібито прибуткових інвестиційних проєктах із гарантованим щомісячним доходом, що створювало в потерпілих уявлення про легітимність і безпечність таких вкладень [2, с. 57].

Для залучення максимальної кількості жертв фігуранти активно використовували соціальні мережі, месенджери й інші інтернет-ресурси, забезпечуючи широке охоплення аудиторії та швидке поширення неправдивої інформації. Особливість цієї злочинної схеми полягала в її побудові за

принципом класичної фінансової піраміди, коли виплати попереднім вкладникам здійснювали виключно за рахунок коштів нових учасників без реального інвестиційного або економічного підґрунтя.

Унаслідок такої діяльності громадянам було завдано матеріальної шкоди на суму близько 15 млн гривень. Викриття та припинення таких схем має важливе значення для протидії кіберзлочинності, підвищення рівня фінансової безпеки населення та формування ефективних механізмів запобігання шахрайству у сфері цифрових фінансових послуг [2, с. 57].

Тривалою є системна робота правоохоронних органів щодо протидії суб'єктам підвищеного злочинного впливу, зокрема «ворам у законі» та іншим особам, які здійснюють організаційний або координаційний вплив на кримінальне середовище. Така діяльність є важливим елементом нейтралізації кримінальної ієрархії, яка забезпечує функціонування організованої злочинності та сприяє її самовідтворенню.

2025 року про підозру повідомлено 57 таким особам, серед яких 4 «вори в законі», 18 «смотрящих», 10 «бродяг», 3 «кримінальні авторитети» й інші представники кримінального середовища [2, с. 57]. Зазначені показники свідчать про цілеспрямовану роботу щодо виявлення не лише виконавців злочинів, а й осіб, які формують і підтримують злочинну ієрархію та здійснюють вплив на розподіл сфер кримінальної діяльності.

Серед резонансних епізодів слід виокремити затримання «смотрящого» за південними регіонами України на прізвисько «Наум», а також документування «сходок» криміналітету, які відбувалися в місцях позбавлення волі [2, с. 57]. У межах таких зібрань здійснювали узгодження злочинної діяльності, розподіл сфер впливу, а також координацію дій між окремими кримінальними угрупованнями, що свідчить про високий рівень організованості й стійкості злочинних структур навіть в умовах ізоляції частини їх учасників.

Водночас ефективна правоохоронна діяльність не обмежується виключно викриттям і розслідуванням тяжких й особливо тяжких злочинів. Вона охоплює також комплекс заходів зі своєчасного реагування на правопорушення, профілактики злочинності та усунення причин й умов, що сприяють виникненню кримінальних виявів у суспільстві. Саме тому поряд із протидією організованій злочинності важливе місце в діяльності Національної поліції України посідає забезпечення публічної безпеки та правопорядку в повсякденному житті громадян.

Важливе значення в цьому контексті має адміністративна практика, діяльність із протидії домашньому насильству, захист прав дітей та профілактика дитячої злочинності. На цьому рівні правоохоронці найчастіше безпосередньо взаємодіють з населенням, реагуючи на сімейні конфлікти, правопорушення в громадах, вияви девіантної поведінки серед дітей та підлітків, а також інші соціально небезпечні ситуації [2, с. 57]. Така діяльність має комплексний характер і виконує не лише правоохоронну, а й превентивну та соціальну функції, спрямовані на формування безпечного середовища та підвищення рівня довіри громадян до органів поліції.

Отже, в умовах повномасштабної збройної агресії рф організована злочинність в Україні набула складнішого, адаптивного і транснаціонального характеру, активно використовує воєнні ризики, цифрові технології та економічну нестабільність. Найнебезпечнішими є вияви наркозлочинності, кібершахрайства, незаконного обігу зброї, торгівлі людьми та діяльність суб'єктів підвищеного злочинного впливу.

Національна поліція України 2025 року продемонструвала системний підхід до протидії цим загрозам, зосередивши зусилля на викритті організаторів й учасників злочинних структур, ліквідації організованих груп, документуванні резонансних злочинів і нейтралізації кримінальних мереж.

Водночас ефективна протидія сучасним формам організованої злочинності потребує подальшого посилення аналітичної складової правоохоронної діяльності, упровадження сучасних цифрових і техніко-криміналістичних засобів, удосконалення міжвідомчої взаємодії та розвитку превентивних механізмів. Саме ці напрями мають залишатися пріоритетними в діяльності Національної поліції України в умовах нових безпекових викликів і трансформації кримінальних загроз.

Список використаних джерел

1. Вознюк А. Кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки злочинів, пов'язаних із злочинним впливом: сучасні виклики та шляхи оптимізації кримінально-правової протидії. *Архів кримінології та судових наук.* 2025. № 1 (11). С. 65–74. DOI: https://doi.org/10.32353/ acfs.11.2025.03

2. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2025 році. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/zvit-npu-2025.pdf

3. Tarasenko O. Problem issues of combating criminal communities. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 8 (36). Vol. 2. С. 219–224.

Морозовський Олександр Анатолійович, *викладач кафедри юридичної психології НАВС*

ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ КАДРІВ БЕЗПЕКОВОГО СЕКТОРУ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Сучасні виклики національній безпеці України характеризуються багатовимірністю та комплексністю, що охоплює гібридні загрози, інформаційні атаки, кібератаки, воєнні дії та інші форми дестабілізаційного впливу. У науковому дискурсі такі загрози розглядаються як інтегровані інструменти ведення війни нового покоління, які поєднують військові, інформаційні, економічні та психологічні компоненти. В умовах постійної невизначеності та високої інтенсивності кризових ситуацій ефективність діяльності кадрів безпекового сектору визначається не лише рівнем професійної компетентності, а й здатністю до психологічної витривалості. Стресостійкість у цьому контексті постає як системоутворюючий чинник, що забезпечує стабільність функціонування інституцій безпеки, формує основу для прийняття адекватних управлінських рішень та підтримує здатність до командної взаємодії навіть у надзвичайних умовах. Таким чином, вона набуває статусу стратегічного ресурсу держави, який безпосередньо впливає на її здатність протистояти багатовимірним загрозам та зберігати стійкість у глобальному безпековому середовищі.

Стресостійкість у професійній діяльності кадрів безпекового сектору визначається як інтегральна властивість особистості, що забезпечує ефективне функціонування під впливом стресових чинників різної інтенсивності та тривалості. У психологічній науці вона трактується як багатовимірний конструкт, що поєднує когнітивні, емоційні, мотиваційні та соціальні компоненти, формуючи здатність індивіда адаптуватися до екстремальних умов та зберігати продуктивність діяльності. Саморегуляція виступає базовим механізмом, який дозволяє контролювати емоційні реакції та поведінкові прояви, тоді як мотиваційна стійкість забезпечує збереження професійних цінностей і орієнтацію на виконання службових завдань навіть у ситуаціях невизначеності. Командна підтримка, що ґрунтується на довірі та взаємодії, формує соціальний капітал колективу, знижує ризик психологічної ізоляції та підвищує рівень згуртованості. Критичне мислення, у свою чергу, є інструментом протидії маніпуляціям та дезінформаційним впливам, що особливо актуально в умовах інформаційних війн. Емпіричні дослідження підтверджують, що високий рівень стресостійкості прямо корелює з ефективністю виконання службових завдань, зниженням ризику професійного вигорання та підвищенням здатності до адаптації в умовах багатовимірних кризових викликів.

В Україні, з огляду на воєнний стан та постійні кризові загрози, питання психологічної підтримки кадрів безпекового сектору набуває особливої актуальності. Сучасні практики, що впроваджуються у правоохоронних та військових структурах, спрямовані на формування системної культури психологічної витривалості. До таких практик належать психодіагностичні методики, які дозволяють здійснювати комплексне оцінювання рівня стресостійкості за допомогою адаптованих шкал та психофізіологічних індикаторів, що забезпечує об’єктивність результатів та можливість індивідуалізації програм підтримки. Важливим інструментом є тренінги управління стресом, які включають моделювання кризових ситуацій, використання симуляційних технологій та навчання методам швидкої саморегуляції, що підвищує готовність до дій у реальних умовах бойових чи екстремальних операцій. Окрему увагу приділено програмам профілактики професійного вигорання, які реалізуються через індивідуальні консультації, групові заняття та системи взаємної підтримки (peer-to-peer), що сприяють зниженню рівня психологічної ізоляції та формуванню колективної стійкості. Важливим стратегічним напрямом є інтеграція психологічної підготовки у систему освіти майбутніх правоохоронців та військових, що дозволяє формувати довготривалу культуру психологічної витривалості та забезпечує спадкоємність у розвитку професійної компетентності.

Міжнародний досвід формування стресостійкості та розвитку resilience у безпековому секторі демонструє багатоваріантність підходів, що ґрунтуються на інтеграції психологічних, соціальних та організаційних практик. У США та НАТО реалізуються комплексні програми resilience training, які поєднують когнітивно-поведінкові методики, практики mindfulness та системи взаємної підтримки, що сприяють формуванню багаторівневої моделі психологічної витривалості. Особливе значення має програма Comprehensive Soldier Fitness в армії США, яка інтегрує фізичну, психологічну та соціальну підготовку, створюючи цілісну систему розвитку стійкості військовослужбовців. У країнах Європейського Союзу resilience є складовою професійної освіти правоохоронців, де акцент робиться на кризовому лідерстві, командній взаємодії та розвитку навичок прийняття рішень у ситуаціях невизначеності. У Канаді та Великобританії розроблені програми психологічної реабілітації для військовослужбовців після участі у бойових діях, які включають підтримку сімей та громад, що підкреслює соціальний вимір стійкості та її значення для відновлення після травматичних подій. В Ізраїлі, з огляду на постійні загрози безпеці, активно застосовуються методики психологічної підготовки військових та цивільних, що включають тренінги кризового реагування та розвиток колективної стійкості у громадах. У Німеччині та Франції resilience інтегрується у програми професійної освіти

поліцейських, де особливий акцент робиться на формуванні навичок кризового менеджменту та міжвідомчої координації. У скандинавських країнах (Швеція, Норвегія, Фінляндія) практикується модель «тотальної оборони», яка поєднує психологічну підготовку військових, правоохоронців та цивільного населення, створюючи багаторівневу систему національної стійкості. В Австралії та Новій Зеландії розроблені програми психологічної підтримки для рятувальних служб та військових, що включають інноваційні методи роботи з посттравматичним стресовим розладом та розвиток навичок швидкої адаптації до екстремальних умов. Україна, зі свого боку, формує унікальний досвід національної стійкості в умовах війни, який демонструє важливість синергії держави, суспільства та бізнесу у підтримці психологічної витривалості, що може стати основою для розробки власної моделі resilience, адаптованої до специфічних умов сучасних кризових викликів.

Практичні рекомендації щодо розвитку стресостійкості кадрів безпекового сектору мають ґрунтуватися на системному та міждисциплінарному підході, що поєднує психологічну підготовку, організаційну підтримку та інституційні механізми. Важливим завданням є запровадження комплексних програм психологічної підготовки у правоохоронних органах та військових структурах, які повинні включати регулярні тренінги з управління стресом, симуляційні навчання кризових ситуацій та розвиток навичок саморегуляції. Адаптація міжнародних практик до українських реалій передбачає врахування культурних, соціальних та організаційних особливостей, що дозволить уникнути механічного перенесення моделей та забезпечить їхню ефективність у специфічних умовах війни. Розвиток культури психологічної підтримки у колективах має охоплювати всі рівні – від керівництва до рядових співробітників, формуючи середовище довіри, взаємодопомоги та колективної стійкості. Інтеграція resilience у систему освіти для майбутніх кадрів безпекового сектору повинна здійснюватися через включення спеціалізованих курсів, практичних занять та програм психологічної підготовки у навчальні плани, що забезпечить формування довготривалих навичок витривалості. Створення єдиної державної програми психологічної підготовки, яка охоплюватиме всі рівні – від базової освіти до професійної діяльності, стане стратегічним інструментом забезпечення національної безпеки та стійкості держави в умовах сучасних кризових викликів.

Отже, стресостійкість кадрів безпекового сектору слід розглядати як критичний чинник забезпечення національної безпеки, що має багатовимірний характер і потребує комплексного підходу до свого формування. Вона є не лише індивідуальною психологічною властивістю, а й системним ресурсом держави, який визначає її здатність протистояти гібридним загрозам, інформаційним атакам і воєнним викликам. Розвиток стресостійкості має ґрунтуватися на інтеграції психологічної підготовки, організаційної підтримки та використання міжнародного досвіду, що дозволить створити багаторівневу систему resilience, адаптовану до українських реалій. Україна, маючи унікальний досвід протидії багатовимірним кризам у період війни, володіє потенціалом для розробки власної моделі психологічної витривалості, яка поєднуватиме найкращі світові практики та національні інновації. Така модель стане не лише запорукою стабільності та ефективності функціонування безпекових інституцій, а й фундаментом для формування культури психологічної стійкості у суспільстві, що є умовою збереження державності та забезпечення довготривалої безпеки в умовах глобальних кризових викликів.

Список використаних джерел

1. Пищикова О., Настич А. Методика оцінювання та розрахунку рівня стресостійкості працівників на роботах підвищеної небезпеки. *Проблеми охорони праці в Україні.* 2025. № 41 (1–2). С. 98–103.

2. Фурс О. Й. Основні підходи до формування стресостійкості здобувачів закладів професійної освіти в умовах воєнного стану. Київ : НАПН України, 2024.

3. Чумак О. М. Методи формування стресостійкості як елемент психологічного забезпечення підготовки фахівців. Київ : Воєнно-дипломатична академія, 2024.

4. Reznikova O. Ecosystem Approach to National Resilience: Lessons from Ukraine’s Experience. Kyiv: National Institute for Strategic Studies, 2025.

5. Creative Associates International. Security Sector and Resilience: Training Approaches and International Practices. 2025.

6. NATO. Building Resilience: Allied Approaches to Strengthening Security. Brussels: NATO Publications, 2020.

7. Ungar M. Multisystemic resilience: Adaptation and transformation in contexts of change. Oxford: Oxford University Press, 2021.

8. Southwick S. M., Charney D. Resilience: The Science of Mastering Life’s Greatest Challenges. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2021.

9. Kalisch R., Müller M. B., Tüscher O. A conceptual framework for the neurobiological study of resilience. *Behavioral and Brain Sciences.* 2022. Vol. 45. e92.

10. Bonanno G. A., Romero S. A., Klein S. I. Mental health resilience in the COVID-19 pandemic. *American Psychologist.* 2020. Vol. 75 (5). P. 620–632.

Мотрічук Роман Борисович, *викладач кафедри пожежної і техногенної безпеки об'єктів та технологій навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки НУЦЗ України, доктор філософії;*
Школяр Євгеній Володимирович, *доцент кафедри пожежної і техногенної безпеки об'єктів та технологій навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки НУЦЗ України, кандидат психологічних наук*

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ КРИЗ

Повномасштабна збройна агресія проти України докорінно змінила архітектуру національної безпеки, перевівши функціонування системи цивільного захисту у режим подолання кризових ситуацій техногенного та воєнного характеру. Ключовим викликом сучасності є необхідність адаптації сталих механізмів управління до умов постійної невизначеності та безпосередньої загрози знищення об'єктів критичної інфраструктури.

Одним із базових організаційних механізмів забезпечення стійкості держави є стратегічне планування заходів цивільного захисту на особливий період. Актуалізація цього процесу регламентована Методичними рекомендаціями, затвердженими Наказом ДСНС № 302 від 19 березня 2024 року, які визначають чіткий алгоритм дій суб'єктів господарювання щодо розроблення планів цивільного захисту з урахуванням реалій воєнного стану. Це передбачає не лише формальне документування ресурсів, а й створення дієвих моделей переведення органів управління та сил у вищі ступені готовності для захисту персоналу та населення.

Проте реалізація цих планів стикається з викликом – обмеженням державного нагляду (контролю). Запроваджений мораторій на планові перевірки пожежної та техногенної безпеки призвів до виникнення «безпекових прогалин» [3], особливо на хімічно небезпечних об'єктах та підприємствах паливно-енергетичного комплексу. У багатьох випадках суб'єкти господарювання використовують логістичні труднощі та режим воєнного стану як виправдання для ігнорування актів введення систем протипожежного захисту в експлуатацію або економії на засобах індивідуального захисту (ЗІЗ), що покривають лише 50 % потреб працюючої зміни.

В умовах кризи критично важливим стає перехід від жорсткого нагляду до механізмів дистанційного декларування та посилення персональної відповідальності керівництва. Зокрема, пропонується запровадження дистанційного моніторингу працездатності систем безпеки та визнання навмисного блокування систем оповіщення на стратегічних підприємствах діянням з ознаками диверсії (ст. 113 ККУ), оскільки це безпосередньо впливає на обороноздатність регіону.

Додатковим дестабілізуючим фактором є зростання навантаження на персонал. На об'єктах енергетики поєднання технічного зносу обладнання через вібраційні навантаження від вибухів та психологічного тиску на операторів створює ризики каскадних аварій. Отже, першим етапом зміцнення національної безпеки має стати трансформація нормативної бази: від пасивного виконання інструкцій до динамічного управління ризиками, що враховує можливість повної руйнації автоматики та фізичну ізоляцію об'єктів у зоні бойових дій.

Сучасні виклики національній безпеці, спричинені масованими ракетно-дроновими ударами, вимагають перегляду концепції інженерного захисту об'єктів критичної інфраструктури. Якщо у мирний час основна увага приділялася пасивній пожежній безпеці, то в умовах війни на перший план виходить механізм «фізичної стійкості та швидкого відновлення».

Одним із найбільш ефективних механізмів оперативного захисту енергетичних об'єктів є впровадження модульних габіонних систем. Досвід експлуатації відкритих розподільчих пристроїв (ВРП) підтверджує, що стіни з піщаним або щебеневим наповнювачем товщиною не менше 1,0 м забезпечують надійний захист від уламків боєприпасів ствольної артилерії та поглинають енергію вибухової хвилі. Важливим технічним аспектом є обов'язкове заземлення таких конструкцій штабовою сталлю (25×4 мм), що запобігає ураженню персоналу через розтікання струмів замикання на територіях підстанцій. Крім того, інженерний захист має передбачати створення аварійних земляних валів (берм) висотою від 0,5 м для спрямованого відведення палаючого трансформаторного мастила від кабельних тунелів, що мінімізує ризик виникнення каскадних пожеж.

Другим критичним напрямом є забезпечення вібростійкості технологічних вузлів. Традиційні жорсткі методи герметизації кабельних проходок виявилися неефективними під час вибухових навантажень: деформація будівельних конструкцій призводить до розгерметизації та швидкого поширення продуктів горіння. Механізм забезпечення безпеки в цьому контексті полягає у переході на еластичні модульні системи (на основі EPDM-гуми), які працюють за принципом компресії. Такі системи зберігають цілісність бар'єру навіть при значних зміщеннях кабелів, що є життєво важливим для збереження функцій управління об'єктом.

Окрему групу викликів становлять механізми експлуатації автономних джерел живлення. Масове використання дизель-генераторів на об'єктах життєзабезпечення створило нову зону ризику – неконтрольоване зберігання палива у безпосередній близькості до електроустановок. Технічне вирішення

цієї проблеми передбачає імплементацію автономних систем пожежогасіння з термохімічним запуском, які не потребують підключення до електромережі, та обов'язкове використання базальтових термочохлів на вихлопних трактах для зниження температури поверхонь нижче порогу самозаймання парів палива.

Отже, інженерно-технічний компонент національної безпеки в умовах кризи трансформується від статичних стандартів до динамічних засобів захисту, здатних витримувати екстремальні кінетичні та термічні впливи.

Завершальним етапом формування стійкого механізму національної безпеки є інтеграція технічних рішень у єдину систему оперативного управління, де ключову роль відіграє швидкість прийняття рішень та психологічна готовність персоналу. В умовах, коли фізичний доступ інспекторів до об'єктів обмежений, а автоматика може бути виведена з ладу кібератаками, акцент зміщується на дистанційні та децентралізовані методи контролю.

Практичне впровадження систем телеметрії та віддаленого моніторингу стає критичною необхідністю. Для газотранспортних мереж та об'єктів хімічної промисловості пропонується використання виносної апаратури та систем, що дозволяють автоматично ізолювати пошкоджені ділянки без безпосередньої присутності фахівця у зоні ураження. Це не лише мінімізує втрати ресурсів, а й запобігає формуванню вибухонебезпечних сумішей у районах активних бойових дій. Паралельно з цим, механізм дистанційного декларування стану безпеки об'єкта має бути доповнений посиленою юридичною відповідальністю керівництва за приховування дефектів систем протипожежного захисту.

Особливого значення набуває «людський фактор». Аналіз роботи персоналу на енергооб'єктах під час повітряних тривог свідчить про значне зростання ризику помилкових дій через когнітивне навантаження та втому. Механізм безпеки тут має включати не лише технічний моніторинг стану обладнання, а й впровадження протоколів психологічної підтримки та регулярних тренінгів для дій у сценаріях «повного блекауту» або руйнації автоматичних систем пожежогасіння. Професійна надійність персоналу в кризових умовах стає таким самим ресурсом безпеки, як і наявність ЗІЗ.

Для підвищення загальної живучості територій необхідно залучати добровільні пожежні команди з числа персоналу підприємств. Їх роль полягає у проведенні першочергових дій до прибуття підрозділів ДСНС, що є життєво важливим при ускладненій логістиці або загрозі повторних ударів. Плани цивільного захисту мають бути актуалізовані з урахуванням розосередження запасів вогнегасних речовин та палива, щоб уникнути ефекту «доміно» при влучанні боєприпасу.

Отже, механізм національної безпеки в умовах воєнних криз трансформується з жорсткої бюрократичної моделі у гнучку екосистему, де інженерний захист, цифрові інструменти моніторингу та психологічна стійкість кадрів утворюють єдиний контур захисту інтересів держави та суспільства.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення планів цивільного захисту на особливий період суб'єктами господарювання : наказ ДСНС України від 19 берез. 2024 р. № 302. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0302388-24#Text

2. Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану : навч. посіб. / за заг. ред. М. Коваля. Львів : ЛДУ БЖД, 2023. 306 с.

3. Великий І. А., Мотрічук Р. Б., Школяр Є. В. Адміністративно-правові колізії державного нагляду у сфері техногенної безпеки під час дії правового режиму воєнного стану. *Проблеми та перспективи забезпечення цивільного захисту* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Черкаси : НУЦЗУ, 2026. 22 с.

Музика Анатолій Ананійович, *провідний науковий співробітник відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор*

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ ТА ІНШІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ГРОМАДЯНИ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 28 лютого 2024 р. здійснила тлумачення змісту діянь, передбачених ст. 437 КК України [1]. Наголошується, що ст. 437 КК України не визначає суб'єкта злочину. Через таку ситуацію положення цієї статті, як стверджується, можуть тлумачитися з певним рівнем автономії; «володіючи свободою розсуду щодо визначення злочинності та караності діянь, держава вправі визначати і коло суб'єктів, відповідальних за їх вчинення» (п. 36).

Верховний Суд сформулював, зокрема, такі висновки щодо застосування норми права:

«140. Діяння, визначені у статті 437 КК, здатні вчиняти особи, які в силу службових повноважень або фактичного суспільного становища спроможні здійснювати ефективний контроль за політичними чи воєнними діями або керувати ними та/або істотно впливати на політичні, військові, економічні, фінансові, інформаційні та інші процеси у власній державі чи за її межами, та/або керувати конкретними напрямами політичних або воєнних дій.

…

142. До осіб з відповідними можливостями можуть належати, наприклад: глави держав та урядів; члени парламенту; лідери політичних партій; дипломати; керівники спецслужб; командири збройних сил, підпорядкованих державі, а також незаконних воєнізованих чи збройних формувань; інші особи, які фактично діють як військові командири; керівники органів виконавчої влади, які здійснюють функції з вироблення та реалізації державної політики і нормативно-правового регулювання у сфері діяльності збройних формувань і обігу зброї; керівники, правовий статус яких не охоплюється поняттям військового командира і які здійснюють владу або контроль щодо осіб, які беруть участь в агресивній війні чи агресивних воєнних діях; інші особи, які хоча й не займають формальних посад, проте здатні реально впливати на військово-політичні процеси, пов'язані з плануванням, підготовкою, розв`язуванням агресивної війни чи воєнного конфлікту та веденням агресивної війни або агресивних воєнних дій».

Тут варто зазначити, що 11 червня 2010 р. Римський статут МКС, згідно з Поправками до нього, у загальному розумінні вже вирішив питання щодо суб'єкта злочину агресії – власне фізичної особи: «Для цілей цього Статуту «злочин агресії» означає планування, підготовку, ініціювання або *вчинення особою* (виділено мною. – А. М.), яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй» [2]. Ці Поправки ратифіковані Україною 21 серпня 2024 р. та набрали чинності для України 25 жовтня 2025 р.

Отже, наразі правова позиція Верховного Суду щодо аналізованого аспекту не певною мірою узгоджена з положеннями Римського статуту МКС. Окрім того, у постанові залишилося не з'ясованим важливе питання: суб'єкт цього складу злочину є загальним чи спеціальним? Тобто чи може громадянин України нести відповідальність за ст. 437 КК України? Також треба зважити, що на момент ухвалення судового тлумачення ще не було ст. 31-1 «Кримінальна відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників» КК України (цією статтею розділ VI Кодексу доповнено згідно із Законом № 4012-IX від 09.10.2024).

З огляду на викладене, твердження у п. 35 постанови про те, що за його вчинення передбачена відповідальність держав, а не фізичних осіб, як це визначено у ст. 1 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 р., слід вважати некоректним.

У підсумку зазначу, що путін та його поплічники є суб'єктами злочину, передбаченого частинами 1, 2 статті 437 КК України (злочин агресії). У їх виконанні – це так званий дистанційний злочин, водночас – тривалий.

2. Щодо притягнення керівництва держави-агресора, то важливо розуміти: у розв'язанні цієї складної проблеми наразі треба віддавати перевагу національним юрисдикційним органам, а не міжнародному правосуддю. Принаймні до якогось часу, допоки міжнародна спільнота остаточно не об'єднає свої зусилля на правовому фронті щодо притягнення путіна до міжнародної кримінальної відповідальності. Від початку агресії, у міжчассі між нашими перемогами і втратами, багато чого змінилось. Зокрема, у 2016 р. росія офіційно «відкликала» свій підпис під Римським статутом, тобто вона не є учасницею цього міжнародного договору. Згідно зі згаданими вже Поправками до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії це означає: МКС не здійснює своєї юрисдикції щодо злочину агресії, вчиненого її громадянами або на її території (пункти 4, 5 ст. 15 bis «Здійснення юрисдикції щодо злочину агресії (передача ситуації державою, proprio motu)». Але наявний факт не впливає на юрисдикцію МКС щодо інших міжнародних злочинів, скоєних на території України, яка ратифікувала статут.

В аспекті зазначеного варто пригадати важливу подію, що сталася 17 березня 2023 р. Того дня МКС видав ордери на арешт двох громадян російської федерації – чинного президента володимира путіна та російської уповноваженої при президентові російської федерації з прав дитини марії львової-білової. Вони підозрюються у вчиненні воєнного злочину, передбаченого статтями 8(2)(a)(vii) і 8(2)(b)(viii) Римського статуту. Йдеться про незаконну депортацію та примусове переміщення українських дітей з окупованих територій України до Росії, щонайменше з 24 лютого 2022 р. [3].

У той самий час відкритим, принаймні для мене, залишається питання: чи є в Україні хоча б зареєстровані кримінальні провадження за ст. 437 КК України («злочин агресії») власне щодо путіна, лаврова та інших кремлівських держиморд? Мої зусилля, спрямовані на встановлення цього факту, не досягли бажаного результату. Натомість існує судова практика щодо засудження винуватих у вчиненні цього міжнародного злочину. Світло на зазначену проблему проливає важливе дослідження, що здійснила адвокат Олена Сапожнікова – юрист-аналітик Центру стратегічних справ Української Гельсінської спілки з прав людини [4].

Цим дослідженням охоплено значний період – з 27.02.2014 по 01.09.2023. У ньому проаналізовано 20 вироків за ст. 437 КК України, серед них – 4 виправдувальні (лише в частині кваліфікації дій за ст. 437 КК України) і ті, що набрали законної сили. Досліджувані вироки ухвалені 14 національними судами України, а саме Донецької, Луганської, Запорізької областей та міст Дніпропетровська, Києва; 4 вироки ухвалено в порядку «заочного розгляду» – справи розглядалися за відсутності обвинуваченого у межах спеціального судового провадження (in absentia). У статусі підсудного було 25 осіб, з яких 24 особи чоловічої статі. Важливо зазначити, що це – переважно

громадяни України (16 із 25 осіб); громадян рф – 8, а також 1 особа невідомо якого громадянства та якої статі, оскільки немає інформації про це у судових рішеннях в ЄДРСР. Автор статті наголошує, що «найбільш дискусійним на сьогодні в судовій практиці та юридичній теорії стало поняття суб'єкта, оскільки частина правників вважає, що він є загальним».

Поділяю думку тих, хто вважає: суб'єктом злочину агресії (відповідно до системного тлумачення чинного кримінального законодавства і статей 8 bis, 15 bis Римського статуту) не може бути громадянин України, тобто суб'єкт цього злочину – спеціальний. Гіпотетичні міркування щодо можливості кваліфікації певних дій громадянина України як співучасника злочину агресії видаються більш ніж спірними. У подібних ситуаціях, за наявності сьогодні інших допустимих варіантів правової оцінки зазначених осіб, найбільш прийнятною була б відповідальність за державну зраду. Але для цього необхідно внести відповідні зміни до статей 111 і 437 КК України.

Потребують коректив і санкції за вчинення злочину агресії. Виглядає щонайменше дивним, якщо порівнювати, до прикладу, покарання за кваліфіковане умисне вбивство, передбачене ч. 2 ст. 115 КК України («карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна у випадку, передбаченому пунктом 6 частини другої цієї статті») і покарання за ч. 1 ст. 437 КК України (такі дії караються лише позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років). У першому випадку йдеться про умисне позбавлення життя здебільшого однієї людини, в останньому – сотні тисяч убієнних і покалічених, знищені до тла міста і села, неймовірні страждання Українського народу.

3. Розглядаючи проблему кримінальної відповідальності путіна і його оточення, не можна оминути увагою міжнародний рух зі створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Йдеться про міжнародний механізм, який уможливить притягнення до відповідальності вище політичне та військове керівництво росії саме за злочинне рішення щодо планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни проти України. Сподіваємося, що згадана інституція міжнародного правосуддя має повноцінно запрацювати вже наступного року [5].

Розглядаючи інформаційні повідомлення про створення Спеціального трибуналу, мені трапилося побачити таке:

«"Спецтрибунал не підриває Міжнародний кримінальний суд – він його доповнює. *Провадження можуть йти паралельно, а у випадку передачі обвинуваченого до МКС – процес у Трибуналі призупиняється*", – пояснила Мудра» (виділено мною. – А. М.) [6].

«МКС розслідує воєнні злочини, злочини проти людяності, злочини геноциду. По Україні уже винесено кілька ордерів на арешти. Проте МКС, на жаль, не має юрисдикції розслідувати злочин агресії – первісний злочин, найбільш важкий злочин, який вчинила верхівка Російської Федерації» [7].

Цілком очевидно, що Ірина Мудра, заступник Керівника Офісу Президента України, двічі помилилася: насправді путін і його компанія не підпадають під юрисдикцію МКС за вчинення ними злочину агресії (саме тому створюється Спеціальний трибунал, матеріали провадження якого не передаватимуться до МКС); останній має право розслідувати не лише згадані чиновником воєнні злочини, злочини проти людяності, злочин геноциду, а й злочин агресії, проте для цього треба ратифікувати Римський статут МКС, що відмовилася зробити росія.

4. До надзвичайно актуальних належить проблема кримінальної відповідальності воєннополонених збройних сил та інших військових формувань держави-агресора. Особливого загострення ситуація набула через такі обставини. Офіс Генерального прокурора 17 березня 2022 року видав документ під назвою «Лист-орієнтування про застосування положень міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими та особливостей кваліфікації їх дій за Кримінальним кодексом України», де наголосив, що такі особи не несуть відповідальності за факт участі у збройному конфлікті та що раніше відкриті кримінальні провадження підлягають закриттю у зв'язку з відсутністю в їх діяннях складу злочину. На основі зазначеної вказівки сформована відповідна правозастосовна практика. Ця дивна «правотворчість» докладно проаналізована у статті В. О. Навроцького «Про так званий «імунітет комбатанта"» [8].

Цілковито поділяю ґрунтовну критику неправового почину Офісу Генерального прокурора. Повністю сприймаю всебічно обмірковані аргументи колеги щодо відсутності у вітчизняному кримінальному законодавстві будь-яких підстав, які б унеможливлювали відповідальність воєннополонених за злочин агресії проти України та інші кримінальні правопорушення, вчинені громадянами держави-агресора. Так само відсутні подібні підстави міжнародно-правового характеру. «Лист-орієнтування» Офісу Генерального прокурора – це інтелектуально немічні адміністративні настанови, а не юридично виважене розуміння проблеми. Аби повернути її розв'язання у правове поле, необхідно законодавчо врегулювати питання щодо кримінальної відповідальності воєннополонених.

5. Враховуючи особливості української мови щодо розуміння слів «військовий» і «воєнний», з метою релевантного й активного вжитку пропоную впровадити до законодавства термін «воєннополонені». Доцільність зазначеного підходу ґрунтується на таких доводах.

По-перше, полоненими визнаються не лише військовослужбовці, а й ціла низка інших осіб – ті, що не мають стосунку до війська. По-друге, у такий спосіб акцентуємо факт участі відповідної особи як полоненого власне у війні (за українськими словниками, воєнний – стосується війни; той, що

пов'язаний із війною; військовий – той, що пов'язаний із військом – військовослужбовець; також – військова служба, військовий обов'язок та ін.). По-третє, «воєнно-…» – це перша частина складних слів, що відповідає слову «воєнний» (наприклад: воєнно-політичний, воєнно-стратегічний, воєнно-промисловий; натомість, до прикладу – військово-морський, військово-спортивний). Звідси, по-четверте, у Законі «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII йдеться не про військовий, а про воєнний стан як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях за визначених обставин. Не випадково, по-п'яте, КК України чітко розмежовує два поняття – «військові злочини» (згідно з розділом XIX воно охоплюється ширшим за обсягом поняттям «військові кримінальні правопорушення») і «воєнні злочини» (ст. 438). Нарешті, по-шосте, варто зважити і на історичний досвід відповідного українського мовлення – термін «воєннополонений» вживається у текстах міжнародних договорів УНР з іншими державами.

Список використаних джерел

1. Постанова ВП ВС від 28 лютого 2024 р. у справі № 415/2182/20 (провадження № 13-15кс22). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117555176

2. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії (ч. 1 ст. 8 bis. Злочин агресії). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text

3. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. URL: https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and

4. Сапожнікова О. Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (стаття 437 Кримінального кодексу України): огляд судової практики. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/Stattia-437-KKU_Sapozhnikova.pdf

5. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України. URL: https://www.president.gov.ua/news/specialnij-tribunal-shodo-zlochinu-agresiyi-proti-ukrayini-k-103913

6. Бондарєва Х. В ОП розкрили основні засади, на яких працюватиме Спецтрибунал за злочин агресії РФ. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/06/25/7214522/

7. Присяжнюк Н. Спецтрибунал для Росії може запрацювати вже у 2027 році – Заступниця голови ОП України Ірина Мудра. URL: https://apostrophe.ua/interview/spetstribunal-dlja-rosiji-mozhe-zapratsjuvati-vzhe-u-2027-rotsi-zastupnitsja-op-irina-mudra.html

8. Навроцький В. Про так званий «імунітет комбатанта». *Право України*. 2023. № 5. С. 39–54.

Мусіїовська Мар'яна Михаїлівна, *доцент кафедри інформаційних технологій ЛьвДУВС, кандидат технічних наук*

МЕХАНІЗМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ВІД СУЧАСНИХ КІБЕРЗАГРОЗ

У сучасному світі цифрові технології стали невід'ємною частиною функціонування державних інститутів, економічних систем та повсякденного життя громадян. Зростаюча залежність від інформаційних систем та мереж робить держави вразливими до нових загроз у кіберпросторі, де кібератаки можуть стати інструментом політичного, економічного та військового тиску. Захист критичних інформаційних інфраструктур, забезпечення безпеки даних та протидія кібератакам стають пріоритетними завданнями кожної держави, що прагне зберегти стабільність та безпеку на національному рівні.

Сьогодні кіберпростір став одним із ключових полів сучасної гібридної війни, у якому класичні загрози безпеці держави трансформуються в потужні кібератаки. Об'єкти критичної інфраструктури – енергетичні системи, транспорт, водогосподарський комплекс, фінансова сфера, медицина та засоби зв'язку – є основою життєдіяльності суспільства. Порушення їхньої роботи навіть на нетривалий період може призвести до катастрофічних наслідків, серед яких масові блекаути, збої в транспортному сполученні, серйозні фінансові втрати та безпосередня загроза життю людей.

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України з 2022 року продемонструвала вразливість критичної інфраструктури до кіберзагроз. Атаки на енергетичну систему, телекомунікаційні компанії (зокрема, відомий інцидент з «Київстаром») та державні реєстри стали частиною гібридної війни. Адміністративно-правовий захист у цій сфері набуває особливого значення як система державно-владних механізмів, що включають нормативне регулювання, контроль, нагляд, відповідальність і координацію дій суб'єктів.

Сучасне бачення феномену національної безпеки постає в єдності кількох взаємопов'язаних складових, серед яких воєнна безпека, публічна безпека, економічна безпека, енергетична безпека, екологічна безпека, інформаційна безпека, державна безпека та кібербезпека. Остання відіграє інтегруючу роль стосовно всіх інших елементів, адже сьогодні застосування сучасних технологій і комп'ютерних програм є фундаментальною основою функціонування будь-якої сфери суспільного життя. Саме тому кібербезпеку правомірно розглядати як одну з провідних складових національної безпеки України.

Кібербезпека полягає у захисті апаратного та програмного забезпечення, а також масивів даних і інформації від кібератак, які здійснюють зловмисники через підключені до глобальної мережі Інтернет системи. Забезпечення кібербезпеки є необхідною умовою для надійного захисту інформаційних технологій і комп'ютерних систем, а також для убезпечення корпоративних і державних ресурсів від несанкціонованого втручання. Серед основних типів кібератак можна виділити віруси, фішинг, троянські програми, хробаків, атаки типу «відмова в обслуговуванні» (DDoS), незаконний доступ (зокрема, викрадення інтелектуальної власності чи конфіденційних даних), а також втручання в роботу систем управління.

У сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури кіберзагрози набувають особливо небезпечного та деструктивного характеру. Атаки на енергетичні потужності, транспортну інфраструктуру чи системи керування виробничими процесами можуть призвести не тільки до економічних збитків, але й до реальної загрози для життя та здоров'я громадян, а також до послаблення оборонної спроможності держави. Сьогодні більшість кіберзагроз має виразно гібридний характер, інтегруючи технічні втручання з інформаційними операціями та дезінформаційними кампаніями.

Необхідно усвідомлювати, що протягом останніх десятиліть проблема кібербезпеки зазнала суттєвої трансформації – від рівня захисту окремого комп'ютера вона перейшла на державний рівень, рівень окремих організацій, ключових секторів економіки та об'єктів критичної інфраструктури. У зв'язку з цим сьогодні зазначена проблема вже не може розглядатися лише як технічна. Вона потребує комплексного адміністративно-правового підходу до забезпечення функціонування цілісного механізму кібербезпеки держави, створення відповідних інституцій, визначення центральних органів виконавчої влади, відповідальних за цей напрям, а також формування спеціалізованих структурних підрозділів (посадових осіб) безпосередньо на рівні підприємств, установ та організацій.

Одним із ключових механізмів адміністративно-правового захисту є формування нормативно-правової основи кібербезпеки, визначення її концептуального бачення та стратегії розвитку на рівні держави. Формування надійної системи кібербезпеки держави, здатної захистити об'єкти критичної інфраструктури, потребує вдалого поєднання кількох елементів. Має бути чітка та недвозначна стратегія (або план) для досягнення успіху в забезпеченні надійної системи кібербезпеки. Така стратегія має включати ряд успішних рішень, які функціонували в аналогічних стратегіях, прийнятих розвиненими країнами Західної Європи та НАТО. Також необхідно створити відповідну нормативно-правову базу, головним завданням якої буде забезпечення ефективного та безперервного функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури. Розробку відповідних нормативно-правових актів слід доручати видатним вітчизняним правознавцям з обов'язковим залученням вітчизняних юридичних шкіл. Крім того, уряд має забезпечити належний рівень постійного зовнішнього та внутрішнього фінансування кіберсектору.

Важливим елементом адміністративно-правового механізму є чітке розмежування повноважень між центральними органами виконавчої влади (Служба безпеки України, Міністерство цифрової трансформації, Міністерство енергетики, Міністерство інфраструктури тощо), встановлення обов'язкових стандартів захисту для операторів критичної інфраструктури, запровадження механізмів державного нагляду та контролю, а також системи обов'язкового повідомлення про кіберінциденти.

Ще одним важливим механізмом є тісний зв'язок між кібербезпекою та розвитком вітчизняної освіти. Обізнаність у кібербезпеці є темою, яка становить особливий інтерес. Люди є центральними фігурами в кібербезпеці, і спосіб зменшити ризик у кіберпросторі – це зробити людей більш обізнаними про безпеку. Хоча було проведено численні дослідження щодо різних аспектів обізнаності про кібербезпеку, вони непослідовні та залежать від середовища. Науковці виявили, що знання виявилися домінуючим фактором усвідомлення кібербезпеки.

У цьому контексті сфера кібербезпеки є і ще довго буде міцним зв'язком між секторами освіти, промисловості та військовими. Важливу роль у вивченні здобувачами основ кібербезпеки відіграють різноманітні продукти, які може надати заклад освіти, такі як: освітні курси, університетські програми, конференції, семінари, виставки, візити тощо. Освітні програми для фахівців, які працюють на об'єктах критичної інфраструктури, повинні охоплювати як технічні теми, так і адміністративно-правові аспекти управління ризиками, планування реагування на кризи та взаємодію з державними органами.

Не менш важливим механізмом адміністративно-правового захисту є формування так званої кіберкультури як системи цінностей, стійких уявлень про сутність та значення кібербезпеки у повсякденній життєдіяльності людей, їх об'єднань та суспільства в цілому. Одним із напрямків поширення високих стандартів кіберкультури серед значної кількості населення та персоналу об'єктів критичної інфраструктури є національні змагання з кібербезпеки, проведення регулярних тренінгів та симуляцій кібератак.

Сучасне розуміння феномену національної безпеки постає у єдності декількох складових, які охоплюють воєнну безпеку, публічну безпеку, економічну безпеку, енергетичну безпеку, екологічну безпеку, інформаційну безпеку, державну безпеку та кібербезпеку. Остання виступає інтегруючою складовою по відношенню до всіх інших.

Необхідно бути свідомими того, що в останні десятиліття проблема кібербезпеки суттєво трансформувалася з рівня окремого комп'ютера на рівень держави, окремих організацій, сфер економіки

та об'єктів критичної інфраструктури. З огляду на це дана проблема тепер не є суто технічною, а має розглядатися саме з точки зору адміністративно-правового забезпечення функціонування цілісного механізму захисту об'єктів критичної інфраструктури від сучасних кіберзагроз.

До основних механізмів адміністративно-правового захисту об'єктів критичної інфраструктури віднесено: формування нормативно-правової основи та стратегії розвитку; створення дієвих інституційних механізмів координації; тісний зв'язок між кібербезпекою та розвитком вітчизняної освіти; формування кіберкультури як системи цінностей. Комплексне застосування цих механізмів дозволить суттєво підвищити стійкість критичної інфраструктури України в умовах сучасних гібридних загроз.

Список використаних джерел

1. Баранов О. А. Про тлумачення та визначення поняття «Кібербезпека». *Правова інформатика*. 2014. № 2 (42). С. 54–62.

2. Ємельянов, В., Бондар, Г. Кібербезпека як складова національної безпеки та кіберзахист критичної інфраструктури України. *Публічне управління та регіональний розвиток.* 2019. № 5. С. 493–523.

3. Титарчук Є. О., Мусійовька М. М., Фадеічев С. В. Моделювання ризиків у кібербезпеці критичних інфраструктур на основі машинного навчання. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2025. Т. 2, № 4 (95) С. 170–176.

4. Фурашев, В. М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності. *Інформація і право*. 2012. № 2 (5). С. 162–174.

Нагайник Тарас Григорович, *старший викладач кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології НАВС*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сучасні загрози національній безпеці України мають чіткий правовий вимір, пов'язаний із необхідністю ефективного документування міжнародних злочинів рф. Масштабні порушення законів і звичаїв війни (умисні вбивства, катування, сексуальне насильство, обстріли інфраструктури та масові поховання) актуалізують не лише кримінально-правову кваліфікацію діянь, а й формування процесуально придатної та міжнародно визнаної доказової бази.

За цих умов фіксація воєнних злочинів є ключовим механізмом реагування держави на безпекові виклики. Йдеться про створення цілісної системи доказування для притягнення винних до відповідальності в національних та міжнародних судових інституціях, зокрема відповідно до норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду [6]. Тому принципового значення набуває узгодження вітчизняної слідчої, прокурорської та експертної практики з міжнародними стандартами.

У цьому контексті особлива роль належить спеціальним медичним знанням, необхідним для розслідування більшості воєнних злочинів. Їх застосування дозволяє встановити причину, механізм і давність смерті чи тілесних ушкоджень, факти катувань або сексуального насильства, ознаки прижиттєвості травм, особу загиблого, а також верифікувати показання свідків і потерпілих у межах кримінального процесу [5]. Як відзначається у літературі, саме судово-медичні та криміналістичні знання є провідним джерелом якісної доказової інформації у таких провадженнях [1, с. 371–372].

Міжнародною методологічною основою фіксації таких подій є Оновлений Міннесотський протокол (2016 р.). Він визначає базові принципи розслідування (незалежність, неупередженість, оперативність, ретельність, прозорість) та регламентує обов'язкові дії: огляд місця події, фіксацію положення тіла, судово-медичний розтин, збереження слідів та ідентифікацію померлого.

Значення Міннесотського протоколу полягає в орієнтації правоохоронної практики на відмову від спрощеного підходу до фіксації смерті. У випадках виявлення тіл на деокупованих територіях, у масових похованнях або зі слідами насильства (зв'язування, катувань, вогнепальних чи термічних ушкоджень) важливо встановити контекст події. Це дозволяє розмежувати загибель унаслідок бойових дій та умисне вбивство в умовах окупації, полону чи незаконного утримання.

Іншим ключовим орієнтиром є Стамбульський протокол (у редакції 2022 р.). Цей документ поглиблює методичні підходи до медичного й психологічного документування насильства, деталізує принципи роботи з потерпілими та вимоги до фіксації наслідків катувань. Особливу увагу в ньому приділено оцінюванню ступеня узгодженості між показаннями особи та об'єктивними медичними даними.

Для України Стамбульський протокол має особливе значення у справах про катування військовополонених і цивільних, сексуальне насильство та жорстоке поводження в умовах окупації. Його застосування забезпечує кореляцію між показаннями потерпілих, клінічними висновками та результатами психологічного оцінювання. Відтак медична фіксація перетворюється з допоміжної процедури на один із центральних елементів доказування.

Окремий блок стандартів стосується ідентифікації загиблих за рекомендаціями INTERPOL Disaster Victim Identification (DVI) Guide. Документ передбачає використання первинних (ДНК-профіль, дактилоскопія, стоматологічний статус) та вторинних (особисті речі, імпланти) ідентифікаційних ознак. Ця методологія є винятково важливою під час ексгумації масових поховань та впізнання тіл із тривалими посмертними змінами чи термічними ушкодженнями, що координується на державному рівні уповноваженими органами [4].

Важливим джерелом є Борнмутський протокол щодо захисту та розслідування масових поховань. Оскільки такі об'єкти мають доказове, гуманітарне та меморіальне значення, слідчі дії на них вимагають максимальної обережності, фіксації просторової структури поховання та залучення судових медиків, антропологів і археологів. Цей підхід є актуальним для України, де масові поховання є матеріальним свідченням системності злочинів окупаційних сил.

Зарубіжний досвід підтверджує ефективність використання судово-медичних інструментів у міжнародному правосудді. Зокрема, робота мобільних аутопсійних команд у Косово довела, що залучення спеціалізованих груп підвищує доказову переконливість висновків. Дослідження А. Г. Брауна у Боснії засвідчили можливість встановлення фактів переміщення тіл і визначення первинних місць злочину через аналіз ґрунтів, пилку та рослинних нашарувань. Це підтверджує, що фіксація воєнних злочинів потребує міждисциплінарної інтеграції медичних, криміналістичних та природничо-наукових знань.

Спеціалізованим напрямом ідентифікації загиблих є судова стоматологія. В умовах воєнного стану вона набуває особливої ваги через стійкість зубощелепної системи до термічних, механічних і посмертних змін [3]. Це дозволяє ідентифікувати особу у випадках, коли візуальне впізнання чи дактилоскопія є неможливими. Стоматологічні дані фрагментованих, обгорілих або скелетованих останків порівнюють із прижиттєвою медичною документацією, що є важливою складовою DVI-підходу [3].

У справах про катування медичні дані дозволяють встановити характер, давність і механізм ушкоджень, а також перевірити їх відповідність показанням потерпілого. Водночас міжнародні стандарти вимагають уникати механічного підходу: відсутність видимих слідів насильства не є підставою для заперечення факту катування, оскільки деякі методи жорстокого поводження не залишають зовнішніх проявів. Це зумовлює необхідність поєднання судово-медичного, психологічного та процесуального аналізу.

Водночас інтеграція міжнародних стандартів у національну практику стикається з низкою проблем. Серед них: необхідність уніфікації протоколів фіксації тілесних ушкоджень та роботи з біологічними зразками; кадрове й матеріально-технічне перевантаження судово-медичних установ; недостатній рівень міждисциплінарної взаємодії між слідчими, експертами, антропологів та стоматологами; відсутність цифрової інтеграції даних (від медичних карток до баз ДНК-профілів).

Отже, міжнародні стандарти використання спеціальних медичних знань (Міннесотський, Стамбульський, Борнмутський протоколи, настанови INTERPOL та МКЧХ) створюють методологічну основу для збирання, фіксації й оцінювання доказів. Українська практика в умовах повномасштабної війни демонструє глибоке усвідомлення цих стандартів, проте потребує подальшої систематизації та інституційного посилення. У підсумку, фіксація воєнних злочинів із застосуванням медичних знань є не лише процесуальною вимогою, а й інструментом захисту національної безпеки, утвердження невідворотності покарання та збереження доказової пам'яті про злочини агресора задля відновлення справедливості.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88.

2. Гудков І. І. Поняття спеціальних медичних знань, які використовують під час розслідування вбивств. *Юридична психологія*. 2022. № 2 (31). С. 130–137. DOI: https://doi.org/10.33270/03223102.130.

3. Нагайник Т. Г. Судова стоматологія як складова спеціальних медичних знань у кримінальному провадженні України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. №2 DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-2/70

4. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 черв. 2022 р. № 698. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-%D0%BF#Text

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

6. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Нагорнюк-Данилюк Олександр Олександрович, *перший заступник Генерального директора Директорату з питань юстиції та правоохоронної діяльності Офісу Президента України, кандидат юридичних наук*

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ IN ABSENTIA

Процедура кримінального провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого є одним із найбільш дискусійних інститутів сучасного кримінального процесу. Її застосування зумовлене необхідністю забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності, ефективності правосуддя та розумних строків судового розгляду. Водночас така процедура безпосередньо пов'язана з ризиком обмеження фундаментальних процесуальних гарантій особи, насамперед права на справедливий суд, права на особисту участь у судовому розгляді, права на захист і права на оскарження судового рішення [1].

Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) свідчить, що сама по собі процедура in absentia не суперечить Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Однак її допустимість залежить від дотримання державою чітких гарантій, які унеможливлюють формальний або репресивний характер заочного провадження. ЄСПЛ виходить із того, що право особи бути присутньою під час розгляду кримінального обвинувачення випливає зі змісту ст. 6 Конвенції, оскільки реалізація права захищати себе особисто, допитувати свідків, користуватися допомогою перекладача та ефективно взаємодіяти із захисником фактично неможлива без участі обвинуваченого в судовому засіданні [1].

Ключове значення у практиці ЄСПЛ має питання належного повідомлення особи про кримінальне переслідування та судовий розгляд. У справі «Колоцца проти Італії» Суд наголосив, що держава не може обмежуватися припущенням про те, що особа ухиляється від правосуддя. Відмова від права бути присутнім у суді має бути встановлена чітко, недвозначно й підтверджуватися фактичними обставинами справи. Якщо особа не була належно поінформована про кримінальне провадження або не мала реальної можливості з'явитися до суду, засудження in absentia порушує гарантії справедливого судового розгляду [3].

Водночас ЄСПЛ не виключає можливості визнання поведінки особи такою, що свідчить про її свідоме ухилення від участі в процесі. Якщо обвинувачений був обізнаний про провадження, не повідомив органи влади про зміну адреси, ігнорував виклики або власними діями створив ситуацію, за якої його участь у суді стала неможливою, держава може проводити провадження за його відсутності. Проте й у таких випадках суди мають ретельно перевіряти, чи були вжиті всі розумні заходи для повідомлення особи та забезпечення її участі в судовому розгляді [3; 5].

Особливе місце у стандартах ЄСПЛ посідає право на захист. За позицією Суду, відсутність обвинуваченого в судовому засіданні не може автоматично позбавляти його права на професійну правничу допомогу. Держава має право встановлювати процесуальні механізми, спрямовані на забезпечення явки обвинуваченого, однак такі механізми не повинні перетворюватися на санкцію у вигляді позбавлення особи адвокатського захисту. У справі «Кромбах проти Франції» ЄСПЛ фактично підкреслив, що право на захист є самостійною гарантією справедливого судового розгляду й не може бути нівельоване лише через неявку особи до суду [4].

Не менш важливою гарантією є можливість повторного розгляду справи або ефективного оскарження заочного рішення. У справі «Сейдович проти Італії» ЄСПЛ сформулював підхід, відповідно до якого особа, засуджена in absentia, повинна мати реальну можливість домогтися нового розгляду справи, якщо не доведено, що вона була належним чином повідомлена про провадження або свідомо й недвозначно відмовилася від права бути присутньою в суді. Отже, повторний розгляд виступає не факультативною процесуальною пільгою, а важливою компенсаторною гарантією справедливості провадження [5].

Зазначений підхід розвинено у справі «Санадер проти Хорватії», у якій Суд визнав непропорційною вимогу до особи, засудженої in absentia, спершу з'явитися перед національними органами або фактично піддатися позбавленню волі для отримання права на повторний розгляд. ЄСПЛ наголосив, що держава може забезпечувати участь особи в новому провадженні засобами, передбаченими національним законодавством, але такі засоби повинні мати самостійну правову основу, відповідати критеріям необхідності та пропорційності й не перешкоджати самому доступу до суду [6].

Для України значення цих стандартів є особливо вагомим, оскільки спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження передбачені кримінальним процесуальним законодавством і застосовуються у випадках, коли особа переховується від органів слідства та суду, зокрема на тимчасово окупованих територіях або на території держави-агресора. За таких умов інститут in absentia виконує важливу функцію забезпечення дієвості кримінального переслідування, однак його використання має залишатися винятковим і процесуально контрольованим [2].

Узагальнення практики ЄСПЛ дає підстави визначити кілька базових умов допустимості провадження in absentia: по-перше, особа має бути належним чином повідомлена про кримінальне

провадження та судовий розгляд; по-друге, держава повинна вжити всіх розумних заходів для забезпечення її участі; по-третє, відмова від участі в суді має бути добровільною, усвідомленою та недвозначною; по-четверте, особі має бути гарантовано ефективну участь захисника; по-п'яте, після заочного засудження має існувати реальний механізм перегляду або оскарження рішення.

Отже, практика ЄСПЛ свідчить про те, що спеціальне кримінальне провадження (in absentia) саме по собі не розглядається як таке, що суперечить положенням Європейської конвенції з прав людини. Суд визнає допустимість застосування цієї процедури як інструменту забезпечення належного здійснення правосуддя та захисту правопорядку за умови неухильного дотримання конвенційних гарантій. Водночас ЄСПЛ послідовно наголошує, що навіть за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого держава зобов'язана забезпечити ефективний захист його процесуальних прав, передбачених Конвенцією.

Аналіз національної судової практики свідчить, що правові позиції ЄСПЛ щодо здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження нерідко застосовуються формально: одні й ті самі висновки Суду використовуються як для обґрунтування задоволення відповідних клопотань, так і для відмови в них. Такий підхід створює ризик довільного тлумачення практики ЄСПЛ та не відповідає її призначенню. Відтак застосування інституту спеціального кримінального провадження має ґрунтуватися не на шаблонному цитуванні окремих фрагментів рішень ЄСПЛ, а на їх комплексному, контекстному та добросовісному тлумаченні з урахуванням фактичних обставин конкретного кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 4 листоп. 1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/995_004.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Case of Colozza v. Italy : Judgment of the European Court of Human Rights, 12 February 1985, application no. 9024/80. URL: URL:https://precedent.in.ua/2016/04/08/kolotstsa-protyv-ytalyy/.

4. Case of Krombach v. France : Judgment of the European Court of Human Rights, 13 February 2001, application no. 29731/96. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59211%22]}.

5. Case of Sejdovic v. Italy : Judgment of the European Court of Human Rights, 1 March 2006, application no. 56581/00. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-67415%22]}.

6. Case of Sanader v. Croatia : Judgment of the European Court of Human Rights, 12 February 2015, application no. 66408/12. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-151039%22]}.

Назаренко Ольга Анатоліївна, *старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук*

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ПРАВОПОРЯДКУ В ДЕРЖАВІ

У сучасних стрімких умовах політичного розвитку можна помітити, що кожна незалежна та демократична держава потребує постійної роботи над удосконаленням власної правої системи, яка буде надійно захищати її інтереси, а також позитивно впливати на розвиток суспільства. Оскільки, саме від рівня правової культури залежить стан соціальної захищеності населення в державі. Зокрема, вона представляє собою вагомий елемент ідеологічної складової правової системи, що сприяє становленню правового менталітету, який безпосередньо характеризує стан суспільного життя та визначає тенденції формування правопорядку в державі. У зв'язку з чим, важливе значення для його зміцнення мають саме правові знання, якими повинні володіти всі суб'єкти політики, які приймають безпосередню участь в управлінні державними справами. Зміцнення позицій панування правової культури в державі дозволить запобігти виникненню внутрішніх загроз для її безпеки. Крім того, активно сприяти збереженню національної єдності, цілісності та суверенності.

На сьогоднішній день незважаючи на довготривалі процеси дослідження, правова культура не втрачає своєї цінності не тільки з позиції наукового, але й практичної значимості. Під правовою культурою, як зазначає Г. Попадинець розуміють якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – рівнем та станом правової свідомості, системи законодавства, юридичної науки, законності, правозастосовної практики, правової освіти, правопорядку, а також ступенем гарантованості основних свобод та прав людини [1, с. 125]. На думку Н. В. Атаманової та О. В. Дяченко правова культура характеризується станом правосуддя, правопорядку та законності. Вона включає в себе ціннісні орієнтації суспільства, соціальних верств та груп населення, а також індивідів, що мають юридичне значення. Всі вони концентруються у правосвідомості. Орієнтація на загальнолюдські цінності є найвищими серед них, а їхнім ядром – людська особистість із її природними правами. З правосвідомістю тісно пов'язана правова культура особистості. В той же час вона ширша за правосвідомість, оскільки включає у себе, крім правової ідеології та психології, також ще й юридично значущу поведінку [2, с. 85]. Також Т. Т. Дзюбак зазначає доволі широкою є категорія правової

культури та охоплює різноманітні явища духовного життя суспільства – звичаї, концепції, цінності, ідеології тощо. Проявляється у накопичених правових цінностях, які становлять частину духовної культури, але водночас й має виразну практичну спрямованість [3, с. 383]. Поряд з цим І. О. Федуняк та В. Б. Кушлик розглядають правову культуру як соціально-правове явище, яке охоплює систему правових знань, цінностей, моделей і норм поведінки, що формують правосвідомість громадян та визначають рівень їх правової поведінки. Вона виконує інтегративну, регулятивну, комунікативну та виховну функції, забезпечуючи гармонійну взаємодію між особою [4. с. 270]. Виходячи з вище висвітлених поглядів можна побачити, що правова культура має зв'язок не тільки з загальним уявленням про право, зокрема його соціальною цінністю, але й відображає собою реальні акценти, які наголошують на вагомості прояву законності та формуванні стабільного правопорядку. Важливе значення має здійснення своєчасного виховання у свідомості людей шанобливого ставлення до права, а саме підтримки спільних прагнень до реалізації його основної ідеї, справедливості та вагомості надійного забезпечення безпеки людини і держави.

Загалом правова культура складається з низки взаємопов'язаних елементів, серед яких провідне місце займають: рівень правосвідомості у суспільстві (ступінь розуміння та сприйняття права), стан законності й правопорядку, якість і ефективність законодавства, а також результативність правозастосовної діяльності [3, с. 383]. Правосвідомість посідає вагоме місце серед всіх елементів правової культури, оскільки розкриває особливості усвідомлення значимості права для кожної людини через призму її знань про нього. Тим самим, зосереджуючи увагу на особливостях взаємодії права з загальною свідомістю конкретного індивіда, що буде проявлятися у його поведінці, яка в ідеалі має сприяти забезпеченню правопорядку. Звісно, також чільне місце посідає правова психологія, яка зосереджується на емоціях та почуттях людини, що пов'язуються зі сприйняттям нею сутності права. Поряд з цим, правова ідеологія відображає саму цінність права, яка буде сприйнята суспільством та реалізовуватись в реаліях суспільного життя, зокрема у його правовій поведінці. Всі разом, вони здійснюють безпосередній вплив на збереження гармонії та стабільності громадського життя, додержання правопорядку, зміцнення національної безпеки та законності.

Зокрема, М. М. Книгницький вважає, що основою правового порядку є реалізація принципів гуманізму та справедливості, які сприяють розвиткові демократичного суспільства. Правова культура сприяє формуванню не тільки правосвідомості, але й разом з тим високої моральної свідомості громадян, що дозволяє не тільки виконувати і знати закони, але й активно сприяти їхній реалізації в соціальних відносинах [5, с. 192]. Також, як зазначає О. О. Барабаш структурну впорядкованість, організованість поведінки людини, яка повинна існувати лише в умовах законності відображає саме правопорядок [6, с. 10]. Р. Я. Шай висвітлює думку про те, що правопорядок і законність виступають важливими ознаками правової держави. У державному управлінні необхідно визнати, що важливою умовою законності є висока правова культура апарату виконавчої влади та громадян, яка, своєю чергою, є наслідком загального рівня культури та освіти суспільства [7, с. 118]. Варто відмітити, шо правова культура має особливе значення не тільки для представників виконавчої гілки влади, зокрема правоохоронних органів, але й стосується всіх без виключень суб'єктів політики, які беруть участь в організації життя держави. Загалом, О. А. Назаренко та Н.П. Харченко пропонують розуміти під правопорядком такий стан регулювання суспільних відносин, за якого усі суб'єкти цих правовідносин (держава, суспільство, індивід, громадське об'єднання тощо) реалізують встановлені норми права шляхом дотримання, виконання, використання та застосування, без порушення приписів законів держави та інших нормативно-правових актів [8, с. 133]. Роль правової культури відіграє ключове значення у формуванні правопорядку в державі, оскільки виховання у свідомості громадян поваги до права виступає рушійної силою до вибору кожного з них саме правомірного варіанту поведінки. Правова культура здійснює безпосередній вплив на стан правопорядку в середині держави, а також через призму правового виховання дозволяє уникнути різних конфліктних ситуацій, непорозумінь та відсутності почуття тривоги за власну безпеку.

Отже, підсумовуючи все вище зазначене, можна зробити висновок, що правова культура продовжує посідати чільне місце в юридичній науці, як не тільки вагома, зокрема теоретична складова правової системи, але й дійсно значима для організації життя держави властивість її політичних суб'єктів. Всі вони повинні відображати у своїй поведінці високий рівень правосвідомості, розуміння значимості правової ідеології, володіння знаннями про правову психологію та пріоритетність панування правомірної поведінки, як запоруки встановлення надійного правопорядку в державі. Важливо пам'ятати про те, що правова культура представляє собою не лише загальнотеоретичне поняття, яке активно використовується науковцями в процесі втілення в життя різних актуальних досліджень, але й дійсно відображає практичну цінність для розбудови незалежної держави у якій стрімко формується надійний правопорядок. Таким чином, необхідно й надалі працювати над запобіганням виникненню різного роду шкідливих потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз з метою недопущення порушення міцності правової держави.

Список використаних джерел

1. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. *Вісник національного університету «Львівська політехніка».* 2014. №. 782. С. 123–128.
2. Атаманова Н. В., Дяченко О.В. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної української держави. *Нове українське право.* 2022. Вип. 1. С. 82–87.
3. Дзюбак Т. Т. Правове виховання і правова культура: синергія у зміцненні демократичних інститутів сучасної України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 7. С. 382–284.
4. Федуняк І.О., В. Б. Кушлик Правова культура та юридична відповідальність: взаємозалежність і вплив на забезпечення правопорядку в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Вип. 91: ч. 5. С. 266–270.
5. Книгницький М. М. Поняття та сутність правової культури і процесу застосування права. *Право та державне управління*. 2024. №. 3. С. 190–194.
6. Барабаш О. О. Правосвідомість, правопорядок та законність як чинники правомірної поведінки. *Forum Prava*. 2018. № 3. С. 6–12.
7. Шай Р. Я. Правопорядок і законність як ознаки правової держави. *Вісник національного університету «Львівська політехніка».* 2014. № 801. С. 115–120.
8. Назаренко О.А., Харченко Н.П. Правопорядок як мета і результат правового регулювання в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2023. № 1 (25). С. 130–140.

Назимко Єгор Сергійович, *заступник директора Департаменту освіти, науки та спорту МВС України – начальник відділу науки та інновацій, доктор юридичних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Відповідно до положень ст. 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, деокупація – це комплекс заходів державної політики, наслідком яких є повна відсутність на території України, що була тимчасово окупована, збройних формувань Російської Федерації і окупаційної адміністрації Російської Федерації та встановлення загального ефективного контролю України на цій території (повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території) [1]. В науці державна політика у сфері деокупації тимчасово окупованої території України визначається як комплекс визначених цілей, завдань та напрямів діяльності компетентних органів та громадянського суспільства, що спрямовані на відновлення територіальної цілісності та суверенітету України над тимчасово окупованою територією, нівелювання потенційних загроз зі сторони Російської Федерації, здійснення планової діяльності стосовно створення умов та визначення можливостей реалізації військових, політико-дипломатичних, організаційно-правових заходів щодо звільнення тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей» [2, с. 515]. Процес деокупації має меті убезпечити громадян від насильницьких дій громадян країни-агресора в подальшому і не допустити повторення окупації. Окрім того, правоохоронні органи повинні здійснювати на деокупованих територіях заходи з виявлення та притягнення до покарання зрадників і колаборантів [3, с. 22].

Отже, деокупація охоплює два головні аспекти: а) процес видворення або знищення російських окупаційних військ із окупованої території, б) відновлення конституційного ладу України, повернення української юрисдикції на окупованих територіях. М. Котелюх зазначає, що поняття деокупації повинно включати ще один важливий аспект: ліквідацію наслідків діяльності окупаційної адміністрації політичного, культурного, ідеологічного характеру [3, с. 22].

Основним державним органом, на який покладено обов’язок здійснення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях, є Міністерство внутрішніх справ України. Діяльність Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної міграційної служби України як структурних підрозділів МВС України у сфері забезпечення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, а саме:

– Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

– Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів

громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій. У мирний час Національна гвардія України входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони. Із введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4] та Закону України «Про Національну гвардію України» [5];

– Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону України;

– Державна служба України з надзвичайних ситуацій є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проведення аварійно-рятувальних робіт, пожежогасіння, пожежної та техногенної безпеки, роботи рятувальних служб під час аварій, а також гідрометеорологічної діяльності;

– Державна міграційна служба України є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [6, с. 32–33].

Але саме до переліку повноважень Національної поліції України входить основна маса повноважень, спрямованих на здійснення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях. Не слід забувати, що основною функцією діяльності Національної поліції України є здійснення комплексу організаційно-правових заходів з метою попередження чи запобігання адміністративним та кримінальним правопорушенням.

Під час здійснення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях основним завданням Національної поліції України є участь у забезпеченні та реалізації заходів правового режиму воєнного надзвичайного стану, які можуть виконуватися територіальними та міжтериторіальними органами Національної поліції самостійно або у співпраці з іншими органами публічного адміністрування (органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування) шляхом виконання спеціальних завдань. Такими органами можуть бути Національна гвардія України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Державна служба з надзвичайних ситуацій.

Здійснення правоохоронної діяльності Національною поліцією на деокупованих територіях може здійснюватися за такими напрямами:

1) визначення стану захищеності території від потенційних загроз з метою забезпечення можливості реалізації відповідними підрозділами своєї правоохоронної функції в межах визначеної компетенції;

2) забезпечення інформаційної безпеки шляхом унеможливлення інформаційних операцій, масових заворушень, закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку;

3) забезпечення міграційної безпеки;

4) забезпечення та захист дорожнього руху через деокуповані території [6, с. 37].

Забезпечення мінної безпеки як критично важливого елементу забезпечення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях є завданням, покладеним як на Національну поліцію України, так і на Державну службу України з надзвичайних ситуацій. Так, відповідно до Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року № 1052, основними завданнями Державної служби України з надзвичайних ситуацій є:

1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

3) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах;

4) виконання функцій компетентного органу у сфері діяльності, пов’язаної з об’єктами підвищеної небезпеки [7].

До здійснення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях залучаються військові частини (підрозділи) Національної гвардії України, на які покладено функції з охорони громадського порядку, територіальні органи Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях і місті Києві, а також їх відокремлені підрозділи.

Взаємодія між Національною гвардією України та Національною поліцією України щодо здійснення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях реалізується шляхом: спільного патрулювання нарядами вулиць, площ, парків, скверів, вокзалів, аеропортів, морських та річкових портів, інших публічних (громадських) місць; забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових та спортивних заходів, а також під час заходів у публічних (громадських) місцях за участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона; проведення спільних заходів з метою стабілізації оперативної обстановки в разі її загострення в межах території однієї чи декількох адміністративно-територіальних одиниць. Під час здійснення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях Національна поліція України взаємодіє з Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій та Державною міграційною службою України.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/ed20220507#Text

2. Логвиненко Б. О. Адміністративно-правове забезпечення деокупації та реінтеграції окупованої території Автономної республіки Крим та міста Севастополя. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 2. С. 126–130.

3. Котелюх М. Особливості забезпечення охорони правопорядку на деокупованих територіях. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2024. Спец. вип. № 1. С. 20–26.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text

6. Особливості здійснення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях : навч. посіб. / Є. С. Назимко, Т. І. Пономарьова, С. В. Лосич та ін. Київ : Алерта, 2024. 242 с.

7. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р. № 1052. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text

Науменко Сергій Геннадійович, *доцент кафедри економіко-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор філософії в галузі права*

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Одна з найпоширеніших цитат серед фахівців з комплаєнсу – «гроші не зупиняються на кордоні». Це речення пов'язане з блискучою роботою письменника та журналіста Олівера Буллоу «Грошокрай» (Oliver Bullough, «Moneyland) [1]. Цей вислів чудово відображає реальність, особливо якщо врахувати транснаціональний характер фінансової злочинності. Постійний рух світової економіки до глобалізації та взаємопов'язаність фінансових систем створили майже ідеальну основу для злочинів, пов'язаних з веденням тіньового бізнесу.

Результатом є зростання стійких, невловимих глобальних мереж фінансової злочинності, здатних відмивати доходи від злочинів, таких як незаконний обіг наркотиків, торгівля людьми та шахрайство, які впливають на великі верстви населення, в яких ці мережі працюють.

Оцінки глобального відмивання грошей різняться, але Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) оцінює його *в діапазоні від 2 % до 5 % світового ВВП*, що становить від 800 млрд до 2 трильйонів доларів США щорічно. У трендах 2025–2026 років спостерігається стрімке зростання використання криптовалют для легалізації доходів, а також висока залученість ринку нерухомості (до 74 % великих схем). При цьому правоохоронні органи в усьому світі виявляють та конфіскують менше ніж 1 % від загального обсягу незаконних фінансових потоків [2].

Європол оцінює вартість підозрілих фінансових транзакцій у Європі в сотні мільярдів євро щороку. Згідно з їхніми звітами, обсяг незаконних фінансових потоків становить приблизно 1,3 % від ВВП Євросоюзу.

Згідно зі звітом *EU SOCTA 2025* майже 70 % злочинних мереж, що діють в ЄС, використовують той чи інший вид відмивання грошей для фінансування своєї діяльності та приховування активів, а статистика ефективності конфіскації залишається критично низькою: за даними Європолу та Transparency International, правоохоронні органи ЄС конфіскують лише 1,1 % – 2,2 % від загальних об'ємів злочинних доходів. Тобто

понад 98 % коштів залишаються в розпорядженні злочинців [3]. У 2025 році Європейська банківська організація **(**EBA) повідомила, що 70 % національних наглядових органів вбачають високі або зростаючі ризики відмивання грошей у секторі фінтеху та криптоактивів.

Банківська система є центральною ланкою в глобальній системі протидії відмиванню коштів (AML), оскільки саме через банки проходить основний потік капіталу для легалізації. У 2025–2026 роках її роль трансформується з пасивного контролера на активного учасника безпеки з використанням ШІ.

Базельський комітет з банківського нагляду (BCBS) видає рекомендації, щоб допомогти банкам запобігати відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, встановлюючи міжнародні стандарти управління ризиками в банківській системі. Ці рекомендації радять банкам інтегрувати боротьбу з відмиванням грошей (AML) та фінансуванням тероризму (CFT) у їх загальну систему управління ризиками. BCBS також співпрацює з іншими органами, такими як Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), для боротьби з фінансовими злочинами.

Ключові зобов'язання банків в рамках Базельських рекомендацій: впроваджувати надійні політики KYC та ідентифікацію клієнтів на основі ризиків; встановлювати механізми внутрішнього контролю та незалежного аудиту; призначати відповідального за дотримання вимог на рівні вищого керівництва; вести облік ідентифікації клієнтів та історії транзакцій; своєчасно повідомляти про підозрілу активність відповідним органам [5].

Безумовно, ключовим суб'єктом в напрямку протидії відмиванню грошей в міжнародному масштабі є Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (ФАТФ) (Financial Action Task Force on Money Laundering) – міжурядовий орган, метою роботи якого є розвиток і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби щодо відмивання грошей.

За оцінками ФАТФ та інших міжнародних організацій, Україна має *«середній-високий» (medium-high) рівень ризику. Україна не входить* до Переліку країн FATF, які були визначені як такі, що мають стратегічні недоліки у сфері протидії відмиванню грошей.

Актуальний статус України у FATF (2026): відсутність у списках ризику: в оновлених списках від 13 лютого 2026 року Україна не значиться серед країн з високим рівнем ризику («чорний список») або тих, що потребують посиленого моніторингу («сірий список»); режим моніторингу: Україна перебуває під процедурою «посиленого подальшого спостереження» (enhanced follow-up) з боку регіонального органу MONEYVAL.

Рейтинги технічної відповідності: в останніх звітах Україна покращила оцінки за окремими Рекомендаціями:

– рекомендація 5 (злочин фінансування тероризму) – підвищено з «частково відповідає» до «значною мірою відповідає»;

– рекомендація 35 (санкції) – підвищено з «частково відповідає» до «значною мірою відповідає» [6].

Україна активно працює над включенням Росії до «чорного списку» FATF через ризики фінансування тероризму, проте станом на лютий 2026 року членство РФ залишається лише призупиненим.

В умовах повномасштабного вторгнення, Україна, загалом, та її банківський сектор, зокрема, стикаються зі значними викликами, пов'язаними зі злочинністю, ризиками легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупцією.

За визначенням авторитетних міжнародних дослідників *KnowYourCountry* «тривалий конфлікт загострив різноманітну злочинну діяльність, включаючи торгівлю людьми, торгівлю зброєю та кіберзлочини, тоді як судова система бореться з корупцією та відсутністю незалежності. Однак уряд продемонстрував стійкість, організувавши оборонні та економічні заходи під час війни, сприяючи підвищенню довіри до посадовців та співпраці між громадянським суспільством та органами державної влади» [7].

Фінансові установи та підрозділи фінансової розвідки провідних країн світу стикаються зі спільними викликами у боротьбі з фінансовою злочинністю, незважаючи на те, що вони підпадають під дію різних законів та регуляторних вимог через географічні відмінності.

Фінансова розвідка має вирішальне значення в банківському секторі ЄС для боротьби з фінансовими злочинами через підрозділи фінансової розвідки, які аналізують повідомлення про підозрілі операції та надають результати розслідувань правоохоронним органам. Її важливість полягає в забезпеченні боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму шляхом зв'язку фінансових установ з органами влади, підтримки аналізу даних та обміну інформацією через кордони, а також забезпечення дотримання нормативних актів, таких як директиви Союзу щодо боротьби з відмиванням грошей.

Трансформації в сфері ПВК/ФТ (протидії відмиванню коштів/фінансуванню тероризму – AML) передбачають завершення передачі повноважень у сфері AML від Європейського банківського

управління (EBA) до AMLA у 2026 та повну імплементацію нових правил (Single Rulebook та 6-та Директива) державами-членами до липня 2027.

Українське регулювання у сфері ПВК/ФТ наразі перебуває на етапі максимального зближення з європейськими нормами в межах виконання вимог для вступу до ЄС [8].

Порівнюючи ключові аспекти європейського та українського регулювання варто зазначити наступні спільні риси та відмінності за напрямами:

1. Законодавча база

ЄС: Переходить від Директив (які кожна країна адаптувала по-своєму) до Єдиного зводу правил (Single Rulebook) та Регламентів прямої дії. Це створює ідентичні умови для банків в усьому Євросоюзі.

В Україні фундаментальним актом у сфері фінансового моніторингу є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Він уже значною мірою базується на 4-й та 5-й Директивах ЄС. Наразі Національний банк України активно адаптує підзаконні акти (зокрема, змінами у Постанові № 65 від 19.05.2020 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу») до вимог 6-ї Директиви та нових стандартів FATF [9].

2. Структура нагляду

ЄС: Створення AMLA – центрального наднаціонального органу, який буде прямо штрафувати найбільші банки. Це позбавляє великі фінустанови можливості «домовлятися» з лояльними національними регуляторами.

Україна: Нагляд залишається централізованим у межах НБУ. На відміну від ЄС, де нагляд був фрагментованим, в Україні НБУ має надзвичайно жорсткі та оперативні інструменти впливу на банки (від величезних штрафів до відкликання ліцензії) [10].

Щодо вимог ЄС по розкриттю кінцевих бенефіціарних власників (КБВ), Україна має один із найсуворіших режимів у світі. Попри війну, відновлено обов'язок подання інформації про КБВ. Українські банки часто вимагають значно детальніший пакет документів для підтвердження джерела статків, ніж середньостатистичний банк у ЄС [11].

Також в регулюванні щодо політично значущих осіб (PEP) в ЄС статус PEP зазвичай має часові обмеження (наприклад, 12 місяців після звільнення з посади), після чого рівень ризику знижується. В Україні у 2023 році повернуто довічний статус PEP. Це жорсткіша норма, ніж мінімальні вимоги ЄС, що створює значне навантаження на комплаєнс-відділи українських банків та самих клієнтів [12].

Висновки. Як слушно зауважують провідні європейські експерти та дослідники *Банки є «першою лінією оборони» (gatekeepers – вартові) у системі фінансового моніторингу.* Саме через банківські рахунки проходить переважна більшість операцій, що робить цей сектор ключовим фільтром для брудних грошей [13]. Оскільки Україна прагне членства в ЄС, вітчизняні банки вже зараз мають готуватися до того, що в майбутньому вони можуть потрапити під моніторинг AMLA. Це вимагає від НБУ ще більш жорсткої синхронізації внутрішніх процедур із Франкфуртом. У сучасних умовах глобальних конфліктів та політичної турбулентності, банківський сектор є не просто посередником, а критичною інфраструктурою фінансової безпеки, де ефективність фінансового моніторингу прямо конвертується у здатність держави протидіяти зовнішнім та внутрішнім загрозам. За оцінками спеціалістів з фінансового моніторингу Національного банку, виклики воєнного часу перетворили фінансовий моніторинг із суто бюрократичної процедури на інструмент гібридної війни, де банківська система виконує функцію захисту економічного суверенітету [14].

Список використаних джерел

1. Буллоу О. Moneyland. Грошокрай: чому злодії та шахраї керують світом і як це змінити / пер. з англ. М. Климчук. Харків : Віват, 2020. 432 с.

2. Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC): офіційний сайт. URL: https://www.unodc.org/unodc/en/index.html

3. Europol. The changing DNA of serious and organised crime: EU Serious and Organised Crime Threat Assessment 2025 (EU-SOCTA). 2025. URL: https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/changing-dna-of-serious-and-organised-crime

4. European Public Prosecutor's Office (EPPO). Annual Report 2025. 2025. URL: https://www.eppo.europa.eu/assets/annual-report-2025/index.html

5. Базельський комітет з банківського нагляду. Основні принципи ефективного банківського нагляду. Банк міжнародних розрахунків, 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Core_Principles_for_effective_banking_supervision-April_2024_ua.pdf?v=7

6. Financial Action Task Force (FATF) : офіційний сайт. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/home.html

7. KnowYourCountry. Ukraine Country Summary. 2025. URL: https://www.knowyourcountry.com/ukraine/

8. Марченко І. О. Гармонізація законодавства України з правом ЄС у сфері регулювання фінансових послуг. *Журнал східноєвропейського права*. 2026. № 144.

9. OECD. Mapping Ukraine's Financial Markets and Corporate Governance Framework for a Sustainable Recovery. Paris: OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/mapping-ukraine-s-financial-markets-and-corporate-governance-framework-for-a-sustainable-recovery_866c5c44-en.html

10. Aidoo, S., Venditti, A., Döhner, H., & Hamzah, F. Regulatory Frameworks for Combating Financial Crime in Emerging Markets. 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/393091275_Regulatory_Frameworks_for_Combating_Financial Crime_in_Emerging_Markets

11. Петрюк Д. А. Фінансовий моніторинг та боротьба з відмиванням коштів: міжнародні стандарти та українська практика. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2025. Вип. 1. URL: https://apnl.dnu.in.ua/1_2025/1_2025.pdf

12. Коломоєць Т. О., Євтушенко Д. С., Титаренко М. В. Довічний фінансовий моніторинг: чи «якісним» є нормативне закріплення визначення «політично значущих осіб»? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. URL: https://www.lsej.org.ua/10_2023/159.pdf

13. Shepherd K. L. Guardians at the Gate: The Gatekeeper Initiative and the Risk-Based Approach for Transactional Lawyers. *ABA Real Property, Trust and Estate Law Journal*. 2009. № 43(4). P. 607–671.

14. Національний банк України: фінансовий моніторинг. URL: https://bank.gov.ua/ua/supervision/monitoring

Неклонський Ігор Михайлович, *старший викладач кафедри організації і проведення аварійно-рятувальних робіт НУЦЗ України, кандидат військових наук*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ І МЕТОДОЛОГІЇ INSARAG У НАЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Внаслідок збройної агресії російської федерації населені пункти України та об'єкти критичної інфраструктури зазнають руйнувань через ведення активних бойових дій, завдання повітряних ударів та артилерійських обстрілів. При цьому, характерною особливістю останнього періоду є збільшення випадків масового руйнування будівель і споруд. Процес ліквідації наслідків таких надзвичайних ситуацій (НС) обумовлює: необхідність залучення значної кількості сил та засобів цивільного захисту у короткий час; ведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт (АРІНР) на великій площі; тривалий період ведення робіт у складних умовах; великий обсяг надання домедичної допомоги; необхідність організації життєзабезпечення рятувальників і постраждалого населення.

В таких умовах міжнародне співробітництво стає основою для забезпечення безпеки громадян. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є ключовим органом сектору безпеки і оборони України, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту (ЦЗ), і відповідно [1, ст. 137] здійснює представництво України в міжнародних організаціях з питань ЦЗ. Серед ключових напрямків співробітництва контакти і практичні програми взаємодії зі структурами ООН, Ради Європи і Європейської Комісії, НАТО, інших організацій, а також розвиток міжнародних зав'язків на двосторонній основі [2].

З іншого боку, активні інтеграційні процеси України з ЄС і НАТО вимагають не тільки імплементації міжнародних норм проведення АРІНР, а й ефективної участі національних рятувальних сил в міжнародних пошуково-рятувальних операціях. Якщо розглядати питання ліквідації наслідків НС пов'язаних з масовим руйнуванням будівель і споруд, то з 2014 року Україна має акредитацію системи міжнародної допомоги INSARAG (The International Search and Rescue Advisory Group). Проте свою відповідність необхідно підтверджувати кожні 5 років.

Таким чином, з урахуванням сучасних безпекових умов, необхідно акцентувати увагу на окремих аспектах імплементації керівних принципів та методології INSARAG в національну систему діяльності сил цивільного захисту в частині, що стосується організації або участі у міжнародних пошуково-рятувальних операціях у разі виникнення НС пов'язаних з масовим руйнуванням будівель і споруд.

По-перше. Відповідно рекомендацій INSARAG [3] система міжнародного реагування представлена у вигляді циклу, який включає такі фази:

1. Готовність – описується період між реагуванням на НС протягом якого аналізується досвід попереднього реагування, робляться відповідні висновки, розробляються пропозиції для удосконалення, проводяться навчання, планування реагування у майбутньому.

2. Мобілізація – описуються дії, які необхідно вжити негайно після виникнення НС, а також процес підготовки пошуково-рятувального загону (ПРЗ) до надання допомоги країні, яка зазнає лиха.

3. Пошуково-рятувальні роботи (ПРР) – описуються всі необхідні дії з моменту прибуття ПРЗ до центру ООН з приймання/відправлення команд (RDC), реєстрації у міжнародному польовому координаційному центрі (OSOCC), доповіді місцевим органам управління (LEMA), проведення пошуково-рятувальних робіт до моменту отримання вказівки від місцевої влади про їх завершення.

4. Демобілізація – описуються всі необхідні дії з моменту отримання ПРЗ інструкцій про припинення ПРР, підготовки до вибуття, координація вибуття загонів через OSOCC та від'їзд загонів із країни, яка зазнала лиха через RDC.

5. Післяопераційна фаза – описуються всі необхідні дії після повернення ПРЗ до пункту постійної дислокації, коли від них потрібно заповнити та надіслати звіт про виконану роботу та провести аналіз ефективності та якості реагування на НС.

Для ефективного міжнародного реагування усі сили, що залучаються, мають дотримуватися процедур запропонованих INSARAG, які чітко визначають важливі кроки, що забезпечують їх успішну інтеграцію в країну, де проводяться роботи з ліквідації наслідків НС.

По-друге. Система класифікації INSARAG визначає три рівні класифікації ПРЗ – важкі, середні та легкі загони. При чому, статус міжнародних мають тільки середні та легкі загони. Усі ПРЗ, незалежно від їхньої класифікації та участі у проведенні ПРР, повинні мати у своєму складі такі елементи: орган управління; матеріально-технічне забезпечення; пошукова складова; рятувальна складова; медична складова. Тільки ПРЗ, що відповідають вимогам системи класифікації, вносяться до Реєстру пошуково-рятувальних загонів INSARAG.

ПРЗ повинні дотримуватися політики та процедур щодо проведення робіт з ліквідації НС, прийнятих у країні, яка зазнає лиха. При цьому особлива увага приділяється питанням етики, які необхідно враховувати під час перебування у країні, де виникла НС.

По-третє. В ході операції керівництво ПРЗ має готувати та передавати до OSOCC ситуаційні звіти, розробляти відповідні плани дій та плани забезпечення, вести відповідну документацію. Тобто керівний склад має бути адаптований до використання англійської мови, яка є офіційною мовою ООН.

По-четверте. Всі роботи розпочинаються після розгортання базового табору. У ПРЗ мають бути заздалегідь заплановані способи розгортання базового табору, які мають бути заздалегідь відпрацьовані та повинні враховувати: вимоги до розмірів майданчика розміщення базового табору; вимоги до планування та схему розміщення складових базового табору.

По-п’яте. Проведення ПРР базується на принципі визначення черговості місць проведення ПРР (сортування робочих ділянок) та оцінюванні стану споруд. Для ефективної взаємодії між ПРЗ використовуються стандартизовані методи обміну інформацією щодо оцінки стану зруйнованих споруд та введені формалізовані категорії сортування робочих ділянок і фактори, за якими визначаються пріоритети. З метою передачі спеціальної інформації, що стосується результатів оцінки та виконаної роботи, для забезпечення оптимальної координації на робочій ділянці передбачається система маркування та подачі сигналів. Система маркування включає: ідентифікацію загону; маркування всієї зони; маркування будівель і споруд; маркування огорож; оцінку стану споруд; процедури подачі сигналів; умовні позначення на мапі.

Запорукою практичного втілення керівних принципів та методології INSARAG в національну систему діяльності сил цивільного захисту стала плідна співпраця з Республікою Польща. Так з самого початку створення MRC Ukraine (українського ПРЗ важкого класу) його наставником стала відповідна команда HUSAR Poland. Крім того, польська сторона втілила в життя проєкт «Вдосконалення розвитку оперативної діяльності пошуково-рятувального команди України шляхом підвищення компетентності керівного складу, вдосконалення технічних навичок членів команди та розширення полігону» за фінансової підтримки програми «Польська допомога» (Polish Aid). Це дозволяє підготувати MRC Ukraine до зовнішньої переатестації INSARAG.

Водночас імплементацію розглянутих положень, на наш погляд, необхідно проводити системно, шляхом уніфікації окремих понять, тактичних і технологічних рішень з відображенням у керівних документах, наприклад [4; 5], з одночасним впровадженням в систему підготовки кадрів.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text

2. Міжнародна діяльність : офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій. URL: https://dsns.gov.ua/mizhnarona-diyalnist

3. INSARAG Guidelines. Volume II: Preparedness and Response. Manual B: Operations. United Nations Office for the Coordination of Humanitarians Affairs (OCHA), 2020. 58 c. URL: https://insarag.org/methodology/insarag-guidelines/

4. Методичні рекомендації з ліквідації наслідків руйнування будівель та споруд із застосуванням аварійно-рятувальної (інженерної) техніки спеціального призначення та обладнання: Наказ ДСНС 27.08.2025 № 1065.

5. Статут дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту : наказ МВС України від 26 квіт. 2018 р. № 340. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-18#n17

Нетеса Наталія Володимирівна, *учений секретар Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

В умовах воєнного стану, запровадженого у зв'язку зі збройною агресією проти України, особливої актуальності набувають питання кримінально-правового регулювання відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби. Аналіз положень ст. 407 КК України свідчить, що чинна редакція цієї норми не забезпечує достатніх передумов для належного врахування обставин, які впливають на рівень суспільної небезпечності розглядуваного діяння. Цілком очевидно, що специфікою проходження військової служби в період збройних конфліктів є її підвищена динамічність, непередбачуваність та різний ступінь ризиків для військовослужбовців, що залежить від умов виконання завдань, тривалості перебування на передовій, інтенсивності бойової обстановки, рівня забезпечення та можливостей відновлення фізичного й психологічного стану тощо. У результаті військовослужбовці опиняються у нерівнозначних за складністю та небезпекою ситуаціях, що об'єктивно впливає як на їх поведінку, так і на оцінку вчиненого діяння. І дійсно, суттєво відрізняються випадки, коли військовослужбовець самовільно залишає військову службу на початковому етапі проходження служби, фактично не будучи ще залученим до бойових дій, і випадки, коли особа після тривалого перебування в зоні ведення активних бойових дій, зазнаючи поранень, психологічного виснаження та відсутності належної ротації, вдається до такого кроку під впливом сукупності об'єктивно складних обставин. Очевидно, що такі ситуації не можуть оцінюватися як рівнозначні за ступенем суспільної небезпечності, а ігнорування їх відмінності призводить до надмірної формалізації кримінально-правової оцінки діяння та звужує можливості індивідуалізованого підходу, що негативно впливає на ефективність кримінально-правового впливу на поведінку військовослужбовців у складних умовах виконання службових обов'язків.

У цьому аспекті слід звернути увагу на використання в законі оціночної категорії «без поважних причин», за допомогою якої законодавець формулює ознаки складу самовільного залишення військової частини або місця служби. Вбачається, що відсутність її належної нормативної конкретизації призводить до розмитості меж кримінально-правової заборони та створює стан правової невизначеності. Це, у свою чергу, зумовлює неодноманітне тлумачення зазначеної норми під час правозастосування, що ускладнює забезпечення дотримання принципів справедливості, верховенства права, недискримінації та пропорційності обмежень прав військовослужбовців.

Слід зазначити, що національна судова практика в частині встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, характеризується певною неоднорідністю та суперечливістю. Це проявляється, зокрема, у недостатньо глибокому підході до оцінювання поважності причин самовільного залишення військової частини або місця служби. У деяких випадках суди безпідставно обмежуються формальною констатацією наявності певних передбачених у законі обставин учинення кримінального правопорушення, не надаючи їм належної правової оцінки з точки зору їх потенційної здатності виключати кримінальну відповідальність [1]. Такий підхід, особливо в умовах законодавчого обмеження можливості застосування до військовослужбовців, які самовільно залишили військову частину або місце служби, загальних інститутів звільнення від відбування покарання, а також пом'якшення покарання, має своїм побічним ефектом високий рівень ризику порушення принципу пропорційності, за якого обсяг кримінально-правових наслідків для особи не відповідає ступеню суспільної небезпечності вчиненого нею діяння та ставить під сумнів можливість досягнення мети як загальної, так і спеціальної превенції.

Окремої уваги потребує й проблема встановлення суб'єктивної сторони передбаченого ст. 407 КК діяння, а саме – доведення умислу на тимчасове призупинення військової служби. У цій площині лежить вирішення питання про відмежування аналізованого кримінального правопорушення від дезертирства, головною суб'єктивною ознакою складу якого є наявність мети остаточно (назавжди) ухилитися від військової служби, свідченням чого може бути, наприклад, намагання військовослужбовця після самовільного залишення військової частини або місця служби перетнути кордон поза пунктом пропуску, знищення військового квитка, підробка документів, тривале переховування тощо. Водночас судова практика інколи до цих обставин прирівнює й факт тривалої відсутності військовослужбовця за місцем служби, що є виявом надмірно спрощеного підходу, за якого не враховується специфіка триваючих кримінальних правопорушень та умов воєнного стану.

Слід мати на увазі, що перебіг таких правопорушень зазвичай переривається внаслідок затримання особи, що означає залежність тривалості протиправного стану не стільки від внутрішнього волевиявлення правопорушника, скільки від збігу зовнішніх обставин, в ролі яких можуть виступати, наприклад, інтенсивність розшукових заходів, а також інші випадкові чинники, що здатні як сприяти, так

і перешкоджати своєчасному виявленню та припиненню протиправної поведінки. За таких умов тривалість відсутності військовослужбовця сама по собі не є достатнім доказом умислу особи ухилитися від служби назавжди. Зазначене дозволяє не погодитися з позицією, що факт переривання триваючого кримінального правопорушення затриманням автоматично свідчить про наявність заздалегідь невизначеного умислу продовжувати діяння стільки, скільки це можливо [2]. Так, цілком припустимою є ситуація, коли триваючий протиправний стан особи, яка самовільно залишила військову частину (наприклад, через тяжкий фізичний та психологічний стан після поранення), переривається не з її волі, а у зв'язку з її затриманням, і на момент затримання особа об'єктивно ще не готова повернутися на військову службу, хоча при цьому не має остаточного наміру ухилитися від неї назавжди. Відтак, ані сам факт затримання, ані тривалість відсутності не можуть розглядатися як безумовні докази наявності умислу на дезертирство, оскільки відповідне рішення могло формуватися під впливом об'єктивних обставин, зокрема стану здоров'я, психоемоційного виснаження чи інших факторів.

Викладене свідчить про необхідність комплексного підходу до кримінально-правової оцінки відповідних діянь, який має ґрунтуватися на всебічному дослідженні всіх обставин, зокрема, спрямованості умислу особи, її поведінки до, під час і після вчинення діяння, а також об'єктивних умов, у яких формувався її умисел. Лише за такого підходу стає можливим забезпечення справедливого балансу між інтересами військової дисципліни та дотриманням прав і свобод військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Вирок Садгірського районного суду см. Чернівці від 3 берез. 2025 р. Справа № 726/2499/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125541553.

2. Вирок Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 30 верес. 2025 р. Справа № 442/6025/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130602043.

Нечеснюк Михайло Віталійович, *старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту НАВС;*

Полтавський Андрій Олександрович, *науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту НАВС*

ОБЛІК ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Внаслідок повномасштабної російської агресії проти України, проведення активних бойових дій на території нашої держави на сьогодні, досить актуальним залишається питання швидкої ідентифікації осіб. На теперішній час існує багато сучасних способів і методів розпізнавання особи. Однак найпоширенішим методом, особливо для встановлення особи трупа за її останками, є молекулярно-генетична експертиза.

Ідентифікаційне дослідження біологічних слідів методом ДНК-аналізу є потужним інструментом для впізнання осіб, оскільки це дослідження не обмежується будь-якими морфологічними та антропометричними даними щодо однієї й тієї ж самої особи. Існують випадки, коли необхідна ідентифікація осіб, що стали жертвами нещасних випадків, таких як дорожньо-транспортні пригоди, терористичні напади, військові конфлікти, вбивства з приховуванням і розчленування трупу, особа яких невідома або вже є впізнаною. При таких обставинах ДНК використовується для зв'язування та порівняння різних решток або частин тіла загиблого тому, що у цей час кісткові рештки та зуби майже завжди є єдиним доступним джерелом генної інформації та завдяки своїй структурі зберігають її властивості протягом тривалого часу [1].

Однак успіх процесу ідентифікації напряму залежить від належного збирання даних та їх комплексного дослідження. Такими даними можуть бути сліди біологічного матеріалу трупів із яких можливо вилучити ДНК-профіль, якісні порівняльні зразки біологічного матеріалу та наявність банку даних геномної інформації людини. Про необхідність належного функціонування такого банку не один рік наголошують як науковці, так і працівники правоохоронних органів. І, взагалі, обліки, у т.ч. криміналістичні, відіграють ключову роль у національній безпеці України. Їх основна мета – систематичний збір, обробка та аналіз даних про осіб, предмети та події для захисту суверенітету, розкриття злочинів проти держави та протидії розвідувально-підривній діяльності.

Донедавна в Україні функціонувала база даних ДНК людини на підставі Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС, затвердженої наказом МВС України від 10 вересня 2009 року №390. Формувались обліки з ДНК-профілю осіб, які підозрюються або звинувачуються в учиненні кримінальних правопорушень, узятих під варту, засуджених у випадку їх добровільної згоди; біологічних слідів, вилучених при ОМП у тому числі, за фактами безвісного зникнення осіб, проведення інших слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, невпізнаних

трупів [2]. Визначені даною Інструкцією джерела формування обліку генетичних ознак не давали змоги ефективно використовувати інструмент бази даних для ідентифікації осіб тощо, так як забезпечити ефективність методу молекулярно-генетичних досліджень можливо лише у поєднанні з веденням автоматизованої бази даних ДНК.

Реалії часу зумовлюють необхідність упровадження та використання прогресивних технологій, які уже понад три десятиліття існують у сфері геномної ідентифікації людини – молекулярно-генетичні дослідження ДНК, які сприятимуть оперативному вирішенню суспільно значущих завдань та забезпечення національної безпеки України.

В умовах воєнного стану, спричиненого повномасштабним вторгненням РФ в Україну, низка законів і підзаконних правових актів потребували доопрацювання або прийняття, з огляду на екстраординарні виклики. Так, 9 липня 2022 року було прийнято Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», який набув чинності 6 лютого 2023 року. Він визначає правові засади обробки геномної інформації людини з метою її державної реєстрації в Україні. Цей Закон визначає, що державна реєстрація геномної інформації проводиться з метою ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; розшуку осіб, зниклих безвісти, ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини, ідентифікації осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.

Законом передбачена як добровільна, так і обов'язкова державна реєстрація геномної інформації. Обов'язкові державні реєстрації геномної інформації підлягають особи, яким повідомлено про підозру у вчиненні умисних тяжких чи особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, або стосовно яких обвинувальний акт у кримінальних провадженнях зазначеної категорії злочинів передано до суду.

Державна реєстрація геномної інформації полягає у внесенні до Електронного реєстру відомостей про генетичні ознаки людини. Держателем Електронного реєстру визначено Міністерство внутрішніх справ України. Адміністратором Електронного реєстру є уповноважена Міністерством внутрішніх справ України юридична особа, що належить до сфери його управління або перебуває у його підпорядкуванні. В свою чергу Адміністратор Електронного реєстру відповідає за технічне, технологічне та програмне забезпечення автоматизованої системи формування та ведення Електронного реєстру, обробку, збереження, захист та надання інформації, що міститься в Електронному реєстрі. Відомості, що містяться в Електронному реєстрі, є інформацією з обмеженим доступом та не підлягають оприлюдненню [3].

Крім того, ст. 16 цього Закону передбачено, що органи державної влади, що здійснюють контррозвідувальну та розвідувальну діяльність, досудове розслідування кримінальних правопорушень, мають право безпосереднього автоматизованого доступу до Електронного реєстру. Тобто органи, що безпосередньо функціонують для забезпечення національної безпеки України мають право використовувати наявну інформацію в зазначеному Реєстрі.

Із прийняттям зазначеного Закону стало можливим створення єдиної національної ДНК-бази даних рідних дітей, які зникли безвісти через війну з РФ, були депортовані на територію Росії чи примусово переміщені на тимчасово окуповані території. Як зазначено на сайті МВС, 5 травня 2025 року «Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Уповноважений з питань зниклих безвісти за особливих обставин, ініціатива Президента України «Bring Kids Back UA» та Міжнародна комісія з питань зниклих безвісти осіб (МКЗБ) оголосили про початок національної та міжнародної ініціативи у відповідь на незаконну депортацію та насильницьке переміщення українських дітей до РФ та окупованих нею територій України» у співпраці з МКЗБ запускають кампанію із повернення українських дітей додому [4].

Попри це, як зазначає у своєму дослідженні О.В. Легка, незважаючи на суттєві зрушення у правовому регулюванні питання щодо державної реєстрації геномної інформації людини, існує певна правова невизначеність щодо відповідності її міжнародним стандартам дотримання прав людини [5]. У свою сергу, Д.Р. Степанюк звертає увагу, що аналізом наукових публікацій та безпосередньо тексту Закону, поки що зарано вести мову про те, що нормативно-правове регулювання питань державної реєстрації геномної інформації в Україні є достатнім [6].

Також слід зазначити, що вже тривалий час в Національній поліції для ідентифікації загиблих українців спеціалісти-криміналісти використовують пересувні ДНК-лабораторії. На сьогодні у Національній поліції працюють 32 пересувні лабораторії на базі приладу Rapid DNA «ANDE» («швидка ДНК»), який призначено для створення ДНК-ідентифікатора з метою швидкої ідентифікації людини. Прилад є повністю автоматизованим для отримання профілю ДНК зі зразка біологічного матеріалу. Однак, створюючи ДНК-профілі із слідів чи зразків біологічного матеріалу інформація до Електронного реєстру геномної інформації людини на даний час не вноситься.

Отже, можна констатувати, що актуальність законодавчих новацій у створенні державного повноцінного банку даних генетичних ознак людини сприятиме оперативному вирішенню важливих завдань як у сфері національної безпеки України так і в розкритті кримінальних правопорушень, ідентифікації невпізнаних трупів, їх останків та частин тіла, розшуку безвісти зниклих тощо. Крім того, створення єдиного державного Електронного реєстру відомостей про генетичні ознаки людини, дозволить розширити можливості міжнародного співробітництва щодо обміну геномною інформацією з іншими країнами та міжнародними організаціями для розкриття правопорушень. Тому стан нормативно-правового регулювання у сфері державної реєстрації геномної інформації людини в Україні наразі потребує вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Нечеснюк М. В., Полтавський А. А., Полив'яний В. М. та ін. Судово-медична ідентифікація осіб : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 73 с.

2. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС : Наказ МВС України від 10 верес. 2009 р. № 390. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text

3. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 9 лип. 2022 р. № 2391-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text

4. Повернемо українських дітей додому: стартувала всеукраїнська кампанія. 2025. URL: https://mvs.gov.ua/news/povernemo-ukrayinskix-ditei-dodomu-startuvala-vseukrayinska-kampaniia

5. Легка О. В. Правова регламентація реєстрації геномної інформації людини: міжнародний та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 72: ч. 2. 74 с.

6. Степанюк Д. Р. Проблемні аспекти правового регулювання державної реєстрації геномної інформації людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 427. URL: https://lsej.org.ua/12_2023/107.pdf.

Нечитайло Віктор Олександрович, *начальник ГУНП в Чернівецькій області, доктор філософії в галузі права*

ОПТИМІЗАЦІЯ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів є одним із ключових елементів протидії злочинності. Цей процес спрямований на забезпечення ефективного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень шляхом раціонального використання наявних організаційних, правових, інформаційних і матеріально-технічних ресурсів [1].

Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами є цілісною системою, що функціонує для реалізації завдань кримінального провадження. Вона вирізняється: зумовленістю потребами кримінального процесу; визначенням і реалізацією спільних мети й завдань; забезпеченням ефективності розкриття та розслідування кримінальних правопорушень; організацією використання сил і засобів органів досудового розслідування й оперативних підрозділів; залученням необхідних ресурсів матеріально-технічного забезпечення, а також управлінською та координаційною діяльністю.

Оптимізація форм взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень зумовлена потребами правоохоронної практики й передбачає чітке визначення та постановку перед слідчими й оперативними підрозділами відповідних завдань, спрямованих на досягнення спільної мети. Ці завдання можуть виявлятися у підвищенні професійного рівня особового складу, забезпеченні організованості й узгодженості спільних дій у складі слідчо-оперативних груп, а також належному матеріально-технічному, інформаційному й організаційно-методичному забезпеченні їх діяльності [2].

Важливим є також напрацювання оптимальних управлінських рішень і способів досягнення результатів із мінімальними витратами ресурсів під час здійснення процесуальних і непроцесуальних форм взаємодії з метою підвищення рівня розкриття кримінальних правопорушень, відшкодування завданих збитків, оперативного та якісного їх розслідування, встановлення причин й умов, що сприяли їх вчиненню, а також зниження загального рівня злочинності та підвищення рівня правосвідомості серед населення.

Напрями оптимізації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів можна умовно поділити на дві основні групи: нормативно-правові й організаційні. До нормативно-правових належать заходи, спрямовані на вдосконалення правового регулювання взаємодії під час досудового розслідування. Організаційні напрями охоплюють удосконалення непроцесуальних форм взаємодії, а також управлінської та контрольно-наглядової діяльності органів, що забезпечують її реалізацію.

Однією з організаційних (непроцесуальних) форм взаємодії є обмін інформацією між слідчими й оперативними підрозділами, необхідною передумовою якого є належне інформаційне забезпечення діяльності оперативних підрозділів. З метою реалізації ефективної взаємодії слідчих та оперативних підрозділів необхідно сформувати чіткий механізм оптимізації їх діяльності як складової взаємодії. Зазначену діяльність традиційно тлумачать у широкому й вузькому значенні.

У широкому значенні вона полягає у напрацюванні оптимальних управлінських рішень і способів досягнення результатів з мінімальними витратами ресурсів під час здійснення процесуальних і непроцесуальних форм взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час розкриття й розслідування кримінальних правопорушень.

У вузькому значенні така діяльність охоплює визначення та постановку перед слідчими й оперативними працівниками основної мети та похідних завдань, підвищення професійного рівня особового складу, забезпечення організованості й узгодженості спільних дій у складі слідчо-оперативних груп, а також належне технічне, інформаційне й організаційно-методичне забезпечення реалізації процесуальних і непроцесуальних форм взаємодії, що надасть можливість підвищити ефективність розкриття кримінальних правопорушень, відшкодувати завдані збитки, своєчасно та якісно розслідувати кримінальні провадження, виявити причини й умови, що сприяли їх вчиненню тощо [3].

У загальному значенні ефективність такої діяльності залежить від усунення недоліків нормативно-правового регулювання, розв'язування організаційних проблем, підвищення професійного рівня учасників взаємодії та постійного вдосконалення форм і методів їх спільної роботи.

З огляду на це, взаємодія слідчих та оперативних підрозділів у контексті розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є, по-перше, процесом спільної діяльності, у межах якого слідчі й оперативні підрозділи здійснюють взаємний вплив шляхом координації дій та надання оперативної інформації, що підвищує ефективність виконання ними функціональних обов'язків і завдань кримінального судочинства, а також забезпечує охорону прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

По-друге, це комплекс узгоджених процесуальних та оперативно-розшукових заходів, зумовлений завданнями кримінального судочинства та спрямований на швидке, повне й неупереджене (об'єктивне) розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень, притягнення за їх вчинення винних осіб до відповідальності, своєчасне вжиття заходів щодо забезпечення відшкодування завданих збитків, встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а також забезпечення таємниці досудового розслідування й джерел отримання інформації.

Список використаних джерел

1. Чаплинський К. Координація взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах військового часу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2022. № 2 (121). С. 89–95.

2. Бондар В. Взаємодія слідчого (дізнавача) з підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у криміналістичному та кримінальному процесуальному вимірах (методологічні та праксеологічні проблеми). *Київський часопис права.* 2022. № 2. С. 141–153.

3. Кубарєв В., Барган С. Система процесуальних форм взаємодії слідчого й оперативних підрозділів на досудовому розслідуванні. *Правовий часопис Донбасу.* 2024. № 2. С. 45–50.

Нєбитов Андрій Анатолійович, *заступник Голови Національної поліції України – начальник кримінальної поліції, доктор юридичних наук, професор*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОЛІЦЕЙСЬКИХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

З початку повномасштабної збройної агресії проти України національна система кримінальної юстиції постала перед безпрецедентним викликом – необхідністю забезпечення ефективного розслідування воєнних злочинів, які в практиці національних правоохоронних органів не мали вагомої частки, у зв'язку з чим суб'єкти сторони обвинувачення не мали достатнього практичного досвіду кваліфікації, документування, розслідування, а також забезпечення процесуальних гарантій потерпілих.

Створення Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади, що має служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності й підтриманню публічної безпеки та порядку [1], ознаменувало новий етап розвитку правоохоронної системи держави. Водночас повномасштабна збройна агресія проти України поставила перед державою низку принципово нових викликів, пов'язаних із необхідністю адаптації національного законодавства до реалій воєнного стану. Однією з таких проблем є визначення правового статусу поліцейських у контексті збройного конфлікту, зокрема у випадках їх захоплення противником [2, с. 221].

Згідно з нормами міжнародного гуманітарного права, статус військовополонених надають законним учасникам воєнних дій – комбатантам. Термін «комбатант» (франц. combatant – «той, що воює») використовують для позначення осіб, які мають право безпосередньо брати участь у воєнних діях у межах міжнародного збройного конфлікту. У контексті воєнних дій на території України такими

особами є передусім військовослужбовці збройних сил держав, що перебувають у стані збройного конфлікту. Основним привілеєм комбатанта є звільнення від кримінальної відповідальності за факт законної участі в бойових діях.

Відповідно до ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року, військовополоненими вважають осіб, які потрапили під владу противника та належать до визначених у цій статті категорій. До них, зокрема, належать: особовий склад збройних сил сторони конфлікту; члени ополчення або добровольчих загонів, що належать до складу цих збройних сил; члени інших ополчень і добровольчих формувань, зокрема організовані рухи опору; особи зі складу регулярних збройних сил, які визнають уряд або владу, що не визнає держава, яка їх затримала; а також особи, що супроводжують збройні сили, але формально не входять до їх складу [4].

Водночас статус комбатанта надають особам, які входять до складу збройних формувань і відповідають вимогам, визначеним у ст. 1 Гаазької конвенції IV 1907 року та ст. 4 Женевської конвенції III 1949 року. До таких вимог належать: наявність командира, який відповідає за своїх підлеглих; наявність постійного відмітного знака, чітко розпізнаваного на відстані; відкрите носіння зброї; здійснення бойових дій відповідно до законів і звичаїв війни. Крім того, у п. 2 ст. 43 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1977 року встановлено, що всі особи, які входять до складу збройних сил сторони конфлікту (за винятком медичного й духовного персоналу), є комбатантами та мають право безпосередньо брати участь у воєнних діях [4].

На підставі аналізу цих положень міжнародного гуманітарного права доходимо висновку, що особливе значення має питання визначення правового статусу поліцейських, які під час виконання службових обов'язків у зоні бойових дій можуть потрапляти під владу противника. За загальним правилом сили правопорядку не входять до переліку суб'єктів, прямо визначених міжнародним гуманітарним правом як комбатанти, а отже, формально не наділені правом на статус законного комбатанта. Водночас у Декларації про поліцію 1979 року зазначено, що поліцейський навіть у період війни або окупації продовжує виконувати свої функції із забезпечення безпеки населення та охорони майна в інтересах цивільного населення. З огляду на це на нього не поширюються положення Третьої Женевської конвенції про поводження з військовополоненими. Натомість до цивільної поліції застосовують норми Четвертої Женевської конвенції 1949 року про захист цивільного населення під час війни. Відповідно до цих положень окупаційна влада не повинна примушувати поліцейських до виконання завдань, які виходять за межі їхніх функцій із забезпечення громадського порядку [5].

Утім практика повномасштабної війни в Україні засвідчує істотну трансформацію ролі поліції в системі забезпечення національної безпеки. Зокрема, поліцейських фактично залучають до виконання завдань з оборони держави, беруть участь у бойових діях, здійснюють евакуацію населення, охорону стратегічних об'єктів, документування воєнних злочинів та інші дії, безпосередньо пов'язані із забезпеченням обороноздатності держави.

З огляду на зазначене, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про основи національного спротиву» [6], у якому визначено правові й організаційні засади національного спротиву, а також розширено повноваження сил правопорядку у сфері оборони держави. Крім того, було внесено зміни до Закону України «Про Національну поліцію» [1], зокрема щодо надання поліції додаткових повноважень у період воєнного стану (ст. 24). Зазначені зміни ухвалено 2021 року, однак вони не цілком ураховують нові реалії, які виникли після початку повномасштабного вторгнення, відколи поліцейські змушені були безпосередньо брати участь у бойових діях, захищаючи суверенітет і територіальну цілісність України.

Тож виникає певна колізія між положеннями міжнародного гуманітарного права й нормами національного законодавства. З одного боку, поліцію не розглядають як суб'єкт ведення воєнних дій, а з іншого – її фактично залучають до виконання оборонних функцій держави. За таких умов участь поліцейських у захисті держави на власній території є легітимною, що об'єктивно зумовлює необхідність переосмислення їхнього правового статусу в умовах збройного конфлікту.

У зв'язку з цим обґрунтованою видається позиція щодо визнання поліцейського, який бере участь у збройному конфлікті на території України, законним комбатантом з наданням відповідних міжнародно-правових гарантій. У разі потрапляння такого поліцейського під владу противника його статус слід розглядати як стан військового полону, а не як незаконне утримання заручника. Перебування поліцейського в полоні доцільно розглядати як продовження виконання ним службових обов'язків в особливих умовах.

З огляду на це, постає об'єктивна потреба у внесенні змін до Закону України «Про Національну поліцію» з метою нормативного закріплення особливостей виконання поліцейськими своїх функцій в умовах збройної агресії, визначення порядку застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, а також встановлення гарантій правового та соціального захисту поліцейських, які беруть участь у захисті держави.

Отже, врегулювання зазначених питань сприятиме чіткому визначенню правового статусу поліцейського в міжнародному збройному конфлікті й забезпечить належну правову оцінку відповідних обставин під час розслідування воєнних злочинів, зокрема в межах юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text
2. Шармар О. М. Особливості кримінальної відповідальності військовополонених. *Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 10 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 253 с.
3. Великий тлумачний словник української мови / уклад. В. Т. Бусел. Київ–Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : міжнар. док. від 12 серп. 1949 р. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153
5. Декларація про поліцію. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979). URL: https://pravo.org.ua/oldsitelink/files/Criminal%20justice/rezol.pdf
6. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#n452

Нікітін Володимир Вікторович, *завідувач кафедри права та публічного управління КНУБА, доктор юридичних наук*

ПРАВООХОРОННІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЯК ГІБРИДНІЙ ЗАГРОЗІ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія проти України засвідчила, що національна безпека більше не може розглядатися лише як сукупність воєнних, правоохоронних чи дипломатичних заходів. Сучасна загроза є комплексною: вона поєднує ракетний терор, кібератаки, економічний тиск, спроби делегітимації органів державної влади, поширення паніки та цілеспрямоване руйнування довіри громадян до державних інституцій. У такій ситуації дезінформація набуває значення самостійного інструмента гібридної агресії, а її нейтралізація стає одним із практичних завдань правоохоронної системи та сектору безпеки і оборони.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» національна безпека охоплює захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз [1]. Отже, інформаційні операції держави-агресора не можна вважати лише проблемою медіаграмотності або політичної комунікації. Їх наслідком може бути перешкоджання мобілізаційним заходам, провокування масових заворушень, дискредитація військового командування, правоохоронних органів, судової системи, органів місцевого самоврядування та міжнародної підтримки України.

Особливість дезінформації як безпекової загрози полягає в тому, що вона часто діє до настання юридично очевидного правопорушення. Неправдива або маніпулятивна інформація може поширюватися під виглядом приватної думки, журналістського матеріалу, експертного коментаря, повідомлення в соціальній мережі чи анонімного «інсайду». Тому механізм реагування не може обмежуватися лише кримінально-правовими засобами. Він має включати раннє виявлення ризиків, аналітичне прогнозування, стратегічні комунікації, взаємодію з адміністраторами цифрових платформ, правове документування ворожих інформаційних операцій і захист прав людини від надмірного втручання держави.

У період воєнного стану органи державної влади та військове командування отримують спеціальні повноваження, спрямовані на оборону держави, захист населення та забезпечення публічного порядку [2]. Однак навіть в умовах війни протидія інформаційним загрозам повинна спиратися на принцип верховенства права, законність, пропорційність і підзвітність. Інакше боротьба з дезінформацією може перетворитися на надмірне обмеження свободи вираження поглядів, що також становить ризик для демократичної державності.

Стратегія національної безпеки України визначає стійкість держави і суспільства як важливу умову захисту національних інтересів [3]. У цьому контексті правоохоронні механізми протидії дезінформації мають бути спрямовані не тільки на припинення конкретних протиправних дій, а й на зміцнення спроможності суспільства розпізнавати інформаційні маніпуляції. Йдеться про поєднання превентивного, адміністративно-організаційного, кримінально-процесуального та комунікаційного компонентів.

Першим компонентом є превентивно-аналітична діяльність. Вона передбачає системний моніторинг відкритих джерел, виявлення координованих інформаційних кампаній, аналіз бот-мереж, фіксацію повторюваних наративів ворога, оцінювання їхнього впливу на громадську безпеку. Така діяльність не повинна підміняти собою цензуру. Її призначення полягає у своєчасному встановленні ризиків та підготовці правомірної реакції держави. Особливої ваги набуває відмежування суспільно небезпечної дезінформації від помилкового судження, оціночної критики або добросовісного поширення неперевіреної інформації.

Другим компонентом є належне документування інформаційних правопорушень. Для правоохоронних органів особливого значення набуває збереження цифрових доказів: електронних повідомлень, метаданих, скриншотів, відеозаписів, посилань на першоджерела, відомостей про адміністраторів каналів і груп. Без якісного документування навіть суспільно небезпечна інформаційна операція може залишитися поза межами ефективного процесуального реагування. Водночас документування має здійснюватися таким чином, щоб зберігалися допустимість, належність і достовірність відповідних доказів.

Третім компонентом є міжвідомча координація. Протидія дезінформації потребує узгодженої роботи Національної поліції України, Служби безпеки України, органів прокуратури, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, освітніх і громадських інституцій. Важливо, щоб така взаємодія ґрунтувалася на чіткому розмежуванні повноважень, адже дублювання функцій у кризових умовах знижує оперативність реагування і створює ризики правової невизначеності.

Четвертим компонентом слід вважати стратегічні комунікації. Стратегія інформаційної безпеки наголошує на необхідності протидії дезінформації, захисту інформаційного простору та забезпечення стійкості суспільства [4]. Практичний досвід війни доводить, що швидке, зрозуміле і доказове повідомлення офіційних органів часто є ефективнішим за подальше спростування фейків. Тому правоохоронна система має не лише реагувати на інформаційні злочини, а й брати участь у формуванні довіри через відкриту комунікацію, регулярне інформування населення та пояснення правових наслідків участі у ворожих інформаційних кампаніях.

Окремого значення набуває державна безпека як сфера протидії загрозам невоєнного характеру, спрямованим проти суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу. Стратегія забезпечення державної безпеки прямо орієнтує суб'єктів безпекового сектору на виявлення, попередження і припинення загроз державній безпеці, що особливо актуально для інформаційних операцій, які маскуються під громадську дискусію, але фактично сприяють агресору [5]. Саме тому реагування на дезінформацію має розглядатися не як допоміжний інформаційний захід, а як складова системи захисту державності.

П'ятим компонентом є міжнародна співпраця. Дезінформаційні кампанії здебільшого не обмежуються територією однієї держави: сервери, фінансування, координатори, цифрові платформи та аудиторії можуть перебувати в різних юрисдикціях. Тому ефективне реагування потребує використання механізмів міжнародної правової допомоги, обміну даними з іноземними партнерами, участі у спільних безпекових ініціативах та адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Для України це питання має не лише правове, а й політико-безпекове значення, оскільки ворожі інформаційні операції часто спрямовані на послаблення міжнародної підтримки.

Водночас актуальною залишається проблема правових меж державного реагування. Не кожне помилкове або емоційне повідомлення є дезінформацією, а не кожна критика органів влади становить загрозу національній безпеці. Ключовими критеріями мають бути наявність координованості, умислу, зв'язку з ворожими інтересами, реальної або потенційної шкоди для безпеки, обороноздатності, громадського порядку чи прав людини. Саме такі критерії здатні відмежувати легітимне висловлення позиції від інформаційної діяльності, спрямованої на підрив державності.

Доцільним видається запровадження у практику правоохоронних органів єдиних методичних підходів до оцінювання інформаційних інцидентів. Такий підхід може передбачати фіксацію джерела поширення, швидкості розповсюдження, ознак координації, повторюваності наративу, потенційної шкоди для оборони або громадського порядку, а також можливого зв'язку з інформаційними ресурсами держави-агресора. Наявність однакових критеріїв оцінки зменшить ризик суб'єктивності, посилить доказову базу та сприятиме однаковому застосуванню законодавства.

Не менш важливою є профілактична функція правоохоронної системи. Вона має реалізовуватися через правопросвітницьку роботу, взаємодію із закладами освіти, публічне роз'яснення відповідальності за сприяння інформаційним операціям ворога, підтримку програм медіаграмотності та розвиток культури безпечної поведінки в цифровому середовищі. У цьому аспекті правоохоронні органи можуть виступати не лише як суб'єкти примусу, а і як учасники формування інформаційної стійкості суспільства.

Отже, правоохоронні механізми протидії дезінформації в умовах воєнного стану мають розвиватися як частина ширшої системи забезпечення національної безпеки. Їх ефективність залежить від балансу між оперативністю й законністю, безпекою та свободою слова, реагуванням і профілактикою, національними інтересами та міжнародними стандартами прав людини. Перспективним напрямом є створення сталої моделі міжвідомчої взаємодії, у якій правоохоронні органи, органи державної влади, освітні установи, медіа та громадянське суспільство не конкурують, а доповнюють одне одного у формуванні інформаційної стійкості держави.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» : Указ Президента України від 16 лют. 2022 р. № 56/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022.

Овчаренко Леся Валеріанівна, *професор кафедри економіко-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат економічних наук, доцент*

PEST-АНАЛІЗ ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Глобалізація, цифровізація економіки, воєнні ризики та нестабільність ринкового середовища формують умови, у яких економічна безпека підприємства набуває стратегічного значення. Економічна безпека підприємства є складової економічної безпеки країни, тому такий важливий рівень захищеності кожної окремої ланки. На діяльність сучасних підприємств впливає великий перелік зовнішніх чинників, які можуть створювати як можливості, так і загрози для їхньої діяльності. В зв'язку з цим для захисту та безпечної діяльності підприємств важливо оцінювати зовнішнє середовище, в якому це підприємство функціонує. В еволюції інструментів стратегічного аналізу особливе місце займають методики, що дозволяють узагальнити складне багатофакторне середовище у формі синтетичних моделей. Серед них саме SWOT і PEST утворюють логічну пару, яка стала своєрідною «алфавітною граматикою» стратегічного мислення в бізнесі, державному управлінні, урбаністиці. Їхня популярність зумовлена простотою застосування та здатністю формувати аналітичні контури, у яких внутрішні ресурси зіставляються із зовнішніми впливами, а статичні стани трансформуються у динамічні виклики та можливості [1].

Одним із ефективних інструментів оцінювання зовнішнього середовища є PEST-аналіз, який дозволяє своєчасно ідентифікувати ризики та формувати механізми адаптації підприємства до них, а також визначати існуючі можливості та шляхи їх використання.

Методика PEST-аналізу передбачає дослідження чотирьох груп факторів: політичних (P), економічних (E), соціальних (S) та технологічних (T). За першими літерами груп факторів і сформувалася назва. PEST-аналіз дозволяє оцінити вплив макросередовища на рівень економічної безпеки підприємства. Цей інструмент дає змогу проаналізувати вплив політичних, економічних, соціально-культурних та технологічних факторів на об'єкт дослідження. При цьому до уваги беруться виключно зовнішні чинники впливу, тобто ті, що впливають на об'єкт дослідження, а самі організації не можуть їх змінити [2].

На першому місці в даній моделі стоять політичні фактори, оскільки саме політична стабільність держави здійснює безпосередній вплив на інвестиційний клімат в країні, на фінансову стійкість підприємств тощо. Серед вагомих політичних ризиків можна виокремити: зміни в законодавстві, зміни в податковій політиці, наявність санкційних обмежень, рівень корупції. Для українських підприємств особливого значення набувають ризики, пов'язані з воєнною агресію, що посилюють фактор невизначеності. Також важливим зовнішнім політичним чинником є необхідність адаптації до європейських стандартів. Адаптація економіки України до європейських стандартів є одним із ключових напрямів державної політики в умовах євроінтеграції. Поглиблення співпраці з Європейський Союз вимагає гармонізації законодавства, модернізації економічної системи та впровадження європейських принципів ведення бізнесу, конкуренції, екологічної політики тощо. Попри виклики воєнного часу, євроінтеграція залишається стратегічним напрямом розвитку держави та важливим чинником формування конкурентоспроможної, прозорої й інноваційної економіки.

Стан економіки країни та світу безпосередньо впливає на діяльність підприємства. Зокрема, це може бути рівень інфляції, процентні ставки, доступ до фінансових ресурсів, валютні коливання та економічна нестабільність. Підприємства повинні враховувати ці економічні чинники у своїй діяльності для зменшення ризиків та адаптації до змін. Наприклад, економічні кризи можуть скорочувати купівельну спроможність споживачів і зменшувати дохід підприємства [3].

Економічна складова PEST-аналізу охоплює систему макроекономічних чинників, які впливають на функціонування підприємств, рівень їх конкурентоспроможності, фінансову стійкість та інвестиційну

привабливість. Аналіз економічних чинників дає можливість оцінити тенденції розвитку ринку, рівень ризиків та перспективи економічного зростання, дозволяє прогнозувати фінансові ризики, оцінювати стабільність ринку, формувати антикризову стратегію. Основним напрямом посилення економічної безпеки в умовах ринкової нестабільності для підприємств є диверсифікація ризиків та посилення фінансової стійкості.

Соціальні фактори у структурі PEST-аналізу відображають демографічні, культурні, поведінкові та суспільні тенденції, які впливають на діяльність підприємств, формування попиту, ринок праці та особливості споживчої поведінки. Соціальні фактори аналізу є елементом кадрової та репутаційної безпеки. Демографічні зміни, трудова міграція та зміна цінностей споживачів формують нові виклики для бізнесу. Соціальний аналіз сприяє зниженню соціальних ризиків.

Технологічний розвиток є важливим чинником конкурентоспроможності та економічної безпеки підприємства. Впровадження цифрових технологій створює умови для автоматизації бізнес-процесів, ефективного управління ризиками. В той же час цифровізація створює нові загрози: загрози кібератак, можливий витік інформації, використання інструментів промислового шпигунства з боку конкурентів. Технологічний прогрес відкриває нові можливості для підвищення ефективності, але також створює виклики для підприємств, які не встигають адаптуватися до змін. Використання інноваційних технологій у виробництві, управлінні та маркетингу дозволяє підвищити продуктивність, оптимізувати витрати та збільшити конкурентоспроможність на ринку. Технологічна відсталість, навпаки, може призводити до втрати конкурентних переваг [3].

Як інструмент стратегічного планування PEST-аналіз дозволяє своєчасно виявляти зовнішні загрози, прогнозувати зміни у макросередовищі, приймати виважені стратегічні управлінські рішення. Інтеграція PEST-аналізу у систему економічної безпеки сприяє мінімізації ризиків, забезпеченню стійкого розвитку підприємства та посиленню його позиції на ринку.

Для українських підприємств використання PEST-аналізу є особливо актуальним в умовах воєнного стану, викликів, пов'язаних з євроінтеграційними процесами та цифровізацією економіки. Ефективне застосування PEST-аналізу сприяє зміцненню фінансової стійкості, конкурентоспроможності та довгострокової стабільності підприємства.

Список використаних джерел

1. Садовяк, М. SWOT і PEST як інструменти стратегічної діагностики конкурентних переваг у житловому будівництві. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 36. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.15825239

2. Звірич В. Стратегічний PEST-аналіз перспектив розвитку сфери охорони здоров'я в Україні. *Право та державне управління.* 2024. № 2. URL: https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.18

3. Омеко А. Зовнішні та внутрішні чинники впливу на рівень ефективності управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-182

Околіт Олександр Володимирович, *викладач кафедри кримінології та інформаційних технологій НАВС, доктор філософії в галузі права*

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ДОКАЗУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТА ПІДВИЩЕНОГО ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ

Запровадження у кримінальне законодавство України конструкцій, пов'язаних зі злочинним впливом та особами, які його здійснюють, поставило перед органами досудового розслідування і судами складне завдання доказування. На відміну від традиційних складів злочинів, де ключове значення мають конкретні дії або наслідки, у справах цієї категорії предметом доказування є не лише кримінально-протиправні діяння, але й ієрархічне становище особи у кримінальному середовищі.

Проблема ускладнюється тим, що такі статуси не мають формалізованих ознак і, як правило, не підтверджуються жодними офіційними документами. У зв'язку з цим особливого значення набувають негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) та судові експертні дослідження, насамперед у сфері аналізу мовлення та комунікативної поведінки.

У кримінальних провадженнях щодо злочинного впливу результати НСРД є одним із ключових джерел доказової інформації. Йдеться, зокрема, про зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, аудіо- та відеоконтроль особи, контроль за вчиненням злочину та інші передбачені законом заходи.

У матеріалах, отриманих у результаті таких дій, нерідко фіксуються ознаки, що свідчать про домінуюче становище особи, зокрема: звертання до неї як до носія вищого авторитету в кримінальному середовищі; посилання на її рішення як обов'язкові для виконання; прохання санкціонувати дії або втрутитися у конфлікт; надання імперативних вказівок без пояснень; підтвердження контролю через інших осіб.

Процесуальна цінність НСРД полягає в тому, що вони фіксують спонтанну, нефільтровану комунікацію, яка не спрямована на створення доказів. Саме у такій взаємодії найчіткіше проявляються реальні ролі учасників та рівень їх підпорядкованості.

Показовою є практика національних судів, у якій результати лінгвістичних та психолого-лінгвістичних експертиз використовуються для оцінки факту злочинного впливу.

Зокрема, у вироку Садгірського районного суду м. Чернівці від 1 травня 2024 року у справі № 722/1455/23 було досліджено висновок судової лінгвістичної експертизи, згідно з яким у мовленні обвинуваченого наявні висловлювання у формі вказівок і настанов, тоді як у мовленні інших осіб – висловлювання, зміст яких підтверджує його статус як особи, що здійснює вплив на інших представників злочинного середовища, залучених до процесів, які він координує або на які впливає. Для реалізації такого мовленнєвого впливу обвинувачений використовує імперативні конструкції та категоричні твердження. Із сукупного змісту висловлювань як самого обвинуваченого, так і інших учасників розмов, зафіксованих у відповідних файлах, випливає, що він користується певним статусом у злочинному середовищі та здійснює злочинний вплив, зокрема шляхом сприяння, спонукання й координації відповідної діяльності, а його висловлювання мають виразний лідерський характер щодо інших осіб [1].

Подібний підхід простежується й в ухвалі Кропивницького апеляційного суду від 20 травня 2024 року у справі № 11-кп/4809/223/24. За результатами комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи встановлено, що в мовленні обвинуваченого ОСОБА_8, зафіксованому під час проведення НСРД, наявні висловлювання у формі вказівок, вимог і настанов, адресованих співрозмовникам із закликом до вчинення певних дій, координацію яких він здійснює. Також зафіксовано висловлювання, в яких обвинувачений підтверджує свій статус особи, що здійснює вплив на інших представників злочинного середовища, залучених до процесів, які він координує або на які впливає.

Для реалізації такого мовленнєвого впливу обвинувачений використовує імперативні конструкції та категоричні твердження, зміст яких свідчить про його вищий соціально-рольовий статус порівняно зі статусом співрозмовників і характеризує його як особу, що займає більш високе становище в ієрархії виправного закладу.

У зафіксованих розмовах містяться також висловлювання інших учасників спілкування, зміст яких вказує на їхню готовність виконувати вказівки, розпорядження, вимоги та настанови, адресовані їм обвинуваченим. Окремо зафіксовано висловлювання, у яких у формі тверджень викладено інформацію про нього як про особу, що здійснює та поширює злочинний вплив у колонії.

Із сукупного змісту висловлювань як самого обвинуваченого, так і інших учасників розмов, зафіксованих у відповідних протоколах, випливає, що він користується певним статусом у злочинному середовищі та здійснює злочинний вплив, зокрема шляхом сприяння, спонукання та координації діяльності ув'язнених у ДУ «Петрівська ВК № 49», організації та безпосереднього розподілу коштів і майна, а також координації дій інших осіб.

Крім того, за результатами психологічного дослідження встановлено, що висловлювання обвинуваченого, а також висловлювання інших осіб щодо нього, зафіксовані під час проведення НСРД, мають виражений лідерський характер. Комунікативна діяльність ОСОБА_8, його вербальна поведінка загалом, а також оцінки інших учасників спілкування демонструють сформовану роль лідера та потенційну здатність до керування діями інших осіб [2].

Відтак у практиці доказування кримінально-правового статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу особливу роль відіграють мовні маркери, які відображають асиметрію статусів у спілкуванні. До них належать: регулярне використання імперативних форм; відсутність аргументації при наданні вказівок; специфічні форми звертань; мовні реакції співрозмовників, спрямовані на уникання заперечень; підтвердження виконання рішень без обговорення.

Такі ознаки самі по собі не встановлюють юридичний статус особи, однак вони є індикаторами стійкого домінуючого становища у кримінальному середовищі. Їх повторюваність дозволяє відмежувати випадкову авторитетність від стабільної ієрархічної ролі. У межах лінгвістичних і психолінгвістичних експертиз аналізуються: семантичний зміст висловлювань; прагматична спрямованість мовлення; граматичні та синтаксичні особливості; комунікативні ролі учасників; характер взаємодії у діалозі. Принципово важливо підкреслити, що експерт не встановлює правовий статус особи. Його завдання полягає в описі мовленнєвої поведінки та комунікативних моделей. Оцінка цих даних у контексті кримінально-правового статусу належить виключно до компетенції суду.

На практиці проблемною є ситуація, коли експертні висновки виходять за межі допустимої компетенції або фактично підміняють собою судову оцінку. Не менш небезпечною є і абсолютизація експертного висновку без належного співвіднесення з іншими доказами. Допустимість матеріалів НСРД залежить не лише від їх змісту, а й від дотримання процесуальних вимог щодо їх отримання, фіксації та збереження. Порушення цих вимог можуть призвести до визнання зібраних доказів недопустимими.

Окремої уваги потребує контекстуальна оцінка зафіксованих розмов. Відірвані від загального контексту фрагменти здатні викривити реальний характер взаємодії. Суд має оцінювати сталість поведінкових моделей, їх повторюваність та узгодженість з іншими доказами.

Отже, НСРД та судові лінгвістичні експертизи є ключовими інструментами у доказуванні ієрархічного становища особи у кримінальному середовищі. Водночас їх ефективне використання можливе лише за умови: чіткого дотримання меж компетенції експерта; контекстуальної оцінки зафіксованої комунікації; аналізу доказів у сукупності; встановлення зв'язку між мовними проявами та реальними формами злочинного впливу. Саме такий підхід дозволяє забезпечити баланс між ефективністю кримінального переслідування та дотриманням принципів справедливого судочинства.

Список використаних джерел

1. Вирок Садгірського районного суду м. Чернівці від 1 трав. 2024 р. у справі № 722/1455/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118745168

2. Ухвала Кропивницького апеляційного суду від 20 трав. 2024 р. у справі № 11-кп/4809/223/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119257854

Павлов Дмитро Миколайович, *заступник начальника Інституту Управління державної охорони України КНУ імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор*

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ СТВОРЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Світовий досвід доводить необхідність визнати вимоги часу і легалізувати діяльність приватних військових компаній (далі – ПВК) шляхом упровадження ефективного державного регулювання та моніторингу. Діяльність ПВК має значний потенціал як у досягненні військово-стратегічних цілей на театрі воєнних дій, так і у здійсненні охоронної діяльності, захисті об'єктів критичної інфраструктури та стратегічної логістики, захисті інтересів України на геополітичній арені.

Важливим питанням є розкриття переваг і ризиків утворення й функціонування ПВК в Україні, а також визначення місця ПВК у процесі просування й досягнення національних та геополітичних інтересів України.

Почати розгляд цього питання доцільно зі згадки фрагменту «Мистецтва війни» Сунь-Цзи: «Використовувати сприятливі умови для здобуття найбільшої сили і впливу, виходячи з ситуації, – це я називаю стратегічною перевагою». Наразі, після багатьох років війни за Незалежність, яка триває щонайменше з 2014 року, ми маємо фактор, який визначає переважну більшість наших здобутків – це люди, які присвятили себе військовій справі та досягли на цьому шляху професійного рівня, який підносить Українське військо на рівень найсильніших армій світу. Створення і застосування ПВК є одним із чинників подальшого ефективного використання людського потенціалу нашої держави та створення сприятливих умов для додаткового гідного забезпечення ветеранів війни.

Серед позитивних наслідків функціонування ПВК можна виділити: підвищення обороноздатності та розширення спроможностей системи національного спротиву, зміцнення економічної стійкості, розширення ринку безпекових послуг, гнучкість логістичних рішень, акумуляцію людського капіталу, посилення ролі України на міжнародній арені за рахунок «експорту безпеки» тощо. Це вихід нашої держави на глобальний ринок безпеки із мільярдними контрактами, на якому працюють переважно колишні військовослужбовці, поліцейські, інструктори, аналітики та технічні фахівці, що сприятиме прискоренню обміну досвідом і формуванню горизонтальних каналів комунікації в інтересах України.

До найбільш критичних аспектів впливу ПВК на воєнно-економічну та національну безпеку держави належать фінансова непрозорість, часткова втрата державного контролю над критичними технологіями, міжнародні ризики і кадровий дисбаланс (висока ймовірність перетікання підготовлених фахівців у ПВК, зниження мотивації тривалий час служити в Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах), ризик дестабілізації соціально-політичних процесів та криміналізації.

Слід наголосити, що функціонування ПВК без чіткої нормативно-правової бази, належного демократичного контролю та інтеграції в національну систему безпеки здатне підривати авторитет державних інституцій, дискредитувати їх у суспільній свідомості та в перспективі – призводити до внутрішньополітичної дестабілізації. У цьому контексті доцільна не заборона ПВК як таких, а інституціоналізація їхньої діяльності шляхом упровадження ефективного державного регулювання та нагляду [1].

Важливо враховувати, що станом на весну 2026 року, за даними Міністерства у справах ветеранів України, до реєстру внесена інформація про понад 1,7 мільйона ветеранів війни. При цьому відсутня інформація щодо кількості учасників бойових дій, які не можуть отримати відповідний статус. З огляду на це, можна впевнено констатувати значне зростання кількості ветеранів, які набувають статусу УБД. Відповідно, ПВК мають розглядатися як елемент інфраструктури для максимально ефективної реалізації потенціалу ветеранів війни для вирішення безпекових завдань з одночасним створенням сприятливих економічних умов для їх забезпечення, запобігання маргіналізації та втягування в антисоціальні проєкти.

ПВК – це як двосічний меч: з одного боку, вони прискорюють реакцію на загрози, з іншого – несуть ризики. Переваги очевидні: гнучкість, де державні армії загрузли в бюрократії, а ПВК мобілізуються за дні. З 2025 року активно і в Україні вони посилюють оборону, тренуючи бійців і захищаючи транспорт, як пише oboronka.mezha.ua. Економічно це вигідно: залучення приватних інвестицій у виробництво зброї, створення спільних підприємств (joint ventures) з метою реалізації спільних проєктів із країнами-партнерами [2].

Взаємодія між державою та українськими ПВК у напрямку зменшення військових, політичних та економічних спроможностей держави-агресора рф, як в Африці та на Близькому Сході, так і в інших куточках земної кулі, могла б підвищити військовий потенціал України, значно розвантажити підрозділи, що сьогодні виконують спеціальні завдання за кордоном, та забезпечити додаткове поповнення бюджету України за рахунок певних контрактів.

Слід визнати породження певних проблем і додаткових ризиків за умови створення й використання ПВК в Україні. Досвід доводить, що легалізація ПВК породжує правові проблеми та ризики для національних і міжнародних юрисдикцій у кваліфікації діяльності ПВК, зокрема у форматі гібридної війни, що дозволяє державам-замовникам уникати прямої відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права.

Слід визнати, що існують значні ризики, навіть незважаючи на потенційні можливості ПВК, які спроможні виконувати мультифункціональні завдання – від участі у бойових діях до охорони ресурсів, впливу на вибори, інформаційних операцій і підтримки авторитарних режимів.

Сфера застосування ПВК має тенденцію зростати й надалі, водночас відсутність адекватного контролю цієї галузі як на правовому рівні, так і буквально на полі бою стає глобальною проблемою для держав. Розгляд у широкій перспективі сучасної практики залучення таких компаній до збройних конфліктів дає можливість передбачити, що повна їх ліквідація практично неможлива на даному етапі. Інший шлях – кодифікація і ратифікація міжнародних актів, які б регулювали цю сферу, також має низку перепон, серед яких і наявність різних, інколи діаметрально протилежних, позицій держав щодо переліку воєнних, безпекових та охоронних послуг ПВК; невизначеність форм і способів діяльності таких компаній у районах збройних конфліктів, форм і засобів регулювання, моніторингу та контролю цієї діяльності. Діяльність ПВК і статус його персоналу є доволі неоднозначними питаннями, розгляд котрих має відбуватися в кожному окремому випадку, з огляду на ситуацію, фактичні дії компанії тощо [3].

Надмірне поширення та повномасштабне застосування ПВК може суттєво послабити демократичний контроль над військовою сферою та національною обороною. За таких умов безпека може стати приватним благом і призвести до хаосу й безвладдя, зниження громадського порядку та підвищення рівня злочинності. Як результат, тенденція використання приватних військ тільки економічно розвиненими країнами та великими корпораціями може докорінно змінити світовий порядок і майбутнє.

Додатковим аргументом легалізації ПВК є те, що за ступенем навченості й оснащеності ПВК фактично мають рівень, наближений до сил спеціальних операцій, в окремих навичках мають навіть переваги перед експедиційним формуванням збройних сил провідних євроатлантичних держав. Слід також відмітити оснащеність ПВК, які мають у своєму розпорядженні не тільки висококваліфікованих фахівців, а й ресурс для закупівлі та використання сучасного технологічного обладнання і важкого озброєння. Варто наголосити на тому, що підготовка фахівця обходиться державі досить дорого, що пояснюється як часом підготовки, так і її матеріально-фінансовою складовою. Зі свого боку приватні компанії залучають до виконання визначених уповноваженими державними органами та посадовими особами задач навчених і досвідчених фахівців, які вже підготовлені й можуть почати виконувати поставлені задачі одразу, що є вигідним для держави в усіх аспектах. Передбачаємо, що витрати на заявлені послуги ПВК є нижчими, аніж щорічне утримання військовослужбовців регулярної армії. Позитивним фактором є те, що після закінчення терміну дії контракту держава як замовник послуг не обтяжує себе подальшим утриманням персоналу ПВК. Крім того, витрати, пов’язані з фінансовою компенсацією у разі поранення або загибелі бійців ПВК, компенсуються за рахунок інструментів приватного сектору економіки (страхування, спеціально створені фонди тощо), а не державного бюджету.

ПВК можуть бути залучені до пошуку за кордоном та доставленням в Україну осіб, які обґрунтовано підозрюються у державній зраді чи вчиненні злочинів проти людяності з метою притягнення до відповідальності та відбування покарання.

Створення в Україні ПВК має забезпечити підвищення рівня зовнішньої та внутрішньої безпеки держави, надання роботи колишнім військовослужбовцям (учасникам Сил оборони), яку вони добре вивчили за час бойових дій, згрупувати дану категорію населення у такого типу компаніях, де вони розуміють один одного і підтримують, мати у державі велику кількість якісно підготовлених груп швидкого реагування, отримувати закордонні замовлення з охорони об’єктів, забезпечення безпеки та охорони осіб та (або) населення на території інших держав, виконувати оборонні завдання в інтересах України та (або) держав-партнерів. При цьому отримання прибутку не має розглядатися як основна мета створення в Україні ПВК, не менш важливо метою їх діяльності має стати досягнення безпекових, соціальних чи інших нематеріальних цілей.

Легалізація ПВК в Україні відповідатиме світовій тенденції зростання кількості ПВК. Цілком очікувано, що у процесі законодавчої легалізації ПВК можуть виникнути спірні питання (на що вказує ситуація, яка склалася вже з наявними законопроєктами «Про військово-консалтингову діяльність», «Про міжнародні оборонні компанії», Про міжнародну діяльність юридичних осіб приватного права у військовій та безпековій сферах»). Відповідно, розробка законодавства у цій сфері потребує поглиблення фахової дискусії, максимально зважених і продуманих рішень, які повинні мінімізувати ризики. Для цього і є корисним зарубіжний досвід як законодавчого регулювання ПВК, так і їхньої діяльності, особливо в частині наявних конфліктів та проблем практичного характеру.

Список використаних джерел

1. Гнатов А., Царинник В., Шевченко О., Добровольський Ю., Косевцов В. Аналіз існуючих підходів до оцінювання рівня впливу функціонування приватних військових компаній на рівень воєнно-економічної та національної безпеки держави. *Military Science*. 2025. Vol. 3 № 3. С. 226–235.

2. Давиденко М. ПВК це: все про приватні військові компанії в Україні та світі. URL: https://engage.org.ua/pvk-cze-vse-pro-pryvatni-vijskovi-kompaniyi-v-ukrayini-ta-sviti/

3. Житник І. Участь приватних військових компаній в збройних конфліктах. *Міжнародний електронний науковий журнал.* 2020. № 6. 15 с. URL: https://nauka-online.com/en/publications/jurisprudence/2020/6/uchast-privatnih-vijskovih-kompanij-v-zbrojnih-konfliktah/

Паливода Володимир Олександрович, *завідувач відділу державної та громадської безпеки центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень*

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РУКАХ НЕДЕРЖАВНИХ АКТОРІВ: БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ, ПОРОДЖЕНІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЮ ВІЙНОЮ

Російсько-українська війна суттєво вплинула на сприйняття сучасного поля бою. Це пов’язано з тим, що в Україні йде повномасштабна війна, але технологічний розрив між воюючими сторонами є меншим, ніж було, наприклад, під час американського вторгнення в Ірак у 2003 р. Тому, незалежно від регіону, використання БпЛА і гонка озброєнь у сфері РЕБ розглядаються як визначальні фактори розвитку системи забезпечення національної безпеки.

Водночас недержавні суб’єкти (зокрема терористичні організації та парамілітарні структури організованої злочинності) також уважно стежать за подіями в Україні, роблячи відповідні висновки. Вже можна говорити про їхні нові підходи до операцій з використанням дронів. Варто зазначити, що терористичні угрупування (такі, як «Ісламська держава», ХАМАС та «Хезболла») і раніше розробляли власні безпілотні системи. Однак нинішні масштаби використання, наприклад, імпровізованих пускових установок, прикріплених до БпЛА, набагато більші. Також можна констатувати, що в терористичній діяльності знайшли своє застосування FPV-дрони [1].

Правоохоронним органам багатьох країн світу все частіше доводиться мати справу з подібними формами злочинної діяльності. Якщо раніше БпЛА становили значну загрозу для безпеки в’язниць, слідчих ізоляторів та об’єктів критичної інфраструктури, то український досвід додав до цієї тенденції ще один, але вирішальний, аспект – тактику. Злочинцям та терористам достатньо лише здійснювати постійний моніторинг соціальних мереж, щоб робити певні практичні висновки: від питання переваги ситуаційної обізнаності (у випадку задіяння повітряних БпЛА) до кінетичних дій проти транспортних засобів та особового складу.

Перший рік російсько-української війни продемонстрував необхідність використання державою технологічних рішень, які спершу були розроблені не на підприємствах ОПК, а на цивільному ринку. Водночас цивільні технології та навіть технології подвійного використання є більш доступними та дозволяють проводити приховані модифікації. У дедалі більшій кількості випадків злочинцям і терористам не потрібно шукати торговців зброєю, ризикуючи бути викритими спецслужбами чи поліцією.

Масштаб цієї проблеми буде лише поглиблюватися, на чому неодноразово наголошували експерти у безпековій сфері. Якщо сьогодні американці, посилюючи охорону кордону з Мексикою, вже фіксують використання кримінальними структурами розвідувальних БпЛА, а також не виключають їх бойового застосування, то ця проблема незабаром може стати актуальною для правоохоронних органів і спецслужб по всьому світу [2].

Як вважають експерти, злочинці вдосконалять підходи до планування своїх операцій, наприклад, тих, що пов’язані з виробництвом наркотиків. Ці місця можуть охоронятися за допомогою БпЛА з більш сучасним обладнанням, зокрема з оптоелектронними головками, що дозволятиме точніше бачити за різних погодних умов та в режимі «день/ніч». Крім того, інноваційне програмне забезпечення дозволяє ефективніше контролювати та аналізувати зображення, включно з виявленням аномалій. Це значно ускладнить діяльність правоохоронних органів і спецслужб зі спостереження за злочинцями та терористами, які мають можливість набувати передових інструментів для контрспостереження та виявлення транспортних засобів, що вперше з’являються в певній місцевості. Ще більш складним буде

те, що відповідні датчики отримають підтримку інструментів аналізу зображень, які фільтруватимуть доступні бази даних та сигналізуватимуть про тривожні ситуації. До цього слід додати зростаючу можливість використання напівавтономних систем, а в майбутньому – ще більш автономних, пов'язаних із розвитком інструментів на основі ШІ [3].

Враховуючи ці обставини, спецслужби та правоохоронні органи зараз повинні не лише інвестувати у розроблення власних безпілотних систем (незалежно від сфери застосування), але також постійно шукати найефективніші способи для виявлення БпЛА та їх блокування або фізичної нейтралізації. РЕБ слід розглядати як наступний етап модернізації силових структур, відмінних від військових.

Актуальною проблемою, що потребуватиме вирішення, є повоєнна соціалізація військових, які будуть повертатися з фронту і шукати роботу. Немає сумніву, що вже сьогодні злочинні та терористичні угруповання розпочали полювання на тих (незалежно від того, на чийому боці вони воювали), хто має досвід роботи з дронами та іншими інноваційними технологіями. І навіть якщо держава намагатиметься зберегти найкращих фахівців і контролювати доступ до їхніх знань, масове виробництво, зокрема різних безпілотних систем, не дозволить повністю заблокувати їхній потік до недержавних структур.

На жаль, це явище набуває розповсюдження, так само, як і поява великої кількості легкої зброї, вибухівки та потенційних злочинців. Серйозним викликом для європейського континенту може стати, наприклад, угруповання наркоторговців, яке використовує БпЛА (включно з FPV-дронами), добре навчене тактиці ведення ближнього бою та яке має у своєму складі обстріляних бійців.

За даними поінформованого профільного вебсайту Intelligence Online, Україна отримала попередження від Національного розвідувального центру Мексики, що особи, пов'язані з місцевими наркокартелями, планують в інтересах злочинних організацій отримати бойовий досвід, проходячи службу в ЗСУ [4]. У цьому контексті варто пригадати знищення за допомогою БпЛА гелікоптера колумбійської поліції UH-60 Black Hawk під час рейду проти угруповань, пов'язаних із наркокартелями [5].

Беручи до уваги згадані обставини, виникає необхідність створення міжвідомчих аналітичних груп, які б забезпечували відповідними розвідувальними даними учасників таких операцій. Українсько-мексиканський досвід може бути корисним і під тим кутом зору, як ЗСУ та силовим структурам Мексики доводиться протистояти тактичній перевазі їх противників – російської армії та парамілітарних структур наркокартелів. Звідси випливає й бачення нових можливостей щодо підтримки військових і силових структур безпілотними системами не лише для класичних місій ISTAR (розвідка, спостереження, виявлення цілей, збір інформації), але й для ударних операцій. Наприклад, якщо деяким правоохоронним органам бракує особового складу, і вони стикаються з підвищеним рівнем кримінальної агресії, то у кризових ситуаціях можна було б використовувати озброєні безпілотні платформи.

Однак такий підхід не обов'язково може гарантувати легку технологічну перевагу для правоохоронних органів і спецслужб. Досвід російсько-української війни враховується злочинними та терористичними структурами не лише в наступальних, а й в оборонних рішеннях. Мексиканські злочинні угруповання вже використовують портативні системи РЕБ у боротьбі з поліцією та один із одним. Є також інформація про закупівлі ними систем боротьби з дронами: від пристроїв, призначених для виявлення БпЛА, до їх нейтралізації [6]. Ринок рішень для боротьби з дронами, що підживлюється бойовим досвідом в Україні та стимулюється іншими збройними конфліктами, сприятиме цьому ще більше. Це особливо актуально, коли деякі технологічні рішення давно втратили свій ексклюзивний характер, оскільки їхні кінцеві користувачі вже не обмежуються лише військовими структурами. Ізольоване сприйняття безпеки послаблюється саме через масове впровадження технологій подвійного призначення та через цивільний сектор, який за багатьма показниками обганяє ОПК.

Підсумовуючи, слід зазначити, що революція в технологічних рішеннях на сучасному полі бою також вимагає відповідного професійного аналізу. Збройні сили та розвідувальні органи, що зосереджені на аналізі збройних конфліктів та військових рішень, потенційно підвищують обізнаність співробітників правоохоронних органів і спецслужб. Водночас можна бути впевненим, що злочинні та терористичні організації теж ретельно вивчають хід бойових дій в Україні з погляду технологічних рішень і тактик, які там використовуються. Вони не завжди одразу будуть ефективними у впровадженні їх у власну діяльність, але цей процес триватиме.

Той факт, що слабша країна може чинити сильний опір агресору, повинен наштовхувати на роздуми про те, як недержавні актори будуть використовувати новітні технології. Зважаючи на це, державі необхідно вже зараз аналізувати такі проблеми, як гонка озброєнь у кіберсфері або поширення даних, отриманих за допомогою різних передових інструментів розвідки: OSINT, SIGINT, GEOINT, IMINT, а в майбутньому, можливо, SATINT.

Висновки і рекомендації. По-перше, російсько-українська війна стала каталізатором поширення новітніх технологій, зокрема БпЛА та систем радіоелектронної боротьби (РЕБ), серед недержавних акторів – терористичних угруповань та організованої злочинності, що створює нові складні виклики для глобальної безпеки. По-друге, український досвід застосування технологій подвійного використання у

воєнних діях демонструє необхідність адаптації діяльності правоохоронних структур і спеціальних служб до нових тактик і технологій, які використовують злочинні та терористичні угруповання; це насамперед стосується сфери захисту критичної інфраструктури, а також боротьби з наркокартелями, для яких російсько-українська війна створила можливості здобуття бойового досвіду, технологічних навичок і розширення впливу в регіоні. По-третє, для ефективної протидії новим загрозам необхідно посилити інвестиції у розвиток власних безпілотних систем, у технології виявлення, блокування та нейтралізації БпЛА. По-четверте, Службі безпеки України та розвідувальним органам доцільно створити міжвідомчі аналітичні групи для вивчення досвіду нашої держави, а також міжнародних партнерів з метою оперативного реагування на сучасні безпекові виклики.

Список використаних джерел

1. Rassler D., Veilleux-Lepage Y. On the Horizon: The Ukraine War and the Evolving Threat of Drone Terrorism. *CTC Sentinel* : вебсайт. 2025. Vol. 18, Iss. 3. URL: https://ctc.westpoint.edu/on-the-horizon-the-ukraine-war-and-the-evolving-threat-of-drone-terrorism/

2. Drug cartels are adopting cutting-edge drone technology. Here's how the US must adapt. *Atlantic Council* : вебсайт. URL: https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/drug-cartels-are-adopting-cutting-edge-drone-technology-heres-how-the-us-must-adapt/

3. Felbab-Brown V. How Mexican cartels are using drones, now and in the future. *Brookings* : вебсайт. 2026. URL: https://www.brookings.edu/articles/how-mexican-cartels-are-using-drones-now-and-in-the-future/

4. Drug cartel operatives snuck into Ukraine for drone training: report. *Defense News* : вебсайт. 2025. URL: https://www.defensenews.com/global/the-americas/2025/07/30/drug-cartel-operatives-snuck-into-ukraine-for-drone-training-report/

5. At least 18 killed in Colombia in drone attack on helicopter, car bombing. *Al Jazeera* : вебсайт. 2025. URL: https://www.aljazeera.com/news/2025/8/22/at-least-18-killed-in-colombia-in-drone-attack-on-helicopter-car-bombing

6. Illicit Innovation: Latin America Is Not Prepared to Fight Criminal Drones. *Center for Strategic and International Studies* : вебсайт. URL: https://www.csis.org/ analysis/illicit-innovation-latin-america-not-prepared-fight-criminal-drones

Пантелеєв Сергій Миколайович, *перший заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України, доктор філософії в галузі права*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ У ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УКРАЇНИ

Збройна агресія російської федерації проти України актуалізувала питання належного документування воєнних злочинів як одного з ключових елементів забезпечення невідворотності міжнародної та національної кримінальної відповідальності. В умовах воєнного стану важливого значення набуває ефективна діяльність правоохоронних органів, спрямована на фіксацію фактів порушення норм міжнародного гуманітарного права, збирання доказової бази, встановлення потерпілих та ідентифікацію осіб, причетних до вчинення міжнародних злочинів.

Міжнародна практика засвідчує, що якісне документування воєнних злочинів є необхідною передумовою для подальшого здійснення правосуддя як на національному рівні, так і в межах діяльності міжнародних судових інституцій, зокрема Міжнародного кримінального суду. Досвід роботи міжнародних трибуналів щодо колишньої Югославії, Руанди, а також сучасні механізми розслідування міжнародних злочинів демонструють важливість оперативної фіксації доказів, міжвідомчої взаємодії та застосування сучасних криміналістичних методик.

Для України питання документування воєнних злочинів має не лише правове, а й суспільне та історичне значення. Належне розслідування таких злочинів сприяє захисту прав потерпілих, формуванню доказової бази для міжнародних судових процесів, а також утвердженню принципу верховенства права навіть в умовах збройного конфлікту.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження міжнародного досвіду документування воєнних злочинів, аналіз ефективних механізмів збирання та збереження доказів, а також визначення напрямів удосконалення діяльності органів досудового розслідування України з урахуванням сучасних викликів і міжнародних стандартів.

Законодавче забезпечення питань, пов'язаних із документуванням воєнних злочинів та порядком їх розслідування, врегульовано положеннями ст. 615 КПК України «Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану» [1].

Слід зазначити, що поняття воєнних злочинів закріплено в низці міжнародно-правових актів, ключовим серед яких є Римський статут Міжнародного кримінального суду. Зокрема, у ст. 8 зазначеного міжнародного договору визначено перелік діянь, що належать до воєнних злочинів [2].

До основних міжнародно-правових джерел, які визначають систему воєнних злочинів і засади захисту жертв збройних конфліктів, належать також Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року [3] та додаткові протоколи до них, положення яких спрямовані на захист цивільного населення, військовополонених, поранених і хворих під час збройних конфліктів.

Поняття воєнних злочинів формується нормами міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. У цьому аспекті заслуговують на увагу положення, викладені у виданні Міжнародного комітету Червоного Хреста «Основні положення Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них», у якому систематизовано базові принципи захисту осіб під час збройних конфліктів [4].

Зокрема, міжнародне гуманітарне право передбачає необхідність забезпечення гуманного ставлення до осіб, які припинили брати участь у воєнних діях (hors de combat), а також до цивільного населення, яке не бере безпосередньої участі у збройному конфлікті. Такі особи мають право на повагу до життя, честі, гідності й особистої недоторканності без будь-яких виявів дискримінації.

У міжнародно-правових актах зосереджено увагу на забороні вбивства, катувань, жорстокого чи принизливого поводження щодо осіб, які здалися в полон або втратили можливість продовжувати участь у бойових діях. Крім того, сторони конфлікту зобов'язані забезпечувати належний захист поранених і хворих, організовувати їх евакуацію, лікування та медичний супровід. Міжнародний захист також поширюється на медичний персонал, лікувальні заклади, санітарний транспорт і спеціальні розпізнавальні емблеми, зокрема Червоного Хреста.

Важливим елементом міжнародного гуманітарного права є гарантування прав військовополонених і цивільних осіб, які перебувають під контролем сторони конфлікту. Ідеться, зокрема, про забезпечення права на гуманне поводження, захист від насильства та репресалій, підтримання зв'язку із сім'єю, а також дотримання основоположних судових гарантій.

Отже, міжнародні стандарти у сфері документування воєнних злочинів спрямовані насамперед на забезпечення ефективного захисту людини в умовах збройного конфлікту та створення належної доказової бази для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Окремої уваги потребують практичні аспекти документування воєнних злочинів, оскільки саме від якості фіксації доказів, своєчасності проведення процесуальних дій та належної взаємодії між правоохоронними органами залежить ефективність подальшого розслідування й судового розгляду. Аналізуючи міжнародний досвід у цій сфері, слід зазначити, що сучасні механізми документування воєнних злочинів сформувалися під впливом практики міжнародних судових інституцій, зокрема Нюрнберзького та Токійського трибуналів, Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії, Міжнародного трибуналу щодо Руанди, а також діяльності Міжнародного кримінального суду.

Практика зазначених міжнародних інституцій засвідчила, що ефективне документування міжнародних злочинів передбачає комплексне поєднання криміналістичних, процесуальних і міжнародно-правових механізмів, спрямованих на збирання, перевірку, збереження й оцінку доказів відповідно до міжнародних стандартів правосуддя.

Практика України у сфері документування воєнних злочинів сформувалася в умовах збройної агресії російської федерації та постійного зростання кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із порушенням норм міжнародного гуманітарного права. З початку повномасштабного вторгнення правоохоронними органами України запроваджено комплексний механізм фіксації наслідків збройної агресії, який передбачає проведення оглядів місць подій, документування наслідків обстрілів, ексгумацію тіл загиблих, допити потерпілих і свідків, використання фото- та відеофіксації, а також залучення спеціалістів і міжнародних експертів.

Важливе значення у цьому процесі має діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, експертних установ і міжнародних партнерів, які забезпечують належне збирання й збереження доказової інформації відповідно до міжнародних стандартів. Згідно з українською практикою, документування воєнних злочинів здійснюють з використанням сучасних криміналістичних методик, цифрових технологій, супутникових знімків, матеріалів відеоспостереження, даних відкритих джерел (OSINT), а також результатів судових експертиз.

У цьому контексті доцільно виокремити документування злочинів, пов'язаних з обстрілами цивільної інфраструктури, катуваннями цивільного населення, незаконним переміщенням і депортацією дітей, жорстоким поводженням із військовополоненими та фактами масових поховань на деокупованих територіях України. Саме ці категорії кримінальних правопорушень стали предметом активної взаємодії України з Міжнародним кримінальним судом та іншими міжнародними інституціями.

Крім того, позитивною практикою України стало створення спільних слідчих груп (Joint Investigation Teams), налагодження міжвідомчої координації та активне залучення міжнародної технічної допомоги для вдосконалення механізмів документування міжнародних злочинів. Такий підхід сприяє не лише належному фіксуванню доказів, а й забезпечує можливість подальшого використання зібраних матеріалів у національних судах і міжнародних судових установах.

Отже, практика України у сфері документування воєнних злочинів демонструє поступове формування ефективної системи розслідування міжнародних злочинів, адаптованої до умов сучасного збройного конфлікту та орієнтованої на забезпечення принципу невідворотності покарання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
2. Римський Статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
3. Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
4. Основні положення Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/11/0365_154-ebook.pdf.

Панченко Євгеній Вікторович, *перший заступник директора Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України*

АНАЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІНТЕРПОЛУ ТА ЄВРОПОЛУ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Стрімкий розвиток цифрових технологій, глобалізація фінансових потоків і зростання мобільності населення суттєво трансформували характер сучасної злочинності. Організовані злочинні угруповання дедалі активніше використовують інформаційні технології, криптовалюти, соціальні мережі та міжнародні логістичні ланцюги для здійснення протиправної діяльності. За таких умов ефективність правоохоронної діяльності переважно залежить не лише від можливостей окремих держав, а й від рівня міжнародного поліцейського співробітництва та розвитку аналітичних інструментів, здатних забезпечити своєчасне виявлення загроз, прогнозування тенденцій злочинності та підтримку прийняття управлінських рішень [1; 4].

Особливу роль у цьому процесі відіграють Міжнародна організація кримінальної поліції «Інтерпол» та Агентство Європейського Союзу з питань співробітництва правоохоронних органів «Європол». Сучасна діяльність зазначених організацій дедалі більше ґрунтується на принципах intelligence-led policing, відповідно до яких основою правоохоронної діяльності є аналітична інформація, отримана шляхом інтеграції даних із різних джерел та їх комплексного аналізу.

Одним із ключових напрямів діяльності Інтерполу є кримінальний аналіз, який охоплює оперативну, стратегічну й тактичну складові. Оперативний аналіз спрямований на підтримку конкретних міжнародних розслідувань та операцій, натомість стратегічний аналіз використовують для оцінки глобальних і регіональних кримінальних загроз, визначення тенденцій розвитку злочинності та розроблення рекомендацій для держав-членів. Відповідно до сучасної стратегії розвитку аналітичних можливостей Інтерполу, посилену увагу приділяють інтеграції даних із різних джерел і формуванню єдиного аналітичного середовища для підтримки міжнародного поліцейського співробітництва.

Важливим інструментом кримінального аналізу в системі Інтерполу виступають файли аналізу злочинності (Crime Analysis Files, CAFs), які є спеціалізованими аналітичними базами даних, створеними для підтримки розслідувань у конкретних сферах злочинної діяльності. На відміну від традиційних інформаційних систем, аналітичні файли забезпечують не лише накопичення даних, а й встановлення взаємозв'язків між особами, подіями, фінансовими операціями, транспортними маршрутами та іншими об'єктами аналізу. Саме завдяки таким механізмам аналітики отримують можливість виявляти приховані зв'язки між злочинними мережами та прогнозувати їхню подальшу діяльність [3; 7].

Нині Інтерпол підтримує низку тематичних аналітичних файлів, присвячених боротьбі з незаконним обігом наркотиків, фінансовими злочинами, тероризмом, екологічною злочинністю, кіберзлочинністю та іншими напрямами. Значну частину аналітичної роботи здійснюють із застосуванням технологій обробки великих даних та алгоритмів штучного інтелекту. Для цього використовують спеціалізовані платформи Data Lab та Data Factory, які надають можливість автоматизовано опрацьовувати значні обсяги інформації, здійснювати її структуризацію, виявляти аномалії та формувати аналітичні висновки на основі машинного навчання [7].

Водночас слід виокремити використання Інтерполом технологій відкритої розвідки (OSINT). Сучасні аналітичні рішення дають змогу автоматично здійснювати пошук інформації у відкритих джерелах, виконувати розпізнавання тексту за допомогою OCR-технологій, транскрибування аудіозаписів, переклад текстів, побудову графів соціальних зв'язків і геопросторовий аналіз. Поєднання даних відкритих джерел з інформацією, отриманою від правоохоронних органів держав-членів, суттєво підвищує якість аналітичних продуктів і сприяє ефективнішому виявленню транснаціональних злочинних мереж.

Не менш важливим елементом міжнародної кримінальної аналітики виступає діяльність Європолу. Основу його аналітичної роботи становить система оцінювання загроз організованої та тяжкої злочинності SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assessment), яку використовують для формування стратегічних

пріоритетів безпеки Європейського Союзу. На відміну від традиційного аналізу статистичних показників злочинності, SOCTA орієнтовано на дослідження кримінальних мереж, їхніх можливостей, ресурсів, механізмів адаптації та потенційного впливу на суспільство. Такий підхід дає змогу не лише оцінювати поточний стан злочинності, а й прогнозувати майбутні ризики та визначати напрями концентрації правоохоронних ресурсів.

Важливе місце в діяльності Європолу посідає також аналіз кіберзлочинності в межах проєкту Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA). Відповідні аналітичні продукти містять оцінку загроз у сфері програм-вимагачів, фішингових кампаній, криптовалютних схем відмивання коштів, шахрайства із використанням штучного інтелекту та інших сучасних форм кіберзлочинності. У своїх останніх звітах Європол акцентує, що генеративний штучний інтелект створює нові можливості для злочинців, спрощуючи створення фальшивих документів, проведення соціальної інженерії та автоматизацію кіберзлочинних операцій.

Спільною рисою діяльності Інтерполу та Європолу є поступовий перехід від реактивного до прогнозного аналізу. Сучасні аналітичні системи орієнтовані не лише на встановлення обставин уже вчинених злочинів, а й на виявлення передумов виникнення нових кримінальних загроз. Використання багаторівневих моделей оцінки ризиків дає змогу визначати найнебезпечніші кримінальні ринки, прогнозувати маршрути незаконних потоків та оцінювати потенційний вплив злочинної діяльності на окремі держави й регіони. У цьому контексті особливого значення набуває інтеграція технологій штучного інтелекту, машинного навчання, графового аналізу й обробки великих даних у повсякденну діяльність міжнародних правоохоронних організацій.

Для України досвід Інтерполу та Європолу має особливу цінність в умовах євроінтеграційних процесів і необхідності посилення спроможностей правоохоронної системи щодо протидії транснаціональній злочинності. Розвиток національних аналітичних підрозділів, упровадження сучасних технологій кримінального аналізу, розширення використання OSINT та інструментів штучного інтелекту можуть суттєво підвищити ефективність виявлення організованих злочинних груп, фінансових злочинів, кіберзагроз та інших форм кримінальної діяльності.

Отже, аналітичні можливості Інтерполу та Європолу є одним із ключових елементів сучасної системи міжнародної безпеки. Використання спеціалізованих аналітичних файлів, платформ обробки великих даних, технологій відкритої розвідки та штучного інтелекту забезпечує якісно новий рівень підтримки правоохоронної діяльності. Подальший розвиток зазначених інструментів сприятиме підвищенню ефективності міжнародного поліцейського співробітництва та формуванню дієвіших механізмів протидії транснаціональній злочинності.

Аналіз діяльності Інтерполу та Європолу свідчить про перехід міжнародних правоохоронних організацій до моделі, заснованої на використанні даних, аналітики й прогнозування. Сучасні інструменти кримінального аналізу надають можливість інтегрувати інформацію з різних джерел, виявляти приховані зв'язки між об'єктами дослідження та формувати комплексні оцінки кримінальних загроз. Особливого значення набувають технології OSINT, штучного інтелекту й аналізу великих даних, які суттєво розширюють можливості правоохоронних органів щодо виявлення та попередження злочинної діяльності. Урахування досвіду Інтерполу та Європолу є важливим напрямом розвитку аналітичних спроможностей України та її інтеграції до європейського безпекового простору.

Список використаних джерел

1. Criminal Intelligence Analysis. *INTERPOL*. URL: https://www.interpol.int/en/How-we-work/Criminal-intelligence-analysis

2. Global Crime Trend Report 2025. *INTERPOL*. URL: https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2025/INTERPOL-Global-Crime-Trend-Report-2025

3. EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (EU-SOCTA) 2025. *Europol*. URL: https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/eu-socta-2025

4. Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2024. *Europol*. URL: https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2024

5. Europol Strategy 2025+ : Programming Document 2025–2027. *Europol*. URL: https://www.europol.europa.eu/publications-events/corporate-publications/programming-document-2025-2027

6. Artificial Intelligence and Policing: Opportunities and Challenges for Law Enforcement. *Europol Innovation Lab*. URL: https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/innovation-lab

7. INTERPOL Strategy on Innovation and Emerging Technologies. Lyon : INTERPOL, 2024. URL: https://www.interpol.int/en/How-we-work/Innovation-centre

8. Бірюков Д. С., Корнієнко М. В. Кримінальний аналіз у діяльності правоохоронних органів : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 312 с.

Пархоменко Юрій Олександрович, *начальник ГУНП у Вінницькій області*

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Протягом усієї історії людської цивілізації міграційні процеси як невіддільний атрибут людського буття та ключовий чинник соціального розвитку зазнавали трансформацій у контексті їх концептуалізації та інтерпретації [1, с. 4].

У нинішніх умовах, що вирізняються інтенсивними якісними та кількісними трансформаціями світових міграційних процесів, зумовлених політичними, економічними та культурними чинниками глобалізації, першочерговою є необхідність удосконалення механізмів управління ними. Гарантування впорядкованого, безпечного та мирного характеру міграційних потоків стає одним із пріоритетних завдань для національних урядів і міжнародних організацій, що забезпечують належним рівнем формування міграційної політики [2, с. 100]. Ефективне функціонування цієї політики неможливе без активної та системної участі правоохоронних органів, серед яких Національна поліція України посідає одне з центральних місць. Її роль виходить за межі забезпечення правопорядку, охоплюючи широкий спектр функцій, що критично важливі для реалізації стратегічних завдань у міграційній сфері.

Поряд із процесами міграції постає й інше важливе питання – безпекове. Концепція безпекового виміру в дослідженнях міграційних процесів постала в умовах сучасної глобальної економічної нестабільності.

Істотною проблемою у вивченні міграційної безпеки залишається складність об'єктивного оцінювання сутності й масштабів впливу міграційних процесів на соціоекономічні та політичні системи держав. Цей вплив є багатоаспектним і детермінується сукупністю факторів, зокрема видом і формою міграційної активності, роллю суспільства в міжнародному міграційному обміні (як країни-донора, реципієнта, транзитної чи змішаного типу), рівнем залежності національних економік від зовнішніх міграційних потоків, ефективністю регулювання цих процесів, а також рівнем стійкості й адаптивності соціоекономічних систем до потенційних кризових явищ. Тож для певних суспільств значні обсяги зовнішньої вихідної міграції можуть становити безпосередню загрозу національній безпеці, натомість для інших такі явища залишаються в межах допустимого з позицій як міграційної, так і загальнонаціональної безпеки [3, с. 10].

Слід зауважити про наявність не лише зовнішньої міграції, а й внутрішньої. Наприклад, відповідно до даних Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики України, станом на 24 травня 2026 року було зафіксовано 4 627 501 внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Аналіз демографічної структури засвідчує, що повнолітні особи становлять 81,95 % від загальної кількості, а особи віком до 18 років – 18,05 %. Щодо гендерного розподілу чоловіки становлять 40,2 %, жінки – 59,8 %. Серед ВПО найчисленнішими є вікові категорії 61–70 років і 31–50 років [4].

Отже, з огляду на сучасний стан функціонування України, передусім – на фактор воєнних дій, що безпосередньо впливає на переміщення осіб, внутрішньодержавна міграція безпосередньо впливає на забезпечення національної безпеки та правопорядку.

Зазначене своєю чергою впливає і на процес функціонування Національної поліції України, яка має забезпечувати законність та правопорядок. Зокрема, до її основних завдань у царині забезпечення реалізації міграційної політики належать: виявлення та припинення нелегальної міграції (поліцейські підрозділи здійснюють патрулювання, перевірки документів, реагують на повідомлення про порушення міграційного законодавства, ідентифікуючи осіб, які перебувають на території України без законних підстав або порушують встановлений порядок); контроль за дотриманням правил перебування іноземців й осіб без громадянства (поліція взаємодіє з Державною міграційною службою, обмінюючись інформацією про іноземців, які перевищили термін дозволеного перебування, нелегально працевлаштувалися або здійснили інші адміністративні правопорушення); запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних з міграцією (злочини, учинені як мігрантами, так і проти них, зокрема крадіжки, шахрайство, насильницькі дії. Підтримання правопорядку гарантує безпечне середовище для всіх резидентів, незалежно від їхнього міграційного статусу, є превентивним заходом у протидії ксенофобії).

Важливим питанням є протидія транснаціональній злочинності у міграційній сфері. Міграційні процеси часто супроводжуються діяльністю організованих злочинних угруповань, що спеціалізуються на торгівлі людьми та контрабанді мігрантів [5, с. 235]. У зв'язку з цим постає ще декілька завдань, пов'язаних із міграцією, а саме: боротьба з торгівлею людьми (поліція здійснює оперативно-розшукову діяльність, виявляє злочинні схеми, затримує торговців людьми, а також надає первинну допомогу та захист жертвам); протидія контрабанді мігрантів (виявлення каналів незаконного переправлення осіб через державний кордон, затримання організаторів і їхніх пособників. Цю діяльність здійснюють у тісній взаємодії з Державною прикордонною службою та іншими спецслужбами); запобігання використанню міграційних шляхів для терористичної діяльності й інших транснаціональних злочинів (поліція бере участь у зборі та аналізі розвідувальної інформації, що надає можливість ідентифікувати потенційні загрози національній безпеці, пов'язані з переміщенням осіб) [5, с. 34].

Також для ефективного формування та реалізації міграційної політики необхідна повна та достовірна інформація про об'єктивні фактори руху населення та його статусні характеристики. Національна поліція України є важливим джерелом і споживачем таких даних. Зокрема, її підрозділи здійснюють ідентифікацію осіб шляхом встановлення особи мігрантів, перевірки їхньої кримінальної історії та міграційного статусу. Збір й аналіз інформації, коли дані, отримані поліцією в межах її діяльності (про правопорушення, затримання особи тощо), є цінним матеріалом для подальшої характеристики міграційних процесів, розроблення та коригування окремих положень державної міграційної політики.

У процесі реалізації завдань держави в цій сфері поліція активно взаємодіє з Державною міграційною службою, Державною прикордонною службою, Службою безпеки України, органами прокуратури, міжнародними правоохоронними службами обмінюючись інформацією та координуючи спільні дії.

Крім того, здійснюючи захист прав і забезпечення безпеки мігрантів, підрозділи поліції організовують розслідування злочинів проти мігрантів; у випадках виявлення жертв торгівлі людьми або інших форм експлуатації, поліція забезпечує їхній захист, направлення до відповідних соціальних служб; у разі затримання або депортації поліція зобов'язана дотримуватися всіх встановлених законом процедур, забезпечуючи права затриманих осіб [6; 7, с. 406–407].

Отже, Національна поліція України є багатофункціональним правоохоронним органом у сфері реалізації міграційної політики. Її діяльність охоплює різноманітні аспекти безпекового характеру – від забезпечення законності та громадської безпеки до протидії транснаціональній злочинності та захисту прав людини. Без ефективної та скоординованої роботи поліцейських підрозділів, спрямованої на виконання цих завдань, міграційна політика залишалася б суто декларативною.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С., Васильців Т. Г., Левицька О. О. Міграційна безпека держави як основа збереження і розвитку інтелектуального капіталу економіки України. *Економіка України*. 2022. № 9. С. 3–20.

2. Buha H., Buha V. Migration policy of Ukraine as an element of national security. *Legal position.* 2025. P. 99–103.

3. Кількість зареєстрованих облікованих ВПО. Інформаційно-обчислювальний центр Мінсоцполітики України. 2025. URL: https://surl.li/ysenzk

4. Джужа О. М., Тичина Д. М. Кримінологічна характеристика та запобігання «Human trafficking» з метою сексуальної, трудової та іншої експлуатації людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 90, ч. 4. С. 32–39. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.4

5. Ізбаш К. С., Славінська І. В. Форми діяльності Національної поліції щодо протидії нелегальній міграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 233–236. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/54

6. Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : наказ Національної поліції від 22 січ. 2021 р. № 52. URL: https://www.npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi/departament-migracijnoyi-policiyi-u-skladi-kriminalnoyi-policiyi

7. Магдалюк В. Завдання, принципи та напрямки адміністративної діяльності Департаменту міграційної поліції Національної поліції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. 31 (1). С. 402–409.

Пасічник Наталя Олексіївна, *заступник начальника відділу організації наукової діяльності – завідувач відділення організації наукової роботи ДонДУВС, доктор історичних наук, професор;*
Ріжняк Ренат Ярославович, *завідувач кафедри загальноправових дисциплін ДонДУВС, доктор історичних наук, професор*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Сучасний етап розвитку світового суспільства характеризується стрімкою цифровізацією всіх сфер життя, зростанням ролі інформації та інформаційно-комунікаційних технологій у функціонуванні держави, науки, освіти й суспільства загалом. Водночас інформаційний простір дедалі більше стає ареною геополітичного протистояння, а інформаційна безпека – одним із ключових елементів національної безпеки держави. Особливої актуальності це питання набуло для України в умовах гібридної війни, що супроводжується масштабними інформаційними атаками, кібератаками, дезінформаційними кампаніями та спробами дестабілізації суспільства через цифрові комунікаційні канали.

Науково-освітній простір України в сучасних умовах виступає не лише середовищем продукування знань та інтелектуального розвитку суспільства, але й одним із стратегічних об'єктів інформаційного впливу. Саме тому забезпечення інформаційної безпеки закладів освіти, наукових установ, дослідницьких мереж та цифрової академічної інфраструктури стає важливим напрямом державної політики та наукових досліджень.

В умовах повномасштабної російської агресії інформаційний простір України зазнав безпрецедентного тиску. Ворожі інформаційні кампанії спрямовані не лише проти військової чи політичної сфери, а й проти системи освіти, науки, культури та суспільної свідомості загалом. Особливе значення у таких умовах набуває стійкість науково-освітньої цифрової інфраструктури, що забезпечує безперервність освітнього процесу, проведення наукових досліджень, міжнародну академічну співпрацю та доступ до світових інформаційних ресурсів.

Слід зазначити, що сучасна гібридна війна принципово відрізняється від класичних форм міждержавного протистояння. Її характерною ознакою є поєднання військових, політичних, економічних, інформаційних та кібернетичних засобів впливу. Інформаційна складова при цьому виступає одним із ключових інструментів досягнення стратегічних цілей агресора. Через масоване поширення дезінформації, маніпуляцій, фейкових повідомлень, психологічних операцій та кібератак здійснюється вплив на суспільну свідомість, політичну стабільність та функціонування критичної інфраструктури держави.

У цьому контексті науково-освітній простір є особливо вразливим. Заклади вищої освіти, наукові установи та академічні мережі акумулюють значні масиви даних, здійснюють міжнародний інформаційний обмін та забезпечують функціонування цифрових освітніх платформ. Саме тому вони стають об’єктами кібератак та інформаційного впливу.

Одним із важливих чинників забезпечення інформаційної безпеки науково-освітнього простору є розвиток національної телекомунікаційної інфраструктури. Україна ще у 1990-х роках розпочала формування власних науково-освітніх мереж, які стали основою інтеграції української науки та освіти у світовий інформаційний простір. У цьому аспекті надзвичайно цінним є досвід створення та розвитку Української науково-освітньої мережі УРАН, Української академічної і дослідницької мережі UARNet та Академічної мережі обміну даними НАН України [1]. Створення перших сегментів науково-освітніх мереж в Україні розпочалося ще на початку 1990-х років і було пов’язане з розвитком проєкту UARNet на базі Інституту фізики конденсованих систем НАН України. Важливим етапом стало формування регіональних сегментів мережі у Львові, Харкові та Києві. Так, у середині 1990-х років Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» розпочав створення Харківської міської науково-освітньої мережі, яка згодом стала одним із ключових вузлів української академічної телекомунікаційної системи.

Подальший розвиток науково-освітніх мереж був пов’язаний із реалізацією державних програм інформатизації та інтеграції України до міжнародного наукового простору. Важливу роль у цьому процесі відіграло створення Асоціації користувачів телекомунікаційної мережі закладів освіти і науки України та формування мережі УРАН. Особливо важливим є те, що вже у 2000-х роках українські науково-освітні мережі почали активно переходити до використання волоконно-оптичних технологій передачі даних. Це дало можливість суттєво підвищити швидкість обміну інформацією, збільшити надійність каналів зв’язку та створити технічні умови для захисту інформаційної інфраструктури від зовнішніх загроз. Як наслідок, використання CEF-технологій дозволило збільшити пропускну спроможність мереж до десятків гігабіт за секунду. Важливим кроком стало також підключення українських академічних мереж до європейської мережі GEANT [1]. Це забезпечило українським науковцям і закладам освіти доступ до світових електронних бібліотек, наукових баз даних, міжнародних дослідницьких платформ та сучасних цифрових сервісів.

Сьогодні, в умовах гібридної війни, значення цієї інфраструктури суттєво зросло. Саме завдяки наявності розгалужених академічних телекомунікаційних мереж Україна змогла забезпечити безперервність освітнього процесу та наукових досліджень навіть у період активних бойових дій. Разом із тим сучасні інформаційні загрози постійно еволюціонують. Кібератаки на освітні та наукові установи можуть мати різноманітний характер: від спроб несанкціонованого доступу до інформаційних систем до масштабних атак на серверну інфраструктуру, електронні бібліотеки, системи дистанційного навчання та бази даних.

Особливо небезпечними є атаки на інформаційні ресурси, що забезпечують функціонування дистанційної освіти. Після початку пандемії COVID-19, а згодом і повномасштабного вторгнення росії, дистанційні технології стали критично важливими для української освіти. Відтак освітні платформи, електронні журнали, системи відеоконференцій та академічні хмарні сервіси перетворилися на важливі елементи національної інформаційної інфраструктури [2].

Крім суто технічних кібератак, значну небезпеку становлять дезінформаційні кампанії. Російська пропаганда активно використовує соціальні мережі, месенджери та інформаційні платформи для поширення фейкових повідомлень, дискредитації української науки та освіти, маніпуляції історичною пам’яттю та формування недовіри до державних інституцій. У таких умовах інформаційна безпека має розглядатися не лише як технічна проблема, але і як комплексне суспільне явище, що охоплює правові, організаційні, технологічні, освітні та психологічні аспекти.

Важливою складовою забезпечення інформаційної безпеки є формування цифрової грамотності та критичного мислення. Заклади освіти повинні не лише використовувати сучасні інформаційні технології, але й навчати здобувачів освіти навичкам безпечної поведінки в цифровому середовищі, вмінню розпізнавати інформаційні маніпуляції та протидіяти дезінформації.

Не менш важливим є питання захисту наукової інформації та інтелектуальної власності. Українські наукові установи здійснюють дослідження у стратегічно важливих сферах – інформаційних технологіях, фізиці, кібернетиці, оборонних технологіях, біомедицині. Витік таких даних може становити загрозу не лише для окремих установ, але й для національної безпеки держави загалом.

У цьому контексті особливої уваги потребує розвиток систем кіберзахисту академічних мереж. Необхідним є впровадження сучасних систем шифрування даних, багаторівневих механізмів автентифікації, резервного копіювання інформації, постійного моніторингу кіберзагроз та оперативного реагування на інциденти інформаційної безпеки.

Водночас ефективна протидія сучасним гібридним загрозам неможлива без міжнародної співпраці. Інтеграція українських академічних мереж до європейських цифрових платформ створює можливості не лише для наукового обміну, але й для координації зусиль у сфері кібербезпеки. Саме тому інтеграція українських мереж з європейськими має не лише наукове, але й стратегічне значення. Слід також підкреслити, що розвиток національної цифрової інфраструктури сприяв формуванню єдиного інформаційного простору української науки та освіти. Академічна мережа обміну даними НАН України забезпечила високошвидкісний обмін даними між науковими установами та доступ до міжнародних наукових ресурсів. Це стало важливою передумовою розвитку суперкомп'ютерних технологій, грід-систем, дистанційної освіти та міжнародних наукових проєктів. У сучасних умовах такі технології мають не лише наукове, але й безпекове значення, адже забезпечують стійкість національного інформаційного простору.

Варто звернути увагу на проблему нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки. Україна поступово формує систему законодавства у сфері кібербезпеки, захисту інформації та функціонування критичної інформаційної інфраструктури. Проте динаміка сучасних загроз вимагає постійного оновлення нормативної бази, адаптації її до міжнародних стандартів та розвитку механізмів міжвідомчої координації. Крім того, важливим напрямом державної політики має стати підтримка вітчизняних наукових досліджень у сфері кібербезпеки, інформаційних технологій та цифрової трансформації. Науково-освітнє середовище здатне забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців, необхідних для захисту національного інформаційного простору.

Підсумовуючи, слід наголосити, що інформаційна безпека науково-освітнього простору України є одним із ключових чинників забезпечення національної безпеки держави в умовах гібридної війни. Сучасні інформаційні та кібернетичні загрози вимагають комплексного підходу, який поєднує розвиток телекомунікаційної інфраструктури, удосконалення систем кіберзахисту, формування цифрової культури суспільства та міжнародну співпрацю. Досвід створення і розвитку українських академічних та освітніх мереж УРАН, UARNet та АМОД НАН України переконливо свідчить про те, що інвестиції у розвиток науково-освітньої цифрової інфраструктури є інвестиціями у стійкість держави, її інтелектуальний потенціал та безпеку. Тому подальший розвиток захищеного інформаційного середовища науки й освіти має залишатися одним із пріоритетів державної політики України в умовах сучасних глобальних викликів та гібридних загроз.

Список використаних джерел

1. Пасічник Н. О., Ріжняк Р. Я. Формування і розвиток інтегрованих комп'ютерних систем у закладах освіти й науки України (кінець XX – початок XXI ст.) як чинник забезпечення інформаційної безпеки держави. *INTERNATIONAL SECURITY STUDIOS: managerial, technical, legal, environmental, informational, economic and psychological aspects* : International collective monograph. Vol. II. ISAP, Research and Education. Lublin. 2026. 584 p. (CHAPTER 13, 448–506).

2. Селіхов Д. А. Кібербезпека як складова інформаційної безпеки: теоретичні та прикладні аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1. С. 94–99. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.14

Пендюра Максим Миколайович, *завідувач кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап розвитку української державності характеризується безпрецедентними викликами у сфері національної безпеки, зумовленими повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, трансформацією міжнародного безпекового середовища, активізацією гібридних загроз, інформаційного протиборства та кібератак. У сучасних умовах особливої актуальності набуває концепція «стійкості держави» (state resilience), яка передбачає здатність інституцій не лише протидіяти загрозам, але й швидко відновлюватися після кризових впливів. Це включає як інституційну стабільність, так і здатність суспільства адаптуватися до тривалих безпекових викликів. За таких умов особливого значення набуває ефективна державна політика у сфері національної безпеки, яка виступає ключовим механізмом захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та прав і свобод людини.

Правовий режим воєнного стану суттєво змінює механізми реалізації державної політики у сфері безпеки, оскільки потребує концентрації ресурсів держави, оперативного прийняття управлінських рішень, координації діяльності сектору безпеки і оборони та забезпечення належного рівня правового регулювання суспільних відносин. Водночас навіть в умовах воєнного стану державна політика повинна ґрунтуватися на принципах верховенства права, законності, пропорційності та пріоритету захисту прав людини. Водночас навіть в умовах розширення повноважень державних органів у період воєнного стану, правова система України зберігає орієнтацію на міжнародні стандарти у сфері прав людини, зокрема практику Європейського суду з прав людини, яка допускає можливість обмежень прав лише за умов їх необхідності та пропорційності.

У сучасній науковій літературі категорія «національна безпека» характеризується багатоманітністю підходів до її розуміння. Як зазначається у монографії «Державна політика у сфері національної безпеки: правовий аспект», поняття безпеки є міждисциплінарним та охоплює соціальні, політичні, економічні, правові та гуманітарні аспекти функціонування держави [1, с. 10]. Автори монографії наголошують, що безпека може розглядатися як стан захищеності, властивість соціальної системи, діяльність державних інституцій або комплекс заходів, спрямованих на нейтралізацію загроз [1, с. 20–21].

На думку В. А. Ліпкана, національна безпека є системною категорією, що охоплює захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [2, с. 54]. У свою чергу Г. П. Ситник визначає державне управління у сфері національної безпеки як специфічний вид державної діяльності, який спрямований на забезпечення стабільності суспільства, функціонування державних інституцій та протидію загрозам у різних сферах суспільного життя [3, с. 408].

Особливість сучасної державної політики у сфері національної безпеки полягає в тому, що вона формується в умовах правового режиму воєнного стану. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан є особливим правовим режимом, що передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування додаткових повноважень, необхідних для відвернення загрози державній незалежності та територіальній цілісності України [4].

У цих умовах державна політика у сфері національної безпеки набуває комплексного характеру та охоплює військову, інформаційну, економічну, гуманітарну, соціальну та кібер складові. Одним із ключових викликів сучасності є гібридний характер загроз, який поєднує традиційні воєнні методи із інформаційно-психологічними операціями, кібератаками, економічним тиском та маніпуляцією суспільною свідомістю.

У цьому контексті особливого значення набуває інформаційна безпека держави. Інформаційний простір став одним із головних напрямів сучасного протистояння, оскільки саме через інформаційний вплив здійснюються спроби дестабілізації суспільства, формування панічних настроїв та підриву довіри до державних інституцій. Як слушно зазначають О. Григорчук та Л. Зубкова, державна політика у сфері національної безпеки повинна поєднувати ефективні механізми захисту держави із забезпеченням прав людини та інформаційної стійкості суспільства [5, с. 22].

Важливим елементом державної політики у сфері національної безпеки в умовах воєнного стану є діяльність сектору безпеки і оборони України. До нього належать Збройні Сили України, Служба безпеки України, Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, розвідувальні органи та інші державні інституції. Саме їх координація та взаємодія забезпечують ефективну протидію сучасним загрозам.

Особливу роль у забезпеченні внутрішньої безпеки держави відіграють правоохоронні органи. В умовах воєнного стану на них покладаються завдання щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії диверсійній діяльності, колабораціонізму, незаконному обігу зброї, кіберзлочинності та інших проявів, що створюють загрозу державній безпеці. У зв’язку з цим суттєво зростає значення кримінально-правових механізмів захисту основ національної безпеки.

Зокрема, у монографії «Державна політика у сфері національної безпеки: правовий аспект» наголошується, що сучасна модель національної безпеки повинна базуватися на постійному моніторингу загроз, прогнозуванні ризиків та своєчасному реагуванні на дестабілізаційні процеси [1, с. 20]. Особливо актуальним це є в умовах воєнного стану, коли система загроз характеризується високою динамічністю та непередбачуваністю.

Одним із ключових напрямів державної політики у сфері національної безпеки є забезпечення кібербезпеки. Активна цифровізація державного управління, функціонування електронних інформаційних систем, банківської сфери, транспортної та енергетичної інфраструктури формують нові виклики для держави. Кібератаки на критичну інфраструктуру можуть мати масштабні наслідки для обороноздатності та функціонування держави загалом. Окремим напрямом сучасної політики у сфері кібербезпеки є забезпечення стійкості критичної інформаційної інфраструктури, що охоплює енергетичний, транспортний, фінансовий та комунікаційний сектори. У міжнародній практиці цей підхід розглядається як базовий елемент національної безпеки цифрової епохи.

Не менш важливою складовою національної безпеки є економічна безпека. Економічна стабільність держави безпосередньо впливає на її оборонний потенціал, можливість фінансування

сектору безпеки та соціальну стабільність суспільства. В умовах війни важливого значення набувають питання забезпечення енергетичної незалежності, підтримки національного виробника, функціонування критичної інфраструктури та продовольчої безпеки.

Сучасна державна політика у сфері національної безпеки повинна ґрунтуватися на комплексному підході, який передбачає поєднання військових, правових, організаційних, інформаційних та міжнародних механізмів реагування на загрози. Важливу роль у цьому процесі відіграє міжнародне співробітництво України з Європейським Союзом, НАТО та іншими міжнародними організаціями.

Як зазначається у Стратегії національної безпеки України, державна політика у сфері безпеки ґрунтується на принципах захисту суверенітету, територіальної цілісності, прав і свобод людини, верховенства права та демократичного цивільного контролю [6]. Саме ці принципи повинні залишатися основою функціонування державного механізму навіть в умовах воєнного стану.

Водночас ефективність державної політики у сфері національної безпеки значною мірою залежить від рівня довіри суспільства до державних інституцій та консолідації громадянського суспільства. Повномасштабна війна продемонструвала високий рівень громадянської відповідальності українського суспільства, розвиток волонтерського руху та готовність громадян брати участь у захисті держави. У цьому контексті важливим є також поняття соціальної резильєнтності, що відображає здатність суспільства підтримувати функціонування базових соціальних інститутів навіть в умовах тривалого стресу та загроз. Український досвід повномасштабної війни демонструє високий рівень такої резильєнтності, що суттєво підсилює ефективність державної політики у сфері безпеки.

Отже, державна політика у сфері національної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану є одним із ключових напрямів функціонування сучасної української держави. Її ефективність визначає здатність держави протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, забезпечувати стабільність суспільства, захищати права людини та гарантувати збереження української державності. Сучасні виклики потребують комплексного підходу до формування та реалізації державної політики, удосконалення законодавства, розвитку сектору безпеки і оборони, зміцнення міжнародного співробітництва та забезпечення балансу між безпекою держави і правами людини.

Список використаних джерел

1. Державна політика у сфері національної безпеки: правовий аспект : монографія / М. М. Пендюра, А. В. Петровський, Д. О. Тихомиров та ін. Київ : 7БЦ, 2025. 208 с.

2. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ, 2009. 631 с.

3. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки (теорія і практика) : монографія. Київ : Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

5. Григорчук О., Зубкова Л. Трансформація державної політики у сфері внутрішніх справ в умовах формування правової держави та громадянського суспільства в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 2 (30). С. 24–29.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037

Перкатий Роман Миколайович, *старший викладач кафедри вогневої підготовки НАВС, кандидат педагогічних наук*

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІСТЬ, ПРОБЛЕМАТИКА

Одним із основних завдань працівників Національної поліції України є захищати права та свободи людей. Інколи виникають ситуації, в яких для захисту необхідно застосувати не лише мовленнєві навички, а ще й заходи примусу, до яких входять фізична сила, спеціальні засоби та вогнепальна зброя. Але для того щоб вчасно і ефективно зреагувати та застосувати якийсь із вищезазначених заходів, необхідно бути добре підготовленим та знати як і в яких випадках потрібно діяти. Відповідно до ч. 1 ст. 46 Закону України «Про національну поліцію» застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу [1], який потребує психологічного самоконтролю, досконалих навичок поводження зі зброєю та виваженості рішення.

На засвоєння рядовим та начальницьким складом органів поліції теоретичних знань і практичних вмінь, необхідних для забезпечення високої бойової готовності підрозділів поліції спрямована система навчальних заходів з вогневої підготовки. Відповідно до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 26 січня 2016 року № 50 (далі – Положення) вогнева підготовка – це комплекс заходів, спрямованих на вивчення поліцейським основ стрільби з

вогнепальної зброї, правомірного її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, з різних положень, в обмежений час, в русі тощо [2, с. 153].

На даний час застосування вогнепальної зброї в Україні приносить велику кількість проблем безпосередньо працівникам поліції, оскільки в разі застосування такого виду примусу держава переважно на стороні людини-правопорушника, яка загинула, і відповідно населення країни починає засуджувати поліцейського, не зважаючи на те, чи правильно він зробив, чи ні.

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України працівники поліції були залучені до мобілізаційних заходів, і як наслідок рівень довіри населення знову зменшився. Через негативне ставлення людей до поліцейських, останнім необхідно мати належну підготовку для самозахисту, в тому числі й вогневу. За останні роки надто багато випадків загибелі працівників поліції під час виконання службових обов'язків, що пов'язано з великою кількістю зброї на руках у цивільного населення, недосконалістю законодавства в сфері захисту прав поліцейських та недостатньою вогневою підготовкою.

Актуальною проблемою тактичної та вогневої підготовки поліцейських є нестача боєприпасів та сучасного озброєння. Поліцейські часто мають працювати зі застарілим озброєнням та обмеженою кількістю боєприпасів, що створює небезпеку для відбиття нападу у разі загрози їх життю та здоров'ю. Недостатнє фінансування з боку держави також може стати перешкодою для приведення підготовки поліцейських у відповідність до сучасних реалій [3, с. 134–135].

Сучасною проблематикою стала психологічна підготовка поліцейського до роботи в стресових та критичних ситуаціях. Поліцейські повинні бути підготовлені до швидкої та ефективної реакції на випадки насильства та інших небезпек, що можуть виникнути у процесі їхньої роботи. Психологічні тренінги та підтримка психологів можуть бути корисними для підготовки поліцейських до роботи в стресових умовах. Однак, психологічна готовність поліцейського може бути досягнута не лише психологічними тренінгами, але й створенням відповідних умов для відпочинку [3, с. 135]. Оскільки у підрозділах поліції існує некомплект особового складу, тому діючим працівникам доводиться працювати понад міру своїх можливостей, що призводить до емоційного вигорання.

Через велику кількість вогнепальної зброї та вибухонебезпечних предметів у військових та цивільного населення, останнім часом спостерігається значне зростання кількості злочинів, пов'язаних з їх використанням. У багатьох випадках зброя використовується проти працівників Національної поліції України, які повинні мати відповідну професійну підготовку щодо застосування вогнепальної зброї та протистояння озброєним злочинцям. Переважна кількість зброї та вибухонебезпечних предметів створює небезпеку не лише для правоохоронців, але й для самих цивільних. Отже, необхідно залучати громадськість до формування в їх освіті обізнаності про небезпечні фактори від вибухонебезпечних предметів [3, с. 135]. Останнім часом в Україні дедалі частіше починають приходити виклики на спеціальну лінію «102» з повідомленнями про озброєних осіб, які погрожують застосуванням зброї, або ж осіб, які активно ведуть стрільбу, що несе велику загрозу не лише працівникам поліції, але й цивільному населенню загалом.

Також проблемою стала неможливість роботи поліцейського для ведення бою в міських умовах. Це обумовлюється аспектами тактики ведення бою в основному в умовах міста та забудови, в той час як військова тактика відрізняється суттєво від поліцейської. Отже, для забезпечення підготовки такого поліцейського потрібно проводити заняття з автоматичною зброєю на спеціально обладнаних полігонах. Зазначена проблема обумовлена відсутністю часу та зайвих боєприпасів для проведення занять на полігонах [3, с. 135]. В деяких підрозділах Національної поліції України щомісячно проводяться відпрацювання різного роду вправ з автоматичної зброї та пістолетів з метою удосконалення їх навичок. На нашу думку необхідно щоб всі підрозділи забезпечували такі заняття, однак, з тих чи інших причин це поки що не можливо здійснити в повній мірі.

До методик, які є ефективними у ході вогневої підготовки поліцейських можна віднести форми тренування без набоїв; проведення занять із виконанням практичних вправ з навчальною зброєю, спрямованих на наближення до реальних умов; практичні вправи зі стрільби з використанням ухиляючих дій тощо. Погоджуємося, що важливим є постійне доповнення процесу навчання поліцейських новим видам складних стрілецьких вправ, прикладами з практичних дій досвідчених поліцейських-професіоналів, з обов'язковим поясненням випадків, які привели до успіху або до невдачі [2, с. 154].

В умовах воєнного стану якісна вогнева підготовка поліцейських набуває особливої актуальності. Можна стверджувати, що вогнева підготовка, як основна частина професійної підготовки поліцейського в Україні, потребує подальшого вдосконалення, адже від наявності у правоохоронця навичок поводження зі зброєю може залежати як безпека його життя та здоров'я, так і життя та здоров'я громадян [2, с. 154]. Також необхідно зазначити, що належна підготовка працівників поліції повинна починатись не з призначенням на посаду, а ще на етапі навчання у закладах вищої освіти. Необхідно насамперед покращити практичну складову вогневої підготовки саме на етапі формування курсантів як поліцейських.

Нормативно-правова база, що стосується підготовки поліцейських потребує значного доопрацювання в контексті адаптації підзаконних актів до умов збройного конфлікту та фактично

повномасштабної війни з усіма її наслідками. Необхідно розробити й втілити в життя стратегію підготовки поліцейських кадрів, де одним із ключових завдань буде підготовка у закладах вищої освіти із специфічними умовами курсантів, які зможуть нести службу в умовах, максимально наближених до бойових, у населених пунктах, які наближені до лінії бойового зіткнення, на деокупованих територіях. А у плані реалізації такої стратегії варто встановити необхідність змін до освітніх програм та компонентів освітніх програм, які б таку підготовку забезпечували. Окрім вогневої підготовки, це стосується і медичної (наприклад, тактична медицина як компонент освітньої програми), психологічної, тактично-спеціальної підготовки, тощо [4, с. 572].

Враховуючи вищевикладене, Національна поліція України у сфері вогневої підготовки працівників має негайно покращуватись, оскільки з початком повномасштабного вторгнення питання зброї стало дуже важливим та актуальним. Для захисту себе та цивільного населення поліцейські мають бути добре підготовленими та адаптованими до різних видів ситуацій, особливо пов'язаних із вогнепальною зброєю, що є вкрай небезпечним.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19

2. Литвиненко О., Бодирєв Д. Сучасна вогнева підготовка Національної поліції. *Матеріали конференцій МНЛ*. Суми, 2023. С. 153–154.

3. Тимофєєв В. П., Тінін Д. Г. Актуальні проблеми тактичної та вогневої підготовки українських поліцейських в умовах воєнного стану. *Матеріали конференцій МЦНД*. Полтава, 2023. С. 134–136.

4. Завістовський О. Д., Король К. С. Актуальні проблеми професійної підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. С. 569–573.

Петрова Ганна Миколаївна, *доцент кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат філософських наук, доцент*

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Повномасштабна війна проти України довела, що національна безпека виходить далеко за межі військового, політичного чи економічного вимірів. Ворожі маніпуляції історичною пам'яттю, інформаційні атаки та руйнування суспільної довіри засвідчили: гуманітарний простір – мова, культура, освіта та етика – є стратегічним ресурсом стійкості держави [1]. Гуманітарна освіта за таких умов перестає бути додатком до професійної підготовки, натомість стає фундаментом когнітивної безпеки, громадянської солідарності та символічної цілісності суспільства.

Ця місія коріниться у ренесансному ідеалі studia humanitatis – не просто системі знань чи навчальних дисциплін, а особливому способі формування людини як морального, політичного й культурного суб'єкта. Його осереддям постає цілісна особистість, чиє усвідомлене ставлення до культури є основою для відповідального судження, співпереживання, участі у публічному житті та збереження політичної спільноти. На межі XIX–XX століть цей підхід кристалізувався в концепції «наук про дух» Баденської школи неокантіанства. На відміну від природничих наук, що пояснюють закономірності, гуманітарне знання фокусується на розумінні унікального людського досвіду [2]. Відтак, гуманітаристика працює не з голими фактами, а з простором їхнього живого переосмислення та інтерпретації.

Гуманітарне знання у системі підготовки майбутніх фахівців не може бути редуковане до суто прикладної чи технічної функції. Його завдання полягає в осягненні складності, умінні бачити багатовимірність соціальних процесів та уникати спрощених рішень, які часто стають підґрунтям політичного популізму, радикалізації й маніпуляцій масовою свідомістю. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах гібридних конфліктів, де боротьба точиться не лише за території чи ресурси, а й за способи інтерпретації реальності. Інформаційні війни, мова ворожнечі та пропаганда спрямовані насамперед на руйнування здатності соціуму до критичного мислення та відповідального судження. Саме тому гуманітаристика сьогодні виконує не лише освітню, а й безпеково-інтегративну функцію.

Водночас сучасна гуманітарна сфера сама переживає стан внутрішньої кризи. Фрагментація знання, дедалі глибша сепарація права, етики, психології, філософії та культурології унеможливлюють цілісне осмислення людини й суспільства. Унаслідок цього гуманітарна теорія часто не встигає за швидкістю трансформацій цифрового середовища. Так, надзвичайно актуальним залишається застереження Е. Гуссерля, який у праці «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» наголошував, що технічний прогрес без розвитку духовної культури породжує втрату смислу та відчуження людини від власного життєвого світу [3]. Нинішня реальність повністю підтверджує цю тезу: інформаційне перевантаження, маніпуляції в мережі та деградація культури публічної дискусії дедалі частіше поєднуються із кризою довіри та радикалізацією суспільства.

Ідея гуманітарної освіти як екзистенційного фундаменту духовної культури посідає чільне місце в українській філософській думці. Значний внесок у розвиток цього концепту належить В. Шинкаруку, В. Горському, С. Кримському та М. Поповичу, які розглядали свободу, раціональність і моральну відповідальність як засадничі умови існування соціуму. Сучасні вітчизняні мислителі – зокрема В. Кебуладзе та В. Єрмоленко – значною мірою продовжують цю лінію, актуалізуючи її в контексті війни, інформаційного протистояння та національної стійкості. Їхні розвідки доводять, що гуманітаристика дедалі виразніше входить у простір безпекової проблематики, пов'язуючи філософський аналіз із питаннями громадянської солідарності, ідентичності та культури пам'яті.

За таких обставин гуманітарна освіта безпосередньо інтегрується у стратегічний безпековий контур держави. Показовим у цьому аспекті є Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який закріплює гуманітарний вимір стійкості на нормативному рівні [1]. Йдеться не про культурну сферу у вузькому, галузевому значенні, а про здатність суспільства до солідарності, відповідальності та захисту власного ціннісного простору в умовах зовнішнього тиску.

Важливими для сучасного осмислення цієї проблематики є ідеї Б. Кассен, яка розглядає мову не лише як засіб комунікації, а як простір конструювання політичної реальності [4]. Аналізуючи феномен софістики, дослідниця показує, що боротьба за смисли є невід'ємною складовою політичного протистояння. У контексті сучасних інформаційних війн ця теза набуває особливої актуальності, оскільки маніпуляція мовою, історичною пам'яттю та колективними уявленнями стає зброєю для руйнування суспільної єдності. Водночас Кассен послідовно критикує ідею культурного та мовного монолітізму, наголошуючи на праві кожної культури мислити власною мовою. За таких умов принцип різноманітності постає не загрозою, а запорукою стійкості демократії, адже саме визнання множинності культурних досвідів формує довіру, солідарність і соціальний капітал.

Близькою до цього підходу є позиція М. Нуссбаум, яка розглядає гуманітарну освіту як одну з основ демократичного устрою [5]. Нуссбаум наголошує: «Прикладні науки та технології, безумовно, є важливими, і держави цілком слушно приділяють увагу тому добробуту, який вони обіцяють забезпечити. Однак було б катастрофою, якби внаслідок цього були згорнуті інші складові гуманітарної освіти, а суспільства почали формувати покоління талановитих інженерів, позбавлених здатності до емпатійного уявлення та критичного мислення. Таке збіднення мислення живило б політику інтелектуальної глухоти й ненависті в усьому світі» [5, p. 24]. У сучасних українських реаліях замість «талановитого інженера» може постати правник, психолог чи правоохоронець, професійно підготовлений, але позбавлений здатності до моральної рефлексії, емпатії та критичного судження. Саме тому гуманітарна підготовка у сфері права, психології та правоохоронної діяльності набуває сьогодні принципового значення.

Особливої актуальності окреслена проблема набуває у системі підготовки фахівців сектору безпеки і правоохоронної діяльності. Сучасний правоохоронець функціонує не лише у просторі нормативно-правового регулювання, а й у складному полі моральних, психологічних та інформаційних впливів. Професійна компетентність уже не може зводитися виключно до знання законодавства чи алгоритмів реагування, адже вона передбачає здатність до етичного аналізу, критичної інтерпретації інформації та усвідомлення людського виміру права. Саме такі гуманітарні дисципліни, як логіка, професійна етика, а також філософські компоненти (зокрема філософія права, філософія управління та філософія психології, що викладаються на магістерському рівні підготовки), формують здатність аналізувати суперечності, розпізнавати маніпуляції та працювати з конфліктними смислами у публічному просторі. У цьому сенсі гуманітарна освіта стає елементом когнітивної безпеки держави.

Окремі аспекти цієї проблематики вже осмислювалися в українській академічній думці, зокрема у контексті критики вузькотехнократичного підходу до вищої школи. Зокрема, у наших попередніх дослідженнях зверталася увага на небезпеку редукції освітнього процесу до суто функціонального рівня, що неминуче призводить до втрати цілісного бачення людини та послаблення моральної відповідальності у професійній діяльності [6]. Проте сучасний безпековий контекст значно розширює цю проблематику, переводячи її у площину громадянської стійкості, захисту смислового простору держави та протидії когнітивним загрозам.

Отже, гуманітарна освіта в сучасних українських реаліях долає межі суто культурницької функції й постає стратегічним чинником забезпечення національної стійкості. Саме через соціогуманітарне знання формується здатність соціуму підтримувати спільний ціннісний простір, чинити опір маніпуляціям та уникати дегуманізації. У цьому сенсі захист гуманітарного простору є водночас захистом демократичної державності, людської гідності та права українського суспільства залишатися суб'єктом власної історії.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text

2. Rickert H. Science and History: A Critique of Positivist Epistemology. New York : Van Nostrand, 1962. 140 p.

3. Husserl E. The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology. Evanston : Northwestern University Press, 1970. 405 p.

4. Cassin B. L'effet sophistique. Paris : Gallimard, 1995. 694 p.

5. Nussbaum M. The Role of the Humanities in Education as a Cornerstone of Democracy, with a Special Emphasis on Environmental Issues. *Revista de Estudios Sociales*. 2023. No. 84. P. 13–24.

6. Петрова Г. М. До питання про вимоги до гуманітарної освіти майбутнього юриста. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : матеріали V Всеукр. наук.-теор. конф. Київ : НАВС, 2012. С. 135–136.

Petronchak Yuliia. *Associate Professor of Civil-Law Discipline Department of Lviv State University of Internal Affairs, Associate Professor, Ph.D;*
Topolevskyi Ruslan. *Associate Professor of Theory, History and Constitutional Law Department of Lviv State University of Internal Affairs, Associate Professor, Ph.D*

TRANSNATIONAL CRIME AS A CHALLENGE TO NATIONAL SECURITY

Transnational crimes occupy a significant share in the total proportion of modern crimes. Their peculiarity lies in going beyond the territory of one state. According to Art. 3 of the UN Convention against Transnational Organized Crime, a crime is transnational in nature if: a) it is committed in more than one state; b) it is committed in one state, but a substantial part of its preparation, planning, direction or control takes place in another state; c) it is committed in one state, but with the participation of an organized criminal group that carries out criminal activities in more than one state; or d) it is committed in one state, but its substantial consequences take place in another state» [1, p. 110].

By the above-mentioned substantial consequences, we understand damage. And the way to compensate for damage is also naturally compensation. Therefore, compensation de facto falls into the category of the most common type of recovery in the field of tort obligations, as well as an additional one - when a transnational crime, or a crime burdened with a foreign element, takes place.

Its significance is determined by the focus on the most dense filling of the gap formed by the offense in order to realize the full compensation for the damage caused, both material and moral. Priority in frequency and quantitative indicators of application is given to compensation due to the fact that when it comes to confiscation of property, failure to fulfill the terms of the obligation, other issues of an economic nature, it is traditional and customary for legal practice to use compensation as an independent type of recovery [2, p. 690; 10, p. 147].

The peculiar utilitarian nature of this type of recovery, the substantive nature and dispositive nature of the process (consideration in civil proceedings and civil action in criminal law) stimulate resorting to it as often as possible. The problem of delimiting the concepts of offenses in private international law is not too acute. Tort and transnational crime, which are the most common of these when it comes to an individual, are relatively clearly qualified in the context of the field of law, and difficulties may arise in determining jurisdiction. In the above case, the conflict of laws rule, the law of the place of the offense or lex loci delicti commissi, comes to the rescue most often, and less often - the law of the autonomy of the will of the parties or lex voluntatis.

The law of the autonomy of the will of the parties is not legally applicable when it comes to a criminal offense, that is, the burden of the crime with a foreign element, since criminal law a priori does not apply the dispositive method of regulation, applying exclusively imperative methodology.

Compensation, as a type of recovery for damage caused, is one of the most common in international tort law, which is also used in the case of a transnational crime (for example, in the presence of a civil claim in criminal proceedings), and even in the case of an international crime. In public international law, compensation is most often present in the form of retortion.

Therefore, we believe that compensation is monetary or other compensation to the state, an individual or a legal entity. It is aimed at covering the damage caused, losses, expenses, and losses. Compensation may be related to property damage, physical or mental health damage, violation of rights or obligations. The main objectives of compensatory measures, in particular in private international law, are to restore justice, compensate for expenses, and reduce losses. This state of affairs indicates the requirement for compensation to be proportional to the losses. The key types of compensation can be divided according to certain criteria, such as the situation and the purpose.

Therefore, according to the specified factors, compensation can be voluntary (by agreement of the parties) or mandatory (by court decision), as well as material or non-material. Material compensation should include money or property received by the creditor or the injured party, depending on the type of legal process. Non-material compensation is manifested in the form of additional rights, privileges, honors, gratitude, public apologies, recognition of merit and other measures.

References

1. Popko V. Transnatsionalnyi zlochyn u systemi zlochyniv mizhnarodnoho kryminalnoho prava: kvalifikuiuchi oznaky. *Publichne pravo.* 2019. № 1 (33). S. 103–111.

2. Korneva P., Atamanchuk Yu., Fenkiv V. Retorsii ta sanktsii yak vydy mizhnarodnoi vidpovidalnosti u mizhnarodnomu pryvatnomu pravi. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal.* 2023. № 4. S. 688–692.

Пилипенко Вікторія Вікторівна, *доцент кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат історичних наук, доцент*

ПРОТИДІЯ ІПСО РФ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Сучасна російсько-українська війна детермінує трансформацію класичних уявлень про збройну агресію, яка набула ознак асиметричного гібридного протистояння. Одним із найбільш деструктивних її компонентів є системні інформаційно-психологічні операції, що реалізуються російською федерацією проти України понад десятиріччя та набули безпрецедентної інтенсивності після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Окреслені операції становлять пряму загрозу для конституційних прав і свобод громадян, оскільки спрямовані на штучну дегенерацію суспільної згуртованості, провокування кризи легітимності державних інститутів та нівелювання спроможності держави щодо захисту власного суверенітету [1, с. 55]. У цьому контексті протидія ворожим дезінформаційним впливам трансформується з суто технічного елемента інформаційної безпеки у фундаментальну правову складову забезпечення конституційного правопорядку, що висуває перед правоохоронною системою України принципово нові завдання теоретико-прикладного характеру.

Для розуміння глибини цієї проблеми необхідно звернутися до стратегічної мети, яку переслідує держава-агресор у межах інформаційного протиборства. Генеральною інтенцією таких операцій є внутрішня дестабілізація України, формування політико-психологічних передумов для капітуляції чи укладення асиметричних мирних угод на невигідних для нашої держави умовах, а також делегітимізація правосуб'єктності України на міжнародній арені. Емпіричний аналіз правозастосовної практики свідчить, що Кремль застосовує синергетичний комплекс дезінформації, психологічного тиску та когнітивного маніпулювання [2, с. 302]. Серед домінантних векторів деструктивного впливу виокремлюються штучне підбурювання до соціальної та міжетнічної ворожнечі, імплантація у суспільну свідомість наративів про неспроможність військово-політичного керівництва, навмисне викривлення реального стану справ у зоні бойових дій та намагання легітимізувати окупаційний режим на тимчасово окупованих територіях.

Особливу небезпеку з погляду міжнародного гуманітарного та національного конституційного права становлять інформаційні кампанії, спрямовані безпосередньо на мешканців окупованих територій і вразливі верстви населення в тилу. Російська окупаційна адміністрація послідовно реалізує політику тотальної інформаційної ізоляції, яка включає примусове відключення українських телерадіокомунікацій і блокування доступу до національних вебресурсів із одночасним нав'язуванням агресивної пропаганди. Паралельно з цим фіксуються факти психологічного тиску на членів сімей військовополонених та осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Через підконтрольні спецслужбам Російської Федерації комунікаційні канали поширюється маніпулятивний контент у вигляді несанкціоновано знятих відео допитів чи фейкових списків на обмін, що має на меті спровокувати масові протестні акції в українському тилу та дискредитувати Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими.

Правова оцінка таких деструктивних дій дозволяє констатувати, що з позицій вітчизняного конституціоналізму мінімізація та нейтралізація наслідків ворожих інформаційних впливів є безпосереднім виконанням державою її головного обов'язку, закріпленого у статті 3 Основного Закону, щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [3]. Проте в умовах правового режиму воєнного стану, відповідно до статті 64 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану», допускається тимчасове обмеження окремих прав і свобод із метою захисту національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку [4]. Саме в цьому зрізі актуалізується ключова правова дилема: необхідність імперативного захисту національного інформаційного простору від гібридних загроз не повинна призводити до встановлення тотальної державної цензури.

Зазначена правова колізія вимагає від держави балансування при застосуванні обмежувальних заходів у межах інформаційного поля. Будь-які санкції чи обмеження мають відповідати критеріям «трискладового тесту», напрацьованого багаторічною практикою Європейського суду з прав людини, тобто бути передбаченими законом, переслідувати мету захисту національної безпеки та бути пропорційними й необхідними у демократичному суспільстві [5, с. 222]. Необґрунтоване чи непропорційне блокування медіаресурсів або переслідування лідерів думок за конструктивну критику миттєво інструменталізується ворогом для проведення нових інформаційних операцій з метою дискредитації України на міжнародній арені як нібито авторитарної держави. За таких умов функції правоохоронних органів набувають винятково складного характеру, де правове регулювання та правозастосування мають діяти синхронно.

Попри наявність чітких нормативних орієнтирів, практична ефективність правоохоронної протидії ворожим операціям наразі стримується рядом суттєвих системних чинників, серед яких першочерговим є

значний ресурсний та кадрово-технічний дефіцит. Значна частина оперативного та слідчого складу правоохоронних органів, особливо на регіональному та місцевому рівнях, потребує поглиблення специфічних компетентностей щодо виявлення сучасних архітектур інформаційних операцій, володіння інструментарієм розвідки на основі відкритих джерел, аналізу великих масивів даних та специфіки верифікації цифрових доказів у кримінальному процесі [6, с. 954]. Ця ситуація ускладнюється ще й браком належної міжвідомчої координації, адже попри функціонування Центру протидії дезінформації при РНБО України та Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Мінкультури, їхня взаємодія з Міністерством внутрішніх справ та підрозділами Кіберполіції часто позбавлена належної інституційної інтегрованості, що призводить до дублювання аналітичних функцій та уповільнює швидкість правового реагування на інформаційні загрози.

Поряд із кадровими та координаційними проблемами відчутною залишається недосконаліть безпосередньо нормативно-правової бази. Хоча Стратегія інформаційної безпеки та Закон України «Про медіа» заклали базові правові контури регулювання, вони не повною мірою враховують динаміку розвитку гібридних загроз за час повномасштабного вторгнення, де складною залишається юридична кваліфікація дій так званих агентів впливу та інфлюенсерів, які ретранслюють деструктивні дезінформаційні наративи без явних ознак отримання фінансової чи іншої матеріальної винагороди від російських спецслужб. Окрім того, існує нормативний вакуум у сфері протидії використанню технологій штучного інтелекту, зокрема генерації deepfake-контенту, що потребує негайної кримінально-правової регламентації на рівні окремого кваліфікуючого елементу складу злочину [7, с. 360].

Необхідність таких реформ підтверджується актуальним моніторингом безпекового середовища, який демонструє, що російські інформаційно-психологічні операції остаточно трансформувалися у високотехнологічні, гіпертаргетовані кампанії. Агресор навчився використовувати латентні алгоритми сучасних соціальних мереж для мікротаргетування на гранично вузькі й уразливі цільові аудиторії, такі як родини військовослужбовців, що проходять ротацію, або мешканці територій під постійними обстрілами. Це вимагає від усього правоохоронного блоку докорінного перегляду філософії безпеки та невідкладного переходу від реактивної моделі, яка полягає у фіксації та кримінально-правовій оцінці фейку post-factum, до проактивної превентивної моделі, яка базується на прогнозному моделюванні потенційних інформаційних атак, завчасному розробленні юридичних контрзаходів та підвищенні рівня правової й цифрової грамотності населення.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що ефективна протидія російським ІПСО є невід'ємним атрибутом захисту конституційного ладу та забезпечення фундаментальних прав громадян в умовах тривалої гібридної війни, оскільки захист суверенітету у когнітивній та інформаційній сферах є абсолютно симетричним захисту фізичних кордонів держави. Для правоохоронної системи цей виклик актуалізує необхідність системної модернізації, яка включає відхід від застарілих методик розслідування, адаптацію кримінального та кримінального процесуального законодавства до викликів цифрової епохи, створення спеціалізованих OSINT-підрозділів у структурі СБУ та Національної поліції України, а також поглиблення транскордонного співробітництва з євроатлантичними безпековими інституціями. Лише за умови розбудови такої гнучкої, правової та технологічної системи захисту Україна буде спроможна нейтралізувати гібридні загрози, неухильно дотримуючись при цьому засад верховенства права та ліберально-демократичних стандартів прав людини.

Список використаних джерел

1. Запорожець С. А. Інформаційна безпека України в умовах гібридної війни. *Збірник наукових праць ЖВІ*. 2019. Вип. 17. С. 52–63.

2. Шемаєв В. М., Єрьоміна Л. В. Когнітивна війна як складова сучасної гібридної війни. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. №7. С. 300–304.

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Летнянчин Л. І., Яворський В. О. Обмеження в реалізації прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану через призму практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2024. Вип. 86. Ч. 1. С. 220–225.

6. Василенко В. М. Цифрова трансформація правоохоронних органів: ризики в умовах гібридних загроз та шляхи їх подолання. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 945–958.

7. Шкелебей В. А., Галаган В. І., Удовенко Ж. В. Проблеми законодавчого врегулювання використання штучного інтелекту під час досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2025. Вип. 90. С. 355–361.

Письменський Євген Олександрович, *проректор з наукової роботи ЗВО «Університет Короля Данила», доктор юридичних наук, професор*

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ТЛУМАЧЕННЯ

Імплементація кримінально-правової норми про колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК України) стала одним із найскладніших викликів для національної системи правосуддя в умовах повномасштабної збройної агресії. Диференціація основних складів злочинів колабораційної діяльності з їх викладенням у межах однієї статті зумовлює потребу здійснення не лише їх формального аналізу, але й розуміння суті самого явища колабораціонізму, що традиційно пов'язувалося з умовами окупації.

У цьому контексті Верховний Суд (далі – ВС) як найвищий судовий орган, на який покладено завдання забезпечувати сталість і однаковість практики правозастосування, виступає ключовим суб'єктом, здатним сформувати єдині підходи до тлумачення та застосування ст. 111-1 КК України, включаючи належне розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень, а також виробити критерії оцінки суспільно небезпечної поведінки осіб в умовах тимчасової окупації. Саме правові позиції ВС мають визначальне значення з позиції дотримання балансу між інтересами національної безпеки і гарантіями прав і свобод людини у кримінальному провадженні.

Окремої уваги потребує недостатня активність суб'єктів формування кримінально-правової політики, які, попри численні зауваження до змісту та конструкції ст. 111-1 КК України, висловлені як представниками наукової спільноти, так і практиками та громадськістю, досі не здійснили належного нормативного коригування відповідних положень. В умовах необхідності оперативної адаптації кримінально-правової системи до викликів воєнного часу особливого значення набуває забезпечення її ефективного та послідовного функціонування, що передбачає мінімізацію правозастосовних помилок, здатних негативно вплинути на рівень суспільної довіри до правосуддя. З огляду на це, особлива роль покладається на ВС, який завдяки механізмам формування єдиної судової практики та правових позицій спроможний частково компенсувати наявні законодавчі недоліки.

Упродовж 2023–2026 рр. Касаційний кримінальний суд у складі ВС ухвалив понад двадцять постанов у справах щодо колабораційної діяльності. Переважна більшість таких рішень була постановлена за результатами перегляду судових актів судів нижчих інстанцій через подання скарги стороною захисту про неправильне застосування норм кримінального закону та помилки у кримінально-правовій кваліфікації відповідних діянь.

Проаналізовані рішення ВС у їх сукупності дають змогу виявити ключові проблеми, які на сьогодні розв'язуються на найвищому судовому рівні, підходи, що застосовуються при цьому, а також правові позиції з тих чи інших питань застосування ст. 111-1 КК України. Аналізована добірка охоплює двадцять постанов Касаційного кримінального суду у складі ВС, ухвалених у період з лютого 2024 р. по квітень 2026 р. Агреговані (основні) результати цього аналізу представлені в цій доповіді.

Поняття «незаконного органу влади» і функціональний критерій його ідентифікації

Одним із найбільш концептуально значущих питань є визначення того, чи належить та чи інша установа до категорії незаконного органу влади у розумінні ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК України. У справі № 766/12766/23 ВС сформулював розгорнутий підхід до цього поняття: орган влади характеризується наявністю владних управлінських повноважень, реалізацією функцій держави (нормотворчих, управлінських, правоохоронних) та можливістю прийняття обов'язкових до виконання рішень у сфері публічного управління.

Застосовуючи цей критерій, ВС дійшов висновку, що заклад освіти, навіть якщо він перебуває під управління окупаційної адміністрації, не наділений такими повноваженнями. Тому зайняття посади директора школи на окупованій території не утворює складу злочину за ч. 5 ст. 111-1 КК України. Відповідна позиція є проявом здійснення чіткого розмежування між різними формами колабораційної діяльності: ті самі дії може охоплювати ч. 3 ст. 111-1 КК України (впровадження стандартів освіти держави-агресора або пропаганда в закладах освіти), але не ч. 5 ст. 111-1 КК України, яка містить ознаку органу влади [1].

Ще в одній справі ВС деталізував підхід щодо ч. 7 ст. 111-1 КК України: поняття «посада в незаконному правоохоронному органі» не вимагає, щоб особа обіймала керівну чи функціонально значиму позицію. Достатньо самого факту зайняття будь-якої посади в такому органі. Водночас роз'яснено, що зайняття посади слід розрізняти від роботи на підприємстві або установі, що не є органом влади (лікар, фармацевт, пожежник тощо): такі особи не несуть кримінальної відповідальності за ч. 2, 5, 7 ст. 111-1, навіть якщо фізично знаходяться на окупованій території. Це важливе застереження проти надмірного розширення сфери кримінальної відповідальності [2].

Добровільність: стандарт доведення та обставини, що її виключають

Добровільність дій слід вважати конститутивною ознакою всіх форм колабораційної діяльності (навіть попри формальні винятки у ч. 1, 3, 4, 6 ст. 111-1 КК України) і водночас найбільш дискусійним питанням у правозастосуванні. Розглянуті рішення ВС дають змогу реконструювати диференційовану позицію з цього питання.

З одного боку, ВС встановлює підвищений стандарт доведення добровільності в умовах окупації. У справі № 635/2049/22 чітко наголошується на тому, що сам факт окупації, навіть за відсутності фізичного тиску, свідчить про наявність психологічного тиску на осіб, що перебувають під нею. Тому висновки суду про добровільність дій в інтересах окупантів потребують бути доведеними поза розумним сумнівом і мають корелювати з перевіркою підстав для застосування ст. 39 і 40 КК України (крайня необхідність, фізичний або психологічний примус). Суд також звернув увагу на обов'язковість урахування положень Женевської конвенції про захист цивільного населення [3].

З другого боку, ВС, не ставлячи під сумнів застосовність положень Женевської конвенції щодо можливості громадян України працювати з метою забезпечення свого існування на окупованих територіях, відмовляється від автоматичного визнання там праці вимушеною. У справі № 638/18926/23 суд деталізував критерії розмежування дій, які охороняються Женевською конвенцією, і дій, що утворюють склад колабораційної діяльності. Визначальними є: чи здійснює особа контролюючий вплив на права та можливості інших громадян; чи отримує вона матеріальне заохочення; чи утверджує окупаційну владу; чи фактично виступає її представником. Особа, яка до окупації виконувала аналогічні правоохоронні функції і продовжила їх у складі окупаційної структури, отримуючи оплату у валюті держави-агресора і здійснюючи контроль над ресурсами, перебуває поза сферою захисту Конвенції [4].

Додаткові критерії добровільності випливають з аналізу справи № 638/5446/22: факт примусу не може подаватися узагальнено – треба конкретизовувати, у чому він виражався, хто і за яких обставин здійснював тиск, чому особа не могла відмовитись. Якщо ж інша особа в тих самих умовах відмовилася від пропонованої посади без негативних наслідків (такий свідок є у справі), це може бути контраргументом проти версії примусу [5].

Форми колабораційної діяльності та конкретизація обвинувачення

Для ч. 6 ст. 111-1 КК (організація заходів політичного характеру або здійснення інформаційної діяльності) ВС у справі № 183/8535/22 сформулював вимогу чіткої ідентифікації конкретної форми діяльності з прив'язкою до положень ч. 2 і ч. 3 примітки ст. 111-1 КК України. Суд не прийняв загального посилання на обидві форми без аналізу, яке саме діяння охоплюється якою формою діяльності [6].

Натомість у справі № 638/7236/23 ВС підтримав засудження за одночасним застосуванням обох форм за ч. 6 ст. 111-1 КК України, поклавши в основу детально описані дії засудженої: організацію публічних зборів (заходи політичного характеру) та організацію систематичного розповсюдження пропагандистської преси (інформаційна діяльність) [7]. Отже, сама по собі множинність форм колабораційної діяльності не виключається, але унеможливлюється їх ототожнення без розрізнення конкретних дій.

Розмежування колабораційної діяльності із суміжними складами злочинів

У справі № 185/7229/23 ВС закріпив правову позицію щодо утворення діями, пов'язаними з організацією та проведенням незаконного «референдуму», ідеальної сукупності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 110 і ст. 111-1 КК України.

Вихідним критерієм розмежування суд обрав мету. Мета злочину за ст. 110 КК України – зміна меж або державного кордону України – характеризує самостійний вид посягання, що проявляється у вчиненні будь-яких дій. Мета злочину за ч. 5 ст. 111-1 КК України не є настільки очевидною: вона полягає у підтримці, сприянні діяльності держави-агресора, її представників чи структур, і зводиться до конкретно визначених дій. У такий спосіб одна й та сама поведінка (участь у «референдумі») може одночасно бути спрямованою як на сприяння діяльності держави-агресора, так і на зміну меж території або державного кордону України, що зумовлює необхідність кваліфікації вчиненого за правилами ідеальної сукупності кримінальних правопорушень. Захисник посилався на конкуренцію загальної і спеціальної норм та на правило *lex posterior*, вважаючи, що ч. 5 ст. 111-1 КК України, прийнята пізніше і більш конкретна, має поглинати ст. 110 КК України. ВС відхилив цей аргумент: об'єкти посягання і мета цих двох норм є різними і не охоплюють одна одну [8].

Справа № 331/4882/23 ілюструє іншу позицію ВС – про можливість засудження однієї особи одночасно за державну зраду у формі переходу на бік ворога та за колабораційну діяльність у формі зайняття посади в незаконному правоохоронному органі. Ці норми мають різні об'єкти посягання і різну об'єктивну сторону, тому ідеальна сукупність є обґрунтованою. Суд наголошує: «ті громадяни України, які зайняли одну з посад у незаконних органах влади, правоохоронних або судових органах на окупованих територіях та почали здійснювати функції, визначені посадою, можуть бути притягнені до відповідальності за сукупністю кримінальних правопорушень: за державну зраду (оскільки їхня діяльність може становити одну з форм державної зради) та колабораційну діяльність (оскільки вони зайняли певну посаду в незаконних органах влади)» [9].

Підсумовуючи викладене, можна сформулювати такі висновки. У ситуації, коли ст. 111-1 КК України так і не зазнала системного законодавчого коригування, попри численні зауваження наукової спільноти та практиків, ВС фактично перебуває на передовій формування сталої та передбачуваної

практики застосування норм про колаборaційну діяльність. Він здатний сформувати ту правову визначеність, яку за умов належного нормативного регулювання мав би забезпечувати сам закон. За таких умов практика ВС набуває не лише істотного правозастосовного значення, але також здатна впливати на подальший розвиток кримінально-правової політики у сфері протидії колаборaційній діяльності.

Водночас правові позиції ВС не усувають потреби в системному законодавчому врегулюванні: вони лишаються реакцією на казуїстику окремих справ і не можуть замінити чітко сформульованої диспозиції кримінально-правової норми. Отже, подальший розвиток правозастосування у цій сфері має відбуватися у двох напрямах – через уніфікацію судової практики на рівні ВС та через законодавче вдосконалення ст. 111-1 КК України з урахуванням напрацьованих правових позицій.

Список використаних джерел

1. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25 лют. 2026 р. у справі № 766/12766/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134499602
2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 20 черв. 2024 р. у справі № 953/7182/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119961119
3. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07 квіт. 2026 р. у справі № 635/2049/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135926425
4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 01 груд. 2025 р. у справі № 638/18926/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132476385
5. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 31 січ. 2024 р. у справі № 638/5446/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705070
6. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 20 січ. 2026 р. у справі № 183/8535/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133828713
7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 06 жовт. 2025 р. у справі № 638/7236/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130860370
8. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 08 груд. 2025 р. у справі № 185/7229/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132590454
9. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 21 лип. 2025 р. у справі № 331/4882/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129086839

Пікалов Євген Сергійович, *заступник Міністра юстиції України*

ПРАВООХОРОННИЙ КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Сучасні трансформаційні процеси в Україні, зумовлені триваючою збройною агресією рф, масштабними гібридними загрозами українській державності визначають пріоритетність підвищення ефективності правоохоронного компоненту як складової системи національної безпеки. В умовах п’ятого року війни зазначені питання перебувають у стадії глибокої модернізації, що вимагає не лише оновлення вітчизняних нормативно-правових засад, а й водночас їх синхронізації з міжнародними стандартами країн-членів ЄС.

Ефективність системи національної безпеки є ключовим чинником суверенітету країни, оскільки саме вона формує політико-адміністративні механізми, а також забезпечує баланс між воєнними, політичними, економічними, інформаційними й соціальними інтересами держави. У цьому контексті вивчення міжнародного досвіду та визначення оптимальних шляхів його імплементації в українську систему органів правопорядку має не лише наукову, а й практичну цінність.

Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що ефективна система національної безпеки, правоохоронної системи ґрунтується на принципах верховенства права, прозорості, демократичного контролю та належного урядування. Для України, яка в умовах війни реалізує комплексну реформу сектору безпеки та оборони, правоохоронних органів та пенітенціарної системи зокрема, важливо максимально швидко інтегрувати ці принципи у власну систему управління з урахуванням національних інтересів і поточних викликів.

Питання вдосконалення спроможностей національної безпеки, її правоохоронного компоненту висвітлювались у працях українських і зарубіжних дослідників, зокрема В. Горбуліна, А. Качинського, О. Дзьобаня, В. Ліпкана, Г. Перепелиці, Л. Губерського, М. Требіна, а також С. Хантінгтона, Г. Мінца, М. Каплана, Дж. Розенау, Г. Моргана. Проте комплексне дослідження вдосконалення вітчизняної пенітенціарної системи з акцентом на імплементацію європейського досвіду у сучасних українських реаліях, зокрема в умовах війни залишається недостатньо розробленим.

Зазначимо, що Європейська стратегія безпеки робить акцент на інтегрованому баченні, яке включає запобігання конфліктам, розвиток партнерств, підтримку стійкості держав та зміцнення інституцій [1; 2]. Сучасний етап розвитку безпекових підходів характеризується зміщенням акценту від

моделі «захист від загроз» до концепції «управління ризиками» та забезпечення стійкості (resilience). Такий підхід наголошує на необхідності запровадження адаптивних, здатних швидко змінюватися інституцій, які ефективно працюють у кризових умовах [3].

Відповідно, національна безпека сьогодні має включати не лише питання оборони, а й дієвість всіх правоохоронних інституцій, а також наявність якісних суспільних комунікацій.

Під час формування власної політики безпеки Україна має спиратися на визнані міжнародно-правові засади, які визначені, зокрема у стандартах ЄС, ОБСЄ та OECD. Мова йде про визначальні правові документи: Європейська стратегія безпеки ЄС та Глобальна стратегія ЄС; Рекомендації ОБСЄ щодо демократичного контролю та реформ сектора безпеки (SSR) [4]; Стандарти OECD та SIGMA щодо належного врядування, інституційної стійкості та управління ризиками [5–6].

Ці документи формують методологічну основу для адаптації української безпекової політики до євроатлантичних норм і сприяють її гармонізації з міжнародними підходами. Слід зазначити, що Управління безпекою в Європейському Союзі побудоване як багаторівнева система, де наднаціональні інституції співпрацюють з органами влади окремих держав. Водночас система кризового реагування ЄС включає низку спеціальних механізмів, які дозволяють швидко узгоджувати дії між країнами:

– IPCR – Інтегрована система політичного реагування на кризи;

– Європейський механізм цивільного захисту, що забезпечує мобілізацію ресурсів різних держав під час надзвичайних ситуацій [7];

– EU SITCEN – ситуаційний центр ЄС, який проводить інформаційний аналіз і надає аналітичну підтримку;

– Європейська платформа солідарності, що координує дії між державами-членами.

Ці інструменти забезпечують можливість оперативної реакції та узгоджених дій у кризових ситуаціях, що охоплюють різні сфери: від природних катастроф до відкритих збройних конфліктів. Очевидно, що Європейська модель постає головним орієнтиром для України. Її ключові елементи мають практичну цінність, зокрема щодо: впровадження принципів належного врядування; розвиток інституційної спроможності державних органів; посилення цивільного контролю над оборонною сферою; модернізація системи стратегічного планування; розбудова стійкості держави, громад і критичної інфраструктури.

Досвід Європейського Союзу показує, наскільки важливим є комплексне бачення безпеки, коли поряд із традиційною обороною враховуються політичні, економічні, правоохоронні, енергетичні, кібернетичні та соціальні аспекти. ЄС приділяє значну увагу міждержавній координації, створенню спільних механізмів кризового реагування та підвищенню стійкості інституцій. Стандарти належного врядування, на які спирається ЄС, слугують орієнтиром для країн, що реформують свої системи публічного управління, у тому числі й у сфері безпеки.

Як висновок, необхідно зазначити, що попри масштабні виклики, Україна з моменту повномасштабного вторгнення продемонструвала виняткову мобілізаційність, адаптивність і здатність до швидкого реформування. Держава активно створює нові інституції, вдосконалює систему управління, залучає міжнародний досвід і не зупиняється у реформуванні навіть під час війни.

Однак стійкість системи національної безпеки ґрунтується у тому числі на глибшої інтеграції стандартів ЄС, побудові сучасних механізмів стратегічного планування, посилення координації між відомствами та розвитку кадрового потенціалу. Саме ці чинники визначатимуть здатність України забезпечувати свою безпеку у довгостроковій перспективі. Це складний та багатоетапний процес, який має відбуватися паралельно з відсіччю збройної агресії рф.

Водночас інтегроване управління ризиками, яке давно застосовується у ЄС, може стати для України однією з ключових основ повоєнної відбудови. Для України ці напрями мають стати не лише предметом теоретичного осмислення, а й основою довгострокової реформи, яка визначатиме, наскільки держава буде здатна захищатися, відбудовуватися і розвиватися у найближчі десятиліття.

Список використаних джерел

1. European Security Strategy : A Secure Europe in a Better World. Brussels : EU Council, 2003.
2. EU Global Strategy for Foreign and Security Policy. Brussels : EEAS, 2016.
3. OECD Government at a Glance 2019. Paris : OECD Publishing, 2019.
4. OECD Public Governance Review: Ukraine 2018. Paris : OECD Publishing, 2018.
5. OECD Good Governance for Critical Infrastructure Resilience. Paris : OECD, 2019.
6. OSCE Security Sector Governance and Reform Toolkit. Vienna : OSCE, 2019.
7. EU Civil Protection Mechanism Guidelines. Brussels, 2022.

Плахотнюк Олександр Валерійович, *начальник 4-го управління (протидії злочинам, пов'язаними з віртуальними активами) Департаменту кіберполіції Національної поліції України*

РОЛЬ І МІСЦЕ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Стрімка цифровізація суспільства, зростання кіберзлочинності, використання віртуальних активів і deepfake-технологій створюють нові виклики для правоохоронних органів, які неможливо ефективно долати лише традиційними засобами аналітики. Системи на базі штучного інтелекту (ШІ) дозволяють автоматизувати обробку великих масивів даних, виявляти приховані зв'язки між подіями, особами й об'єктами та підвищувати оперативність реагування на загрози публічній безпеці й кібербезпеці.

Міжнародна практика (США, країни ЄС тощо) демонструє успішні кейси використання ШІ для відеоаналітики, прогнозування злочинності, OSINT-розвідки й ідентифікації підозрюваних, що задає орієнтир для трансформації українських правоохоронних органів.

Системи ШІ допомагають аналізувати великі масиви криміналістичних, оперативно-розшукових та розвідувальних даних, виявляти закономірності між злочинами, підозрюваними, фінансовими операціями, віртуальними активами й кіберінцидентами. Нейромережі застосовуються для розпізнавання облич, об'єктів, номерних знаків, виявлення підозрілої поведінки та подій у потоковому відео, що дає змогу оперативно ідентифікувати правопорушників. ШІ-моделі використовують для автоматичного збору й аналізу відкритих джерел (соцмережі, форуми, даркнет-майданчики) з метою виявлення ознак екстремізму, фінансових шахрайств тощо.

Переваги використання ШІ для правоохоронців:

– підвищення ефективності та оперативності розслідування злочинів, а саме скорочення часу на обробку доказів, автоматичний пошук зв'язків, генерація гіпотез щодо мотивів і можливих підозрюваних;

– зниження кількості помилок та «людського фактора» завдяки алгоритмічній обробці великих масивів однорідних даних (відео, журнали подій, телефонні з'єднання, фінансові транзакції) із можливістю подальшої юридичної оцінки людиною;

– автоматизація рутинних операцій (формування звітів, первинна класифікація звернень, попередній відбір релевантних матеріалів) дозволяє звільнити час співробітників для складніших аналітичних і процесуальних завдань.

В Україні наразі відсутня комплексна законодавча база, яка б системно регулювала впровадження й використання ШІ-систем у правоохоронній діяльності. Нормативно-правове регулювання використанні штучного інтелекту має визначати вимоги до якості даних, прозорості алгоритмів, відповідальності розробників і користувачів, процедур сертифікації та незалежного аудиту високоризикових ШІ-рішень для правоохоронних органів.

Етичні стандарти застосування ШІ повинні включати принципи поваги до прав людини, пропорційності, мінімізації втручання, підзвітності, а також передбачати механізми оскарження рішень, у яких використовувалися інтелектуальні системи штучного інтелекту.

Плугатар Тетяна Анатоліївна, *головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Повномасштабне вторгнення рф в Україну 24 лютого 2022 року стало безпрецедентним викликом для системи державного управління, сектору безпеки та оборони, а також правоохоронних органів. Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні суттєво змінило характер суспільних відносин та умови функціонування державних інституцій, що вимагало оперативного перегляду їхніх повноважень, механізмів діяльності та організаційної структури. Особливої актуальності набула проблема забезпечення внутрішньої безпеки держави, захисту прав і свобод громадян, підтримання правопорядку в умовах бойових дій та протидії новим загрозам національній безпеці.

За цих умов Національна поліція України зазнала функціональної трансформації. Вона взяла на себе подвійну роль, функціонуючи не лише як традиційний правоохоронний орган, відповідальний за охорону публічного порядку та протидію злочинності, а й як важливий елемент сектору безпеки і оборони держави. Поліцейські залучаються до виконання завдань, які раніше були характерними переважно для військових формувань або інших спеціалізованих державних органів, зокрема забезпечення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях, протидії диверсійно-розвідувальним групам, участі в евакуаційних заходах, документування воєнних злочинів та забезпечення функціонування режимних обмежень воєнного часу.

Трансформація безпекового середовища зумовлена низкою деструктивних чинників: збільшенням незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин; виникненням нових складів злочинів (колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору, мародерство у зонах ведення бойових дій), а також необхідністю протидії диверсійно-розвідувальним групам та захисту критичної інфраструктури від фізичних і цифрових атак. Додатковими викликами стали масштабні міграційні процеси, пов'язані з переміщенням мільйонів громадян усередині країни, зростанням соціальної напруги та необхідністю забезпечення безпеки населення в умовах постійної загрози ракетних і дронових атак. Руйнування адміністративних будівель, відділків поліції та систем зв'язку в районах активних бойових дій також створило значні ресурсні та організаційні труднощі.

За таких обставин особливого значення набуває дослідження механізмів адаптації Національної поліції України до умов воєнного стану, аналіз змін у нормативно-правовому регулюванні її діяльності, організаційно-управлінських підходах та практиці реалізації нових повноважень. Вивчення набутого досвіду є важливим не лише для підвищення ефективності функціонування поліції в умовах триваючої збройної агресії, а й для подальшого вдосконалення системи забезпечення національної безпеки та правопорядку в Україні.

В умовах дії правового режиму воєнного стану в України відбулося суттєве розширення правового поля діяльності поліції. Правовий фундамент цих змін склали такі нормативно-правові акти.

Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» доповнив статтю 23 Закону України «Про Національну поліцію» [1] нормами щодо здійснення оперативного розмінування та вибухотехнічних робіт, збору біометричних даних затриманих та загиблих осіб, виконання конвойних функцій, утримання осіб в ізоляторах тимчасового тримання, а також розширив можливості застосування заходів примусу під час відсічі збройної агресії.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби» [2] вніс зміни до ст. 32 «Про Національну поліцію» та поклав на поліцейських обов'язок перевіряти військово-облікові документи громадян разом із документами, що посвідчують особу, а також надав право здійснювати адміністративне затримання осіб, які ухиляються від виконання вимог законодавства про військовий обов'язок та мобілізацію.

Закон України «Про внесення змін до КПК України щодо удосконалення порядку досудового розслідування в умовах воєнного стану» [3] спростив процедури проведення окремих слідчих (розшукових) дій у районах ведення бойових дій та на територіях, де існує безпосередня загроза життю і здоров'ю громадян.

У результаті Національна поліція України була наділена додатковими, не властивими для мирного часу повноваженнями, серед яких: забезпечення та контроль режиму комендантської години, перевірка документів громадян на блокпостах, огляд транспортних засобів і речей, участь в евакуації населення, здійснення вибухотехнічних заходів, забезпечення охорони стратегічно важливих об'єктів та виконання окремих оборонних функцій.

Крім того, в умовах воєнного стану змінилися підходи до організації діяльності Національної поліції України. Традиційна система управління була доповнена елементами кризового менеджменту, які передбачають високу мобільність, оперативність прийняття рішень та здатність швидко реагувати на зміни оперативної обстановки.

Одним із найважливіших напрямів адаптації стало створення спеціалізованих підрозділів для виконання завдань оборонного характеру. Зокрема, сформовано зведені штурмові та стрілецькі підрозділи, які беруть безпосередню участь у відсічі збройної агресії та захисті територіальної цілісності держави. Важливу роль відіграє Об'єднана штурмова бригада Національної поліції України «Лють», яка виконує бойові завдання на найбільш складних ділянках фронту.

Крім того, створені спеціалізовані слідчо-оперативні групи для роботи на деокупованих територіях, документування воєнних злочинів та збору доказів для національних і міжнародних судових інстанцій. У їхній діяльності широко використовуються мобільні криміналістичні лабораторії та сучасні засоби ДНК-ідентифікації.

Особливого значення набула діяльність спеціалізованих поліцейських екіпажів «Білий янгол». Функціональну спрямованість цих підрозділів орієнтовано на безпосереднє забезпечення евакуації цивільного населення із зон активних бойових дій, надання екстреної медичної допомоги пораненим, доставку гуманітарних вантажів та всебічну підтримку громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок збройної агресії. Виконуючи службові обов'язки в умовах постійного ризику для життя та безперервних ворожих атак, особовий склад цих підрозділів демонструє новий стандарт функціонування поліції як невіддільного елемента системи цивільного захисту населення у прифронтовій зоні.

Одним із найважливіших напрямів діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану стало документування воєнних злочинів та інших порушень міжнародного гуманітарного права. З початку повномасштабного вторгнення поліцейські здійснюють фіксацію наслідків обстрілів цивільної інфраструктури, виявлення місць масових поховань, документування фактів катувань, незаконного позбавлення волі цивільних осіб, насильницьких зникнень та інших злочинів, вчинених представниками держави-агресора. Особливо складною є робота на деокупованих територіях, де необхідно не лише відновити правопорядок, а й забезпечити належне збереження доказової бази. У таких умовах слідчі та криміналісти поліції працюють у тісній взаємодії з органами прокуратури, Службою безпеки України та міжнародними експертами. Важливим завданням залишається ідентифікація загиблих осіб. Для цього використовуються сучасні методи генетичної експертизи, електронні бази даних та мобільні ДНК-лабораторії.

Мінімізація інфраструктурних втрат та підвищення ефективності діяльності поліції значною мірою досягаються шляхом цифровізації процесів управління та впровадження сучасних технологій. У практичній діяльності широко використовуються безпілотні літальні апарати для аеророзвідки, пошуку осіб, моніторингу територій та документування наслідків бойових дій. Значно розширено використання засобів фото-, аудіо- та відеофіксації для контролю публічного простору, виявлення диверсійно-розвідувальних груп та забезпечення доказової бази у кримінальних провадженнях.

Варто звернути увагу також і те, що було спрощено порядок отримання інформації від державних органів, підприємств та установ за письмовими запитами поліції, що сприяє оперативнішому реагуванню на загрози та ефективнішому розслідуванню злочинів.

Безумовно воєнний стан значно розширив гуманітарний компонент діяльності Національно поліції України. Поліцейські забезпечують евакуацію цивільного населення із районів проведення бойових дій, супроводжують гуманітарні вантажі, здійснюють пошук безвісти зниклих осіб та сприяють возз'єднанню сімей, розлучених війною. У багатьох прифронтових населених пунктах саме поліцейські стали представниками держави, які постійно перебувають поруч із населенням та надають необхідну допомогу. Вони здійснюють доставку продуктів харчування, медикаментів, засобів першої необхідності особам похилого віку, людям з інвалідністю та іншим соціально вразливим категоріям громадян. Важливим напрямом роботи залишається захист прав дітей. Підрозділи ювенальної превенції беруть участь в евакуації неповнолітніх, встановленні місцеперебування дітей, які втратили зв'язок із батьками, та взаємодії із соціальними службами щодо їх подальшого захисту.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що досвід функціонування Національної поліції України в умовах воєнного стану засвідчив її здатність оперативно адаптуватися до принципово нових безпекових викликів та ефективно виконувати покладені завдання в умовах збройної агресії. Трансформація діяльності поліції відбулася як на нормативно-правовому, так і на організаційно-управлінському та технічному рівнях, що дозволило забезпечити безперервність правоохоронної діяльності, підтримання публічної безпеки та правопорядку, а також належне реагування на загрози воєнного характеру.

Водночас функціональне навантаження Національної поліції України суттєво розширилося. Поряд із традиційними правоохоронними завданнями поліція виконує оборонні, гуманітарні та стабілізаційні функції, що зумовлено особливостями правового режиму воєнного стану. Це свідчить про посилення її ролі в системі забезпечення національної безпеки та трансформацію в багатофункціональний суб'єкт сектору безпеки і оборони держави.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2123-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку : Закон України від 11 квіт. 2024 р. № 3633-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку досудового розслідування в умовах воєнного стану : Закон України 14 квіт. 2022 р. № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text

Погорецький Микола Анатолійович, *доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, перший проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДОКАЗИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ: ВПЛИВ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ДОКТРИНУ ДОКАЗІВ

Проблема сутності кримінальних процесуальних доказів, моменту їх формування та співвідношення доказів із матеріалами кримінального провадження належить до фундаментальних проблем сучасної теорії кримінального процесуального доказування. Її вирішення має не лише доктринальне, а й безпосереднє правозастосовне значення, оскільки від відповіді на питання, чи існують докази під час досудового розслідування, залежить розуміння змісту доказової діяльності слідчого, дізнавача, прокурора, сторони захисту, слідчого судді, доказової обґрунтованості повідомлення про підозру, заходів забезпечення кримінального провадження, закриття провадження та складання обвинувального акта [3–11].

У вітчизняній кримінальній процесуальній доктрині сформувався так званий *судоцентричний* підхід, відповідно до якого під час досудового розслідування нібито ще не існує доказів у власному кримінальному процесуальному значенні, а слідчий, дізнавач, прокурор та інші суб'єкти оперують лише «матеріалами», які можуть набути статусу доказів після їх безпосереднього дослідження судом. Одне з найбільш послідовних методологічних обґрунтувань такого підходу міститься у працях В. П. Гмирка, який у концепції реструктуризованого кримінального процесу відмежовує підготовку доказового матеріалу майбутнього кримінального позову від власне доведення, зосередженого у судовому провадженні [1]. Судоцентрична спрямованість простежується й у працях М. Є. Шумила, який у найбільш категоричній формі пов'язує формування доказів із судовим порядком їх дослідження, визнаючи на досудовому розслідуванні лише матеріали, що претендують на майбутній статус судових доказів [12].

Раціональне підґрунтя такої концепції не можна заперечувати. Вона спрямована на подолання успадкованого від радянської моделі уявлення про результати діяльності слідчого і прокурора як про фактично готові докази, яким суду залишається надати остаточну юридичну оцінку. Результати односторонньої діяльності сторони обвинувачення справді не можуть мати для суду наперед установленої сили; сторона захисту повинна мати реальну можливість перевірити законність їх одержання, походження, цілісність, належність, допустимість і достовірність, а суд – безпосередньо та неупереджено дослідити їх у змагальному судовому провадженні [8; 10].

Водночас із необхідності безпосереднього судового дослідження доказів не випливає висновок про їх юридичне неіснування до початку судового розгляду. На наш погляд, основна методологічна вада радикального варіанта судоцентричної концепції полягає в тому, що *момент одержання (формування) кримінального процесуального доказу фактично ототожнюється з моментом набуття ним здатності бути використаним судом для обґрунтування остаточного судового рішення*. Необхідно розмежовувати одержання доказів, їх перевірку й оцінку відповідними суб'єктами, використання для обґрунтування конкретних процесуальних рішень, безпосереднє та змагальне судове дослідження, а також визначення судом достатності доказової сукупності для ухвалення відповідного рішення [6–8].

Кримінальне процесуальне доказування є цілісною пізнавально-практичною і правозастосовною діяльністю, що здійснюється уповноваженими законом суб'єктами протягом кримінального провадження. Водночас завдання, суб'єкти, процесуальні засоби, необхідний ступінь доказової достатності та юридичні наслідки використання доказів на різних стадіях провадження є неоднаковими [4–8].

Проблематика співвідношення непроцесуальної інформації та кримінальних процесуальних доказів перебуває у сфері наших наукових досліджень упродовж тривалого часу. Ще у 2001 р. у підготовленій нами у співавторстві з М. Є. Шумилом праці було досліджено теоретичні та практичні проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесуальному доказуванні [11]. У подальшому нами було обґрунтовано, що пізнавальна діяльність у сфері протидії кримінальним правопорушенням є ширшою за кримінальне процесуальне доказування, а відомості, одержані внаслідок оперативно-розшукової чи іншої непроцесуальної діяльності, самі собою не набувають статусу кримінальних процесуальних доказів [4].

Розвиваючи зазначений підхід, нами окремо досліджено співвідношення *джерел фактичних даних та джерел доказів* [5]. Наявність певних фактичних даних та можливість їх одержання з відповідного інформаційного джерела ще не означають автоматичного набуття ними значення кримінального процесуального доказу. Для цього необхідними є передбачений законом порядок одержання, належне процесуальне джерело, процесуальне закріплення, а також можливість перевірки

та оцінки [4; 5; 11]. Саме на цій методологічній основі у наших подальших працях сформульовано концепцію кримінального процесуального доказування як діяльності, структурними елементами якої є одержання доказів, їх використання у доказуванні, перевірка та оцінка [6–8].

Отже, розмежування непроцесуальної інформації та кримінальних процесуальних доказів не дає підстав для висновку, що фактичні дані, вже одержані у встановленому КПК України порядку з передбачених законом процесуальних джерел, продовжують залишатися лише «матеріалами» до моменту їх дослідження судом. Після їх одержання у належній кримінальній процесуальній формі вони функціонують як докази на досудовому розслідуванні та використовуються уповноваженими суб'єктами для встановлення обставин і обґрунтування передбачених КПК України процесуальних рішень [3; 6–8].

Вирішальне значення у цій дискусії має система позитивного кримінального процесуального права України. Частина 1 ст. 84 КПК України прямо визначає доказами фактичні дані, отримані у передбаченому Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження [3]. Це положення системно розвивається у статтях 91–94 КПК України: доказування визначено як збирання, перевірку та оцінку доказів; обов'язок доказування покладено, зокрема, на слідчого і прокурора; передбачено збирання доказів сторонами обвинувачення і захисту та їх оцінку слідчим, прокурором, слідчим суддею і судом [3].

Особливо показовою є ч. 1 ст. 223 КПК України, відповідно до якої слідчі (розшукові) дії спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів [3]. Не менш переконливою є ч. 1 ст. 290 КПК України, за якою прокурор, визнавши *зібрані під час досудового розслідування докази достатніми* для складання обвинувального акта або іншого передбаченого законом підсумкового процесуального документа, повідомляє сторону захисту про завершення досудового розслідування та відкриває матеріали [3]. Отже, законодавець прямо визнає існування доказів, одержаних і оцінюваних до початку судового розгляду.

Для перевірки нормативної обґрунтованості тези про відсутність доказів на досудовому розслідуванні нами здійснено кількісний аналіз положень КПК України. За одиницю підрахунку взято окрему частину або пункт статті, у яких доказ безпосередньо пов'язується із суб'єктом, процесуальною дією або рішенням досудового провадження. За такою консервативною методикою виявляється *щонайменше 25 прямих нормативних закріплень у 20 статтях КПК України*: п. 19 ч. 1 ст. 3; ч. 2 ст. 22; п. 8 ч. 3 ст. 42; п. 3 ч. 1 та п. 3 ч. 2 ст. 56; ч. 1 ст. 84; ч. 2 ст. 91; ч. 1 ст. 92; ч. 1–3 ст. 93; ч. 1 ст. 94; ч. 5 ст. 132; п. 6 ч. 2 ст. 160; ч. 6 ст. 163; ч. 1 ст. 194; ч. 1 ст. 223; п. 4 ч. 5 ст. 234; ч. 1 ст. 256; п. 3 ч. 1 ст. 276; п. 3 ч. 1 ст. 284; ч. 1, 2 ст. 290; ч. 1, 2 ст. 298-1 КПК України [3].

До них слід додати щонайменше сім системних нормативних закріплень – ч. 2 ст. 86; ч. 2–4 ст. 95; ч. 1 ст. 98; ч. 2 ст. 99; ч. 2 ст. 100 КПК України [3]. Таким чином, лише у КПК України можна виокремити *щонайменше 32 конкретні нормативні положення*, які прямо або системно підтверджують існування, одержання, збирання, перевірку, оцінку чи використання доказів на досудовій стадії. Цей показник має не статистичне, а методологічне значення: твердження про існування до судового розгляду виключно «матеріалів» може розглядатися як пропозиція *de lege ferenda* щодо принципової перебудови кримінального процесу, але не як адекватний опис чинної української нормативної моделі [3; 6–8].

Не можна погодитися і з категоричним протиставленням понять «матеріали кримінального провадження» та «докази». Вони співвідносяться не як взаємовиключні поняття, а як ціле та його складова. Матеріали кримінального провадження охоплюють докази та їх процесуальні джерела, а поряд із ними – постанови, клопотання, повідомлення, скарги, судові рішення та інші документи, які можуть не мати самостійного доказового значення. Показовою є конструкція ст. 290 КПК України: стаття має назву «Відкриття матеріалів іншій стороні», але у ч. 1 законодавець прямо говорить про «зібрані під час досудового розслідування докази» [3].

Питання про існування і процесуальне значення доказів на досудовій та судовій стадіях не може вирішуватися поза зв'язком із *формою (типом, моделлю) кримінального процесу*. Зміст поняття доказу, момент набуття фактичними даними процесуального значення, коло суб'єктів доказування та функції доказів значною мірою залежать від того, що відповідний правопорядок включає до кримінального процесу, де встановлює його початкову межу, яким є юридичний статус діяльності поліції до формального обвинувачення та які рішення можуть прийматися до передання обвинувачення до суду.

Для англо-американської правової традиції (*common law*) характерним є значно виразніше, ніж для континентальної моделі, інституційне та функціональне розмежування між попереднім поліцейським розслідуванням (*police investigation*), кримінальним переслідуванням (*prosecution*) і судовим розглядом (*trial*). Центральна формалізована змагальна процедура доказування історично

концентрується у суді, тоді як їй передує діяльність поліції щодо встановлення обставин правопорушення, виявлення причетних осіб, одержання, фіксації та збереження інформації й матеріальних об'єктів.

В Англії та Уельсі це розмежування простежується навіть у нормативній конструкції чинних Правил кримінального процесу 2025 р., частина 7 яких має назву «Початок кримінального переслідування у магістратському суді» (*Starting a prosecution in a magistrates' court*) [16]. Подібна структура характерна для федерального кримінального процесу США: Федеральні правила кримінального процесу послідовно регламентують скаргу про кримінальне правопорушення (*complaint*), видачу ордера або судового виклику, первинну явку особи перед суддею (*initial appearance*), діяльність великого журі та пред'явлення формального обвинувачення у формі обвинувального акта (*indictment*) чи інформації прокурора (*information*) (Правила 3–7) [14]. Значна частина діяльності правоохоронних органів зі збирання фактичної інформації, таким чином, передує формалізованій судовій процедурі кримінального переслідування.

Саме така інституційна конструкція значною мірою пояснює традиційну судоцентричність англо-американської теорії доказів: доказове право (*law of evidence*) історично формувалося насамперед як система правил допустимості, подання, дослідження й оцінки доказів у суді. З цією моделлю певною мірою кореспондує концепція реструктуризованого кримінального процесу В. П. Гмирка [1] та позиція М. Є. Шумила щодо матеріалів досудового розслідування, які претендують на майбутній статус судових доказів [12]. Водночас некоректно стверджувати про безпосереднє запозичення ними конкретної англійської чи американської доктрини; правильніше вести мову про методологічний вплив судоцентричної парадигми.

Перенесення її положень на кримінальний процес України без урахування типологічних відмінностей є методологічно необґрунтованим. Українська модель кримінального процесу має змішаний характер: у ній поєднуються публічно-розшукові елементи досудового розслідування, змагальні засади діяльності сторін, судовий контроль на досудовій стадії та змагальна судова форма вирішення обвинувачення. Принциповим є те, що законодавець безпосередньо включає досудове розслідування до кримінального провадження.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування є стадією кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям провадження або направленням до суду передбаченого законом підсумкового процесуального документа. Пункт 10 ч. 1 ст. 3 КПК України визначає кримінальне провадження як досудове розслідування і судове провадження, а також процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [3]. Отже, в українському праві досудове розслідування є не передпроцесуальною адміністративною діяльністю органів правопорядку, а самостійною стадією кримінального провадження, у межах якої здійснюється доказова діяльність [3].

Особливе значення має те, що у кримінальному процесі України питання про подальший рух конкретного кримінального провадження може бути остаточно вирішене ще на стадії досудового розслідування без направлення обвинувального акта до суду. Відповідно до ч. 2 ст. 283 КПК України однією з форм закінчення досудового розслідування є закриття кримінального провадження. Стаття 284 КПК України передбачає, зокрема, його закриття у разі відсутності події кримінального правопорушення, відсутності в діянні складу кримінального правопорушення, а також якщо *не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати* (пп. 1–3 ч. 1 ст. 284 КПК України) [3].

Остання підстава має особливе значення для предмета дослідження: законодавець безпосередньо пов'язує припинення кримінального переслідування на досудовій стадії з оцінкою достатності доказів. Слідчий, дізнавач та прокурор у межах компетенції, визначеної ч. 4 ст. 284 КПК України, уповноважені приймати постанови про закриття кримінального провадження [3]. Уже сама наявність таких повноважень свідчить, що їхня діяльність не може бути зведена лише до накопичення «матеріалу для суду». Вони не лише одержують та перевіряють докази, а й оцінюють їх відповідно до ст. 94 КПК України; результат такої оцінки може зумовити підсумкове рішення про припинення подальшого руху провадження [3].

Закриття кримінального провадження слідчим, дізнавачем чи прокурором не є здійсненням правосуддя і не означає вирішення питання про винуватість особи у значенні постановлення вироку. Водночас кримінальне переслідування у конкретному провадженні може бути припинене вже на досудовій стадії, причому саме через відсутність достатніх доказів для його подальшого здійснення.

Інші положення КПК так само демонструють доказову обумовленість процесуальної динаміки: повідомлення про підозру здійснюється за наявності достатніх доказів для підозри особи (п. 3 ч. 1 ст. 276), а завершення розслідування з направленням обвинувального акта пов'язується з визнанням прокурором зібраних доказів достатніми (ч. 1 ст. 290) [3].

Докази є безпосередньою основою й юридично значущих рішень слідчого судді. Частина 1 ст. 194 КПК України зобов'язує його при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу встановити, чи доводять надані сторонами докази передбачені законом обставини, а ч. 5 ст. 132 КПК України передбачає подання сторонами слідчому судді доказів обставин, на які вони посилаються при вирішенні питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [3]. Отже, судовий контроль на досудовій стадії також має виразну доказову основу.

Таким чином, *питання про існування доказів на досудовій стадії не може вирішуватися у відриві від типу кримінального процесу*. У правовій системі, де поліцейське розслідування інституційно передує формалізованому кримінальному переслідуванню в суді, закономірним є більш виразне тяжіння поняття доказу до судового розгляду. Натомість в українській змішаній моделі досудове розслідування прямо включене законом до кримінального провадження, визначені суб'єкти досудового доказування, а наявність, відсутність і достатність доказів безпосередньо зумовлюють виникнення, розвиток і припинення кримінальних процесуальних правовідносин [3].

Саме тому механічне перенесення до вітчизняної доктрини доказового права судоцентричної конструкції, сформованої в іншій типологічній та інституційній моделі кримінального процесу, є методологічно необґрунтованим. Таке перенесення не враховує нормативної природи українського досудового розслідування і здатне негативно впливати на професійну правосвідомість правозастосовців. Для слідчого і дізнавача це може послаблювати усвідомлення доказового призначення процесуальних дій та вимог до належного одержання і фіксації доказової інформації; для прокурора – розмивати критерії доказової обґрунтованості повідомлення про підозру, застосування заходів забезпечення, закриття провадження чи складання обвинувального акта; для сторони захисту – применшувати самостійне значення права збирати, подавати, перевіряти та спростовувати докази; для слідчого судді – вступати у суперечність із доказовою природою судового контролю [2; 3].

Більше того, сучасний розвиток кримінального процесуального законодавства держав англо-американської правової традиції (*common law*) істотно коригує традиційне судоцентричне уявлення, відповідно до якого на досудовому етапі формуються лише матеріали, тоді як статусу доказів відповідні фактичні дані набувають виключно внаслідок їх дослідження судом. Закон Великої Британії про кримінальне провадження та розслідування 1996 р. і прийнятий на його виконання Кодекс практики встановлюють порядок, відповідно до якого поліція повинна фіксувати (*record*), зберігати (*retain*) та передавати прокуророві (*reveal to the prosecutor*) матеріали, одержані в ході кримінального розслідування [13].

Використання англійським законодавцем поняття «матеріал» (*material*) не означає заперечення доказів до судового розгляду. Це ширша категорія, що охоплює інформацію та об'єкти, одержані чи створені під час розслідування, частина яких надалі використовується стороною обвинувачення як докази, інша може мати виправдувальне значення або підлягати розкриттю стороні захисту [13]. Подібна тенденція простежується у США: ст. 245 Кримінально-процесуального закону штату Нью-Йорк установлює режим автоматичного розкриття (*automatic discovery*) стороні захисту поліцейських документів, електронних записів, результатів досліджень і експертиз, матеріальних об'єктів, електронно збереженої інформації та інших доказів (§ 245.20), а § 245.55 регламентує постійний обмін інформацією між поліцією, іншими суб'єктами розслідування та прокуратурою [15].

Сучасне кримінальне процесуальне законодавство держав *common law* демонструє тенденцію до дедалі більшої правової формалізації досудової діяльності органів правопорядку з доказовою інформацією [13–16]. Особливо виразно це виявляється щодо цифрових доказів: їх автентичність, цілісність, походження, метадані, спосіб вилучення, копіювання, збереження та передання повинні забезпечуватися з моменту виявлення й одержання під час розслідування [9]. Якщо на досудовому етапі втрачено первинні дані або порушено цілісність цифрової інформації, безпосереднє судове дослідження саме собою не здатне усунути такий дефект. Судова перевірка не створює доказ ретроспективно, а оцінює законність, надійність та доказове значення результатів діяльності, здійсненої до судового розгляду [9; 10].

З огляду на викладене науково обґрунтованішим видається не заперечення доказів на досудовому розслідуванні, а *диференційований підхід до їх процесуального значення залежно від стадії кримінального провадження, суб'єкта доказування та процесуального рішення, для обґрунтування якого вони використовуються*. У цьому аспекті доцільно розрізняти три взаємопов'язані рівні: *по-перше*, докази, одержані, перевірені та оцінювані під час досудового розслідування і використовувані для обґрунтування процесуальних рішень; *по-друге*, докази, що стали предметом безпосереднього та

змагального дослідження у судовому провадженні; *по-третє*, сукупність належних, допустимих і достовірних доказів, яку суд за результатами їх дослідження та оцінки визнав достатньою для ухвалення відповідного остаточного судового рішення [3; 6–8; 10].

Один і той самий доказ або одна й та сама сукупність доказів можуть бути достатніми для повідомлення особі про підозру, але недостатніми для складання обвинувального акта; достатніми для застосування певного заходу забезпечення кримінального провадження, але недостатніми для обвинувального вироку. Це свідчить не про відсутність доказів на досудовій стадії, а про *відмінність стандартів доказування, ступеня достатності доказової сукупності та рівня її процесуальної перевірки* [3; 10].

Отже, наукове значення судоцентричних підходів В. П. Гмирка та М. Є. Шумила полягає у критичному переосмисленні успадкованої слідчої моделі доказування, актуалізації проблем змагальності та безпосередності судового дослідження [1; 12]. Водночас категоричний висновок про відсутність доказів на досудовому розслідуванні не узгоджується ані з типом сучасного кримінального процесу України, ані із системою чинного КПК України, ані із сучасними тенденціями розвитку правопорядків *common law* [3; 13–16]. Методологічно виваженим є положення, відповідно до якого *докази одержуються, перевіряються, оцінюються та використовуються вже під час досудового розслідування, однак можливість використання конкретного доказу та їх сукупності для обґрунтування остаточного судового рішення визначається судом за результатами безпосереднього і змагального судового дослідження*. Суд не створює доказ самим фактом його дослідження, а здійснює незалежну судову перевірку доказів, одержаних у кримінальному провадженні, та визначає їх значення для ухвалення відповідного судового рішення.

Список використаних джерел

1. Гмирко В. П. Діяльнісний концепт доведення в суді у реструктуризованому кримінальному процесі (методологічні тези-рефлексії на тему частин 1–2 статті 17 Кримінального процесуального кодексу України). *Право України*. 2019. № 9. С. 31–49. DOI: 10.33498/louu-2019-09-031.
2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: науково-практичний коментар. 2-ге вид. зі змін. та доповн. / Погорецький М. А., Хотинська-Нор О. З., Яновська О. Г. та ін.; за заг. ред. М. А. Погорецького. Київ : Правова Єдність, 2019. 346 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.
4. Погорецький М. А. Співвідношення пізнання і доказування у кримінальному процесі та місце в них оперативно-розшукової діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць*. Харків: Право, 2003. № 7. С. 114–132.
5. Погорецький М. А. Про співвідношення джерел фактичних даних і джерел доказів у кримінальному процесі. *Право України*. 2009. № 1. С. 80–85.
6. Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 1 (3). С. 1–53.
7. Погорецький М. А. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12–25.
8. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63–79.
9. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025а. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.05.3.37.
10. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025б. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: 10.31359/1993-0909-2025-32-3-275.
11. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. Луганськ : РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209.
12. Шумило М. Є. Десятиріччя дії Кримінального процесуального кодексу України 2012 року як нагода для осмислення нового і переосмислення старого. *Право України.* 2023. № 2. С. 111–131. DOI: 10.33498/louu-2023-02-111.
13. Criminal Procedure and Investigations Act 1996 (Code of Practice) Order 2020. Statutory Instruments. 2020. No. 1330; *Criminal Procedure and Investigations Act 1996: Code of Practice*. 2020.
14. Federal Rules of Criminal Procedure. Rules 3–7. United States Courts.
15. New York Criminal Procedure Law. Article 245 «Discovery». §§ 245.20 «Automatic Discovery», 245.55 «Flow of Information».
16. The Criminal Procedure Rules 2025. Statutory Instruments. 2025. No. 909 (L. 7). Part 7 «Starting a Prosecution in a Magistrates' Court».

Погорецький Микола Миколайович, *доктор юридичних наук, старший дослідник, Національна академія Служби безпеки України*

ДОКАЗОВА КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ ON-CHAIN ТА OFF-CHAIN ДАНИХ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ: МЕЖІ ТЕХНІЧНОЇ ВЕРИФІКАЦІЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ АТРИБУЦІЇ

Використання віртуальних активів у протиправній діяльності формує складний цифровий слід, окремі частини якого виникають у різних інформаційних середовищах. Розподілений реєстр відтворює зміну стану мережі, постачальник послуг зберігає ідентифікаційні та операційні відомості, а пристрої, банки й телекомунікаційні системи фіксують контекст поведінки користувача. Тому технічно точне встановлення транзакції ще не доводить участі конкретної особи у кримінальному правопорушенні, тоді як персональні дані без кореляції з блокчейн-записом не завжди підтверджують рух саме тих активів, що є предметом доказування. Розуміння цифрового сліду як інформаційного відображення події [1; 4] та криміналістичних засобів його виявлення й дослідження [2] потребує розвитку на рівні цілісної процесуальної конструкції.

Метою тез є обґрунтування принципу доказової комплементарності *on-chain* та *off-chain* даних, конкретизація трирівневої моделі перевірки блокчейн-записів і визначення меж, у яких технічні та ідентифікаційні відомості можуть бути використані для процесуальної атрибуції операції з віртуальними активами конкретній особі.

Вихідною є теза про те, що цифрові дані не набувають наперед установленої доказової сили лише через спосіб їх автоматизованого формування. Їх значення залежить від законного одержання, належної фіксації, перевірки та оцінювання у взаємозв'язку з обставинами, передбаченими ст. 91 КПК України [3]. Це відповідає доктрині процесуальної доброчесності, за якою допустимість і доказова вага визначаються не формальною наявністю файла чи запису, а правомірністю, прозорістю та перевірюваністю всього процесу формування доказу [5; 6; 9; 10]. Розмежування цифрового доказу і цифрової форми доказу додатково застерігає від ототожнення технічного носія, інформаційного об'єкта та процесуального джерела [11].

Принцип доказової комплементарності означає функціональну взаємодоповнюваність двох масивів. *On-chain* дані дають змогу перевірити факт, час, напрям, суму та параметри зміни стану розподіленого реєстру. *Off-chain* дані забезпечують ідентифікаційний, поведінковий та економічний контекст: відомості KYC/AML, журнали входів і сесій, IP-адреси, ідентифікатори пристроїв, зміни параметрів безпеки, внутрішні перекази, банківські реквізити, заявки на введення або виведення активів і листування зі службою підтримки. Ці масиви не конкурують і не замінюють один одного. Обґрунтований доказовий висновок виникає внаслідок їх кореляції з іншими процесуальними джерелами, а розрив між технічною фіксацією транзакції та її персональною атрибуцією повинен прямо відображатися в межах висновку [7; 8; 12].

Архітектура сервісу визначає тактику одержання й перевірки відомостей, однак не створює абсолютного поділу джерел. Централізована кастодіальна платформа зазвичай володіє KYC-досьє, журналами доступу та відомостями про внутрішні операції, частина яких може не відображатися у публічному блокчейні. Децентралізований протокол функціонує переважно через смарт-контракти, але може мати вебінтерфейс, домен, операторів, хостинг, аналітичний модуль або централізовану точку входу й виходу. Отже, у кожному провадженні необхідно встановлювати фактичну архітектуру конкретного сервісу, розмежовувати кастодіальний та некастодіальний контроль і визначати, які дані генеруються в мережі, а які поза нею [12; 15].

Перевірку *on-chain* даних доцільно здійснювати на трьох взаємопов'язаних рівнях. Протокольний рівень охоплює встановлення мережі, номера й хешу блока, TxID, адрес, статусу транзакції, кількості підтверджень, правил фінальності, можливості реорганізації ланцюга та особливостей виконання смарт-контракту. Інструментальний рівень потребує відтворення звернення до вузла, RPC-інтерфейсу, експлорера або аналітичної платформи із зазначенням програмного засобу, його версії, параметрів запиту, часу, часової зони, формату експорту та хеш-значення отриманого файла. Процесуально-атрибуційний рівень охоплює правову підставу одержання, зв'язок адреси чи ключа з конкретною особою, економічний зміст операції та її співвідношення з предметом доказування [3; 12; 16]. Лише проходження всіх трьох рівнів дає змогу перейти від технічного запису до процесуально обґрунтованого висновку.

Відкрита перевірюваність публічного блокчейну сприяє змагальності, оскільки суд і сторона захисту можуть повторно перевірити базові параметри транзакції. Водночас консенсусна стійкість підтвердженого запису не є тотожною його юридичній достовірності. Остаточність залежить від архітектури мережі, кількості підтверджень, можливих реорганізацій, оновлень протоколу та правильності інтерпретації даних. Цифровий підпис засвідчує використання відповідного приватного ключа за правилами протоколу, але не встановлює особу користувача, її умисел, мету операції чи

правомірність походження активу. Ключ міг бути переданий, скомпрометований, використаний кастодіальним сервісом, шкідливим програмним забезпеченням або автоматизованою системою [7; 12].

Окремої оцінки потребують результати приватної блокчейн-аналітики. Кластеризація адрес, сервісні мітки, евристики спільного витрачання, моделі ризику та кросчейн-відстеження можуть істотно підвищити ефективність розслідування, але залишаються аналітичними висновками, а не математично безпомилковими фактами. Ризик помилки зростає при використанні міксерів, конфіденційних криптовалют, кросчейн-мостів, P2P-обміну, адрес смарт-контрактів та третіх осіб. Тому звіт повинен розкривати джерела даних, релевантні правила кластеризації, рівень упевненості, відомі обмеження, альтернативні пояснення і можливість незалежного відтворення результату. Нерозкритий комерційний алгоритм не може бути єдиною підставою персональної атрибуції, якщо захист позбавлений реальної можливості перевірити вихідні дані та логіку висновку [9; 10; 14].

Надійність *off-chain* даних також не може презюмуватися лише з огляду на їх походження від відомого постачальника. Необхідно встановити систему-джерело, спосіб автоматизованого формування запису, ролі доступу, синхронізацію часу, строк зберігання, журнали аудиту, умови експорту та можливі ручні зміни. KYC-досьє підтверджує, кому був відкритий обліковий запис, але саме по собі не доводить, хто фактично ним користувався під час конкретної операції. IP-адреса або ідентифікатор пристрою можуть бути спільними, підміненими чи пов’язаними з VPN; зміна пароля або двофакторної автентифікації може свідчити як про контроль, так і про компрометацію. Отже, кожний ідентифікаційний індикатор потребує перехресної перевірки, а залучення спеціальних знань має забезпечувати наукову обґрунтованість і зрозумілість методики [13; 14].

Процесуальну атрибуцію операції доцільно будувати як сукупність чотирьох зв’язків. Технічний зв’язок підтверджує маршрут активу та параметри транзакції; персонально-ідентифікаційний пов’язує адресу, ключ або обліковий запис з особою; поведінково-контекстуальний встановлює фактичний контроль у відповідний момент, мету та характер дій; процесуально-верифікаційний засвідчує законність одержання, цілісність і можливість змагальної перевірки даних. Наявність лише одного або двох зв’язків не повинна маскувати прогалини інших. У підсумковому документі необхідно розмежовувати встановлений технічний факт, аналітичний індикатор і юридичний висновок, зазначаючи ступінь обґрунтованості та суттєві альтернативні версії [5; 8; 12].

Практична реалізація цієї моделі потребує уніфікованого протоколу фіксації *on-chain* запиту із зазначенням мережі, блока, TxID, адрес, вузла чи експлорера, параметрів запиту, часу та часової зони, версії програмного засобу, формату експорту і хеш-значення. Від постачальника послуг слід одержувати також метадані про систему-джерело, спосіб формування вибірки, часову базу, журнали експорту, контрольні суми та повноваження суб’єкта, який сформував відповідь [16].

Змагальність вимагає надати стороні захисту доступ не тільки до візуалізації транзакційного маршруту, а й до вихідних даних, релевантних метаданих, параметрів запиту та методології аналітичного висновку. Якщо повне розкриття обмежується охоронюваною законом таємницею або правами постачальника, суд повинен оцінити, чи зберігається ефективна можливість оспорити висновок за допомогою незалежного спеціаліста або експерта. Невідтворюваність ключової аналітичної операції, невідоме походження сервісної мітки чи істотна прогалина у часових даних мають впливати щонайменше на доказову вагу, а коли дефект унеможливлює перевірку законності або автентичності, також на допустимість [6; 9; 10].

Доцільно доповнити ст. 99 КПК України вимогами до фіксації джерела, способу й часу одержання блокчейн-даних, програмно-технічних засобів, параметрів запиту, формату, часової зони та хеш-значення копії. Для приватної блокчейн-аналітики необхідно розкривати перевірювану частину методології, вихідні дані, рівень упевненості й обмеження. У судовому рішенні слід окремо мотивувати факти, підтверджені консенсусним записом, *off-chain* джерелами та їх аналітичною кореляцією [5; 10; 11].

Отже, доказова комплементарність *on-chain* та *off-chain* даних є необхідною умовою належної атрибуції операцій з віртуальними активами. Блокчейн підтверджує технічні параметри зміни стану реєстру, але не встановлює особу, умисел і правову природу діяння. Позамережеві відомості заповнюють цей розрив, однак потребують самостійної перевірки. Запропоновані трирівнева перевірка та чотирикомпонентна модель атрибуції відмежовують технічну верифікацію від юридичного висновку, забезпечуючи його законність, достовірність і змагальну перевірюваність.

Список використаних джерел

1. Демидова Є. Є. Цифрові сліди кримінального правопорушення: поняття та особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 85, ч. 4. С. 71–79. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.10.

2. Коваленко А. В. Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30, № 4. С. 293–303.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

4. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Кіберзлочини: до визначення поняття. *Вісник прокуратури*. 2012. № 8. С. 89–96.

5. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32, № 3. С. 275–299. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275.

6. Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 22–59. DOI: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59.

7. Погорецький М. А. Криптовалюта як об'єкт, предмет та засіб учинення злочину: проблеми виявлення, документування і доказування в досудовому та судовому провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 3 (88). С. 70–90. DOI: https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.10.

8. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5, ч. 3. С. 239–255. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37.

9. Погорецький М. А. Докази і доказування в зарубіжних доктринах та законодавстві: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2026. № 1. С. 181–216. DOI: https://doi.org/10.59835/2413-5372.2026.1/181-216.

10. Погорецький М. А. Допустимість доказів у практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду: перехід від формальної законності до процесуальної доброчесності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2026. Т. 33, № 1. С. 267–302. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2026-33-1-267.

11. Погорецький М. А. Цифрові (електронні) докази та цифрова (електронна) форма доказів: розмежування понять і його значення для кримінального процесуального доказування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1, ч. 3. С. 115–125. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.18.

12. Погорецький М. М., Метелев О. П. Забезпечення ланцюга збереження цифрових доказів у кримінальних провадженнях щодо віртуальних активів: криптографічне хешування та транскордонне одержання даних. *Вісник кримінального судочинства*. 2026. № 2. С. 101–121. DOI: https://doi.org/10.59835/2413-5372.2026.2/101-121.

13. Сергєєва Д. Б. Виявлення і документування способів учинення службових правопорушень: методика, тактика, цифрові сліди та ланцюг збереження доказів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 91, ч. 4. С. 438–451. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.60.

14. Сергєєва Д. Б. Судові експертизи у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ: Алерта, 2025. 262 с.

15. FATF. Updated Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. Paris: FATF, 2021. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-rba-virtual-assets-2021.html.

16. ISO/IEC 27037:2012. Information technology - Security techniques - Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence. Geneva: International Organization for Standardization, 2012. URL: https://www.iso.org/standard/44381.html.

Позднякова Марія Михайлівна, *викладач кафедри пожежно-рятувальної та фізичної підготовки НУЦЗ України;*
Іпієв Арсен Джамалутдінович, *старший викладач кафедри пожежно-рятувальної та фізичної підготовки НУЦЗ України*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану та постійного зростання гібридних загроз питання підготовки кадрів сектору безпеки набуває особливого значення для забезпечення національної безпеки України. Сучасні кризові умови вимагають від правоохоронних органів, Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), військових формувань та інших суб'єктів сектору безпеки високого рівня професійної компетентності, стресостійкості, адаптивності та готовності діяти в умовах надзвичайних ситуацій. Особливу роль у цьому процесі відіграє система підготовки фахівців у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, зокрема в Національному університеті цивільного захисту України (НУЦЗУ).

Система національної безпеки України сьогодні функціонує в умовах комплексних викликів: військової агресії, терористичних загроз, інформаційних атак, техногенних катастроф та гуманітарних криз. Це потребує оновлення підходів до підготовки кадрів сектору безпеки, орієнтації освітнього процесу на практичні компетентності та інтеграцію міжнародного досвіду [1]. Одним із ключових напрямів модернізації професійної освіти є формування фахівця нового типу, здатного швидко приймати рішення в екстремальних умовах та ефективно взаємодіяти з іншими структурами сектору безпеки.

Підготовка кадрів для ДСНС має особливе значення, оскільки рятувальники виконують завдання не лише з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, а й забезпечують цивільний захист населення, беруть участь у гуманітарному розмінуванні, евакуаційних заходах та ліквідації наслідків бойових дій. У цьому контексті НУЦЗУ виступає провідним освітнім і науковим центром, що здійснює підготовку фахівців за напрямами пожежної та цивільної безпеки, психології, кібербезпеки та публічного управління [2].

Сучасні виклики зумовлюють необхідність упровадження компетентнісного підходу в освітній процес. Основною метою такого підходу є не лише формування теоретичних знань, а й розвиток практичних умінь, лідерських якостей, комунікативних навичок та психологічної стійкості. В умовах війни особливої актуальності набувають питання тактичної медицини, кризового менеджменту, організації міжвідомчої взаємодії та управління ризиками [3].

Однією з актуальних проблем залишається адаптація освітніх програм до реальних умов служби. Досвід функціонування сектору безпеки в умовах війни показав, що традиційні методи підготовки потребують оновлення. Необхідним є збільшення частки практичної підготовки, використання симуляційних технологій, навчально-тренувальних полігонів, цифрових платформ та дистанційного навчання. НУЦЗУ активно впроваджує сучасні освітні технології, спрямовані на формування професійної мобільності майбутніх рятувальників та офіцерів цивільного захисту [4].

Важливим механізмом забезпечення національної безпеки є міжвідомча взаємодія правоохоронних органів, ДСНС, Збройних Сил України та органів місцевого самоврядування. У кризових умовах ефективність реагування значною мірою залежить від рівня координації дій та готовності персоналу до спільного виконання завдань. Саме тому в системі підготовки кадрів необхідно посилювати увагу до міждисциплінарної підготовки та формування навичок командної роботи.

Не менш важливим є питання психологічної готовності персоналу сектору безпеки. Постійний вплив стресових факторів, робота в умовах ризику для життя та значне психоемоційне навантаження можуть негативно впливати на ефективність професійної діяльності. Тому сучасна система підготовки кадрів повинна включати психологічний супровід, тренінги зі стресостійкості та програми психофізичної адаптації. У НУЦЗУ активно проводяться дослідження щодо підвищення психологічної готовності майбутніх рятувальників до дій в екстремальних умовах.

Одним із перспективних напрямів розвитку системи підготовки кадрів є врахування стандартів НАТО та досвіду країн Європейського Союзу. Європейська інтеграція України передбачає гармонізацію освітніх програм, удосконалення системи професійної підготовки та розвиток міжнародного співробітництва у сфері безпеки [5]. Вивчення міжнародного досвіду дозволяє впроваджувати ефективні моделі кризового управління та підготовки персоналу до реагування на сучасні загрози.

Отже, підготовка кадрів сектору безпеки в умовах криз є одним із ключових механізмів забезпечення національної безпеки України. Сучасні виклики потребують комплексного підходу до формування професійної компетентності фахівців, модернізації освітніх програм, розвитку практичної підготовки та психологічної стійкості персоналу. Важлива роль у цьому процесі належить ДСНС України та закладам вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх рятувальників і забезпечують формування висококваліфікованих кадрів для системи цивільного захисту держави. Ефективна система професійної підготовки є необхідною умовою підвищення стійкості держави до сучасних загроз і забезпечення безпеки населення.

Список використаних джерел

1. Загуменна Ю. О. Підготовка персоналу сектору безпеки і оборони як основа забезпечення національної безпеки України. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : зб. наук. пр. Харків : ХНУВС, 2022. С. 61–63.

2. Національний університет цивільного захисту України. Магістратура: офіційна інформація про підготовку керівних кадрів ДСНС України.

3. Тактична медицина в системі національної безпеки: правове та організаційне забезпечення підготовки кадрів.

4. Гончаренко І. Б., Михайлова Ю. О. Досвід підготовки кадрів для сектору безпеки та оборони провідних країн світу та шляхи його впровадження в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2016. № 3 (74). С. 214–222.

5. Кривенков Д. Д., Плахотний А. П. Підготовка кадрів Національної поліції для сектору безпеки і оборони як передумова забезпечення національної безпеки України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 675–676.

Пономаренко Віктор Володимирович, *викладач кафедри адміністративного права та процесу навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту ДонДУВС*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний етап розвитку української державності характеризується наявністю значної кількості внутрішніх та зовнішніх загроз, які безпосередньо впливають на стан національної безпеки. Повномасштабна збройна агресія проти України, активізація диверсійної діяльності, кібератак, інформаційно-психологічних операцій, а також зростання терористичних ризиків актуалізували питання ефективного функціонування органів сектору безпеки і оборони. У цих умовах особливе місце належить Службі безпеки України як державному органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, на який покладається забезпечення державної безпеки, захист суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності держави [1].

Правові засади діяльності Служби безпеки України визначаються насамперед Конституцією України [2], Законом України «Про Службу безпеки України» [1], Законом України «Про національну безпеку України» [3], а також іншими нормативно-правовими актами, що регулюють сферу державної безпеки. Конституція України закріплює положення про те, що забезпечення державної безпеки та захист державного кордону покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави [2]. Водночас саме СБУ наділена широким колом повноважень щодо виявлення, попередження та припинення злочинів проти основ національної безпеки України.

В умовах сучасних безпекових викликів діяльність СБУ зазнала суттєвих трансформацій. Якщо раніше основна увага зосереджувалася переважно на контррозвідувальній діяльності та боротьбі з тероризмом, то сьогодні перед Службою постали нові завдання, пов’язані із протидією гібридним загрозам, кіберзлочинності, інформаційним диверсіям та агентурному проникненню. Значного поширення набули злочини колабораційного характеру, державна зрада, пособництво державі-агресору, що потребує оперативного реагування та удосконалення правових механізмів діяльності СБУ.

Одним із ключових напрямів роботи Служби безпеки України є контррозвідувальна діяльність. В умовах воєнного стану вона набуває особливого значення, оскільки спрямована на недопущення підривної діяльності іноземних спецслужб та захист стратегічно важливих об’єктів держави. Практика останніх років свідчить про зростання кількості виявлених агентурних мереж, осіб, причетних до коригування ворожого вогню, передачі інформації про переміщення військових підрозділів та об’єкти критичної інфраструктури. У зв’язку з цим виникає необхідність постійного вдосконалення законодавства у сфері оперативно-розшукової діяльності та забезпечення ефективної взаємодії між суб’єктами сектору безпеки і оборони.

Не менш важливим напрямом діяльності СБУ є боротьба з тероризмом. В умовах збройного конфлікту терористичні загрози можуть проявлятися у формі диверсій, підривів об’єктів інфраструктури, організації масових заворушень та інформаційної дестабілізації суспільства. Саме тому антитерористична функція Служби безпеки України має комплексний характер та включає не лише безпосереднє припинення терористичної діяльності, а й превентивні заходи, спрямовані на усунення причин та умов її виникнення.

Окремої уваги заслуговує питання забезпечення кібербезпеки держави. У сучасних умовах кіберпростір став одним із основних напрямів ведення гібридної війни. Кібератаки на державні інформаційні ресурси, банківську систему, об’єкти енергетики та зв’язку можуть спричинити серйозні наслідки для функціонування держави. У зв’язку з цим СБУ бере активну участь у забезпеченні кіберзахисту критичної інфраструктури, виявленні кібершпигунства та протидії незаконному втручанню в інформаційні системи органів державної влади.

Разом із тим діяльність Служби безпеки України в умовах сучасних викликів супроводжується рядом проблем. Насамперед це стосується необхідності реформування СБУ відповідно до європейських стандартів. Протягом останніх років в Україні активно обговорюється питання демілітаризації окремих функцій Служби, звуження її невластивих повноважень у сфері економічних злочинів та посилення контррозвідувального напряму діяльності. Важливим аспектом також є забезпечення належного парламентського та громадського контролю за діяльністю СБУ, що сприятиме підвищенню рівня довіри суспільства до цього органу.

Особливого значення набуває проблема дотримання прав і свобод людини під час здійснення заходів у сфері державної безпеки. В умовах воєнного стану держава змушена застосовувати додаткові обмеження, пов’язані із забезпеченням безпеки населення та оборони країни. Проте навіть за таких умов діяльність правоохоронних органів повинна здійснюватися виключно на підставі закону, із дотриманням принципів верховенства права, законності та пропорційності. Саме тому важливим завданням залишається забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та гарантіями прав людини.

Отже, у сучасних умовах Служба безпеки України відіграє ключову роль у системі забезпечення національної безпеки держави. Сучасні безпекові виклики потребують від цього органу високого рівня оперативності, ефективності та адаптивності до нових форм загроз. Водночас подальший розвиток правових засад діяльності СБУ має бути спрямований на вдосконалення законодавства, посилення демократичного контролю, впровадження сучасних механізмів протидії гібридним загрозам та забезпечення належного балансу між інтересами державної безпеки і правами людини. Лише за таких умов можливо забезпечити ефективне функціонування Служби безпеки України як одного з основних елементів системи захисту держави в умовах сучасних кризових процесів.

Список використаних джерел

1. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 27. Ст. 382.

2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2018. № 31. Ст. 241.

Приходько Юрій Павлович, *професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;*

Поліщук Віталій Вячеславович, *старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту НАВС*

ВИКОРИСТАННЯ OSINT-ДАНИХ ЯК НАЛЕЖНИХ І ДОПУСТИМИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Сучасний збройний конфлікт, спричинений повномасштабною воєнною агресією російської федерації проти народу України, сильно змінив парадигму криміналістичної науки та практики застосування сучасних технологій. Теперішній стан поточних подій полягає у безпрецедентній «цифровій прозорості» театру воєнних дій, оскільки впровадження нових сучасних методів розвивається швидко.

Розслідування злочинів, передбачених ст. 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни), відбувається в умовах, коли традиційні методи збору доказів – огляд місця події, вилучення речових доказів, допити свідків – часто є фізично неможливими через тривалу окупацію територій, щільне за мінування або постійні активні бойові дії.

У таких реаліях розвідка на основі відкритих джерел (Open Source Intelligence, надалі – OSINT) набула статусу критично важливого інструменту формування доказової бази. Величезні обсяги візуального контенту (відео з камер спостереження, контент із соціальних мереж, стрими), супутникові знімки високої роздільної здатності, дані про переміщення техніки та геолокаційні позначки стали тими «цифровими слідами», які дозволяють реконструювати події злочину з високою точністю. Проте, незважаючи на беззаперечну ефективність OSINT для оперативного виявлення злочинців, доктринальна та законодавча база України потребує суттєвої адаптації для належної імплементації цих даних у кримінальний процес.

Основна проблема полягає у відсутності в КПК України чітких процедурних механізмів, які б забезпечували «легалізацію» даних, отриманих із глобальної мережі, гарантуючи їх автентичність, цілісність та процесуальну допустимість для національних та міжнародних судових інстанцій.

Основним викликом для органів досудового розслідування є процес перетворення отриманої «інформації» на «доказ». Відповідно до вимог ст. 86 КПК України, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом [1]. Натомість, більшість OSINT-інструментів діють у межах «вільного пошуку», який не завжди співпадає з класичними слідчими діями, передбаченими главами 20–23 КПК України.

По-перше, критичним є питання ідентифікації та автентифікації джерела. В умовах кібервійни та активного використання ворогом методів дезінформації, будь-який візуальний контент, що вилучається з інтернету, стає об’єктом потенційних маніпуляцій, включаючи використання технологій Deepfake. Доведення «ланцюга зберігання» (chain of custody) стає практично неможливим без застосування спеціальних технічних засобів хешування цифрових даних у момент їх отримання.

Як зазначають вітчизняні науковці, сучасна криміналістика вимагає від слідчого правоохоронного органу навичок не лише збору, а й верифікації цифрових доказів шляхом аналізу технічних метаданих, вивчення цифрового «відбитка» пристрою та контекстуальної перевірки обставин публікації [2].

По-друге, існує проблема процесуальної кваліфікації результатів OSINT. На сьогодні у вітчизняній слідчій практиці, результати OSINT найчастіше долучаються до матеріалів провадження як «інші документи» (ст. 99 КПК). Така практика створює серйозні ризики для сторони обвинувачення, оскільки сторона захисту має право ставити під сумнів походження та цілісність таких документів, а суд може

визнати їх недопустимими через порушення процедури отримання чи фіксації. У міжнародній практиці, зокрема згідно з «Берклійським протоколом», ключовим є дотримання суворих стандартів фіксації цифрових даних, які передбачають обов'язкове створення цифрового відбитка (хеш-суми) для унеможливлення внесення будь-яких змін до файлу після його вилучення. В Україні ж досі немає уніфікованого протоколу щодо використання хеш-функцій під час фіксації даних з інтернету [3].

По-третє, спостерігається гострий брак спеціалізованих знань у слідчих. Розслідування воєнних злочинів потребує синтезу глибоких юридичних знань та технічних навичок з кібербезпеки. Впровадження інституту залучення фахівців з OSINT-аналізу (ст. 71 КПК) на початкових етапах розслідування є не просто бажаною рекомендацією, а необхідністю для забезпечення якості доказової бази. На жаль, наразі ми не бачимо системної інтеграції фахівців-аналітиків у склад слідчо-оперативних груп, що призводить до втрати значного масиву важливої доказової інформації [4].

Окремої уваги заслуговує питання використання комерційних супутникових знімків. Хоча вони надають беззаперечні докази руйнувань, виникає складність із поясненням суду методології обробки таких зображень. Слідчі мають навчитися працювати з «сирими» даними та розуміти принципи їх візуалізації, щоб відповідати на питання сторони захисту про можливе коригування зображень алгоритмами супутникових систем.

Підсумовуючи, слід наголосити, що використання OSINT-даних у розслідуванні воєнних злочинів є неминучим етапом еволюції кримінального процесу. Відмова від використання таких методів була б рівноцінною втраті доказової бази в масштабах, що унеможливлюють притягнення до відповідальності вищих посадових осіб держави-агресора. На нашу думку для подолання виявлених проблем доцільно:

1. Внести зміни до КПК України, закріпивши поняття «цифрового доказу» як самостійного виду доказів, що підлягає специфічній процедурі вилучення та фіксації із застосуванням програмних засобів хешування.

2. Розробити відомчі методичні рекомендації для органів СБУ та Національної поліції України, які б стандартизували процес вилучення даних з мережі Інтернет (обов'язкове використання засобів фіксації часу (time-stamping), IP-адреси та хеш-суми файлу).

3. Забезпечити системне навчання слідчих та прокурорів методам верифікації цифрового контенту, використовуючи досвід міжнародних слідчих груп та міжнародних судів.

4. Створити єдиний державний реєстр або архів цифрових доказів воєнних злочинів, до якого вноситимуться верифіковані дані OSINT, що дозволить забезпечити їх збереження від маніпуляцій.

Тільки шляхом легалізації та належної процесуальної регламентації OSINT-інструментарію Україна зможе забезпечити беззаперечність доказів у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів рф, що є фундаментом для майбутніх рішень як національних судів, так і Міжнародного кримінального суду.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9–13. Ст. 88.

2. Панов М. І. Воєнні злочини: проблеми кримінально-правової кваліфікації та доказування. *Право України*. 2024. № 5. С. 45–52.

3. Берклійський протокол про розслідування цифрових доказів: керівні принципи щодо використання цифрових даних у розслідуванні міжнародних злочинів. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 84 с.

4. Токарєва Т. А. Цифрові докази в кримінальному процесі: теоретичні та прикладні аспекти. *Вісник кримінального судочинства.* 2025. № 2. С. 112–120.

Радзівон Сергій Миколайович, *головний інспектор відділу європейської та євроатлантичної інтеграції управління міжнародних зв'язків Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України, кандидат юридичних наук, доцент;*
Куліков Володимир Анатолійович, *доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ, ПРОТИДІЯ ВОЄННИМ ЗАГРОЗАМ І ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

Із початком повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року Україна зіткнулася з масштабними викликами у сфері національної безпеки. Постійні ракетні удари, атаки безпілотних літальних апаратів, руйнування енергетичної інфраструктури, диверсійно-розвідувальна діяльність та загрози цивільному населенню суттєво вплинули на функціонування держави. У таких умовах Національна поліція України стала одним із ключових елементів системи безпеки і оборони держави.

В умовах воєнного стану Національна поліція України виконує не лише традиційні правоохоронні функції, але й залучається до проведення стабілізаційних заходів, протидії диверсійним групам, документування воєнних злочинів, евакуації населення, гуманітарної діяльності та захисту

критичної інфраструктури. Особливого значення ці функції набули під час масованих атак на енергетичну систему України та критично важливі об'єкти держави.

У період повномасштабної війни одним із головних напрямів діяльності Національної поліції України став захист критичної інфраструктури. Через систематичні атаки на енергетичні об'єкти, підстанції, теплоелектростанції, гідроелектростанції та системи зв'язку виникла необхідність посилення їх охорони.

Національна поліція України забезпечує охорону: електричних підстанцій; теплоелектростанцій; гідроелектростанцій; водоканалів; телекомунікаційних систем та інших стратегічних об'єктів. У взаємодії зі Збройними Силами України та Національною гвардією України поліція охорони забезпечує захист майже 12000 об'єктів критичної інфраструктури. Захист таких об'єктів є надзвичайно важливим, оскільки їх пошкодження може призвести до масштабних економічних, соціальних і безпекових наслідків, а також створити загрозу життєдіяльності населення.

Після повномасштабного вторгнення суттєво збільшилося навантаження на систему оперативного реагування Національної поліції України. Незважаючи на складні умови, було забезпечено безперебійну роботу спеціальної лінії «102» навіть в умовах значного перевантаження. За зазначений період прийнято 32,8 млн викликів, залучено 6200 поліцейських нарядів для оперативного реагування, організовано 268 ліній дистанційного прийому викликів та створено 171 робоче місце в укриттях.

Під час масованих обстрілів та блекаутів працівники поліції: патрулюють населені пункти; забезпечують громадський порядок; запобігають мародерству; регулюють дорожній рух у містах без світлофорів; приймають участь в координації роботи екстрених служб. В умовах воєнного стану особливої актуальності набула боротьба з диверсійно-розвідувальними групами (ДРГ). Працівники Національної поліції України оперативно реагували на повідомлення про підозрілі предмети, можливі диверсії, наслідки ракетних та дронових атак, діяльність колаборантів і навідників.

У результаті проведених заходів викрито 236 диверсійно-розвідувальних груп, затримано 3480 осіб та передано до Служба безпеки України 3112 осіб. До виконання цих завдань залучалися вибухотехнічні підрозділи, кінологічні служби, спецпідрозділи КОРД та слідчо-оперативні групи.

Одним із найважливіших напрямів діяльності Національної поліції України стало документування воєнних злочинів, скоєних військовослужбовцями російської федерації та їх пособниками. Слідчими Національної поліції України розпочато 204 000 кримінальних проваджень за статтями Кримінального кодексу України (далі – КК України): ст. 110 КК України – посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; ст. 111 КК України – державна зрада; ст. 111-1 КК України – колабораційна діяльність; ст. 113 КК України – диверсія; ст. 258 КК України – терористичний акт; ст. 437 КК України – планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни; ст. 438 КК України – порушення законів та звичаїв війни [1].

Національна поліція України також бере участь у міжнародному правоохоронному співробітництві через механізми Інтерполу. Упродовж 2025 року з ініціативи українських правоохоронців до банків даних Генерального секретаріату Інтерполу внесено: 503 червоні оповіщення та розшукові циркулярні повідомлення (розшук з метою затримання, арешту, обмеження свободи пересування та подальшої екстрадиції в Україну); 28 синіх оповіщень (розшук з метою встановлення місцезнаходження особи, отримання інформації про особу та її ідентифікації); 420 жовтих оповіщень (розшук зниклих безвісти осіб). Крім того, українська міжвідомча система «Воєнний злочин» містить інформацію майже про 900 тис. осіб, причетних до злочинів проти України [2].

На деокупованих територіях України працівниками Національної поліції було виявлено місця незаконного утримання цивільних осіб та катування людей. Загалом виявлено 118 катівень, а також встановлено 47 місць несвободи та фільтраційних таборів.

Важливим напрямом роботи поліції є ідентифікація загиблих: підлягало ідентифікації 65 190 тіл; ідентифіковано 42 172 особи; залишаються невпізнаними 23 018 тіл.

Проблематика захисту дітей та гуманітарної діяльності Національної поліції України потребує окремого наукового аналізу. Унаслідок збройної агресії російської федерації загинуло понад 700 дітей, травмовано близько 2500, незаконно депортовано близько 20 тис. дітей. Із 24 лютого 2022 року до поліції надійшли повідомлення про зникнення 53 923 дітей, з яких завдяки проведеним заходам було розшукано 51 610 дітей. Значну роль у гуманітарній діяльності відіграють поліцейські групи «Білі янголи». Було створено 24 спеціальні групи, які евакуювали 33 217 осіб, серед них – 9270 дітей. Також було надано медичну допомогу 768 особам та доставлено до медичних закладів 719 осіб.

Крім того, доставлено 1,2 тон медикаментів, 80 тон продуктів харчування, 756,7 літрів питної води та 475 тон гуманітарної продукції.

Для забезпечення безпеки держави Національна поліція України організувала функціонування 195 стаціонарних блокпостів. У результаті роботи блокпостів затримано 8736 осіб, які перебували в розшуку, а також 9624 особи, підозрювані у диверсійній або колабораційній діяльності. Крім цього, вилучено 5913 одиниць зброї, гранат і вибухових пристроїв.

Майже 13 тисяч працівників поліції залучено до стабілізаційних заходів, контрдиверсійних операцій, пошуково-фільтраційних заходів, виконання бойових завдань у складі штурмової бригади «Лють», спецпідрозділу КОРД та інших підрозділів. Після деокупації територій одним із

найнебезпечніших викликів стала велика кількість вибухонебезпечних предметів. Підрозділи Національної поліції України активно залучаються до проведення розмінування та обстеження територій. За час війни здійснено 149,3 тисяч виїздів, обстежено 51,9 тисяч гектарів території, виявлено 463,7 тисяч боєприпасів та 23,3 тон вибухових речовин [2].

Отже, Національна поліція України в умовах воєнного стану стала одним із ключових елементів забезпечення національної безпеки держави. Працівники поліції виконують широкий спектр завдань – від підтримання громадського порядку до документування воєнних злочинів, евакуації населення, гуманітарної діяльності та участі у стабілізаційних заходах. Ефективна діяльність Національної поліції України свідчить про високий рівень адаптації правоохоронної системи до сучасних викликів війни та важливість взаємодії між правоохоронними органами, сектором безпеки і міжнародними партнерами України [3].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
2. Вигівський І. Звіт Голови Національної поліції України про результати діяльності Національної поліції України за 2025 рік. *Національна поліція України*. 2026. URL: https://npu.gov.ua
3. Офіційний вебсайт Національної поліції України. URL: https://npu.gov.ua
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text
6. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text

Резнік Юлія Степанівна, *старший викладач кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук*

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ: ПОНЯТТЯ, ЕТАПИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ ПРОТИДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО Й ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ

Тенденції ускладнення оперативної обстановки в Україні, пов’язані з неконтрольованим поширенням вогнепальної зброї, її активним використанням у злочинних цілях та фактами недбалого поводження з боєприпасами, зумовлюють необхідність формування нових підходів до кримінально-правової доктрини. Особливої актуальності це питання набуває в умовах воєнного стану та прогнозованого поствоєнного відновлення. Сучасні реалії вимагають переосмислення сутності незаконного обігу зброї, визначення етапів його кримінального руху та розробки ефективних превентивних механізмів, оскільки наявність значної кількості незареєстрованої зброї у цивільному просторі дестабілізує суспільний порядок.

У вітчизняній науці кримінального права та кримінології відсутній єдиний підхід до визначення дефініції «незаконний обіг зброї». Окремі дослідники трактують його звужено – як сукупність злочинів, пов’язаних із протиправним володінням небезпечними предметами. Інші розглядають це явище динамічно – як неконтрольований державою процес циркуляції та застосування засобів ураження. Зокрема, у наукових працях О. М. Литвинова наголошується, що протидія незаконному обігу зброї є складовою забезпечення загальної кримінологічної безпеки держави, де правові заходи мають поєднуватися з жорстким адміністративним контролем [1, с. 115]. Системний аналіз дозволяє виокремити три базові ознаки цього явища: обов’язкове порушення норм як регулятивного, так і охоронного законодавства, тривалий характер протиправної діяльності, а також наявність результату у вигляді нелегального володіння, збуту або знищення зазначених предметів.

Незаконний обіг зброї доцільно визначати як соціально-правове, відносно масове явище, що охоплює не лише сукупність злочинів у сфері придбання, зберігання, носіння, виготовлення чи збуту засобів ураження, а й коло осіб, які їх вчиняють. В умовах воєнного стану «портрет» правопорушника суттєво трансформувався. Поряд із представниками організованої злочинності, суб’єктами нелегального акумулювання зброї стають цивільні особи та військовослужбовці, що підтверджується дослідженнями В. В. Чернєя, який вказує на зміну структури злочинності під впливом чинників війни та появу нових категорій осіб, втягнутих у незаконний обіг військового майна [2, с. 12]. Зазначене зумовлює потребу у чіткому розмежуванні загальних кримінальних правопорушень проти громадської безпеки за ст. 263 Кримінального кодексу України [3] та військових кримінальних правопорушень, пов’язаних із привласненням зброї за ст. 410 цього ж Кодексу [3].

Розгляд незаконного обігу зброї як цілісного процесу дозволяє виокремити три обов’язкові етапи його функціонування, першим з яких є вхід у незаконний обіг. Цей етап полягає у формуванні каналів надходження зброї у нелегальний сектор, що супроводжується втратою контролю з боку держави. В умовах війни основними джерелами такого «входу» є привласнення «трофейного» озброєння, викрадення військового майна, незаконне виготовлення чи переробка зброї за ст. 263-1 Кримінального

кодексу України [3], а також її контрабанда. Для мінімізації ризиків тотальної криміналізації цивільних осіб законодавець впровадив Закон України «Про декларування зброї» № 3899-IX, який зобов'язує громадян задекларувати знайдену вогнепальну зброю в поліції на час дії воєнного стану [4]. Цей акт виступає бар'єром, що зупиняє кримінальний рух засобів ураження на початковій стадії.

На наступному етапі зброя переходить у «життєвий цикл» нелегального ринку. Він охоплює комплекс протиправних дій: носіння, зберігання, передачу чи транспортування, серед яких найвищий рівень небезпеки має незаконний збут. Протиправна реалізація засобів ураження формує високоприбутковий тіньовий сегмент економіки та виступає матеріальним підґрунтям для організованої злочинності. Наукова позиція В. І. Борисова підтверджує, що злочини, пов'язані зі збутом зброї, мають підвищений ступінь небезпеки, оскільки вони створюють умови для вчинення інших тяжких та особливо тяжких насильницьких злочинів [5, с. 312].

Завершальним етапом процесу є вихід із незаконного обігу, який передбачає вилучення зброї з кримінального циркулювання. Шляхами такого виходу є примусове вилучення правоохоронцями під час слідчих дій, конфіскація за вироком суду, знищення в ході бойових дій, а також добровільна здача. Головним превентивним інструментом на цій стадії є інститут, передбачений ч. 3 ст. 263 Кримінального кодексу України [3], який гарантує звільнення від кримінальної відповідальності у разі добровільної здачі зброї. Ця норма покликана стати базовим правовим механізмом демілітаризації цивільного простору у поствоєнний період.

Аналіз правозастосовної практики свідчить про наявність кількох теоретичних моделей протидії: правової моделі (вдосконалення КК України, законопроєкт «Про право на цивільну вогнепальну зброю» № 5708), моделі контролю (функціонування Єдиного реєстру зброї) та компромісної моделі (Закон України № 2114-IX, який дозволяє цивільним використовувати зброю для захисту держави, але зобов'язує повернути її після війни [6]). Кожна з них має обмежений превентивний вплив на латентний «чорний ринок» або професійну злочинність.

Зважаючи на дефіцити цих моделей, для умов воєнного та поствоєнного стану пропонується інтегрована модель нейтралізації, що поєднує два напрямки. Перший напрямок охоплює заходи загальносоціальної профілактики: суворий аудит виданої зброї, підвищення критеріїв медико-психологічного оцінювання кандидатів на отримання дозволів, оперативне анулювання ліцензій та цифровізацію обліку. Другий напрямок передбачає спеціально-кримінологічний вплив: проведення системних оперативно-профілактичних заходів правоохоронними органами, блокування каналів торгівлі зброєю в Darknet та забезпечення невідворотності покарання за її нелегальний збут.

Практична реалізація цієї моделі ускладнюється правовими колізіями воєнного стану. Першочерговою проблемою є розмежування законного володіння зброєю цивільними особами та кримінально караного діяння. Попри дозвіл застосовувати зброю для відсічі агресору [6], виникають труднощі з кваліфікацією дій осіб, які знайшли зброю на деокупованих територіях, не задекларували її у визначені строки [4], проте зберігають виключно з мотивів майбутньої самооборони. Відсутність нормативного врахування таких мотивів призводить до того, що органи досудового розслідування кваліфікують подібні дії як умисний кримінальний промисел, ігноруючи психологічний фактор воєнного стану.

Додаткові труднощі виникають при кваліфікації дій військовослужбовців через складність розмежування ст. 263 та ст. 410 Кримінального кодексу України [3]. Привласнення зброї безпосередньо в зоні бойових дій підлягає кваліфікації за спеціальною нормою ст. 410 КК України, що визначає початковий етап «входу» предмета в обіг як суто військовий злочин. Проте, якщо це озброєння надалі транспортується в тил або реалізується цивільним особам, виникає реальна сукупність злочинів, що вимагає від правоохоронців високої точності під час встановлення моменту, коли засіб ураження перейшов у цивільний нелегальний обіг.

Повне виведення зброї з нелегального обігу після війни потребує імплементації міжнародного досвіду, зокрема країн Західних Балкан. Наявність мільйонів одиниць незареєстрованої зброї в цих країнах після конфліктів 1990-х років спровокувала стрімке зростання внутрішньої злочинності. Балканський досвід засвідчив, що виключно репресивні заходи неспроможні вирішити проблему без стратегії правового компромісу. Ефективним інструментом, зокрема в Хорватії, стала програма «Прощавай, зброє» (*Farewell to Arms*), яка поєднувала повну кримінальну амністію для осіб, які добровільно здавали зброю, із заходами фінансового чи матеріального стимулювання. Для України цей досвід має стати орієнтиром: у перехідний період держава повинна поєднувати механізми викупу важкого чи специфічного озброєння із розробкою спрощеного алгоритму легалізації цивільних зразків зброї для самозахисту громадян.

Незаконний обіг зброї в умовах воєнного та поствоєнного стану перетворюється на пряму загрозу національній безпеці. Класичні інструменти, побудовані виключно на засадах кримінальної репресії, демонструють недостатню ефективність, що зумовлює необхідність переходу до інтегрованої моделі протидії. Це досягається шляхом обмеження «входу» через інструменти декларування, дезорганізації «життєвого циклу» за допомогою цифровізації на базі Єдиного реєстру зброї, та стимулювання її «виходу» через розширення механізмів добровільної здачі й амністії. Лише такий збалансований підхід дозволить Україні мінімізувати ризики озброєної злочинності та забезпечити стабільне безпекове середовище після досягнення миру.

Список використаних джерел

1. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутрішніх справ, 2008. 432 с.
2. Чернєй В. В. Кримінологічна безпека держави в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 2 (115). С. 9–17.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
4. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження зі зброєю : Закон України від 20 серп. 2024 р. № 3899-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 36. Ст. 1120.
5. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / за заг. ред. В. І. Борисова. Харків : Право, 2008. Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. 840 с.
6. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2114-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 13. Ст. 65.

Римар Анатолій Михайлович, *заступник начальника Вінницького РУП ГУНП у Вінницькій області*

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ВИКЛИКИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У сучасному безпековому просторі, що характеризується високою динамікою та непередбачуваністю, державна політика у сфері національної безпеки й оборони, потребує постійного переосмислення. Досвід тривалого збройного протистояння засвідчує, що ефективність захисту держави залежить не лише від наявності ресурсів, а передусім від якості фундаментальних принципів, на яких базується стратегічне планування та ухвалення управлінських рішень. Сьогодні ці принципи трансформуються з декларативних норм у практичні механізми забезпечення стійкості держави. Проте залишається актуальним науковий запит щодо того, наскільки наявна модель державної політики відповідає викликам асиметричних загроз, стрімкій технологізації воєнних конфліктів і необхідності глибокої інтеграції до колективних систем безпеки.

Принципи державної політики у сферах національної безпеки й оборони закріплені в статті 3 Закону України «Про національну безпеку України». Зокрема, визначено, що державна політика у сферах національної безпеки й оборони спрямована на захист: людини та громадянина – життя і гідності, конституційних прав та свобод, безпечних умов життєдіяльності людини; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій; української мови як державної; національної пам'яті українського народу та культурної спадщини [1].

Основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки й оборони, є: 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість і дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки й оборони та застосуванням сили; 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру й безпеки, міждержавних системах і механізмах міжнародної колективної безпеки; 3) розвиток сектору безпеки й оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки й оборони [1].

Фундаментальними національними інтересами України є:

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами;

4) захист державної мови;

5) розвиток культури, охорона культурної спадщини України;

6) відновлення та збереження національної пам'яті українського народу [1].

Викладені законодавчі норми формують лише нормативний фундамент державної стратегії, проте їхнє змістове наповнення та дієвість є предметом постійної наукової дискусії. Фундаментальні принципи забезпечення безпеки, закріплені на рівні закону, перебувають у полі зору багатьох вітчизняних дослідників, які спрямовують зусилля на адаптацію правових приписів до особливостей сучасного безпекового середовища.

Питання сутності та механізмів імплементації цих принципів стали основою наукових розвідок, у яких аналізуються не лише теоретичні засади формування безпекової системи, а й практичні аспекти трансформації оборонного комплексу. Українські вчені у своїх працях акцентують увагу на необхідності переосмислення традиційних підходів до оборони, пропонуючи оновлені інтерпретації засад національної безпеки з огляду на виклики асиметричного характеру. Відтак, доробок сучасних науковців стає невід'ємним доповненням до нормативно-правової бази, формуючи підґрунтя для вироблення обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення державної політики в умовах воєнного стану.

З огляду на це, актуальність наукового осмислення принципів державної політики у сфері національної безпеки істотно зростає. Зокрема, у своїх дослідженнях Є. Таран доводить, що до фундаментальних принципів, які забезпечують ефективність безпекової стратегії, доцільно віднести принципи цілісності, превентивності, адаптивності, відкритості та взаємодії. На думку науковця, їх послідовна реалізація сприяє зміцненню узгодженості між усіма суб'єктами безпекової системи та формує передумови для гнучкого й своєчасного реагування як на зовнішні, так і на внутрішні загрози. Виокремлені принципи, за Є. Тараном, виступають базисом для створення стійкої системи національної безпеки, здатної не лише адаптуватися до змінних умов, а й здійснювати прогнозування потенційних загроз до моменту їхньої критичної ескалації. Важливою складовою цього процесу є розвиток публічної політики, яка забезпечує належну комунікацію та рівень довіри між державними інституціями та громадянським суспільством, сприяючи формуванню єдиного безпекового простору. У сучасних умовах глобалізації та масштабних геополітичних трансформацій безпекове середовище набуває нових характеристик, що об'єктивно зумовлює потребу в ревізії традиційних механізмів державного управління. Як зазначає Є. Таран, подальше вдосконалення політики національної безпеки України має ґрунтуватися на стратегічному прогнозуванні, розвитку інституційного потенціалу, зміцненні оборонно-промислового комплексу, гарантуванні інформаційної безпеки та утвердженні національної ідентичності, що загалом складає фундамент стійкості української державності [2, с. 811–812].

Окрім фундаментальних засад, слушним є підхід Р. Труби, який фокусується на комплексному аналізі принципів діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки в Україні. Науковець стверджує, що ці принципи утворюють цілісну систему імперативних правових стандартів, які визначають теоретико-методологічні та практичні орієнтири планування й здійснення заходів у сфері безпеки. Узагальнюючи цей підхід, можна стверджувати, що загальноправові принципи формують аксіологічний фундамент державної політики, окреслюючи межі правомірності публічно-владного впливу та забезпечуючи необхідний баланс між державними інтересами та правами і свободами особи. На думку вченого, дотримання зазначених засад є критично важливим запобіжником, оскільки посилання на потреби національної безпеки нерідко стає формальним аргументом для нівелювання вимог верховенства права та людиноцентризму. Таке ігнорування створює ризики для демократичного розвитку держави та може призводити до легітимації свавілля у сфері публічного управління. Науковець також виокремлює галузеві та спеціальні принципи, наголошуючи на їхній функціональній ролі: якщо галузеві принципи, інтегровані з доктриною належного урядування, окреслюють орієнтири управлінської діяльності, то спеціальні – мають виключно прикладне значення. Останні безпосередньо регламентують реалізацію владних повноважень та визначають специфіку ухвалення управлінських рішень, спрямованих на нейтралізацію конкретних загроз. Таким чином, ігнорування цієї ієрархічної системи принципів неминуче призводить до зниження управлінського потенціалу відповідних суб'єктів та послаблення ефективності адміністративно-правового режиму забезпечення національної безпеки загалом [3, с. 171–172].

Зрештою комплексний аналіз принципів національної безпеки був би неповним без врахування онтологічного аспекту взаємозв'язку безпеки та верховенства права. Як слушно зазначає І. Ребченко, між цими категоріями існує об'єктивне протиріччя, яке суттєво впливає на стан нормативно-правового регулювання та рівень дотримання прав і свобод громадян. Національна безпека є необхідною умовою, що уможливлює реалізацію верховенства права, проте дії держави, спрямовані на її забезпечення, мають бути чітко обмежені законом. У цьому контексті І. Ребченко доречно переконує, що головний виклик для держави полягає в необхідності уникнення формального підходу до захисту прав людини. Суб'єкти владних повноважень зобов'язані керуватися виключно законодавчими приписами, не допускаючи зловживань і прецедентів незаконного обмеження правомочностей громадян під приводом безпекових загроз. У цьому контексті ідея національної безпеки має бути органічно інтегрована в механізм захисту прав та законних інтересів, де безпека не протиставляється людиноцентризму, а слугує інструментом його реалізації. Отже, подальша еволюція державної політики потребує наукового пошуку нових механізмів релевантної взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства, що дозволить гармонізувати ці два фундаментальні вектори розвитку [4, с. 66].

Проведений аналіз засвідчує, що ефективність державної політики у сфері національної безпеки й оборони безпосередньо залежить від синергії нормативної визначеності та науково обґрунтованої доктрини. Чинне законодавство України закладає фундамент безпекової системи, проте його практична імплементація потребує постійної адаптації до динамічного безпекового середовища. Досвід наукового осмислення проблеми доводить, що ключовими векторами вдосконалення державної політики мають стати: стратегічне прогнозування загроз, суворе дотримання правових стандартів діяльності суб'єктів владних повноважень та забезпечення верховенства права як невід'ємної умови національної стійкості. Встановлено, що будь-які безпекові заходи мають базуватися на принципах цілісності, превентивності й відповідальності, уникаючи формального нівелювання прав і свобод громадян. Отже, подальший розвиток безпекового сектору України вбачається в побудові такої моделі управління, яка б забезпечувала баланс між вимогами воєнного часу та демократичними цінностями, формуючи стійку та ефективну систему захисту державності.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

2. Таран Є. І. Принципи ефективної політики національної безпеки України в умовах сучасних викликів. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 8. С. 805–814.

3. Труба Р. Комплекс принципів діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки в Україні. *Юридичний вісник.* 2025. № 4. С. 167–174.

4. Ребченко І. М. Принцип верховенства права в умовах захисту національної безпеки. *Київський юридичний журнал.* 2024. Вип. 5. С. 61–67.

Роговенко Марія Михайлівна, *доцент кафедри психології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат педагогічних наук, доцент*

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ГРОМАДЯН У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ АГРЕСІЇ

Повномасштабна загарбницька війна російської федерації проти України засвідчила активне використання ворогом засобів психологічної війни. Сучасна війна є гібридною, де людина, її свідомість, емоційний стан та ціннісні орієнтири перетворилися на безпосередній об'єкт впливу ворога. Російська доктрина «війни нового покоління» (генерація хаосу та рефлексивного управління) розглядає деструктивний інформаційно-психологічний вплив як засіб дестабілізації державних інститутів через руйнування внутрішньої консолідації суспільства. За таких умов інформаційно-психологічна стійкість громадян перестає бути виключно категорією індивідуального ментального здоров'я, а стає фундаментальним елементом системи національної безпеки держави.

Наведена проблематика перебуває на перетині права та психології. Право забезпечує нормативно-інституційну рамку: визначає межі дозволеного в інформаційному просторі, криміналізує деструктивну діяльність, створює механізми захисту критичної інформаційної інфраструктури та гарантує дотримання прав людини в умовах воєнного стану.

Психологія, у свою чергу, розкриває механізми сприйняття інформації під час стресу, процеси формування резильєнтності, групової динаміки та протидії когнітивним спотворенням, які намагається штучно викликати ворог. При цьому актуальним та складним залишається й питання протидії стресу в умовах війни, зокрема і в молодшого покоління, дослідження проблематики якого проводилось автором [4].

Російські інформаційно-психологічні операції (ІПСО) спрямовані на системне ураження емоційної та раціональної сфер українського суспільства. Основними мішенями є довіра до військово-політичного керівництва, солідарність між різними соціальними групами, а також віра в перемогу. Психологічний механізм цих операцій базується на експлуатації стресу, об'єктивно притаманного воєнному часу, хронічної втоми та невизначеності. Наслідки застосування російських ІПСО ускладнюються такими явищами як загибель, каліцтво й хронічне захворювання близьких людей, окупація та полон, втрата житла, вимушене переселення в інші регіони України та за кордон, необхідність дистанційної роботи та навчання, життя в умовах постійних нічних повітряних тривог, що є далеко не повним переліком актуальних обставин і чинників життєвої ситуації сучасного українця [3].

Використовуючи такі феномени, як «ефект ілюзії правди» (багаторазове повторення неправдивого наративу підвищує його вірогідність у сприйнятті індивіда) та емоційне зараження, ворог намагається посіяти паніку, депресію та апатію. Психологічна стійкість (резильєнтність) у цьому контексті визначається як здатність динамічної системи (як індивіда, так і суспільства в цілому) адаптуватися до екстремальних умов, зберігаючи психологічну цілісність та спроможність до конструктивної діяльності. Психологічні механізми забезпечення цієї стійкості включають розвиток критичного мислення,

медіаграмотності, навичок емоційної саморегуляції, а також деконструкцію ворожих міфів через раціоналізацію. Проте суто психологічних інструментів недостатньо, якщо інформаційне середовище залишається незахищеним нормативно.

Стаття 17 Конституції України визначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1]. Законодавче забезпечення інформаційної безпеки регулюється Законами України «Про національну безпеку України», «Про інформацію», «Про медіа» та Стратегією інформаційної безпеки.

Одним із фундаментальних правових питань сучасності є пошук балансу між забезпеченням національної безпеки та захистом фундаментальних прав людини, зокрема свободи вираження поглядів (ст. 34 Конституції України, ст. 10 Європейської конвенції з прав людини). В умовах воєнного стану, відповідно до ст. 64 Конституції, окремі права можуть обмежуватися. Правові механізми захисту включають блокування протиправного контенту, закриття проросійських медіаресурсів та притягнення до кримінальної відповідальності за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України (ст. 436-2 КК України), а також за колаборaційну діяльність (ст. 111-1 КК України) [2].

Ефективне правове регулювання не повинно зводитися до цензури чи репресивних заходів, оскільки тотальні заборони психологічно можуть викликати зворотну реакцію – підвищення інтересу до забороненого контенту («ефект Стрейзанд») або відчуття безпорадності та відчуження громадян від держави. Право має стимулювати розвиток психологічної резильєнтності суспільства через інституціоналізацію програм медіаграмотності та ментального здоров'я.

Прикладом успішної синергії є Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?», яка, маючи державну нормативну підтримку, реалізує психологічні інструменти адаптації населення. Юридичні норми мають чітко визначати поняття «інформаційно-психологічна агресія» та «деструктивний маніпулятивний вплив», що дозволить розробити чіткі критерії для судово-психологічних та лінгвістичних експертиз у кримінальних провадженнях щодо розпалювання ворожнечі чи поширення паніки. Окрім того, важливим аспектом є правова регламентація діяльності державних органів у сфері стратегічних комунікацій (StratCom). Психологічно вивірена, прозора та оперативна комунікація влади з населенням, закріплена на рівні чітких нормативних протоколів, нівелює ворожий інформаційний вакуум, у якому зазвичай розвиваються чутки та дезінформація. Інформаційно-психологічна стійкість громадян є базовою умовою збереження державності в умовах тривалої війни на виснаження. Вона не може бути досягнута зусиллями лише психологів або лише правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

3. Панок В. Г., Куліш Т. І. Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді. *Наукова доповідь загальним зборам НАПН України*. 2024. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6221

4. Роговенко М. М. Психологічні особливості переживання стресу дітьми в умовах війни. *Стрес від війни крізь призму вікової психології* : матеріали круглого столу (Київ, 10 берез. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 41–44.

Родигін Артем Сергійович, *перший заступник начальника ГУНП у м. Києві, кандидат юридичних наук*

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ НЕГЛАСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ПРООБРАЗУ ВИОКРЕМЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ

Дослідження тенденцій розвитку механізму негласного забезпечення досудового розслідування, у тому числі і окремих слідчих дій, які здійснювалися в умовах таємності дозволяє зауважити, що у кримінальному процесі країни, де панує тоталітарний режим – немає необхідності додержання прав та свобод людини, а отже матеріали («доказова інформація») здобуті у результаті оперативно-розшукової діяльності прямо використовуються під час судових розглядів, а суддя відповідно приймає їх як докази керуючись при цьому принципами «революційної доцільності», «соціалістичної необхідності» та інших, якими підміняються принципи додержання прав та свобод людини, права на захист, таємниця особистого життя, недоторканість житла тощо. У випадку демократичного розвитку суспільства, і відповідно необхідності додержання цих принципів під час досудового розслідування – вимушене обмеження конституційних прав людини ретельно нормативно обґрунтовується, що у свою чергу обумовлює розділення повноважень між підрозділами правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування та оперативну (негласну) діяльність з використанням відповідного інструментарію.

Негласне забезпечення досудового розслідування як певний виокремлений механізм сформувалося поступово і характеризується поетапним розвитком. До цих етапів належать:

– формування примітивного механізму прямого використання результатів негласної діяльності для здійснення правосуддя, без контролюючих, стримуючих запобіжників;

– відокремлення осіб, які збирали інформацію (у тому числі і негласну), осіб, які цю інформацію збирали та аналізували у контексті та осіб, які цю інформацію використовували у процесі розслідування та судового розгляду;

– поява спеціалізованих осіб, для отримання інформації, що використовувалась під час «дізнання» та «судового розслідування»;

– здійснення «теоретичного обґрунтування» негласної діяльності, правил збору та використання такої інформації, нормативне визначення осіб, які таку інформацію збирали та тих, що використовували її на свій суб'єктивний розсуд;

– формування особливої форми судочинства – слідчо-розшукового процесу, в якому негласні заходи і слідчі дії не мали чіткого розмежування в нормативних актах, натомість окремо регламентувалися дії уповноважених осіб з розшуку та затримання злочинців – тобто органи слідства практично здійснюють у тому числі і негласні дії у процесі розслідування; відокремлення «оперативних підрозділів» (до їх функції віднесено забезпечення розслідування), внаслідок регламентації негласної роботи, яка поставлена під особливий нагляд;

– етап нормативного виокремлення негласної роботи, як розшукової форми кримінального процесу, складання форми негласної діяльності у вигляді дізнання, основним завданням якої було саме негласне забезпечення розслідування як у вигляді попередньої оперативної перевірки, яка проводилася з метою встановлення підстав для початку розслідування, а також власне його оперативне забезпечення;

– формування системи оперативних підрозділів з чітко визначеним функціями: одні з яких здійснювали оперативне супроводження конкретних кримінальних справ і всі негласні дії проводили не на підставі рішення судового слідчого, а тільки за погодженням з прокурором, а інші – це спеціалізовані оперативні підрозділи, які проводили окремі негласні заходи як в інтересах розслідування, та і власне для пошуку злочинців без прив'язки до конкретного розслідування – що практично є праобразом сучасної оперативної служби (служби оперативного документування);

– надання окремих повноважень на проведення «негласних дій» специфічним суб'єктам, самостійність суб'єктів досудового розслідування стосовно прийняття рішення щодо їх проведення, але без повноцінного уведення до системи правового регулювання кримінального процесу;

– визнання необхідності та часткове визначення участі оперативних підрозділів у забезпеченні процесу розслідування, зокрема й окремих його стадій, але без зазначення форм, способів та можливого інструментарію;

– встановлення паритету між оперативно-розшуковою діяльністю та слідством, внаслідок чого оперативно-розшукова діяльність практично виконувала завдання впливу на злочинність негласними (практично позапроцесуальними) методами, її інструментарій був ефективніше пристосований до отримання інформації (яка практично могла бути використана як доказова, за умови зняття законодавчих обмежень) у порівнянні з інструментарієм органів слідства;

– кардинальні зміни кримінального процесуального законодавства, закріплення системи негласних дій (НСРД), що фактично забезпечило злиття до цього часу двох окремих видів правоохоронної діяльності: оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної, внаслідок чого законодавчо встановлено порядок фіксації ходу і результатів НСРД, що забезпечує використання документів, складених за результатами їх проведення (з відповідним забезпеченням негласними силами та засобами) при доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення інших слідчих дій.

Аналіз зазначених етапів розвитку дозволяє зробити висновок щодо тенденції, коли кількість факторів обумовлюють необхідність якісних зміни щодо подальшого розвитку механізму негласного забезпечення досудового розслідування, у тому числі і шляхом зміни підходу до його сучасної форми оперативно-розшукового забезпечення, шляхом виокремлення та формування іншого – кримінальної розвідки.

Романенко Роман Миколайович, *провідний консультант консультативно-контрольного відділу Департаменту забезпечення діяльності Голови Національної поліції України*

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ВЕТЕРАНСЬКИМ СЕРЕДОВИЩЕМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до стрімкого збільшення кількості осіб, які набули статусу ветерана війни. У зв'язку з цим питання взаємодії державних інституцій із ветеранським середовищем набуває не лише соціального, а й безпекового значення. Однією з поширених помилок сучасного суспільного дискурсу є сприйняття ветеранів як окремої однорідної соціальної групи з характерними поведінковими ознаками. Водночас відповідно до законодавства України ветеран війни є насамперед особою, яка має визначений законом правовий статус. Український ветеранський корпус сформований за рахунок представників різних професій, вікових категорій, соціальних груп та світоглядних переконань, а тому не може розглядатися як єдина субкультура.

За таких умов особливого значення набуває діяльність ветеранських громадських організацій, які забезпечують самоорганізацію ветеранів, формування ціннісних орієнтирів, розвиток культури відповідальності та підтримання конструктивного діалогу між ветеранами і державою. Подібні організації здатні виконувати функцію суспільних стабілізаторів, сприяти деескалації конфліктних ситуацій та формувати середовище, засноване на принципах державності, правопорядку і взаємної відповідальності.

В умовах гібридної війни ветеранська тематика дедалі частіше стає об'єктом інформаційних впливів та маніпуляцій. Окремі проблемні питання соціального захисту ветеранів, резонансні події або конфлікти можуть використовуватися для дискредитації державних інституцій, формування недовіри до правоохоронної системи та розпалювання суспільних протиріч.

У таких умовах особливого значення набуває інститут уповноважених осіб з питань реалізації державної ветеранської політики в Національній поліції України. Зазначені посадові особи забезпечують не лише координацію внутрішньої роботи з ветеранами з числа поліцейських, а й виконують функцію постійної взаємодії з ветеранським середовищем та ветеранськими організаціями регіонів. Практична діяльність уповноважених осіб передбачає моніторинг актуальних проблем ветеранського середовища, вивчення суспільних настроїв, підтримання комунікації з громадськими об'єднаннями ветеранів, отримання зворотного зв'язку щодо діяльності поліції та своєчасне інформування керівництва про ризики виникнення конфліктних ситуацій.

Отже, інститут уповноважених осіб з питань реалізації державної ветеранської політики доцільно розглядати як один із механізмів раннього виявлення соціальних ризиків та забезпечення стійких каналів взаємодії між правоохоронною системою і ветеранським середовищем. Такий підхід дозволяє здійснювати превенцію конфліктів, мінімізувати наслідки деструктивних інформаційних впливів та сприяти зміцненню суспільної стійкості в умовах сучасних гібридних загроз.

Список використаних джерел

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

2. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листоп. 2024 р. № 1209-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text

3. Романенко Р. С. Концептуальні підходи до взаємодії Національної поліції України з ветеранським середовищем в умовах воєнного стану.

Романов Михайло Васильович, *старший науковий співробітник відділу вивчення проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, кандидат юридичних наук, доцент*

ЧОГО МИ ПРАГНЕМО, КОЛИ ВИКОНУЄМО ПОКАРАННЯ ЩОДО ЗАСУДЖЕНОГО?

Ми вже зверталися до теми визначення концепції кримінально-виконавчої діяльності. Нашими основним тезами були і залишається ті, які визначають, що чітка і зрозуміла концепція, яка супроводжується практично доступною та послідовною методологією є вирішальним фактором і запорукою успіху в діяльності кримінально-виконавчої системи.

Національна правова доктрина використовує універсальний підхід до формулювання мети покарання, з якої можна зробити висновок про концептуальні підходи. У ст. 50 КК закріплено, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. До цього опису ст. 6 КВК додає ресоціалізацію засудженого.

Очевидним є те, що деякі частини визначеної мети покарання не працюють і не здатні досягати позитивних результатів. Зокрема, примарним є виправлення, а також превенція злочинів також викликає великі сумніви. До того ж, визначена мета не має методики та механізмів її реалізації. А ті, що існують не є переконливими та ефективними. Тому, ми вважаємо, що сьогодні в Україні немає концепції кримінально-виконавчої діяльності. Те, що є, являє собою дуже обмежений інструменталістський каральний підхід до виконання покарання. І це виявляється не лише у виконанні, а навіть у визначенні, обранні покарання та практиці його призначення.

Ми вважаємо, що мета кари при виконанні покарання є не лише звичною для України, а й найбільш простою, доступною та оптимальною з точки зору економії ресурсів. Але вона в кінцевому підсумку не дає позитивних результатів і навіть більше того, має значні негативні наслідки. Зокрема, каральний підхід стигматизує особу, сегрегує суспільство, маргіналізує частину населення, штучно підвищує рівень злочинності, тягне за собою викривлення правоохоронної функції та підвищує загальну соціальну напругу у суспільстві, породжуючи нездорову кримінальну субкультуру. Остання в деяких випадках навіть стає державною ідеологією. Всі ми бачимо Росію, в якій наразі панують військово-кримінальні наративи, які впроваджуються владою та підтримуються медіа.

Інші складові мети покарання, зокрема, соціальна реабілітація та адаптація та ресоціалізація особи, певною мірою дискредитували себе, хоча ми не можемо стверджувати, що вони отримали в Україні підтримку з боку суспільства та влади і були належно опробовані на практиці.

У підсумку ми маємо картину, яка ілюструє, що Україна успадкувала від Радянського Союзу мету кари, яка ніколи жодним чином не ставилася під сумнів і завжди лишалася панівною Попри спроби приховати її вирішальну роль, на практиці інші цілі ніколи не мали значної підтримки ані з боку держави, ані з боку суспільства. Суспільна думка завжди мала тяжіння до того, що зі злочинцем не можна поводитися гуманно, він завжди повинен страждати і не повинен мати комфортних умов тримання, бо «тюрма – не санаторій».

Також національним кримінально-виконавчим дослідженням та дискусіям завжди був притаманний критичний підхід. Практичні працівники та дослідники дуже часто вдавалися до критики (слід зазначити, що вона завжди була обґрунтована) [1; 2; 3; 4], але дуже не часто пропонували вихід з ситуації, що критикувалася. Красномовним свідченням цього є те, що реформування кримінально-виконавчої діяльності до цього часу не має значних успіхів і результатів.

Виходячи з цього ми б хотіли сформулювати деякі конструктивні тези, які можуть бути покладені в основу подальших досліджень та формулювання концепції пенітенціарної системи яка дійсно буде діяти. Отже, ми впевнені що в цій сфері ми не зможемо вигадати абсолютно «нову» концепцію. Так чи інакше, ми будемо залишатися у системі координат «кара – виправлення – ресоціалізація – соціальна адаптація». Без будь-яких сумнівів можна стверджувати, що ця система координат є загально відомою і всі світові системи так чи інакше обертаються навколо цих цілей. В той же час, так само очевидно, що всі світові пенітенціарні системи мають власну концепцію або принаймні мають відповідні пріоритети в практиці виконання покарань.

Якщо стисло охарактеризувати кожну з цілей, ми зможемо побачити їх особливості та виклики:

Кара – як було вказано, найбільш доступна та економічна ціль. Вона вичерпується обранням та призначенням доволі жорстокого покарання та його відбуванням. Ставлячи наголос на цій меті, ми не потребуємо значних вкладень у пенітенціарну систему, нам достатньо жорстокого кримінального законодавства і кримінально-виконавча діяльність вичерпується функцією простого виконання покарання, забезпечення тих правообмежень, які є змістом відповідного покарання. Не потрібні жодні прагнення, очікування, не потрібний супровід та допомога тим, хто засуджений.

Виправлення. Вважаємо, що така мета не може бути самостійною. Вона завжди поєднується з іншими, домінуючими цілями покарання. У поєднані з карою – мета виправлення – суцільний міф. У поєднані з іншими цілями може мати критерії та виміри, систему органів чи фахівців, які, як мінімум, «вимірюють» засуджених. В такому випадку виправлення може демонструвати позитивну динаміку.

Соціальна адаптація – з точки зору її визначення звучить некорректно, бо передбачає, що той, хто вчинив злочин є «дезадаптованою», асоціальною людиною. Це в корені не вірно бо кримінальний закон розповсюджується на всіх членів суспільства, а отже потенційно кожен з них може виявитися «дезадаптованим». Тим паче це погано зв'язується з принципом презумпції невинуватості. В такому випадку перехід в «ранг» «дезадаптованих» безпосередньо пов'язаний не з особистісними якостями та особливостями, а з доведенням в суді винуватості особи у вчиненні злочину.

Ресоціалізація. Мета, яка виглядає найбільш правдоподібно. Дійсно, якщо розглядати злочинну поведінку як своєрідне «відхилення» від узвичаєної законослухняної поведінки, це значить, що злочинець потенційно потребує регулюючого втручання. Ця теза певною мірою вимагає обговорення і уточнення але у будь якому разі вона є найбільш концептуально зваженою. В той же час вона є такою, яка вимагає найбільшої кількості зусиль з боку осіб, які так чи інакше потрапляють у сферу дії кримінальних інститутів та кримінального права. Простіше кажучи мета ресоціалізації дійсно вимагає значної інституціалізації. Що мається на увазі? Це значить, що для її реалізації потрібне залучення значної кількості суб'єктів, будування системи органів, які будуть опікуватися особою з моменту, коли вона потрапляє у поле зору кримінального закону. Ці суб'єкти покликані включати злочинця у

послідовну та структуровану систему відносин, які будуть складатися на протязі всього часу, доки злочинець буде піддаватися суду, відбувати покарання, перебувати під наглядом, виконувати пробаційні програми, дотримуватися правил поведінки після відбування покарання або замість відбування покарання. Все це повинне стати єдиною окремою соціальною системою або службою, яка опікується засудженим, супроводжує його та за необхідності допомагає. Основна мета – продемонструвати зацікавленість в особі, продемонструвати, що вона потрібна суспільству і суспільство готове прийняти її, але в іншій якості.

Ми добре усвідомлюємо, що обрання відповідної концептуальної мети – питання вибору та державної політики. Також ми добре усвідомлюємо, що кожна з цілей має певні переваги та недоліки. Крім того, ми добре усвідомлюємо, що мета ресоціалізації є найбільш складною, має багато дискусійних питань та ризиків. Але в той же час саме ця мета має найбільш оптимістичну перспективу і можливості для виміру та корегування. Також вона має простір для маневру та креативності, а також найбільш виражену гуманістичну складову.

Все описане нами насправді є пропозицією, яка потребує ретельного вивчення та обговорення. Зважаючи на те, що Україна має значний досвід впровадження мети кари і доволі чітке розуміння примарності мети виправлення, ми впевнені, що запропонована дискусія не є вже такою несподіваною Національні дослідження мають значні доробки у питаннях визначення мети покарання та концептуалізації кримінально-виконавчої діяльності. Тому ми пропонуємо об’єднати зусилля у обговоренні майбутньої концепції, визначення її та засобів її реалізації.

Список використаних джерел

1. Мина В. В. Філософсько-правове розуміння мети покарання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2014. 20 с.

2. Вереша Р. В., Лоєнко К. Ю. Мета покарання: теорії (концепції), історія, та сучасний стан. *Вісник Академії адвокатури України.* 2010. Вип. 2 (18). С. 76–83.

3. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. 768 с.

4. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України : зб. наук. праць / за ред. О. О. Дудорова. Київ : ОБСЄ, 2022. 340 с.

Русенко Катерина Олександрівна, *викладач кафедри радіаційного і хімічного захисту НУЦЗ України*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА» В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

Трансформація поняття «національна безпека» в умовах гібридних (постійних) інформаційних загроз зміщує фокус із суто військового захисту кордонів на захист інформаційного простору, свідомості громадян та критичної інфраструктури. У сучасному світі безпека перестає бути лише питанням обороноздатності, перетворюючись на комплексний захист від дезінформації, маніпуляцій та кібератак. Актуальність означеного напряму сучасної державної політики підкреслюється перманентністю, потужністю та довготривалістю інформаційних чинників, спроможних спрацьовувати як у консолідуючому, так і в роз’єднавчому контексті стабільності – соціальної, суспільної, політичної тощо.

Умови гібридних інформаційних загроз стали дедалі більш актуальними в сучасному світі, а проблеми забезпечення інформаційної безпеки стають все більш складними і різноманітними. Основними проблемами забезпечення інформаційної безпеки в умовах гібридних загроз є (рис. 1).

Рис. 1. Основні проблеми забезпечення інформаційної безпеки в умовах гібридних загроз

1. Кібератаки є одним з найбільш поширених методів атак на інформаційну безпеку. Умови гібридних загроз роблять їх більш складними, оскільки атаки можуть бути здійснені з різних джерел і використовувати різні методи. Крім того, вони можуть бути використані в комбінації з іншими методами, наприклад, з використанням дезінформації.

2. Дезінформація стає все більш поширеною в умовах гібридних загроз. За допомогою дезінформації можна дискредитувати дії влади, збільшити загрозу для національної безпеки і підривати довіру громадськості до владних структур. У таких умовах важливо забезпечити швидке реагування на дезінформацію і забезпечити доступ до достовірної інформації.

3. Недостатня кібербезпека може призвести до втрати даних і вразливості систем, які використовуються для зберігання і передачі інформації. Умови гібридних загроз можуть зробити кібербезпеку ще більш складною, оскільки можуть бути використані різні методи атак.

4. Недостатня співпраця між країнами може призвести до збільшення загроз і погіршення ситуації з інформаційною безпекою. В умовах гібридних загроз необхідна співпраця між країнами для обміну інформацією про можливі загрози та методи боротьби з ними. Також важливо співпрацювати в питаннях кібербезпеки, щоб забезпечити безпеку критичних інфраструктур і міжнародних мереж.

5. Соціальні мережі є джерелом великої кількості інформації і можуть бути використані як для поширення дезінформації, так і для збору інформації про користувачів з метою здійснення кібератак. Важливо забезпечити безпеку користувачів соціальних мереж і зменшити можливість використання цих мереж для дезінформації та кібератак.

6. Недостатня кібергігієна може призвести до небезпеки для інформаційної безпеки. Користувачі можуть стати жертвами фішингу, шпигунства або інших видів кібератак через недостатні знання про кібербезпеку.

Умови гібридних загроз підсилюють ризики, тому важливо забезпечити навчання користувачів кібербезпеці та збільшити кіберграмотність громадськості. Усі ці проблеми забезпечення інформаційної безпеки в умовах гібридних загроз потребують комплексного підходу до вирішення. Необхідно забезпечити широкомасштабну співпрацю між країнами, громадськістю, приватними та державними структурами, а також забезпечити безпеку користувачів [1, с. 8–9].

З метою маніпулювання суспільною свідомістю до основних дестабілізуючих факторів світового масштабу віднесено експансію дезінформаційних стратегій, цифрову трансформацію суспільних відносин та посилення впливу соціальних платформ на політичну стабільність. Ключовим ризиком залишається невідповідність рівня медіакультури темпам розвитку цифрових технологій на фоні ведення Російською Федерацією повномасштабної гібридної війни. На внутрішньому рівні домінує агресивний інформаційний тиск, спрямований на деструкцію української ідентичності та державності. Ситуація ускладнюється інституційними проблемами: відсутністю цілісної системи стратегічних комунікацій, обмеженим інструментарієм протидії дезінформації, недосконалістю нормативно-правової бази та вразливістю громадян до маніпулятивних впливів через низький рівень інформаційної гігієни.

На думку авторів монографії, «наявність в Україні достатніх передумов для виникнення надзвичайних ситуацій, тенденція зростання їх кількості, важкість ліквідації наслідків і нормалізації обстановки створюють серйозну загрозу безпеці …, а також стабільності розвитку країни» [2, с. 51]. Наукове поле правових взаємовідносин особи та держави передбачає аналіз конкретних напрямів забезпечення інформаційної безпеки людини, а саме: захист персональних даних, доступ до екологічної інформації, захист від негативного інформаційного впливу, інформаційну безпеку людини у процесі правоохоронної діяльності, доступ до правової інформації, інформаційну безпеку громадян як суб'єктів політичного процесу [4, с. 117]. Означена теза підкріплюється нормативно визначеним поняттям «загроз національній безпеці України", під якими розуміються «явища, тенденції і чинники, що унеможливлюють чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [3].

Умови гібридних загроз підсилюють ризики, тому важливо забезпечити навчання користувачів кібербезпеці та збільшити кіберграмотність громадськості. Усі ці проблеми забезпечення інформаційної безпеки в умовах гібридних загроз потребують комплексного підходу до вирішення. Необхідно забезпечити широкомасштабну співпрацю між країнами, громадськістю, приватними та державними структурами, а також забезпечити безпеку користувачів [1, с. 9].

Список використаних джерел

1. Мухін В. Є., Завгородній В. В., Завгородня Г. А. Інформаційна безпека та гібридні загрози : навч. посіб. Київ : ТРОПЕА, 2024. 104 с.

2. Ситник Г. П., Абрамов В. І., Мандрагеля В. А. [та ін.]. Теоретико-методологічні засади паспортів загроз національній безпеці України : монографія / під заг. ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. Київ : НАДУ, 2012. 163 с.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19

4. Міняйлук В. До проблеми забезпечення інформаційної безпеки в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Закон і кордон.* 2024. Вип. № 2 (4). С. 108–129.

Савчук Дмитро Георгійович, *працівник Державного бюро розслідувань, кандидат економічних наук, доцент*

СТРАТЕГІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Одним з ключових інститутів, на які законодавцем покладено функцію захисту особи суспільства та держави від кримінальних правопорушень є оперативно-розшукова діяльність (ОРД). Сучасні вітчизняні вчені слушно вказують, що ОРД посідає одне з провідних місць у системі гарантування національної безпеки, підтримання громадського порядку та захисту прав людини, будучи важливим інструментом державної політики у сфері запобігання й протидії злочинності [1, с. 98]. Це зумовлює необхідність науково-практичної розробки питань стратегії ОРД. Водночас сьогодні бракує уваги розумінню поняття та розкриттю змісту цієї категорії.

Поняття стратегії зародилося у військовій (воєнній) сфері та поступово поширилося на політичну, економічну та соціальну. Цим терміном і досі послуговуються на означення мистецтва підготовки і ведення війни та великих воєнних операцій. Водночас, як у військовій справі, так і в інших сферах людської діяльності під стратегією розуміють найбільш загальний (генеральний, позбавлений деталей) план, що розрахований на значний проміжок часу та ефективне використання наявних ресурсів для досягнення мети такої діяльності.

Найбільш активно терміном стратегія послуговуються вчені-економісти. Відповідне поняття застосовується ними, як до держав та транснаціональних корпорацій, так і до суб'єктів нижчого рівня. До кола цих суб'єктів, насамперед слід віднести підприємство. Одною з останніх ознаки категорії «стратегія підприємства» досліджувала К. В. Желуденко. До їх числа вона віднесла наступні: орієнтація на довгострокову перспективу; врахування можливостей ресурсів підприємства, умов внутрішнього та зовнішнього середовища; чітко визначений напрям, що сприяє досягненню певних цілей та поставлених завдань; наявність альтернативних шляхів розвитку підприємства у разі зміни внутрішнього та зовнішнього середовищ; послідовність певних етапів, за допомогою яких досягаються зазначені цілі; завдання та мета діяльності підприємства, а також методи та способи досягнення завдань, що реалізуються у вигляді складання планів та відповідних програм дій [2, с. 53].

Вважаємо виправданим віднесення усіх цих компонентів до числа рис, притаманних стратегії. Проте їх черговість, співвідношення та відмежування потребують корегування. Зауважимо також, що застосовувати здобутки вчених-економістів для формування розуміння стратегії ОРД слід з певними застереженнями. Як слушно зазначає І. А. Федчак, мета діяльності комерційної організації – виробляти продукт і отримувати прибуток. Отримання прибутку гарантує, що організація продовжуватиме існувати. Державні організації створені для надання послуг громадянам, яким громадяни не можуть, або не повинні забезпечувати себе. Правоохоронні органи покликані забезпечувати громадську та державну безпеку [3, с. 10].

У політичних науках також спостерігається тенденція проведення досліджень щодо окремих аспектів стратегії за відсутності єдиного усталеного підходу до розуміння цієї категорії. Як економісти, так і політологи у численних наукових працях, досліджуючи певні аспекти стратегічного характеру, здебільшого, спираються на власний аналіз поняття стратегії або узагалі ігнорують необхідність формулювання його розуміння. Водночас у політичній площині стратегія знаходить свій формальний вираз через закріплення правом, а саме положеннями нормативно-правових актів, що затверджуються (вводяться в дію) указами Президента України.

Аналіз змісту зазначених документів дозволяє стверджувати, що вони відповідають основним ознакам стратегії у широкому її розумінні. Зокрема, за змістом вони мають чітко сформульовану мету загальнодержавного значення, реалізація якої має відбуватися через виконання взаємопов'язаних завдань протягом декількох років (десятиліть) конкретними суб'єктами. За формою вони являють собою генеральний (недеталізований) план дій зазначених суб'єктів, що складений з урахуванням мінливості зовнішніх та внутрішніх умов його реалізації.

Окремі з державних стратегій напряму пов'язані з протидією злочинності та зумовлюють певні вектори розвиту ОРД, як от Стратегія забезпечення державної безпеки (Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022); Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021); Стратегія інформаційної безпеки (Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021); Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року №273/2023).

13 серпня 2025 року Розпорядженням Кабінету міністрів України № 853-р було схвалено Концепцію національної системи стратегічного планування. Дана концепція виділяє два види стратегічного планування в Україні: 1) у сфері соціально-економічного розвитку, яке впроваджено на загальнодержавному і регіональному рівні; 2) у сферах національної безпеки та оборони. Очевидним є те, що ресурсне забезпечення ОРД є залежним від змісту обох видів стратегічного планування.

Стратегію ОРД (або ж стратегію розвитку ОРД) як окремого виду державно-правової діяльності не закріплено правовими нормами. Водночас теоретики ОРД часто (і традиційно) використовують відповідний термін у своїх наукових працях, оперуючи такими поняттями як стратегічний рівень організації ОРД [4], стратегічне оперативно-розшукове прогнозування [5] тощо.

О. Ф. Долженков та Р. В. Тарасенко обґрунтували доцільність виокремлення оперативно-розшукової стратегії як окремої наукової категорії спираючись на аргументи, що засновані на аналізі практики системи МВС та Національної поліції. При цьому, вони не сформулювали поняття стратегії ОРД. Тому, розвиваючи їх думку, спираючись на сучасне розуміння поняття стратегії економістами й політологами, ураховуючи законодавчі основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів пропонуємо власну дефініцію: стратегія ОРД – це загальний (недеталізований) довгостроковий план організації роботи оперативних підрозділів в масштабах країни та на рівні окремих правоохоронних органів, що складається з метою ефективної протидії ними злочинності (загалом та за окремими напрямами) та засновується на науково обґрунтованих прогнозах щодо основних характеристик злочинності, містить відомості щодо переліку завдань, парадигми та моделей діяльності суб'єктів ОРД їх мережі та спеціалізації.

Серед питань, які має охоплювати стратегія ОРД найбільш важливими вважаємо питання: наукового забезпечення ОРД та впровадження досягнень науки і техніки у оперативну практику; мережі та спеціалізації оперативних підрозділів правоохоронних органів; балансу проактивних і реактивних моделей їх діяльності; реальних потреб у чисельності особового складу оперативних підрозділів та їх позаштатних працівників, підготовки фахівців з ОРД [6].

Формування стратегії ОРД має відповідати певним принципам. Проведені нами дослідження засвідчили, що до кола цих принципів, в числі іншого, слід віднести ті, що було визначено вченими економістами в контексті стратегії розвитку підприємства [7]. Екстраполяція пропонованих ними положень на вимоги до оперативно-розшукової стратегії дало можливість сформувати наступний перелік принципів:

1. Обґрунтованість, логічність та реалістичність (кожне положення стратегії повинно бути підтверджене науковими дослідженнями, її зміст має бути внутрішньо узгодженим та відповідати вимогам реалістичності).

2. Прозорість (стратегія повинна мати чіткий і зрозумілий виклад, містити механізми реалізації положень, логіки і цільових орієнтирів до виконавців).

3. Легітимність (розуміння і прийняття її існуючими інституціями, узгодженість з положеннями Законодавства та інших державних стратегій України).

4. Адекватність (стратегія повинна максимально враховувати і спиратися на особливості конкретної політико-правової, соціально-економічної та криміногенної, у якій має реалізовуватися).

5. Адаптивність (забезпечення швидкості та гнучкості реагування на зміни обстановки, можливість трансформації механізмів реалізації з урахуванням різних сценаріїв розвитку конкретної політико-правової, соціально-економічної та криміногенної ситуації).

6. Підконтрольність (можливість моніторингу реалізації виконавцями, наявність чітко визначених критеріїв виконання завдань та досягнення мети, досягнення конкретних результатів, чітких їх оцінок).

7. Гармонійність (урахування інтересів усіх учасників ринку, дотримання принципів сталого розвитку, виконання суспільно значимої функції).

8. Ефективність (забезпечення ефекту від реалізації у процесі оперативних підрозділів).

С. О. Павленко розглядає стратегію ОРД з точки зору юридичної практики. Зокрема, вчений зазначає: «аналіз практики оперативних підрозділів свідчить про неналежний рівень стратегії в ОРД, що передусім виявляється у застарілості (неактуальності) окремих законних та підзаконних відомчих нормативно-правових актів, які регулюють негласну роботу та ОРД оперативних працівників і не враховують сучасні методи злочинної діяльності організованої злочинності». За результатами проведеного дослідження науковець доходить висновку, що надзвичайно важливим кроком у процесі формування оперативно-розшукової стратегії стане ухвалення принципово нового нормативно-правового акту, який би регулював організацію і тактику ОРД [8].

Підтримуючи науковця зазначимо, що з нашого погляду, суто формально, зміст оперативно-розшукової стратегії (або ж стратегії ОРД) має бути викладено окремим документом, затвердженим Указом Президента України, а основи організації і тактики потрібно унормовувати закритими нормативно-правовими актами, як це і робиться у теперішній час.

Цей нормативний документ має: ураховувати положення законодавства України, спиратися на норми вже наявних державних стратегій в галузі забезпечення безпеки та протидії злочинності, засновуватися на прогнозах щодо основних показників злочинності на довготривалу перспективу, ураховувати імовірність змін умов внутрішнього та зовнішнього характеру; знаходити свій прямий відбиток у законах України про Державний бюджет.

Список використаних джерел

1. Давиденко В. В. Поняття та принципи оперативно-розшукової діяльності в умовах правовладдя. *Морська безпека та оборона.* 2025. № 2. С. 90–99.
2. Желуденко К. В. Еволюція підходів до визначення сутності стратегій підприємств. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка.* 2024. № 19. С. 48–54.
3. Федчак І. А. Концептуальні основи та науково-практичні аспекти проактивних моделей правоохоронної діяльності : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 628 с.
4. Грібов М., Князєв С., Чернявський С. Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 20 (2). С. 8–20.
5. Мовчан А. В. Характеристика основних форм інформаційно-аналітичної роботи в оперативно-розшуковій діяльності. *Наука і правоохорона*. 2014. № 4 (26). С. 246–250.
6. Долженков О. Ф., Тарасенко Р. В. Стратегія як категорія теорії криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017 № 2. С. 150–156.
7. Голік В. В. Концептуальні підходи до розуміння сутності поняття «стратегія» *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки.* 2014. Вип. 8. Ч. 1. С.72–76.
8. Павленко С. О. Сучасний стан та проблеми правового регулювання оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2021 № 53. С. 132–137.

Савчук Маргарита Василівна, *судовий експерт сектору пожежотехнічних вибухотехнологічних досліджень та досліджень безпеки життєдіяльності відділу досліджень безпеки життєдіяльності та охорони праці вибухотехнічної лабораторії ДНДЕКЦ МВС;*
Дорошенко Сергій Миколайович, *завідувач сектору досліджень електричних та фізичних параметрів, обліків та статистики відділу вибухотехнічних досліджень та вибухотехнічних обліків вибухотехнічної лабораторії ДНДЕКЦ МВС*

РОЛЬ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС У РОЗСЛІДУВАННІ ПІДПАЛІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком 2024 року та протягом 2025–2026 років в Україні спостерігається стійка тенденція до вчинення умисних підпалів майна Збройних сил України (далі – ЗСУ) та об'єктів інфраструктури «Укрзалізниці». За даними заступника Голови Національної поліції України Андрія Нєбитова, за 2024 рік було офіційно зафіксовано 341 випадок підпалів військових автомобілів [1].

Більшість випадків припала на весняно-літній період, коли ворожі спецслужби активізували вербування виконавців через соціальні мережі. Згідно з моніторингом правоохоронних органів, у 2025 році було задокументовано 369 випадків підпалів транспортних засобів, вчинених на замовлення спецслужб рф. Статистика за січень 2026 року базується на щоденних зведеннях Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) та регіональних прокуратур щодо нових затримань та відкритих проваджень [1].

Середня вартість одного автомобіля (пікапа), що передається на потреби ЗСУ, з урахуванням волонтерського збору та дообладнання, становить від 250 до 350 тис. грн. Загальна кількість автомобілів пошкоджених внаслідок підпалу в Україні за період з початку 2024 року по січень 2026 року становить понад ~620 одиниць, а сумарні матеріальні збитки оцінюються у понад ~154 млн грн [1].

Більшість знищених автомобілів – це пікапи (Mitsubishi L200, Mitsubishi Padjero Wagon, Toyota RAV4 та ін.), мікроавтобуси (Volkswagen Multivan, Mercedes-Benz Sprinter та ін.) (зображення 1–3) та інші автомобілі для потреб ЗСУ. Також, за офіційним звітом Національної поліції України, об'єкти інфраструктури «Укрзалізниці» (шафи релейні розподільчі, далі – релейні шафи) (зображення 4, 5), які зазнали пошкоджень внаслідок підпалу, у 2024 році становлять понад 149 випадків (даних за 2025 та 2026 роки немає у відкритих офіційних звітах) [2].

Практичний досвід Експертної служби МВС показує, що понад 85 % підпалів здійснювалися із застосуванням легкозаймистих рідин (далі – ЛЗР) внаслідок чого утворюються характерні сліди їх стікання. Такі сліди можуть відобразитися на непошкодженому лакофарбовому покритті частин кузова автомобіля чи на лакофарбовому покритті дверцят (зовнішніх стінок) релейної шафи, при частковому вигорянні лакофарбового покриття і навіть у разі його повного вигоряння.

Сліди горіння ЛЗР, що стікають по поверхнях кузова, відображаються характерним ділянками вигоряння лакофарбового покриття та мають характерну хвилеподібну форму [3] (зображення 1, 3).

Зображення 1–3. Сліди розтікання та горіння ЛЗР

Зображення 4. Релейна шафа

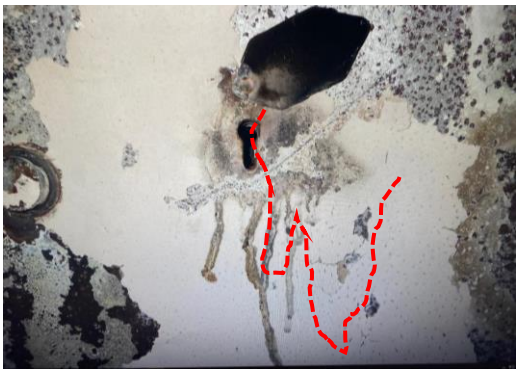

Зображення 5. Сліди розтікання та горіння ЛЗР

Під час воєнного стану, відбулось різке навантаження (збільшення кількості експертиз) на пожежотехнічні відділи експертних установ і як наслідок збільшились строки виконання експертиз. Саме у вищезазначених випадках, головне завдання судового експерта – розмежувати підпал від виникнення пожежі внаслідок теплових проявів електричної енергії (аварійні режими), які виникають під час експлуатації автомобіля та в комутаційному обладнанні релейних шаф. В свою чергу, у даних випадках (підпал військових автомобілів та релейних шаф), під час дослідження об’єктів та написання висновку експерта зазначені вище ознаки (сліди розтікання ЛЗР), значно спростовують встановлення причини пожежі та автоматично виключають версію щодо аварійних режимів роботи автомобіля, а також комутаційного обладнання в релейних шафах, що призводить до пришвидшення виконання експертиз, оскільки зазначені підпали кваліфікуються як диверсія, а пожежно-технічна експертиза є ключовим доказом в суді при розгляді цих кримінальних справ.

Отже, діяльність Експертної служби МВС в умовах воєнного стану та нових викликів – у даному випадку, в розрізі досліджень підпалів військових автомобілів та об’єктів інфраструктури «Укрзалізниці» (пожежно-технічні експертизи) – є важливим інструментом для правоохоронних органів та суду, адже забезпечують належну ефективність в протидії загрозам національної безпеки та критичної інфраструктури держави.

Список використаних джерел

1. Підпали в Україні: торік зафіксовано 352 випадки, до яких причетні російські спецслужби. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/pidpaly-v-ukraini-torik-zafiksovano-352-vypadky-na-zamovlennia-rosiiskykh-spetssluzhb-342232.html?utm_source=chatgpt.com
2. Підпали релейних шаф у різних регіонах країни: сімом підозрюваним оголошено про підозру. *УНН*. URL: https://unn.ua/en/news/relay-cabinets-set-on-fire-in-different-regions-of-the-country-seven-suspects-are-served-suspicion-notices
3. Матіюк О. О., Сова С. А., Тимчук Р. Б. Виявлення й аналіз зовнішніх (візуальних)ознак застосування легкозаймистих і горючих рідин на місці (об'єкті) пожежі: інформаційний лист. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2021. 48 с.

Саінчин Олександр Сергійович, *професор кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор юридичних наук, професор*

ТЕОРЕТИЧНЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

Перш за все потрібно визначитись, чи достатньо в Україні Конституція держави та інші правові інституції забезпечують національну безпеку, які маються діючі нормативно-правові акти і який механізм пропонується для реалізації національної безпеки України у сучасний період.

Зокрема, у ст. 16 Конституції України пропонується забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території країни, у ст. 17 йдеться про захист суверенітету і територіальної цілісності країни, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки як найважливіших функцій держави, у ст. 107 зазначено, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1]. У ній також передбачено створення і функціонування координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президентові України – Ради національної безпеки і оборони України.

Після окупації Криму в Україні починається різке зростання забезпечення сектору безпеки країни нормативно-правовими актами, які підвищують рівень державної безпеки. Відповідно до Закону України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII «Про національну безпеку України» (із змінами), у якому зазначено, що державна політика у сферах національної безпеки й оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, захисту об'єктів критичної інфраструктури, кібербезпеки України та інші напрями [2]. Рішення РНБО України «Про Стратегію воєнної безпеки України», введеним у дію Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 [3].

В Україні визначились, що система нормативно-правових актів може бути розбудована виходячи з концепції Конституції України; законів України; указів Президента України; постанов та розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативні акти міністерств і відомств. Особливу групу становлять міжнародні договори та Угоди про співробітництво у сфері безпеки між Україною та країнами світу тощо.

В державі визначились, що у процесі забезпечення національної безпеки у різних сферах національної безпеки, їх завдання, напрями діяльності, функції та повноваження можуть використовуватись наступні нормативно-правові акти: «Про національну безпеку України» (із змінами, у редакції від 09.08.2024 р.), «Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Національну поліцію України», «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про розвідку», «Про Державну прикордонну службу України», «Про державний кордон України», «Про Державну митну службу України», «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», «Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про дипломатичну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про боротьбу з тероризмом», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про державну таємницю», «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)»; Кодекси України: Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Цивільний, Цивільний процесуальний, Митний, Бюджетний, Господарський, Кодекс цивільного захисту України, які безпосередньо стосуються питань регулювання відносин у сфері національної безпеки.

В частині повноважень Президента України прийняті наступні укази Президента України, які є обов'язковими для виконання на всій території України. До них можна віднести такі Укази Президента України, як «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України

від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»; «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» та інші.

І, нарешті, особливу групу становлять джерела міжнародного права – міжнародні договори, угоди про співпрацю у сфері безпеки та оборони, довгострокову підтримку, а також рішення міждержавних (міжурядових) організацій, які є юридично обов'язковими для держав-учасниць. Крім цього, Україна підписала безпекові угоди з рядом країн світу. Наприклад, підписано Угоди про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії (12.01.2024.), Федеральною Республікою Німеччина (16.02.2024), Францією (16.02.2024), Данією (23.02.2024), Італією (24.02.2024), Канадою (24.02.2024), Нідерландами (01.03.2024), Фінляндією (03.04.2024), Латвією (11.04.2024), Іспанією (27.05.2024), Бельгією (28.05.2024), Португалією (28.05.2024), Швецією (31.05.2024), Норвегією (31.05.2024), Ісландією (31.05.2024), Республікою Польща (08.07.2024), Чеською Республікою (18.07.2024), Литвою (27.06.2024), Естонією (27.06.2024) та іншими країнами світу.

У переважній більшості укладених угод до ключових складових довгострокових безпекових зобов'язань, взятих країнами світу щодо України, віднесено: надання всебічної допомоги Україні для захисту та відновлення її територіальної цілісності у міжнародно визнаних кордонах, а також економічної відбудови; запобігання, активне стримування та заходи, які мають бути вжиті, стосовно будь-якої нової агресії з боку російської федерації; підтримка інтеграції України до європейських та євроатлантичних інституцій, зокрема шляхом підтримки вступу України до ЄС та оперативної сумісності з НАТО [4–6]. В свою чергу Європа у 2024 році надала для оборонного комплексу України 100 мільйонів євро, в у 2026 року майже 900 мільйонів євро для загальної допомоги держави для боротьби з державою агресором [7].

Нами вважається, що в державі на достатньому рівні розроблений правовий механізм безпекового рівня, а головною проблемою на сучасному етапі розбудови національної безпеки в Україні є насичення професійними кадрами у наступних правових структурах: 1) Президент України; 2) Верховна Рада України; 3) Кабінет Міністрів України; 4) Рада національної безпеки і оборони України; 5) міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; 6) Національний банк України; 7) суди загальної юрисдикції; 8) прокуратура України; 9) Національне антикорупційне бюро України; 10) місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; 11) Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України; 12) органи і підрозділи цивільного захисту; 13) громадяни України, об'єднання громадян [8–10].

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 27. С. 33.

4. Грушецький А. Сприйняття політики Європи і США щодо України. *Київський міжнародний інститут соціології (КМІС)*. URL: https ://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1563&page=1

5. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Ризики та загрози національній безпеці: сутність і класифікація. *Бізнес Інформ*. 2024. № 10. С. 6–22.

6. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «національна безпека» та її складових. *Проблеми економіки*. 2024. № 4. С. 134–153.

7. European Commission invests EUR 910 mln in European Defense Fund involving Ukrainian defense companies for first time. *Interfax-Ukraine,* URL: https://en.interfax.com.ua/news/investments/1068086.html

8. Зовнішня політика і безпека. Настрої українського суспільства. Результати загальнонаціонального опитування. Київ : Центр «Нова Європа», 2024. 28 с.

9. Підсумки 2024 року: в очікуванні справедливого миру? – Всеукраїнське опитування. *Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва.* URL: https://dif.org.ua/article/pidsumki-2024-roku-v-ochikuhttps://dif.org.ua/article/pidsumki-2024-roku-v-ochikuvanni-spravedlivogo-miru-zagalnonatsionalne-opituvannya

10. Свобода, безпека, достаток: думка українців під час війни (6 грудня 2024 – 9 січня 2025 р.). Київ : Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, Київський міжнародний інститут соціології, 2025. URL: https://dif.org.ua/en/article/freedom-security-prosperity-ukrainian-public-opinion-during-the-war

Самодін Артем Володимирович, *заступник начальника правового відділу Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України, кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З КОМПЕТЕНТНИМИ ОРГАНАМИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ У МЕЖАХ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

У межах переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу та адаптації законодавства України до права ЄС, а також реалізації заходів, спрямованих на виконання завдань, визначених Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [1], особливої актуальності набуває розширення договірно-правової бази співробітництва Національної поліції України з компетентними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю.

Поряд із наявними механізмами співпраці в указаній сфері з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерпол та Агентством Європейського Союзу із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (Європол) правоохоронні органи України в межах своєї компетенції можуть використовувати й окремі (унікальні) форми співробітництва, визначені міжурядовими міжнародними договорами у сфері боротьби зі злочинністю, оскільки такі договори сприяють розвитку та конкретизації напрямів й форм міжнародного співробітництва, передбачених універсальними міжнародними конвенціями з питань боротьби зі злочинністю.

Наприклад, під час укладення Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю і забезпечення публічного порядку та безпеки від 16 липня 2024 року [2] (далі – Угода) Договірні Сторони, конкретизуючи напрями та форми співробітництва, у преамбулі Угоди обґрунтували свої наміри Конвенцією ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988, Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 та протоколами до неї, також Конвенцію ООН проти корупції від 31.10.2003.

Крім того, надається можливість для співпраці з тих питань, щодо яких неможливо здійснювати співробітництво в межах міжнародних правоохоронних організацій чи інституцій (Інтерпол, Європол тощо). Зокрема, у статті 2 Угоди визначено, що Співробітництво в боротьбі зі злочинністю в межах цієї Угоди охоплює всі протиправні діяння, які є кримінальними правопорушеннями згідно з національним законодавством обох Договірних Сторін або кримінальними правопорушеннями згідно з національним законодавством запитуючої Договірної Сторони. Це у свою чергу дозволяє налагодити двостороннє співробітництво між Сторонами й щодо обміну інформацією в контексті розслідування воєнних злочинів.

Двосторонні угоди в сфері боротьби зі злочинністю посилюють потенціал правоохоронних органів України у виконанні покладених на них завдань шляхом залучення допомоги та використання можливостей компетентних органів інших держав, а також впливають на міжнародний імідж України й формують уявлення міжнародних партнерів про правоохоронні органи України як активних учасників боротьби з транснаціональною злочинністю та пов’язаними з нею загрозами.

Наприклад, під час двосторонньої зустрічі делегації України з Європейською Комісією в межах проведення офіційного скринінгу відповідності законодавства України праву Європейського Союзу за переговорним розділом 24 «Юстиція, свобода та безпека» (23–25.10.2024, м. Брюссель (Королівство Бельгія), делегацією від України в межах підрозділу 4 (Law Enforcement Cooperation, Information Exchange) вказаного розділу, а також в «QUESTIONNAIRE (JUSTICE, FREEDOM AND SECURITY)» за вказаним розділом, який за правилами переговорів був наданий Європейській Комісії до їх початку, висвітлено правову, політичну та інституційну базу, міжнародних конвенцій/стандартів, стратегій та планів дій, що стосуються співробітництва правоохоронних органів та обміну інформацією з наданням відомостей щодо міжнародних договорів України у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю та їх проєктів.

Водночас акцентуємо увагу, що договори (угоди) про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю не охоплюють співробітництво у сфері надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, яке здійснюється в порядку визначеному кримінальним процесуальним законодавством України, що обов’язково зазначається в указаному виді договорів (угод). Доцільно звернути увагу й на те, що вказана категорія міжнародних договорів дозволяє більш повно врахувати характер існуючих відносин між Україною та державою-контрагентом, визначити спільні проблеми у сфері боротьби зі злочинністю та передбачити найбільш ефективні способи їх вирішення.

Наприклад, відповідно до ст. 12 Угоди певною унікальною формою співробітництва є направлення спеціальної групи з ідентифікації жертв катастроф.

Двосторонні угоди підвищують також ефективність правоохоронних органів України щодо попередження, викриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень завдяки

здійсненню співробітництва з компетентними органами держави-контрагента на оперативному рівні за більш швидкими алгоритмами, а також запровадженню нових форм та механізмів співпраці.

Наприклад, відповідно до ст. 4 Угоди основною формою співробітництва є запит про надання інформації, засобів, заходів, яких необхідно вжити, який подається в письмовій формі (зокрема й запит, надісланий факсом, електронною поштою або іншими засобами електронного зв'язку). Водночас у невідкладних випадках запит може бути переданий усно з негайним підтвердженням у письмовій формі. Крім цього, компетентний орган запитуваної Договірної Сторони задовольняє запит якнайшвидше. Водночас строк виконання запиту в Угоді не конкретизовано.

Доцільно звернути увагу й на те, що як правило двосторонні угоди у сфері боротьби зі злочинністю передбачають взаємодію не лише у сфері боротьби зі злочинністю, а й за напрямами підготовки працівників, обміну досвідом, криміналістичною, статистичною та правовою інформацією, наданням технічної та методичної допомоги, організацією спільних навчань тощо.

Наприклад, ст. 7 Угоди передбачено можливість співробітництва компетентних органів Договірних Сторін шляхом обміну інформацією і даними з офіційних баз даних та реєстрів, уключаючи персональні дані, які можуть стосуватися, зокрема криміналістичного досвіду та інформації, результатів криміналістичних і кримінологічних досліджень, слідчої практики, методів і засобів роботи, способів і нових форм учинення кримінальних правопорушень тощо.

Також компетентні органи Договірних Сторін можуть направляти консультантів до компетентних органів іншої Договірної Сторони, створювати спільні аналітичні та інші робочі групи, а також залучати відряджених працівників до патрулювання або контрольних груп для надання підтримки іншій Договірній Стороні або координації діяльності (ст. 10 Угоди).

Договірні Сторони також співпрацюватимуть у сфері підготовки та освіти, і це співробітництво, зокрема, включатиме: участь працівників в навчальних курсах; проведення спільних семінарів, навчань і мовних курсів; підготовку фахівців; обмін експертами, а також навчальними концепціями та програмами; участь спостерігачів у навчаннях (ст. 11 Угоди).

Зазначаємо, що наразі додаткові можливості для співпраці Національної поліції України з компетентними органами іноземних держав сформовано в межах відповідних міжурядових міжнародних договорів України з Литовською Республікою, Федеративною Республікою Німеччина, Республікою Австрія, Боснією та Герцеговиною, Італійською Республікою, Республікою Чехія, Державою Катар, Республікою Словенія, Французькою Республікою, а також з іншими державами в межах Угоди про співробітництво між Урядами держав-учасниць ГУУАМ у сфері боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів від 20.07.2002 та Угоди між урядами держав-учасниць Чорноморського економічного співробітництва про співпрацю у боротьбі зі злочинністю, зокрема організованою від 02.10.1998.

Список використаних джерел

1. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 трав. 2023 р. № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text.

2. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю і забезпечення публічного порядку та безпеки : постанова Кабінету міністрів України від 7 лют. 2025 р. № 136. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_003-24#Text.

Свириденко Станіслав Володимирович, *доцент кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ДОКТРИНА ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В РІШЕННЯХ ЄСПЛ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Принцип правової визначеності у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ, Суд) набув значення одного з базових елементів верховенства права та перетворився на універсальний критерій оцінки якості національного законодавства, судової практики й діяльності органів державної влади. Водночас аналіз рішень Суду дозволяє констатувати, що правова визначеність у розумінні ЄСПЛ виходить за межі формальної вимоги чіткості закону та охоплює цілий комплекс гарантій захисту особи від свавільного втручання держави. Суд послідовно розглядає правову визначеність як необхідну умову довіри до права, стабільності правового регулювання та передбачуваності правозастосування. Практика ЄСПЛ демонструє поступову еволюцію цього принципу від аналізу формальних характеристик нормативного акта до оцінки функціональної здатності права реально забезпечувати прогнозованість поведінки держави.

Ключовою тенденцією практики ЄСПЛ є розуміння правової визначеності через категорію «якості закону». Суд неодноразово наголошував, що втручання у права людини може вважатися «встановленим законом» лише за умови, якщо відповідне законодавство є доступним, достатньо чітким та передбачуваним у своєму застосуванні [1]. Надалі ця позиція отримала системний розвиток у

численних рішеннях Суду, в яких передбачуваність права оцінювалась через можливість особи розумно прогнозувати наслідки своєї поведінки та межі дискреції державних органів.

Одним із провідних напрямів практики ЄСПЛ є формування стандартів передбачуваності законодавства. Суд виходить із того, що абсолютна точність нормативного регулювання є недосяжною, а право за своєю природою допускає певний рівень абстрактності. Водночас межі допустимої невизначеності залежать від характеру правовідносин, сфери регулювання та інтенсивності втручання у права людини. У справі Rekvényi v. Hungary Суд визнав, що навіть загальні конституційні положення можуть відповідати вимогам передбачуваності, якщо їх зміст може бути з'ясований через системне тлумачення законодавства та правозастосовну практику [2]. Натомість у справі Vyerentsov v. Ukraine Суд встановив відсутність належної законодавчої бази для обмеження свободи мирних зібрань, оскільки в Україні тривалий час продовжував діяти радянський нормативний акт, який суперечив Конституції України та не відповідав сучасним стандартам правової визначеності [3].

Аналіз практики Суду свідчить про формування ще однієї важливої тенденції, а саме посилення вимог до якості законодавства у сферах, пов'язаних із реалізацією фундаментальних політичних прав. ЄСПЛ виходить із того, що будь-яка невизначеність законодавства у сфері свободи вираження поглядів, виборчого процесу чи свободи об'єднання створює ризики свавільного втручання держави та загрожує демократичному устрою. У справі Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary Суд підкреслив, що обмеження свободи вираження поглядів політичних партій під час виборчого процесу мають підлягати особливо суворому контролю, а законодавство повинно максимально унеможливлювати дискреційне та свавільне тлумачення [4].

Практика ЄСПЛ також демонструє поступове зміщення акценту з формального змісту закону на оцінку ефективності правових гарантій проти свавілля. У підходах Суду навіть формально чинне законодавство може бути визнане таким, що не відповідає принципу правової визначеності, якщо воно допускає надмірно широку дискрецію державних органів або не забезпечує достатніх процесуальних гарантій. Особливо виразно ця тенденція простежується у справах щодо діяльності адміністративних органів, регуляторної політики та обмеження економічних прав. У справі Centro Europa 7 S.R.L. and Di Stefano v. Italy Суд констатував, що законодавство, яке дозволяло невизначено довго продовжувати перехідний режим у сфері телемовлення, створювало непрогнозовану ситуацію для заявника та фактично унеможливлювало реалізацію отриманої ліцензії [5].

Окремим напрямом практики ЄСПЛ стало формування концепції «легітимних очікувань» як елементу правової визначеності. Суд послідовно виходить із того, що особа повинна мати можливість покладатися на стабільність правового регулювання та послідовність дій держави. Саме тому різка зміна адміністративної чи судової практики без достатнього обґрунтування може становити порушення Конвенції. У справах щодо оподаткування, майнових прав та соціального забезпечення ЄСПЛ неодноразово наголошував, що непослідовність державних органів підриває довіру особи до права. У справі Bežanić and Baškarad v. Croatia Суд аналізував ситуацію, коли податкові органи після надання пільги змінили підхід до тлумачення законодавства та поклали на заявників додаткові фінансові обов'язки. Хоча Суд не встановив порушення, він сформулював важливий підхід, відповідно до якого оцінка передбачуваності закону здійснюється не лише через буквальний зміст норми, а й через її цілі, системний контекст та сформовану практику застосування [6].

Суттєвого розвитку у практиці ЄСПЛ набув принцип res judicata як складова правової визначеності. Суд послідовно наголошує, що остаточні судові рішення не можуть ставитися під сумнів лише з метою нового розгляду справи або досягнення іншого результату. Втручання у принцип остаточності судових рішень допускається лише за наявності виняткових обставин. Такий підхід спрямований на забезпечення стабільності правовідносин та довіри до судової системи [7]. У подальшій практиці Суд неодноразово підкреслював, що систематичне скасування остаточних рішень на користь держави суперечить самій сутності верховенства права.

Ще однією тенденцією практики ЄСПЛ є розширення змісту правової визначеності на сферу єдності судової практики. Суд виходить із того, що суттєві та тривалі розбіжності у практиці національних судів здатні створювати стан правової невизначеності та підривати довіру до правосуддя. Водночас сам факт існування різних підходів у судовій практиці не розглядається автоматично як порушення Конвенції. Ключове значення тут має наявність у держави механізмів подолання суперечностей та забезпечення єдності правозастосування [8].

Практика ЄСПЛ свідчить також про формування диференційованого підходу до оцінки правової визначеності залежно від сфери правового регулювання. У кримінально-правовій сфері Суд застосовує найбільш суворі стандарти передбачуваності, пов'язуючи їх із принципом «nullum crimen, nulla poena sine lege». Особа повинна мати можливість чітко усвідомлювати, які дії є кримінально караними та які наслідки вони можуть спричинити [9]. Водночас навіть у кримінальному праві Суд визнає допустимість судового розвитку права, якщо таке тлумачення є еволюційним, послідовним та розумно передбачуваним для особи [10].

Окремого значення у практиці ЄСПЛ набуває проблема співвідношення правової визначеності та дискреції держави. Суд визнає, що повне усунення дискреційних повноважень неможливе, особливо у складних сферах суспільного регулювання. Проте межі такої дискреції повинні бути достатньо

окреслені законом, а її реалізація супроводжуватись ефективними гарантіями судового контролю. Саме відсутність таких гарантій часто стає підставою для констатації порушення Конвенції. Таким чином, у сучасному розумінні ЄСПЛ правова визначеність фактично виконує функцію механізму стримування державного свавілля.

Загалом аналіз практики ЄСПЛ [11] дозволяє сформулювати декілька узагальнюючих висновків, а саме те, що принцип правової визначеності у практиці Суду трансформувався з допоміжного елементу верховенства права у самостійний універсальний стандарт оцінки якості державного регулювання. Сучасний підхід ЄСПЛ орієнтований не лише на формальну чіткість правових норм, а насамперед на забезпечення реальної передбачуваності поведінки держави для особи. Суд пов'язує правову визначеність із довірою до держави, стабільністю правового порядку та ефективністю судового захисту. Практика ЄСПЛ демонструє тенденцію до посилення вимог щодо передбачуваності законодавства у сферах, які безпосередньо стосуються демократії, політичної конкуренції та фундаментальних прав людини. Зрештою, правова визначеність у розумінні Суду є динамічною категорією, яка охоплює не лише законодавство, а й адміністративну практику, судове тлумачення, виконання рішень судів та загальну послідовність державної політики.

Важливим є і те, що практика ЄСПЛ формує модель правової визначеності, за якої ключове значення має не формальне існування правової норми, а її здатність реально гарантувати особі захист від непередбачуваного та свавільного втручання держави. Саме тому правова визначеність у сучасній практиці Суду постає не лише техніко-юридичною характеристикою права, а фундаментальною гарантією свободи людини у демократичному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Sunday Times v. the United Kingdom (No. 1), application no. 6538/74, judgment of 26 April 1979. *European Court of Human Rights.* URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584

2. Rekvényi v. Hungary, application no. 25390/94, judgment of 20 May 1999. *European Court of Human Rights*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58262

3. Vyerentsov v. Ukraine, application no. 20372/11, judgment of 11 April 2013. *European Court of Human Rights.* URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118393

4. Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary, application no. 201/17, judgment of 20 January 2020. *European Court of Human Rights.* URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200384

5. Centro Europa 7 S.R.L. and Di Stefano v. Italy, application no. 38433/09, judgment of 7 June 2012. *European Court of Human Rights.* URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111399

6. Bežanić and Baškarad v. Croatia, applications nos. 16140/15 and 13322/16, judgment of 19 May 2022. *European Court of Human Rights*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217218

7. Brumărescu v. Romania, application no. 28342/95, judgment of 28 October 1999. *European Court of Human Rights*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58337

8. Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey, application no. 13279/05, judgment of 20 October 2011. *European Court of Human Rights.* URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107156

9. Kokkinakis v. Greece, application no. 14307/88, judgment of 25 May 1993. *European Court of Human Rights.* URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57827

10. Del Río Prada v. Spain, application no. 42750/09, judgment of 21 October 2013. *European Court of Human Rights*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127697

11. Огляд практики Європейського суду з прав людини щодо застосування принципу юридичної визначеності: окремі аспекти. *Офіс Ради Європи в Україні*. URL: https://rm.coe.int/17-10-web-overview-of-the-practice-of-the-european-court-of-human-righ/1680ad380c

Сербин Руслан Андрійович, *ректор НАВС, доктор юридичних наук, професор*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІЇ КІБЕРЗАГРОЗАМ

Розуміння безпеки як суспільного блага та перехід її загроз від державних до недержавних означає, що країни повинні дедалі активніше займатися діяльністю за межами власних кордонів. Загальновизнаною та однією з найкритичніших загроз глобальній стабільності є кіберзагроза, яка не обмежується крадіжкою даних, а охоплює масштабні атаки, що паралізують критичну інфраструктуру, дестабілізують економіку та втручаються в геополітичні процеси. Отже, кіберзагрози передбачають широкий спектр діяльності – від шкідливого програмного забезпечення до атак соціальної інженерії, становлять значний виклик цифровій безпеці.

Складність боротьби з кіберзлочинністю полягає не лише в темпах її зростання, а й у тому, що вона майже завжди є транскордонним явищем, коли злочинці спрямовують увагу на жертв в іноземних країнах, щоб знизити ризик переслідування. Транскордонні атаки ускладнюють боротьбу з кіберзлочинністю для правоохоронних органів, які обмежені національними кордонами. Проблему, слушно зауважує керівник ініціативи «Атлас кіберзлочинності» Шон Дойл, посилює те, що чимало країн лише починають розбудовувати потенціал своїх поліцейських сил для боротьби з кіберзлочинністю [1].

У боротьбі з кіберзлочинністю, яка вимагає швидкої оперативної співпраці та дій, міжнародна співпраця неминуча. У контексті транскордонного характеру кіберзагроз співпраця правоохоронних органів різних держав стає визначальним чинником успішної боротьби з глобальною кіберзлочинністю. Така взаємодія реалізується через механізми оперативного обміну даними, проведення спільних слідчих дій, а також взаємне надання експертно-технічної підтримки тощо.

Визнаючи міжнародний характер кіберзлочинності, українські правові механізми забезпечують ефективну співпрацю з міжнародними правоохоронними органами, розвідувальними службами та судовими системами. Однак усі ці механізми міжнародної співпраці не мають особливої цінності, якщо країни не мають можливості моніторити й аналізувати кіберпростір, а також можливості реагувати на інциденти. Тому основними темами майже кожного міжнародного кіберфоруму є моделі різних країн щодо організації системи кібербезпеки та захисту критичної інформаційної інфраструктури. Отже, глобальна кібербезпека настільки сильна, наскільки сильна її найслабша ланка.

Загальновідомо, що першим міжнародним договором, що стосується кіберзлочинності, є Будапештська конвенція від 23 листопада 2001 року, яка свого часу заохотила співпрацю між державами в розслідуванні кіберзлочинів, передусім тих, що мають транскордонні елементи. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, хоча й ширша за сферою застосування, також розглядає кіберзлочинність як частину глобальних зусиль щодо запобігання злочинності. Як і Будапештської, її впровадження гальмують повільні темпи міжнародної співпраці, передусім щодо доступу до цифрових доказів. Ця проблема ускладнюється залежністю від договорів про взаємну правову допомогу, які є громіздкими й неефективними у випадках, що вимагають швидкого доступу до нестабільних даних.

Регіональні рамки, такі як Міжамериканська конвенція про кіберзлочинність 1999 року та Конвенція Африканського Союзу про кібербезпеку та захист персональних даних 2014 року, спрямовані на боротьбу з кіберзлочинністю в межах певних географічних регіонів, проте вони постають перед схожими викликами.

Неузгоджені правові стандарти в різних країнах призводять до складнощів у забезпеченні дотримання законів, натомість брак широкого впровадження ще більше фрагментує глобальні зусилля щодо ефективного подолання проблеми.

Хоча співпраця між різними країнами в боротьбі з кіберзлочинністю має численні переваги, вона не позбавлена викликів і проблем, які можуть вплинути на її ефективність. Одним з головних викликів міжнародної співпраці в боротьбі зі злочинністю є необхідність координації зусиль між різними країнами. Правові обмеження, культурні відмінності та мовні бар'єри можуть створювати значні перешкоди для ефективної співпраці. Основними проблемами, що постають під час такої співпраці, є різні підходи до конфіденційності (США мають ліберальніший підхід до моніторингу даних заради національної безпеки, що викликає занепокоєння в країнах ЄС), несформованість єдиних процедур, спрощених механізмів тощо.

Оскільки кіберзлочини можуть бути вчинені навіть тоді, коли злочинці й цільові жертви не перебувають в одному місці, важливо, щоб країни розробили скоординовану систему співпраці. Однак регіональні відмінності в законодавстві можуть створювати перешкоду для боротьби з кіберзлочинністю. Контент, який вважають незаконним в одній країні, може бути легально відображений на сервері в іншій. Більшість видів взаємної правової допомоги ґрунтується на подвійній злочинності, що означає, що розслідування охоплюють кримінальні діяння в усіх постраждалих країнах, що призводить до проблем, коли закони не узгоджуються. Тому запобігання створенню безпечних притулків для злочинців є ключовим завданням у запобіганні кіберзлочинності. Адже наявність таких безпечних притулків надає можливість правопорушникам продовжувати свою протиправну діяльність і перешкоджати розслідуванню [2].

9 серпня 2024 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй ухвалила Конвенцію про кіберзлочинність, текст якої її прихильники вважають важливим кроком до створення універсальної правової бази для боротьби із сучасними кіберзагрозами. Ці загрози охоплюють не лише злом конфіденційних даних, а й такі дії, як атаки програм-вимагачів, онлайн-шахрайство та вторгнення в критичну інфраструктуру, які мають міжнародні наслідки [3]. Прийняття аналізованої Конвенції спричинило різку критику, зокрема з боку захисників цифрових прав. Чимало країн Заходу (включаючи Україну) висловлювали побоювання, що Конвенцію ООН можна використовувати для розширення державного нагляду або обмеження свободи слова, а також що вона містить недостатньо жорсткі механізми захисту прав людини.

Водночас Конвенція має і прогресивні положення, що виявляються передусім у зміцненні міжнародної співпраці, спрощенні доступу до даних для завдань розслідування та створенні ефективніших судових механізмів для боротьби з транснаціональною кіберзлочинністю. Це сприятиме подоланню унікальних проблем, що виникають через кіберзлочинність. Одним з головних завдань Конвенції Організації Об'єднаних Націй про кіберзлочинність є створення раціональної та ефективної міжнародної системи співпраці між державами з метою ефективної боротьби з кіберзлочинністю. До прийняття цієї Конвенції механізми міжнародної співпраці часто були фрагментованими, кожна держава мала власні процедури, що ускладнювало транскордонні розслідування та кримінальне переслідування. Тому

Конвенція встановила спільну та скоординовану правову базу для подолання цих перешкод і підвищення ефективності боротьби із цифровою злочинністю.

Позитивно оцінюємо приписи ст. 35 Конвенції [4], яка конкретно встановлює низку загальних принципів, що стосуються міжнародного співробітництва, спрямованих на сприяння розслідуванню та переслідуванню кіберзлочинів. Ця норма передбачає, що держави-учасниці мають співпрацювати відповідно до положень Конвенції та інших міжнародних документів про кримінальне співробітництво. Метою є забезпечення взаємної допомоги в збиранні, отриманні, збереженні та розкритті електронних доказів, зокрема щодо кіберзлочинів, а також інших серйозних правопорушень з міжнародним виміром. Така співпраця поширюється на заморожування, вилучення, конфіскацію та повернення доходів від злочинної діяльності, підвищуючи ефективність переслідування та виключаючи безкарність кіберзлочинців.

Привертають увагу й положення ст. 35 аналізованого міжнародного документа [4], відповідно до якої встановлено імперативне правило щодо спрощення процедур надання правової допомоги. Визначений механізм надає можливість компетентним органам держав-учасниць оперативно взаємодіяти під час розслідування широкого кола злочинів, включаючи несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних систем, кібершахрайство, кібербулінг і правопорушення у сфері обробки персональних даних. Слід зауважити, що нормативно закріплено принцип гнучкості співробітництва, згідно з яким вимога подвійної криміналізації не є абсолютною перешкодою. Тобто навіть за відсутності ідентичної кваліфікації діяння в національних законодавствах обох держав правова допомога може бути надана за умови, що це діяння є кримінально караним в обох країнах, і це суттєво розширює можливості міжнародного співробітництва.

З огляду на викладене, переконані, що ухвалення нової Конвенції ООН про кіберзлочинність створює належну базу для міжнародної співпраці в цифровій сфері. Однак ефективність цієї системи залежить від того, наскільки послідовно буде дотримано баланс між забезпеченням безпеки та захистом прав людини. Такий підхід потребує злагоджених зусиль, постійної пильності та високого рівня відповідальності всіх суб'єктів міжнародних правовідносин.

Список використаних джерел

1. Sean Doyle. Cybercrime and violent crime are converging: here's how to deal with it. *World economic forum*. 2023. URL: https://www.weforum.org/stories/2023/10/cybercrime-violent-crime/

2. Douzième Congrès des Nations Unies pour la prévention du crime et la justice pénale Salvador (Brésil), 12-19 avril 2010. URL: https://www.un.org/fr/conf/crimecongress2010/pdf/presskitfactsheets8.pdf

3. Francesco SEATZU. Convention des nations unies sur la cybercriminalite : une avancee au prix des droits humains? 2025. URL: https://revue-jadie.eu/article/view/9181

4. United Nations Convention against Cybercrime. New York, 24 December 2024. URL: https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/convention/text/convention-full-text.html#art35

Сергєєва Діана Борисівна, *доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник Національної академії Служби безпеки України*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ РЕЙДЕРСЬКИХ ЗАХОПЛЕНЬ, УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ І ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ

Рейдерські захоплення належать до складних для виявлення, розслідування та доказування кримінальних правопорушень, оскільки протиправний результат у таких випадках нерідко досягається не шляхом відкритого фізичного заволодіння майном, а через послідовне використання зовні правомірних юридичних процедур. Особливо складними є механізми, у яких для встановлення контролю над підприємством, його корпоративними правами, нерухомістю чи іншими активами використовуються судові рішення, нотаріальні дії та державна реєстрація. У таких випадках протиправне заволодіння маскується під реалізацію цивільних, господарських або корпоративних прав, а внесення відповідних відомостей до державних реєстрів створює формальну юридичну підставу для зміни керівника, складу учасників юридичної особи, власника майна або іншого носія корпоративного чи майнового контролю.

Проблематика рейдерства та засобів протидії йому тривалий час досліджується у вітчизняній юридичній науці. У працях О. Г. Кальмана та М. А. Погорецького обґрунтовано комплексний характер причин рейдерства та необхідність системних заходів протидії [2]. У наших попередніх дослідженнях показано подальшу трансформацію рейдерських механізмів, посилення ролі державної реєстрації, цифрових технологій і професійних учасників юридичних процедур, а також необхідність формування спеціалізованих криміналістичних рекомендацій щодо розслідування таких посягань [10; 11].

На нашу думку, рейдерське захоплення, учинене з використанням судових рішень і державної реєстрації, у криміналістичному аспекті доцільно розуміти як багатоетапний, функціонально пов'язаний механізм протиправного встановлення юридичного та фактичного контролю над підприємством, корпоративними правами або майновими активами, у якому судове провадження,

судовий акт і реєстраційна процедура використовуються як взаємопов'язані юридичні засоби досягнення кінцевого майнового результату. Кожен окремий елемент такого механізму може зовні відповідати встановленій законом процедурі, тоді як його протиправний характер виявляється лише в результаті дослідження всієї сукупності дій, їх послідовності, спрямованості, взаємозв'язку та фактичного результату.

Типова схема може охоплювати створення або використання фіктивної чи спірної правової підстави, ініціювання судового провадження, одержання судового рішення або іншого процесуального акта, використання його для вчинення нотаріальної чи реєстраційної дії, зміну відомостей про учасників, керівника чи власника майна, одержання доступу до банківських рахунків, документації та інформаційних систем підприємства, а надалі - відчуження активів або корпоративних прав. Окремі учасники такого механізму можуть виконувати різні функції та не вступати у безпосередній контакт один з одним, що істотно ускладнює встановлення організатора, характеру внутрішньої координації та кінцевого вигодонабувача.

Матеріали судової практики підтверджують документально-реєстраційний характер окремих рейдерських механізмів. У вироку Приморського районного суду м. Одеси від 17 листопада 2021 р. у справі № 522/1087/21 досліджувалася послідовність дій, пов'язаних із використанням підробленого протоколу загальних зборів, нового статуту, заяви про вихід учасника, нотаріального оформлення та подальшого внесення змін щодо засновника і керівника юридичної особи [1]. Криміналістично значущим у таких випадках є не лише факт підроблення окремого документа, а весь механізм його створення, передання, використання та реалізації через юридично значущі процедури.

Особливої складності набувають кримінальні провадження, у яких елементом рейдерського механізму є судове рішення. Сам факт його ухвалення, подальшого скасування чи встановлення помилковості викладених у ньому висновків не може розглядатися як доказ участі судді у рейдерській схемі. Судова влада є самостійною складовою державної влади, а незалежність суддів – фундаментальною гарантією правосуддя [6]. У монографічному дослідженні М. А. Погорецького, О. Л. Польового та О. Г. Яновської обґрунтовано необхідність відмежування юридичної відповідальності судді від оцінки змісту прийнятого ним рішення та недопустимість використання кримінального переслідування як форми впливу на здійснення правосуддя [7].

Тому судове рішення під час розслідування рейдерського захоплення слід оцінювати насамперед як можливий елемент фактичного механізму подальших дій, а питання про можливу протиправну поведінку конкретного судді потребує самостійної доказової перевірки. Необхідно встановлювати обставини виникнення спору, реальність матеріально-правової підстави позову, поведінку сторін до звернення до суду, походження поданих документів, зв'язки між учасниками спору та подальшими набувачами активу, часову послідовність судових, нотаріальних і реєстраційних дій, а також фактичний майновий результат, який настав після використання судового акта.

Доцільно розмежовувати щонайменше три ситуації. Перша – добросовісне судове вирішення реального спору, рішення в якому надалі використовується іншими особами у протиправних цілях. Друга – штучно створений або інсценований спір, сторони якого заздалегідь узгодили використання судового провадження для формування необхідної юридичної підстави. Третя – наявність зовнішніх даних про можливе свідоме сприяння рейдерському механізму з боку професійного учасника юридичної процедури. В останньому випадку самого змісту судового рішення недостатньо. Необхідною є сукупність доказових даних про обізнаність особи щодо реальної мети дій та її функціональний зв'язок із кінцевим протиправним результатом.

Аналогічно має оцінюватися поведінка державного реєстратора. Незаконність окремої реєстраційної дії сама по собі не доводить умисної участі реєстратора у рейдерському захопленні. Для встановлення його ролі необхідно перевірити походження поданих документів, наявність очевидних дефектів, обсяг і характер проведеної перевірки, відповідність дій установленій процедурі, час здійснення реєстраційної операції, особу заявника, попередні та наступні реєстраційні зміни, можливі контакти з іншими учасниками, одержання неправомірної вигоди або іншої заінтересованості, а також подальший рух майнового активу.

Одним із першочергових завдань досудового розслідування є невідкладне збереження документальних і цифрових слідів. Рейдерське захоплення, що реалізується через судову та реєстраційну процедури, залишає значний інформаційний масив: матеріали судової і реєстраційної справ, електронні заяви, електронні підписи, часові мітки, журнали входу до інформаційних систем, IP-адреси, відомості про блокування і поновлення доступу, банківські операції, електронне листування та інші дані про комунікації. Цифрові технології розширюють можливості реконструкції злочинного механізму, але водночас породжують процесуальні проблеми встановлення походження, цілісності, достовірності та допустимості цифрової інформації [5; 9].

Факт використання певного електронного підпису не означає автоматично, що відповідну дію особисто вчинив власник сертифіката. Необхідно з'ясовувати місце знаходження носія ключа, пристрій і IP-адресу авторизації, коло осіб, які мали доступ до облікового запису, можливість віддаленого

підключення, часові параметри операції та підтвердження цих відомостей іншими доказами. Такий підхід дає змогу перейти від технічного факту використання цифрового ідентифікатора до встановлення фактичного користувача та його ролі у механізмі рейдерського захоплення.

У складних організованих формах рейдерства відкриті слідчі (розшукові) дії не завжди дозволяють установити реального організатора, характер зв'язків між формально незалежними учасниками та кінцевого вигодонабувача. За наявності передбачених законом підстав важливого значення можуть набувати негласні слідчі (розшукові) дії. М. А. Погорецьким та О. С. Стареньким обґрунтовано їх значення як засобів отримання доказів і водночас необхідність суворого додержання процесуальних підстав та порядку їх проведення [8]. Належно отримані результати НСРД можуть мати істотне значення для встановлення прихованої координації між організаторами, номінальними набувачами, посередниками, представниками, реєстраторами та іншими учасниками.

Матеріали оперативно-розшукової діяльності та результати негласного одержання інформації не повинні механічно переноситися до доказової системи кримінального провадження. Їх використання потребує належної процесуальної форми, перевірки та оцінки допустимості [3; 12]. Судовий контроль у цій сфері виконує не лише дозвільну, а й гарантійну функцію, забезпечуючи баланс між ефективністю розслідування та захистом прав особи [4].

Окремим напрямом доказування є встановлення фактичного стану корпоративного та майнового контролю. Реєстраційний запис має юридичне значення, однак для криміналістичної реконструкції необхідно з'ясувати, хто після його внесення реально отримав доступ до підприємства, банківських рахунків, корпоративної пошти, бухгалтерії, серверів, печаток, електронних підписів і майна; хто фактично віддавав управлінські розпорядження; які правочини укладалися; куди переміщувалися активи та кошти; хто зрештою одержав економічну вигоду від зміни юридичного чи фактичного контролю.

На цій основі основними напрямами доказування є: встановлення правової та фактичної передісторії спору; документальна реконструкція створення та руху юридично значущих документів; ідентифікація всіх учасників та індивідуалізація їх ролей; цифрова реконструкція доступів і комунікацій; фінансове простеження коштів та активів; встановлення кінцевого вигодонабувача. Принципово важливим методичним правилом має бути недопустимість ізольованої оцінки окремого судового рішення, документа або реєстраційної дії. Криміналістичне значення має їх функціональне місце у цілісному механізмі події.

Водночас кримінальне провадження не повинно ставати засобом перегляду судових рішень поза встановленою процедурою чи інструментом боротьби сторін у корпоративному конфлікті. Тимчасовий доступ, обшук, арешт корпоративних прав або майна мають застосовуватися лише за наявності належної доказової основи та з дотриманням вимог необхідності й пропорційності [4]. Необґрунтоване блокування рахунків, арешт усього майнового комплексу або вилучення всієї інформаційної інфраструктури можуть фактично припинити діяльність потерпілого підприємства та продовжити негативні наслідки самого рейдерського захоплення.

Отже, розслідування рейдерських захоплень, учинених із використанням судових рішень та державної реєстрації, потребує комплексного процесуального і криміналістичного підходу. По-перше, необхідною є реконструкція всього механізму від виникнення або штучного створення юридичної підстави до фактичного переходу корпоративного чи майнового контролю. По-друге, судове рішення слід розглядати як можливий функціональний елемент такого механізму, не ототожнюючи його незаконність, помилковість чи скасування з доказом кримінально протиправної поведінки судді. По-третє, участь державного реєстратора потребує індивідуального доказування його обізнаності, умислу та функціонального внеску в кінцевий результат. По-четверте, першочерговим завданням має бути збереження нестійких документальних і цифрових слідів. По-п'яте, у провадженнях щодо організованих рейдерських схем НСРД можуть бути важливим засобом установлення прихованої координації та кінцевих вигодонабувачів, однак їх результати повинні використовуватися лише з додержанням процесуальних гарантій.

Узагальнена логіка методики розслідування може бути представлена так: правова і фактична передісторія спору → судова процедура → походження та рух документів → реєстраційна дія → цифрові й комунікаційні сліди → зміна юридичного контролю → встановлення фактичного контролю → рух активів → індивідуалізація ролі кожного учасника → кінцевий вигодонабувач. Така послідовність дає змогу сформувати цілісну доказову систему та водночас не допустити підміни кримінального переслідування засобом втручання у правосуддя або вирішення приватноправового спору.

Список використаних джерел

1. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 17 листопада 2021 року у справі № 522/1087/21.

2. Кальман О. Г., Погорецький М. А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2009. № 3. С. 150–160.

3. Погорецький М. А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як доказів у кримінальному процесі. *Вісник Верховного Суду України.* 2003. № 2. С. 32–38.

4. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 4, ч. 3. С. 269–279.

5. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37.

6. Погорецький М. А., Гриценко І. С. Судова влада в Україні: до визначення поняття. *Право і суспільство.* 2012. № 2. С. 23–27.

7. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2014. 308 с.

8. Погорецький М. А., Старенький О. С. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. *Право України.* 2018. № 8. С. 85–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2018_8_9.

9. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Кіберзлочини: до визначення поняття. *Вісник прокуратури.* 2012. № 8. С. 89–96.

10. Сергєєва Д. Б. Рейдерство: криміналістичні аспекти протидії, стандарти доказування та судово-інституційні гарантії верховенства права. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2026. № 3, ч. 3. С. 270–282. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.03.3.37.

11. Сергєєва Д. Б. Розслідування рейдерських захоплень у системі кримінальних правопорушень проти власності: процесуальні та криміналістичні проблеми. *Вісник кримінального судочинства.* 2026. № 1. С. 217–246. DOI: https://doi.org/10.59835/2413-5372.2026.1/217-246.

12. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. 2001. Вип. 3. С. 199–209.

Сємілєтов Олександр Сергійович, *старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту НУЦЗ України, доктор філософії з публічного управління та адміністрування*

СВІТОВІ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ

У часи глобальної нестабільності та стрімкого технологічного розвитку проблема забезпечення національної безпеки набуває критичної актуальності. Згідно з ст. 1 Закону України «Про Національну безпеку України», національна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Тобто національна безпека є фундаментальним завданням у забезпеченні життєдіяльності держави, її стійкості перед зовнішніми та внутрішніми викликами, а також у відстоюванні ключових державних інтересів. У науковому дискурсі та політичній практиці виділяють кілька основних підходів до формування моделей політики національної безпеки:

1. Нейтральна модель (політика неприєднання): головна ідея якої зосереджена на ухиленні від участі у військово-політичних союзах та дотриманні збалансованого нейтралітету.
2. Колективна модель: передбачає інтеграцію держави до міжнародних систем безпеки та військових альянсів для спільної протидії будь яким викликам військового спрямування.
3. Модель ядерного стримування: базується на наявності або розміщенні на території держави ядерного арсеналу як елемента попередження нападу.
4. Модель світового або регіонального лідерства: передбачає активне домінування держави у глобальних чи регіональних процесах задля формування безпекового середовища навколо себе.

Попри розбіжності в моделях ведення політики національної безпеки, усі зазначені моделі об'єднує те, що головним об'єктом захисту є держава, її суверенітет і територіальна цілісність, адже безпека традиційно вимірюється рівнем стійкості перед внутрішніми та зовнішніми викликами запомогою передових досліджень у військових науках та технічних засобам які відповідають сучасним викликам та кваліфікованим збройним силам.

Трансформація безпекового середовища зумовлена появою гібридних загроз, які мають деструктивний характер і спрямовані на прихований підрив державних інституцій. А саме характерною особливістю яких є: гібридні війни та диверсійні операції, революції, масштабні кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, банки, цілеспрямовані кампанії з дезінформації та маніпулювання суспільною думкою, економічний тиск і створення штучної залежності в енергетичних чи сировинних ресурсах чи логістичній сферах.

Розвиток суспільства та технологій сформував появу нових викликів: поширення кіберзлочинності, тіньову економіку, чорні ринків збуту: зброї, торгівлю людьми, відмивання грошей, ринки службової та секретної інформації тощо. А також посилило вплив на громадян через застосування новітніх методів інформаційного впливу та розмило межу між об'єктивною реальністю та штучно згенерованим контентом, що створює підґрунтя для політичного лобізму з боку окремих держав чи транснаціональних корпорацій. Сучасна геополітична ситуація та зміна полюсів сили змушують держави відмовлятися від класичних

підходів до управління безпекою та шукати нові форми управління державою. Аналіз сучасного становища України доводить, що попередня політика нейтралітету та позаблоковості виявилася неефективною та неспроможною захистити державу на належному рівні.

Сьогодні коли російські війська вже як 12 років порушили державні кордони та демократичну цілісність держави а також відкрита повномасштабна збройна агресія російської Федерації проти України у 2022 році, закріпила усвідомлення необхідності розбудови нової стратегічної моделі – моделі регіонального лідерства на світовій арені. Її підґрунтям має стати формування сильної, військової держави та стабільної мілітаризованої економіки. У цих умовах особливого значення набуває оновлення інструментів міжнародного співробітництва. Укладання безпекових договорів, активна взаємодія з партнерами та міжнародними організаціями є тими стратегічними інструментами, які дозволяють кожній державі забезпечити свій суверенітет у мінливому світі.

Висновки:

1. Сучасна криза класичної, державоцентричної системи міжнародної безпеки та еволюція гібридних загроз нажаль з плином часу дозволили виявити недоліки та виявити неефективність моделей пасивного нейтралітету й позаблоковості в сучасних умовах. Сьогодні у час глобального геополітичного перерозподілу світу єдиним життєздатним вектором для держав, що перебувають під загрозою екзистенційного знищення, є перехід до моделі регіонального лідерства, яка базується на сильних інституціях, стабільній мілітаризованій економіці та активній міжнародній безпековій дипломатії.

2. Ефективна протидія гібридним загрозам (кібератакам, дезінформації, економічному тиску) потребує не лише військової сили, а й посилення кібербезпеки, захисту інформаційного простору та ліквідації інфраструктурних залежностей.

3. Стратегічним вектором для України є перехід до моделі регіонального лідерства. Це досягається через розбудову потужного внутрішнього економічного потенціалу в поєднанні з активною міжнародною дипломатією та укладанням чітких багатосторонніх безпекових угод.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19

2. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1702-20

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/121/2021

Скрипнюк Олександр Васильович, *віцепрезидент НАПрН України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, голова Науково-консультативної ради Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор*

ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Від представників мого фаху – представників правничої науки здебільшого очікують конкретних рецептів: прийняття нормативно-правового акта або створення конкретної установи, які й розв'яжуть відповідні суспільні проблеми. Відразу маю підкреслити, що далеко не все у сфері духовної культури та релігії має піддаватися державно-правовому регулюванню. Як видається, вплив держави тут має бути мінімальним. Проте держава не може стояти осторонь, коли йдеться, наприклад, про права людини чи національну безпеку. Конституція України передбачає у статті 35:

«Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей …».

Згідно зі ст. 64 Конституції України «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень». Для певних статей є винятки з цієї норми, але ст. 35 до них не належить. Тобто в умовах воєнного стану можуть бути певні обмеження щодо прав, гарантованих ст. 35 Основного Закону.

Ці положення конкретизуються у базовому Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» та Законі України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», прийнятому «зважаючи на збройну агресію Російської Федерації проти України, підтримку цієї агресії Російською православною церквою і відзначаючи, що численні протиправні дії Російської православної церкви та підлеглих їй релігійних організацій на території України створюють загрозу національній та громадській безпеці, правам і свободам громадян України».

Зазначимо, що законодавство України у цій частині цілком узгоджується з європейським правом. У ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Європейська конвенція з прав людини) зазначено: «Кожен має право на свободу думки, совісті і віросповідання. Це право включає свободу змінювати свою релігію або свої переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і спільно з іншими, прилюдно чи приватно, в богослужінні, вченні, виконанні та дотриманні релігійних і ритуальних обрядів». Інші документи – передусім Рекомендації і Резолюції ПАРЄ – поглиблюють розуміння означеного права, а також, у дусі класичної демократії, вказують на межі його застосування. Свобода релігії не є безмежною: неприпустима релігія, доктрина чи обряди якої суперечать іншим основним правам. За всіх обставин обмеження цієї свободи мають бути визначені законом. Прецедентне європейське право допускає значно ширші рамки відхилення при врегулюванні питань, які би могли нанести образу особистим переконанням у царині моралі та особливо релігії порівняно з обмеженнями на політичні висловлювання.

Міжнародним та європейським стандартом є тонкий баланс між свободою віросповідання та питаннями національної безпеки. Основними засадами правового регулювання у цій сфері є принципи нейтралітету держави, автономії релігійних громад та недискримінації. У міжнародних актах акцентується на недопустимості звуження цих прав (ст. 4, 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 9 Європейської конвенції з прав людини), за винятком обмежень, встановлених законом і необхідних у демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (ст. 15 Європейської конвенції з прав людини).

Однак питання безпеки й необхідного оперативного реагування на виклики не визнаються першочерговими – пріоритет за правами людини. У Рекомендаціях ОБСЄ щодо свободи релігії чи переконань та безпека (2019 р.) зазначено, що стала безпека неможлива без повної поваги до прав людини [1].

Водночас прецедентне право Європейського суду з прав людини та Комітету з прав людини визначає орієнтири у питаннях втручання у свободу віросповідання в інтересах національної безпеки: обмеження дискреційних повноважень державних органів, належний контроль за ними, можливість моніторингу релігійних об'єднань на предмет, чи не ведуть вони, під виглядом релігійної, діяльність, що несе шкоду громадській безпеці. Загроза безпеці чи демократичному ладу має бути не гіпотетичною, а реальною, висновки повинні ґрунтуватися на доказах. Навіть якщо окремі члени організації провадять таку діяльність, це не може виправдовувати колективну відповідальність усієї організації чи вірян. Організації, які сповідують ідеї та принципи, що суперечать цінностям Конвенції, можуть бути виключені зі сфери її захисту. Як приклад, пропаганда війни у випадку з очільниками РПЦ. Норми про загрозу її діяльності для національної безпеки не лише України, а і європейських країн дедалі частіше закріплюються у міжнародних актах. Це свідчить про розуміння Європою викликів, зумовлених військовою агресією проти України, і відкриває перспективу для діалогу і вироблення спільних правових позицій з урахуванням унікального досвіду, який Україна набуває в нинішніх умовах. Як приклад наведемо положення п. 12 Резолюції ПАРЕ 2647 (2026), прийнятої всього кілька днів тому, 21 квітня ц. р.: «Асамблея також із особливим занепокоєнням зазначає, що порушення свободи релігії або переконань можуть бути пов'язані із ситуаціями збройного конфлікту та іноземної окупації, зокрема в контексті війни агресії Російської Федерації проти України, де, за повідомленнями, має місце придушення релігійного плюралізму, обмеження діяльності незалежних релігійних громад і використання релігії в політичних цілях окупаційною владою».

Слід також взяти до увагу особливості правового регулювання державно-церковних відносин в умовах існування в Україні різних конфесій.

Висока конфесійна різноманітність, що історично сформувалася на перетині православної, греко-католицької, римо-католицької, протестантської та юдейської традицій, ускладнює правове регулювання державно-церковних відносин. Конституційний принцип відокремлення церкви від держави та рівності всіх конфесій перед законом проголошує формальну нейтральність та рівність ставлення, однак на практиці держава змушена враховувати різні моделі внутрішньої організації релігійних спільнот, їхні канонічні зв'язки із закордонними центрами, а також конкуренцію між конфесіями як за вірян, так і за вплив у публічному та інформаційному просторі. Все це породжує складні юридичні ситуації, зокрема щодо реєстрації релігійних організацій, визначення їхнього правового статусу, майнових прав та процедур переходу громад між юрисдикціями.

В умовах багатоконфесійності виклики правового регулювання проблеми виходять далеко за межі ситуації навколо УПЦ (МП) і охоплюють ширший спектр релігійних спільнот. Найвразливішими залишаються громади на окупованих територіях, права яких не можуть бути належним чином забезпечені. Так, за даними моніторингів Open Doors International (WWL-2025), страждають протестантські громади на окупованих територіях, де фіксуються випадки викрадень пасторів, закриття молитовних будинків і примусу до реєстрації за російським законодавством. Мусульманські громади на півдні та сході стикаються з руйнуванням інфраструктури, нестачею імамів і втратою місць

молитви, що ускладнює їхнє нормальне функціонування. Єврейські організації потребують посилених заходів безпеки через ракетні удари по великих містах, де розташовані синагоги та школи. Католицькі та греко-католицькі громади зіштовхуються з адміністративними труднощами – від реєстрації парафій до повернення історичної власності, що демонструє нерівномірність правозастосування на місцевому рівні. У деяких регіонах спостерігається й міжконфесійна конкуренція між ПЦУ та протестантськими громадами за приміщення, земельні ділянки та соціальні проєкти, що породжує локальні юридичні спори. У сукупності ці кейси показують, що багатоконфесійність в Україні створює не лише політичні, а й адміністративні, безпекові та правозастосовчі виклики, які потребують комплексного й чутливого регулювання.

У контексті європейської інтеграції Україна орієнтується на стандарти Ради Європи та практику Європейського суду з прав людини, з їх принципом невтручання держави, рівному ставленні до всіх конфесій та захисті свободи релігії як індивідуального і колективного права. Кращі європейські практики передбачають прозорі процедури реєстрації релігійних організацій, недопущення дискримінації між «традиційними» та «нетрадиційними» конфесіями, а також чіткі механізми врегулювання майнових спорів і переходів громад. Важливим завданням є створення правових умов, спрямованих на мінімізацію політичного впливу релігійних інституцій на державні рішення за одночасного забезпечення їхньої справедливої участі в суспільному діалозі. Українська модель поступово наближається до цих стандартів, але зберігає власну специфіку, зумовлену історичною багатоконфесійністю та актуальними викликами безпеки.

У контексті цих загальних закономірностей маємо зупинитися на окремих аспектах проблеми, які видаються нам актуальними.

1. Необхідність зміни акцентів у правовому регулювання з релігійних інституцій на релігійні громади.

Як видається, представники держави від 1991 р. балансували і балансують між двома основними базисами: правом на свободу совісті та забезпеченням політично-комфортних відносин з релігійними інституціями. Пріоритет надавався відносинам з релігійними організаціями, їх представниками, а не на встановленні та забезпеченні інтересів осіб, що їх утворювали. На нашу думку, завданням держави є забезпечити право особи на свободу обрання віри, можливості її законного сповідання, без порушення прав інших осіб тощо. Важливим елементом такого праворегулювання, є визначення прав і обов'язків громад вірних як окремих (церковний приход), так і як сукупності усіх вірних певної релігійної конфесії. Будівництво храму, оренда храму чи приміщення для тимчасового здійснення релігійних дій, утримання такого рухомого і нерухомого майна тощо – всі ці питання мають впорядковуватися громадою вірних, а держава має нормативно впорядкувати відносини громад вірних як суб'єктів.

Натомість наразі суб'єктами правових відносин є релігійні інституції. Такий підхід значно простіший та зручніший для представників держави, а також надає чимало можливостей для політичних та інших корисливих вигід: держава отримали змогу зняти з себе проблему утримання історичного рухомого й нерухомого майна, передавши його в оренду релігійним інституціям, а рівно була знята і й правова та політична відповідальність з представників держави за його збереження; визначення релігійних інституцій як неприбуткових громадських (громадянських) організацій надало в руки очільників релігійних інституцій значні фінансові ресурси абсолютно неконтрольованого походження; взаємовигідна співпраця з певною релігійною інституцією надає представнику держави політичних преференцій, зокрема і через пропагування таких діячів співробітниками релігійних інституцій серед громад вірних, що одночасно дало змогу таким діячам релігійних інституцій та самим інституціям виступати пропагандистами в суспільстві; і, найважливіше, це призвело до повної відірваності громад вірних від власне конфесійних інституцій, що пов'язані з цими громадами. Публічне вираження релігійного неприйняття, релігійна нетерпимість тощо трактувалися виключно в межах концепції індивідуальної відповідальності за конституційним принципом свободи совісті. Коли цілі організовані групи релігійних інституцій влаштовували протизаконні акції під час заходів святкування рівності прав, їх розглядали виключно як дії конкретних громадян. Коли релігійні представники громад вчиняють протиправні дії, вірні громади вважалися не пов'язаними з цими діями, а то й розглядалися як жертви. Як результат, сьогоднішні громади вірних опікуються не питаннями особистої віри, а захистом інтересів релігійних інституцій, до яких вони звикли. І законна протидія держави кримінально караним діям представників релігійних інституцій, часто сприймається як ущемлення релігійних прав громад.

Правове визначення діяльності громад вірних як первинної одиниці конфесійних утворень, досі не розпочато, хоча саме це і має бути наріжним каменем усієї державної політики щодо церковно-правового регулювання.

2. Недосконалість законодавчих критеріїв заборони, нечіткість підстав і процедур обмеження діяльності релігійних організацій.

В Україні діють дві основні православні структури з різним підпорядкуванням: Православна Церква України (ПЦУ), яка є автокефальною і підпорядковується Вселенському Патріархату, та

Українська Православна Церква (УПЦ), яка, попри заяви про незалежність, за результатами експертиз залишається структурним підрозділом Російської православної церкви (РПЦ).

УПЦ МП не зареєстрована як єдина юридична особа; замість цього діють сотні окремих юридичних осіб – релігійних громад (парафій), які підпорядковуються Київській митрополії. Окремі з них відповідно до абзацу другого частини другої статті 3 Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» включено до переліку організацій, визнаних афілійованими з іноземною релігійною структурою, діяльність якої заборонена в Україні, що передбачає правові наслідки, визначені законом. Зокрема, це Київська митрополія Української Православної Церкви та Корецький Свято-Троїцький жіночий ставропігійний монастир Московського патріархату.

Окремим питанням є правовий статусу ставропігійних громад УПЦ та ставропігійних монастирів. Члени такої громади підпадають під дію чинного законодавства щодо державної реєстрації лише за умови, якщо вони хочуть мати офіційну реєстрацію, право на власність тощо. До того ж, чинне законодавство, на нашу думку, передбачає не збирання інформації про членів релігійних організацій, а необхідну ідентифікацію авторів заяви про реєстрацію (перереєстрацію) релігійної організації.

Утім, під час російської військової агресії проти України необхідним стає законодавче закріплення ефективного моніторингу діяльності релігійних організацій та їх прихильників з точки зору державної безпеки та запобіганню розколу українського суспільства через маніпуляції свідомістю, викривлення релігійних та загальнолюдських цінностей, поширення пропагандистських наративів держави агресора.

Зокрема, обмеження доступу священнослужителів, релігійних проповідників, наставників певних релігійних організацій у частини, з'єднання Збройних Сил України та інших військових формувань України у місцях їхньої дислокації або інших обмежень, передбачених законом є правомірним, оскільки воно стосується заборони присутності членів релігійних організацій країни-агресора на території нашої країни, а не свободи віросповідання. Обмеження зумовлене необхідністю забезпечити національну безпеку, охорону порядку, захист здоров'я, суспільної моралі, а також дотримання основних прав і свобод людини, що передбачено міжнародним правом.

Важливим є також співвідношення церковного права і законодавства України стосовно правового статусу і майна монастирів на території України. Єдиного власника релігійних об'єктів, якими користується Московський патріархат в Україні, не існує, як немає такої юридичної структури під назвою «Українська православна церква Московського патріархату», за якою були би закріплені релігійні споруди та інші цінності. Йдеться про різних власників, але здебільшого це – релігійні громади, юридично оформлені організації.

3. Протидія російським наративам, ризик радикалізації та маніпуляцій релігійними почуттями, відсутність ефективного моніторингу діяльності релігійних організацій з точки зору безпеки.

Важливим положенням вже не раз згадуваного Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» стало введення поняття «русскій мір» в законодавство України. Тим самим належну оцінку дістала російська неоімперська доктрина, в основу якої покладені шовіністичні, нацистські, расистські, ксенофобські, релігійні ідеї, ідеї і цілі знищення України та геноциду Українського народу, невизнання суверенітету України та інших держав. Ця доктрина має на меті насильницьке розширення російського імперського простору способом реалізації квазіправа росіян на масові вбивства, державний тероризм, воєнне вторгнення до інших держав, окупацію територій, поширення канонічної території Російської православної церкви на території інших держав.

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, фактор впливу релігійної організації, пов'язаної з державою-агресором, – УПЦ МП на території України набув особливої важливості та став одним із значних ризикогенних елементів, що впливає на внутрішньополітичну ситуацію в країні та становить додаткові загрози національній безпеці України.

Відповідно до законодавства дослідження питання щодо наявності ознак афілійованості релігійної організації, що діє в Україні, з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена, здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, зокрема, на підставі звернення органу державної влади, органу місцевого самоврядування, об'єднання громадян, інших осіб.

Утім, звернення зазначених суб'єктів у багатьох випадках не відображають всієї картини діяльності ворожих пропагандистів, агітаторів і зловмисників, спрямованої на підрив національної безпеки в умовах триваючої російської військової агресії і гібридної війни.

Відсутність ефективного моніторингу діяльності релігійних організацій та їх прихильників з точки зору державної безпеки зумовлює нагальну необхідність в умовах російської військової агресії чітко визначити у законодавстві перелік і повноваження відповідних органів та державних служб та перелік нормативних актів та актів реагування на порушення діяльності релігійних організацій, зокрема, пов'язаних з країною агресоркою або таких що походять з держави-агресора.

Насамперед це стосується виявлення та припинення поширення пропагандистських наративів антиукраїнського та антидержавного змісту, викривлення та фальсифікації історичних фактів, які можуть бути кваліфіковані як ворожа пропаганда та маніпуляції свідомістю й релігійними почуттями віруючих.

Вбачається доцільним внести до кола суб'єктів, що здійснюють моніторинг діяльності релігійних організацій, які мають ознаки афілійованості з іноземною релігійною організацією, а також виявляють фактичні дії окремих індивідів та релігійних організацій, Службу безпеки України, Національну поліцію України та керівництво Збройними силами України.

Потребують законодавчого закріплення механізми і методи моніторингу та виявлення (відеозаписи, прослуховування телефонних розмов, перевірка інформаційно-комунікаційних засобів, повідомлення свідків тощо) релігійних організацій та їх прихильників, що здійснюють протиправні дії.

4. Правове регулювання участі релігійних громад в культурних процесах, баланс між правами релігійних громад на культове майно і обов'язком держави охороняти культурну спадщину.

Упродовж віків церква в Україні виступала і виступає сьогодні рушієм і центром культурних процесів. Значна частина національно-культурних цінностей українського народу створювалася за участі церкви і її вірян. Нині вони сконцентровані і втілені у храмах та монастирях, і є культурними цінностями українського народу.

Утім, утримання та збереження всього спектру культурно-релігійних цінностей у сучасних реаліях є серйозною проблемою, значно поглибленою війною. І якщо раніше йшлося насамперед про інерційність державної політики у пам'яткоохоронній сфері, колізії в законодавстві, спроби комерціалізувати сакрально-культурний простір, бюрократичний менеджмент, подекуди безвідповідальність релігійних організацій, то сьогодні на порядку денному часто фактичні загрози самому існуванню таких культурних об'єктів .

Серйозним внутрішнім викликом для держави є реалізація ухваленого 27 серпня 2025 року Державною службою з питань етнополітики та свободи совісті рішення про визнання УПЦ МП афілійованою із забороненою в Україні іноземною релігійною організацією, що передбачає припинення права на користування майном, до якого часто належать культурні пам'ятки світового значення, серед яких Свято-Успенська Почаївська лавра, Свято-Успенська Святогірська лавра та багато інших визначних архітектурних і монументальних споруд.

Водночас перебіг тривалих судових процедур щодо повернення орендованого майна Свято-Успенською Києво-Печерською лаврою, Успенським собором у Володимирі, що є пам'яткою 12 століття, собору у Каневі, де відспівували Тараса Шевченка, комплексу споруд заповідника «Чернігів стародавній» та багатьох інших, свідчить про наявність значних правових лакун, які дають можливість УПЦ МП на кожне рішення влади подавати судовий позов, і сподіваючись на підтримку у високих кабінетах, якої, на жаль, не бракує, чекати на відновлення statusy quo.

Важливим кроком до європейської моделі охорони культурної спадщини і удосконалення правового регулювання може стати започаткований у січні 2026 року «Державний реєстр нерухомих пам'яток» – цифрова база об'єктів культурної спадщини. Вона дає змогу зберігати інформацію про пам'ятки, ефективно управляти ними, захищати об'єкти культурної спадщини від незаконних посягань, та співпрацювати у цьому (перебувати у конструктивному діалозі між релігією, особистістю та державою) з церковними організаціями задля збереження національно-культурної самобутності.

5. Участь релігійних організацій у духовному вихованні та освітньому процесі. Це одна з найделікатніших сфер державно-церковних відносин. Відповідно до статті 35 Конституції України, держава гарантує свободу світогляду і віросповідання, водночас закріплюючи принцип відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Це забезпечує світський характер освіти та недопущення домінування будь-якої релігії у публічній сфері.

Цей підхід конкретизується у Законах України «Про свободу совісті та релігійні організації» та «Про освіту», які допускають участь релігійних організацій у духовно-виховному процесі за умови добровільності, недискримінації та поваги до світоглядного плюралізму.

Водночас на практиці відсутні чіткі межі між духовно-моральним вихованням і конфесійним впливом, а участь релігійних організацій у діяльності закладів освіти часто відбувається без уніфікованих процедур і критеріїв допуску. Це створює ризики як для дотримання принципу світськості освіти, так і для забезпечення рівності конфесій. Як зазначалося науковцями, «релігія може ставати джерелом напруження, конфліктів та політичних маніпуляцій» [2], що безпосередньо пов'язує цю сферу з питаннями національної безпеки.

Особливого значення в умовах війни набуває інститут військового капеланства, який поєднує реалізацію свободи віросповідання військовослужбовців із завданнями їх морально-психологічної підтримки. Законодавче визначення військового капелана, закріплене у Законі України «Про Службу військового капеланства», загалом відповідає сучасним підходам і передбачає поєднання релігійного мандата та проходження військової служби.

Водночас міжнародна практика, зокрема United States Army Chaplain Corps (Корпус капеланів Армії США) та Royal Army Chaplains' Department (Департамент капеланів Королівської армії Великої Британії), ґрунтується на поєднанні трьох елементів: релігійного мандата, державного відбору та внутрішнього військового контролю і стандартів поведінки. В Україні повною мірою реалізовано лише перший із них, тоді як інші залишаються недостатньо деталізованими.

Це зумовлює наявність практичних проблем, зокрема відсутність чітких механізмів забезпечення конфесійного балансу, процедур безпекової оцінки кандидатів і визначення меж капеланської діяльності. В умовах збройної агресії така невизначеність створює ризики як для реалізації свободи віросповідання, так і для належного врахування безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. OSCE/ODIHR. Freedom of Religion or Belief and Security: Policy Guidance. Warsaw: OSCE/ODIHR, 2019.
2. Филипович Л., Предко О. Релігійна безпека: від описових наративів до концептуалізації у дослідницьких пошуках українських релігієзнавців. *Українське релігієзнавство*. 2025. № 98–99.

Симоненко Наталія Олександрівна, *доцент кафедри кримінального права НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;*
Чабанюк Вадим Дмитрович, *професор кафедри кримінального права та кримінології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

КОНТРАБАНДА ТОВАРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ ЧИННОГО КК УКРАЇНИ ТА ПРОЄКТУ НОВОГО КК УКРАЇНИ

У контексті сучасної трансформації кримінального законодавства України, зумовленої процесами його системного оновлення, особливого значення набуває аналіз інституту контрабанди, зокрема контрабанди товарів, закріпленої у ст. 201-3 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Зазначений різновид контрабанди є одним із найбільш поширених та економічно значущих видів порушень митного законодавства, оскільки безпосередньо впливає на обсяги надходжень до державного бюджету, стану внутрішнього ринку та забезпечення принципів добросовісної конкуренції. Водночас слід зауважити, що чинне законодавство передбачає й інші види контрабанди, зокрема контрабанду культурних цінностей та зброї (ст. 201 КК України), контрабанду лісоматеріалів та цінних порід дерев (ст. 201-1 КК України), а також контрабанду підакцизних товарів (ст. 201-4 КК України), які характеризуються підвищеним рівнем суспільної небезпечності та потребують диференційованого підходу до кримінально-правової кваліфікації.

Зокрема, ст. 201-3 КК України встановлює кримінальну відповідальність за контрабанду товарів, визначаючи її як переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів (крім підакцизних товарів та електричної енергії), вчинену у значному розмірі [1].

Така нормативна конструкція ст. 201-3 КК України свідчить про прагнення законодавця забезпечити ефективний контроль за економічно значущими потоками товарів, водночас запобігаючи використанню протиправних схем ухилення від сплати митних платежів та податків. Аналіз цієї норми у порівнянні з відповідним положенням проєкту нового КК України (ст. 6.3.16) дає змогу простежити суттєву трансформацію концептуальних засад криміналізації контрабанди товарів: від деталізованої та диференційованої моделі, що враховує специфіку предмета контрабанди та ступінь його суспільної небезпечності, до більш узагальненої та формалізованої конструкції складу кримінального правопорушення, яка поєднує спрощення нормативної форми з орієнтацією на економічний критерій криміналізації.

Так, у проєкті нового КК України простежується принципово інший підхід, що полягає в уніфікації кримінально-правової норми. Відповідно до ст. 6.3.16, контрабандою визнається переміщення товарів у вагомому розмірі через митний кордон України: без передбаченого законом декларування; поза митним контролем; або з приховуванням від митного контролю [2]. Законодавець відмовляється від диференціації складів залежно від предмета посягання, замінюючи їх узагальненим поняттям «товари», що охоплює всі можливі об'єкти переміщення. Така уніфікація свідчить про прагнення спростити кримінально-правову регламентацію та уникнути надмірної казуїстичності, притаманної чинному законодавству, однак водночас зменшує рівень диференціації відповідальності залежно від специфіки предмета контрабанди.

Помітною є також трансформація підходів до визначення розміру предмета правопорушення як обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення. У чинному кримінальному законодавстві розмір предмета контрабанди товарів відіграє визначальну роль, оскільки виступає обов'язковою ознакою основного складу кримінального правопорушення, а також кваліфікуючою обставиною. При цьому законодавець детально визначає порогові значення значного та великого розмірів. Загалом у чинному КК України категорії розміру мають фрагментарний та неоднорідний характер, оскільки для різних складів кримінальних правопорушень встановлюються різні порогові значення, як правило,

через прив'язку до неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. Такий підхід ускладнює правозастосування, оскільки одна й та сама економічна величина може набувати різного кримінально-правового значення залежно від конкретної норми, що негативно впливає на єдність судової практики.

Натомість у проєкті нового КК України застосовується уніфікований підхід, відповідно до якого кримінальна відповідальність настає лише за умови переміщення товарів у «вагомому розмірі», без подальшої градації. Такий підхід спрощує нормативну конструкцію, проте водночас знижує рівень диференціації кримінальної відповідальності та може ускладнювати індивідуалізацію покарання. Категорія «вагомого розміру», закріплена у ст. 1.1.4 проєкту нового КК України, є однією з ключових новел, що відображає загальну тенденцію до уніфікації та формалізації вартісних критеріїв. Вона визначається як така, що становить 1000 і більше розрахункових одиниць, що станом на 2026 рік еквівалентно приблизно 288 000 грн. Отже, встановлюється єдиний мінімальний поріг криміналізації для широкого кола майнових правопорушень, зокрема контрабанди, що свідчить про прагнення забезпечити системність кримінально-правового регулювання.

Варто підкреслити, що запровадження категорії «вагомого розміру» змінює саму логіку криміналізації, оскільки вона виконує функцію своєрідного фільтра, який відмежовує кримінально карані діяння від адміністративних правопорушень або малозначних діянь. На відміну від чинного КК України, де кримінальна відповідальність у певних випадках може наставати незалежно від вартості предмета, у проєкті нового КК України досягнення встановленого вартісного порогу є обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності.

Разом із тим, запровадження «вагомого розміру» як універсального критерію не позбавлене дискусійних аспектів. Зокрема, встановлення єдиного порогу для різних видів правопорушень не завжди дозволяє належним чином врахувати специфіку окремих об'єктів кримінально-правової охорони. Наприклад, у сфері контрабанди переміщення окремих предметів (зброї, культурних цінностей тощо) може становити значну суспільну небезпеку незалежно від їх вартості, що ставить під сумнів доцільність виключної прив'язки криміналізації до вартісного критерію. У таких випадках існує ризик недооцінки суспільної небезпечності діяння за умови недосягнення встановленого порогу.

Не менш істотні зміни стосуються кваліфікуючих ознак контрабанди товарів. Відповідно до ст. 201-3 КК України кваліфікуючими ознаками визнаються вчинення контрабанди за попередньою змовою групою осіб, особою, раніше судимою за контрабанду, службовою особою з використанням службового становища, а також вчинення у великому розмірі. Особливо кваліфікуючою ознакою є вчинення цього кримінального правопорушення організованою групою.

У проєкті нового КК України такі ознаки безпосередньо у диспозиції статті про контрабанду відсутні, що свідчить про зміну моделі побудови законну про кримінальну відповідальність, відповідно до якої диференціація кримінальної відповідальності переноситься на рівень Загальної частини через інститут ступенів тяжкості кримінального правопорушення та систему загальних обтяжуючих обставин. У зв'язку з цим контрабанда у вагомому розмірі віднесена до злочинів третього ступеня, що зумовлює визначення меж санкції не в диспозиції конкретної статті, а через загальні положення кодексу.

У контексті санкційної політики також простежується відхід від традиційної для чинного КК України моделі, яка передбачає чітко визначені види та межі покарань залежно від кваліфікуючих ознак. Проєкт нового КК України використовує іншу логіку, відповідно до якої конкретні види та межі покарань визначаються через категорію кримінального правопорушення.

Отже, у порівнянні з чинним КК України, проєкт нового КК України пропонує принципово інший підхід до регламентації контрабанди товарів, що насамперед проявляється в її уніфікації та спрощенні. На відміну від чинної моделі, яка передбачає диференціацію залежно від предмета, розміру та кваліфікуючих ознак, проєкт використовує узагальнене поняття «товари» та запроваджує єдиний критерій криміналізації – «вагомий розмір». Крім того, відмежування простежується у підході до побудови складу правопорушення: у проєкті нового КК України відсутні кваліфікуючі ознаки у диспозиції статті, оскільки вони перенесені до Загальної частини. То ж, якщо чинний КК України забезпечує більш деталізовану та гнучку модель кримінально-правової оцінки контрабанди товарів, то проєкт нового КК України орієнтований на формалізовану, спрощену та системно уніфіковану конструкцію, що і становить їх ключове відмежування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Контрольний текст проєкту нового КК України (станом на 22.02.2026). URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf

3. Дудоров О. О., Письменський Є. О. До питання про момент закінчення контрабанди. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2026. Вип. 93, ч. 4. С. 66–75.

Сіпко Олександр Володимирович, *старший викладач кафедри державного нагляду у сфері пожежної та техногенної безпеки НУЦЗ України*

ВОДНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ БЕЗПЕЧНОЮ ПИТНОЮ ВОДОЮ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

В умовах сучасних безпекових викликів питання забезпечення населення безпечною питною водою набуває особливого значення. Воєнні дії, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, аварії на системах водопостачання, забруднення поверхневих і підземних вод, підтоплення територій, перебої з електропостачанням та інші надзвичайні ситуації безпосередньо впливають на нормальні умови життєдіяльності населення. У таких умовах вода набуває значення стратегічного ресурсу, від доступності та якості якого залежить стан громадської безпеки, санітарно-епідемічне благополуччя, функціонування закладів охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та інших об'єктів життєзабезпечення.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», державна політика у сфері національної безпеки спрямовується на захист людини і громадянина, суспільства та держави від реальних і потенційних загроз [1]. У цьому контексті порушення доступу населення до безпечної питної води слід розглядати не лише як комунальну або екологічну проблему, а як загрозу життєво важливим інтересам людини, суспільства і держави.

Кодекс цивільного захисту України визначає правові та організаційні засади захисту населення, територій, навколишнього природного середовища і майна від надзвичайних ситуацій, а також порядок реагування на них [2]. З огляду на це забезпечення населення питною водою в умовах надзвичайних ситуацій має бути складовою планування заходів цивільного захисту на державному, регіональному й місцевому рівнях.

Правові засади функціонування системи питного водопостачання визначені Законом України «Про питну воду та питне водопостачання», який регулює правові, економічні та організаційні відносини у сфері забезпечення населення питною водою [3]. Водночас кризові умови потребують не лише дотримання загальних вимог до водопостачання, а й формування резервних механізмів: альтернативних джерел води, мобільних систем очищення, пунктів видачі питної води, запасів реагентів, автономного енергоживлення насосного обладнання та оперативного контролю якості води.

Важливим аспектом водної безпеки є захист водогосподарської та гідротехнічної інфраструктури. Закон України «Про критичну інфраструктуру» визначає правові й організаційні засади створення та функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури [4]. У цьому контексті об'єкти водопостачання, водовідведення, насосні станції, гідротехнічні споруди, водозабірні об'єкти, водосховища та берегозахисні споруди мають розглядатися як елементи інфраструктури, від стабільної роботи яких залежить безпека населення та стійкість територіальних громад.

Одним із найбільш масштабних прикладів реалізації загроз у сфері водної безпеки стало руйнування греблі Каховської ГЕС у червні 2023 року. Наслідки цієї події вийшли за межі локальної аварії на гідротехнічній споруді та охопили питання водозабезпечення населення, функціонування промислових і сільськогосподарських територій, екологічного стану водних об'єктів, санітарно-епідемічної безпеки та стійкості критичної інфраструктури. За оцінкою Уряду України та Організації Об'єднаних Націй, руйнування греблі Каховської ГЕС завдало Україні збитків майже на 14 млрд доларів США, а початкові потреби у відновленні та відбудові були оцінені у 5,04 млрд доларів США [6].

Цей приклад підтверджує, що водна безпека має охоплювати не лише питання постачання населенню питної води, а й технічну надійність гідротехнічних споруд, стан водосховищ, експлуатаційну спроможність насосних станцій, стабільність берегових ліній та функціонування захисних масивів дніпровських водосховищ. Для низки таких об'єктів актуальними залишаються питання фізичного зношення, своєчасного технічного обстеження, паспортизації, ремонту, реконструкції та модернізації.

Окремої уваги потребує проблема зношення насосних станцій і недостатнього рівня модернізації обладнання, що забезпечує водопостачання, водовідведення, регулювання водного режиму та захист територій від підтоплення. Відмова насосного обладнання в умовах надзвичайної ситуації може призвести до порушення водопостачання, підтоплення територій, ускладнення евакуаційних заходів, пошкодження об'єктів життєзабезпечення та погіршення санітарно-епідемічної ситуації. Тому питання резервування обладнання, забезпечення автономного енергоживлення, регулярного технічного обслуговування та готовності аварійних бригад повинні бути інтегровані до планів реагування на надзвичайні ситуації.

Не менш важливим є технічний стан гідротехнічних споруд, берегових укріплень і захисних масивів дніпровських водосховищ. Порушення їх експлуатаційної надійності може спричинити

підтоплення населених пунктів, руйнування берегових ліній, пошкодження транспортної та комунальної інфраструктури, а також створити додаткові ризики для населення. Інженерний захист берегових ліній, стабілізація небезпечних ділянок, моніторинг деформацій, контроль стану дамб, дренажних систем і водорегулюючих споруд мають розглядатися як складові профілактики надзвичайних ситуацій на водних об'єктах.

Водна стратегія України на період до 2050 року передбачає необхідність комплексного підходу до управління водними ресурсами, підвищення рівня водної безпеки та забезпечення населення якісною питною водою [5]. Проте реалізація таких завдань потребує посилення організаційно-правових механізмів на місцевому рівні. Територіальні громади мають визначати потенційні джерела резервного водопостачання, місця розгортання пунктів видачі води, маршрути її підвезення, порядок взаємодії з підрозділами ДСНС, підприємствами водопостачання, закладами охорони здоров'я та іншими суб'єктами реагування.

Організаційно-правові механізми забезпечення водної безпеки мають включати: планування заходів цивільного захисту у сфері водозабезпечення; визначення відповідальних суб'єктів управління; створення матеріальних резервів; моніторинг якості питної води; облік і технічне обстеження гідротехнічних споруд; оцінювання стійкості насосних станцій і захисних масивів; розроблення резервних схем водопостачання; використання мобільних систем очищення води; інженерний захист берегових ліній; інформування населення про порядок дій у разі порушення централізованого водопостачання.

Практичне значення мають мобільні системи очищення води, які можуть використовуватися у разі пошкодження централізованого водопостачання, забруднення джерел або необхідності оперативного забезпечення населення питною водою в районах проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт. Їх застосування підвищує автономність територіальних громад і зменшує залежність від стаціонарної інфраструктури. Водночас ефективність таких систем залежить від наявності підготовленого персоналу, запасів витратних матеріалів, технічного обслуговування та регулярного відпрацювання відповідних сценаріїв під час навчань.

Отже, водна безпека є важливою складовою національної безпеки України, оскільки безпосередньо пов'язана із захистом життя і здоров'я населення, функціонуванням критичної інфраструктури, стійкістю територіальних громад і спроможністю держави реагувати на надзвичайні ситуації. Руйнування греблі Каховської ГЕС, ризики пошкодження гідротехнічних споруд, фізичне зношення насосних станцій, необхідність інженерного захисту берегових ліній та забезпечення належного стану захисних масивів дніпровських водосховищ свідчать про потребу в комплексному підході до управління водними ризиками.

Такий підхід має поєднувати правове регулювання, технічний моніторинг, міжвідомчу взаємодію, планування заходів цивільного захисту, модернізацію інженерної інфраструктури та створення резервних систем водозабезпечення населення. Перспективним напрямом удосконалення державної політики у цій сфері є розроблення єдиних підходів до оцінювання готовності територіальних громад до порушення водопостачання, створення регіональних резервів мобільних систем очищення води та посилення контролю за станом об'єктів водогосподарської і гідротехнічної інфраструктури як складових національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19

2. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17

3. Про питну воду та питне водопостачання : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2918-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2918-14

4. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1882-20

5. Про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 груд. 2022 р. № 1134-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1134-2022-р

6. Оцінка потреб після катастрофи: катастрофа на Каховській ГЕС 2023 року, Україна. Уряд України, Організація Об'єднаних Націй. 2023. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-12/Report_Оцінка%20потреб%20після%20катастрофи%20%28PDNA%29_ukr%202023.pdf

Слуцька Оксана Михайлівна, *заступник начальника НДЦ ЦЗ Інституту наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України, кандидат технічних наук, старший дослідник;*
Коробкін Валерій Федорович, *науковий співробітник відділу цивільного захисту НДЦ ЦЗ Інституту наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України, кандидат технічних наук, доцент*

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ У МОДЕЛІ СИСТЕМИ ІНТЕГРОВАНОЇ ОБОРОНИ

На сьогодні у МО України продовжується робота щодо створення та реалізації Системи інтегрованої оборони (далі – СІО). Ця нова модель оборони повинна об'єднати силові структури, міжнародну допомогу та цивільні ресурси, базуючись на п'яти основних напрямках: воєнна політика, інституційність, міжнародна співпраця, економічна безпека, цивільний захист/ресурси. Визначення та перехід від військових оборонних дій до моделі оборони, де кожен суб'єкт держави і суспільства – від центральних органів влади та представників бізнесу до територіальних громад і кожного громадянина – має свою важливу та визначену роль. Тому виникає потреба у іншому погляді на роль сил цивільного захисту (далі – ЦЗ), як складової сектору безпеки і оборони [1], в СІО, визначення позиції спроможностей ЦЗ у політиці національного спротиву.

Огляд наукових публікацій свідчить, що проводилось достатньо досліджень стосовно місця ЦЗ в системі безпеки та оборони, але у більшості досліджень автори не торкалися ролі ЦЗ у забезпеченні національної стійкості та СІО. Ідеологією нової оборонної політики є Біла книга СІО [2]. Фахівці Інституту наукових досліджень з цивільного захисту НУЦЗ України залучені до обговорення концепції Білої книги СІО, тому розроблення пропозицій до окремих розділів Білої книги СІО, а також обґрунтування ролі та місця ЦЗ в моделі СІО визначили тематику цих тез.

Роль ЦЗ у забезпеченні національної стійкості трансформується з допоміжної функції у один зі стратегічних чинників виживання держави. Основний фокус заходів ЦЗ зміщується на адаптацію єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ) до умов повномасштабної війни: а) захист населення (укриття та евакуація); б) гуманітарне реагування та стійкість; в) превентивна діяльність, підготовка населення до дій у надзвичайній ситуації (далі – НС) (домедична допомога, мінна безпека); г) створення добровільних пожежних дружин, центрів безпеки в громадах, залучення добровольчих формувань та волонтерів.

Варто відзначити, що заходи ЦЗ здійснюються в умовах надзвичайно складного безпекового середовища воєнного типу, що характеризується багатовимірними загрозами, невідповідністю між масштабом загроз і наявними ресурсами та інфраструктурою, неможливістю 100 % захисту людського ресурсу від ураження, значною залежністю від поставок (допомоги) західних партнерів.

Важливим для ідеології нової оборонної політики є вплив ЦЗ на збереження людського ресурсу. Людський ресурс – ключовий ресурс війни. Для захисту людського потенціалу потрібно: збереження життя і здоров'я населення, евакуація населення у разі виникнення НС та в умовах бойових дій, укриття населення в об'єктах фонду захисних споруд ЦЗ та медична допомога. Це завдання ЦЗ. Тому ЦЗ стає не допоміжною, а системоутворюючою складовою національної безпеки.

У моделі СІО запропонована філософія безпекоцентричності та передбачена зміна архітектури стратегування: безпеки як фундаменту для соціально-економічної та регіональної стратегій. Яку роль ЦЗ відіграє у зміні архітектури стратегування? Безпекоцентричність спирається на кілька ключових ідей: пріоритет збереження життя і стійкості систем, превентивність замість реактивності, інтеграція ризиків у всі управлінські рішення та системність і міжсекторальність. У безпекоцентричній моделі безпека стає фундаментом, на якому вибудовується вся система розвитку, але з акцентом на ризики, загрози та стійкість.

Традиційно ЦЗ був інструментом реагування на НС. Сьогодні його роль трансформується у системоутворюючий елемент стратегічного управління. Від «реагування» до «формування політики». Це пов'язано з війною, кліматичними загрозами, техногенними ризиками, вразливістю критичної інфраструктури. Нова архітектура стратегування (безпекоцентрична модель), як будь-яка стратегія (державна, регіональна, міська), починається з оцінки ризиків, вразливостей, сценаріїв криз. Це відповідає підходам фахівців Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих, які просувають планування з урахуванням ризиків. ЦЗ повинен виступати як інтегратор, поєднувати органи влади, бізнес і громади, формувати політики стійкості, забезпечувати готовність до криз. Безпека повинна стати фундаментом соціально-економічних стратегій. Ключова трансформація: було – економіка → соціальна політика → безпека (як додаток), повинно стати – безпека → економіка → соціальний розвиток.

Отже, постає необхідність у створенні нового «суспільного договору»: відповідальність за забезпечення безпеки та оборони як спільна справа держави, бізнесу та громадянина. Традиційна модель «суспільного договору»: держава забезпечує безпеку – громадяни делегують повноваження у сучасних умовах (війна, гібридні загрози, техногенні ризики) – втратила актуальність. У новому «суспільному договорі» безпека – спільна відповідальність, держава (органи виконавчої влади) – перестає бути єдиним гарантом безпеки (сучасна війна з рф прогнозовано довготривала та йде на виснаження, потребує значного важкопрогнозованого фінансування), громадянин і представники бізнесу (суб'єктів господарювання, підприємств незалежно від форми власності) – активні учасники її забезпечення.

ЦЗ як інституційна основа має стати механізмом реалізації договору, однією з інституційних основ колективної безпеки, що координує взаємодію всіх суб'єктів забезпечення цивільного захисту, формує правила поведінки в кризах, забезпечує готовність населення. Змінюються функції всіх суб'єктів забезпечення ЦЗ. Держава, що зберігає ключову роль у формуванні політики безпеки, повинна перейти від «монополії на безпеку» до організатора системи безпеки. Представники бізнесу (підприємств незалежно від форми власності) не повинні бути «поза безпекою», змінюється їх роль у реагуванні на НС та відновленні, а також направленні інвестицій у стійкість інфраструктури. Наприклад, вже здійснено зміну функцій суб'єктів господарювання в системі забезпечення безпеки, зокрема реалізація експериментального проєкту щодо посилення протиповітряної оборони території України шляхом залучення підприємств незалежно від форми власності до утворення груп протиповітряної оборони [3]. В Україні вже 19 підприємств формують «власну ППО».

Роль громадянина повинна суттєво зростати через запровадження системного навчання населення та підготовку до кризових сценаріїв (освітні заходи), а також формування культури безпеки. Разом з тим, з метою реалізації принципу «безпека = спільна та окрема відповідальність суб'єктів забезпечення ЦЗ» потрібна ревізія повноважень суб'єктів забезпечення ЦЗ, можливо перегляд їх функцій та посилення повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ЦЗ (ДСНС).

Одним з показників, що характеризують здатність складових сил ЦЗ виконувати покладені на них завдання з урахуванням наявних можливостей, є спроможності ЦЗ [4]. За рахунок спроможностей ЦЗ забезпечує стійкість тилу – без нього ЗСУ не зможуть ефективно виконувати бойові завдання. Спроможності ЦЗ реалізують принцип стійкості: сили ЦЗ направлені на швидке відновлення після ударів та мінімізацію втрат серед населення. Через мультиплікацію спроможності ЦЗ підсилюють військові спроможності, наприклад аварійно-рятувальні служби ДСНС працюють у координації з ЗСУ, цивільні укриття та евакуаційні плани інтегруються в оборонне планування, а технології (дрони, системи моніторингу) використовуються спільно. Направлення сил ЦЗ на збереження критичної інфраструктури, життєзабезпечення (вода, тепло, медицина) у тилу дозволяє ЗСУ зосередитися на бойових завданнях.

Технологічні пріоритети спроможностей сил ЦЗ повинні бути направлені на застосування безпілотних та роботизованих систем майже в усіх напрямках діяльності для мінімізації ризику рятувальників під час гасіння пожеж, розмінування, аварійно-рятувальних робіт, розвідки тощо. При цьому важливим є перехід до автономної навігації, інерціальних систем, мультисенсорних платформ та роботизації без GPS.

В умовах воєнного стану сили ЦЗ не лише «рятувальна служба» – це елемент всеохоплюючої оборони, що разом із громадами формують цивільну стійкість, без якої спротив неможливий. Модель інтеграції ЦЗ в систему національного спротиву, яка апробована з 2022 року, демонструє ефективність децентралізованого підходу: сильні громади – сильна держава, що підтверджують приклади регіональних практик спротиву в системі національного спротиву України (оборона та звільнення територій Київської, Чернігівської, Сумської областей, системна підготовка громадян до спротиву у Харківській області тощо).

Водночас, як неодноразово обговорювалось на ІІ Національному форумі «Гуманітарна архітектура та розвиток цивільного захисту в Україні», потребує подальшого розвитку та посилення підготовки громадян, фінансування місцевих заходів і глибшу інтеграцію ЦЗ в систему територіальної оборони. Ці та інші напрями повинні бути акумульовані у Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, яка розробляється. Ефективність моделі Системи інтегрованої оборони досягається завдяки тому, що функціонування кожного її елемента регламентується відповідною політикою, для реалізації якої розробляються стратегії, програми і плани, спрямовані на досягнення конкретного результату. Для формування Державної політики у сфері оборони (ДПСО) пропонується сформулювати політику національного спротиву та цивільного захисту, що забезпечує комплексні заходи шляхом інтеграції громадських ініціатив, організації територіальної оборони, розвитку руху опору, підготовки населення до участі у захисті держави, використання спроможностей ЦЗ (складових сил ЦЗ) для виконання покладених на них завдань. Для формування політики такого напряму пропонується залучити фахівців МО та ДСНС.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

2. Концептуальна записка. Ідеологія нової оборонної політики: перехід до Системи інтегрованої оборони (Біла книга СІО). URL : https://mod.gov.ua/news/nova-oboronna-politika-ukrayini-minoboroni-opublikuvalo-zelenu-knigu-ta-zaproshuye-do-publichnih-strategichnih-konsultaczij

3. Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення протиповітряної оборони території України шляхом залучення підприємств незалежно від форми власності до утворення груп протиповітряної оборони : постанова КМУ від 19 листоп. 2025 р. № 1506. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-2025-%D0%BF#Text

4. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Оцінювання спроможностей цивільного захисту та їхніх носіїв. Терміни та визначення : ДСТУ 9261:2023 [Чинний з 01.05.2024]. Київ : ДП «УкрНДНЦ, 2024. 18 с.

Сошенко Богдан Олексійович, *молодший юрист Адвокатського об'єднання «Богатир і партнери»*

ДОКАЗИ, ЩО МАЮТЬ ЦИФРОВУ ФОРМУ, У ВСТАНОВЛЕННІ УМИСЛУ ТА РОЛІ СУДДІ В МЕХАНІЗМІ РЕЙДЕРСЬКОГО ЗАХОПЛЕННЯ

Рейдерське захоплення із залученням судової процедури відрізняється від відкритого силового заволодіння майном тим, що незаконний результат досягається через послідовне використання корпоративних, реєстраційних, процесуальних і фінансових інструментів. Судовий акт у такій схемі може створити формальну підставу для зміни керівника, блокування активів, заборони законному власнику здійснювати управління або проведення реєстраційної дії [1; 15]. Однак скасування рішення, істотне порушення процесуального закону чи незвичайне тлумачення правової норми не доводять злочинного умислу судді. Ключовим завданням доказування є встановлення того, чи усвідомлював суддя спрямованість спільного плану на протиправне заволодіння майном і чи бажав або свідомо допускав використання власних повноважень для його реалізації.

Вирішення цього завдання має узгоджуватися з конституційним статусом судової влади. Незалежність судді та функціональний імунітет захищають свободу внутрішнього переконання і не допускають кримінального переслідування за саме лише ухвалення непопулярного, помилкового або скасованого рішення [2; 8; 9; 12]. Водночас ці гарантії не перетворюються на особистий привілей і не охоплюють умисне використання судових повноважень як складової рейдерського захоплення. Після визнання статті 375 Кримінального кодексу України неконституційною особливого значення набула вимога юридичної визначеності: поведінка судді повинна оцінюватися за ознаками конкретного чинного складу кримінального правопорушення, а не через відновлення скасованої моделі відповідальності під іншою назвою [3; 13].

Метою цих тез є розроблення доказового підходу до встановлення умислу та конкретної ролі судді в механізмі рейдерського захоплення на підставі відомостей, зафіксованих у цифровій формі, з одночасним визначенням меж їх належного, допустимого і достовірного використання у кримінальному провадженні.

Вихідним методологічним положенням є розмежування доказу і цифрової форми його існування. Файл, електронне повідомлення, запис інформаційної системи або набір метаданих не набувають наперед визначеної доказової сили лише через їх цифрове походження. Вони повинні містити фактичні дані, одержані з передбаченого законом процесуального джерела та належно закріплені [5]. Цифрові технології розширюють можливості виявлення прихованих зв'язків і відтворення послідовності подій, але одночасно створюють ризики фрагментарного подання інформації, зміни контексту, помилкової атрибуції облікового запису та неконтрольованого втручання у приватне спілкування [6; 11]. Тому доказування умислу потребує не накопичення цифрових фрагментів, а їх включення до логічно завершеної системи перевірюваних фактичних даних.

Для встановлення умислу судді доцільно застосовувати п'ятикомпонентний доказовий тест. Перший компонент становить інформаційна обізнаність: чи мав суддя до ухвалення рішення відомості про фактичних організаторів, незаконність поданих документів, очікувану реєстраційну дію та кінцевого набувача активу. Другий компонент охоплює позапроцесуальну комунікацію: її учасників, зміст, періодичність і збіг у часі з ключовими подіями. Третій компонент полягає у нетиповій процесуальній поведінці, яка сама по собі може бути нейтральною, але набуває значення у поєднанні з іншими даними. Четвертий компонент відображає синхронізацію судового акта з реєстраційними, корпоративними та фінансовими операціями. П'ятий компонент характеризує мотив і вигоду, зокрема рух коштів, передання майна, погашення зобов'язань або іншу винагороду.

Інформаційну обізнаність можуть підтверджувати метадані отримання і відкриття файлів, історія пошуку та доступу до матеріалів, електронне листування, записи хмарних сховищ, журнали судової інформаційної системи й відомості про накладення електронного підпису. Особливу доказову вагу може мати встановлення того, що до офіційного надходження процесуального документа на пристрої або в обліковому записі судді вже існував його проєкт чи відомості, доступні лише організаторам захоплення. Проте такий збіг потребує перевірки автора файла, часу його створення, маршруту передавання, факту відкриття та можливих альтернативних джерел походження. Без цієї перевірки технічний збіг текстів залишається припущенням, а не доказом усвідомлення спільної злочинної мети [5; 14].

Позапроцесуальна комунікація має оцінюватися за змістом і функцією, а не за самим фактом контакту. Наявність номера телефону, одноразове з'єднання, перебування осіб у спільній геолокації або листування з представником сторони можуть мати правомірне пояснення. Доказове значення виникає тоді, коли зміст повідомлень свідчить про обговорення бажаного результату, порядку дій, тексту майбутнього рішення або часу його реалізації, а цифрова хронологія узгоджується з подальшими процесуальними та реєстраційними подіями. Для запобігання хибному висновку слід

перевіряти належність облікового запису конкретній особі, можливість доступу третіх осіб, повноту діалогу, часові пояси, резервні копії та видалені фрагменти. Лише після цього комунікаційні дані можуть використовуватися для висновку про попередню домовленість.

Нетипова процесуальна поведінка не є самостійним доказом злочину. Прискорений розгляд клопотання, відступ від усталеної практики, вибір певного заходу забезпечення або порушення строку можуть бути наслідком помилки, перевантаження чи іншої незлочинної причини. Їх доказове значення виникає лише за підтвердженого зв'язку з зовнішньою комунікацією та подальшим результатом. Тому необхідно зіставляти цифрові журнали розподілу справи, час доступу до матеріалів, історію редагування проєкту рішення, послідовність процесуальних дій і момент внесення запису до державного реєстру. Синхронність цих подій може вказувати на координацію, але висновок про умисел повинен враховувати звичайний порядок роботи відповідного суду та можливі альтернативні пояснення [15].

Встановлення ролі судді потребує відмежування його внеску від дій інших співучасників. Цифрова хронологія має показати, яке саме повноваження було використане, який проміжний результат створено судовим актом, хто і в який спосіб реалізував цей результат та чи був він необхідною ланкою заволодіння майном. Якщо реєстраційна дія відбулася до ухвалення рішення, ґрунтувалася на іншому документі або могла бути здійснена незалежно від поведінки судді, причинний і функціональний зв'язок потребує додаткового обґрунтування. Навпаки, заздалегідь погоджений час оприлюднення рішення, негайний доступ до його електронної копії та синхронне внесення змін до реєстру можуть свідчити про виконання суддею визначеної ролі у спільному механізмі [1; 15].

Процесуальна придатність цифрових відомостей залежить від законного способу їх одержання. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає огляд, тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, копіювання інформації з комп'ютерної системи, негласні слідчі (розшукові) дії та експертне дослідження [4]. Матеріали оперативно-розшукової діяльності та результати негласних слідчих (розшукових) дій можуть використовуватися у доказуванні лише за дотримання компетенції, підстав, порядку санкціонування, меж проведення та належного процесуального оформлення [10; 16]. Спосіб отримання повинен відповідати природі джерела та інтенсивності втручання. Доступ до персонального пристрою або приватного облікового запису судді не може підмінятися загальним дозволом на пошук будь-якої компрометувальної інформації.

Допустимість необхідно відрізняти від достовірності. Навіть законно одержані дані не підтверджують конкретної обставини, якщо не встановлено їх походження, автентичність і цілісність [14]. У протоколі слід фіксувати технічні характеристики джерела, спосіб доступу, послідовність копіювання, назви та розміри файлів, часові мітки, метадані, використане програмне забезпечення і контрольні геш-значення. Первинна копія повинна зберігатися незмінною, а дослідження проводитися на робочій копії. Стороні захисту мають відкриватися не лише вибрані повідомлення чи знімки екрана, а й матеріали, необхідні для перевірки повноти контексту, способу атрибуції, незмінності даних і безперервності їх збереження.

Спеціальний порядок повідомлення судді про підозру вимагає, щоб цифрові відомості утворювали конкретну й узгоджену сукупність, яка об'єктивно пов'язує особу з визначеним кримінальним правопорушенням [7; 9; 12]. Недостатньо послатися на незаконність рішення та додати окремі факти комунікації. Обґрунтована підозра має пояснювати, які дані підтверджують обізнаність судді, у чому полягала його роль, яким був зв'язок між процесуальною дією і заволодінням майном та чому відхиляються правдоподібні незлочинні пояснення. Для обвинувального вироку така модель повинна бути підтверджена допустимими і достовірними доказами поза розумним сумнівом, а не лише високою ймовірністю узгодженої поведінки.

Отже, доказування умислу та ролі судді у рейдерському захопленні доцільно будувати на п'яти взаємопов'язаних компонентах: інформаційній обізнаності; позапроцесуальній комунікації; нетиповій процесуальній поведінці; синхронізації судових, реєстраційних і фінансових подій; мотиві або вигоді. Жоден із них не має наперед установленої сили. Висновок про умисну співучасть є обґрунтованим лише тоді, коли цифрові дані отримано законно, підтверджено їх походження та незмінність, забезпечено змагальну перевірку, виключено обґрунтовані альтернативні пояснення і встановлено конкретний функціональний внесок судді у заволодіння майном. Такий підхід одночасно підвищує ефективність розслідування рейдерства та захищає незалежність правосуддя від необґрунтованого кримінального переслідування.

Список використаних джерел

1. Кальман О. Г., Погорецький М. А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 150–160.

2. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

5. Погорецький М. А. Цифрові (електронні) докази та цифрова (електронна) форма доказів: розмежування понять і його значення для кримінального процесуального доказування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1. Ч. 3. С. 115–125. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.18

6. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-3-2.pdf

7. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання, теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 58–71. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/272/244

8. Погорецький М. А., Гриценко І. С. Судова влада в Україні: до визначення поняття. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 23–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_2_8

9. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2014. 308 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8488

10. Погорецький М. А., Старенький О. С. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. *Право України*. 2018. № 8. С. 85–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2018_8_9

11. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Кіберзлочини: до визначення поняття. *Вісник прокуратури*. 2012. № 8. С. 89–96.

12. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

13. Рішення Конституційного Суду України від 11.06.2020 № 7-р/2020 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#Text

14. Романюк В. В., Абламський С. Ю. Критерії допустимості цифрових (електронних) доказів у кримінальному процесі. *Право і безпека*. 2024. № 2 (93). С. 140–150. DOI: https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.13

15. Сергєєва Д. Б. Розслідування рейдерських захоплень у системі кримінальних правопорушень проти власності: процесуальні та криміналістичні проблеми. *Вісник кримінального судочинства*. 2026. № 1. С. 217–246. DOI: https://doi.org/10.59835/2413-5372.2026.1/217-246

16. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. Луганськ : РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209.

Співак Марина Вікторівна, *професор кафедри адміністративного права та процесу НАВС, доктор політичних наук, професор*

СИСТЕМНА ЕРОЗІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ: НОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОГО СЕКТОРУ

Російська агресія проти України поставила перед вітчизняною системою архітектури безпеки безпрецедентний виклик – необхідність жорсткого захисту суверенітету та одночасного збереження демократичного правопорядку. В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває дослідження явища «системна ерозії прав людини» – процесу поступового, часто латентного, звуження й деградації фундаментальних юридичних гарантій під приводом безпекової доцільності. Ключова роль у забезпеченні цього балансу належить правоохоронним органам, які безпосередньо комунікують із громадянським суспільством та реалізують державний примус. Вираз «системна ерозія прав людини» (systemic erosion of human rights) можна знайти у звітах міжнародних організацій, де описується поступовий занепад правових стандартів під тиском війни, авторитаризму чи відсутності реформ.

У 2023 році Комісар Ради Європи з прав людини Дуня Міятович, досліджуючи феномен ерозії прав людини в Україні, наголошувала, що цей процес характеризується не лише кількісним зростанням порушень, а й поступовим запереченням самої легітимності правових стандартів. У контексті національної безпеки України, ерозія проявляється у «звиканні» правоохоронної системи до ігнорування процесуальних гарантій (ст. 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) під впливом воєнного стану. Як зазначається у європейських безпекових звітах, нехтування принципами верховенства права державними суб'єктами веде до деградації демократичних інститутів, що, зрештою, послаблює внутрішню стійкість держави перед зовнішніми загрозами» [1].

У 2025 році осмислення природи ерозії прав людини у сучасній безпековій архітектурі Європи відображено у доповіді Комісара Ради Європи з прав людини М. О'Флаерті. Згідно з європейським підходом, ерозія правових стандартів сьогодні полягає не лише у суто технічних процесуальних порушеннях, а у небезпечній готовності політичних та безпекових еліт частково відмовлятися від

міжнародних зобов'язань під тиском кризових обставин. Комісар наголошує на загрозі надмірної «сек'юритизації» (заміщення правових процедур безпековою доцільністю), що безпосередньо впливає на трансформацію функцій правоохоронних органів [2].

В умовах воєнного стану в Україні цей загальноєвропейський тренд набуває гіпертрофованих форм. Ерозія прав людини у діяльності вітчизняних правоохоронних органів проявляється тоді, коли безпекові завдання починають превалювати над повагою до особистості. Як наслідок, за відсутності жорсткого парламентського та судового контролю, правоохоронна система починає легітимізувати правопорушення, що підтверджується критичною статистикою рішень ЄСПЛ (далі – Європейський суд з прав людини) проти України за ст. 3, 5 та 6 ЄКПЛ. Таким чином, подолання ерозії прав людини є не просто гуманітарною вимогою, а базовим чинником забезпечення справжньої, а не декларативної національної безпеки.

Сучасні тенденції правозастосовчої та судової практики в Україні свідчать про небезпечні системні деформації. Замість адаптації до умов війни із дотриманням засад пропорційності, внутрішня безпека держави опиняється під загрозою через внутрішнє нівелювання верховенства права. Особливо гостро це пропонується розглянути крізь призму міжнародного моніторингу та динаміки правопорушень на окупованих територіях, де правовий нігілізм агресора посилює загальну кризу безпеки. Наявні емпіричні дані вимагають переосмислення ефективності правоохоронної системи та термінового виправлення деструктивних тенденцій, які віддаляють Україну від європейських стандартів.

У 2025 році Україна опинилася у фокусі уваги ЄСПЛ через безпрецедентну кількість встановлених порушень положень ЄКПЛ. Статистичні дані свідчать, що зі 164 винесених рішень у справах проти України порушення було констатовано у 160 випадках. Така динаміка виходить за межі простої статистичної похибки та вказує на глибоку системну деформацію вітчизняної судової системи, яка подекуди демонструє ігнорування засадничих принципів правосуддя. З цим показником Україна очолила антирейтинг серед держав-членів Ради Європи, випередивши Туреччину, де на 73 рішення припало 67 випадків порушень [3].

Згідно з даними звіту ЄСПЛ, структура виявлених порушень розподілилася таким чином: ст. 3 ЄКПЛ (заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження) – 42 порушення; ст. 5 ЄКПЛ (право на свободу та особисту недоторканність) – 68 порушень; ст. 6 ЄКПЛ (право на справедливий суд) – 92 порушення [4].

Статистика ЄСПЛ є індикатором загального стану системи, проте справжнім іспитом для української демократії та міжнародного права є захист прав корінних народів. Кримські татари, караїми та кримчаки нині перебувають в епіцентрі правових викликів, що вимагає від Європейського Союзу переходу від висловлення стурбованості до формування конкретних механізмів політичного та юридичного захисту. За даними Кримськотатарського Ресурсного Центру у 2017–2025 роках в окупованому Криму зафіксовано 10 727 порушень фундаментальних прав людини, 7 166 з них – проти представників кримськотатарського народу. А саме, системні політичні переслідування: 510 сфабрикованих кримінальних звинувачень в «екстремізмі» та «тероризмі», 276 –проти кримських татар; масові обшуки та арешти: у в'язницях перебувають 340 політичних в'язнів, 179 з них – кримські татари. Серед них: 52 жінки, 57 молодих людей, 28 людей похилого віку, 10 осіб із інвалідністю; 3 кримських політв'язні загинули у російських в'язницях; 61 особу було вбито, 29 з них – кримські татари; 29 осіб насильно викрадено і досі не знайдено, 29 із них – кримські татари; заборона Меджлісу кримськотатарського народу – представницького органу корінного народу; витіснення народу зі своєї землі; знищення культурної ідентичності, культурної спадщини, фальсифікація історіографії; зміна демографічного складу півострова [5]. Наведені факти тотального правового терору на тимчасово окупованих територіях демонструють крайню, катастрофічну форму нівелювання людської гідності під приводом «забезпечення безпеки» державою-агресором. На противагу цьому деструктивному зовнішньому виклику, внутрішня правоохоронна система України має функціонувати як абсолютний антипод російського правового нігілізму. Здатність нашої держави під час війни утримувати баланс між національною обороною та збереженням засадничих свобод є головним маркером цивілізаційного розриву з ворогом. Подолання системної ерозії прав людини є головним критерієм успішності європейської інтеграції України. Формування майбутньої безпекової політики має включати створення спільних із міжнародними партнерами (зокрема Радою Європи) постійно діючих моніторингових місій для правової оцінки дій силовиків у кризових ситуаціях.

Матеріали дослідження доводять, що державна політика у сфері національної безпеки не може базуватися виключно на заходах примусу. Правоохоронні органи мають трансформувати свою роль – від інструментів надмірного розширення примусових повноважень та абсолютизації безпекових завдань – до суб'єктів гарантування верховенства права, оскільки внутрішня стабільність держави безпосередньо залежить від правової захищеності її громадян.

Список використаних джерел

1. Recognizing and addressing the erosion of human rights and democracy in Europe: a way forward : Statement / Council of Europe, Commissioner for Human Rights. Strasbourg, 2023. 29 August. URL: https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/recognizing-and-addressing-the-erosion-of-human-rights-and-democracy-in-europe-a-way-forward

2. The Commissioner urges stronger parliamentary action to halt the erosion of human rights : Human Rights Comment / Council of Europe, Commissioner for Human Rights. Strasbourg, 2025. 07 April. URL: https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/the-commissioner-urges-stronger-parliamentary-action-to-halt-the-erosion-of-human-rights

3. Криворучко Л. Україна – лідер за порушеннями прав людини: Аналіз звіту ЄСПЛ 2025. *Громадська Організація «Антикорупційний фронт Лариси Криворучко»*. 2026. 5 березня. URL: https://www.anticor.foundation/novyny/30230/

4. Україна посіла перше місце за кількістю встановлених порушень – річний звіт Європейського суду з прав людини за 2025 рік. *Інформаційне агентство ADVOKAT POST*. 2026. 25 лютого. URL: https://advokatpost.com/ukraina-posila-pershe-mistse-za-kilkistiu-vstanovlenykh-porushen-richnyj-zvit-ievropejskoho-sudu-z-prav-liudyny-za-2025-rik/

5. Барієв Е. Сьогодні корінні народи України – кримські татари, караїми, кримчаки – потребують чіткої політичної та правової підтримки Європи. *Кримськотатарський Ресурсний Центр (Ctrcenter, Inc.)*. 2026. 5 березня. URL: https://ctrcenter.org/uk/about

Старенький Олександр Сергійович, *завідувач відділу з питань антикорупційної політики Головного управління з питань правоохоронних органів Директорату з питань юстиції та правоохоронної діяльності Офісу Президента України, доктор юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інтеграція віртуальних активів у сферу кримінальної юстиції актуалізує низку теоретичних і практичних питань, зумовлених їх нематеріальною природою, децентралізованим характером обігу та використанням криптографічних технологій. Особливої актуальності ця проблематика набуває у зв'язку зі зростанням випадків використання віртуальних активів для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, надання чи отримання неправомірної вигоди, ухилення від фінансового контролю, незаконного обігу наркотичних засобів, організації нелегального грального бізнесу тощо.

Специфічні властивості віртуальних активів, зокрема псевдонімність, транскордонний характер обігу та складність ідентифікації учасників криптовалютних операцій, істотно ускладнюють пошук, виявлення, вилучення, фіксацію та закріплення доказової інформації у кримінальному провадженні. Водночас ефективне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом віртуальних активів, суттєво ускладнюється недосконалістю національного правового регулювання.

Варто зазначити, на законодавчому рівні спроба комплексного врегулювання правового статусу віртуальних активів була здійснена 17 лютого 2022 року шляхом прийняття Закону України «Про віртуальні активи» № 2074-IX (Закон № 2074-IX) [1]. Водночас зазначений закон станом на сьогодні так і не набув чинності через неприйняття Верховною Радою України відповідних змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами.

Такий стан нормативного регулювання свідчить про наявність законодавчо сформованої, проте фактично не імплементованої моделі правового статусу віртуальних активів. У результаті виникає стан правової невизначеності, за якого формальне закріплення правових конструкцій не супроводжується їх реальною дієвістю, що ускладнює як правозастосування, так і подальший розвиток відповідних правовідносин, пов'язаних із обігом віртуальних активів.

Слід звернути увагу, що Закон № 2074-IX, як базовий нормативно-правовий акт, покликаний визначати загальні засади правового режиму віртуальних активів, у разі набуття ним чинності має забезпечувати комплексне регулювання відповідних правовідносин, охоплюючи не лише цивільно-правові та організаційно-функціональні аспекти їх обігу, але й встановлюючи публічно-правові механізми взаємодії держави з такими активами, зокрема у сфері кримінальної юстиції. Водночас редакція Закону № 2074-IX не містить жодних положень, які б визначали загальні повноваження органів правопорядку та прокуратури щодо поводження з віртуальними активами у контексті протидії кримінальним правопорушенням.

Унаслідок цього поза межами належного правового регулювання залишаються ключові аспекти практичної діяльності посадових осіб органів правопорядку та прокуратури, зокрема створення та використання службових криптогаманців, порядок доступу до віртуальних активів, їх процесуального вилучення, переміщення (трансферу), зберігання на захищених носіях інформації, а також забезпечення їх цілісності, незмінності та контрольованості. Така законодавча невизначеність формує ситуацію, за якої органи правопорядку та прокуратури, змушені діяти в умовах нормативної недостатності, застосовуючи загальні положення кримінального процесуального законодавства України. Водночас відповідні норми

концептуально зорієнтовані на матеріальні об'єкти і повністю не враховують правової та технологічної природи віртуальних активів як цифрових нематеріальних об'єктів, функціонування яких забезпечується через криптографічні алгоритми, приватні ключі, цифрові та апаратні гаманці й складні протоколи інформаційної безпеки. Це, у свою чергу, зумовлює не лише труднощі практичного характеру, але й створює передумови для порушення вимог законності та недотримання процесуальної форми під час здійснення кримінального провадження.

За таких умов Закон № 2074-IX має виконувати системоутворюючу функцію у відповідній сфері правового регулювання, виступаючи нормативною основою для побудови цілісного механізму поводження з віртуальними активами. Закріплені в ньому загальні повноваження органів правопорядку та прокуратури повинні підлягати подальшій деталізації у спеціальних законодавчих актах, що визначають їх правовий статус і компетенцію, а також у кримінальному процесуальному законодавстві України. Такий багаторівневий підхід до правового регулювання забезпечить узгодженість нормативної системи, реалізацію принципу юридичної визначеності та створить належні правові передумови для ефективного використання віртуальних активів у кримінальному провадженні.

З огляду на викладене, об'єктивно необхідним є закріплення на рівні Закону № 2074-IX чітко визначених повноважень органів правопорядку та прокуратури щодо роботи з віртуальними активами, до числа яких доцільно віднести, зокрема: виявлення та ідентифікацію віртуальних активів і пов'язаних із ними засобів доступу; отримання доступу до них у передбаченому законом порядку, у тому числі з використанням приватних ключів, seed-фраз та інших засобів автентифікації; створення та використання службових криптогаманців як контрольованих інструментів для прийняття та зберігання активів; здійснення операцій з переміщення віртуальних активів із обов'язковою перевіркою технічних параметрів транзакцій; їх безпечне зберігання із дотриманням вимог інформаційної безпеки та контролю доступу; фіксацію відомостей про віртуальні активи із відображенням ключових технічних характеристик (зокрема адрес гаманців, TXID, часових параметрів); процесуальне оформлення відповідних дій у протоколах слідчих (розшукових) дій та їх додатках; застосування засобів фото- та відеофіксації; здійснення технічної верифікації інформації, у тому числі з використанням публічних блокчейн-ресурсів; залучення спеціалістів у сфері цифрових технологій; забезпечення цілісності та незмінності даних; встановлення загальних засад контролю, обліку та перевірки відповідних операцій, а також управління ризиками, пов'язаними з можливістю втрати доступу до активів або здійснення помилкових транзакцій тощо.

Наявність законодавчо визначених повноважень органів правопорядку та прокуратури як у Законі № 2074-IX, так і в спеціальних законодавчих актах, що визначають їх правовий статус і компетенцію, та в кримінальному процесуальному законодавстві України, має безпосередній вплив на можливість використання віртуальних активів у кримінальному провадженні, зокрема у кримінальному процесуальному доказуванні.

Водночас результати проведеного аналізу положень Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) дають підстави для висновку, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України не забезпечує належного системного регулювання порядку використання віртуальних активів у кримінальному провадженні. Фактично єдиною нормою, в якій прямо згадується категорія «віртуальні активи», є положення частини десятої ст. 170 КПК України, відповідно до якої арешт може бути накладений у встановленому КПК України порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, віртуальні активи, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна [2].

Зауважимо, що закріплення на рівні закону можливості накладення арешту на віртуальні активи об'єктивно актуалізує питання щодо процесуального механізму їх отримання (пошуку, виявлення, вилучення, фіксації та закріплення) у кримінальному провадженні. Однак чинний КПК України не містить спеціальних норм, які б визначали відповідні процедури, що свідчить про наявність суттєвої нормативної прогалини у кримінальному процесуальному регулюванні цих відносин.

За таких умов правозастосовна практика змушена формувати відповідні підходи на основі застосування загальних процесуальних інструментів. Так, зокрема, результати аналізу матеріалів правозастосовної практики дають підстави для висновку, що віртуальні активи фактично виявляються та вилучаються під час проведення таких слідчих (розшукових) дій, як 1) обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 234-236 КПК України) та 2) огляд мобільних телефонів, комп'ютерної техніки та інших електронних носіїв інформації (ст. 237 КПК України). Саме в межах цих процесуальних дій встановлюються наявність криптогаманців, їх баланс, історія транзакцій, криптовалютні адреси та інші технічні параметри, що характеризують відповідні віртуальні активи та мають доказове значення для кримінального провадження, на що ми детально звертали увагу в раніше опублікованій науковій праці [3].

Водночас така практика актуалізує більш загальну теоретико-прикладну проблему – визначення процесуального статусу віртуальних активів у кримінальному процесуальному доказуванні. Незважаючи на те, що положення глави 4 КПК України не містять прямих приписів щодо можливості

використання віртуальних активів у кримінальному процесуальному доказуванні, результати аналізу правозастосовної практики свідчать про формування неоднозначних і концептуально неузгоджених підходів до вирішення зазначеного питання.

З однієї сторони, у практиці національних судів простежується тенденція до визнання віртуальних активів доказами у кримінальному провадженні, зокрема – речовими доказами [4–7]. Такий підхід в більшості випадків обґрунтовується тим, що віртуальні активи, попри нематеріальну форму, мають економічну цінність, можуть виступати об'єктом і предметом кримінально протиправних посягань, а також використовуватися як засіб вчинення кримінального правопорушення, що дозволяє поширити на них правовий режим речових доказів у кримінальному провадженні.

Проте з іншої сторони, у доктрині кримінального процесуального права [8, с. 63, 64; 9, с. 164] та правозастосовній практиці [10; 11] наявна й протилежна позиція, відповідно до якої віртуальні активи не визнаються речовими доказами через їх нематеріальну природу та відсутність ознак матеріального об'єкта. У цьому контексті визначальним для вирішення питання щодо місця віртуальних активів у кримінальному процесуальному доказуванні, насамперед, потрібно виходити з загальних положень кримінального процесуального законодавства України, що регламентують інститут речових доказів у кримінальному провадженні. Відповідно до частини першої ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [2].

Отже, визначальною базовою ознакою речового доказу в розумінні кримінального процесуального закону є саме його матеріальна природа. Зазначена ознака має неформальний, а концептуальний характер, оскільки саме матеріальність об'єкта обумовлює можливість його безпосереднього сприйняття, фізичного вилучення, зберігання, індивідуалізації та подальшої процесуальної перевірки й оцінки. Інакше кажучи, нормативна конструкція речового доказу в розумінні КПК України побудована навколо об'єкта матеріального світу, який або сам містить доказову інформацію, або є носієм слідів кримінального правопорушення. Тому будь-яке віднесення об'єкта до речових доказів є можливим лише за умови його належності до матеріальної сфери, що виключає можливість довільного розширення цієї категорії на нематеріальні явища.

Саме на цьому рівні виникає ключова неузгодженість із правовою природою віртуальних активів. Чинне законодавство України не визначає віртуальні активи як матеріальні об'єкти. Навпаки, п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону № 2074-IX прямо закріплює, що віртуальний актив є нематеріальним благом, яке є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [1].

Зауважимо, що віртуальний актив у законодавчому розумінні є не річчю і не матеріальним носієм, а сукупністю фактичних даних в електронній формі, існування та оборотоздатність якої забезпечуються відповідною системою обігу. Це означає, що віртуальний актив не має фізичної форми, не локалізується у конкретному матеріальному об'єкті та не може бути сприйнятий поза цифровим середовищем. Саме тому віртуальний актив не відповідає базовому критерію, з яким ст. 98 КПК України пов'язує можливість визнання об'єкта речовим доказом.

На цьому тлі практика національних судів, які визнають віртуальні активи речовими доказами, а потім накладають на них арешт з метою «збереження речових доказів», не узгоджується з системним тлумаченням кримінального процесуального закону. Її методологічна помилка полягає в тому, що майнова природа віртуального активу або можливість накладення на нього арешту необґрунтовано підміняється його доказовою природою. Однак об'єкт, який може бути предметом майнових прав або заходів забезпечення кримінального провадження, не стає автоматично речовим доказом у кримінальному провадженні. Інститути арешту майна і речових доказів мають різне функціональне призначення та неоднозначні юридичні й фактичні підстави для застосування. Те, що ч. 10 ст. 170 КПК України допускає арешт віртуальних активів як майна, саме по собі не означає, що вони відповідають ознакам речових доказів у розумінні ст. 98 КПК України.

Саме тому вітчизняна судова практика, яка виходить із протилежного, фактично ґрунтується на розширювальному тлумаченні кримінальних процесуальних категорій без достатньої нормативної основи. У такій практиці відбувається змішування двох різних площин правового регулювання: цивільно-майнової, у межах якої віртуальний актив визнається об'єктом цивільних прав і може мати економічну вартість, та кримінальної процесуальної, де для визнання речовим доказом вирішальне значення має не вартість об'єкта, а його матеріальна природа та здатність існувати як об'єкт фізичного світу. Інакше кажучи, майновий статус віртуального активу не може підміняти його процесуальний статус.

Додатковим аргументом проти визнання віртуальних активів речовими доказами є специфіка способу поводження з ними у кримінальному провадженні, яка принципово відрізняється від класичної моделі вилучення матеріальних об'єктів за результатами проведення відповідних слідчих (розшукових) дій. Так зване «вилучення» віртуальних активів не передбачає фізичного вилучення речі, а здійснюється шляхом встановлення контролю над криптографічними засобами доступу (приватними

ключами, seed-фразами, обліковими записами) або через ініціювання транзакції з переведення активів на контрольований (службовий) криптогаманець органу досудового розслідування.

За таких умов процесуального значення набувають не матеріальні властивості об'єкта, а цифрові відомості, які дозволяють ідентифікувати, відтворити та незалежно перевірити відповідний актив: криптовалютна адреса, баланс, історія транзакцій, криптографічні ідентифікатори (TXID), часові параметри (timestamp), номер блоку (block height), кількість підтверджень, а також дані про засоби доступу. Сукупність зазначених даних має об'єктивно верифікований характер, оскільки може бути перевірена у блокчейн-мережі незалежно від суб'єкта їх фіксації, що надає їм підвищений рівень достовірності та відтворюваності.

Це свідчить про те, що доказове значення у відповідних правовідносинах має не «річ» як матеріальний носій і не віртуальний актив як нематеріальне благо, а належним чином зафіксована цифрова інформація у протоколі слідчої (розшукової) дії, яка відображає існування, рух і належність активів. Відповідно, віртуальні активи як такі – з огляду на їх інформаційно-цифрову природу – не можуть розглядатися як самостійні докази у кримінальному провадженні.

У цьому контексті ключового значення набуває протокол відповідної слідчої (розшукової) дії (обшуку житла чи іншого володіння особи або огляду мобільних телефонів, комп'ютерної техніки та інших електронних носіїв інформації), який відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 99, ч. 2 ст. 84 КПК України виступає самостійним процесуальним джерелом доказів у кримінальному провадженні [2]. Саме у протоколі відповідної слідчої (розшукової) дії здійснюється процесуальна легітимізація цифрових даних шляхом їх належної фіксації, опису технічних параметрів і забезпечення можливості подальшої перевірки. Відповідно, віртуальні активи можуть бути використані у кримінальному процесуальному доказуванні виключно як відомості, відображені у документах-доказах.

При цьому матеріальні носії інформації, що використовуються під час виявлення, вилучення та фіксації таких даних (мобільні телефони, комп'ютерна техніка, зовнішні носії, апаратні криптогаманці, скріншоти інтерфейсів, експортовані файли, відеозаписи слідчих (розшукових) дій та інші цифрові носії, що містять дані про віртуальні активи або засоби доступу до них), виконують допоміжну функцію та обов'язково долучаються до протоколу відповідної слідчої (розшукової) дії як додатки. Такі матеріальні носії не можуть розглядатися як самостійні процесуальні джерела доказів, оскільки вони лише відтворюють або зберігають ті самі фактичні дані, які набувають процесуального значення виключно через їх фіксацію у протоколі слідчої (розшукової) дії. Надання їм автономного доказового статусу призводило б до штучного «подвоєння» доказів, коли одна й та сама інформація існувала б у різних процесуальних формах як нібито окремі джерела.

Відповідно, матеріальні носії інформації, на яких міститься інформація про віртуальні активи, за своєю гносеологічною природою можуть розглядатися як документи, однак у процесуальному розумінні вони виступають виключно додатками до протоколу відповідної слідчої (розшукової) дії і не мають самостійного доказового значення. Лише у своїй нерозривній єдності з протоколом вони формують зміст доказу у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Старенький О.С. Використання віртуальних активів у кримінальному процесуальному доказуванні: проблеми правової визначеності та критерії допустимості. *Вісник кримінального судочинства*. 2026. № 1. С. 247–273.

4. Ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду міста Києва від 15.11.2024 (справа № 752/6268/23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123299103.

5. Ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду міста Києва від 12.06.2025 (справа № 752/13094/22). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128180192.

6. Ухвала слідчого судді Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 18.12.2025 (справа № 344/22698/25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132721822.

7. Ухвала слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 14.04.2025 (справа № 757/3119/25-к). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126913958.

8. Метелев О.П. Правова природа та актуальні проблеми оцінки віртуальних активів (криптоактивів) як доказів у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 3-4. С. 52–68.

9. Цимбал П.В., Малярчук Н.В., Кравчук П.Ю. Проблеми правового регулювання електронних доказів під час розслідування злочинів з використанням криптовалюти. *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 11. С. 162–168.

10. Ухвала слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 04.03.2025 (справа № 757/5200/25-к). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125586115.

11. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду міста Києва від 25.07.2023 (справа № 760/13516/23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112434608.

Степаненко Сергій Васильович, *професор кафедри адміністративно-правових дисциплін НАВС, доктор наук з державного управління, доцент*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ НАРОДУ УКРАЇНИ РОСІЙСЬКИМ АГРЕСОРОМ

Термін «міжнародне публічне право» закріплений у ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН, а також резолюції Генеральної Асамблеї ООН про прогресивний розвиток міжнародного права та його кодифікацію від 11 грудня 1946 року.

Проте, у Статуті ООН вживається термін «міжнародне право» [1]. Міжнародне право – сукупність норм, що виникають внаслідок угоди між державами, що досягається в результаті взаємних поступок та компромісів, з метою підтримання міжнародного правопорядку та організації усіх форм спілкування між державами, реалізація яких забезпечена заходами вимушеного характеру. Міжнародне публічне право – це особлива правова система, що складається з юридичних принципів і норм, які регулюють відносини між державами, а також між іншими учасниками міжнародних відносин у політичній, економічній, культурній та інших галузях.

Види та форми відповідальності в міжнародному публічному праві.

1. Нематеріальна (політична) відповідальність настає за приниження честі, гідності та престижу потерпілої сторони (держави чи міжнародної організації).

2. Матеріальна відповідальність настає у двох випадках – коли правопорушення заподіяло матеріальну шкоду іншим суб'єктам або коли така шкода заподіяна правомірними діями.

Спеціальним різновидом матеріальної відповідальності є об'єктивна матеріальна відповідальність. Тобто відповідальність за правомірні дії. Зміст такої відповідальності полягає, з одного боку, в обов'язку держави на підставі міжнародних договорів чи рішень міжнародних судових органів відшкодовувати шкоду, заподіяну їх правомірною діяльністю, а з іншого – у праві потерпілих сторін вимагати відшкодування такої шкоди.

Санкції щодо російської федерації та персональні спеціальні обмежувальні заходи, спрямовані на припинення агресії рф проти України. Міжнародні санкції щодо росії, що почали застосовуватись ще у 2014 році – політичні та економічні заходи, направлені на припинення агресії росії проти України; складова міжнародної реакції на збройну агресію росії проти України.

Закон України «Про санкції» прийнятий 14 серпня 2014 року з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності. Закон передбачає, що санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність. В умовах російсько-української війни Закон спрямовано саме проти рф.

Відповідальність фізичних осіб за міжнародні злочини найчастіше настає за умови, що їхні злочинні дії пов'язані зі злочинною діяльністю держави. Офіційний статус особи (голова держави, уряду тощо) не звільняє її від кримінальної відповідальності.

Міжнародні кримінальні установи. Першими міжнародними кримінальними судовими органами стали Нюрнберзький та Токійський воєнні трибунали, які були створенні після закінчення Другої світової війни з метою «справедливого і швидкого суду і покарання головних воєнних злочинців». Вони стали першими судовими органами, в яких відбувалося притягнення індивідів до відповідальності на основі міжнародного права. Безсумнівно, такі трибунали зробили вагомий внесок у подальший розвиток системи міжнародної кримінальної юстиції.

Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЕ) прийняла резолюцію про необхідність створення Міжнародного криміналу для військово-політичного керівництва російської федерації щодо воєнних злочинів росії в російсько-українській визвольній війні. Асамблея назвала війну рф проти України «безпрецедентною атакою на мир, безпеку та міжнародне право». Це стало можливим після побаченого світом, того що залишили після себе російські окупаційні війська на звільнених українськими захисниками територіях: в Бучі, Ірпені, Маріуполі, Харкові, Чернігові та багатьох інших містах і селищах по всій Україні. Потрібно позбавити росію права вето в Радбезі ООН, – зазначив глава Офісу Президента України. Під час візиту Генерального секретаря ООН до Києва росія обстріляла столицю ракетами.

Побачити путіна на лаві підсудних у Гаазі українці мріють ще з 2014 року, коли росія анексувала крим і створила квазіреспубліки на Донбасі. А з 24 лютого 2022 року підстав для цього стало набагато більше. Посадити на лаву підсудних крім російського диктатора необхідно і все вище воєнно-політичне керівництво країни: і міністра оборони Шойгу, і главу МЗС Лаврова, секретаря Ради безпеки рф Патрушева і звісно його заступника Медведева в цьому списку і всі пропагандисти, які роками промивали розум росіянам.

На думку правознавців, реалізовувати на практиці всі ці мрії можна буде лише після падіння кремлівського режиму. По суті всі міжнародні трибунали які працювали до цього завжди відбувалися тоді коли проходила зміна правлячого режиму. Так було з гітлерівськими нацистами, так судили

президента Югославії Мілошевича і його генералів. Самий найкращий варіант це міжнародний суд під егідою ООН, який би передбачав визнання рішення суду всіма країнами учасницями ООН.

Якщо мова йде про відповідальність конкретних осіб за злочини на території України, то тут головну роль відіграє міжнародний кримінальний суд. Цей суд розпочав розслідувати злочини на території України після всього декількох днів після вторгнення в Україну по зверненню більше 40 країн учасниць Римського статуту на основі яких його було засновано. росія теж була співучасником цього суду, але кремль свій підпис під цим статутом відізвав ще в 2016 році.

Розслідування міжнародним кримінальним судом ведеться досить активно. Прокурор суду Карім Хан відвідував Україну в тому числі і прифронтові регіони. В цілому міжнародний кримінальний суд займається чотирма видами правопорушень: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і злочини агресії. Зараз зусилля міжнародної спільноти зосередженні над створенням єдиного органу міжнародного трибунала над росією. Він чимось може нагадувати міжнародний трибунал по Югославії.

Президент Єврокомісї Урсула Фон Дер Ляєн запропонувала створити при підтримці ООН спеціалізований суд для розслідування російських злочинів і переслідування за них. Про створення подібного трибуналу неодноразово казав Президент України Володимир Зеленський за його словами Україна вже співпрацює з багатьма країнами і організаціями щоб кожен російський вбивця отримав заслужене покарання. Щоб була відповідальність за агресію потрібен спеціальний трибунал у доповнення до міжнародного кримінального суду. І Україна робить все щоб створити такий трибунал. В кремлі, зрозуміло, що відразу відкинули пропозицію ЄС по трибуналу. песков як завжди звинуватив захід в тому, що він начебто не реагував на злочини з боку України.

У Гаазі вже запущено процес по створенню спеціального міжнародного трибуналу над путіним і всім військово-політичним керівництвом росії. Муніципалітет Гааги вже розпочав шукати місце для суду над кремлівським диктатором і його соратниками. Але є один важливий момент для створення трибуналу потрібне рішення Ради безпеки ООН, тому ніхто й не мав сумнівів, що москва скористається своїм правом вето і обов'язково заблокує створення трибуналу на Радбезі ООН. Та це можна буде зробити через Генеральну Асамблею ООН, де більше 2/3 країн світу не підтримує дії росії. Є трибунали які створюються Радбезом ООН. Ми просимо створити трибунал без рішення Радбезу ООН, такого раніше ніколи не було, але в нас іншого виходу немає. Існують опції створити гібридний суд. Це коли юрисдикція над певною справою передається вже існуючому суду.

Як повідомляє британське видання Gardien в Штаб квартирі ООН вже підготовлено проєкт резолюції ООН про створення міжнародного трибуналу для притягнення керівництва росії до відповідальності за злочини агресії проти України проєкт документа пропонує створення трибуналу по типу Нюрнберзького. Важливо розуміти що в першу чергу повинні пройти всі процедури пов'язані з доказуванням вини і засудженням через певну судову інстанцію після цього ордер на арешт цих людей не має строків давності. Світова практика свідчить, коли затримували осіб за схожі злочини через 20–30 років на територіях інших держав і передають правосуддю. Після чого вони йдуть на по життєве або довгі строки відбуття покарання.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН; Статут, Міжнародний документ від 26 черв. 1945 р. URL: https://www.rada.gov.ua

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16 груд. 1966 р. URL: https://www.rada.gov.ua

Степанова Ганна Миколаївна, *професор кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;*
Степанов Олег Станіславович, *кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України поставила перед правоохоронними органами та міжнародними інституціями нові виклики, пов'язані з фіксацією та розслідуванням воєнних злочинів. На практиці проблема полягає не лише у встановленні самого факту вчинення злочину, а й у належному процесуальному оформленні отриманої інформації, забезпеченні допустимості доказів та можливості їх подальшого використання як у національних судах, так і в міжнародних юрисдикційних органах.

У сучасних умовах документування воєнних злочинів набуває особливого значення, оскільки значна частина доказової інформації формується безпосередньо в районах активних бойових дій або на деокупованих територіях. Це об'єктивно ускладнює проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до класичних кримінальних процесуальних процедур, передбачених КПК України [1]. Разом із тим саме належна процесуальна форма залишається ключовою гарантією допустимості доказів.

І. В. Главюк слушно зазначає, що розслідування воєнних злочинів характеризується поєднанням національних кримінальних процесуальних механізмів із міжнародними стандартами доказування, що

потребує від органів досудового розслідування особливої уваги до порядку фіксації доказової інформації [3, с. 87]. Такий підхід є цілком обґрунтованим, оскільки неналежне документування окремих фактів може поставити під сумнів можливість притягнення винних осіб до відповідальності в майбутньому.

Особливу роль у процесі доказування воєнних злочинів відіграють цифрові докази. Фото-, відеоматеріали, записи з безпілотних літальних апаратів, супутникові знімки, матеріали із соціальних мереж та месенджерів нерідко стають основними джерелами інформації про обставини вчинення злочинів. Водночас використання таких матеріалів потребує належної процесуальної легалізації. Саме тому у практичній діяльності виникають питання щодо автентичності цифрових даних, встановлення джерела їх походження та забезпечення цілісності інформації.

На думку О. М. Дуфенюк, специфіка розслідування воєнних злочинів полягає у необхідності оперативного збору доказів в умовах обмеженого доступу до місця події, небезпеки для учасників кримінального провадження та можливості втрати доказової інформації [6, с. 299]. У цьому контексті особливого значення набуває своєчасність проведення оглядів місця події, допитів потерпілих і свідків, а також використання технічних засобів фіксації.

Окремої уваги заслуговує співпраця українських правоохоронних органів із міжнародними організаціями та експертами. Римський статут Міжнародного кримінального суду визначає воєнні злочини як серйозні порушення законів та звичаїв війни [2]. У зв'язку з цим належне документування таких злочинів має відповідати не лише вимогам національного законодавства, а й міжнародним стандартам кримінального правосуддя.

Водночас у процесі документування воєнних злочинів особливого значення набуває дотримання стандартів захисту прав людини та справедливого судового розгляду, сформульованих у рішеннях Європейського суду з прав людини. Навіть в умовах воєнного стану держава повинна забезпечувати належний баланс між ефективністю кримінального переслідування осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів, та неухильним дотриманням процесуальних гарантій учасників кримінального провадження.

Водночас практична діяльність у сфері документування воєнних злочинів супроводжується низкою проблемних аспектів, серед яких відсутність уніфікованих підходів до фіксації доказової інформації, значне процесуальне навантаження на слідчих і прокурорів, а також об'єктивні труднощі проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Додатково слід зазначити, що окремі положення кримінального процесуального законодавства виявилися недостатньо адаптованими до реалій збройного конфлікту, що свідчить про необхідність їх подальшого нормативного удосконалення.

Важливим напрямом удосконалення механізму документування воєнних злочинів є активне впровадження сучасних криміналістичних технологій та цифрових інструментів фіксації доказової інформації. Правозастосовна практика останніх років дає підстави стверджувати, що використання геолокаційних даних, супутникових знімків, систем відеофіксації та спеціалізованих електронних платформ суттєво підвищує ефективність збору доказів та дозволяє оперативно встановлювати обставини вчинення злочинів. Разом із тим застосування таких технологій потребує чіткого процесуального врегулювання, оскільки саме дотримання вимог належності та допустимості доказів визначає можливість їх подальшого використання у судовому провадженні.

Не менш важливим аспектом є забезпечення належної взаємодії між органами досудового розслідування, прокуратурою, експертними установами та міжнародними організаціями, які здійснюють фіксацію фактів порушення норм міжнародного гуманітарного права. У сучасних умовах ефективне розслідування воєнних злочинів фактично неможливе без міжнародного співробітництва, обміну доказовою інформацією та залучення іноземних експертів. Така взаємодія сприяє не лише підвищенню якості документування, а й формуванню єдиних стандартів розслідування воєнних злочинів. Крім того, належне процесуальне документування воєнних злочинів має важливе значення не лише для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, а й для формування історичної та правової оцінки подій збройної агресії проти України. Саме тому забезпечення ефективного механізму фіксації доказів сьогодні слід розглядати як один із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронної системи держави в умовах воєнного стану.

На нашу думку, підвищення ефективності документування воєнних злочинів потребує не лише удосконалення кримінального процесуального законодавства, а й розроблення єдиних практичних алгоритмів фіксації доказів для слідчих, прокурорів та інших уповноважених суб'єктів. Не менш важливим є посилення міжнародної співпраці у сфері обміну доказовою інформацією та проведення спільних розслідувань. Отже, процесуальне документування воєнних злочинів в Україні є одним із ключових елементів забезпечення принципу невідворотності відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права. Від якості та законності фіксації доказів сьогодні залежить не лише результат окремого кримінального провадження, а й формування міжнародної правової оцінки збройної агресії проти України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : міжнар. док. від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588.
3. Гловюк І. В. Кримінальне провадження щодо воєнних злочинів: виклики та відповіді. *Право України*. 2023. № 5. С. 85–100.
4. Денищук Д. Є. Документування воєнних злочинів в Україні. *Процесуальні та криміналістичні аспекти розслідування воєнних злочинів* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 21 лютого 2024 р.). Одеса : ОДУВС, 2024. С. 31–36.
5. Дроздович Н. Повноважні суб'єкти розслідування воєнних злочинів в Україні: кримінальний процесуальний аспект у питаннях доказування. *Слово Національної школи суддів України*. 2022. № 1–2 (38–39).
6. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 297–302.

Стрельченко Анатолій Миколайович, *завідувач кафедри вогневої підготовки навчально-наукового інституту поліцейської діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОБІГУ ЗБРОЇ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання правового регулювання обігу зброї та стандартизації вогневої підготовки набувають особливого значення для забезпечення національної безпеки, громадського порядку та обороноздатності держави. Сучасні виклики обумовлюють необхідність удосконалення адміністративно-правового механізму контролю за обігом зброї, а також формування єдиних стандартів професійної підготовки суб'єктів сектору безпеки і оборони. У цьому контексті особливої актуальності набуває гармонізація національного законодавства із міжнародними стандартами НАТО та Європейського Союзу [1].

Адміністративно-правове регулювання обігу зброї є складовою державної політики у сфері національної безпеки та передбачає систему правових, організаційних і контрольних заходів, спрямованих на забезпечення законності використання зброї, мінімізацію ризиків її незаконного обігу та запобігання злочинності. Водночас стандартизація вогневої підготовки має на меті забезпечення належного рівня професійної компетентності працівників правоохоронних органів, військовослужбовців та інших суб'єктів, уповноважених на використання зброї [2].

Правове регулювання обігу зброї в Україні характеризується фрагментарністю та відсутністю єдиного кодифікованого акта, який би комплексно врегульовував питання цивільного, службового та військового обігу зброї. На сьогодні основними нормативними джерелами у цій сфері є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про правовий режим воєнного стану», а також підзаконні нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України [3].

Особливе значення має Наказ МВС України № 622 від 21 серпня 1998 року «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї», який фактично виконує функцію базового регулятора обігу цивільної зброї. Проте регулювання настільки чутливої сфери переважно підзаконним актом не повною мірою відповідає принципу верховенства права та вимогам правової визначеності [4].

Відсутність спеціального закону про обіг цивільної зброї тривалий час створювала правову невизначеність щодо порядку набуття права власності на зброю, механізмів державного контролю, відповідальності за порушення правил її використання та процедур ліцензування. У зв'язку з цим у науковій літературі неодноразово наголошувалося на необхідності законодавчої систематизації правового регулювання обігу зброї із урахуванням європейських підходів [5].

Водночас сучасні безпекові виклики актуалізували питання розширення доступу громадян до зброї в умовах воєнного стану та необхідності забезпечення механізмів територіальної оборони. Це потребує збалансованого підходу між реалізацією права на самозахист та забезпеченням публічної безпеки. Відповідно до ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України є справою всього Українського народу [6].

Важливим елементом адміністративно-правового механізму обігу зброї є дозвільна система, яка забезпечує контроль за придбанням, реєстрацією, зберіганням та використанням зброї. Дозвільні повноваження у сфері обігу зброї здійснює Національна поліція України відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» та відомчих нормативних актів [7].

Разом з тим практика свідчить про наявність низки проблем у функціонуванні дозвільної системи. Серед основних проблем слід виокремити недостатню цифровізацію обліку зброї, складність процедур отримання дозволів, відсутність єдиного державного реєстру зброї, а також недостатню ефективність механізмів контролю за незаконним обігом озброєння в умовах воєнного стану [8].

Окремої уваги потребує проблема нелегального обігу зброї, який становить загрозу національній безпеці та громадському порядку. За даними міжнародних організацій, збройні конфлікти суттєво підвищують ризики потрапляння зброї на чорний ринок, що вимагає посилення адміністративного контролю та міжнародної співпраці у сфері відстеження обігу зброї [9].

У цьому контексті важливе значення має імплементація положень Директиви ЄС 2021/555 про контроль за придбанням та володінням зброєю, яка передбачає уніфікацію вимог до маркування, реєстрації та відстеження вогнепальної зброї [10]. Для України адаптація відповідних стандартів є важливим елементом євроінтеграційного процесу.

Ефективність застосування зброї безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки осіб, які мають право на її використання. У зв'язку з цим стандартизація вогневої підготовки є важливою складовою адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони.

Вогнева підготовка повинна базуватися на єдиних стандартах, що враховують сучасні бойові умови, стандарти НАТО, вимоги безпеки та принципи пропорційності застосування сили. Відповідно до Кодексу поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, прийнятого резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 34/169 від 17 грудня 1979 року, застосування сили та вогнепальної зброї має здійснюватися лише у випадках крайньої необхідності та в межах, необхідних для виконання службових обов'язків [11].

В Україні питання вогневої підготовки регламентуються відомчими нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України та інших суб'єктів сектору безпеки. Однак відсутність єдиної міжвідомчої системи стандартизації підготовки призводить до неоднакових підходів у навчальному процесі та оцінюванні професійної придатності [12].

Важливим напрямом реформування є впровадження ризик-орієнтованих моделей підготовки, що передбачають моделювання реальних кризових ситуацій, психологічну адаптацію до бойових умов та розвиток навичок прийняття рішень в умовах підвищеної небезпеки. Такий підхід відповідає сучасним стандартам НАТО щодо підготовки персоналу сектору безпеки [13].

Крім того, стандартизація вогневої підготовки має включати питання дотримання прав людини під час застосування сили. Відповідно до Основних принципів ООН щодо застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку 1990 року держави повинні забезпечити належну підготовку працівників правоохоронних органів у питаннях законного та пропорційного застосування сили [14].

Удосконалення адміністративно-правового регулювання обігу зброї та стандартизації вогневої підготовки потребує комплексного підходу. Насамперед необхідним є прийняття спеціального закону про обіг цивільної зброї, який би визначав правовий режим її придбання, зберігання, використання та державного контролю.

Важливим напрямом є створення єдиного електронного реєстру зброї, інтегрованого із системами правоохоронних органів та прикордонного контролю. Це дозволить підвищити ефективність моніторингу обігу зброї та мінімізувати ризики її незаконного використання [15].

Поряд із цим потребує розвитку система професійної підготовки осіб, уповноважених на застосування зброї. Доцільним є впровадження єдиних міжвідомчих стандартів вогневої підготовки, заснованих на стандартах НАТО та міжнародних практиках підготовки правоохоронного персоналу. Особливу увагу слід приділити питанням психологічної стійкості, кризового реагування та правомірності застосування сили.

У сучасних умовах адміністративно-правове забезпечення обігу зброї має розглядатися не лише як елемент правоохоронної діяльності, а як складова системи національної безпеки держави. Від ефективності правового регулювання та професійної підготовки суб'єктів застосування зброї залежить рівень захищеності держави, суспільства та громадян.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

4. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї : наказ МВС України від 21 серп. 1998 р. № 622. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98.

5. Бандурка О. М. Адміністративне право України : підручник. Харків : ХНУВС, 2019. 920 с.

6. Коломоєць Т. О. Адміністративно-правове регулювання обігу зброї в Україні. *Право України*. 2021. № 7. С. 112–119.

7. Directive (EU) 2021/555 of the European Parliament and of the Council of 24 March 2021 on control of the acquisition and possession of weapons. URL: https://eur-lex.europa.eu.

8. Code of Conduct for Law Enforcement Officials : UN General Assembly Resolution 34/169 of 17 December 1979. URL: https://www.ohchr.org.

9. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 1990. URL: https://www.ohchr.org.

10. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020.

11. NATO Standardization Office. NATO Standards and Firearms Training Policy. URL: https://www.nato.int.

12. Шопіна І. М. Адміністративно-правові засади забезпечення національної безпеки України. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 376 с.

13. Мельник Р. С. Адміністративне право та публічне адміністрування у сфері безпеки. Київ : Алерта, 2022. 412 с.

14. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Study on Firearms 2020. URL: https://www.unodc.org.

15. Національна стратегія у сфері прав людини : Указ Президента України від 24 берез. 2021 р. № 119/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021.

Таран Олена Вікторівна, *завідувач кафедри кримінального процесу НАВС, доктор юридичних наук, професор;*
Соловйов Едуард Петрович, *професор кафедри кримінального процесу НАВС, доктор юридичних наук, доцент*

ПРОТОКОЛ № 16 ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ. КОНСУЛЬТАТИВНИЙ МЕХАНІЗМ. ДОСВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Протокол, ЄКПЛ, Конвенція) є важливим доповненням до конвенційної системи захисту прав людини. Він був підписаний у Страсбурзі 2 жовтня 2013 року, набрав чинності 1 серпня 2018 року після ратифікації десятьма державами-членами Ради Європи – Албанією, Вірменією, Естонією, Фінляндією, Францією, Грузією, Литвою, Сан-Марино, Словенією та Україною. Для України Протокол набрав чинності також 1 серпня 2018 року, він ратифікований Законом № 2156-VIII від 5 жовтня 2017 року, що демонструє послідовну прихильність до інтеграції у правовий простір Ради Європи. Станом на сьогодні 22 держави ратифікували Протокол № 16 і коло його учасників поступово розширюється [1].

Сутність Протоколу полягає в розширенні компетенції Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ, Суд) шляхом запровадження механізму консультативних висновків. Відповідно до ст. 1 Протоколу, вищі судові установи держав-учасниць, визначені згідно зі ст. 10, можуть звертатися до Суду щодо надання консультативних висновків з принципових питань, що стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї. Відповідно до ст. 5 Протоколу, консультативні висновки не мають обов'язкової сили, проте, будучи частиною практики ЄСПЛ, вони фактично набувають значення тлумачення Конвенції [2].

Значення цього механізму складно переоцінити адже питання тлумачення Конвенції надходять до ЄСПЛ після вичерпання національних засобів захисту, що подекуди викликає структурну проблему оскільки суди держав-учасниць часто не мають змоги отримати роз'яснення конвенційного стандарту до ухвалення остаточного рішення у справі. Протокол № 16 запровадив попередній консультативний діалог між Судом і найвищими національними судовими органами, що безпосередньо підтримує принцип субсидіарності як основоположний для всієї архітектури конвенційного захисту. Як зазначено у преамбулі Протоколу, ця процедура сприяє посиленню взаємодії між Судом та національними органами влади і таким чином підтримує виконання Конвенції відповідно до принципу субсидіарності. Для України, яка є однією з країн із найбільшою кількістю справ, що перебувають на розгляді в ЄСПЛ, можливість звертатися за консультативним висновком до винесення рішення є важливою, адже дозволяє заощадити час і ресурси, а головне, зменшити ймовірність майбутніх порушень Конвенції, що могли б бути констатовані Судом.

Практика застосування Протоколу № 16 іншими державами є показовою зокрема і в частині кримінальних проваджень, де конвенційні стандарти нерідко перетинаються з фундаментальними засадами національного права. Наприклад, Вірменія двічі зверталась до ЄСПЛ у справах, пов'язаних з кримінальним судочинством. Перший запит (P16-2019-001) надійшов від Конституційного суду Вірменії у серпні 2019 року в контексті кримінального провадження проти колишнього Президента Роберта Кочаряна. Йому інкримінували злочин, передбачений ст. 300.1 Кримінального кодексу 2009 року «Повалення конституційного ладу» за події лютого–березня 2008 року, пов'язані з придушенням протестів. Конституційний суд поставив перед ЄСПЛ питання, пов'язані зі ст. 7 ЄКПЛ (принцип nullum crimen sine lege), а саме чи відповідає вимогам правової визначеності кримінальний закон, що визначає злочин через посилання на інші норми вищої юридичної сили; як співвідноситься кримінальний закон, чинний на момент вчинення діяння, і змінений пізніший закон [3].

29 травня 2020 року Велика Палата ЄСПЛ надала консультативний висновок у цій справі. Суд роз'яснив стандарти бланкетних диспозицій у кримінальному праві та підтвердив, що цей законодавчий прийом як такий не суперечить стандарту правової визначеності за ст. 7 ЄКПЛ, однак норма, до якої здійснюється відсилання, повинна бути чинною, доступною та передбачуваною. Щодо порівняння законів про кримінальну відповідальність, Суд роз'яснив, що принцип застосування м'якшого закону вимагає порівняння не лише санкцій, а й самого складу злочину в кожному з варіантів. Цей висновок має практичне значення і для України, де бланкетні диспозиції є поширеним інструментом законодавця, а питання зворотної дії закону виникають у правозастосовній практиці.

Другим зверненням Вірменії (P16-2021-001) у контексті кримінального провадження є запит від Касаційного суду у справі про строки давності за катування. Підґрунтям стало виконання рішення ЄСПЛ у справі Virabyan v. Armenia (2012 р.). Двох поліцейських, визнаних винними у катуванні у 2004 р., звільнили від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням десятирічного строку давності. Касаційний суд запитав, чи сумісна з гарантіями статті 7 ЄКПЛ незастосування строків давності до злочинів катування з посиланням на міжнародне право, якщо внутрішнє право цього прямо не вимагає. Велика Палата у висновку від 26 квітня 2022 року дала принципову відповідь про те, що стаття 3 ЄКПЛ (заборона катувань) покладає на держави позитивне зобов'язання ефективно розслідувати та переслідувати такі злочини, проте незастосування строків давності в обхід вимог статті 7 є неприпустимим. Іншими словами, неналежне розслідування катувань не може виправдовувати порушення принципу правової визначеності в кримінальному праві [4].

Словаччина у 2020 році звернулась із запитом (P16-2020-001) від Верховного суду у справі про незалежність механізму розслідування скарг на поліцейських. Справа стосувалась кримінального провадження проти поліцейського, засудженого за напад. Засуджений оскаржував, що розслідування вели внутрішні підрозділи Міністерства внутрішніх справ, а не незалежний орган. Верховний суд просив роз'яснень щодо відповідності такого механізму статтям 2, 3 і 6 § 1 ЄКПЛ. Однак 14 грудня 2020 року колегія Великої Палати відмовила у прийнятті запиту, вказавши, що порушені питання не потребують консультативного роз'яснення для вирішення справи, оскільки практика ЄСПЛ у цих питаннях є достатньо розвиненою [5].

Естонія у 2023 році подала запит (P16-2023-002) від Кримінальної колегії Верховного суду у справі колишнього мера Тарту Айвара Соопа. Суть питання полягала в тому, чи є рішення прокурора про закриття кримінального провадження «виправданням» у розумінні статті 4 § 1 Протоколу № 7 до ЄКПЛ (заборона подвійного притягнення до відповідальності, ne bis in idem), і чи може таке рішення вважатись остаточним, якщо воно може бути скасоване прокурором вищого рівня. Суд 19 лютого 2024 року відмовив у прийнятті запиту, встановивши, що питання не є принциповим або новим у розумінні Протоколу № 16. Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, закриття провадження прокурором не є ні обвинувальним, ні виправдувальним вироком, а отже, стаття 4 Протоколу № 7 у такій ситуації не застосовна [6].

Результати розгляду звернень за Протоколом № 16 у кримінальних справах дозволяють сформулювати кілька важливих висновків. Так, Суд визнає запит прийнятним лише тоді, коли питання є дійсно принциповим і новим або складним, тобто таким, що виходить за межі усталеної практики ЄСПЛ. Якщо практика Суду вже відповідає на поставлене питання, у прийнятті запиту буде відмовлено. Це означає, що перед поданням запиту суд зобов'язаний ретельно проаналізувати наявну прецедентну практику ЄСПЛ. Як убачається, механізм є ефективним у контексті кримінального провадження через складність конвенційних стандартів, що перетинаються із засадами верховенства права зокрема його важливої складової – правової визначеності. Питання дії кримінального закону в часі (ст. 7 ЄКПЛ), заборони подвійного переслідування (ст. 4 Протоколу № 7), ефективності

розслідування (ст. 2, 3 ЄКПЛ) є тими сферами, де консультативний висновок може вплинути на підхід національного суду. Зрештою, навіть відмова у прийнятті запиту несе корисну інформацію, адже вона підтверджує, що відповідь міститься в існуючій практиці ЄСПЛ, і спонукає суд більш системно аналізувати прецеденти.

Переходячи до звернень України, слід констатувати, що перший запит надійшов до ЄСПЛ у серпні 2025 року. Верховний Суд звернувся із запитом (P16-2025-001) у справі про право колишньої черниці проживати в монастирі Української Греко-Католицької Церкви. Жінка покинула монастир у 2017 році через конфлікт з керівництвом громади, проте не змогла повернутися. Суд поставив питання: чи є монаша келія «житлом» у розумінні ст. 8 ЄКПЛ та чи поширюється юрисдикція цивільного суду на спори про право колишнього члена релігійної спільноти користуватися приміщеннями монастиря. 5 березня 2026 року Велика Палата надала висновок, роз'яснивши, що монаша келія може вважатися «житлом» для осіб, які підтримували достатній і тривалий зв'язок з нею, а також що якщо вимога особи підпадає під цивільне право України, вона має право на справедливий судовий розгляд за ст. 6 § 1 ЄКПЛ [7].

Другий запит України (P16-2025-002) взято до розгляду 16 лютого 2026 року. Він стосується пропорційності податкового штрафу, розрахованого за фіксованою законодавчою ставкою: Верховний Суд просить роз'яснити, чи можуть суди застосовувати менш суворі санкції, не передбачені законом, і які критерії перевірки пропорційності. На момент написання цієї статті справа перебуває на розгляді [8].

І хоча звернення України не стосуються кримінального провадження, практика ЄСПЛ, сформована за результатами розгляду інших справ може бути застосовною до аналогічних ситуацій в Україні навіть без самостійного звернення з боку Верховного Суду.

Отже, аналіз механізму Протоколу № 16 та практики його застосування свідчить про важливе значення цього інструменту для України адже це ефективний канал взаємодії між Верховним Судом та ЄСПЛ, що певною мірою трансформує правозастосування у сфері прав людини з реактивного на превентивний процес. Практика інших держав формує важливий пул консультативних висновків, що може бути застосовним в Україні. Так, з огляду на практику застосування Протоколу, механізм є релевантним для таких українських реалій, як притягнення до відповідальності за воєнні злочини, розслідування катувань і незаконного насильства з боку представників влади, питання зворотної дії кримінального закону в умовах реформування законодавства. Однак ефективне використання цього механізму вимагає, з одного боку, глибокого знання практики ЄСПЛ для обґрунтування прийнятності питання, а з іншого, стратегічного підходу до вибору моменту та предмета звернення.

Список використаних джерел

1. Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. ETS No. 214. URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/214

2. Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Страсбург, 2 жовтня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a53

3. ECtHR. Advisory opinion concerning the use of the 'blanket reference' or 'legislation by reference' technique in the definition of an offence and the standards of comparison between the criminal law in force at the time of the commission of the offence and the amended criminal law [GC]. Request No. P16-2019-001. 29 May 2020. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6706859-8930632

4. ECtHR. Advisory opinion concerning the application of statutes of limitations to the prosecution, conviction and punishment of torture (Article 7 ECHR) [GC]. Request No. P16-2021-001. 26 April 2022. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-7319719-9984974

5. ECtHR. Decision on a request for an advisory opinion under Protocol No. 16 concerning the independence of the current mechanism for assessing complaints against the police. Request No. P16-2020-001. 14 December 2020. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22003-6951456-9350980%22]}

6. ECtHR. Decision on a request for an advisory opinion submitted by a panel of the Criminal Chamber of the Supreme Court of Estonia. Request No. P16-2023-002. 19 February 2024. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-7880089-10956518

7. ECtHR. Advisory opinion on whether a nun's cell can qualify as her home [GC]. Request No. P16-2025-001. 5 March 2026. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-8475247-12011976

8. ECHR. Advisory opinions. Ukraine. URL: https://www.echr.coe.int/advisory-opinions

Тарасенко Олег Сергійович, *проректор НАВС, доктор юридичних наук, професор*

КОРЕЛЯЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ КІБЕРБЕЗПЕКИ У ЗВ'ЯЗКУ З ФОРМУВАННЯМ ЗАГРОЗ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Стрімке впровадження інформаційно-комунікативних технологій актуалізують проблему інформаційної безпеки та кіберзахисту (особливо для об'єктів критичної інформаційної інфраструктури), зумовлену збільшенням кількості та підвищенням складності кіберінцидентів, що посилюють ризики природного й техногенного характеру [1]. Актуальність цієї проблеми зумовлена підвищенням загроз кібербезпеці з огляду на збройну агресію, тенденції ведення війни, зокрема в кіберпросторі.

До початку відкритого збройного протистояння стан і ступінь загроз у кіберпросторі зумовили реагування держави в документах стратегічного характеру у сфері національної безпеки України. Виклики й загрози національній безпеці України в кіберпросторі призвели до створення Стратегії кібербезпеки України, але вона була впроваджена ще 2016 року [2], а реалізація її положень призвела до прийняття Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3], який є комплексним спеціальним законодавчим актом у сфері забезпечення кібербезпеки.

Практично формування національного законодавства у сфері кібербезпеки збігається (та зумовлюється) тенденціями цифровізації, комп'ютеризації всіх сфер життєдіяльності. Держава, з огляду на таку тенденцію та можливість реалізації кіберзагроз для національної безпеки, легітимізувало статус Стратегії кібербезпеки шляхом включення відповідних положень у закон, що регламентує національну безпеку України [4]. Разом з основним актом спеціального законодавства, що започатковує відповідну систему кібербезпеки, також сформовано відповідний масив нормативно-правових актів, що становить законодавство у сфері забезпечення кібербезпеки. Важливими чинниками, які вплинули на сутність заходів, що пропонували до проєктів щорічних планів заходів щодо реалізації стратегії, стало прийняття зазначених законів [3; 4]. Якщо перший вирішив завдання врегулювання суспільних відносин у сфері кібербезпеки й окреслив національну систему кібербезпеки, то другий чітко окреслив їх роль у системі національної безпеки.

Сфера регулювання охоплює чотири напрями: технічний захист інформації, криптографічний захист, кіберзахист і протидія технічним розвідкам. Останній напрям виокремлено на рівні закону – це окреме поле компетенції регулятора.

Формально система є функціональною, але оскільки вона створена за зразками більш розвинених країн світу, то не охоплює низку українських реалій. У Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3] визначено основних суб'єктів національної системи кібербезпеки (з їх конкретними завданнями), суб'єктів забезпечення кібербезпеки, а також систему органів, що здійснює їх координацію. Однак актуальною є проблема їх реального впровадження в умовах гібридної війни, що суттєво впливає на реалізацію механізмів забезпечення кібербезпеки в межах національної безпеки України. Ця проблема загострилася з моменту збройного вторгнення, унаслідок створення агресором загроз не лише військовій інфраструктурі, а й цивільним сферам – сфері енергетики, зв'язку тощо, де використовуються комп'ютерні, цифрові технології.

З огляду на це було розроблено й ухвалено Закон [5], який вніс суттєві зміни й доповнення до низки законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури [6; 7; 8; 9]. Зазначені зміни частково переформатували систему кіберзахисту держсектора й об'єктів критичної інформаційної інфраструктури – від кадрового забезпечення до механізму дій у випадку кіберінцидентів. Але такі зміни обумовили потребу внесення відповідних коректив до низки нормативних актів, які регламентують окреслену сферу безпеки. Якщо проаналізувати зазначені зміни в законодавстві у сфері кібербезпеки, можемо виокремити певні напрями переформатування.

Один із них – удосконалення організаційної структури кіберзахисту, який полягає в тому, що в держоргані повинен бути створений підрозділ кіберзахисту та призначений керівник кіберзахисту (відповідальна особа, підрозділ за необхідності). Тобто в органах державної влади, які є власниками або розпорядниками систем, у яких обробляють державні інформаційні ресурси, службову інформацію або інформацію, що становить державну таємницю, утворюють підрозділи з кіберзахисту й призначають керівників з кіберзахисту, яким підпорядковується підрозділ, в органах місцевого самоврядування призначають осіб, які виконують функції та завдання керівника з кіберзахисту. Процедуру призначення керівника з кіберзахисту в органі державної влади описано в Порядку, затвердженому постановою КМУ [10]. Кандидатура такої особи погоджується з адміністрацією Держспецзв'язку після перевірки СБУ протягом місяця (якщо протягом місяця немає мотивованої відмови – погодження вважається наданим автоматично) [11].

Також запропоновано механізм контролю, який полягає в тому, що особа, відповідальна за кібербезпеку, не може поєднувати посаду з посадою відповідального за цифровий розвиток і трансформацію [12]. Крім цього, зазначено, що атестація фахівців з кіберзахисту відбувається в акредитованих кваліфікаційних центрах із внесенням до Державного реєстру Національного агентства кваліфікацій [11].

Передбачено регуляторний контроль за дотриманням вимог кіберзахисту у вигляді планових і позапланових перевірок, фіксації невідповідностей і порушень [13], а також відповідальності керівників за повідомлення про кіберінциденти, зокрема встановлено адміністративну відповідальність за ненадання повідомлень про кіберінциденти [5].

Список використаних джерел

1. Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури : розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-р

2. Про рішеня Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»» : Указ Президента від 15 берез. 2016 р. № 96/2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016.

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовт. 2017 р. *Відомості Верховної Ради.* 2017. № 45. Ст. 403.

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.

5. Про внесення зміни та доповнень до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури : Закон України № 4336-IX від 27 берез. 2025 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 35. Ст. 134.

6. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 5 лип. 1994 р. № 80/94-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text

7. Про Державну службу спеціальногозв'язку та захисту інформації України : Закон України 23 лют. 2006 р. № 3475-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2006. № 30. Ст. 258.

8. Про стандартизацію : Закон України 5 черв. 2014 р. № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 31. Ст. 1058.

9. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18 листоп. 2021 р. № 1907-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2023. № 11. Ст. 27.

10. Про затвердження Порядку призначення керівника з кіберзахисту на посаду в органі державної влади : постанова КМУ від 26 листоп. 2025 р. № 1516. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1516-2025-%D0%BF#Text

11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо типових вимог до підрозділів з кіберзахисту, загальних вимог до керівників з кіберзахисту в органах державної влади, а також до відповідальних осіб, які виконують функції та завдання керівника з кіберзахисту в юридичних особах, що є власниками або розпорядниками об'єктів критичної інформаційної інфраструктури I і II категорій критичності, та в органах місцевого самоврядування : наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 3 груд. 2025 р. № 798. URL: https://cip.gov.ua/ua/news/n-798-2025

12. Про затвердження Порядку призначення керівника з кіберзахисту на посаду в органі державної влади : постанова КМУ від 26 листоп. 2025 р. № 1516. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1516-2025-%D0%BF#Text

13. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства у сфері кіберзахисту : постанова КМУ від 17 груд. 2025 р. № 1668. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1668-2025-%D0%BF#Text

Тарасенко Олександр Сергійович, *директор Департаменту освіти, науки та спорту МВС України, кандидат юридичних наук*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила необхідність оперативного реагування держави на нові виклики у сфері забезпечення національної безпеки, правопорядку та захисту прав людини. Одним із важливих напрямів такого реагування стало вдосконалення кримінально-правової політики, яка в умовах воєнного стану набула особливого значення. Війна суттєво змінила як характер кримінальних правопорушень, так і підходи держави до їх криміналізації, кваліфікації та покарання винних осіб.

Сучасна кримінально-правова політика України спрямована не лише на забезпечення належного рівня кримінально-правової охорони суспільних відносин, а й на ефективну протидію злочинам проти основ національної безпеки, воєнним злочинам, колабораційній діяльності, пособництву державі-агресору й іншим суспільно небезпечним діянням, поширення яких спричинене збройною агресією.

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 введено правовий режим воєнного стану [1], що об'єктивно трансформувало систему кримінально-правового захисту суспільних відносин. З одного боку, держава постала перед необхідністю посилення охорони основ національної безпеки, обороноздатності, громадського порядку та функціонування органів влади, а з іншого – перед обов'язком зберегти фундаментальні принципи кримінального права, зокрема законність, гуманізм, індивідуалізацію відповідальності та пропорційність покарання. Саме в такому балансі між публічними інтересами держави та правами людини виявляється специфіка кримінально-правової політики в умовах воєнного стану.

У науковій доктрині бракує єдиного підходу до розуміння кримінально-правової політики, що зумовлює необхідність звернення до узагальнених позицій провідних учених. У сучасних наукових підходах, зазначає П. Л. Фріс, запропоновано як широку, так і вузьку інтерпретації цього поняття. Зокрема, Д. О. Балабанова визначає кримінальну політику як поточну та стратегічну діяльність держави й суспільства, спрямовану на протидію злочинності, у межах якої кримінально-правова політика є визначальною складовою, що формує напрями, пріоритети й засоби кримінально-правового регулювання. Схожу позицію обстоює М. П. Водько, стверджуючи, що кримінальна політика – це стратегічна концепція, що охоплює формування законодавства та реалізацію системи заходів щодо виявлення, попередження й розслідування кримінальних правопорушень.

Водночас О. В. Козаченко й О. М. Горта акцентують саме на кримінально-правовій політиці як діяльності державних і недержавних суб'єктів, що відображено в нормах кримінального права, практиці їх застосування й актах тлумачення, з огляду на її нормативно-практичний характер [2, с. 182–185].

У науковій літературі сформувалася позиція, згідно з якою кримінально-правова політика має відносно самостійний характер у системі політики протидії злочинності. К. Марисюк і В. Канцір визначають її як цілеспрямовану діяльність держави з розроблення та реалізації кримінально-правових засобів боротьби зі злочинністю. Своєю чергою О. О. Дудоров і М. І. Хавронюк зосереджують увагу на її спрямованості на охорону прав і свобод людини шляхом застосування покарання та заходів запобігання злочинності [2, с. 182–185].

Саме в цьому аспекті кримінально-правова політика в умовах воєнного стану стає критично важливою, оскільки окреслює межі допустимого посилення кримінально-правового впливу за збереження фундаментальних засад верховенства права.

Воєнний стан вплинув на динаміку та структуру злочинності, адже актуалізував збільшення кількості кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, встановленого порядку несення військової служби, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. У відповідь на ці виклики кримінально-правова політика України була спрямована на оперативне вдосконалення кримінального законодавства, що виявилося у внесенні змін до Кримінального кодексу України, запровадженні нових складів кримінальних правопорушень й уточненні ознак уже наявних.

Важливим елементом кримінально-правової політики воєнного часу стала криміналізація колабораційної діяльності та розширення відповідальності за злочини проти національної безпеки. Такі зміни мають превентивний характер і спрямовані на недопущення підриву обороноздатності держави зсередини. Водночас вони потребують особливо зваженого застосування з боку правоохоронних органів і судів для уникнення необґрунтованого розширювального тлумачення кримінально-правових норм.

Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану, стверджує А. А. Мацола, – це адаптивна система, що має на меті зміцнити державну безпеку, стабілізувати правопорядок і захист базових прав людини. Її подальший розвиток має орієнтуватися на європейські стандарти правосуддя, міжнародну співпрацю у сфері притягнення до відповідальності за воєнні злочини й удосконалення кримінально-правових механізмів протидії агресії [3, с. 144].

Суттєвим аспектом кримінально-правової політики у воєнний період є співвідношення надзвичайних заходів і стандартів прав людини. Навіть за умов воєнного стану держава має виконувати міжнародні зобов'язання у сфері прав людини, припускаючи лише ті обмеження, які є необхідними, пропорційними та безпосередньо передбаченими законом. Це стосується, зокрема, права на справедливий суд, заборони катувань, презумпції невинуватості та права на захист, які мають зберігати свою дію незалежно від безпекової ситуації.

Кримінально-правова політика в умовах воєнного стану також вирізняється підвищенням ролі судової практики, яка фактично формує підходи до тлумачення нових або оновлених кримінально-правових норм. Важливим орієнтиром для формування та реалізації кримінально-правової політики в умовах воєнного стану є практика Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях

неодноразово зазначав, що навіть за умов надзвичайних ситуацій і збройного конфлікту держава не звільняється від обов'язку забезпечувати дотримання базових гарантій Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, у справі «Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства» (заява № 55721/07) Суд підтвердив, що Конвенція продовжує діяти навіть під час збройного конфлікту й активних бойових дій. Держава-учасниця зобов'язана забезпечувати права людини та проводити ефективне розслідування кримінальних правопорушень незалежно від надзвичайної ситуації [4].

Отже, кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану є динамічним і багатовимірним явищем, що поєднує елементи посиленого захисту національної безпеки з необхідністю збереження основоположних принципів кримінального права. Її ефективність залежить не лише від якості законодавчих змін, а й від практики їх застосування, рівня правової культури суб'єктів кримінального провадження та здатності держави забезпечити верховенство права навіть в екстремальних умовах. Подальший розвиток кримінально-правової політики має ґрунтуватися на аналізі воєнного досвіду, узагальненні судової практики та врахуванні міжнародних стандартів, що надасть можливість сформувати стійку й збалансовану модель реагування на кримінальні загрози в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. Верховна Рада України : [офіц. сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Фріс П. Л. Ідеологія кримінально-правової політики : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2021. 389 с.

3. Мацола А. А. Кримінально-правова політика в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 91. Ч. 4. С. 140–147. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.91.4.18

4. Справа «Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства» [Al-Skeini and others v. the United Kingdom] (заява № 55721/07). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Al_Sikejnu_v_GB.pdf

Теплюк Владислав Сергійович, *аспірант кафедри конституційного права та прав людини НАВС;*
Славна Оксана Володимирівна, *професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Питання правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні набуває особливої актуальності в умовах збройної агресії Російської Федерації, запровадження правового режиму воєнного стану, активізації процесів реформування сектору безпеки та оборони, а також євроінтеграційного напряму розвитку держави. Сучасні безпекові виклики обумовлюють необхідність удосконалення механізмів державного контролю за обігом зброї, забезпечення балансу між реалізацією конституційних прав людини та гарантуванням публічної безпеки.

Конституційно-правове регулювання обігу вогнепальної зброї є складовою системи забезпечення національної безпеки, громадського порядку та прав людини. Водночас відсутність єдиного спеціального закону про цивільний обіг зброї тривалий час зумовлювала фрагментарність нормативно-правового регулювання цієї сфери. Саме тому дослідження системи конституційно-правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні має важливе теоретичне та прикладне значення.

Основу правового регулювання обігу зброї в Україні становить Конституція України, яка закріплює фундаментальні принципи діяльності держави, гарантування прав і свобод людини та громадянина, а також визначає засади функціонування сектору безпеки та оборони.

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Указане положення є визначальним для формування державної політики у сфері обігу вогнепальної зброї, оскільки саме держава зобов'язана забезпечувати належний рівень громадської безпеки та запобігати незаконному використанню зброї.

Стаття 17 Конституції України визначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу [1]. У сучасних умовах це положення набуває особливого значення у контексті залучення громадян до забезпечення національного спротиву, функціонування добровольчих формувань територіальних громад та врегулювання питань володіння зброєю цивільними особами.

Водночас ст. 27 Конституції України гарантує кожній людині невід'ємне право на життя та передбачає право особи захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1]. Зазначене конституційне положення є одним із базових елементів формування концепції права особи на самозахист, у тому числі із застосуванням законно отриманої зброї. Разом із цим право на володіння зброєю в Україні не є абсолютним конституційним правом. На відміну від окремих держав, зокрема США, Конституція України прямо не закріплює права громадян на володіння вогнепальною зброєю. Саме тому питання набуття, зберігання, носіння, використання та відчуження зброї регулюються спеціальним законодавством і підзаконними нормативно-правовими актами.

Система правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні характеризується комплексним характером і включає норми конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного та міжнародного права. Одним із ключових нормативно-правових актів у досліджуваній сфері є Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 3 березня 2022 року № 2114-IX [2]. Вказаний Закон визначив порядок отримання цивільними особами вогнепальної зброї та боєприпасів під час дії воєнного стану з метою участі у відсічі та стримуванні збройної агресії. Важливе значення також має Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII [3], який визначає підстави, порядок та межі застосування поліцейськими фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Зокрема, ст. 43–46 Закону встановлюють принципи законності, необхідності, пропорційності та ефективності застосування заходів примусу. Правові засади обігу зброї також регулюються Законами України: «Про правовий режим воєнного стану» [4], «Про основи національного спротиву» [5], «Про охоронну діяльність» [6], «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» тощо [7].

Особливе місце у системі нормативного регулювання займає наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622 «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» [8]. Саме цей підзаконний нормативно-правовий акт тривалий час фактично виконував функцію базового документа у сфері цивільного обігу зброї.

Водночас слід відзначити, що регулювання настільки важливої сфери переважно підзаконним актом неодноразово ставало предметом наукової критики. Зокрема, наголошувалося на необхідності прийняття окремого закону, який би комплексно врегулював питання цивільного обігу зброї та визначив чіткі правові механізми реалізації прав і обов'язків власників зброї.

Важливим елементом системи конституційно-правового регулювання обігу вогнепальної зброї є адміністративно-правовий механізм державного контролю. Центральне місце у реалізації державної політики у сфері контролю за обігом зброї займає Міністерство внутрішніх справ України та Національна поліція України. До основних повноважень цих органів належать: видача дозволів на придбання, зберігання та носіння зброї; ведення відповідних інформаційних реєстрів; здійснення перевірок умов зберігання зброї; контроль за дотриманням дозвільної системи; вилучення зброї у випадках, передбачених законом. Важливу роль у забезпеченні законності обігу зброї відіграє Єдиний реєстр зброї, впровадження якого стало важливим етапом цифровізації дозвільної системи та посилення державного контролю у зазначеній сфері.

Окрему увагу необхідно приділити адміністративній відповідальності за порушення правил обігу зброї. Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за порушення порядку придбання, зберігання, носіння або перевезення зброї, а також за стрільбу у невстановлених місцях [9]. Крім адміністративної відповідальності, за незаконне поводження зі зброєю передбачена кримінальна відповідальність. Зокрема, ст. 263 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами [10–12]. Попри активний розвиток законодавства у сфері обігу вогнепальної зброї, у сучасних умовах залишаються актуальними окремі проблеми правового регулювання.

Однією з ключових проблем є відсутність комплексного законодавчого акта, який би системно врегулював цивільний обіг зброї в Україні. Наявна фрагментарність правового регулювання призводить до колізій, прогалин та неоднозначного застосування норм права. Не менш важливою проблемою є зростання ризиків незаконного обігу зброї в умовах воєнного стану. Значна кількість зброї, яка перебуває у населення у зв'язку з військовими діями, потребує створення ефективних механізмів обліку, контролю та повернення після завершення воєнного стану.

Перспективними напрямами вдосконалення законодавства у досліджуваній сфері є: а) прийняття спеціального Закону України «Про цивільний обіг вогнепальної зброї»; б) удосконалення дозвільної системи; в) розширення цифровізації державного контролю; г) гармонізація законодавства України зі стандартами Європейського Союзу; д) посилення відповідальності за незаконний обіг зброї; є) удосконалення механізмів підготовки власників зброї.

Висновки. Система конституційно-правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні є складним комплексом правових норм, інституцій та механізмів державного контролю, спрямованих на забезпечення балансу між реалізацією права особи на самозахист та гарантуванням публічної безпеки. Конституція України визначає фундаментальні засади правового регулювання у сфері обігу зброї, тоді як галузеве законодавство конкретизує порядок її придбання, зберігання, використання та контролю. Водночас сучасні безпекові виклики обумовлюють необхідність подальшого вдосконалення законодавства, гармонізації його з міжнародними стандартами та посилення ефективності державного контролю. В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення держави особливого значення набуває формування ефективної, прозорої та збалансованої системи правового регулювання обігу вогнепальної зброї, яка відповідатиме принципам верховенства права, правової визначеності та забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show
2. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2114-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text
3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
5. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text
6. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4616-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text
7. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20 лют. 2003 р. № 549-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text
8. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї : наказ МВС України від 21 серп. 1998 р. № 622. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text
10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
11. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів та боєприпасів до неї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text
12. Directive (EU) 2021/555 of the European Parliament and of the Council of 24 March 2021 on control of the acquisition and possession of weapons. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021L0555

Терент'єва Анна Валеріївна, *професор кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор наук з державного управління, професор*

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОТИДІЄЮ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Оперативне реагування на різноманітні інформаційні загрози наразі стало одним з основних викликів для нашої країни в умовах правового режиму воєнного стану при стрімкому зростанні загроз в інформаційному і кіберпросторах, що вимагає опрацювання відповідних механізмів публічного управління протидією інформаційним загрозам як складової національної системи стійкості. Зауважимо, що в Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженій указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021, базовими елементами цієї системи визначені «…кібербезпека; захищеність та безперебійне функціонування інформаційних та комунікаційних послуг; … суспільна стійкість, зокрема, до інформаційних впливів…».

Зауважимо, що розбудова дієвої системи протидії інформаційним загрозам в Україні вимагає комплексного підходу, що охоплює правові, технологічні, освітні та організаційні інструменти. Правове забезпечення цієї проблеми передбачає подальше вдосконалення законодавства у сфері інформаційної безпеки, регулювання діяльності соціальних платформ і визначення відповідальності за поширення дезінформації. Провідну роль у цьому процесі відіграють Верховна Рада України, РНБО та профільні регуляторні установи. Відповідно публічне управління у цій сфері має ґрунтуватися на принципах законності, пропорційності, відкритості та дотриманні демократичних норм і цінностей.

Отже, забезпечення відповідного рівня інформаційної безпеки за умов оперативного реагування на широкий спектр інформаційних загроз є одним з важливих завдань забезпечення національної стійкості як складової національної безпеки. Згідно з широким визначенням інформаційну безпеку можна трактувати як комплекс заходів та процесів, спрямованих на реалізацію процедур захисту і забезпечення

збереження даних, незалежно від самого процесного статусу цих даних. Через призму публічного управління інформаційну безпеку відповідно можна визначити як стан захищеності суспільства і держави та стійкості ключових сфер життєдіяльності до небезпечних інформаційних впливів дестабілізаційного чи деструктивного характеру, що можуть завдавати шкоди державним інтересам.

Погоджуємось з думкою Г. Д. Радзівілова [1, с. 326] щодо таких причин зростання значущості інформаційних загроз в умовах повномасштабного вторгнення як недостатня цифрова грамотність частини населення і наявність нерівного доступу до релевантної інформації. Тобто має бути розуміння інтегрованості інформаційної безпеки на всіх рівнях публічного управління – починаючи із завдань стратегічного планування до оперативного реагування на загрози широкого спектру – як компоненти забезпечення безперервної реалізації базових функцій та стабільного функціонування держави. Зокрема Ю. В. Гончарук [2, с. 49] наголошує на нагальній потребі кардинальної зміни парадигми протидії інформаційним загрозам і зростанню кількості кіберзлочинів в умовах воєнного стану, зокрема спотворення інформаційного простору ворожою пропагандою шляхом поширення ворожих наративів і фейків. Як слушно зауважують Н. П. Вовк і Л. І. Мохнар [3, с. 68], що «…в умовах загрозливої ситуації відбувається стрімке зростання потоків інформації, що зумовлює частково їх некерованість, оскільки можливе поширення не лише об'єктивної інформації, а й спрямованої чи дезінформації, що призводить до перекручування фактів, руйнування репутації суб'єкта, і негативно впливає на їх сприйняття у масовій свідомості суспільства…». На нашу думку [4, с. 104], за цих обставин розробка дієвого комплексу механізмів публічного управління протидією інформаційним загрозам має ґрунтуватися на поєднанні правових, інституційних, організаційних, інформаційно-комунікаційних і технологічних інструментах, що мають поєднати в собі мультидисциплінарні практики.

Дослідник О. І. Пугачов [5] наголошує, що інформаційна війна та психологічні впливи на населення є тими проблемами, на вирішенні яких наразі маємо зосередитися шляхом модернізації кіберзахисту, розвитку стратегій протидії дезінформації та підвищення психологічної стійкості населення.

Отже, за результатами дослідження означеної проблеми можна надати авторське визначення механізмів публічного управління протидією інформаційним загрозам як комплексу нормативних актів, адміністративних та організаційних процедур, інструментів, що застосовуються державою для виявлення, запобігання та нейтралізації деструктивного інформаційного впливу та загроз, задля збереження суспільної стійкості та захисту інформаційного простору як складової національної безпеки. Відповідно можна визначити склад комплексу механізмів публічного управління протидією інформаційним загрозам безпосередньо як:

– нормативно-правовий механізм, що здійснює законодавче регулювання відповідальності за поширення фейків, пропаганди та ворожого контенту, а також визначає межі інформаційної свободи та відповідальність за деструктивну діяльність в інформаційному просторі; інструменти протидії ворожим інфоресурсам, пропагандистським каналам та платформам, що підривають національну безпеку;

– організаційно-адміністративний механізм, що регламентує реалізацію владних повноважень та координацію між профільними відомствами, й включає стратегічне планування (розробку та впровадження державних стратегій інформаційної безпеки, кібербезпеки та комунікаційних кампаній), створення ситуаційних центрів та моніторингових груп для перманентного аналізу інформаційного простору, виявлення ботоферм, скоординованих мереж поширення дезінформації та аномальних сплесків негативного контенту; а також міжвідомчу взаємодію для оперативного обміну інформацією між правоохоронними органами та медіа-регуляторами;

– інформаційно-комунікативний механізм, що спрямований на превенцію інформаційних загроз і формування інформаційної стійкості суспільства, що складається з стратегічних комунікацій для донесення до суспільства офіційної, достовірної та вчасної інформації, розвінчання ворожих наративів і кризових комунікацій для інформаційної підтримки в умовах реагування на кризові і надзвичайні ситуації; державних програм розвитку цифрової та медіа грамотності населення для розвитку критичного мислення та розпізнавання інформаційно-психологічних операцій;

– технологічний механізм, що забезпечить кібернетичну та технічну складову захисту інформаційного простору за рахунок застосування штучного інтелекту, OSINT-інструментів та алгоритмів для автоматизованого пошуку дезінформації у соціальних мережах, а також кіберзахист критичної інфраструктури, державних реєстрів та телекомунікаційних мереж від несанкціонованого доступу та кібератак.

Тобто в умовах правового режиму воєнного стану та передуючої гібридної війни протидія інформаційним загрозам стала одним із ключових напрямів забезпечення національної безпеки та стійкості України. Адже збільшення масштабів дезінформації, кількості кібератак, інформаційно-психологічних операцій і пропагандистського впливу зумовлює необхідність формування ефективної системи публічного управління у сфері інформаційної безпеки.

Проведений аналіз засвідчив, що забезпечення інформаційної стійкості держави потребує комплексного та міждисциплінарного підходу, що поєднує нормативно-правові, організаційно-адміністративні, інформаційно-комунікативні та технологічні механізми. Особливого значення набувають заходи щодо удосконалення законодавчої бази, розвитку міжвідомчої координації і взаємодії, модернізації стратегічних комунікацій, підвищення рівня цифрових навичок населення і розвитку критичного аналізу, а також використання сучасних технологій кіберзахисту й інструментів штучного інтелекту для моніторингу інформаційного середовища.

Встановлено, що ефективність механізмів публічного управління протидією інформаційним загрозам безпосередньо залежить від здатності держави оперативно реагувати на деструктивні інформаційні впливи, забезпечувати достовірне інформування суспільства та формувати психологічну й інформаційну стійкість громадян. Водночас важливими умовами успішної реалізації державної політики у цій сфері є дотримання принципів належного врядування і кращих демократичних практик.

Отже, механізми публічного управління протидією інформаційним загрозам доцільно розглядати як цілісну систему взаємопов'язаних інструментів і процедур, спрямованих на виявлення, запобігання та нейтралізацію інформаційних загроз задля захисту інформаційного середовища, підтримання суспільної стійкості та забезпечення стабільного функціонування держави в умовах сучасних безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. Радзівілов Г. Д. Механізми державного управління протидії інформаційним загрозам під час війни. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Державне управління».* 2025. № 7 (37). С. 322–330.

2. Гончарук Ю. В. Трансформація парадигми інформаційної безпеки в публічному управлінні через зростання загроз кіберпростору. *Ефективність державного управління*. 2025. № 1 (82/83). С. 47–52.

3. Вовк Н. П., Мохнар Л. І. Комунікативна складова організації та здійснення антикризового управління. *Вісник Національного університету оборони України.* 2021. № 1 (59). С. 63–71.

4. Терент'єва А., Колодка А., Колодка Ю. Аналіз сучасних наукових підходів до оцінки антикризового управління інформаційними загрозами під час російсько-української війни та шляхи їх удосконалення. *Інвестиції: практика та досвід.* 2023. № 1. С. 103–106.

5. Пугачов О. І. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки України в сучасних умовах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування* : електр. наук. фах. вид. / Наук.-освіт. інновац. центр сусп. трансформацій. 2024. № 12. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-12-02-15/2024-12-02-15

Терещенко Віктор Федорович, *старший викладач кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології НАВС*

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сучасні умови функціонування системи кримінальної юстиції України пов'язані з воєнними загрозами, зростанням організованої злочинності, корупційних ризиків, кіберзлочинності та посягань на основи державності. Суттєво змінилися й характер кримінальних загроз, масштаби їх наслідків, швидкість розвитку кримінальних процесів, значення безпеки у досудовому розслідуванні, функціональна роль слідчого у системі державного регулювання.

У таких умовах досудове розслідування набуває не лише ретроспективного характеру, спрямованого на встановлення обставин уже вчиненого кримінального правопорушення, а й вираженої превентивної функції, тобто насамперед має спрямованість на своєчасне виявлення, прогнозування, локалізацію та нейтралізацію криміногенних загроз, орієнтується на недопущення нових злочинів, нейтралізацію криміногенних чинників та мінімізацію загроз державним інтересам. Відповідно зростає актуальність переосмислення ролі превентивної діяльності слідчого як важливого елемента забезпечення національної безпеки держави [1; 4].

Слід зазначити, що роль превентивної діяльності слідчого у забезпеченні національної безпеки держави доцільно розглядати через систему кримінальної юстиції, оскільки ця система є основним державним механізмом правового реагування на кримінальні загрози, що посягають на безпеку особи, суспільства і держави. Саме вона забезпечує правовий механізм реагування на можливі кримінальні загрози, надаючи слідчому необхідні процесуальні інструменти, трансформує інформацію щодо безпеки у юридично значуще реагування, забезпечує міжвідомчу координацію та поєднує функцію держави стосовно безпеки з принципами законності та верховенства права. Отже такий підхід дозволяє комплексно поєднати кримінально-процесуальні, криміналістичні та організаційні аспекти діяльності слідчого у системі забезпечення національної безпеки.

Превентивна діяльність слідчого полягає у виявленні причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, формуванні заходів щодо їх усунення, у своєчасному реагуванні на криміногенні процеси, а також забезпеченні належної взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Вказана діяльність має комплексний організаційно-тактичний характер та реалізується як у процесуальній, так і в непроцесуальній формах [1, с. 214].

Особливого значення така запобіжна діяльність слідчого набуває у сфері протидії злочинам проти основ національної безпеки України, терористичній діяльності, незаконному обігу зброї, диверсійним проявам, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також злочинам у сфері службової діяльності та корупції. У таких категоріях кримінальних правопорушень своєчасне встановлення криміногенних чинників та організація ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення здатні суттєво впливати на попередження більш тяжких наслідків.

Якщо раніше превентивна діяльність слідчого значною мірою асоціювалася з формальними профілактичними заходами, то сьогодні необхідно враховувати можливості кримінального аналізу, аналіз слідчих ситуацій, оцінку ризиків, прогнозування, роботу з інформаційними системами, виявлення та аналіз закономірностей злочинної діяльності. Тобто превенція дедалі більше набуває безпекового та інтелектуально-аналітичного характеру, стає суттєвим аспектом діяльності слідчого. Посилюється значення й аналітичної функції слідчого.

Зазначена функція слідчого передбачає системне дослідження слідчої ситуації, оцінювання тенденцій кримінальної активності, прогнозування можливих способів протиправної діяльності та визначення оптимальних напрямів реагування. Саме аналітичний компонент забезпечує трансформацію результатів досудового розслідування у практичні механізми запобігання злочинності.

Водночас ефективність превентивної діяльності слідчого значною мірою залежить від належного організаційного забезпечення, рівня міжвідомчої взаємодії, використання сучасних криміналістичних методик, інформаційних технологій та спеціальних знань. Недостатній рівень координації між правоохоронними органами, перевантаженість слідчих, формальний підхід до внесення подань про усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень негативно впливають на реалізацію превентивного потенціалу досудового розслідування [3, с. 41].

Окремої уваги потребує питання співвідношення превентивної діяльності слідчого з системою державної безпеки. На сучасному етапі слідчий фактично виступає не лише суб'єктом кримінального переслідування, а й одним із елементів механізму забезпечення безпеки держави, діяльність якого спрямована на своєчасне виявлення загроз, документування протиправної діяльності та формування умов для їх нейтралізації. Такий підхід відповідає сучасному розумінню національної безпеки як комплексної системи захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави [1].

Перспективними напрямами розвитку превентивної діяльності слідчого слід визнати:

– удосконалення криміналістичних методик з урахуванням превентивно-безпекової спрямованості;

– посилення аналітичної складової досудового розслідування;

– впровадження ризик-орієнтованих моделей оцінки криміногенних загроз;

– розширення використання цифрових технологій та кримінального аналізу;

– нормативне закріплення механізмів міжвідомчої взаємодії;

– підвищення рівня спеціальної підготовки слідчих у сфері національної безпеки [4, с. 210–227].

Враховуючи зазначені пріоритети, превентивна діяльність слідчого постає не лише елементом досудового розслідування, а складовою комплексного механізму кримінально-правового забезпечення національної безпеки держави.

Одним з головних завдань щодо ефективної реалізації перспективних напрямів є необхідність якісного удосконалення криміналістичних методик щодо їх превентивно-безпекової спрямованості, яке доцільно розглядати через їх функціональну орієнтацію не лише на розкриття та розслідування вже вчинених кримінальних правопорушень, а насамперед – на своєчасне виявлення, прогнозування, локалізацію та нейтралізацію криміногенних загроз. Саме це визначає специфічну роль таких методик у системі криміналістики та забезпеченні національної безпеки.

Методики з посиленим превентивно-безпековим спрямуванням слід вважати більш адаптованими до врахування та попередження можливих небезпек державному устрою, вони повинні мати випереджувально-безпековий характер, застосовувати ситуаційно-аналітичний підхід, бути ризик-орієнтованими, передбачати міжвідомчу взаємодію, мати належну безпекову організаційно-тактичну ефективність, спрямованість на забезпечення національної безпеки держави.

Необхідність розвитку таких методик пов'язана з тим, що сучасна криміналістична методика поступово трансформується з переважно ретроспективної моделі розслідування у комплексний організаційно-тактичний механізм превентивно-безпекового реагування (виявлення, прогнозування та нейтралізації кримінальних загроз) [3, с. 233–245; 5, с. 7–19].

Отже, у сучасних умовах превентивно-безпекова діяльність слідчого є важливою складовою системи забезпечення національної безпеки держави, адже перестає бути лише допоміжним напрямом роботи та поступово перетворюється у один із ключових елементів цього процесу. Її значення обумовлене потребою інтеграції досудового розслідування у систему забезпечення національної безпеки, виходить за межі традиційного розуміння досудового розслідування, адже вона повинна охоплювати комплекс заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження та нейтралізацію криміногенних загроз. Належний розвиток превентивно-безпекової складової діяльності слідчого

потребує вдосконалення нормативного, організаційного та криміналістичного забезпечення, а також формування сучасної моделі безпеково-орієнтованого досудового розслідування, як одного з головних організаційно-тактичних орієнтирів. Основою у цьому процесі повинні виступати зазначені криміналістичні методики з посиленим превентивно-безпековим спрямуванням, які спроможні забезпечити належну системність у діяльності слідчого, сформувати необхідний алгоритм аналізу слідчої ситуації та інтеграцію організаційних і тактичних чинників, використовуючи при цьому криміналістичні можливості та практичні здобутки щодо виявлення та нейтралізації злочинної діяльності, забезпечуючи відповідний випереджувальний характер та сприяючи реалізації безпекової функції кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. №2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2018. № 31. Ст. 241.

2. Криміналістика : підручник /за ред. В. Ю. Шепітька. 6-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

3. Когутич І. І. Теоретичні основи криміналістичного забезпечення досудового розслідування : монографія. Львів : Львівський національний університет ім.. І. Франка, 2021. 420 с.

4. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостіль, 2012. 304 с.

5. Шепітько В. Ю. Криміналістика в системі наукового знання та її роль у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики.* 2021. Вип. 23. С. 7–19.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

Тимошенко Віра Іванівна, *провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології НАВС, доктор юридичних наук, професор*

ОСОБИСТА БЕЗПЕКА: СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ

Безпека людини, її життя та здоров’я, честь, гідність і свобода у сучасному світі розглядаються як фундаментальна умова існування, один із показників цивілізованості держави, пріоритет її діяльності та основа національної безпеки. Сутність особистої безпеки передбачає своєчасне виявлення, попередження та нейтралізацію реальних та потенційних загроз інтересам особи. Держава має забезпечувати (у тому числі й на законодавчому рівні) сприятливі умови для реалізації прав громадян у сфері особистої безпеки. Поряд із державою певні права та обов’язки щодо участі у забезпеченні власної безпеки мають самі громадяни, громадські та інші організації, що діють відповідно до законодавства. Можна сказати, що особиста безпека – це об’єктивний стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз та створення умов для розвитку людини як особистості в суспільстві й державі, що досягається за допомогою цілеспрямованої діяльності органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства та самого індивіда, а також суб’єктивне сприйняття особою власної безпеки.

Нинішній етап розвитку людської цивілізації характеризується тим, що доводиться долати нові загрози небезпеки й виклики, які вимагають нових підходів до їхнього вирішення [1, с. 9]. При цьому можливості досягти безпеки людини істотно залежать від безпеки всього суспільства. На жаль, нині стан справ із забезпеченням як безпеки суспільства, так і особистої безпеки в Україні залишає бажати кращого. Економічна ситуація, соціальні суперечності, що загострюються, а особливо корупція та російсько-українська війна, є неабиякою загрозою безпеці. У зв’язку з намаганням Росії досягти своїх інтересів виключно через воєнну площину, шляхом застосування сили, питання особистої безпеки залишається актуальним і, зрозуміло, що ця актуальність зберігатиметься ще певний час. Неможливо уявити, що права людини можуть бути реалізовані повною мірою, якщо метою стає знищення людини як живої істоти або коли життя людини розглядається як «людський ресурс», «побічна шкода» в ході кампаній масованих обстрілів, які прямо чи опосередковано призводять до загибелі людей, страждань, руйнувань тощо.

Особистій безпеці загрожує й злочинність. Злочинність, як відомо, є результатом процесу сприйняття-вибору та криміногенного стану середовища проживання людини. Несприятливі соціальні умови не є причиною злочинності, але є критичним фактором, що призводить до криміногенного впливу та схильності до злочинів. Такий фактор тягне за собою політичні та економічні кризи, нацизм, шовінізм, аномію, деформацію правосвідомості. Нестабільність ситуації та невизначеність норм ведуть, по-перше, до того, що все більше людей не задовольняють свої потреби, і, по-друге, людям легше «переступити» межі дозволеного, оскільки ці «межі» в аномічному суспільстві втрачають чіткість.

Під час війни зазвичай зростає кількість злочинів. Зокрема, в Україні з початку повномасштабного російського вторгнення зросла кількість злочинів, характерних для воєнного часу – проти національної безпеки. Це пропаганда війни, розв'язання та ведення агресивної війни, порушення законів та звичаїв війни, поширення забороненої символіки, виправдання чи заперечення російської агресії, екоцид, геноцид, найманство тощо. Війна надає певні можливості для тероризму та організованої злочинності завдяки зменшенню можливостей держави щодо правозастосування; до того ж виникають економічні труднощі, з якими стикаються цивільні особи під час війни і які використовують злочинці.

Проблема тероризму сьогодні посідає одне з перших місць серед небезпек, що перешкоджають існуванню цивілізації та повертають її в часи варварства. Кожна цивілізована держава мусить запобігати терористичним актам, витрачати на це ресурси, а водночас і обмежувати певні права людини. Адже протидія тероризму є складним завданням, що передбачає систему заходів – як ідеологічних, так і фізичних, – які далеко не завжди сприяють реалізації прав людини. Тероризм позбавляє громадян можливості реалізувати свої права, насамперед право на життя, свободу та особисту недоторканність.

Загрозою безпеці людини є корупція. Нині вона стала глобальною проблемою, що тягне за собою бідність, зневіру, слабкість владних інститутів та відсутність належного правозастосування. Корупція перешкоджає економічному розвитку країни, негативно впливає на інвестиції, конкуренцію та ефективність уряду. Зіткнувшись із несправедливою системою, яка перешкоджає законному доступу до соціальних ресурсів, люди почуваються безсилими, особливо за відсутності фінансових ресурсів та зв'язків для конкуренції. Корупція викликає почуття гніву, ворожості та розчарування через несправедливість соціального середовища, що може посилити депресивні симптоми. Ці негативні почуття виникають внаслідок невідповідності між очікуванням справедливості системи та доказами того, що це не так. Отже, корупція згубно впливає на психічне здоров'я населення, віктимізуючи його [2, с. 341].

Істотну загрозу безпеці людини становить несправедливість, зокрема економічна нерівність. Величезний розрив між бідними й багатими призводить до виключення людей з низькими доходами із суспільного життя, що провокує соціальну нестабільність та порушення прав людини. На перший погляд, права людини здаються безсилими у боротьбі зі зростаючою економічною нерівністю, адже вони орієнтовані на мінімальні потреби. Однак вони все ж таки є інструментом обмеження нерівності й можуть певною мірою допомогти в подоланні національної та глобальної економічної прірви, заповнюючи простір глобальної справедливості [3].

Це ще не всі загрози особистій безпеці. Ряд факторів, що їй загрожують, змушує державу вести постійний пошук найбільш ефективних способів боротьби з небезпекою. Засоби та умови забезпечення особистої безпеки є її юридичними гарантіями, які держава має постійно вдосконалювати. Однак сама лише наявність правових норм, що закріплюють права громадян на життя, здоров'я, свободу, аж ніяк не означає, що кожному громадянину автоматично гарантується особиста безпека. Такі норми є необхідною, але недостатньою умовою для реальної безпеки особи в практиці суспільних відносин. Основним юридичним засобом забезпечення особистої безпеки є правозастосування, що здійснюється органами або посадовими особами на стадії порушення прав людини та громадянина з метою їх захисту та відновлення.

Нині чинне кримінальне законодавство не бездоганне. Гуманним і справедливим у сфері кримінально-правових відносин зараз є не одностороннє послаблення відповідальності особам, які вчинили злочин, завдали шкоди і страждань людям, а дотримання прав і законних інтересів постраждалих осіб. Виправданими були б більш тяжкі покарання за тяжкі та особливо тяжкі злочини, наприклад за терористичний акт. Нині світ стикається з такими викликами, як недієвість правових норм, криза національної ідентичності, фінансова нестабільність, відсутність функціональної безпеки. Ці проблеми перетворюють суспільства на сприятливе середовище для глобального тероризму. Останній же являє собою соціальну проблему, яка поширюється в структурі суспільства, впливає на безпеку людини в медичних, соціальних, політичних, продовольчих, економічних і екологічних вимірах [4].

Ураховуючи прямий зв'язок особистої безпеки з особистістю людини, її забезпечення насамперед є прерогативою самої людини, її діяльності, поведінки, розуміння важливості самозбереження не тільки фізичного тіла, а й захисту власної психіки від негативних факторів, розвитку стресостійкості з метою протистояння таким факторам. Істотна роль у забезпеченні особистої безпеки відводиться державі, яка встановлює відповідні правові норми, має забезпечувати їх реалізацію, формувати систему юридичних гарантій. Безпосередньо захист особистої безпеки покладено на правоохоронні органи. У даному аспекті проявляється тісний взаємозв'язок особистої та громадської безпеки, оскільки ефективна діяльність правоохоронних органів щодо забезпечення особистої недоторканності громадян спрямована не лише на встановлення громадського порядку, а й пов'язана із забезпеченням безпеки особи.

Список використаних джерел

1. Tymoshenko V., Maksymov S., Makarenko L., Kravchenko O., Kravchenko S. Threats to human rights in a globalized world. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. Issue 39. P. 9–15.
2. Тимошенко В. І. Глобальні фактори віктимізації населення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. № 87. Том 3. С. 338–343.
3. Jones Ch. Are human rights enough? On human rights and inequality. *Ethics & Global Politics*. 2021. Vol. 14. Issue 4. P. 218–233.
4. Alsawalqa R. O. Dialectical Relationship Between Terrorism and Human Security: A Sociological Approach: Relación dialéctica entre terrorismo y seguridad humana: enfoque sociológico. *Utopía y Praxis Latinoamericana*. 2021. Vol. 26. P. 275–285.

Титаренко Олексій Олексійович, *начальник науково-дослідної лабораторії з питань підготовки персоналу та проблем правоохоронної діяльності НГУ КІНГУ, доктор юридичних наук, доцент*

ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСУ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЗАГРОЗ ГРОМАДСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

В сучасних умовах наявних потенційних та реальних загроз національній безпеці залишається актуальним питання забезпечення та реалізації державної політики у сфері громадської безпеки та цивільного захисту. Останнє є однією зі складових реалізації Стратегії національної безпеки України [1]. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України – документ довгострокового планування, який має визначати напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, цілі та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних загроз (п. 23 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [2]. Проте положення цього Закону в частині розроблення та затвердження вищевказаної Стратегії наразі залишається не реалізоване. Проте, зазначимо, що у 2021 році МВС України було оприлюднено проєкт Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України 2021 року, який не був затверджений [3].

Формуванню Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту передує відпрацювання МВС України відповідного огляду в цій сфері [4; 5] з визначенням наявних кримінологічних загроз та шляхів їх подолання.

За інформацією МВС України у 2023 році було проведено огляд громадської безпеки та цивільного захисту, на підставі якого розпочато процес розробки проєкту Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України [6], який періодично потребує свого оновлення. Проте, станом на травень 2026 року проєкт даного стратегічного документу так і неоприлюднений, хоча в планах роботи МВС України з 2024 по 2026 роки неодноразово зазначалось про необхідність його розробки: п. 1.2.3 Плану роботи МВС України на 2024 рік [7], п. 55 Плану роботи МВС України на 2025 рік [8], п. 6 та п.115 Плану роботи МВС України на 2026 рік [9].

Аналіз положень проєкту Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України 2021 року (далі – проєкт Стратегії) [10] у поєднанні із сучасними безпековими реаліями дозволяє стверджувати, що після початку повномасштабної агресії російської федерації криміногенна ситуація в Україні суттєво трансформувалася. Значна частина загроз, визначених у проєкті Стратегії, набула нових форм, масштабів та рівня суспільної небезпеки. Одночасно виникли нові кримінологічні ризики, безпосередньо пов’язані з війною, масовим обігом зброї, розвитком безпілотних технологій та гібридними методами впливу держави-агресора.

У сучасних умовах до комплексу основних кримінологічних загроз громадській безпеці України доцільно віднести такі.

1. Мілітаризація кримінального середовища та незаконний обіг зброї. Однією з ключових сучасних загроз є масштабна мілітаризація кримінального середовища, яка обумовлена: значним поширенням вогнепальної зброї, зокрема «трофейної» зброї; незаконним переміщенням боєприпасів із районів бойових дій в інші регіони України; формуванням нелегальних каналів збуту озброєння.

Особливу небезпеку становить використання військової зброї організованими злочинними групами та її накопичення населенням у «тіньовому» секторі.

2. Трансформація організованої злочинності в умовах війни. Повномасштабна війна суттєво трансформувала діяльність організованої злочинності [11]. Сучасні кримінальні угруповання: інтегруються у військово-логістичні процеси; використовують волонтерські та гуманітарні канали; займаються шахрайством у сфері оборонних закупівель; спеціалізуються на незаконному обігу дронів, військового обладнання та техніки.

Правоохоронні органи регулярно фіксують злочинні схеми, пов’язані з постачанням FPV-дронів та військового обладнання для Сил оборони України [12].

3. Безпілотні системи (БПлА, FPV-дрони, НРК) як новий криміногенний фактор. У 2021 році проєкт Стратегії фактично не враховував масове поширення FPV-дронів як окремої кримінологічної загрози. Водночас сучасна війна засвідчила, що безпілотні технології стали не лише військовим, а й потенційно кримінальним інструментом. До основних криміногенних ризиків поширення безпілотних систем належать: використання дронів для терористичних актів; незаконна розвідка та спостереження; контрабанда; доставка заборонених предметів; диверсійна діяльність; коригування вогню; дистанційне застосування вибухових пристроїв.

4. Гібридні та інформаційно-психологічні загрози. Повномасштабна війна значно посилила роль інформаційно-психологічного впливу як елементу криміногенного середовища. До основних загроз в даному аспекті можна віднести: дезінформація; інформаційні спецоперації; поширення панічних настроїв; маніпуляції у соціальних мережах; кібершахрайство; психологічний терор цивільного населення. Особливо небезпечним є використання deepfake-технологій, ботомереж, анонімних Telegram-каналів, штучного інтелекту для інформаційного впливу.

5. Воєнна травматизація суспільства та зростання насильницької злочинності. Однією з довгострокових кримінологічних загроз є масова психологічна травматизація населення в наслідок триваючих воєнних дій. Наслідками війни стають: зростання рівня агресії; поширення насильницьких моделей поведінки; збільшення випадків домашнього насильства; алкоголізація та наркотизація населення; психологічна дезадаптація ветеранів та цивільних осіб. Крім того, війна сприяє формуванню високого рівня толерантності до насильства у суспільстві.

6. Терористичні та диверсійні загрози. Суттєво після 2022 року збільшилась кількість фактів диверсійної діяльності, терористичних актів (відносно військовослужбовців).

7. Корупційні та економічні кримінальні правопорушення у військовій сфері. В умовах війни суттєво зросли ризики: корупції у сфері оборонних закупівель; розкрадання гуманітарної допомоги; незаконного використання бюджетних коштів; тіньового обігу військового майна; зловживань у сфері мобілізації.

8. Міграційні та демографічні криміногенні ризики. Масове внутрішнє переміщення населення, міграційні процеси та демографічна криза зумовлені війною також формують криміногенні ризики, а саме: соціальну маргіналізацію; безробіття; торгівлю людьми; незаконне переправлення осіб через кордон; експлуатацію вразливих категорій населення.

Отже, у сучасних умовах війни комплекс кримінологічних загроз громадській безпеці України набув системного, гібридного та мілітарного характеру. Гібридний характер сучасної війни призводить до фактичного стирання межі між військовими та криміногенними загрозами. Якщо проєкт Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України 2021 року переважно орієнтувався на класичні криміногенні фактори, то сучасні реалії свідчать про формування нових типів загроз, пов'язаних із війною. У цих умовах забезпечення громадської безпеки потребує оновлення державної безпекової політики, адаптації кримінологічних підходів та формування нової моделі протидії гібридним криміногенним загрозам у воєнний період.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 верес. 2020 р. 2020 «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

3. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України затверджено від 29 черв. 2021 р. URL: https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021

4. Про проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 груд. 2022 р. (введено в дію Указом Президента України від 23 груд. 2022 р. № 883/2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0023525-22#Text.

5. Про затвердження Порядку проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту Міністерством внутрішніх справ : постанова Кабінету Міністрів України від 22 трав. 2019 р. № 507 (в редакції від 28.05.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2019-%D0%BF#Text.

6. Ігор Клименко: Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України та Концепція безпекового середовища в Україні на 2023-2026 роки – це одні з важливих стратегічних орієнтирів МВС (17.11.2023). URL: https://mvs.gov.ua/news/igor-klimenko-strategiia-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-ta-koncepciia-bezpekovogo-seredovishha-v-ukrayini-na-2023-2026-roki-ce-odni-z-vazlivix-strategicnix-orijentiriv-mvs

7. План роботи Міністерства внутрішніх справ України на 2024 рік, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України 25 груд. 2023 р. № 1070 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства внутрішніх справ України від 22 берез. 2024 р. № 185). URL: https://mvs.gov.ua/upload/1/8/2/1/4/1/plan-roboti-mvs-na-2024-rik-zi-zminami-1.pdf

8. План роботи Міністерства внутрішніх справ України на 2025 рік (із змінами, внесеними наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 берез. 2025 р. № 210), затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України 20 груд. 2024 р. № 849. URL: https://mvs.gov.ua/upload/2/0/3/4/8/5/plan-roboti-mvs-na-2025-rik-zi-zminami.pdf

9. План роботи Міністерства внутрішніх справ України на 2026 рік (із змінами, внесеними наказом Міністерства внутрішніх справ України від 29 квіт. 2026 р. № 389), затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України 19 груд. 2025 р. № 896. URL: https://mvs.gov.ua/upload/2/3/2/7/1/4/plan-roboti-mvs-na-2026-rik.pdf

10. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України затверджено від 29 черв. 2021 р. URL: https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021

11. Парламентське дослідження щодо концептуальних засад посилення боротьби з організованою злочинністю в Україні. *Дослідницька служба Верховної Ради України*. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33439.pdf

12. Нацполіція ліквідувала організовану злочинну групу шахраїв, яка не поставила для ЗСУ понад сто дронів вартістю майже 11 мільйонів гривень (08.04.2025). URL: https://cyberpolice.gov.ua/news/naczpolicziya-likviduvala-organizovanu-zlochynnu-grupu-shaxrayiv-yaka-ne-postavyla-dlya-zsu-ponad-sto-droniv-vartistyu-majzhe--miljoniv-gryven-2184/?utm_source=chatgpt.com

Тихомиров Денис Олександрович, *професор кафедри теорії, історії та філософії права НАВС, доктор юридичних наук, доцент*

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА БЕЗПЕКУ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України зумовила суттєву трансформацію безпекового середовища та поставила перед правоохоронними органами нові виклики. В умовах воєнного стану забезпечення безпеки набуває комплексного характеру та залежить від значної кількості факторів, які впливають на ефективність діяльності правоохоронних органів, стан правопорядку та рівень захищеності суспільства.

Під факторами, що впливають на безпеку у сфері діяльності правоохоронних органів, доцільно розуміти сукупність умов, явищ і процесів внутрішнього та зовнішнього характеру, які прямо або опосередковано визначають рівень безпеки, стан законності та ефективність виконання правоохоронними органами покладених на них завдань.

Класична класифікація факторів, що впливають на безпеку в сфері діяльності правоохоронних органів України в умовах воєнного стану можна представити у наступних критеріях та відповідних критеріям видах:

- за властивостями: кількісні, структурні, якісні;
- за місцем походження: внутрішні, зовнішні;
- за можливістю кількісного виміру параметричні, непараметричні;
- за наслідками – позитивні: негативні; зворотні, незворотні;
- за наявністю учасників: з учасниками, без учасників;
- за об’єктом впливу: на персонал, на матеріально-технічне забезпечення, на організацію діяльності;
- за періодичністю: системні, випадкові;
- за порядком дії: першого порядку (рівня), другого порядку (рівня), n-го порядку (рівня);
- за рівнем впливу: основні, другорядні;
- за рівнем деталізації: прості, складні;
- за ступенем загрози для правоохоронної діяльності: критичні, суттєві, помірні;
- за ступенем керованості: керовані, частково керовані, некеровані;
- за ступенем формалізації: видимі, латентні;
- за сферою впливу: політичні, економічні, соціальні….;
- за територією впливу: локальні, національні, міжнародні;
- за характером впливу на правоохоронну систему: прямого впливу, опосередкованого впливу;
- за характером залучених ресурсів: інтенсивні, екстенсивні;
- за характером походження: об’єктивні, суб’єктивні;
- за характером поширення: загальні, специфічні;
- за часом дії: постійні: тимчасові;
- за швидкістю виникнення наслідків: миттєві, короткострокові, довгострокові [3, с. 56].

Запропонований класифікаційний ряд, безумовно, не є вичерпним та може бути розширений залежно від потреб конкретного дослідження. На основі запропонованої класифікації можливо здійснити типологізацію факторів із врахуванням сукупності критеріїв, а також і завдань, які постають перед дослідником. Для прикладу, сучасні фактори, що впливають на безпеку в Україні, з урахуванням специфіки функціональних обов'язків правоохоронних органів можуть бути представлені у вигляді наступної типологізації. Воєнні фактори мають переважно тимчасовий характер, однак водночас характеризуються як видимі, критичні, об'єктивні та системні відповідно до раніше запропонованого класифікаційного ряду. До цієї групи належать фактори, пов'язані з безпосередньою збройною агресією рф, серед яких: ракетні, авіаційні атаки, атаки безпілотними повітряними літальними апаратами; безпосередні бойові дії на території України; диверсійна діяльність у прифронтових, фронтових та тилових регіонах держави; окупація окремих територій; мінування територій та об'єктів критичної інфраструктури.

Криміногенні фактори є постійно діючими факторами, характерними не лише для України, однак такими, що в умовах воєнного стану набувають додаткової актуальності та суспільної небезпеки. До них належать: незаконний обіг зброї; колабораційна діяльність; воєнні злочини; злочини проти основ національної безпеки України; торгівля людьми; мародерство; незаконне переправлення осіб через державний кордон; діяльність організованих злочинних груп, що використовують умови воєнного стану для розширення сфер свого впливу; незаконний обіг гуманітарної допомоги.

Інформаційні фактори пов'язані з інформаційним впливом на суспільство та правоохоронну систему. До найбільш актуальних серед них можна віднести: дезінформацію; пропаганду; інформаційно-психологічні спеціальні операції; поширення панічних настроїв серед населення; дискредитацію державних інституцій; маніпулювання суспільною думкою через соціальні мережі та месенджери [1]; поширення фейкових повідомлень щодо діяльності сил безпеки та оборони; інформаційне супроводження диверсійної діяльності.

Фактори у сфері кібербезпеки пов'язані з використанням сучасних інформаційних технологій та цифрових комунікацій. До найбільш небезпечних із них належать: кібератаки; витік службової інформації; отримання несанкціонованого доступу до відомостей, що містяться у державних реєстрах; використання штучного інтелекту у злочинній діяльності; поширення шкідливого програмного забезпечення; атаки на об'єкти критичної інформаційної інфраструктури; використання криптовалют у злочинній діяльності.

Соціально-демографічні фактори являють собою фактори, що виникають унаслідок змін у соціальній структурі населення. До них доцільно віднести: стихійне вимушене внутрішнє переміщення населення та зовнішню міграцію; демографічну кризу; соціальну напругу [2; 12]; психологічні наслідки війни; зростання кількості осіб, які потребують соціальної адаптації після участі у бойових діях; збільшення кількості дітей, які постраждали від воєнних дій.

Економічні фактори визначають ресурсні можливості держави щодо забезпечення належного рівня безпеки та ефективного функціонування правоохоронної системи. До таких факторів належать: стан державного боргу та дефіциту державного бюджету; високий рівень безробіття; неконтрольовані та непрогнозовані інфляційні процеси; скорочення інвестиційної активності; руйнування виробничих потужностей; тінізація економічних процесів; зростання витрат держави на ліквідацію наслідків воєнних дій та відновлення пошкодженої інфраструктури.

Правові фактори випливають із особливостей нормативно-правового регулювання суспільних відносин. До них належать: зміни законодавства в умовах воєнного стану та пов'язані з цим ризики порушення прав і свобод людини; прогалини та колізії в законодавстві; нестабільність нормативно-правового регулювання; недостатня правова визначеність окремих процедур документування та розслідування воєнних злочинів; проблеми гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами.

Організаційно-управлінські фактори характеризують особливості функціонування правоохоронної системи. До них можна віднести: проблеми недостатнього кадрового забезпечення; недостатню міжвідомчу взаємодію; неякісну професійну підготовку персоналу; недостатнє матеріально-технічне забезпечення; цифровізацію правоохоронної діяльності, яка може виступати як позитивним, так і негативним фактором; надмірне службове навантаження на працівників правоохоронних органів; професійне вигорання особового складу; недостатній рівень психологічної підтримки персоналу.

Міжнародні фактори пов'язані із зовнішньополітичними та міжнародно-правовими процесами. До них належать: проблеми міжнародної військової допомоги; неефективність діяльності окремих міжнародних організацій; неефективність та вибірковість міжнародного обміну інформацією; транснаціональна злочинність; міжнародна кіберзлочинність; зміни безпекової ситуації у суміжних державах; рівень міжнародної підтримки України у сфері боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку.

Отже, фактори, що впливають на безпеку в сфері діяльності правоохоронних органів України в умовах воєнного стану, являють собою складну багаторівневу систему взаємопов'язаних явищ та процесів, які мають різне походження, характер впливу, ступінь керованості та наслідки для функціонування правоохоронної системи. Запропонований класифікаційний ряд дозволяє здійснювати комплексний аналіз таких факторів, визначати їх місце у системі загроз безпеці, оцінювати рівень їх впливу на діяльність правоохоронних органів, а також прогнозувати можливі наслідки їх реалізації.

Проведена типологізація сучасних факторів дає можливість адаптувати результати теоретичних досліджень до актуальних безпекових викликів, зумовлених запровадженням правового режиму воєнного стану та збройною агресією російської федерації проти України. Практичне значення запропонованого підходу полягає у можливості його використання під час формування управлінських рішень, визначення пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів, удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії та підвищення ефективності забезпечення безпеки в державі.

Список використаних джерел

1. Буняк Н. М. Соціальна безпека: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство.* 2022. Вип. 37. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1242/1197

2. Олексюк М. М. Безпека держави в умовах воєнного стану (характеристики та особливості). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна.* 2022. № 2. С. 9–15.

3. Тихомиров Д. О. Поняття та класифікація факторів, що впливають на формування та реалізацію державної політики у сфері безпеки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Право»*. 2019. № 18. С. 55–61.

Тищенко Євген Олександрович, *професор кафедри автоматичних систем безпеки та електроустановок НУЦЗ України, доктор технічних наук, професор;*
Котляр Діана Олегівна, *ад'юнкт докторантури-ад'юнктури НУЦЗ України*

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання внутрішньої безпеки держави тісно пов'язане з стійкістю критичної інфраструктури. Об'єктами життєзабезпечення міста є електропідстанції, насосні станції водоканалу, газорозподільні пункти. Вони є першочерговими цілями для атак ворога. Будь-яка надзвичайна ситуація (НС) на таких об'єктах, зокрема пожежа, спричинена обстрілом або диверсією, миттєво перетворюється з локальної технічної проблеми на чинник дестабілізації суспільства. Система пожежної безпеки (ПБ) об'єкта в цьому контексті виступає не просто як набір технічних засобів, а як критична ланка єдиної державної системи цивільного захисту [5; 6].

Воєнні дії суттєво змінюють характер пожежної небезпеки та умови функціонування систем цивільного захисту. В умовах збройної агресії об'єкти життєзабезпечення міста, зокрема енергетичні підприємства, системи водопостачання, теплогенеруючі установки, транспортна та комунальна інфраструктура, стають потенційними цілями ураження, що значно підвищує ризик виникнення масштабних пожеж і надзвичайних ситуацій [5; 6]. Такі події можуть призводити до порушення безперервності надання критично важливих послуг населенню та створювати загрозу внутрішній стабільності держави.

Особливістю пожеж в умовах воєнних дій є фактор раптовості та масовості уражень. Одночасне виникнення декількох осередків займання, руйнування будівель і технологічного обладнання значно ускладнюють проведення аварійно-рятувальних робіт. У таких умовах традиційні сили та засоби пожежогасіння можуть бути перевантажені, а доступ пожежно-рятувальних підрозділів до місця пожежі обмежений або повністю заблокований через руйнування транспортної інфраструктури, повторні обстріли чи утворення зон підвищеної небезпеки [6].

Додатковою проблемою є пошкодження систем водопостачання та енергозабезпечення. Руйнування водопровідних мереж, насосних станцій та резервуарів суттєво обмежує можливість використання води як основного вогнегасного засобу [4]. Водночас значна кількість сучасних об'єктів життєзабезпечення оснащена електротехнічним обладнанням, що перебуває під високою напругою, а також містить велику кількість кабельної продукції, трансформаторів, акумуляторних систем та паливно-мастильних матеріалів. Гасіння таких пожеж потребує застосування спеціальних діелектричних вогнегасних речовин, здатних ефективно локалізувати займання без створення додаткової небезпеки для персоналу та обладнання.

У зв'язку з цим особливого значення набуває підвищення ефективності автономних і первинних засобів пожежогасіння, серед яких важливе місце займають вогнегасні порошки та порошкові системи пожежогасіння. Їх перевагами є універсальність застосування, висока швидкість припинення процесу горіння, можливість використання для гасіння електроустановок під напругою, а також незалежність

від стаціонарних систем водопостачання. Використання порошкових складів дозволяє оперативно локалізувати осередок пожежі на початковій стадії розвитку, мінімізувати масштаби пошкоджень та знизити ймовірність виникнення вторинних надзвичайних ситуацій. Система забезпечення пожежної безпеки об'єкта в умовах воєнних дій повинна розглядатися як невід'ємна складова системи цивільного захисту держави [7].

Вогнегасні порошки (ВП) є універсальними засобами, здатними пригнічувати горіння практично всіх класів (A, B, C, D, E). У структурі цивільного захисту об'єкта вони займають особливе місце завдяки: 1) високій вогнегасній здатності при мінімальній витраті маси; 2) можливості гасіння електроустановок без зняття напруги; 3) морозостійкості, що критично для зимового періоду в умовах пошкодження систем опалення [7]. Проте досвід ліквідації наслідків обстрілів показує, що стандартні порошкові системи не завжди забезпечують стовідсоткове придушення повторних займань або гасіння у важкодоступних місцях зруйнованих конструкцій.

Для підвищення ефективності застосування ВП на об'єктах життєзабезпечення пропонується комплекс заходів: оптимізація дисперсного складу: зменшення середнього розміру часток порошку до мікронного рівня значно збільшує активну поверхню взаємодії з полум'ям, що дозволяє реалізувати ефект інгібування хімічних реакцій горіння набагато швидше; модифікація хімічного складу, а саме: введення антиоксидантів та гідрофобізаторів нового покоління запобігає злежуваності порошку, що є критичним при тривалому зберіганні в умовах вібрацій від вибухів; гібридні системи: комбіноване використання порошку разом з дрібнодисперсною водою або інертними газами [1; 3]. Порошок збиває основне полум'я, а вода охолоджує конструкції, запобігаючи повторному спалаху [2].

Впровадження модульних установок порошкового пожежогасіння (МУПП) з функцією автоматичного пуску дозволяє ліквідувати пожежу на ранній стадії ще до прибуття підрозділів ДСНС [5; 6]. В умовах війни, коли персонал може перебувати в укриттях під час тривоги, такі автономні системи стають єдиним шансом врятувати обладнання. Необхідно інтегрувати датчики МУПП у загальну систему моніторингу об'єкта, щоб диспетчери могли дистанційно контролювати стан безпеки навіть із захищених командних пунктів. Мінімізація часу ліквідації пожежі на об'єктах енергетики та водопостачання безпосередньо впливає на морально-психологічний стан населення. Відсутність світла чи води через пожежі на підстанціях є потужним інструментом ворожої ІПСО для розхитування внутрішньої ситуації. Таким чином, технологічне вдосконалення систем порошкового пожежогасіння переходить з площини суто інженерної у площину стратегічної безпеки держави [4].

Отже, в умовах воєнних дій система забезпечення пожежної безпеки об'єкта є важливою складовою системи цивільного захисту держави. Підвищення ефективності застосування вогнегасних порошків на об'єктах життєзабезпечення сприяє оперативній локалізації пожеж та зменшенню ризику виникнення надзвичайних ситуацій. Використання сучасних порошкових систем пожежогасіння дозволяє забезпечити захист електроустановок, критичної інфраструктури та технологічного обладнання в умовах обмеженого доступу до водопостачання. Впровадження автономних модульних установок пожежогасіння підвищує стійкість функціонування об'єктів критичної інфраструктури та рівень безпеки населення. Тому вдосконалення систем порошкового пожежогасіння є актуальним напрямом зміцнення техногенної та внутрішньої безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Du D., Shen X., Feng L., Hua M., Pan X. Efficiency characterization of fire extinguishing compound superfine powder containing Mg(OH)2. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*. 2019. Vol. 57. P. 73–80.

2. Guo Y., Chang Z., Tan Z. Study on fire extinguishing mechanism of allophanate based on Monnex dry powder. *Computational and Theoretical Chemistry*. 2023. Vol. 1230. P. 114361.

3. Zhang Y., Wang Z., Li Q., Pan R., Zhou X. A novel approach for enhancing fire suppression efficiency of dry powder extinguishant: From the synergistic effect of dawsonite. *Powder Technology*. 2024. Vol. 431. P. 119052.

4. ДСТУ EN 615:2017 (EN 615:2009, IDT) Протипожежний захист. Вогнегасні речовини. Вимоги до вогнегасних порошків. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2017. 32 с.

5. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 листоп. 2021 № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text.

6. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text.

7. Тищенко О. М., Жартовський С. В., Тищенко Є. О. Вогнегасні порошки та умови їх застосування : навч. посібн. Черкаси : ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗУ, 2014. 250 с.

Ткаленко Олег Валерійович, *керівник Вінницької обласної прокуратури, кандидат юридичних наук*

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Воєнні злочини становлять особливу категорію кримінально протиправних діянь, що вирізняється високим ступенем суспільної небезпеки та посягає на фундаментальні цінності міжнародної спільноти, зокрема мир, безпеку та гуманність. До основних алгоритмів дій слідчого на початковому етапі досудового розслідування кримінальних проваджень, зокрема й воєнних злочинів, належать: своєчасне внесення відомостей в ЄРДР; організація огляду місця події з фіксацією бойової обстановки та матеріальних слідів; витребування матеріалів службового розслідування у військовій частині; вилучення технічних пристроїв, документів, відео- та аудіоматеріалів, що мають доказову значущість; встановлення свідків і проведення допиту; організація розшуку підозрюваної особи; ініціювання необхідних судових експертиз, зокрема військової, судово-психіатричної, медичної. Також слід виокремити необхідність застосування методів OSINT для збирання інформації з відкритих джерел, а також забезпечення належної фіксації доказів відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України. Розроблення та впровадження чіткої криміналістичної методики, зокрема алгоритмів дій слідчого, є необхідною умовою підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень [4; 5, с. 342].

Під час розслідування воєнних злочинів на всіх його етапах однією з ключових слідчих (розшукових) дій є огляд місця події. На підготовчому етапі проведення огляду місця події за фактами вчинення воєнних злочинів аналізують вихідну інформацію про подію кримінального правопорушення та її наслідки; визначають доцільність і необхідність проведення огляду місця події, а також його завдання; встановлюють склад учасників цієї процесуальної дії, розподіляють і роз'яснюють їхні ролі, організовують взаємодію між ними; здійснюють матеріально-технічне забезпечення; визначають межі місця події та методи проведення його огляду; вживають заходів щодо виявлення та надання невідкладної допомоги постраждалим особам, а також забезпечення безпеки учасників огляду місця події тощо [7, с. 253].

Робочий етап огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, полягає у здійсненні фіксації місця події та прилеглої до нього території, основних вузлів й окремих слідів злочину за допомогою технічних засобів; проведенні обстеження місця події за напрямом, а також у спосіб, що визначають відповідно до обраного методу огляду (від центру до периферії (ексцентричний), від периферії до центру (концентричний), фронтальний); описі обстановки місця події загалом та його окремих об'єктів (пошкоджених споруд, транспортних засобів, місць масових поховань цивільних осіб, трупів, вирв, решток боєприпасів тощо); вилученні й упакуванні виявлених на місці події слідів, зразків і проб [7, с. 256–256].

Завершальний етап полягає у фіксації процесу та результатів огляду місця події під час досудового розслідування воєнних злочинів [7, с. 256]. Слід зауважити, що одним з ключових способів одержання достовірних доказів є призначення та проведення судових експертиз, які сприяють формуванню доказової бази й отриманню обґрунтованої інформації про обставини вчинення воєнних злочинів (ідентифікація осіб загиблих і зниклих безвісти в результаті вчинення воєнних злочинів, що є можливим за результатами проведення молекулярно-генетичної експертизи).

Під час розслідування воєнних злочинів актуальності набуває молекулярно-генетична експертиза, яка є різновидом біологічної експертизи та дослідженням на основі спеціальних знань у галузі молекулярної генетики методами ДНК-аналізу біологічних зразків з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [8, с. 37]. Нині молекулярно-генетичну експертизу призначають під час розслідування воєнних злочинів, зокрема виявлення масових поховань на деокупованих територіях. Труднощі можуть виникати під час ексгумації виявлених тіл та ідентифікації осіб потерпілих, що здійснюють за допомогою молекулярно-генетичної експертизи. Також експертизу проводять для ідентифікації невпізнаних трупів, встановлення приналежності окремих частин тіл, виявлених на місці масових поховань або обстрілів цивільних об'єктів [1, с. 7–8].

В Україні існують дві модифікації автоматизованих пристроїв ДНК-аналізу. Позитивних результатів було досягнуто під час досліджень на пристрої «ANDE Rapid DNA», що призначений для створення протягом 90–100 хвилин ДНК-ідентифікатора людини. Цей пристрій має дві модифікації картриджів, що дають змогу одночасно досліджувати чотири об'єкти зі слідами біологічного матеріалу, вилученого під час огляду місця події, та п'ять об'єктів у разі аналізу букального епітелію. Інший прилад – Applied Biosystems «RapidHIT ID», який також є повністю автоматизованим генетичним аналізатором. Ця система охоплює підготовку зразків і капілярний електрофорез для створення профілів ДНК, що поєднуються програмним забезпеченням RapidLINK для перегляду й аналізу або прямого завантаження до вибраної бази даних. Пристрій дає змогу провести аналіз в реальному часі [6, с. 692].

Розслідування воєнних злочинів у контексті збройного конфлікту в Україні постає як надзвичайно складне завдання, яке потребує не лише належної правової кваліфікації та дотримання кримінального процесуального законодавства, а й широкого застосування спеціальних знань. Участь спеціаліста в досудовому розслідуванні цих видів злочинів сприяє ефективності виявлення, фіксації, аналізу й оцінки доказів, зокрема у випадках, коли йдеться про складні обставини вчинення злочину, великі масштаби

наслідків, їхню багатофакторність і тривалість. Слід зазначити, що спеціалісти є ключовими учасниками кримінального провадження, які забезпечують технічний, науковий та аналітичний супровід слідчих (розшукових) дій. Їхня участь дає змогу оперативно реагувати на динамічну ситуацію під час документування воєнних злочинів, забезпечувати якість фіксації слідів. Залучення спеціаліста є особливо важливою під час огляду місця події, допитів, а також аналізу відкритих джерел і цифрових доказів [2, с. 76].

Також у сучасних умовах збройного конфлікту важливого значення для криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів набувають технології OSINT. Це надає можливість правоохоронним органам переходити від реактивного реагування на злочини до проактивної діяльності – їх прогнозування та попередження. Реалізація цього підходу неможлива без належного технологічного забезпечення, використання спеціалізованого програмного забезпечення, геоінформаційних систем, а також доступу до широкого кола джерел інформації, зокрема внутрішніх баз даних і відкритих джерел (OSINT), за обов'язкової критичної оцінки їх достовірності [3, с. 38].

Отже, розслідування воєнних злочинів вирізняється складністю під час збирання криміналістично значущої інформації у зв'язку із проведенням бойових дій або обмеженою кількістю доказового матеріалу на деокупованих територіях. Сучасне суспільство постає перед численними викликами, пов'язаними з розширенням спектра загроз і зростанням кількості воєнних злочинів. Надзвичайний правовий режим дії воєнного стану формує для органів досудового розслідування нові складні завдання, що потребують пошуку ефективних рішень.

Список використаних джерел

1. Войчишена М. В. Особливості проведення молекулярно-генетичної експертизи під час розслідування воєнних злочинів. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 19. С. 1–14. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18670120.

2. Гусєва В. О. Участь спеціалістів у розслідуванні воєнних злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 2025. № 2 (12). С. 71–76. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.06.

3. Застосування тактичного кримінального аналізу : метод. рек. / О. Тарасенко, Р. Бутко, Д. Овсянюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 66 с.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

5. Кунтій А. І. Алгоритми дій слідчого під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 429 КК України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право».* 2025. Вип. 91, ч. 4. С. 337–342. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.47.

6. Пиріг І. В. Використання техніко-криміналістичних засобів під час розслідування воєнних злочинів. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 21 бер. 2025 р.). Ч. І. С. 691–693.

7. Пчеліна О. В., Фоміна Т. Г. Особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ.* 2023. № 2 (123). С. 251–259. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-251-259.

8. Степанюк Р. Л., Гусєва В. О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2024. 232 с.

Ткачук Дмитро Валерійович, *заступник начальника кафедри прикордонної безпеки факультету професійної освіти та лідерства НАДПСУ імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ З ПРИДНІСТРОВСЬКИМ РЕГІОНОМ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила суттєву трансформацію пріоритетів діяльності Державної прикордонної служби України. Охорона державного кордону набула ознак важливої складової системи національної безпеки та оборони держави, що передбачає поєднання традиційних заходів прикордонного контролю з оборонними та контррозвідувальними заходами. Особливої актуальності зазначені завдання набувають на ділянці державного кордону України з Придністровським регіоном Республіки Молдова, де безпекові виклики поєднуються з високою інтенсивністю спроб незаконного перетинання державного кордону.

Правову основу здійснення прикордонного контролю в умовах правового режиму воєнного стану становлять закони України «Про правовий режим воєнного стану», «Про прикордонний контроль» та відповідні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України. Однією з ключових змін стало запровадження тимчасових обмежень щодо виїзду за межі України громадян чоловічої статі віком від 18 до 60 років, що покладає на прикордонні наряди органів та підрозділів Державної прикордонної служби України додаткові завдання з перевірки військово-облікових документів і законності підстав для перетинання державного кордону.

В умовах воєнного стану функціональні пріоритети прикордонного контролю змістилися в напрямі вирішення таких основних завдань:

– протидія диверсійній та розвідувальній діяльності, що передбачає недопущення проникнення на територію України осіб, причетних до діяльності спеціальних служб держави-агресора, колабораційної діяльності або використання підроблених документів;

– протидія незаконній міграції та незаконному переміщенню через державний кордон осіб чоловічої статі віком від 18 до 60 років, які ухиляються від призову на військову службу під час мобілізації, шляхом виявлення осіб, що намагаються перетнути державний кордон поза пунктами пропуску або з використанням підроблених документів чи незаконним використанням інформаційної системи «Шлях»;

– виконання спеціальних доручень уповноважених органів шляхом застосування відповідних індексів ризику (Д, Н, Р, І, О, В) для проведення процесуальних, оперативно-розшукових та розвідувальних заходів щодо окремих осіб у режимі реального часу.

Крім того, в умовах воєнного стану відбувається організаційно-технологічна модернізація системи охорони державного кордону та активна розбудова концепції «інтелектуального кордону». Сучасний етап розвитку прикордонної безпеки характеризується переходом від переважно позиційних методів охорони кордону до комплексного використання сучасних інформаційних технологій, основними складовими яких є:

– використання інструментів штучного інтелекту шляхом впровадження спеціалізованих програмних рішень для автоматизованого розпізнавання осіб, транспортних засобів, озброєння та інших об'єктів контролю, що сприяє підвищенню ефективності службової діяльності та зменшенню впливу людського фактора;

– дистанційний моніторинг обстановки із застосуванням безпілотних авіаційних комплексів для цілодобового спостереження за важкодоступними ділянками державного кордону та прибережними територіями;

– використання математичних моделей оцінювання ризиків і прогнозування правопорушень, що забезпечує підвищення обґрунтованості управлінських рішень та ефективності розподілу сил і засобів.

Отже, трансформація системи прикордонного контролю на придністровському сегменті державного кордону України в умовах правового режиму воєнного стану характеризується переходом до комплексної моделі інтегрованого управління кордонами, яка поєднує адміністративно-правові механізми, сучасні технологічні засоби виявлення та ідентифікації загроз, а також розширення міжнародної та міжвідомчої взаємодії. Пріоритетним завданням залишається формування єдиного безпекового простору, здатного забезпечити своєчасне реагування на сучасні гібридні загрози та гарантувати належний рівень захисту державного кордону України.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

3. Про прикордонний контроль : Закон України від 5 листоп. 2009 р. № 1710-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17.

Токар Петро Танасійович, *начальник ГУНП в Харківській області, кандидат юридичних наук;*
Кріцак Іван Васильович, *помічник начальника ГУНП в Харківській області, професор кафедри права та суспільних наук Вінницького фінансово-економічного університету, кандидат юридичних наук, доцент*

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ЗРІЗ ФЕНОМЕНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Важливість дослідження безпекових питань на рівні окремого регіону. Безпека держав сьогодні завершується далеко не на її кордонах. Вона має транскордонний характер. Особливий інтерес становить дослідження багатьох безпекових питань у рамках окремого регіону. За словами М. О. Форкош, удосконалення міжнародної взаємодії доцільно розпочинати з мікрорівня, керуючись сучасним науковим підходом «мислити глобально – діяти локально», що актуалізує розвиток транскордонного співробітництва [1, с. 126].

На основі роботи В. В. Гладуша під назвою «Забезпечення національної стійкості України на рівні регіонів та територіальних громад», можливо здійснити дефініцію стійкості як інтегральної властивості національної системи, що характеризується здатністю адаптуватися до змін та протидіяти деструктивним впливам при збереженні функціональності та ціннісних орієнтирів [2]. Дослідження дозволяє коректно позиціювати національну стійкість як стратегічний цільовий компонент забезпечення національної безпеки, для досягнення якого необхідна ефективна реалізація управлінського циклу, центральною ланкою якого є методологія оцінювання ризиків [3, с. 469].

Україна, яка сьогодні захищає свою незалежність і суверенітет у війні проти агресора – росії, стикається з численними викликами, зокрема в інформаційній сфері. Війна має гібридний характер, і одним із ключових фронтів є інформаційний, адже ворог активно поширює дезінформацію через цифрові мережі. За цих умов захист інформаційного простору стає пріоритетним завданням. Україна має активно переймати досвід країн, які досягли значних успіхів у сфері інформатизації та цифровізації, щоб зміцнити власну інформаційну безпеку та забезпечити ефективне функціонування публічного управління [4, с. 148].

Поняття безпека та необхідність його міждисциплінарного дослідження. У процесі підготовки цього дослідження нами проаналізовано понад 50 анотацій іноземних наукових авторів, розміщених на платформі Web of Science, а також понад 20 фахових наукових публікацій, відібраних за ключовим словом «національна безпека» з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Саме на основі комплексного осмислення та узагальнення зазначеного наукового масиву була підготовлена дана наукова праця. Сьогодні у бібліотеці Вернадського налічується понад 2719 наукових статей, у назві яких міститься ключове слово «національна безпека», що ще раз підтверджує надзвичайну актуальність, затребуваність і міждисциплінарне значення цієї проблематики в умовах сучасних глобальних викликів і загроз.

А. О. Янчук, наголошує, що актуальність дослідження проблематики національної безпеки сьогодні обумовлена насамперед глобальною економічною та духовно-моральною кризою, що охопила більшість країн світу, а також загостренням внутрішніх і зовнішніх суперечностей різного характеру. Зазначені чинники спонукають держави з молодими демократичними традиціями шукати ефективніші механізми захисту конституційного ладу та гарантування національного суверенітету [5, с. 345]. Як слушно зазначає О. Лемак, саме безпека становить центральний елемент «суспільного договору» між громадянами та державним апаратом, що діє від їхнього імені, – ця ідея є засадничою для договірної теорії походження держави. Безпека суспільства, тобто соціальна або суспільна безпека, у такому контексті є тотожною поняттю національної безпеки, адже нація охоплює всіх громадян, а також осіб без громадянства, які перебувають на території держави та підпадають під її юрисдикцією. Відтак національна (суспільна) безпека означає захищеність усіх без винятку осіб, що проживають на території України [6, с. 40]. Будь-яка загроза суспільству автоматично набуває характеру національної небезпеки. Водночас, ототожнення цих понять дозволяє подолати хибне розмежування їхнього змісту, згідно з яким національна безпека асоціюється виключно із силовими діями військового або аналогічного характеру, тоді як соціальна безпека нібито стосується лише цивільного, мирного становища громадян у державі [7, с. 91].

Національна безпека у контексті піраміди А. Маслоу. У відомій піраміді А. Маслоу потреба в безпеці та захисті належить до першочергових та необхідних після потреб людини в їжі, житлі, одязі. Відчуття захисту і безпеки створює сприятливе середовище для господарської діяльності й розвитку, для побудови різноманітних планів на коротку, середню і тривалу перспективу, надає впевненості у відносній стабільності. Потреба у захисті й безпеці притаманна усім індивідам на свідомому та підсвідомому рівнях. Таким чином, вона об'єктивно набуває як місцевого й регіонального, так і загальнодержавного значення, і саме тому повинна стояти у пріоритеті публічного управління. Закономірним є явище та процес формування і зміцнення в кожній країні основ національної безпеки, адже національна безпека є ключовою основою та пороговим індикатором національного суверенітету загалом і впевненістю в забезпеченні й гарантуванні людині та громадянину базових прав і свобод зокрема. Відповідно перманентний перегляд основ і поступове зміцнення національної безпеки – це тривала запорука національного суверенітету і формування здорового розвитку суспільних відносин. Звідси, випливає актуальність і необхідність дослідження національної безпеки як однієї з реальних першочергових проблем в Україні. Беручи за приклад згадану ієрархію потреб А. Маслоу, не можемо не згадати і вищі рівні потреб, серед яких – відпочинок, спілкування, моральне збагачення [8, с. 208–209].

Кожна людина своїм фізичним та духовним єством формує найвищу цінність держави. Саме тому в пріоритеті національного законодавства має перебувати людина. Відповідно всі прийняті нормативно-правові та законодавчі акти не повинні жодним чином йти всупереч людському життю, здоров'ю, добробуту, правам та свободам. Отож, той чи інший елемент національної безпеки має бути наявний у кожному зваженому рішенні та документі. Усі компоненти національної безпеки мають однаковий ваговий коефіцієнт, що означає практично рівномірну їхню значущість у загальній структурі та у життєдіяльності населення країни [8, с. 211–212].

Які існують види економічної безпеки в умовах необхідності забезпечення економічної стабільності нашої держави. Необхідно зазначити, що економічна безпека має свою структуру, тому для деталізації сутності досліджуваного поняття, доречно виділити та описати його структурні компоненти. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, структурними компонентами економічної безпеки України є промислова, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна та фінансова безпека [9]. У відповідному нормативному документі закріплені визначення складових

економічної безпеки як базових формотворчих елементів забезпечення економічної стійкості держави. Необхідно зазначити, що промислова (виробнича) складова економічної безпеки передбачає наявність виробничих потужностей, ефективне використання, модернізація та відтворення яких забезпечує конкурентоспроможність національної економіки. Енергетична складова економічної безпеки передбачає наявність стабільних енергоносіїв для фізичного постачання внутрішнім споживачам. Макроекономічна складова економічної безпеки гарантує стабільність економічної системи шляхом забезпечення збалансованості основних макроекономічних показників. Демографічна складова економічної безпеки засвідчує стан захищеності суспільства та забезпечується шляхом збалансованих демографічних показників, зростання чисельності населення та забезпечення передумов до подальшого демографічного росту. Соціальна складова економічної безпеки є системою умов, які забезпечують соціальні гарантії, гідний рівень життя, розвиток особистості, суспільства і держави. Продовольча складова економічної безпеки передбачає забезпеченість економіки країни продовольчими товарами певної якості та необхідної кількості для ефективного функціонування національного господарства. Фінансова складова економічної безпеки є комплексом заходів, які забезпечують економічні інтереси держав, стійкість банківської системи, ефективність фінансової діяльності господарчих суб'єктів. Зовнішньоекономічна складова економічної безпеки забезпечує відповідність зовнішньоекономічної діяльності національним інтересам шляхом створення умов для оптимального функціонування національної економіки в міжнародному просторі. Інвестиційно-інноваційна складова економічної безпеки створює умови для отримання, розміщення та використання науково-технічного потенціалу та залучення інвестиційних ресурсів для розвитку національної економіки. Перераховані вище складові у сукупності повинні забезпечувати збалансованість та стійкість економічної безпеки держави до дії внутрішніх і зовнішніх загроз у поточному та довгостроковому періодах за умови достатнього рівня розвитку [10, с. 245–246].

Що таке транскордонна безпека? М. О. Форкош наголошує, що транскордонна безпека є самостійною правовою категорією, що посідає особливе місце в ієрархії рівнів безпеки – між національною безпекою та безпекою регіону. Автор відстоює методологічну хибність вузького трактування транскордонної безпеки виключно через призму охорони державного кордону; натомість сучасна доктрина визначає її комплексний характер, що охоплює політичний, економічний, науково-технологічний, гуманітарний, демографічний та екологічний компоненти [1, с. 122]. Доречно звернути увагу на етимологію поняття «транскордонна безпека», яке складається з двох компонентів: «транскордонний простір» та «безпека». Латинський префікс «trans» означає «по той бік», «через». У такому значенні цей термін застосовується в різних наукових дисциплінах – економіці, політології, психології, медицині, технічних науках тощо [11, с. 238]. Н. Мікула у монографії «Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво» пропонує такі варіанти перекладу слова «trans» – «пере-», «переносити», «переміщати» [12, с. 14]. Отож, цей термін завжди вказує на процес подолання певної межі, зокрема й державного кордону [1, с. 125].

Транскордонна безпека є самостійною правовою категорією, що посідає особливе місце в ієрархії рівнів безпеки – між національною безпекою та безпекою регіону. На противагу поширеному у вітчизняній практиці звуженому тлумаченню, що обмежує транскордонну безпеку виключно охороною державного кордону, сучасна доктрина обґрунтовує її комплексний характер. Транскордонна безпека охоплює стан захищеності спільних інтересів, об'єктів та процесів суміжних територій різних держав і включає політичний, науково-технологічний, гуманітарний, внутрішній, демографічний та екологічний компоненти. При цьому, методологічно важливим є розмежування понять «транскордонна безпека» та «безпека транскордонного співробітництва»: перше стосується захисту спільних інтересів прикордонних територій, друге – убезпечення практичної діяльності з налагодження міжрегіональної взаємодії [1, с. 126].

Використаймо досвід Китаю у тому, що національна безпека є пріоритетом у порівнянні з приватною безпекою. Наявність міцної нормативно-правової бази для транскордонної передачі даних має вирішальне значення для забезпечення балансу між національною безпекою, економічними інтересами та правом на приватність громадян. Однак підхід Китаю, що базується на оцінці безпеки та стандартних договірних умовах, ставить національну безпеку понад усе. Нещодавно прийнятий «Регламент про стандартизацію та сприяння транскордонній передачі даних» підкріплює цей підхід, що свідчить про збереження пріоритетності національної безпеки в найближчому майбутньому. Такий акцент на національній безпеці не є випадковим, а є основним принципом давно прийнятої Китаєм доктрини «національна безпека понад усе» та його унікальної політичної філософії, яка ставить суспільні інтереси вище за приватні. Відповідно, Китай запровадив певний вид м'якої локалізації даних, що суттєво впливає на іноземні компанії, які ведуть діяльність на його території, та змінює ситуацію у сфері захисту приватного життя споживачів [13].

Результати свідчать про те, що ризик політичної безпеки Китаю загалом знизився: з 76,39 у 2001 році до 24,99 у 2022 році, а прогнози вказують на подальше зниження до 11,00 до 2032 року. Серед 5-ти порівняних прогнозних моделей модель нейронної мережі BP засвідчила найвищий коефіцієнт

детермінації (R^2 = 0,9967), що свідчить про її вищу прогнозну ефективність. Запропонована модель забезпечує методологічну основу, яку можна застосовувати не лише до політичної безпеки, але й адаптувати до інших сфер національної безпеки, пропонуючи теоретичні рекомендації та методологічну підтримку для комплексної оцінки ризиків національної безпеки [14].

Режим Сі Цзіньпіна в Китаї впроваджує різноманітну політику, яка надає пріоритет концепції «національної безпеки» та підкреслює занепокоєння щодо передбачуваної загрози кольорової революції. Концепція «національної безпеки» була піднесена до політичної філософії «цілісної» або «всеохоплюючої» безпеки. Ця всеохоплююча безпека означає, що «безпека» стосується всіх сфер, включаючи економіку, культуру та довкілля, і що безпека має пріоритет над іншими факторами, такими як економіка, культура та довкілля. Дипломатія не є винятком, і політична філософія полягає в тому, щоб розглядати дипломатію та безпеку разом, де безпека має пріоритет над дипломатією. Акцент на логіці національної безпеки також вплинув на політику щодо Гонконгу та політику управління Сіньцзян-Уйгурським автономним районом. Крім того, це призвело до посилення внутрішнього управління іноземцями та міжнародними неурядовими організаціями. Більше того, ця внутрішня логіка «національної безпеки» мала сильний вплив на зовнішню політику. Наприклад, поширений всередині країни дискурс про «кольорову революцію» безпосередньо вплинув на саміт США та Китаю, де темою обговорення було те, чи планують США повалити режим КПК, чи ні. У Китаї дипломатія та внутрішня політика, схоже, швидко стають одним і тим самим [15].

Як бачимо, особливу увагу привертає підхід Китайської Народної Республіки (КНР), де національна безпека розглядається як основоположний пріоритет державної політики. Для сучасної України, яка вже понад 10 років перебуває в умовах російської агресії, по суті йде повноцінна російсько-українська війна, питання національної безпеки має посідати центральне місце серед усіх державних пріоритетів. Саме тому необхідно думати над створенням комплексної системи захисту держави, своєрідного «залізного купола», який, попри значні територіальні масштаби України, дозволив би забезпечити максимально високий рівень безпеки громадян, суспільства і держави.

Національна безпека нерозривно пов'язана зі стабільною економікою, розвитком сільського господарства, раціональним використанням природних ресурсів та збереженням земель, які ще не зазнали руйнівного впливу війни. Воєнні дії спричиняють масштабне забруднення ґрунтів, руйнування інфраструктури та створюють загрози не лише для України, а й для глобальної продовольчої безпеки. Саме тому безпека окремої держави нині тісно пов'язана із загальносвітовою безпекою, формуючи своєрідний ланцюговий механізм взаємозалежності. У цьому контексті дедалі більшого значення набуває транскордонна безпека, адже безпека держави не закінчується на її кордонах.

За цих розмірковувань, доцільно розрізняти два великі види безпеки – національну та приватну. Використовуючи окремі елементи китайського підходу, варто наголосити, що за умов існування загроз самому існуванню держави, національна безпека має розглядатися як вища цінність, адже саме вона забезпечує захист суспільства, державності та майбутнього всіх громадян. Права і свободи конкретної людини залишаються надзвичайно важливими, однак у кризові періоди особливий акцент повинен ставитися на суспільне благо та безпеку всього народу.

Сьогодні Україна потребує чіткого визначення стратегічних пріоритетів національної безпеки на найближчу перспективу, на майбутнє. Російська війна продовжує руйнувати українські села і міста, знищувати інфраструктуру та створювати загрози самому існуванню держави. Саме тому принцип Китаю «національна безпека понад усе», має знайти належне місце й у вітчизняній безпековій політиці. Якщо, наприклад, у Японії значна увага приділяється кліматичній безпеці через постійні природні катаклізми, то для України ключовим пріоритетом має залишатися саме національна безпека.

Усі державні механізми доцільно уніфікувати навколо єдиного безпекового підходу, спрямованого на збереження територіальної цілісності та унітарного устрою України, повернення українських земель і забезпечення умов для повоєнного розвитку. Принцип «Один за всіх і всі за одного» сьогодні набуває особливого значення. Саме він здатний стати основою консолідації українського суспільства, залучення іноземних інвестицій для відбудови держави, розвитку сільського господарства, видобутку корисних копалин та підвищення добробуту громадян. Лише спільними зусиллями можна забезпечити економічне зростання, зміцнення державності та перетворення України на сильну, заможну і процвітаючу європейську державу.

Природа суспільного життя навчає нас тому, що вижити та протистояти зовнішнім загрозам можна лише через єдність, взаємопідтримку та спільну працю. Саме тому необхідно об'єднуватися навколо загальнодержавної ідеї, незалежно від релігійних переконань чи світоглядних відмінностей, і працювати заради спільного національного блага. Кожен громадянин повинен щодня ставити собі запитання: що я сьогодні зробив для своєї держави, який внесок зробив у її розвиток, безпеку та майбутнє? Отже, національна безпека має залишатися найвищим пріоритетом держави й суспільства, а проведення наукових конференцій, круглих столів та інших наукових заходів є надзвичайно важливим майданчиком для осмислення, обговорення та вироблення ефективних шляхів її зміцнення.

Кліматичний фактор у зміні безпекових підходів на прикладі Японії та Австралії. У Стратегії національної безпеки Японії чітко зазначено, що уряд Японії приділяє питанням кліматичної безпеки більше уваги, ніж раніше, хоча загальний тон документа визначають геополітичні та традиційні питання безпеки. Уряд Японії, і зокрема Міністерство оборони, мають вирішувати питання кліматичної безпеки, насамперед у тісній співпраці зі своїми міжнародними партнерами. Слід активізувати військове співробітництво, зосередившись головним чином на реагуванні та адаптації збройних сил до наслідків зміни клімату. Зусилля Японії сприятимуть міжнародним зусиллям щодо побудови нової архітектури безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні. Міністерство оборони розробило Стратегію реагування на зміну клімату. Це свідчить про те, що міністерство визнає: заходи з протидії зміні клімату сумісні з заходами у сфері національної безпеки, зокрема військовими. Оскільки кліматична безпека є справді глобальним питанням, міжнародне співробітництво Японії у сфері безпеки з метою протидії зміні клімату має здійснюватися на глобальному рівні. Для Японії це досить нове явище, у сферах реагування, адаптації та скорочення викидів є значний потенціал для розширення діяльності. Кліматичну безпеку не слід розглядати як прихований політичний рух. Доречно сприяти міжнародній співпраці Японії у сфері дослідження політики щодо кліматичної безпеки, щоб просувати політику кліматичної безпеки в Японії [16].

Зміна клімату може підірвати безпеку людей, держав та планети різними способами. Хоча науковці вже досліджували наслідки зміни клімату для безпеки людей та дискурси щодо кліматичної безпеки в Австралії, систематичних наукових оцінок впливу зміни клімату на національну безпеку майже немає. Виникає запитання, чи вплине зміна клімату на національну безпеку Австралії до 2050 року, зосереджуючись, зокрема, на загрозах, пов'язаних із кліматом, як на території самої Австралії, так і в країнах, що мають велике стратегічне значення для Австралії. Результати показують, що зміна клімату, найімовірніше, підірве національну безпеку Австралії через порушення роботи критичної інфраструктури, випробування на міцність оборонних сил, підвищення ризику внутрішньої політичної нестабільності в найближчому регіоні Австралії, зниження потенціалу країн-партнерів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та переривання важливих ланцюгів постачання. Ці наслідки будуть найбільш відчутними, якщо одночасно відбудеться кілька масштабних катастроф або якщо Австралія втягнеться у великий міжнародний конфлікт. Натомість міжнародні війни, масштабна міграція та негативний вплив на ключових міжнародних партнерів є лише незначними ризиками, пов'язаними з кліматом [17].

Переважна більшість європейських політиків дедалі більше сходяться на думці, що світопорядок, який існував впродовж останніх 80 років на Заході й 35 років на Сході добіг свого кінця. Тож, фактично, вони повторили ту думку, про яку писало чимало українських дослідників ще на початку війни, яка неодноразово наголошувалася керівництвом української держави і яка, повністю відповідає принципу Пітера Лоуренса: будь-яка ефективна безпекова політика, що застосовується без врахування змін у навколишньому середовищі згодом стає нікчемною [18; 19; 20, с. 427].

Поговорімо про ті глобальні катаклізми, які наближаються до світу. Ми бачимо, що, за словами одеського кримінолога В. О. Тулякова, людство сьогодні живе в апокаліптичну епоху, а тому надзвичайно важливо мислити категоріями не лише національної, а й глобальної безпеки. Вичерпуються запаси прісної води, змінюються кліматичні умови, природні ресурси дедалі більше зазнають виснаження, а техногенний розвиток і видобувні галузі нерідко поглиблюють ці процеси. Для України питання безпеки набуває особливого значення: ми ледь пережили складну зиму 2025 року і вже сьогодні повинні готуватися до зими 2026 року, запасатися паливом, павербанками, необхідними продуктами та всім тим, що здатне забезпечити стійкість людини й держави в кризових умовах. Насправді з кожним роком глобальна безпека дає дедалі більше тріщин, світ переживає серйозний перерозподіл сфер впливу, а війни, голод, землетруси, повені та інші катаклізми можуть призвести до масштабних міграційних процесів і перенаселення окремих територій. Саме тому необхідно замислитися над тим, що кожен із нас може зробити для зміцнення світової та української безпеки. Особливу тривогу викликає занепад українського села, тоді як російська агресія спрямовується не лише проти військових об'єктів, а й проти логістичної, торгівельної та аграрної інфраструктури, яка забезпечує життєдіяльність населення. Сьогодні питання продовольчої безпеки стає питанням національного виживання, адже Україна вже пережила трагічні сторінки голоду у своїй історії, і ми не маємо права допустити їх повторення. Тому необхідно дбати про створення запасів, підтримку виробництва, розвиток сільського господарства та зміцнення економічної самодостатності держави. Водночас, поряд із матеріальними благами не можна забувати про духовні цінності: допомагати тим, кому важче, підтримувати нужденних, годувати голодних, виявляти милосердя й людяність, адже саме духовна сила суспільства допомагає вистояти у найскладніші часи. Неодноразово наголошувалося, що безпека держави давно не завершується на її кордонах – сьогодні вона має глобальний характер. Тому наше завдання полягає в тому, щоб кожен день робити світ і власну державу кращими, ставити в центр уваги людину, її життя, гідність і безпеку та постійно запитувати себе: що я сьогодні зробив для свого народу і майбутнього України?

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що феномен національної безпеки в сучасних умовах виходить далеко за межі традиційного розуміння захисту державного кордону та набуває

комплексного, міждисциплінарного і глобального характеру. Встановлено, що національна безпека є базовою передумовою існування держави, гарантією реалізації прав і свобод людини, основою економічної стабільності, суспільної злагоди та національного суверенітету. Особливого значення набувають питання національної стійкості, транскордонної, інформаційної, економічної, продовольчої та кліматичної безпеки, які дедалі більше взаємопов'язані між собою. Досвід Китаю, Японії та Австралії свідчить про необхідність формування довгострокової безпекової політики, заснованої на прогнозуванні ризиків, стратегічному плануванні та здатності держави адаптуватися до нових викликів. Для України, яка вже понад десятиліття перебуває в умовах російської агресії, питання національної безпеки має залишатися безумовним державним пріоритетом, що об'єднує всі інституції влади, наукову спільноту та громадянське суспільство навколо спільної мети – збереження територіальної цілісності, відновлення миру, зміцнення економіки та забезпечення гідного майбутнього українського народу. Водночас, сучасні глобальні процеси, кліматичні зміни, виснаження природних ресурсів, продовольчі ризики, міграційні процеси та загрози інформаційного характеру вимагають розглядати безпеку не лише як національну, а і як загальноцивілізаційну цінність. Саме тому подальше проведення міждисциплінарних досліджень та вироблення нових безпекових підходів є важливою умовою формування ефективної державної політики, здатної забезпечити стійкий розвиток України в умовах сучасних і майбутніх викликів.

Особливого значення у забезпеченні національної безпеки набуває регіональний вимір, адже саме на рівні областей, територіальних громад і прикордонних територій формуються реальні механізми стійкості держави. Досвід Харківщини переконливо доводить, що безпека регіону охоплює не лише військову складову, а й продовольчу, культурну, екологічну, економічну, інформаційну та кримінологічну безпеку, де вирішальне значення мають згуртованість громади, ефективна взаємодія населення з органами влади та правоохоронними структурами, розвиток місцевої інфраструктури безпеки й збереження культурно-історичної спадщини. Саме тому Харків як український форпост, фронтир безпеки, науки, культури та державності може і повинен розглядатися не лише як об'єкт захисту, а й як потужний потенціал формування національної стійкості та майбутнього повоєнного відродження України.

Список використаних джерел

1. Форкош М. О. Транскордонна екологічна безпека в системі національної безпеки України: теоретико-правові засади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1 (2). С. 122–127.

2. Гладуш В. В. Забезпечення національної стійкості України на рівні регіонів та територіальних громад. Суми : Сумський державний університет, 2024. 74 с.

3. Оленковська Л. П., Проніна О. В. Методологія оцінювання ризиків в системі національної безпеки як ключовий компонент забезпечення національної стійкості. *Наукові перспективи. Серія «Державне управління; Право; Економіка; Медицина»*. 2025. Вип. 12. С. 466–476.

4. Дєгтяр О. А. Цифрова трансформація публічного управління як інструмент захисту національної безпеки. *Наукові перспективи. Серія «Державне управління; Право; Економіка; Медицина»*. 2025. Вип. 12. С. 142–152.

5. Янчук А. О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 343–355.

6. Лемак О. В. Українська нація і національна безпека: аспекти співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2014. № 27. С. 40–44.

7. Лемак О. В. Роль Конституції держави в усуненні викликів та загроз, які є наслідками процесу глобалізації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3. Т. 2. С. 89–94.

8. Фасолько Т. М., Сем'янчук П. М., Федорчук О. С. Суть, елементи, ризики і статистичні вимірники безпеки туризму в контексті національної безпеки України. *Університетські наукові записки*. 2021. № 2. С. 207–229.

9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовт. 2013 р. № 1277. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13

10. Мірошніченко М. В. Економічна безпека промислової галузі як ключовий елемент економічної безпеки національної економіки. *Економічний простір*. 2025. № 206. С. 244–250.

11. Дубина М. В. Сутність транскордонної безпеки та її види. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 4. С. 238–244.

12. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2004. 395 с.

13. Tan W. National security as the trump card: assessing China's legal regime on cross-border data transfer. *Information & Communications Technology Law*. 2024. Vol. 33, No. 3. P. 368–383. DOI: 10.1080/13600834.2024.2375125.

14. Xu Z., Shi J. Research on the national security risk assessment model: a case study of political security in China. *Humanities and Social Sciences Communications.* 2025. Vol. 12. Article 906. DOI: 10.1057/s41599-025-05278-w.

15. Shin K. Perception of a «Color Revolution» in China under the Xi Jinping Regime and National Security Implications – Close interconnection between domestic politics and diplomacy. *Asia-Pacific Review*. 2023. Vol. 30, No. 3. P. 79–98.

16. Tokuchi H. Climate security and Japan's new national security strategy: a policy analysis. *Third World Quarterly*. 2024. Vol. 45, № 14. P. 2127–2144.

17. Ide T. Climate change and Australia's national security. *Australian Journal of International Affairs*. 2023. Vol. 77, No. 1. P. 26–44.

18. Рудницький Д. М. Унітарний мілітаризм як засада муніципальної реформи. *Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості* : тези доповідей Сьомої щорічної всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 серп. 2023 р.). Київ : АПСВТ, 2023. С. 64–67.

19. Зінорук М. М., Рудницький Д. М. Правовий зміст поняття «образ державної безпеки». *Право та державне управління.* 2024. № 1. С. 403–412.

20. Рудницький Д. М. Стратегії управління розвитком місцевих органів влади у сфері національної безпеки і оборони України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 44. С. 426–432.

Торгало Дмитро Володимирович, *начальник Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України*

НАРКОЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Стрімке поширення наркотизму є проблемою глобального характеру. Її подолання потребує узгоджених, організованих дій різних держав і міжнародних організацій. Проте в кожній країні ця проблема набуває специфічних рис, що зумовлені географічними, соціальними, економічними, історичними, воєнно-політичними й іншими факторами.

В Україні, яка п'ятий рік поспіль веде визвольну війну, відбиваючи збройну агресію російської федерації, стрімко збільшується кількість споживачів наркотичних засобів і психотропних речовин. Це зумовлено різними чинниками, серед яких психологічна втома від постійних бомбардувань, економічна нестабільність, невизначеність перспектив тощо. Збільшується і кількість нелегальних виробників і збувачів цього смертоносного товару. Загальнодоступність сучасних досягнень науки й техніки сприяє тому, що в кустарних умовах із цілком доступних інгредієнтів можуть виготовляти особливо небезпечні наркотики. У всіх регіонах України виникають нарколабораторії, де виробництво alpha-PVP, амфетаміну, метамфетаміну, метадону здійснюють у промислових масштабах. Водночас не припиняються спроби організації контрабандного постачання в Україну наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Використання сучасних інтернет-сервісів дає змогу налагодити конспіративний збут і забезпечити безпечне придбання заборонених для вільного обігу засобів та речовин.

У лютому поточного року Національна поліція України в межах масштабної спецоперації «Рубікон» викрила чотири організовані групи та злочинну організацію, що виготовляли та поширювали особливо небезпечні психотропні речовини. Протиправна діяльність зараховувала контрабандне постачання в Україну прекурсорів, облаштування мережі підпільних лабораторій (майже в усіх регіонах України), забезпечення їх сировиною, яку можна придбати без спеціальних дозволів (ацетон, ртуть, побутова хімія), а також конспіративний збут виготовленого товару. Загальна виробнича потужність цієї злочинної інфраструктури становила понад 700 кг наркотичної продукції щомісяця, а орієнтовний прибуток перевищував 400 млн грн. Для зберігання смертоносного товару зловмисники організували понад 70 складів, а для його продажу використовували маркетплейси, форуми, закриті чати й канали в месенджерах. Для отримання оплати використовували криптогаманці, а постачання здійснювали через логістичні компанії, а також шляхом «закладок» і «майстеркладів» [1].

За результатами спецоперації «Рубікон» було вилучено: 220 кг alpha-PVP, 156 кг амфетаміну, 17,6 кг мефедрону, 7 кг метамфетаміну, 47 кг канабісу, 7 тис. пігулок MDMA, 46,6 кг та 284 л фенілнітропропену, а також понад 20 т прекурсорів, з яких можна було б виготовити понад 4000 кг «готової продукції», 41 автомобіль, гроші в національній та іноземній валюті на загальну суму, еквівалентну понад 10 млн грн, арештовано віртуальних активів на суму 45 000 USDT, а також вилучено зброю та набої до неї, лабораторне обладнання, мобільні телефони, банківські картки, чорнові записи [1].

З часу проведення спецоперації «Рубікон» і дотепер чи не щодня в певному регіоні України правоохоронні органи виявляють і знешкоджують злочинні формування, які обрали своєю спеціалізацією наркобізнес, викривають підпільні нарколабораторії, припиняють діяльність окремих осіб з гуртової та роздрібної торгівлі наркотиками. Це засвідчує не лише професіоналізм і сумлінність поліцейських, а й перехід наркотизму в Україні на якісно новий рівень, що становить загрозу національній безпеці.

Ця загроза полягає не лише в тому, що злочини, передбачені ст. 305–320 КК України, сприяють руйнуванню генофонду нації та поступовій деградації частини українського суспільства. Означена загроза не обмежується й тим, що такі кримінальні правопорушення зумовлюють неадекватну поведінку споживачів, які під дією наркотичних засобів і психотропних речовин вчиняють злочини проти безпеки дорожнього руху, життя та здоров'я особи, громадської безпеки тощо [2]. Адже пошук коштів на чергову дозу наркотичного засобу або психотропної речовини штовхає споживачів цього товару на вчинення крадіжок, пограбувань, розбійних нападів. Доволі часто з метою легкого заробітку наркозалежні особи виконують отримані через месенджер Telegram завдання представників російської федерації з

проведення розвідувально-підривної діяльності проти нашої держави, організації диверсій та протидії законній діяльності Збройних сил України. Усе це шкодить обороноздатності України, сприяє зниженню її мобілізаційного та воєнно-економічного потенціалу, зумовлює розпорошення зусиль Сил безпеки та оборони.

Тому система протидії наркозлочинам органами Національної поліції має ґрунтуватися на врахуванні якнайраціональнішого використання наявного ресурсного потенціалу (кадрового, матеріально-технічного, фінансового, наукового тощо) [3] з активною адаптацією сучасних досягнень у різних галузях науки й техніки до потреб підрозділів боротьби з наркозлочинністю із запозиченням найкращого зарубіжного досвіду.

У цьому контексті перспективними вбачаються подальша адаптація та активне використання можливостей штучного інтелекту для виявлення, документування, припинення та розслідування наркозлочинів. Цей інструмент надає можливість автоматично аналізувати величезні масиви даних і проводити профілактичну роботу, розпізнавати ознаки злочинної діяльності, виявляти місця, способи та канали збуту наркотиків. Він може поєднувати моніторинг даркнету та соціальних мереж, аналіз фінансових потоків і ланцюгів постачання, обробку інформації з камер спостереження, машинне навчання тощо.

Застосування штучного інтелекту в протидії наркозлочинності органічно поєднується з проєктами запровадження в Україні проактивних моделей правоохоронної діяльності. Ідеться, зокрема, про правоохоронну діяльність, керовану аналітикою (Intelligence-Led Policing, ILP); орієнтовану на певну проблематику (Problem-Oriented Policing/POP); здійснювану на основі прогнозів (Predictive Policing) і даних (Data-Driven Policing / Data-Driven Approaches to Crime and Traffic Safety / DDACTS) [4].

Запровадження цих методик протидії наркозлочинності, використання новітніх технічних засобів й інформаційних технологій має органічно поєднуватися з наявними традиційними оперативно-розшуковими та кримінальними процесуальними засобами, узгоджуватися з правовими реаліями, ураховувати практику ЄСПЛ і Верховного Суду.

Під час спеціальної операції Національної поліції «Рубікон» було використано чи не весь спектр оперативно-розшукових заходів негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і Кримінальним процесуальним кодексом України. Активно застосовано інститут конфіденційного співробітництва – найдавніший засіб отримання інформації та забезпечення ефективності дій правоохоронців (зокрема, під час негласного обстеження житла та іншого володіння особи, проведення аудіо-, відеоконтролю особи та місця, під час контролю за вчиненням злочину та виконання спеціального завдання). Матеріали кримінального провадження лише щодо однієї з груп, що базувалася на Вінниччині [5], сформовано в понад 50 томів. За таких обсягів роботи, зокрема негласної, постає питання про дотримання слідчими й оперативними працівниками належної правової процедури, аби сторона захисту згодом не мала змоги дорікати порушенням кримінального процесуального закону та робити заяви про недопустимість одержаних доказів.

Аналіз викладеного вище дає підстави акцентувати на важливості питань науково-методичного забезпечення діяльності підрозділів боротьби з наркозлочинами. Доцільно, щоб таке забезпечення охоплювало такі важливі напрями, як: запровадження успішного зарубіжного досвіду застосування інтерактивних моделей протидії наркозлочинам; використання в цій протидії інформаційних технологій (зокрема штучного інтелекту); організація і тактика оперативно-розшукової діяльності та криміналістичне забезпечення досудового розслідування наркозлочинів; дотримання законності під час проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій з документування наркозлочинів; вплив умов воєнного стану на їх виявлення та розслідування; використання негласного співробітництва з метою їх виявлення та припинення.

Одним з важливих чинників означеного науково-методичного забезпечення є взаємодія Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції та Національної академії внутрішніх справ. Ця взаємодія є прикладом органічного поєднання науки та практики. За сприяння та допомоги досвідчених оперативних працівників Департаменту науковці профільного закладу вищої освіти розробили Методологічні засади тактичного аналізу та аналізу оперативних даних під час розслідування злочинів, пов’язаних з незаконним обігом наркотиків [6]; визначили особливості виявлення та розслідування наркозлочинів в умовах дії правового режиму воєнного стану [7]; провели аналіз судової практики стосовно допустимості доказів, одержаних за результатами контролю за вчиненням наркозлочину [8].

Водночас можливості означеної співпраці не вичерпано. Крім того, постійні трансформації наркозлочинності, її адаптація до нових умов, зміни в правовому регулюванні оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу, а також мінливість практики Верховного Суду зумовлюють необхідність постійного наукового пошуку шляхів удосконалення та підвищення ефективності протидії наркозлочинності.

Список використаних джерел

1. Масштабна спецоперація «Рубікон»: Нацполіція ліквідувала транснаціональну наркоінфраструктуру в Україні та Польщі. URL: https://npu.gov.ua/news/masshtabna-spetsoperatsiia-rubikon-natspolitsiia-likviduvala-transnatsionalnu-narkoinfrastrukturu-v-ukraini-ta-polshchi

2. Ясінський В. О. Виявлення наркозлочинів підрозділами Національної поліції в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи.* 2025. № 10 (64). DOI: 10.52058/2708-7530-2025-10(64)-1189-1204

3. Савчук Д. Г. Поняття, зміст і види ресурсного забезпечення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій як єдиної системи. *Криміналістичний вісник*. 2025. № 44 (2). С. 111–123.

4. Федчак І. А. Концептуальні основи та науково-практичні аспекти проактивних моделей правоохоронної діяльності : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 628 с.

5. На Вінниччині правоохоронці ліквідували дві наркомережі та підпільну лабораторію: вилучено «товару» на мільйони гривень. URL: https://surl.li/gadowi

6. Овсянюк Д. І. Методологічні засади тактичного аналізу та аналізу оперативних даних під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 50 с.

7. Особливості виявлення та розслідування наркозлочинів в умовах дії правового режиму воєнного стану : наук.-практ. посіб. / [М. Л. Грібов, І. Ю. Шеліховська, А. А. Вознюк та ін.]. Київ : Норма права, 2025. 180 с.

8. Грібов М. Л., Шеліховська І. Ю. Ясінський В. О. Аналіз судової практики щодо допустимості доказів, одержаних за результатами контролю за вчиненням наркозлочину. *Криміналістичний вісник*. 2025 № 44 (2). С. 36–60.

Удовик Микола Станіславович, *начальник Інституту Управління державної охорони України КНУ імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ

Триваючи понад дванадцять років, рійна рф проти суверенної України актуалізувала забезпечення реалізації закріпленого на рівні Основного Закону України від 28 червня 1996 року зовнішньополітичного курсу на членство в ЄС та НАТО. Україна втілює комплекс заходів наближення до стандартів ЄС, серед яких одним з найважливіших є уніфікація безпекової та охоронної політики і відповідне співробітництво у цих сферах.

Сучасна політика забезпечення державної безпеки країн світу приділяє все більшу увагу питанням організації надійної охорони вищих органів державної влади та їх посадових осіб. Події замаху на кандидата в президенти США Дональда Трампа (14 липня 2024 року), напад і вогнепальне поранення прем'єр-міністра Словаччини Роберта Фіцо (15 травня 2024 року), напад кашмірських сепаратистів на Індійський парламент (грудень 2001 року), численні факти нападів та замахів на вищих посадових осіб у зарубіжних країнах (Ізраїль, Швеція, Бельгія (2025), Малі (2021), Гаїті (2021), Лівія (2022), Японія (2023)) свідчать про значний ріст терористичних проявів.

У ч. 2 ст. 17 Конституції України [1] зазначено, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Станом на 2026 рік, крім Збройних Сил України, утвореними відповідно до законів військовими формуваннями є: Державна спеціальна служба транспорту та Національна гвардія України. Слід зауважити, що функціонують і інші державні органи, де служать військовослужбовці: СБУ, Державна прикордонна служба, Служба зовнішньої розвідки, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Відповідно до свого статусу Генеральний штаб ЗСУ та Міністерство оборони України не мають повноважень щодо військовослужбовців названих самостійних органів. Конституційна модель у цій частині потребує чіткого юридичного регулювання і врахування стандартів НАТО.

Забезпечення безпеки країни здійснюється різними складовими сектору безпеки і оборони в межах їх компетенції. Особливе місце у цій системі державних органів займає Управління державної охорони України (далі – УДО України), що є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним Верховній Раді України. Слід зауважити, що УДО України має статус правоохоронного органу, службу в якому проходять військовослужбовці. Тому, відповідно до п. 7 ст. 18 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 р. [2], на військовослужбовців УДО України поширюються також норми статутів Збройних Сил України.

Вважаємо за доцільне розглянути можливість розробки і прийняття модельного закону про правоохоронні органи, який зафіксує юридичну основу базових елементів статусу та взаємодії всіх правоохоронних органів. При цьому профільні закони розкриватимуть особливості статусу, включаючи компетенцію та порядок функціонування правоохоронних органів.

Практично неузгодженим аспектом залишається чітке закріплення питань зберігання, носіння і застосовування вогнепальної зброї та спеціальних засобів. Для всіх правоохоронних органів питання

застосування вогнепальної зброї визначається ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року. При цьому Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 року містить положення, відповідно до якого військовослужбовці УДО України мають право зберігати, носити і застосовувати вогнепальну зброю та спеціальні засоби на підставі і в порядку, передбаченому Законом України «Про Національну поліцію», військовими статутами та прийнятими відповідно до них нормативними актами [2]. УДО України прийнято і відповідно зареєстровано в Міністерстві юстиції України наказ «Про затвердження Порядку забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях постійного та тимчасового перебування» від 27 травня 2011 року № 210, яким також закріплено право військовослужбовців УДО України під час виконання завдань із забезпечення безпеки посадових осіб застосовувати вогнепальну зброю. Положення вказаного наказу фактично дублюють норми Закону України «Про Національну поліцію», акцентуючи на правах саме військовослужбовців УДО України. Прийняття пропонованого закону дозволить, у тому числі, уніфікувати питання зберігання, носіння й застосування вогнепальної зброї та спеціальних засобів усіма правоохоронними органами України.

Одним з важливих напрямів реформування є зміна сучасної назви Управління державної охорони України, яка, на думку експертів, є застарілою і в рамках курсу декомунізації має бути перейменованою. Зокрема, у 2015 році УДО України розробило законопроєкт «Про Національну секретну службу України» як правонаступника УДО України, також висувалися пропозиції щодо перейменування на Державну службу охорони України або Національну службу охорони України.

У 2023 році Інститутом УДО України КНУ імені Т. Шевченка було підготовлено законопроєкт «Про Службу державної охорони України», в якому враховано сучасні світові здобутки державної охорони і наведено нові аргументовані положення щодо статусу спеціального правоохоронного органу державної влади, уповноваженого на постійній професійній основі та відповідно до чинного законодавства здійснювати державну охорону вищих органів державної влади і визначених законом посадових осіб шляхом попередження, виявлення та припинення правопорушень з метою забезпечення їх безпечного функціонування.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA.

2. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 4 берез. 1998 р. № 160/98-ВР URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80.

Фаріон Олег Борисович, *професор кафедри прикордонної безпеки факультету професійної освіти та лідерства НАДПСУ імені Богдана Хмельницького, доктор військових наук, професор*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ УКРАЇНИ

Сучасні умови забезпечення прикордонної безпеки України характеризуються суттєвим ускладненням безпекового середовища, що зумовлено триваючою збройною агресією російської федерації, зростанням інтенсивності транскордонної злочинності, активізацією незаконної міграції, контрабандної діяльності та інших форм протиправної діяльності на державному кордоні. За таких умов ефективне виконання завдань щодо охорони державного кордону потребує впровадження сучасних інформаційних технологій, які визначено одним із пріоритетних напрямів розвитку системи інтегрованого управління кордонами України [1; 2].

Цифровізація процесів управління охороною державного кордону забезпечує підвищення ефективності збору, оброблення та аналізу інформації про обстановку на державному кордоні, що сприяє своєчасному виявленню та нейтралізації загроз прикордонній безпеці [3]. Особливої актуальності це набуває в умовах правового режиму воєнного стану, коли значно зростають вимоги до швидкості реагування на зміни оперативної обстановки та якості управлінських рішень.

Одним із основних напрямів застосування сучасних інформаційних технологій є використання автоматизованих інформаційно-телекомунікаційних систем у процесі прикордонного контролю. Такі системи забезпечують автоматизовану перевірку осіб і транспортних засобів за наявними інформаційними ресурсами, дозволяють оперативно виявляти осіб, які перебувають у розшуку або можуть становити загрозу національній безпеці, а також підвищують ефективність міжвідомчого інформаційного обміну [4].

Важливе місце у протидії протиправній діяльності на державному кордоні України належить сучасним засобам відеоспостереження, дистанційного моніторингу та безпілотним авіаційним комплексам. Їх застосування дозволяє забезпечити безперервне спостереження за ділянками державного кордону, своєчасно виявляти порушників та документувати їхню протиправну діяльність [5]. Особливо ефективним є використання безпілотних систем на важкодоступних ділянках державного кордону, де традиційні способи контролю є недостатньо результативними.

Перспективним напрямом розвитку системи прикордонної безпеки є впровадження технологій штучного інтелекту та машинного навчання. Їх використання забезпечує автоматизований аналіз значних масивів інформації, прогнозування ризиків, розпізнавання об'єктів спостереження та підтримку прийняття управлінських рішень [6]. Застосування таких технологій сприяє підвищенню точності виявлення потенційних загроз і мінімізації впливу людського фактора на результати службової діяльності.

Водночас ефективне використання сучасних інформаційних технологій потребує вдосконалення нормативно-правового забезпечення, розвитку технічної інфраструктури, підвищення рівня цифрової компетентності персоналу та забезпечення належного захисту інформаційних ресурсів від кіберзагроз [7].

Отже, сучасні інформаційні технології є одним із основних інструментів підвищення ефективності протидії протиправній діяльності на державному кордоні України. Їх комплексне впровадження сприяє підвищенню якості моніторингу обстановки, оперативності реагування на загрози та результативності діяльності органів і підрозділів охорони державного кордону в умовах сучасних безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text

2. Про прикордонний контроль : Закон України від 5 листоп. 2009 р. № 1710-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17

3. Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р.

4. Інструкція з організації та здійснення прикордонного контролю в Державній прикордонній службі України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.10.2015 № 1261.

5. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1189-р.

6. European Border and Coast Guard Agency (Frontex). Artificial Intelligence Roadmap for Border Management. Warsaw, 2023.

7. International Organization for Migration. Border Management and Information Systems: Best Practices and Emerging Technologies. Geneva, 2022.

Федорюк Геннадій Йосипович, *заступник Голови Національної поліції України*

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ

В умовах сьогодення питання забезпечення публічної безпеки та підтримання правопорядку виходять за межі звичайного поліцейського реагування. Повномасштабна збройна агресія проти України суттєво змінила діяльність Національної поліції, яка з органу, що переважно забезпечував дотримання законності у повсякденному житті, перетворилася на один із ключових елементів системи національної стійкості [3; 4]. У зв'язку з цим в умовах воєнного стану змінюються й завдання правоохоронних органів, зокрема посилюються їх превентивна та стабілізаційна функції, що впливає на характер їхньої діяльності [2]. У цей період поліція виконує не лише правоохоронну, а й гуманітарну, стабілізаційну та безпекову функції, залишаючись символом присутності держави в умовах кризи та невизначеності.

Нормативною основою діяльності Національної поліції України є Закон України «Про Національну поліцію», відповідно до якого поліція є центральним органом виконавчої влади, що служить суспільству через захист прав і свобод людини, протидію злочинності та забезпечення публічної безпеки [5]. Водночас запровадження воєнного стану, передбаченого Законом України «Про правовий режим воєнного стану», істотно змінило практичне наповнення цих завдань [6]. У реальних умовах війни від поліції вимагається не лише дотримання законності, а й оперативне реагування на надзвичайні загрози, взаємодія з військовими структурами, участь у кризовому управлінні та забезпечення стабільності суспільства [7].

У воєнний період діяльність поліції є багатофункціональною. Вона охоплює контроль за дотриманням комендантської години, виконанням режимних обмежень, перевірку документів, охорону важливих об'єктів, супровід евакуації населення, протидію диверсійним групам, боротьбу з незаконним обігом зброї та фіксацію наслідків воєнних злочинів. Усе це свідчить, що публічна безпека в умовах війни поступово виходить за межі традиційного правопорядку і стає важливою умовою функціонування держави та суспільства.

Особливості діяльності Національної поліції значною мірою залежать від безпекової ситуації в регіонах. На територіях, які перебувають під контролем України і не є зоною активних бойових дій, поліція забезпечує відносну стабільність суспільного життя [3]. Основними завданнями є профілактика правопорушень, реагування на злочини та адміністративні правопорушення, охорона громадського порядку в місцях масового перебування людей, контроль за дотриманням режимних обмежень та захист

соціально важливих об'єктів. У таких умовах присутність поліції має не лише правовий, а й психологічний ефект, формуючи у громадян відчуття захищеності.

Водночас війна спричинила суттєві соціальні зміни, що впливають на криміногенну ситуацію. Масове переміщення населення, втрата житла та роботи, економічна нестабільність, психологічне виснаження та послаблення соціальних зв'язків створюють передумови для зростання домашнього насильства, майнових злочинів, шахрайства та конфліктів серед внутрішньо переміщених осіб [2]. У цих умовах поліція виконує не лише правоохоронну, а й стабілізаційну соціальну функцію.

Особливо складною є робота поліції на територіях, що регулярно зазнають ракетних, артилерійських чи авіаційних ударів. Тут правоохоронна діяльність поєднується з елементами рятувальної та гуманітарної роботи. Поліцейські беруть участь в оповіщенні населення, організації евакуації, обмеженні доступу до небезпечних зон, забезпеченні роботи екстрених служб та охороні місць ураження. Після обстрілів поліція часто першою фіксує наслідки руйнувань, встановлює особи потерпілих, приймає заяви громадян і забезпечує базовий правопорядок у надзвичайних умовах.

На деокупованих територіях роль поліції набуває особливо складного характеру. Йдеться про відновлення діяльності підрозділів поліції, забезпечення громадського порядку та повернення правового поля України. До першочергових завдань належать протидія мародерству, розшук безвісти зниклих осіб, допомога громадянам у відновленні документів, а також документування злочинів, учинених під час окупації. Важливим є також співпраця з підрозділами розмінування та іншими службами, оскільки мінна небезпека та зруйнована інфраструктура суттєво ускладнюють виконання завдань.

На таких територіях публічна безпека має не лише охоронний, а й відновлювальний характер. Йдеться про відновлення довіри до державних інституцій, повернення дії українського законодавства, фіксацію фактів колабораційної діяльності та документування воєнних злочинів, зокрема катувань, незаконного позбавлення волі, насильницьких зникнень і руйнування цивільної інфраструктури.

Окремою проблемою залишається незаконний обіг зброї, боєприпасів і вибухових речовин. Війна значно підвищила ризики втрати контролю над зброєю та її потрапляння до кримінального середовища. У зв'язку з цим одним із важливих напрямів роботи Національної поліції є виявлення каналів незаконного обігу зброї, проведення профілактичних заходів, контроль транспортних засобів та взаємодія з іншими силовими структурами [8].

Важливим елементом також є інформаційно-комунікаційна діяльність поліції. В умовах інформаційних загроз, поширення дезінформації та панічних настроїв серед населення поліція забезпечує оперативне інформування щодо безпекової ситуації, порядку дій під час надзвичайних подій та режимних обмежень.

Варто також зазначити, що ефективність забезпечення публічної безпеки значною мірою залежить від взаємодії Національної поліції з органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями, Збройними Силами України, ДСНС та громадськими формуваннями. Така координація дозволяє оперативно реагувати на кризові ситуації, забезпечувати евакуацію населення, охорону критичної інфраструктури та надання допомоги постраждалим [1].

Отже, діяльність Національної поліції України в умовах воєнного стану характеризується гнучкістю, багатофункціональністю та здатністю реагувати на складні загрози. На підконтрольних територіях вона забезпечує стабільність правопорядку, у зонах обстрілів – захист населення та кризове реагування, а на деокупованих територіях – відновлення державної присутності та правового порядку.

Список використаних джерел

1. Анісімов К. І. Взаємодія поліції та територіальних громад на засадах партнерства: адміністративно-правовий вимір : дис. ... д-ра філософії зі спец. 081 «Право». Кропивницький, 2023. 224 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/10/anisimov_dysertacziya.pdf

2. Бандурка О. М. Публічна безпека та публічний порядок в умовах воєнного стану. Харків : ХНУВС, 2023. 205 с.

3. Дрозд О. Ю. Особливості діяльності правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2022. № 4. С. 95–101.

4. Кисько А. І. Формування та реалізація державної політики у сфері підтримання публічної безпеки і порядку в Україні як об'єкт адміністративно-правового дослідження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 498–501. URL: https://lsej.org.ua/8_2024/121.pdf

5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

8. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text

Федорюк Людмила Василівна, *доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки НАВС, доктор філософії в галузі права*

АДАПТАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан став серйозним викликом для традиційних теоретичних моделей національної безпеки, оскільки більшість із них формувались у відносно стабільних умовах і були орієнтовані переважно на зовнішні воєнні загрози або класичне міждержавне протистояння. Сучасна війна, особливо в умовах агресії Російської Федерації проти України, показала, що безпека держави більше не може розглядатися лише через призму військової сили. Реальні загрози охоплюють інформаційну сферу, економіку, кіберпростір, енергетику, гуманітарну політику, психологічну стійкість населення та функціонування державних інституцій. Саме тому виникла необхідність адаптації теоретичних моделей національної безпеки до умов воєнного стану.

Трансформація теоретичних підходів до національної безпеки в умовах воєнного стану, згідно із Законом України «Про національну безпеку України» [1], полягає у переведенні всієї системи з режимів мирного часу на мобілізаційні рейки. Актуальні законодавчі корективи передбачають посилення централізації та гнучкості структури безпеки, що є критично необхідним для ефективної відсічі військовій агресії.

Фундаментом для визначення векторів захисту держави є документи стратегічного планування. Ключове місце серед них посідає Стратегія національної безпеки «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, визначає пріоритети національних інтересів, цілі та основні напрями державної політики [2], яка заклала базис для розробки низки галузевих стратегій у сферах оборони, економіки, кібербезпеки та зовнішньої політики. Всі ці документи проходять процедуру схвалення РНБО та вводяться в дію указами Президента України, що забезпечує комплексний підхід до реалізації національних інтересів.

Традиційна модель національної безпеки базувалася на концепції захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та обороноздатності. У центрі такої моделі перебувала держава як основний суб'єкт забезпечення безпеки, а ключову роль відігравали збройні сили, правоохоронні органи та система державного управління. Проте сучасні воєнні конфлікти довели, що цього недостатньо. Гібридний характер війни передбачає поєднання військових, політичних, інформаційних, економічних і психологічних методів впливу. Через це теоретичні моделі безпеки були змушені трансформуватися у бік комплексного підходу.

Одним із головних напрямів адаптації стало розширення самого поняття національної безпеки. Якщо раніше воно переважно асоціювалося із захистом державних кордонів, то тепер включає також захист суспільства, людини, критичної інфраструктури, інформаційного простору та економічної стабільності. В умовах воєнного стану безпека держави напряму залежить від здатності суспільства зберігати стійкість до паніки, дезінформації та внутрішньої дестабілізації. Саме тому сучасні моделі національної безпеки все частіше ґрунтуються на концепції «resilience» (резильєнтності) – стійкості держави та суспільства до кризових ситуацій.

Законодавче регулювання сфери національної безпеки наразі є фрагментарним і не охоплює повний цикл стратегічного планування. Поза правовим полем залишаються питання безперервного моніторингу ризиків, адаптації безпекових програм та координації зусиль на рівні громад і галузей. Критичною є відсутність уніфікованих протоколів реагування на кризи та чіткої черговості залучення сил і засобів, що ускладнює ефективне використання внутрішніх ресурсів та міжнародної підтримки.

Особливого значення набуває інформаційна безпека. У сучасній війні інформаційний простір фактично перетворився на окремий театр бойових дій. Поширення фейків, інформаційних маніпуляцій, пропаганди та психологічного тиску може впливати на моральний стан населення не менше, ніж реальні бойові дії. У зв'язку з цим адаптовані моделі національної безпеки передбачають посилення інформаційної політики держави, кіберзахисту, протидії дезінформації та захисту стратегічних комунікацій. Пріоритетом правової політики у сфері інформаційної безпеки під час воєнного стану є зміцнення партнерства з НАТО та ЄС, що є критично важливим для оперативного відбиття кібератак. Водночас фундаментальним завданням залишається модернізація правового поля та створення системи злагодженої міжвідомчої співпраці. Це дозволить нівелювати розбіжності між оборонним та цивільним секторами, забезпечуючи цілісність національної безпекової стратегії.

Ще одним важливим елементом адаптації є зміна підходу до економічної безпеки. В умовах воєнного стану економіка держави повинна бути здатною функціонувати навіть за умов руйнування інфраструктури, дефіциту ресурсів та постійних загроз. Це означає переорієнтацію частини економіки на потреби оборони, створення резервних механізмів енергозабезпечення, підтримку критичних галузей виробництва та забезпечення фінансової стабільності. Теоретичні моделі безпеки дедалі більше враховують взаємозв'язок між економічною стійкістю та обороноздатністю держави.

Воєнна безпека України також є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі

найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей [2].Умови воєнного стану змінили підхід до ролі громадянського суспільства у системі національної безпеки. Якщо раніше основне навантаження покладалося виключно на державні органи, то тепер важливу роль відіграють волонтерські організації, територіальна оборона, благодійні фонди, медіа та активне населення. Український досвід показав, що ефективність системи безпеки значною мірою залежить від рівня довіри між державою та суспільством, а також від готовності громадян брати участь у захисті держави. У зв'язку з цим сучасні теоретичні моделі дедалі більше орієнтуються на принцип взаємодії держави і суспільства як єдиного безпекового механізму.

За результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології [3], проведеного у січні 2025 р., 89 % громадян підтримують вступ України до ЄС, а 83 % – до НАТО. Водночас 48 % вважають інтеграцію до НАТО першочерговим кроком порівняно з членством у ЄС, що відображає домінування безпекових міркувань у суспільних оцінках [4].

Важливою тенденцією стала також адаптація правових механізмів до умов воєнного стану. Держава змушена поєднувати потребу забезпечення безпеки із збереженням демократичних принципів та прав людини. Саме тому сучасні теоретичні концепції національної безпеки приділяють значну увагу принципу пропорційності обмежень прав і свобод, контролю за діяльністю органів влади та дотриманню міжнародно-правових стандартів навіть у період війни.

Крім того, сучасні моделі безпеки активно враховують міжнародний компонент. У глобалізованому світі жодна держава не здатна ефективно забезпечувати свою безпеку ізольовано. Воєнний стан в Україні показав критичне значення міжнародної підтримки, співпраці з союзниками, участі у міжнародних організаціях та інтеграції у системи колективної безпеки. Через це теоретичні моделі дедалі частіше будуються не лише на національному, а й на міжнародному рівні.

Отже, адаптація теоретичних моделей національної безпеки до умов воєнного стану полягає у переході від вузького військового розуміння безпеки до комплексної багаторівневої системи захисту держави, суспільства і людини. Сучасна модель національної безпеки повинна враховувати гібридний характер загроз, роль інформаційної та економічної стійкості, активну участь громадянського суспільства, міжнародну співпрацю та необхідність забезпечення балансу між безпекою і правами людини. Досвід України демонструє, що ефективна система національної безпеки у воєнний період формується не лише через військову силу, а й через здатність держави та суспільства діяти спільно, швидко адаптуватися до нових викликів і зберігати внутрішню стійкість навіть в умовах тривалої війни.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.

2. Про Стратегію воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Text

3. Грушецький А. Сприйняття політики Європи і США щодо України. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1563&page=1

4. Грушецький А. Виміри ставлення до ЄС і НАТО та ставлення до США. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1468&page=1

Фєрьєва Наталія Петрівна, *доцент кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор філософії в галузі права*

АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ: ПОГРОЗА АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО НАЧАЛЬНИКА

Чинне законодавство України розглядає національну безпеку як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [1]. Однією із її складових є воєнна безпека, яка передбачає стан воєнної сили держави для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів. Забезпечення воєнної безпеки покладається на військові формування, створені відповідно до законодавства України. Одним із аспектів забезпечення воєнної безпеки є оборона України, яка, зокрема, базується на готовності та здатності усіх складових сектору безпеки і оборони України до відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту.

У числі факторів, що впливають на стан готовності і боєздатності військових формувань, зокрема, військовослужбовців до виконання поставлених законодавством завдань, є стан військової дисципліни серед особового складу, на який суттєво впливає вчинення військовослужбовцями кримінальних і адміністративних правопорушень, за які передбачена юридична відповідальність. Зазначене підтверджується зростанням військової злочинності, що значно збільшилась з 2014 р., а особливо з початком 24.02.2022 р. широкомасштабної агресії російської федерації проти України, що підтверджується статистикою облікованих кримінальних правопорушень і засуджених за їх вчинення військовослужбовців.

Одним із таких суспільно небезпечних діянь є військовий злочин «погроза або насильство щодо начальника» за статтею 405 Кримінального кодексу України (далі – КК), як і в цілому військові кримінальні правопорушення, що передбачені ст. 402-422, 425-435-1 КК [2], що характеризуються високим рівнем небезпеки, як для військового середовища, так і для воєнної безпеки держави в цілому, що має бути визначальним для посилення боротьби кримінально-правовими засобами із військовою злочинністю. При цьому питання їх суспільної небезпеки не втрачають своєї актуальності і спонукають на необхідність пошуку подальших шляхів вдосконалення як їх змісту, так і здійснення судової практики.

Структурними елементами суспільних відносин безпосереднього об'єкта військового злочину – погроза або насильство щодо начальника / командира є суб'єкти (носії) цих відносин. З одного боку – це військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, які відповідно до ст. 29-30 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України (далі – Статут внутрішньої служби) [3] є підлеглими, а також особи, визначені законом і інші особи не зазначені конкретно законодавцем за співучасть у цьому злочині як організатори, підбурювачі чи пособники. З іншого боку – начальники і командири всіх рівнів, які є єдиноначальниками у відповідних підрозділах органів військового управління і військового командування стосовно підлеглих їм військовослужбовців, наділених безпосередніми (конкретними) повноваженнями згідно відповідних положень статутів Збройних Сил України, інших актів законодавства.

Предметом відносин військового злочину – погроза або насильство щодо начальника є стосунки (умови), які забезпечують недоторканність особи начальника / командира зі сторони підлеглих у зв'язку з виконанням ними обов'язків з військової служби. І в цьому, зокрема, проявляється соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин, важливою ознакою якого є обов'язок правомірної поведінки суб'єктів відносин.

Начальник – це особа, якій постійно чи тимчасово підпорядковані інші військовослужбовці. Розрізняють начальників за службовим становищем та за військовим званням (ст. 32–33 Статуту внутрішньої служби) [3]. Інакше кажучи, військовий начальник – військовослужбовець (військовозобов'язаний, резервіст під час проходження зборів), громадянин України і не тільки, який має підлеглих за посадою або за військовим званням, наділений правом пред'явити до них обов'язкові для виконання вимоги, пов'язані з проходженням або несенням військової служби, а також застосовувати передбачені чинним законодавством заходи заохочення та стягнення.

Характерними ознаками, властивими військовому начальнику, є: наявність підлеглих; право віддавати підлеглим обов'язкові для виконання накази та розпорядження; право давати оцінку діяльності своїх підлеглих; право вимагати від підлеглих надання оперативної та іншої інформації; право приймати рішення по суті заявлених підлеглими клопотань, заяв, пропозицій, скарг тощо; право застосовувати до підлеглих заходи дисциплінарного заохочення та стягнення.

Перелік військових начальників за посадою міститься у: статутах Збройних Сил України; законах України, які встановлюють статус, регламентують повноваження та функції військових формувань, створених відповідно до законодавства України, тощо.

Статутами (ст. 268–325, 332–341 Статуту внутрішньої служби, ст. 31–69 Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України") передбачено ще одну категорію начальників за посадою, які виконують свої обов'язки винятково під час несення ними спеціальних (внутрішньої, вартової, вахтової, прикордонної) служб, бойового чергування тощо, тобто тимчасово. Зокрема, такими начальниками є черговий (оперативний черговий) військової частини, начальник варти (у гарнізоні, крім того, ще черговий варт), начальник патруля, черговий підрозділу, парку, їдальні тощо.

Згідно зі ст. 34 Статуту внутрішньої служби у разі спільного виконання службових обов'язків військовослужбовцями, що не підпорядковані один одному, якщо їх службові відносини не визначені командиром (начальником), начальником є старший із них за посадою, а за рівних посад – старший за військовим званням.

В енциклопедичній літературі статус начальника (військового) розглядається як: 1) посадова особа, яка має певні права і обов'язки по відношенню до підлеглих. Можуть бути: прямі начальники, яким військовослужбовці підпорядковані по службі хоча б і тимчасово, і безпосередні начальники – найближчі до підлеглих прямі начальники. Обов'язки, права і відповідальність начальників визначаються статутами Збройних Сил, керівництвами, інструкціями; 2) особа, яка очолює спеціальні війська, службу, військово-навчальні заклади, установи і ін. Додатково такими можуть бути: начальник варти, начальник військової адміністрації, начальник військового ешелону (команди), начальник гарнізону, начальник гауптвахти Служби правопорядку, начальник органу управління Служби правопорядку в зоні відповідальності, начальник чергової зміни на гауптвахті та ін.

Командир – посадова особа у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України. Здійснює керівництво підрозділом, військовою частиною (кораблем), з'єднанням тощо. Його діяльність регулюється статутами Збройних Сил України.

Згідно зі ст. 58 Статуту внутрішньої служби командир є єдиноначальником і особисто відповідає перед державою за бойову та мобілізаційну готовність довіреної йому військової частини, корабля (підрозділу); за забезпечення охорони державної таємниці; за бойову підготовку, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан особового складу; за внутрішній порядок,

стан і збереження озброєння, боєприпасів, бойової та іншої техніки, пального і матеріальних засобів; за всебічне забезпечення військової частини, корабля (підрозділу); за додержання принципів соціальної справедливості.

На певну невідповідність понять термінів «начальник» і «командир» звернули увагу і респонденти – військовослужбовці при опитуванні. Так більшість опитаних військовослужбовців Збройних Сил України (51,32 %) [4, с. 43] з цього приводу зазначили, що відмінність між вказаними поняттями витікає із їх повноважень, які пов'язані у «повноті обов'язків та відповідальності", що «командир приймає рішення, а начальник організує його виконання». Військовослужбовці Національної гвардії України при анкетуванні теж звертали увагу на наявні відмінності у зазначених поняттях, у відповідях яких переваги не було ні на перше, ні на друге питання.

Отже, наведена вище інформація дає підстави стверджувати, що командир і начальник як військові службові особи мають між собою певні відмінності, що вказує на необхідність внесення відповідних доповнень до назви статті 405 КК України, диспозицій ч. 1 і 2 ст. 405 та примітки ст. 425 КК України.

У разі вчинення погрози або насильства щодо начальника, коли такою особою є начальник у статусі військовослужбовця Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, має місце дія, яка посягає на суспільні відносини, які мають ознаки двох безпосередній об'єктів, характерних злочинам за ст. 345 «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу") і 405 КК. Диспозиція злочинів за ст. 345 КК передбачає, що посягання, в разі вчинення зазначеного злочину, спрямоване проти працівника правоохоронного органу, якими є військовослужбовці Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Основним безпосереднім об'єктом злочину за ст. 345 КК є «нормальна діяльність правоохоронних органів, їх авторитет, а додатковим безпосереднім об'єктом – психічна недоторканність працівників правоохоронних органів або їх близьких родичів, їх здоров'я». Коли ж розглядаємо зміст безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 405 КК, то ведемо мову про суспільні відносини, які захищають порядок підлеглості, закріплений в ст. 28-34 ("Начальники та підлеглі, старші та молодші за військовим званням") Статуту внутрішньої служби. Таким чином має місце одночасне посягання на два різні безпосередні об'єкти злочинів, які знаходяться в різних розділах Особливої частини КК. Відповідно злочин за ст. 345 – у розділі XV ("Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади…"), а за ст. 405 – в розділі XIX ("Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)"). За таких обставин вчинене підлягає кваліфікації з урахуванням вимог ст. 33 КК за правилами ідеальної сукупності вчинених злочинів за відповідними частинами ст. 345 і 405 КК України.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25-26. Ст. 131.

3. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 берез. 1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 194.

4. Карпенко М. І., Фєрьєва Н. П. Погроза або насильство щодо начальника за статтею 405 Кримінального кодексу України: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти : монографія / за заг. ред. М. І. Карпенка. Київ : Національний університет оборони України, 2024. 261 с.

Фурман Микола Олександрович, *начальник 1-го управління (боротьби з організованими групами та злочинними організаціями) Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України*

ЄДИНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЦИКЛ ЯК ПЕРЕДУМОВА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗА НАСКРІЗНИМ ПРИНЦИПОМ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Одним із стратегічних та постійно існуючим завданням оперативних підрозділів є своєчасне отримання інформації різного ступеня важливості, зокрема такої, що потребує негайного реагування з боку відповідного оперативного підрозділу, а також даних, які не можуть бути негайно використані у поточній роботі оперативного підрозділу, але у разі їх систематизації в оперативних обліках можуть доповнити інформаційну систему правоохоронного органу з метою подальшого вирішення стратегічних завдань протидії злочинності. Наразі ключовою формою реалізації цього завдання є оперативне обслуговування відповідних об'єктів, напрямів та ліній роботи, яке здійснюється у різних режимах, залежно від складності оперативної обстановки [1–4].

Доцільно звернути увагу на те, що організація оперативного обслуговування об'єктів економіки та інших інфраструктурних складових, які формують відповідні економічні галузі у систему потребує унікальної моделі, що зумовлюється різними чинниками. Перш за все, необхідно звернути увагу, що сучасні процеси глобалізації, цифровізації та ускладнення економічних зв'язків суттєво впливають на

характер злочинності у сфері економіки. Протиправна діяльність дедалі частіше інтегрується у легальні господарські процеси та використовує їх як механізм приховування незаконних операцій.

За таких умов традиційна система оперативного обслуговування, орієнтована на окремі об'єкти або території, не завжди дозволяє своєчасно виявляти складні злочинні механізми. Більш ефективним видається підхід, за якого об'єктом оперативного супроводження стає не окремий суб'єкт господарювання, а весь комплекс взаємопов'язаних економічних процесів – єдиний технологічний цикл. У контексті організації оперативного обслуговування, на нашу думку, єдиний технологічний цикл сфери економіки доцільно розглядати як сукупність виробничих, фінансових, логістичних, управлінських та інформаційних процесів, об'єднаних спільною економічною функцією. Через такі цикли здійснюється створення доданої вартості, рух капіталу та перерозподіл ресурсів. Принагідно наголосити, що така ознака характерна для системи паливно-енергетичного комплексу, окремих сфер державних закупівель, фармацевтичної сфери тощо.

Слушно наголосити, що на змістовному рівні модель наскрізного оперативного обслуговування передбачає безперервний моніторинг усіх стадій економічного циклу. Це дозволяє виявляти приховані взаємозв'язки між окремими елементами злочинної діяльності, прогнозувати ризики та формувати превентивні механізми реагування. Особливого значення такий підхід набуває під час протидії організованій економічній злочинності. Злочинні угруповання використовують мережеві форми взаємодії, розподіляють функції між різними суб'єктами та регіонами, що ускладнює їх документування. Саме тому оперативні підрозділи повинні орієнтуватися на дослідження всього циклу руху ресурсів, а не лише окремих його елементів.

Практична реалізація зазначеної концепції потребує формування інтегрованого інформаційно-аналітичного середовища. Таке середовище має забезпечувати накопичення, систематизацію та аналіз інформації щодо фінансових потоків, корпоративних зв'язків, господарських операцій та інших показників економічної активності. Важливою перевагою наскрізного принципу є можливість впровадження ризик-орієнтованої моделі оперативного обслуговування. У межах такої моделі ресурси концентруються на найбільш криміногенно вразливих сегментах економіки, що сприяє підвищенню ефективності оперативно-розшукової діяльності.

Управлінський аспект концепції полягає у забезпеченні єдності процесів планування, контролю та оцінки результативності оперативної діяльності. Єдиний технологічний цикл дозволяє керівникам підрозділів бачити цілісну картину економічних процесів та приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу сил і засобів. Отже, концепція оперативного обслуговування за наскрізним принципом відповідає сучасним викликам економічної безпеки та створює передумови для підвищення результативності діяльності оперативних підрозділів у сфері протидії економічній злочинності.

Додатково слід зазначити, що впровадження такого підходу сприяє переходу від реактивної моделі діяльності до проактивної, орієнтованої на прогнозування та попередження злочинних проявів. Це особливо актуально в умовах цифрової економіки та постійної трансформації фінансових механізмів. Концепція єдиного технологічного циклу також створює підґрунтя для міжвідомчої координації та інтеграції аналітичних ресурсів різних суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Завдяки цьому формується якісно новий рівень інформаційної взаємодії та стратегічного управління ризиками.

Отже, по-перше, наявність єдиного стійкого технологічного циклу, структурні елементи якого знаходяться у різних адміністративно-територіальних одиницях є передумовою для застосування наскрізного принципу оперативного обслуговування; по-друге, застосування такого принципу є характерним для центрального рівня оперативних підрозділів, зокрема безпосередньо Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України; по-третє, наскрізний принцип забезпечує безперервність оперативного супроводження економічних процесів; по-четверте, застосування у такій моделі ризик-орієнтованого підходу дозволяє концентрувати ресурси на найбільш криміногенних ділянках; по-п'яте, основною передумовою успішної реалізації такого принципу є формування інтегрованого інформаційно-аналітичне середовище.

Список використаних джерел

1. Дараган В., Яковенко О. Визначення основних напрямів дослідження проблемних питань організації оперативного обслуговування кримінальної поліцією ліній роботи щодо незаконного заволодіння транспортними засобами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 229–233.

2. Єфтеній В. В. Оперативна обстановка як передумова формування оперативних позицій підрозділами стратегічних розслідувань. *Юридичних науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 311–314.

3. Цехан Д. М. Класифікація установ виконання покарань як об'єктів оперативного обслуговування. *Вісник кримінального судочинства.* 2020. № 4. С. 136–142.

4. Чиж С. Аналіз методологічних підходів до дослідження проблем оперативного обслуговування підрозділами кримінальної поліції галузей економіки, ліній роботи, закріплених об'єктів та територій. *Education, Law, Menegement*. 2020. № 3. С. 271–275.

Хальота Андрій Іванович, *провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний етап розвитку Української держави характеризується безпрецедентними викликами у сфері національної безпеки та оборони, що пов'язані з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації, запровадженням правового режиму воєнного стану та необхідністю одночасного забезпечення ефективного функціонування сектору безпеки і оборони та дотримання демократичних принципів організації державної влади. У цих умовах особливого значення набуває демократичний цивільний контроль як конституційно визначений механізм забезпечення підконтрольності та підзвітності суспільству і державі інституцій, що діють у сфері національної безпеки та оборони України.

Демократичний цивільний контроль у сучасній правовій доктрині розглядається як сукупність політичних, правових, організаційних та інституційних механізмів, спрямованих на забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони відповідно до принципів верховенства права, законності, прозорості та відповідальності [1, с. 14]. Його сутність полягає у недопущенні автономізації військової влади, забезпеченні дотримання прав людини у діяльності силових структур, а також створенні системи стримувань і противаг у сфері безпеки та оборони [2, с. 7].

Конституційні засади демократичного цивільного контролю в Україні закріплені насамперед у статті 17 Конституції України, відповідно до якої захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави та справою всього Українського народу. Водночас Конституція прямо визначає, що Збройні Сили України та інші військові формування не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу[3]. Таким чином, Основний Закон держави закладає фундаментальний принцип підконтрольності сектору безпеки і оборони демократичним інститутам влади та суспільству.

Важливе значення у системі демократичного цивільного контролю має також принцип поділу державної влади, закріплений у статті 6 Конституції України. Саме він унеможливлює концентрацію владних повноважень у руках військових чи безпекових структур та забезпечує функціонування механізму стримувань і противаг між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Верховна Рада України здійснює парламентський контроль за сектором безпеки і оборони через профільні комітети, затвердження державного бюджету, заслуховування звітів посадових осіб та реалізацію контрольних функцій [3].

Особливого значення демократичний цивільний контроль набуває в умовах воєнного стану, коли об'єктивно посилюється роль виконавчої влади, розширюються дискреційні повноваження військового командування та виникає необхідність оперативного ухвалення рішень у сфері оборони. Разом з тим саме в умовах війни суттєво зростають ризики надмірної концентрації влади, зниження прозорості управлінських процесів, обмеження парламентського контролю та звуження механізмів громадського нагляду. У цьому контексті демократичний цивільний контроль необхідно розглядати не як перешкоду ефективності сектору безпеки і оборони, а як необхідну умову його легітимності та суспільної довіри.

У міжнародній практиці сформовано декілька базових моделей демократичного цивільного контролю. Англосаксонська модель, характерна для США та Великої Британії, базується на провідній ролі парламентського та судового контролю. Континентальна європейська модель передбачає високий рівень інституціоналізації парламентського і урядового нагляду, а скандинавська модель орієнтована на принципи відкритості та широкого залучення громадянського суспільства [4, с. 52–54].

Досвід Сполучених Штатів Америки демонструє одну з найбільш комплексних систем демократичного цивільного контролю. Конгрес США має виключні повноваження щодо затвердження оборонного бюджету, контролю за діяльністю Міністерства оборони та розвідувальних органів, а також проведення парламентських слухань щодо діяльності силових структур. Особливого значення набуває діяльність спеціальних комітетів Палати представників і Сенату з питань розвідки, які мають доступ до секретної інформації та здійснюють постійний моніторинг діяльності спецслужб.

Крім того, у США функціонують незалежні інститути генеральних інспекторів, що здійснюють аудит та розслідування використання бюджетних коштів у військовій сфері. Зокрема, під час військових кампаній в Іраку та Афганістані були створені спеціальні інспекційні органи SIGIR та SIGAR, діяльність яких була спрямована на забезпечення прозорості використання ресурсів у зоні бойових дій [5, с. 118]. Така практика підтверджує, що навіть в умовах війни демократичний контроль може бути не лише збережений, а й посилений.

Важливим є й досвід Федеративної Республіки Німеччина, де парламентський контроль за сектором безпеки реалізується через інститут Уповноваженого Бундестагу у справах збройних сил

(Wehrbeauftragter). Даний інститут виконує функції незалежного парламентського омбудсмена у військовій сфері та має право безперешкодного доступу до військових частин, отримання скарг від військовослужбовців і підготовки спеціальних доповідей парламенту [6, с. 91]. Німецька модель також характеризується принципом обов'язкового цивільного керівництва Міністерством оборони, що спрямовано на недопущення політичної автономізації військових структур.

Польща, яка пройшла складний шлях трансформації сектору безпеки після падіння соціалістичної системи, створила ефективний механізм парламентського контролю через Комісію у справах спеціальних служб Сейму Республіки Польща. Відповідно до Регламенту Сейму комісія здійснює аналіз законодавства, оцінює діяльність спецслужб, розглядає бюджетні питання, заслуховує керівників спеціальних служб та здійснює контроль за дотриманням законності у сфері розвідувальної діяльності.

Особливої уваги заслуговує досвід скандинавських країн, насамперед Швеції та Норвегії, де демократичний цивільний контроль базується на принципах відкритості, прозорості та високого рівня довіри між суспільством і державою. У Норвегії функціонує спеціальний парламентський комітет з моніторингу діяльності служб розвідки, нагляду та безпеки, який здійснює постійний контроль за діяльністю спецслужб і має право проводити розслідування за скаргами фізичних та юридичних осіб. У Швеції важливу роль відіграють механізми громадського контролю, включаючи відкритість парламентських слухань та широкі можливості журналістських розслідувань у сфері оборони.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває питання співвідношення безпеки та прав людини. Практика Ізраїлю демонструє можливість поєднання ефективної системи оборони держави із збереженням парламентського та судового контролю за діяльністю сектору безпеки. Верховний суд Ізраїлю має право переглядати рішення військового командування, а Кнесет здійснює контроль через спеціалізовану парламентську комісію з питань безпеки та оборони [7, с. 18]. Такий підхід дозволяє забезпечити баланс між потребами національної безпеки та захистом конституційних прав і свобод.

В Україні система демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони закріплена Законом України «Про національну безпеку України», який визначає суб'єктів такого контролю та основні механізми його реалізації [8]. Водночас сучасний стан функціонування цього механізму свідчить про наявність низки проблем, особливо в умовах воєнного стану.

Однією з ключових проблем є недостатній рівень парламентського контролю за діяльністю сектору безпеки і оборони. Закритий характер значної частини безпекової інформації, недостатня інституційна спроможність профільних комітетів Верховної Ради України та обмеженість механізмів доступу до інформації суттєво ускладнюють реалізацію контрольної функції парламенту. Крім того, недостатньо ефективними залишаються механізми зовнішнього аудиту та моніторингу використання бюджетних коштів у сфері оборони.

Іншою важливою проблемою є недостатній рівень інституціоналізації громадського контролю. Попри активну роль громадянського суспільства у підтримці сектору безпеки і оборони після 2022 року, законодавчі механізми його участі у формуванні та моніторингу безпекової політики залишаються недостатньо розвиненими. Водночас міжнародний досвід свідчить, що саме участь незалежних аналітичних центрів, громадських організацій та медіа є важливою складовою ефективного демократичного цивільного контролю [1, с. 87].

Перспективи розвитку демократичного цивільного контролю в Україні мають бути пов'язані насамперед із подальшою імплементацією стандартів НАТО та ЄС. Доцільним видається посилення парламентського контролю шляхом розширення повноважень профільного комітету Верховної Ради України, створення незалежних інспекційних структур за аналогією з американськими генеральними інспекціями, а також запровадження інституту військового омбудсмена за прикладом Німеччини.

Важливим напрямом удосконалення системи демократичного цивільного контролю має стати також розвиток цифрових механізмів прозорості та аудиту у сфері безпеки й оборони. Досвід Естонії демонструє, що використання електронних систем моніторингу бюджетних витрат та цифрових інструментів парламентського контролю дозволяє суттєво підвищити ефективність нагляду навіть в умовах обмежених ресурсів.

Отже, демократичний цивільний контроль в умовах воєнного стану набуває особливого значення як гарантія збереження демократичного характеру держави, дотримання принципу верховенства права та забезпечення балансу між ефективністю сектору безпеки і оборони та правами людини. Подальший розвиток цієї системи в Україні має здійснюватися на основі комплексного поєднання національних конституційних засад, міжнародних стандартів НАТО та ЄС, а також передового зарубіжного досвіду функціонування демократичних механізмів контролю у сфері безпеки та оборони.

Список використаних джерел

1. Fluri P., Johnsson A., Born H. Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practices. Geneva, 2003. 198 p.

2. Kuehn D., Croissant A. Civilian Control of the Military and Democracy. London : Oxford University Press, 2023. P. 1–19.

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Kummel G., Cottey A., Edmunds T., Forster A. Democratic Control of the Military in Post-Communist Europe. Slavic Review. 2004. 62(1). 145 p.
5. Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction (SIGAR). Quarterly Report to the United States Congress. Washington, 2021. 214 p.
6. Wim F. van Eekelen. Democratic Control of Armed Forces: The National And International Parliamentary Dimension. Geneva : DCAF, 2002. 167 p.
7. Cohen A. The Israeli Supreme Court's Political Role in Matters of National Security (February 3, 2014). DOI: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2390411
8. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2018. № 31. Ст. 241.

Хахановський Валерій Георгійович, *професор кафедри інформаційних технологій навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор юридичних наук, професор*

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Закон України «Про інформацію» (ст. 1) встановлює правила у сфері створення, накопичення, отримання, утримання, застосування, розповсюдження, оборони та захисту інформаційних даних. Згідно з цим законом, захист інформації охоплює комплекс правових, управлінських, організаційних, технічних та інших дій, що спрямовані на забезпечення збереження та неушкодженості інформації, а також належний порядок її отримання [1].

Широке впровадження інформаційних технологій спричинило розповсюдження величезних обсягів інформації у комунікаційних та обчислювальних мережах. У той самий час, помітно зросли можливості для несанкціонованого доступу до інформації через передові технічні пристрої.

Початок розвитку захисту інформації, як спроби приховати інформацію від сторонніх поглядів, можливо віднести до V століття до н.е., коли давньогрецький історик Геродот ввів концепцію тайнопису (криптографії). Сьогодення інформаційної безпеки як науки акумулює багато площин та сфер, ключовими з яких є: «інформаційна безпека держави», що обіймає центральні вектори загальнодержавного захисту інформації. До них належить створення моделей загроз інформаційній безпеці країни та протидія їм (охорона державних та військових таємниць, систем урядового зв'язку, гарантування інформаційної безпеки особи, судочинства, забезпечення інформаційної незалежності та ін.); технічний захист інформації; криптографічний захист інформації. Також існує стеганографічний захист інформації.

Інформаційна безпека у державних органах влади зосереджена на захисті цілісності інформації, яка використовується в їхній діяльності, і має специфічні риси. Передусім, це стосується інформації, яка містить державну таємницю. Окрім того, важливий захист для конфіденційних відомостей у автоматизованих системах, засобах зв'язку та в робочих областях підрозділів. Державні органи влади також повинні бути відповідним чином захищені від дезінформаційних впливів.

Відтак, варто зазначити, що згідно з законодавчими актами України, інформація розглядається як об'єкт права. При кваліфікації правопорушень, де предметом зазіхання виступає інформація (накшталт державної чи комерційної таємниці), допустимо використовувати весь комплекс наявних засобів захисту – не лише цивільного та адміністративного, але й кримінального права.

Основні принципи технічного захисту інформації визначені у «Концепції технічного захисту інформації в Україні». В державних установах розроблено нормативно-правові акти, що визначають порядок організації, нагляду та реалізації робіт, застосування засобів захисту інформації, їх інспектування, атестації, надання ліцензій та дозволів.

Серед загальнодержавних актів щодо технічного захисту інформації можна назвати: ДСТУ 3396.0-96. Захист інформації. Технічний захист інформації. Основні положення; ДСТУ 3396.1-96. Захист інформації. Технічний захист інформації. Проведення робіт; Тимчасові рекомендації з технічного захисту інформації від витоку по каналах побічних електромагнітних випромінювань та наводок (ТР ТЗІ ПЕМВН–95).

Отже, можна визнати, що нормативно-правова основа з питань гарантування безпеки та захисту інформації в Україні загалом сформована та поступово розвивається. Разом з тим, у питанні безпосереднього забезпечення безпеки та захисту інформації в інтегрованих банках даних державних органів влади України, нормативно-правове регулювання потребує значного покращення та подальшого вдосконалення.

Стрімкий поступ інформаційних і комунікаційних технологій кардинально змінює світ. Вільний та відкритий кіберпростір розширює горизонти свободи та можливостей для кожного, збагачує суспільство в цілому, відкриваючи двері до нового глобального інтерактивного ринку ідей, досліджень та інноваційних рішень. Це стимулює відповідальну та ефективну роботу владних структур, активне залучення громадян до управління державою, вирішення питань місцевого значення, забезпечення публічності та прозорості влади, тим самим сприяючи запобіганню корупції.

Водночас плюси сучасного цифрового простору та розквіт інформаційних технологій спричинили появу нових викликів для національної й світової безпеки. Поруч з випадками ненавмисного характеру збільшується кількість та масштаб кібернападів, які зумовлені інтересами окремих держав, угруповань та особистостей.

Спостерігаємо розповсюдження фактів незаконного збору, накопичення, застосування, ліквідації, розголошення особистих даних, нелегальних фінансових операцій, крадіжок і шахрайств в інтернет-просторі. Кіберзлочинність набуває транскордонного характеру, створюючи серйозну загрозу для інтересів особистості, громади та країни. Зазначені та інші корінні зміни в безпековому полі України, як внутрішньому, так і зовнішньому, диктують необхідність негайного формування національної системи кібербезпеки, як невід'ємної частини системи забезпечення національної безпеки України.

Указом Президента України від 15 березня 2016 року було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України, датоване 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [2]. Її розробка відбулася відповідно до положень Закону України «Про основи національної безпеки України» [3]. Метою Стратегії кібербезпеки України визначено створення необхідного середовища для надійного функціонування кіберпростору, його застосування на благо особистості, соціуму та держави.

Кіберпростір дедалі стає окремою площиною для ведення військових операцій, все більш активно діють відповідні підрозділи збройних сил ключових країн світу. Зважаючи на масштабне використання сучасних інформаційних технологій у безпековому та оборонному секторі, розгортання єдиної автоматизованої системи управління Збройних Сил України робить оборону нашої країни більш вразливою до кібератак.

Зростає кількість кібернападів і кіберзлочинів, об'єктами яких стають інформаційні системи фінансових організацій, транспортних та енергетичних підприємств, а також державних органів, відповідальних за безпеку, оборону та ліквідацію надзвичайних ситуацій. Сучасні технології використовуються не тільки для вчинення звичних злочинів, але й для створення абсолютно нових видів злочинної діяльності, властивих високо інформатизованому суспільству.

Нарешті, 9 травня 2018 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [4].

Актуальність кібербезпеки зростає внаслідок: слабкого захисту критичної інфраструктури державних інформаційних ресурсів; відсутності системного підходу до кіберзахисту критичної інфраструктури; недостатнього розвитку інфраструктури для організаційно-технічного забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури; браком взаємодії між учасниками забезпечення кібербезпеки.

Функції координування та нагляду за діяльністю суб'єктів, які відповідають за кібербезпеку, покладаються на РНБО України. Основними структурами, що гарантують функціонування системи кібербезпеки в Україні є: Міністерство оборони, Служба безпеки, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Національна поліція, Національний банк та інші.

Найперше, забезпечення надійного кіберпростору можливо досягти через:

– формування і приведення державної політики до відповідності стандартам ЄС та НАТО у цій сфері;

– розробка та постійне покращення нормативно-правової бази у сфері кібербезпеки згідно з міжнародними нормами та практиками;

– удосконалення систем кіберзахисту для електронних комунікацій;

– розширення залучення науковців та громадських організацій до процесу розробки критично важливої документації у сфері кібербезпеки;

– організація навчального процесу з цифрової грамотності та безпечного поводження в кіберпросторі. Варто відзначити позитивний досвід Національної академії внутрішніх справ, де на кафедрі інформаційних технологій ННІППП впроваджено навчальну дисципліну «Кібергігієна у професійній діяльності»;

– розбудова інфраструктури електронного зв'язку, доступу до Інтернет;

– активізація міжнародної взаємодії у сфері захисту в кіберпросторі.

Кіберзахист інформаційної інфраструктури країни, а також її електронних інформаційних ресурсів, передбачає реалізацію таких ключових дій: розбудова та функціонування єдиної загальнодержавної комунікаційної мережі державних органів; своєчасна відповідь на кібератаки та інциденти, пов'язані з кібербезпекою; будівництво цілісної системи ситуаційних центрів для державних органів; формування безпечної інтегрованої системи електронних державних реєстрів.

Гарантування стійкого кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури має здійснюватися через: всебічне покращення законодавчої бази у сфері кібербезпеки критично важливих об'єктів; створення державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури; формування розпорядниками об'єктів критичної інфраструктури власних підрозділів для кіберзахисту; організація співпраці між суб'єктами, які забезпечують кіберзахист критичної інфраструктури, зокрема, в умовах особливого характеру; розроблення та впровадження механізму обміну інформацією між державними органами, приватним сектором і громадянами [5].

Список використаних джерел

1. Про інформацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 48, ст. 650.
2. Про Стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України від 15 березня 2016 р. № 96/2016.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 48, ст. 296.
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 9 травня 2018 р. № 2163-VIII. URL. https://zakon.rada. gov.ua/laws/show.
5. Дурдинець В.В., Іщенко О.М., Хахановський В.Г. та ін. Система інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів в умовах електронного урядування: монографія, Київ, НАВС, 2018, 273 с.

Хахуцяк Ольга Юріївна, *завідувач кафедри кримінальної юстиції навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВО СТОРОНИ ЗАХИСТУ НА ДОСТУП ДО МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ГАРАНТІЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА: ПРАКТИКА ЄСПЛ І НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ

У сучасних умовах трансформації сектору безпеки та правосуддя України особливого значення набуває забезпечення реального, а не декларативного дотримання права особи на захист у кримінальному провадженні. Саме ефективність реалізації гарантій сторони захисту є одним із критеріїв демократичності держави та рівня довіри до правоохоронної й судової системи. Водночас практика здійснення досудового розслідування свідчить про наявність системних випадків обмеження доступу адвоката до матеріалів кримінального провадження, що негативно впливає як на забезпечення принципу змагальності, так і на загальний стан правової безпеки держави.

Положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] гарантують кожному право на справедливий судовий розгляд, складовою якого є право на достатній час і можливості для підготовки свого захисту. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що право на захист повинно бути «практичним та ефективним, а не теоретичним чи ілюзорним».

Одним із ключових елементів реалізації цього права є своєчасний та повний доступ сторони захисту до матеріалів кримінального провадження. У рішеннях ЄСПЛ у справах Rowe and Davis v. the United Kingdom, Mirilashvili v. Russia, Leas v. Estonia, Matanovic v. Croatia Суд підкреслив, що органи кримінального переслідування зобов'язані надати стороні захисту доступ до всіх матеріалів, які можуть мати значення для доведення невинуватості особи або пом'якшення її відповідальності [2].

У національному законодавстві відповідні гарантії закріплені у ст. 20, 22, 42, 46, 221, 290 КПК України [3]. Водночас практична реалізація зазначених норм часто супроводжується необґрунтованими затягуваннями, формальними відмовами прокурорів або створенням штучних перешкод для ознайомлення адвоката з матеріалами кримінального провадження. Особливої актуальності ця проблема набуває на стадії завершення досудового розслідування та під час підготовчого судового провадження.

Практика ЄСПЛ свідчить, що ненадання стороні захисту достатніх можливостей для ознайомлення з матеріалами справи порушує принцип «рівності сторін» та змагальності процесу. Суд акцентує увагу на тому, що сторона захисту повинна мати реальну можливість ознайомитися з доказами обвинувачення та належним чином підготувати свою правову позицію [4].

У справі Salduz v. Turkey ЄСПЛ наголосив, що доступ до адвоката є однією з фундаментальних гарантій справедливого кримінального провадження, а будь-які обмеження такого доступу можуть призвести до порушення ст. 6 Конвенції [5].

Аналіз судової практики Верховного Суду також свідчить про формування підходу, відповідно до якого недотримання вимог ст. 290 КПК України щодо відкриття матеріалів може бути підставою для визнання доказів недопустимими. Верховний Суд неодноразово звертав увагу на те, що сторона обвинувачення не має права вибірково визначати обсяг матеріалів, які підлягають відкриттю стороні захисту, оскільки це суперечить принципам справедливого судового розгляду та змагальності сторін.

Крім процесуального аспекту, проблема доступу адвоката до матеріалів кримінального провадження має безпосередній зв'язок із забезпеченням національної безпеки. В умовах воєнного стану, зростання кількості кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів, колабораційної діяльності, злочинів проти основ національної безпеки особливого значення набуває баланс між інтересами держави та дотриманням фундаментальних прав людини. Порушення права на захист навіть у найбільш резонансних категоріях справ створює ризики визнання Україною порушень Конвенції та підриває авторитет національної системи правосуддя на міжнародному рівні.

У цьому контексті доцільним видається вдосконалення механізму судового контролю за дотриманням права сторони захисту на доступ до матеріалів кримінального провадження, а також посилення процесуальної відповідальності прокурора за безпідставне невиконання вимог КПК України щодо відкриття матеріалів стороні захисту.

Отже, забезпечення ефективного доступу адвоката до матеріалів кримінального провадження є не лише процесуальною гарантією реалізації права на захист, а й важливим елементом забезпечення верховенства права, довіри до правосуддя та національної безпеки держави в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Органи кримінального переслідування зобов'язані надати стороні захисту доступ до всіх матеріалів, зібраних під час досудового розслідування – позиція ЄСПЛ. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/329345

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text..

4. Право на справедливий суд: практика ЄСПЛ та особливості національного правозастосування. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/pravo-na-spravedlivii-sud-praktika-jespl-ta-osoblivosti-nacionalnogo-pravozastosuvannia?utm_source=chatgpt.com.

5. Salduz v. Turkey, judgment of 27 November 2008. URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-117602%22]}.

Хоменко Ігор Володимирович, *співробітник Служби безпеки України, кандидат юридичних наук*

РІВНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НСРД В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В умовах дії особливих правових режимів традиційні засоби розслідування у багатьох випадках не дозволяють досягти бажаного результату, ведуть до втрати доказів, а іноді ставлять під загрозу життя і здоров'я учасників кримінального провадження [1, с. 156]. У таких умовах звичайна система досудового розслідування, в силу низки причин об'єктивного і суб'єктивного характеру, є неприйнятною. Враховуючи зазначене із початком агресії РФ, коли був уведений воєнний стан на всій території України, виникла необхідність додаткового регулювання забезпечення досудового розслідування в умовах особливого режиму, що обумовило особливості нормативно-правового регулювання НСРД в умовах особливого режиму досудового розслідування.

Нормативно-правове регулювання НСРД в умовах особливого режиму досудового розслідування – це процес прийняття, зміни або скасування правових норм, які регламентують підготовку та проведення НСРД під час воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії рф та/або інших держав проти України, що характеризується рядом факторів дестабілізуючого характеру, які унеможливлюють ведення досудового розслідування в межах існуючого нормативно-правового регламентування.

Правова регламентація проведення НСРД в особливих умовах досудового розслідування складається з наступних змістовних рівнів: рівень, що передбачає закріплення можливості проведення НСРД в умовах особливого режиму досудового розслідування; рівень, що визначає відповідність таких обмежень міжнародним угодам, до яких приєдналась Україна; рівень, що охоплює ЗУ, які регламентують НСРД та визначають умови їх проведення; рівень, що охоплює ЗУ, які «звужують» умови НСРД з врахуванням їх проведення під час дії особливих правових режимів досудового розслідування; рівень, що складають нормативні акти, які визначають механізм проведення НСРД; рівень, що складають нормативні акти, які визначають тактику та особливості проведення НСРД в умовах особливих правових режимів досудового розслідування; рівень, що складають нормативні акти, які регламентують взаємодію між суб'єктами, які здійснюють НСРД.

Зазначені нормативні акти вирішують ряд завдань щодо проведення НСРД в умовах особливих правових режимів досудового розслідування, а саме:

– надають можливість Генеральному прокурору, керівнику обласної прокуратури, їх першим заступникам і заступникам своєю постановою доручати здійснення досудового розслідування іншим органам досудового розслідування не лише у разі неефективності здійснення досудового розслідування, а також за наявності об'єктивних обставин, що унеможливлюють функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану;

– визначають правила створення керівником органу досудового розслідування міжвідомчих слідчих груп на підставі постанови, погодженої з керівниками відповідних органів досудового розслідування;

– надають керівнику органу прокуратури в умовах введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану користуватися повноваженнями слідчого судді, передбаченими певними статтями КПК України, у випадку відсутності об'єктивної можливості їх виконання слідчим суддею;

– регламентують механізм початку досудового розслідування без реєстрації кримінального провадження у ЄРДР, в умовах введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану;

– визначають строки провадження НСРД, у разі припинення (скасування) в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану, якщо була відсутня об'єктивна можливість їх своєчасного здійснення;

– регламентують правила територіальної підсудності кримінальних проваджень в умовах введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану;

– визначають вид та порядок оформлення процесуальних документів, які містять дозвіл на проведення НСРД в умовах введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану.

Список використаних джерел

1. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 Харків, 2018. 263 с.

Худякова Наталія Юріївна, *доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;*
Данильченко Владислав Анатолійович, *доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки НАВС, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ЗАСОБАМИ ТАКТИКИ САМОЗАХИСТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ

Умови воєнного стану суттєво підвищують вимоги до рівня професійної підготовленості працівників сектору безпеки й оборони, зокрема правоохоронців [2]. Це зумовлено розширенням спектра службових завдань, які виконують працівники Національної поліції в умовах сучасних безпекових викликів. Йдеться не лише про забезпечення публічної безпеки та порядку, а й про реагування на кризові ситуації, участь у стабілізаційних заходах, протидію диверсійним виявам, виконання завдань на деокупованих територіях, евакуаційних заходах і забезпеченні правопорядку в умовах підвищеної суспільної напруженості. За таких обставин особливої актуальності набуває проблема формування професійної готовності майбутніх правоохоронців до ефективних дій у ситуаціях підвищеного ризику, фізичного протиборства та значного психоемоційного навантаження. Водночас сучасна специфіка службової діяльності правоохоронців потребує належного рівня сформованості навичок особистої безпеки, швидкого реагування на зміну обставин і здатності діяти в умовах обмеженого часу й простору.

Аналіз практики службової діяльності правоохоронців свідчить, що недостатній рівень професійної підготовленості може призводити до помилок під час виконання службових завдань, неправомірного застосування заходів поліцейського примусу, перевищення меж необхідної оборони та неефективних дій у конфліктних ситуаціях [1; 3]. Особливо це виявляється під час затримання правопорушників, припинення агресивної поведінки, дій у натовпі або в умовах раптового нападу. Такі обставини актуалізують необхідність удосконалення професійного навчання майбутніх офіцерів поліції, зокрема шляхом посилення практичного компонента освітнього процесу та впровадження сучасних методик формування навичок тактики самозахисту. У сучасних умовах тактику самозахисту слід розглядати не лише як елемент спеціальної фізичної підготовки, а як комплексну систему професійних дій, спрямованих на забезпечення особистої безпеки правоохоронця, правомірне застосування сили й ефективне виконання службових завдань [3; 6].

У сучасному науковому дискурсі професійну готовність правоохоронця розглядають як інтегративне особистісне утворення, що охоплює систему теоретичних знань, практичних умінь і навичок, психологічних рис, ціннісних орієнтацій та мотиваційних настанов, необхідних для ефективного виконання службових завдань [8]. Водночас важливим компонентом професійної готовності працівника поліції є здатність діяти в умовах фізичного протиборства, вчасно оцінювати рівень загрози, ухвалювати

правомірні рішення та забезпечувати особисту безпеку й безпеку громадян. У цьому аспекті тактика самозахисту виконує інтегративну функцію, поєднуючи фізичний, тактичний та психологічний компоненти професійного навчання [4].

З огляду на це вагомого значення набуває тактика самозахисту як компонент професійного навчання майбутніх правоохоронців. Її зміст спрямований на формування навичок застосування заходів фізичного впливу, звільнення від захоплень, затримання та конвоювання правопорушників, використання спеціальних засобів, дій у нестандартних і конфліктних ситуаціях, а також забезпечення особистої безпеки під час виконання службових обов'язків. Особливістю тактики самозахисту є її прикладний характер і максимальна наближеність до реальних умов службової діяльності. Навчання має передбачати відпрацювання дій в умовах раптового нападу, обмеженого простору, фізичної втоми, психологічного тиску й інформаційної невизначеності. Опанування тактики самозахисту сприяє розвитку професійно важливих фізичних якостей, координаційних здібностей, швидкості реагування, стресостійкості, рішучості та психологічної готовності до дій в екстремальних умовах.

Дослідники зазначають, що ефективність формування професійної готовності майбутніх правоохоронців значною мірою залежить від практичної спрямованості освітнього процесу [5; 7]. При цьому особливого значення набуває використання практико-орієнтованих методів навчання, які передбачають моделювання реальних службових ситуацій, відпрацювання алгоритмів дій у конфліктних умовах, застосування ситуаційних завдань, рольових ігор та інтерактивних технологій професійного навчання. У процесі підготовки доцільним є використання сценаріїв, що відображають типові та нестандартні ситуації службової діяльності: затримання озброєного правопорушника, дії в умовах групового конфлікту, протидія раптовому нападу, евакуація громадян із небезпечної зони тощо. Такий підхід забезпечує не лише формування техніки виконання прийомів самозахисту, а й розвиток умінь своєчасно ухвалювати рішення, діяти в умовах браку часу, високого психоемоційного навантаження та швидкої зміни обставин.

Водночас дискусійним залишається питання щодо оптимального поєднання технічного, фізичного та психологічного компонента підготовки правоохоронців. Частина науковців акцентує на необхідності посилення фізичного складника професійного навчання, інші – переконані у пріоритетності психологічної готовності, розвитку навичок комунікації та деескалації конфліктів. У сучасних умовах найбільш обґрунтованим видається комплексний підхід, який передбачає інтеграцію фізичної, тактичної та психологічної підготовки в єдину систему формування професійної готовності майбутніх правоохоронців. Саме тактика самозахисту створює необхідні умови для поєднання зазначених компонентів у процесі професійного навчання.

Важливим аспектом є формування у курсантів мотивації до систематичного вдосконалення рівня професійної майстерності. Усвідомлення практичної значущості навичок тактики самозахисту, розуміння їх ролі у забезпеченні особистої безпеки та ефективності службової діяльності сприяє розвитку внутрішньої мотивації до професійного саморозвитку. У цьому контексті доцільним є використання сучасних педагогічних технологій, елементів професійного моделювання, змагальних методів і тренінгових форм організації занять, що дозволяють підвищити рівень залученості курсантів до освітнього процесу та сформувати стійку професійну спрямованість.

Важливою умовою ефективності професійного навчання є дотримання принципів системності, послідовності, інтегративності, зв'язку теорії з практикою, індивідуалізації та професійної спрямованості [7]. Реалізація зазначених принципів у процесі опанування тактики самозахисту сприяє формуванню стійких професійних умінь і навичок, розвитку професійної впевненості та готовності до дій у реальних умовах службової діяльності.

Отже, формування професійної готовності майбутніх правоохоронців засобами тактики самозахисту є важливим напрямом удосконалення системи професійного навчання в умовах сучасних безпекових загроз. Інтеграція практично орієнтованих методів навчання, сучасних педагогічних технологій, елементів професійного моделювання та сценарного відпрацювання службових ситуацій сприятиме підвищенню рівня професійної компетентності майбутніх офіцерів поліції, їх готовності до ефективного виконання службових завдань та забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. В. та ін. Формування професійних умінь і навичок у майбутніх правоохоронців під час фахової підготовки / В. В. Бондаренко, Н. Ю. Худякова, Ю. І. Давигора, С. В. Русанівський. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. № 4.С. 37–44.

2. Бондаренко В., Кисленко Д. Підвищення рівня фізичної готовності майбутніх офіцерів Збройних сил України до сучасних викликів у секторі безпеки й оборони. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2024. Вип. 1 (32). С. 35–43.

3. Бондаренко В. В., Бикова Г. В., Нікітенко О. В., Буряк С. В. Тактика самозахисту як складова вдосконалення професійної компетентності правоохоронців у системі післядипломної освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2024. № 1 (92). С. 71–77. DOI: https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-1(92)-71-77

4. Бондаренко В. В., Данильченко В. А. Удосконалення змісту спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів поліції в умовах воєнного стану. *Оперативно-бойова діяльність сил сектору безпеку і оборони в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 берез. 2024 р.). Київ : НАСБУ, 2024. С. 14–16.

5. Бондаренко В. В., Пліско В. І., Бикова Г. В., Козенко С. М. Білик В. В., Кострома І. О. Організація самостійної роботи курсантів під час опанування практично спрямованих дисциплін: психологічні та педагогічні аспекти в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка».* 2025. № 7 (53). С. 757–768.

6. Навчально-тренувальні сутички (поєдинки) та їх проведення на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки : метод. рек. / В. А. Дідковський, В. В. Бондаренко, О. В. Кузенков та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 75 с.

7. Фізична підготовка фахівців з охоронної діяльності та безпеки : навч. посіб. / [Д. П. Кисленко, В. В. Бондаренко, Н.Б. Вербин та ін.]. Київ : НУОУ, 2024. 128 с.

8. Формування техніки рукопашного бою на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки : монографія / В. А. Данильченко, І. І. Вако ; за заг. ред. В. В. Бондаренка. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 210 с.

Царьова Ірина Валеріївна, *завідувач кафедри мовної підготовки ДДУВС, доктор філологічних наук, професор*

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку держави питання національної безпеки України набуває особливого значення. Повномасштабна війна, інформаційні атаки, кіберзагрози та гібридні методи ведення боротьби актуалізують необхідність комплексного підходу до забезпечення державної безпеки. Одним із важливих елементів цієї системи є мовна підготовка, яка виступає не лише засобом професійної комунікації, а й чинником формування національної ідентичності, інформаційної стійкості та ефективної взаємодії у сфері безпеки й оборони. Мовна компетентність фахівців сектору безпеки та державного управління безпосередньо впливає на рівень організації службової діяльності, якість міжнародного співробітництва та протидію інформаційним загрозам. Саме тому правові та організаційні аспекти мовної підготовки потребують детального дослідження.

Сучасне безпекове середовище формується не лише у військовому чи політичному вимірах, а й у сфері комунікації. У цифровому просторі мова перетворюється на стратегічний ресурс, здатний консолідувати та дестабілізувати суспільство. Гібридні загрози, що поєднують інформаційні, психологічні, когнітивні та технологічні компоненти, дедалі частіше реалізуються через мовні та дискурсивні практики. У цих умовах лінгвістика виходить за межі традиційного опису мовних явищ і набуває статусу прикладної науки безпекового спрямування. Дослідження мовних механізмів впливу стає необхідною передумовою розроблення ефективних стратегій протидії інформаційним атакам.

Мовна підготовка є важливим складником професійної компетентності сучасного фахівця. Для працівників сектору безпеки та оборони володіння державною мовою, а також іноземними мовами, є необхідною умовою ефективного виконання службових обов'язків. Українська мова в умовах сучасних викликів виконує не лише комунікативну, а й стратегічну функцію. Вона є елементом державотворення, засобом зміцнення національної єдності та інструментом протидії інформаційній агресії. У період гібридної війни мовне питання стає складовою інформаційної безпеки держави. Особливого значення набуває підготовка фахівців, здатних працювати в міжнародному середовищі, брати участь у спільних операціях, взаємодіяти з міжнародними партнерами та аналізувати іншомовні джерела інформації. Це сприяє підвищенню обороноздатності держави та розвитку міжнародного співробітництва.

Поняття «лінгвістичної безпеки» ґрунтується на розумінні мови як соціального інструмента, що формує когнітивні моделі реальності [2, с. 618]. Через мовні засоби конструюються образи загрози, ворога, безпеки та стабільності. У межах гібридних конфліктів мова використовується для: нормалізації агресивних дій; легітимації деструктивних наративів; підриву довіри до державних інституцій; фрагментації ідентичності суспільства. Лінгвістичний аспект безпеки охоплює аналіз семантики, прагматики, метафорики, наративних структур і комунікативних стратегій, що визначають ефективність інформаційного впливу. Цифровий простір є ідеальним середовищем для реалізації гібридних загроз завдяки швидкості поширення інформації, анонімності та алгоритмічному підсиленню контенту [1]. Мовні інструменти в цьому середовищі мають низку характерних ознак: фрагментованість дискурсу, емоційна насиченість, маніпулятивна номінація, псевдоекспертність.

Правову основу мовної підготовки в Україні становлять Конституція України, закони та нормативно-правові акти у сфері освіти, державної мови та національної безпеки. Відповідно до

Конституції України, державною мовою в Україні є українська мова, а держава забезпечує її всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя. Важливе значення має Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який регламентує використання державної мови у діяльності органів влади, освіті та професійній сфері. Крім того, Закон України «Про національну безпеку України» визначає основні напрями державної політики у сфері безпеки та оборони, де важливу роль відіграє кадрове забезпечення й професійна підготовка фахівців. В умовах інтеграції України до європейського та євроатлантичного простору особливої актуальності набуває вивчення іноземних мов, передусім англійської, як мови міжнародної комунікації. Це забезпечує ефективну взаємодію України з Організація Північноатлантичного договору, Європейський Союз та іншими міжнародними структурами.

Організаційне забезпечення мовної підготовки передбачає створення ефективної системи навчання, підвищення кваліфікації та професійного розвитку фахівців. Важливу роль у цьому процесі відіграють: заклади вищої освіти; військові навчальні заклади; центри професійної підготовки; державні установи та спеціалізовані курси.

Сучасна система мовної підготовки повинна базуватися на інноваційних освітніх технологіях, інтерактивних методах навчання та використанні цифрових ресурсів. Особливо важливим є впровадження професійно орієнтованого навчання, спрямованого на розвиток навичок ділового спілкування, роботи з міжнародною документацією та ведення професійних переговорів. Не менш важливим є підвищення рівня мовної культури державних службовців, військовослужбовців і працівників правоохоронних органів. Високий рівень володіння державною мовою сприяє ефективній комунікації, зміцненню авторитету державних інституцій та формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені. Попри значні зміни у сфері освіти та державної мовної політики, існує низка проблем, які ускладнюють ефективну мовну підготовку фахівців. Серед них: недостатній рівень фінансування освітніх програм; нестача сучасних навчальних матеріалів; нерівний доступ до якісної мовної освіти; недостатня мотивація окремих категорій здобувачів освіти; вплив інформаційної агресії та дезінформації.

Сучасні виклики вимагають постійного вдосконалення освітніх програм, оновлення методик навчання та посилення державної підтримки мовної політики. Для підвищення ефективності мовної підготовки в системі забезпечення національної безпеки України доцільно: удосконалити нормативно-правову базу у сфері мовної освіти; розширити міжнародне співробітництво у сфері професійної підготовки; активно впроваджувати цифрові технології та дистанційне навчання; підвищувати рівень професійної кваліфікації викладачів; формувати мотивацію до вивчення державної та іноземних мов; розвивати спеціалізовані програми мовної підготовки для сектору безпеки й оборони.

Отже, мовна підготовка є важливим елементом системи забезпечення національної безпеки України. Вона сприяє формуванню професійної компетентності фахівців, зміцненню інформаційної безпеки, розвитку міжнародного співробітництва та утвердженню національної ідентичності. Ефективне правове регулювання та належна організація мовної підготовки є необхідною умовою забезпечення стабільності, безпеки та подальшого розвитку української держави.

Список використаних джерел

1. Магда Є. Гібридна війна: сутність та структура феномену. *International relations, part «Political sciences»*. 2014. № 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/ index.php/pol_n/ article/view/2489/22

2. Царьова І. В. Лінгвальна репрезентація концепту «інформаційна безпека». *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. II. С. 618–619.

3. Царьова І. В. Висвітлення поліційних дій у медіа: лексичні й стилістичні особливості. *Науковий вісник Дніпровського державного університет внутрішніх справ.* Дніпро : ДДУВС. 2025. Вип. 3. С. 206–212.

4. Cullen P. The landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model (Public Version), Giannopoulos, G., Smith, H. and Theocharidou, M. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123305

5. Tsareva I. V. Functional and derivative space of the legal text. Advanced trends of the modern development of philology in European countries : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing", 2019. P. 217–233.

6. Tsareva I. V. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing", 2022. 1436 p. P. 804–812.

Ценов Володимир Миколайович, *перший заступник начальника Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, кандидат юридичних наук*

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ТА СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне військове вторгнення суттєво трансформувало умови функціонування держави, її фінансово-економічної системи, органів публічної влади, місцевого самоврядування та системи кримінальної юстиції. Запровадження воєнного стану зумовило необхідність оперативного перегляду підходів до правового регулювання бюджетного процесу, перерозподілу публічних фінансів, визначення пріоритетності видатків, а також адаптації кримінального процесуального законодавства до екстраординарних умов збройної агресії, окупації окремих територій, руйнування інфраструктури, переміщення населення та обмеженого функціонування окремих державних інституцій.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан є особливим правовим режимом, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності [3]. У таких умовах органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування надаються додаткові повноваження, необхідні для відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки та підтримання публічного порядку [3].

Правова регламентація бюджетного процесу в умовах воєнного стану охоплює не лише загальні приписи Бюджетного кодексу України, а й спеціальні нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення першочергових потреб оборони, безпеки, соціального захисту населення, функціонування критичної інфраструктури та стабільності місцевих бюджетів [1]. З початку повномасштабної війни бюджетна політика України була переорієнтована на фінансування військових потреб, підтримання життєдіяльності населення, соціальні виплати, забезпечення територіальних громад та виконання невідкладних завдань публічного управління.

Водночас трансформація бюджетного процесу супроводжується появою нових криміногенних ризиків, зокрема спрощення окремих процедур, значні обсяги публічних коштів, спрямованих на закупівлі товарів, робіт і послуг для потреб оборони, відновлення, енергетичної безпеки та соціального забезпечення, створюють сприятливе середовище для зловживань. У бюджетній сфері фіксуються факти розтрати, привласнення коштів, службового підроблення, завищення вартості товарів і робіт, укладення договорів із фіктивними або підконтрольними суб'єктами господарювання, використання підставних підрядників, безтоварних операцій та інших схем незаконного заволодіння бюджетними ресурсами.

Специфіка кримінального провадження в умовах воєнного стану полягає у тому, що поряд із загальними засадами кримінального провадження застосовуються спеціальні положення розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України [2]. Відповідно до ч. 3 ст. 7 КПК України зміст і форма кримінального провадження в умовах воєнного стану мають відповідати загальним засадам кримінального провадження, але з урахуванням особливостей, передбачених спеціальним режимом досудового розслідування та судового розгляду [2]. Отже, законодавець прагне поєднати два завдання: забезпечити ефективність кримінального переслідування в умовах війни та не допустити нівелювання процесуальних гарантій прав людини.

До ключових факторів, що ускладнюють здійснення кримінального провадження у воєнний час, належать: небезпека для учасників процесуальних дій; відсутність доступу до окремих територій; окупація або блокування населених пунктів; руйнування адміністративних будівель; перебої з електроенергією, зв'язком та інтернетом; обмежене функціонування правоохоронних і судових органів; необхідність взаємодії з військовим командуванням, військовими адміністраціями та іншими суб'єктами публічної влади. Усе це об'єктивно впливає на строки, способи фіксації доказів, можливість проведення слідчих (розшукових) дій, тимчасового доступу до документів, речей, електронних носіїв, банківської інформації та інших джерел доказової інформації.

Важливим процесуальним інструментом стало нормативне врегулювання ситуацій, коли внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) є об'єктивно неможливим. Відомості про кримінальне правопорушення, за загальним правилом, мають бути внесені до ЄРДР у порядку ст. 214 КПК України [2]. Однак в умовах воєнного стану, за наявності об'єктивної неможливості доступу до реєстру, початок досудового розслідування може підтверджуватися відповідною постановою уповноваженої службової особи з подальшим внесенням відомостей до ЄРДР за першої можливості [2].

Особливу роль у кримінальних провадженнях щодо правопорушень у бюджетній сфері відіграє тимчасовий доступ до речей і документів. Для встановлення руху бюджетних коштів, виявлення фіктивних операцій, підконтрольних суб'єктів господарювання, безтоварних правочинів, легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, слідчому необхідно отримати банківські документи, виписки про рух коштів, договори, платіжні доручення, довіреності, документи дистанційного керування рахунками та інші фінансові матеріали. Відповідні процесуальні дії здійснюються з урахуванням положень КПК України щодо тимчасового доступу до речей і документів [2].

Окремого значення набуває робота з електронними доказами. У кримінальних провадженнях щодо бюджетних правопорушень вагомими джерелами доказової інформації є мобільні телефони, комп'ютерна техніка, електронне листування, месенджери, файли, банківські сервіси, електронні документи та цифрові сліди взаємодії між учасниками злочинної схеми [4].

Кримінальне процесуальне законодавство також передбачає особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. За наявності відповідних підстав допускається проведення окремих процесуальних дій без понятих, якщо їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язане з небезпекою для життя чи здоров'я. У такому разі особливого значення набуває обов'язкова технічна фіксація ходу та результатів процесуальної дії [2]. Крім того, в умовах воєнного стану розширюються можливості проведення слідчих дій у нічний час, якщо затримка може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі підозрюваного [2].

Значущими є також положення ст. 615 КПК України щодо особливостей використання показань у доказуванні. Показання, отримані під час допиту свідка чи потерпілого в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді лише за умови фіксації ходу і результатів допиту технічними засобами відеозапису. Показання підозрюваного можуть використовуватися за умови участі захисника та технічної фіксації допиту [2]. Такий підхід спрямований на балансування між потребою оперативного розслідування та необхідністю збереження процесуальних гарантій сторони захисту.

Отже, правова регламентація бюджетного процесу та специфіка кримінального провадження в умовах воєнного стану є взаємопов'язаними елементами забезпечення національної безпеки. Стабільність бюджетної системи, прозоре й цільове використання публічних коштів, ефективний контроль за закупівлями та належне кримінальне переслідування осіб, які вчиняють правопорушення у бюджетній сфері, мають не лише фінансове, а й оборонне, соціальне та державотворче значення. Підсумовуючи, слід зазначити, що в умовах воєнного стану бюджетне законодавство, законодавство про публічні закупівлі та кримінальне процесуальне законодавство потребують подальшого узгодженого вдосконалення. Йдеться про необхідність забезпечення балансу між оперативністю управлінських і процесуальних рішень, прозорістю використання бюджетних коштів, дієвістю контролю, належним документуванням доказів та гарантуванням прав учасників кримінального провадження. Саме від якості такого правового механізму залежить здатність держави ефективно протидіяти кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері, зберігати публічні фінанси та забезпечувати належне функціонування системи правосуддя в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

4. Каланча І. Г. Докази, що мають електронну форму, в кримінальному процесі України: концептуальний аспект : монографія. Київ : SBA Print, 2025. 528 с.

Циганов Олег Григорович, *провідний науковий співробітник відділу науково-правових експертиз Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, доктор юридичних наук, доцент*

ЗАРУБІЖНІ МОДЕЛІ ЗДІЙСНЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА НАПРЯМИ ЇХ АДАПТАЦІЇ В РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила трансформацію системи національної безпеки та актуалізувала питання ефективності мобілізаційної підготовки. Мобілізація населення перестала бути виключно військовим інструментом та перетворилася на комплексний механізм державного управління, що охоплює адміністративні процедури, цифровий військовий облік, соціальні гарантії, резервну службу та взаємодію органів публічної влади.

Зарубіжні моделі демонструють різні підходи до правового регулювання мобілізації: від класичної системи загального військового обов'язку до гібридних моделей резервної служби, територіальної оборони та комплексної «національної стійкості». Вивчення цього досвіду дозволяє визначити орієнтири для вдосконалення українського законодавства.

У більшості демократичних держав мобілізаційна підготовка розглядається як складова системи національної безпеки та оборони. Її правова природа визначається поєднанням конституційного обов'язку захисту держави та механізмів публічного адміністрування. За цих умов мобілізаційна підготовка охоплює: ведення військового обліку; формування резерву; підготовку економіки до функціонування в умовах війни; інформаційно-комунікаційну готовність; правові механізми координації між центральною та місцевою владою.

Держава Ізраїль є класичним прикладом функціонування мобілізаційної системи в умовах постійної безпекової загрози. Модель здійснення мобілізаційної підготовки в Ізраїлі ґрунтується на: загальному військовому обов'язку; системі резервної служби; інтеграції цивільного та військового управління; чіткій цифровій системі військового обліку. Основу нормативного регулювання у зазначеній сфері становить Закон Держави Ізраїль «Defence Service Law (Consolidated Version), 1986» [1].

Ключовою особливістю ізраїльської моделі є інституціоналізований резерв. Значна частина населення після проходження строкової служби перебуває у статусі резервістів і періодично проходить збори. Це дозволяє мінімізувати час розгортання військових підрозділів у разі загрози.

Правове регулювання мобілізації в Ізраїлі характеризується: високим рівнем централізації; чіткою регламентацією обов'язків громадян; ефективною судовою перевіркою обмежень прав громадян. Водночас значна увага в Ізраїлі приділяється соціальним гарантіям резервістів, що підтримує суспільну легітимність мобілізаційної системи.

Фінляндія і Швеція реалізують модель «total defence» (тотальної оборони), яка передбачає: залучення не лише збройних сил, а й цивільного сектору; підготовку цивільного населення до кризових ситуацій; резервну службу; кризове планування в економічній сфері. Правову основу відповідних механізмів формують, зокрема, Закон Фінляндії «Conscription Act (1438/2007)» [2], Закон Фінляндії «Emergency Powers Act (1552/2011)» [3], а також Закон Швеції «Total Defence Service Act (1994:1809)» [4].

Особливістю фінської системи є високий рівень підготовки резерву при відносно невеликій чисельності кадрової армії. Законодавство чітко визначає процедури призову, підстави відстрочки та порядок проходження резервної служби. При цьому важливим елементом мобілізаційної системи є інтеграція мобілізаційної підготовки в систему освіти та національної стійкості.

У Сполучених Штатах Америки мобілізаційна підготовка ґрунтується на поєднанні контрактної армії та системи резерву, включаючи Національну гвардію. Законодавство США передбачає: можливість федеральної та штатної мобілізації; гнучкий механізм залучення резервістів; чіткі правові гарантії щодо збереження робочого місця. Нормативну основу становлять, зокрема, федеральний закон «Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act of 1994» [5], а також положення Title 10 та Title 32 United States Code [6].

Модель США демонструє значення децентралізованої системи мобілізації, у якій вагома роль належить регіональному рівню управління. Також суттєвим елементом цієї моделі є нормативна визначеність процедур та багаторівнева система контролю.

Порівняльний огляд дозволяє виокремити спільні риси ефективних мобілізаційних систем, як-от: системність правового регулювання; інституціоналізація резерву; цифровізація військового обліку; соціальні гарантії мобілізованих осіб; інтеграція мобілізації в концепцію національної стійкості; наявність парламентського та судового контролю.

Зважаючи на зарубіжний досвід доцільними видаються такі напрями розвитку законодавства України у сфері мобілізаційної підготовки: удосконалення системи резерву, що передбачає створення чіткої нормативної моделі підготовленого резерву з регулярними зборами; уніфікація адміністративних процедур мобілізації з деталізацією процесуальних гарантій; цифровізація військового обліку з інтеграцією інформаційних ресурсів держави; посилення соціальних гарантій мобілізованих осіб; інтеграція мобілізаційної підготовки в концепцію національної стійкості країни.

Водночас варто зауважити, що пряме копіювання зарубіжних моделей здійснення мобілізаційної підготовки є недоцільним. Адже адаптація повинна враховувати демографічні, економічні та правові особливості України, а також умови тривалого воєнного стану.

Отже, зарубіжні моделі демонструють, що ефективність мобілізації визначається не лише чисельністю особового складу, а й якістю правового регулювання, інституційною координацією та рівнем суспільної довіри. Країни з високим рівнем безпекових викликів розглядають мобілізацію як складову системи національної стійкості. Для України ключовим завданням є формування стабільної нормативної основи мобілізаційної підготовки, що поєднуватиме оборонні потреби з принципами правової держави та демократичного контролю.

Список використаних джерел

1. Defence Service Law (Consolidated Version), 5746–1986 (Israel). URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/319_001.htm

2. Conscription Act 1438/2007 (Finland). URL: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2007/en20071438.pdf

3. Emergency Powers Act 1552/2011 (Finland). URL: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2011/en20111552.pdf

4. Total Defence Service Act (1994:1809) (Sweden). URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/-lag-19941809-om-totalforsvarsplikt_sfs-1994-1809/

5. Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act of 1994. Public Law 103–353, 108 Stat. 3149. URL: https://www.dol.gov/agencies/vets/-programs/userra/aboutuserra

6. United States Code. Title 10 – Armed Forces; Title 32 – National Guard. URL: https://uscode.house.gov/

Цубенко Валерія Леонідівна, *доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор історичних наук, професор*

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ (ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД)

Забезпечення національної безпеки України є одним із ключових напрямів державної політики, спрямованих на захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, прав і законних інтересів громадян від реальних та потенційних загроз воєнного і невоєнного характеру, а також на охорону інших життєво важливих національних інтересів держави.

Питання забезпечення національної безпеки України набуло особливої гостроти після початку збройної агресії російської федерації у 2014 р. і повномасштабного вторгнення у 2022 р., що кардинально змінило безпекову ситуацію як в регіональному, так і глобальному масштабі. Важливе місце в системі суб'єктів забезпечення національної безпеки займають правоохоронні органи, адже їх діяльність пов'язана із попередженням, припиненням, розкриттям і розслідуванням кримінальних та інших правопорушень загалом, а також тих, що посягають на суспільні відносини сфері національної безпеки [9, с. 312]. Правоохоронні органи відіграють особливу роль як суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і є ключовими в системі органів виконавчої влади. Вони можуть бути як суб'єктами нормотворчої діяльності, так і її учасниками.

Дослідженню питань формування правоохоронного напряму державної політики у сфері національної безпеки присвячено низку праць вітчизняних науковців, серед них: О. Вакарова, С. Жила, В. Макарчук, К. Примаков, М. Сливка, В. Тильчик, В. Галунько, О. Харь, Ю. Басига, М. Бєлова, І. Кисько, В. Тацій, О. Бандурка, В. Колпаков, І. Зозуля, П. Хамула, С. Чумаченко, А. Мосейко, Є. Дубовий та інші. Нормативна база дослідження ґрунтується на Конституції України, законах України «Про національну безпеку України», «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Службу безпеки України», «Про правовий режим воєнного стану» тощо, інших законодавчих і підзаконних актах, що пов'язані з діяльністю правоохоронних органів у сфері забезпечення національної безпеки України.

Аналіз наукових джерел свідчить, що більшість важливих питань стосовно поняття правоохоронних органів України, теоретико-правових засад як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки залишаються недостатньо систематизованими, що зумовлює актуальність подальших наукових досліджень у цьому напрямі

Мета публікації – здійснити теоретико-правовий аналіз правоохоронних органів, з особливим акцентом на поліцію, як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки. З огляду на важливу роль правоохоронних органів у забезпеченні національної безпеки, слід зазначити, що поняття «правоохоронні органи» досі не має чіткого та уніфікованого тлумачення в юридичній науці і чинному законодавстві України. Так само законодавчо не закріплено вичерпного переліку таких органів. Відсутність єдиного розуміння поняття «правоохоронні органи», їх переліку є причиною багатьох проблем, серед яких визначення суб'єктів, відповідальних за різні напрями національної безпеки, взаємодія між самими суб'єктами правоохоронної діяльності [6, с. 125].

Термін «правоохоронні органи» став широко використовуватися після прийняття Конституції України 1996 р. Згідно ч. 3 ст. 17 Конституції України, забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [2]. У науковій літературі поняття «правоохоронні органи» традиційно трактується як органи виконавчої влади, які займаються правоохоронною функцією чи правоохоронною діяльністю [10, с. 4]. Інші вчені зазначають, що правоохоронні органи, це ті, які ведуть боротьбу зі злочинністю та адміністративними правопорушеннями [6, с. 125]. Дослідниця Т. Пікуля розглядає поняття правоохоронних органів в широкому і вузькому розумінні. В широкому розуміння до правоохоронних органів вона відносить суд, прокуратуру й правоохоронні органи, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, у вузькому – тільки правоохоронні органи по боротьбі зі злочинністю [5, с. 13].

Здійснюючи діяльність у сфері формування та реалізації державної політики з питань національної безпеки, правоохоронні органи діють на основі: 1) Конституції України; 2) профільних законів України, які встановлюють правила та процедури діяльності правоохоронних органів; 3) підзаконних нормативно-правових актів, які створюються різними органами державної влади (наприклад, Кабінетом Міністрів України, міністерствами, що можуть включати директиви щодо забезпечення національної безпеки, громадської безпеки та пріоритетів правоохоронної діяльності), а також самими правоохоронними органами, у яких встановлюються конкретні правила та процедури здійснення їхньої діяльності; 4) міжнародних угод та договорів, які встановлюють деякі аспекти діяльності правоохоронних органів, регулюючи питання боротьби з транснаціональною злочинністю, захисту прав людини, практичного прояву заходів викорінення корупції тощо; 5) судової практики, оскільки судові рішення, окремі ухвали та офіційні тлумачення можуть чинити безпосередній вплив на порядок здійснення правоохоронної діяльності (правоохоронні органи часто зобов'язані виконувати судові рішення, у тому числі ордери на обшук, ордери на арешт та інші правові вказівки і дозволи, видані судовими органами) [4, с. 343].

Правоохоронні органи як суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки можуть бути розподілені на видові групи за декількома критеріями, основним є критерій участі. Виокремлюються правоохоронні органи прямої участі у механізмі формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки (наприклад, Служба безпеки України) та опосередкованої (наприклад, Національна поліція України) [4, с. 119]. Для обґрунтування зазначеного, коротко проаналізуємо ознаки, принципи, завдання, функції окремих правоохоронних органів, що входять у систему суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки. Серед яких особливе місце займає Національна поліції України.

До ознак Національної поліції як правоохоронного органу, які визначають її адміністративно-правовий статус необхідно віднести: по-перше, Національна поліція це центральний орган виконавчої влади; по-друге, її діяльність має виконавчо-розпорядчий характер, тобто на поліцію покладено обов'язок реалізовувати та виконувати рішення, які приймаються законодавчою владою у сфері публічного порядку та здійснення цієї функції неможливе без прийняття конкретних управлінських рішень з питань забезпечення публічної безпеки та порядку і контролю за їх виконанням; по-третє, Національна поліція має право застосувати заходи превентивного або примусового характеру [1, с. 270]. Національна поліція України відповідно до чинного законодавства у ході реалізації своєї діяльності керується такими принципами: верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності [8]. Зазначені принципи є характерними не лише для органів Національної поліції України, а й для всіх органів державної влади.

Реалізація завдань та виконання функцій Національною поліцією означає, що поліцейська діяльність відбувається на основі закріплених у чинному законодавстві принципів з урахуванням сучасних тенденцій європейської інтеграції [3, с. 173]. Ключовим органом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у низці безпекових сфер, є Міністерство внутрішніх справ України. Його діяльність очолює Міністр внутрішніх справ України, який несе відповідальність за розроблення та впровадження державної політики у сферах, віднесених до компетенції МВС України, та здійснює повноваження відповідно до чинного законодавства України. Діяльність Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної міграційної служби України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України [7]. Він наділений найбільшим обсягом нормотворчих повноважень при формуванні державної політики у сфері національної безпеки, адже він є проміжною ланкою між Кабінетом Міністрів України та більшістю правоохоронних органів. Міністр внутрішніх справ України забезпечує нормативно-правове регулювання їхньої діяльності, здійснює стратегічне планування та визначає пріоритети розвитку напрямів оптимізації правоохоронної функції держави у сферах його відання [4, с. 145].

Отже, на сучасному етапі в Україні активно формується та перебуває у процесі постійного вдосконалення державна політика у сфері національної безпеки, що зумовлено динамічним характером сучасних загроз та необхідністю оперативного захисту національних інтересів України. Правоохоронні органи відіграють провідну роль у забезпеченні належного функціонування держави та реалізації її інтересів, здійснюючи широкий спектр повноважень у сфері національної безпеки, нормотворчості, контрольно-наглядової та юрисдикційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Братель С. Г. Національна поліція як суб'єкт забезпечення національної безпеки. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2023. № 1. С. 267–270.

2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

3. Макарчук В. В., Росавицький О. О. Принципи, завдання та функції діяльності національної поліції України як суб'єкта формування й реалізації державної політики у сфері національної безпеки й оборони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 171–174.

4. Макарчук В. В. Правоохоронні органи як суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони: адміністративно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2023. 426 с.

5. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2004. 20 с.

6. Примаков К. Правоохоронні органи, як суб'єкти забезпечення національної безпеки України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2023. Спец. вип. № 2 (127). С. 124–130.

7. Про національну безпеку : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

8. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

9. Сливка М. М. Адміністративно-правовий статус правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення національної безпеки України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 2. № 5. С. 311–315.

10. Тацій В. Поняття та система правоохоронних органів: у контексті системних змін до Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 3–17.

Цуцкірідзе Максим Сергійович, *перший заступник Голови Національної поліції України – начальник Головного слідчого управління, доктор юридичних наук, професор*

БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОВИМИ ПОТРЕБАМИ ДЕРЖАВИ ТА ЗАХИСТОМ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Питання збереження балансу між безпековими потребами держави та гарантіями прав людини набуває особливої актуальності в умовах тривалого збройного конфлікту й системних криз. Правова держава стикається з одним з найскладніших інституційних випробувань тоді, коли її існування опиняється під загрозою й вона змушена застосовувати примус для самозахисту та водночас зобов'язана зберігати той правовий порядок, заради якого цей захист здійснюється. Конституція України закріплює засадничий принцип, згідно з яким людина, її честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. З цього положення випливає, що жодна безпекова мета, зокрема й захист суверенітету та територіальної цілісності держави, не може виправдати системного нехтування правами людини. Водночас це не означає заперечення можливості правомірного обмеження окремих прав в умовах надзвичайних обставин. Ідеться про принципову недопустимість перетворення таких обмежень на постійну, неконтрольовану практику [2, с. 52–56].

Для Національної поліції України окреслена проблема набуває особливого операційного та інституційного значення. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [3], поліція є центральним органом виконавчої влади, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки й порядку. Виконання цієї функції в умовах воєнного стану передбачає ширші дискреційні повноваження, однак не скасовує обов'язку дотримання конституційних гарантій.

Правовий режим воєнного стану, запроваджений в Україні [4] та регульований Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [5], надає органам публічної влади, зокрема поліції, розширені повноваження у сферах обмеження свободи пересування, доступу до інформації, проведення перевірок і заходів превентивного характеру. Водночас ці повноваження не є безмежними, вони підпорядковані чітким правовим критеріям, вироблення яких є спільним здобутком національної та міжнародної правової думки. Серед таких критеріїв можна виокремити: законність (обмеження має бути прямо передбачене законом), пропорційність (міра обмеження не може перевищувати характер і масштаб загрози), тимчасовість (обмеження діє лише в межах офіційно встановленого режиму), судовий контроль.

Важливою в цьому контексті є справа Aksoy v. Turkey, у якій Європейський суд з прав людини визнав, що 14-денне тримання особи без судового контролю порушило ст. 5 § 3 Конвенції, попри дерогацію Туреччини за ст. 15 Конвенції. Суд погодився з існуванням надзвичайної ситуації, однак зазначив, що навіть у таких умовах заходи держави мають бути суворо зумовлені вимогами ситуації та супроводжуватися гарантіями проти зловживань [6].

Міжнародні правові стандарти в цій сфері формують нормативну основу, обов'язкову для України як держави-учасниці відповідних договорів. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [7] та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [8] встановлюють мінімум гарантій, від яких держава не має права відступати за будь-яких обставин, зокрема й під час надзвичайного стану. Заборона катування, право на справедливий суд, заборона зворотної дії закону – ці стандарти є незмінними й не можуть бути зупинені навіть в умовах збройного конфлікту. Порушення цього мінімуму є не лише правовою проблемою, воно підриває міжнародну репутацію держави та її позиції в переговорах із партнерами. У цьому контексті показово, що План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки передбачає посилення професійної та операційної спроможності органів прокуратури й досудового розслідування під час розслідування грубих порушень прав людини в контексті війни з фокусом на вимогах і гарантіях Європейської конвенції з прав людини [9, с. 5].

Венеційська комісія в переліку питань щодо верховенства права [10] визначає верховенство права як багатокомпонентний стандарт, що охоплює законність, правову визначеність, заборону свавілля, доступ до правосуддя, дотримання прав людини, недискримінацію та рівність перед законом. Принципово важливо, що в умовах безпекових криз ці компоненти набувають особливого стратегічного значення. Держава, яка демонструє спроможність захищати власний суверенітет, не відмовляючись від конституційного правопорядку, формує значно потужніший легітимаційний ресурс, ніж та, яка відтворює практики, властиві авторитаризму.

Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН [11], пов'язує ефективність поліцейської діяльності з дотриманням прав людини не як ідеалістичну вимогу, а як практичний стандарт, що забезпечує співпрацю населення з правоохоронними органами. Загальні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку [12] встановлюють чіткі міжнародні стандарти, покликані мінімізувати ризики зловживань у найбільш чутливих зонах поліцейської дискреції. Виконання цих

стандартів є не лише міжнародно-правовим зобов'язанням, воно є передумовою збереження суспільної підтримки правоохоронних органів в умовах, за яких така підтримка є критично необхідною для ефективного виконання поліцейських функцій.

Соціальна стійкість суспільства в кризових ситуаціях безпосередньо залежить від рівня довіри до правових інститутів. За даними Центру Разумкова, у період повномасштабної війни рівень довіри до поліції, судів і прокуратури був вищим, ніж до її початку. Водночас у 2025 році довіра до Національної поліції України залишалася значущим показником суспільного сприйняття правоохоронної діяльності: 49,6 % у квітні–травні та 45,5 % у листопаді [13]. Це засвідчує, що в умовах воєнного стану інституційна довіра є не лише соціологічним індикатором, а й важливим ресурсом суспільної консолідації. Суспільство, яке впевнене в тому, що обмеження його прав є тимчасовими, законними та пропорційними, демонструє якісно вищий рівень консолідації перед обличчям зовнішніх загроз. Натомість правовий нігілізм, відчуття безкарності представників силових структур, непрозорість у застосуванні примусових заходів є чинниками, що ослаблюють здатність суспільства до спротиву не менше, ніж безпосередня дія зовнішніх деструктивних сил. Довідник ОБСЄ з питань поліцейської діяльності [14] фіксує цю закономірність як одну з ключових під час розбудови системи поліції в державах, що пройшли через тривалі внутрішні конфлікти або зовнішню агресію. Правоохоронна система, яка зберегла довіру суспільства в кризовий час, отримує від нього значно більший обсяг добровільної інформаційної та організаційної підтримки, що безпосередньо підвищує її оперативну ефективність.

Збереження балансу між безпековими повноваженнями та правозахисними зобов'язаннями вимагає системних інституційних механізмів, а не лише декларативних зобов'язань. Таким механізмом є ефективна система внутрішнього контролю та відомчої підзвітності. Поліцейський підрозділ, у якому немає культури правозахисної відповідальності, неминуче генерує репутаційні, правові й оперативні ризики, які є більшими за будь-яку миттєву тактичну вигоду від ігнорування процедур. Ефективна поліція та поліція, яка поважає права людини, не протилежності, а взаємозумовлені характеристики сучасного правоохоронного інституту. Підтвердженням цього є запровадження ризик-орієнтованого підходу в діяльності Національної поліції України, який передбачає ідентифікацію та оцінку ризиків, формування профілів ризиків і визначення заходів реагування як основу проактивної та аналітично обґрунтованої моделі протидії злочинності. Цей підхід відображений і у Звіті Національної поліції України за 2025 рік, у межах якого інституційна стійкість поліції пов'язується, зокрема, з ефективним внутрішнім контролем, зовнішньою підзвітністю, розвитком кадрового потенціалу та партнерством із громадами [15, с. 31].

Не менш важливою є взаємодія правоохоронних органів з незалежними інститутами контролю парламентськими органами, Уповноваженим з прав людини, громадськими радами та міжнародними спостерігачами. У складних умовах є інституційна спокуса обмежити доступ зовнішніх контролерів до інформації про діяльність поліції, обґрунтовуючи це міркуваннями безпеки. Однак у кризовий час зовнішній контроль є найбільш цінним, оскільки він дає змогу виявляти системні порушення до того, як вони набудуть масштабного характеру й підтверджує суспільству та міжнародним партнерам, що правоохоронна система є підконтрольною. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [16] серед іншого передбачає наближення стандартів правоохоронної діяльності до кращих практик ЄС, що безпосередньо стосується питань прозорості, підзвітності та захисту прав людини.

Окремого розгляду заслуговує питання захисту персональних даних в умовах посилення поліцейського моніторингу. Закон України «Про захист персональних даних» [17] є чинним і в умовах воєнного стану, за винятком тих випадків, у яких конкретне законодавче положення про воєнний стан прямо передбачає інше. Розширення можливостей збирання, обробки та використання персональних даних громадян у безпекових цілях є об'єктивно неминучим в умовах збройного конфлікту, однак не може здійснюватися поза будь-яким правовим контролем. Відповідні процедури мають бути чітко регламентовані, а їх застосування – документально фіксуватися для забезпечення можливості подальшого контролю й оскарження.

Правова освіта та психологічна підтримка особового складу є складовою, що нерідко недооцінюється в системі заходів із забезпечення правомірної поведінки поліцейських у кризових умовах. Правомірна поведінка в екстремальних обставинах є не природним станом системи, а результатом цілеспрямованої, системної підготовки. Зауважимо, що 2025 року Консультативна місія ЄС в Україні провела близько 320 навчальних заходів для майже 7 тисяч працівників партнерських інституцій, що підтверджує практичне значення системної підготовки правоохоронців у воєнний період [18]. Постійне навчання з питань прав людини, чіткі алгоритми дій у нестандартних і морально складних ситуаціях, доступність правової підтримки для співробітників – усе це є не «м'якими» заходами, а необхідними елементами управлінської системи, які безпосередньо впливають на якість виконання поліцейських функцій. Закон України «Про національну безпеку України» [19] визначає кадрове забезпечення сектору

безпеки й оборони як один з пріоритетів державної політики у відповідній сфері, акцентуючи на зв'язку між якістю людського ресурсу та інституційною спроможністю органів безпеки.

Кризовий досвід деформує інституційну культуру правоохоронних органів у спосіб, який не завжди відразу є видимим, проте є стійким. Норми, запроваджені як виняткові й тимчасові, за умови тривалого застосування набувають характеру звичних практик і поступово сприймаються як нормальні. Це явище є одним з найбільш серйозних ризиків для правової культури правоохоронних органів у постконфліктний час. Подолання цього ризику вимагає свідомих і системних зусиль з відновлення мирних правових стандартів і ці зусилля необхідно планувати вже сьогодні, водночас з вирішенням поточних безпекових завдань, а не відкладати до настання невизначеного «після».

Отже, держава, яка захищає свій суверенітет правовими методами, формує стійкіший легітимаційний ресурс і вищий рівень суспільної консолідації. Обмеження прав і свобод людини в кризових умовах є допустимим, проте підпорядкованим критеріям законності, пропорційності, тимчасовості й судового контролю, відступ від яких не може виправдовуватися безпековими міркуваннями. Забезпечення цього балансу вимагає не декларацій, а функціонуючих інституційних механізмів, а саме ефективного внутрішнього контролю, незалежної зовнішньої підзвітності, системної правової підготовки персоналу та прозорої комунікації з суспільством. Кризовий досвід має бути системно осмислено та доктринально закріплено як основу для розбудови правоохоронної системи, здатної функціонувати на принципах верховенства права як у кризових умовах, так і в майбутній мирній державі, що відповідатиме стандартам європейської спільноти.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Таран О. В. Відступ від зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* : матеріали круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри крим. процесу (Київ, 27 жовт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 52–56.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19
6. Aksoy v. Turkey, application no. 21987/93, judgment of 18 December 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI. *European Court of Human Rights*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнар. док. від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
9. Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023–2026 : CM(2022)187, approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 14 December 2022. Strasbourg : Council of Europe, 2022. 19 p. URL: https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-eng/1680aa8280.
10. Venice Commission. Rule of Law Checklist. Adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session. Strasbourg, 2016. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e
11. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : затв. резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. 34/169. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282
12. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 7 верес. 1990 р. № 995_334. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334
13. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, оцінка проблем, що існують в українському суспільстві (листопад 2025 р.). *Центр Разумкова* : [сайт]. URL: https://surl.li/qyswuh.
14. OSCE Guidebook on Democratic Policing. Vienna : OSCE SPMU, 2008. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/7/0/23804.pdf
15. Національна поліція України. Звіт про результати роботи 2025. Київ : Національна поліція України, 2026. 132 с. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/zvit-npu-2025.pdf.
16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнар. док. від 27 черв. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
17. Про захист персональних даних : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17
18. EUAM Ukraine: Highlights and Achievements in 2025. EUAM Ukraine. 31 December 2025. URL: https://www.euam-ukraine.eu/news/euam-ukraine-highlights-and-achievements-in-2025/.
19. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

Червінчук Андрій Васильович, *завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту ДонДУВС, кандидат юридичних наук, старший дослідник;*
Атаманенко Юлія Юріївна, *провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту ДонДУВС, кандидат технічних наук, старший дослідник*

ПОЛІЦЕЙСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах трансформації безпекового середовища України забезпечення безпеки дорожнього руху набуває якісно нового змісту та значення. У період повномасштабної збройної агресії та дії правового режиму воєнного стану безпека дорожнього руху перестає бути виключно сферою адміністративно-деліктного регулювання і перетворюється на важливий елемент системи національної безпеки. Дорожня інфраструктура, транспортні потоки та поведінка учасників дорожнього руху безпосередньо впливають на функціонування оборонного сектору, гуманітарну логістику, евакуаційні процеси, а також на загальний рівень соціальної стабільності в державі [1].

У цих умовах Національна поліція України виконує не лише функцію контролю за дотриманням правил дорожнього руху, але й виступає суб'єктом забезпечення національної стійкості, що передбачає підтримання безперервності транспортного сполучення, мінімізацію ризиків для життя та здоров'я громадян, а також участь у протидії загрозам гібридного характеру. Відповідно, відбувається трансформація традиційної моделі діяльності поліції у сфері безпеки дорожнього руху, яка доповнюється новими функціональними компонентами.

Сучасні загрози у сфері безпеки дорожнього руху характеризуються комплексністю та багатовекторністю. Одним із ключових факторів є мілітаризація дорожнього простору, що проявляється у руйнуванні транспортної інфраструктури, використанні автомобільних шляхів для переміщення військової техніки та проведення бойових дій. Руйнування мостів, естакад, транспортних розв'язок призводить до виникнення логістичних «вузьких місць», що ускладнює пересування як військових, так і цивільних транспортних засобів. Додаткову небезпеку становить мінування узбіч та прилеглих територій, що значно підвищує рівень ризику для учасників дорожнього руху, особливо на деокупованих територіях.

Водночас необхідно враховувати інфраструктурно-енергетичні ризики, пов'язані з пошкодженням енергетичної системи внаслідок ворожих атак. Відсутність належного освітлення, непрацездатність світлофорних об'єктів, порушення функціонування систем регулювання дорожнього руху створюють додаткові передумови для виникнення дорожньо-транспортних пригод. У таких умовах особливого значення набуває оперативність реагування поліції та її здатність забезпечувати регулювання руху в ручному режимі [2].

Окремої уваги потребує соціально-психологічний аспект безпеки дорожнього руху. Війна суттєво впливає на психоемоційний стан населення, що відображається на поведінці учасників дорожнього руху. Підвищений рівень стресу, тривожність, посттравматичні розлади, втома та емоційне виснаження можуть спричиняти агресивну або неадекватну поведінку водіїв, зниження рівня дисципліни та зростання кількості порушень правил дорожнього руху. У зв'язку з цим діяльність поліції повинна включати елементи комунікації, превенції та психологічної взаємодії з громадянами.

В умовах зазначених загроз діяльність Національної поліції у сфері безпеки дорожнього руху зазнає істотної функціональної адаптації. Відбувається перехід від моделі, орієнтованої на виявлення та фіксацію правопорушень, до моделі комплексної безпекової присутності. Така модель передбачає поєднання контрольно-наглядових, превентивних, інформаційних і контрдиверсійних заходів.

Ключовим елементом цієї трансформації є діяльність поліції на блокпостах, які в сучасних умовах виконують функцію подвійного призначення. З одного боку, блокпости забезпечують контроль за дотриманням правил дорожнього руху, перевірку документів, технічного стану транспортних засобів, виявлення водіїв у стані сп'яніння. З іншого боку, вони виступають інструментом протидії загрозам національній безпеці, зокрема шляхом виявлення незаконного обігу зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, а також ідентифікації осіб, які можуть становити загрозу державній безпеці [3].

Особливістю функціонування блокпостів є інтеграція різних видів контролю в єдиний алгоритм дій. Поліцейські здійснюють не лише формальну перевірку документів, але й оцінюють поведінкові характеристики водіїв і пасажирів, використовують сучасні інформаційні системи для перевірки за базами даних, що дозволяє забезпечити ефективність контролю без створення надмірних заторів. Крім того, блокпости виконують функцію точок стабільності, де надається допомога громадянам, здійснюється інформування про безпечні маршрути та організовується перенаправлення транспортних потоків у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Важливим напрямом розвитку діяльності поліції є впровадження концепції «Vision Zero», яка базується на принципі неприпустимості загибелі людей у дорожньо-транспортних пригодах. В умовах воєнного стану ця концепція набуває особливої актуальності, оскільки людський ресурс є критично важливим для держави. Реалізація зазначеної концепції передбачає зміну підходів до забезпечення безпеки дорожнього руху, зокрема врахування людського фактора, створення безпечної інфраструктури, а також розвиток культури відповідальної поведінки учасників дорожнього руху.

Особливе значення має забезпечення безбар'єрності дорожнього середовища, що обумовлено зростанням кількості осіб з інвалідністю, у тому числі ветеранів війни. Адаптація дорожньої інфраструктури до потреб таких осіб є не лише питанням соціальної політики, а й важливим елементом забезпечення безпеки дорожнього руху.

У сучасних умовах важливу роль відіграє цифровізація діяльності поліції. Використання систем автоматичної фіксації порушень правил дорожнього руху дозволяє здійснювати ефективний дистанційний контроль, зменшувати навантаження на особовий склад та підвищувати об'єктивність правозастосування. Крім того, такі системи можуть інтегруватися з іншими інформаційними ресурсами, що дозволяє використовувати їх для виявлення транспортних засобів, які перебувають у розшуку, або можуть бути пов'язані з протиправною діяльністю.

Разом із тим, розвиток цифрових технологій потребує належного рівня кіберзахисту, оскільки інформація про транспортні потоки може становити інтерес для противника. Забезпечення захисту таких даних є важливою складовою загальної системи національної безпеки.

Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції у сфері безпеки дорожнього руху також зазнає суттєвих змін. Умови воєнного стану зумовлюють необхідність оперативного коригування нормативно-правових актів, що регулюють організацію дорожнього руху, порядок здійснення контролю та застосування заходів адміністративного впливу. Особливого значення набуває забезпечення взаємодії поліції з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони, зокрема Військовою службою правопорядку, військовими адміністраціями, підрозділами ДСНС та органами місцевого самоврядування.

Зазначена взаємодія проявляється у спільному несенні служби на блокпостах, організації супроводу військових колон, забезпеченні безперешкодного руху спеціального транспорту, а також у спільному реагуванні на надзвичайні ситуації. У таких умовах поліція виступає важливим елементом координації між цивільним і військовим секторами.

Особливу специфіку має діяльність поліції на деокупованих територіях, де забезпечення безпеки дорожнього руху здійснюється в умовах зруйнованої інфраструктури, відсутності належного дорожнього обладнання та високого рівня мінної небезпеки. Поліція виконує функції відновлення правопорядку, організації руху на тимчасових переправах, інформування населення про небезпеки, а також супроводу гуманітарних вантажів і цивільного населення. У таких умовах поліцейський часто виступає не лише як представник правоохоронного органу, а й як представник державної влади, що забезпечує відновлення довіри населення та стабілізацію безпекового середовища [4].

Отже, діяльність Національної поліції України у сфері безпеки дорожнього руху в умовах сучасних загроз національній безпеці характеризується комплексністю, багатофункціональністю та високим рівнем адаптивності. Вона поєднує адміністративно-правові, превентивні, інформаційні та безпекові заходи, спрямовані на забезпечення стабільності функціонування транспортної системи держави.

Подальший розвиток цієї діяльності пов'язаний із впровадженням інтелектуальних транспортних систем, удосконаленням нормативно-правового регулювання, підвищенням рівня цифрової стійкості та адаптацією діяльності правоохоронних органів до сучасних викликів. У підсумку безпека дорожнього руху постає не лише як елемент транспортної політики, а як важлива складова системи національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Аганін Б. Ю. Деякі питання забезпечення безпеки дорожнього руху під час дії правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми превентивної діяльності Національної поліції в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару. Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 6–7.

2. Пилипенко Є. О., Червінчук А. В. Регулювання дорожнього руху в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу.* 2022. № 2 (79). С. 102–107.

3. Чанцева, А. О. Особливості діяльності патрульної поліції із забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні в умовах воєнного стану. *Право.ua.* 2022. № 4. С. 185–193.

4. Кіблик Д. В. Місце і роль підрозділів превентивної діяльності в системі органів *Національної поліції. Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2024. Вип. 86 (3). С. 330–335.

Черних Вадим Владиславович, *заступник начальника – начальник кримінальної поліції ГУНП в Кіровоградській області, аспірант ДДУВС*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ Й ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ПІДОЗРЮВАНОЇ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ, В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, поєднує дві несумісні цілі – це забезпечення публічного інтересу у припиненні злочинної діяльності та притягнення до кримінальної відповідальності й водночас безпосереднє обмеження конституційно гарантованого права на свободу та особисту недоторканість (ч. 1 ст. 29 Конституції України) [1]. Узгодження цих цілей становить постійне завдання правозастосовної практики, актуальність якого посилюється в умовах воєнного стану – режиму, що змінює середовище функціонування правоохоронної системи.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) закріпив дворівневу модель затримання особи: затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду (ст. 187–191) та затримання без такої ухвали (ст. 207–208) [2]. Перший вид застосовується у вже розпочатому кримінальному провадженні виключно на підставі судового рішення з метою забезпечення прибуття особи для розгляду клопотання про запобіжний захід. Затримана на підставі такої ухвали особа не пізніше тридцяти шести годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу (ч. 1 ст. 191 КПК України). Другий вид допускається лише у виняткових ситуаціях – на місці вчинення злочину або замаху на нього, а також у разі, якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі (пп. 1, 2 ч. 1 ст. 208 КПК України). Окремо у п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України передбачено затримання у разі обґрунтованих підстав вважати, що можлива втеча особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України, а п. 4 ч. 1 ст. 208 КПК України – у разі підозри у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 2551, 2552 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2].

Наведена модель прямо випливає з ч. 2 ст. 29 Конституції України, положення якої встановлюють, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [1]. Затримання без ухвали слідчого судді, суду конституційно обмежене ситуацією невідкладності та цільовою спрямованістю на запобігання конкретному злочину або його припинення. Будь-яке інше обмеження свободи пересування потребує попереднього або наступного судового контролю у строки, визначені ч. 3 ст. 29 Конституції України.

Чинна практика застосування цих положень в Україні дещо розходиться з конвенційними стандартами, що системно зафіксовано у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суду). У справі «Ігнатов проти України» (заява № 40583/15, рішення від 15 грудня 2016 року) ЄСПЛ констатував порушення п. 3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що проявилося у надмірній тривалості тримання заявника під вартою та формалістичній мотивації національних судових рішень про продовження запобіжного заходу [3, с. 9–10]. Це рішення сформувало групу аналогічних справ, у яких Суд повторно констатував порушення з тих самих підстав [4]. Окрему групу становлять справи, у яких ЄСПЛ виявив порушення процесуальної форми затримання без ухвали слідчого судді, суду. У справі «Грубник проти України» (заява № 58444/15, рішення від 17 вересня 2020 року) Суд встановив порушення п. 1 ст. 5 Конвенції з огляду на те, що фактичне затримання заявника не було задокументовано з моменту реального обмеження свободи до складання протоколу затримання наступного дня, а підстави затримання без ухвали суду були мотивовані лише цитуванням ч. 1 ст. 208 КПК України без оцінки конкретних обставин [5]. Аналогічну правову позицію Суд підтвердив у нещодавньому рішенні у справі «Ритіков проти України» (заява № 52855/19, рішення від 23 травня 2024 року), де у протоколі затримання було лише цитовано ч. 1 ст. 208 КПК України без зазначення конкретних фактичних підстав застосування винятку [6]. У справі «Руслан Яковенко проти України» (заява № 5425/11, рішення від 4 червня 2015 року) ЄСПЛ констатував порушення п. 1 ст. 5 Конвенції внаслідок не звільнення заявника з-під варти впродовж декількох днів після фактичного завершення строку, на який ця особа законно трималася під вартою [7]. Спільною ознакою більшості з цих порушень є формальний підхід національних правоохоронних органів і судів до мотивування, що не відповідає вимогам ст. 5 Конвенції [8].

На нашу думку, воєнний стан, запроваджений в Україні у зв’язку зі збройною агресією російської федерації, істотно ускладнив дотримання процесуальних стандартів затримання. Серед об’єктивних ускладнень слід виокремити такі: збройне протистояння на значній частині території унеможливлює звичайний порядок доставлення затриманих до органу досудового розслідування у строки, визначені ст. 210 КПК України; евакуація або знищення приміщень судів порушує систему судового контролю; зростає ризик збройного опору при затриманні; ускладняється координація підрозділів кримінальної

поліції з військовими та спеціальними структурами. За таких умов уповноважена службова особа приймає тактичне рішення в умовах фактичної невизначеності й обмеженого часу.

Зазначені ускладнення не змінюють процесуальної форми затримання. ЄСПЛ у справі «Ритіков проти України» прямо вказав, що відсутність юридично обґрунтованих підстав затримання становить порушення ст. 5 Конвенції незалежно від обставин, за яких таке затримання відбувалося [6]. Режим воєнного стану не створює додаткових підстав затримання без ухвали слідчого судді, суду поза межами ст. 208 КПК України, а лише актуалізує необхідність точного дотримання чинних правових приписів. Касаційний кримінальний суд Верховного Суду у своїй практиці допускає певні відхилення між часом складання протоколу затримання та часом фактичного затримання, зокрема, з огляду на введення правового режиму воєнного стану, однак лише за умови, що такі відхилення є виправданими та спонукали уповноважену особу діяти саме таким чином [9]. Однак, зауважимо, що така позиція не звільняє від обов'язку фіксувати момент фактичного затримання у протоколі.

З огляду на ситуаційний характер затримання без ухвали слідчого судді, суду обов'язковою передумовою його законності є організаційно-тактична готовність уповноваженої службової особи. Аналіз правозастосовної практики свідчить про те, що значна частка процесуальних порушень при затримання зумовлена не умислом виконавців, а недостатньою обізнаністю з алгоритмом дій у конкретній ситуації. У зв'язку з цим, виокремимо три типові ситуаційні моделі затримання без ухвали слідчого судді, суду: 1) затримання під час патрулювання у момент безпосереднього вчинення злочину; 2) затримання за повідомленням очевидців після прибуття на місце події; 3) затримання у ході цілеспрямованих оперативно-розшукових заходів, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій у межах кримінального провадження.

Кожній з цих моделей відповідає послідовність дій, як-то: встановлення особи підозрюваного; оцінка ситуаційних підстав для затримання за ч. 1 ст. 208 КПК України; фізичне захоплення та обмеження свободи пересування; особистий обшук у порядку ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України; складання протоколу затримання (ч. 5 ст. 208 КПК України); доставлення до органу досудового розслідування (ст. 210 КПК України).

Принципове значення має фіксація моменту фактичного затримання, адже саме від нього, згідно зі ст. 209 КПК України, обчислюються процесуальні строки. Стаття 209 КПК України визначає, що особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному такою особою [2]. Натомість у практиці правоохоронних органів зберігається тенденція ототожнювати момент затримання з часом складання протоколу, що систематично призводить до порушень, зафіксованих у рішеннях ЄСПЛ [3; 5; 6].

Крім того, є прогалина у правовому регулюванні затримання на підставі ухвали слідчого судді, яка пов'язана з тим, що ч. 5 ст. 191 КПК України зобов'язує уповноважену службову особу негайно вручити затриманому копію ухвали, проте не передбачає обов'язку складання протоколу затримання. За відсутності протоколу із зазначенням часу фактичного затримання особи судовий контроль за законністю затримання набуває формального характеру, що не відповідає вимогам ст. 5 Конвенції. Тому вважаємо обґрунтованою пропозицію доповнити ч. 5 ст. 191 КПК України вказівкою на обов'язок складати протокол затримання з обов'язковим зазначенням часу фактичного затримання, аналогічно до вимог ч. 5 ст. 208 КПК України.

Тут же, окремої уваги заслуговує редакція ст. 2982 КПК України, яка регламентує затримання уповноваженою службовою особою особи, підозрюваної у вчиненні кримінального проступку. Ця стаття у ч. 1 відсилає до пп. 1 і 2 ч. 1 ст. 208 КПК України, тоді як остання норма поширюється виключно на злочини, за які передбачене покарання у виді позбавлення волі. Така відсилочна законодавча техніка створює колізію підстав, де пп. 1 і 2 ч. 1 ст. 208 КПК України передбачають умови затримання за злочин, а ст. 2982 КПК України – затримання за кримінальний проступок, який за визначенням ст. 12 КК України не передбачає основного покарання у виді позбавлення волі. Хоча ч. 2 ст. 2982 КПК України встановлює чіткий строк затримання (не більше як три години з моменту фактичного затримання), нечіткість підстав є самостійним чинником правових ризиків у правозастосуванні і потребує усунення шляхом формулювання у вказаній статті самостійних підстав затримання без відсилки до ст. 208 КПК України.

Отже, дотримання вимог закону при затриманні особи, підозрюваної у вчиненні злочину, в умовах кризових викликів забезпечується не послабленням процесуальних вимог, а підвищенням рівня правової та тактичної підготовленості уповноважених службових осіб. Систематичне навчання особового складу кримінальної поліції, як у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, так і в системі службової підготовки має бути спрямоване на формування практичної готовності до дій у типових і нетипових ситуаціях затримання за умови точного дотримання конвенційних та національних процесуальних стандартів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Справа «Ігнатов проти України» (заява № 40583/15) : рішення Європейського суду з прав людини від 15 груд. 2016 р. 13 с. URL: https://surl.li/fzupoc.

4. Справа «Іванов та інші проти України» (заява № 48759/06 та 10 інших) : рішення Європейського суду з прав людини від 8 лют. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c47#Text.

5. Справа «Грубник проти України» (заява № 58444/15) : рішення Європейського суду з прав людини від 17 верес. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f52#Text.

6. Справа «Ритіков проти України» (заява № 52855/19) : рішення Європейського суду з прав людини від 23 трав. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_k39#Text.

7. Справа «Руслан Яковенко проти України» (заява № 5425/11) : рішення Європейського суду з прав людини від 4 черв. 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a79#Text.

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : міжнар. док від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

9. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20 жовт. 2022 р. у справі № 565/1354/19 (провадження № 51-443км20). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106988921.

Черній Андрій Ігорович, *старший інспектор з особливих доручень відділу кримінального аналізу ГУНП в Івано-Франківській області;*
Маруcяк Каріна Олегівна, *старший інспектор сектору організації служби освітньої безпеки ГУНП в Івано-Франківській області*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЧИННИКИ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ ЇХ ВИБІР

Аналіз концептуальних підходів до забезпечення національної безпеки (НБ) України дозволяє виділити ключові етапи еволюції державної стратегії – від політики багатовекторності до чіткого курсу на євроатлантичну інтеграцію. Триває пошук нових інструментів, здатних забезпечити національну безпеку України від зовнішніх загроз [1, с. 73].

Одним із таких інструментів може стати кризовий маркетинг як комплексний політичний інститут, заснований на економічній методології, метою якого є формування політичного та економічного іміджу країни. Кризовий маркетинг є невід'ємною складовою забезпечення захищеності національної економіки від зовнішніх і внутрішніх загроз, а отже, може слугувати заходом забезпечення як економічної, так і національної безпеки держави.

«М'яка сила» та інститути її продукування активно використовуються провідними державами світу як інструмент для впливу на внутрішню та зовнішню політику інших країн.

Останнім часом серйозним викликом у частині забезпечення національної безпеки України є різке зростання кількості скоєних злочинів проти держави [2, с. 104].

Сьогодні злочини проти держави визнаються загрозою національній безпеці, що передбачає підвищення уваги до розглянутої проблеми з боку державних органів, посадових осіб та громадян.

Нові тенденції у розвитку глобальної економіки вимагають адекватного відображення в Концепції національної безпеки країни. Сучасний світовий економічний розвиток характеризується зростанням геополітичної напруженості, посиленням конкурентної боротьби на світових ринках, зростанням протекціонізму, формуванням нової архітектури та правил світового устрою, активним становленням нових центрів сили. Визначилася тенденція до глобальної нестабільності.

В умовах геополітичної напруженості, її значного впливу на світову економіку та міжнародні економічні зв'язки спостерігається тенденція до регіоналізації. Відбувається поглиблення інтеграції в рамках регіональних економічних об'єднань, розширення регіональних торговельних угод, реалізація міждержавних проєктів. Особливу актуальність це завдання набуває для країн, які не забезпечені в повній мірі власними енергоресурсами, до числа яких входить і Україна.

Для країни ключовою метою забезпечення енергетичної безпеки слід розглядати досягнення рівня енергетичної безпеки, достатнього для нейтралізації зовнішньої залежності від надходження енергоносіїв. У сучасних умовах серед загальносистемних понять особливого значення набувають «безпека» та «національна безпека», що пов'язано з об'єктивним ускладненням та зростаючою динамікою геополітичних, соціально-економічних, науково-технічних явищ і процесів, інформатизацією суспільства, глобалізацією економічних зв'язків і фінансових відносин. Зазначеними процесами зумовлено появу нових та трансформацію вже існуючих ризиків і загроз, що становлять небезпеку для життєдіяльності суспільства та держави.

При цьому слід враховувати, що в даний час прагнення кожної окремої держави захистити власні національні інтереси та територіальну цілісність реалізується в умовах розвитку процесів інтернаціоналізації та глобалізації, функціонування різних наднаціональних структур, які, тим не менш, не скасовують принципи національного суверенітету.

У зв'язку з цим сучасні проблеми захисту держави та забезпечення безпеки своїх громадян, безпечного сталого розвитку всіх сфер суспільного життя в умовах високої нестабільності зовнішнього середовища набувають нового змісту, вимагають вдосконалення підходів до їх вирішення та актуалізують комплексне дослідження якісних змін змісту категорії «національна безпека» не лише з точки зору політології та соціології, а й економічної науки [3, с. 78].

Забезпечення національної безпеки – це динамічний процес, що залежить від геополітичної ситуації, внутрішніх ресурсів та стратегічних цілей держави. Нижче наведено основні тези, що розкривають концептуальні підходи та чинники, які впливають на їх формування.

Сучасна політична наука виділяє кілька ключових парадигм забезпечення безпеки: 1) реалістичний (силовий) підхід: акцент на військовій могутності та державному суверенітеті; безпека розуміється як відсутність зовнішніх загроз і здатність держави захистити свої інтереси силою; принцип «балансу сил» як основний інструмент стабільності; 2) ліберально-ідеалістичний підхід: пріоритет міжнародного права, демократичних інститутів та колективної безпеки; безпека досягається через економічну взаємозалежність та інтеграцію; 3) комплексний підхід (розширена безпека): відмова від суто військового розуміння безпеки; включення до контуру захисту екологічних, інформаційних, демографічних та енергетичних аспектів; 4) людиноцентричний підхід (Human Security) [4, с. 69]: зсув фокусу з захисту держави на захист особистості (права людини, доступ до медицини, освіти, захист від бідності).

Зовнішні чинники, що визначають вибір стратегії:

– вибір конкретного підходу залежить від середовища, в якому функціонує держава:

а) геополітичне положення. Наявність або відсутність природних кордонів, близькість до зон конфліктів або світових торговельних шляхів.

б) стан міжнародної системи. Однополярний, біполярний або багатополярний світ диктує правила гри (необхідність вступати в альянси або дотримуватися нейтралітету).

в) характер загроз. Перехід від класичних воєн до «гібридних» загроз, кібератак, міжнародного тероризму та транскордонних пандемій.

Внутрішня стійкість визначає межі можливостей держави:

– економічний потенціал. Наявність ресурсів для фінансування ВПК та соціальних програм. Економіка – фундамент будь-якої концепції безпеки.

– політичний режим та ідеологія. Демократії частіше схильні до ліберальних підходів та колективної безпеки, тоді як авторитарні режими – до реалізму та опори на силові структури.

– соціальна згуртованість. Рівень довіри населення до влади та відсутність внутрішніх етнічних або релігійних конфліктів.

– технологічний рівень. Здатність країни забезпечувати технологічний суверенітет і захищати інформаційний простір.

Процес вибору концепції зазвичай проходить через такі етапи:

– визначення національних інтересів. Що саме ми захищаємо? (Територію, цінності, економіку);

– аналіз викликів і загроз. Ранжування ризиків за ступенем небезпеки та ймовірності;

– інвентаризація ресурсів. Чим ми можемо відповісти на загрози?

– формулювання доктрини. Офіційний документ (наприклад, Стратегія національної безпеки), що закріплює обраний підхід.

Висновки. Отже, в умовах глобальної нестабільності 2020-х років більшість країн переходять до прагматичного реалізму – поєднання жорсткого захисту суверенітету з гнучкою участю в тих проєктах, які приносять пряму економічну вигоду. Концептуальні підходи України трансформувалися з пасивних і реактивних у проактивні та інтеграційні. Головним чинником такого вибору став екзистенційний виклик з боку рф, який зробив євроатлантичну інтеграцію та розвиток внутрішньої стійкості (resilience) безальтернативними шляхами виживання держави. Ефективність цих підходів сьогодні безпосередньо залежить від синхронізації внутрішніх реформ з військово-політичною підтримкою західних союзників.

Список використаних джерел

1. Дуліна О., Ровинська К., Сліпенюк В. Політико-правові заходи для підвищення стійкості критичної інфраструктури України в контексті адаптації до глобальних викликів. *Національні інтереси України. Воєнні науки, нац. безпека, безпека держ. кордону*. 2025. № 1 (6). С. 73–87.

2. Стійкість до небезпекових викликів: український та європейський контекст : навч. посіб. / О. В. Князєва, М. М. Іжа, К. О. Дядюра та ін. Одеса : НУ «Одеська політехніка», 2025. 175 с.

3. Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, К. Є. Войтовський, А. В. Лепіхов ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2021. 140 с.

4. Ровинська К. І., Попов М. П. Державно-управлінська безпека як складова національної безпеки України. *Ефективність державного управління*. 2023. № 74. С. 69–74.

Черній Юрій Іванович, *командир батальйону «Титан» № 2 Управління поліції охорони з фізичної безпеки в м. Києві*

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ОХОРОНИ ІЗ ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Діяльність поліції охорони в умовах воєнного стану потребує налагодження взаємодії із військовими формуваннями та добровольчими формуваннями територіальної громади. Здебільшого роль поліції охорони у виконанні заходів забезпечення воєнного стану є вторинною та полягає у посиленні діяльності інших представників сектору безпеки і оборони. Беззаперечним фактом є те, що спеціальний статус поліції охорони як правоохоронного органу, який надає послуги на договірних засадах не виключає потреби у виконанні загальних завдань, покладених на Національну поліцію, підрозділом якої вона є. Підтвердженням останньої тези є те, що Закон України «Про Національну поліцію» в частині завдань та повноважень не виокремлює поліцію охорони у самостійний підрозділ.

У плані запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2022 р. № 181-р визначено, що одним із таких заходів є організація посиленої охорони та оборони важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення. Серед органів, що залучаються до здійснення заходів визначено Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство оборони України, Національна гвардія та Національна поліція (на договірних засадах). Орган, відповідальний за запровадження заходу згідно із законом – військове командування військові адміністрації (у разі утворення) або рада оборони відповідного регіону [1].

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», поліція, відповідно до покладених на неї завдань, здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони; здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності, а також об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; здійснює у визначеному законом порядку протидію злочинним посяганням на об'єкти критичної інфраструктури, які загрожують безпеці громадян і порушують функціонування систем життєзабезпечення; захист об'єктів критичної інфраструктури, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі, здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів проти об'єктів критичної інфраструктури; здійснює у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями [2].

Разом із тим, необхідно відзначити, що на сьогоднішній день в Україні відсутні правові документи, якими було б визначено механізм взаємодії Національної поліції (коли вона діє на договірних засадах) із, наприклад, Збройними Силами України, Національною гвардією, Службою безпеки України тощо. Навіть під час виконання вказаного вище заходу залишається незрозумілим, як мають взаємодіяти всі перелічені суб'єкти. Так, якщо поліція охорони здійснює безпосередньо охоронні функції щодо вказаних об'єктів, то які повноваження щодо цього заходу здійснює, наприклад, Міністерство оборони України та які межі його взаємодії із поліцією охорони?

Логвиненко Б. О. та Дерев'янко К. В. вказують, що взаємодія НПУ та ЗСУ під час дії особливого правового режиму воєнного стану представляє собою врегульовану нормативно-правовими актами систематичну й узгоджену діяльність, яка здійснюється у встановлених формах та спрямована на досягнення подвійної мети – оборони України, а також підтримання публічної безпеки і порядку під час дії особливого правового режиму воєнного стану. Під формами взаємодії НПУ та ЗСУ під час дії особливого правового режиму воєнного стану, запропоновано розуміти нормативно врегульовані зовнішні прояви виконавчо-розпорядчої діяльності суб'єктів такої взаємодії, які ґрунтуються на узгодженні взаємних інтересів для досягнення спільної мети – оборонного та правоохоронного характеру. До основних правових форм взаємодії НПУ та ЗСУ під час дії особливого правового режиму воєнного стану віднесені: нормативна, бойова, юрисдикційна та правоохоронна. До основних неправових (організаційних) форм взаємодії НПУ та ЗСУ включені: координаційна, організаційна, інформаційна та нормотворча. Перспективи розвитку взаємодії НПУ та ЗСУ у повоєнний період мають включати три основних напрямки. Першим із них є врахування можливості зміни пріоритетів у використанні безпілотних систем від їх суто бойового застосування до виконання завдань із забезпечення публічної безпеки та порядку. Другим напрямком визначено стабілізацію безпекової ситуації. Взаємодія має здійснюватися через організацію спільних патрулювань, охорону об'єктів критичної інфраструктури, контрольно-пропускну діяльність на блокпостах для підтримання публічної

безпеки і порядку, зокрема, проведення спільних операцій з розмінування території, яка постраждала внаслідок ведення бойових дій. Третім напрямком є організація та проведення спільних заходів з виявлення та вилучення нелегальної вогнепальної зброї у населення та контроль за обігом зброї у цілому [3].

Разом із цим, видається доцільним нормативно закріпити таку взаємодію. На сьогоднішній день в Україні затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 року № 577 Порядок взаємодії органів і підрозділів поліції під час організації та виконання органами поліції охорони заходів з фізичної охорони об'єктів має вузьке спрямування та визначає межі внутрішньої взаємодії.

Отже, проведене дослідження надало підставу вважати, що на сьогоднішній день основною проблемою, яка виникає під час здійснення поліцією охорони адміністративно-правових процедур в умовах воєнного стану є відсутність нормативно-правових актів, у яких було б викладено механізм взаємодії із суб'єктами сектору безпеки і оборони, зокрема – під час виконання заходів забезпечення особливого правового режиму воєнного стану. У більшості інструкцій, порядків та планів вказується на те, що окремі заходи мають виконуватись представниками сектору оборони у взаємодії з Національною поліцією (на договірних засадах). Разом із тим, у жодному документі не вказано, яким чином це має відбуватись та які межі взаємодії між правоохоронним органом, який виконує свої функції на договірних засадах та, наприклад, військовими формуваннями. Отже, як видається, доцільним є розроблення та затвердження Порядку взаємодії органів та підрозділів сектору безпеки і оборони із органами поліції охорони під час виконання заходів із фізичної охорони об'єктів.

Список використаних джерел

1. План запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лют. 2022 р. № 181-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-%D1%80#Text

2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

3. Логвиненко Б. О., Дерев'янко К. В. Взаємодія Національної поліції та Збройних Сил України під час дії особливого правового режиму воєнного стану. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-589-1-13

Чечотка Ірина Романівна, *директор Тренінгового центру прокурорів України*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПРОКУРОРІВ НА БАЗІ ТЦПУ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Забезпечення територіальної цілісності, захист конституційного ладу та гарантування безпеки громадян є фундаментальними обов'язками держави. При цьому сектор безпеки включає військовий (армія, військово-морські сили, підрозділи спеціального призначення тощо) та невійськовий (цивільний) компоненти. У системі цивільної безпеки України ключова роль належить органам прокуратури, зокрема Офісу Генерального прокурора (ОГП) та спеціалізованим прокуратурам – антикорупційній, екологічній, у військовій та оборонній сфері, – а також обласним та окружним прокуратурам.

Ефективна підготовка кадрів для прокурорської системи завжди мала вагоме значення, адже остання відіграє важливу роль у захисті прав і свобод людини і громадянина, виступаючи гарантом дотримання принципів верховенства права. Так, прокурори, відповідно до Основного Закону, забезпечують підтримання публічного обвинувачення в суді; здійснюють організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у випадках і в порядку, що визначені законом [1].

Тренінговий центр прокурорів України (ТЦПУ) є саме тією установою, в якій прокурори та державні службовці органів прокуратури підвищують кваліфікацію, а прокурори-стажисти окружних прокуратур проходять первинну підготовку. Створений у березні 2020 року, ТЦПУ у стислі строки став одним із ефективних результатів реформи системи органів прокуратури. Наразі він є надійним партнером і помічником для ОГП, обласних та окружних прокуратур, одним із лідерів у впровадженні найкращих міжнародних стандартів навчання та розвитку практиків у сфері кримінальної юстиції України.

У процесі реалізації своєї діяльності ТЦПУ впроваджує такі цінності як людиноцентризм (орієнтованість на пріоритетність людської гідності й потенціалу окремої особистості); орієнтованість на професійні потреби (розроблення тренінгових та інших навчальних програм для максимального задоволення потреб аудиторії); доброчесність (дотримання високих етичних стандартів і вимог, впровадження політики нульової толерантності до будь-яких проявів корупції); професіоналізм

(забезпечення системності, доступності, ефективності діяльності, спрямованої на позитивний результат у всіх робочих процесах, висока якість навчання з дотриманням міжнародних та національних стандартів); інноваційність (втілення новітніх технологій у всіх сферах і напрямах діяльності, застосування сучасних методик проєктування та проведення тренінгів й інших навчальних заходів); спрямованість на національні інтереси (утвердження курсу розвитку та подальшої розбудови незалежної, демократичної та правової держави).

Місія ТЦПУ полягає в інституційному зміцненні професійного потенціалу прокурорського корпусу, держслужбовців та прокурорів-стажистів. Він забезпечує високу якість надання освітніх послуг, орієнтуючись на впровадження кращих світових методик підготовки фахівців для системи кримінальної юстиції [2].

Задля цього у Центрі впроваджено: прикладну тренінгову інтерактивну систему навчання, спрямовану на відпрацювання практичних навичок; офлайн- та онлайн-форми навчання, а також доступну цілодобово дистанційну форму навчання на платформі «Moodle»; систему визначення нагальних професійних потреб прокурорів і державних службовців органів прокуратури для підвищення їх кваліфікації; добровільний вибір навчальних програм і запис на потрібні прокурорам тренінги та тренінгові курси; залучення до проведення тренінгів найкращих українських і закордонних фахівців-практиків: прокурорів, суддів, психологів, журналістів, експертів тощо. Навчання в ТЦПУ є регулярним, безперервним, диференційованим (залежить від специфіки діяльності та напрямку роботи прокурора), з практичною спрямованістю та інноваційним підходом.

Каталог тренінгових програм розробляється на кожне півріччя за результатами вивчення потреб у навчанні шляхом аналізу пропозицій Офісу Генерального прокурора, обласних та окружних прокуратур, статистичних даних щодо їх діяльності, опитування працівників цих органів, а також врахування міжнародних зобов'язань (євроінтеграційні процеси, виконання рішень ЄСПЛ тощо) та національних зобов'язань органів прокуратури та ТЦПУ.

До тренерської діяльності залучаються практикуючі фахівці та експерти: прокурори, судді, адвокати, державні службовці органів прокуратури, спеціалісти центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, викладачі закладів вищої освіти, науковці та експерти.

ТЦПУ також активно залучає до спільної розробки та проведення тренінгів та інших навчальних заходів міжнародних експертів-спеціалістів від провідних європейських та світових організацій (Ради Європи, ОБСЄ, КМЕС, Посольства США та багато інших). Крім того, з метою встановлення та розвитку довгострокових партнерських стосунків на основі інтеграції освітнього, наукового та практичного потенціалу, ТЦПУ співпрацює з навчальними закладами Європи на основі укладених договорів про співпрацю.

Так, європейські освітні інституції EJTN (Європейська мережа тренінгових інституцій у сфері юстиції) та ERA (Академія європейського права) є стратегічними партнерами ТЦПУ у сфері навчання й підвищення кваліфікації українських прокурорів, зокрема, у питаннях вивчення та застосування права ЄС. Наша активна співпраця полягає в залученні правоохоронців до участі в онлайн та офлайн заходах цих організацій щодо навчання в таких сферах як захист прав людини та основоположних свобод, судове співробітництво, діяльність спільних слідчих груп, розслідування фінансових та військових злочинів тощо.

У межах реалізації стратегічного пріоритету щодо цифрової трансформації органів прокуратури, ТЦПУ інтегрує технології штучного інтелекту (ШІ) в освітній процес. Тренери Центру застосовують ШІ-інструментарій для аналізу відкритих та деперсоніфікованих даних, що дозволяє суттєво підвищити ефективність підготовки прокурорів у сфері досудового розслідування та процесуального керівництва. Такий підхід не лише модернізує методику навчання, а й сприяє зміцненню взаємодії з громадськістю та вдосконаленню механізмів протидії злочинності.

Щорічно у ТЦПУ проходять навчання тисячі прокурорів і державних службовців органів прокуратури, а також прокурори-стажисти окружних прокуратур. Установа створює належні умов для професійного розвитку вказаних категорій осіб та активно розвивається задля дотримання найвищих стандартів навчання.

Список використаних джерел

1. Конституція України: станом на 17 верес. 2018 р. Харків : Право, 2018. 76 с.
2. Стратегія розвитку Тренінгового центру прокурорів України на 2024–2026 роки. URL: https://ptcu.gp.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/strategiya_tczpu_2024-2026.pdf

Чижов Денис Анатолійович, *професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС, доктор юридичних наук, доцент*

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У правових доктринах різних країн західноєвропейської та англо-американської правових систем право на свободу слова набуло різних концептуальних трактувань, що зумовлено особливостями історичного розвитку та філософсько-правових традицій.

Зокрема, у країнах континентальної (романо-германської) правової системи свобода слова розглядається як невід'ємне право, органічно притаманне людській природі. Такий підхід базується на концепції природного права, згідно з якою права людини існують незалежно від держави та мають універсальний характер.

В американській правовій доктрині право на свободу слова трактується як одна з першочергових і фундаментальних свобод, що забезпечує демократичний лад і слугує умовою реалізації інших громадянських прав і політичних свобод. Особливе значення цьому праву було надано у Першій поправці до Білля про права США 1789 р., яка закріпила заборону ухвалювати закони, що обмежують свободу слова або преси.

У британській доктрині свобода слова розглядається як похідне право, що випливає із загальної концепції особистої свободи. Історично важливим кроком у цьому напрямі стало закріплення права на свободу дебатів для членів парламенту у Біллі про права 1689 р., що надало парламентарям гарантії вільного висловлювання під час здійснення своїх повноважень. У країнах континентальної Європи вагоме значення мала Декларація прав людини і громадянина 1789 р., у якій проголошувалося право кожного громадянина вільно висловлювати свої думки, що охоплювало як свободу слова, так і свободу друку.

На сучасному етапі право на свободу слова отримало універсальне визнання та закріплене у всіх основоположних міжнародних актах про права людини, зокрема у Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. та Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. У цьому контексті воно традиційно розглядається як універсальна правова та загальнолюдська цінність, що становить невід'ємний елемент демократичного конституціоналізму.

Крім того, у сучасній науці право на свободу слова розглядається у двох аспектах: у суб'єктивному значенні воно визначається як індивідуальне право особи на вільне вираження поглядів, переконань та отримання інформації; у об'єктивному значенні – як принцип конституційного ладу та загальна гарантія функціонування демократичного суспільства, що накладає на державу обов'язок створювати умови для його реалізації та охорони.

Зміст свободи слова як суб'єктивного права у сучасній правовій науці розглядається крізь призму загальної теорії прав і свобод людини, відповідно до якої суб'єктивне право визначається як гарантована державою можливість певної поведінки особи у межах, передбачених законом. Це право охоплює вид і міру можливої діяльності індивіда та характеризується певними структурними елементами. У випадку зі свободою слова виділяють три ключові складові.

По-перше, зміст свободи слова включає можливість позитивної поведінки особи, що проявляється у праві на власні дії або бездіяльність. Ідеться про те, що свобода слова передбачає як активне використання наданих можливостей (право висловлювати свої погляди, виробляти, передавати та поширювати інформацію, використовувати доступні канали комунікації тощо), так і право утриматися від їх реалізації, що у правовій теорії визначається як поведінка у формі бездіяльності.

Наявність цієї альтернативи – активного чи пасивного способу реалізації – є ключовою ознакою свободи у здійсненні права. Якщо індивід не має можливості відмовитися від реалізації права, то воно втрачає свою природу свободи і перетворюється на обов'язок. Отже, суб'єктивний зміст свободи слова забезпечує людині простір для самостійного визначення того, чи буде вона користуватися правом на вільне висловлення думок і у якій формі.

Отже, позитивне використання права на свободу слова означає активне застосування передбачених законом можливостей, зокрема: формування власних висловлювань; передавання та поширення інформації; використання технічних і соціальних каналів комунікації для донесення своїх ідей та переконань до суспільства. Водночас право включає й потенційну можливість відмови від реалізації цих дій, що гарантує збереження внутрішньої автономії особи та захищає її від примусу до висловлювань чи публічного самовираження.

Другим елементом змісту свободи слова як суб'єктивного права виступає можливість вимагати відповідної поведінки від правообов'язаної особи, що у правовій теорії визначається як право на «чужі дії». Цей аспект означає, що реалізація свободи слова залежить не лише від волі конкретного індивіда, а й від належної поведінки інших осіб та інституцій, які зобов'язані утримуватися від порушення чи неправомірного обмеження цього права.

Правообов'язаними особами в даному випадку виступають кілька категорій суб'єктів:

Індивіди – людина та громадянин, які повинні поважати право іншої особи на вільне висловлення думок і не створювати перешкод для його реалізації через протиправні дії (наприклад, через переслідування, погрози чи дискримінацію). Об'єднання громадян, їх органи та посадові особи, що, здійснюючи свою діяльність, мають забезпечувати недопущення внутрішньоорганізаційних обмежень свободи слова та враховувати вимоги законодавства у сфері комунікаційних прав.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування разом із їх посадовими особами, на яких покладається особливий обов'язок гарантувати реалізацію права на свободу слова, дотримуючись конституційних і міжнародно-правових стандартів. Будь-яке перевищення повноважень, застосування цензури чи встановлення неправомірних заборон може розглядатися як посягання на суб'єктивне право особи.

Таким чином, у межах даного елементу суб'єкти права на свободу слова мають не лише можливість здійснювати власні дії (позитивний аспект), але й право вимагати від інших осіб дотримання належної поведінки, що відповідає чинному законодавству. Така вимога спрямована на усунення ризиків незаконного втручання та на створення правових і фактичних умов, які забезпечують вільну реалізацію комунікативних прав людини.

Третім елементом змісту свободи слова як суб'єктивного права є можливість вдатися до державного примусу у разі невиконання правообов'язаними особами своїх обов'язків. Зазначений елемент виступає гарантійним механізмом реалізації свободи слова та втілюється у праві особи звернутися до компетентних органів державної влади з метою захисту порушеного права.

У випадку, коли суб'єктивне право на свободу слова зазнає порушення чи обмеження з боку інших осіб, об'єднань чи органів влади, суб'єкт цього права наділений можливістю ініціювати застосування державно-правових засобів захисту. Насамперед ідеться про право на звернення до судових органів, які уповноважені відновити порушене право, забезпечити його реальне здійснення та притягнути винних до юридичної відповідальності. Судовий захист у цьому контексті виступає не лише формальною гарантією, а й ключовим інструментом забезпечення принципу верховенства права, адже надає особі реальний засіб відновлення її правового статусу [7].

Отже, зазначені три елементи – можливість позитивної поведінки (право на власні дії чи бездіяльність), можливість вимагати відповідної поведінки від правообов'язаних осіб, можливість застосування механізмів державного примусу у разі порушення права у своїй єдності формують цілісне уявлення про зміст свободи слова як суб'єктивного права. Саме інтеграція цих складових дозволяє розглядати свободу слова не лише як декларативну цінність, але як реальний правовий інструмент, забезпечений системою юридичних гарантій.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 № 254к/96-ВР. Київ : Відомості Верховної Ради України, 1996. № 30. Ст.141

2. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

6. Варава К. І. Співвідношення свободи слова та суспільно небезпечних посягань на основи національної безпеки України. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 93–97.

Чорноус Юлія Миколаївна, *професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС, доктор юридичних наук, професор*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Вчинення корупційних кримінальних правопорушень як в Україні, так і в усьому світі характеризується набуттям протиправними діяннями ознак транснаціонального характеру, наявністю міжнародних зв'язків у діяльності підозрюваних та злочинних угруповань. За сучасної характеристики корупційних кримінальних правопорушень транснаціонального характеру забезпечити ефективне досягнення завдань кримінального провадження без застосування заходів міжнародного співробітництва – неможливо. Відповідно, обов'язковою умовою міжнародного співробітництва під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень є цілеспрямована і систематична взаємодія за участю державних, правоохоронних органів, міжнародних і громадських організацій, громадян та їх об'єднань.

Подальша реалізація правової реформи в Україні, євроінтеграційний напрям розвитку нашої держави, орієнтація на міжнародні демократичні стандарти, надає проблемі розслідування корупційних кримінальних правопорушень особливої актуальності, вона є у центрі уваги на міжнародному, регіональному та державному рівнях. Актуальність даної проблематики пов'язана із необхідністю протидіяти збройній агресії рф, та недопущенню проникнення корупційних проявів до державних інституцій за умов воєнного стану в Україні.

Корупційні кримінальні правопорушення, що вчинюються на міжнародному рівні, мають ознаки транснаціональної організованої злочинності. Вчені визначають, що серед низки характерних ознак, таких як: їх ґрунтування на національних, етнічних, сімейних, професійних та інших об'єднуючих інтересах; спеціалізація злочинного угруповання для вчинення певної групи кримінальних правопорушень; ієрархічна побудова, наявність лідера, розподіл ролей між членами групи; здійснення злочинної діяльності відповідно до визначеної мети та плану; дотримання розроблених правил поведінки членів злочинних груп; здійснення комплексу заходів щодо забезпечення безпеки; наявність обладнання та озброєння; система розподілу грошей та інших матеріальних благ; система легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом; злочинний досвід членів угруповання; транснаціональні відносини організованої злочинної групи (міжрегіональні та міжнародні) та ін., важливою є така ознака транснаціональних організованих злочинних угруповань, як наявність корупційних зв'язків у державних та правоохоронних органах [1].

Враховуючи світові тенденції, лише скоординовані дії держав, пов'язаних між собою багатьма ланками політичного, економічного, соціального життя, можуть дати позитивні результати у міжнародному співробітництві в боротьбі з корупцією, яка посягає на всі сфери суспільних відносин, а також забезпечити розслідування проявів корупції – корупційних кримінальних правопорушень.

На міжнародному рівні у межах діяльності Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи прийнято ряд міжнародних договорів, які визначають міжнародну протиправність корупції та зобов'язують держави-учасниці закріпити їх кримінальну караність у національному законодавстві та забезпечити ефективну протидію корупційним проявам.

Зокрема, міжнародна протиправність, засади реалізації заходів міжнародного співробітництва компетентних органів держав у сфері запобігання та протидії корупції визначені у положеннях Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 року, Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року з Протоколом 2004 року та спеціальних міжнародних договорах про боротьбу з корупцією. Це Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 року з Додатковим протоколом 2003 року, Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 року, Конвенція ООН проти корупції 2003 року та ін.

Учасниками перелічених міжнародних договорів є широке коло держав, адже більшість із них укладена у межах діяльності ООН, а також Ради Європи, що відкриває широкі можливості для співробітництва.

В Україні кримінальна протиправність корупційних кримінальних правопорушень визначена у нормах Кримінального кодексу України 2001 року [2], а порядок кримінального провадження щодо них – регламентований Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року [3].

Правоохоронна діяльність під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень не обмежується розслідуванням, а охоплює й виявлення, розкриття та попередження корупційних кримінальних правопорушень, за допомогою спеціальних сил і засобів, у тому числі й негласного характеру, із залученням міжнародних та громадських організацій, громадян та їх об'єднань, із використанням інших особливих можливостей, які передбачені національним законодавством та регламентовані міжнародно-правовими актами.

На нинішньому етапі важливо здійснювати міжнародне співробітництво під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень у відповідності із міжнародними стандартами забезпечення національної та міжнародної безпеки. Поняття «міжнародні стандарти» є узагальненим поняттям, що охоплює вимоги до певної сфери діяльності з урахуванням міжнародного законодавства, вимог світового співтовариства та кращого практичного досвіду зарубіжних держав.

Міжнародне співробітництво під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень передбачає реалізацію системи організаційних заходів та процесуальних дій, визначених кримінальним процесуальним законодавством та міжнародними договорами як їх невід'ємною частиною.

Як засвідчило вивчення емпіричних джерел, та наукових праць, типовим під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень є застосування заходів міжнародного співробітництва у наступних формах: 1) міжнародна правова допомога, видача особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення (екстрадиція), кримінальне провадження у порядку перейняття, що

реалізується з метою розслідування кримінальних правопорушень; 2) передача засуджених до позбавлення волі для подальшого виконання покарання до держави їх громадянства або постійного місця проживання; 3) міжнародний розшук; 4) обмін інформацією.

Важливою формою міжнародного співробітництва під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень є видача особи (екстрадиція). Видача особи (екстрадиція) передбачає не лише сам факт видачі, але й комплекс процесуальних дій та організаційних заходів, спрямованих на попередження спроб особи ухилитися від органів розслідування, продовжити займатися корупційною діяльністю, її розшуку, забезпечення збереження джерел доказової інформації та незаконно отриманих доходів, перевірку обставин, які можуть перешкоджати видачі тощо.

Важливо, що така форма міжнародного співробітництва у справах про корупційні кримінальні правопорушення як видача особи (екстрадиція), переважно, реалізується за умови попереднього міжнародного розшуку особи. До здійснення міжнародного розшуку залучається Інтерпол, й обов'язково – Національні центральні бюро Інтерполу країн-учасниць міжнародного розшуку.

У межах своїх повноважень, з питань запобігання і протидії корупції, до участі у міжнародному співробітництві залучається Національне агентство з питань запобігання корупції та Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА).

Заходи міжнародного співробітництва держав реалізуються на підставі багатосторонніх міжнародних договорів з питань протидії корупції, а також багатосторонніх міжнародних договорів з питань міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Зокрема, ряд заходів міжнародного співробітництва під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень регламентовані у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, Другому додатковому протоколі до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 2001 року та ін.

Отже, міжнародне співробітництво здійснюється згідно міжнародного та національного законодавства та з метою забезпечення ефективної протидії корупційним кримінальним правопорушенням на державному, регіональному та міжнародному рівнях за участю державних, правоохоронних органів, міжнародних і громадських організацій, громадян та їх об'єднань.

Відповідно, міжнародне співробітництво правоохоронних органів та міжнародних організацій під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень – це діяльність компетентних суб'єктів, здійснювана відповідно до вимог законодавства, узгоджена із компетентними органами та посадовими особами іноземних держав, що включає в себе отримання та надання допомоги в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень та судовому розгляді для законного та ефективного розгляду кримінальних справ і винесення правосудного рішення.

Для забезпечення ефективної протидії корупційним кримінальним правопорушенням на міжнародному та національному рівнях важливим є врахування низки чинників. Головним із них, на нашу думку, є врахування комплексного характеру як традиційних, так і нових заходів міжнародного співробітництва та їх кінцевої мети – запобігання, розкриття, розслідування корупційних кримінальних правопорушень та забезпечення судового розгляду справ, а також створення умов для наступної реалізації профілактичної діяльності – усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Kyslyi, A., Kasapohlu, S., Shvets, V., Padalko, R. & Nikonov, M. Characteristics of transnational organized criminal groups and features of the investigation of their criminal activities. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issue*. 2021. Vol. 24, Issue 4. Retrieved from https://www.abacademies.org/articles/characteristics-of-transnational-organized-criminal-groups-and-features-of-the-investigation-of-their-criminal-activities-10807.html

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172.

4. Drozd V., Chornous Y., Havryliuk L. Cooperation in Countering Corruption as a Condition for National Security: International Legal Framework. *Proceedings of the International Conference on Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research* (BAMBEL 2021). 2021. Atlantis Press. P. 160–165.

Чурпіта Ганна Вікторівна, *професор кафедри цивільного права та процесу НАВС, доктор юридичних наук, професор*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах збройної агресії проти України особливого значення набуває питання забезпечення національної безпеки не лише через діяльність військових формувань та правоохоронних органів, але й шляхом ефективного функціонування судової влади. Цивільне судочинство у період воєнного стану виконує важливу стабілізаційну функцію, спрямовану на захист прав фізичних та юридичних осіб, підтримання правопорядку, забезпечення правової визначеності та довіри до держави.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [1], національна безпека охоплює захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України. У свою чергу, ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що передбачає надання органам державної влади необхідних повноважень для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки.

Судова система у таких умовах виступає одним із ключових елементів механізму державної стійкості. Верховний Суд наголошує, що навіть в умовах воєнного стану право на судовий захист не може бути обмежене, а правосуддя здійснюється виключно судами [3]. Це відповідає положенням ст. 55 Конституції України [4], яка гарантує кожному право на судовий захист.

Особливого значення в умовах воєнного стану набувають норми ЦК України [5], які забезпечують стабільність цивільного обороту та захист майнових і особистих немайнових прав. Так, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 3 ЦК України загальними засадами цивільного законодавства, зокрема, є справедливість, добросовісність та розумність. Зазначені принципи мають визначальне значення під час вирішення спорів, пов'язаних із наслідками бойових дій, знищенням або пошкодженням майна, неможливістю виконання зобов'язань та іншими форс-мажорними обставинами.

Варто також звернути увагу на положення ст. 16 ЦК України, яка визначає способи захисту цивільних прав та інтересів. У сучасних умовах особливого значення набувають такі способи захисту, як відшкодування збитків, компенсація моральної шкоди, визнання права та припинення дій, що порушують право. Застосування зазначених способів захисту цивільних прав та інтересів дозволяє мінімізувати негативні наслідки війни для учасників цивільних правовідносин.

Конституційний Суд України наголошує, що в умовах воєнного стану забезпечення державної та воєнної безпеки є невіддільною умовою збереження української державності. У цьому контексті ефективне функціонування цивільного судочинства є складовою загального механізму національної безпеки, оскільки забезпечує захист прав людини, стабільність цивільного обороту та підтримання принципу верховенства права. У період війни суттєво зростає кількість цивільних спорів, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, втратою житла, виконанням договірних зобов'язань, сімейними та спадковими правовідносинами, що потребує оперативного й ефективного судового реагування.

Відповідно до ст. 2 ЦПК України [6] завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних та юридичних осіб, а також інтересів держави. Реалізація цього завдання в умовах воєнного стану має стратегічне значення для підтримання правопорядку та забезпечення стабільності приватноправових відносин.

Особливого значення набувають принципи цивільного судочинства, закріплені у ЦПК України, зокрема принцип верховенства права (ст. 10 ЦПК України), диспозитивності та змагальності сторін (ст. 12, 13 ЦПК України), а також принцип пропорційності (ст. 11 ЦПК України). Їх дотримання в умовах воєнного стану свідчить про збереження демократичних стандартів функціонування держави та недопущення обмеження прав людини.

Крім того, механізми цивільного судочинства забезпечують реалізацію права особи на доступ до правосуддя. В умовах воєнного стану законодавець адаптував процесуальні механізми до безпекових викликів, зокрема шляхом розширення можливостей дистанційної участі у судових засіданнях, подання процесуальних документів через систему «Електронний суд», проведення відеоконференцій та зміни територіальної підсудності справ у разі неможливості здійснення правосуддя окремими судами.

Важливим аспектом забезпечення національної безпеки також є інститут забезпечення позову, регламентований гл. 10 ЦПК України. В період дії воєнного стану застосування заходів забезпечення позову сприяє запобіганню незаконному відчуженню майна, збереженню активів підприємств, захисту економічних інтересів держави, фізичних та юридичних осіб. Застосування інституту забезпечення позову дозволяє мінімізувати ризики недобросовісної поведінки учасників цивільних правовідносин в умовах кризових явищ.

Не менш важливим є питання процесуальних строків у цивільному судочинстві. Воєнні дії можуть об'єктивно ускладнювати своєчасне звернення до суду або виконання процесуальних

обов'язків. У зв'язку з цим судова практика виходить із необхідності врахування обставин воєнного стану як поважної причини для поновлення процесуальних строків. Такий підхід забезпечує баланс між принципом правової визначеності та необхідністю гарантування доступу до правосуддя.

Окремої уваги заслуговує цифровізація цивільного судочинства як елемент забезпечення безперервності правосуддя в умовах воєнного стану. Проведення судових засідань у режимі відеоконференції, функціонування електронного суду та дистанційний доступ до матеріалів цивільних справ сприяють реалізації права на справедливий суд навіть в умовах загроз життю та безпеці учасників процесу. Такі механізми забезпечують не лише ефективність цивільного судочинства, але й зміцнюють інституційну стійкість держави.

Отже, цивільне судочинство в умовах воєнного стану виконує не лише правозахисну, але й безпекову функцію. Через механізми захисту цивільних прав, забезпечення виконання зобов'язань, протидію зловживанню правами та гарантування доступу до правосуддя держава забезпечує стабільність суспільних відносин і зміцнює національну безпеку України.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.
3. Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261727/?utm_source=chatgpt.com.
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.

Шакун Василь Іванович, *професор кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор юридичних наук, професор;*
Кузнецов Віталій Володимирович, *головний науковий співробітник відділу науково-правових експертиз Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України, доктор юридичних наук, професор*

РЕАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України спричинила безпрецедентні виклики, що потребують докорінного переосмислення засад політико-правового устрою держави. Особливої актуальності набуває питання кваліфікації системного нищення росією життєзабезпечувальної інфраструктури України як елемента злочину геноциду.

Як відомо, стаття 442 КК України визначає геноцид як діяння з особливим умислом (dolus specialis) знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку шляхом п'яти типів дій, серед яких окремо виділено «створення життєвих умов, спрямованих на повне чи часткове фізичне знищення групи». У національному законодавстві наразі відсутній вичерпний перелік протиправних діянь, які полягають у створенні життєвих умов, спрямованих на повне чи часткове фізичне знищення групи. Міжнародне кримінальне право тлумачить «умисне створення умов життя, розрахованих на фізичне знищення» як методи знищення, що не спричиняють негайної смерті, але в перспективі спрямовані на фізичну загибель групи. До прикладів таких методів віднесено, зокрема, систематичне вигнання з домівок, доведення до «виживального» раціону та зниження життєво необхідної медичної допомоги нижче мінімуму [2; 3]. Відтак атаки на критичні системи водо- та енергопостачання, житло й медичну інфраструктуру набувають значення для ст. 442 КК України лише за доведення їх спрямованості саме на фізичне знищення групи та наявності спеціального умислу [7]. Тому пропонуємо доповнити ст. 442 КК України приміткою, у якій закріпити поняття «створення для групи життєвих умов, спрямованих на повне чи часткове її фізичне знищення» з обов'язковою вимогою доведення спеціального умислу.

Отже, руйнування інфраструктури, довкілля, систем водо- та енергопостачання, мінування угідь, позбавлення доступу до медицини та харчування може входити до способу геноциду лише за умов, що: доведено спрямованість на фізичне знищення (а не тільки «економічне ослаблення»); показано системність і цілеспрямованість створення умов життя, несумісних із виживанням групи; є докази спеціального умислу (накази, політика чи публічні заяви, шаблонність атак, вибір об'єктів, синхронізація з іншими актами – депортаціями, насильницьким переміщенням дітей тощо) [8, с. 266].

Відтак, посягання на національне багатство України доцільно розглядати як одну з форм геноциду українського народу, спрямовану на позбавлення його матеріальних і духовних підвалин

розвитку, відтворення та самозбереження [8, с. 266]. Такий підхід дає змогу інтегрувати економічні, правові та соціальні аспекти аналізу збройної агресії, поглибити розуміння її довгострокових деструктивних наслідків для існування нації, а також обґрунтувати необхідність належної міжнародно-правової кваліфікації відповідних дій і формування ефективних механізмів захисту та відновлення національного багатства України в умовах сучасних глобальних трансформацій [8, с. 266].

Більше того, повномасштабна збройна агресія проти України постає не лише як воєнний конфлікт, а як явище, що виявляє системні ознаки міжнародного злочину – геноциду, визначеного у ст. II Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року (Конвенція 1948 р.) [6]. Як справедливо засвідчено у резолюції Палати представників Конгресу США від 6 січня 2025 року, дії російської федерації мають заздалегідь спланований, незаконний і неспровокований характер та супроводжуються широкомасштабними, систематичними й тяжкими злочинами проти українського народу [4].

У документі наголошується, що сукупність дій російських збройних формувань та політичного керівництва держави-агресора відповідає кільком критеріям геноциду, визначеним міжнародним правом, зокрема: умисним убивствам членів національної групи; завданню тяжкої фізичної та психічної шкоди цивільному населенню; створенню умов життя, розрахованих на повне або часткове фізичне знищення українського народу; запровадженню заходів, спрямованих на перешкоджання народжуваності, а також насильницькому переміщенню дітей та цивільного населення на територію держави-агресора або підконтрольні їй регіони [4].

Особливу увагу в резолюції приділено умисному створенню таких умов життя, які унеможливлюють фізичне, економічне та соціальне відтворення українського народу. До них віднесено масове руйнування міст і сіл, знищення житлової, енергетичної, транспортної та соціальної інфраструктури, позбавлення населення доступу до води, продовольства, електроенергії та медичної допомоги, руйнування сільськогосподарських угідь, мінування родючих земель і блокування гуманітарної допомоги [4]. Емпіричну основу для висновку про системність руйнації сфер життєзабезпечення становлять консолідовані оцінки шкоди та потреб відновлення. Зокрема, за даними RDNA5, що охоплює період з лютого 2022 року до грудня 2025 року, прямі збитки оцінено у 195,1 млрд доларів США, а потреби відновлення та реконструкції на 10-річний горизонт – у 587,7 млрд доларів США; серед найбільш постраждалих секторів визначено житловий, транспортний та енергетичний [5].

У своїй сукупності такі дії становлять цілеспрямоване посягання на національне багатство України як матеріальну основу існування українського народу. У контексті дослідження національного багатства як об’єкта кримінально протиправного посягання зазначені дії слід розглядати не лише як побічні наслідки російсько-української війни, а як елемент усвідомленої державної політики знищення економічного, природно-ресурсного, демографічного та культурного потенціалу України. Знищення промислових об’єктів, аграрного сектору, природних ресурсів, довкілля, систем охорони здоров’я та освіти, а також масове примусове переміщення населення спрямовані на підрив здатності української нації до самовідтворення та сталого розвитку [8, с. 267].

Резолюція також фіксує наявність спеціального умислу (dolus specialis) на знищення українського народу як окремої національної групи, що підтверджується офіційними заявами керівництва російської федерації, запереченням української державності та національної ідентичності, а також пропагандистськими матеріалами державних медіа, у яких відкрито декларується необхідність «деукраїнізації» України [4].

Таким чином, посягання на національне багатство України – у формах знищення матеріальних ресурсів, довкілля, руйнування інфраструктури, позбавлення економічної самостійності та людського капіталу – постає як одна з ключових форм реалізації геноцидної політики держави-агресора. Політико-правове визнання таких дій геноцидом у резолюції Палати представників Конгресу США створює додатковий аргументаційний матеріал для подальшої міжнародно-правової кваліфікації, притягнення винних до відповідальності та розроблення механізмів відшкодування завданих збитків і відновлення національного багатства України як фундаменту існування і розвитку українського народу [8, с. 267].

З огляду на практичну мету національної кримінально-правової політики у сфері протидії геноциду, кваліфікація посягань на національне багатство, на нашу думку, має бути поєднана з відповідними механізмами фіксації та відшкодування шкоди.

На підставі проведеного дослідження запропоновано такі висновки:

1. Кримінально-правова оцінка шкоди національному багатству як геноциду можлива лише за наявності спеціального умислу. Стаття 442 КК України, як і Конвенція 1948 р., пов’язує геноцид не з будь-якими руйнуваннями, а з діяннями, вчиненими з наміром знищити національну (або іншу захищену) групу як таку, зокрема шляхом: умисного створення умов життя, розрахованих на фізичне знищення групи повністю або частково; насильницької передачі дітей іншій групі. Отже, збитки національному багатству (руйнування енергетики, водопостачання, житла, деградація довкілля, підрив базових соціальних інституцій) можуть бути: способом реалізації геноцидного умислу (якщо доведено, що руйнація умов життя обрана саме для знищення групи); або наслідком інших міжнародних

злочинів, насамперед воєнних злочинів (ст. 438 КК України) або екоциду (ст. 441 КК України), якщо відсутня доказова база щодо спеціального наміру геноциду.

2. З метою підвищення доказової стійкості кваліфікації такого геноциду доцільно структурувати доведення спеціального умислу (dolus specialis) за такими групами індикаторів: 1) систематичність атак на об'єкти, критичні для виживання цивільного населення; 2) контекстні докази умислу (офіційні заяви керівництва російської федерації, пропагандистські наративи державних медіа тощо) як контекст для оцінки систематичності таких атак; 3) функціональний зв'язок між обраними цілями та фактичним позбавленням групи життєво необхідних благ; 4) виключення альтернативного пояснення російською владою «військової необхідності» таких атак через оцінку їх невибірковості та непропорційності.

3. Пропонуємо доповнити ст. 442 КК України приміткою, у якій закріпити, що «створення для групи життєвих умов, спрямованих на повне чи часткове її фізичне знищення» може проявлятися, зокрема, у цілеспрямованому позбавленні доступу до життєво необхідних благ (вода, енергія, тепло, медична допомога), якщо це здійснюється саме з метою фізичного знищення групи повністю або частково (тобто з урахуванням стандарту доведення спеціального умислу). Запропонована примітка до ст. 442 КК України може бути обґрунтована як інструмент гармонізації національного права з міжнародним тлумаченням ст. II(c) Конвенції 1948 р. [2; 3].

Список використаних джерел

1. International Criminal Court. Elements of Crimes. The Hague : International Criminal Court, 2011. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf

2. Residual Mechanism for Criminal Tribunals. Conditions of life calculated to bring about physical destruction. ICTR/ICTY/IRMCT Case Law Database. URL: https://cld.irmct.org/notions/show/173/conditions-of-life-calculated-to-bring-about-physical-destruction

3. Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T. Judgment. 02.09.1998 (пп. 505–506). University of Minnesota Human Rights Library. URL: https://hrlibrary.umn.edu/instree/ICTR/AKAYESU_ICTR-96-4/Judgment_ICTR-96-4-T.html

4. Resolution Recognizing Russian actions in Ukraine as a genocide. H.Res.16 – 119th Congress. Introduced in House (01/06/2025). URL: https://www.congress.gov/bill/119th-congress/house-resolution/16/text

5. World Bank Group; Government of Ukraine; European Commission; United Nations. Ukraine Fifth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5): February 2022 – December 2025. 2026. URL: https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/c52d910e-e4f9-4bcd-9257-6867bdd89dd4

6. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 14.05.2026).

8. Шакун В. І., Кузнецов В. В. Посягання на національне багатство як форма геноциду Українського народу. *Нове українське право.* 2026. Вип. 1. С. 258–270.

Шаповал Леся Іванівна, *доцент кафедри цивільного права та процесу НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ДОТРИМАННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Збройні конфлікти історично виступають каталізаторами глибоких трансформацій у державно-правових системах, часто призводячи до нівелювання права як універсального регулятора. Повномасштабна агресія російської федерації проти України не лише актуалізувала питання виживання нації, а й створила безпрецедентні виклики для функціонування принципу верховенства права. Головною метою будь-якої війни є перерозподіл ресурсів та влади, що неминуче супроводжується ігноруванням агресором глобальних систем колективної безпеки. У таких екстремальних умовах публічна влада змушена вдаватися до розширення дискреційних повноважень та тимчасового обмеження прав і свобод людини заради збереження державності. Однак, навіть під час воєнного протистояння, дотримання демократичних стандартів залишається мірилом легітимності влади.

Важливо розуміти, що верховенство права за своєю суттю спрямоване на обмеження свавілля держави щодо індивіда. Як зазначив Кофі Аннан [1], цей принцип вимагає, щоб усі суб'єкти – включно з самою державою – діяли на підставі публічно прийнятих законів, що відповідають міжнародним стандартам прав людини. У європейській традиції верховенство права нерозривно пов'язане з демократією: неможливо забезпечити повагу до фундаментальних прав без дієвого механізму правовладдя, і навпаки [2].

Конституція України проголошує утвердження і забезпечення прав людини головним обов'язком держави [3]. Навіть в умовах воєнного стану, стаття 19 Основного Закону вимагає, щоб органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові діяли «лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [3].

Конституційний Суд України неодноразово наголошував, що верховенство права – це панування права в суспільстві, де закони мають бути просякнуті ідеями соціальної справедливості [4; 5].

Введення воєнного стану 24 лютого 2022 року суттєво змінило ситуацію. Указ Президента України передбачив можливість тимчасового обмеження окремих прав (наприклад, ст. 30–34, 38, 39 Конституції України), що є вимушеним кроком для відсічі агресії [6]. Проте, як зазначає сучасна доктрина, такі обмеження не можуть бути свавільними. Вони повинні переслідувати легітимну мету, бути пропорційними та не порушувати саму сутність права [4]. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність навіть у період «надзвичайних правових режимів» [7].

Але варто наголосити, що попри загалом задовільний рівень дотримання правових стандартів, практика виявила низку гострих проблем.

По-перше, існують проблеми з мобілізаційним процесом на сьогоднішній день. Захист Вітчизни є конституційним обов'язком кожного громадянина (стаття 65 Конституції України). Однак механізми його реалізації іноді супроводжуються випадками насильства з боку представників територіальних центрів комплектування та корупційними проявами. Такі дії підривають довіру до інститутів влади та негативно впливають на моральний стан суспільства.

По-друге, порушується право на приватність. Зокрема, однією з найбільш вразливих сфер стало право на недоторканність приватного життя. Перевірка документів та огляд речей на блокпостах є необхідними заходами безпеки. Перевірка документів на блокпостах регулюється Постановою «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» від 29 грудня 2021 року № 1456 [8]. Проте вимога щодо перегляду вмісту мобільних телефонів та ноутбуків часто виходить за межі законодавчого регулювання [9]. Відсутність чітких правил доступу до конфіденційної інформації на гаджетах створює ризики зловживань та розголошення лікарської, банківської чи адвокатської таємниці, що прямо суперечить міжнародним стандартам [10; 11].

По-третє, в умовах війни існує тенденція до домінування виконавчої гілки влади та органів сектору безпеки. Мінімізація цивільного та демократичного контролю за діяльністю військових формувань може призвести до випадків, коли поодинокі порушення стають системними.

З огляду на вказані проблеми, можна виокремити перелік системних загроз для правовладдя:

– підміна законності міркуваннями «воєнної доцільності». Ця загроза полягає у пріоритезації швидких результатів над правовими процедурами. Посадові особи можуть ігнорувати встановлені законом алгоритми дій, виправдовуючи це критичною ситуацією на фронті або потребами безпеки. На практиці це призводить до того, що державні органи виходять за межі своїх конституційних повноважень, що створює ризик свавілля.

– надмірне звуження свободи слова та права на інформацію. В умовах воєнного стану держава запроваджує обмеження для протидії дезінформації, проте загроза виникає тоді, коли ці обмеження стають надмірними: наприклад, через навмисне приховування інформації, яка становить суспільний інтерес, але не шкодить безпеці. Також це проявляється у зниженні медійного плюралізму та обмеженні академічних свобод у наукових установах.

– ризик вибіркового правосуддя та використання війни для корупційних схем. Існує небезпека, що правові норми будуть застосовуватися не однаково до всіх, а вибірково, залежно від політичних чи особистих інтересів. Війна може використовуватися як ширма для непрозорого розподілу ресурсів або приховування корупційних дій посадових осіб, які мотивують свої рішення «секретністю» або «нагальністю» потреб оборони.

Варто зазначити, що ці загрози мають накопичувальний характер і, якщо їх вчасно не усунути, можуть призвести до нівелювання демократичних здобутків суспільства.

Підводячи підсумок, хочемо зазначити, що для зміцнення верховенства права необхідно забезпечити прозору комунікацію між державою та суспільством, удосконалити законодавство в частині повноважень військових адміністрацій та посилити контроль за діяльністю правоохоронних органів. Збереження балансу між безпекою держави та фундаментальними правами людини є запорукою нашої перемоги не лише на полі бою, а й у площині будівництва правової держави.

Список використаних джерел

1. The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies: report of the Secretary-General. 23.08.2004. № S/2004/616. URL: https://digitallibrary.un.org/record/527647.

2. A Declaration on the Rule of Law in the European Union. URL: https://verfassungsblog.de/a-declaration-on-the-rule-of-law-in-the-european-union.

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

4. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 16 листоп. 2022 р. № 9-р(II)/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-22#Text.

5. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Права людини і національна безпека: філософсько-правові аспекти взаємозв'язку. *Інформація і право.* 2020. № 2(33). С. 9–22.

6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.

7. Fukuyama F. Democracy's Past and Future: Transitions to the Rule of Law. *Journal of Democracy*. 2009. № 21. P. 33–44.

8. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : постанова КМУ від 29 груд. 2021 р. № 1456. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-п#Text

9. Рішення Конституційного Суду України від 13 черв. 2019 р. № 4-р/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text.

10. Universal Declaration of Human Rights. URL: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

11. Права і свободи людини : навч. посіб. / уклад. І. О. Боднарчук, І. О. Кудерська, В. І. Новошицька та ін. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 154 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/57364/1/Prava_i_svobody_liudyny.pdf

Шаповаленко Євген Володимирович, *професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИМУЛЯЦІЙНИХ ВПРАВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

У сучасному світі професії, пов'язані з безпекою громадян, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, протидією злочинності, потребують не лише ґрунтовних теоретичних знань, а й високого рівня практичної підготовки працівників поліції. Саме тому симуляційні вправи, як окремий вид практичних занять набувають дедалі більшого значення у процесі підготовки майбутніх правоохоронців.

Симуляційна вправа – це моделювання реальної ситуації або процесу з метою навчання, тренування чи здобуття певних навичок і компетенцій, який дозволяє учасникам зануритися в умови, максимально наближені до реальних у безпечному середовищі.

Симуляційні вправи широко використовуються в різних галузях науки, особливо там, де є ризики допустити професійні помилки: медицина – навчання хірургів, лікарів, медсестер виконувати процедури, діагностувати хвороби, реагувати на невідкладні стани [1]; правоохоронна діяльність – тренування тактичних дій, вогнева підготовка, проведення слідчих дій та негласних слідчих (розшукових) дій, реагування на кризові ситуації на місці події [2]; промисловість та інженерія – навчання роботі зі складним обладнанням, управління виробничими процесами, відпрацювання аварійних ситуацій [3]. Найбільше симуляційні вправи використовують в медичній освіті, оскільки саме в цій галузі симуляційне навчання має найглибші традиції та інтенсивний розвиток. Проте принципи, описані в них, часто можуть бути адаптовані до інших специфічних умов навчання.

Під час проведення симуляційних вправ зі здобувачами вищої освіти Національної академії внутрішніх справ [4] нами було запропоновано здійснити її наступними етапами:

Етап 1. Підготовка до стимуляційної вправи.

Визначення потреб та навчальних цілей – першочергово необхідно чітко ідентифікувати, які саме навички або компетенції потребують формування чи вдосконалення. Навчальні цілі мають бути конкретними, вимірюваними, досяжними, релевантними та обмеженими в часі;

Розробка сценарію – процес створення деталізованої легенди (фабули) стимуляційної вправи, який має включати декілька сюжетних ліній, профілі персонажів, зміна обстановки, тощо;

Визначення ролей та підготовка акторів – чіткий розподіл ролей між учасниками, інструкторами, спостерігачами;

Підготовка матеріально-технічного забезпечення та локації – облаштування місця проведення, наприклад, спеціалізованих полігонів, що імітують квартиру, кабінет слідчого, «зелену кімнату», а також підготовка необхідного реквізиту;

Інструктаж – детальне ознайомлення всіх учасників, включаючи курсантів, слухачів, інструкторів, спостерігачів, акторів, з метою та завданнями вправи, сценарієм (в межах необхідної поінформованості для кожної ролі), правилами поведінки, заходами безпеки, розподілом ролей та очікуваними результатами.

Етап 2. Проведення симуляційної вправи.

Введення в ситуацію – вправа починається згідно з розробленим сценарієм, учасникам надається початкова фабула, наприклад, отримання повідомлення про кримінальне правопорушення;

Активна фаза – виконання учасниками своїх ролей, реагування на розвиток подій, прийняття рішень та вчинення дій;

Моніторинг та фіксація – здійснюється спостерігачами за допомогою технічних засобів, таких як відео- чи аудіо запис або в режимі онлайн.

Етап 3. Аналіз та обговорення

Зворотний зв'язок – учасникам надається можливість поділитися своїми враженнями, емоціями, провести самооцінку власних дій, прийнятих рішень та допущених помилок;

Аналіз дій інструктором та спостерігачами – обговорюються як позитивні аспекти, так і допущені помилки.

Етап 4. Оцінювання результатів навчання.

Оцінка рівня сформованості навичок – проводиться на основі спостереження під час активної фази, аналізу відеозаписів, результатів виконання завдань та активності під час дебрифінгу;

Оцінка ефективності самої симуляційної вправи – зворотний зв'язок від учасників та інструкторів щодо якості сценарію, реалістичності, організації та користі кейсів;

Планування застосування отриманого досвіду проводиться рефлексія учасників щодо того, як отримані знання та навички можуть бути застосовані в їхній професійній діяльності.

Застосовуючи сучасні метод-кейси під час навчання здобувачів вищої освіти Національної академії внутрішніх справ, ми дійшли висновку, що симуляційні вправи є сучасним, ефективним інструментом, який необхідно використовувати під час підготовки працівників правоохоронних органів. Ефективність симуляційних вправ зумовлена здатністю створювати динамічне та безпечне навчальне середовище, що максимально наближене до реалій службової діяльності, дозволяючи відпрацьовувати не лише тактико-спеціальні навички, але й комплексні компетенції, пов'язані з прийняттям рішень, комунікацією, командною взаємодією та психологічною стійкістю.

Список використаних джерел

1. Симуляційне навчання і ефективність його методів. URL: https://medplatforma.com.ua/article/637-efektivnst-simulyatsynih-metodv-navchannya

2. Підготовка агентів Федерального бюро розслідувань США. URL: https://www.youtube.com/watch?v=6vE7G4PHoT4

3. Використання симуляційних тренажерів віртуальної реальності для формування професійних компетентностей майбутніх судноводіїв. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Том 82. № 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/367925746

4. Інноваційні методи підготовки: курсанти НАВС відпрацьовували тактику протидії торгівлі людьми в умовах, наближених до реальних. URL: https://www.navs.edu.ua/news/innovacijni-metodi-pidgotovki-kursanti-navs-vidpracovuvali-taktiku-protidiyi-torgivli-lyudmi-v-umovah-nablizhenih-do-realnih.html

Шармар Ольга Михайлівна, *доцент кафедри кримінології та інформаційних технологій НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ОБМЕЖЕННЯ МЕТОДІВ OSINT, ПЕРЕДБАЧЕНІ ПРОЄКТОМ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ № 15150 ВІД 9 КВІТНЯ 2026 РОКУ

В сучасних реаліях OSINT (розвідка на основі відкритих джерел) є одним із ключових джерел інформації, що широко використовується в процесі збору доказів щодо вчинення злочинів. Така практика вимагає від національної правової системи не лише глибшого розуміння специфіки цифрових доказів, але й активного вивчення і впровадження найкращого міжнародного досвіду в цьому питанні.

Розвідка на основі відкритих джерел (англ. Open source intelligence, OSINT) – концепція, методологія й технологія добування та використання військової, політичної, економічної та іншої інформації з відкритих джерел, без порушення законів. Використовується для ухвалення рішень у сфері національної оборони та безпеки, розслідувань тощо. Охоплює пошук інформації, її реєстрацію, облік та аналіз, аналітико-синтетичну переробку первинної інформації, зберігання й розповсюдження інформації, забезпечення безпеки інформації та презентацію результатів досліджень [1].

Для чіткого розуміння правового використання інформації, якою оперує OSINT зосереджу свою увагу на аналізі деяких нормативних актів, проєктів, які можуть вплинути на ефективність розвідки з відкритих джерел. Зокрема, 28.04.2026 ВР України зняла з попереднього розгляду проєкт Цивільного кодексу (№ 14394) і зареєструвала 09.04.2026 новий – № 15150 (далі – Проєкт). Профільний комітет підтримав ініціативу, а народні депутати в першому читанні проголосували текст Проєкту [2].

Автори Проєкту у тексті майбутнього закону мотивують потребу в захисті приватності та «цифрового образу» чим створюють нормативні засади для зловживань, які обмежать механізми фінансового моніторингу (KYC/AML), дозволять юридичним та фізичним особам приховувати співпрацю з країною-агресором та особами, легалізацію доходів одержаних злочинним шляхом, вчиняти шахрайські дії, корупційні правопорушення та пов'язаних з ними правопорушення шляхом видалення з відкритих джерел «історії» попередньої діяльності. Про це свідчать положення наступних норм Проєкту.

Так, ст. 328 Проєкту передбачено «право на забуття». Відповідно до цієї норми фізична особа має право на забуття і може вимагати вилучення, знеособлення, знищення інформації про себе із загальнодоступних джерел, припинення видачі посилань (деіндексації) на таку інформацію за її іменем, якщо така інформація є недостовірною, неактуальною, неповною, обробленою протиправно або такою, що втратила суспільний інтерес, а її подальша обробка завдає шкоди особистим правам

такої особи. Водночас в законі немає чіткого визначення понять та критеріїв які дозволяють встановити, коли інформація є «неактуальна», «неповна», «втратила суспільний інтерес».

Отже, відповідно до ст. 328 Проєкту фізична особа може вимагати видалити інформацію про себе з пошукових систем та баз даних не лише якщо вона недостовірна, а й якщо вона просто «втратила суспільний інтерес». У європейському GDPR (ст. 17) право на забуття чітко збалансоване свободою слова та виконанням юридичних обов'язків. В Проєкті відсутні чіткі критерії формулювання «втрати інтересу» створює механізм для зловживань.

Водночас у ст. 29 Закону України «Про інформацію» зазначається, що інформація є суспільно необхідною (формулювання та тлумачення, що «втратила інтерес» відсутнє в законі), якщо вона стосується загроз життю, здоров'ю, безпеки громадян, викриває правопорушення чи стан довкілля. Якщо ці фактори зникають, або якщо йдеться про застарілі приватні дані, статус може змінюватися. Однак і цей нормативний акт не містить чітких критеріїв, які дозволяють встановити загрози відповідному виду інформації, яка втрачає статус суспільної необхідності.

Уявімо ситуацію, коли колишній бенефіціар юридичної особи, до якої було застосовано санкції звернеться з позовом проти медіа чи аналітичної системи з вимогою деіндексувати та/або видалити історію його бізнес-зв'язків. Це призведе до того, що медіа та аналітичні системи будуть змушені вилучити інформацію щодо особи, що суперечить принципам прозорості та підзвітності дій, руйнує цілісність історичних корпоративних даних та унеможливлює процедуру перевірки контрагентів.

Вважаю, що право на видалення чи знеособлення інформації із загальнодоступних джерел повинно застосовуватися виключно якщо така інформація обробляється незаконно чи є недостовірною як це зазначено в Законі України «Про захист персональних даних». Так відповідно до п. 6 ст. 8 «Права суб'єкта персональних даних» Закону України «Про захист персональних даних» особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними. Суб'єкт персональних даних має право: пред'являти вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення своїх персональних даних будь-яким володільцем та розпорядником персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними

Якщо захист персональних даних фізичної особи є виправданим, то надання юридичній особі права на «приватність» є правовим нонсенсом, однак автори Проєкту № 15150 обрали саме такий підхід. Так, ст. 345 та 353 гарантують юридичній особі право на власний «цифровий образ» (акаунти, персональні сторінки, цифрові профілі тощо) і прямо визначають: обробка даних щодо цифрового образу юридичної особи можлива лише за її згодою.

Вважаю, що суб'єкти господарювання не повинні мати приватності у розумінні прав людини. Нагадаю, що суб'єкт господарювання – це юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, яка займається діяльністю з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншою господарською діяльністю; будь-яка юридична або фізична особа, яка здійснює контроль над суб'єктами господарювання, група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності.

Діяльність юридичних осіб повинна бути прозорою для забезпечення безпеки господарських відносин. Вимога отримувати згоду юридичної особи на обробку її цифрового профілю – це «легальний щит» для рейдерів, фіктивних медіа та фіктивних фірм. Це може обмежити можливість агрегування даних про податкові борги, судові рішення, санкції або зв'язки компаній у публічні досьє в аналітичних системах зокрема. Прозорість корпоративної структури є ключовою для запобігання шахрайству, відмиванню коштів та фінансуванню ризикових операцій, така норма може створити додаткові бар'єри для добросовісних учасників ринку та водночас – нові можливості для недоброчесних.

Яким чином унеможливити ці негативні процеси? У тексті закону необхідно закріпити, що обробка даних щодо цифрового образу юридичної особи (за винятком електронних підписів і печаток) не потребує згоди юридичної особи.

Наступна негативна тенденція, закладена у ст. 321, 332 та 336 Проєкту, яка регламентує право фізичної особи на цифровий особистий простір та цифрову приватність. Проєкт визначає, що цифровий образ охоплює «будь-які форми її представлення в цифровому середовищі... цифрові профілі», і знову ж таки – їх обробка потребує згоди.

Як працюють сучасні OSINT-системи та комплаєнс-сервіси? Вони автоматично агрегують відкриті дані (ЄДР, ЄРСР, НАЗК) та формують аналітичне досьє («цифровий профіль»). Положення ст. 336 Проєкту не дозволять створити такий профіль без згоди особи, яка вчинила, наприклад, корупційне правопорушення, правопорушення пов'язане з корупцією чи боржника. Для захисту приватності цілком достатньо контролювати те, що людина створює сама, а не те, що генерує система на підставі відкритих

даних з реєстрів, інших джерел. У законі необхідно конкретизувати, що цифровий образ особи охоплює акаунти, сторінки, аватари та цифрові профілі, виключно ті, що особисто створені цією особою. Це дозволить не блокувати обробку відкритих державних даних, гарантовану Конституцією України та Законом «Про доступ до публічної інформації».

Отже, у прагненні удосконалити Цивільний кодекс з урахуванням європейських стандартів законотворці задекларували низку недоліків шляхом поєднання приватного життя з публічною діяльністю. Ухвалення Проєкту № 15150 у чинній редакції без урахування специфіки функціонування відкритих даних скасує презумпцію відкритості державних реєстрів, що не сприятиме боротьбі з корупцією, легалізацією доходів одержаних злочинним шляхом, привласненням, розтратою майна, шахрайством тощо.

Список використаних джерел

1. Розвідка на основі відкритих джерел. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki
2. Проєкт Цивільного кодексу України № 15150 від 9 квіт. 2026 р. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837

Шевчишен Артем Вікторович, *заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, доктор юридичних наук, професор*

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Інститут затримання особи без ухвали слідчого судді є винятковим процесуальним заходом, застосування якого зумовлене необхідністю оперативного реагування на кримінальне правопорушення та забезпечення ефективності кримінального провадження. З огляду на те, що зазначений захід обмежує одне з найбільш фундаментальних прав людини – право на свободу й особисту недоторканність, – його правова регламентація має відповідати найвищим стандартам нормативної визначеності, передбачуваності та пропорційності.

Конституція України (ст. 29) гарантує недоторканність особи як одне з основоположних прав людини, допускаючи позбавлення волі лише у випадках і в порядку, передбачених законом [1]. Зазначена норма кореспондує з положеннями ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка закріплює право на свободу й безпеку особи та визначає вичерпний перелік підстав для правомірного обмеження цього права [2]. Реалізація цього конституційного припису у сфері кримінального судочинства здійснюється передусім за положеннями ст. 208, 209 та 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), які в сукупності формують правовий механізм затримання особи без судового рішення.

Зокрема, у ст. 208 КПК України закріплено вичерпний перелік підстав, за яких уповноважена службова особа має право здійснити затримання особи без ухвали слідчого судді, суду. Серед них ключовими є такі: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

У ст. 209 КПК України визначено момент затримання, який пов’язаний з фактичним позбавленням особи свободи пересування внаслідок застосування сили або підкорення наказу уповноваженої службової особи. У ст. 615 КПК України окреслено особливості застосування затримання особи в умовах воєнного стану й передбачено можливість його здійснення за наявності підстав, встановлених ст. 208 КПК України, а також у випадку існування обґрунтованих обставин, що дають достатні підстави вважати можливим переховування особи, підозрюваної у вчиненні злочину, з метою ухилення від кримінальної відповідальності [3].

Сукупне застосування зазначених норм покликане забезпечити баланс між публічним інтересом у протидії злочинності та конституційними гарантіями прав і свобод людини. Аналіз положень ст. 208 КПК України засвідчує, що законодавець широко використовує оціночні поняття, змістовне наповнення яких не розкрито ні в нормах КПК України, ні в роз’ясненнях вищих судових інстанцій. Це породжує правову невизначеність, неоднакове застосування закону на практиці та, як наслідок, порушення фундаментального принципу рівності громадян перед законом. Тому слід детальніше розглянути проблемні аспекти їх правозастосування.

Поняття «безпосередньо після вчинення злочину». Першою й однією з найбільш очевидних проблем є те, що на законодавчому рівні не визначено часових меж поняття «безпосередньо після вчинення злочину». Це зумовлює формування неоднорідної судової практики й породжує значні труднощі в правозастосуванні. Зокрема, в одних випадках суди визнають правомірним затримання

особи, здійснене навіть через 3–4 години після вчинення кримінального правопорушення, тоді як в інших – органу досудового розслідування не вдається довести дотримання критерію «безпосередності» навіть за умови, якщо проміжок часу між вчиненням правопорушення й затриманням не перевищував однієї години.

Прикладом такої суперечності є ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 29 травня 2020 року у справі № 369/6432/20, у якій слідчий суддя, відхиляючи скаргу захисника на незаконність затримання, зазначив, що КПК України не містить нормативного визначення поняття «безпосередньо», отже, немає правових підстав для автоматичного визнання затримання незаконним лише з огляду на певний часовий проміжок між вчиненням злочину й затриманням особи. Критерій «безпосередності» в цій справі суд обґрунтував сукупністю оперативно-розшукових заходів і фактом виявлення викраденого майна під час обшуку за місцем перебування підозрюваного [4].

На нашу думку, невизначеність часового критерію та нечітка методологія оцінки «безпосередності» створює умови для довільного тлумачення цієї підстави, що суперечить принципу правової визначеності, неодноразово підтвердженому в практиці Європейського суду з прав людини, зокрема у справах «Луценко проти України» (заява № 6492/11, рішення від 3 липня 2012 року [5]) та «Гарькавий проти України» (заява № 18978/07, рішення від 18 лютого 2010 року [6]).

2. Критерії безперервності переслідування. Іншим проблемним аспектом є нормативна невизначеність критеріїв «безперервного переслідування» особи як умови правомірності затримання. Зокрема, законодавчо невирішеним є питання щодо того, чи зберігає переслідування свій характер безперервного в разі короткочасної втрати візуального контролю над особою, зміни суб'єкта переслідування або використання технічних засобів стеження замість фізичного супроводу. Різноманітність судових підходів до оцінки цих обставин не лише порушує принцип однакового застосування закону, а й унеможливлює формування стабільних орієнтирів для правозастосовної діяльності органів досудового розслідування.

3. Стандарт «очевидності» слідів кримінального правопорушення. Іще однією проблемою є відсутність нормативного стандарту доказування, достатнього для висновку про «очевидність» слідів кримінального правопорушення на тілі або одязі особи як самостійної підстави для затримання за відсутності прямих очевидців. У правозастосовній практиці непоодинокими є ситуації, коли єдиною підставою для затримання слугують плями крові, сліди мікрочастинок вибухових речовин чи інші подібні ознаки. Причому законодавець не визначає ані методологічних засад первинної оцінки таких слідів, ані кола суб'єктів, уповноважених її здійснювати, ані процедури документування відповідних спостережень.

4. Зміст поняття «уповноважена службова особа». Четвертим деструктивним чинником правової регламентації є брак чіткого законодавчого визначення поняття «уповноважена службова особа» в контексті реалізації повноважень, передбачених ст. 208 та 615 КПК України. Кримінальний процесуальний закон не містить конкретизованого переліку осіб, наділених процесуальним правом здійснювати затримання без ухвали суду. Відповідний термін вживається в законі без розкриття його змісту, що породжує правову невизначеність і створює підґрунтя для неоднакового правозастосування на практиці.

Слід зазначити, що наслідками неоднакового тлумачення зазначених оціночних понять є як незаконне затримання осіб – що тягне відповідальність держави за ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, так і визнання доказів, отриманих у результаті такого затримання, недопустимими, відповідно до ст. 87 КПК України.

Прикладом негативних наслідків порушення процесуального порядку затримання є вирок Іллічівського районного суду м. Маріуполя від 19 лютого 2018 року у справі № 221/1242/16-к, у якому суд дійшов висновку, що на момент складення протоколів затримання уповноважена службова особа не володіла жодними фактичними даними, які б відповідали підставам, визначеним п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України. У зв'язку з цим затримання підозрюваних було визнано безпідставним, проведений надалі обшук – похідним від незаконного затримання, а отримані речові докази, зокрема одяг обвинувачених зі слідами крові потерпілого, що мав ключове доказове значення у справі про умисне вбивство, – недопустимими, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК України [7].

Аналогічний підхід простежується і в новітній судовій практиці. Зокрема, за схожих обставин, пов'язаних з відсутністю належних правових підстав для затримання, передбачених ст. 208 КПК України, зокрема в аспекті неправомірного застосування положень п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України, незаконність затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, була констатована в ухвалах Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 6 березня 2026 року у справі № 676/1643/26 [8] та Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 20 квітня 2026 року у справі № 473/1841/26 [9].

Висновки. Отже, проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що ст. 208 КПК України, попри концептуальну обґрунтованість закладеної в ній моделі правового регулювання, містить суттєві нормативні прогалини в частині визначення оціночних понять. Ці прогалини зумовлюють неоднорідність правозастосовної практики, яка однаковою мірою є шкідливою як для ефективності кримінального провадження, так і для належного забезпечення прав людини. У зв'язку з виявленими проблемами слушним є внесення до ст. 208 КПК України змін, спрямованих на нормативну деталізацію підстав затримання, зокрема: встановлення орієнтовних часових меж поняття «безпосередньо після вчинення злочину»; визначення критеріїв безперервності переслідування; запровадження стандарту оцінки «очевидності» слідів кримінального правопорушення; а також нормативне уточнення поняття «уповноважена службова особа».

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України : [сайт] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. Верховна Рада України : [сайт] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

4. Справа «Луценко проти України» (Заява № 6492/11) : рішення Європейського суду з прав людини від 3 лип. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text

5. Справа «Гарькавий проти України» (Заява № 25978/07) : рішення Європейського суду з прав людини від 18 лют. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_544

6. Ухвала слідчого судді Києво-Святошинського районного суду Київської області у справі № 369/6432/20 (провадження № 1-кс/369/1352/20) від 29 трав. 2020 р. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/89566211

7. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 221/1242/16-к від 13 жовт. 2020 р. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92203729

8. Ухвала Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області у справі № 676/1643/26 (провадження № 1-кс/676/393/26) від 6 берез. 2026 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134637575

9. Ухвала Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області у справі № 473/1841/26 (провадження № 1-кс/473/257/2026) від 21 квіт. 2026 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135876284

Шевчук Геннадій Вадимович, *професор кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Забезпечення публічної безпеки та правопорядку в Україні є одним із базових напрямів функціонування держави, оскільки безпосередньо пов'язане з гарантуванням конституційних прав і свобод людини, підтриманням законності та стабільності суспільного розвитку. Ефективність реалізації цієї функції є індикатором рівня демократичного розвитку держави, дієвості механізмів публічного управління та спроможності органів влади належним чином реагувати на виклики, пов'язані із забезпеченням безпечного середовища для населення.

В умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій в Україні категорія публічної безпеки суттєво розширює свій зміст та набуває комплексного характеру. Якщо традиційно її розглядали як одну з класичних функцій держави, пов'язану з охороною громадського порядку, то сьогодні вона постає як багаторівневий управлінський процес, що охоплює діяльність широкого кола суб'єктів публічної влади, інститутів громадянського суспільства та територіальних громад. Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах правового режиму воєнного стану, коли державні інституції здійснюють свою діяльність в умовах додаткових безпекових загроз, необхідності протидії дестабілізаційним чинникам, підтримання громадського порядку та забезпечення належної координації між усіма суб'єктами сектору безпеки й оборони.

За сучасних соціально-економічних обставин, які супроводжуються підвищеним рівнем суспільної напруженості, масштабними внутрішніми міграційними процесами, економічною нестабільністю та розвитком децентралізаційних реформ, особливого значення набуває взаємодія Національна поліція України з органами місцевого самоврядування. Така взаємодія є одним із ключових інструментів формування безпечного середовища в межах територіальних громад, забезпечення своєчасного реагування на правопорушення, захисту життя, здоров'я, честі, гідності та майнових прав громадян, а також реалізації превентивних і комунікативних функцій держави у сфері безпеки.

У цьому контексті адміністративно-правовий механізм співпраці між поліцією та органами місцевого самоврядування слід розглядати як невід'ємний елемент системи публічного управління у сфері

забезпечення безпеки. Його структура включає нормативно визначені принципи, правові форми, інструменти та способи координації діяльності відповідних суб'єктів, спрямовані на досягнення спільного результату – забезпечення громадського порядку, законності та соціальної стабільності. Цей механізм ґрунтується на поєднанні державного управлінського впливу із локальними управлінськими практиками, що дозволяє враховувати специфіку конкретної територіальної громади та забезпечувати адаптивність управлінських рішень до місцевих потреб.

Ефективність функціонування такого механізму безпосередньо впливає на якість реалізації державної політики у сфері публічної безпеки. Від рівня його правової визначеності, інституційної узгодженості та практичної реалізації залежить не лише ступінь захищеності населення, але й рівень суспільної довіри до органів державної влади, авторитет правоохоронних інституцій та легітимність механізмів забезпечення правопорядку загалом. У зв'язку з цим взаємодія поліції та органів місцевого самоврядування повинна розглядатися не лише як адміністративно-організаційна процедура, а як форма публічного партнерства, заснована на принципах законності, відкритості, підзвітності, взаємної відповідальності та участі громадян у питаннях місцевої безпеки.

Водночас, незважаючи на наявність нормативно-правового регулювання діяльності поліції та органів місцевого самоврядування, практика їхньої взаємодії у сфері забезпечення публічної безпеки характеризується низкою проблемних аспектів. Серед них можна виокремити недостатній рівень координації між суб'єктами, фрагментарність управлінських рішень, дублювання окремих функціональних повноважень, відсутність уніфікованих підходів до планування спільних безпекових заходів, а також недостатню комунікацію між поліцейськими підрозділами та представниками територіальних громад. Крім того, відсутність належно деталізованих адміністративно-правових процедур і сталих інституційних форм співпраці негативно позначається на ефективності реалізації державної політики у сфері охорони громадського порядку.

За таких умов актуалізується необхідність комплексного наукового аналізу адміністративно-правових засад взаємодії Національна поліція України з органами місцевого самоврядування, визначення проблем правового регулювання та вироблення пропозицій щодо вдосконалення механізму їх співпраці з урахуванням сучасних викликів, потреб територіальних громад та завдань забезпечення публічної безпеки в Україні.

Забезпечення публічної безпеки та правопорядку в Україні є одним із базових напрямів реалізації функцій держави, оскільки безпосередньо пов'язане із гарантуванням конституційних прав і свобод людини і громадянина, підтриманням законності та стабільного суспільного розвитку [1]. Ефективність реалізації цього напряму виступає одним із показників рівня демократичного розвитку держави, спроможності інститутів публічної влади та дієвості механізмів державного управління у сфері захисту прав і свобод людини.

У сучасних умовах трансформаційних процесів в Україні зміст категорії публічної безпеки суттєво розширюється та набуває комплексного характеру. Якщо раніше її переважно ототожнювали з діяльністю держави щодо охорони громадського порядку, то сьогодні вона охоплює ширше коло суспільних відносин, пов'язаних із координацією діяльності суб'єктів публічного управління, забезпеченням стабільності функціонування територіальних громад, попередженням правопорушень і формуванням безпечного середовища [2]. Особливої ваги зазначене питання набуває в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли на державу покладаються додаткові завдання, пов'язані із реагуванням на безпекові виклики, підтриманням правопорядку, недопущенням дестабілізації суспільної ситуації та координацією діяльності всіх суб'єктів сектору безпеки й оборони [3].

Висновок. Підсумовуючи, слід зазначити, що адміністративно-правовий механізм взаємодії Національної поліції та органів місцевого самоврядування є динамічною системою, яка потребує подальшого вдосконалення відповідно до сучасних викликів і європейських стандартів державного управління. Законодавче уточнення повноважень, посилення підзвітності, розвиток партнерства з громадами, впровадження цифрових технологій та підвищення професійної компетентності працівників поліції дозволять зміцнити довіру суспільства до правоохоронних органів, підвищити ефективність забезпечення публічної безпеки та сприятимуть утвердженню демократичної, правової держави в Україні.

Список використаних джерел

1. Плугатар В. М., Лелет І. В. Організаційно-правові засади забезпечення громадської безпеки в умовах воєнного стану. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2023. № 1. С. 33–41.

2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

Шевчук Олександр Миколайович, *заступник Голови Національної поліції України – начальник Департаменту стратегічних розслідувань*

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ЯК ФАКТОР ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану економічна сфера держави набуває критичного значення для забезпечення обороноздатності, функціонування інститутів влади, підтримання соціальної стабільності та фінансування сектору безпеки й оборони. Водночас війна створює сприятливі умови для активізації економічної злочинності, яка трансформується в комплексний деструктивний чинник, здатний впливати не лише на економічну систему, а й на національну безпеку загалом. У таких умовах криміналізація економічної сфери стає одним із ключових факторів дестабілізації держави. Сучасна економічна злочинність вирізняється високим рівнем латентності, адаптивністю до кризових умов, використанням цифрових технологій, корупційних механізмів і міжгалузевих зв'язків. Її особливістю в умовах війни є спрямованість на незаконне використання державних ресурсів, фінансових потоків міжнародної допомоги, бюджетних коштів оборонного призначення, гуманітарних програм і механізмів державних закупівель. Економічна злочинність дедалі більше інтегрується в систему тіньової економіки та набуває ознак організованої протиправної діяльності [1].

Криміналізація економічної сфери негативно впливає на стійкість державного управління, спричиняє втрати бюджету, підриває довіру населення до органів державної влади та послаблює інвестиційну привабливість держави. В умовах війни зазначені процеси мають особливо небезпечний характер, оскільки безпосередньо впливають на здатність держави забезпечувати оборонні потреби, відновлювати критичну інфраструктуру та підтримувати економічну стабільність. Фактично економічна злочинність у воєнний період стає елементом гібридного впливу на державу [2].

Особливу небезпеку становить корупційна складова економічної злочинності. Зловживання у сфері оборонних закупівель, незаконне привласнення бюджетних коштів, фіктивне підприємництво, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, а також незаконні валютні та фінансові операції створюють передумови для руйнування механізмів економічної безпеки держави. Крім того, криміналізація економічної сфери сприяє формуванню альтернативних центрів впливу, пов'язаних із тіньовим капіталом і корупційними мережами. Однією з найскладніших системних проблем у сфері протидії злочинності залишається надзвичайно високий рівень латентності економічних правопорушень. На відміну від загальнокримінальних злочинів, економічні правопорушення складно виявити через завуальованість механізмів їх вчинення та цілеспрямоване приховування слідів протиправної діяльності з боку зацікавлених осіб. Більшість із них залишається поза увагою правоохоронних структур або фіксується зі значним запізненням, що суттєво ускладнює подальше розслідування та доказування.

Запровадження воєнного стану зумовлює якісну зміну характеру цієї проблематики. Правоохоронна система функціонує в режимі підвищеного навантаження. Наразі пріоритетами службової діяльності є забезпечення публічного порядку й безпеки громадян, фіксації та документування фактів воєнних злочинів, а також здійснення контррозвідувальних заходів, спрямованих на нейтралізацію агентурних мереж і захист державних інтересів. Перерозподіл людських, фінансових і технічних ресурсів на користь зазначених пріоритетних напрямів неминуче призводить до послаблення контролю за економічною сферою [5].

Саме в таких умовах формується сприятливе середовище для активізації та розширення нелегальних економічних схем різного рівня складності – від елементарного ухилення від оподаткування до масштабних корупційних механізмів, пов'язаних із розподілом бюджетних коштів, закупівлями в оборонній сфері й управлінням гуманітарними ресурсами. Послаблення регуляторного тиску, зниження прозорості окремих господарських операцій та загальна нестабільність правового середовища створюють передумови для зловживань з боку недобросовісних суб'єктів [4].

За цих обставин принципово зростає роль і значення оперативно-розшукового й інформаційно-аналітичного забезпечення в системі протидії економічній злочинності. Ідеться не лише про реагування на вже виявлені факти правопорушень, а й про побудову проактивної моделі виявлення загроз, заснованої на безперервному моніторингу й аналізі. Пріоритетного значення в цьому контексті набувають щонайменше кілька взаємопов'язаних напрямів, а саме:

Упровадження ризик-орієнтованих механізмів контролю, які надають можливість концентрувати наявні ресурси на найуразливіших ділянках економічної діяльності, де ймовірність вчинення правопорушень є статистично вищою. Такий підхід передбачає розроблення профілів ризику для різних категорій суб'єктів господарювання та видів операцій.

Розбудова систем цифрового моніторингу фінансових транзакцій із застосуванням сучасних аналітичних інструментів, здатних у режимі реального часу виявляти підозрілі патерни руху коштів, нетипові операції та ознаки легалізації доходів злочинного походження.

Системне застосування методів кримінального аналізу, що забезпечує можливість встановлення зв'язків між окремими епізодами злочинної діяльності, ідентифікації організованих груп і мережевих структур, а також відновлення повної картини протиправних схем на основі розрізнених первинних даних [3]. Комплексна реалізація зазначених підходів є необхідною умовою ефективного захисту економічної безпеки держави в умовах тривалого збройного конфлікту.

Отже, криміналізація економічної сфери в умовах війни є системною загрозою національній безпеці України. Її деструктивний вплив виявляється в послабленні економічної стійкості держави, зниженні ефективності державного управління, поширенні корупції та підриві оборонного потенціалу. У зв'язку з цим забезпечення ефективної протидії економічній злочинності є одним із пріоритетних напрямів державної безпекової політики [3; 4].

Список використаних джерел

1. Дикий А. П. Економічна злочинність як загроза економічній безпеці держави: понятійно-змістовні положення та властивості. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4 (102). С. 3–17.

2. Кобко Р. В., Лук'яненко С. В. Особливості детермінації економічної злочинності в сучасних умовах. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2023. № 2 (29). С. 89–95.

3. Лазебна І. Національна економічна безпека: модель стратегічного управління. *Scientia Fructuosa.* 2022. Т. 141. № 1. С. 45–57.

4. Рєзнікова В. В. Економічна безпека: економіко-правові аспекти врегулювання та забезпечення в сучасних умовах. *Університетські наукові записки*. 2025. № 108. С. 57–80.

5. Тульчинський Р. В., Андріанов Ю. О. Методологічні засади державної політики забезпечення економічної безпеки національної економіки в сучасних умовах сталого розвитку. *Економічний простір*. 2025. № 208. С. 261–267.

Шкляренко Андрій Михайлович, *доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ОХОРОНИ

Трансформація безпекового середовища в Україні в умовах триваючого правового режиму воєнного стану, активізації диверсійно-розвідувальних загрози, зростання ризиків терористичних актів та необхідності забезпечення надійної фіксації внутрішнього правопорядку потребує переосмислення ролі окремих інституцій сектору безпеки і оборони. Особливе місце в цьому контексті належить поліції охорони як спеціалізованій структурі в системі Національної поліції України. На відміну від підрозділів, які виконують суто загально-поліцейські функції (патрулювання, кримінальне розслідування), поліція охорони поєднує в собі реалізацію публічно-владних повноважень із захисту об'єктів критичної інфраструктури, публічної та приватної власності, стратегічно важливих вантажів і фізичних осіб на договірних засадах. Адміністративно-правове регулювання цієї діяльності є базисом, що визначає межі її правосуб'єктності, специфіку застосування заходів адміністративного примусу в умовах воєнних загроз, а також інтеграцію поліції охорони до загальної системи забезпечення національної безпеки країни.

Адміністративно-правові засади забезпечення національної безпеки держави набувають особливої актуальності в умовах трансформації безпекового середовища, збройної агресії проти України, розвитку гібридних загроз, а також підвищення ролі правоохоронних органів у гарантуванні стабільності функціонування державних інституцій та об'єктів критичної інфраструктури. У цьому контексті діяльність НПУ та її структурного підрозділу – поліції охорони – є важливою складовою загальнодержавного механізму забезпечення національної безпеки, що поєднує адміністративно-правові, превентивні та правоохоронні інструменти.

Національна безпека має комплексний міжгалузевий характер та охоплює захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, громадської безпеки, прав і свобод людини та громадянина від внутрішніх і зовнішніх загроз. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» національна безпека визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Такий підхід зумовлює необхідність формування цілісної системи публічного адміністрування у сфері безпеки, в якій поліція охорони посідає окреме місце як суб'єкт забезпечення фізичної безпеки, охорони майна, об'єктів державної власності та об'єктів, що мають стратегічне значення для функціонування держави [1].

Правовий статус поліції охорони визначається насамперед положеннями Закону України Про Національну поліцію, відповідно до якого поліція здійснює, зокрема, превентивну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, а також надання поліцейських послуг у визначених законом сферах. У системі Національної поліції поліція охорони реалізує спеціальні функції, пов'язані із захистом об'єктів державної, комунальної та приватної власності, забезпеченням фізичної охорони об'єктів підвищеного ризику, реагуванням на сигнали тривоги, супроводженням вантажів, а також участю у здійсненні заходів із запобігання та нейтралізації загроз безпеці [2].

Адміністративно-правова природа діяльності поліції охорони проявляється через реалізацію владно-управлінських повноважень у сфері охоронної діяльності та публічної безпеки. Йдеться про систему адміністративно-правових норм, методів і процедур, які регламентують порядок взаємодії поліції охорони з органами державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та громадянами у процесі забезпечення охорони об'єктів і реагування на потенційні загрози. Особливість діяльності поліції охорони полягає в поєднанні сервісної функції з функцією державного примусу, що вирізняє її серед інших суб'єктів охоронної діяльності.

У сучасних умовах роль поліції охорони у системі національної безпеки суттєво розширилася. Повномасштабна війна актуалізувала необхідність посилення охорони об'єктів критичної інфраструктури, енергетичних об'єктів, органів державної влади, дипломатичних установ, підприємств оборонного комплексу, логістичних центрів, об'єктів транспортної та телекомунікаційної інфраструктури. У цьому аспекті поліція охорони виступає не лише як суб'єкт фізичної охорони, а й як елемент національної стійкості держави, що забезпечує безперервність функціонування ключових інституцій у кризових умовах [3].

Суттєвого значення набуває превентивна складова діяльності поліції охорони. Її зміст полягає не лише у безпосередньому реагуванні на вже вчинене правопорушення чи загрозу, а й у запобіганні їм шляхом моніторингу, технічного спостереження, оцінки ризиків, впровадження сучасних технологічних рішень охорони та побудови систем раннього реагування. Використання централізованих пультів спостереження, засобів відеоаналітики, сигналізації, інтегрованих цифрових систем контролю доступу значно підвищує ефективність охоронної діяльності та водночас трансформує її з класичного фізичного супроводу у комплексний безпековий сервіс публічно-правового характеру [4].

Окремого аналізу потребує взаємодія поліції охорони з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Забезпечення національної безпеки має міжвідомчий характер і передбачає координацію між Служба безпеки України, Національна гвардія України, органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями, Державною службою України з надзвичайних ситуацій та Національною поліцією. У межах такої взаємодії поліція охорони забезпечує охоронний компонент спільних безпекових заходів, оперативний обмін інформацією, участь у локалізації кризових ситуацій, евакуаційних заходах та підтриманні громадського порядку.

Водночас чинне адміністративно-правове регулювання діяльності поліції охорони потребує подальшого вдосконалення. Йдеться, зокрема, про уточнення її місця в системі суб'єктів забезпечення національної безпеки, нормативне закріплення особливостей охорони об'єктів критичної інфраструктури в умовах воєнного стану, удосконалення процедур міжвідомчої координації та обміну інформацією, а також розвиток цифрових механізмів управління безпекою. Видається доцільним також посилення нормативного регулювання щодо ризик-орієнтованого підходу до охорони об'єктів підвищеної небезпеки, що відповідало б сучасним європейським стандартам управління ризиками у сфері безпеки.

Отже, поліція охорони в сучасних умовах є не лише структурним підрозділом Національної поліції, який надає охоронні послуги, а повноцінним суб'єктом реалізації державної політики у сфері національної безпеки. Її діяльність має виразний адміністративно-правовий характер і поєднує регуляторні, сервісні, превентивні та правоохоронні елементи. Через забезпечення фізичної охорони стратегічних об'єктів, реагування на безпекові виклики, впровадження технологічних рішень та участь у функціонуванні сектору безпеки поліція охорони сприяє зміцненню стійкості держави, захисту національних інтересів та забезпеченню належного рівня громадської і державної безпеки. У зв'язку з цим подальший розвиток адміністративно-правових засад її діяльності слід розглядати як один із важливих напрямів удосконалення загальної системи забезпечення національної безпеки України.

Висновок. Адміністративно-правові засади функціонування поліції охорони є структурною основою, що інтегрує цей спецпідрозділ у систему національної безпеки України. Забезпечуючи фізичну стійкість та технологічний захист критичної інфраструктури, державного майна та публічного порядку, поліція охорони мінімізує внутрішні ризики дестабілізації суспільства. Подальше вдосконалення її діяльності має відбуватися шляхом поглиблення нормативної диджиталізації, оптимізації взаємодії всередині сектору безпеки та оборони, а також гармонізації вітчизняного законодавства із безпековими стандартами Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Беспалий І. В. Особливості превентивної діяльності національної поліції як об'єкту адміністративно-правового регулювання. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2026. № 30 (3). С. 428–435.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
3. Ступник Я. В., Фурик Б. Ю., Ступник М. В. Координація діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Т. 5. № 93. С. 200–206.
4. Кисько А. І. Застосування заходів адміністративного примусу поліцейськими у кризових та надзвичайних ситуаціях. *Право та державне управління.* 2024. № 4. С. 456–460.

Шляховський Олександр Анатолійович, *начальник ГУНП у Львівській області*

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ВЧИНЕНІЙ З МЕТОЮ ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ: НОВІТНІ ФОРМИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

В умовах тривалого воєнного стану, масового вимушеного переміщення населення та дестабілізації національного ринку праці ризики втягнення громадян України у схеми трудової експлуатації досягли критичного рівня. Торгівля людьми з метою трудової експлуатації трансформувалася під впливом цифровізації, набувши високого ступеня латентності й транскордонного характеру, що вимагає переосмислення наявних тактик превенції розслідування та документування.

Одним з пріоритетних напрямів роботи Національної поліції України упродовж 2025 року залишалося викорінення організованої злочинності. Ліквідування угруповань, що займаються вимаганням, торгівлею людьми, привласненням майна або заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем, незаконним обігом зброї та боєприпасів, наркотичних та психотропних речовин, шахрайствами та кіберзлочинами [1].

Відповідно до звіту Офісу генерального прокурора, у період із січня до квітня 2026 року обліковано 432 кримінальні правопорушення проти волі, честі й гідності особи, 96 особам вручено повідомлення про підозру, з них 11 кримінальних правопорушень скоєно групою осіб [2].

За даними представництва міжнародної організації з міграції, в Україні в період з 1 січня до 31 березня 2026 року виявлено 119 осіб, які постраждали від трудової експлуатації без ознак торгівлі людьми. Постраждалі поділяються у співвідношенні: чоловіки – 69 %, жінки – 31 %.

За сферою трудова експлуатація поділяється за такими сферами: будівництво – 24 %; оптова та роздрібна торгівля – 18 %; надання інших видів послуг – 7 %; послуги з організації проживання та харчування – 7 %; виробництво – 4 %; діяльність у сфері адміністративно та допоміжного обслуговування – 2 % [3].

Сучасна злочинність відійшла від методів фізичного насильства на етапі вербування, змістивши акцент на інструменти психологічного тиску, шантажу та фінансової залежності. Особливістю сьогодення є поява нових фінансових інструментів, які призвели до виникнення новітніх (нетрадиційних) форм експлуатації:

1. Трудова експлуатація у вигляді «волонтерства», «працевлаштування» (фізична праця без оплати, залучення до «гуманітарної роботи», приватний сектор, праця на тимчасово окупованих територіях).
2. Фінансування експлуатації через криптовалюти (оплата послуг, приховування слідів фінансових операцій, анонімність).
3. Залучення неповнолітніх (онлайн-контент, стрімінг).
4. Онлайн сексуальна експлуатація (у сфері веб-моделінгу, порноіндустрії, вебкам).
5. Експлуатація в кол-центрах (вербування молоді, студентів під виглядом вакансій «менеджерів з продажу» чи «операторів підтримки»).
6. Експлуатація «грошових дропів» (використання особистих і банківських даних вразливих категорій осіб для відкриття рахунків або криптовалютних гаманців).
7. Репродуктивна та медична експлуатація (використання скрутного матеріального становища жінок для примусу до участі в програмах комерційного сурогатного материнства).
8. Примус до жебратства (ВПО, збирання коштів на лікування або підтримку ЗСУ).
9. Примусова праця в реабілітаційних центрах, будинках-інтернатах, медичних закладах для осіб з обмеженими можливостями.
10. Нелегальна робота через «благодійників» (робота на будівництві, нелегальне перебування, сховати від ТЦК) [4–8].

Протидія новітнім формам трудової експлуатації вимагає докорінної зміни класичних підходів. Оскільки ці злочини перемістилися у віртуальний простір та сферу фінансових технологій, протидія їм має бути випереджувальною та базуватися на своєчасному документуванні й аналітиці.

Заходи протидії та запобігання трудової експлуатації можна розділити на чотири стратегічні блоки:

1. Інформаційно-аналітичні заходи (Intelligence-Led Policing):

– моніторинг ринку праці, автоматизований аналіз платформ оголошень (OLX, Telegram-канали, сайти роботодавців), де пропонують роботу за кордоном або в IT-сфері із занадто високою оплатою;

– виявлення інформаційних джерел, які злочинці використовують для масового рекрутингу вразливих категорій населення;

– відстеження через фінансовий моніторинг ланцюжків рахунків, які злочинці використовують для виведення прибутків із шахрайських колцентрів чи скам-кемпів.

2. Процесуальні та техніко-криміналістичні заходи:

– залучення спеціалістів для копіювання інформації з хмарних сховищ, серверів і криптогаманців, що належать організаторам злочинних схем;

– проведення гласних слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій;

– використання спеціалізованого програмного забезпечення для відстеження транзакцій у блокчейн-мережах (Bitcoin, USDT), якими розраховуються за купівлю баз даних або оренду інфраструктури для трудової експлуатації.

3. Міжнародні та соціально-превентивні заходи:

– створення міжнародних слідчих груп (JIT) для документування злочинців, які фізично перебувають в одній країні, сервери мають в іншій, а жертв вербують на території України;

– проведення профілактичних заходів з населенням, навчання правилам безпеки в мережі (як перевірити роботодавця, чому не можна передавати свої банківські картки третім особам, як розпізнати психологічний тиск у переписці);

– проведення навчання для працівників правоохоронних органів, соціальних служб та освіти, суддів, інспекторів праці, представників інших органів влади та місцевого самоврядування з питань ідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми, їх підтримки та надання їм допомоги;

– впровадження кращих міжнародних практик із залученням експертів органів країн ЄС, США, Великої Британії, Європолу, CEPOL та Інтерполу.

Сучасна протидія торгівлі людьми з метою трудової експлуатації в її новітніх формах вимагає фундаментального переосмислення класичних парадигм правоохоронної діяльності та переходу до проактивних моделей. Оскільки злочинність трансформувалась у віртуальний простір через функціонування шахрайських колцентрів, скам-кемпів, експлуатацію в тіньовому сегменті гіг-економіки та використання мереж «дропів».

Водночас успішна детермінація новітніх форм трудової експлуатації лежить у площині комплексної взаємодії правоохоронних органів, фінансових інституцій та міжнародних партнерів. Реалізація економічного підходу та запровадження жорстких біометричних критеріїв верифікації на цифрових платформах зайнятості дозволяють системно руйнувати інфраструктуру ОЗГ, позбавляючи їх фінансової анонімності. Протидія транскордонним кіберзлочинним мережам потребує інтенсифікації міжнародного обміну даними каналами Interpol та Europol, тоді як на національному рівні пріоритетом має стати підвищення цифрової грамотності населення та чітке розмежування свідомих співучасників злочину від жертв, втягнутих у кримінальну діяльність шляхом цифрового маніпулювання чи шантажу.

Список використаних джерел

1. Звіт про результати роботи 2025. *Національна поліція Україна* : [сайт]. URL: https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/zvit-npu-2025.pdf

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika

3. Торгівля людьми: кількість випадків за період січень–березень 2026 року. URL: https://www.stoptrafficking.org/uk/#statistics

4. Торгівля людьми для трудової експлуатації та незаконна легалізація іноземців в Україні: поліцейські викрили злочинну схему *Національна поліція Україна* : [сайт]. URL: https://npu.gov.ua/news/torhivlia-liudmy-dlia-trudovoi-ekspluatatsii-ta-nezakonna-lehalizatsiia-inozemtsiv-v-ukraini-politseiski-vykryly-zlochynnu-skhemu?v=68cc021e00e10

5. На Львівщині правоохоронці викрили зловмисника, який понад 20 років тримав людину в трудовому рабстві. *ГУНП у Львівській області* : [сайт]. URL: https://lv.npu.gov.ua/news/na-lvivshchyni-pravookhorontsi-vykryly-zlovmysnyka-iakyi-ponad-20-rokiv-trymav-liudynu-v-trudovomu-rabstvi

6. На Житомирщині судитимуть групу осіб, яких обвинувачують у торгівлі людьми. *Українські Національні новини* : [сайт]. URL: https://unn.ua/news/na-zhitomirschini-suditimut-grupu-osib-yakikh-obvinuvachuyut-u-torgivli-lyudmi

7. На тимчасово окупованій території Луганщини фіксують залучення підлітків до роботи на заводах. *Антикризовий медіа-центр* : [сайт]. URL: https://acmc.ua/na-tymchasovo-okupovanij-terytoriyi-luganshchyny-fiksuyut-zaluchennya-pidlitkiv-do-roboty-na-zavodah

8. У Чернівцях чоловік примушував до жебрацтва 76-річну жінку та крав її пенсію. *Zaxid Net* : [сайт]. URL: https://zaxid.net/u_chernivtsyah_cholovik_protyagom_pyati_misyatsiv_primushuvav_do_zhebratstva_76_richnu_zhinku_n1628331

Шрамко Сабріє Сейтжеліївна, *завідувач кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук, старший дослідник*

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Трансформація безпекового середовища України в умовах воєнного стану вимагає переосмислення структури та ієрархії чинників, що негативно впливають на стан захищеності державних інституцій. Поряд із безпосередніми воєнними загрозами, особливої актуальності набувають внутрішні дестабілізуючі чинники невійськового характеру, серед яких системне значення має організована злочинність (ОЗ).

У Стратегії національної безпеки України серед поточних та прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України відмічається поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо [1]. Характерною особливістю окреслених загроз є те, що значна їх частина безпосередньо пов'язана з діяльністю організованих злочинних угруповань або створює сприятливе середовище для їх функціонування. Так, у Звіті SOCTA за результатами оцінювання прогнозу реалізації та розвитку загроз організованої злочинності зазначено, що очікується зростання рівня загроз організованої злочинності високої небезпечності, пов'язаних із вчиненням: злочинів, що створюють загрозу державній безпеці (злочинів проти основ національної безпеки та злочинів тероризму); злочинів проти життя, здоров'я і волі особи; злочинів, пов'язаних із нелегальною міграцією та торгівлею людьми; злочинів щодо незаконного обігу зброї, вибухових речовин і боєприпасів; корупційних злочинів; шахрайства та злочинів щодо привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (у тому числі щодо гуманітарної допомоги і товарів воєнного призначення); легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; кіберзлочинів та ін. [2, с. 14].

Сучасні злочинні угруповання демонструють високий рівень адаптивності до умов правового режиму воєнного стану, кризових явищ в економіці та процесів інтенсивної цифровізації суспільних відносин. Організована злочинність поступово втрачає ознаки суто локального або загальнокримінального феномену, набуваючи характеристик комплексного безпекового виклику. Вона інтегрується у структуру гібридних загроз, створює додаткові ризики для фінансово-економічної системи та виступає суттєвою перешкодою на шляху євроінтеграційного поступу держави.

Однією з ключових ознак організованої злочинності є її високий рівень латентності. Значна частина діяльності організованих злочинних угруповань не потрапляє до офіційної статистики, що створює ілюзію контрольованості криміногенної ситуації. Водночас прихований характер таких кримінальних правопорушень зумовлює складність їх виявлення та документування. Особливо це стосується корупційних схем, торгівлі людьми, незаконного переправлення осіб через державний кордон, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також діяльності транснаціональних злочинних мереж.

Тіньова складова організованої злочинності становить окрему загрозу національній безпеці України. Латентність злочинної діяльності сприяє накопиченню нелегального капіталу, посиленню корупційних зв'язків та проникненню кримінальних структур у сферу державного управління. У результаті виникає небезпечний симбіоз тіньової економіки, організованої злочинності та корупції, який послаблює інституційну стійкість держави. За таких умов організована злочинність виходить за межі суто кримінологічної проблеми та набуває ознак системної безпекової загрози.

Враховуючи транснаціональний характер, високий рівень латентності та здатність організованих злочинних структур швидко адаптуватися до змін безпекового середовища, особливої актуальності набуває питання вдосконалення механізмів їх нейтралізації. За таких умов пріоритетного значення набуває своєчасне виявлення криміногенних ризиків, що сприяють їх поширенню та зміцненню. У зв'язку з цим перспективним напрямом розвитку державної політики у сфері забезпечення національної безпеки є впровадження ризик-орієнтованого підходу до протидії загрозам організованої злочинності.

Його сутність полягає у переході від переважно реактивного реагування на вже вчинені кримінальні правопорушення до системного виявлення, оцінки та прогнозування криміногенних ризиків. Такий підхід дозволяє зосередити ресурси держави на найбільш уразливих сферах, які активно використовуються організованими злочинними угрупованнями. У сучасних умовах особливої уваги потребують ризики, пов'язані з незаконним обігом зброї, тіньовими фінансовими операціями, міграційними процесами, кіберзлочинністю, а також використанням гуманітарної та волонтерської сфери діяльності у злочинних схемах. Саме ці напрями характеризуються високим рівнем латентності та здатністю швидко трансформуватися під впливом воєнних і соціально-економічних факторів.

Ризик-орієнтований підхід передбачає посилення аналітичної складової діяльності правоохоронних органів, впровадження кримінологічного моніторингу, використання систем оцінки криміногенних ризиків та міжвідомчого обміну інформацією. Важливого значення також набуває прогнозування потенційних сфер активізації організованої злочинності, що дозволяє мінімізувати загрози ще на етапі формування

злочинних механізмів [див. 3, с. 38-40]. Крім того, ефективність ризик-орієнтованої моделі значною мірою залежить від рівня взаємодії державних інституцій, фінансового моніторингу, цифровізації безпекових процесів та міжнародного співробітництва. У контексті євроінтеграції України імплементація ризик-орієнтованих механізмів відповідає сучасним підходам держав Європейського Союзу до протидії транснаціональній та організованій злочинності.

Отже, організована злочинність у сучасних умовах є одним із ключових дестабілізуючих чинників національної безпеки України. Її тіньовий характер істотно ускладнює об'єктивну оцінку криміногенних загроз та знижує ефективність державної політики у сфері безпеки, що зумовлює необхідність комплексного підходу до протидії їй.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text

2. Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності – SOCTA Україна). Київ : BAITE, 2024. 116 с. URL: https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf

3. Некрасов В. А., Некрасова І. О. Ризик-орієнтований підхід у протидії економічній злочинності в умовах складних систем: трансформація від контролю до управління кримінальними ризиками. *Ризик-орієнтований підхід у боротьбі зі злочинністю* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 27 берез. 2026 р.). Харків : Юрайт. С. 35-46.

Шумейко Дмитро Олександрович, *начальник ГУНП у м. Києві, доктор юридичних наук, професор*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЗАСАДА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія російської федерації проти України поставила на порядок денний питання, яке донедавна вважали переважно теоретичним, а саме як співвідносяться фундаментальні правові цінності з об'єктивними потребами забезпечення національної безпеки. Активна фаза війни перетворила цю дискусію з абстрактної на прикладну [1]. Від відповіді на це питання залежать не лише ефективність державної політики у сфері безпеки, а й власне природа Української держави як правової, демократичної та європейської. Принцип верховенства права, закріплений у ст. 8 Конституції України, а також у ст. 1, що визначає Україну як правову державу [2], у періоди безпекової кризи проходить найвідповідальніше випробування на здатність зберігати регулятивну дію тоді, коли ризик надати перевагу ефективності є найвищим. Дослідження цього випробування на прикладі діяльності органів Національної поліції України, що знаходяться на перетині завдань публічної безпеки і вимог щодо непорушності прав людини, видається не лише теоретично вагомим, а й практично корисним.

Розуміння верховенства права в українській правовій науці формувалося поступово. Системне дослідження цього принципу як доктрини запропоновано в монографії С. Головатого «Верховенство права» [3]. На наднаціональному рівні зміст принципу висвітлила Венеційська комісія в документі «Rule of Law Checklist», ухваленому на 106-му пленарному засіданні 11–12 березня 2016 року, у межах якого виокремлено шість складових верховенства права: законність, юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, дотримання прав людини, недискримінація та рівність перед законом [4]. Венеційська комісія акцентувала, що ідея правовладдя «передбачає систему чітких і передбачуваних приписів права, відповідно до яких кожному належить право на ставлення до нього з боку всіх суб'єктів ухвалення рішень на основі гідності, рівності й розумності» [4]. Цей перелік складових є тим методологічним каркасом, у межах якого видається коректним аналізувати діяльність публічної влади, зокрема правозастосовну практику органів Національної поліції в умовах воєнного стану.

Конституційний Суд України у своїй практиці послідовно тлумачив верховенство права як категорію, що виходить за межі формальної законності. У Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання) Суд зазначив, що «одним з виявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а охоплює й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства» [5]. Цей висновок є важливим для розуміння природи правових обмежень, що запроваджуються в умовах воєнного стану, будь-яке таке обмеження, навіть формально закріплене в законі, слід перевіряти на відповідність ширшому розумінню права як справедливого регулятора, а не суто інструменту державної волі. У подальшій практиці Конституційний Суд розвинув ідею про те, що додержання конституційних принципів соціальної та правової держави, верховенства права (ст. 1, ч. 1 ст. 8 Основного Закону) обумовлює здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин на засадах справедливості та пропорційності [6]. Тож принцип пропорційності визначено як обов'язковий критерій оцінювання правомірності будь-якого втручання держави в права людини.

Законодавчі засади національної безпеки України відносять верховенство права до фундаментальних принципів державної політики в цій сфері. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII у ч. 2 ст. 3 закріплює, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони ґрунтується на принципах «верховенства права, підзвітності, законності, прозорості та за дотримання засад демократичного цивільного контролю» [7]. Це положення є ключовим, воно не дозволяє розглядати національну безпеку як простір, відокремлений від загального правового режиму держави. Безпека України й верховенство права не лише не суперечать одне одному, а й мають бути реалізовані як єдине ціле. Безпекова політика, що нехтує верховенством права, не є легітимною з позицій внутрішнього законодавства, а правова система, не здатна забезпечити безпеку, не виконує свого призначення. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, серед основних засад називає стримування, стійкість і взаємодію [8]. Кожна із цих засад має юридичний вимір, який не може бути реалізований поза верховенством права.

У діяльності Національної поліції верховенство права отримало нормативне закріплення як перший із засадничих принципів. Стаття 6 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII встановлює, що «поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Частина друга цієї статті деталізує, що «принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» [9]. Це формулювання важливе з кількох причин. Верховенство права для поліції є не декларативною засадою, а імперативом, що структурує всю її діяльність від превентивних поліцейських заходів до застосування поліцейського примусу. Законодавець свідомо встановив пряму нормативну прив'язку до практики Європейського суду з прав людини. Це означає, що зміст принципу верховенства права для поліції не вичерпується національною правотворчістю, а має наповнюватися рішеннями Суду. Така прив'язка створює внутрішній механізм самоадаптації до європейських стандартів без необхідності окремої імплементації кожного нового рішення ЄСПЛ.

Запровадження правового режиму воєнного стану 24 лютого 2022 року створило особливі умови, у яких принцип верховенства права набув якісно нового практичного значення. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII передбачає можливість запровадження широкого спектру заходів, що обмежують конституційні права і свободи: комендантської години, особливого режиму в'їзду і виїзду, примусового відчуження майна, перевірки документів в осіб тощо [10]. Реалізацію більшості цих заходів безпосередньо покладено на органи Національної поліції або самостійно, або у взаємодії з військовим командуванням і військовими адміністраціями. Саме тут виникає точка напруження, яка є визначальною для розуміння місця верховенства права в безпековій діяльності, тобто як забезпечити, щоб обмеження прав людини, формально дозволені законом про воєнний стан, відповідали не лише букві закону, а й сутнісним вимогам правовладдя серед яких пропорційність, недискримінація, юридична визначеність, ефективність судового контролю.

Європейська конвенція з прав людини в ст. 15 передбачає можливість держави-учасниці відступити від своїх зобов'язань «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації», однак лише «тією мірою, якою це є суворо необхідним з огляду на гостроту становища» [11]. Україна офіційно скористалася правом дерогації, повідомивши Генерального секретаря Ради Європи про відступ від низки зобов'язань у зв'язку зі збройною агресією. Однак Європейський суд з прав людини послідовно дотримується позиції, що навіть в умовах надзвичайних обставин державу не звільняють від базових вимог конвенційного захисту.

Сучасні гібридні загрози, серед яких інформаційні атаки, кібератаки, дезінформація, диверсійна діяльність, створюють для Національної поліції виклики, що виходять за межі класичного розуміння поліцейської функції. У реаліях, коли межа між кримінальним правопорушенням й актом гібридної агресії стає розмитою, а зміст загрози часто залишається латентним до моменту її матеріалізації, увагу привертає підхід, орієнтований на превентивну ефективність на шкоду формальній правовій визначеності. Однак саме тут принцип верховенства права відіграє роль критичної запобіжної межі, адже жодна ефективність не може виправдати правовий стан, у якому особа не може передбачити правові наслідки своєї поведінки, у якому повноваження поліції не мають чітких меж, бракує ефективного судового контролю за обмежувальними заходами. У цьому контексті положення ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо гарантій законності в умовах воєнного стану [10] набувають значення не процесуальної формальності, а сутнісного вираження принципу верховенства права в надзвичайних умовах.

Застосування методології Венеційської комісії до правозастосовної практики Національної поліції в умовах воєнного стану дає змогу виявити кілька рівнів напруження: нормотворчий, тобто чи відповідають внутрішні акти Національної поліції, що деталізують застосування заходів воєнного стану, вимогам юридичної визначеності та доступності: правозастосовний – чи здійснюють

поліцейський примус з дотриманням принципу пропорційності, чи забезпечують недискримінаційний характер контрольних заходів, чи доступний ефективний правовий захист особам, права яких обмежуються; інституційний – чи зберігають органи поліції незалежність від політичних впливів, чи функціонують ефективні механізми внутрішнього та зовнішнього контролю. Кожен із цих рівнів потребує окремого предметного дослідження, однак уже постановка цих питань є виявом верховенства права в дії.

Конституція України в ст. 17 встановлює, що «захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу», а забезпечення державної безпеки та захист державного кордону покладено на «відповідні військові формування та правоохоронні органи держави» [2]. Це означає, що національна безпека є не зовнішнім обмеженням верховенства права, а його конституційно закріпленим змістом, функцією. Конституційний Суд України зауважував, що організаційно-правові й економічні заходи, спрямовані на забезпечення належного соціального захисту громадян України, які перебувають на службі в Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, пов'язані з «особливістю виконуваних ними обов'язків щодо забезпечення однієї з найважливіших функцій держави – захисту суверенітету і територіальної цілісності України» [12]. Поширюючи цю логіку на правоохоронну сферу, можна стверджувати, що особливий характер служби в органах Національної поліції в умовах воєнного стану з підвищеним ризиком, з розширеними повноваженнями, пришвидшеними процедурами має супроводжуватися і відповідним підвищенням стандартів дотримання верховенства права, оскільки саме в періоди надзвичайних загроз ризик відходу від нього є найвищим.

Отже, верховенство права в системі забезпечення національної безпеки України є фундаментальний принцип, що задає координати правомірності всім іншим засобам і механізмам. В умовах воєнного стану, коли ризик надактивного безпекового реагування є найвищим, верховенство права виконує функцію критичної межі, за якою заходи безпеки втрачають свою правову природу й перетворюються на свавілля. Для органів Національної поліції, діяльність яких нормативно пов'язана із цим принципом і практикою ЄСПЛ, дотримання верховенства права в умовах сучасних викликів є не лише юридичним обов'язком, а й критерієм професійної дієздатності. Подальша розбудова правової держави, інтеграція України до європейського простору безпеки і права, відновлення територіальної цілісності та післявоєнна реконструкція – усе це може бути здійснено лише на основі тієї нормативної якості правової системи, яку забезпечує верховенство права.

Список використаних джерел

1. Таран О., Шумейко Д. Релокація та кримінальне провадження: виклики й проблеми. Закарпатські правові читання. *Релокація в умовах екстраординарних правових режимів* : матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 25–26 квіт. 2025 р.). Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 485–488.

2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

3. Головатий С. П. Верховенство права: монографія : у 3 кн. Київ : Фенікс, 2006. Кн. 1: Від ідеї – до доктрини. 2006. IX–XLI. 622 с.

4. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Rule of Law Checklist : adopted at its 106th plenary session (Venice, 11–12 March 2016), CDL-AD(2016)007. Council of Europe. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr

5. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України. *Конституційний Суд України* : [вебсайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04

6. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. *Конституційний Суд України* : [вебсайт]. URL: https://ccu.gov.ua/storinka/8

7. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Верховна Рада України* : [вебсайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037

9. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : [вебсайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України* : [вебсайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

11. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights), Article 15. Council of Europe. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ENG

12. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016. *Конституційний Суд України* : [вебсайт]. URL: https://ccu.gov.ua/storinka/17

Шутенко Світлана Василівна, *завідувач кафедри мовної підготовки НАВС*

ЮРИДИКО-ЛІНГВІСТИЧНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МОВА ПРАВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ

В умовах правового режиму воєнного стану мова права перестає бути виключно технічним інструментом нормотворення – вона трансформується у зброю стратегічного рівня. Для правоохоронної системи України викликом є не лише фізична протидія загрозам, а й кримінально-правова кваліфікація дій, що ведуться у лінгвістичному та смисловому просторах [1, с. 14]. Адже агресія рф спрямована не лише на фізичне знищення українців як нації, а й на ураження свідомості населення та дестабілізацію правопорядку. Мова в цьому контексті стає не лише засобом комунікації, а специфічною зброєю, яку ворог використовує для маніпуляцій, поширення дезінформації та підміни культурних і правових цінностей. Це вимагає від правоохоронних органів термінологічної чіткості, оперативності та наступальних засобів правозастосування [2, с. 88].

Основними аспектами такої протидії є:

1. Юридизація лінгвістичних понять: переведення деструктивних мовних стратегій ворога (наприклад, фреймінг, евфемізми та маніпулятивні наративи) у чіткі кримінально-правові дефініції. Для ефективної боротьби в інформаційному просторі та надання правової оцінки діянням ворога, на законодавчому рівні відбулися такі зміни:

1) Ухвалення ст. 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» [3], яка набула чинності 15 березня 2022 року. Закон визначив об'єкт, суб'єкт, ознаки та форми протиправної діяльності. Введення терміна «колабораційна діяльність», як зазначають юристи-практики, має важливе значення для відмежування кримінальних правопорушень, передбачених зазначеною статтею, від державної зради [4].

2) Ухвалення ст. 436-2 Кримінального кодексу України [3], яка набула чинності 16 березня 2022 року, офіційно впровадивши кримінальну відповідальність за виправдовування, заперечення збройної агресії рф проти України та глорифікацію її учасників на тлі початку повномасштабного вторгнення.

У кримінальних провадженнях за вказаними статтями саме судово-лінгвістична експертиза є інструментом встановлення реального змісту тексту за допомогою методів семантичного та дискурсивного аналізу. Вона вирішує завдання щодо встановлення смислового спрямування закликів, об'єктивізації доказів (нівелює захист типу «це оціночне судження») та матеріалізації усного чи друкованого слова як безпосереднього знаряддя злочину [5, с. 200].

Окрім Кримінального кодексу України, національне законодавство надає правоохоронним органам та спецслужбам комплексну систему концептуальних інструментів для боротьби з ворогом на «інформаційному фронті», серед них:

– Стратегія інформаційної безпеки України [6], яка визначає дезінформаційну політику рф як стратегічну загрозу та покладає на сектор безпеки завдання щодо виявлення та нейтралізації цих кампаній;

– закони України «Про медіа» [7] та «Про інформацію» [8], які окреслюють межі правомірної поведінки в інформаційному просторі та забороняють поширення пропаганди органів держави-агресора, що полегшує правоохоронцям фіксацію правопорушень у сфері медіа;

– Закон України «Про кіберзахист державних ресурсів» [9], який забезпечує цілісність та захист даних, унеможливлюючи технічну підміну чи викривлення офіційної правової інформації держави на ресурсах критичної інфраструктури.

Зважаючи на викладене, мова у кримінальному провадженні перетворюється із засобу комунікації на безпосереднє знаряддя злочину, що робить судово-лінгвістичну експертизу ключовим інструментом у процесі доказування.

2. Експертне виявлення справжнього змісту закликів: використання судово-лінгвістичної експертизи для кваліфікації мовленнєвих актів як прямого посягання на національну безпеку за відповідними статтями Кримінального кодексу України. У кримінальних провадженнях щодо інформаційної безпеки експерти-лінгвісти вирішують завдання, які безпосередньо впливають на правову кваліфікацію дій, зокрема:

– діагностика закликів: встановлення ілокутивної сили висловлювання – чи є воно прямим спонуканням до протиправних дій, чи особистою думкою;

– виявлення прихованих смислів: аналіз імпліцитних (завуальованих) закликів, де ворожа інтенція прихована за метафорами або алюзіями;

– проблема «чужих слів»: експерти наголошують на неприпустимості аналізу переказу слів підозрюваного свідками, оскільки об'єктом дослідження має бути лише оригінальний продукт мовленнєвої діяльності;

– деконструкцію маніпулятивних технологій: фіксація прийомів прихованого впливу, мови ворожнечі та пропагандистських фреймів;

– розмежування критики та правопорушення: чітке відокремлення права на свободу слова від умисних дій, що загрожують публічному правопорядку;

– об'єктивізацію умислу автора: надання слідству висновку, який нівелює захисну стратегію підозрюваного щодо двозначного тлумачення його слів.

Результати проведених досліджень дозволяють правоохоронним органам об'єктивізувати приховані інтенції ворога, розкодувати маніпулятивні наративи та перетворити абстрактний деструктивний контент на беззаперечну доказову базу у кримінальному провадженні.

3. Уніфікація та стандартизація понятійно-категоріального апарату як засобу правового захисту: нейтралізація псевдоправових евфемізмів держави-агресора та імплементація чітких дефініцій у діяльність правоохоронних органів.

Практична реалізація цього підходу вимагає від правоохоронних органів безкомпромісного переведення пропагандистських штампів ворога у площину чітких кримінально-правових оцінок. Зокрема, маніпулятивні евфемізми на зразок «спеціальна воєнна операція» чи «захист Донбасу» мають кваліфікуватися як планування та ведення агресивної війни (ст. 437 Кримінального кодексу України), пропагандистський термін «звільнені території» – як тимчасова окупація, а створення так званих «військово-цивільних адміністрацій» та проведення «референдумів» – як формування незаконних органів влади та колабораційна діяльність (ст. 111-1 Кримінального кодексу України). Аналогічно, ворожий наратив про «евакуацію та порятунок дітей» у правовому полі має чітко дефінуватися як примусова депортація цивільного населення з ознаками геноциду (ст. 442 Кримінального кодексу України). Така термінологічна заміна руйнує нав'язаний агресором псевдоправовий дискурс і забезпечує належну фіксацію доказової бази для національних та міжнародних судових інстанцій.

Важливим чинником зміцнення національної ідентичності в умовах воєнного стану є уніфікація мови законодавства та вилучення з неї термінологічних запозичень і кальок. Оскільки стан термінологічного апарату законодавства є не лише показником розвитку правової науки, а й відображенням загального стану державності. Адже чітке дотримання норм української мови в офіційно-діловій сфері забезпечує однозначність тлумачення правових норм, що є необхідною передумовою для ефективного судочинства та захисту правового поля від маніпулятивного впливу пропаганди.

Отже, мова права в умовах інформаційної війни виступає не просто формою законів, а є активним інструментом захисту державного суверенітету, що дозволяє диференціювати свободу слова від ворожої підривної діяльності. У зазначеному контексті судово-лінгвістична експертиза набуває особливого процесуального статусу. Саме тому забезпечення національної безпеки у лінгвістичному та смисловому просторах виступає імперативною передумовою збереження суверенітету й стабільності правопорядку держави, оскільки охоплює захист не лише її територіальної цілісності, а й соціокультурної та правової стійкості.

Список використаних джерел

1. Інформаційна безпека суспільства в умовах дії правового режиму воєнного стану та повоєнний період : зб. матеріалів Міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 29 трав. 2025 р.) / Редкол. : О. С. Тарасенко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 181 с.

2. Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.) / редкол.: Л. М. Демидова та ін. Харків : Право, 2023. 322 с.

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

4. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. URL: https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/

5. Авторське право та авторознавча лінгвістична експертиза у цифрову добу : монографія / О. І. Харитонова, Н. І. Клименко, Є. О. Харитонов та ін.; за ред. О. І. Харитонової, Н. І. Клименко. Одеса : Фенікс, 2017. 270 с.

6. Про Стратегію інформаційної безпеки : Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: president.gov.ua

7. Про медіа : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20

8. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12

9. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19

10. Про медіа : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20

Яблонський Іван Михайлович, *начальник відділу силової підтримки НАДПСУ імені Богдана Хмельницького, доктор філософії з безпеки державного кордону;*
Жук Сергій Миколайович, *начальник другої вогневої групи самохідних мінометів відділу силової підтримки НАДПСУ імені Богдана Хмельницького, кандидат військових наук*

ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ВНУТРІШНЮ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна стала найсерйознішим викликом для України з моменту здобуття незалежності. Її наслідки відчутні не лише на фронті, а й у всіх сферах внутрішнього життя держави. Бойові дії вплинули на роботу органів влади, правоохоронної системи, економіки, соціальної сфери та громадської безпеки. В умовах воєнного стану питання внутрішньої безпеки набуло особливого значення, адже від його забезпечення залежить стабільність суспільства та здатність держави протистояти зовнішній агресії.

Внутрішня безпека охоплює захист населення, підтримання правопорядку, ефективну роботу державних інституцій, економічну стабільність і захист інформаційного простору. Війна істотно змінила умови функціонування кожної з цих складових. Органи державної влади були змушені швидко адаптуватися до нових реалій, ухвалювати рішення в умовах підвищеного ризику та забезпечувати безперервність виконання своїх функцій [1, с. 15].

Одним із перших наслідків бойових дій стало загострення безпекової ситуації в регіонах, які опинилися поблизу лінії фронту або зазнали окупації. Руйнування адміністративних будівель, пошкодження транспортної інфраструктури та переміщення населення ускладнили роботу правоохоронних органів. Значна частина їхніх ресурсів була спрямована на евакуацію цивільного населення, охорону стратегічних об’єктів та забезпечення режиму воєнного стану.

Не менш важливим напрямом стала інформаційна безпека. Поряд із військовими діями ведеться активне інформаційне протистояння. Дезінформація, маніпулятивні повідомлення та пропаганда використовуються для поширення панічних настроїв, підриву довіри до державних інституцій і послаблення суспільної єдності. У цих умовах зростає значення об’єктивного інформування населення та розвитку медіаграмотності.

Війна підтвердила, що кіберпростір є одним із ключових напрямів сучасного протистояння. Українські державні установи, банки та підприємства неодноразово ставали об’єктами кібератак. Їхньою метою було порушення роботи інформаційних систем, отримання конфіденційних даних або дестабілізація діяльності окремих установ. Тому кібербезпека сьогодні є невід’ємною складовою внутрішньої безпеки держави [2, с. 25].

Важливим наслідком бойових дій стало зростання значення стратегічних комунікацій між державою та суспільством. В умовах війни громадяни потребують оперативної та достовірної інформації щодо безпекової ситуації, дій органів влади та правил поведінки під час надзвичайних подій. Своєчасне інформування населення дозволяє знизити рівень паніки, запобігти поширенню чуток і забезпечити належну координацію дій у кризових ситуаціях. Практика останніх років показала, що відкритість державних інституцій та ефективна комунікація сприяють зміцненню суспільної довіри і підвищують стійкість держави до внутрішніх загроз.

Війна також актуалізувала проблему захисту об’єктів критичної інфраструктури на місцевому рівні. Крім енергетичних підприємств, до таких об’єктів належать системи водопостачання, тепломережі, лікарні, заклади освіти та центри зв’язку. Порушення їхньої роботи може суттєво ускладнити життєдіяльність населення навіть у регіонах, віддалених від районів бойових дій. Саме тому органи влади та місцевого самоврядування приділяють значну увагу створенню резервних систем забезпечення, укриттів, автономних джерел енергії та механізмів швидкого реагування на надзвичайні ситуації.

Суттєво змінилася роль громад у забезпеченні безпеки. Якщо раніше більшість безпекових функцій асоціювалася виключно з діяльністю державних органів, то нині місцеві громади стали активними учасниками процесу захисту населення. Вони організовують гуманітарну допомогу, підтримують евакуаційні заходи, сприяють облаштуванню укриттів і беруть участь у відновленні пошкоджених об’єктів. Така взаємодія між громадянами та владою створює додатковий ресурс для підтримання стабільності в умовах тривалої кризи.

Особливо гострою залишається проблема мінної небезпеки. Значні території України забруднені мінами, нерозірваними боєприпасами та іншими вибухонебезпечними предметами. Це становить загрозу для цивільного населення, обмежує господарську діяльність і ускладнює процес відновлення постраждалих регіонів. Розмінування територій потребує значних фінансових ресурсів, сучасного обладнання та залучення кваліфікованих фахівців. Водночас проведення інформаційних кампаній

щодо правил поводження з вибухонебезпечними предметами залишається важливим елементом профілактики нещасних випадків.

Не можна залишити поза увагою й питання соціальної адаптації військовослужбовців після повернення із зони бойових дій. Значна кількість ветеранів потребуватиме підтримки у працевлаштуванні, здобутті освіти, медичній та психологічній реабілітації. Успішне повернення захисників до мирного життя є важливим фактором суспільної стабільності. Наявність дієвих механізмів соціальної підтримки дозволить мінімізувати ризики соціальної ізоляції та сприятиме збереженню суспільної згуртованості.

Досвід війни засвідчив, що внутрішня безпека не обмежується діяльністю силових структур. Її рівень залежить від економічної стійкості, соціальної згуртованості, ефективності державного управління та готовності громадян до спільних дій у кризових умовах. Саме комплексний підхід до розуміння безпеки дає можливість ефективно протидіяти сучасним викликам. Події останніх років показали, що здатність суспільства до самоорганізації, взаємної підтримки та швидкої адаптації є не менш важливим чинником захисту держави, ніж військова сила. Україна отримала унікальний досвід функціонування в умовах масштабної війни, який надалі стане основою для вдосконалення системи внутрішньої безпеки та підвищення її ефективності в мирний час [2, с. 27].

Серйозні наслідки війна має і для психологічного стану населення. Постійна небезпека, втрати близьких людей, вимушене переселення та невизначеність майбутнього призводять до зростання рівня стресу. Особливо це стосується військовослужбовців, ветеранів, дітей та осіб, які перебували в зоні бойових дій. З огляду на це зростає потреба у розвитку системи психологічної підтримки та реабілітації.

Окремо слід відзначити роль громадянського суспільства. Волонтерський рух став одним із символів українського спротиву. Громадські організації та благодійні фонди забезпечували військових необхідним спорядженням, допомагали переселенцям і брали участь у відновленні постраждалих територій. Така активність сприяла зміцненню суспільної стійкості та підтримці внутрішньої стабільності.

Суттєвих змін зазнала діяльність органів місцевого самоврядування. В умовах воєнного стану на них покладено значний обсяг завдань, пов’язаних із забезпеченням життєдіяльності громад, організацією евакуаційних заходів, розміщенням внутрішньо переміщених осіб та ліквідацією наслідків обстрілів. Від ефективності роботи місцевої влади значною мірою залежить рівень безпеки населення, особливо у прифронтових регіонах. Саме громади стали першою ланкою реагування на кризові ситуації та продемонстрували високий рівень організаційної спроможності.

Бойові дії також вплинули на демографічну ситуацію в країні. Значна кількість громадян виїхала за кордон, мільйони людей змінили місце проживання всередині держави.

Не менш важливим аспектом є вплив війни на систему охорони здоров’я. Медичні установи працюють в умовах підвищеного навантаження через необхідність надання допомоги як цивільному населенню, так і військовослужбовцям. Руйнування лікарень, нестача медичного персоналу в окремих регіонах та потреба у великій кількості медичних ресурсів створюють додаткові виклики для держави. Збереження доступності медичних послуг є необхідною умовою підтримання належного рівня внутрішньої безпеки та соціальної стабільності.

Суттєвий вплив бойові дії справили на стан навколишнього природного середовища. Руйнування промислових об’єктів, пожежі, забруднення ґрунтів і водних ресурсів створюють довгострокові екологічні ризики. Заміновані території становлять небезпеку для населення навіть після завершення активної фази війни. Екологічна безпека дедалі більше розглядається як складова внутрішньої безпеки держави, оскільки її порушення безпосередньо впливає на здоров’я населення та умови його проживання. Водночас держава змушена постійно адаптувати транспортну систему до нових умов, забезпечуючи перевезення гуманітарних вантажів, евакуацію населення та функціонування економіки. Безпечне функціонування транспортної інфраструктури має стратегічне значення для підтримання внутрішньої безпеки.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19.

2. Національний інститут стратегічних досліджень. Безпекове середовище України в умовах російсько-української війни: аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2024. С. 23–29. URL: https://niss.gov.ua.

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ

Програма
Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 11 червня 2026 року)

Відповідальний упорядник – *Тетяна ВЛАСЮК*
Комп'ютерна верстка *Яни ШУМКО*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.
Підписано до друку 23.06.2026. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 58,93. Ум. друк. арк. 54,81.